הקפה שלישית יעקב. אנא הל׳ הגדרש וגו׳ למודך וגם ידידך
ישלה לה מקורא אשר חלם וה׳ סולם במרום לו נורא. ל׳ אחר להמהר
ונאמר מה נורא זכור צדקו וגם נאקו לשאדית נשאלה נהלאה
אשר נשאה זה כמה אמיך: זכרנו זכור אחוז וגם שבוע התום
במדת תפארת מדת אמת באמת ירושה לו בכותרת תפארת
בתומתו תמיד בו נקשרת ודמותו ודמותו חקוקה בעטרת הוא
איש תם בשמך נחתם שמו על כס רחמיך: זכרנו אדכר לן
קיימיה דיעקב שלימא בו׳ ל׳ חתמי׳ בספר רחמי׳ בו׳ ר׳ חתמ׳ דצדיקי׳
חתמינן בספר דרחמי בו׳ חתמינן בספר דפרנסה ומזוני בו׳ שמע
יי רועה יהוצה יי ה׳ יימ׳ ייה׳ לו איש חת׳ כס צדי׳ צ׳ חתמי׳ בספר
ישרים ותמימים א״ש חתמי׳ בס׳ מזונות ול׳ טו׳ ענגו אביר יעקב רעי׳
בעת רחמים יי חננו והקימנו יי חסדיך יהמו רחמיך יי על
מעל נענד בסולם ממדיך ... רעי ליעקב בצ׳ ע תודיענו וג׳
הקפה רביעית משה הושענא אנא הבורא ביסודות וג׳
זכות משה ל׳ תגשה חדש במדת הנצח בזכותו ועניותו אוהביו
תנצח ובהר המור שיר מזמור נשיר ומנצח ל׳ נצח לנצח רחם על
רוחמיך: זכרנו תורה תמימה ונעימה ירש עניו בהר סיני עם ל׳ ארבעים
ארבעים יום עמד שם עם יי לקבל תורה זכה וברה: משמי
מעוני: ל׳ אמת תורת אמת הנחיל לעם נאמני צדקתו ותורת
אור נא משמיך: זכרנו ר׳ אדכר לן קיימיה דמשה נביאה בו׳ חת׳ בס׳ דר׳
בו׳ חב׳ דרחמי׳ בו׳ ח׳ בס׳ דפרנסתא ומ׳ בו׳ כתח ש׳ ל׳ בו׳ שמע יי הי
יי ... יי ימ׳ לו איש חת׳ בס׳ ח׳ צ׳ איש ... בס׳ ש׳ איש חת׳ בס׳ יש׳ יי
איש חת׳ בס׳ מל׳ ופ׳ טו׳ איש ע׳ הענוה בה׳ יי חננו וגו׳ יי יהמו נא
וג׳ ובחרו ... הנאמן בכל ביתך ועיע רעני למשה ואצתי
על ים סוף: עמנו תודיענו וגו׳ הקפה חמישית אהרן הושענא
אנא הבוחר וכו׳
בזלזת אהרן רון ירון עמך באמרם הושענא נחתם בכבוד
במצנפת נאה לשמש בכהונה בבגדי פאר לפאר שמך
לבש באמונה הודו הראה לעם נכאה רם שוכן במעונה
ובזכותו ותפלתו תושיע לדעומיך: זכרנו בבגדי קדש
לקח.

לִקַּח לְקֹדֶשׁ לְשָׁרֵת בּוֹ לְנֹעַם לְפָנֶיךָ וּלְבָשְׂמָם בְּבוֹאוֹ שָׁם כַּקָּדוֹשׁ כְּמַלְאַךְ
יי בְּקָרְבְּנוֹתָיו וְעוֹלוֹתָיו הָיָה מְכַפֵּר עַל עֲוֹנֵי תְּפִלּוֹתָיו וְתַחֲנוּנוֹתָיו זְכוֹר
הַיּוֹם לְעַם אֱמוּנֶיךָ וְתִשְׁעַם וְתִרְגִּיעֵם בְּמִקְדַּשׁ הֲדוֹמֶיךָ: זכרנו [illegible] אדכר
לן [illegible] דאהרן כהנא [illegible] חתמינו בספר [illegible] חתמנו בספר רחמי בן
[illegible] חתמינו בספר [illegible] חתמנו בספר פרנסה ומזונות [illegible] שמו לבו:
[illegible] ישראל [illegible] אש חתמינו בספר חטאש
[illegible] עננו העונה [illegible]
[illegible] על [illegible] היום שימנו [illegible] על
[illegible] לאהרן במחתה [illegible] לדריכי וחות
[illegible]

הקפה ששית יוסף הושענא אנא הבורא עולמו כמו ביום ו'
זכאת [illegible] שמר במדת היסוד חתום למלך זכה ובמלוכה
[illegible] כל [illegible] ובזכותו לאומתו גלה קץ החתום זכות אבות
[illegible] עקבות זכור היום לרוממך [illegible] בזכות יוסף היה מאסף
[illegible] בבית [illegible] ירצה [illegible] ותפלת עם מקדשך ובריתו
וזכותו זכור לעם מקדשך חתמם לגילה ולהלה וקבלם למקדשך
הושענא ורחם נא בזכותו לאומיך זכרנו [illegible] אדכר לן זכותיה דיוסף
הצדיק בן [illegible] חתמינו בספר [illegible] בספר [illegible] בספר [illegible] בן [illegible]
בספר [illegible] ומזו [illegible] שמע ישראל [illegible] לו אש
בריתך זכור ולא תשכחנו אש חתמינו בספר ח"ט אש חת בספר [illegible] אש חת בצ'
[illegible] אש חתם בספר [illegible] אש חת בספר [illegible] עננו העונה [illegible]
[illegible] ובחזות [illegible] רחמיך עלינו [illegible]
[illegible] על זכות יוסף הטוביך [illegible] ליוסף בבית אסירי [illegible] לדריכי
[illegible]
[illegible]

הקפה שביעית דוד הושענא אנא המקדים לעולם רבדים
שבעה הסודר בראשית ימים שבעה הנושא שמים שבעה
[illegible] שבעה הושיענו וכו [illegible]
זכור [illegible] עשור וגם [illegible] בשירותיו וזמרותיו יהורו לך
בכל [illegible] לך [illegible] וגם [illegible] בפאר

408
246

654

תרנ״ד לבריאת עולם / 1894 C.E.

ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם :

מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח :

עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאשר :

חלק **סידור כולל** ראשון

כל תפלות השנה עם כל הברכות אשר יסדו אנשי
כנה"ג ות"ל הנקרא בל' קדמונינו

תכלאל

כמנהג כל קהלות הקדש תימן יע"א עם ספר

עץ חיים

אשר פעל ועשה איש חי רב פעלים וכו' כקש"ת כמהר"ר **יחיא** בכהר"ר
יוסף צאלח נע"ג שהיה ראב"ד ור"מ ומ"צ בע"ת **צנעא** ואגפיה וכל
ערי התימן יע"א.

יצא לאור פעם ראשונה בהוצאת

ס' שלום בן אברהם עמר הי"ו. וס' יוסף ן' שלום דאר הי"ו. וס' שלום וחיים
בני המנוח יוסף טובי הי"ו. וס' שלום ן' דוד גמאל הי"ו.

בשנת **אהבת הקדמונים** לפ"ג

נדפס

פעה"ק **ירושלם** תובב"א

בדפוס הר"ר **שמואל הלוי צוקערמאן** ושותפו הי"ו

ע"י המגיהים שלום בכה"ר יוסף עראקי כ"ץ הי"ו. וחבירו אברהם ב"ר חיים אלנדאף הי"ו.

פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם :

הקדמת המוציאים לאור

ברוך ה' אלקי ישראל אשר החיינו וקיימנו וזכה אותנו והגיענו לזמן הזה לעלות ולראות להסתופף תחת צל כנפי שכינת עוזנו באדמת הקדש קרית הקדשים ירושלם קרתא דאבוה"ה ציון היא דורש ה"ן לה, וישבנו משתוממים בצער"ך ירושלם עה"ק בת רבים מארבע"י עולי תימן יע"א, ועל צער אחב"י היושבים בארץ תימן ומגדיא"ל המשתוקקים להוציא לאור כל תעלומה לעלות ילדפ"ס מספרי מחברים הראשונים קדושים כמלאכים. והיום זמן רא כביר נדבה רוחו את אחד מעולי אה"ק כה"ר אברהם ן' כה"ר יוסף הלוי המכונה אלשיך הי"ו, להעלות על מכבש הדפוס ס' שתילי זיתים ח"א. ויצאה מחשבתו לפועל ונברך על המוגמר. ועל ידי החזק הגביר היקר והנעלה ישיש זקן וכו' כה"ר מ' משה חנוך הלוי הי"ו והוציא לאור ס' שתילי זיתים ח"ב יהי מבורכו ברוך. ובראיתנו הספר היקר סידור התפלה הקדום הנקר' תכלאל עם חבור היקר והנחמד ספר עץ חיים אשר חיבר המאה"ג כקש"ת כמהר"ר יחיא בכה"ר יוסף צאלח זצ"ל אמן שהיה ר"מ ומורה צדק בעי"ת צנעא ואגפיה ועד עתה היה טמון בצל ד"ת וכמעט עין לא שזפתו ולא יצא לאור. לזאת הרהבנו עוז בנפשנו אנחנו ארבעה הם קטני ארץ המה מיושבי ירב"ת יצ"ו הרת"מ ועמדנו על המשמר ונתנה לכסף מוצא להוציא לאורה אבן היקרה ורהית כי שערי המע"ת ננעלו בפנינו לא השיגה ידינו לברך על המוגמר. אך בע"ה בלי נדר עלינו לגומרה כי לנו משפט הגאולה. ואך למותר להזהיר לכל בר ישראל לבל יהין להדפיס את הספר הנז' לא כולו ולא מקצתו לא בתמונתו ולא בתמונה אחרת הן באר"ץ הן בחו"ל עד משך עשר שנים מיום כלות הדפוס בלתי רשיון מאתנו אנחנו המו"ל ולא ילבש חש"ן המשפט ונח"ש כרוך על עקבי הח"ל. אבל מבלעדי כל אלה בטוחים אנחנו כי נפיק רצון מאחב"י לאשר כחנו ולעמוד על ימיננו להיות לנו להה"ר עו"ר בכל מילי דמעלי. ויהי רצון חפץ ה' בידם ובידינו יצלח. ובימיהם ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וארמון על משפטו ישב כבראשונה. ועיניהם ועינינו תראינה בבנין ציון וירושלם תובב"א בי"ר : — כ"ד המו"ל.

הצעיר שלום בן אברהם עמר ס"ט

הצעיר יוסף ן' שלום דאר ס"ט

צ"ה שלום וחיים בני המנוח יוסף טובי ס"ט

הצעיר שלום ן' דוד גמאל ס"ט

שמצאתי כתיב בכתיבת יד מהר"ר **יהודה צעדי** בן כה"ר **שלמה** זלה"ה עשאה הקדמה לפירוש לסידור שהתחיל לכתיב. ולתועלת המעיינים ראיתי להעתיקה הנה:

יראו ישרים וישמחו:

וזה נוסח הכתוב שם אות באות תיבה בתיבה:

בשם ה' אל עולם נעשה ונצליח: שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו. הט אזנך ושמע דברי חכמים: הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת: להודיעך קשט אמרי אמת: אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך: שמע לאביך זה ילדך ואל תבוז כי זקנה אמך: מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה:

שלום על ישראל כולם וברכה טובה. ואהבה וחיבה. בתוספת מרובה. מרגול מרבבה. ואחרי שים להם שלום עד לאין קץ ותכלה. מנורא על כל תהלה. חן וחסד וחמלה. יסובבם ממלא כל שאלה. באתי בנפש דלה ושחה. לבקש לנפשי מנוחה. ולכתוב לי דברי נחומים. מדברי החכמים. להיות לנו למאורים. לבל נהיה עוד מגששים בעורים. כי זה כמה ימים ושנים. היינו כמר"ה חונים. שזה מחרפני מאצלו. וחבירו יגדף למולו. על מנהגי הקדמונים. הטובים והנכונים. אשר ע"פ חכמי האמת מתוקנים. וסידורי אנשי כנסת הגדולה. אשר מפיהם אנו חיים סלה. ובעונותינו הרבים לא נשאר לנו טעם מטעמיהם. אשר יסדו עליו מנהגותיהם. וכמעט קט השגנו גבולם. ונטינו משבילם. עד אשר זכותם המרובה שלחה לנו מעי"ר לעזור. ומנטית מדרכם לחזור. ותפקחנה עינינו. והנה באר מים חיים. והנה הם כפי האמת ואנחנו נקיים. ונתברר לנו כי אין לנו לזוז מדרכם. ושאמת יהגה חכם. על כן כתבתי לי זה למזכרת. להיות דברי החכמים למחברת, להחזיר את עצמי אל האמת במאמרם. למען ייטב לי בעבורם. ולבלתי יתקיים בי דור אביו יקלל. ונמצא ש"ש ח"ו על ידינו מתחלל. ולא אהיה בקללת מסיגי גבול אבותם ומסרים ממשמעתם: **בירושלמי** שלח להו ר' ייסא אעפ"י ששלחנו לכם סדר תפלות. אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש: **ובגמרא** פרק מקום שנהגו במאמר בני בישן סיים כבר קבלו עליהם אבותיכם ונאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך: ובשלישי **ביצה** דף ד' שלחו מהתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם: **ובפסקי** הרא"ש דף מ"ר שאל רבי' נסים את רבי' האיי גאון יעו"ש והשיב כך אמרנו כדי שיעשו כמנהג הקדמונים. ואל ישנו ממנהג אבותיהם נוחי נפש עכ"ל. **ובסמ"ג** כתב ז"ל הזהרו בכם לאחוז מנהג אבותיכם בידיכם עכ"ל. **ובאליה** זוטא סי' הרנ"א ז"ל שאין משגיחין לטה שיסבור האדם על דרכי הסודות לסתור מנהג אבותינו עכ"ל. ובהלכית תענית כתב **הרא"ש** ז"ל הלכך למנהג הראשונים יעו"ש **וריק"א ורמ"א** וכל הפוסקים בכל מקום כותבים כל מקום ומקום לפי מנהגו: **ובסלת בלולה** סי' ס"ת כתב ב' האר"י זלה"ה וכן בס' הכוונות ובס' מעיל שמואל פ' ויחי ב' של"ה ובס' נגיד ומצוה דף י"ח ב' עץ החיים דף נ"ו וז"ל הרב לא היה אומר פיוטים וכו' יעו"ש. אמנם המנהגים שנהגו בשרשי התפלה אין לשנות ממנהג קדמונים שיש חילוקים רבים בין אשכנז וספרד וקטלוני"א ואיטלי"א וכיוצא בהם שהם מנהגים קדמינים שלהם בסדר התפלה ולא במה שנוגע לפיוטי האחרונים רק בשרשי התפלה כפי הדין. היה אומר שיש י"ב שערים ברקיע כנגד י"ב שבטים וכל אחד עולה תפלתו דרך שער אחד והם השערים הנזכרים בסוף יחזקאל ואמר שודאי לא היו השערים ודרכיהם שוים וכל אחד משונה מחבירו. ולכן גם התפלות משונות. ולכן כל אחד צריך להחזיק במנהג תפלתו כי מי יודע אם הוא מאותו שבט ואין תפלתו עולה אלא על הסדר ההוא. אך מה שהוא

הקדמה

דינים מפורשים בגמרא שוה לכל ישראל עכ"ל. וכן **בזוהר** הקדוש פ' שלח לך דף ק"ע ז"ל בהאי עזרה אית י"ב פתחין לפום חושבן שבטייא דישראל. בפתחא חד כתיב ראובן ובתניינא שמעון וכן לכל שבטיא דישראל רשימין על אינון פתחין בזמנא דיסלקון לאתחזאה קמי מרי עלמא. מאן דעייל בפתחא דרשים ביה ראובן אי משבטא דראובן הוא מקבלין ליה פתחין ואי לא פלטין ליה לבר וכן בכלהו פתחין דלא יקבלון אלא למאן דאיהו מההוא שבטא דרשים בהו עכ"ל וכס' **מעבר יבק** במאמר אמרי צדק פ' ל"א דף ע"ז כ' וז"ל ידוע כי יש י"ב שרפים ממונים על כל אחד מבתי כנסיות והיינו מאי דאמור רבנן שטוב שבכל בית כנסת יהיו י"ב חלונות ובזה ניתן טעם לחילוק סדרי התפלות הנמצאים בתוכנו ספרדים לועזים אשכנזים ליוואטינ"י קטלאנ"י צרפתים והרבה כזה. והנה אין לנו אלא אלוה אחד וכולנו ליה עינינו. אך טעם השתנות זה שכל אחד מי"ב שבטים יש לו חלון אחד ברקיע כפי בחינת נשמת שבטו מצד מחנה מיכאל או גבריאל וכו' שד' מחנות אלו מתחלקים לי"ב ג' בכל סטר כנודע וגם שכל נשמות ישראל הם ממוצא אחד דכתיב כל הנשמה תהלל יה ולא כתיב הנשמות מ"מ ניציצות הקדישה בירידתם למטה ממלכות משם יפרדו לי"ב וכל שרף מעלה תפלת בני שבטו דרך חלון ומדרגה הקדושה המתיוך לנשמתו ועם טעם זה נבין שבבית הכנסת יהיו י"ב חלונות וממונים בכל בית הכנסת י"ב שרפים נגד שבטי יה ולי"ב צנורי שם הוי"ה. ויש בכל בית כנסת סוד פני אדם הנשמות הקהל היושבים לצד מזרח ופני אריה בסוד היושבים לצד דרום. וכן פני שור בסוד היושבים לצד צפון. ופני נשר בסוד היושבים לצד מערב. ומתחלק כל צד לג' בחינות נגד י"ב שרפים נגד י"ב גבולי אלכסון ושליח צבור השושבין ביניהם ירמוז לכללות כולם יחד נגד בחינת הי"ג מקור לכולם על כן **אין לשנות** ממטבע תפלתו שלימדיהו אבותיו כי אלו ואלו דברי אלקים חיים וכל המשנה ידו על התחתונה. ואמרו בירושלמי שלח להו ר' ייסא אעפ"י ששלחנו לכם סדר המועדות פירוש התפלות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש: **ואין** ללמוד מקצת בני דורות האחרונים ששינו סדר תפלתם מלעז לספרד או אפכא. דמבר נש זעיר לא ילפין כדאמרו בירושלמי מה את סבור ילפין עובדא מינך. ואפי' קביעות מקום מיוחד בבית הכנסת צריך להתפלה וזה כדי שיבואו המלאכים והנשמות באותו ועד כמנהגם וברכים יהיו עמו. כ"ש שאין להתפלל בבית הכנסת אלא סדר התפלה הנהוגה שם כי כל הבל קדוש מאחז פני כסא במקום הראוי ומכוין לו. ועם שונים אל תתערב ואפילו מאומנות אביו אמרו רבנן שאל ישנה בנו כ"ש סדר תפלתו כי אולי סדר תפלה שלמד בקטנותו מפי אבותיו ומוריו היא מקובלת לניצוץ נשמתו מד' בחינות הנז' דאינון י"ב משריין קדישין דאכניש משה לייחדא רתיכא עלאה קדישא דכתיב ויקהל משה וכו' לאתחברא באבהן עכ"ל יעו"ש. וכתב מעיל שמואל סי' ח"י אם חפץ אדם לעשות איזה מעשה שיראה לו שמקצת בני אדם נוחה הימנו ומקצתם לא. מכרי שקולים הם דעות בני אדם זה רוצה וזה אינו רוצה טוב לו להיות בשב ואל תעשה דבכל מקום עדיף: **עוד** כתב אל תשנו מהמנהג בכל מקום שתהיו תתנהגו עצמכם במנהג ההוא ואז תהיו אהובים: **עוד** כ' בפ' בהעלותך האר"י ע"ה היה אומר שכמו שיש ד' דגלים כך יש כתות חלוקות בישראל באיזה מנהגים וכל אחד ישאר בדגלו לנהוג מנהגו וזהו איש על דגלו באותות לבית אבותם עכ"ל. **וכתב** הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לספרו הנכבד היד החזקה סי' מ"א לפיכך אין כופין אנשי מדינה אלו לנהוג כמנהג אנשי מדינה אחרת ואין אומרים לב"ד זה לגזור גזירה שגזר ב"ד אחר במדינתו יעו"ש ורמ"א ורבי' מרדכי כתבו ואל ישנה אדם ממנהג העיר אפי' בניגונים או פיוטים שאומרים שם: **עוד** כתבו שאין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקבעו: **וכ"ב מ"א** סי' תרי"ט שמבלבלים דעת הקהל יעו"ש ס"ק ז' וכ"כ סי' רע"א ס"ק כ"ב על נוסח קידוש ליל שבת ז"ל. ובתיקוני שבת כ' שהוא ע' תיבות

ולכן

הקדמה

ולכן אין לומר כי הוא יום וכו׳ ולי נראה שאין לשנות שום מנהג כי לכל מנהג יש טעם ויסוד וכו׳ יעו״ש וכ׳ **משא מלך** בשם הרמב״ן וכל הפורץ גדר במנהגים ישכנו נח״ש: **עוד** כ׳ ב׳ הרשד״ם כי הרב ז״ל חיזק כח המנהג ועל מה שכ׳ החכם השלם על מנהג שכנגד הדין שאין לחוש לו נראה בעיני שלא צדק בזה שאין להרהר אחר המנהג כלל כי גדול כחו והאריך שם בראיות יע״ש: **עוד** כ׳ שהמנהג מבטל ההלכה כל שהעם נוהגים בו כ״ש אם הסכימו מזמן קדום לנהוג מעשיהם על פי פוסק אחד: **עוד** שם מנהג שקבלו עליהם בני העיר אם יכול אדם גדול לבטלו דבר פשוט מאד שכיון שנתפשט אותו מנהג בעיר ואין בו ביטול מצות עשה מן ההורה אפי׳ הורה אותו האדם הגדול שאין הדין כמנהגם אין שומעין לו מדאמרינן **בפרק הקומץ** אם יבוא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם: ובכל הפוסקים אומרים כל מקום לפי מנהגו: **ואם** יקשה עליך אדם שכל מפרשי התפלות לא פירשו כי אם על סידורי ספרד. כתב סולת בלולה בסדר עליית התפלה ז״ל וכאשר הכוונות בספרי האר״י ע״ה מסודרות לפי מנהג ספרדים כי כן הנהוג במכון שבתו ע״כ ע״פ הרוב קוצר דברינו הם ג״כ לפי המנהג כנ״ל ועיין למעלה סי׳ ס״ח ס״א מה שכתבנו מחילוקי המנהגים עכ״ל: **ובס׳ זבירה** כתב ז״ל יזהר שלא ישנה מן המנהג וילפינן ממשה ומלאכים. ובגמרא עלת בקרתא זיל בנימוסה ע״ש: **טעם** הניגונים בזוהר ובס׳ חסידים ממשה ידבר והאלהים יעננו בקול שאף הניגונים מסיני. לכן יזהרו מלשנות ממנהג אבותיהם ומקומם בשאר עניינים ע״כ. ע״ש ואל ישנה מהמנהג כדאי׳ בפסחים וברבה פ׳ וירא ובירושלמי ובאגדת שיר השירים דמנהגא מלתא היא עכ״ל: **וז״ל** רבה פ׳ וירא ר׳ תנחום וכו׳ מתלא אמר עלת בקרתא הלך בנימוסה למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה ולא אכל. ולמטה שיש אכילה ושתיה אכלו המלאכים ושתו. וכך הם דברי **הזוהר** בנין מנהגא דלא להשנאה.

ובמתנות כהונה אם נכנסת בעיר לך במנהגם ובשיר השירים אל תשנו ממנהג אבותיכם נוחי נפש יעו״ש וכן בפ׳ ויגש יעו״ש. **ובס׳ חסידים** דף ק״ד כתב ז״ל המשנה מנהג ראשונים כמו פיוטים וקרוב״ץ שנוהגים לומר ואמר אחרות עובר משום אל תשג גביל עולם אשר עשו אביתיך. ועל לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים. חשם יצילנו מקללת מסיגי גבול: **עוד** כ׳ בס״ח סי׳ תר״ז ויש שימית ששינה מנהג ראשונים כגון שהורגלו לומר קרוב״ץ דרבינו משולם ואחד אמר קרוב״ץ אחר ומת בתוך שלשים יום. ואחד רצה לומר אין צור. חלף ומת בתוך שלשים יום: **וכ״כ שב״ג** ב׳ ב״ח דף י״א ע״ד יעו״ש: **עוד** כתב בה׳ ברכות סי׳ מ״ד דף ח׳ סוף ע״א על סדר ברכות השחר וז״ל ועוד כתב אין לשנות מהסידורים שבידינו מאבותינו הקדושים. ועכשיו נהגו לשנות ע״פ הסדורים הנדפסים מחדש כל אחד כפי רצונו. ולא שאלו את פי הגדולים אשר בארץ ועתידים ליתן את הדין עליהם יעו״ש. **וכן** ראיה מהלל ע״ה שהיה גורם אין במקום הין כלשון רבו לפי שהיה גר ולא היה יכול להוציא ה״א ואעפ״י שהיה בריא לו שהוא עלגות לשון עכ״ז לא רצה לשנות מפני שאמרו חייב אדם לומר בלשון רבו כ״ש וק״ו בענין שהוא ע״פ הדין יע״ש בפי׳ הרמב״ם ז״ל במס׳ עדיות: וכתוב **במשנת חסידים** בעלה מ״ה בסוף ד׳ ב׳ במס׳ הבריאה דערבית סי׳ ב׳ וז״ל ואין לשנות מנהג אבות בעיקר התפלה לפי שחילוקי המנהגים באו מחילוק שרשי הנשמות ולכל מנהג יש לו שורש מסלה שמירה לו למעלה להעלותו. ואין אדם נוגע במוכן להבירו וכו׳ יעו״ש וכ״ש אם יבוא לידי נגיעה בכבוד הראשונים כמ״ש מהריק״א ז״ל בכסף משנה פ״א ה׳ תרומות בענין פירות שגדלו בקרקע הגוי בא״י אם נגמרה מלאכתן ביד הגוי ומירחן ישראל פטורים מכלום כ׳ הכ״מ והמנהג הפשוט בכל א״י כדברי רבינו ומימינו לא שמענו פוצה פה לחלוק ע״ז ועתה קם חכם אחר ונראה לו שהוא מתחסד בעשותו היפך המנהג הפשוט והולך ומפתה אחרים שיקבלו

עליהם

הקדמה

עליהם שיעשו כדבריו ונראה פשוט בעיני שראוי למנעם משום לא תתגודדו. ועוד מאחר שבכל אלו המדינות קבלו עליהם לעשות בדברי רבינו מלבד מה שנוגע בכבוד הראשונים שנהגו כן והרי ריב"א לא מלאו לבו לסמוך על סברתו לבטל המנהג מי הוא ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן. ועוד שדבר זה דבר שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו לכן יש לגזור עליהם שלא ינהגו כן ואם יסרבו יכופו אותם כהה"א דשמואל דאמרי ליה אכול משחא. ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא. אח"כ נתפשטו הדברים עד שהוצרכו חכמי העיר לתקן ונתקבצו כולם וגזרו גזירת נח"ש שעוד כל ימי עולם לא יעשר אדם לקוח מן הגוי אלא כמו שנהגו עד עתה על פי רבינו ע"ה יעו"ש. וכ"כ המקובל רבינו בחיי ע"ה בפירושו לתורה בפ' תולדות יצחק בענין הבארות על ענין פסוק וישב יצחק ויחפור את בארות המים ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו, יגיד הכתוב שמתוך הקנאה שנתקנאו בו סתמו כל הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו, כדי שלא יוכל יצחק להועיל לעצמו בהם להשקות זריעותיו ומקניהו ואח"כ נתגבר יצחק וחפר אותם וקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו ועשה כן לכבוד אביו וממה שהתורה הודיעה זה נראה שנחשב לו לזכות ויש בזה התעוררות וק"ו שלא ישנה אדם מדרך אבותיו שהרי יצחק אפי' שמות הבארות שקרא אותם אביו לא רצה לשנותם וזה ק"ו לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהם ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות וזו מדה כנגד מדה כן פי' הגאון עכ"ל יעו"ש וכתב בס' **ויקהל משה** דף כ"ה בארוכה וזה קיצור דבריו ע"ה לכן אין רשות וכח ביד אדם או מלאך להוסיף או לגרוע בתפלה מהנוסחא אפילו אות או נקודה אחת ממה שתקנו אנשי כנסת הגדולה כמו שאין אנו רשאים להוסיף או לגרוע בתורת משה. כי הם היו מעמידים דבריהם כשל תורה בסוד הנהגה והעמדה ישרה לפי עת וזמן הגלות. ולא כמו שראיתי הוי חכמים בעיניהם ומוסיפים נוסחא אי שתים ואין יודעים בעצמם טעם הדבר ואמרו שהוא יופי לשון נראה בעיני כאלו כפרו בתורת משה וכי לא ידעו אנשי כנסת הגדולה מזה יופי לשון כל אחד ואחד היה ראוי שתשרה עליו שכינה כידוע: לכן ראוי לגעור ולמחות בהם מי שיראת השם נוגע בלבו כי הם מדברים בגאוה ובוז. השם יצילנו אכי"ר. ע"כ מה שמצאתי כתוב בכתיבת יד קדוש מורינו מהר"י צערי ע"ה: גם יש אתי תשובה על ענין שינוי מנהג תפלתנו שבתכאלי"ל אל נוסח סידורי ספרד מהרב מהר"ר **פנחס הכהן** עראקי זלה"ה והרבה להאריך לשון נגד המשנים בתוכחות וגזירות בלשון לא רכה. תהא נפשו בג"ע עריכה. לחזות בנועם ה' עמק הברכ"ה. ושלחה אל מעלת זקיני מהר"ר צאלח נ"ע. והנה היא חתומה וגנוזה למשמרת לאות. והרוצה לרדת אל גנת אגוז לראות. הנה ידרשנה מאתי ובה יחזה נפלאות. במראות הצובאות חן חן בפיה ותשואות. לכבוד אלהי ישראל שוכן צבאות:

הקדמה שמצאתי בתכלאל קדמון זה נוסחו בשם רחמן מלא רחמים:

אבתדי אן אכתב גמיע אלצלואת ואלברכות אלמחתאג אליהא מראשית השנה ועד אחרית השנה אלדי וצעהא אלגאון אלכביר עמוד העולם ופלאו. ממזרח שמש עד מבואו. הוד התורה וחמדת התעודה. נזר ישראל ויהודה. רכב ישראל ופרשיו. הוד הגאונים. ותפארת המבינים. מרינו ורבינו משה הזמן. חמוד חיי כבוד קדושת גדולת מרינו ורבינו מיימון נע"ג בספר אהבה לתכן עתידה למן יסלך בהא והדה הי. והקב"ה יחסן תופיקנא ותופיק כל ישראל לילך בדרך טובים ולשמור ארחות צדיקים אכי"ר:

הקדמת המחבר ספר עץ חיים זללה"ה

יודע המחשבות ובוחן הלבבות, אל אלהים ה' צבאות השוכן בערבות. והשגחתו על קצוי ארץ רבי רבבות, היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם בורא נפשות רבות. ומלאכים ושרפים וחיות ואופנים מזמרים ומשבחים יומם ולילה לא יחשו הן עוד רבות. ולעומתם עם קדוש ישראל גוי אחד בארץ ירוממות אל בגרונם לאלפים ולרבבות. הן האדם היה כאחד ממנו לשבח ולומר בשפתים ערבית. מצית מלכם עליהם יום יום ידרישוהו שחרית מנחה שתי הלי"ת מעבבית. ושלישית ערבית הן קדם רשית היהה ועתה קבעוה עליהם לחובות. והמה· נגד שני תמידין המכפרים עינוה וחטאות כעבות. ושלישית נגד איברים ופדרים המתאכלים כל הלילה נגד משכבית. ואבית העולם תקנים בפרו"ע פרעו"ת בישראל ונחרב מעון אריות הוצרכו להרבות. כי בזמן היות ישראל שלאנן ושלו והכהן עומד ומקריב קרבנות. לא היו צריכים לכל זה כי הם היו בונים לנצח חרבות. אוי לבנים שגלו מעל שולחן אבות. כי מקדש חרב וקרבן אפס גוי שבא לכבות. וליה עינינו ייסד בציון היכל ושבו בנים לגבולם בפנים צהובות. מהו"ר ימהרנה בעגלא ובזמן קריב אם עוד רבות. ורוח ממרום יערה עלינו כנשם נדבות. ורוחיהון דברייתא יצהלו וישמחו ינסו יגון ואנחות יכאיבות. כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולה:

הן היום עודנו ישראל בגלות עצורה. נודד כיונה מקן אל קן בצוקה וצרה. ועיניהם דומעות טיף כנגד טיף בגלגל עינים עידנה קשורה. וגופם ועצמם ובשרם בלא הון מכורה. ובכל פנות הארץ נדים ונעים כהנע בכברה. מה יהאינן אדם חי בזכרו ימי עולם בהיות ישראל יושבים על אדמתם בעיר נצורה, ומלך ביפיו בראשו כתר ועטרה. כהן גדול לבוש אפוד בד ואבן יקרה. וסנהדרין בלשכת הגזית תורה יוצאה מפיהם זכה וברה. מראיהם כמראה הלפידים כאש בוערה. הן הנה היו לבני ישראל לעינים להורות להם ה"י זו דרך ישרה. ולחומה היו לנו ביום אף ועברה. ועתה צחקו עלינו צעירים בנפול עטרת ראשינו הסר המצנפת והרם העטרה. וידל ישראל עד מאד ויחנו במרה. וימס לבב העם ויהי למים יום ולילה. אל אֱל ישועו ורבק"ה אמרה. הן עם אחד אשר בחרתו מעילם לך עיניו צופיה בפחד ומורא. לגאול משחת חייו על הגאולה ועל התמורה. ולקח עץ אחר כי בך פניו מועדות לעזרה. להשיבו אל אביו לנחלת צבי ועפרה. ושם יקריב לך כליל על מזבחך ובאפך ישימו קטורה. ויעביר מלכם לפניהם המלך שלמ"ה בעטרה. ואלהי הצבאות יעשה בקשתינו ויקים את סוכתו וארח לחברה. ובריה דדוד ושופריה ינהר עלן בנהורא. כמשוש חתן על כלה:

ובזה הנערה באה אל המלך והסירה את שמלת שביה.. בתפלה ותחנונים די יכלה להחויה. כמאמר הנביא ובתחנונים אובילם צבי וצביה. בבכי יבואו ודמעתה על לחיה.. וברית כרותה דתפלה בדמעה לעולם לא הדרא ריקניא. ה"ן עומדין להתפלל כארי יתנשא הבקר היה. בזמירות יריע לו ונפשו ל"ו חיה. וידי אדם פשוטות לקבל תשובה והפלה היא וזה פריה. הכל מאמצין כחו בארעא ושמיא. בטרם בתיותו יוצא ובא בעקבי הצאן אשר נבלו ראשונים מרי חיטיא. המיוסד על פי ספרים וסופרים הן הארם היה. מרנא ורבנא הנשר הגדול אביהן של ישראל ומש"ה היה. רועה ישראל בספרו ספר אהבה הפליא עצה הגדיל תושיה. ושם שם לו חק ומשפט כמעין המתגבר חכימו מיא. כי כמו שאין להוסיף ולגרוע במילי דהלכית איסור והיתר וכאשר פתר לנו כן היה. כמו כן בנוסח התפלה עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע קל מן שמיא. אשרי אדם יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה בי"ד חזק"ה ובזרוע נטויה. וכבר ידוע היות מרנא ורבנא בכל ענייננו ומנהגותינו הר"ם במז"ל על פי שוריא שכלילו ואושיא. כאשר העיד נבר בעוז והעצומות הרב מהר"ר מהרח"ש ז"ל בספרו סי' ב' דף כ"ה ע"א היא העולה:

הקדמה

הנה כי כן באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה גלי רזיא. הר"ם במז"ל ודסמיכין עלוהי רבינו סעדיא גאון גם הוא לישועה היה. במנהגותיו ופיוטיו הכתובים בסדר תפלותינו לחלות בם פני אהי"ה. תוכם רצוף אהבה סודות נסתרים קמי שמיא גליא. ובזכרם יהיה לנו זכותם מיצ"ר לעזור גדר הדחויה. כאשר רשם באות אמת הרב בעל ספר זכירה גם ברוך יהיה. וכל מבקש דבר ה' ורוח אל עליו נוססה. ימצאם גרסתם וניסחתם כי חיו"ת הנה אשר יצוד ציד חי"ה. כל דבריהם כנחלי אש בוערות דברי הזיהר והתיקונים וה' שם היה. אשרי איש אשר יאחז דרכם הביאי עדה עשי פליליה. בשנו"תו את טעמו לפני אבי"מלך את שרביט הזהב וחיה. ולכן העירוני לבי ורעיוני לכתוב שורה שורתים על כל דבר שנראה כמוקשה ותאיה נהיה. במורא ופחד משתעינא קמי רבנן גיברין כאריא. ושפתיתי ברעש גדול מדברות בקידה והשתחויה. באר"ש לא מטוהרה אר"ש מאפלי"ה. האמנם בחסדי אל בטחתי יצפון לישרים תושיה. יזכני להתחיל ולסיים פירוש סדר התפלות כדרך ל"ו סלולה:

ועיני לשמיא נטלית בעי ומתחנן יהיה עם פי ולשוני. לבל אבשל במעני. ולטהר מערכי רעיוני. לבל אשגה בהגיוני. ולהתחיל ולסיים יזכני. ועל משמרתי משמרת הקדש יעמידני. כה עתרת איש עני. מצפה ומיחל לחסדי רבוני. ולחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו חי חי הוא יודך כמוני. וימלא פי תהלה:

הקדמה שניה

אמור יאמר העבד בתחנה ובקשה לפני רבותיו בקידה והשתחויה. הנה לא נעלם מעיני עיני הדיוט מיעוט ערכי עלי כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי להבין לעצמי הצריך בפירוש התפלות אשר יסדו הראשונים אנשי כנסת הגדולה לפי הפשט וכ"ש להבין לאחרים ללמד דעת את העם כי מה אתי ולא עמם הוא. ומה ידעתי ולא ידעו הם. האמנם זאת אשיב אל לבי כי אע"פ שידעתי והכרתי שאין ידיעתי כלום לאחרים סוף כוף הנה התועלת לעצמי ולבני ולאשר בגילי גלייה ומודעת בכל האר"ש מכמה צדדים. אב"א קרא אב"א סברא. כי יהיו דברי אלה חקוקים לי למשמרת לבל אשכחם לרוב טרדת הזמן אשר כל יום מוסיף והולך ואין לך יום ובו' שנית כי בהיותם רשומים כאן באות אמת אם רמצא ימצא לי לאחר זמן סברא הופך מה שסבר עלה במצירת עיוני החלושה אעלנה נם עלה בספר ליקוטי יתברר האמת לכביד בעל האמת. ואם יהיו שתי הסברות נכונות וישרות ואמתיות מה טוב ידריש יקבל שכר ואם אמצא לרבותי טעם אי סברא באיזה ענין ממה שאני מרבים כי הן יהיה דבר הידוש שלא התעוררנו עליו הן שיהיה חילק על דברינו הן שיהיה מסכים למה שכתבנו עכ"ז יהיה נקל עלי רשימתו כאן בצד הדיבור שעליו באה אותה סברא או איתו פירוש. והמעיין יעיין ויבחר את אשר יראה בעיניו לקרב ולא לרחק. ובין כך ובין כך הכיונה הולכת סיבבת אל מקום אחד ומינייהו ומינן יתקלס עלאה. וקמי שמיא גליא כי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא יצאתי מגדר מחיצתי כי מה אני ומה חיי לדעת מה יעשה ישראל. אכן לכבוד הראשונים קמאי דקמאי אשר ערכו לפנינו שולחן מעוטר מכל פרי מגדים חדשים גם ישנים גירסא נכונה וישרה ופיוטים וסליחות להתחנן בם את פני האדון ה' צבאות אלהי מערכות ישראל ובמה יתרצה זה הלא ביודעו לפחות ראשי ופירושי המלות כתינוק היודע לדבר ומבין מה שאומר ושואל לאחרים או שואלים ממנו דבר מה יודע מה להשיב ולא יהיה כעוף המצפצף ח"ו, ועיקר הכוונה ותחלת המחשבה הוא לידע מה שמוציא מפיו הן שאלת צרכים הן בשבחו של מקום ב"ה וכאשר כתבו האחרונים ז"ל דצריך להבין פירוש המלות עיין בש"ע א"ח סי' צ"חובמ"א שם וכ' הרב רבי' בחיי פ' צו דמ"ש חז"ל זאת התורה לעולה כל העוסק בפ' עולה כאלו הקריב עולה אין הכוונה שיהגה ויגרום לשון הפרשה בפסוקים הערוכים בלבד מבלי שיתבונן בפירושן

ע"ש

הקדמה שניה

ע"ש ועיין בס"ח סי' תשפ"ה: **לכן** עבור זה נשאני לבי יידי אחוי קן קילמיסא לכתיב פירושי התיבות את הדבר הקשה מדברי רבותינו מפרשי' ראשונים יאחרונים יאם מעט יאסיפה מדילי מה שלא השי הם להזכירי לרוב פשיטותו וכזה יראה ירצה שיח שפתיי נגד פני עדיין העיבר לפני התיב"ה ובא אליה ושנא"ה בשנותו את טעמו לפני אבי"מלך. וידעתי שאף שנוכל ליישב ולפרש איזה לשונות מנוסחת התפלות לפי הפשט על נכון. הנה עוד לאלוה מלין הן לפי הפשט וכ"ש למארי קבלה דפשיטא דיש פנים לפנים ומשום דלא ידעי ואין לי ידיעה ברורה בהם ולאו כל מוחא סביל דא. אמרתי די לי לכתוב פשטי הדברי' וכתר פנים אשים ברבים שהסתיר קדמוני של עילם וכל חושק ומתאיוה לטעים מדבש האריא"ל הנה הספרים לפניו ומשם ילקט שישנים ופרחי ורדים אשר נטע אדוני הארץ אור שבעת הימים האריא"ל. ופעמים בדי ליישב הגירסא היכרחתי ליישב הדברים ע"פ הקדמית מהמקיבלים ע"ה מדיחק ומלחין אשר קרה לי במשעיל הכרמים שלא יכולתי לפרשם לפי הפשט. וההכרח לא יגונה. גם לפעמים שיהיה דרך הסוד להוספת וסייג לשמור משמרת נוסחת הראשונים ז"ל והיה כל מבקש ה' חכו יטעם לאכול ויברך על הגאת המינמר ריח שיש לי עיקר בפיסקים ובמקיבלים ואיהבי אמת המה ישכילו ברות מבינתם על דבר אמת ולית מדילי כלים כי הכל ממה שלמדתי מרביתי אי ע"פ הקדמית אמתיית מדברי רז"ל ואין לי כי אם זכות חיבור סברית רביתי אחת אל אחת להיות לאחרים עומדים צמודים חמודים ידידים ערבים מתיקים עמיקים יקרים מאירים ימזהירים כספירים. ילכן ראיי ונכין לכל איש ישראל לחקור בדעתו פירוש התיבות והבנת הדברים על בוריים השיוה לכל נפש ול"ו רבים יחכמי אם יזכהי הש"י ייעלה מעלה ממדרגה למדרגה והבא ליטהר מסייעין אותו: **וז"ל** הרב בעל טהרת הקדש בדף ג' ע"ב יאם היא מאנשי ההמון שרצונו לידע יעדיין לא השיג לב לכוין סידות הברכית והתפלות על כל פנים יכוין בפירוש המלות ויכוין לבו לשמים כי רחמנא לבא בעי ובלבד שיכוין לבו לשמים שר"ל שיכוין עכ"פ לחבר מדת ת"ת במלכות אם אינו יודע לכוין יותר ייחודים וזהו לב"ו ר"ל שיכוין לייחד לב שהוא ספירת מלכות הנק' לב לו' שהוא תפארת שהוא בעלה הנק' שמים וזהו ובלבד שיכוין את לבו לשמים כי זהו באמת העיקר של כל הייחודים שיכוין להחזיר העטרה לישנה ולייחד המטרוניתא מדת המלכות בת"ת בעלה המלך הקדיש וכו' יעו"ש: **עו"ד** שם בדף ד' ע"א וזהו הכוונה והיחוד ת"ת ומלכות ראוי לכוין בכל פעם שזוכר שם הוי"ה באיזה ברכה ובכל מקום שהוא כי בכל שם חייב לשלב הוי"ה ואדנו"ת שהוא סוד ת"ת דמלכות והם יחד גימטריא אמ"ן גימטריא. צ"א כמנין הוי"ה ואדנ"י גם העונה מייחדם כן וזהו גדול העונה אמן יותר מן המברך והענין כי המברך זוכר לשם אדנות בפה וההוי"ה צריך לכוין בלב אבל העונה אומר לשניהם יחד וזהו זיווג גמור וזהו ממעמקים קראתיך ה'. ארני שמעה בקולי. הנה אצל שם הוי"ה קאמר לשון ממעמקים כלומר מעמקי הלב שמכוין רק בלבו ואינו מוציא בשפתיו ואצל ארנ"י קאמר שמעה בקולי שזה מוציא בשפתיו בקול נקרא כאשר נכתב וסימן לדבר ארנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך וכו' יעו"ש והנה ביום תכוין תחלה אותיות הוי"ה שהיא דכורא ובלילה תחלה אותיות ארנ"י שהוא נוקבא ודי בזה להמון העם (ע"ת סי' ה'): **עוד** כ' בדף ד' ע"ב וז"ל וגם יכוין באמרו שם הוי"ה היה הווה ויהיה ודי לו בזה הכוונה בזמן שאין לאל ידו להשיג יותר ובזה תעלה לרצון לפניו ית' שמו. ואף אם גם בזה לא יוכל לכוין שהוא מאנשים שהם נמשל כבהמות אזי ישים לבו לשמים כמשמעו' פשיטו ובנגלה ויהיה ג"כ תפלתו נשמעת ורצויה לפני שומע תפלת כל פה ע"כ: **וז"ל** מהר"ר חיים הכהן בסידורו. הזהר בכל פעם שתברך ותוציא שם מפיך לכלול שם הוי"ה עם ארנ"י כי בכתיבתו הוא שם הוי"ה ובקריאתו הוא שם ארנ"י וזהו קשר המלכות עם ז"א כך יה"ו ז"א ה' אחרונה ארנ"י עכ"ל: **וז"ל** הרב ספר

הקדמה שניה

נפש דוד בהקדמה דע כי אין ייחוד במציאות אלא בזה האופן שתחלה תייחד בדחילו ורחימו והענין כי כאשר תייחד השני מאורות קב"ה ושכינתיה אז תייחד עמהם אבא ואימא גם כן כדי להת לזו"ן כח המוחין ולכן צריך להקדים אבא הנק' דחילו כי הוא המקדים ומתחיל וממנו נמשכים אל אימא ואימא נותנם לבנים זו"ן וענין קדימה בזיווג שני אימא הנק' רחימו הוא בסוד שמאלו תחת לראשי וכו' כי תחלה השפיע אור האימא בשמאל דז"א כדי להתחיל החיבוב מצד שמאל ואח"כ ודחילו אבא להמשיך ממנו אל החסד דז"א לקיים בימינו החבקני עד כאן קיצור לשון הרב זלה"ה וזה סדרו בכתוב שם :

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה

אבא אימא אימא אבא בסוד

בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו על ידי

הא"ס כי הוא לבדו יש לו כח לחדש תמיד

ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

עד כאן לשונו :

אהבתי את אדני להעלות כאן על הספר ובדיו מה שכתב הזרע המקודש רבינו בחיי ז"ל בסוף פרשת אמור וז"ל ואני שואל למה הוצרכה התורה בסיפור המגדף והיה ראוי להסתיר הענין לכבוד השם ולא לגלותו כלל רק שיודיע הדין ויאמר איש כי יקלל אלהיו ונוקב שם ה' מות יומת אמנם התורה כתבה זה לשתי תועלות. הא' שאין אחד מישראל נכשל בחטא עצום כזה כי אם הרשע הפושע המוחלט הפגום מצד אביו ואמו. והתועלת השנית כי מכאן יתבאר לנו עיקר גדול ופינה עצומה בברכות וכיצד יתחייב האדם לברך השם שהרי המקלל פירש את השם באותיותיו ואח"כ קיללו זהו שאמר ויקוב בן האשה הישראלי' את השם ויקלל ונתחייב ע"ז בעונש מיתה. וכן כנגדו בענין הברכה והשכר צריך המברך כשהוא מברך את השם שיתכוון תחלה בלבו בפירוש אותיות השם ובמה שהן מורות ולכוין בהם במחשבתו ואח"כ יברך את ה' ויזכרהו בפיו ועם זה יקבל שכרו מושלם ויחיה חיי עד זכר לדבר ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד יאמר ארוממך תחלה במחשבתך ובכוונת הלב ואח"כ ואברכה כענין שאמרו לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל עכ"ל זלה"ה :

אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן שתתן בלב כל איש שיהא קורא כתיבתי. ואל ישים לאל מלתי. ותעביר עיניהם מראות ברע כי יגורתי מפני האף והחמה של יודעי דעת ימוטה ויראה ורעד יבא כי ביום אשר ידובר בדברתי. אשר יראה הרואה אחרי רואי קוצר השגתי. כי אתי תלין משוגתי :

אליכם אישים אקרא הנו עיניכם ביופי ותועלת היוצא מן המחובר בחיבור הזה כי רובו ככולו סולת נקייה מכמה ספרים אשר חיברו הראשונים בספריהם אחת הנה ואחת הנה את הכל חיברתי והיו לאחדים זולתי מעט מוער אשר הוספתי מדילי לבאר וליישב גירסת אבהתין קדישין וזכותם עמדה לי לסייעני על מכתב אלהים זה חרות על הלוחות. האמן כי לא הוספתי וגרעתי מכל הכתוב בספרים ישנים נושנים ועיניך לנוכח יביטו לראות בספריהם ותאשריני. ולא לכבודי ידי עשתה זאת ולא לכבוד בית אבא כי אם לכבוד שמים דלא ליעול בכיסופא קמי מלכא ובעינא חוטרא לסיבתי כי מה בצע אם נסיעתי כביאתי ואל עפר אשוב וגם על זה פקחתי עיני לשמור משמרת הראשונים גאונים צפונים בעדנים וכדאי היא מצוה רבה דא ליאור באור מלך חיים כי בודאי המה יעמדו למליצי יושר בעד קטן החמוס קנה רצוץ העמוס בתלאות להחיותי בארץ חיים על התורה ועל העבודה וצאצאי עמי ירויון מדשן טובו חיי ומזוני ילכו מחיל אל חיל מעלה מעלה לעביד עבודת הקדש ואף כי אחרי מותי הנה נא תהיה זאת צידה ליום נסיעתי. אודה ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו אשר שם חלקי מיושבי בית המדרש ולמות לא נתנני כי בשנה זו נהייתי ונחלתי וכפשע ביני ובין המות ונבר חסדו עלי והחייני ובטל אורות אזרני ויעמידני על רגלי. במישור ובמקהלים אברך ה' אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה דלא יהבן לעפרא ויקם על

סלע

הקדמה שניה

סלע רגלי כינן אשורי להתעורר ולהתחזק כפעם בפעם להשלים ולהסדיר פירוש הסידור הלז. ולנם זה וגם לטעמים דלעיל קראתי שם חיבור פירוש הסידור הזה **עץ חיים** וישימהו על הנס אשר החייני וקיימני ונם להסמיכו לחיבור הקדוש אשר טיפח וכינן מו"ז מהר"ר **צאלח** ההוא יקרא **פרי צדיק:**

ואני תפלתי לך ה' יראיך יראוני וישמחו. ישובו לי יראיך ועֹנתה בי צדקתי לפני כל יודעי דעת ומביני מדע אשפוך לפניהם שיחי ורוחי הפלה לעני כי אם המצא המצא בדברתי עולה. כי אין סלה. אחלי יכונו ישיבו עלי תשובה כדת וכהלכה ולדרך האמת יורוני. המה ינחוני. אי אפשר למחבר ספר. הקטן יהיה או גדול יהיה. להמלט מהתפיסה מאיזה חכם הבא על החיבור ובודק ומחטט אחריו. ולכן חלותי היא יסתירוני במרחבי לבם רציף אהבה להיותם לי לפה ולמליץ וצדקתם עומדת לעד ונשאר אני בתפלה ובתחנה יום וליל לאל העונה אותי ביום צרתי דעני ליעקב בבית אל יהיה לי לצור מעוז ויזכני ללמוד וללמד וירחיב גבולי בבנים ובני בנים יראת ה' היא אוצרם ויקיים בנו מקרא שכתוב לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם אכי"ר:

ועוד אני מדבר בתפלה. לאל ברוך שוכן זבולה יחיינו מיומים. ויזכנו ויקרבנו לימות המשיח ועינינו תראינה ירושלם נוה שאנן. תושע יהודה וישראל ישכון לבטח כבנין האריא"ל ובא לציון גואל. אמן כן יהי רצון:

היום יום י"ג בניסן אשר עומד לנס ויהי לנס שמורים לכל בני ישראל. כ"ד מעתיר ומתחנן איש עני. מקוה לחסדי רבוני הצעיר **יחיא** בן לא"א כמהר"ר **יוסף** ן' כמהר"ר **צאלח** זכר כולם לברכה:

התנצלות המגיהים

כבר מלתא אמורה בפום רבנן והלמידיהון דכשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך א"א לדפוס בלי טעות ומיום שנקראנו למלאכת ההגהה אשר לא נסינו בה עד עתה מצאנו כזה וכזה אשר קרה לנו הן מצד חסרון הספרים להעתיק מהן, כי לא נמצא בידינו אלא ספר א' להעתיק ממנו ולא דיינו אלא שהיא מלא טעיות ובלבולים. וחסיר ויתיר עם קצת ממראה מקומות שהובאו אשר מקומם לא נרשם וקצתם אשר לא נרשמו כהוגן, ושמנו עין השגחתינו עליהם כפי קוצר כחנו ושכלנו לרשום איתם על מתכונתם כדי להקל על המעיין. רק מקומות מעטים אשר לא ידענו מקום חניתם, אבל בטלים הם במיעוטם ונער יכתבם. על כן באנו להתנפל בקידה ובהשתחויה ובשפל קול התחנ"ה לפני כל קורא ומעיין בס' הזה, באם ימצא איזה שגיאה הן מן האותיות הן תיבות או דבר הצריך תיקון שיתקן אותו בכי טוב ומה' ישא ברכה על ככה. ואל אלקינו נתחנן להרחיב גבולנו בבנים ובני בנים יראים ושלמים ויקיים בנו מ"ש ואני זאת בריתי וכו' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי ז"ז אמר ה' מעתה ועד עולם. ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים: בחיינו ובימינו אכי"ר.

כ"ד המקוים לרחמי שמים. יום שנכפל בו כי טוב. בא ס"ט אל ישיב **ד"ך** נכלם, לחדש רחמים שנת כאשר **נדר"ת** לפ"ק.

הלכ"ד עפר רגלי חכמים **שלום** בן לא"א **יוסף עראקי** ב"ץ ס"ט.

אספיפה הנדרסה, ק"ו **אברהם** בן **חיים** שלם **אלנדאף** ס"ט.

הסכמות המאורות הגדולים רבני וגאוני ע"ת צנעא יע"א ואגפיה.

הסכמת המאה"ג ר"מ וראב"ד מקודש דק"ק צנעא ואגפיה הי"ו.

הן היום האיר אל עבר פני כתב יד הקדש מאת קרובי ומיודעי, כה"ר שלום הי"ו בן המנוח כה"ר אברהם עמר תנצב"ה תושב עה"ק ירושת"ו בב"א קרית משושנו להחזיק בידו להדפים סידור תכלאל עם ספר ע"ח אשר חיבר מאה"ג כמהר"ר הדיין המצוין מהרי"ץ זצוק"ל והוא סידור התפלה והברכות כמנהג קהלות הקדש תימן וכדי לזכות את הרבים אמרי' לפעלא אישר. והתחזקנה ידיו וג' מרעיו הי"ו, וזכות הרבים תסייעם אשר ע"כ ידי תכון עמם וגזירתי על כל מי שיסיג גבול האנשים האלה להדפים הס' הנז"ל עד משך עשר שנים מיום כלית הדפוס כי היכי דלא ליקום בארור ושלי"ב ושמ"ר.

כה דברי הצעיר מקוה חסדי ה' שלמה בן לא"א שלום צאלח יצ"ו.

הסכמת הרה"ג הדיין המצוין כה"ר אברהם ן' כה"ר צאלח הי"ו.

גם אנכי מסכים לדבר זה בהוציאם לאיר כל תעלומה. ומננא ומנכון יתקלס עלאה וזכות המחבר מ"ז מהרי"ץ ז"ל וזכות כל המחברים אשר נזכרו בחיבור הספר הנז' תגן בעדכם ובעד זרעכם אחריכם ויקויים בכם מק"ש צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ותזכו לגימרה וכל מי שיסיג גבולכם במשך הזמן הנ"ל לטרקיה חוי"א דרבנן דליה ליה אסותא רח"ל.

כ"ד החו"פ ע"ת צנעא ביום י' ניסן תרנ"ר לפ"ק ס' והובא אל הכהן הצעיר אברהם בן כה"ר צאלח ס"ט.

הסכמות הרבנים ראשי הישיבה הכללית דק"ק צנעא ואגפיה הי"ו.

גם אני הבעה"ח מסכים הולך לכל מה שכתבו הרבנים הנ"ל אעפ"י שאיני כדאי.

הצעיר שלום בן יחיא הבשוש ס"ט.

אנכי החתים מטה מטה. ידעתי נאמנה. שאיני כדאי אפילו לברך מכ"ש להלביש חש"ן למי שיסיג הגבול הזה שהסכימו עליו הרבנים חתומי מעלה. מ"מ מאחר שצריך להחזיק ידי פועלי צדק כזה מוכרח אני כמצווה ועישה לגזור בגזירת חש"ן על כל מי שיסיג גבול זה ויהי מה ארוץ ושומע לנו ישכן בטח.

הצעיר סאלם בן סאלם שבן יצ"ו ס"ט.

וזה סדר הברכות והתפלות

כמנהגנו הק"ק צנעא וכל ערי תימן יע"א.

[סדר הלילה]

כשבא לישן בלילה יברך ברכה זו. ואם כבר היא שיכב

יזהר שלא ישכב אפרקן דהיינו שפניו למעלה או להיפך שפניו מוטות בקרקע אלא ישכב על צדו לגמרי (ש"ע סי' ב"ג וריק"ש) ולא יהא לבו רואה את הערוה ולא איבריו נוגעים

בגיד

עץ חיים

לשון מהרי"ץ זלה"ה. דע אחי ישמרך אלהים על מעשה רצונו אכי"ר בכל הברכות והתפלות עזרא ובית דינו בכללם אנשי כנסת הגדולה שבהם כמה נביאים תקנום. לכך אין ראוי להוסיף עליהם או לגרוע מהם הואיל וכן תקנת נביאים ראוי לאדם להשתדל להיות מגמת פניו אליהם ולילך בעקבותיהם ולנהוג מנהגותיהם ויתקרב לפני יוצרו במאמרותיהם לבד אין להוסיף עליהם ואין לגרוע מהם. והמוסיף או גורע נקרא משנה מטבע שטבעו חז"ל ואינו אלא טועה. על כן ראיתי לכתבם ולפרש ענייניהם ועל מה נתקנו למען ילמדו התלמידים אם יסייעני בעל הסיוע ב"ה כפי ידיעתי והוא יורני דרך האמת עכ"ל. ובעו"ה לא זכינו לאור פירושיו על כל הסידור כי אם קצת מן הקצת בתחלת הסידור. ונתחיל מסדר תפלת הלילה:

בפרק התכלת תניא היה ר' מאיר אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך וכו' אל תקרי מה אלא מאה ע"כ והענין שהקשה לו דהיכא מה תימהא לכך דרש בה אל תקרי מה אלא מאה. וראיתי מפרשים דהיינו מ"ה באת"ב ב"ה הוא י"ץ עולה בגי' מאה. וכ' הטור בסי' מ"ו וז"ל הביא רב נטרונאי דוד המע"ה תיקן ק' ברכות דכתיב נאם הגבר הוקם על. על בגי' ק' הוי. כי בכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה היו מתים עד שחקר והבין ברה"ק ותיקן להם לישראל ק' ברכות וכו' ע"ש. וכ' הרב ר"מ נגאזגו והרד"ה הגם דוד רמזה בכתובים דכתיב הנה כי כן יבורך גבר. כ"י כ"ן בגי' ק' הוי. מאה יברך גבר עכ"ל. וכ' הכלבו ב' הרא"ש בזה וראה כמה היטב אותנו הקב"ה שצונו לברך ק' ברכות בכל יום כדי שנתחבר אלף אלפי זהובים בכל יום כדאמרינן בגמ' יצתה בת קול ואמרה היא על ברכה שוה מ' זהובים. י' זהובים לכל ברכה וברכה ע"כ. ומצינו במדרש"ה ליתן לישראל ק' ברכות ורמז בזה אשר ברך משה איש האלהים ר"ת מאה וזהו מאמר משה יוסף ה' עליכם ככה אלף פעמים ופרש"י זו משלו היא פי' שהיא ק' ברכות שלימד להם (עיין ס' מנחת יהודה). וכ' מהרי"ץ הסוד *) כי הספירות הם עשר וכל אחת כלולה מעשר ישלו בחשבון מאה ונמצא מי שמברך ק' ברכות הוא מושך השפע ממאה ברכות העליונות וגורם שיבא השפע לכל העולמות שבכילו. ואם ח"ו חיסר ממאה ברכות כאילו חיסר מן השפע של אותן המקורות לבלתי לבוא לעולם ע"כ: **ומנין** ק' ברכות בין היום ובין הלילה כשהולך לישן מברך המפיל חבלי שינה ובשחר על נטילת ידים ואשר יצר. ומאלהי נשמה עד הגומל חסדים טובים ע"ו וג' ברכות על התורה וברכת ציצית ותפלין. וברוך שאמר וישתבח וברכות ק"ש ערבית ושחרית הרי ל"ב. וג"ז ברכות בג' תפלות. ובשתי סעודות בשעוד ערבית ושחרית יש י"ו ברכות. שמונה בכל סעודה. כיצד נט"י והמוציא וד' ברכות של ברהמ"ז ושבתות בורא ומברך לפניו ולאחריו הרי ק' ברכות. וזהו ברכות אדם מברך בכל יום. ואם הוא מתענה חסרו מ' מסעודה א'

*) [נ"ל סוד הענין הוא]

בשינו

בגיד אלא ירחיק ירכיו זה מזה או יפסיק בבגד אבל נגיעת הכים לית לן בה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה עַל עֵינַי וּמֵאִיר לְאִישׁוֹן בַּת עָיִן. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רָע וּמִפֶּגַע רָע. וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעוֹת וְלֹא

הרהורים

שאינו שומע ויש לו להשלימם בשמיעת ציצית ותפלין בתפלת המנחה ויברך עליהם . ובשבת חסר בכל תפלה י"ג ברכות וברכת התפלין הרי ל"ז . ובמנהג אנו מוסיפים ברכה אחת מעין ז' וקידוש ותפלת מוסף הרי בה ז' ברכות ובסעודה ג' הרי כאן מ' ברכות הרי י"ז. הסרו עדיין שברים להשלים מאה ותמה שאנו מברכים בכל יום. נמצא שלהשלים מאה ברכות חסרים עדיין ע"ו ברכות ובכר אינו בפ' התכלת דממלי להו באספרמקין ומגדי פי' מיני בשמים ומיני פירות וכתוב בכ"ל ג' גאון שמשלימין הברכות שעושה שקורין בתורה בתורה ומנחה שעושים ברכות והמפטיר בשבת ע"כ . ותקנה זו יישעל לו בשבות מתענה בשבת. ועדיין חסרים לרבע ישלימם בברכת ציצית במנחה ובברכת ציצית בשחר על טלית קטן ובברכת הריח. ולדעת האומרים דברכת התורה בהיום אין נכנים במקומה כגון המקדם במו ברכים . כל זה מהב"י סי' מ"ו וגם הרד"א מגלה ישו"ב *) וכ' הר"ן ולא"פ שלא יוכל נכיים מאה ברכות כגון שהיה אנוס והוק מ"מ צריך לכפול כשיהתו כדי שיברך ברהמ"ז פעמים . וכל זה כדי שישים מאה ברכות בכל יום : **והרבה** פוסקים ס"ל דאם עונה אמן בחזרת התפלה בריא עונה לו במקום ברכות. עיין מ"א ז"ל. ואם יכול להוסיף על ק' ברכות ה"ז משובח כמ"ש דוד והוספתי על כל תהלתך ואמר עוד פי יספר לדקדק כל היום תהלתך כי לא ידעתי ספורות (רד"א).

ודע כי יש מהגאונים סוברים דמצות מאה ברכות א' מרמ"ח מצות עשה וכן ד' ר"ב ן' גבירול באזהר ומברכות תגיד אחת הנגמרים ואפ"י שאין כן ד' הרמב"ם והרמב"ן מ"מ כבר כתב הרמב"ן שנרמזה מצוה זו בתורה נביאים וכתובים (ר"מ ליגותנו בס' דרך חיים) בכל לבבך ובכל נפשך ב"מ בגי' מאה רמז שיברכם בלב שלם ולא יהיו עליו למשא . אבר אגבי מלך היום ר"ת מאה רמז למאה ברכות בכל יום (מהרי"ן בפי' ק"ב דבחרים) ומצאתי בס' החינוך פ' עקב מי שעבר ולא בירך באר ברכות בשלום הוא מברכת הנהנין ביטל מצות חכמים ופירק גדר ישכנו נחש ב"מ עכ"ל :

מזה שתיקנו הברכות בנבון נגלה ונסתר לאמין ולהורות כי מלא כל הארץ כבודו וכאלו האדם עומד לפניו כמ"ש דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד והיא נסתר מצד אלוהותו ונגלה מצד משפטיו והשגחתו רבנן אקרא והתהלה לדוד שהזכיר לנוכח ובנעלם (מפרשים ובנגלי) ויש בזה פלאות לבעלי הקבלה . ועוד מ"א כי הנשמה נראית ונעלמת לכן הנפש מברכת בנוכח ובנסתר והברכה היא בדיבור הפה ומחשבת הלב. הלב נעלם והקול נשמע והאדם מורכב גוף ונשמה והאי היה לו לידבק בקוני ולעמוד נכחו תמיד מצד נשמתו אלא שאינו יכול מצד גופו לכך ברכותיו נוכח ונסתר . **ואו"ת** מה יועילו ברכותינו להקב"ה. וי"ל אין ברכותינו אלא כדי לזכות בברכותיו כחז"ל כל המברך מתברך וכ"כ ואני אברכם קדם וברכו את ה' יברכך ה' מציון . ואנו מברכים על המצות להודות לו על שבחר בנו וקדשנו במצותיו ועל ברכת הנהנות בשיפך לנו לרכינו (עיין רד"א) וברכה פ' גלגים תניא רבנן אמרי אם בירכת את התורה. לשלמך אתה מברך כג' כי בי ירבו ימיך וכו' ע"ב ועיין ס' החינוך סוף פ' עקב טעם נכון על זה. ובפי' בס טוב בס' האמונות בשער הה' פ"ת הביא משל נחמד ע"ז וז"ל משל למה"ד לנה בהדליק נבית נרות ואורות הרבה ישיד הוא לא יוסיף ימן למנות דהאדם ישוד הוא לא ינדע. אבל כשהדליקו הנרות בבית כך יצא בו האור. והמשל הזה ידוע כי הבורא ית' לא יצויר בו בים מינוי והסרון ואינו צריך לעבודת בני אדם וקישוטיהו ותפלותיו וכמו שאומרים בתפלת

הנעילה

*) [מכאן משמע שצריך להתפלל מנחה בטלית גדול]

הַהִרְהוּרִים רָעִים: וּתְהִי מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ וְתַעֲמִידֵנִי מִמִּטָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֵּאִיר לְכָל הָעוֹלָם:

ואח"כ קורא פ' ראשונה של ק"ש ויש מצריכין לקרות הג' פרשיות. יושב בסתר וכו' עד כי אתה ה' מחסי שיש בו ס' אותיות כנגד ס' אותיות שבברכת כהנים והיינו דכתי' ששים גבורים סביב לה. אנא בכח וכו' ויסע ויבא ויט וכו' יברכך

יאר

הנשמה ואם ידבק את יהו לך. אך עבודתנו ומצותינו וקרבנותינו הוא להביא שפע מן העולם העליון אל הכבוד המנהיג העולם כי יש בכח הנפש העליונה להשפיע באמצעות לכבוד המנהיג העולם וממנו לעה"ז כענין ומברכתך יבורך בית עבדך. והנה צורת התחתונים מיוחסת בעליונים כי האדם הוא אילן הפוך שרשיו למעלה. ואם ידבק האדם בכבוד הנה ויתקדש ויתבודד ויתייחד בקדושה יוכל להשפיע ע"י צורתו לכבוד העליון כמשל האש והנר וכו' ע"כ וגם הגאון בי' קה"ת ענין הברכות לא שהוא צריך לברכותינו ח"ו רק שהוא סיבת שפעו וברוי מלתי בנו ע"ש וע"ל בפי' יתגדל: **ואחד** לפרש הברכה. **בא"י** וכו' מברכין על השינה עם היות נראה שאינו טובה אמנם הראוי לברך עליו לפי שהיא צורך גדול לבני אדם כדאמרי' בב"ר אר"ש בר רבי אלעזר והנה טוב מאד זו שינה שמתוך שאדם ישן קמעא עומד ויגע בתורה והיינו דאמרי' בנדרים השבועה שלא יישן ג' ימים מלקין אותו ויישן לאלתר (מים חיים סי' ד') וכ' הראב"ד כי לפי שענין השינה היא קבוע נטוע לפי טבעו ומזגו ומרגוע מיגיעו מלבד התועלת המגיע לו בו מעיכול מזונו כמו שהבין בורא העשבים ית' לפי' קבעות המטבע אוכל ופותחת בבריך ותורתם בברוך (שם). המפיל חבלי שינה. אורך שינה. וי"א חבלי יולדה ל' צירים ומכאובים שכשאדם עומד זמן רב ואינו ישן חבלי שינה צירים אוחזים אותו (מים חיים): הכא ל"ג והתנומה על עפעפינו כי ידוע שהשינה חזקה יותר מהתנומה כדכתבו המפרשי' וא"כ אין טעם לגרום אותה כי בכלל מאתים מנה מבא"כ בברכת המעביר שינה דשחרית יבא פירשנו: ומאיר לאישון בת עין. כתב רד"ק ילרנתו כאישון עינו פי' בת עיני וקראה כן מפני שנראית בה צורת איש לפי' סמך אישון על בת ואמר שמרני כאישון בת עין וכו' א"א כי אמר אישון נקטין כמו שבת שבתון דקאי שבתון על התוספת לקטין וכן האמינון אחיך יוסיף בו אות לקטינו. אך כאן אמר אישון לקטין לפי שהצורה נראית בעין קטנה. או קראה כן מפני שהיא שחורה כמו באישון לילה ואפלה שפירושו בשחרות הלילה עכ"ל ואמר ומאיר נומר שכשאדם הפך ליבון מחשך אישון בת עינו ובשיבון הרבה ומתקן מאיר אישון בת עינו: שהאלוני מנ"ל. כי לריך עוד אגבי שלא יבלעו בו (מים חיים). ומפגע רע. מן פן יפגעו בהם הרודפים ל' רציחה: ואל יבהלוני חלומות רעות ולא הרהורים רעים. כלומר שלא אביא לידי הרהור עבירה אפי' בחלום (רד"ה) ומים חיים פי' לפי שהחלומות רעות והרהורים רעים מטמאים הכל ע"כ: ותהיה מטתי שלמה לפניך. כלומר אם אמות מטתי יהיה הולד הזרע שלם בעבודתך וגם יצא ממני בום זרע פסול (רד"ה) ומים חיים פי' והיה מטתי כנגד הזרע אם יקיים מצות עונה הו אם היא פנוי שלא יראה זרע מקרי: ותעמידני ממנה לחיים ולשלום. אמרו חיים קאי אנשמה שעומדת ממיתה לחיים. ושלום קאי אגוף. דבלילה בכיתי פגעים יהוא מתפלל שיעמידהו שלם בגופו (רד"ה): והאירה עיני וכו' כלומר בתחיה כי נשמתי ולא תהיה שינתי שנת עולם (שם) לפי שהשינה א' מס' במיתה לריך להתפלל עליה כדי שלא יאמר מת אם היה חייב מיתה אלא שיהיה בכלל רוב העולם בקמים לאור הבקר (מים חיים): בא"י המאיר לכל העולם. שמעמידם ממטתם לאור היום ללכת משקיהם (רד"ה) ול"נ הכא כבכורו דהפעלה בכל עניני העולם הוא ע"פ גזרת עליון: **ואח"כ** קורא פ' ראשונה של ק"ש וכו' בפ"ק דברכות א"ר אלעזר כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של בתי

פיפיות

פיפיות בידו שנ' יעלזו חסידים בכבוד וכו' רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם א"ר כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנ' ובני רשף יגביהו עוף וכו' ע"ש : **במדרש** ויכולו השבת א' מיפרשא ליפן ואינו ישן עד שממליך להקב"ה לא ישכב עד יאכל טרף שאומר ה' אלהינו ה' אחד והמתפללים בומעים שהזכיר שמו של הקב"ה וחומלים עליו ומלאכים אחריו בבשכמל"ו ובורחים והוא נסמך בזה ופוקד נפשו בידו אחר שמע בידך אפקיד רוחי*) והבומרים בלילה מוסרים אותו לבומרי היום נפשי לה' מבומרי' לבקר וכן בתנחומא (רוקח הי' שכ"ז) : **יושב** בסתר וכו' ויש מצריכין לקרות מויהי נועם עד אורך ימים וכו' וכ' הב"ע הי' רל"ע לומר ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה וכו' ויאמר ה' אל השטן וכו' ה' שומרך וכו' מעתה ועד עולם ואומר השכיבנו עד סמוך לחתימה : **ואם** אנסו שינה קורא אפילו פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואח"כ ייבן (רמב"ם פ"ז) : **מר"ן** הקדוש סי' רל"ע כתב דיקדים ק"ש לברכת המפיל . ומנהגנו הוא להקדים ברכת המפיל . וכ"כ רבינו האיי ומביאו הרד"א שראוי להקדים הברכה לק"ש ולמזמורים ולכל הפסוקי' האלו כדי שיישן מתוך הקריאה ומביא ראיה מהירוש' דאמר ר' זעירא הוה קרי אח שמע וחוזר וקורא עד דהוה שקע מיניה לנו שנתיה ע"ש וכן הוא מבואר להרמב"ם פ"ז מה"ת : **בגמרא** ואי ת"ח הוא אינו צריך אלא חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי והכל לפי מה שהוא אדם ולפי השעה : **בזוהר** פ' תרומה דף קע"ח ע"א אי' בעי' להודות . ע"כ טוב ונכון הוא להודות

*) [נ"ל אחר פי' שמע אז בידך וכו']

יאר ישא . בשלום יחדו אשכבה ואישן, אני שכבתי ואישנה וגו' בידך אפקיד רוחי וגו' יי' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני :

[סדר הנהגת הבוקר].

כשיעור משנתו יאמר :

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ לִי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ :

יתכף ומיד יטהר לקום בזריזות . ולא ילבש חלוקו מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה כמו שהיה מתפאר ר' יוסי מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי . ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני ומי יודעני . כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו אשר לפניו חשיכה כאורה . ויקום וילך בכפיפת קומה כדאי' בפ"ק דקידושין (ל' הטור סי' ב') ויכסה ראשו ולא יהיה בגילוי הראש (ס' היראה) : **ויזהר** שיהיה לו כלי של מים סמוך למראשותיו כדי שמיד כשיקום יטול ידיו ובדאי' בזוהר בראשית דף י' ע"ב וז"ל הכי הוו עבדי חסידי קמאי . מנא דמיא הוו מותבי קמייהו . ובזמנא דמתערי בליליא אסחן ידייהו וקיימי ולעאן באורייתא ומברכי על קריאת תרנגולא כד קרי כדין פלגות ליליא ממש וכו' ע"ש . וז"ל תולעת יעקב ההולך ד' אמות בידים טמאות חייב מיתה לפי שמביא אל אחר בידיו ועליו הכתוב אומר ישליו אוהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו מי הם מרגיזי אל אותם המביאים אל אחר בידיהם עכ"ל וכתב עליו מהר"ם לינזאני דף צ"ה ע"א וז"ל ונ"ל שהפריז על המדה במ"ש חייב מיתה ואיני יודע מנין לו כי פשטיה דקרא בעובד ע"ז מיירי עכ"ל וז"ל מעבר יבק דף קי"ח ע"א ויזהר שלא לילך ד"א בלא נטילה כי דברים אלו גורמים טומאה לנשמתו בצאתה מן הגוף ומתאמצים בה הרוחות רעות שהחזיקו בו בחיים עש"ב : **וכתוב** בס' טהרת הקודש שאף שאמרנו שאין להקדים שום דבר בעולם קודם נט"י דשחרית מ"מ נר' להתיר ליפנות אם נצרך לנקביו הבה בקומו ממטתו ואינו יכול להעמיד עצמו אף כדי שיעור נטילה וההברה לא יגינה וזה עדיף להקדים מכמה טעמים . הדא דקי"ל המשהה נקביו עובר בבל תשקצו את נפשותיכם נפש דייקא שבזה מטמא את הנפש . ומוטב שיטהר נפשו וגופו מבפנים שהוא יותר חמור מטומאה השורה עליו מבחוץ ע"ד ומבשרי אחזה אליה שבכל חולי שהוא חוץ לגוף יותר קל לרפאתו מחולי

שמבפנים

שמבפנים. ועיד א"ל אסור להתפלל בשעה שנצרך לנקביו וא"כ היאך יטול ידיו ויברך ענ"י בלי גוף נקי. ורמז לזה מלא ידינו מברכותיך ר"ת מים וס"ת בגימטריא נקי ר"ל אימתי יטול ידיו כשיהיה נקי בגופו ועיד הביא שם ראיות יעו"ש וכ"כ ר' הש"ע והר"ם לונזאנו שסידרו ענין עשיית צרכים ואח"כ ענין נט"י וכ"כ בשל"ה דף ס' וז"ל בקומו ממטתו יפנה וירחץ וכו' הרי לך שדקדקו יפנה לירחץ ודוק ומיהו ראיתי רבותינו הראשונים שמחמירים ליטול תחלה קודם צאתם מפתח חדרם. וכשאין דבר מונע נכון להחמיר: וז"ל ר"א בס' אורחות חיים להזקנים בני. בני הוי זהיר בכלי של מים סמוך למטתך וכשתקום בבקר אל תטול הליכך ללבוש בלא נט"י לא מידך ולא מיד אחר שלא נטל ידיו כי רוח הטומאה שורה בידים. ואל תעבירם על עיניך פן יכשלו רבים במראית עיניך כי אין ברכה שורה במראה עינים שקיבל טומאה. ואי עביד להסתכל בשונאו שונאו נופל ואוהבו נכשל: הוי זהיר בנט"י כי היא מהדברים העומדים ברומו של עולם. וכל המזלזל בנט"י מנודה היא לשמים ואין לו חלק לעוה"ב: וכשתרחץ ידיך זקוף אצבעותיך למעלה וברך ליוצרך. ואל תברך עד שיהיו הידים רחוצות כי אסור להזכיר קדושת שמו בידים מזוהמות ואל תטול חליקך ממי שלא נטל ידיו: וסדר הנטילה. כתב מר"ן הש"ע בסי' ד' ס"י נוטל כלי של מים ביד ימינו ויתנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחלה עכ"ל והוא מהזוהר פ' מקץ דף קצ"ח ע"ב. וז"ל כ' סדה"י ויקח הכלי של מים בימינו להמשיך עליו מימי החסד לטהר את עצמו ואח"כ יתננו לשמאל שהיא השמש וראוי לשרת כדין לוי לכהן וישפוך מן השמאל אל הימין ג"פ להעביר ממנו רוח הטומאה ומניה וביה עדיף טפי ואח"כ יתן הכלי ליד ימינו והרי היא טהור וישפוך אל השמאל ג"פ אחרים. וענין בזה כתיב בס' הזוהר עכ"ל. אבל בספרי האר"י כתוב שלא יגרש הרוח רעה כי אם ע"י נטילה בסירוגין דהיינו שישפוך תחלה על יד ימין פ"א ואח"כ על יד שמאל פ"א ככה יעשה ג"פ וכ"כ תלמידיו משמו. ואחר שנטל ג"פ מה טוב ומה נעים שישפוך על ידיו שתיהן כאחת ואז אח"כ ירחץ פניו ופיו כאות נפשו (היכל הקדש וקב הישר פי"ג) ובתענית צבור לא ירחץ פיו (כה"י): וראיתי למהריצ"ע נ"ע שכ' ליטול בשתי הסברות. תחלה כדעת סדה"י ונטילה שניה כהאר"י. עוד כ' ואם ניטל מאחר ששופך על ידיו

די

להודות קודם הברכה כמו שהוא מקובל בידינו: צריך למחול לכל מי שציערו או חטא כנגדו באותו יום ובזה יתקבל ברצון לפני הרצון העליון: יש מדקדקים לומר מזמור אלהים יחננו אחר אנא בכח ויכוין בו בציור מנורה ויש בו סגולה נפלאה: זכור אל תשכח לומר פסוק אתה סתר לי ג"פ ישר והפוך קודם אנא בכח וסודו המלא בספרי האריז"ל ז"ל ובס' עין לאלהים. ואחר שיכלים כוז' לא יאכל ולא ישתה ולא יפסיק בדיבור אלא ישן שנ' אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (כ"כ רמ"א ב' הכל בו והרוקח ור"ו): וברכה זו אין לברכה בכל עת שרוצה לשכב עד שיראה הוא בעצמו שהשינה באה עליו ועפעפי עיניו נלאות לישן כי אין יכול להפיג ועדיין השינה לא באה. ואם מברך קודם הוי ברכה לבטלה (סדה"י דף ל"ד ע"ב) ובס' כנה"ג סי' רל"ט הביאו דכיון שאינו אומר המפיל עתה חבלי שינה אלא שמפיל הכלי שינה הכוונה על השינה שעתיד לישן. וכ"כ מל' הכלבו והב"י שכתבו מנהגן של ישראל שאין אוכלים ושותים ואין מדברים אחר ק"ש וכו' נר' שאין קפידא אלא שלא לדבר או לאכול ואף זה לא מטעם ברכה לבטלה נגעו בה אלא מטעם אמרו בלבבכם וכו' ודומו סלה. אבל אם יושב ודומם אין קפידא אפילו יברך אותה קודם זמן השינה וכ"ש דיש לחוש לאונס שינה ויבא לאמרה עפ"ב וכן מוכח מהירושלמי שכתבנו לעי' דר' זעירא הוה קרי את שמע וכו': *)כתב

מר"ן

ענף חיים *) להיות כי שמעתי שיש מי שרוצה לנהוג באחר שהתפללו הצבור ערבית כדין דהיינו אחר ל"ה. לומר' סדר ק"ש בעל המטה מתחי' וע"ס חוץ מברכת המפיל ותמהתי ע"ז מאד דמנין לו ואם הוא סובר בזו תקנה ר"ל אם שכח או אנסתו שינה כמ"ש הר' המחבר ז"ל. זה אינו דמעיקרא לא נתקנה אלא על המטה דוקא דהיינו כשישכב על מטתו ממש (רמב"ם ושיעתו) או סמוך לשינה (ב"פ) כמבואר בטור וב"י. אבל להסמיכה לתפלת ערבית בבהכ"נ ווילך לבית לאכול ולשתות ולעשות כל צרכיו לא נמצא כזה פו':

מר"ן הש"ע בסי' ג' אסור ליתן בין מזרח למערב אם אשתו עמו ונכון ליזהר אפי' כשאין אשתו עמו ע"כ. אבל הרמ"ע מפאנו בתשו' סי' ג' כ' ה' המקובלים דהלכה נכון ליתן בין מערב למזרח ותהיה המטה ראשה למערב ומרגלותיה למזרח כדרך בריאתו של אדה"ר ונמצא כשזוקף פניו למזרח ואחוריו למערב כמ"ש הכתוב אחור וקדם צרתני והאריך להביא כמה ראיות ובס' ד' הנה' כן באומר הנותן מטתו בין צפון לדרום פירושה כן שיהיה רוחב המטה בין צפון לדרום עכ"ל והכי אי' בזוהר פ' במדבר דף קי"ח ע"ב וכן הסכים הט"ז *) : **ובשיעור** מטתו. כ' הטור סי' א' צריך אדם להתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו ואף אם יפיתנו יצרו בחורף לומר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת שינה התגבר עליו לקום שתהא אתה מעורר השחר ולא יהיה הוא מעירך כמ"ש דהע"ה עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר אני מעיר השחר ואין השחר מעיר אותי. ויחשוב בלבו אלו היה בעבודת מלך ב"ו וצוה להשכים באור הבקר לעבודתו היה זהיר וזריז לעבודתו כאשר צוהו כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה עכ"ל :

מודה וכו' כ"כ ב' סדה"י וכתב ביאמרנה תכף בקומו ממטתו אעפ"י שעדיין לא נטל ידיו לפי שאין בה שם עכ"ל וכ"כ האחרונים בשמו: בתהלים. קבור אדלעיל ויה' ע"פ אז"ל במדרש ב"ו מפקיד אצל חבירו ובשמבקש פקדונו אם היה המפקיד חייב לנפקד הוא תופשו בחובו. אבל מדת הקב"ה אינו

די בשפיכת ג"פ על ב' ידיו ע"כ. והנה ע"ה מ"ש להקדים ליטול כדעת סדה"י היא משום דהכי משמע מל' הז"ל שלא חילקו כדמחלק האר"י גם השו"ע והטור לא חילקו אלא כתם אמרו ליטול ג"פ. והאר"י כ' לעשית בסירוגין לפי מה שנגלה אליו יידע בשרשי הדברים במקורן. לכן עבדינן תחלה נטילה כד' סדה"י וכבתם דברי הראשנים ז"ל ואח"כ כד' האר"י לצאת י"ח דבריו ז"ל. ואמנם על מ"ש מהריצ"ע שאם אחר שיפך על ידיו די בשפיכת ג"פ על ב' ידיו ע"ב צל"ע אמאי לא חש בהא לצאת י"ח האר"י ליטול בסירוגין כדחייש בקמייתא ואולי דעתו לומר דבשניטל נטילה ראשונה כד' סדה"י די שיטיל שתיהן בפעם אחת ג"פ ולעולם דצריך ליטול ג"כ אח"כ כל יד לבדה ג"פ בסירוגין כד' האר"י ומוכרח לפרש דעתו כן כי היכי דלא ליפליג מדידיה לדידיה. ולע"ד נראה פשוט דנטילה כד' האר"י בסירוגין ייצא בה גם לדעת סדה"י כיון דסוף סוף נוטל כל יד ג"פ והמחמיר תע"ב בפרט במקום שמים מצויים ויטהר ידים ייסיף אימוץ: **ויזהר** שלא יטיל ממי שלא נטל ידיו תחלה. כ"כ השו"ע משם הזוהר פ' וישב וכן צוה ר"א הגדול להורקנוס בני. וכ' הט"ז דה"ה לאכילה וכ"ש היא שהרי התם עיקר החיוב היא משום סרך תרומה וטהרה ע"כ וכוונת דבריו ז"ל דמי שלא נטל ידיו שחרית לא יטיל לאחרים על ידיהם לאכילה אבל בשאר נטילות כגון יוצא מבית הכסא או נטילה שאחר האכילה א"צ ליטול ידיו תחלה. וראיתי טועים בל' הרב ט"ז וכיונתי ושוב ראיתי בפירוש בסדה"י דבשאר היום בנטילות אחרות אין להקפיד והמקפיד אינו אלא מן המתמיהין ע"ב ועיין בס' או"ז וע"ת סי' ד': **ודע** שהרב היכל הקדש כ' בשם הזוהר בראשית דמי שנצרך לנקביו בבית הכסא בין גדולים בין קטנים ה"ה דצריך לערות עליהם ג"פ יעי"ש. ומ"א חלק עליו וכ' דא"צ ליטול אלא פעם אחת ושראיתו מן הזוהר אינה ראיה וכ"כ סי"ב בשם מקח"י וסדה"י וכן עמא דבר והמחמיר יחמיר לעצמו: **אם** נכנס לבה"כ אפי' בלא עשיית צרכים יטיל ידיו (אחרו' וה"ה): **וצריך** להזהיר כל אנשי ביתו וביותר הנשים כי רוב תיקון מאכלים שלנו הוא על ידיהן ואם לא יגירש רוח הטומאה מעל ידיהן יטמאו את המאכלים ויטמטמו את לב בן אדם ובפרט בניהם ובעליהם ויש לחוש להיות איתו בן אדם שאכל מאכלים אלו שיהא עלול לעשית עבירה ח"ו ע"י איתו רוח הטומאה השורה עליו על כן יש ליזהר בזה מאד ע"ש בקיצור של"ה ועו"ק וסי"ב: **ובנטילה** זו יהיו כל העשר אצבעות למעלה ולא כמו שאומר להשפילם

ענף חיים *) עיי' מ"ב הר' המחבר בתשו' פעולת צדיק ח"ג סי' כ"ד דכיון דיש מחלוקת בזה נכון לעשות כדברי שניהם דהיינו כשישכב עם אשתו יהיו ראשה ומרגלותיה מזרח ומערב וכשהוא לבדו יהיו צפון ודרום יע"ש :

להשפילם למטה ולערות עליהן מלמעלה מצד הוריע (סדה"י) ואחר שיטיל יגביה עשר אצבעותיו למעלה לרמוז כי כשנתקדשו ידיי הורו להיות דוגמא לעליונים ויגביה יד ימין להגביר החסד על הפחד (היכל הקדש) והיינו בשעת הברכה (אה"י): **צריך** שיהא לו כלי תחתון לקבל בו הזוהמא ולא ישפכם במקום דריסת בני אדם אלא בחפירה תחת הארץ (זוהר וישב ד' קפ"ד ע"ב): **טוב** להקפיד בנט"י שחרית בכל הדברים המעכבים לנט"י לסעודה. מיהו בדיעבד אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים בנטילת הסעודה (ש"ע סי' ד' ומ"א): **הנעור** כל הלילה והמשכים ללמוד ואח"כ חוזר לישן צריך ליטול ידיו ג"פ ולא יברך מספיקא (כ"כ הרב"י) ובכוונת האר"י כתוב שא"צ וכ"כ הפר"ח ז"ל: **ישן** ביום יש להסתפק אם צריך לערות עליהם ג"פ ויטלם בלא ברכה (ש"ע סי' ד') והרב בעל סדה"י כ' דהישן ביום יותר מס' נשמי צריך לערות עליהם ג"פ כי שורה רוח הטומאה בקבע. ומה שהזכירו רז"ל רק שינת לילה לא דיברו אלא בהוה ומביאו בס' כנה"ג ז"ל והעולם נהגי להקל וכנ"ל להוכיח מל' הזוהר דקאמר בליליא כד נאימו וד"ק: **אם** אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי ויברך על נקיות ידים ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה השורה על הידים (ש"ע) וכ' שכ"ג ומ"א בשם ב"ח דצריך לקנח ג' פעמים דומיא דמים ע"ש וקשה כיון דלא מהני לרוח רעה למה ליה ג"פ בנקיון בעלמא סגי. ושוב מצאתי הע"ת שהשיג על ב"ח מהאי טעמא: *) **וילך** לבית הכסא ויפנה משיב הכין לקראת אלהיך ישראל: ויבדוק עצמו יפה שלא להביא בטן מלאה צואה לפני הקב"ה דא"ר חייא בר אבא כל הנפנה ונוטל ידיו כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנ' ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך כדאיתא פ"ב דברכות. וסוד הדבר עיין מ"ש מו"ז מ"י צאלח בס' פרי צדיק שלו וגם בס' ת"י והיכל הקדש: **ובשבתו** להפנות יכוין שיהא פניו לדרום לתת כביך לימין עליון ואחוריו לצפון כי מצפון תפתח הרעה. ולא ישב בין מזרח למערב כדאמרינן בברכות פ' הרואה א"ר עקיבא פעם אחת נכנסתי וכו' למדתי שאין נפנים בין מזרח למערב והטעם שלא להפריד אליפו של עולם וזה דוקא בשדה שאין שם מחיצה, אבל בבה"כ שיש שם מחיצה אין להקפיד ואעפ"י שאין

שם

אינו כן אדם חייב להקב"ה ומפקיד נשמתו בידו ולמחר מחזירה לו אין לך חמלה גדולה מזו ע"כ: רבה אמונתך ע"ב רבה אמונתך ואחז"ל ב"ו מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל. אבל הקב"ה אינו כן אדם מפקיד בידו נשמתו ומחזירה לו חדשה בקמה ושלמה הוי רבה אמונתך כדאי' בטור סי' מ"ו ע"ש והוא ממדרש תלים מזמור כ"ה ועיין בזוהר ויקהל דף רי"ד: **ואחר** הנטילה יברך. דע שהרב בעל"ה כ' וז"ל ראוי שלא להפסיק בינה ובין הנטילה (ודבר זה מוסכם) ואח"כ יברך שאר הברכות. והטעם דענ"י קאי אתפלה ולכך לא יפסיק בינה לשאר הברכות ובכ"כ ברכת אברהם ע"ש דף קכ"ט ע"א וכ' מ"א סי' ו' ס"ק א' דאינו מוכרח יעו"ש בב"ע ס"כ והיא סברת הכל בו כ' הר"ם ז"ל. ומ"מ המנהג לברך ברכת ענט"י בבית הכסא לנטילה ואין חוששין להסמיכה לשאר ברכות וכ"ד מ"א ז"ל: **כתב** הט"ז דאין לאחר הברכה עד אחר הניגוב דבזה אין לו לברך דהוי אחר קיום המצוה. ובס' אה"י כ' דאין לברך עד אחר הניגוב כי אין רוח רעה סרה עד אחר הניגוב ע"ש ולפי מ"ש לעיל משם היכל הקדש וק"ל דאחר הנטילה ישפוך עוד על שתיהן כבר אם לטהר המים שעליהם יכול לברך אף קודם ניגוב *) במלואיו. נקט הכי מתתי דאמרי' דהקב"ה עצמו מניח תפי' וציצי' וכו' עי' דברי נחמיה פ' תרומה וכ"כ בס' העקידה והוא טעם שמברכין בקידושין

במלואיו

ענף חיים *) מי שצריך לשתות בלילה ישפשף ידיו בכל מידי דמנקי או יחכך ידיו בכותל ומברך ושותה (מהר"י בדיני בס' אן טוב משם הרב"א סי' ל"ח) וכ' עוד בה שהוא היה נוהג לשפשף במטפחת קשה יפה ומברך ושותה ע"ש עכ"ל: *) ובש"ע בביאור כ' בא"ל לנגב ידיו בנטילה זו וכן מותר לברך ענ"י בלי ניגוב וה"ה שאר כל הברכות ע"ש. אולם אין להקל אם לא במקום הדחק והיינו בשלא שפך אח"כ על שתיהן פעם ד' כמ"ש הר' המחבר ז"ל:

שם אלא מחיצה אחת לצד מערב אעפ"י ששאר הרוחות מגולות סגי שאין קפידא אלא מצד מערב (ב"י ב' פוס' ולבוש) ובכל מקום שיש בו מחיצות אפי' הן רחוקות ז' מזי שרי (ב"י דלא כמהרי"א) ימ"מ במה שנוגע לכבוד השכינה שהיא במערב ראוי להחמיר אף בב"ה שבבית. רמב"ם. (אה"י): **ואחר** שעשה צרכיו יקנח עצמו כי צואה במקומה פי' בפי הטבעת אסיר כדאיתא בפ' אמר להם הממונה ואז"ל בסוף פ' הרואה שיקנח בשמאל ולא בימין לפי שמראה בה טעמי תורה ואוכל בה. וכ' בר"ח וס' דרך חיים דף צ"ג ע"ב שכשיקנח בשמאל יש ליזהר לקנח בשתי האצבעות הראשונים אך לא באמצעי לפי שבו כורך ג' פעמים רצועה של יד שהיא כדוגמת עמידא דאמצעיתא עכ"ל: **ואם** שימש מטתו ירחץ ממתניו ולמטה לשמור משמרת טהרת התפלה אם אינו יכול לרחוץ כל גופו ואפי' היה בו קרי נדבק כחרדל ה"ז מעכב כמ"ש בס' חסידים סי' קנ"ג, וכ' הרמב"ם בתשו' וז"ל זה העני שאמר עלי שאיני רוחץ מקרי שקר היא. מעידים עלי שמים וארץ שמעולם לא נמנעתי מרחוץ אלא מחולי ואיך אשנה מנהגי ומנהג אבותי בלא עילה. ורבי' יונה ומהר"ם הביאוהו ע"ש: **ואחר** הנטילה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

ואם עשה צרכיו מברך אשר יצר וכו' ומסמיך לה אלהי הנשמה ועכשיו נהגו לסדר כל הברכות בבהכ"נ חוץ מברכת ענט"י שמברכה כל אחד בביתו סמוך לנטילה. ומתחיל הגדול שבצבור בנועם ואומר:

אדון

במלותיו שכן הוא ית' כתיב בי' והרשתיך לי ע"פ: ענט"י. ל' נטילה הוא לפי שצריך ליטול מן הכלי והכלי שמו נטלא בל' התלמוד. וי"מ שהוא ל' הגבהה כדמתרגמי' ותשאני רוח ונטלתני רוחא (הד"א): **בה'** המזל בנט"י נעקר מן העולם וסוף בא לידי עניות. סימן לזה ע"ל נ"טלת י"דים ר"ת עני (שם) ושמש"ל ב' ר"א הגדול בס' אורחות חיים: **ברכה** זו יש בה י"ג תיבות כנגד י"ג מכילן דרחמי ורמז זה בברכה זו שהיא הראויה לכל הברכות משום דבלילה מפקיד נשמתו. ואם הוא מלוכלך בחטאים שורת הדין שלא להחזירה אך הקב"ה ברוב רחמיו מחזירה לו (כה"י): **ועכשיו** נהגו וכו' ומ"מ אם בירך אשר יצר בביתו מתחיל בבהכ"נ מאלהי הנשמה (ב"י וגו"א סי' ו'): **כתב** הרמב"ם פ"ז מה"ת ברכות אלו אין להם סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו כיצד הרי שחגר חגורו והוא על מטתו מברך אוזר ישראל. שמע התרנגול מברך הנותן לשכוי בינה. והנוהגים לברכם בבהכ"נ זא"ז בין נתחייבו בהם בין לא נתחייבו טעות הוא ואין ראוי לעשות כן עכ"ל וכוונתו ע"ס לאפוקי מדעת הגאוני' בזכר הטור ורמ"א סי' מ"ו שהברכות הן על סדרו של עולם לכך מברך אותן אפי' לא נתחייב בהן. והרמב"ם ז"ל חולק עליהם. וכ' הרמ"ל דף ק"א ע"ב שדעת ס' הזוהר שיש לברך כל אחת בשעתה ועוד ראיה בזוהר ריש פ' ויקהל אדהכי קרא גוברא בריכו ברכתא. וכן משמעות הגמ' בפ' הרואה. אלא שזה צריך תנאי שיהיה כלי של מים סמוך לו ליטול ידיו לפי שאסור לברך קודם נטילה ודלא כמהר"ר יוסף קארו ז"ל שכתב שיכול אדם לברך ברכות של שחרית קודם נטילה. והאמת שלא היה צריך הסות כותב כן אלו ראה את מאמר הזוהר שהבאתי לעיל עכ"ל וכן לעיל מבואר במאמר שהעתקתי מס' א"ח לאוהת ר"א הגדול לבנו ז"ל: **כתב** הב"ע סי' מ"ו ס"ב כ' הטור והרא"ש עכשיו מפני שאין הידים נקיות וכן מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם נהגו לסדרם בבהכ"נ ועונים אמן אחריהם ויוצאים י"ח ע"כ. ואפי' הבקי יוצא אם מכוין וכ"כ הפר"ח וע"ת וב"ח): **ש"ץ** שבירך בביתו אין לו לחזור ולברך פעם שנית בבהכ"נ עיין מ"א וע"ת. וס' הלכה ברורה סי' ו' ובל"ס מדף קכ"ט עד דף קכ"ח האריך וכ' דמנהג קדמונים לברך להוציא את שאינו בקי אף שכבר בירך וגם הט"ז פסק כן. ואני הפשוט הארכתי בזה בראיות אין כאן מקומן. וכן הוא מנהגינו:

אדון

ענף חיים *) דע כי לא נהגו לומר פרשת העקידה ואחר הסדר אלא בשבת ויו"ט ולא בחול.

עיין

אדון העולמים. בעל הרחמים. גדול העצה. דרכו נערצה. הנוטה שחקים. והיוסד ארקים. זוהר העולם. חופש כל נעלם. טוב לקוראים. יסוד הנבראים. כבודו הנפלא. לרב נגלה. מרומם על כל ברכה ותהלה. נורא עלילה. סומך נופלים. עונה מתפללים. פודה עשוקים. צופה מעמקים. קורא הדורות. רוכב ערבות. שומע תפלות.

תמים

אדון העולמים וכו' דע ידידי אחי כי בקשה זו יסודתו בהררי קדם קדשים נכבדות ונפלאות מדובר בו ייחודא דעלמא עלאה מסובב בתוספתות פליאות נתיבות אחבות עריבות חביבות ביסודות סודות חמודות במדות אגודות כתיבות מבולבות מתוסכות בנתיבות חכמה המעלות מעלות מעלות עולות בסגולות גולות רעולות. והייתי רוצה לכתוב עליו בורה בורותים להעיר לב המעיין רוב גדולת כילת הלת מעלת מחברו אבותינו הראשונים נאונים נפונים בעדנים במלים נכונים נאמנים נעמי נעמנים. ואם לא נבין ביאור בפירושינו לאה בנתכוונו הם ע"ס מ"ת הענין מלד עלמו נתמד ואמת כפי מה שלמדונו רבותינו המקובלים בספריהם הקודשי' והנעימי' כי ידוע ידעתי בינ"י כי רב הילייהו וכל יקר ראתה עינם עמוק עמוק מי ימצאנו ורחוק רחוק מי ידענו ויהיה פירושינו עליהם למתחילים בחכמה כעוני היום עבד עבדי ה' המסתתרים בצלא דמהימנותא אמונת וסוד הייחוד ולא אכחד מרבותי כי אעפ"י בלגיתי לבית למדם זו נתעתי והזרתי כי יראתי יראת ה' במאת ח"ו אלא מסמרכו ולמוץ וכמו בספר הזהיר התנא רשב"י לתלמידיו כמה פעמים באמרו לא תימרון מלתא דלא ידעתון ולא בתעתן מאילנא רברבא מפום דמיכרו פתים ואמן דבות ומפני זה מסכתי ידי והנה את נזלי"ס מאירים כניכבים וכברקים יעלזו לבם יהגה תבונה ובפתותיהם יביעו הכמה המה יביעו ברות מבינתם לבוללים דבר ישידין יגידון רוב תפארת עטרת הדרת לבון ובבת הראשונים אבותינו הקדושים אבר בנן אלהים המה. וידעתי כי המעיינים המה יענו יאמרו לי מדוע כבה עביו ולריקך מי ניתא מה בכתבת ופירבת על מקנת נירסאות כפי הקבלה הנה בפתי לא אבלא מבטיב בתמנה ובקפה ובקידה והבתחויה לפני רבותי מאן מלכי רבנן באל יכתבו עלי מרורות מן המלך קראתי מול כבת מהגבא מעלת רום הודם להתכולאי במרתבי לבם הוכו רצוף אהבה. אהבה בהיא תלויה בדבר דבר כי הבבחת לא יענה ותוכחת הייתי כמפבי לייבב הני' האבסתן קדיבין. ואני יכולתי ליבב' באופן אחד ע"פ הנגלה לא הייתי כותב מ"ם בו עפס"ק: **כתוב** בני' מהרי"ל ז"ל וז"ל נהגו לפתוח בזה הבבחה כמ"ב חז"ל לעולם יסדר אדם בבחו בל הקב"ה ואח"כ יתפלל וזה הבבחה נתקן ונתייסד על אל"ף בי"ת כמ"ב בה' זכירה כבעלה ר"א הקליר לרקיע באל באיזה סדר המלאכים מבבחים. א"ל בדרך אל"ף בי"ת ולכך נתקנו רוב הבקבות ע"ד זה ע"כ. עוד כ' ותהלה בבת זה אדון העולמים בעל הרחמים ר"ת אהבה נרמוז למ"ב חז"ל ביכוין אדם לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך בהיא כללית לכמה מצות עכ"ל: **והנה** ראו הראשונים ע"ה לרמוז מצות ואהבת לרעך כמוך בראבית התפלה כדי ביזכה כל אדם להיות לו חלק בכוונות ותפלות החבירי עובה. והדבר זה מהורתו של רבי' האר"י זלה"ה לאדנו וז"ל האדם ע"י האחדות ביש לו עם כל יבראל כוא כגוף אחד ויש לו חלק עם כל המצות. ומבום זה הצדיק מכפר על כל הדור ע"י במלמעבי' במיתתו והוא ע"י האחדות בכולם כנפש אחת וכו' הובאו דבריו ז"ל בס' ע"ח דף מ' ע"ב והק ע' ע"ג

ומיהו אין רע ואהרבה אם יש פנאי לאומרה מצוה גדולה היא וחביבה לפני המקום כדאיתא בזוהר (עיי' כ"ז בדברי הר' המחבר בתפלת בחרית דבבת ד"ה זכרינו בז"ע וכו') ועוד כדי להבגיע יצרו לעבוד הבי"ת כמו במסר יצחק אבי' ע"ה נפבו (עיי' בניאור סי' א' ס"י):

תָּמִים הַפְּעוּלּוֹת: שְׁמַע יְיָ קוֹלִי בְּשִׂיחִי. בְּהִתְעַטֵּף לְפָנֶיךָ רוּחִי וְנִשְׁמָתִי. וְתִפֹּל נָא תְּחִנָּתֵנוּ לְפָנֶיךָ. וְתִשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ מִמְּעוֹנֶךָ. וְתִהְיֶה תְּפִלָּתֵנוּ רְצוּיָה לְפָנֶיךָ. כִּקְטֹרֶת סַמִּים עַל מִזְבְּחֶךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לְטַהֵר מַעַרְכֵי רַעְיוֹנַי. וּלְכוֹנֵן מַעֲנֵה לְשׁוֹנִי. וְתַחְשְׁבֵנִי מִזְּדוֹנוֹת. וְתַנְקֵנִי מִשְּׁגִיאוֹת. וְתִמְחוֹל לִי כָּל עֲוֹנוֹת. וְתִהְיֶה עִם לְבָבִי בְּעֵת מַחְשְׁבִי.

ועם

ע"ג: גדול העלה. בעליתיו גדולות: דרכו נעלם. הוא ע"ד מ"ש הודיעני נא את דרכך וכו' והשיבו לא תוכל לראות וכו' ומה לגדול הנביאים כך. לאחרים עאכ"ו. וז"א דרכו נעלם פי' דרכו כגון לחקור על פעליו כדרך באמרו מפני מה צדיק ורע לו רשע וטוב לו וכיוצא. וכ"ש לחקור בענייני מרכבה מה למעלה מה למטה הא ודאי בהבל יפחדו ויראו מלקרב לחקירות כאלה כי יפחדו וירעדו וירעשו וזהו ל' נעלם שהוא מענין יראה כענין לא תערוץ מפניהם שפי' לא תירא. ואמר נעלם כי הוא מעלמם יראה ופחדה: שחקים. שמים ע"ש נטה שמים ויוסד ארץ ושינה הפייטן ליפות להמתיק בקול שירו: ארקים. ארץ: זוהר העולם. פי' זוהר אור ונוגה כי הוא ית' אורו של עולם וכענין והיה לך ה' לאור עולם: חופש. ע"ש חופש כל חדרי בטן כי הוא יודע תעלומות ולפניו נגלו: טוב לקוראים. ע"ש טוב ה' לקוין לנפש תדרשנו. ואז"ל יכול לכל ת"ל לנפש תדרשנו: יסוד הנבראים. כי המקום ב"ה יסוד כל הנבראים שלא כדרך הטבע כי בדרך הטבע יסוד הבנין הוא למטה. אבל הבריות יסודם למעלה ב"ה וכמו שהאריך בזה רבי' הגדול במורה ז"ל ועמש"ל משם הרב שם טוב ז"ל: כבודו הנפלא ללב נעלם. ידוע כי הנפש משכנה בלב וכבודו ית' נעלם ונסתר מעיני בשר. אמנם בלב שהם משכן הנפש האדם מגיע לכבודו ית' מצד הנפש שהיא חלק אלוה ית' וכענין מ"ש נפלאים מעשיך ה' ונפשי יודעת מאד. אמר אף שנפלאים ומכוסים ונסתרים מעשיך ה' הוא דוקא מעיני בשר. אמנם ונפשי יודעת מאד כי מצד הנפש אדם מגיע לכבוד הנורא ב"ה: מרומם על כל ברכה ותהלה. הכוונה שאף שאנו מברכים ומהללים אותו עכ"ז אין אנו יכולים להגיע לסוף תהלתו וכענין מה שאנו אומרים לעילא מכל ברכתא: נורא עלילה. נורא מעשה כלומר מעשיו נוראים. (רד"ק תלים סי' ס"ו): פודה עשוקים. הם ישראל שעתיד הקב"ה לפדותם מיד שוביהם המחזיקים בהם כדכתיב עשוקים בני ישראל ובני יהודה וכל שוביהם החזיקו בהם (ירמיה נ'): צופה מעמקים. ענין הבטה. כי הוא ית' יודע ומבין מחשבות לב בני אדם ב"ה לבד: קורא הדורות. ע"ש קורא הדורות מראש מתרגמינן וסדר דריא מלקדמין: רוכב ערבות. ע"ש סולו לרוכב בערבות והוא רקיע ז' שאין רקיע למעלה הימנו. ונק' כן לפי שהם טובים ונחמדים ויש להם ערבות גזרה במקרא מי זה ערב את לבו עיין רד"ק סי' ס"ו: תמים הפעולות. ע"ש הצור תמים פעלו ואמרי' בספרי תמים פעלו פעולתו שלימה עם כל באי עולם ואין להרהר אחר מעשיו אפי' עולה של כלום. שלא תאמר אלו היה לי ג' רגלים ג' עינים אלו הייתי מהלך על ראשי אלו היו פני הפוכים לאחור היה נאה לי יותר ת"ל תמים פעלו: שמע ה' קולי בשיחי. ל' דיבור כמו ויצא יצחק לשוח בשדה שהוא דיבור התפלה וכמו אריד בשיחי והדומים לו שהוא דיבור הלצות וסיפור התלאות: בהתעטף לפניך רוחי ונשמתי. פי' רד"ק בהיותה להתפלל ולהתחנן בכל לבו הוא כפוף ומעונה כאלו מתעטף קצתו בקצתו ועל ענין זה נאמר תפלה לעני כי יעטוף וע"ש. וי"מ שהטעם נרמז באגודת צרכיו היא מאריך ומתאחר בבקשתו וכו' ובהעטיף הצאן (מצאתי בכתיבת יד מהר"י נ"אתרי) ועיין בזוהר בפי' אחר: מערכי רעיוני. ע"ש לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון פי' מערכי מה

שאדם

ועם פי בעת הטיפי; ועם ידי בעת מעבדי. ועם רגלי בעת הלוכי: ואל אומר לפניך דבר שלא כרצונך. וגער בשטן ואל יבהילני: וביצר רע ואל יכשילני. והאר פניך אלי: ונתתה מהודך עלי. וקבל תחנתי ורצה בהשתחויתי. ועזרני על דבר כבוד שמך והנני. בזאת ארע כי עשית עמדי חסד וכי חפצת בי. ותציבני (לעמוד) לפניך לעולם. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים וחללים

שאדם חושב ומסדר בלבו לכוונת בלבונו. ופעמים לא יזדמן לו לדבר מה שיחשב כי מה' מענה לשון וע"ד מ"ש אם אלדק פי ירשיעני: רעיוני. פי' מחשבותי מן רעיון לבי. ואמר לטהר וכו' שיזכך וינקה הש"י מחשבתו לדבר דברים נכונים וישרים: ותחשכני ל' מניעה מן ואחשך גם אנכי: וכוא ע"ש גם מזדים חשוך עבדך: בעת הטיפי. ל' הזלה מגזרת נטף ועניינו בכאן לשון דיבור בדרך השאלה כענין הזל כטל אמרתי: בעת מחשבי. שלא יפגה לבי לחשוב מחשבות זרות: בעת מעבדי. ל' מעשה תרגום עובדא והענין שיגלית הש"י מעשה ידי: ועם רגלי וכו' כענין רגלי חסידיו ישמור וכענין ושמר רגלך מלכד: ואל אומר לפניך דבר שלא כרצונך. כענין מ"ש רז"ל אמר דוד לשאול ואם ה' הסיתך בי. אמר הקב"ה אתה קראת אותי מסית חייך שאתה נכשל בדבר שאפי' תינוקות של בית רבן יודעין בו וכו' ופי' דבריהם כי נלה שקרא לה' ח"ו מסית נברא מלאך רע לפי מה שקדם מדבריהם כי העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד והוא מין השטן ממש וכו' עיין בס' אס"ח פ' כי תבא) ולזה הסמיך וגער בשטן וכו' וביצר רע ואל יכשילני: והאר פניך אלי. כענין האר פניך על עבדך: ונתת מהודך עלי. ע"ש הוד והדר לבשת: ועזרני. ע"ש עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך ול"ל כלשון הכתוב כאן ולא להוסיף שום תיבה על זה: והגיון לבי. מחשבות לבי וכן הוא אומר האזינה ה' בינה הגיגי: כל היום שבעוצה לרביו בין גדולים בין קטנים מברך אשר יצר ולא על נטילת ידים כד' הרא"ש וכ"פ הש"ע אפילו לא השתין אלא טיפה אחת צריך לברך (שם): הטיל מים והסיח דעתו מלהטיל מים ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת צריך לברך ב' פעמים אשר יצר (שם) והלק"ט ב' ריק"ש ז"ל חולק וס"ל דלא יברך אלא אחת והראיה שהביא מר"ן מדין טעה ולא התפלל מתפלל בחים אינו ענין לזה דהתם משום תמידין תקנום עש"כ ה"א סי' פ"ו*): עוד שם דהשותה שם המבלבל אינו מברך אלא פעם אחת בההרוגה דומיא דהולה ע"ש:

ברוך אתה ה' אשר יצר. ברכה זו אין בה דין ברכה הסמוכה לחברתה שלא לפתוח בברוך בהדי' עינע"י אומר כמה פעמים שלא אשר יצר ואין דין ברכה סמוכה אלא כשהן סמוכות לעולם שאין אומר זו בלא זו לעולם (רד"א): בחכמה פי' שנתן לו חכמה (ן' ליאה) ועמ"ש בתחלת סיו"ר. וי"מ שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה וי"מ על שם שהגוף דומה כנאד מלא רוח והוא מלא נקבים כדלקמן בסמוך והוא משתמרת בתוכו ה"ז פלא. וי"מ בחכמה שהתקין מזונותיו של אדה"ר ואח"כ בראו עכ"ל הש"ע: וברא בו נקבים נקבים וחללים. ל' הש"י נקבים רבים כגון פה וחוטם ופי טבעת. וגם ברא בו איברים רבים חללים כמו לב וכרס ומעיים עכ"ל גם הרז"ה בנימוקיו להר"ס במז"ל פי' כן יעו"ש. וחללים כגון חלל הלב חלל הכרס חלל המשוש יעו"ש וכן פי' מה"ר תנחום הירושלמי בספר הנק' כל' ערב אלכאפי' יעו"ש

ענף חיים *) ועי' בספ' בית"י סי' מסכת ברכות דאינו מברך אלא אחת וכ"כ הבה"ג ביום כיפור בספק ברכות יעו"ש:

יעו"ש: ושמעינן מכל זה שהגי' היא חללים חללים הלמ"ד בקמץ לא חלולים בשורק וכ"ה גי' הרמב"ם וכל הסדורי תימן. וכן הביא הב"י גירסת הגמ' כן וז"ל בפ' הרואה כי נפיק לימא אשר יצר וכו' חללים חללים ופרש"י שאם יפתח אחד מן החללים כגון הלב או הכרס או המעיים או אם יסתם אחד מהם מן הנקבים הפתוחים כגון הפה או החוטם או פי הטבעת: יפתח. קאי אחללים. יסתם. קאי אנקבים. ורבינו הטור נראה שמפרש כן אלא נראה לו לגרוס חלולים: ומשמע לי שטעמו משום דחלל לא שייך בריאה באיברים שהם חלולים ע"כ והט"ז הקשה על תירוץ הב"י וז"ל וקשיא לי דא"כ הול"ל נקובים נקובים ולא נקבים וכ' הט"ז שם דלרש"י גי' חללים על בריאת החלל שברא הש"י לב ומעיים וכרס והם סתומים מכל צד ונקבים הם האיברים שמנוקבים לחוץ כגון פה וחוטם וטבעת יעו"ש באריך: **והנה** נתבאר לך דגי' הגמ' ורש"י ורמב"ם כגירסתינו זולתי הטור שחולק ועיין בהרד"א דכ' דהוא שם דבר ושטעות הוא ביד הקורים חלולים בוי"ו יעו"ש ואף דהם גרים **חלים** כמשקל מלים ע"ש ובמהילות עפר. חד הוא דכולהו שם דבר. אח"כ מצאתי להרב מהר"ם לונזאנו באלבע מעריך אות הח"ס וז"ל בריש בראשית רבה. האדם עשוי מחילים מחילים. מכאן נ"ל תשובה לבעל הטורים שכ' שאין לומר בברכת אשר יצר חללים חללים אלא חלולים. כי חלולים הוא תואר ולדבריו אשר המתואר שהיל"ל איברים חלולים והעיקר חסר לכן נ"ל דגרסינן חללים והיינו מחילים דהכא עכ"ל: שאם יסתם אחד מהם או יפתח. כן גרים הרמב"ם וב"ע והרד"א היפך הגי' הטור ורש"י והרי"ף. ותיבת יסתם קאי אנקבים. יפתח קאי אחללים כדפרש"י וכן פי' ר"ז רופא יעו"ש. וז"ל הב"ע שאם יסתם אחד מהם כלומר שבנקבים יש נקב אחד שהוא שפה שהשות במעי אמו הוא סתום והיוצא לאויר העולם הוא נפתח. ואם כשיוצא לאויר העולם היה נשאר סתום לא היה אפשר להתקיים אפי' שעה אחת והאיברים החלולים אם היה נפתח אחד מהם לא היה אפשר להתקיים אפי' שעה אחת. ועוד יש לפרש שבגבול יש לאדם שיכולים נקביו ליסתם ולא ימות. וכיון שעבר אותו הגבול א"א להתקיים אפי' שעה א' וכיון שבכלל הנקבים הם פי הטבעת ופי האמה ובכלל האיברים החלולים שאם יפתח אחד מהם א"א להתקיים הם הכרס ומעים שפיר הוי שבח זה מענין עשיית צרכיו. ואפשר עוד במאמר שאם יוצא לנקביו ביותר עד שאם עבר הגבול ימות בכלל שאם יפתח אחד מהם הוא והוי שאם יפתח א' מהם נמי מענין עשיית צרכיו ממש ובמעינן מזה דשפיר יש לגרוס אינו יכול להתקיים אפילו שעה אחת דלא כסברת הר"מ מגומרבורק שכ' דל"ג לה הביאו רד"א: רופא כל בשר. ע"ש הנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו כי אם יתעפש בבטן ימות והוצאתו היא רפואתו (כ"כ רד"א וה"ע) **ודע** שגי' הב"ע רופא חולי כל בשר וכ"נ בב"י וברא"ש ז"ל וכ' הט"ז דכל הקפידא של שמואל אינה אלא שלא לומר חולים. אבל לומר חולי כל בשר ש"ד דהוי פי' שלא יתעפש הפסולת. והוא רופא כל בשר בטבעו דהיינו שיש בבשר פסולת כל בשר והוא החולי רק שהשי"ת מבטלו מש"ה כשיאמר חולים יהיה משמעו על האנשים שהם חולים. וב"ח כ' פי"ל רופא כל בשר ואומר אני שבחי הנוסחאות הם שפיר וחלילה למחוק אחת מהן ולהניח השנית. אלא כל אחד יש לו על מה שיסמוך. גם הרב מע"מ ייפה גירסא זו והיים ומ"מ שלא לאמרו כלל ניחא טפי ע"ש ות"מ הסכמת כל האחרונים כגירסתינו. שב"ס דף קכ"ה. שכ"ג אגודה וב"ה ורא"ש ורש"ל

וַחֲלָלִים חֲלָלִים מֵהֶם סְתוּמִים וּמֵהֶם פְּתוּחִים שֶׁאִם יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִפָּתֵחַ אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם אֲפִילוּ שָׁעָה אֶחָת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת *):

אלהי

ענף חיים *) מי שעשה צרכיו ושכח לברך א"י ושהה זמן מה (יותר מתלי שעה) אינו מברך עוד דלגבי ברכות א"י בפחות משעה אזי הפסק ושנו ומנה קרין ביה (הר' המחבר בתשו' פעל"צ ח"ג סי' רכ"ג) ובסי' ביע"ו הביא משם ה"ר ר"א נחום בתשו' כ"י דאם נזכר קודם שהתחיל להתאוות לעשות צרכיו השוע שיברך אבל אחר כן לא יברך יעו"ש:

אֱלֹהַי. הַנְּשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה. אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִיטְּלָהּ מִמֶּנִּי וְאַתָּה עָתִיד לְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבוֹא. וְכָל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי רִבּוֹן

כל

ורש"ל ומט"מ ומ"א וכן הסכים מ"ר פ"ז מה"ת וסיים שם שכן היא הגי' הנכונה וכ"ה גי' אבודרהם ז"ל ע"ש : ומפליא לעשות . מפני שהאדם דומה לנאד מלא רוח ואם יעשה אדם נקב בנאד כחודה של מחט הרוח יוצא והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו ה"ז פלא. ועוד י"ל על שבורר טוב שמאכל ודוחה הפסולת (רד"א וב"ע) ועי"ל שמפליא לעשות במה שקושר רוח האדם בקרבו וקושר דבר רוחני בדבר גשמי והכל ע"י שהוא רופא כל בשר כי אז האדם בקו הבריאות ונשמתו משתמרת בקרבו (רמ"א) :

אלהי הנשמה. ברכה זו אינה פותחת בברוך לפי שהיא ברכת ההודאה שמודה לשם שהחזיר לו נשמתו להתנועע בה ולקום בבקר לעבוד לרצונו וכמו שמצינו בברכת הגשמים (כ"כ ר"ת ז"ל) ואעפ"י שי"א הטעם מפני שהיא סמוכה לחברתה כבר כ' הטור דמסתבר כדכי' אם דהכי אי' בפ' הרואה כי מיתער מבינתיה לימא אלהי נשמה וכו' וכ"כ הרד"א וכ"פ הב"ע : **ולפ"ז** אם ביקץ אחר ילך בביתו מתחיל בה"כ מאלהי נשמה וכ"כ מג"א ז"ל : **אם** קם באמצע הלילה לקרות תיקון חצות או ללמוד ודעתו לחזור ולישן ברכת המחזיר יניחנה לבקר וכ"כ הרמב"ם פ"ז מה"ת וז"ל כשעה שייקץ בסוף שנתו וכ' הכ"מ שם דדוקא בסוף שנתו ולא כל זמן שייקץ באיזו שעה שתהיה : אבל ברכת הגומל וברכת התורה יברכם בבקר דשינת קבע בלילה על מטתו לכ"ע הוי הפסק . אך אם קם אדעתא שלא לחזור ובתוך לימודו תקפתו שינה נראה שא"צ לחזור ולברך (פר"ח סי' מ"ו) : **יפסיק** בין אלהי להנשמה כדי שלא יהא חוזר למעלה ח"ו (הרד"א והרי"ץ ועה"ק) : **הנשמה** בהא הידועה ע"ש כל הנשמה תהלל יה : וכ"נ הרמב"ם וס"א וכ"נ בת"י . וה"נ בתפלת ר"ה ויאמר כל אשר נשמה באפו דגרסי' בה"א וזהו ההבדל שבפסוק כל הנשמה תהלל יה לפסוק כל אשר נשמת רוח חיים באפיו והמשכיל יבין : טהורה. כי ממקום טהור נגזרה ואמרו בברכות מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה (רד"א) וז"ל מהרי"ץ ליתא בתחלה קודם שנכנסת בגוף מטהרין אותה במזבח של מעלה כי כל הנשמות הם כערבות כמו שיש במזבח שלמעלה : אתה בראתה. דכתיב ויברא אלהים את האדם : ואתה יצרתה. דכתיב וייצר ה' אלהים את האדם . וכ"ש יוצר רוח אדם בקרבו . וצ"ל היא לאפוקי מדעת הקיסר לר"ג על פסוק כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מי שברא הרים לא ברא רוח עיין בס' בת"י . ומה מתוק לפ"ז דגרסי' בכל פרט ופרט ואתה : ואתה נפחתה בי. כמאמ' ויפח באפיו נשמת חיים . ויסדו ג' ענינים בריאה יצירה נפיחה כי נפח בו הנשמה דרך החותם יש לו ג' ראשים כי שם של ד' אותיות בא"ת ב"ש מצפ"ץ כגי' בראתים ובה נברא אדם . והוא חותמו של הקב"ה כמו שיין שלנו שאנו חותמין בה כל דבר היתר ויסוד זה נלקח . וזהו ויפח באפיו נשמת חיים ס"ת חותם . ולכן עמידה של אדם קיימת . כי כסא של ג' רגלים עומד קיים ואינו נופל . אבל בעלת אוב כשמעלה אדם אינו אלא לפי שעה ומיד נופל ומת . לכך עולין על הראש והרגלים למעלה דהאבכתן בבעלת אוב בשאול המלך כי אז החותם מהופך ע"ש (ק' ליתא ז"ל) : נפחתה בי. כ' בעל עה"ק שלא יאמר תיבת בי כי לא נאמר ויפח באפיו רק על אדה"ר יעו"ש ובמחילה הא אחז"ל שכל הנשמות היו תלויין ומצוצין באדה"ר וא"כ שייך שפיר למימר בי . דבשעת נפיחה הזאת היו תלויים וקבועים בו וכ"כ בס' עה"ק שאין לך אדם שאין לו חלק בנשמתו של אדה"ר . יעו"ש ע"פ הסוד . וכ"ה גי' כל הספרים והרמב"ם . ועוד יקשה על עה"ק מה יאמר בנשמת כל חי שאנו אומרים ונשמה שנפחת באפינו והו"ק . שוב ראיתי בזוהר ויחי דף רל"ה ע"א מוכח דיש נפיחה גם עתה מאדם בכל

אחד

כָּל הַמַּעֲשִׂים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים: א)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בא"י אמ"ה פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בא"י אמ"ה מַתִּיר אֲסוּרִים:

בא"י אמ"ה מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בא"י

אחר מיברא פ"ב: ואתה מנפחה בקרבי. פלא הלא עד עת בוא דברו: ואתה עתיד ליטלה ממני. ליום המיתה בג' יהרות תשוב אל האלהים אשר נתנה: ואתה עתיד להחזירה בי לע"ל. ה"ג גם בפרט זה ואתה ע"ש יאתה מחיה את כולם וכ"נ רמב"ם ותיבת ואתה רומז לחכמה וכם כתיב החכמה תחיה בעליה וע"ל מ"ב ע"פ הכת"י: רבון כל המעשים. כ' רד"א ע"ש אני ה' עושה כל אלה וע"ב ראיתי את כל המעשים וכ"ג הרמב"ם ז"ל פ"ז מה"ת וז"ל ן' ליאה ז"ל רבון כל המעשים כי הבינה היא חוננת על כל מעשה העולם בין למעלה בין למטה: כתב הרד"א והמון העם אינם אומרים אדון כל הנשמות והם טועים כי צריך לאמרו כדי לומר מעין חתימה סמוך לחתימה. וגם ר' עמרם ורבי' סעדיה והרמב"ם כתבוהו עכ"ל ולפי מ"ש בבס מהר"י ן' ליאה בפי' רבון כל המעשים ה"ה למאן דג"ג אדון כל הנשמות כי גם הבינה עומדים כללה הנשמות. ומ"ש רד"א ב' הרמב"ם. בגי' הרמב"ם כתיבת יד מדוקדקות לא נזכר גם בסידורי תימן ל"נ לה וגם ן' ליאה לא זכרה וגם לפי הפשט נר' דנשמות נכלל בתיבת כל המעשים. עוד נ"ל פשוט דרבון כל המעשים קאי לעיל אוכל זמן שהנשמה בקרבי דמכאן עד החתימה דיבור א' הם וכי בשביל שהנוסחה הסמוך לחתימה אינו נ' ד' תיבות לא יקרא סמוך מעין חתימה אין הדעת סובלת זה ודמי לחתימת ברכה שנייה של ערבית דמסיים בה כי היא עטרת לאבינו ותפלתינו וכו': בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים. כי השינה דומה למות והקב"ה מחזירה בכל בקר ומהר"י ן' ליאה כ' המחזיר נשמות כי בכל לילה הנשמה עולה להראות לפני המלך העליון בינה הס"ד בידך אפקיד רוחי כדי שתהיה שמורה בבית המלך לפי שהדינים כמלאים למטה בלילה לכן הם גלויים בבית המלך משהבקר מגיע סוד החסד מיד הם חוזרים עכ"ל:

הנותן לשכוי בינה. ברכות אלו אע"פ שהן סמוכות הן פותחות בברוך לפי שהוא מטבע קצר וגם א"א לכלול הכל בברכה אחת. כי כל א' מהן ענין בפע"ל וצריך לברך על כל א' וא' (רד"א) ולענ"ד נר' לפי שמעיקרא לא נתקנו לאמרם ביחד זו אחר זו רק כל א' אומרה בפע"ל בזמן שנתחייב בה לכך כל א' פותחת בברוך לפי שאינן סמוכה מעיקרא פ"ל מ"ש בברכת והערב נא. והו"ק: בסידור ברכות אלו יש נוסחאות משונות זו מזו. ואני אכתוב לך כפי המנהג וכפי הרד"א:

ברכת השכוי היא קודמת לכל לפי שהיא רומזת על התרנגול והוא קורא במטבעו לכל מתלאות ואילך: שכוי. ע"ב או מי נתן לשכוי בינה והוא התרנגול כדא' בגמ' ר"ה ויק' כן בעבור שהוא צופה ומביט למרחוק כמ"ש ויבט ואשכבי וכן תרגום מלפה סכותא. וי"מ שנק' כן מפני מראית כנפיו מל' ושמכיות כסף ואנו מברכין על בינת התרנגול מפני שהוא מלרכי בני אדם שהם עומדים ממעתם לקולו ז"ב להבחין כלומר שיבחינו הבריות וידעו כי אז התחיל היום (רד"א) ולכך נק' תרנגול תר גגול. תר ל' ויתורו נופריקון תר רן גול שתר שעתים ומרנן בגילה (ר"י ן' ליאה) וי"מ שכוי זה הלב שסוכה ורואה כל דבר הכמה (שם): להבין. ה"נ כל' הפסוק או מי נתן לשכוי בינה וקאי אתרנגול שאעפ"י שיושב התרנגול במקום אפל וחשוך אפ"ה מבין אימתי הוא יום ואימתי הוא לילה ול"ג להבחין דל' להבחין איירי כשיש לפני האדם שני מיני צבעים ומבחין ומכיר ההפרש שביניהם וכענין מ"ש בפ' הרואה כל תלמיד וכו' זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור וכענין מ"ש ז"ל מבחין בין תכלת ללבן וכ"ג הרב המקובל מהרי"ך ז"ל

וכ"ג

בא"י אמ"ה זוֹקֵף כְּפוּפִים:
בא"י אמ"ה רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם:
בא"י אמ"ה הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר:
בא"י אמ"ה שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי:
בא"י אמ"ה אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:
בא"י אמ"ה עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בא"י

וכ"נ הרמב"ם ה"י וש"ת וכן ראיתי בכ"י ב' האר"י ז"ל וכ"כ בס' ת"י. ולפי פי' הרד"א דקאי אאדם קטן דעדיין לא הבחינו מה היא בינתו של התרנגול והו"ק : **חרש** יכול לברך הנותן לשכוי בינה (הט"ז) ואזיל לשיטת הגאונים דעל מנהגו של עולם מברך. אבל לשיטת רמב"ם פשיטא דלא יברך : ואחר בשומע קול התרנגול אז הוא פותח עיניו ומברך **פוקח עורים** פסוק הוא ואעפ"י שאין האדם עור ממש אלא בתוס העין נופל בו ל' פקיחה כמו ונפקחו עיניכם אעפ"י שלא היו עורים אלא היו כאוטמין מן הדעת (רד"א). **לב"ע** סומא מברך ברכה זו כדקי"ל סומא פורס על שמע דהא נהנה במה שרואים האחרים הדרך (פ"א סי' מ"ו) : **ואחר** שפותח עיניו הוא קם ויושב על מטתו ומותח עצמותיו ומברך **מתיר אסורים** פסוק הוא וגם זה כמו כן אעפ"י שאינו אסור ממש אלא מפני שמניע איבריו שהיו כפופים כל הלילה. וברכה זו לא נזכרה בגמ'. והרמב"ם כתבה ונהגו לאמרה (רד"א) וליתא אלא לב"ע היא נזכרת בגמרא וכ"ה בנוסחא דידן בגמרא (ב"י סי' מ"ו) : **ואחר** שיושב לובש בגדיו ומברך **מלביש ערומים** ע"ש ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם : **ואחר** שלובש בגדיו עומד ממטתו ומברך **זוקף כפופים** פסוק הוא ואעפ"י שאינו כפוף ממש. אלא כפי שזוקף קומתו שהיתה כפופה כל הלילה : **אם** קדם ובירך זוקף כפופים קודם מתיר אסורים שוב לא יברכנה (מ"א) דבכלל זקיפת הקומה היא הנועת האיברים ולמה יברך בחנם (ב"י) : **ואחר** שעומד מוריד רגליו מהמטה לארץ ומברך **רוקע הארץ על המים** פסוק הוא וזה מצרכי בני אדם שהקב"ה נתן כח בשטח הארץ על המים להלך עליה ונזוע : **בתשובת** הלק"ט ח"א סי' ק"ז קרא תיגר על המשנים מסדרי הברכות שסידרו לנו הקדמונים שהם מתיר אסורים מלביש ערומים זוקף כפופים רוקע הארץ. וכתב שהמהפכים בינו מדעתם כדי שלא יצא ממנו בר"ת והוא שטות ע"ש : **ואחר** שהוריד רגליו על הארץ אז מתחיל להלך ומברך **המכין מצעדי גבר** ג' פסיעות וכ"כ הב"ח משם הגמרא ונקדים ברכה זו לברכת שעשה לי כל צרכי. וגם יש לגרוס המכין כגירסת הגמ' ולא אשר הכין (שם) : **ואחר** זה נועל מנעליו דמסתמא המנעלים הם קרובים נפתח החדר ומברך **שעשה לי כל צרכי**. לשון חכמים הוא וע"ש ואמרו נכרות עלים מן הלבנון בכל נרכך. וכ' מ"א ז"ל יש לומר צרכי בחיר"ק תחת הכ"ף דקאי אנעילת מנעלים שהיא צורך האדם ומביא דבריו ס' זכירה וסו"כ גם בס' עה"ק דף נ"ו האריך בזה מאד. האמנם בכל הסידורים ניקודו הצד"י בשוא והרי"ש והכ"ף בשני קמצין וכן המנהג וסמך לזה ממ"ש הרד"א בכל זמן שהוא יחף אינו יכול ללכת לעשות צרכיו וצרכי ביתו וכיון שלובש עליו כאלו נעשו לו כל צרכיו עכ"ל וכ"כ הר"ז הרופא בנימוקיו. ויש ראיה לדבריו מגמ' שבת דף קכ"ט ופסחים דף קי"ב ורבה פ' מקץ עיו"ש דגרסינן התם לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו ופרש"י כדי שלא יתבזה וילעזו לבריות ע"כ הרי דלבישת מנעל גורם לעשות לו כל צרכיו והו"ק : **ביוה"כ ובט"ב** שאסור בנעילת הסנדל אינו מברך שעשה לי כל צרכי כיון דקאי אנעילת מנעלים וזוהי דעת הרמב"ם ורבים עמו נגד סברת הרא"ש וכ"ה מנהגינו : **ואחר** שנעל ולבש מלבושו הוא חוגר חגורתו עליהם ומברך **אוזר ישראל בגבורה** והוא ע"ש כאשר ידבק האזור אל מתני איש. ואמר בגבורה. כי באזור הגויה הגבורה כי בו יתלה כלי זיין שלו : **ואחר** שחוגר אז מניח ידיו על ראשו ומברך **עוטר ישראל בתפארה** והטעם

שבשעת

בא"י אמ"ה שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי :
בא"י אמ"ה שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד :
בא"י אמ"ה שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה :
בא"י אמ"ה הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה ג) מֵעֵינֵינוּ וּתְנוּמָה מעפעפינו

שבשתי ברכות אלו מזכיר ישראל ולא בשאר דלא שייכי רק בישראל משום צניעו' דתורה משום שלא יצא לבו רואה את הערוה. וכותב הוא משום צניעות כדאמרי' בשבת כשי ריכך משום אימתא דמלך (ע"ז) ועיין זה כ' בסדר"א. והרי"ן כ' עוטר ישראל הוא לבוש של עלית האדם מתעטף ומתעטר ומתנאה בו : התפארת. זו תפלין שנא' פאר בג' פארך חבוש עליך עכ"ל ומכאן סיוע לסברת הרא"ש ז"ל שכשהיה מגיע לכאן היה מניח תפלין ואז היה מברך עוטר ישראל :

והייב אדם לברך ג' ברכות אלו שלא עשני גוי שלא עשני עבד שלא עשני אשה ולא נתקנו על סדר העולם והנהגתו רק הם שבח והודאה להי"ת שבחר בנו מכל האומות וקרבנו לעבודתו משא"כ באלו. ואלו הברכות הם מסודרים בסידורי ספרד בסוף הברכות קודם המעביר שינה (טור) ובתחלה אנו מקדימי' גוי שאינו חייב במצות כלל. ואח"כ עבד שאע"פ שישנו בקצת מצות זיל טובא והוא חשוד על הגזל כדתנן מרבה עבדים מרבה גזל וגם דומה לגוי שאין לו זכות אבות. ועוד שאסור בבת ישראל ואח"כ אשה שאע"פ שהיא חשובה מן העבד מ"מ אינה חייבת בכל המצות (ב"י רש"י). **אם** הקדים ברכת אשה לא יברך שלא עשני גוי ועבד (מ"א ס' כ"ח) ופר"ח חולק ע"ש : ב) **כתב** בעל ח"י דג' ברכות אלו היה ראוי לברכן פעם א' מיום שנבראת אבל מפני שיש בזה סוד נפלא ע"כ צריך לברכם בכל יום והוא כי בעלות הנשמה בלילה אם צדיק הוא כמה משרתי עליון אוחזים בה ומושיבים אותה במקומה הראוי לה. ואם הוא רשע כמה מלאכי חבלה יוצאים לקראתה ואוחזים אותה ומכניסים אותה במקום הגוי הטמא או העבד או האשה. לכן כשיקום האדם ממטתו ויודע שהוא צדיק יברך ג' ברכות אלו שפירושם שלא הושיב אותי במקומות אלו רחמנא ליצלן אכי"ר עכ"ל. וכ"כ מהר"י ן' ליאת באורך קצת ע"ש. והרב מעבר יבק דף פ"ד ע"ב כ' הטעם ג' ברכות אלו כי יש בני אדם שמתחלק מהן נר"ן ולא ישאר בו כי אם הנפש הבהמית מפני מיעוט ההכנה וקלקול הכשר וגזה מבחנים במעשיהם פעמים כגוים פעמים כאנשים ויש הרבה ברוב הייהם עובדים בני אדם כעבד זה. וזה מורה על פחיתות נשמתם. כי הפנימי מראה פעולותיו בחיצון ולכך תיקנו ג' ברכות אלו לברך בכל יום להיות הדבר הזה מתחדש לאדם בכל יום וצריך לכוין לבטל מעליו כל מין עבדות וקלות אשה ועבדות עבד ומחשבה בלתי טהורה עכ"ל : **האשה** מברכת שעשאני כרצונו כמי שמצדיק את הדין על הרעה הבאה עליו (רד"א) ופר"ח חולק דאין לאשה לברך ברכה זו כלל שלא נזכרה בגמ' ע"ש: **הברכות** האלו הם על תחילת בריאת האדם לכן אין הגר מברך שלא עשני עבד (ריק"ש והוא מסדר"א וע"ש): **ודע** שיש נוסחאות דפוס והגהות בכתוב שכן ברכה לומר שעשאני יהודי וכ' ע"ז של"ה בדף קכ"ח ע"ב שהיא בריאתא דהא אמרינן נוח שלא נברא משנברא ועכשיו שנבראתי אני מבחהו שלא עשאני גוי וכו' וגם אם יברך שעשאני יהודי ושוב אין מקום לברך שלא עשני גוי ועבד ואשה. דמלת יהודי שאומר לאפוקי גוי ועבד ואשה ואולי שהדפיסו ברכה זו במקום שלא עשאני גוי מפני המקירה ועי' שכ"ג ס' כ"ה שכ"כ: כ' השל"ה בדף קכ"ט ע"ב ואין לו' בשום פנים מה שמברכין מקצת ואומרי' ברוך מגביה שפלי' סומך נופלים. כי ליתה בשום תלמוד וגאון. וגם ברכת הנותן ליעף כח. כי כל ברכה שלא נזכרה בגמ' ובפוסקים אין לאמרה. ומיום שנחתם התלמוד אין רשות ביד שום גאון לחדש ברכה שלא נזכרה בגמרא ע"כ ועיין בב"י ובכנה"ג. וז"ל הפר"ח כל שמתקן נוסח ברכה שלא הוזכרה בגמרא או מברך ברכה שלא נזכרה בש"ס כגון מגביה שפלים וכו' או סומך נופלים וכיוצא גוערים בו עד הכאה ודלא כהכנ"ה ע"ש וגם אנחנו לא נשמע מעולם מי שמברך ברכות אלו ולא נזכרו בסדורי אבותינו שאנו מבני בניהם

מֵעַפְעַפֵּינוּ. ד) יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ לִדְבַר מִצְוָה וְאַל תַּרְגִּילֵנוּ לִדְבַר עֲבֵרָה וְתַשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר טוֹב וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר רָע וְתַחַזְקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתִתֵּן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים מִלְּפָנֶיךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים:

יהי

בניהם: **כשרוחץ** פניו ועיניו מברך בא"י המעביר שינה וכו' לפי שבשמעביר ידיו על עיניו ובירך פוקח עורים העביר קצת מעולם עיניו וקצת מעפעפיו ועדיין עולם עיניו לא העבירו כולו עד שירחצם במים (רד"א ורי"ז): **וביוה"כ ובט"ב** אינו מברך ברכה זו (הרמב"ם פ"ז מה"ת דין ח') ועיין בס' יוה"כ מש"ב. **אם** עמד בלילה ובירך המעביר ודעתו לחזור ולישן יברך ברכת המעביר פעם שנית בבקר עם כל הברכות (עיין פ"א ולעיל גבי ברכת אלהי נשמה): **המעביר** שינה. שינה חזקה יותר מתנומה ולכך אומר המעביר שינה ולא די לזה אלא אפי' תנומה שהיא קלה משינה מעבירה: עפעפינו. הוא גלגל העין. ועפעפינו יזלו מים ת"י וגלגלי עיננא ירגן מיא: **יהי רצון**. ה"ג בלא וי"ו וכ"ג הרי"ף והרמב"ם ועיין רד"א וטור סי' מ"ו. ה) וברכה זו אינה בפע"ל אלא תפלה והיא ברכת המעביר שינה וכן היא כתובה בנוסחאות הטובה לא בלא פירוד וכ"ה דעת רע"מ ורבי' סעדיה והרא"ש ולכן אין להפסיק ביניהם בעניית אמן (רד"א): שתרגילנו. ל' חכמים הוא והוא כענין המנהג ור"ל שיהיה נוהג תמיד בזה. וכ' רד"ק שהוא מענין ואנכי תרגלתי לאפרים כמו הרגלתי ע"ש: לדבר מצוה. שיעזרו לענין מצוה כמו על דבר הכסף שפי' על ענין הכסף ויש רבים מזה בפסוקים והוא כענין הדריכני בנתיב מצותיך: ואל תרגילנו לדבר עבירה. ואע"פ שהטוב והרע מסורים ביד האדם הוא מתפלל לבם לסייעו לעשות טוב ולהתרחק מהרע (רד"א): ותשלט בנו וכו'. ז"ל ס' המנהיג וישלט בנו וכו' לבון מקרא בקהלת וישלט בכל עמלו עכ"ל. וגירסתנו ותשלט ע"ש הפסוק ואל תשלט בי כל און ועדיף מהספר המנהיג לפי שכולו לנוכח. ובפ"ק דע"ז לא עשו ישראל את העגל וכו' פירש"י שלא היו ראויים להתגבר עליהם יצרם אלא גזירת מלך היתה לבלוע בם ועיין בס' תורת חיים מה שכתב על זה: והחזקנו במצותיך. ע"ש חזק ואמץ וע"ש מ"ש רז"ל הוי עז כנמר וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: ותתן חלקנו בתורתך. ע"ש חלקי ה' אמרה נפשי: ותתננו לחן וכו'. כלומר שתהיה אהוב לשמים ולבריות ע"ש ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (רד"א): ותגמלנו. ע"ש גמול על עבדך אחיה. וענין הגמול ידוע. והיא השבת הטובה או להיפך. וכל לשון חסד הוא לפנים משורת הדין ושובה עמו חסד אעפ"י שהוא מחוייב מצד הדין. עיין בס' ש"א ובפרדס ע' חסד. ופי' טובים מאירים מן בהיטיבו את הנרות (שם). ואמרו מלפניך רמז על מ"ש הפרדס ז"ל כי חסידים (חסדים) י) הראבוני' נרמזו בכתר והו"ב כרמוז במלת איה חסדיך הראשונים ולז"א מלפניך היינו הבינה כלל ג' ראשונות ע"ש בערך מ"ש: בא"י גומל חסדים. פי' אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו: **כתבו** התוספות בפ"ג באלו וז"ל וא"ת והלא כל הברכות צ"ל בחתימה מעין פתיחתן והאי ברכה ליכא. וי"ל דשפיר הוי מעין פתיחה סמוך לחתימה מהמעביר שינה. דסמוך לחתימה איכא ותגמלנו חסדים טובים והיינו גמילות חסדים שהקב"ה מעביר שינה מעיניו ומחדש כחו כדאמרי' במדרש חדשים לבקרים והיינו מעין פתיחה עכ"ל תוספות הב"י סי' מ"ו והרד"א גם הוא כ' מעין זה יע"ש: **בא"י** ה"ג לחתום בכאן וכ"ג הרי"ף והרמב"ם והפוסקי' דלא כהרא"ש. וכן המנהג (ב"י): **גומל** חסדים טובים. כ' הב"י כן גי' הרמב"ם אבל רבי' הטור גרים חסדים טובים לעמו ישראל עכ"ל וגירסתנו כרמב"ם וכ"ג הרי"ף בפ' הרואה וכ"ג הרד"א וא"כ הו"ל הטור יחיד וכ"ש דהוי עמודי הוראה הרי"ף והרמב"ם

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם הַזֶּה וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מֵעַזֵּי פָנִים מֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע מִיֵּצֶר רָע מֵחָבֵר רָע מִשָּׁכֵן רָע מִפֶּגַע רָע מֵעַיִן הָרָע מִלָּשׁוֹן הָרָע מֵעֵדוּת שֶׁקֶר מִשִּׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מֵעֲלִילָה מִמִּיתָה מְשׁוּנָּה מֵחֳלָאִים רָעִים מִמִּקְרִים רָעִים מִגְּזֵרוֹת קָשׁוֹת מִדִּין קָשֶׁה מִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית בֵּין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית וּמִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם:

רבון

נוהגים כן ונכון מאד ע"פ מ"ש לעי' בשם התוספות דגמילות חסדים היינו בהעביר רעה מן האדם . א"כ קשה איך נייחד ברכה זו לישראל דוקא כי כל הבריות הקב"ה גומל עמהם חסדים ומחדם כהם אחר רעה וקמים בהום בה כל האומות כי חסדו ית' לא לבד עם ישראל כי גם על כל האומות יחד וכענין ואתה מחיה את כולם . ועיין מנורת המאור פ' בכ"ע בהבית מהר"ב רבותינו ז"ל כזה יעו"ש . ועוד נ"ל ראיה מדברי הטור עצמו ב' הרא"ש בכ' בסי' קפ"ז דאין לומר כי לעולם חסדו עמנו דזה ממעט חסדו ית' כי חסדו עם כל חי וכו' הב"י גם בכ"כ המרדכי והו"ק ולדידי הלשון קשיא על הטור מדידיה אדידיה :

ואחר שסיים אמרים טובים מתחנן ואומר יהי רצון וכו' . וכ"כ ס' זכירה יעו"ש (מהרי"ל"ב) וכוונתו נגד בנ"ה דכ' דיסמיך לזה ברכת התורה מטעם הכתוב שם :

יהי רצון. מעזי פנים . פי' מאנשים עזי פנים שלא יתריסו כנגדי ויוציאו עלי לעז של פיסול: מעזות פנים . שלא אעיז גם אני פני כנגד אחרים. כי עז פנים לגיהנם: מיצר רע . בכל הדרך אחר יצרו נק' רשע. יצר רע בגי' רשע (נד"א): מחבר רע . כי התחברות עם הרשעים גורם ללמוד ממעשיהם כענין בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך: משכן רע. כדי שלא ילקה עמו כענין אוי לרשע ואוי לשכנו . ובשכונת בני ראובן לקרח יוכיחו . ולהיפך בני יששכר שהיו שכנים למרע"ה: מפגע רע . הם קורות הזמן ותחבולותיו ול' פגע פגיעה: מעין הרע. שכ"כ קשה היא ואחז"ל תשעה ותשעים מתים מעין הרע : עין רע . בגי' ארבע מאות כי בעלי עין הרע הם כאין מלך אותו בכתוב בו ועמו ארבע מאות איש רחמנא ליצלן מנייהו: מלשון הרע. שאחז"ל לשון הרע הורגת שלשה האומרו והמקבלו והנאמר עליו : מעדות שקר. שלא ייעידו עלי שקר . או אפשר שר"ל שלא יעיד לאחרים : מעלילה . הוא מענין ושם לו עלילות דברים שפי' גלגול הדברים בתחבולות ועקיפין : ממיתה משונה. כענין אז"ל על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא זו מיתה שלא ימות במיתה מגונה : ממקרים רעים . הם מקרי הזמן במתהפכים והכתוב קורא אותם יולד יום : מגזרות קשות . שהקב"ה גוזר על הדורות בעונם : מדין קשה וכו' לשון הכתים הוא : בין שהוא בן ברית וכו'. בין שהוא יהודי שהוא מהול בברית אברהם בין שהוא גוי שאינו בעל ברית : ומדינה של גיהנם . ע"ש אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול שהוא הגיהנם . **כתב** מהרי"ל ונהגו לומר אחריו רבון העולמים וכו' וצריך לעיין לאיזה ענין כתב ונהגו לומר אחריו רבון העולמים וכו' בבקשה זו אחר זו . ולהתיק מלומר שום דבר כדין בשעה בבקר . שאמנם במלות קצרות אלו רמז לך מ"ש הפו' והטור וכתב ונהגו וכו' לומר ידעתי כי ידעתי המחלוקת בפוסקים . ואמנם נהגו וכו' להעיד כעדות נאמנה מפיו ומפי כתבו שלא לשנות . והנני מציע לך דברי הפוסקים בזה : **כתב** הטור בסי' מ"ו וז"ל והוקשה לי על זה הסדר לומר פסוקים קודם ברכת התורה והנהגתי בעצמי מיד אחר ברכת אלהי נשמה לברך ברכת התורה ולומר אחריה פרשת ברכת כהנים ולסדר הברכות ויהי רצון ורבון העולמים וכו' עכ"ל וכ' עליו הב"י ב' האגור כ' מהר"ם דלא הצריך לברך ברכות השחר היינו דוקא כשלומד אבל אם מתפלל התחנונים

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים אַתָּה צִוִּיתָנוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ וְלִהְיוֹת כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם. וְעַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטַל הַתָּמִיד וְאֵין לָנוּ לֹא כֹהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ וְלֹא לֵוִי בְּדוּכָנוֹ וְלֹא יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּהְיֶה שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ זֶה חָשׁוּב וּמְקֻבָּל וּמְרֻצֶּה לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּ קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ וְעָמַדְנוּ עַל מַעֲמָדוֹ וְנֶאֱמַר וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ: וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב

הכהן

א"ל לברך והרא"ש כ' צריך לברך כמו כן על מקרא וכתובים ופסוקים בכלל מקרא הן וכ"כ מהר"י מולן עכ"ל בסי' ב'. ואח"כ כ' בסי' ל"ה שמהר"י כ' בתשו' שאין לחוש אם אומר פסוקים קודם ברכת התורה כיון שאינו אומר אותם דרך לימוד אלא דרך בקשה ורצוי וכתב שכן נוהגים באשכנז עכ"ל הב"י ז"ל ונ"ל לדקדק מל' הרמב"ם פ"ז מה"ת דין י' וז"ל המשכים לקרות בתורה וכו' דמשמע דוקא בקורא בתורה דרך לימוד משא"כ בתפלה והכי דייקי לישנא דגמ' דף י"א המשכים לשנות תורה כמ"ש ואפשר דמכאן דייקי בעלי סברא זאת. עוד כ' הב"י ובס' א"ח כ' הר"ת ואע"פ שרבי' פסק שם דלא כר"ת הוא מעשה שנהגו העולם כן וא"כ הדבר תלוי בכל מקום לפי מנהגו ונ"ל דלצאת ידי פלוגתא נכון בברכה לפטור כל לימודו עד בקר יום שני ואז א"צ לברך קודם לימודו עד הגיע שעת הבקר. ועיין בס' תפלת השעות מש"ה משם הא"ז ז"ל : מי שלא ישן כל הלילה לפי דעת ר"ת ודעמיה צריך לברך וכ"כ ד' הב"ע סי' מ"ז ס"ג דה' הלילה הולך אחר היום בעבור ספוק ליה דלא הפסיק בשינה ולא מסתבר אלא לא יברך ונכון לשמוע מפי שנתחייב ויכוין לצאת י"ח (עיי' פ"ח ז) :

רבון העולמים. נהגו לומר רבון קודם ברכת התורה ופרשת התמיד ומהר"ם לונזאנו כ' לאמרו אחר התמיד יען בקרבן התמיד לאחר שהוקרב היה מכפר לא קודם ע"כ ונראה נכון ופשוט. ועיין לק' בסוף סדר פ' התמיד : **אלהי** האלהים. ע"ש כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים. אתה צויתנו להקריב וכו'. צו את בני ישראל את קרבני לחמי תשמרו להקריב לי במועדו : ולוים בדוכנם. הוא המקום שעומדין עליו כשהן משוררים ופי' הערוך בל' ישמעאל שם האצטבא הכ"ס : וישראל במעמדם. דע כי היו בוררין מישראל אנשים כשרים לעמוד עם הכהנים והלוים על הקרבן וחולקין אותם לכ"ד חלקים יקרא כל חלק מעמד ועל כל מעמד ראש אחד וכל מעמד מתענה ומתפלל בשבתו של כל ישראל שיקובלו קרבנותיהם והם היו שלוחין של כל ישראל וכאלו כל אחד מישראל עומד על הקרבן עיין הרמב"ם ה' כלי המקדש פ' ששי ובפ"ד מתעניות : ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו. דאי' במדרש אמור אמר אברהם לפני הקב"ה בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם א"ל כבר תקנתי להם פרשת הקרבנות כל זמן שקורין בהן מעלה אני עליהם כאלו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם עיין במגלה פ' בני העיר ובפ' בתרא דתעניות. ובמנחות סוף המסכתא אי' א"ר יצחק מ"ד זאת התורה לעולה וכו' כל העוסק בפ' עולה כאלו הקריב עולה. בפ' מנחה כאלו הקריב מנחה וכו' א"ר יוחנן ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם

עליהם

הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ׃ וְנֶאֱמַר זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה׃

הערב

עליהם הכתוב כאלו נבנה מקדש בימיהם ע"כ ולזה כיוונו המסדרים ע"ה במה שסיימו בפסוק זה. עוד במדרש אמרו לפניו מקדש חרב ואין אנו יכולים להקריב קרבן א"ל איני מבקש מכם אלא דברים שנ' קחו עמכם דברים וכו': ונאמר ושחט אותו. כ' הב"י ב' הר"י בר יקר טוב לומר עם הקרבנו' פ' ושחט אותו כדאמרי' בויקרא רבה אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ בין גוי בין ישראל בין עבד בין אמה בשעה שהן קורין מקרא זה לפונה לפני ה' אני זוכר עקידת יצחק בן אברהם הנאמר ולפון לפני ותיבת לפונה ל' הטמנה (ס"א פ' ויקרא) וכ' בל"ה דף ר"ב ע"ב בשם א"א שיאמר פסוק זה קודם פ' התמיד ע"ש וג"ל טעם הדבר לפי שהוא מדבר עדיין בשחיטת התמיד שהוא קודם לכל מעשה הקרבתו: ובדפוסים סידורו אחר פ' התמיד וליתא: פדרו. הלכו: כאמרו לפניה. יכוין לעקידת יצחק כדאמרי' במאמר דלעיל (הא"י): **ונהגו** להוסיף ב' פסוקי' אלו ושחט אותו וכו' והקרב. לפי שבהם מבואר כמעט כל עבודת הקרבן: **כתב** מהרי"ל ז"ל וז"ל כשיאמר ושחט אותו יצייר בדעתו שהוא עומד בעזרת הכהני' בבהמ"ק פניו למערב כנגד ההיכל ובלפני קה"ק ונכנס לבית המטבחים שהוא לצפון העזרה והכבש עקוד לפני הכהן ראשו לדרום ופניו למערב שהיינו לפני ה' ושוחטו הכהן ומקבל הדם במזרק ומוליכו לדרום עד שמגיע אצל המזבח וזורק מהדם כנגד היסוד של קרן מזרחית צפונית והולך עד נגד חודה של קרן מערבית דרומית וממלא נותן שתי מתנות שהן ארבע באלכסון המזבח כנגד חודה של קרנות והוא עומד על הרצפה ושירי הדם שופכו על יסוד קרן דרומית של מזבח וכאלו הולך בכבש לבית המטבחיי' ומפשיטו ומנתחו לנתחיו ונותן הראש לאחד מהכהני' ונותן הפדר על בית שחיטתו ואחר נתחיו נוהגים לה' כהנים כמלאו ו' כהני' מוליכים הכבש. וג' כהני' א' בידו חביתי כ"ג וא' בידו מנחת הסלת שהוא עשרון בלולה בשמן כתית. וא' בידו ג' לוגין יין לנסכים והולכין כסדרן ושולין עד חצי הכבש ומלחו הכבר והלכו לקרות את שמע ואח"כ באים ומקטירי' האיברים בזריקה מעל הכבש למזבח ומקטירים הסלת והחבתין ומנסכי' היין ומשתחוים ויוצאין ויחשב לו כאלו הקריב התמיד לרצון עכ"ל ודבריו נכונים וג"ל דהכי דייקי מדאמר ר' יוחנן שכתבתי לעיל דקאמר העוסקי' בהלכו' עבודה דמשמע דת"ה לא סגי להו באמירת פ' התמיד אלא צריכי' לידע ולעסוק בהל' עבודה דייק אמרו העוסקי' בהלכו' וכו': **ומברך** קודם פ' התמיד ג' ברכות אלו: ז) **ברכת** התורה צריך ליזהר בה מאד כדאי' בגמרא עיין בטור. וכתב מהר"י אבוהב בשמעה שאין ת"ח זוכין לבנים ת"ח מפני שאין מברכין בתורה והיינו לפי שאמר שאין מברכין על התורה מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאומנות בעלמא לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה לא ימושו מפיך וכו' ע"כ ועי"ע בב"י על דברי הטור מ"ש בשם ר"י ז"ל: **ודע** שיש מחלוקת בין הפוסקים אם ברכת התורה מדאורייתא או מדרבנן כי הרמב"ן מנה אותה וכן ספר החינוך אבל הרמב"ם לא מנאה וכ"פ ש"ע בסי' כ"ע וב"י בסי' קפ"ד והטור סי' ר"ע. וג"מ אם נסתפק אם אמרה אם לאו (גו"א סי' מ"ז) והרב פר"ח סי' מ"ז הכריע מכמה סוגיות ושו' דברכות התורה לפניה לא הויא מדאורייי' אלא ברכת אתת. והאי' ממ"ש הרמב"ם גבי ספק קרא ק"ש ביחוד ויקרא עם כל ברכות דרבנן וה"נ דכוותה ע"כ: **על ד"ת** ה"ג. וז"ל ס' המנהיג אקב"ו לעסוק בדברי תורה. כך קבלתי וכיסוד השמרתי על ד"ת וכן מנהג ספרד וכן י"ל דעל ד"ת כולל עסק הלימוד ועשיית המצות וייבר עכ"ל וכ"פ בפ"ח ז"ל: **ותקנו** שלש ברכות אלו נגד ג' עניינים שצריך לקרות בבקר מקרא דהיינו פרשת הקרבנות. ומשנה דהיינו פ' איזהו

מקומן

הַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

ברוך

מקומן. ומדרש היינו ר' ישמעאל אומר וברכת אשר בחר בנו היא מעולה שבברכו' למקרא. וברכת הערב למשנה. וברכת על ד"ת למדרש (תר"י פ"א דברכות ח) ומהרש"א כ' כנגד ג' עניני עסקי העולם בהם טוב ערב מועיל. כנגד הא' אמר אשר קדשנו שאין עסק טוב כעסק התורה שע"י קדשנו להיות כמלאכים. ואח"כ שערב שאין לך ערב בכל עסקי העולם כמו עסק התורה כמ"ש ומתוקים מדבש. ואח"כ אשר בחר בנו. להועיל לנו ע"י התורה נגד כל העמים ולהבדילנו מהם שהם הולכים אחרי התוהו אשר לא יועיל ולזה אמרו בגמ' שהיא המעולה שבברכות ע"ש המועיל ע"ש. וי"א נגד נר"ן שבאדם וכנגד ג' מקומות שניתנה שבהן תורה בהר סיני ובאהל מועד ובערבות מואב (או"ח דף מ"ה ע"ג ב' הר"י הלוי וחידושי דכ"ב):

הערב וכו'. כ' הטור סי' מ"ז והערב נא בוי"ו כי ברכה א' היא עם על דברי תורה שאלו היתה ברכה בפ"ע היתה פותחת בברוך ולכן אין לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה וזו דעת הרא"ש ור"ת ור"י והמרדכי. אבל הרמב"ם ז"ל כ' שב' ברכות הן ולכך כתב הערב נא בלא וי"ו וכ"כ הרי"ף וכ' הרשב"א בכ"ד בעל המאור וגם התוספו' הביאו על ד"ת דמשמע קצר נמי ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך וכתב הרד"א שכן עיקר כיון שהלשון משתנה ומדבר להבא וכן נוהגים לאמרם בלא וי"ו עכ"ל וכ"כ פר"ח סי' מ"ז משם האר"י לומר בלא וי"ו וכן העידו האחרונים ז"ל. ובעל מ"ר העיד ב' האר"י להיפך וליתא. וי"ל דפלוגתייהו תליא בגירסת הגמ' דף י"א דברכ' גריס ור' יוחנן אמר הערב וכ"ג הרי"ף. והטור וסיעתו גרסי כגירסת הגמ' שלפנינו דגרסי' ור' יוחנן מסיים בה הכי משמע דסיום ברכה ראשונה היא. אבל לגי' ור' יוחנן אמר משמע דברכה בפ"ע היא:

הערב נא ה' אלהינו. מן וערבה לה' מנחת יהודה שפי' תיטב ותהנה לו ותסבר לפניו כלומר שיערבו עלינו ד"ת לעסוק בהם מאהבה ויהיו מתוקים בפינו לדקדק בה היטב. והרב בעל כת"י כ' שמכח ת"ת המבטלין יצ"ר יערב וימתק בפינו כי יצ"ר הוא הגורם מרידות: כל בית ישראל. ה"ג ול"ג עבדיך והטעם כי בלימוד התורה יקראו ישראל בנים מצד הת"ת תורה שבכתב דאקרי בן וכו' בני בכורי ישראל וזהו תוספת ומעלה להיות נקראים בן כי כשנקראים עבדים הוא מצד מטטרו"ן. ואלו לבד צריך אדם לשוות עצמו כעבד כמבואר בזוהר ובתיקונים בכמה מקומות ועיין בס' ע"ר דף ג' ע"א ובר"מ פ' קדושים דף פ"ג שיטה י"ז ע"א. ובר"מ פ' בהר דף קי"א ע"ב והיינו להיות ירא מפחד ה' ומהדר גאונו כמורא עבד לאדונו. ואמנם מצד עסק התורה וידידותה ועריבותה ונעימותה נק' בן וכדכתי' אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי. הנה בזכרו חיבת אב יחוייב כנגד זה לייחס ולומר בן ולזה תמצא בזכר חיבת כבודי מצד אהבת וידידות הבן לאביו ובאמרו אדונים יחויב כנגד זה לומר עבד ולזה הזכיר חיבת מוראי ודו"ק: **וצאצאינו** וצאצאי עמך וכו' ה"ג. והאחרונים כתבו ב' הב"ח לגרוס וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וכו' ע"פ מאי דאמור רבנן מי שהוא חכם ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנ' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וכו' ע"כ וכן הביא הרד"א ב' ן' הירחי ז"ל. ולי הצעיר נר' דאין לשנות הגי' ולשנות ממטבע הברכה. ואם בעבור מאי דדרוש בה רבנן. הנה לפי דעתם נכלל כל זה בתיבת וצאצאינו שתיבה זו כוללת בנים ובני בנים ובני בני בנים עכה"ס בפירוש תיבה זו יוצאי מעיו ובדפה יצא. **ותדע** שכן הוא שהרי יב"ע תרגם לא במקום אחד ולא בבנים לצאצאים בני בניהם. הרי שתיבה זו מורה יותר

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וידבר

בייחוד אל בני הבנים . וא"כ לפ"ז הא דינא . אין לשנות ולהוסיף שום דבר בנוסחא . ואין לדחות דהתם הרגש משום שקדמה לו תיבת זרע כי הכא אצל מים על זרעך וברכתי על צאצאיך דזה אינו דהא הוו תרי שייכים רוח וברכה וכן כולהו דו"ק ותשכח . ולזה תקנו אנשי כנה"ג וצאצאינו ולא קאמרי אנחנו ובנינו לכוונה זו דצאצאים כולל הבנים עשכ"ה . ועיין לקמן בפי' ברכת המילה מ"ש בפי' וצאצאיו אתם וכו' : ש) **ולומדי** תורתך לשמה יל"ג והוקק וכ"ג הרד"א והטעם שאין לחוב לבלא לשמה אלא בקריאת התורה שיש בה טעמי טעמים מצא"כ בחוקים דגזירה היא ואין בה טעם הלימוד בהם דודאי דלשמה הוא . ועיין בהקדמת כ"א קרוב לזה : **בא"י** נותן התורה . ה"ג ול"ג המלמד תורה לעמו ישראל וכ"ה גי' רב יהודאי גאון בה"ג וכ"כ רבי' יונה ב' יש נוהגין ווזהי גי' הרמב"ם כ"י שהועתקו מכ"י רבינו וכן מוכח בהגמ"י שזהי גי' רבינו ובודאי שכן היה גורס רבי' בגמרא וכמו שהעיד בס' המנהיג שכ"ה בגמרא . גם הרא"ש בפסקיו כ' בחתימת ברכה זו נותן התורה וכ' עליה ויש מקומות שחותמין וכו' ע"ש מוכח דעיקר הגי' בתלמוד היתה נותן התורה ודו"ק וכן גי' הגאון בה"ג בפתיחת ספרו ע"ש וכן השיג הרמב"ם בחבו' ערבי הביאה מהר"י בשירי בהדורו ובעל ס' מ"כ בריש ספרו וז"ל רבינו המחבר כתב בחבו' ז"ל היות החתימה נותן התורה היא כוונת הברכה שר"ל מי שלונו בקריאתה וזוהי כוונת נתינתה והיא כוונת הברכה בקשת העזר על לימודה . **אמנם** החותם המלמד תורה טועה לפי שאין הש"י מלמדה לנו אלא צוה אותנו ללמדה וללמדה וזה נמשך על עיקר דתינו והוא שמעשה המצות הם בידינו לא בהכרח מאתו ית' על שבייתן גם לא על פזיבתן עכ"ל וז"ל ס' המנהיג דף ז' ע"ד וחותם בא"י המלמד תורה לעמו ישראל כך קבלתי בצרפת . אך בספרד חותמין בא"י נותן התורה וכ"ה בפ' הרואה עכ"ל ולי הדיוט נר' ג"כ מל' הגמ' דהגירסא בפתיחה היא נותן התורה וזה בשביל מאי שנא ג' ברכות אלו דחתמינן בהו בסגנון א' נותן התורה ולא מלינו ככה בשאר ברכות לחתום בסגנון אחד . והא לך לשון הגמרא דף י"א מאי מברך א"ר יהודה בר אבי ברוך אשר קדשנו על דברי תורה ור' יוחנן מסיים בה הכי הערב וכו' ורב המנונא אמר אשר בחר וכו' ומסיים בגמ' והא דרב המנונא מעולה שבברכות . אמר רב פפא הלכך נימרינהו לכולהו . מוכח דפליגי ר' יוחנן ורב המנונא . ומאן דאמר הא ה"ל דלא לימא הא וכל א' יסד אותה כברכה בדוקא ולעולם דהתימה אחת היא אלא דפליגי בנוסחת הברכה . מר קאמר נוסח זה ומר קאמר בנוסח זה ולעולם דכולהו ר' יוחנן ורב המנונא חתמי בסגנון אחד ובהדא מגייהו בוה שני לן אלא דרב פפא הכריע וקאמר הלכך נימרינהו לכולהו ודו"ק . ואולי בלזה נתכוון המנהיג במה שהעיד שכן הוא בפ' הרואה . ואמר נותן התורה בלשון הווה ולא נתן התורה בל' עבר כי תמיד נותנה הקב"ה לנו שנותן בלבנו השכל ובינה להבין עמקי סודותיה (של"ה דף   והדוש בית מועד דף קנ"ח ע"א) : **את תורתו**. בדרוש בית מועד דף קנ"ח ע"א כ' דהגירסא תורתו תורת אמת והכוונה על סודות התורה שמגלה לנו ומשכיל אותנו כי חלק הנעלם לפון בחלק הנגלה ובכיסם כאחד תורת אמת ע"כ ומיהו אע"פ שהמתיק הגירסא אין לנו לשנות גירסתנו וכ"ה גי' הרמב"ם כ"י והש"ע והספרים וע"ל בברכת קריאה בש"ת : י) **בא"י** אמ"ה אשר בחר בנו וכו'. וא"ת למה פותחת בברוך והלא היא סמוכה . וי"ל כיון שלפעמים אומרה בפ"ע כשקורא בתורה בצבור ואינה סמוכה לאחרת כלל לכך פותח בה בברוך (רד"א) : **אם** לא בירך מקודם תפלה ברכת התורה ובירך אהבת עולם נפטר מברכת התורה אם לא למד מיד בלי הפסק (או"ח סי' מ"ז) וכ' פר"ח דרובא דרבוותא לא סברי הכי אלא אפי' למד מיד בלי הפסק לא מהני אלא לאותו לימוד וקיימינן כוותייהו וצריך

לחזור

וקורין הצבור וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַייָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַייָ: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ:

וביום

לחזור ולברך ברכת התורה אם לא דלא פסיק גירסא מפומיה כוליה יומא דאז א"ל וכ"כ הב"י ב' מהר"י אבוהב ב' הרשב"א ס"ב ולכ"ע לא הוי בקורא ק"ש (הה): **המנהג** לקרות פ' התמיד אחר ברכת התורה ואח"כ קורין פ' ברכת כהנים והטעם משום הג' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים ופי' וירד וכבר ירד הרי דקדם הקרבת הקרבנות לנ"כ וכמו באהרן ע"ה נ"כ אחר הקרבת הקרבנות כמו כן צריכים אנו לסדרה ונכון. גם בזמן המקדש היו קרבנות קריבים ואח"כ נ"כ ואנו צריכים לעשות דוגמת המקדש וכן מבואר בדברי הרמב"ם בס' התפלות וז"ל נהגו העם בכל יום בשחר אחר שקורין פ' צו וברכת כהנים קורין משנת אלו דברים וכו' ושוב מצאתי כן בס' הכל בו וז"ל ואחר פ' התמיד ברכת כהנים שכך היו עושים במקדש מברכין ברכת כהנים אחר העבודה עכ"ל וכ"ה מבואר בגמ' מגלה לענין ס' תפלות וז"ל ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה וכו' ע"ש ושוב מצאתי בס' כנה"ג סי' מ"ח שכ' ב' מהרב"ל בתשו' סי' כ"ו שי"ל לומר תחלה פ' התמיד ואח"כ ברכת כהנים ושכך היה מנהגו ע"ש שוב מצאתי שכן כ' הרשב"ץ בס' י"ש וז"ל וקורא פ' התמיד ואחריה ברכת כהנים כמו שעשה אהרן ביום השמיני למלואים וישא אהרן את ידיו וכו' ע"ש דף מ"ז ע"ד. **עוד** נ"ל טעם ע"פ מ"ש המפרשים דברכת כהנים יש בה ס' אותיות נגד ששים מסכתות ואנו עתה מברכי' על התורה ובוונתינו על תורה שבכתב ושבעל פה וקורין תחלה פ' התמיד שהיא תורה שבכתב ואח"כ ברכת כהנים שנרמזה לתורה שבע"פ כי כן הוא הסדר גם לפי שורש כל דברים כן צריך להיות: **עוד** נ"ל שמה שנהגנו לקרות פ' התמיד אין הכוונה בקריאה במקום קרבן אלא לזכר בעלמא ובמקום הקרבן היא התפלה כחז"ל תפלות כנגד תמידין תקנום ואם יקרא פ' התמיד לשם קרבן א"כ הוי כמקריב שני תמידין דהיינו פ' התמיד והתפלה וקאי בלא תוסיף ועיין בטור וב"ע סי' מ"ח ותדע שכן הוא שהרי לא נזכר בהרמב"ם חיוב לאמרו: **גם** בתפלת המנחה לא הזכירו הרמב"ם והטור ולא בתכאליל: ומה שנהגו עתה לאמרו גם במנחה הוא ע"פ סדר"א ולזכר בעלמא וכן מצאתי בכל בו וז"ל נהגו לומר פ' התמיד כדי להזכיר מעשה התמיד ולזה תלאה שהראשונים תקנו וקבעו רבון העולמים וכו' שהיה בית שפותינו וכו' קודם ברכת התורה להורות דלא קאי רבון העולמים אפרשת התמיד אלא אתפלה בכללה וכדרך שתיקנו המקובלים תפלות מיוחדות קודם כל תפלה ותפלה: יא) **ונהגו** לקרות פ' התמיד על פה ואין חוששים משום דברים שבכתב אינך רשאי לאמרם ע"פ דלא אמרינן כן אלא בתורה שמא יאמרו חסר מהם אבל בתפלות אין לחוש כדאי' בירושלמי והרי"ף תי' דוקא להוציא אחרים י"א. וי"א דוקא דבר שאינו שגור אבל אם הוא שגור שרי (ארד"א) והב"י פ' כל זה בסימן מ"ע:

קרבני

בשבת אומר כאן: וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה. וְאֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אמר

קרבני לחמי. אותיות מ"לחי שנ' על כל קרבנך תקריב מלח: לאשי. כל שנותנין אותן על האש: כבשים בני שנה. דרשו רז"ל שכובשים עונות ישראל ומכבסים אותם ועושין אותן כבן שנה: שנים ליום. שוחטין אותן נגד השמש שנק' יום בשחרית שוחטין הכבש בצד מערב שאז השמש זורח במזרח: הכבש אחד. פי' המיוחד לכך מן המובחר: ועשירית האיפה. זה היה השיעור חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה: כתית. כתושה: רביעית ההין. זה היה ג' לוגין כי ההין י"ב לוגין: העשויה בהר סיני. שקריבה כלו' הרי כאותה עולה שעשו בהר סיני שנ' וישם באגנות: שכר לה'. יין המשכר זהו יין בן מ' יום אבל פחות מכאן פסול לנסכים. וטעם הקרבנות לכפר על הנפשות כי האדם החוטא חייב עצמו לישחט לולי הקב"ה ברחמיו נתן כפרתו קרבנו ולכך סומך ידו על קרבנו כלומר אתה כפרתי ובמקומי. וגם הקרבנות מוסיפין ברכה וכל דבר נמשך למינו בשר לחם ויין וכבר הביאו משל לילד אחד שגדל ביער ולא ראה אדם מעולם ולבסוף בא אצל הבריות וראה אדם משמש עם אשתו והלעיג עליו וא"ל מה הדבר המטונף הזה שאתה עושה וא"ל בני זהו קיום העולם שבלתי זה אין קיום לעולם. והנער לא האמין עד שילדה האשה ומיד הודה לדבר. עוד הביאו מופת ע"ז קח נר שכבה קודם כלות שמנו ושימהו קרוב לנר הדולק ירד השלהבת למטה וידלק התחתון להיפך מטבע האש:

ונהגו לשנות משנה א' מפרק דאיזהו מקומן דפיאה והוא אלו דברים. ולקרות אחריה א"ר זירא וכו' משום הא דאמרי' בפ"ק דקידושין לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמ' ומקשי ומי ידע כמה חיי ומתרץ לא צריכא אלא ליומי כלומר שצריך ללמוד משלשתן וכן אנו נוהגים. בתחלה מקרא דהיינו פ' צו. ואח"כ משנה דפיאה ואח"כ מימרא דר' זירא בזהו נמ'. ונ"ל דזהו עדיף מברייתא דר' ישמעאל דהתם הוי הלכה ממש: **ובס'** כתר יוסף כ' שנהגו לקרות אלו דוקא משום דהלכות פסוקות הן ומדברים במצות שנוהגין בכל עת ובכל שעה ובכל אדם ותקנו לשלש ימיהם בזה לפי שלאו כ"ע גמירי ורוב העולם אינן בני תורה ע"כ יב):

אלו דברים שאין להם שיעור. מדאורייתא אבל מדרבנן יש להן שיעור דהא תנן בשיפא אין פוחתין לפיאה מס' שהאדם מחוייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך: והבכורים. דכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך ולא נתנה התורה בהן שיעור: והראיון

שחייב

אָמַר רַבִּי זֵירָא בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֵן הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן שֶׁאֲפִילּוּ רוֹאוֹת דָּם טִפָּה כְּחַרְדָּל יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים. תָּנָא דְבֵי אֵלִיָּהוּ כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ אַל תִּקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכִּים

ויאמר

בחייב אדם לראות בעזרה בג' רגלים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וזאת הראייה אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי וי"א שולת ראייה ובלמי חגיגה בחייב להביא דכתיב ולא יראו פני ריקם אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב איש כמתנת ידו אלא שחכמים נתנו בה שיעור העולה מעה כסף והחגיגה שתי כסף: וגמילות חסדים. דבגופו כגון בקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהם אבל גמ"ח דבממונו כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהם יש לכן שיעור שיתן בכל פעם בתבא מגיה כזו לידו המיבית מן הריוח בנכסיו ותו לא מחייב דהכי אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ות"ת היא לעניים ולעשירים ליהודים ולגוים (כת"י) ות"ת אין לה שיעור דכתיב והגית בו יומם ולילה כי ת"ת יזכה האדם לכל בתלמוד מביא לידי מעשה (כת"י): ות"ת כנגד כלם. שקול כנגד כולם כדלעיל מעמא: לעה"ב הוא העה"ב אחר המיתה בעולם הנשמות וי"א הוא עולם התחייה והדברים עתיקים בין הרמב"ם והרמב"ן ודעת הזו' כר' שהוא העולם שאחר המיתה:

א"ר זירא בפ' אין עומדין. אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה כי הא דר' זירא בנות ישראל וכו' ומכאן שמנו חכמים לומר ברייתא זו: **בסתר.** כ"ג בכל התפלו"ל וכן הגי' בהרמב"ם כ"י ישנות נושנות ול"ג ובגלוי והטעם מבואר דלא צריך לאזהורי להיות ירא שמים בגלוי דפשיטא הוא אבל הזהיר על הסתר דעביד איניש דלא מזהר באין עין אדם רואה אותו לכן הזהיר על זה. ומטעם זה הגיה הרב פר"ח לומר בסתר כבגלוי ולפי גרסתינו לא צריך מידי כיה ראיתי בס' תניא דף נ' ע"א שהביא הגי' כן ג' סדר אליהו רבה ובכן עיקר עה"ב ועכ"י בספ' מ"ו בכ' ב' ה"ר בנימן לפי שנתקן זה בדורו על שמד שלא היו יכולין להיות יראי שמים בגלוי הזהירו שיהא אדם ירא שמים בסתר. וע"כ הוא אומר צריך המקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר וגאון פי' בסתר ואפי' בסתר ודובר אמת ואפי' בלבבו: מכל זה מוכח דגרסי' בסתר לבד ועיין בס' כ"ח מ"ב בפ' תרומה בפ' מבית ומחוץ תלפנו דנפקא מינה דא"ל לגרוס ובגלוי יע"ש ועיין בס' פהס"י דהתק עלמו. עוד נראה דרבותי' קפדי ומזהרי להיות ירא שמים בסתר דוקא דהיינו כשיעשה המצות אי איזה הנהגה טובה שיעשה אותם בסתר ולא בגלוי שלא יתפרסם לבני אדם והדבר זה מתורתו של מהר"ר חיים ויטאל ז"ל למדנו וז"ל בס' שערי קדושה דף י"ז ע"ב כבר ידעת מ"ש חז"ל ענין אותה האשה בביתה נשבעת בניהם על ביתה מספרת לחברותיה ביום תעניתי וכו' ולא די שאינו מקבל שכר אלא שנידון בגיהנם כי הרי מגלה דעתו שאין מעשיו כלל לש"ש והוא מכלל הפרושים פרוש נקפי פרוש קיזאי וכו' ואחז"ל לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ויהיו כל דרכיו לשמים ואם יוכל אדם שיעשה כל דרכיו לשמים ולא יפרסם לבריות אפי' א' מהן שכרו כפול ומוכפל מפני שבכבוד אלהים הסתר דבר עכ"ל ובגמ' ברכות מרגלא בפומייהו דרבנן לעולם יהא אדם ערום ביראה וכו' הרי דמזהרי להיות ירא שמים בסתר והוא מעין דברי הרה"ג ז"ל. וכ"ג בס' ח"ל

דף

ויאמר רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה מעשינו מה נאמר לפניך יי אלהינו הלא הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו והחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך כמו שכתוב בדברי קדשך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל: לבד הנשמה הטהורה שהיא עתידה לתן דין וחשבון לפני כסא כבודך וכל הגוים כאין נגדך שנאמר הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אהבך שנשבעת לו בהר המוריה זרע יצחק עקדך שנעקד על גבי מזבחך עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת אותו ישראל

וישורון

דף מ"ז ע"ב ופי' ע"פ מ"ש בא"ח סי' תקס"ה שלא לגלות שהוא מתענה אבל אם שואלים אותו יאמר האמת וזהו יהא אדם ירא שמים בסתר ולא לפרסם אבל כששואלין יגיד האמת וזהו ומודה על האמת: ומודה על האמת. כדתנן באבות פ' ה' ז' דברים בחכם וחלופיהן בגולם וכו' ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא: לא על צדקותינו. ע"ש לא בצדקתך וכו': מה. שנין מה ופירושו כמו דבר של הבל ואין בו ממש כמו ונחנו מה כלו' אין ממש בחסדנו (הדה"י): הגבורים. פי' מהרי"ן ב' מהר"ם הגבורי' אלו דור המבול ודור הפלגה שנ' המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. ומה הועיל להם גבורתם אלו נשטפו ואלו נתבלבלו: והחכמים כבלי מדע. אלו פרעה וחכמיו שנ' עליהם הבה נתחכמה לו ומה הועיל להם חכמתם שנטבעו בים: ונבונים כבלי השכל. זה סנחריב שאמ' בחכמתי כי נבונותי ורצה לכלות כל העולם ולהחריב ירושלים ונאבד ע"י מלאך: כי רוב מעשינו. גי' הטור ומהרי"ן כי כל מעשיהם ור"ל דקאי על הנז"ל ואולי שפי' כן נמשך עם פי' מהר"ם דלעיל ואם נפרש הדברים כפשוטן דקאי בשתם על כל באי עולם יצא גירסתנו על נכון וכן ראיתי להרד"א שגורס כן בוידוי הנעילה של יוה"כ ופי' ע"פ שופטי ארץ כתוהו עשה: ומותר האדם מן הבהמה אין. פי' אין לו יתרון על הבהמה והיינו מצד הגוף ולכך אי"ן נוטריקון אבל יש נשמה (רי"ן) וז"ש אח"כ לבד הנשמה וכו' ושמעתי מפרשים כי אין נוטריקון אמירה ידיעה נתינה כי בג' אלו יש יתרון לאדם על הבהמה כי האמירה והידיעה נפלאו מבהמה גם הנתינה מיד ליד ואני ראיתי בפי' השל"ה שפי' כי שנות הבהמה ט' שנים והאדם ע' שנה הרי יותר האדם ס"א שנים על הבהמה כמנין אין. וכן פי' בכת"י ז"ל וי"א אין בל' יוני קבר שהאדם נקבר בכבוד והבהמה נבלתה בלא קבורה (רי"ן). וכל הגוים. ע"ש כל הגוים כאין נגדו: כמר. כטפה הנוזלת מן הדלי: וכשחק. כמו אבק: כדק. כעפר דק יטול אותו והוא פ' בישעיה מ': אבל אנחנו אין אנו כאומות אלא נתת לנו התורה שמיישרת ומדרכת לאדם להכיר בוראו: בני בריתך. מזכירין זה לעורר זכות הברית וכן מזכירין זכות ג' אבות לעורר זכותם ובספר כת"י פי' שכרת עמנו ברית בפ' נצבים: בני אברהם אוהבך. שנ' זרע אברהם אוהבי: זרע יצחק עקידך. י"ג ידידך וי"ג יחידך עיין בב"י סי' מ"ז. ויש מקשים על שתי הגירסאות אלה לפי גרסתינו אין שום קושיא וכ"ג הרמב"ם ז"ל והכל הסכימו לה וכ"כ מהריק"ש יאמר יצחק עקידך: מזבחך. הוא הר המוריה ע"ש וכליל על מזבחך ואומר גבי יצחק זרע וגבי יעקב עדת להיות יעקב כולל י' השבטים עמו ע"ד חז"ל אין עדה

פחותה

וִישֻׁרוּן. לְפִיכָךְ אֲנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְרוֹמִמְךָ וְלִתֵּן הוֹדָאָה וְשֶׁבַח לִשְׁמֶךָ. וְחַיָּבִים אֲנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ בְּכָל יוֹם עֶרֶב וָבֹקֶר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד יג) : אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ מַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ מַה יָּפָה מְאֹד יְרֻשָּׁתֵנוּ. אַשְׁרֵנוּ שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: אַתָּה הוּא קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא אַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא אֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא אֵל לָעוֹלָם הַבָּא: אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן. קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ

בעולמך

שהוסיף מעשרה (כת"י): באהבת אותו דכתיב ואוהב את יעקב: ששמחת בו. לא מצינו במקרא בהדיא ששמחת הקב"ה על יעקב אלא דרשת רז"ל והנה ה' נצב עליו ויאמר זהו ל' שמחה (רי"ז) וז"ל כת"י ל' שררה שנישא וכן ישורון וי"מ ל' אשורנו ולא קרוב שרואה ישועת אל. וישורון בגימ' ישר ונאה ע"כ: קראת אותו ישראל וישורון. ע"ש כי שרית עם אלהים וע"ש שישרת המעשים: ישראל. כל המקיים את התורה זוכה לשני עולמות. י"ש הוא השע"ש שנ' להנחיל אוהבי יש. ר"ל זהו השע"ו שנבראו ברל"א אלפא ביתא והם נק' רל"א שערים בס' יצירה (רי"ז). לפיכך אנו חייבים להודות וכו'. יש כאן ו' שבחים כנגד ו' כנפי החיות שכל א' אומר שירה ביומו נגד ו' ימי השבוע. אך ביום השבת ישראל עצמן עונים אלקם ואומרים שירה כדכתי' מכנף הארץ זמירות שמענו כדאי' בגמ' סנהדרין פ"ד דף ל"ז ע"ב ב' תשו' הגאונים ובס' הכל בו דף מ': הודאה ושבח. כל"ל שהרס ע"ב מתודה ומשבח הנאמר בדניאל: שמע ישראל וכו'. ס"א גזרו שמד שלא לקרות את שמע ויסדו זה באמצע ברכות שלא ירגישו הגוים וכיון דאיתקין איתקין. ומה שתיקנו להזכיר ב"פ בעלות השחר שמע ישראל כאן נ"ל הטעם ע"פ מ"ש בפ"ק דברכות רשב"י אומר פעמים שאדם קורא שמע ב"פ בע"ש ויוצא י"ח ערבית ושחרית ע"כ לכך היו מזכירין בימי השמד ב"פ לצאת בה גם י"ח ק"ש דערבית ועיין בס' ש"ך על התורה פ' ואתחנן וזאת הדרך האמת. וכ' הטור סי' מ"ו ורבי' יהודה החסיד היה נוהג לומר אחריו בשכמל"ו והיה מכוין לצאת בו י"ח ק"ש כנודע דכשאינו אומר אלא שמע לבד נר' שאינו אלא סיפור דברים אבל כשאומר בשכמל"ו נראה שהוא מכוין לייחוד והיה עושה כן מפני שפעמים שהצבור קורין ק"ש מתעכבים תק"ש עד אחר זמנה וכו' יע"ש ואנו לא ראינו מי שנהג באמירת בשכמל"ו דלעולם אין אנו רגילים לומר קרוב"ץ ולעולם קורין ק"ש בזמנה: מה טוב חלקנו. שנ' ה' מנת חלקי וכוסי וכתי' טוב ה' לכל. נמצא הקב"ה חלקנו והכתי' כי חלק ה' עמו (כת"י): מה נעים גורלנו. ע"ש אתה תומיך גורלי וכתי' ובחרת בחיים והוא נק' נעים שנ' כי נעים כי תשמרם בבטנך (רי"ז) ובס' כת"י גורלנו שנפלנו בגורלו של הקב"ה כמ"ש יעקב חבל נחלתו: מה יפה מאד ירושתנו. שנ' מורשה קהלת יעקב והתורה נק' עוז שנ' ה' עוז לעמו יתן והמלכות נק' עוז שנ' ויתן עוז למלכו. ובמלכות יהודה נאמר יפה פרי תואר קרא ה' שמך והמלך מאריך ימים כשמקיים התורה שנ' וקרא בו כל ימי חייו וכו' למען יאריך ימים על ממלכתו ולכך מה יפה מאד ירושתנו (בס' שרי"ז): משכימים ומעריבים. שנ' בשכבך ובקומך. ואמר משכימים ומעריבים לאפוקי מסברת המינים שאומרים דמי שברא אור לא ברא חשך (כת"י) וקשה למה לא תיקנו כסדר הקרא מעריבים ומשכימים ושמעתי שרמז ג"כ חלקנו גורלנו ירושתנו כנגד ג' אבות. ולמעלה הזכיר זכות העקידה ולכך נקט בתחלה משכימים להזכיר זכות העקידה שנ' וישכם אברהם בבקר (רי"ז) וי"מ דנקט ג' לשונות נגד מקרא משנה גמרא (כת"י) יש מי שאומר כשאנו

משכימים

בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרננו: ברוך מקדיש שמו ברבים: אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ואתה הוא ושנותיך לא יתמו: יי מלך יי מלך יי ימלך לעולם ועד: ברוך יי לעולם אמן ואמן יד):

המהלל לעולם ולעולמי עולמים אנו עבדיך לך מודים. יודעים ומעידים שאין

אלוה

מחכימים וג"ל דהוא עושה בשל כל ישראל נאמר המחכימים ומעריבים (פדה"י): בגבורה העולם. כן הגי' וכ"ה הגמ' פ"ב דחגיגה דף י"ג ע"ב ואין לדקדק דגבורה משמע ח"ו מלאחרי' דליתא כי פירושו עד שלא נברא היה הוא ושמו לבד ועיין בשל"ה במסכת נוסחת האשכנזים ופרקי ר"א דגרים נברא ומסיים במשמע בכל ספרי חכמי האמת כתיב עד שלא נברא ע"ש דף רנ"ז ע"ב וכ"נ הטור וכ"כ מ"א סי' מ"ו וכ' שם הט"ז שכן היא גי' התוספות פע"פ דף ק"ה ובפ"ג בלבוש ובהרמב"ם וכן בכל הסידורים ישנים ובירושלמי ובילקוט פ' ואתחנן סי' תקל"ו כ' אליהו וע"ע שם דמקשה על נוסח הספרים דגרסי בברכות דמה היום הוא כמלא אחר שברא העולם דאי לא נאמר בהוא ית' הבורא הול"ל אלא אתה הוא שבראת העולם דהיינו שהיה קודם ואחר הבריאה בכל פועל פעולה הוא במציאות קודם הפעולה ואחריה אלא כמו הוא בלא נתכוין אלא להודיע מהבורא לא להעיד על נצחיות הבורא ית' שהוא תמיד במציאות קודם בריאת העולם כן אחריו וכמו בתיקו' ביגדל קדמון לכל דבר אשר נברא כן הוא ממש בזה. וכל המשנה ידו על התחתונה בין בזה בין בשאר מקומות בתפלות וברכות וכ"כ בזה מו"ח עכ"ל גם בס' אש"י הבריא כן ע"ש: קדש את שמך. ע"ש והתגדלתי והתקדשתי: ובישועתך. ע"ש הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו כביכול הושיע עצמו וכענין ובס' ס' אליך והביא לא נאמר וכו': תרום. כ"נ כו"ו ע"ש הפסוק ובאלין תרום קרננו. וכן הגי' ישנים עבדי ירום ונשא וגבה מאד האמור במשיח צדקנו. ומלת קרננו כינוי למלכות ישראל: **בטור** גריס בא"י מקדש שמך ברבים. וכן גי' ן' ליאה ז"ל ומסיים בה הטור ונתקנה ע"פ הירושלמי ואינה פותחת בברוך שאינה אלא ברכת הודאה עכ"ל ורבי' לא כתב ע"ז כלום משמע דמסכים לדברי הטור. ולא ראיתי בעת מי שחולק על הטור בזה וקשיא לי מאי שנא ברכה זו מברכת נ"ר דאת' רוב הפו' ורבי' הב"י בסי' ר"ז שלא לחתום בא"י חי העולמים ואעפ"י בירושלמי חתים בה נמי. התם והכא כבר כ' ה"ר יונה שהביאו הב"י שם דכיון דלא הוזכרה חתימה בתלמוד שלנו לא נחתום בהם מספק והנכון שלא לחתום וסיים הב"י וכן ראוי לנהוג ע"כ א"כ ה"ה והוא הטעם בכאן שלא לחתום וגם בהר"ם במז"ל כתוב בלא חתימה ישו"ב ובגרסתינו והו"ק וע"ל מ"ב כ' סב"י בפי' מודים דרבנן. ובזה מצאתי בהס"י ז"ל שכ' ע"ז דאין כדינו כה לנהוג ברכה שלא הוזכרה בגמרא ע"ש: מקדש שמו ברבים. כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי' (כת"י): **יי' מלך**. הרב האר"י כ' לומר זה בעמידה ולא כתבו רוב הקהלות לאמרו בעמידה. עוד כ' הרב שבהיו הצבור אומרים פ' מלך בשבכ"ג והוא עדיין לא הגיע לשם יהא קם מעומד עם הצבור והוא לא היה קורא עמהם אלא במקום שהיה עומד בו לפי שהיה מכוין להעלות ולחבר העולמות מלמטה למעלה כשהן. אבל אנו שאין אנו מכוונים בתפלתינו יותר טוב לאמרו עם הצבור כדי להמליך הקב"ה כולם ביחד (פ"ה סי' ג'): **המהלל** וכו'

בכח

אֱלוֹהַּ בִּלְתְּךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ זוּלָתְךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ בְּעֶרְכְּךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ כַּיּוֹצֵא בָךְ׃ וְאֵין אֱלוֹהַּ אֶלָּא אַתָּה לְבַדֶּךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ׃

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בָּרוּךְ הוּא. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם׃ בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת.

ברוך

שבח זה מרבי יהודה הלוי ז"ל ונהגו לאמרו קודם ברוך שאמר לעורר הלב ולהלהיבו ליראה מפני מלך הכבוד ולשבחו ולהללו בכל שירי דהע"ה ויאמרם בכוונה ובקול רם ובזה ימשיך עליו דבקות באלהיו (ר"ח ש' האהבה דף קכ"ז ע"א) וגם להגיד כי אעפ"י שאנו מהללים אותו בזמירות דהע"ה נעים זמירות ישראל עכ"ז א"א לבוא עד תכלית שבחו ית' כי הוא מרומם ומהולל לעולמי עד מלוי ונעלה ואין אלוה זולתו ובזה מקיים מ"ע הרמב"ם הלכות יסודי התורה וז"ל מ"ע לידע שיש שם אלוה מלוי וכו' הג' וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וכו' אין עוד מלבדו. על כן ראוי והגון ומלוה לומר שבח זה וכ' בר"ח ש' האהבה פ"י דף קכ"ו ע"ב וז"ל וכן כמה שבחים תיקן החסיד ר"י הלוי ע"ה האומרם גורם דבקות נפשו באלהיו ובפסוק זה יש ג' עיקרי הדת להאמין במציאות אלהינו ב"ה ובהוא מבנית בעילם ובהוא יחיד אחד ומיוחד ואין זולתו: ה"ג יודעים ומעידים ומגידים ולא גרסינן ומכירים דיודעים היינו מכירים וכן מוכח מפי' רש"י בתעניות דף ה' ע"ב גבי דהב דקאמר וה"מ בידעה ומכירה דמקשה רש"י דיודעה היינו מכירה ואף דבס ייבמו כתו' דיודעה שבא עליה ומכירה שראה אותה. הכא לא שייך לתרץ כן ודו"ק:

ברוך שאמר. בענין נוסח ברוך שאמר כתבו המקובלים שיש בו פ"ז תיבות והאמירו שלא להוסיף עליו בין בחול בין בשבת. ומיהו אין נוסחת כולם שוה כי לכל אחד מהמקובלים נמצא נוסח משונה מהאחר וכל אחד מהם במנהגו ובנוסחתו. ותינח חילוף דגזרא גזרא ופשטיה וכל א' יחזיק בגי' אבותיו הלא תראה כי מהרלנ"ח בתבו' סי' ע"ד האמיר שלא להוסיף על פ"ז תיבות ואעפ"כ היה בידו מנהג הספרדים שמוסיפים תיבות יותר כמ"ש הוא עצמו שם וכ' שלא ראה מי שמיחה בהם. כל זה להורות דאין לשנות כל מקום ומקום לפי מנהגו ונוסחתו ועיין בס' מ"י שם כתבו' בענין זה גם הרד"א לא הקפיד בחשבון ויתיר כמו שתראה בספרו גם הגאון מוהר"ר יעקב הכותב במנורת המאור שלו כ' דיש כאן י' ברוך יעו"ש ובנוסחת האר"י גם בנוסחתנו י"ב הוין. כל זה מורה דכל אחד דיבר בזה כפי מה שקיבל וגזרא גזרא ופשטיה. עוד תראה דאף הפר"ח בהביא נוסחת ברוך שאמר ע"פ הסוד ואינה אלא פ"ה תיבות: **ברוך** שאמר. נתקן ע"פ פתקא שנפלה מן השמים מלאו אותה בקבר יחזקאל ע"ש (כ"כ הפוסקים) וכ' פר"ח תמהני אחר שנחתם התלמוד איך יכלו הגאונים לחדש ברכות שלא נזכרו בתלמוד ותימה על הרא"ש שתמה גבי ברכת פדיון הבן והכא הודה להם וצ"ע עכ"ל ובתחילה ברכה זו מיוסדת מימות הגאים זכרה רשב"י בזוהר פ' ויקהל דף רע"ו ע"ש והכל השיבו הרב מ"ר ז"ל מטעם שנזכר בזוהר ע"ש: **ברכה** זו צריך לאמרה בניגון ובנעימה כי היא שיר נאה ונחמד (טור ז"ל) וקלת נהגו לאמרה בעמידה ע"פ הרב האר"י ז"ל: **ברוך** שאמר והיה העולם. ע"ש בדבר ה' שמים נעשו: ומקיים. ע"ש ודבר ולא יקימנה. וקשה היינו אומר ועושה. וי"ל שלפעמים גוזר על האדם מיתה והאדם עושה אח"כ תשובה או הקב"ה מקיים הגזירה בדבר אחר כגון מחה הורגנולתו או נשברה צלוחיתו או ניקף באצבעו מקלת הנפש ככל הנפש (רי"ן). **אין** בגירסתנו ברוך עושה בראשית דהכי נכלל במה שאמר והיה העולם: ברוך מרחם על הארץ. ע"ש פקדת הארץ ותשוקקה (רד"א): ברוך מרחם על הבריות. ע"ש ורחמיו

על

ברוך מעביר אפלה ומביא אורה. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך שאין לפניו לא עולה ולא שכחה לא כזב ולא מרמה. לא משוא פנים ולא מקח שחד. ברוך אל חי לעד וקים לנצח. ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם האל המהלל בפי עמו משבח ומפאר בלשון כל חסידיו ועבדיו. ובשירי דוד בן ישי עבדך

משיחך

על כל מעשיו וצריך לנקד הבי"ת בשו"א והרי"ש בחיר"ק (פ"ח בשם התו' וכ"כ בשו"ב) והאמור גבי בהמות וחיות אומר הבי"ת בחירק (שם): ברוך מעביר אפילה ומביא אורה. ע"ש ויבדל אלהים בין האור ובין החשך וכענין גולל אור מפני חשך וכו': ליראיו. פ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פי' אפי' ליראיו אלו השובים מיראה וכל שכן לאוהביו (רי"ן): לא עולה. על שם אל אמונה ואין עול אין לפניו עולה להטות הדין: ולא שכחה. על שם ברית עולם לא תשכח: לא כזב. על שם לא איש אל ויכזב: לא משוא פנים. ע"ש לא ישא פני כל כופר וע"ש אשר לא ישא פנים: ולא מקח שחד. ע"ש ולא יקח שחד וכתב רד"א וא"ת מה יהיה שחד זה שיעלה על הדעת שיהיה לוקח וי"ל שאינו נוטל זכיות כנגד עונות ויצלם לו שכר המצות שיתירות אלא מעניש על כל העבירות ונותן לו שכר על כל המצות. וכן מצינו במרע"ה שנפרע ממנו עונש קל שבקלים דהיינו שמשו לא השורים ולא הוליא עבירה כנגד מצוה עכ"ל והב"י פ' עקב כ' ולא יקח שחד לפייסו בממון ועיין בהרא"ש מ"ש בזה. וב"ח כ' כ' נו"א וג"ד וז"ל מקשים מה ממון שייך לגבי הקב"ה לפייסו. ומתרלים דקאי על ממון של מצוה שיוליא אדם לעשות אחר שחטא או שבחטא עלמו שחטא כגון גניבה או גזילה ויוליא לעשות לדקה מן אותה עבירה. זה אין השי"י מקבל כי זבח רשעים תועבה עכ"ל: מקח. המ"ם בחיר"ק: אל חי לעד וקיים לנצח. בן אדם אעפ"י שלפעמים יחיה ימים רבים מ"מ נפשו כלה מטורח המלאכה לעת זקנתו אבל הקב"ה הוא קיים לנצח שאינו משתנה בכן הוא אומר אני ה' לא שניתי (הרי"ן). ל"נ הכא ברוך פודה ומליל. דהכבר נכלל במ"ש תחלה ברוך מרחם על הבריות דבכלל הרחמים שפודם ומלילם: גם ל"נ הכא ברוך שמו דהכבר אמר תחלה ברוך הוא כי הוא ושמו אחד ברוך הוא לעולמי עד ולנלח נלחים: האל המהולל. כ' רד"א דל"נ האל דהכבר אמר אלהינו ולא קשה. דכוותה אשכחן בברכת מגן אברהם אלהינו ואח"כ אמר האל הגדול הגבור וכו' וכוותה אשכחן בכמה ברכות ושבחים טובא הכא. ועוד דלפי דברי רד"א יקשה עליו לפי ג' דברים כאן פעם שנית המלך דהרי כבר הזכיר מלך העולם: בפי עמו. ע"ש תהלת ה' ידבר פי (רד"א) וכתבו אחרונים משם האר"י לומר בפה בה"א ולא ביו"ד כי בפ"ה גימטריא פ"ז ע"ב והבריו ע"ס הם לפי דרכו שהביא נוסח ברוך שאמר מנין פ"ז. אך לפי שאר הנירסאות אין קפידא. והדרכה לפי הדקדוק כן ראוי להיות בפי ביו"ד לפי שהיא סמוכה משא"כ אם אתה אומר בה"א והו"ק כי הוא פשוט: משובח. ע"ש דור לדור ישבח מעשיך. וע"ש שהוא משובח בפי כל בריותיו קרי ליה משובח: ומפואר. ע"ש כי תפארת עוזמו אתה: בשבחו. ה"ג בלשון יחיד סיפך מ"ש רד"א וקאי אשבחי וזמירי דהע"ה ואם אתה אומר בשבחות ובזמירות אינו נכון דלא משמע דקאי אשירי דהע"ה ואפשר דקאי אזמירות ושבחות דעלמא שאינם מדברים בשבחו ית' ועיין לקמן בברכת ישתבח מ"ש משם הרא"ש והרשב"ץ ישו"ב: ובזמירו ה"ג. ואנן גרסי' להו בספרינו בל' יחיד. והטעם דכל מה שאנו משבחים ומזמרים אף בשבחי דהע"ה הוא כטיפה מן הים ממה שראוי לשבחו ית' ולכך בא בל' יחיד: נזכיר שמך מלכנו אלהינו יחד. ע"ש ונרוממה שמו יחדו: מלך מהולל בתושבחות. ה"ג ומאן דמוסיף ברוב התושבחות כאלו ממעט את השבח ומשתקן אותו כדאמרי' בפ"ק דברכות גבי ברכת הגשמים דמסקינן רוב ההודאות ולא כל ההודאות אלא אל ההודאות וכו'

ומכאן

מְשִׁיחֶךָ נְהַלֶּלְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹ וּבִזְמִירוֹ נוֹדְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ נַמְלִיכְךָ נַזְכִּיר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יַחַד יָחִיד חַי הָעוֹלָמִים מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

בשבת במקום מזמור לתודה מזמור שיר ליום השבת וכו':

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת יְהוָה בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה:

דעו

ומכאן תשובה לאותם שאומרי' בברכה מעין שבע מעין הברכות ורוב ההודאות ועל הנכון לומר מעין הברכו' וההודאו' (מגה"נ) ועיין בסדר ברכת הנהנים: בתושבחות. בוי"ו ובורק: **אם** היה ברוך שאמר קודם שיסיים החזן עונה אחריו אמן (ב"ע סי' נ"א) אבל אם מסיים עם הש"ץ ועונה אמן הוי ליה כעונה אמן אחר ברכותיו דמגונה הוי (אחרוני'): **וקורין** הזמירות. **ונקראים** זמירות מל' וכרת הזלזלים במזמרות ומן וכרמך לא תזמור והענין כי ידוע שיות האויר מלא גדודי מקטרגים ומשטינים ולהטים והם מעכבים ומונעים התפלה מלעלות כשאין גאותו אדם זכות והם נק' ענן דכתיב סכות בענן לך מעבור תפלה ואין מן הארץ לרקיע מקום פנוי אלא הכל מלא המונים המונים ולזה תיקן דהע"ה הזמירות כדי לפנות דרך לתפלה לעבור ולעלות למעלה מעילוי לעילוי וע"ז נאמר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי כי בהם היה דהע"ה כורת הקוצים הסובבים כנס ה' לצאות והיה האויר מתפנה עד שמגיע אל ביתו והמלכים אשר מלכו בארץ בעיר נבהלו נחפזו רעדה אחזתם שם ולסוד זה תיקנו לנו אנשי כנה"ג הזמירות. עיין ת"י ופ"א ז"ל:

מזמור לתודה. כתב הרי"ף והרא"ש ז"ל מבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל ברוך שאמר עד דמסיים י"ח. וכ' הב"י ואפי' לדבר מצוה אין להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח. וכ' הפר"ח ודאוי לגעור במי שמפסיק ביניהם. והמפסיק ומי שבידו למחות ואינו מוחה עתידים ליתן את הדין ע"ש: **אם** שכח להניח ציצית ותפלין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ולברך עליהם (פר"ח סי' נ"א וב"ע סי' ס"ו) וכות הדין בין ישתבח ליוצר אבל בין פסוקי דזמרה לישתבח לא יפסיק לברך וה"ה בין קדיש לברכו וכ"ש בין ברכו ליוצר (ב"ע סי' נ"ג וסי' נ"ד): **בין** המזמורים האלו שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (ב"ע סי' נ"א) והאחרונים כתבו שאינו מקפיד לא יפסיק אפי' בין הפרקים (ס' החינוך): **לקדיש** וקדושה וברכו יפסק לענות בכל מקום חוץ מבין גאולה לתפלה (עיין ב"ע סי' ס"ו): **כל** מה שאסור להפסיק. אפילו בלה"ק אסור (מ"א בסי' ס"ו ב' התוספו' וכ"כ הכל בו): **כתב** הר"ש מגרמייזא כשהיה צריך להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה'. וברוך ה' לעולם אמן ואמן. וברוך ה' מציון. וברוך ה' אלהים אלהי ישראל. וברוך שם כבודו לעולם. וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר גם אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה (הרד"א הביאו הב"י והריק"ש): **מזמור** לתודה. מצוה למשוך אותו בנגינה ולכך כדאמרינן בכל השירות עתידות לבטל חוץ ממזמור לתודה (ב"י בשם א"ח וכל בו): **אין** אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת (ב"ע סי' נ"א): **ודע** כי בזמן הקדמונים לא היה נהוג לומר מזמור לתודה אך היו מתחילים מיד אחר סיום ברוך שאמר יהי כבוד ה' לעולם וכן תמצא בספר התפלה למהר"ם מרקנאטי ז"ל ובשבת היו מתחילים מזמור שיר ליום השבת ואח"כ יהי כבוד. והטור לא נזכר מזמור לתודה בסידורי הקדמונים וכ"כ גם הרמב"ם בפ' הי"ד. ומלשון הגמרא משמע שהיו נ"כ קורין מתהלה לדוד עד סוף תהלים כדאמרי' בפ' כל כתבי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום: ומסקינן כי קאמר בפסוקי דזמרה ומאי ניהו מתהלה לדוד. וכתוב בש"ל דמש"ה מפורש דהיינו מתהלה

לדוד

דְּעוּ כִּי יְהוָה הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי טוֹב יְהוָה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:

יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: רָם

על

לדוד עד סוף תלים יע"ש בב"י. וכן תמצא גם בסידור תלף ובסידור רוט"ס. ואמנם נהגו בזה תקרוב מתיקין אחרו'. וגכון הוא לפי שיש בזה ריבוי שבח לו ית' וכ"ש לפי מאמרם ז"ל שכל השירו' עתידות וכו' ואין בזה משום יתרון או משום הפסק. דהפסוקים האלו הגם מעין הזמירות אין בהם חשש כת"ב הרד"א גבי יראו עינינו וכ"כ הרא"ד דהפסוקים לא חשיבי הפסק: **כתב** הרי"ן מזמור לתודה נאמר על ד' הצריכים להודות ותקנו חכמים לאמרו כי הב"י עושה לנו נסים בכל יום בין האומות עכ"ל וז"ל ה' עה"ק יכוין במזמור לתודה שיש בו מ"ב תיבות נגד שם מ"ב ויש בו ד' שמות הוי' נגד ד' הצריכים להודות וצריך לומר מזמור זה בשמחה כדכתיב עבדו את ה' בשמחה וגם נרמז בר"ת הריעו לה' כל הארץ ר"ת הלכה שאו"ל מיום שנחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה רק ד"א של הלכה בלבד ולכן נרמזים ביחד הלכה וקרבן תודה כי אלו יהיו קיימים לעולם עכ"ל: הריעו לה'. ל' תרועה בחצוצרות: עבדו את ה' בשמחה. זה עתיד לימות המשיח כאז יתבטלו הגלות כמו שאלו שהארבעה שוכחים צרותם בגילולו מהם (כ"כ הרי"ן) ובמדרש בוחר טוב כתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה וכתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה. אם ביראה היאך בשמחה ואם בשמחה היאך ביראה. א"ר איבו כשאתה עומד להתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה עובד אלהים חיים שאין כיוצא בו בעולם ע"כ והובא בב"ל סי' ז': **באו** לפניו ברננה. ר"ת בלב כי בלב שלם נשבחנו: דעו כי ה' הוא אלהים. כלומר מרחם על אוהבי' ודיין ליפרע ממורדיו: ולא אנחנו. כתיב באל"ף וקרי בוי"ו ושניהם נדרשים על נכון. באל"ף פירוש ולא אנחנו עשינו עצמנו לא כמו פרעה שאמר לי יאורי ואני עשיתני ובוי"ו ולו אנחנו שלו אנחנו: עמו. פי' עמו למתן שכר שאנו עושים המצות אפילו בשוגג נותן לנו שכר כאלו היינו עושים בכוונה ודעה: וצאן מרעיתו. כשאנו עושים עבירות אינו מדקדק עמנו אלא כצאן שעושה בלי דעה ושכל: באו שעריו. זש"ה לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי פי' שהוא יהיה הראשון לבהכ"נ ולבה"מ: ועד דור ודור אמונתו. נוצר חסד לאלפים: **ודע** שמתחלת מזמור להודה עד אברי יש כ"ב אותיות כנגד כ"ב אותיות שבתהלה לדוד (ב"י ב' א"ח):

יהי כבוד ה' אינו מזמור אלא פסוקים מלוקטים מס' תהלים (הד"א). יהי כבוד ה' לעולם ה"ח מדה כי הקב"ה מפלם לגואליו מדה כמדה ולזה הקב"ה מתכבד בה' ואכבדה בפרעה וכן לעתיד בגוג ומגוג והתגדלתי והתקדשתי וגו' (רי"ן): ישמח ה' במעשיו. שמח לא נאמר אלא ישמח לפי שפסוק זה מדבר לימות המשיח כי אז בלותו זמן כולם ידעו אותו ית' ואז ישמח בהם הקב"ה ואז יהי שם ה' מבורך. ומדרש שמואל פי' בדף רמ"א ע"א אימתי יהי כבוד ה' כשיש צדיק בעולם שישמח ה' במעשיו של צדיקשהוא מפאר ומברך ומרומם שמו ית' וזהו יהי שם ה' מבורך וכו': מעתה ועד עולם. ס"ת דמה שנ' ונקיתי דמם לא נקיתי שיקום דם עבדיו לעתיד: ממזרח שמש וכו'. כי אז לעתיד יגלה אור השמש ורפאת הצדיקים: מהולל שם ה'. ר"ת משה כי הוא אשר יתחיל השיר לעתיד שנ' אז ישיר משה. ישיר לעתיד: שיר חדש. שנ' שירו לה' שיר חדש: ה' שמך לעולם. ע"ב זה שמי לעולם: הכין כסאו על היות אדם יוצר נפשו אריה. והוא מלך עליהם נמצא שהוא מלך מלכי המלכים: ה' מלך ה' מלך וגו' ישמחו השמים ותגל הארץ ר"ת הוי"ה וס"ת נלמד. אימתי ישמחו וכו' כשהו פרצופין יזדווגו כאחד:

ה'

עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָֹה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְהוָֹה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָֹה זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: יְהוָֹה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְהוָֹה מָלָךְ: יְהוָֹה מֶלֶךְ יְהוָֹה מָלָךְ יְהוָֹה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהוָֹה מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְהוָֹה הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת יְהוָֹה הִיא תָקוּם: עֲצַת יְהוָֹה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי בָחַר יְהוָֹה בְּצִיּוֹן

אוה

ה' מלך וכו' כבר פי' למעלה שהוא נגד היה והוה ויהיה. ושהסדר כאן הווה היה יהיה. ועיין בפי' האשמורות שם פירשנו: ה' מלך עולם ועד. וזה יהיה כשיאבדו גוים מארצו שנאמר כי יד על כס יה ונאמר כתיב תמו חרבות לנצח וכו' וסמיך ליה וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו: אבדו גוים מארצו. ס"ת בגי' מגוג זה גוג מלך המגוג: ה' הפיר עצת גוים. כפשוטו ונדרש על גוג שיבא לעתיד ויקבץ כל האומות לכלות ישראל: רבות מחשבות בלב איש. ר"ת אברהם הוא מחשב בלבו אני קדמתי לאברהם ואחשוב ממנו ולא יועיל להם זכותו לבטל עצתי שנ' ובני יון גומר ומגוג: ועצת ה' היא תקום. שנ' ולא יבוא לעלותו כי הפכה השמיר מהרס כלומר שנותן לו כח שיכבוש ירושלים ויגזו ממונם וישכב עם הנשים ואח"כ יצא ה' ונלחם עמו שאם מיד כשיבא לפני ירושלים ילחם עמו יהיה לו פתחון פה לומר לא באתי להרע לישראל כי אם להשתחוות לפניך בירושלים (מהרי"ץ): ובעל שפתי ישנים דף פ"ב ע"ב פי' ה' מלך עולם ועד הכוונה אף שברוב עם הדרת מלך ה"מ בבשר ודם שאין מלכותו ניכרת אלא בריבויין אבל הקב"ה אינו כן כי הוא מלך עולם ועד אף שאבדו גוים מארצו כי בין בהיות עם מרובה בין בהיות העולם חרב הוא מלך עולם ועד יעו"ש. ועוד פי' מהרי"ץ ה' הפיר פי' ה"ע מפר עצת האומות המעמיקים עצה על בנ"י שנ' עוצו עצה וכו' כי עמנו אל. פי' אל שהוא חסד מבטל מחשבותיכם ועצותיכם ומכאן יש סמך למה שאנו נוהגים להוסיף כאן פסוק עוצו עצה ותופר וכו' קודם פסוק רבות מחשבות וכו' וזוכרני כי שמעתי בילדותי ממו"ז מה"ר צאלח ז"ע טעם לזה לפי שיש בפסוקים אלו י"ח אזכרות נגד י"ח ברכות שבתפלה ולפי שבימי ר"ג ירד שמואל הקטן ותקן ברכת המינים והוו להו י"ט ברכות לכך תקנו נגד ברכת המינים פסוק זה והסוד ואל זועם בכל יום נגד המינים והמקטרגים וזהו כי עמנו אל אל שהוא זועם נגדן ע"כ שמעתי. ועוד כי עמנו אל ס"ת לוי רמז שהתפלה היא הגדולה הרמוזה בשם לוי: אוה. חסר מי אוה והאלו כתוב אוה אותה למושב לו והוא ענין חשק ותאוה בלב ולזה תמלא שה"א רפויה וזהו לדעת הדפוס אבל לפי שפרינץ שהה"א דגש לסימן הנקבות אנ"ל שחסר: אוה תמלא שבלא אותיות אלו חסרו מתיבת ה"ם וי"ה כילד אל"ף מתיבת כסא וי"ה מתיבת הוי"ה והיינו כי יד על כס יה אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק ולכן כשנשלם ג' אותיות אלו דהיינו או"ה אזי יהיה ציון למושב לו (מפרשים): כי יעקב בחר לו יה. ה' הרשב"ג בס' ב"מ דף ק' ע"א ע"ב פר"ל שמאז מעת שהחבר יצחק ורבקה אשר שם יה בשם כאמרם ז"ל איש ואשה זכו שם יה ביניהם מאז נבחר יעקב מלידה ומבטן והיינו דכתיב יעקב אשר בחרתיך בעודך בכח זרע אברהם אוהבי ע"כ. ומהרי"ץ פי' וז"ל אותיות לו יה הן אותיות לויה בחר אותיות חרב ויעקב עשה לויה ליוסף ולכך ניצול מחרב אחיו ולכך אנו אומרים ברכת כהני' יברכך יהו"ה יש"א הרי ל' שם ברכות ישנו יברכך וישמרך יאר ויחנך ישא שלום הרי ו' וע"ו תיבו' יש בו הרי י"ה וע"ו פרקים יש ביד לכך מראין אצבעותיו ביד הרי אותיות לויה בברכת כהנים: כי לא

יטוש

אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל
לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא
יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה
לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה
הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ
מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי
אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד
יהללוך

ימים. יעזוב כמו ולא נטשתני לנשק וכאן לא כתיב **את** ובסוף ברכת מעריב כתיב **את** כי לא יטוש ה' את עמו בעבור וכו' ופי' לרב תרגו את נחלתו דהיינו הפסוק הגדול של מעריב ולמעט תמעיט את נחלתו ולמה לא נכתב את וי"ל ח' תיבות בפ' זה נגד ח' ימי מילה שהקב"ה שומרנו בזכותה שנאמר ויפש אליהו פניו בין ברכיו היה מסתכל במילה ואומר אלמלא אין לישראל שום מצוה בעולם רק מצות מילה די להם שתושיעם בזכותה ולכך נסמך ה' אל עמו בלי הפסק את כי האל ית' אתם עצמו במילה שנ' מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה וס"ת הוי"ה: **ונחלתו** לא יעזוב. סמך נחלה לכאן כי בזכות המילה אנו יורשים הארץ שנ' ואתה את בריתי תשמור ונתתי לך ולזרעך אחריך וכו' וכן נאמר ביהושע וזה הדבר אשר מל יהושע פי' ובזה הדבר מל אותם יהושע אמר להם וכי סבורים אתם לבא ולירש הארץ ערלים לא כן אמר לאברהם וכו' אלא בזכות המילה: **והוא** רחום וכו'. בפסוק זה יש י"ג תיבות נגד י"ג מכילן דרחמי עיין בס' תא"י סדר יוה"כ: **עוד** מצאתי במהרי"ץ שהם נגד י"ג אותיות שיש בשמות ג' אבות אי"ו שתקנו ג' תפלות במקום קרבנות שבאו לכפרת העונות: **ולא** ישחית. הוי"ו בנגינה: ולא יעיר כל חמתו. בילקוט תלים ע"ח והוא רחום זש"ה יסרני ה' אך במשפט א"ר יהודה בר' סימון אך מיעוט וכאן נמי ולא יעיר כל חמתו אינו מעיר אבל מעיר הוא מקצת חמתו ע"כ. והרי"ק ה' וז"ל כל חמתו כמו לא תעשה כל מלאכה שום מלאכה. פי' אחר מלאך א' שמו חמה ושמה הכהו מול בית פעור. וכשישראל חוטאים הוא מגביה ראשו ורוצה לכלות ישראל והוא רואה לקברו של משה ומתירא ממנו ושוקע ראשו בארץ וזהו ולא יעיר ר"ל כתיב אבל יעור מקצתו: ה' הושיעה. בזכות התורה ולכך פסוק זה מתחיל ביו"ד ומסיים בוי"ו הם י"ו נגד י"ו גוברי שקורים בשבוע ויש ו' תיבות בפסוק נגד ו' סדרי משנה שבזכות תורה שבכתב ושבע"פ אנו מתקיימים בגלות (הרי"ק):

אשרי יושבי. רז"ל דרשו בברכות לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים ואח"כ יתפלל שנ' אשרי יושבי ביתך וסדר יהללוך. עוד אמרו במדרש כל הנכנס בבהכ"נ בעה"ז זוכה ונכנס בבהכ"נ לעה"ב:

אשרי יושבי ביתך עוד. ר"ת אבי"ע והם ד' עולמות והכוונה לתקרב א' אל א' ע"י תפלתינו הראויה (עה"ק) ופי' זה נדרש על השבת. אשרי. אחר ששה ראשונים ימים: יושבי. יום ז' בחר יה. ביתך. בקידוש יין תמלא כוסך. עוד. עופות ושבר דגים: ד"א עוד עונגיה ומעט דרכיך: יהללוך. יהלם הסעודה למם לבנים ושני כסותך. סלה. סלוקו לזמן הבדלה. ויש בכל פסוק ו' אחר אתנה לרמוז כי הצדיקים ינוחו על משכבותם בלי צער והרשעים זועקים ווי בגיהנם כל ו' ימי המעשה חוץ מב' פסוקים חנון ורחום ה' ופסוק קרוב ה' לכל קוראיו הם **ח"ק** קח א' דארך אפים ולמ"ד דלכל אבל יקראוהו הם אותיות **אל** לומר כשתאמר **ח"ק אל** אתה בן הע"ב וגם מובטח שלא תרד לגיהנם. חק גי' גיהנם. ובשבלי לקט ב' רבי' ישעים לומר חק אל כות לאמרו בכל יום: באשרי יש כ"א פסוקים נגד אהיה מתהלה לדוד עד שם קדשו כנגד תחלת ה' חומשי תורה ב'ראשית ו'אלה ו'יקרא ו'ידבר א'לה הרי כ"א ויש בו ק"ן תיבות בשכת"ק נקרא קן שנ' והדור קן לה וכתיב אשרי יושבי ביתך וג"פ אנו אומרים אשרי ביום ג"פ ק"ן גימ' תהלה ויש בו תרי"ג אותיות כנגד המצות ולכן יזהר בו
כל

יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהֹוָה אֱלֹהָיו:

תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהֹוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ

ירננו

כל אדם לאמרו בכוונה וביושר ולא בדלוג אותיות ותיבות וגם מי שאומרו בכוונה מזונותיו מתברכין ומתוספין לו כי ח"ק א"ל נרמז בו חק רומז אל המזונות שנ' הטריפני לחם חוקי. אל רומז אל המזונות שנ' ולבקש מאל אכלם דע"ה ישבו שאדם יושב בביתו בלי טורח אשרי יושבי ביתך והקב"ה מזמין לו פרנסתו (רי"ן): ודע דסגולת אמירת תהלה זו לפרנסה הוא דסדר היום ודמנחה דוקא עיין ס' זו' פנחס ד' רכ"ו ע"א: שככה. נימע' שהה בהיכל התורה: אשרי העם שה' אלהיו. פי' ישראל שעוסקים בתורת משה ואז נעשה לשם מה"ד למד"ר הויה רחמים. אלהיו דין. וזהו שה' אלהיו ברחמים הם דין שלו (רי"ן):

תהלה לדוד. במסכת ברכות כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העה"ב ומפרש טעמא שם משום דאתי באלפ"א בי"ת וגם כתוב בו פותח את ידיך ועיין בזוהר פנחס דף רכ"ו ע"א וכ' רבי' בחיי פ' נו כי מתוך שיתבונן במה שיורו הפסוקים ואל מה שירמזו אז יכיר ויבחין נפלאות תמים דעים ויתחזק לבו באמונת הש"י ועבודתו ובזה יירש חיי עה"ב עכ"ל וכ' ר"י ב' הגאונים דכיון דעיקר אמירתו משום פסוק זה צריך לכוין בו ונראה שאעפ"י שלא כיון בכולו כיון שכיון בפסוק פותח את ידיך שפי. וכ' מהר"י אבוהב מובטח לו וכו' פי' שמלוה זו מכפרת. אבל משום מלוה זו בלבד אינו בן העה"ב עכ"ל ב"י. וז"ל הרד"ק והמתבונן בזה המזמור יראה בו נפלאות הבורא ומשפטיו על ברואיו לפיכך אמרו ז"ל כל שאומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העה"ב ולא אמרו על האומרו בפיו אלא בפיו ובלבו ובלשונו עכ"ל וכ' מהר"ם מרקנטי בפי' התפלות שלו וז"ל מן אשרי עד לעולם ועד תרי"ג אותיות ללמד שבכל האומר תהלה לדוד בכל יום כאלו קיים תרי"ג מצות עכ"ל וכדי שלא ישבע אדם מלאומרו תקנו שיאמרו אותו ג"פ ביום דא"א דלא לימדים חדא זמנא. וי"א מה שתיקנו לומר אותו ג"פ כנגד ג' אבות (שבלי הלקט סי' ג') ועיין לקמן באשרי דסדרא דיומא: **אלוהי** המלך. וי"ו יתירה רמז שראה דוד שעתיד לצאת ממנו בן שיש לו ו' דברים. רוח חכמה. ובינה. עצה וגבורה. דעת יראת ה'. וגם מגלת רות מתחלת בוי"ו וכל פסוקיה בווי"ן מלבד ח' פסוקים. וסימנם אשיב עליה (עה"ק): המלך. מכאן אחז"ל כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה: ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך. בשמעתי פי' זה הפסוק מפי אמ"ו מה"ר יוסף ז' המה"ר נאתן נ"ע ע"פ מ"ש חז"ל חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ואח"כ מתפללין. וכ' הר"י פ' א"ע דהיינו שהיו מחשבים ברוממותו ית' וביחודו וכמה שברא שמים וארץ וכל צבאם ומלאכים וחיות וכסא הכבוד והכל כאין נגדו כי הוא ית' רם ונשא וגבוה עליהם כי הוא סיבת כל הסיבות ועילת כל העילות ואחר המחשבה הזאת אז היו פותחין בתפלה וזהו ענין הפסוק מתח ארוממך אחשוב ברוממותך ובאלהותך וכי אתה מלך על כל ובזה יהיה לי הכנה לברכך. ואברכה שמך לעולם ועד כי המחשבה ברוממותו ית' היא סגולה לסלק מחשבות רעות הטורדות אותו מלכוון ועיין בש"ע וטור סי' צ"ח ובשל"ה דף ס' ע"ב: **בכל** יום אברכך. וקשה וכי סבור דוד הע"ה שיחיה לעולם, אלא השתיבה שיר ושבח להקב"ה בשמשבחין הבריות בו נראה כאלו הוא חי שהצדיקים אפי' במיתתן

קרויים

יְרַנֵּנוּ׃ חַנּוּן וְרַחוּם יְהֹוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד׃
טוֹב יְהֹוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו׃ יוֹדוּךָ
יְהֹוָה כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה׃ כְּבוֹד
מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ׃ לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי
הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ׃ מַלְכוּתְךָ
מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר׃
סוֹמֵךְ יְהֹוָה לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים׃ עֵינֵי
כל

קרויים חיים שנ' ובניהו בן יהוידע בן איש חי (רי"ן): בכל יום אברכך ואהללה. ר"ת איוב פי' אפי' אתה מביא עליהם יסורין כאיוב מ"מ עליהם להללך ולברכך (שם): גדול ה' ומהולל מאד. ר"ת נוים הוא נקרא אלהי האלהים אפי' כפי כל הנוים כמ"ש ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי וגו' ושמי נורא בגוים (שם). ועוד י"ל באשפ"י שאני אומר להללו אינו צריך לי כי הוא גדול ומהולל מאד מעצמו (חזה ציון): דור לדור ישבח מעשיך. כי חיי בני אדם קצרים וכל דור יספר לדור הבא אחריו מנפלאותיו ית' שראו בעיניהם (רד"ק): הדר כבוד הודך. כמו שאני עושה שאשיחה לבני העולם. הדר כבוד הודך. פי' יופי כבוד עוזך כי בעוזו ונפלאותיו הוא נכבד כמ"ש ואכבדה בפרעה: ודברי נפלאותיך. בעשית עמי ובייעשו הם ג"כ יאמרו ויספרו לרבים ע"ד יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם (שם): אשיחה. אדבר ואספר: ועזוז נוראותיך ל'תוקף כמו עזי וזמרת יה. ועזוז נוראותיך. ס"ת ך רמז לתורה שהיא כ"ז אותיות וגם רמז לעבד עצמו לתפלה ולהיות זך (הרי"ן): אספרנה. נו"ן יתירה רמז לחמשי' שערי בינה (שם): יביעו. ידברו כמו יביע אומר ורמז העוסק בתורה שנקראת לקח טוב ניצול מנ"ח קללות שנאמרו בפ' תבא במנין יביעו וכן נאמר השביתי מטוב וכאבי נעכר (הרי"ן): רב טובך. רב הוא שם לא תואר כאלו אמר גודל טובך: ירננו. יאמרו אותם בקול רם בפני בני אדם. ומה יאמרו. חנון ורחום ה' שחונן אותם ונותן להם צרכם: ורחום. שמרחם וחומל עליהם ובומר אותם ממקרי העולם (שם): ארך אפים לרשעים שאינו מעניש מיד. ולא די זה אלא שמגדיל חסדו להם והיינו וגדל חסד (מפרשים): טוב ה' לכל. אפי' למיני החיות ובהמות ועופות הוא טוב ומרחם וכן ראוי לאדם ללכת בדרכיו אלה ואין לו להשחית בעלי חיים כי אם לצורך או להשמר מנזקיהם וכן מצינו כי רבי' הקדוש הזהיר שפחותיו שלא לחטוף החולדות הקטנות עם רמץ הבית אלא תניחם להיות דרים בעיקרי הבתים. אמר להם ורחמיו על כל מעשיו כתיב (רד"ק) ועיין מעשה דר' בב"מ פ"ז. והרמב"ם פ"ג דאבות פי' טוב ה' לכל בין לצדיקים בין לרשעים וכענין מ"ש חז"ל ארך אפים לצדיקים ולרשעים ע"כ. וז"ל מהרי"ן לפחיד ידין הקב"ה למי שליער לסוס ורכב עליו והכהו יותר מדאי וכן יש גם' חסידים אותן בני אדם המושכים אוזן הסתולים עד שלועקים עתידים ליתן עליהם את הדין: יודוך ה' כל מעשיך. אפי' הבהמות כנודע מפרק שירה (חזה ציון): יברכוכה. יברכו כה. ומכאן למדו חז"ל לסדר הברכות בלשון נסתר ונגלה (מהרי"ן) ועיין בכל בו: כבוד מלכותך יאמרו. באותם הברכות יזכרו כבוד מלכותך וגבורתך: להודיע. וכמו שהם מברכים ומודים בינם לבין עצמם כן צריכים להודיע לבני האדם גבורותיו וכו' (רד"ק): מלכותך מלכות כל עולמים. לא כמלכות בן אדם שיש לו הפסק או במותו או בחייו (שם וחזה ציון): סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים. הם העניים המרודי'. אחז"ל במס' ברכות למה לא נאמרה נו"ן באשרי מפום שנאמר נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל ואעפ"כ חזר וסמכה ברוה"ק שנ' סומך ה' לכל הנופלים וכו' ס"ר עזריאל קיבלנו כי הנו"ן סופה לאמר בימי הגאולה (ר"מ רקנאטי): וזוקף לכל הכפופים. במ"ר פ' ע"א דרשו רז"ל נופלים אלו העקרות והקב"ה פוקדם בבנים והן נזקפות ע"ש: עיני כל אליך ישברו. ל' תקוה ל' שברו על ה' אלהיו ואע"פ שאין בהם דעת הם ישברו לחוקם שניתן להם כפי טבעם (רד"ק) ותיבת עיני לעיל כי השופר הוא בעין: בטחו. לשון
יחיד

כל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ:

צריך לכוין בפסוק זה מאד ואם לא כיון בו צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת (ש"ע רד"א) ר"ת פא"י ס"ת חת"ך שם של פרנסה:

פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְהֹוָה בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהֹוָה לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהֹוָה אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים

ישמיד

יחיד כי כל מין ומין יש לו עת ידוע יזדמן מאכלו (רד"ק) ובכתובות ס"ז דרשו כי הקב"ה מכין לכל אדם מאכלו כפי מה שרגיל ע"ש מעשה דרבא. בעתו נותיקין בשר עופות השביל ויין. הכל כפי מה שצריך לאדם הקב"ה מפרנסו (רי"ן) ר"ל בעתו בזכות הצדיק העולם מתפרנסים (שם). ואני ראיתי בספר דמפרש לזה עם הא דרשב"י במס' יומא השאלה למה לא היה יורד מן לישראל בפעם אחת בשנה ומביא משל שם מבן המלך שהיה אביו נותן לו פרנסתו דבר יום ביומו ובכל יום היה בא ומקביל פני אביו פעם א' נתן לו אביו פרנסתו לימים רבים ושוב לא בא עוד להקביל פני אביו. אמר אביו מי גרם לו שלא יבא עוד להקביל פני בכל יום לא אני שנתתי לו פרנסתו בפעם א' וכו' וזהו ממש ענין הפסוק עיני כל אליך ישברו. מה טעם. ויהי כמשיב מפני שאתה נותן להם את אכלם בעתו דבר יום ביומו וכמעשה דבן המלך והו"ק: פותח את ידיך. לרבות שהקב"ה מזמין לאדם דרך למצוא פרנסתו או להשתכר בריות (רי"ן): לכל חי רצון. ברצון ועין יפה לא כמו בשר ודם שנותן ועינו צרה (רי"ן). והרד"ק פי' רצון לכל אחד כרצונו. ובזוהר אמרו על זה אכילה לא כתיב אלא רצון שהוא רעות דברי על שהוא מיכלא בשעת אקרי ואפי' דלית קמי ב"נ אלא כזית ע"ש. ועוד פי' בעל שפתי ישנים הק' פ"א ע"ב כי חי רומז אל הצדיק לומר שהקב"ה מזמין לו ממון לקיים בו המצות. או ירצה חי למי שהוא חריף וקל התנועה שאינו יושב ובטל כמת הקב"ה משביעו כענין וברכך ה' אלהיך יכול יושב ובטל ת"ל אשר תעשה ע"ש: צדיק. כמשפט אמת (רש"י) נותן לכל אחד אוכל ואעפ"י שהחי טורף את החי ואוכלו כמו החתול לעכבר והחיות המאוכלות חיות אחרות וכן עופות הדורסות עופות אחרות הכל בצדק כאשר הגיע קצם למות אלא בסיבה הקב"ה מיתתה לסבת בעלי חיים אחרים (רד"ק): וחסיד. מזמין להם מה שאינו מחוייב להם והם אינם ראויים לקבל מצד מעשיהם אלא בחסדו גבר עליהם ועושה עמהם לפנים משורת הדין (רד"ק ורי"ן). וכ' הראב"ע אם טען טוען למה יאכל א' הטוב וא' בעורה ויגע התשובה כי הוא היודע הטוב להם כי הוא בראם ויודע תולדותם כמו הרופא המכיר שיאכל כל אדם מה שהוא טוב לו. ועוד כי השם כל מה שיתן בצדק חסד הוא כי אינו חייב עליו על כן וחסיד: קרוב ה' לכל קוראיו. מאיזה עם שיהיה ובלבד שיקראוהו באמת בפיו ולבו שוים (רד"ק). וקשה הל"ל בקיצור קרוב ה' לכל קוראיו באמת וי"ל אפי' לרשעים כשהם קוראים לו בתפלתם באמת ובכוונה הם נשמעים (רי"ן): רצון יראיו יעשה. כשהקב"ה רואה שרוצים יראיו להתפלל לפניו אז מפנה מקום למעלה מהמקטרגים כדי שבשעה שיבואו לא יתעכבו זמן מה וזהו ואת שועתם ישמע (חזה ציון). ובמדרש דורש פ' זה על ר"ח בן דוסא שהיה מתפלל ובא הנחש והכישו ונברא לו הקב"ה מעין תחת כפות רגליו וזהו ואת שועתם ישמע. ולא די זה שמקבל שועתם אלא גם ויושיעם שברא לו מעין כדי שימות הנחש: ואת שועתם. לרבות אפי' תפלת אחרים עליהם שומע הקב"ה (רי"ן). ואת שועתם. הוי"ו בשוא וכן צריך להיות בוי"ו כי כן הוא בכל הספרים ודעת הרמ"ז בתשובה הב' מקדש מלך פ' תרומה ל"ע והוא תמוה ואין לשנות הספרים בשביל כך: שומר ה' את כל אוהביו. הם מעולים וטובים מאלים כי אוהבים לו ית' מאהבה ובה לא מיראת בוש עונש ושומרם שלא תבא עליהם צרה לעולם

וכן

יַשְׁמִיד׃ תְּהִלַּת יְהֹוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה׃ אֲהַלְלָה יְהֹוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה׃ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל יְהֹוָה אֱלֹהָיו׃ עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט

לעשוקים

וכן יהיו כל ישראל לעתיד לבא ואז ואת כל הרשעים ישמיד שלא ישאר רשע בעולם ואז תהלת ה' ידבר פי כי אהיה עם המתים שיחיו (רד"ק). וז"ל מהרי"ץ שומר ה' את כל אוהביו את לרבות הקב"ה שומר אחרים בזכות הצדיקים שאצלו . ואת כל הרשעים ישמיד . פעמים שאחרים ניזוקים בעון הרשעי' שאצלם שאחז"ל אוי לרשע ואוי לשכינו : שומר ידו'ד א'ת כ'ל אוהבי'ו ס"ת לויה. את לרבות המלוה ג"כ אינו ניזוק. ואת כל הרשעים ישמיד ר"ת יוה"ך הר של לויה שומר הצדיקים שהוך ומאבד הרשעים (רי"ץ): ואנחנו נברך יה . כמנין י"ה אנו מברכים להקב"ה בשבוע . ו' ימי החול אוכלים י"ב סעודות ושלש סעודות בשבת הרי ט"ו . וא"כ למה היה דוד מחסר השם ברוב שיריו ופתח וסיים בהללויה . וי"ל לפי ששאול נכשל בעמלק שנ' כי יד על כס י"ה ואבד המלכות ואמר דוד אני אשבחנו בשם זה ויהיה לי לזכרון ולא אכשל כמו שאירע לשאול (רי"ץ): ואנחנו נברך יה. זה הפסוק אינו סיום המזמור אלא מוסיפין אותו בסוף תהלה לדוד לשלשולי הללויה דסליקו פתיחתא וגם שלא יראה כמוציא עצמו מן הכלל ויברך כל בשר כמו אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו וכו' (ן' הירחי בס' המנהיג) והכלבו כ' הטעם לפי שאז"ל כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן העוה"ב לפי' אחר שאמרנו תהלה לדוד אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כלומר שנזכה לאמרו לעה"ב ע"כ ולפי' לטעם המנהיג לשלשולי הללויה אפ"ה כשאומרו לבדו תיקנו להוסיף פסוק זה כי לא רצו להפסיק שלא לחלק בקריאתו בין פעם לפעם (עיין ב"י סי' נ"א) ומה שפלפל בדברי הכל בו ז"ל :

הללויה הללי נפשי את ה' . את הוא כינוי לנפש העליונה וכל אשר מחזיק אשר בהלול שעושה כאן בנפשו מוסיף כח וגבורה בנפש העליונה (תוה"ל ציון). כ' הרי"ץ את לרבות ת"ח שאצלו להללם ולספר בשבחם וזהו כבוד התורה : בחיי . בעוד שאני בחיים כי חי חי הוא יודך ולא המתים יהללו יה. והרי"ץ כ' בחיי . בי"ע שהוא עוקע אומר הלל ע"כ: אל תבטחו בנדיבים וכו'. כי אפי' הנדיבים עינם צרה על הבריות והראיה מיונתן בן שאול שהיה נדיב שתחלה נתן לו מגודו ולסוף נעשה לו צר עין ולכך נהרגו פ"ה כהנים בנוב ולכך ניתן הדין ביונתן שנהרג בהר הגלבוע (רי"ץ) אלא אם יבטח באדם ישים עיקר בטחונו באל ית' שיתן בלב הנדיב לעזרו ובשל שענין במלות בוגות (רד"ק): שאין לו תשועה. אם לא ברצון האל שאין ביד האדם יכולת להושיע חבירו מצרתו אם לא ברצון האל כמו שהיתה התשועה גלות בבל ע"י כורש וכן לעתיד יעורר רוח הגוים כת"ש והביאו את כל אחיכם מכל הגוים (שם): תצא רוחו ישוב. הוא נתינת טעם למה שאין לו תשועה ופי' תצא רוחו כשם באדם חייו עוברים כך תשועתי עוברת ולזה אמר הפ' ישראל נושע בה'. ר"ל השבועה נושע בה' אז היא התשועה עולמי' דו"ק: תצא רוחו ישוב. ס"ת אוב. שעלה אוב מחייבו לפי שעה והכף ישוב לאדמתו (רי"ץ): עשתונותיו לשון מחשבותיו. עשתונותיו. אותיות עשת ונותיו כלומר עשת בן כלומר שומן ועושי גופו ונויו הכל כלה ואבד בקבר כענין ותשבר כד על המבוע האמור בקהלת (שם): אשרי שאל יעקב. הזכיר יעקב אבינו כי הוא בטח באל בהיות עמו

אחיו

לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהֹוָה מַתִּיר אֲסוּרִים: יְהֹוָה פֹּקֵחַ עִוְרִים יְהֹוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהֹוָה אֹהֵב צַדִּיקִים: יְהֹוָה שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַ‍ִם יְהֹוָה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ

לעצבותם

אחיו מתגלגל לשמיתו והוא בטח בלבו שיתן לו לרכי מחייתי כדכתי' ונתן לי לחם וכו' (רד"ק). אשרי שאל ר"ת אש והיה בית יעקב אש: יעקב בעזרו שברו ר"ת יבש. אשו של הרשעים מייבש ומלהט הרשעי' לעתיד שנ' יבש חציר וכו' (רי"ן): שברו. ל' תקוה: עושה שמים וארץ. הוא נתינת טעם למה של מעלה למה אשרי שאל יעקב בעזרו משום שהוא עושה שמים וארץ וכל דבר שבעולם ומפני זה יש כח בידו לעזור לאדם בכל מהלך שיש או במדבר או ביבשה (רי"ן): וארץ היא היבשה לפי' זכר את הים (רד"ק): השומר אמת לעולם. ס"ת אם הס"ד תתן אמת ליעקב אמונתו קיימת לעולם ליעקב ובניו (רי"ן): לעשוקים. אלו ישראל כד"א עשוקים בני ישראל ובני יהודה (ילקוט). עשה משפט לעשוקים. ר"ת עשל כי הוא נותן שכר טוב לישראל שעמלי' בתורה ונעשקים בגלות (רי"ן): נותן לחם לרעבים. שנ' ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (שם): ה' מתיר אסורים ה' פוקח וכו'. ה' פעמים ה' סמוך זה אצל זה נגד ה' חומשי תורה שנק' תורת ה' תמימה (שם): פוקח עורים. אלו ישראל שהם עורים בגלות שנ' מי עור כי אם עבדי: זוקף כפופים. ר"ת זך כנגד התורה שיש בה כ"ז אותיות: כפופים. ל' שפלים: ה' שומר את גרים. מי שנתגייר נ"ב כאלו קיים כל התורה כולה מאלף ועד תי"ו ורז"ל דרשו ואוהב גר לתת לו לחם זו תורה שנ' לכו לחמו בלחמי. ושמלה. שנ' שמלה לך קצין תהיה לנו (רי"ן): יתום ואלמנה. זכר כל אלו לפי שהם חלשים ואין להם עוזר ולכך הזהירה עליהם התורה בכמה מקומות וכן הזכיר ישראל שהם הגולים בגלות כיתום ואלמנה (רד"ק): יעודד. ל' רוממות והגבהה (רד"ק). ורי"ן פי' ל' חיזוק ואולי נגזר מן יאכל עד: ודרך רשעים יעות. החלושים יגבהו והרשעים ידחו ונפלו (רד"ק): ימלוך ה' לעולם. ומשם אמר ה' ימלוך. וי"ל שלא רצה לסמוך ה' אצל יעות וא"ת א"כ הל"ל פסוק זה בתחלה ואח"כ ה' אוהב צדיקים כדי לסמוך להם ה' ימלוך ושלא לשנות מסדר מרע"ה. וי"ל גילה לנו בזה אימתי ימלוך ה' כשדרך רשעים יעות וישב בדין לשפוט ולדון כל העמים אז ויהיה לה' המלוכה (רי"ן): ימלך ה' לעולם. מתחיל ביו"ד ומסיים בה"א כשימלוך ה' יבואו ז' רועים וח' נסיכי אדם כמנין י"ה ואז מלכותו שלימה (שם):

הללויה כי טוב. מזמו' זה קבוע עם מה שלמעלה ימלך שאז באותו העת טוב לזמר ולשיר שיר חדש וזהו שסמך לו בונה ירושלם וכו': זמרה. לזמר ה"א בסוף במקום למ"ד בתחלה: נאוה. מאנ"ף נאה. והיא כמו נאה (רד"ק): בונה. הנו"ן בציר"י בכל התיגאן וכן נמסר במסורה רבתא וכ"כ ערוגת הבשם שכן ראוי להיות ע"פ הסוד. בונה ירושלם. כי כל יום בונה אותה ע"י המלאכים המגוהרים אבנים טובות ומרגליות לפתחים ולחלונות שלו כמו שראה תלמיד דר"י כשהפליגה ספינתו בים ואחר שתיגמר להיבנות אז נדחי ישראל יכנס (חזה ציון): הרופא לשבורי לב. דהיינו שיחיה המתים: ומחבש לעצבותם. דהיינו שיעמדו במומן כארז"ל ואח"כ מסיר מומם מהם (שם). הרופא לשבורי לב. ר"ת הלל הרבעה צריכים להודות ולהלל להקב"ה. חולה שנתרפא. לשבורי לב ומחבש ס"ת שבי היוצא מבית האסורים: ומחבש. ומרפא ל' כי הוא יכאיב ויחבש: לעצבותם. לכאבם ל' בעצב תלדי בנים (רי"ן): מונה מספר לכוכבים. אף דאין לכוכבים מספר הוא ית' מונה אותם (חזה ציון):

לכולם

לַעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְהוָֹה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַיהוָֹה בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְהוָֹה אֶת יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת יְהוָֹה הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ

ציון

לכולם שמות יקרא. ל' עתיד כי הקב"ה מנהג השם כפי הבליחות (שם): גדול אדנינו ורב כח. כי צ"ו שיש עליו להנהיג מדינות רבות ילאה להנהיג הקרובות והרחוקות. ואם יהיה כחו גדול לא יוכל להנהיג הרחוקות בתבונה אבל אדנינו ב"ה מנהיג את כולם בתבונות והנהגה ישרה (רד"ק): מעודד ואע"פ שהוא גדול ורב כח השגחתו על הענוים והשפלים ומשפיל הרשעים. ובזמן הזה אינו עושה זה כי לפעמים יצליחו הרשעים אבל לעתיד יעשה זה ע"ד השלמות (שם): גדול אדנינו ורב כח. בגימטריא רל"ו וצריך אדם לכוין בתיבה זו מאד כי רומז רל"ו אלפים פרסאות מפרסאות של מעלה נרתעים המלאכים לאחוריהם מאימת הב"ה (רי"ז) ויכוין בגי' סנסנו"י (עה"ק): משפיל רשעים. דהיינו גם הוי"ה עצמו משפילם כי רשעים מהפכים מד"ר למדה"ד: ענו לה' בתודה. כנגד מעודד ענוים שירה בפה וכנגד הרשעים אמר זמרו לה' שהוא שורש הדינים בכנור דהיינו שירה בכלי (חזה ציון) ואמר זה כנגד גאולה ישראל לעתיד (רד"ק) ובסיפור גבורותיו ספרו הנבואות שעושה בעולם תמיד והוא המטר ושיבת הגלות נתדמה למטר שאין מייחלים בשבורו אלא לאל יה' (שם) לפי' אמר המכסה שמים. הם בהירים ומאירים ומזהירים. ובהיות העבים באויר השמים מכוסים מעין האדם: המצמיח הרים. אפי' ההרים שהם יבשים וקשים כ"ש ארץ המישור. או זכר הרים לפי שאין דרך והתבואה להשקותם מן הנהרות (שם): המצמיח הרים חציר. העולם נזון בזכות אברהם שנ' בו ויטע אש"ל אכילה שתיה לויה לכך אנו אומרים בברכת"ז הרחמן כמה פעמים כדי לזכור זכות אברהם. והם בגי' אברהם וכן המצמיח הרים חציר ס"ת רמ"ה (רי"ז): נותן לבהמה לחמה. שאין לה תחבולה להכין מאכלה והוא מצמיח לה חציר בהרים למאכלם (רד"ק): ואמר לחמה ולא לחם לרמוז מה שאז"ל דאסור להאכיל לבהמה מה שהוא מאכל אדם (ח"ן). לחמה. בגי' לכלב שהכלב משהה אכילתו במיעיו ג' ימים לפי שהבריות שונאים אותו ומכים לו ומזונותיו קשים עליו כוד' שימלא אחר לכך עשה לו הקב"ה חסד זה (רי"ז) בהמה גי' חלב דוב שהדוב יונק חלב מכפיו ומתפרנס בזה (שם): לבני עורב. מן העופות הטמאים הוא והוא אכזרי על בניו וכשהם נולדים הם לבנים והאבות פורחי' מהם ומניחים אותם כי הם סבורי' שמשוף אחר באו ומזמנות באו והם צווחים לו כאלו יקראו לאל בעד טרפם והקב"ה מזמין להם מלואתם יתושים ותולעים והן מתפרנסי' מהם. כך דרז"ל. וכן עשה לישראל שהיו נעזבים בגלות מאין כח (רד"ק) ועל כנה דיבר בתהלות ה' שאמר בתחלה כי לו נאוה תהלה. ועתה מדבר במה חפץ ה' שבזה התהלה לו והוא שאינו חפץ לא בגבורת הסוס וכו' (ח"ן): לא בגבורת הסוס יחפץ. אינו חפץ באדם הבוטח בגבורת הסוס וכן מי שבוטח לברוח מן המלחמה (רד"ק): רוצה. אלא מי שהוא הרוצה. את יראיו שהם מיחלים לחסדו ואינם בוטחים בגבורת הסוס ולא בגבורת אדם (שם): הסוס. זה פרעה שנ' בו ויקח שש מאות רכב בחור: לא בשוקי האיש. זה גלית (רי"ז): שבחי ירושלם וכו' על הגאולה ועל התבועה ורז"ל דרשו מנין שהקב"ה מתפלל שנ' שבחי ירושלם את ה': כי חזק בריחי שעריך. שלא תפחדי לעולם שיבא עליך אויב כי האל יתחזק כאלו בריחים חזקים (רד"ק) ובמדרש

צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

חזק הסנהדרין שיושבים בשער ודנין לישראל והם חוזקם ותקפם כבריחים לשמור הבית (רי"ץ): ברך בניך בקרבך. הם ישראל שדנין דין אמת כי הם זרע ברוך ה' (שם). ורד"ק פי' ברך בניך שיהיו ברוכים בפרי בטנם ומעשה ידיהם בעיר ובחוץ: השם גבולך שלום. וכן תהיו ברוכים בחוץ בשלום ובפרי אדמתם (שם). ורז"ל דרשו השם גבולך שלום אימתי בזמן שחלב חטים ישביעך שאין מריבה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה (ב"מ פ"ד). ורי"ץ פי' כי בשנת רעבון כל אחד גוזל חבירו מפני דחקו: חלב חטים. הטוב שבחטי' והנבחר (רד"ק). חלב חטים ישביעך. התורה שניתנה למ' יום גימטרי' חלב וגם נמשלה לחלב (עה"ק): השולח אמרתו ארץ. הוא המטר שבא באמרתו ובדבורו מהרה כעבד הרץ מהרה לעשות רצון אדניו וזכר ענין המטר והשלג לפי שהם סיבת ברכת פרי האדמה והשבע (רד"ק): הנותן שלג כצמר. השלג הוא לבן כצמר לבן ודימו אותו לצמר אעפ"י שהוא יותר לבן מפני שלא יכול לדמותו בלובן יותר ממנו בדברים אשר בארץ (שם) ורי"ץ פי' שלג רך כצמר ואינו מזיק לבני אדם כשירד. ד"א הקב"ה נותן דבר שאינו מלוי כצמר שהוא מלוי: כפור. הוא שיורד בשחר בימי הקור. ודימה אותו לאפר שאינו לבן כמו השלג (רד"ק). ורי"ץ פי' כי הוא רך כאפר ואינו מזיק לבריות: משליך קרחו. הקו"ף בפתח וכ"כ רי"ל: קרח. הוא כמו הכפור אלא שהוא חזק ממנו ומוליד קור רב לפיכך זכר עם הקרח קרתו. ופי' כפתים כמו הדבר הנבלע לבלעים כי כן הוא יורד לבלעים והתיכות אפופות מן הקרח (רד"ק): קרתו. כינוי לו ית' כי הכל בדיבורו ובמלותו. והרי"ץ פי' משליך קרחו כפתים כי השמש מצד א' אש ומצד א' מים ובזמן החורף הקב"ה עושה צד המים למטה. ואלולי שהאש על גבה לא היה העולם יכול לעמוד וכן בזמן הקיץ. בחורף כתוב לפני קרתו מי יעמוד. ובקיץ כתי' ואין נסתר מחמתו. ד"א משליך קרחו כפתים. זהו שנקרש המים ונגלד המים כאבנים השבורים. ד"א כפתים כפי עתים הקור גובר בעשירים יותר מהעניים כי לפי מלבושו של אדם הקב"ה משליך עליו הקור. ד"א אפי' כשמשליך קרחו כפתים קשה לבריות והמים נקרשים אבל לפני חוזק קרתו מי יעמוד כי אז היה העולם כלה ברעב כי הוא מייבש הזרעים והאילנות. ובמס' אהלות פ"ח כיפת הברד ופי' רע"ו חתיכת הברד ל' משליך קרחו כפתים. א"נ ברד העשוי ככיפה ע"כ: ישלח דברו. הוא השמש או המטר: וימסם. שממחה את השלג הכפור והקרח: ישב. ל' נשיבה כי הוא מנשיב רוחו ויזלו מים כי הרוח מפזר אותם ולא יהיו מאוספים כאחד. או פי' ישב הרוח מפאת ים ויבא המטר (רד"ק): מגיד דבריו ליעקב. אלו הבינוניים: לישראל. אלו הצדיקים הגמורים כענין כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל אמר בספרכם גבורות אל ספרו שנגלה עליכם בכבודו והגיד לכם דבריו וחוקיו כי המעמד שהוא היה דבר גדול שלא היה כמוהו: בל ידעום. התורה מתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד (רי"ץ). ועוד כתבו המקובלים כי בלעם הרומז לקליפה לקח ב"ל מהבל ולפי' התחיל התורה בבי"ת וסיים בלמ"ד רמז כי הקליפה מחוץ לתורתנו הקדושה ואין להם חלק בה ולזה אחז"ל עכו"ם שלמד תורה חייב מיתה (עה"ק):

הללו את ה' מן השמים. בזה המזמור זכר כל הנבראים שהם בעולם הגדול וכולם בעולם הקטן.

הללויה — בתחלה

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְהוָה מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ

וכל

בתהלה מן השמים כל הנזכר מן השמים ר"ל מיסוד השמש וענין הללו אינו מצוה אלא כאלו אמר להם נאה להלל (רד"ק): הללוהו במרומים. באשר במרומים (שם): הללוהו כל צבאיו. הם ישראל ומפני דהתחיל בשמים לכך נקט מלאכים קודם כסדר הראשון (רי"ה): הללוהו שמש וירח. תחלה הזכיר שני המאורות הגדולים ואח"כ הזכיר ה' הכוכבים והם כוכבי אור המאירים על הארץ (שם). וקי"ל אור כוכבים נק' ג"כ אור ואם נדר הנאה מאור אסור להשתמש מאור של כוכבים (הר"ן): שמי השמים. יש אומר כי שמי השמים הם אשר תחת השמים והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה (עיין רד"ק). ועד"ה שמי חכמה ובינה שתים ח"ת. כן פי' הרי"ן ז"ל. וז"ל רש"י בנחמיה סי' ט' השמים הוא הרקיע. ושמי השמים גלגלים העליונים עכ"ל: והמים אשר מעל השמים. עיין רד"ק שפירש צורת המים והוא מקום תכלית הנעת העבים באויר ובמקום ההוא מן האויר ישובו העבים מים ויפלו לארץ בטבעם יעו"ש והרי"ן פי' אשר מעל השמים שהם תלויים באויר כו' ובין המים אשר מעל לרקיע ואחז"ל על הרקיע לא נאמר אלא מעל מכאן שהם תלויים במאמרו של הקב"ה עכ"ל ועיין בס' א"ח פ' בראשית בפ' יהי רקיע בתוך המים דמוכיח מפ' זה שהרקיע נשא בכנפיו חלק המים הזכרים והכי אי' בפר"א וזהו משם מאמר הפ' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך והובא בס' לקח טוב פ' בראשית יעו"ש: הללו את ה' מן הארץ. והם אינם בני דעה. ר"ל שבני אדם יהללוהו מנפלאות האל שרואין בהם ומשכילים בהם (רד"ק): תנינים. הזכירם תחלה שהם גדולים מחיות דיבשה (רד"ק) שהארץ עומדת על סנפיריו כמ"ש חז"ל (ח"ן) וכמו שהזכיר בשמים שמי השמים שהם למעלה מכולם כן הזכיר בארץ וכל תהומות שהם למטה לומר שיהללוהו מרום רקיעא עד עומקא דתהומא הכלולים במקום הזה כל הבריות (שם): אש וברד. הזכיר הנהוים באויר שגם הם מן הארץ והם אש וברד שלג וקיטור כי בריאתם מן הארץ וחכמי התולדות יקיימוה בראיות גמורות וגם בדברי רז"ל מצאנו כן (רד"ק). והרי"ן כ' וקשה והלא יש בשמים אוצרות ברד ושלג וכה"ג וי"ל עד שבא דוד היו בשמים ובא דוד והתפלל עליהם והורידם לארץ שנ' לא יגורך רע: קיטור מל' קיטור הארץ זה ערפל העולה ומתפשט בעולם עכ"ל: אש. הוא אש הברק שבורק הדבר שנופל בו (רד"ק): ברד ושלג. הם היפך האש והם קרים ותמורתם קיטור שהוא חם והוא האויר (נ"ל האיד) עולה מן הארץ דומה לעשן (שם): רוח סערה. הוא האויר המתנועע וכשהוא מתנועע בחזקה הוא מפיל הארזים הגבוהים והבניינים ואניות שבים: עושה דברו. לומר שאינו במקרה אך הוא במאמרו ובמצותו מתנועע לטובת המקבלים (שם): ההרים וכל גבעות. כי הם הקיימים מו' ימי בראשית. וכיון שהזכיר בדומם הזכיר הצומח: עץ פרי וכל ארזים: והם כלל לעצים שאינם עושים פרי והזכיר ארזים לפי

שהם

כָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים׃ יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ׃

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים׃ יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי

ציון

שהם הגדולים שבבעלים (שם) : החיה. ואחר כלומר הזכיר החי שאינו מדבר והחיים היא המדברית : וכל בהמה. היא אמר בישוב : והרמש . קטני החיות : וצפור . הוא עליון מהי שאינו מדבר שהוא הגולה העולם השפל וכן שליהם הזכירו באחרונה כיון שנבראת באחרונה לומר שהוא מובל אל כולם והוא המורכב האחרון לפי הטבע . והזכיר בבני אדם מעלת הכבוד ומעלת הימים ואמר כי כולם יהללו את שם ה' הנכבד הנקרא הקטן כגדול אנשים ונשים. ואמר וכל לאומים כי כן יודו את ה' בבוא הגואל לישראל : וגם בתולות . לפי שאין דרך הבתולות להתעסק אלא בקישוט גופן אמר גם הם יהגו הלל לה' : זקנים עם נערים . שהזקנים ילמדו איך יהללו יה כי אין בנערים דעת להלל לכך אמר שהזקנים יהיו עם הנערים וילמדום : יהללו את שם ה' . אמר כל אלה הנבראים שהם בעולם השפל יהללו את שם ה' כלומר אותם שהם בני דעה יהללו עליהם ועל שאר הנבראים : כי נשגב שמו לבדו . לא כן הנבראים מלכים ושופטי ארץ במעט זמן תכלה גדולתם והשגב לה' לבדו : הודו על ארץ ושמים . כל הנבראים עליונים ותחתונים בכחו עומדים : וירם . והראה זה לכל העולם כי הכל בכחו כשהרים קרן לעמו ביציאתם מן הגלות ויקבלם מהטמאים וירם קרנם על כל העמים וזו תהלה לכל חסידיו הם בני ישראל שהם עם קרובו וכולם יהללו יה עכ"ל הרד"ק : יהללו את שם ה'. זה יהיה בזמן הגאולה ולזה המלה שאמר לשון עתיד וזהו טעם כי נשגב שמו לבדו כענין ונשגב ה' לבדו ביום ההוא כי יאבדו עובדי רשעה והתבטל ע"ז מהעולם ולא יהיו עוד הזכרת חילול ושבח בלתי לה' לבדו . ואמר הודו על ארץ ושמים אמר שיהיה הודו וגילוי שכינתו בארץ כמו בשמים וביותר תתגלה הדעת והתבונה כי כולם ידעו אותו ית' ויש בידיעתם הבנה יתירה על מלאכי שמים ולזה הקדים ארץ לשמים כי באותו זמן יהיה לבני ארץ מעלה ויתרון . ואימתי יהיה זה כשירים קרן לעמו בב"א ולזה הסמיך לו שירו לה' שיר חדש שזה יהיה לעתיד . וז"ל הרי"ץ כי נשגב נוטריקון נוב שילה גלגל בית המקדש. שאלו המקומות שרתה שכינה . שכינה בגי' נשגב: וירם קרן. כי י' קרנות הן לישראל. נבואה בג' רמה קרני. ואהרן נק' קרן בג' בקרן בן שמן. ולויים בג' כל אלה בנים להרים קרן . מלכות וירם קרן משיחו וכה"ג עד עשר. ואדם נטלה מישראל בג' וקרנין עשר לה ועתיד ליטלם מהם ולהחזירם לנו בג' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק: עם קרובו. במדרש אמר הקב"ה אם יהיו ד"ת קרובים לכם בג' כי קרוב אליך הדבר . אף אני אהיה קרוב לכם שנאמר לבני ישראל עם קרובו :

הללויה שירו לה' שיר חדש. שנאמר לעתיד על הגאולה האחרונה שאין אחריה צרה ונאמרה בל' זכר . ד"א כל שבח שאדם אומר חדש הוא לפני המלאכים וכוכבים ומזלות שמשמשים בו ביום ומעולם לא שמעו (רי"ץ) : בעושיו . ל' רבים לריבוי הכח והממשלה (מפרשים) . וכ' הרי"ץ קשה הילל כל' יחיד בעושו וי"ל בעושיו ל' ועשותם רשעים שהוא ל' דחק כמו ושם עשו דדי בתוליהן כלומר נשמח שסבלנו צרות וגלות שמכפרים על עונותינו. ד"א בהקב"ה ומלך המשיח בג' ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם: רוצה ה' בעמו . ר"ת ריב . ריב יריב בגוים וינקום נקמתנו מהם בג' הרנינו גוים : בתוף ומחול . לעתיד נאמר אז תשמח בתולה במחול כמו במצרים ביציאתם בתופים ובמחולות בג' וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מאמ"צ וזהו ל' שירה כמו ותען להם מרים

רי"ץ

צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְהֹוָה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ:

הללוהו

(רי"ן): יעלזו חסידים בכבוד. היא התורה שנ' כבוד חכמים ינחלו: ירננו על משכבותם. אפילו בקבר כאז"ל ת"ח אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב כי אפילו בקבר שפתותיהם נעות תורה: ירננו על משכבותם. ר"ת וס"ת עמי מול. ישראל עמו שנימולים שוכבים בקבר ושמחים כי המילה מצלת מגיהנם שנ' גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו: רוממות אל בגרונם. מכאן אז"ל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיפיות בידו וחרב בגי' גבורה ברז"ל תיבות בק"ש וזהו בכבלי ברזל שע"כ הם נאסרים ואין להם כח (שב"ק).

והרי"ן כ' מכאן סמך למוהל שמתפלל בצבור בשחרית קודם שימול הבן ר"ל שהוא נעשה ש"צ באותה תפלה. רוממות אל בגרונם. ר"ת אבר. וחרב פיפיות ר"ת ש"ו בגי' מילה יתר אחד שהקב"ה שהוא יחיד חתם שמו בברית שנ' מי יעלה לנו השמימה ר"ת מילה וס"ת הוי"ה. וחרב בגי' רי"ו שם ע"ב שיש בו רי"ו אותיות ועל כן יזהר שלא להבליע הוי"ו (רי"ן): פיפיות. במדרש ר' יהודה אומר פיפיות שתי תורות שבכתב ושבע"פ דר"י. ר"נ אומר חרב שהיא אוכלת מב' צדדים ונותנת חיים בעה"ז ובעה"ב: לאסור מלכיהם בזקים. ר"ת גי' ע"ב שדן בהם הרשעים וכן היה על הים וים"ע ויב"א וי"ט. שמאלו הג' פסוקים יוצא שם ע"ב ובו בקע משה את הים וכן לעתיד יהיה קריעת שמים שנ' והכהו לשבעה נחלים. בזקים. כמו והוא אסור בזקים מדה כנגד מדה שהם גרמו לשכינה שנכתב בו כביכול והוא אסור בזקים. בזקים לכלות האומות בזכות התורה והאבות יעקב יצחק אברהם: בכבלי ברזל. כמו ענו בכבל רגלו ברז"ל נוטריקון בזכות בלהה רחל זלפה לאה: משפט כתוב. שנכתב עליהם ע"י הנביאים ואז הדר הוא לכל חסידיו שיפלו להם מתן שכרן בסוד והדר עכ"ל הרי"ן ז"ל. ובס' פרי עץ חיים פ' בצלא פי' פסוק זה ע"פ הקדמת רז"ל הבבליים היו קושרים רגלי ישראל ברגלי מטותיהם והיו משמשים מטותיהם בפניהם ואמרו בגמרא דרמוז זה במ"ש גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר כלומר שלא ניתנה ליכתב משום דהוי דרך בזיון והיינו זה. ובזה יובן פ' לאסור מלכיהם בזקים ונכבדיהם וכו' כלומר לעתיד לבא עושין אנו ג"כ לאסור מלכיהם בזקים כדי להנקם מהם אבל לעשות בהם משפט כתוב דבר הניתן ליכתב שלא בדרך בזיון אבל בדרך בזיון לא. למה. משום דהדר הוא לכל חסידיו לא כן השמים דאינו הדר ע"כ:

הללויה. זה המזמור יש בו י"ג הלולים רמז לי"ג מדות (רד"ק). והאר"י ע"ה כ' כי יש כאן הללו י' פעמים כנגד י' ספירות. ובס' ח"ל האריך והרחיב הדבור בזה בטוב טעם ודעת ועיין רקנאטי פ' וירא דף כ"ב ודף כ"ג. וז"ל הרי"ן י' פעמים כנגד י' הדברות וי' מאמרות שבהם נברא העולם בצירוף אלף בי"ת וכל התורה נרמז בי' הדברות: בקדשו. הוא עולם המלאכים: ברקיע עוזו. הוא הגלגל העליון המקיף הכל לפי' אמר ברקיע עוזו שבו נר' עוז האל ית': הללוהו. אמר כן לישראל: כרוב גדלו. שהתגדל והתקדש בעמים על גאולתם: בתקע שופר. ובכללו החצוצרות (רד"ק): במנים ועוגב. כלי הניגון לא נודע אצלינו (שם). טו) וז"ל הרי"ן יש מפרשים שהוא כלי

שמשחק

הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְהוָה לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל. וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְהוָה הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם

ובארץ

שמשחק לכל כלי שיר אל' ותענוגים של פלגשיהם : נבל. שהוא מנבל כל כלי שיר שקולו ערב מאד : צלצלי : הם משמיעים קול גדול (רד"ק). וז"ל ר"מ לונזאנו דף פ"א ע"א צלצל שני גלילים נחשת ומכים זה על זה וקורין אותו צימבל"י ועוד קורין פלופטר"י כך כתב הערוך והיה אדם אחד ממונה להכות בו וקול גדול היה לו ומיראתו היו שומעים אותו עכ"ל: בצלצלי תרועה. המשמיעים קול תרועה (רד"ק) : כל. ועל כל ההילולים הוא הילול הנשמה. ואמר כנגד הנשמות הללויה : כל הנשמה. רמז שכל מה שהיתה בפיו ג"כ היה בפנימיות נשמתו (ה"ז) י כל הנשמה. מכאן אז"ל שחייב לברך על הריח. איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו הנשמה ולא הגוף הוי אומר זה ריח ורז"ל דרשו על כל נשימה ונשימה שאדם נושם רוצה הנשמה לצאת מהגוף אלמלא יראת הקב"ה ולכך אנו חייבים להללו על כל נשימה ונשימה עכ"ל הרי"ץ ול' רז"ל בילקוט כך הוא והיאך היא עומדת בגוף אלא הקב"ה מלא כל הארץ כבודו והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחוריה ופי' בזה הר"מ אלשיך ז"ל שהיא רוצה לצאת שאין רצונה לשכון בגוף מעונף וכיון שרואה לכבודו ית' אומרת דיו לעבד להיות כרבו ומה הקב"ה שאין קץ לקדושתו משרה שכינתו בארץ העכורה ואינו זז ממקומו ק"ו היא שתשב ותתעכב בגוף. וכזה סובלת ומתנחמת עכ"ל: כתב הכל בו והרי"ץ ויש שנהגו לכפול פסוק כל הנשמה כדי להזכיר שאז נשלם והפסוקים שאומרים אח"כ אינו מן ההלל וכן בסוף שירת הים כופלין ה' ימלוך לומר שנשלמה השירה עכ"ל ומדכתב הכל בו ויש שנהגו לכפול משמע דיש מקומות שנהגו שלא לכפלו. ומנהגנו ג"כ שלא לכפלו ולפי דברי הרד"ק שאומר דיש כאן י"ג הלולים רמז לי"ג מדות הנה אם יכפלנו יהיה ע"ו הלולים והפסד הכוונה שנאמרה בו. ועיין עוד לקמן: אמן ואמן. מי שעונה אמן בעה"ז זוכה ועונה אמן לעה"ב בסעודת הצדיקים בג"ע. והשיבך דהמע"ה הברכה הוא יענה אמן (רי"ץ) : ולא נהגו להוסיף כלום על שני פסוקים אלו ברוך ה' ימלוך ה' וכ"ה בסדר הרמב"ם ע"ה והכוונה כי אעפ"י שהשלמנו לשבחו ולברכו ית'. עכ"ז ברוך ה' לעולם וכו' כי הוא מבורך ואין הפסק לברכותיו ושבחיו ית' ומלכותו כי ימלוך ה' לעולם וכו' : **ומט"ז** אנו סומכים לקרות **ויברך** דוד לומר כי הרבה שבחים וברכות נאמרו מלבד זה להורות כי אין קץ וסוף לשבחו ית' ויתע' וכענין מ"ש רז"ל כיון שהשלים דוד ספר תלים זחה עליו דעתו. אמר לפניו רבש"ע כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי. נזדמנה לו צפרדע אחת. אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך וכו' ולפ"ז מצאנו ג"כ טוב טעם למנהגינו שאין כופלין כל הנשמה לומר שאין זה סוף שבח כי מי יוכל להגיע לתכלית שבחו ית' משא"כ אם כופלין נראה שכבר סיימנו ואינו כן : **ואחר** השלמת הזמירות אומרים ויברך דוד והטעם לפי שכל אותם ע"ו לשונות של שבח הסדורי' בברכת ישתבח דורש במכילתין מתוך שירת הים ומתוך אותם פסוקים של ויברך דוד (טור סי' נ"א והרד"א) : ולא נהגנו לעמוד בויברך דוד והטעם כתבו המפרשים לפי מנהג העומדים באמירתו כי הוא מפני שנהגו לתת צדקה מעומד והעמידה משום נתינת הצדקה ליד הגבאי המחזר לגבות. א"כ לדידן דלא נהגו לגבות צדקה בויברך דוד אין טעם לעמוד והסברא נכונה ופשוטה :

ויברך

וּבָאָרֶץ לְךָ יְהוָה הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

ויושע

ויברך דוד את ה'. ר"ת ודאי (רי"ז) והוא שם גדול וקדוש ועיין במח"ש: לעיני כל הקהל. שהקהיל כדאמר לעיל ויקהל דוד. ויברכם על התנדבם: אלהי ישראל. ולא אברהם ויצחק. בזה השבח נאמר בדברי הימים שהיה מתנדב ממון הרבה לבנין בהמ"ק ולכך אמר ישראל לפי שיעקב היה ראשון והתחיל לאותם המתנדבים להקב"ה שנ' וידר יעקב נדר לאמר ובה"א נדר לאביר יעקב: מעולם ועד עולם. אמר דוד גם אתה יתרו היה בין ו' מאות אלף ואמר ברוך ה' אשר הציל אתכם נגאי גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לברך את הקב"ה יותר מיתרו: לך ה' הגדולה. נתן שבח להקב"ה שנתן לו כח לקבוץ ממון כזה לבנין בהמ"ק וגם לשון גדולה נופל על בנין בהמ"ק כדכתיב והבית לבנות לה' להגדיל למעלה: והגבורה שנתן לו גבורה להלחם עם שונאי ישראל: והתפארת. כל השבחות הלו שבחו שנתן לו כח לקבוץ ממון לבנין בהמ"ק שנק' פאר דכתיב לפאר מקום מקדשי: והנצח. שנתן לו נצחון לבלול שלל הגוים לצורך הבנין: כי כל בשמים. לך הוא אפי' מה שעל השמים אתה מושל כ"ש על מה שבארץ לפי' אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה: ובארץ. אתנח שבשם נשתייר הפסוק מוסב למעלה: לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. כמו על כל ראש ויש דוגמת זה במקרא רבים עיין במדקדקים ובמחברת התיגאן: וכ' הרי"ז ז"ל מלך ב"ו אם נתן לעבדו א' בירה וממשלה במלכות אחר. הפר הוא עבדו בכל מקום שהוא. אבל המלכות אינו של מלך ומי שהמלכות שלו אין העבד שלו. אבל הקב"ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו לכך כתיב לך ה' הממלכה והמתנשא עליה דאפי' ריש גרגותא מן שמיא מנו ליה. ועוד פי' והמתנשא לכל לראש כשאנו ספורים שבחנו לך כל ההודאות ואין עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשבח עומד לראש השבחות וכן כשסיים דוד כל ההודאות ותשבחותיו בתלים הוא מתחיל מזמור האחרון שירו לה' שיר חדש כלומר כל השבחים חדשים הם כאלו לא שבחנוהו מעולם: מלפניך. מידך. הכבוד נופל על העושר והענין ותאמר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך. שהלקה לנו מעושרך: לשם תפארתך. עד כאן בדברי הימים סי' כ"ט. וכל זה הפי' מהר"י: תפארתך. גי' הארבע אותיות (רי"ז): ויברכו. פסוק זה הוא מספר נחמיה סי' ט' וכ' רש"י שם ויברכו שם כבודך עכשו דברי הלוים כלפי שכינה בתפלה ויברכו שם כבודך כי הוא גדול ומרומם על כל ברכה ותהלה כי כל הברכות והתהלות שלו הן. ד"א לפי שאין בריה יכולה לברכו ולהללו כפי גדלו ורוממותו שהוא מרומם וגבוה יותר ממה שאין הפה יכולה לדבר ע"כ: ומרומם. הט"ס בפת"ח בכל ס"ת ובירושלמיים גם בכ"ד גדול: ויברכו שם כבודך. נהגו לסיים בויברך דוד בפסוק זה לבד שמסיים וכ"ה בסדר הר"ס דקנאטי והכוונה בו כמ"ש רש"י כ' ר"ל לומר שאעפ"י שקרינו הזמירות וגם ויברך דוד עכ"ז אין תכלית לשבחו ולהללו ית' כי הוא מרומם על כל ברכה ותהלה וכאן היו מסיימים הקדמונים ואומרי' ישתבח ואחר ישתבח היו קורי' שירת הים מויושע וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מה"ת יעו"ש וכ"ד הרוקח סי' ש"כ. לך ה' הגדולה עד לשם תפארתך ושם היו מניחין וקורין ישתבח. אך לאחר מכאן תקנו לומר ויושע ואח"כ ישתבח עכ"ל הרי מבואר לך דשירת הים נתקן לסמכו לויברך דוד מתקנת האחרונים והוא מנהג נכון כדי שתהא ברכת ישתבח קאי על הזמירות והשירה. וקריאת **השירה** נתקן ע"פ הזוהר הקדוש פ' בשלח וז"ל תנינן כל בר נש דאמר שירתא דא בכל יומא ומכוין בה זכי למימרה לזמנא דאתי דהא אית בה עלמא דין ואית בה קצרי מהימנותא ואית בה יומי דמלכא

משיחא

וַיּוֹשַׁע יְהֹוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהֹוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְהֹוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהֹוָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר משֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהֹוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהֹוָה כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה

זה

משיחא. תו אמרי' כתב ויאמרו לאמר דא הוא לדרי דרין בגין דלא יתנשי מנייהו לעלמין דכל מאן דזכי להאי שירתא בהאי עלמא זכי בה בעלמא דאתי וזכי לשבחא בה ביומי דמלכא משיחא בחדוותא דקב"ה דכתי' לאמר. לאמר בההוא זמנא. לאמר בארעא קדישא בזמנא דהוו ישר' בארעא. לאמר בגלותא לאמר בפורקנא דילהון דישר' לאמר לעלמא דאתי ע"כ ועיין בזוהר תרומה דף קל"א ע"ב והפר"ח הביא מאמר זה בסי' נ"ג. ובגל"ה דף רמ"ב ע"א ודף רמ"ג ע"ב כ' אמירת השירה בכל יום בכוונה ובשמחה רבה כאלו אומר בעת גם הוא יצא ממצרים היא סגולה נפלאה לכפרת עונות ע"ב וזהו ויושע מזה את ישראל בהסיון מעונותיהן (מדרש רבותי' ז"ל): ויש לתמוה אחר שהורה שבכתב קודמת במעלה לנביאים וכתובים איך תקנו באחרונה ומן הראוי היה להקדימה לתהלותיו של דוד והשיב כמאור הקדוש רשב"י ע"ה פ' תרומה דף קל"ט ע"ב כי סוד תורה שבע"פ אינה מתתקנת אלא מתוך תורה שבכתב ולפי שירת הים הוא שבח נחמד ומעולה לפי' תקנוהו סמוך לתפלה מיושב שהיא סוד תורה שבע"פ. ולפי מה שביארנו למעלה בסוד הזמירות יתב' למשכיל כי מן הראוי להקדימם ועוד כי כתובים הוא סוד הכלה הכלולה והוא הפתח למאורות העליונות לזה אנו עולים ממטה למעלה (ח"י): **שירת הים** והא לך מה שפי' בו ב' פ' מנחה בלולה ומה שהוספתי עליו מפי' הרי"ן ז"ל:

ויושע ה'. כביכול הושיע לעצמו שנ' עמו אנכי בצרה מדלא כתי' והושיע ה' וכה"א הצילנו וראו את ישועת ה' (רי"ן): ביום ההוא. באז היתה התשועה שלימה ולא קודם לכן: לכן אז אמרו שירה: מת. ובמיתת האדון העבד יוצא לחירות: וירא ישראל. אשר עשה ה' במצרים. עכשיו נתאמת להם שהוא בשליחות ה'. לא כן מתחלה שהיו מסופקים אם היו בחכמת משה: וייראו העם. שלא יענישם על שאמרו המבלי אין קברים במצרים: את ה'. לרבות שיראו ג"כ ממשה: ובמשה עבדו. ובנביאות משה: היד הגדולה. היא מדת הדין הקשה וכמו שתרגם אונקלוס: היד הגדולה. גימטריא ע"ב שבו נקרע הים (הרי"ן):

אז ישיר. אז מהפך ההווה לעתיד והעתיד להווה כי ההווה הוא כמרכז לעבר ועתיד והם לו כמקיף: **ישיר** י' שיר רמז לעשר שירות שנאמרו בעולם: ישיר משה. נוטריקון ים שפה יותר ראתה ממה שראו הנביאים: אשירה לה'. לפי שהשבה באחריו יש' לפי' אמר בדרך התגלות שידבר על גד השיר והמשל לפי שהקב"ה גאה גאה ולו דומיה תהלה: לאמר. לדורות שיאמרו שירה בכל יום: ים הים. במשירות כאן השירה: **אז** ישיר. בפסו' זה יש כ' תיבות נגד י' נסים במצרים וי' על הים: וירא ישראל את היד. בפ' זה יש י"ז תיבות כנגד י"ז שעמדו על הים. הקב"ה בכבודו ועצמו. וג' אבות. וי"ב שבטים ומשה. והתחיל באז נגד ח' ימי מילה כשבא הים והגיע למילה נקרע שנ' לגוזר ים סוף לגזרים קרי ביה לגזורים. ד"א לפי שבדור אנוש כתיב אז הוחל ועלה הים והציף שליש העולם ועכשיו נעשה ים יבשה לכך התחיל באז כלומר זהו הקב"ה שהוא יחיד ויושב על ז' רקיעים יכול לשנות הכל כחפצו. ד"א משה אמר חטאתי במה שאמרתי ומאז באתי אל פרעה לכן אשבחנו

באז

זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃
יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ׃ מַרְכְּבֹת
פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר
שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף׃ תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ
יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן׃ יְמִינְךָ
יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ
אוֹיֵב׃ וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח
חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃ וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ
נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים
קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם׃ אָמַר אוֹיֵב
אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ
נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃
נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת
בְּמַיִם אַדִּירִים׃ מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם
יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא
תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃ נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃ נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם

זו

באו ויכופר לי בזה: כי גאה גאה. ג' ע' ז' רקיעים וכסא הכבוד ורקיע שעל ראשי החיות הרי ט' והקב"ה גאה על כולם. ד"א כי גאה גאה. על כל שבח שבעולם משבחים לו הוא מעולה וגאה יותר על השבח: סוס ורכבו. כ"ו כשמפיל חבירו מן הסוס הוא מתפאר על הגבורה שעשה. והקב"ה מפיל הסוס ורוכבו הכל בבת אחת. סוס ורוכבו. הוא שר של מצרים של מעלה: עזי וזמרת. בפסוק זה י"ב תיבות נגד י"ב שבטים. וג' אותיות נגד ג' אותיות שבשמם של נגד אבותם שזה שלא בפסוק מתחיל בנו"ן ומסיים בנו"ן (רי"ן): עזי וזמרת יה. הכורת ומשחית הרשעים ל' לא תזמור ואפ"ה ויהי לי לישועה. משחית לזה ומושיע לזה בזמן א'. ב' הפכים בנושא א'. ד"א עזי וזמרת ושבח שלי: זה אלי. כל זה מורה באצבע מלמד שהראוהו ביד על הים: ואנוהו. אבנה לו נוה ודירה זה בהמ"ק. ד"א אספר נויו לבאי עולם. ד"א אל תקרי ואנוהו אלא אני והו ר"ל זה אלי אף בשעה שאני בתוך הגולה שאז והוא האסור בזיקים וזהו שהם שאומרים ביום השיתוף: אלהי אבי. בלשון יחיד רמז על יעקב שהיה שם בקריעת ים סוף שנ' וירא ישראל שנא: איש מלחמה. כמו איש נעמי. רצונו כמו בעל. שבר לבא המלחמה עיניו פקוחות על כל פרטי המלחמה. וסיים ה' שמו. כלומר אל תחשוב שבחרב וחנית הקב"ה נלחם אלא ה' שמו בשמו הוא נלחם: ה' איש מלחמה, אפי' בשעת מלחמה ה' שמו לדון במדת רחמים לכל באי עולם לא כמלך ב"ו בשעה שעורך מלחמה הוא מניח מלאכה אחרת (רי"ן): מרכבות פרעה. י' תיבות בפ' זה נגד י' מכות (רי"ן): ירה בים. ולמעלה אמר רמה בים מלמד שהיו עולים למעלה ל' רמה ויורדים למטה זהו ירה כאדם שיורה דבר מלמעלה למטה (שם): שלישיו. גבוריו כמו ושלישים על כלו. ד"א שהוא שלישי למלך ופחות ממשנה למלך: טבעו בים סוף. שהים נעשה להם חומר כמא דתימא ויטבע ירמיהו בטיט: ימינך ה' נאדרי בכח. יד אחת מפקעת למצרים וידו האחרת מצלת לישראל. ד"א כשישראל צדיקים אפי' יד שמאל נעשית ימין, ויש בפסוק ח' תיבות נגד ח' ימי מילה שניצולו בזכותה (שם): תרעץ. מן וירעצו וירצצו את ישראל השופטים: תרעץ. רעצת לא נאמר אלא תרעץ לעתיד: תהרוס קמיך. שהקמים על ישראל כאלו קמים על הקב"ה. וברוח אפיך. ולהלן אומר נשפת ברוחך אלא שתי רוחות היו בים אחת לשבר המים לישראל ואחת לכסות על פרעה וזה היה נס בתוך נס כי כן רוח האף הם בשבע וממנו נערמו ונקפאו המים ואין

דרך

זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃
שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי
פְּלָשֶׁת׃ אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי
מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל
יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃ תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה
וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד
יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד יַעֲבֹר עַם
זוּ קָנִיתָ׃ תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר
נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה
מִקְּדָשׁ יְהוָה כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם
וָעֶד׃ כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ
וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת
מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃

ותקח

דרך השקפה אלא הקירוב: נערמו. ל' ערימת חטים. ויש בפסוק זה י"ב תיבות לומר שנקרע הים לי"ב קרעים (רי"ץ): כמו נד. כחומה: נוזלים. אלו המים הנוזלים מתחלה נלבו עכשיו כחומה: בלב ים גי' מילה עם הכולל: ל"ב חוטין בציצית בזכות אלו נבקע הים (שם): אמר אויב. יש בפ' זה י"ב תיבות נגד י"ב שבטים שאמר פרעה לכלותם: אמר אויב ארדף אשיג אחלק. ה' אלפין סמוכים מכאן אז"ל שנחלקו לד' כתות. ד' לד' רוחות העולם ואחת מתפשט לכל מי שיברחו (שם): תמלאמו נפשי. תמלא נפשי מהם ופיו כהבילו שימלא ישראל מנפש פרעה (שם): נפשי נפש המתאוה. כי אהבת הנקמה אינה רק מיצ"ר שבא מנפ' המתאוה הנטועה בכבד לא מנפש המשכלת: אריק חרבי. מנדנה: הורישמו. לשון מוריש ומעשיר: נשפת. כמו נשבת מן ישב רוחו (הרי"ץ). או הוא מגזרת נשף כי מעוצם הרוח וסערת הים היה נראה היותו לילה: כעופרת. נגזר מעפר כי כל מיני מתכות אם יקברו בארץ יתעפרו. וזה יוסיף: כעופרת. פ' אחד אומר כעופרת ופ' אחד אומר כאבן וא' אומר כקש. לצדיקים שבהם כעופרת ומתו מיד. בינונים כאבן. ורשעים גמורים הולכי' ומיטרפים כקש לקבל יסורין: נורא תהלות. ע"ד נורא רבות נאוה להלל לבי"ת בתאריו כמ"ש האל הגדול הגבור והנורא ואנו לא כמ"ש ז"ל אלמלא דאמרינהו משה. ואמר תהלות בל' רבים מישראל וממלאכים: עושה פלא. אמר זה כנגד נס בתוך נס שנעשה בים. ופלא מגזרת והוא פלאי מכוסה ונעלם מסדר הטבע: מי כמכה בס"ת קרינן ביה מי **כַּמֹּכָה** באלים שום מלך לא היה יכול לבוא בפרעה אלא הקב"ה (רי"ץ): נורא תהלות. יראוי מלהגיד תהלותיו פן ימעטו: נטית. ד' תיבות בפסוק נגד ד' הודאו' בשירה פרעה ואמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים ולכך זכו לקבורה: נטית ימינך. שהארץ לא רצתה לקבלם באמת תיענש כמו גבי הבל עד שנשבע הקב"ה לה שלא יענישה בה' נשבע ה' בימינו ואז תבלעמו ארץ (רי"ץ): נחית בחסדך. י' תיבות בפ' נגד י' קדושות שנתקדשה א"י: נחית. גי' ע"י משה. ואחז"ל על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח וסמכו לזה נחית בחסדך זהו גמ"ח. נהלת בעזך. זהו התורה שנ' ה' עוז לעמו יתן: אל נוה קדשך. זהו עבודת הקרבנות שמקריבי' במקדש: נהלת. נגזר מן אתנהלה לאטי: חיל אחז. רתת ורעד: יושבי פלשת. לפי שהרגו בני אפרים לכך יראו שמא ינקמו ישראל מהם או לפי שהם קרובים כדכתי' כי קרוב הוא: שמעו עמים. ז' תיבות כנגד ז' עממים שיראו מישראל. נמוגו. נמסו ל' ברביבים תמוגגנה: אימתה. על הקרובים: ופחד. על הרחוקים: עד יעבור עמך ה'. נחלי ארנון: עד יעבור עם זו קנית. את הירדן: עם זו גאלת. קודם מ"ת: עם זו קנית: לאחר מ"ת. עם זו. י"ג בגים נקנה אדם להקב"ה: תביאמו. תביאנו לא נאמר רמז שלא יכנס לארץ: ותטעמו. מה נטיעה

פרס

וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת: וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מָיִם: וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מָרָה: וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה נִּשְׁתֶּה: וַיִּצְעַק אֶל יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ

אל

פרה ורבה אף ישראל כן: **כתב** האר"י יכוין באמרו תביאמו ותטעמו לגלל בניו לא"ת: בהר נחלתך. אשר עליו נאמר בהר ה' יראה: מכון לשבתך פעלת ה'. אז"ל בהמ"ק שלמעלה מכוון כנגד בהמ"ק של מטה: מקדש ה' כוננו ידיך. הוא המקדש השלישי שיבנהו הקב"ה ודרך השירות לכתוב עבר במקום עתיד שדבריו ית' כאלו נתקיימו: ידיך. אחז"ל חביב בהמ"ק שנברא בשתי ידים מבה"כ שמים וארץ שכל א' נברא ביד א' שנ' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים. ומתי יבנה בשתי ידים כשה' ימלוך לעולם ועד: **כתב** הכל בו בסוף שירת הים כופלין ה' ימלוך לעולם ועד להזכיר שבו נשלמה השירה. ואני הכותב מצאתי בקונטרים כי טעות הוא בידם כי הם כאומרים שמע שמע באחרונה במסקנא אותו עכ"ל הכלבו. וכ"כ הב"י בי' א"ח וז"ל וכ' בא"ה ס"א שאין כופלין אותו משום דהוי כאומר שמע שמע ע"כ ויש נוהגין לומר פעם א' מקרא ופעם א' תרגום וזה נכון יותר. ולפי מה שאכתוב בסמוך בי' א"ח אין לכפלו כלל עכ"ל הב"י. ובס' בסמוך כ' דהשלמת ח"י הויות הם נשלמות בפסוקי כי לה' המלוכה וכו' והיתה לה' המלוכה וכו' ואם יכפלו אותו יוסיפו שם אחד ויהיו י"ט וכל המוסיף גורע עכ"ל וזהו מנהגינו שפוסק מן העולם ועד עולם: **ונהגו** קדמונינו לומר גם ותקח מרים להזכיר גם מה שירה מרים הנביאה לעורר זכותה והנשים לדקדק' בשמה: **אחות** אהרן. דרך הכתוב ליחס אל גדול האחים. או לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה לכך נק' אחותו וגם כדי להזכיר שלבתן בשירה ומכאן נ"ל סמך למ"ש שהמנהג לומר פרשת ותקח מרים: שירו לה'. מרים אמרה השירה לנשים כמו שכתוב למעלה ולא רצה הכתוב לכפול וז"ש משה אשירה ומרים שירו לפי שמשה עיכב מלאכי השרת מלומר שירה וז"ש אשירה כלומר הניחו אותי ואני אשיר. ובשבולים משה אמרה מרים למלאכים שירו כי כבר הרשות נתונה זש"ה קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות. גם רמז במ"ש ותען להם מרים דאי קאי לנשים הל"ל להן וי"מ לפי שהיו במדרגת הנבי' באותה שעה אמרה להם ל' זכר. וי"מ שבשעת שרלו הנשים לעורר אמרה לאנשים שירו לה' אתם האנשים כדי שלא ישמעו בקול שירת הנשים דקול באשה ערוה וי"מ דבאותו יום לא חשו להרהור משום אימתא דשכינה ולא היה יצה"ר מצוי בהם: ולא מצאו מים. אפשר שהיו להם אמודים עשוים מים וכלו ביום השלישי. או הוא רמז לתורה שנק' מים. ומכאן התקינו חז"ל לקרות בס' השבוע בתורה כדי שלא ילכו ג' ימים בלי תורה: ויסע משה את ישראל. אע"פ שהיה דעת ישראל לשוב למצרים ולבזוז אותם ממחר שבולם מוטבעו בים סוף או שהיו מתעכבים לגלול ביזת הים: ויורהו. ויראהו לא נאמר מלמד שהורהו דרכיו לעשות גם בתוך גם להמתיק המר במר ואין עץ אלא תורה שנ' עץ חיים היא והיא מרפאת: שם שם לו חק. מל' הטריפני לחם חוקי ששם להם במחייתם ולצרכיהם מנהגים שיתנהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת וכענין עשר תקנות שתיקן. וחז"ל דרשו חק אלו העריות שנ' לבלתי עשות מחקות התועבות: ומשפט. דיני קנסות וחבלות: ושם נסהו. גדלו למשה. או ישוב על העם שנדקה בתים השרים כשוטה וכ"ה בס' הזוהר: ויאמר אם שמוע תשמע. עיין בס' מ"ב מגל נאה ע"ז:

אם

אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ: וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֺתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה: וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְהוָה וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי: מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמִן אֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: כִּי פָדָה יְהוָה אֶת יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ: עַל כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: זַמְּרוּ יְהוָה כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוּדַעַת זֹאת בְּכָל הָאָרֶץ: צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ: כִּי לַיהוָה הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִם:

יעלו

אם שמוע תשמע. ע"ש מצוה גוררת מצוה: והישר בעיניו תעשה. זה משא ומתן שכל הנושא ונותן באמונה ורוח הבריות נוחה הימנו מע"ה כאלו קיים כל התורה כולה: כל המחלה. אפשר ברומז אל קושי וחיזוק הלב: כי אני ה' רפאך. ר"ת אריך שהשם בלא הרפואה:

ונהגו לומר פסוקים אלו רפאני ה' וכו' שהם מדברים בענייני הגאולה העתידה ג"כ כי אין רפואה כרפואת הגאולה ולפי שכתוב כימי צאתך מא"מ א"כ לכך ראו להסמיך ענין גאולה העתידה לפרשת שירה שאמרו על הים. ולפי שגאולת מצרים היתה ע"י שליח כדכתיב וישלח מלאך זה משה ויוציאנו לכך לא היתה גאולה שלימה משא"כ גאולה העתידה תהיה ע"י הקב"ה וכמו שהוא חי וקיים תמיד. כך הגאולה שעל ידו. תהיה נצחית וקיימת כדכתי' ישראל נושע בה' תשועת עולמים וזהו שאנו אומרי' הושיעני ואושעה דהיינו הושיעני בכבודך ובעצמך כי אז היא תשועה קיימת לנצח וזהו ואושעה. וכל זה לקבוע אמונה בלב ההמון יום כי בוא יבוא ולא יאחר וזהו ואמרת ביום ההוא היינו ימות המשיח כי אז ישמח ישראל בעושיו וזהו הנה אל ישועתי וכו' ושאבתם מים וכל הפסוקי' שאחריו כולם מדברים ג"כ בענין הגאולה העתידה כדמוכח בפירוש מענין השיטה בפסוק הקודם להם והיתה מסלה לשאר עמו וכו' כיום עלותו מארץ מצרים ואמרת ביום ההוא וכמ"ש הרד"ק וכן מפורשים פסוקים אלו היטב על הגאולה בספר נר מצוה ח"א דף קכ"ט ע"ג ואילך עש"ב ועיין בזוהר מדרש הנעלם דף קט"ו ע"א ובזוהר כי תשא דף קפ"ח ע"ב וזהו שסיים לישועתך קויתי ה': **ואין** לחוש באמירת פסוקים אלו משום הפסק דפסוקים בעלמא הם ואין בהם הפסק התיבה מענין הזמירות וכ"כ הרד"א נבי ירשו עינינו שבערבית וכן נראה מהשמטת הרב האר"י לומר מזמור ממעמקים קראתיך ה' בימ"ת בין ישתבח ליוצר כיון דפסוקים בעלמא נינהו ומכאן תבין דאותם המגיעים לבסוף והיה ה' למלך על כל הארץ וכו' ומוסיפין אח"כ אחד

וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה.
לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה
ה'

אחד אלקינו גדול אדונינו וכו' הוא טעות דלא הותר להוסיף רק מה שהוא פסוק בעלמא דוקא:

דינים השייכים בין ב"ש לישתבח.

מי שאיחר לבוא לבה"כ ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר ותהלה לדוד ואח"כ הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה ואח"כ אומר ישתבח ויוצר וק"ש וברכותיה כדי לעמוד בתפלת י"ח עם הצבור ואם אין עוד שהות ידלג גם הללו את ה' מן השמים ואם אין שהות יותר יאמר ב"ש ותהלה לדוד וישתבח ואם אין שהות יותר שכבר התחילו היוצר יקרא ק"ש וברכותיה עם הצבור ויתפלל עמהם ואחר התפלה יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ושל אחריהם. ומ"מ מחוייב לומר כל הברכות של בקר חוץ מברכת המחזיר נשמות לפי שכבר יצא בברכת מחיה המתים (ב"ע ופר"ח): וכ' ב' א"י האריך בסוד זה וכ' שאין לו לחזור ולקרות הזמירות אחרי התפלה כי מהפך סדר העליון אשר כל תפלותינו סודרו כנגדו ומפני שסוד זה נעלם מעיני קצת פו' כתבו שיחזור ויקרא אחר התפלה מה שדילג יעו"ש. ואני הצעיר קבלתי גם לפי הפשט שאין תועלת עוד בקריאת הזמירות מאחר שהצבור כבר כרתו הקוצ' ופינו הדרך לתפלה לעלות ויסמוך על מה שכבר תקנו הצבור ושוב מצאתי בכתיבת יד מה"ר סעדיה קציעי ז"ל כ' רבי' יואל ן' שועיב שא"ל לאמרם עוד אחר התפלה. דהי תקנו קודם תפלה תקנו ולא אחר תפלה עכ"ל. והאחרונים כתבו משם המגיד למהרי"ק שמזהיר לבוא בהשכמה לבהכ"נ כדי שלא יצטרך לדלג והוי מהפך בצנורות. וגם' בה"ע כ' ב' הגאון לפי סי' נ"א דמ"ש גם' הזוהר שיש להתפלל על הסדר היינו כשאינו מתפלל עם הצבור אבל אם איחר לבוא לבהכ"נ ובא כשהצבור מתפללים כ"ע מודו דידלג כדי להתפלל עם הצבור ע"ש וכן פסק ה' פר"ח בסי' נ' עיין שם עכ"ל:

ישתבח שמך. ברכה זו אינה פותחת בברוך מפני שסמוכה היא לב"ש (רד"א): אין לומר ישתבח אלא א"כ אמר ב"ש וקצת פסוקי דזמרה: **אין** לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח אלא בין ישתבח ליוצר מיהו נ"ל אם לא היה לו ציצית תחלה יתעטף בציצית קודם ישתבח כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח ולא יפסיק (ב"ע סי' נ"ג). אבל מי שנזדמנו לו באמצע פסוקי דזמרה יפסיק בין מזמור למזמור ויניחם ויברך (גו"ר א"א כלל א' סי' נ'): **מי** שהולך לנקביו ילך בין מזמור למזמור ויחזור ויברך אשר יצר כיון דמופסקת התפלה ועומדת ויתעטף בציצית ותפלין ויברך עליהם (שם): **אם** אין מנין בבהכ"נ ימתין הש"צ עם ישתבח וישתוק עד שיבא מנין ויאמר ישתבח וקדיש (ב"ע): **ישתבח** כ' הכל בו והרי"ן כי שבח זה יסדו שלמה המע"ה ע"ד הסוד העליון והוא רמוז בר"ת שמך לעד מלכינו המלך ע"כ וז"ל הרד"א ואפשר כי החכם שחיבר זה היה שמו כן ועשאו לכבוד שלמה המלך עכ"ל ולא הבנתי דבריו ז"ל ואפשר ליישב דקושייתיה הא ברוך שאמר ניתקן ע"פ פתקא שנמצא בשבר יחזקאל א"כ כי ניתקנה ברכת ישתבח לאחר הזמירות. לאחר כן ניתקנה כי בימי שלמה עדיין לא ניתקנה דהא ברוך שאמר לאחר כן ניתקנה לכך הולך. לתרץ החכם אחד תיקנה לכבוד שהמע"ה: **ברכת** ישתבח מתחיל ביו"ד ומסיים במ"ם י"ם שלגו חייבים לאמרו אחר שירת הים

רי"ן

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁיר וּשְׁבַח הַלֵּל וְזִמְרָה בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת נֵצַח וּגְבוּרָה גְּדוּלָּה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת עֹז וּמַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מֶלֶךְ גָּדוֹל הַתּוּשְׁבָּחוֹת
אל

(רי"ז). ונרמז ט"ו בטעם שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו אמר משה ישתבח שמך (שם): **כל** המפרשים כתבו שיש כאן ט"ו שבחים ע"ש מלאת בטעמא. והאריז"ל כ"ש כאן י"ג שבחי' כנגד י"ג תיקוני דיקנא דז"א דיליה יעו"ש וזה כי הרב ע"ה לא מני ברכות והודאות בהדי שבחים דלעיל וגירסתנו הויין י"ד שבחים לפי שחסר תיבת קדושה. וגר' לייחב לפי ד' האר"י דהויין י"ג וזה כשנחשוב שיר ושבח לחד דתיבת שיר דבוקה לתיבת שבח וג"כ היא דבוקה לתיבות שאחריה כאלו אתה אומר שיר של שבח שיר של הלל שיר של זמרה וכו' הלכך תיבת שיר הוייא שמושיה ולא מנינן לה בתושבחתא ויגיד ע"ז מה שסיים בסוף הבוחר בשירי זמרה. הרי מוכח דשירי שמושיה היא לזמרה ודבקה אג"ה ואע"פ שהרב האר"י לא מני לברכות והודאות ואנן מנינן להו. הכל הולך לכוונה א' לחשבון י"ג ויש ראיה לזה ממ"ש כל בו ורד"א ה' בטל המנהגות באומר הבוחר בשירי ובזמרה אינו נכון כי זמרה הוא כמו שבח וה"ל הבוחר בשיר של שבח ולא בשיר שאינו של שבח ע"כ: **ודע** דבסדר השבחי' יש הפרש ושינוי בקדימה ואיחור בין גירסתנו לגירסת הזוהר פ' תרומה והאר"י ז"ל. ואולי כך קיבלו אבותינו ע"ה גירסתם וכן היא גירסת הרמב"ם בס' התפלות וכל מקום לפי מנהגו וקבלתו: **באי"י אמ"ה.** ה"ג בכל התכאלי"ל גם בנוסח הרמב"ם וכ' הרשב"ץ במאמר חמץ דף ע"ל ע"ב דהברוך שאמר יש לחתום מלך מהולל בתושבחות לפי שאומרים אחריו תהלה לדוד אבל בישתבח אנו חותמין מלך גדול בתושבחות לפי שסומכין לו יתגדל ואין לחתום מלך גדול ומהולל שאין חותמין בשתים: **ואין** לענות אמן רק אחר חי העולמים שבזה הוא סיום הברכה (כ"כ ז"ל מב' הרא"ש): ועושים הטועים פסקא אחר תיבת התושבחות במורה שבזה הוא סיום הברכה ואינו כן אלא צריך לסמוך לו בנעימה אחת אל ההודאות וכו' עד סופו ושם יענו הצבור אמן: **ואין** הש"צ מסיים אמן לפי ד' הרמב"ם בפ"א מה' ברכות שכ' דאינו עונה אמן אחר ברכותיו אלא בסוף ב' ברכות או יותר שהם סמוכות זו לזו אבל כשאינו אומר בסוף אלא ברכה אחת אינו עונה אמן אחריה וכבר האריך בזה הרב"י בסי' נ"א ובסי' ס"ו ובסי' רפ"ו. והנוהגים לענות אמן הוא כד' הרא"ש כמו שהאריך מהר"י ן' חביב הובאו דבריו שם בב"י. ומנהגינו כהרמב"ם ז"ל: **חי העולמים.** בפתח כן הוא הנוסחא מנוקד בכל ספרי תימן מעולם. וז"ל החכם הגדול המקובל מהר"י ן' ליאת בספרו בספי' הבינה חיי עולם שהוא קיום כל העולמי' של מטה ממנו ומחיה את כולם: **חי העולמים.** פי' חי להחיות העולמות והוא עלם החיים כי הוא אחוז עם העולמים העליונים ולכן יקרא בשמם ונ"ל כי מכאן יש לקיים שגרת אותם שאומרי' בישתבח חי העולמי' ודלא כאור זרוע כי גם בכאן ביאר אור זרוע חי העולמים עכ"ל וכ"כ בס' אבני זכרון בספירה ג' ע"ש עוד כ' הרי"ן בספירה הט' וז"ל חי העולמים מלה זו יש לה שתי נקודות **חַי וחֵי** * **חַי** בפתח רומז לבינה כי הוא מחיה מעולם (א"ה נ"ל העולמי') ויקבה יחד וכ"כ בס' אבני זכרון ז"ל. גם בס' שערי אורה בספירת יסוד האריך מהכים למה שבח' ובאור שתעיין עליו ע"ש. שוב ראיתי בספר החייט דף כ"א ע"ב כי האומר חי בצירי מקלקל בנטיעות כי בצירי מורה על דבר שהוא חוץ ממנו. אבל בפתח אינו דבר יוצא חוץ ממנו ע"ש וגם בדף ס"ו ע"ב הביא מהס' שערי צדק לומר חי העולמים בפתח ע"ש ואח"כ ראיתי הדבר מפורש בזוהר פ' ויצא דף קס"ד ע"א וז"ל פתח ר' יצחק ואמר חי ה' וברוך צורי האי קרא איהו רזא חי ה'. וכי לא ידענא דקב"ה אקרי חי. אלא אפי' צדיק גמור איהו איקרי חי דהא חי צדיק איהו לעילא וצדיק איהו לתתא. לעילא קב"ה אקרי חי. לתתא צדיק אקרי חי דכתי' ובניהו בן יהוידע בן איש חי אמאי אקרי חי

בגין

אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה חֵי הָעוֹלָמִים: אָמֵן:

ת"ם יקום ואחד מן אלגמאעה יפרוס על שמע ויקול

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא: (אמן) **בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵיהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵיהּ וְיַצְמַח**

פורקניה

בנין דאיהו צדיק דהא צדיק חי אקרי צדיק חי העולמים עכ"ל וכ"כ עוד בזוהר פ' ויגש דף ר"א סוף ע"א וריש ע"ב ע"ש והו"ק: **כתב** רד"א ואומר חי העולמים ולא חי לעולמים ולא בעולמים לפי שהם מורים זמן מוגבל ומקום. והב"א היא הפלגת ההוי"ה שאין לה תחלה וסוף עכ"ל. **ובשיש** מנין עומד ש"צ ואומר קדיש שכן דרך הקדיש לבא אחר קריאת פסוקים או אחר דרשה (כ"ב): **אסור** למנות את ישראל לגולגלותם להראות אם יש מנין כדאי' ביומא אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה (פר"ח סי' נ"ה): וצריך שהעשרה יהיו גדולים שהביאו ב' שערות ובני חורין וה"ה לברכו וקדושה שאין נאמרים אלא בעשרה (ש"ע) וה"ל מן המנין שנ' ונקדשתי בתוך בני ישראל שכל י' מישראל נקראים עדה שנ' עד מתי לעדה הרעה הזאת והם היו י"ב יצאו מהם יהושע וכלב נשארו עשרה וקראם הכתוב עדה. שמקהלות בני' בעשרה (רד"א): **אם** התחיל לומר קדיש או קדושה בי' ויצאו מקצתן גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל. והוא שנשתיירו רובן ומ"מ עבירה היא לצאת ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו. אבל אם נשארו י' מותר (שם): **התחיל** באבות ויצאו מקצתן גומר אפי' קדושה ואם התחיל להתפלל יוצר ויצאו מקצתן לא יחזיר ש"ץ התפלה בקול רם דהכבר נשלם תפלת היוצר ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם וקדושה יכולים להשלים כל סדר קדושה וגומר הקדיש שלם שכל אחריה דשייך לתפלה שהרי אומר תתקבל צלותהון אבל אין קורין בתורה דזהו ענין אחר. ותפלת ערבית וקדיש שאחריו לא שייך לק"ש וברכותיה (שם): **אפילו** לא אמר עדיין רק קדיש וברכו מקרי התחיל ביוצר (ע"י ח"ב סי' י"ג):

יתגדל. כ' הטור סי' נ"ו יתגדל ויתקדש הוסד ע"פ המקרא והתגדלתי והתקדשתי האמור במלחמת גוג ומגוג שאז יתגדל שמו של הקב"ה דכתי' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ע"כ. ואין הכונה שיתגדל כחו ח"ו דזה אין שייך על השי"ת. רק שיראה גדולתו וקדושתו בנו (ס' הגלאון סי' קל"א): **יש** לכוין בעניית הקדיש ולענות אותו בקול רם וכשאומר בקול רם סגולתו לבטל גזירות קשות (ב"י ב' הטו' והזוהר). ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש (מר"ן הש"ע מל' הזוהר פ' תרומה): **יש** ליזהר הרבה שלא לשוח באמצע הקדיש דגרסי' במס' ד"א זוטא ר' חמא ב"ר חנינא אשכחיה לאליהו ועמו גמלים טעונים. א"ל מה הגמלים הללו טעונים. א"ל אף ורוגז למי שמספר בין קדושה לקדושה בין קדיש לברוך בין איש"ר ליתברך ובין כל ברכה. וכל המדבר בהם עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב כלבון זה הביאו ב"י ס"ס קכ"ה (פר"ח). ובסי' נ"ו הביא ב"י ב' המדרש וז"ל א"ר אלעזר ב"ר יוסי פ"א הייתי מהלך בדרך ומצאתי אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אף וחימה לענוש נקמה באף וחימה למי שמספר בין קדיש לברכו בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין איש"ר ליתברך ע"כ ובש"ל סי' ז' הביא מדרש זה ומסיים בה ועל מי שאינו מכוין בתפלתו יעו"ש: **כתב** הטור בסי' רס"א בספר חסידים מעשה בחסיד א' שראה לחסיד אחר כמותו ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות א"ל מפני שהייתי מדבר בויכלו בשעה שהצבור היו אומרים אותו ובברכת מגן אבות וביתגדל: **כתב** הרי"ן כל מי שמדבר בקדיש יהיה עני דכתי' מדוע באתי ואין איש ס"ת עני. א"ש נוטריקון אמן יהא שמיה עכ"ל: **מי** שנזדמן לו לענות קדיש וקדושה בבת א' וא"א לענות שתיהן. איש"ר קודם (פ"ת סי' קכ"ה ובכ"כ בשם שבע ומהר"ם יונה סי' ע').

ואם

פּוּרְקָנֵיהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵיהּ וְיִפְרוֹק עַמֵּיהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּיהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא

ובזמן

ואם התחיל לענות קודם לא יפסיק כדי לענות איש"ר (הם): **טעם** שאומרי' הקדיש בלשון תרגום כתב הטור סי' נ"ו וז"ל י"א מפני המלאכי' שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה וגם שעי"ז הקב"ה נזכר לחרבן הבית וגלות ישראל כדאי' בפ"ק דברכות בשעה שישראל עונים איש"ר הקב"ה מנענע ראשו ואומר אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם ומה לו לאב שבניו מקלסין לו בניו ויורחקו מעל שולחנו וכביכול בים דאגה לפניו ואם יבינו המלאכים זה יקטרגו עלינו ע"כ אומרים אותו בלשון שלא יבינו שאינם מכירים ארמי. ורבי' יצחק פי' הטעם לפי שהיו רגילי' לומר אותו אחר הדרשה כדאי' בשלהי סוטה אמאי מיקיים עלמא אסדרא דקדושה ואיש"ר דאגדתא והיו שם עמי הארץ שאינם מכירים אלא בלשון ארמי שהוא לשונם לכך נוהגים לאמרו בלשון שהכל מבינים בו עכ"ל הטור. והלבוש כ' מצאנו בהגדה. לעתיד לבא יהיו צדיקים גדולים מן המלאכים ואנו מתפללים בקדיש שימהר הקץ ואם נאמר אותו בלשון הקדש שיבינוהו המלאכים אפשר שיקטרגו עלינו כי יגל כבודם ויגדל כבוד הצדיקים ע"כ ומה"ר יחיא הרופא פי' מפני שהתרגום מרחיק הנשמות לכך נתקן בלשון תרגום ע"כ ובזוהר פ' תרומה דקכ"ט ע"ב כ' וז"ל ת"ח קדושתא דא לאו איהי כשאר קדושתאן דאנן מצלין. אבל קדושתא דא סליק בכל סטרין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא ותבר מנעולין וגושפנקי' דפרזלא וקליפין בישין לאסתלקא יקרא דקב"ה על כולא ואנן בעי' למימר ליה בלישנא דסט"א ולאתבא בחילא תקיף איש"ר בגין דיתבר חילא דסט"א ואסתלק ביקרי' יקרא דקב"ה על כולא וכד אתבר בקדושתא דא חילא דסט"א קב"ה אסתלק ביקרי' ואדכר לבנוי ואדכר לשמי' ובגין דקב"ה אסתלק ביקרי' בקדושתא דא לאו איהי אלא בתרגום ובלישנא דא על כרחי' דסט"א אתכפיית ואתבר חיליה ואסתלק יקרא דקב"ה ותבר מנעולין וגושפנקין דשלשלאין תקיפין וקליפין בישין ואדכר קב"ה לשמי' ולבנוי זכאין אינון עמא קדישא דקב"ה יהב לון אורייתא קדישא למזכי בה לעלמא דאתי ע"כ והב"י הביאו. והרב ח"ו כ' דטעם הפשט א"א להעמידו והעיקר הוא מה שכת' בספר הזוהר מפי מפרשי עליון יע"ש בפי' מאמר זה ועיין בזוהר פ' פנחס דף ר"כ סוף ע"א: **כתב** של"ה ידגיש גימל דיתגדל דלא לישתמע יתקל ולא ידגיש בי"ת דיתברך יותר מדאי דלא לשתמע יתפרך. ויחזק ה"א דיתהלל דלא לשתמע יתחלל ע"ו (דף רכ"א ע"ב): **כתב** הרד"א וז"ל כ' רבי' סעדיה כשאומר ש"ץ יתגדל ויתקדש שמיה רבא עונין הקהל אמן. בעגלא ובזמן קריב עונין איש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא. ובשבלת או' יתברך כל השם עונין אמן. ובשבלת אומר בריך הוא כל השם עונין אמן. ובשבלת אומר בסוף ואמרו אמן כל השם עונין אמן. וכ"כ הרמב"ם בסדר התפלות וכ"ה מנהגינו: **מנין** הכריעות שכורע בקדיש חמש. ד' של חובה וא' של רשות. כשאומר יתגדל כורע וכן כיש"ר וכן כיתברך וכן בריך הוא. אבל כשעושה שלום כריעה של רשות היא (כ"כ הרד"א ב' רב נחשון ורבי' סעדיה וכ"כ מה"ן ב' הכלבו) ואומר במדרש תלים שד' כריעות אלו הם כנגד ד' שמות שבפסוק כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים ושמי נורא בגוים וכו' בספר נאמן שמואל סי' א' יש מקשים אמאי אנו אומרים יתגדל וכו' תהלה ואח"כ ויצמח פורקניה בגדולתו ית' לא תהיה ניכרת רק אחר ביאת הגואל והשיב וז"ל כוונת הקדיש שאנו שואלים שיגלה שמו וכשאנו בעולם שברא כרצונו וימליך מלכותו עלינו. ואיך יהיה זה במה שיצמח פורקניה ויקרב משיחיה וכו' דבזה יהיה השם שלם ויתקדש וימלוך עלינו ועל זה עונין הקהל איש"ר מברך שכל עיקר הקדיש אינו אלא לבקשה זאת שיתגדל ויתקדש שמו הגדול וכו' עכ"ל: **שמיה רבא.** י"מ יהא שם י"ה רבא כלומר שאנו מתפללים שיהא שמו גדול ושלם וזהו לעת הגאולה שיתנקם מעמלק שהוא מזרעו של עשו שנשבע שלא יהיה שלם עד שיתנקם ממנו שנ' כי יד על כס יה הוי"ה

וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יִתְבָּרַךְ: (אמן)

וישתבח

לא נאמר אלא י"ה. והכא לא נאמר כי אם כס שנשבע ה' בימינו ובכסאו שלא יהיו שלימים עד שימחה שמו של עמלק אבל לאחר שינקום ממנו יהיה השם שלם והכסא שלם שנ' האויב תמו חרבות לנצח וכתי' וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו הרי השם שלם והכסא שלם ולזה רמז הכתוב אוה למושב לו אל"ף להשלים הכסא. וי"ה להשלים השם. משל למלך שהשיא את בנו מבית האסורים ויצא משם והיה הבן הולך אצל אביו ובאמצע הדרך פגע בו לסטים ובזזו כל נכסיו והכה את אגפיו כששמע המלך חרה לו עד מות ואמר לא די הצער שסבל בני בבית האסורים אלא לאחר שפדיתיו בכחי ובזרועי הגדול בא עליו אותו לסטים והכה את אגפיו מיד השליך חותמו מידו ונשבע שלא יקרא בשמו ולא יכנס במלכותו עד שינקום מאותו צורר ולאחר שינקום יקרא בשמו ויתמלא כסא מלכותו וכן נשבע הקב"ה כמו שאמרנו. **וא"ב** איך יאמר לחצי השם רבא וי"ל מפני שאין לומר מיעוט כלפי מעלה כי אם ריבוי וכן מצינו ברוח הקדש שלאחר שנחלקה לחלקי' רבים קורא אותה ריבוי שנ' ואצלתי מן הרוח ותרגומו וארבי ויש שפירשו כי שמיה רבא הוא תרגום של שמו הגדול (עיין אבודרהם ובב"י) וי"מ רבא בסיפוק ברא כי בשם י"ה ברא עולמו דכתי' כי ביה ה' צור עולמים אל תקרי צור אלא צר. העוה"ז נברא בה"א והעוה"ב ביו"ד (כ"כ רי"ץ): **בעלמא די ברא כרעותיה.** פי' כרצונו תרגום לרצון לרעוא פי' לא היה לו מכריח ושליט עליו לברוא העולם רק ברצונו ברא ולאחר שיתגדל אז ימלוך מלכותיה דכתי' והיתה לה' המלוכה (מהרי"ץ): והרד"א ביאר יותר וז"ל לפי שכשברא את העוה"ז לא נבראו עדיין המלאכים שימלך בהם כי לא נבראו רק ביום שני יעו"ש: **וימלוך מלכותיה** כן הגירסא בנוסחת הרמב"ם ובכל הכת"י צ"ל בוי"ו ולא ביו"ד. וראיתי כי גירסתינו זאת יסכימו לה כל המפרשים ז"ל. הריקאנט"י בפי' התפלות כתב וימלוך מלכותיה הכוונה להחזיר העטרה ליושנה שיהיה בימי השלמות עכ"ל מזה מוכח לגרוס בוי"ו כי תיבת וימלוך מורה בייחוד על הת"ת הרמוז בתיבת וימלוך ובנשימה הבליע מלכותו עמה שיהיו שניהם באחדות ובמלכות אחת כי כשאתה אומר וימליך מורה שהפועל יוצא ממנו לאחר והוא אינו באחדות עמו אבל כשאתה אומר וימלוך אעפ"י שג"כ הוא פועל יוצא ממנו לאחר עכ"ז הוא נכלל עמו במלכותו והיה לאחדים: **עוד** כתב הריקאנט"י בסוד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד זה לשונו. וגם' בזוהר פ' בראשית דף ל"ד ע"א אמרו ה' מלך לעילא. ה' מלך באמצעיתא. ה' ימלוך לתתא. ר' אחא אמר ה' מלך דא עלמא עלאה דאיהו עלמא דאתי. ה' מלך דא ת"ת ישראל. ה' ימלוך. דא ארון הברית עכ"ל. הנה לך דבין לדעת ת"ק בין לדעת ר' אחא הגרסא בוי"ו אמתית כי הרי לדעת ת"ק הנה הוא מכו' לימלוך למלכות בית דוד וסוד הענין כמו שכתבנו לכלול אותה במלכות בעלה ת"ת ישראל ולדעת ר' אחא גם כן דמפרש ימלוך דא ארון הברית כ"ש דיש לגרוס בוי"ו כי הנה היסוד הוא מב' הוי"ו בדא כרעיה דאבוהי. ובוי"ו שתיהן רמוזים ונפרשים. ולפי שבאותו עת יהיה הייחוד שלם לכך קאמר ימלוך דא ארון הברית. כי בזמן הגלות כביכול אינו מלך כי נהר יחרב ויבש ותיבת מלכותיה הרמוז לעטרת ובזה הוי חיבור צדיק וצדק. צדק ושלום נשקו. ובשירת הים כתב עוד הריקנט"י ה' ימלוך התשובה הוא המלך ימלוך לת"ת הנק' עולם ולעטרה הנק' ועד עכ"ל וגם מזה מבואר לומר כלשון הפסוק ימלוך ותבחר לשון ערומים. ובספרו בפירושו על התורה האריך הרחיב בענין זה גם בפלא וז"ל ה' ימלוך לעולם ועד. טעמו בסוד הברכות כי בהתעלות הרצון והתגדלו ברכה וחיים באים לעולם כלומר התשובה שהוא המלך ימלוך לת"ת ישראל הנק' עולם ולשכינת עוזו הנק' ועד וכ' ענין הברכות להאציל מן המלך העליון לת"ת ומשם לכנסת ישראל וכן יהי כבוד ה' לעולם. וימלא כבודו את כל הארץ והקדיש יתגדל ויתקדש ותרגם אונקלוס לעלם ולעלמי עלמיא. מיעוט עולמים

שנים

וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר ויתהלל

פנים הרי ה' עילאות והרמז לה' הויות אחרונות עכ"ל הרי נתבאר לך מהמאמר הקדוש הזה כי מלת וימלוך מלכותיה בפקדים יסודה ובמיכותה מפ' ה' ימלוך לעולם ועד באופן כי א"א לבאות מלבון הפסוק אשר בו רמז לכל מה שנרמז בו. ובזוהר פ' פנחס בר"מ דף רמ"ג ריש ע"א כתיב וז"ל אין קדוש כה' מעלמא דדכורא דאיהו ת"ת מלך מוכתר בכתרא עלאה דהא ימלוך בבכינתיה ע"כ הרי לך מבואר דהגי' ימלוך בוי"ו בהוא רומז לת"ת מלכותיה היינו העטרת. ולדעתי הקטן בלשון זה כמוז ומדוקדק מה שכ' לעיל דבלשון זה רומז שהוא נכלל עמו במלכותו. עוד שם בר"מ פ' הנא דקרע"ד ע"א וז"ל לשנייננו ולא אתקרי תמן מלך עד דרכיב בסוסיא דילים כנ"י קב"ה כד איהו לבר מאתריה לאו איהו מלך וכד אהדר לאתריה והיה ה' למלך אתאמר בזמן כל ישראל בני מלכים כגוונא דאמא אגון בגוי לאו אינון בני מלכים עד דיהדרון לארעא דישראל עכ"ל מבואר מזה דצריך לומר ולהתפלל וימלוך לפי שעכשיו כביכול אינו מלך. ואי לאו שילא דבר זה מפי אדון הנביאים רעיא מהימנא מאן הוא דיכול לומר דבר זה חוץ ממנו ובפרקי ר"א א' וז"ל רשב"ג אומר עתידים ישראל להתחדש ולהתקדש כמו הלבנה מתחדשת ומתקדשת ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו שהוא ימלוך עלינו כנגוד מלכותו ע"כ ומדרש זה מביאו רד"א בפי' ברכת הלבנה הרי לך מבואר כמ"ש לגרוס בוי"ו ומי הוא זה אשר יוכל להרים את ראשו לסתור גירסת הראשונים ע"ה בפרט במקום שהרא הגדול ר"א הגדול סובר כן כמו שמוכיחים דבריו בפירוש: **בספר** הזה ליון במזמור קמ"ה כ' ז"ל אבל הקב"ה שהממשלה שלו עליו נאמר וממשלתך בכל דור ודור דאין מי שיוכל להוציא ממשלתו ממנו כי הוא מלך ומלך וימליך מעצמו כי הוא בורא עולם ואף כי אנו רואים כי עתה בעונותינו אין ממשלתו ניכרת כי אנו עמו ואו"ה משעבדים אותנו עכ"ל הרי לך ג"כ מבואר לגרוס ימלוך: **בספר** דברי חכמים להרב ע"ה כתוב וז"ל ה' מלך. ת"ת. ה' מלך כ"ע. ה' ימלוך מלכות עכ"ל גם זה מורה שצריך לגרוס בוי"ו. ול"ע בלשון זה דלא אתי כסברת הזוהר שהביא הריקאנטי לא כת"ק ולא כדעת ר' אחא ונ"ל שזו דעת בליעית והוא כפי עיקרים שבידינו שהקמץ רמוז בכ"ע והכל הולך אל מקום אחד. עוד ראיה ממה שאנו חותמים בערבית תמיד ימלוך לעולם ועד וכו' ע"ז הרד"א וז"ל ימלוך ע"ש אמלוך עליכם וזהו לעתיד ואמר תמיד כלומר שלא נהיה עוד בגלות מימות המשיח ואילך עכ"ל עוד ראיה ממה שאנו אומרים בתפלת ר"ה מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו' ויאמר כל אשר נשמה באפו יי' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה וזהו מדבר ג"כ על העתיד במהרה בימינו. גם בסוף עלינו לשבח אנו אומרים ותמלוך עליהם לעולם ועד כי המלכות שלך היא. ובמעתקי מקבים דהקדים בלשון תרגום נתקן ותיבת ימלוך היא לשון הקדש וא"א להשתמש בשתי לשונות. ואין זה כלום דתיבת ימלוך משמשת בלשון קדש ובלשון תרגום. והעד והוא ימלוך אחרי מתרגמינן והוא ימלוך בתרי. וז"ל סכל בו וכשיתגדל שמו לעתיד במלואו אז ימלוך מלכותו כדכתיב והיתה לה' המלוכה עכ"ל מוכח בפי' דגרסינן בוי"ו. ובס' מגיד מישרים פ' הולדות כ' וז"ל וימלוך מלכותיה כלומר דיסק מלכות לעילא לייחדא לה בכולהו ספירן דבהבוא סדנא והיה ה' למלך על כל הארץ דבההוא עדנא לא יפסק עוד מוריך דכולהו כנפים יתאחדון ויתגהרון ויהון בייחודא חדא וזהו רזא דאמרינן קדיש בלשון תרגום לאחזאה דבההוא זמנא יהא לבון תרגום שקיל כלשון הקדש דכולהו יהא ייחודא חד כד אמרית והיינו וימלוך מלכותיה דיהון כנפים מתייחדין ביה ויהון כולא חד עכ"ל הרי לך מבואר גם מלשון זה דצ"ל וימלוך בוי"ו ייחוד שני שמות וא"ו ה"י ואעפ"י שבלשון שהעתקתי בסדור הלשון כתיב ביו"ד וימליך אין תימה כי הכותב והמדפים כתב הלשון המורגל אצלו ביו"ד ולא הבינו לגוונת הדברים: **ויצמח** פורקניה. תרגום מצמיח ישועה: ויפרוק עמיה. בדפוסים אין שתי תיבות

וְיִתְהַלַּל וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא: (אמן) לעילא

אלו ובהרמב"ם ישנו וכ"ג בהכלא"ל ושמעתי אומרים בטעם הדפוסים בהשמיטו שתי תיבות אלו מטעם שאוח כפול גם נשנה ללא לורך דמתילא שמעין לה ואין זה כלום. ואמנם טעם הדפוס בהשמיטם הוא לפי מ"ש הרב במנין תיבות הקדיש ע"פ סודות נפלאים ואנו אין לנו אלא דברי הרמב"ם אשר כל אבותינו הראשונים נהיגי כוותיה. וטעם הדבר דאף על פי שיעמוד א' מבית דוד וילחם מלחמות ה'. הנה אם לא ינלח כל האומות שסביביו ויבנה מקדש ויקבץ נדחי ישראל הנה זה המשיח אינו אותו שהבטיחה עליו תורה ולא העמידו הקב"ה אלא לנסות בו רבים כדכתב הרמב"ם בסוף ה' מלכים. ונמלא לפ"ז דתיבת ויפרוק עמיה הוא העיקר בביאת המשיח שאם לא יהיה כן אין זה הוא המשיח באמתי. והא לך מה שמלאתי כתוב בכתיבת יד החכם השלם כמהר"ר פינחס ן' כמהר"ר שלמה הכהן מבונה ערלקי אחיו של מורינו כמה"ר אהרן הכהן זכר כולם לברכה וז"ל מלאתי פירוש הקדיש ולא אדע למי מקובלים וכן כתיב בנוים כל האומר קדיש כאלו קיים ה' חומשי תורה כילד בעלמא די ברא כנגד ס' בראשית. וימלוך מלכותיה כנגד ס' שמות. ויצמח פורקניה כנגד ס' ויקרא. ויקריב משיחיה כנגד ספר במדבר. ויפרוק עמיה כנגד ספר דברים וזהו תוקף דבריו בקילור נמרץ. והביא ראיה לכל אחד מספר שכנגדו ומיראת האריכות לא כתבתי רק ראשי דברים וחן לחכם ויחכם עוד וכתב ר"מ אלשי"ך בפי'. התפלות וז"ל אנשי כנה"ג תקנו בקדיש כ"ד תיבות כנגד כ"ד תכשיטי הכלה המתקשטת בהם והשיר כ"ד אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד פי' תחת כל הוי"ה ב' אדנים יעלו כ"ד וכל הפיתח כאלו פותח תכשיטי הכלה הכלולה בכל יופי ע"כ וכן תמלא שאנו אומרים כ"ד תיבות עם ויפרוק עמיה עכ"ל מהר"ר פנחס זלה"ה ולפענ"ד כל יודע חן חכו ימתק להגעים ולהטעים גירסתינו ע"פ הסוד: בחייכון וביומיכון ובחיי. ג' לשונות כנגד ג' פעמים הללויה. הללי נפשי. אהללה ה' בחיי (רי"ן) לכך מתברכין ישראל כאן בברכת חיים לפי שבאותה גאולה לא ישארו כי אם א' מעיר ושנים ממשפחה והיינו דאמרי' ייתי מפיתא ולא אחמיניה כי כמה לרות עתידות לבוא באותו זמן ולכך נקראו חבלי משיח לפ"כ הם מתברכים בברכת חיים כלומר שיתגדל שם י"ה בזה יהיה באיבוד זרע עמלק ויהי רלון שיהיה לחיים לישראל. ולמיחה לעמלק (כ"כ והרד"א): בעגלא. ר"ל במהרה כמו כי סופי דליטות בעגלא כפ"ד מיתות (כ"כ והרד"א). נ"ל ובזמן כוי"ו (אור חדש): **יהא** שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך: **המנהג** הקדום לענות עד עלמיא לבד. והרבה נהגו עתה לענות סמוך לעלמיא יתברך בלחש. והנני מבאר לך שורש המנהג הקדמון והאחרון. **כתב** הרד"א יש אנשים שעונים אי"ר מברך וכו' עד ואמרו אמן ואני קבלתי מרבותי שאין לענות אלא אי"ר מברך לעלמי ולעלמי עלמיא בלבד וכן נראה מדברי רבי' סעדיה וכן מלאתי כתוב בשם הרא"ש והרא"ש כ' כי יש עד עלמיא ז' תיבות וכ"ח אותיות. ומלת אמן אינה מן המנין כי הוא קאי על יתגדל ולפי זה לריך לומר ולעלם עלמיא כדי שיהיו כ"ח אותיות ועוד כי כן הוא לשון הפסוק ויחסנון מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמיא וכ"כ אור חדש יפסיק בין אמן ליש"ר כי אמן קאי לעיל על יתגדל (כ' פל"ב): וגם הכל בו כתב ג"כ שיהיה כ"ח אותיות ותמלא כי אומר קדיש ז"פ ביום וכן תמלא בקהלת ז' פסוקים מעת ללדת עד ועת שלום ובכל פסוק מהם ד' פעמים עת ובכלם יש כ"ח עתים כנגד ז' ימי השבוע שיש בהם כ"ח עתים מהבקר ועד חלי היום עת אחד. ומחלי היום עד הלילה עת אחד. והלילה שני עתים וכנגדן ז' כוכבי לכת וכ"ח מחנות הלבנה וכן תמלא ה' בחכמה יסד ארץ ז' תיבות וכ"ח אותיות. וכן בפ' בראשית ברא ז' תיבות וכ"ח אותיות וכן בפ' וידבר אלהים את כל הדברים ז' תיבות וכ"ח אותיות ובעל זה אמרו כל העונה אי"ר בכל כחו ולפ"ז נ"ל ועלמי עלמיא וכו' ע"כ וכ' רבינו הב"י בבי' נ"ו וז"ל ורבי' הגדול מהרי"א ז"ל כ'

וז"ל

לְעֵילָא לְעֵילָא מִכָּל בִּרְכָתָא שִׁירָתָא וְתֻשְׁבְּחָתָא
ונחמתא

וז"ל יאמר לעלם לעלמי עלמיא בלא וי"ו כדי שלא יהיו אלא כ"ח . ולי נראה שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים בבבל שום דבר . וכיון שקיבלנו מקדמונינו לומר ולעלמי עלמיא כל המשנה ידו על התחתונה ושמעתי שיש מקיימים גי' ולעלמי עלמיא עם מה שאמרו שצריך שלא יהיה יותר מכ"ח אותיות ואומרי' כי תיבת שמיה חסר יו"ד בדניאל להוי שמה די אלהא מברך וכו' וכ"כ בס' יש נוחלין ובס' שבט מוסר פ' ולענין מ"ש רד"א שאין לענות אלא עד עלמיא כן נראה ג"כ מס' הפרדס לרש"י ז"ל ומדברי הרמב"ם עכ"ל עוד כתב משם הרב הגדול מהר"י אבוהב שמאחר שיש מחלוקת בזה עד כמה מחוייב לענות כשיפסיק בק"ש וברכותיה לענות קדיש לא יענה אלא עד עלמיא שאולי שאחר הוי הפסק וע"ש ואח"ז כ' הב"י שגר' מהמדרש שלא להפסיק בין עלמיא ליתברך ושכך כתב מהר"י ניקאטליא בתשובה ע"פ הסוד והאריך בטעם הדבר וכן פסק הב"י גם בש"ע ולי הצעיר אפשר לומר דלא קפיד המדרש אלא שלא לספר בין עלמיא ליתברך שהרי המדרש אומר שמי שמספר בין קדיש לברכו בין נרנס לברכה וכו' וכמו שאין קפידא אלא לספר בין אלו . כמו כן בין עלמיא ליתברך דו"ק . ואאתי להעתיק לך ראיות של מהר"י ניקאטליא ז"ל בתשובה ומי שמפריד בין עלמיא ליתברך כאלו מפריד בין הספירה העליונה לאין סוף וקיצץ במקום דליכא קיצוץ כי קודם שנברא העולם היה הוא ושמו אחד ואין הפרד והפרש ח"ו בינו ובין שמו מפני שלעלם ולעלמי עלמיא רומז לאמש עליונות ולכך אין להפריד כי מי יוכל להפסיק ולעמוד לשם אלא סומך עלמיא ליתברך ע"כ ואני תמיה היאך אפשר לומר שנעלם מעיני הראשונים דברים אלו ומהפוסקים הרמב"ם והרד"א וכל בו ורבי' סעדיה גאון ורש"י והגאונים שזכר הרי"ת וגם הרי"א עצמו שכולם פה אחד כתבו לומר עד עלמיא לבד . וגו' לפי הפשט כי תיבת מברך יפסיק בשבח שמיה רבה ואם יסמיך אליו תיבת יתברך הוי לשון כפול . ותיבת יתברך הוי שבח אחר : **וארא**ה והנה גם הרבה מהמקובלים מסכימים לדעת אלו הגדולים שזכרתי גם לפי הסוד והא לך מה שכתב המקובל האלשי מהר"ר משה כלץ בס' המוסר ז"ל וצריך השונה לענות מאמן עד עלמיא ולא יותר כי יש כ"ח אותיות וכו' ע"ש עוד כתב ואשכילך ואורך עוד סודות נפלאות גלויות למי שיש לו עינים לראות. יהא חכמה: שמיה. בינה. רבא. ח"ח: מברך . מלכות: לעלם . כתר: לעלמי . ח"ח: עלמיא. מלכות . וכו' ע"ש גם הרב המקובל מהרי"ך כ' וז"ל ויש לך באש"ר וכו' ח' תיבות כנגד ח' עולמות הקדושים מן העטרה עד הבינה ומחבר אותם בייחוד אחד ואומר אמן שהם כ"ע ות"ת. ועטרה היא שמיה הגדול שהוא שם המפורש הנכלל בכלל אלו ג' מדות יו"ד ה"א וא"ו ה"א שהוא שמו הגדול מברך פי' כ"ע שהוא מוציא הברכה מן עומק הנחל . לעלם. פי' גדולה. לעלמי פי' גבורה . עלמיא. פי' ת"ת עכ"ל. ובמקום אחר כ' אש"ר וכו' ח' תיבות כנגד ח' ימי מילה ומתחיל בא"לף אמן ומסיים בא"לף עלמיא רמז שהקב"ה יחיד בשני עולמות וכ"כ בס' מערכת האלהות ע"פ הסוד בהיפך מהרי"ג בדף ר"ו ע"א וז"ל יהא שמו הגדול מבורך מתעלה כדי להשפיע לאמש האחרונות הכלולות בח"ת למטה והם נרמזות במלת לעלם ולעלמי עלמיא. לעלם חד . ולעלמי תרי. עלמיא תרין . הרי רמוז השונין להשלמת הכל עכ"ל וכ"פ מה"ר שליס קרת בספר סגולות משם התקונים תקון כ"ה יעו"ש וכן דעת ה' שדס"י בדף י' ע"ב ושוב מצאתי שגם הרוקח סובר כן בסי' ש"ך יעו"ש ובסי' שס"ב כ' משם הספרי' וז"ל ומנין לאומר יש"ר מברך שעונין אחריו לעלם ולעלמי עלמיא ת"ל הבו גודל לאלהינו ע"כ ולקמיה כ' משם הגמרא וז"ל הנהו ישראל עיי' דהוו יתבי . שמע ישראל קל יהא שמיה רבא מברך בבי כנשתא . קם ונפק . אמר רבא לא ליאמא אינים יהא שמיה רבא והדר מברך לעלם ולעלמי עלמיא א"ל רב ספרא משום שפיר קאמרת הפסוקי מלתא לית לן בה עכ"ל הרי לך מבואר מל' הרוקח בשם ספרי והגמ' שהטעייה היא עד עלמיא

וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן: (אמן)

ברכו

עלמיא ולא יותר ואין ספק שהרמב"ם למד מלשון ספרי זאת ומלשון הגמ' שהביא הרוקח. עוד הביא הרוקח משם פרקי היכלות ז"ל שם. יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים. הרי לך שתיבת יתברך אינה דבוקה לתיבת עלמיא שא"כ היה לו להזכירו כאן. ועתה השאיר אור ה' עמודי שמים ראיתי לו שכ' שהלבוש עונין עד עלמיא לבד ושכ"ד גדולי האחרונים בכלל. גם כ' שם לומר ולעלמי עו"ע והיינו שם והמשנים מחריבי' עולמות ע"ש: **אשר** על כן ראה תראה אתה המעיין כמה רב היליי דקמא' ולפ"ז נראין דברי הרב הגדול מהר"י אבוהב שהביא הב"י דבמקום דאיכא חשש איסור הפסק כגון בזמירות ובק"ש וברכותיה לא יענה אלא עד עלמיא לבד וכ"כ בס' סו"ה סי' נ"ו ב' נ"ח ע"ש: **ובענין** מה שנהגו מחדש לענות יתברך בלחש נלע"ד לתת טעם לזה והוא כי הנה נת' לך לעיל בד' הרמב"ם לענות עד עלמיא לבד וידוע היות הרמב"ם מארי דאתרא לכך לא רצו לעשות מעשה בפרהסיא כדעת הב"ע בהיות היפך מדברי הרמב"ם דהגם לכבוש את המלכה עמי בבית. ויען כי הבו גם לד' הב"ע לכך נהגו לאמרו בלחש שלא להכנים עצמם בפלגא המחלוקת ולמדו זה ממ"ש הט"ז בסי' ל"א בהאשכנזים מברכים בקול המוצל על התפילין בלחש וכו' הט"ז שהוא תמוה דלפי שמא אין חילוק בין סתר לגלוי ישו"ב ובל"ת כ' הטעם שרבים חולקים שלא לברך בת"ה ואותם שרצו לסמוך על הדין ולברך הנהיגו לברך בחשאי כדי שלא יבואו לידי מחלוקת זכר לדבר בבבל"ו ומביא השה"ע ועוד ראיה מהש"ע פסק בסי' ת"ז באם יחיד מותר לקרות הלל וכ' מהריק"ש שבין בהרמב"ם חולק בדין. הסיוד צריך לקרות ההלל מיושב כדי שלא יעבור בפומבי על דברי הרמב"ם הנ"ל ומיהו במקום שאסור להפסיק אף בלחש לא יענה כמ"ש לעיל משם מהרי"א ז"ל: **וימשוך** אומ"ר וכו' ויכוין לכל אותן הפירושים שנאמרו בו (כל בו): וש"צ צריך לחזור ולענות אמן יהא שמיה וכו' ואי זה נק' עונה אמן אחר ברכותיו וזה דומה לברוך ה' המבורך בחוזר ש"צ ואומרו כדי לכלול עצמו עמהם וכ"כ ד' הלבוש דלא כד' הטור וכ"ש לד' הזוהר עיין בס' ד"ן באורך: חי) **וישתבח** וכו' ה בכאן ז' וי"ן כנגד שם בן מ"ב שבו נברא העולם (הר"י ניקאטליא בתבו'): **ודע** שבסדר אשכנזים נוסחאות מחולפות בטור וש"ע יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל והם י' שבחים עם יתגדל ויתקדש כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם והפסיקו בין יתגדל ויתקדש לשאר השבחות מפני שאמרו במדרש שעשר דברות כלולים בי' מאמרות ובהם שהיה הפסק בדברות בין שתים ראשונות לשמונה אחרונות כמו כן בקדיש ע"כ והפר"ח כ' שהם כנגד י' הלולים שאמר דוד בס' תלים והם אישור ניצוח ניגון שיר מזמור השכל רינה תודה תפלה ברכה ע"כ. ונוסחת הרמב"ם והאר"י ז"ל כתוב בפנים. ומצאתי לגדול אחד מחכמי הראשונים שמו מה"ר שלום ן' יוסף הי' ז"ל בפי' נוסחתינו ע"פ השתלשלות המדות וז"ל יתברך מסוד הכתר והחכמה. וישתבח מסוד הבינה ויתפאר מסוד הת"ת. ויתרומם סוד הגדולה. ויתעלה בסוד הגבורה. ויתהדר בסוד הנצח. ויתהלל בסוד ההוד. ויתנשא בסוד היסוד. שמיה דקודשא בריך הוא. סוד המלכות עכ"ל. ואם התבונן בזה בכתב שהנם סוד תמצא נועם והשכל בסדרו וגם בזה שסידר ת"ת אחר הבינה כי הנה אחר שעבר ייחוד ראשון בסוד יתגדל הנה כבר נתעלה הת"ת בסוד הדעת דרך קו האמצעי ויעויין בס' שני דף כ"ו ע"א בסוד יהיה ה' אחד ובספר מהרי"ן יתגדל הוא בסוד הת"ת שיתעלה אצילותו עד האצילות הגדול: **כתב** בס' אור חדש בשם האר"י ז"ל ויתרומם המ"ם בפת"ח והצד ועל מרא שמיה ההרוממת ע"כ: **כתב** הכל בו יתברך וישתבח וכו' ח' מיני קילוסים ז' כנגד ז' רקיעים והח' כנגד הרקיע אשר על ראשי החיות. וצריך להאריך ולמשוך בקילוסים כדי לייפות השבח ובכל אלו השבחי' אין בהם שום רמז על מה שעלה בא למעלה ואין שום בריה יכולה להבחין בהם כי אם הבו"ד

ולכן

בָּרְכוּ אֶת יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ׃

ויגיבון הקהל והו מעהם

בָּרוּךְ יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃

ברוך

ולכך אנו אומרים אותו בלשון עברית ואח״כ נחזור בל׳ ארמי׳ לו׳ שמי׳ דקודשא בריך הוא שאין אנו רוצים לומר שם י״ה בלשון עברית מפני המלאכים ע״כ : **לעילא** לעילא . כ׳ בס׳ אור חדש כופלים לעילא לעילא במקום שכולו רחמים . ונוהגים לכפלו בי׳ ימי תשובה עכ״ל ופי׳ דבריו שמן הדין לכפלו בכל השנה אלא שאין נוהגים ואלו ראה נוסחת הרמב״ם דכופלו בכל השנה הוה מקלס לה ושבוח . ויעויין בזוהר דכל מקום שאומר לעילא לעילא ירמוז לכ״ע זוהר ויקרא דף כ׳ ע״א ודף ע״ט ע״ב וזוהר שמות דף כ״ז ע״א ודף רמ״ד ע״ב רס״א ע״ב רי״ו ע״ב : וז״ל השל״ה ויש הפרש בין האומר קדיש לעונה אמן כי העונה צריך לכוין באלו ז׳ תיבות עד עלמיא להמשיך את העליון בכח אותיותיו והאומר קדיש צריך לכוין בכ״ח תיבות של קדיש עד דאמירן בעלמא וי״א לעילא לעילא להשלים מנין התיבות שמתחילין ממנין מן יהא שמיה רבא ומי שאינו כופלו יכוין להשלים כאמן ע״כ : **לעילא** כלומר למעלה מכל שירות ותשבחות שאדם מהלל ומשבח למלך כ״ו יהיו שבחיו של הקב״ה (רד״א) : והרי״ץ פי׳ לעילא פי׳ שהקב״ה הוא למעלה מכל ברכתא מן המלאכים שנזכר בהם ברכה של ברכו ה׳ מלאכיו . שירתא כנגד השמים השפיריים . תושבחתא כנגד הגלגלים הבלתי ספיריים שצריך בהם תושבחתא כמו משביח שאון ימים ונחמתא כנגד האדם שנ׳ בו נחמה של׳ ובן אדם ויתנחם עכ״ל : **ונחמתא.** כלומר יתנחם בנחמת ציון ומכאן תבין שהשלג רב למעלה כמ״ש רז״ל בפ״ק דברכות כנז׳ לעיל . ולפי שאין שמחה לפניו כאותה שעה אלא כמו דאגה על חרבן הבית ועל גלותינו אנו מתפללים שיתנחם בקרוב מאותה דאגה ויאמר לגאלינו (הרד״א והרוקח וכ״ה) : וז״ל ס׳ הגאון סי׳ קי״ג ונחמתא ר״ל שינחם על רעתינו נחמה שלימה וגמורה יותר על כל הניחומים וזה מצד הניכר בנו נק׳ ניחום כי לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם. וצ״ל שבכל הנחמות שייעדו הנביאי׳ מסיים על אותם נחמות שעתידים אנו לומר שיר השבח להש״י כמ״ש שירו לה׳ שיר חדש ועתה אנו אומרים שיתהדר ויתעלה לעילא אף מכל אותו שבח של הודאה : דאמירן בעלמא. כלומר האמירות בעולם לבני אדם לשבח בהם (רד״א) : ומצאתי שבפיסקא זו יש י׳ תיבות כנגד י׳ ספירו׳ חוץ מתיבת ואמרו לפי שאין בה שבח אלא צווי לומר אמן ואיני זוכר כעת באיזה ספר ראיתי זה . ולפ״ז יפיס המספר מדוקדק עם נוסחת הרמב״ם שכופל לעילא לעילא ע״כ : **כתב** הרד״א בספרד נהגו לומר לעילא לעילא מכל וכו׳ בל׳ הקודש ולא יתכן כי למה מפסיקין באמצע לומר בל׳ הקדש וגם רב עמרם ורבי׳ סעדיה והרמב״ם כתבוהו בל׳ תרגום. ואל יקשה בעיניך מה שתיקנו לו׳ יתברך וישתבח וכו׳ בל׳ הקדש כי השבח לא היו יכולין לשנותו ללשון תרגום וגם הטור תמה על מנהג ספרד יעו״ש : **וא״ת** היאך אמר שמפסיקין באמצע לומר בל׳ הקדש שהרי למעלה מכל הברכות וכו׳ בסוף הקדיש הוא נ״ל שמפני שאחר הקדיש אומרים התקבל או על ישראל או יהא שלמא וכולם בל׳ תרגום שייך שפיר לומר שמפסיק בל׳ הקדש בין תרגום שבקדיש ובין התרגום שאחריו (ב״י סי׳ נ״ו) : **ואמרו** אמן . ומה שאינו אומר בתפלה ואמרו אמן הטעם בתפלה שמדבר עם המלך לנוכח אין ראוי לצוות עם בני אדם (שלק״ט ח״א סי׳ ע״ז) : **אחר** שאמר ש״צ קדיש וברכו כאלו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בצרכי רבים (ב״י ב׳ השגה״ג וכ״פ בש״ע) : **ברכות** יוצר וערבית ש״צ מוציא אפי׳ הבקי ומיהו אינו מוציא היחיד בפחות מי׳ ונכון לאמרם עם הש״צ בנחת מלה במלה וימהר לסיים קודם שיסיים ש״צ כדי שיענה אמן ע׳ ש״ע סי׳ נ״ט וטור ופר״ח: יט) **נהגו** הקדמוני׳ כשאומר ש״צ ברכו כורע וכ״כ בכלבו וז״ל וכורע בברכו וזוקף בשם עכ״ל. וזוכרני כי גם

בס׳

גדול דעה התקין ופעל זהרי חמה טוב יצר כבוד לשמו מאורות נתן סביבות עזו פנות צבאות קדושים רוממי שדי תמיד יספרו לאל קדושתו: תתברך יהוה אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ועל כל שבח מעשה ידיך ומאורות אשר יצרת המה יפארוך סלה: תתברך לעד צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים. אשר משרתיו עומדים

ברום

חמה להאיר מטה ולזה מתיישב תיבת זהרי שאם לא כן הול"ל התקין ופעל חמה וכשתעיין נראה דאין חילוק בין שתי הגירסאות דפירוש הכין התקין. כמו אתה הכינות מאור ושמש: טוב יצר כבוד לשמו. ע"ש ולכבודי בראתיו (רד"א). וי"א כבוד גימטריא ל"ב שהתורה מתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד: מאורות נתן סביבות עוזו. כנ' בדניאל ונהורא עמה שרי שאין לילה לפני הקב"ה ית' (רי"ן): פנות צבאות. פי' שרים כמו גשו הלום כל פנות העם (רד"א ור"מ ריקנאטי): יספרו לאל קדושתו. בדפוסים נרים מספרים כבוד אל והכוונה בשתי הגירסאות אחת היא דכולם ל' כוונה תמיד: ועל כל שבח. כן הגירסא בוי"ו בכל הסה"ל ובספרי הרמב"ם גם בסידור הלף ופי' הריקנאטי. והרד"א כ' דיש לגרוס בלא וי"ו. ויש ליישב גירסתינו בדרך זה כי הנה תיבות ה' אלהינו נמשכות ומחוברות למטה עם בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אמר כי יש לברכו מצד שהוא אלוה הכל עליונים ותחתונים וגם מצד שבח מעשה ידיו המה השמים כי הפליא לעשותם מאש ומים ומתווך השלום ביניהם שאין מים מכבין האש וכמ"ש רז"ל בפ' עושה שלום במרומיו ובב"ר אמרו ויאמר אלהים את האור כי טוב בורא משבחן ומי מגנן ע"כ לפ"ז אפשר לפרש עוד ועל כל שבח מעשה ידיך הם המאורות: ומאורות אשר יצרת המה יפארוך סלה. ה"ג והכי אי' בתנחומא פ' אחרי מות וילקוט יהושע סי' ד' ובזוהר פ' ויקהל דף קנ"ו ע"א ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה' משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע מקלס להקב"ה וזהו וידום השמש וירח עמד כי שניהם כל אחר שמשמרהו לא ישבה תמיד מלקלס להקב"ה ע"כ וזהו המה יפארוך סלה ובס' בי"ת פי' ביוצר דשבת ומאורות הם המלאכים שבורא בכל יום ע"ש כ' התוספות ז"ל: בורא קדושים. אלו המלאכים ע"ש ואשמעה אחד קדוש (רד"א): יוצר משרתים. וכו' כי בכל יום מחדש מלאכים כדאי' בחגיגה פ' אין דורשין כל יומא מיברו מלאכי מנהר דינור ואמרי שירה ומתבטלי שנ' חדשים לבקרים רבה אמונתך וכן הוא הפירוש יוצר משרתים אותם שמתחדשים בכל יום: אשר משרתיו. מעולם. כמו מיכאל גבריאל ודומיהם (רד"א): שהם אינם כלים (רי"ן). ובפרקי היכלות סי' נ"ע ראיתי כי עונש דמבטלי בביל שאינם אומרים קדוש כתקנו יע"ש וע"ז ידוו כל הדווים כמה צריך האדם לכוין דעתו כשעונה קדוש: אשר משרתיו. ה"ג אשר בלא וי"ו כי הוא התחלת דיבור. שאלו היה מחובר לדיבור שלמעלה היל"ל ואשר משרתיך לנוכח כדרך שפתח לנוכח כאמרו ישתבח שמך לעד. ודרך רבי' האר"י ידוע ונהרא נהרא ופשטיה: ומשמיעים את קולם. ול"ג ביראה כי די באמרו פעם א' לקמן עונים ביראה. והד"א כ' ביראה ע"ש ויראה להם ול"ע דיראה דפסוק זה מיירי שהם ירואים לא יראים ומאי ראיה מייתי משם: יחד בדברי אלקים חיים. ה"ג ול"ג בקול דברי אלקים או יחד קול בדברי אלהים כיון שאמר בתחלה ומשמיעי' את קולם עליהם קאי תיבת יחד והכוונה כי כשהם מקדישי' שמו של ממ"ה הקב"ה כולם מסכימיי לפתוח שיר בקול אחד בהשוואה א' שאין מוקדם ומאוחר והוא כענין ויען כל העם קול אחד ויאמרו: אלהים חיים. הנ' הוא אלהים חיים ומלך עולם מכח שהוא אלהים חיים הוא מלך עולם ומלכותו שאינה לא כמלך ב"ו שלאחר הוא מת (רי"ן): כולם אהובים. שאין ביניהם קנאה ולא שנאה (רד"א): כולם

ברורים

הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהֹוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ. הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵל בָּרוּךְ

גדול

עפ"ה קרי כ"ה יוצר אור דאין בו עפ"ה אלא הגדלה והפרשה קרי ב"ה ברואה כד"א הבריות פלוני וכו' עכ"ל : **עושה** שלום ובורא את הכל. השלום שקול נגד הכל ומי שמברך ק' ברכות הקב"ה נותן לו שלום וזהו עושה שלום ובורא ס"ת מאה : המאיר לארץ. פי' לארץ עצמה כי האור נכנס בנקבים כי הארץ גוף רפה ונכנס האור בה וע"י האור הנכנס בה בתוך חוש הארץ מוציאה צמחה וזירועים הצמחית

והיא מקבלת הנאה במה שהוציאה מתנה דבר שיש בו נפש צומחת אף שהיא גוף מת (ב"ת וע' הרד"א) : נרתמים ל"נ לה בספרינו והוא ע"פ רז"ל מכוון שברא הקב"ה את העולם בדין הוא להאיר להם שנ' ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ הזכיר אלהים בנתינתם וע' הרד"א וע' תי"ע פ"ז דברכות סוף הלכה ג' בטעם חילוק ברכת זימון שמזכיר בה אלהינו משא"כ בברכת התורה שמזכיר בה שם הוי"ה והוא קרוב לטעם שכתבנו: שמחדש בכל יום. פ"ת שלם הקב"ה מחדש הבריאה שלימה בלי חסרון : ודע הל"נ הכא ובטובו מחדש או ובטובו כי זהו גדלו שמזריח זה ומשקיע זה יום יום ולא שייך הכא לומר ובטובו ודרך הנורבים וטובו ידוע הם אמת ותורתם אמת : טוב מצאתי כזו' פ' משפטים דף קט"ו ע"ב דגרים כגרסתינו וכן גרים בעקידה דף י"ד סוף ע"א ועיין בגמ' חגיגה פ' אין דורשין : כולם בחכמה עשית. שהשפיע בכל א' מהם החכמה הצריכה והראויה לו וכנראה ממשנה דארי' בהוצא כמדרש על פ' זה אריא וכלבא ואקניקתא הוו קיימי בשא אריא למיזק כלבא והיינו אמי אקניקתא וגרי ליה מניה דהוא שעדא דאריא וכלבא שעדא דאקניקתא ולא הוו מזקי דין לדין התחיל ר' ישקב רואה ואומר מה רבו וכו' עכ"ל (ת"ן) : בחכמה עשית. ר"ת ע"ב רמז לשם בן ע"ב (רי"ק) : המרומם שמו לבדו. ה"נ ע"פ אתה הוא ה' לבדך וה"נ גם בסידור אלף : המרומם המשובח המפואר והמתנשא ד' לשונות של שבח נגד שם בן ד' אותיות (רי"ק) : ומוב. ה"נ והכוונה באפ"י שהוא מרומם ומתנשא ונעלם מעיני כל חי עכ"ז טוב הוא ומטיב לבריותיו וממכון שבתו מכוין להטיב וע"ד ברום עולם מושבך ואעפ"כ ומשפטיך ולדקתך עד אפסי ארץ : **אלהי** עולם מלכנו. ע"ב אלהים חיים ומלך עולם זכר מלך גבי עולם: ברחמיך הרבים רחם עלינו . ונתקן ל' זה בברכת המאורות משום דכתיב יהי מארת חסר מפני שנורמין להפיל פלוגית בתינוקות התקינו לומר ברחמיך הרבים וכו' (רד"א ב' ס' המנהגות) : משגב בעדנו. ע"ב ואתה ה' מגן בעדי. ור"ת מ"ב רמז לשם בן מ"ב המגרש השטן הרוצה לבלבל תפלת ישראל. (רי"ק) : **אל** ברוך גדול. ר"ת אב"ג שם בן מ"ב שמתחיל אב"ג (שם) : ומה שתיקנו להזכיר אלפא ביתא ביוצר אור ויוצר שבת להודי' כי לא נתקיימו שמים וארץ ותולדותיהם אלא בעבור התורה שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי והתורה כולה יוצאה מכ"ב אותיות וזהו שאמר הכתוב נגילה ונשמחה בך בכ"ב אותיות שבתורה כהן את התורה (רד"א) : ויש במדרש ר' אלעזר הקליר כשעלה ליסד פייטנות עלה לרקיע ע"י שם ושאל למיכאל היאך המלאכים משוררים ואיך שירתם מיוסדת אמרו לו כאלף בי"ת והגיע הוא נ"כ לעשות כל שבחיו כאל"ף בי"ת (רי"ק) : התקין. ה"נ ול"נ הכין וגר' לפרש גרסתינו על הדרך שכ' הרד"א בתחלת היוצר שהקב"ה מזריח האור מעט מעט כי אם יזרח כולו בפעם א' הקם ממטתו לא יוכל לפתוח עיניו ולזה כיון באמרו התקין ופעל זהרי חמה כי התקין הבי"ת זהרורי

המה

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא את הכל.

המאיר

בה' מהרי"ל כ' כן בשם מהר"י סג"ל והטעם מפני כבוד השם וכ"ה בס' המערכה ע"פ הסוד ע"ש: וכשהוא ביחיד יאמר במקום ברכו ברכי נפשי את ה' המבורך ברוך ה' המבורך לעולם ועד כן המנהג וכ"ה בתשב"ץ ועיין בט"ז: ב) **ברכו** בזו' פ' בלק דף ק"ן ע"ב מאי ברכו מבועו דברכאן מאתר דכל ברכאן נפקין וכו' אנן דיהבין לאתר אמרי' ברכו את ה' בגין דאנן צריכין לאמשכא עלן לההוא אתר ובהם ניטול לגבי מלכא לאחזאה אנפוי וע"ד אמר דוד אני בצדק אחזה פניך וכו'. וז"ל מהרי"ן מתחיל בבי"ת ומסיים בכ"ף נגד שם כ"ב: ועוד הלומדו בכוונה כאלו קיים כל התורה כולה שיש בה כ"ב אותיות: **ברכו** את ה' המבורך. ר"ת באיה בג' כל באים לא יבושון רמז האומר ברכו בכוונה לא ישוב לגיהנם ויש בה ד' תיבות נגד שם בן ד'. באיה גי' ח"י. הקב"ה בלע בי"ה אלף עולמות בג' חי העולמים: ברכו את. לרבות כל הכינויים שיש להקב"ה ית'. ברכו אותיות ב"רוך ר"וכב ר"כבו כ"רוב וזהו ברכו את ה'. המבורך נק' השם הקטן. המבורך. שהוא מקבל השפע מאת השי"ת וזהו את ה'. ומהר"ש ז"ל כ' יחיד שהוא בישוב ישראל כלנו מאד בכוונה בכל תיבה ותיבה קדיש וברכו וקדושה כי מה שאין יחיד אומר קדושה זהו דוקא להוציא בפה אבל בהרהור מותר עכ"ל: ז"ל הרוקח בסי' ש"ך במדרש. מה רבו חיה א' באמצע הרקיע וישראל שמה בכל שחר אומרת ברכו את ה' המבורך וכו' וכל גדודי מעלה אומרי' אחריה ברוך (כבוד) ה' ממקומו לכך נהגו ישראל לומר ברכו והקהל אומרים ברוך ה' וכו' עכ"ל. וז"ל מהרי"ן א"ע בכל יום ויום מלאך א' עומד ברקיע ופותח ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. עד שמגיע לברכו וכשמגיע לברכו יש חיה א' באמצע הרקיע ושמה ישראל וחקוק על מצחה ישראל ר"ת יש"א במי"ם רבה אומר להשם. ויאכ"ק אי"ב ויאמר ישראל אבן ברכו קדיש ובשמגעת לברכו כורעת על רגליה ואומרת בקול רם ברכו את ה' המבורך וכל גדודי מעלה עונים אחריה ברוך ה' המבורך לעולם ועד עכ"ל. ומכאן נ"ל ראיה שצריך לכרוע כשאומר ברכו את ה' המבורך כדרך שעושה חיה א' ברקיע: **וצריך** הש"ץ להאריך ולומר עם הצבור ברוך ה' המבורך ומדברי התשב"ץ נר' שא"צ לחזור בפני עצמו ולהשמיע קולו לרבים אלא שני כמה שאומר עמהם וכן נר' מדקדוק ל' הרב ה"ר יהודה אלבגלוני בשבלת הכ"י בסי' כ"ז ואף על פי שהרב מביא ראיה לדין זה מדין המברך בהמ"ז שחוזר למקום שפסק ומשמע דחוזר הצבור לבדו מכל מקום אין ראיה אלא בשביל סברת ר"מ מרוטנבורג שסובר שאינו חוזר כיון שאמר המבורך על זה הביא ראיה שצריך לחזור נגד סברת הר"מ וכן נר' מדקדוק ל' הלבוש וכן המנהג: **כתב** הטור ונוהגים שהקהל אומרים ית' וישתבח וכו' בשעה שהש"ץ אומר ברכו ויותר טוב שלא לאמרו כדי שישמעו ויכוונו למה שיאמר ש"צ (סי' נ"ז): גם בעירנו לא נשמע שאומרים כלום ומנהג נכון הוא וכדעת הטור ז"ל: **יוצר** אור ובורא חשך. פסוק הוא ובמקום ובורא את הכל כתוב ובורא רע (רד"א): וליכא מעלייא נקט ואנו מזכירים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודות לפניו שהכל בידו ית' והוא גולל זה מפני זה ואמר ובורא חשך ואעפ"י שאין נופל בו ל' בריאה בחשך שהחשך אינו אלא בהעדר האור אפ"ה אומר כן דליכא דקרא הוא (כ"ב): ואמר ל' יצירה גבי אור לפי שלשון זה חשוב יותר שנכתב בשני שמות דכתיב וייצר ה' אלהים (רי"ן): ובורא חשך. פי' ובגר בראת החשך כמו ונגבר ימות ויחלש וי"ו העבר והטעם שמניעת האור היא סבה לחשך שיהיה והוא קדם בבריאה כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר ויהיה פי' החשך מן ולא החשך ממני מאותה (בית תפלה): ובש' הבהיר בתוספתא בזו' גדול פ' בראשית אמר. ישב רבי בון ודרש מ"ד יוצר אור ובורא חשך אלא אור שיש בו ממש כתיב בו יצירה. החשך שאין בו ממש כתיב בו בריאה כד"א יוצר הרים ובורא רוח. אי בעית אימא אור שיש בו ממש כתיב בו עשייה ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ואין הויה אלא

עשייה

בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים אֶת קוֹלָם יַחַד בְּדִבְרֵי
אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם
בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנֵיהֶם
בְּאַהֲבָה. כֻּלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת
שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ
לְצוּרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה טְהוֹרָה
כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים בְּיִרְאָה וְאוֹמְרִים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ יַחַד מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמָּתָם:
מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:
לאל

ברורים. מלשון ברו לכם איש לשון בחרו והכוונה בזה שהם בכלים נפרדים (שם): אהובים ברורים גבורים. ר"ת אב"ג רמז לשם אב"ג המעלה תפלת ישראל ומגרש השטן שלא לבלבל תפלתם (רי"ז): כולם גבורים עושים וכו'. ה"נ ע"ש גבורי כח עושי דברו וכ"ג ר"ת רקנאטי וכם' שערי אורה: רצון קוניהם. ה"נ בל' רבים וכן פסק בס' לחם רב סי' א' בתשובותיו ומביא ראיה מסרי"ק שהביא הני' בברכת הלבנה קוניהם וכן הרמב"ם פ"י מה"ב ומביא ראיה מכמה פסוקים המדברים בל' רבים וכמו ישמח ישראל בעושיו וכמו שאנו אומרים אלהים ואדונים בל' רבים בדרך חשיבות לו ית' כן נאמר קוניהם אע"פ שהוא יחיד שהוא ל' מעלה לו ומסיים שם דיפה הם אומרים קוניהם ויחזיקו במנהגם ע"ש וכ"כ מסרי"ץ וז"ל הקב"ה נכתב בכמה מקומות בל' רבים כי כל הממשלות שבעולם שלו ולריבוי הממשלה מייחסים אליו בל' רבים: ונותנים רשות זה לזה. כי כל מלאך צריך לקבל רשות מן המלאך הגדול ממנו. ול"נ הכא וכולם פותחים את פיהם שהרי אח"כ אומר ומקבלים רשות זה מזה ואיך יתכן שיקבלו רשות פעם אחר שכבר הקדישו כמו שאמר ומקדישים ומעריצים וכו': לצורם. ה"נ פ"ש צור ישראל וקדושו: בנחת רוח. פי' אומרים שירתם בכוונה וביישוב דעת ולא בצעקה גדולה כבני אדם הצועקים ואינם מכוונים (רי"ז): בשפה ברורה. היינו לשון הקדש כדכתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה (רי"ז). בשפה ברורה נימטרי' לשון הקדש וע"ש הפסוק ודעת שפתי ברור מללו (כת"י). והר"מ רקנאטי פי' כי יש שמזמרים בכנפיהם. ובמיני סעופות נמצאים הרבה. ולאפוקי שאינו כן. אמר בשפה ברורה. ומפי א"א מה"ר יוסף זצלה"ה נ"ע קבלתי משם מו"ר אביו זקיני כי השדים אין להם חיתוך אותיות כשמדברים ולא כן במלאכים ששוו לבני אדם ולזה אמר בשפה ברורה: ובנעימה טהורה. ה"נ ע"ש הפסוק וטהורים אמרי נועם (משלי ט"ו). וקראה טהורה בעבור שיוצאה דקה וזכה ודוחנית לא כמו שהיא הנעימה בבני אדם שנשמיים שהיא עבה וגסה מובדלת מהזכות והדקות ולכן אמר טהורה (כל זה לקחתי מדברי הרמ"ק בספר האצלאות פ"ג יע"ש). ועוד אפשר לומר כי הנעימות היא מלך הבינה ולכן נקט גבי נעימות טהורה כי הטהרה היא מצד הדינים שהרשם במפני אימה דאע"ג דאיסי רחתי דינין מטהרה מתערין כמבואר בזוהר במקומות רבים ועיין בזוהר פ' קדושים וז"ל תרין דרגין אינון קדוש וטהור וכו' כב): כולם כאחד פי' שכולם עונים בקול א' בהשוואה אחת שאין א' מקדים או מתאחר לחבירו כדאי' במדרש ובפרקי היכלות ולזה לא אמר כולם יחד אלא כאחד לרמוז למה שכתבתי וכם' תניא דף ד' ע"ב וז"ל מה שאנו אומרים כולם כאחד ולא כאחת מצאתי ב' הגאונים כאחד כהגדלפון שהק' אחד שנ' ואראה והנה אופן אחד בארץ עכ"ל: עונים ביראה ואומרים קק"ק. ע"ש הפסוק וקרא זה אל זה ואמר קדוש. ול"נ עונים באימה ואומרים ביראה כי אם ואומרים קדוש כלשון הפסוק שהסמיך לאמירה קדושה: טעם שתקנו קדושה ביוצר להוציא מלבם של כופרים באותיים הממשלה לצבא השמים לעשות כחפצם ככל אשר ירצו ואינו כן שהרי כל צבאות מעלה
מקדישים

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַמְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. הִתְקַנְתָּ מְאוֹרוֹת לְשִׂמְחַת עוֹלָם בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

ברכה

מקדישים אותו שהיא בורא הכל (רי"ז וכה"י) וז"ש עד מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח אותיות בנ"ש הנכ"ל כלומר שהאויב אומר שניתן להם הממשלה(רי"ז) : והאופנים וחיות הקדש. טעם סדרן ושמותם עיין לקמן ביוצר דשבת: ל"נ ברעש גדול: יחד מתנשאים לעומתם. עד כאן אומר הש"ץ. והצבור עונין משבחים ואין לומר לעומתם משבחים דלשון הפסוק ביחזקאל והאופנים ינשאו לעומתם הרי התיבה לעומתם דביקה עם ינשאו. ה"נ לעומתם דביקה עם תיבת מתנשאים. גם הרד"א כן כתב ע"ש משכים למנהגינו: **היחיד** אם אומר קדושה זו אם לאו מחלוקת בין הפוסקים הרמב"ם סובר בחיבור פ"ז מה"ת שאין היחיד אומרה. והרא"ש והרשב"א ורי"ו כתבו שיחיד אומר קדושה שביוצר שאינו בא עתה לקדש אלא סיפור דברים שיאך המלאכים מקדישים ולא דמי לקדושה בתפלה שאומר נעריצך שאותה ודאי אינה בפחות מי' והכי אי' במס' סופרים. והרשב"א ורי"ו ומהרי"א כתבו שהרמב"ם חזר בו בתשובה כד' הרא"ש. ומרן בש"ע שנאה במחלוקת. ומנהגינו כד' הרמב"ם בחיבור. וכ"פ בת"י משם הזהר וכך סוא אומר **קדושת** פ' לבאות מלא כל הארץ כבודו וכ"כ מהרי"ע ז"ל וע"ש כוונת הקדושה ובשאר ספרי המקובלים: **לאל** ברוך נעימות וכו'. דע כי בנוסח פסקא זו רבו הנוסחאות והרב ב' ת"י כ' שהוא כנגד ייחוד י' ספירות גם הרמ"ק בערכי הכינויים ערך אדון הנפלאות כ' י"מ כתב כן והתחיל הדרש ממרום וקדוש וכו' עד אדון הנפלאות. ובספרו של המקובל האלשי מהרי"ץ דילג גם תיבת מרום וקדוש. גם בסידור איטלאני מדלגם גם בסידור רומ"ס קדמין ג"כ מדלגם. והרי"ץ בס הביא דעות מחולקים בפי' פיסקא זו ולבסוף כ' שהוא ממטה למעלה וכ' שהוא הנכון וכיון שכן יבא על נכון נוסחתינו ע"ד זה כפי מה שהורנו הגה מהרי"ץ. **לאל**. רומז לכ"ע וכמ"ש מהרי"ץ שם: **ברוך**. בחכמה כמפורש בתיקונים ושאלו הרמ"ק בערך ברוך: **נעימות** יתנו. רומז אל הבינה ע"י שמקבלת הנעימות מכ"ע כמפורש בזוהר פ' ויחי ומשיך בינותי השפע לז' ימי הבנין עד העטרת כרמוז בתיבת יתנו. ועתה חזר ורמז לכל העשר ספירות ממטה למעלה ואמר **למלך** היינו המלכות. **אל חי וקים** רמז ליסוד **זמירות** יאמרו. כנגד ענף הגבורה שהזמר הוא בגבורה כדאי' בר"מ פ' פנחס דף רל"ג: **ותשבחות** ישמיעו. רמז לנצח: **כי הוא לבדו** ירמוז אל הת"ת כדכתב הרמ"ק משם הרשב"י: **פועל** גבורות. רומז אל הגבורה: **עושה** חדשות. רומז אל החסד שמשם התחלת החדשות ז' ימי בראשית: **זורע** צדקות. רומז לאימא עלאה בינה כדכ' הרמ"ק בערך צדקה בשם הרשב"י: **מצמיח** ישועות: רומז להכמה כדאי' בזוהר בלק דף ר"ד ע"ב וז"ל ממעייני הישועה אלין אבא ואימא: **ארון** הנפלאות. רומז לכ"ע שהוא כגל הפלא שבשביל שהוא נסתר ונעלם(מהרי"ץ) : וכ' שם ואח"כ ירד במחשבתו מעילת העילות וימשיך השפע עד לעטרת וזהו הנכון: **לאל** ברוך. למלך אל חי. הלמדין שבות לא בקמץ דכיון שאומר ברוך ואל חי הרי מפרש מי הוא האל ומי הוא המלך והוא פשוט ע"פ הדקדוק והעד למלך ה' צבאות וכן המנהג ואין לשנות : **המחדש** בכל יום. ה"נ ול"נ בטובו ועמש"ל בהתחלת הברכה ואח"כ מצאתי בזוהר בר"מ פ' פנחס דף רי"ו ע"ב וז"ל מיתו הכין ואתהדרו לבתי עלמא עולימין והיינו רזא דמחדש בכל יום מעשה בראשית דמתין אלף בכל יומא ומתהדרין אלף בכל יומא ע"כ

ומכאן

ברכה שניה אהבת עולם אהבתנו יהוה אלהינו. חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו. אבינו מלכנו בעבור שמך ובעבור אבותינו אשר בטחו בך. ותלמדנו חקי חיים כן תחננו אבינו אב הרחמן. המרחם רחם נא עלינו ותן בלבנו להבין להשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו במצותיך. ודבק בלבנו יראתך ויחד לבבנו לאהבה את שמך ומיחוד עלינו אתה לבדך כי שם קדשך באמת נקרא עלינו. בעבור שמך האל הגדול הגבור והנורא מהרה באהבה תרום קרננו ותושיענו למען שמך. בך בטחנו לא נבוש ובשמך חסינו לא נכלם ולא נכשל עד עולמי עד כי אבינו מלכנו אתה נגילה ונשמחה בישועתך

ומכאן סייעתא לגירסתינו: **התקנת מאורות.** ה"ג בלא וי"ו וסיים בזה כאן כדי שיהא סמוך לחתימת הברכה מעין פתיחתה. וסמכו אהבת עולם ליוצר המאורות שבה מזכיר ייחוד שמו של הקב"ה ונתינת התורה המאירה מכל המאורות. שהשמש אינו מאיר אלא ביום והתורה מאירה ביום ובלילה ואחזו דרך המשורר במזמור השמים מספרים כבוד אל שהזכיר יצירת המאורות וסמיך ליה תורת ה' תמימה ואח"כ עדות ה' נאמנה (כ"ב ב' הרא"ש): וגם הרד"א כ' כן ב' ס' המנהגות וכ' עליו וטעם נכון אמר. אבל קשיא לי לדבריו מה יאמר באהבת עולם דערבית שהיא סמוכה למעריב ערבים עכ"ל ואולי ברכה דשחרית נקט: **אהבת עולם.** ה"ג וג"נ אהבה רבה ע"ש ואהבת עולם אהבתיך וזה בין בבקר בין בערב דהלכתא כרבנן בפ"ק דברכות דלא כשמואל (הרי"ף וכ"כ רוב הפו' ז"ל והאר"י): **וצריך לכוין** ברכה זו הרבה מאד כוללת דברים הרבה ובפרט בענין נתינת הדת והחוקים והמשפטים ואשר בחר בנו מכל האומות ואנו מתפללים בה לאל יתברך ישתה לבנו בתורתו ויטע אהבתו ויראתו בלבנו (הרז"י) ובברכה זו לא תמצא בה זיי"ן כי ז' אהבות יש גוף בנים אשה ממון קרובים מלכים ובריות עולם תניח מלפני אהבת הקב"ה (רי"ן ומה"ק). וע"ע שם. ול"ע דהא מלינו בה זיי"ן בתיבת אל ישועתנו ולא ידעתי כולה. ואולי דג"נ לה בנוסחתם בא): **חמלה גדולה.** שמך חמלה אלא אהבה ע"ש באהבתו ובחמלתו הוא גאלם (רד"א): **ויתירה.** ה"ג בלא וי"ו: **בעבור שמך.** ול"נ הגדול ע"ש ואעשה למען שמי עיין רד"א: **ותלמדנו חקי חיים.** ה"ג ול"נ והלמדתנו והטעם שבלל נשמות ישראל עמדו בשעת קבלת התורה ואמר קודם לזה ובעבור אבותינו דאי' במ"ר שיר השירים אתם ערבים בשבילכם נתתי לכם תורה לא נתתי לכם תורה אלא בשביל האבות שנ' ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר ואין הרים אלא אבות וכו' יע"ש: **כן תחננו.** הכוונה כשם שחננתנו בעבר כן תחננו בעתיד: **רחם נא עלינו.** רחם בני' אברהם בזכותו רחם עלינו (רי"ן): **ותן בלבנו** להבין: פ"ג והכוונה שיתן בלבנו התעוררות להבין כי זהו עיקר המבוקש והמכוון כי מה תועלת בתת בינה בלב אם אינו מתעורר ומשתדל להבין. ולהכי ל"נ בינה כי אינו המבוקש גם הרד"א השמיטם יע"ש: **להבין להשכיל וכו'.** ח' מינים כנגד ח' ימי מילה מי שמוהל הקב"ה מגלה לו סודות גמורים ולא לערלים שנ' לנביאי האומות שנ' כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ס"ת מילה (רי"ן): **להשכיל.** להגלות בתורה ויש כאן זכר ד' למידות כנגד ד' מדות ביושבים לפני חכמים וד' מדות בתלמידים וכנגד ד"פ שקורין בתורה ב' וה' ובשחרית ומנחה דשבת (הת"י): **לעשות.** עשיו: **ולקיים.** בכל זמן: באהבה

בִּישׁוּעָתֶךָ. רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַחֲסָדֶיךָ אַל יַעַזְבוּנוּ נֶצַח סֶלָה וָעֶד. וְהָבֵא עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְהוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ וּלְרוֹמִמְךָ וּלְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: וקורין ק"ש

שמע

באהבה. לעבוד השי"ת באהבה: והאר עינינו במצותיך. ע"ש כי נר מצוה. ולפי הסוד השערת שנק' עינינו הכ"ד ותשב בפתח עינים: במצותיך. פי' בחכמה ובינה שעומדים לצוויך ולפרשך כי כל העליונים עומדים לשרתו ולעבדו עכ"ל וא"נ קאי על ז' תחתונות המכוונות כנגד עינים על אבן אחת שבעה עינים: במצותיך. עטרת. ולסוד זה רמזו רז"ל באמרם צריך ליתן עיניו בכוס להשפיע לעטרת מו' ימי בראשית וסמך לזה ודבק לבבנו ביראתך דאי' בס' הזוהר פ' בראשית דף י"א ע"ב פקודא קדמאה דכלא יראת ה' וכו' ודא איהו תרעא לאעלא גו מהימנותא ודא עקרא ויסודא לכל שאר פקודין דאורייתא מאן דנטיר יראה נטיר כולא. לא נטיר יראה לא נטיר פקודי אורייתא דהא דא תרעא דכולא ע"ש ולפי הסוד לבבנו הוא בת"ת ככתוב בס' מ"ן ז"ל: יראתך. מלכות שמים כדאיתא שם בזוהר פ' בהר דף ק"ח ע"א מאי ביראה וכו' דא מלכות שמים ומה מתוק לפ"ז גירסא זו ועיין בזוהר בראשית דף כ"ט ע"א ובפ' אחרי מות דף נ"ו ע"ב ובפ' במדבר דף קי"ח ע"א: ויחד לבבנו לאהבה את שמך. אמר לבבנו ל' רבים כי גם יצה"ר יפלים להטיב וכענין אז"ל בשני יצריך. ואמרו באהבה. אמרז"ל אהבה זו מצות עשה. יראה זו מל"ת שמתיראה מעונש עבירות (רי"ן) ולזה הקדים יראה לאהבה כי היא עיקר ויסוד ולזה לא הזכיר יראה כאן רק ויחד לבבנו לאהבה את שמך שכבר הזכיר יראה קודם באמרו ודבק לבבנו ליראתך לסוד זה. גם בפ' ואתחנן בפ' היראה הזכיר בפסוק יראה ואח"כ אהבה ויעויין בהקדמת ס' נפש דוד כג) ועיין בס' ר"ח בהקדמת שער היראה: כי שם קדשך באמת נקרא עלינו. ע"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכמ"ש רז"ל כי השם נק' אלהים וישראל נק' אלהים. אני אמרתי אלהים אתם. השם נק' חכם כמ"ש חכם לבב ואמיץ כח וישראל נק' חכמים רק עם חכם ונבון. השם נק' קדוש קק"ק ה' צבאות. וישראל נק' קדושים כמ"ש קדושים תהיו וכו' ואמר באמת לפי שמצינו שמות יתוארו בהם בני אדם כתואר קראם מטעם שינצו והבינו לאותו תואר. אמנם אין זה התואר דבק בו מתחלה בעצם רק בהשינו אח"כ ואמנם ישראל יתוארו בתאריו ית' מצד השרש דהיינו מצד נפשותם כי הנה חלק ממנו ית' ממש כענין מ"ש חז"ל כי חלק ה' עמו א"ת עמו אלא עמו וכו' ושוא מצד שהתואר דבק ממש בהם מבטן ותולדה לז"א באמת לא כן שאר אחרים ומפני כן אמרו בלשון נתינה טעם כי שם קדשך וכו' טעם לבקשה ומלוך עלינו וכו' והטעם כי שם קדשך באמת נק' עלינו וכאלו הדבר נוגע אליך וכמו אבר נכוה כל הגוף וכענין אז"ל כל הנוגע בישראל כאלו נוגע בבבת עינו. וראיתי בס' מת"ם בפי' סליחות דאשמורות שפי' שמך נקרא עלינו השכינה המתלבשת בצלם שעל ראשינו עכ"ל ועיין לקמן בתיקון ב' וה': בעבור שמך האל וכו'. ע"ש למעני למעני אעשה כי איך יחל: מהרה באהבה תרום קרנינו. ע"ש וברצונך תרום קרנינו: בך בטחתי לא נבוש. ע"ש בך בטחתי אל אבושה: ובשמך חסינו. ע"ש בך חסיה נפשי: נגילה וכו' ע"ש. נגילה ונשמחה בו ור"ל מה שנשמח הוא בישועתך ע"ד כבוד שמך לא בישועתינו כי אין אנו עושים עיקר אלא מישועתך: נצח סלה ועד. בפ' כילד מעברין כל מקום שנ' נצח סלה ועד פי' או זה או זה אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים וכו' מביאו רד"א וכ' בי"ח וז"ל אמר ג' לשונות אלו לומר כי רחמי האל לא יעזבונו בג' עולמות העה"ז והעה"ב ועולם

התחייה

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ א) יְהוָה אֶחָד ב) :

אומר בלחש **בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :**

ואהבת

א) יקבל עליו דבור אנכי ה' אלהיך : ב) לא יהיה לך אלק'ים אחרים על פני :

החיים : נ"ב הכא מסר לפי שהוא כפל לבך שהרי אומר אח"כ ומהרה : והבא עלינו ברכה ושלום . ול"ג ושבור עול הגוים דממילא קאתי : ד' זכירות חייב כל אדם לקיים בכל יום. דאשונה יכוין כשאומר ובנו בחרת יום מתן תורה. שנית כשאמרו וקרבתנו מלכנו יכוין בלבו קריבת מעמד הר סיני דכתיב יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב וכו' וקבלנו עלינו אותו למלך ולקבל תורתו : וכשאמרו לשמך הגדול זהו זכירת עמלק כי הכא בעבור עמלק אין שמו שלם כביכול ואנו מבינים שיהא שמו הגדול שלם. וכשאמרו להודות לך פי' בשפה ור"ל שהשפה שנתן לנו הש"י ב"ה אינו רק להודות לו ולרוממו ולא לדבר בו לשון הרע ודברים בטלים ולכן אנו זוכרים למרים על קטרוגה ודבורה לה"ר על משה כדי שיתעורר לבנו ליזהר מאד מזה. וכשאמרו פ' ציצית יכוין לזכירת יציאת מצרים : וקרבתנו לשמך הגדול . ול"נ הכא באהבה דהא אז"ל מלמד שכפה עליהם הר כגיגית וא"ל אם אתם מקבלים עליכם התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם שם תהא מיתתכם וכו' ולא תקשי לך מאי דאמרינן בנוסח תפלה די"ט ותתן לנו ה' אלהינו וכו' באהבה זכר ליצ"מ דיש לחלק בין קריבה לנתינה : מארבע כנפות הארץ . ר"ת מכה. כי לעתיד יכה אותם בי' מכות כמו שנאמ' כימי צאתך מארץ מצרים (הרי"ץ) : לארצנו . תקנוהו בלמ"ד ולא בבי"ת לפי שאין מקומו של כל אדם ניכר (הלק"ט ח"א סי' קפ"ה) : וליחדך ולאהבה את שמך . זוהי ק"ש שיש בה יחודו של הקב"ה (רד"א) : ומסיים בה הבוחר בעמו ישראל באהבה . כי לא מצדקותינו ויושר לבבנו זכינו לכל הכבוד הזה כי אם מצד אהבתו ית' וכמ"ש כי מאהבת ה' אתכם וכו' (סדה"י) : **ואחר** ברכה זו ואחר ברכת גאל ישראל אין לענות אמן ולא אל מלך נאמן אפי' ביחיד ומ"ש רמ"א דנכון לאומרו אינו נכון לא ע"פ רוב הפוסקים ולא למאן דיליף רזא וכ"כ האר"י ע"פ סודות עמוקות ואין לשנות (של"ה דף רנ"ג ע"א ועה"ק) :

כל הקורא ק"ש שחרית וערבית כאלו מקיים והגית בו יומם ולילה (זוהר פנחס דף רכ"ה ע"א ועיין הגמ"י פ"א דה"ת ובש"ע י"ד סי' רמ"ו) : **וצריכים** הקהל להשכין עצמם לקרות ק"ש בקול אחד בנעימה אחת בשוואתם את' דהכי אי' בש"ס רבה ע"פ היושבת בגנים כשישראל נכנסים לבתי כנסיות וקורין ק"ש בכיוון הדעת בקול א' בדעת ובטעם א' הקב"ה אומר לשם היושבת בגנים כשאתם קורין חברים אני ומפלגה שלי מקשיבים לקולך השמיעיני אבל כשישראל קורין שמע בעירוב הדעת זה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונים דעתם בק"ש רוח הקדש צווחת ואומרת ברח דודי ודמה לך לצבי לצבאה של מעלה השומעים לכבודך בקול א' בנעימה א' על הרי בשמים בשמי השמים העליונים ע"כ (סוכת מעוז וז בס' גבול בנימין פ' שופטים) : **טעם** שאין מברכין הקב"ו על ק"ש כמו בשאר מצות מפני שענין הברכות כולם לקבל עול מלכות שמים עלינו ופסוק שמע ישראל בעצמו הוא מלכות וחשוב כברכה (עיין רד"א) : **בק"ש** יפשט יד שמאל תוך יד ימין (של"ה דף רנ"ג ועיין טעמו שם) : **ויתן** ידיו על פניו בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו לכוין (ש"ע) : **בק"ש** יש רמז י' הדברות כדאמר ר' לוי בירושלמי עיין בשל"ה דף רנ"ב ע"א וצריך להרהר בהם בק"ש (שם) : וכאלו קיים י' הדברות שהם עיקר הדת (רד"א) : ויקרא פסוק זה בקול לעורר הכוונה שהוא עיקר הכוונה (ש"ע) : וגם הוא דרך עדות כאלו כל אחד אומר לחבירו שמע שאני מאמין כי ה' אלהינו וכו' ולכך עי"ן של שמע ודל"ת דאחד גדולה אותיות עד שהוא רמז לעדות (רד"א) : **צריך** כל אדם לפנות מחשבתו מכל מחשבות המטרידות אותו ויקראנה באימה ויראה ברתת וזיע ויכוין בדל"ת של אחד לקבל עליו ד' מיתות ב"ד על עונותיו (ס' הנהגת האדם ואר"י וכ"ה בזוהר בלק דף קנ"ה ע"ב) : **וצריך**

כל

כל בר ישראל להאמין במציאות השי"ת ושהוא יחיד ואין זולתו ושצריך לאהוב אותו כמו שנ' ואהבת את ה' אלהיך בגלל עצמותו ית' לא בגלל יראת העונש. ובפ' והיה אם שמוע יכוין להאמין בשכר ועונש. ובפ' ויאמר יכוין להאמין בתורה מן השמים כי במצות ציצית רמוז כל המצות וגם בגימטרי' ציצית היא תרי"ג (ב"ח): **כתב** רש"י פ' ואתחנן שמע ישראל התבונן ישראל שה' שהוא אלהינו. עתה ולא אלהי א"ה הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד עכ"ל ולזה מי שרוצה לקבל עול מ"ש שלימה צריך להפסיק בפ' שמע שלש הפסקות. שמע ישראל. ה' אלהינו. ה' אחד. (של"ה דף ל"ה ודף רנ"ג): ובפר"ח סי' ס"א הביא ב' הירושלמי שצריך להפסיק בין תיבה לתיבה ע"ש. והרב של"ה דף מ' ע"א פי' שמע ישראל ה' קודם שברא העולם. אלהינו שמשגיח עתה בנו. ה' לעתיד הוא אחד ואין כמוהו עכ"ל. והדק זה נכון כוללת היה הוה ויהיה. ולפי שהייחוד הוא עיקר בק"ש ובתפלה על כן אכתוב בקיצור למתחילים בחכמה כמוני השני והוא מ"ש ב' סה"ק באמרך שמע הכוין לגדולה. ישראל גבורה. ה' ת"ת. אלהינו. נצח והוד. ה' יסוד. אחד מלכות. והכוין עוד לכלול במלת אחד כל י"ס דהיינו א' כתר. ח' ח' ספירות מחכמה עד יסוד. ד' מלכות. וכן הכוין בבשכמל"ו במלת ועד כמו באחד בחילוף אלפא ביתא דאטב"ח ג"ע וכו' ע"ח פ"ב נ"פ. והדל"ת הרי אחד. ועיין בסדה"י מזה ובספרי האר"י והרמ"ק ובזוהר. וה' בס' הזוהר דבאיזה כוונה שמכוין שפיר אית ביה. והכל נתנו מרועה אחד ולכוונת ייחוד כולם הולכים ועיין ג"כ בהר"ם ריקנאטי פ' ואתחנן. ועיין ג"כ מ"ש מו"ז מה"ר נאתן בס' פרי צדיק. וה' הרי"ז גמנ"ז הקורא את שמע מייחד הש"י ממעלה למטה וממטה למעלה ועליו נאמר אשגבהו כי ידע שמי. וגם כוונה זו נכונה אם תתבונן אליה: **צריך**, ליזהר שלא להאריך בהאל"ף דאחד שלא יראה כאומר אי חד שאז נראה משמעו היה אחד ח"ו או אין חד ועיין בזוהר שלח לך דף קס"ב ע"א: ולא יחטוף בהחי"ת פי' שלא יקרא אותה בחטף בלא פתח שאין משמעות בחטף שום דבר אלא יאריך בה קצת לא יותר מדאי דכל המאריך א"ח שלא דל"ת לא משמע מידי אלא יאריך קצת כדי להמליכו בט' גלגלים בהאל"ף וחי"ת רומזים עליהם. ובש"ע כתוב כדי להמליכו בז' רקיעים והארץ. ובאל"ף דאחד יכוין שהקב"ה יחיד ומיוחד. ובדל"ת יאריך שיעור כדי להמליכו בד' רוחות העולם. וי"א שירמוז בעיניו כנגד השמים והארץ וד' רוחות העולם וי"א לנענע בראשו למעלה ולמטה ולד' רוחות העולם כדי לעורר הלב (טור ודר"א): **צריך** להפסיק בין אחד לבשכמל"ו כי עיקר קבלת עול מ"ש הוא פ' ראשון (אבודרהם וב"י ב' רוקח ופ"ח ב' הירושלמי): ול"א בפ' מי שהיה קורא ב' הטעם שפ' ראשון משמעותו קבלת עול מ"ש. אבל בבשכמל"ו הוא ל' ברכה ע"כ: **וצריך** להפסיק בין ועד לואהבת כדי להפסיק בין קבלת עול מ"ש לשאר מצות. ושיעור הפסקות אלו כדי לחשוב בלבו אנכי ולא יהיה לך כדי להרהר בכל הי' דברות (של"ה דף רנ"ג ומ"א סי' ס'): **כתב** רד"א ב' בעל ההשלמה דע כי ד' כוונות חלוקות זו מזו בק"ש כוונת הלב כוונת הקריאה. וכוונה לצאת. וכוונת קבע. כוונת הלב לא בעינן אלא פ' ראשון. כוונת קריאה בעינן לכל הפרשיות שאם היה קורא להגיה לא יצא. וכוונה לצאת לא בעינן אלא בפ' ראשון שאפי' לא כיוון לבו לצאת יצא דמצות א"צ כוונה. וכוונת קבע בעינן בפ' ראשון שלא יעסוק במלאכתו ויקרא כדי שלא תהא קריאתו קריאת עראי עכ"ל: **ואחר** פ' ראשון יאמר בשכמל"ו בלחש דאי' בגמרא פסחים מ"ט מוספינן בשכמל"ו דא"ר שמעון בן פזי ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו. אמר ח"ו שמא יש במטתי פיסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק שיצא ממנו עשו א"ל שמע ישראל אבינו ה' אלהינו ה' אחד. כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. פתח הזקן ואמר בשכמל"ו פי' וזהו אמרו שבט בנית ושמעו אל ישראל אביכם כלומר מאמר זה שהוא בשכמל"ו יהא קבלה בידכם וענו כולם ואמרו כן (רד"א). אמרי רבנן היכי ניעביד. נימריה לא אמריה משה.

לא נימריה הא אמריה יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי: ומה שלא אמרו משה לפי שהיה במקום הנ"ל דמפיק היה כותב משא"כ יעקב הולך לאמרו להמשיך ברכה ורצון מלמעלה למטה לפי שנסתלקה ממנו השכינה (הר"ם רקנאטי פ' ואתחנן): וכמ' כת"י כ' ב' לבנת הספיר כי טעם שאמרו יעקב לפי שהיה יורד לגלות והשכינה עמו והולך להמשיך לה ברכה ולא יפסוק השפע. ומשה היה עולה מן הגלות אל הארץ לא היה צריך לאמרו כי כבר כלולה במעלה בארבעים שנה של מלכות משה היה מאיר להם השמש וירח מקבלת בלי הפסק עכ"ל. ואמרי' באלה הדברים רבה למה ישראל אומרים אותו בחשאי. בשעה שעלה משה למרום גנבו מן המלאכים ולימדו לישראל. לבן בתו של מלך שהיתה לו בת בתולה והיה רואה בגדים נאים ולוקח לה. פעם א' נכנס לפלטרין של מלך וראה קוזמירון של מרגלית שם. פי' בגד נאה וחשוב. גנב אותו ובא ונתנו לבתו. התחיל מלוה לה. כל הבגדים לבשי אותם בפרהסיא. אבל קוזמירון זה גנוב הוא אל תלבשי אותו אלא מן הדלת ולפנים. כך אמר משה לישראל כל המצות שנתתי לכם הוא ממה שקיבלתי מהקב"ה. אבל השם הזה שאני נותן לכם הוא ממה ששמעתי ממה"ש שבו הם משבחים להקב"ה וגנבתי אותו מהם. לכך תהיו אומרים אותו בחשאי וזהו בשמע ישראל ה' אותיות שניות מבה וש"ת עלה. היינו מז"ל כשעלה משה למרום הורידו לישראל (ר"ן ומ"כ): אבל ביוה"כ אומרים אותו בפרהסיא לפי שהם כמלאכים לובשים לבנים ולא אוכלים ולא שותים ואין בהם לא חטא ולא עון. עוד משלו רז"ל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה. תאמר יש לה גנאי. לא תאמר. יש לה צער. התחילו עבדיה מביאים לה בחשאי. ועיין פירוש המשל בהר"ם ריקאנטי פ' ואתחנן וכת"י ז"ל: **וצריך** לדקדק באותיותיה וליתן ריוח בין הדבקים דא"ר חמא בר חנינא כל הקורא ק"ש באותיותיה מצננין לו גיהנם שנ' בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון דהיינו הקורא בפירוש מלכות שדי דהיינו ק"ש. בה בזכותה תשלג בצלמון: **וצריך** להפסיק בין היום לעל לבבך ובין היום להאהבה כדי שלא יהא נראה היום ולא למחר: יפסיק בין נשבע לה' כדי להשמיע השי"ן יפה שלא יהא נראית כה"א: **יתיז** זיי"ן של תזכרו דלא לשתמע תשקרו או תשכרו והוי כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס: וכן צריך להתיז זיי"ן' דוזכרתם: ידגיש יו"ד של שמע ישראל שלא תבלע ולא יראה אל"ף. וכן יו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו: יתן ריוח בין וחרה לאף דלא לשתמע וחרף: יתן ריוח בין תיבה שתחלתה כסוף תיבה שלפניה כגון בכל לבבך על לבבכם: בכל לבבכם. עשב בשדך. ואבדתם מהרה. הכנף פתיל. אתכם מארץ. צריך להפסיק בכל אל"ף שאחר מ"ם כגון ולמדתם אותם וקשרתם אותם ושמתם את וראיתם אותם וזכרתם את ועשיתם את שלא יהא נראה כקורא מותם מת: וצריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנח: ואפי' במלוה לדקדק באותיותיה קראה ולא דקדק בהן יצא: **מי** שקרא ק"ש ובא לבהכ"נ ומצאן שקורין. קורא פסוק א' עמהם (בה"ג) כדי שלא יהיו עסוקין בעול מ"ש והוא יושב ובטל (רד"א): **קרא** ק"ש בלא ברכה יצא י"ח ק"ש וחוזר וקורא הברכות בלא ק"ש וטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות (ש"ע סי' ס'): **שמע** וכו' **אחד**. מתחיל בשי"ן ומסיים בדל"ת אותיות שד. כל האומר ק"ש בכוונה מגרש ומבריח השטן. ק"ש מתחיל בשי"ן ומסיים במ"ם. אותיות שם שבו עיקר קבלת עול מ"ש (ר"ן): **כשאומר** וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפלין של יד. וכשאומר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בתפלין של ראש (כ"כ הפוסקים) וכן נהגו בה: **קרא** פרשה וטעה בה כגון שדילג פסוק אחד חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפרשה. ואם אינו יודע היכן טעה חוזר לראש הפרשה ואם טעה בין פרשה לפרשה שהוא יודע שסיים פרשה ואינו יודע אם ראשונה אם שנייה חוזר לפרשה ראשונה ויתחיל והיה אם שמוע: היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה חוזר לוכתבתם הראשון. וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם. אבל אם התחיל למען ירבו אינו צריך לחזור דהרגיה נקט ואתי (מר"ן והפוסקים):

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ג) בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ ד): וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ ה) וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב

בשדך

ג) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ד) לא תחמוד בית רעך. ה) לא תגנוב:

ואהבת. אחר שהזכיר הייחוד פתח באהבה כי כשאדם מייחד בלב שלם ובכוונה שלימה אז נקשרת נפש המייחד באהבתו של הקב"ה והיא נק' עבודה שבלב (הר"ם ריקנאטי פ' ואתחנן): **ואהבת** אותיות האבות שנ' זרע אברהם אוהבי: בכל לבבך. זו התפלה שאומר שמע ישראל שקבעו רז"ל ק"ש בתפלה שאומר נ"פ ח"י ברכות בתפלה כמנין לבבך. ד"א בכל לבבך נגד תפלין של יד שנ' בהם ושמתם את דברי אלה על לבבכם וזהו תפילין בשמאל שהם כנגד הלב שהוא בשמאלו של אדם. ובכל נפשך. זהו תפלין של ראש שהוא כנגד הנפש מונחים על המוח שמשם הנשמה וחיות של אדם. ובכל מאדך. ממון של אדם מונח וזהו מזוזה שנכתב בדלתות לשמור ממונו של אדם: בכל נפשך ובכל מאדך. יש לך אדם שנפשו חביב עליו מממונו ויש אדם שממונו חביב עליו מנפשו. לכך נאמר שניהם. ואמרו על רע"ק שסרקו בשרו במסרקות של ברזל ושמה ואמר שמע ישראל וכו' אמרי לי שכל ימי נצטערתי על מקרא זה בכל נפשך אפי' הוא נוטל את נפשך ועכשיו קיימתיו ויצאה נשמתו באחד ויצאה ב"ק ואמרה רע"ק מזומן לחיי העוה"ב: ב'כל ל'בבך ו'בכל נ'פשך. ס"ת עולה מאה רמז לק' ברכות שיעשה בלב שלם ולא יהיו עליו למשא. ובכל מאדך. בכל מדה ומדה שהוא מודד לך וכו' אמר דוד כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא. ונאמר חסד ומשפט אשירה. בין שתעשה לי חסד בין שתעשה לי משפט אשירה לך: **אנכי** מצוך היום. ר"ת מאה רמז לק' ברכות. היום על לבבך. יפסיק מעט בין היום לעל לבבך כדי שלא יהא נראה כאומר היום ולא למחר: ושננתם. ל' לימוד. אחז"ל שיהיו ד"ת מחודדים בפיך כשישאלך אדם בד"ת אל תגמגם בו אלא אמור בחריפות וביושר: היום על לבבך. שיהיו ד"ת חביבים עליך בכל עת כאלו היום ניתנה תורה. וזהו נ"כ ביום הזה כאלו מדבר סיני: ודברת בם. ולא בדברים בטלים. מכאן אמרו השח שיחת חולין עובר בעשה. ודברת בם ולא בתפלה פי' בק"ש יש לך לאמרה בקול לא כתפלה י"ח שתלוחש בלחש (פי' הילקוט ב' השאלתות). ובילקוט גדול כ"י פי' על פי מאי דאמרינן בק"ש יש לו להפסיק בין הפרקים וכו' אבל בתפלה אפי' למלך ישראל לא יפסיק: על ידך. היינו שמאל דכל מקום שנכתב יד סתם היינו שמאל אא"כ נכתב ימין אבלו שנ' כי יבית אביו יד ימינו וכן דרז"ל יד כהה והיינו שמאל: לטוטפות. תפילין של ראש נק' טוטפות ע"ש שכותבין אותו בד' בתים. טט בכתפי שתים. פת באפריקי שתים. וי"א ל' פאר כדאמרי' בשבת ובטוטפות שבין עיניה וזהו תכשיט נתון בין העינים. ולמה של יד בבית אחד ושל ראש בד' בתים. לפי שה' חושים יש לאדם ראייה. שמיעה. ריח. טעם. מישוש. וכולן שרשם מן המוח. וד' אלו אינם אלא בראש. אבל חוש המישוש שייך בכל הגוף. ועוד ע"א ד' בתים רומזים לד' רוחות. ותפלין של יד כנ

ארוך

בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְהֹוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם ו) מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהֹוָה נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה ז) אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהֹוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת

על

ו) לא תרצח. ז) כבד את אביך.

ארוך וגבוה רומז למעלה ולמטה שהקב"ה מושל בכולן: על מזוזות ביתך. דרך ביאתך. כי עקר הליכה ברגליה. דימינא עקר בריאה. ולכן מזוזה בימין מזוזות זז מות. מי שיש לו מזוזה בפתחו ותפלין בראשו וקורא ק"ש מות זז מפתחו. ויש לך בפרשה ראשונה מ"ב תיבות נגד שם מ"ב: והיה אם שמוע תשמעו. אם תשמע מעט משמיעין לך הרבה הבא ליטהר מסייעין אותו. וא"כ מה צריך לפרשה זו והלא זה נ"כ בראשון. וי"ל אחד אזהרה ליחיד ואחד אזהרה לצבור: בעתו. בלילי רביעית ובלילי שבתות שאין בני אדם מצויין בדרכים: יורה. זהו רביעה ראשונה שמרווה הארץ והזרעים: ומלקוש. רביעה אחרונה שיורדת על המלילות והקשים למלאת התבואה. ודרז"ל מלקוש שמל קשיותן של ישראל שכשאין מטר יורד צריכין להתפלל ולשוב אל ה': עשב בשדך לבהמתך. פי' תמלא עשב השדה מספיק לבהמות ולא תצטרך להוליכם למדברות: ונתתי עשב בשדך וכו' והדר ואכלת ושבעת מכאן אחז"ל אסור לאדם לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו: ואכלת ושבעת. אוכל קמעא ושבע: ושמתם את דברי אלה על לבבכם. אחז"ל אפי' לאחר שתגלו בין האומות תקיימו המצות כדי שלא יהיו עליכם חדשים כשתשובו וזהו שנ' הציבי לך ציונים שיתי לבך למסלה: למען ירבו ימיכם. ד"ת נדרשים מכלל לאו הן אם תלמדו בניכם ירבו ימיכם וא"ל יקצרון: נשבע ה'. צריך להבין עי"ן דנשבע להטעימה יפה שלא תיראה כה"א ח"ו: כימי השמים על הארץ. כמו שהשמים והארץ קיימים. ד"א לאבותיכם. זהו האבות חיו ת"ק שנים אברהם קע"ה. יצחק ק"פ. יעקב קמ"ז. יתר שהיה באבות יש לכם חלק בשני עולמות וזהו כימי השמים על הארץ שהם מהלך ת"ק: וימי בניכם על האדמה. ס"ת מילה שהמילה מקיימת ג"כ העולם שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. ויש בפרשה זו ע"ב תיבות: **כתב** בס' עה"ק כשמגיע לפרשת ציצית בתחלת הפרשה תקח כל הציציות בידך הימנית. וכשמגיע לוראיתם אותו תביט בהם ותכוין כוונה הידועה. וכשמגיע לואחרי עיניכם תשימם על עיניך ותנשקם. יעו"ש. ואני ראיתי רבותי שמנשקים אותם ומניחים אותם על עיניהם בפ' ציצית ג"פ. א' כשאו' וזכרתם את כל מצות ה'. ב' כשאו' ואחרי עיניכם. ג' כשאו' ועשיתם את כל מצותי. וכ' בס' זכירה שמי שנותנם על עיניו מובטח לו שלא יבוא לידי סמוי עינים וכ"כ בס' בה"ע ז"ל וכל השומר זה ויוצא בזה להדר המצוה ולרוממה שכרו הרבה מאד ולא יחוש אם ילעיגו עליו כי המלעיג ילעיג ממנו ואוי לו ולרוע מזלו כי כל המוסיף ביראת שמים ובקיום המצות מוסיפין לו חיים וטובה (סדה"י): **ויאמר**. ציצית.

ר"ת

עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם ח) אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי ט) וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת י):

וחוזר

ח) לא תנאף. ט) זכור את יום השבת. י) ענה בי ולא תענה ברעך עד שקר.

ר"ת צדיק יסתכל ציציותיו תמיד: על כנפי בגדיהם. לזכור ואשא אתכם על כנפי נשרים: פתיל תכלת. ל' גיבול וגליס. יזכור מכת בכורות: ציצית יש בו ח' חוטין רמז שהקב"ה יחיד ושוכן למעלה מח' רקיעים: ציצית עם ח' חוטין וה' קשרים עולה תרי"ג ששקולה מצות ציצית כתרי"ג מצות וזהו שנ' וזכרתם את כל מצות ה': וראיתם אותו. אחז"ל תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לספיר וספיר דומה לכסא הכבוד שנ' כמראה אבן ספיר דמות כסא הוי וראיתם אותו: וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. יעוין בכאן בכל מצוה שבאה לידו יקיימנה ובזה תחשב לו כמעשה (סדה"י). וזהו נ"ל למען תזכרו דהיינו לומר מתי תבוא לידי מצוה ואקיימנה ובזה ועשיתם את כל מצותי נחשב לכם כאלו עשיתם כאלו ועשיתם את כל מצותי: ולא תתורו. מן ויתורו את ארץ כנען כדרך המרגלים החוקרים בארץ. כן יצה"ר מפתה ומרגל בכל רמ"ח איברים שבאדם כדי להחטיאו: למען תזכרו. יקנים ז"ן דתזכרו דלא לשתמש הבכרו כלומר ע"מ לקבל פרס וכן ז"ן דוזכרתם: והייתם קדשים. ר"ת קום שאדם יקום ויעשה המצות בזריזות ולא בעצלות ויעשה לבם קודש ולבם שמים ולא בלא כוונה כי אם תקיימו מצות בכוונה ישמע הקב"ה קולכם כשאתם מתפללים וצועקים לפניו וזהו והייתם קדושים לאלהיכם ר"ת קול: אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. ע"מ שתקבלו מצותי ולכך אמר בשעת מ"ת אשר הוצאתיך מא"מ ולא אמר אשר בראתי שמים וארץ שאם אמר כן היו ישראל משיבים כלא זה עשיה לשאר אומות ג"כ ולמה נקבל התורה יותר משאר האומות לכך פתח בי"מ שלא נעשה כן לשום אומה ולשון: אני ה' אלהיכם. ב"פ נכתב אני ה' אלהיכם לומר לכלם שכר בעה"ז ולעה"ב (מהרי"ק ז"ל): **ואחר** שישלימו הצבור ק"ש מסיים ש"ץ אני ה' אלהיכם אמת וחוזר ש"ץ ואומר בקול רם **ה' אלהיכם אמת** (ב"ע סי' ס"א): כדי להשלים רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איברים של אדם דאי' בתלת הדברים רבה שמור מצותי וחיה שמור רמ"ח תיבות שבק"ש והקב"ה ישמור רמ"ח איברים שלך. והטעם לחזור ג' תיבות אלו למדוהו ממדרש רות וז"ל א"ר נחמי' א"ל נחמיה בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם והקורא ק"ש כתקנה כל אבר ואבר נוטל תיבה א' ומתרפא בה וזהו שאמר הכתוב רפאות תהי לשרך. אדהכי מטא ההוא ינוקא לאי מאורתא ויתיב קמייהו. שמע אלין מלין וקם על רגלוי ואמר והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות. א"ל ר' חייא תיב ברי תיב. א"ל ברי שמעת בהא מידי א"ל כך שמעית מאבא. בק"ש יש רמ"ה תיבות הס אלא לתשלום מנין איבריו של אדם ומשום הא תקינו שיהא ש"ץ חוזר לאלה תיבות. ומאי ני' ה' אלהיכם אמת כדי להשלים לכל הקהל רמ"ח תיבות וכדי שלא יפסיק לאמת לא פחות ולא יותר מכלם. אדהכי אתא רב יהודה בריה דרב פנחס ויתיב גבייהו א"ל במאי עסקיתו א"ל במלי דק"ש והא אמר ההוא ינוקא. א"ל ודאי הכי הוא והכי א"ר יוחנן בן נורי אמר ר' יוסי בן דורמסקית משמיה דר' עקיבא חסידים הראשונים תקנו ק"ש כנגד י' הדברות וכנגד איבריו של אדם. הסרו מהן שלש למנין איברי

של

וחוזר ש"ץ בקול רם **יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם** אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

אמת

של אדם תקנו שיהא ש"ץ חוזר ומשלים אותם ומאי ניהו ה' אלהיכם אמת. בתפלה תקנו ג' ראשונו' וג' אחרונו'. בק"ש ג' שמות בראשונה ה' אלהינו ה'. וג' שמות באחרונ' ה' אלהיכם אמת וכל האומר ק"ש כהאי גוונא אינו ניזוק כל אותו היום: **כל** האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחסר ג' תיבות שש"ץ חוזר. מאי התקנה יכוין בט"ו ווין שבאמת ויציב ועכ"ז היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות אותם תיבות שש"ץ חוזר לא יוכל להמנות אותם בחשבו' רמ"ח כשאר הצבור עכ"ל וכן נמצא בזוהר חדש פ' אחרי מות ובתקונים תקון י"ח וכ' פר"ה שראוי ללמד לתינוקות שכשיגיעו לסוף ק"ש שיאמרו הני ג' תיבות ה' אלהיכם אמת בלחש ואח"כ כשיחזור יאמרם לפני ג' תיבות בקול רם להוציא הצבור שאם אומרם תחלה בקול וחוזר פעם שנית בקול מיחזי כשתי רשויות ומזלזל בדברי רז"ל חכמי התלמוד שכתבו דשאומר שמע שמע משתקין אותו וראוי לנזיפה יעו"ש וכ"כ הרדב"ז בתשו' סי' נ"ה ומהריק"ש בהגהותיו שכן נהגו ונלע"ד שכן יש להוכיח קצת מל' מרן הש"ע שכ' וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת מכלל דפעם ראשונה אומרו בלחש: **בב"י** א' שבס' הפליאה אומר לומר אני ה' אלהיכם כי אמת איננה מן המנין אלא מהברכה. ואמר שם שכבר היה א' במצרים ורצה לנהוג כס' הפליאה וכן בקושטנדינ"ה וגערו בו חכמי הדור ועיין גם' מה"ק ז"ל ועיין בהרמ"ע מפאנו מאמ"ח סי' י"ז מענין זה: **ולכן** כל ירא שמים צריך שיתחיל לקרות ק"ש עם הצבור מלה במלה. ולא נגמר קודם ימתין לכוין באותם תיבות. ואם נגמרו הצבור קודם ימהר ויחיש לגמור כדי לשמוע התיבות במקומ' ואם א"א לו להשיגם כי רב המקום שביניהם יעמוד במקומו וישתוק וישמע לש"ץ ואח"כ יגמור. ונ"ל שיועיל לו כיון שהוא עומד בתוך ק"ש והם רמ"ח תיבו' עצמן (שדה"י): **והקורא** ביחיד יכוין בט"ו ווין שבאמת ויציב. שט"ו ווי"ן עולים צ' כנגד ג' שמות של הוי"ה שבכל א' עם ד' אותיותיו עולה ל' הרי צ' (ש"ע סי' ס"א). ורמ"א כ' שט"ו ווין עם הקריאה נהפכת לאחד עולים צ"א כמנין אמן והוא כמנין השם בכתיבתו ובקריאתו יהו"ה אדנ"י אמת: ובערבית שאין שם ווי"ן יכוין שוי"ו של ואמונה שעולה וא"ו במלואו וא"ו אל"ף וא"ו ר"ל מאל"ף ועד וא"ו. כיצד א' אחד. ב' שנים. ג' שלשה. ד' ארבעה. ה' חמשה. ו' ששה. עולה המנין מאל"ף ועד וא"ו כ"א כמנין שם אהיה. וכן ו' שניים הרי ב' שמות והאל"ף הנשארת יצטייר מתנה יו"ד וי"ו יו"ד כזה **א** עולה כ"ו כמנין הוי"ה הרי ג' שמות (ח"י ב' ס' הקנה וכ"כ בס' מטה אפרים ובסדה"י): ויש מי שאומר שיכוין במלת ואמונה שיש בה מלת אמן כמנין הווי"ן (רמ"ע שם): א"נ יכוין במלת אמת שהיא נוטריקון אל מלך נאמן (כ"מ מהרימ"ע ז"ל): ול"ע לענ"ד דהא אנן בעינן ג' שמות דוקא. ורמ"ע שם כ' דאף בשחרית יש לכוין במלת אמת ושיא לבדה מספקת ליחיד שיודע לכוין במקום ג' תיבות במוסיף הש"ץ כי היודע באותיות אמת שהם ראש תוך סוף דכתי' ביה אני ראשון לעילא עד אין סוף. ואני אחרון לתתא עד אין תכלית. ומבלעדי אין אלהים באמצע הקצוות הבלתי מוגבלות כלל ועיקר: **נשמע** מזה אם היחיד מכוין במלת אמת שהקב"ה הוא ראשון והוא אחרון ומבלעדו אין אלהים די בזה עכ"ל ומכאן יש סעד לדברי מהרימ"ע ז"ל: **ומיהו** צריך ליזהר להתפלל עם הצבור ולכוין במה שחוזר הש"ץ כדי להשלים איבריו ומי שהוא חסר מהם הרי הוא פגום בגופו ואין ברכה שורה על דבר פגום. והמתפלל יחידי אפי' יכוין בט"ו ווי"ן קרינא ביה מעוות לא יוכל לתקון כדאי' לעיל במדרש רות שכתבנו לעיל וכ"כ ח"י וב' המוסר ובש"ה דף רנ"ג: ויש לשאול מאחר שק"ש נגד רמ"ח איבריו של אדם למה

חסר

אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם כִּסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ קַיֶּמֶת: דְּבָרָיו חַיִּים וְנֶאֱמָנִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עָלֵינוּ וְעַל אֲבוֹתֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹתֵינוּ עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל

האחרונים

חסר ממנה ג' תיבות. ואם כוונת השורה לכך היתה למה נצטרך להוסיף ג' תיבות להשלים לרמ"ח. ותירץ בס' שושן סודות כי מדת הפחד היא גבורת השמש ובה הטומאה נשאה ראש עד עלתה עד ז' ימים העליונים. והנה אברהם אע"פ נטל מדת החסד לחלקו ואברהם עולה רמ"ח והנה הטומאה עולה ודוקעת עד החסד בכל איברי האדם העליון חוץ מג' עליונים האיברים הרוחניים שהם ג' ספירות העליונים. וכדי שלא להרמיז עליהם חסרו ג' תיבות וכדי שלא להחסירם לגמרי מרמזים עליהם ברמז אני ה' אלהיכם כדי שלא יהיה חסר האדם העליון מאותם ג' איברים. וכל זה בלבור יען כי תפלת הלבור וקריאתם נשמעת ואין טומאה חוללת בה אבל ביחיד לא ע"ש סי' ס"ו כה): **בין** ה' אלהיכם לאמת אסור להפסיק בשום דבר אפילו לקדיש וקדושה משום שנ' וה' אלהים אמת אלא יאמר ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק (ב"ע סי' ס"ו): **אמת** לפי שהיים פ' ק"ש בסיפור י"מ על כן הסמיכו לה ברכת אמת ויציב שהיא ג"כ מספרת ענין י"מ (רד"א): ותקנו לומר אמת ויציב בשחרית על הנסים שעשה הקב"ה עם אבותינו בגאלנו והעבירנו בים בחרבה ושקע שונאינו בתוכו (רד"א בפי' תפלת ערבית): **בס'** המנהיג טעם שתקנו ט"ו ווין באמת ויציב לפי שנחשד מרע"ה בכסף שנעשה ממנו הווין ובשעת החשבון שכח עד שנזכר ואמר אמת שנעשה הווין ואת האלף ושבע המאות עשה ווים ע"ש וכ"כ הרי"ך: ט"ו ווים כמנין י"ה ואלף בתחלה אמת וה"א בסוף ויפה. הרי לך אהי"ה (רי"ך): ט"ו ווין עולים צ' ועם ר"ת של ה'דבר ה'זה הרי מאה כנגד מאה ברכות לפי שהיו מתים מישראל ק' בכל יום. ותקנו ק' ברכות ופסקה מהם המגפה (שם): וכ' בסדה"י ז"ל ויאמר אמת ויציב מלה במלה והוא שבח גדול ונורא. ויש בתחלתו ט"ו ווין ואל"ף של אמת לייחד השני שמות שאמרנו והם כולם תשביעי' לכלה לייחד אותה עם בעלה והיא מרגניתא דלית לה טימי ושמעתי בזה השבח של אמת ויציב שאחו בני הגולה שהיו רחוקים מירושלים ולא היו עם עזרא בבבל ושלח עזרא אחריהם ולא רצו לעלות באמרם שכיון שהיו עתידים לגלות פעם אחרת ובהמ"ק עתיד ליחרב למה לנו להכפיל יגונינו פעם אחרת טוב לנו לעמוד במקומנו ולעבוד את השם. ושמעתי שהם אנשי טולטיל"ה והקרובים אליהם וכדי שלא יחזיקו אותם באנשי רשע ומחוסרי אמנה הגולה כתבו להם זה השבח הגדול וענין הג' גליות והגאולות הנרמזות בו. ויש בו ח' פעמי' אמת שהם כנגד ח' גאולות. ד' מהם נמצאו במצרים כמו שרמוז בפ' ולקחתי. וד' כנגד גליות. ותשלום הה' אמת באמת ובאמונה ובאמת אשרי איש והם ד' זכרים וד' נקבות שהגאולה עתידה להיות כולה באשה מכח זכר ויהיה שיר חדש עכ"ל:

אמת. ויציב. הוא תרגום אמת. וכ' בעל ת"י ולפי שאין לומר אמת אמת ב' פעמים תקנו לומר ויציב בתרגום כך ראיתי במדרשו של רשב"י ע"ש עכ"ל: **הדבר** הזה עלינו. כלומר הדבר הזה שזכרנו בק"ש הוא אמת ויציב וכו': לדור ודור. ע"ש לדור דורים שנותיך (רד"א): ומלכותו ואמונתו קיימת ול"נ הכא לעד דכפל לשון ויתרון הוא דתיבת לדור ודור דבריפא קאי אכולהו ולשון הפסוק במזמור לתודה ועד דור ודור אמונתו: **חיים**. ל"נ הכא וקיימים דהיא היא דהא תרגום חיים קיימים. ועוד דהרי בסוף אומר זה דבר טוב וקיים וא"כ למה יכפלנו שלא לצורך: **דברין** חיים. זו התורה דכתי' כי היא חייך (רד"א). ר"ל נותנים חיים לעולם (כ"ח): לעד וכו' שאין להם הפסק: עלינו ועל אבותינו. כנ"ל להקדים עצמנו בעולו ית' לאבותינו כי הוא מנהג

הלשון

הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם בֶּאֱמֶת חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר:
אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ וּמֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ וְגֹאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ וְצוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ וְאֵין לָנוּ אֱלֹהִים עוֹד זוּלָתֶךָ: עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אֱמֶת אַשְׁרֵי אִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁמַע אֶל מִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ

ודברך

הלשון בכל מקום להקדים אלהינו ואלהי אבותינו. מלכנו מלך אבותינו הנזכר בסמוך אח"כ גם בפסוק נשנה כן זה אלי ואנוהו והדר אלהי אבי וארוממנהו. ובפ' זה שמו אנשי כנה"ג לומר אלהינו מקדימים עצמם ואח"כ ואלהי אבותינו כדכ' מהר"א ן' שועיב ז"ל: ועל כל דורותינו. ול"נ וע"כ דורות זרע ישראל עבדיך דדי באתרו ועל כל דורותי' שהוא מדבר בעד כל ישראל: על הראשוני'. סמוך הוא לדיבור של פניו ואינו מלתא באפי נפשה היא ולכן צריך לאמרו בנשימה אחת להסמיכו לדבור שלפניו: חק. פי' חוק עלינו לקיימה ולא יעבור זה החוק (רד"א) ול"נ נתן. גם הרד"א וס' בי"א ל"נ לה. ותיבת חק בקמ"ץ כלשון הפסו' חק נתן ולא יעבור אלא שכאן ל"נ נתן לפי שדבריו הוא באמרינו שאנחנו עושים חוק זה עלינו שלא יעבור שבא"כ בפסו' דמשמעי שבשחו של מקום ב"ה: ה' אלהינו ואלהי אבותינו. ה"נ ומסתבר כי היכי דמזכירין מלכותו אצל אבותינו דמאי שנא: וגאל את אבותינו. ה"נ ול"נ גואל בוי"ו כי הוא מדבר על גאולת אבותינו שכבר עברה וכ"נ הרד"א: יוצרנו. ה"נ ע"ש כה אמר ה' גואלך ויוצרך מבטן (ישעיה מ"ד). והכוונה שכאן כי מעת שילדנו היה לנו למושיע ומגן וזהו שהיה פודנו ומצילנו מעולם הוא שמך: וצור ישועתנו. ע"ש וירום אלהי צור ישעי (שמואל ב"כ) וכצ"ל והרד"א חסר תיבת צור מל' הפ': זולתך. ה"נ ע"ש ואין אלהים זולתך (ד"ה י"ז): עזרת אבותינו אתה. ר"ת ע"ב שם שבו נבקע הים (רי"ז): אתה הוא מעולם. ר"ת אותיות מאה רמז לק' ברכות (שם): מעולם מגן ומושיע. ס"ת מגע שמגע המצרים מלהרע לישראל: מגן ומושיע לבניהם. ול"נ להם ולבניהם וה"ק עזרת אבותינו אתה הוא מעולם וגם מגן ומושיע לבניהם אחריהם. ואי בעיך גם לאבות קשה לשון בכל דור ודור ולא בעיך זה אלא בבנים המתחדשים בכל דור ואצ"ל דיש לדחוק דישועת הבנים היא ישועת האבות ג"כ מ"מ לפרשו לגבי בנים עדיף טפי דהכי אשכחן בבתים שלפניו דמשבחו לשי"ת מצד האבות והדר ומשבחו מצד הבנים. אלהינו מצד הבנים. ואלהי אבותינו מצד האבות. מלכנו ומלך אבותינו. גואלנו וגואל את אבותינו וס' הפסו' בישעיה מ"ע נקט ולא יריבך אנכי אריב. והדר ואת בניך אנכי אושיע ודוק: בכל דור ודור. כ' הרד"א אפשר שהוא מחובר למעלה ואפשר שהוא מחובר למטה ושניהם נכונים עכ"ל. והמנהג בקריאה לחברה למעלה לומר כי לא לבד בניהם הושעת אותם בגאולים אלא גם בניהם עדי עד בכל דור ודור והכי מסתבר טפי וככר היה א' ב"ל רוצה לסמכה למטה ומיחו בידו גדולי הדור: ברום עולם. ר"ת ע"ב (רי"ז): ברום עולם מושבך. הכוונה שאעפ"י שברום עולם מושבך אפ"ה אתה משגיח על פעליך עד אפסי וקצוי ארץ לשלם לאיש כדרכיו כן משפטו כן צדקו ובענין מ"ש דהע"ה ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ לא כמו שחושבים הטפשים עזב ה' את הארץ וסמך זה לעזרת אבותינו לומר כי עוזם מאויביהם והושיעם והן אותם מצריהם: ומשפטיך. ה"נ הע"ת בגבול ע"ש כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו (ישעיה כ"ו): עד אפסי ארץ. קצוות הארץ והוא ענין כליון ג"כ ופי' עד דור אחרון שתאפס הארץ (כן פי' הרד"א ורד"ק). וי"מ עד מקום שאין שם ארץ כי אם תוהו ושממון (שם הרד"א): אשר ישמע אל. ה"נ והוא ע"ש את הברכה

אשר

וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם לְאָבוֹת וּבָנִים: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מוֹשִׁיעַ: אֱמֶת מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם בְּדֶבֶר הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאַלְתָּ. וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים עָבְרוּ מַיִם וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם עַד אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: וְעַל זֹאת שִׁבְּחוּ גְאוּלִים

ורוממו

אשר המתו: ותורתך ודברך יהיה על לבו. ה"נ בכל הנוסחאות בלי יתרון: ומבלעדיך אין לנו מושיע. ה"נ ע"פ ומושיע אין בלתי (הושע י"ג): כל בכורי מצרים. ע"ש שהכה בכורי מצרים (תלים קל"ה). ואף לגי' הדפוסים דגרים בכוריהם הכי הוא וקאי אמאי דאמר לפני זה אמת ממצרים ואמר אח"כ של בכוריהם ר"ל בכורי מצרים עצמם הנזכר בראשי' הדיבור. וגי' ספרים שלנו כלשון הפסו' שכתבתי לפי שעיקר הגזרה היתה על בכורי מצרים עצמם כדכתי' הנה אנכי הורג את בנך בכורך. שעל בכורו היה מיצר ודוקא לא על בכורות אחרים אלא שאח"כ נפשטה ונמשכה גם על שאר בכורות לפי שהיו שמחים במפלתם ובשעבודם של ישראל ועליהם נאמר שמח לאיד לא ינקה כדאי' במדרש פ' בא ע"ש: בדבר הרגת. כבר כתבנו לפני זה דמספר מבכורי מצרים עצמם לזה נקט בהם בדבר הרגת וזה לפי שהתי מיני מיתות היו שם. האחת שנתחנה קמו הבכורות והרגו במצרים כדכתי' למכה מצרים בבכוריהם ולא נאמר למכה בכורי מצרים. לאמר שהבכורות הכו במצרים. ואל זה רמז המגיד באמרו ובזרוע נטויה זו החרב והיינו חרב הבכורות כדפי' המפרשים. ומיתה שנית היתה ע"י הקב"ה בעצמו וז"ש כאן בדבר הרגת לאפוקי הריגה בחרב שהיתה ע"י הבכורים ופירשו דבר ומגפה ומות כדכתבו ז"ל. ואם תשכיל תבין דנקט ל' הפסו' כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ורמז אל מכת בכורות. גם אמר כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך ופרש"י זו מכת בכורות. ואם ר"י מאורלינ"ש פי' בו מל' ראשית בכורי בני השיבוהו אחרונים ז"ל: וים סוף בקעת. ול"נ להם דמה הנאה לישראל עצמם בבקיעת הים שהכוונה בבקיעת הים להטביע זדים וז"א וים סוף בקעת כדי להטביע זדים בתוכו. ושוב ראיתי לאבר"ן ז"ל כדברינו וז"ל וידידים עברו ים. והלא בהלל הגדול כתיב והעביר ישראל בתוכו וניער פרעה וחילו בים סוף. וי"ל הכי הפשט וים בקעת ולמה. אלא בכוונתך להטביע הזדים והיאך היה המעשה וידידים עברו ים ואח"כ ויכסו מים צריהם עכ"ל. וידידים ע"ש ידיד ה' וע"ש נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה (הר"א). והכי אמרינן נ"כ בגמ' סוטה פ' אלו נאמרין ידידי טובעים בים ואתם אומרים שירה וכו': עברו מים. ה"נ והוא ע"ד מ"ש חז"ל בילקוט ובמכילתא לא הספיק אחרון שבישראל לעלות עד שרמז הקב"ה לים ושבו המים על מצרים ע"כ וזהו שהסמיך לו ויכסו מים צריהם: **ועל** זאת. ה"נ בוי"ו. וטעם הוי"ו לכלול גם מה שבוררו על העתיד שהשירה זאת יש בה לשעבר ולדורות ולעתיד כדאי' בזוהר פ' בשלח דף כ"ד ע"ב ואי גרסי' לה בלא וי"ו לא היה משמע שבוררו כי אם על העבר. ויעויין מ"ש הרב הלבוש בה' חנוכה סי' תרפ"ב לענין ובזמן הזה. ומשם שה' על ענין הוי"ו תבין לעניננו אף דאנן לא קי"ל כהתיא והוק: עד אחד. ה"נ כל' הפסוק לא נשאר בהם עד אחד. וראיתי להרי"ן ז"ל שכ' וז"ל אחד מהם לא נותר וקשיא והלא בפ' בשלח כתיב ולא נותר בהם עד אחד ונקוד עד משמע שאחד נשאר וזה היה פרעה שנעשה מלך בנינוה כמ"ש מהר"ם ז"ל עכ"ל. ולפי גירסא זו סרה קושית הרי"ן ז"ל ואלו הוא לא היה מקלס לה: ועל זאת. שגאה בל' יחיד יען כי קריעת י"ם עיקר הגאולה שהיא התכלית (נר מצוה ח"א דף ל"ג ע"א): גאולים. ה"נ ע"פ יאמרו גאולי ה' וקרי להו כן כי גאולת מצרים היתה מצד היובל הנק' בשם גאולה והבן: שירות וזמירות. ה"נ דשירתא בלפרת ומיהו

ברמשא

וְרוֹמְמוּ לָאֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים שִׁירוֹת זְמִירוֹת תּוּשְׁבָּחוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל גִּבּוֹר וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים עֲדֵי אָרֶץ. מַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים עַד מָרוֹם מוֹצִיא אֲסִירִים פּוֹדֶה עֲנָוִים עוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו תְּהִלָּה לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא. מֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי
ישראל

ברמשא. תושבחן ביממא. כדאי' בזוהר ויקרא דף כ"ג ע"ב ושידרה בסדר זה כדי שיהיה תיבת זמירות באמצע הרומז לגבורה וסימנך נוהן זמירות בלילה. ושירות בצפרא חסד אל מצד החכמה. ותושבחן ביממא ת"ת ישראל. וכן מבואר פ' פינחס דף רכ"ג ע"ב וז"ל בניגון ובזמר בחסד ובגבורה בשיר וברכה בחכמה ובינה. גם בתיקוני הזוהר תקון י"ג דף כ"ד ע"א ע"ש ואל כוונה זו סידר ג"כ אח"ז גדול גבור ונורא כי נורא הוא בת"ת כדאי' פ' יתרו דף ע"ט :

תהלה. ה"נ התהלה לאל עליון ברוך הוא. כי תהלה במלכות ואל עליון בבינה ברתא ואימא ואחר בכללם יחד חזר ויתאחד בכלל הי"ס יחד כנרמז בתיבת ברוך. וחזר וכללן במקורן בכתר הנקרא הוא וציין לקמן מ"ש בכוונת עלינו לשבח : **לך** אמרו שירה וכו'. הא מל' את ה' האמרת שהוא לשון תפארת ורוממות ולזה לא אמר ל' ענו וסמך שירה אלא בשמחה ע"ש בשמחה ובשירים כי זה תלוי בזה (רד"א) : **אמרו** כולם מי כמוך וכו'. בפרקי ר"א אי' כי פסוק זה פרעה ובני ישראל אמרוהו ולז"א אמרו כולם מי כמוך באלים וכו' ולזה אמרו כולם נתשבח לאמה עם פסוק מי כמכה וכו' : **ול"נ** הכא שירה חדשה השבח נרמז גם שאמר לך אמרו שירה בשמחה רבה. גם כל הענין הוא כאמרנו משה וכל בני ישראל וכו' וקאי אפסוק מי כמוך והפסוק ה' ימלוך וכו' : **ויזהר** שלא להפסיק אחר שאמר גאל ישראל בשום דבר ואפי' לקדיש וקדושה · ואם צריך לענות קדיש וקדושה ימתין קודם שיאמר ה' ימלוך (עיין ש"ע סי' ס"ו ס"ט) : **אם** עד שלא קרא ק"ש מצא צבור מתפללים לא יתפלל עמהם אלא קורא ק"ש ואח"כ יתפלל דסמך גאולה לתפלה עדיף (ש"ע קי"א) : **מי** שהוא אנוס ודחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש יקרא ק"ש עד אמת ויתאין לומר שאר הברכה עד שיתפלל שאז יאמר אמת ויציב ונכון וכו' ויתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפלה (ב"י ורמ"א סי' ס"ו ה' רוקח סימן שכ"א) : **ומצוה** לסמוך גאולה לתפלה בין בשחרי' בין בערבית כדאי' פ"ק דברכות ואחז"ל פ"ק דברכות העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם כל הסומך גאולה לתפלה אותו היום אינו ניזוק ובירושלמי איתא שאין השטן מקטרגו כל אותו היום ואי' עוד בירושלמי פ"ק דברכות א"ר אמי כל מי שאינו תוכף גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והדפיק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מהו מבקש מצאו שהפליג אף הוא הפליג (עיין טור וד"א) הלכך לא יפסיק ביניהם אפי' באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק חוץ מה' שפתי תפתח (ש"ע סי' קי"א) ולולי שתקנוהו חז"ל בתחלת התפלה היה הפסק וכיון דתקון חז"ל הוי כגאולה אריכתא (רד"א) ובין בחול בין בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה וכ"פ הפר"ח ז"ל סי' קי"א וסמיכות גאולה לתפלה רמוז חד בס' תהלים דכתי' ה' צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפלה כדאי' בירושלמי פ"ק דברכות . ואחז"ל על חזקיהו ז"ל והטוב בעיניך עשיתי שסמך גאולה לתפלה וכ' בעל ח"י ז"ל שיתכוין לייחד השכינה עם דודה הנק' טוב יסוד והוא האור המאיר עיניה שהם על אבן א' שבעה עינים ובהאותו אור שמאיר לה מגחלה בלא מצרים שהיא רחובות הנהר יכולה לעלות עד רום המעלות ואז רום המעלות משפיע בה ברכתו ואחר קבלת הברכה מתגלגלת וסובבת וחוזרת חלילה מאצילות לאצילות כבתחלה ושוכנת בין שני הכרובים והוא ייחוד גמור ואז כל השולמות בשמחה ואין שטן ואין פגע רע והוי השוטה כך שלא יארע שום לו נזק בעולם ושרי הדין נהפך
לרחמים

יִשְׂרָאֵל לְךָ אָמְרוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה. אָמְרוּ כֻלָּם
מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ
נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא. יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד.
ונאמר

לרחמים ע"ש שהאריך מאד בכוונה זאת וזאת היא רבותיה דחזקיה שאלך ושמחתו של רב ברונא ז"ל. **וצריך** שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמ' ויסב חזקיהו פניו אל הקיר כדאי' פ"ק דברכו' ודוקא מטה שהוא מקום חשוב שרחבה ד' וגבוה י' אבל דבר מוטל לא חשיב הפסק (כ"כ רמ"א סי' צ') והפר"ח חולק דאדרבה כל כמה דגבוה טפי הוי רשות לעצמו אבל דבר קטן הוי הפסק זולתי אי קביעי. ובעלי חיים אינם חוצצים ואפי' אדם אינו חוצץ וכ' פר"ח דהנזהר שלא להתפלל אחורי אדם כיון שפטור מן הדבר ועושהו נק' הדיוט ודלא כמר"ן. וכן במקומינו לא ראיתי נזהרים להחמיר וכשיתחיל להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות כנגד ג' הגשות לתפלה ויגש אברהם ויגש יהודה ויגש אליהו (רוקח סי' שכ"ב מביאו הב"י ורמ"א סי' צ"ה) : **וצריך** לכוין רגליו זה אצל זה בכיוון כאלו אינם אלא אחת להדמות למלאכים דכתיב בהו ורגליהם רגל ישרה כלומר רגליהם נראים כרגל אחת (ש"ע סי' צ"ה) וסי' לדבר ישרה גי' תפלה (רד"א) : **וצריך** שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ ויחשוב כאלו הוא עומד בבהמ"ק ובלבו יכוין למעלה לשמים (ש"ע סי' צ"ה) והנותן עיניו למטה ולבו למעלה נעשה דוגמא לתמיד עיני ה' אלהיך בה ליודעים סודו (הרמ"ע מאמ"ח סי' ח') : **מניח** ידיו על לבו כפותים הימנית על השמאלית ועומד כעומד לפני רבו באימה ביראה בפחד (כ"כ הרמב"ם פ"ה מה"ת) רמז להכנעת ילה"ר שהוא בלב שמאל (ב"י) : **וצריך** שיהא הפרק האמצעי שבי הזרועות נגד המתפלל לגלגל דין ברחמים כ"כ האר"י. ובעל פרדס רמונים ז"ל היה אומר לכוף את הגודל בתוך פיסת היד מאותו הטעם עצמו מפני שהגודל מורה על דין כדתנן ביומא אין מוליכין אגודל במקדש. ויזהר שמים יצא ידי בניהם (הרמ"ע במאמ"ח סי' י"ח) ומיהו באיזה מקומות שהתפלה במתעורר בהתעוררות גדול יזקוף אצבעותיו (כ"כ בגל"ה דף רנ"ה ע"ב) והכי מוכח בזוהר פ' יתרו ובפ' נשא בר"מ דף קמ"ה ע"א שמעלה גדולה היא להרים אצבעותיו בשעת תפלה. ובשאינו מתפלל כ' הזוהר דאיסור גדול הוא לזקוף אצבעותיו (שם). ויעויין בס' באר שבע דף קי"ו ע"ב וע' למה אין נוהגין כן בזמן הזה : **לא** יניח ידיו על חלציו מפני שהוא דרך יוהרא (ש"ע שם) : **צריך** ליזהר מלהתנועע בשעת תפלה. ומה שאחז"ל כל עצמותי תאמרנה היינו בשירות ותושבחות ובדברי ק"ש וד"ת אבל לא בתפלה י"א ואם יש מי שאומר ג"כ בתפלה אין לחוש לדבריו כי הניסיון מוכיח שהעמידה בלא נענוע גורם לכוונת הלב (ר"מ לונזאנו בס' דרך חיים ומביאו של"ה דף ר"ן ע"א) וכ"כ הרמ"ע בס' אמרות טהורות מאמ"ח סי' י"ח ע"ש וגם בתשו' שאריך בזה בסי' ק"נ ומביא ראיה מדקאמר גבי חנה רק שפתיה נעות מאי מיעט אלא מיעט התנועה לכל שאר הקומה וכ' עוד בה וקצת פוסקים נהגו להניע הראש קצת קודם הזכרת חתימת כל ברכה לקיים מפני שתי ניחא הוא וכן פסק בס' פנים חדשות לאסור התנועה גם בס' נו"א הלוי ז"ל וכן ראיתי להרב מג"א ה"נ דף קי"ב ע"א וכ' שהעלה דאסור להתנועע כלל בתפלה ורואה בעיניך שיבאל אדם באלות ממלך ב"ו וגופו מתנועע כנוע עלי יער מפני רוח והנסיון מוכיח זה שהנענוע ממעט הכוונה. גם הרב מ"ר כ' דמנהג העולם שלא להתנועע כלל ע"ש : **וצריך** שהמתפלל לסגור עיניו בשעת תפלה דהכי אי' בזוהר פ' ואתחנן דף ר"ח ע"ב וז"ל תא חזי מאן דקאים בצלותא בעי לכוונא רגלוי ולחפייא רישיה כמאן דיתיב קמי מלכא ובעי לאסתמא עינוי דלא יסתכל בשכינתא. ובספרא דרב המנונא סבא אמר מאן דפקח עינוי בעדן צלותא או לא מאיך עינוי בארעא מלאכא דמותא אקדים עליה. וכד תיפוק נשמתיה לא יסתכל בנהירו דשכינתא ולא ימות בנשיקה. מאן דמזלזל בשכינתא יתזלזל איהו בשעתא דאצטריך הה"ד כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו וכו' ע"ש מביאו בעל ס' חרדים וא"ר וכ"א ובכ"ד ר"ת בס' סידור.

ימי

נֶאֱמַר גֹּאֲלֵנוּ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

אדני

ומי שלא הופיע עליו אור הקבלה ולא הבין טעם סגירת עינים שאמרו בזוהר לבבו יבין ע"ד הפשט מטעם דמתבלבלת מחשבתו בכך כשהוא עומד בלתי עינים סגורות והנסיון מוכיח (עיין בסלק"ע ח"א סי' ס"ד וכ"כ בס' טוב הארץ דף י"ז ע"ג ובס' מג"ד ובסו"כ וס' אה"י ובס' דרך חיים. וכ' בעל כה"ג שמיום ששמע דברי הזוהר הקדוש נהג גם הוא לעצום עיניו ע"ש: **הא** דמתפלל בעינים סגורות היינו כשאינו מתפלל מתוך הסידור אבל אם מתפלל מתוך הסידור נראה דאין כאן בית מיחוש ומיהו יזהר שלא יסתכל אנה ואנה (ע"ז ותולדות חיים וה"ס ואה"י): **לא** יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו כדילפי' מחנה וכ' הר"מ מרקנטי בפי' התפלות דאע"ג דהתפלה לבא בעי אעפ"כ צריך אדם להוציא בפועל ובדיבור וכס' הזוהר כל מה דחשיב בר נש וכל מה דאסתכל בלביה לא עביד מלה עד דאפיק בשפותי' והיינו מלה דאפי' בקע באוירא ואזלא וסלקא וטייסא בעלמא ואתעביד מניה קלא והוא קלא מארי גדפין נטלין לה וסלקין לה למלכא ואתעביד כתרא יע"ש: **וצריך** להזהר שלא ישמיע קולו בתפלתו ואי' בפ' מי שמתו המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה פי' כאלו הוא סבור שאין הקב"ה שומע תפלת לחש. עוד אי' שם המגביה קולו בתפלתו ה"ז מנביאי השקר שנ' קראו בקול גדול אולי יען וגו' ובזוהר ויקהל אי' אי הכיא צלותא אשתמע לאודנין דבר נש לית מאן דנייח לה לעילא ע"ש מביאו הב"י בסי' ק"א ומביאו הו"כ והיים ויש מלאכים הממונים ע"ז ונק' מארי אודנין והם חוטפין אותה התפלה וזורקין אותה במקום פסולי המוקדשים עכ"ל ובס' הכוונות ג"כ מזהיר על זה מאד ואעפ"י בש"ע סי' ק"א כתב להשמיע לאזניו בלחש כבר חזר בו מר"ן בס' בדק הבית וכ' שראוי לחוש לדברי הזוהר שלא להשמיע אפי' לאזניו וכ' הפר"ח דהכי נקיטינן וכ' עוד שם דהכי אי', בתוספתא יכול יהא משמיע לאזניו כבר פי' בחנה וקולה לא ישמע וראיה בס' מ"א שהשיג על מר"ן בד"ה המשמעות בזוהר ויקהל דוקא לאיש אחר לא ישמיע. ובתחילה מכ"ח. מרן נתכוון לדברי הזוהר ותיקונים שבם בא הדבר יותר וז"ל ומאן דגלי צלותיה לא אצטריך למשמע קליה בצלותיה וכן הקדק בס' דרך חיים והשכים שהאמרים שבזוהר ויקהל שר"ל הוא עצמו לא ישמע לאודנוי ואם השמיע אינו נענה מכ"ש אם השמיע לאוזן חבירו שאז הוא נענש וכ"כ תא"י ח"ב דף מ"ס ע"ד ובת"ג דף קי"ב ע"א. וכפי פי' זה יש לפרש גם הסוגיא דפ' מי שמתו כד' הזוהר מה גם דהכי מפורש בתוספתא שהביא הפ"ח ואולי דהכרעת הפ"ח הוא מטעם זה דאפשר לפרש הסוגיא כתוספתא. וכ' בעל ח"י ובין בציבור ובין שלא בציבור אסור להשמיע קולו ודלא כהטור שמתיר ומביא ראיה מהירושלמי והדברים כאלה שלא נמצאו בפירוש בתלמוד שלנו ראוי לסמוך על קבלת מאור הקדוש רשב"י ז"ל עכ"ל ועיין ב"י ססי' ק"א: **מה** שאין מברכין על התפלה אקב"ו על התפלה מפני שהתפלה היא מצוה שאין לה קצבה מן התורה אלא כיד האדם הוא להרבות או למעט (רד"א): **צריך** להסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו (נ"ב): ובשעת תפלה לא יאחוז בידו שום דבר לפי שהוא ירא שמא יפול מידו ותתבטל כוונתו זולתי לולב בזמנו שאחיזה היא מצוה ולא מיטריד וה"ה סידור תפלה (ש"ע סי' צ"ו): **ואז** יעמוד ויתפלל בלחש דרך תחנונים כעני המבקש בפתח ובנחת שלא תיראה עליו כמשאוי ויסיר מחשבו' הטורדות אותו כעניני משא ומתן וזולתן ויעיר הכוונה בלבו שתהא זכה ותמלא כי ואתחנן גי' תפלה לומר שאין תפלה אלא בתחנה. גם תפלה בגימ' בכוונת הלב וגם בגימ' עבודת לב (רד"א) כי עיקר הברכות שיאמר אותם בכוונה. כי דבר שלא נאמר בכוונה אינו נחשב לכלום ועונשו גדול מאד שמזכיר השם הנכבד שלא בכוונה. וכן לא יעשה למלך ב"ו. ק"ו לממ"ה הקב"ה שצריך לכוין לבו מאד כי איך יאמר בסוף תפלתו והגיון לבי לפניך ולבו לא הגה כי אם שפה לבדו (כל בו) והרי הוא ממי שנאמ' בפיהם קרוב

אתה

אחר בפיהם ורחוק מכליותיהם (הרמב"ם בס' המורה): ולא יפסיק בהם דיבור ואפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל למלכי או"ה משיבין מפני הסכנה אם א"א לו לקצר או להטות מן הדרך: היה נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש. ועקרב לעולם פוסק. וכתב נמי אם ראהו כעוס ומוכן להזיק פוסק (ב"ע סי' ק"ד): ויתחיל בפ' אדני שפתי תפתח. והוא ע"ד לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון והוא בקשה מהש"י לשים מענה בפיו בתפלתו וזה השם כתוב באל"ף דל"ת. וההפרש שיש בין הוי"ה לאדנו"ת כ' הר"ש ן' חפני שבשתהיה כוונת אמרו שהוא אדון הנבראים ואינו מדבר כנגד עצמו אז יכתב יו"ד ה"א. וכשתהיה כוונת אמירתו כנגד עצמו שאומר אדוני ורבוני וגבירי אז יכתב באל"ף דל"ת וכן הוא אומר אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן. הראשון ביו"ד ה"א והשני באל"ף דל"ת ירצה לומר שאני קורא אליך לשני ענינים בעבור שאתה אדון כל הנבראים ובעבור שאתה אדוני אני בעצמי והשני היעבת אליהם בכלל ואלי בפרט (רד"א) וזו כוונה נכונה ג"כ לכוין בקריאת כל שם בשני הענינים שזכר הרב ז"ל: וקבעו חז"ל פסוק זה בתחלת התפלה מפני שהתפלות במקום תמידין תקנום ופסוק זה הוא כתוב קודם זבח שנ' אחריו כי לא תחפוץ זבח ואתנה. ומהרי"ל ז"ל כ' לפי שדוד אמרו על חטאת בת שבע שהוא במזיד ואמר כיון שלא תקנת קרבן על המזיד הרי אני מתפלל לפניך על חטאי אדני שפתי תפתח. ואנו מזכירין אותו בתפלה לכפר על המזיד גם שאינו מתכפר אלא בתפלה. וצריך לכוין בכל הברכות. ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין באבות ואם לא כיון באבות אע"פ שכיוון בכל השאר יחזור ויתפלל אם יודע שהוא חוזר ומכוין את לבו. וא"ל אל יחזור. (עיין ב"ע סי' ק"א ובפר"ח ז"ל): בו) ומתחיל להתפלל ח"י ברכות ואמר רב יוסף כנגד ח"י אזכרות שבק"ש וברכת המינים כנגד אחד. ובהגהות אמר ר"י בן לוי כנגד ח"י חוליות שבשדרה. וברכת המינים כנגד חוליא קטנה שיש בשדרה. ור' יוחנן אמר כנגד ח"י צוויים שנצטוו ישראל במלאכת המשכן בס' שמות כאשר צוה ה' את משה. וברכת המינים ביבנה תקנוה ור' הלל או' כנגד ח"י אזכרות שאמר דוד בהבו לה' בני אלים ואמר ר"ש בר נחמני כנגד ח"י פעמים שהאבות כתובים בתורה. הראשון פקוד יפקוד אלהים אתכם והעלה אתכם וגו' אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. והאחרון שבהם זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב. ר' שמעון אומר כנגד ח"י מזמורים שמראש ס' תלים עד יענך ה' ביום צרה (עיין כל זה בארוך בס' המוסר): וכ' בהלכות גדולות יסדו י"ח ברכות כנגד מה שאמרה חנה בתפלתה רמה קרני כנגד מגן אברהם. ה' ממית ומחיה כנגד מחיה המתים. אין קדוש כה' כנגד האל הקדוש. כי אל דעות ה' כנגד חונן הדעת. ונכשלים אזרו חיל כנגד הרוצה בתשובה. מוריד שאול ויעל כנגד המרבה לסלוח. כי שמחתי בישועתך כנגד גואל ישראל. מקים מעפר דל כנגד רופא חולי עמו ישראל. שבעים בלחם נשכרו כנגד מברך השנים. רגלי חסידיו ישמור נגד מקבץ נדחי עמו ישראל. ה' ידין אפסי ארץ כנגד אוהב צדקה ומשפט. ורשעים בחשך ידמו כנגד מכניע זדים. קשת גבורים חתים כנגד מבטח לצדיקים. וירם קרן משיחו כנגד צמח דוד. ואין צור כאלהינו כנגד שומע תפלה. אל תרבו תדברו גבוהה שלא להלעיג על העבודה ולא לבזות אותה. יצא עתק מפיכם כנגד הודאה. ויתן עוז למלכו כנגד שים שלום שהמלך עושה שלום בין איש לאחיו ע"כ והובא זה בהרד"א וסיין ז"ל: אמר רב יהודה אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אלא באמצעיות. א"ר חנינא ראשונות דומות לעבד שמסדר שבח לפני רבו. אמצעיות לעבד שמבקש פרס מרבו. אחרונות לעבד שקיבל פרס מרבו ונפטר והולך לו ע"כ וכן פסקו הפו' ז"ל. ובנימוקי מהר"ר זכריה הרופא כ' שיסדו זה כנגד שירת הים שיש בה י"ט פסוקים. ג' פסוקים ראשונים שבח. ואמצעיים יש בהן שאלת כל הדברים והוא מרכבות פרעה. וג' אחרונות הודייה מי כמוך באלים ה' וכו' ע"כ: וא"ת והלא ברצה ושים שלום מבקש הוא פרס מרבו. וי"ל דלא דמו לאמצעיות כי הם צרכי האדם אבל

חֹם יקומון אלנמאעה ויצלון י"ח ברכות בלחש והדֹא נצֹאמהן יבתדי כֹל ואחד ויצֿלי לרוחֿה ויקול

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יא יְהֹוָה(אדני) יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב

האל

ג' אחרונו' כולם כבוד הקב"ה כגון העבודה שנעבדנו וכן ההודאה זהו כבודו וכן השלום (רד"א בשער השני). ובגמ' מס' מגלה מנין שאומרים אבות שנ' הבו לה' בני אלים. ומנין שאומרים גבורות שנ' הבו לה' כבוד ועוז. ומנין שאומרים קדושות שנ' הבו לה' כבוד שמו. והשלים טעם שאר ברכות אכתבה כל טעם בברכה הצריכה לו: **כתב** הכל בו וז"ל ולא תמצא מלכות בכל אלו י"ט ברכות שאין אומרים מלכות אלא על בריאת העולם ועל המצות כמו מלך שגוזר ושופט הכל כדברו וגזר עלינו לקיים המצות אבל באלו י"ט ברכות אין להזכיר שום מלכות רק שמתפללין אנחנו לפניו ומבקשים רחמים על כל מה שצריך לנו לחיי העה"ז. ועוד ע"א מפני מה אין מלכות בברכות אלו לפי שעדיין כשבא אברהם לא נודע מלכותו בעולם ולא היה רק אלהי אברהם בלבד עכ"ל. והרי"ן כ' שמה שאין מברכין אלהם מלך העולם לפי שאין העולם כדאי להזכיר אלהם אמנם הרד"א בהקדמת ספרו הביא מאמר ר' יוחנן בפ' ערבי פסחים כל ברכה שאין בה הזכרת מלכות אינה ברכה והקשה וא"ת ברכה ראשונה של ח"י ברכות וברכה מעין ז' בליל שבת למה אין בהם מלכות. ותי' דהאל הגדול חשיב כמו מלכות וי"א כי אלהי אברהם הוא כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם והודיע טבעו בעולם וזהו שאמר ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי עכ"ל וכ"כ הרא"ש בפ' כיצד מברכין וש"ג בשם ר' ריא"ז ז"ל. ובס' המנהיג כ' שנזכר בה מלכות בסופה מלך רחמן וכו': **ותפלה** של לחש היא נגד אדנ"י ב"ה והחזרה היא נגד הוי"ה ב"ה (אה"י): **אדני** שפתי תפתח. פסוק הוא בתהלים נ"א ופרש"י מחול לי ויהיה לי פתחון פה להגיד תהלתך ע"כ ולזה קבעו אותו בראש התפלה לבקש תחלה על המחילה ואח"כ יקרב להתפלל. וי"ת ה' שפוותי תפתח באוריתך ופומי יחוי תושבחתך: **אדני** שפתי תפתח ופי. ר"ת אשת ו' כאן רמוז מ"ש חז"ל הסומך גאולה לתפלה כו) ואח"כ ייחוד זעיר ונוקביה. וכפי' הרקנאטי ברוך. כתר. אתה. חכמה ובינה שהם נק' ה' אלהינו. ואלהי אבותינו חג"ת. ומבאר בפרט אלהי אברהם חסד. אלהי יצחק גבורה. ואלהי יעקב ת"ת. האל הגדול חסד. הגבור גבורה. והנורא ת"ת ואשר תחתיה. אל עליון רמז לת"ת שמתעלה אל העליון. קונה הכל שקונה היסוד הנק' כל. זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם במלכות. למען שמו יה"ו. באהבה וכל זה במדת החסד במדתו של אברהם ולכך אנו חותמים בה"י מגן אברהם. ולמעלה זאת הברכה הראשונה אחז"ל שהיא כנגד הבו לה' בני אלים כי להם ולאשר מדומיהם ראוים לאמרה ולא לזולתם מפי' מהר"ם רקנטי כתבתי לך זה לייחב גי' דילן דל"ג למען שמו באהבה דלא נפקא לן מידי כיון שנשלם החיבור והייחוד עד סוף ההויות כאשר רמז במלות גואל לבני בניהם דהו א"ל להוסיף מידי אע"פ דהר"ם גריס לה. עוד מצאתי סיוע לגירסתינו בדברי מהרי"ק ז"ל בברכה זו רמוזים כל הי"ס על הסדר. הוי"ה כתר. אלהינו חכמה. ואלהי אבותינו בינה. אלהי אברהם חסד. אלהי יצחק גבורה. ואלהי יעקב ת"ת. האל הגדול הגבור נצח. והנורא אל עליון הוד. גומל חסדים טובים יסוד. וקונה הכל מלכות עכ"ל: **ותקנו** לכרוע באבות ע"ש ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה' אלהי אדני אברהם. וכריעה בהודאה ע"ש ואשתחוה למלך מתרגמינן ומודינא למלכא (רד"א ב' ירושלמי). והטעם כדי שיזכור לפני מי הוא עומד וכי סופו להיות עפר ד"א כדי להמשיך ברכה מלמעלה למטה. (שם) **וכשהוא** אומר ברוך יכפוף כריעה בברכים וכשאומר אתה ישתחוה בראשו (כ"כ בל"ה ב' הזוהר

ר"ת

הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם מֶלֶךְ רַחֲמָן מוֹשִׁיעַ וּמָגֵן בָּרוּךְ אַתָּה הו יְהֹוָאדֹנָי יאהדונהי מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי. מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ (בקיץ אומר מוֹרִיד הַטָּל) (בחורף אומר

ר"מ פ' עקב דף רע"א ע"ב וכ"כ האר"י ז"ל) עד שיתפשטו כל חוליות שבשדרה דהיינו שיהיו בולטין כל הקשרים שבפרקי חוליותיו שכן הוא דרך כריעה (עור ולבוש) וכשיאמר ה' זוקף דכתיב ה' זוקף כפופים וגם הכוונות א' דיזקוף בגם שתי זקיפות א' שיזקוף בתחלה גופו לבד ואח"כ זקיפה שנית יזקוף ראשו נמצא לפי דעתם ז"ל יעשה שתי כריעות בברכיו וראשו ושתי זקיפות בגופו וראשו. והעולם נוהגים בכריעה א' וזקיפה אחת וכן מעין דברי רש"י זולתי קצת מדקדקים שנוהגים כפי הכוונות: **לא** יפתח כ"כ עד שיהיה פיו נגד חגור של מכנסים (ש"ע) משום דמחזי כיוהרא בשוחה יותר משיעור שהייה (ט"ז): **איתא** בתיקונים הכריעות הם ד' נגד ד' אותיות הוי"ה והזקיפות הם ד' נגד ד' אותיות אדנ"י. וידוע שהוי"ה בת"ת ואדנ"י במלכות. ובכריעה א' יכוין להוריד י' דהוי"ה אל היסוד ובזוקף יכוין להעלות **א'** דאדנ"י **יא** בכריעה שנייה יכוין להוריד **ה'** דהוי"ה ובזקיפה להעלות **ד'** **הד** בג' יכוין להוריד הו' ובזקיפה להעלות הנ' **ונ** בד' יכוין להוריד הה' ובזקיפה להעלות הי' **הי** ובזה מתחבר שני השמות **יאהדונהי** וכ"כ בעל ס' קול בוכים ובעל היכל הקדש ובה"פ סי' קי"ג) ומי שאינו מכוין כך שכינה מתרעמת עליו נתנני ה' בידי לא אוכל קום עיין בתקונים: **איתא** בפר"ח ובש"ג בשם הגמ' שבדרתו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש וכ"מ דלא כרע במודים ואפשר דאל זה רמזו רז"ל דאמרי רב שבת כי כרע וכו' כחויא וכו' ובשבא פ' מפשטים א' דמאן דלא כרע לא יהא ליה קיומא לעלמא דאתי וגופיה יתאביד יע"ש: **ואלהי** אבותינו אלהי אברהם וכו' במכילתא פ' תפילין מנין שאומרים בא"י אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם וכו' שנ' כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב (רוקח סי' שכ"ג) וכ"כ הרד"א: **ואלהי** יעקב. ברקנטי פ' עקב האל הגדול הגבור והנורא הוסיף וי"ו באמרו והנורא הרומז ליעקב וכן באלהי יעקב הוסיף וי"ו עכ"ל. וכ' הרי"ץ וקבלתי שצריך להאריך בוי"ו של ואלהי יעקב כדי לכוין לקו האמצעי ושמעתי שהרמב"ן צוה לבנו בשעת פטירתו על זה עכ"ל. **האל** הגדול הגבור והנורא. הגדול כנגד עולם המלאכים לפי שהשם הוא הגדול שבעולם. והגבור כנגד עולם הגלגלים לפי שהשם מסבב הגלגלים בגבורה. והנורא כנגד עולם התחתים שע"י נוראותיו בטובה עם שוכני בתי חומר ניכר שהוא נורא. ואחר שזכר שבח הקב"ה בג' עולמות אמר כי הוא אל עליון שליט בכולם (רד"א): **זוכר**. עולה בגי' רל"ג שהוא שם קס"א ושם ע"ב (ס' תהלת חכמה) ומזה תבין דגרים בלא וי"ו כגירסתינו. זוכר חסדי אבות ומביא גואל וכו'. משמע דהגאולה היא בזכות האבות והכי איתא במדרש דכשם שגאולה ראשונה בזכות האבות כדכתיב ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים וכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ועיין אה"ח ז"ל בפ' זאת תהיה תורת המצורע דכתב כן מהכתוב דכתי' ועץ ארז זה אברהם האדם הגדול. ושני תולעת זה יצחק. ואזוב זה יעקב יע"ש. ואל זה רמזו המגיד במכילתא באומרם שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות כמו שאמר לא"א בין הבתרים וכו' ואמר מחשב ולא אמר חישב לרמוז אל גאולה זו האחרונה ולפ"ז א"ל לומר למען שמו וכו' ועמש"ל הגהה מהרקנאטי והרי"ץ ז"ל: **במדרש** מביאו ב"י סי' קי"ג ב' ש"ל וכן הוא בס' חניא ע"ב כיון שנגלה א"א מכבשן האש פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך מגן אברהם: **ברכה** זו מתחיל בבי"ת ומסיים במ"ם שם מ"ב שהוא מבלבל השטן ומעלה תפלת ישראל (הרי"ץ):

אתה

אומר מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם) מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים רוֹפֵא חוֹלִים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָהאדני יאהדונהי מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אתה

אתה גבור. אמר בתחל' ברכה זו ל' גבורה. בכל אלה שמזכיר בברכה זו הם בגבורה כמו שנפרש (דר"א): **גבור.** הניח"ל דנוסח (שכ"ג סי' קי"ד ב' מעי"מ ב' סליוני): **מוריד הטל.** כן הגי' בלא וי"ו. וכ"ג האר"י ז"ל וכ' דר"ת בלו הוא בה מ"ה ובחורף אומר משיב הרוח ר"ת מ"ה ג"כ ע"ש: **רופא** חולים סומך נופלי' מתיר אסורים. הני תלת אמרינן ותו לא. שמפני שהם שקולים כתחיית המתים קבעום בתחיית המתים דבנפילתם כל ישראל ואסוריהם משתעי שהקב"ה סומכן ועתיד להוציאם ולהתירם כדכתיב לאמר לאסורים צאו וכתי' נפלה לא תוסיף ותחיית המתים תלויה בגאול' כל ישראל. ורופא חולים. אמרינן בפ' אין המודר גדול נס שנעשה לחוליה משלאל ועזריה ולכן לא אמרינן בה מלביש ערומי' פוקח עורים עוזר דלי'. עי' במהר"ש באלה התרי"א) ושמכו רפואה ורופא חולי' אלא הה"ה כי לעתיד יעמדו במומן ואח"כ מתרפאים שנ' אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא (הרי"ן): **ומקיים** אמונתו לישני עפר. כלומר כשם שמקיים אמונתו עם החיים ומרפא אותם כך עתיד לקיים עם המתים וי"מ שזוכר שבועתו לאברהם יצחק ויעקב שנקראו ישני עפר והראשון עיקר (דר"א): **בעל** גבורות. ה"ג בלא ה"א דלא גרסי' בה"א משמע הגבורות הידועות ואינו כן כי הוא בעל גבורות רבה גדולות וקטנות וכן הוא בכל הספרים בלא ה"א; וממית. ול"ג מלך וגם ל"ג הכא מצמיח ישועה כי ברכה זו בגבורה ויבשה באו"א (עיין בזו' פ' בלק דף רי"ב ע"ב): **וזכרו** בברכה זו ג"פ תחיית המתים. א' מחיה מתים אתה והב' מחיה מתים ברחמים רבים וג' בחתימה והטעם כי בג' ענינים הקב"ה מחיה מתים הא' כשאדם ישן על מטתו והרי הוא חשוב כמת ואומר בידך אפקיד רוחי והקב"ה מעלה ענים ומוריד עננים וגשמים כדי לפרנסו ומחזיר לו נשמתו לכך נסמך זה לזה מחיה מתים אתה רב להושיע משיב הרוח ומוריד הגשם. כי זה מורה בתחיית המתים לגוף בקומו ממטתו. והב' בענין ירידת הגשמים שהוא גדול יותר מתחיית המתים כדאי' בפ"ק דתעניות ועוד הולך ומפרש כילד הוא מחיה מתים ברחמים רבים כי הוא סומך נופלים כי פעמים שיפול אדם ויתבונו הרופאים כמת והשם סומכו ומחייהו ורופא חולים ג"כ ומתיר אסורים שגם הם חשובים כמתים בחיו. והג' בענין תחיית המתים לעתיד לבא שאנו חותמין בא"י מחיה המתים שאז עיקר זכירת תחיית המתים. והרב בעל מנחת כהן בס' נר מצוה ח"א דף קל"ז ע"א פי' אתה גבור כי אפי' בזמן הזה שאנו בגלות ואויב גבורותיו. הוא גבור וזה רמז בתיבת לעולם והוא שהקב"ה מחיה מתים וזהו פעולה גדולה אבל יש פעולה אחרת גדולה ממנה והוא רב להושיע מרבה להושיע בין לטובי' בין לרעים במה שמשיב הרוח ומוריד הגשם וגולה שאם היה מוריד לצדיקי' לא היה מרבה להושיע רק מה שמורת הדין נותן וזהו מכלכל חיים בחסד שהוא לפנים משורת הדין ובזה יובן כפל תחיית המתי' כי תחיית המתי' העיקרי' לצדיקים והרשעים לא יקומו אבל תחיית המתי' שהיא ירידת הגשמי' הוא שוה לצדיקי' ולרשעי' עכ"ל: **ונאמן** אתה להחיות מתים. כלומר ומעתה יש להאמין שאתה מחיה המתי' בא"י מחיה המתי': **אמרו** במדר' אמוני' נוצר ה' אלו שאומרי' אמן באמונה. אומר ב"ל מחיה המתים והם עונין אמן ועדיין לא ראו תחיית המתים. אומר גואל ישראל והם עונין אמן ועדיין לא נגאלו ואעפ"י שנגאלו הרי חזרו ונשתעבדו. אומר בונה ירושלים והם עונין אמן אע"פ שעדיין היא בחורבנה. הוי אמונים נוצר ה' (דר"א): **במדרש** כשנעקד יצחק ע"ג המזבח והיה מושלך בהר המוריה מיד הביא הקב"ה הטל והחייהו לפיכך אמר דוד כטל חרמון

שיורד

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה ברוך אתה יהוה ארני יאהדונהי האל הקדוש:

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה חננו מאתך דעה ובינה והשכל ברוך אתה יהוה ארני יאהדונהי חונן הדעת:

השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך ברוך אתה יהוה ארני יאהדונהי הרוצה בתשובה:

סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו כי אל טוב וסלח אתה ברוך אתה

ה'

ביורד על הררי ציון שהחיה בו יצחק. פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים (רי"ץ): **אתה** קדוש. בנוסח זה יש שלש קדושות שתיקנו ליחיד קדושה בתפלתו כמו ש"ל ועיין כל בו ז"ל שכן כתב ועוד לפי שברכה זו כנגד יעקב אבינו והוא בא מכח ג' קדושות ח"ו לכן אנו אומרים ג' קדושות בברכה וג' קדושות בקדושת הצבור. וזה למדתיו מדברי הדה"י ז"ל. ולפ"ז אין להקשות למה תקנו דוקא ג' קדושות לא פחות ולא יותר. ובמדרש כשבא יעקב בשער השמים הקדיש שמו של הקב"ה בתפלה. **פתחו** מה"ש ואמרו בא"י האל הקדוש:

אתה חונן. כי הברכות והתפלות במקום תמידים תקנום והרב ב"ו פסול לעבודה לכן מתפללים להקב"ה שיתן לנו בינה להבחין (רי"ץ). ואחז"ל במ' מגלה כי נסמכה ברכה זו לקדושת השם שנאמר והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וכתי' וידעו תועי רוח בינה: **ותקנו** אתה חונן כלם לאמצעיות שאם אין בינה אין תפלה (ב"ע סי' קע"ו). ואמר ל' חנינה בדעת לרמוז שהדעת אינו מהשתדלות האדם אלא מחנינותו ית' בעת היצירה. והבינה היא השגת האדם מצד השתדלותו בלימוד והחקירה. ושאמרו ומלמד לאנוש בינה כי זה בא הדרך לימוד ואע"פ בכלל בסוף במלת חנינה כאמרו חננו מאתך דעה ובינה. אמר זה הדרך כלל להיות לנו עזר אלהי בכולם. ועל זה אמר התנא אם אין דעה אין בינה שאם אין לו הכנה מעיקרא לא ישיג כלום בלימודו. (מדרש שמואל דף קנ"ה ע"א). ועיין במלת הדעת והבינה להבין חוקי הדת והתורה על מתכונתם כי מחוסר הבינה אדם עושה ובונה. ולכן צריך לכוין בה כראוי (הדה"י) חננו מאתך. הנ"ל בלא וי"ו. **במדרש** כשבא פרעה להמליך יוסף בדקהו אם יודע ע' לשונות בא גבריאל ולימדו כרגע. פתחו מה"ש ואמרו בא"י חונן הדעת (רי"ץ): וברוקח סי' שכ"ב ב' פר"ח פ' ע"ל דאו עליונים במספר שם המפורש למרע"ה אמרו בא"י חונן הדעת. ואמר חונן הדעת כי מתת אלהים היא בדרך חן ותחנונים וכיון שידע והבין יחזור בתשובה וזהו שסמך לה: **השיבנו** וכו' השיבנו אבינו. אמר אבינו לתורתך לפי שכתוב בתורה מורשה והבן חוזר לירושת אביו לעולם: וקרבנו מלכנו לעבודתך. שהיא עבודת המצות והיינו אנו לעבדו כעבדים ולכן אמר מלכנו. ד"א לעבודתך לתפלה דנק' עבודה וכתי' בה קריבה אשרי תבחר ותקרב (הד"א): והחזירנו בתשובה שלימה לפניך. כלומר אם התחלנו לשוב סייענו להיות בתשובה שלימה לפניך (שם). וחז"ל במס' מגלה אמרו כי נסמכה ברכה זו לאתה חונן ע"ש הפסוק ולבבו יבין ושב ורפא לו. אי הכי לימא רפואה אחר תשובה לא ס"ד דכתי' וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. אלמא בתר תשובה סליחה. ומאי חזית דסמכת אהא סמוך אהאי קרא אומרינא דכתי' הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי אלמא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא והא כתי' ושב ורפא לו. ההיא רפואה לאו דתחלואים היא אלא דסליחה היא:

ובמדרש

יְהֹוָהאדני יאהדונהי חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

רְאֵה בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ גּוֹאֵל חָזָק אָתָּה בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָהאדני יאהדונהי גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

רְפָאֵנוּ יְהֹוָהאדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל תַּחֲלוּאֵינוּ כִּי אֵל רוֹפֵא רַחֲמָן אָתָּה בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָהאדני יאהדונהי רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

ברכנו

ובמדרש כיון שעשה ראובן תשובה ממעשה בלהה ונתקבל דכתי' ויהיו בני יעקב שנים עשר פתחו מה"ש ואמרו בא"י הרוצה בתשובה: וברכה זו מתחלת בס"א ומסיימת בה"א רמז לית"ת שבהם עיקר התשובה רלוי"ה (מהר"ז רופא): **סלח לנו**. באחר התשובה ישאל סליחה על עונותיו. וסמך סליחה וחטא שהוא שוגג לאב שכל זדונות שעושה הבן דומה לפני האב כשגגותיו. וסמך סליחה ופשע שהוא מרד למלך שדומות שגגות העם למלך כזדונות. וי"מ סלח לנו אבינו אעפ"י שחטאנו. מחול לנו מלכנו אעפ"י שפשענו (רד"א) ושה"י כ' ואנו מזכירים בה אבינו מלכנו מצד הימין והשמאל. אבינו מצד הימין. ומלכנו מצד השמאל. ואומרים כי אל טוב וסלח אתה. לומר שיגבר הימין על השמאל וימחול לנו מצד החסד הגמור ע"כ. וחותמין בה חנון והמרבה לסלוח. ה"ג והמרבה בוי"ו לומר כי חנון הוא ומאריך אפו עמנו ואינו דן אותנו כמעללינו ולא די זה אלא גם מרבה לסלוח לנו העון מעיקרו ומעבירו. וצריך לכוין יותר בתפלתו. באם אינו מכוין לא די שאין סולחין לו אלא גורם להזכיר עונותיו (שה"י). ובמדרש כשבא יהודה במעשה תמר ואמר צדקה ממני פתחו מה"ש ואמרו בא"י חנון המרבה לסלוח: **ראה בענינו**. נסמכה לברכת סלח כי אחר סליחת העון ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (עיין רד"א). ובעל השה"י כ' לפי שאין זכות שיעמוד כנגד החטא לכך אנו מתחננים שיגאלנו כדי שנוכל לעסוק בתורה ובמצות כראוי ולא נבוא עוד לידי חטא ועון עכ"ד: ראה בענינו. ה"ג וכ"כ בעל נה"ג כ' רש"ל בתשו' סי' ס"ד דאין לומר ראה נא בענינו אלא ראה בענינו וכדכתיב ראה עניי ועמלי. וכ' פר"ח שכן הוא נוהג אעפ"י שאנשים נוהגים כן וכ"כ שכ"ג כ' מט"מ כ' מהריק"ש ז"ל: **גואל חזק**. ה"ג בלא וי"ו. וש"ס גואלנו חזק. גואל ישראל בפ' ע"פ דגלותא גואל ישראל (רוקח סי' שכ"ב): ובמדרש כשאמר הקב"ה למשה וגאלתי אתכם פתחו מה"ש ואמרו בא"י גואל ישראל. ואחז"ל ומה ראו לומר גאולה בשביעית פי' ולא אמרו רפואה אחר סליחה כמ"ש הסולח והרופא. אלא מתוך שעתידין להגאל בשביעית נתקן קבעוה בשביעית. אי נמי והאמר מר בששית קולות. בז' מלחמות. במ"ש בן דוד בא. מלחמה נמי התחלה דגאולה היא והתחלה דגאולה בשביעית הוא: **רפאנו** ע"ש הפסוק רפאני ה' וארפא. ואע"ג דכתוב יחיד אין מכנין אותו לרבים וכ"ה אפכא. ה"מ בזמן שמתכוונין לקרות. אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה מותר (עיין ש"ע סי' ק"ו ובהרד"א ובטור): רפאנו ה' אלהינו. ה"ג אלהינו וגם רש"ל העיד כן שנוסחא בסדורים קדמונים: ונרפא. פי' דרפואה ע"י הקב"ה אינה חוזרת לעולם משא"כ רפואה דמלאך או ב"ו (מהרי"ל"ע) שלימה לכל תחלואינו. ה"ג ול"ג ולכל מכאובינו וכו' דהכל נכלל באמרנו לכל תחלואינו: כי אל רופא רחמן אתה. ול"ג נאמן ולפי' רד"א קשה דנאמנים דבמקרא אמלאכים קאי דנאמנים בשליחותם ודוק. ולפי שבתחלה בברכת ראה התפלל על חולי הנפש. אח"כ חזר ומתפלל על חולי הגוף (רד"א ושה"י): סמכו ברכת רפואה לגאולה לפי שבכל זמן שאדם בגלות או בצער אינו עומד על צערו מצרת הגלות והצער אבל אחר שיצא מהצרה או הגלות מיד מרגיש בחולי והכאב ע"ש. ובמ' מגלה מה ראו לומר רפואה בשמינית מתוך שניתנה מילה בשמיני שצריכה רפואה לכך קבעוה בשמינית. ובמדרש כשנו' א"א שלח הקב"ה לרפאל לרפאתו פתחו מה"ש ואמרו

בא"י

בקיץ אומר

בָּרְכֵנוּ יְהֹוָה אדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבָרֵךְ אֶת שְׁנָתֵנוּ בְּטַלְלֵי רָצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אדני יאהדונהי מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

בחורף אומר

בָּרְכֵנוּ יְהֹוָה אדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבָרֵךְ אֶת שְׁנָתֵנוּ וְתֵן טַל וּמָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבַּע אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִטּוּבָךְ וְרַוֵּה פְּנֵי תֵבֵל מֵעוֹשֶׁר מַתְּנוֹת יָדֶיךָ

וְשָׁמְרָה וְהַצִּילָה יְהֹוָה אדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ מִכָּל מִינֵי מַשְׁחִית וּמִכָּל מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת וְתֵן לָהּ אַחֲרִית וְתִקְוָה וְשׂוֹבַע וְשָׁלוֹם כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אדני יאהדונהי מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

בא"י רופא חולי וכו' וכ' הגלאנטי בס' קול בוכים דף ל"ח ע"ב אז"ל בלא נתקן ברכת רפאנו כי אם על ת"ח שרובם הם חולים ונפרש בברכי' כגבלות עכ"ל וצריך לכוין לזה היטב: עוד צריך אדם לתת לב לבקש רפואה לחולי הנפש כי רפואת הנפש קודם לרפואת הגוף. וזהו רפאנו ה' כלומר רפאנו ה' מחולי הנפש. ואח"כ ונרפא מחולי הגוף כי בסור חולי הנפש יסור חולי הגוף. וכענין הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי וזהו שמרוריה בגולה שמבקשים תחלה על רפואות הגוף (ס' בית מועד דרוש כ"ו): **ברכנו**. ואחר הרפואה שואל על הפרנסה להיות גופו ונפשו (רד"א) כי א"א לעבוד ואיברי הגוף חסר הם כלי העבודה שבורים ונפסדים מאין ברעב. וגם זאת הכוונה מלוה וצדקה שתשב לו כשמכריח גופו ויפה הוא עושה (סדה"י): **כל** מיני תבואתה. כל מיני פירות נק' תבואה ע"ש ותבואתה מרבה למלכים (רד"א): **ושבע** את העולם כולו מטובך. ה"ג וכ"כ הרמ"ש בתבו' כלל ד' סי' כ' וקאי על הקב"ה ולא על השנה וכן בכל הברכה ע"ש ועפ"ז הבין דאין נכון לומר ומלא ידינו מברכותיך לפי שהיא ברכת השנה ומה לנו להכניס עצמינו בה ודברי רד"א צל"ע מיניה וביה: כשנים הטובות. ול"נ לברכה דלמה לו להזכיר ברכה בני פעמים והו"ק. במס' מגלה מה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית כנגד מפקיעי השערים שנ' שבור זרוע רשע ורע תדרוש רשעו בל תמצא ודוד כי אמרה בפרשה תשיעית אמרה ובירושלמי א"ר אלכסנדרי תיקנו ברכת השנים ברכה ט' כנגד קול ה' שובר ארזים שהוא עתיד לשבר כל מפקיעי שערים פי' והוא הפס הט' במזמור (רד"א) ובמדרש כשזרע יצחק ומצא מאה שערים פתחו מה"ש ואמרו בא"י מברך השנים: **נוסח** התנה ברכת השנים לעולם בין בימות החורף בין בקיץ כך הוא. **ברכנו** ה' אלהינו בכל מעשה ידינו וכו' ובימות הגשמים מוסיפים בה ותן טל ומטר וכו' והכי מוכח ליבנא דתלמודא דקאמר מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתי' ושאלה בברכת השני' דמשמע דכי היכי דנוסח ברכת תחיית המתי' לא נשתנה האלתה רק שמוסיפין בתוכה ענין שמאורע כמו כן ברכת השנים תחלתה ותכליתה לא נשתנית מפאר ברכות אלא שמוסיפין בה ותן טל ומטר וכדרך שמוסיפין בשאר ברכות ענין המאורע ולעולם דפתיחת ותכלית הברכה לא ישתנה. והרד"א כ' דבספרד מתחילין ברכת השנים בימות הגשמים ברך עלינו ובימות החמה ברכנו ויש מקומות שמתחילים לעולם ברך עלינו אלא שמשנין בין טל לגשם בלבד. ומנהגינו יותר נכון דהכי כר' מליבנא דמתני' ותלמוד וכמו שברכת אתה גבור לא נשתנית פתיחתה אלא שמזכיר בה גשמים כמו כן ברכת השנים וגם נוסחת הרמב"ם בסדר התפלות ברכנו ה' אלהינו וכו' ותן טל ומטר וכו' ואעפ"י שבפי' המשנה הביא הנוסח ברך עלינו וכו' הנה בחיבור היד כתב בהיפך וקי"ל

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ אֶת כָּל גָּלֻיּוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ

ברוך

דכל מקום דפליג בפי' המשנה לחיבור הלכה כחיבור דבתרא הוא ועוד דעכשיו הוראה השוה לכל נפש לכל ישראל כדכתבו בעלי הכללי' ושוב ראיתי להטור סי' קי"ז וז"ל ובאשכנז אין שואלין בה כלל אלא שואלין בה מטר ע"ש ועיין ט"ז ז"ל סי' רצ"ד דדייק מהגמ' לענין הבדלה בתפלה כמ"ש כדיוק שכתבנו שלי"ת : ומאימתי שואלין את הגשמים בתפלת ערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי ויום התקופה הוא בכלל ס' ושואלין עד תפלת המנחה של י"ט הא' של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול. מקומות שהם צריכים לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים וכגון ארץ הימן בכללה שג' אין יכולין לשאול בברכת השנים אלא בש"ת (כ"כ הרמב"ם והש"ע סי' קי"ז) וזמן השאלה בש"ת במקומנו זה ארץ הימן מתחלת ערבית של יום א' דחה"מ דפסח עד תפלת מנחה של י"ט א' דסוכות : וראיתי הצבור נוהגים מחה"מ דסוכות עד ס' בתקופה אומרים בשמע קולנו ושמרה והצילה וכו' ומדלגים ותן טל ומטר ושפיר דמי למעבד הכי להתפלל על השנה דכמה מקרים בעונות יקרים באלו הימים משנוי ושחות דשאר שנים. מיהו עכ"פ צריך ללמדם לדלג וברכה בגשמי רצון דאין לך שאלה גדולה מזו אף דגרסתינו ליכא נוסח זה וכ"מ בס' המנהיג סי' נ"ו יע"ש וכן המנהג שנוש קודם ראותי דברי המנהיג : וראיתי להרב ט"ז שכ' בסי' קי"ז דלא הותר להזכיר שאלת הגשם בש"ת אלא דוקא ביחיד לא בצבור יע"ש שמדייק הלשון דשאלו בני נינוה לרבי וכו' והשיב להם כיחידים דמיתו יע"ש ואחר שמחילה ואחר לאיכת עפר רגליו י"ל דמה שאמר כיחידים היינו לומר שלא ישאלו בברכת השנים כבזמן שהוא צורך כל העולם בברכת השנים שקבועה לזה מרז"ל אלא דוקא בש"ת ולזה שאלה שהצריך לשון לומר ובשומע תפלה דקשה הי"ל להשיב בקיצור כיחידים דמיהו אלא נתכוון לומר כמו שכל העולם שואלים בברכת השנים בין צבור בין יחיד כן בברכת ש"ת בין צבור בין יחיד. גם השבר דרמז לנו לומר דלא ישאלו בברכת השנים אפי' ארץ בכללה אלא בש"ת דוקא ואולי מדקדוק זה חלקו חכמי דורו של הרא"ש על הרא"ש כמבו' ז"ל ומפני זה סתמו הרי"ף והרמב"ם ומר"ן בזה ולא חילקו משמע דאין חילוק בין רבים ליחיד ואידוש רב כי האי הו"ל לפוסקים לאשמעינן גם כל הפוסקים בספריהם סתמו ולא חילקו וכן הוא המנהג מימי קדם ואין פוצה פה ומצפצף. ושוב אחרי כתבי כל זה מצאתי להרב שבלי הלקט בסי' ע' וז"ל ואם העולם צריכים לגשמים לאחר שפסקו מלשאול שואלים בש"ת אפי' בצבור דדמו ליחידים כדאי' במס' תעניות עכ"ל הרי לך בפירוש דברי גאון דשואלים אפי' בצבור : **אם** לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אע"פ ששאל טל. אבל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו : **אם** לא שאל מטר ונזכר קודם שהתחיל תקע א"צ לחזור אלא אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע (טור בסי' קי"ד וב"י סי' קי"ז) : ואם לא נזכר עד אחר תקע אומרו בש"ת. ואם לא נזכר עד אחר שחתם ש"ת קודם שהתחיל רצה אומר ותן טל ומטר ואומר רצה דכל שלא התחיל רצה כאלו לא סיים ש"ת חשבינן ליה (ש"ע וב"י סי' קי"ז) : ואם לא נזכר עד אחר ש"ת אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השני'. ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה. ואם השלי' תפלתו ואינו רגיל לו' תחנוני' אחר תפלתו אעפ"י שעדיין לא עקר רגליו כעקורי' דמו (ש"ע שם): **תקע**. לקבץ את כל גליותינו מארבע. ה"ג. ול"נ עוד וקבצנו מארבע דאחדא שניא. ואם נפשך ולכך למ"ש מורינו האר"י ז"ל דחדא לקיבוץ הגופות וחדא לקיבוץ הניצוצות. הא מיהא יאות לך לכוין כל זה במלת כל גליותינו דאתי מרבה. אלא האי מרבה : **ודע** דל"נ יחד מארבע. והנה בהיות נר אלהים על ראשי מהרר"י גאלה נ"ע בחיים חיותו הקשה עלי דלפי מ"ש מורינו האר"י ותלמידיו לכוין בחי"ת דיחד וכי"ת דמארבע ווי"ו דכנפות אל שם חב"ו והוא שם משמות ע"ב שבכתוב זה חי"ל ב'לע ו'יקיאנו. א"כ לגרסתינו דל"ג תיבת

יחד

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה(אדני) יאהדונהי מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה לְבַדְּךָ בְּרַחֲמִים בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה(אדני) יאהדונהי מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט:

למשומדים

יחד מגיעות נגד ח"ו. ואני התבוננתי בנוסח הזה ולא הבינותיו דבר. והנה מיד האיר השם את עיני והבנתי כי גם בנוסחתינו רמוז שם זה בתחי' הברכה פ"ד זה וי"ו הם סוי"ה. בי"ת דמקבץ. הי"ת דנדחי. דומה בדומה לצירוף רבינו האר"י. כי צירופו הוא באותיות שניות מסוף התיבות לכוונה נפלאה כידוע לבאי שעריו. כמו כן צירופינו באותיות שניות למפרע: ואפשר דלא עדיפא כי לפי צירופו ז"ל השם מצטרף כיושר הש"ו. ולא כן צירופינו כי הוא למפרע ממטה למעלה בסוד אור חוזר כי כן הוא בענין זה החזרת ניצוצי הקדושה לקדושה. ואחר ימים זיכני הש"י ומצאתי להרב הגדול בעל מעבר יבק דף קנ"ט ע"א וז"ל טוב לכוין בכל תפלותיו לעולם ובפרט ביום התענית בחתימת מקבץ נדחי עמו ישראל לתיקון טיפות ש"ז הנדחים לחיצונים עכ"ל בפי"ט ממאמר ה' הנק' אמרי נועם. הרי לך דברי הכהן צדק מצדיק ומאמת קובע דברי אמת כל מה שכתבנו: ובתוס' מגלה ומה ראו לומר קיבוץ גליות אחר ברכת השנים בנ' ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא ופרש"י ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. אלמא קיבוץ גליות בשנת ברכת השנים הוא: ובמדרש כשבא יעקב למצרים וראה שנתקבצו בניו כולם יחד פתחו מה"ש ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל: **השיבה** שופטינו כבראשונה. לפי שכשבול רשע יתגה עם. אמר שבזמן שיהיה לנו שופטים הגונים נהפכה אותה האנחה לששון ולשמחה. וגם יש לפרש מתוך שנעשה דין ומשפט בינינו סר ממנו יגון ואנחה (הרד"א): והרב הדה"י כ' שכוונת ברכה זו הוא שאנו שואל שאמנו את עינינו מדרך התורה כי שלא גרם לנו זה לרת היגון והשעבוד ואין אדם נתפס על צערו. אבל לעתיד לבא יסיר ממנו יגון ואנחה ושכן יהיו המשפטים נעשים כדת וכדין בצדק וביושר. ואמר ומלוך עלינו. כי בגלות כמעט מכריחים אותנו ללכת בחוקי דהם אבל לעתיד ידעו הכל כי ה' שופטנו ה' מלכנו וכו': ברחמים בצדק ובמשפט. נגד שכתוב ובחמה שפוכה אמלוך עליכם אנו מבקשים מלפניו שלא יתלוך עלינו בחימה אלא ברחמים בצדק ובמשפט כענין וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (רד"א): וכה' נגאל בנימין ח"נ דף ס' ע"ג דאחז"ל בפ"ב דשבת אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל ואין הקב"ה משרה שכינתו בישראל עד שיכלו שופטים רעים מישראל. וזהו שאנו מתפללים השיבה שופטינו וכו' ויועצינו כבתחלה היינו אותם שמייעצים להעמיד שופטים ובזה והסר ממנו יגון ואנחה שלא יבוא עוד פורענות לעולם וישרה שכינתו בישראל וזהו ומלוך עלינו אתה לבדך: וחותם בה בא"י מלך אוהב. כי באמצעות המשפט והדין הוא מולך עלינו כי ה' אוהב משפט (סדה"י). גם הרד"א כ' לגרוס מלך ע"ש ועוז מלך משפט אהב וכן גי' הגמ' בפ"ק דברכות. והרי"ף אמר שם כל השנה כולה אומר מלך אוהב צדקה ומשפט. ובי"ת אומר המלך המשפט וכן גי' הרמב"ם פ"ב מה"ת דקאמר ברכת י"א חותם בה מלך אוהב וכו' ובי' ימי תשובה אומר המלך המשפט והיא הגי' הגמ' נגד הרב רבי' יחיאל בן הרא"ש הובאו דבריו בטור ובהרד"א ז"ל ובתוס' מגלה וכיון שנתקבצו הגליות נעשה דין ברשעים שנ' ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך וכתיב בתריה ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה. ובמדרש כשאמר משה לישראל ואלה המשפטים פתחו מה"ש ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט:

למשומדים

לַמְשׁוּמָּדִים אַל תְּהִי תִקְוָה כָּל הַמִּינִים וְהַמּוֹסְרִים כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וּמַלְכוּת זָדוֹן תְּעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר מְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה יאהדונהי שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל שְׁאֵרִית עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ. וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לעולם

למשומדים. ה"ג ול"נ ולמלשינים וכ"כ הגה"ה בסידור ב' משפט צדק בהדפוס שינו מפני החקירה וכ"ג בעל ס' היכל הקדש וכ"ג הרא"ש כלל ד' סי' כ' וכ"ג הר"מ הביאו הרב כ"מ בה"ת פ"ב ע"ב וברכה זו בימי ר"ג תקנוה וז"ל הרמב"ם רפ"ב מה"ת בימי רבן גמליאל רבו המינים בישראל והיו מצירין לישראל ומסיתים אותם לשוב מאחרי ה' וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחרת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד המינים ויקבע אותה בתפלה כדי שתהא ערוכה בפי הכל עכ"ל. וכ' במדרש אור האפלה פ' בשלח וז"ל כי גאה גאה קבלו עליהם י"ח ברכות של תפלה ואם תקרא גאו בוי"ו תהיה י"ט מכאן שהוסיפו ברכת המינים עכ"ל. ויש בברכה זו כ"ט תיבות כמספר בהם המשומד (כ"כ מה"ר זכריה הרופא בנימוקיו להרמב"ם) וסמך ברכה זו לברכת השיבה שופטינו שכיון שנעשה דין ברשעים כלו המינים וכולל זדים עם המינים בכ' שבהם פושעים וחטאים יחדו (גמרא מס' מגלה) ובמדרש כשטובעו המצרים בים סוף פתחו מה"ש ואמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים: **כתב** פר"ח בסי' קי"ח בברכת המינים אני מסיים שובר מינים ומכניע זדים עכ"ל וכ"כ גם בס' אמ"י ח"ג דף וגירסת כל הספרים אויבים והכוונה אחת היא ואפשר ג"כ דקאי אלפניו ולזה תמצא דקאמר בה שובר אויבים ובזדים נקט מכניע: **על** הצדיקים ועל החסידים ועל גירי הצדק ועל שארית עמך. ה"ג ול"נ ועלינו דהא בכלל שארית עמך בית ישראל הוא נכלל ועוד דהמתפלל על חבירו הוא נענה תחלה. וכ' הרד"א ז"ל והזכיר כאן ד' כתות מישראל צדיקים וחסידים גירי הצדק שארית ישראל כדאמרי' במכלתין וכן אתה אומר בד' כתות שהן עונות ואומרות לפני הקב"ה יסודים אנחנו. זה יאמר לה' אני שלא נתערב בי חטא פי' אלו הצדיקים שהם גדולים מכולם שלא חטאו מעולם ולא נצטרכו להיות בעלי תשובה ולקרותם חסידים. וזה יקרא בשם יעקב אלו גירי הצדק. וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה פי' אלו חסידים שיש בהם קצת יראה על העבירה שעשו וכן אמר דוד שמרה נפשי כי חסיד אני כלומר כי בעל תשובה שלא היה ראוי לקרות עצמו חסיד. ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים וזהו על שארית עמך בית ישראל וכו' והפסוק הזכיר גרים קודם בעלי תשובה מפני שהזהירה תורה עליהם הרבה פעמים לאהבה אותם. ובתפלה נזכרו כסדר מעלתם עכ"ל: ודע שהרד"א כ' ועלינו יהמו וכו' במקום ועל שארית עמך וכו' והמכוון הוא מה שהזכיר בזה כנגד ד' כתות מישראל ומפיקנא הא וצייננא הא וחדא היא: **ותן** שכר טוב. ע"ש ויבטחו בך יודעי שמך כי הבוטח בה' עולה עד א"ס כדאי' בזוהר שמות דף כ"ב ע"א ובפ' פנחס דף רכ"ט: **בשמך** באמת. ר"ל שהם יודעים אמתת שמך (רד"א): ושים חלקנו עמהם. עם הבוטחים בשמך ע"ש שאומר בתלמוד יהא חלקי עם הצדיקים בג"ע (שם): **לעולם** לא נבוש. מתשבינו (שם) ודבר זה נמשך למטה עם כי בשמך בטחנו. כמאמר הכתוב בך בטחתי אל אבושה וכן מתבאר מלשון הרד"א שכ' חיבר בטחון עם בושה ע"ש בך בטחתי אל אבושה (ועיין בסידור בעל"ר פי' אחר): ולישועתך נשענו. ה"ג והגו"ן השענו דגושה במקום שני נונין נשענו וכ"כ רב"י בס' עזרת ישו"ב וכ"כ ראב"ע שם: ובגמ' מגלה

וכיון

לְעוֹלָם לֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְשִׁמְךָ בָּטָחְנוּ׃ וְלִישׁוּעָתְךָ נִשְׁעָנְנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה יאהדונהי מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים׃

תִּשְׁכּוֹן בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בִּנְיַן עוֹלָם בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה יאהדונהי בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם׃

אֶת צֶמַח דָּוִד מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה יאהדונהי מַצְמִיחַ קֶרֶן הַיְשׁוּעָה׃

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְהֹוָה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת

תפלתנו

וכיון שכלו המינים מתרומם קרן הצדיקים שנאמר וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וכולל גרים עם הצדיקים שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וסמיך ליה וכי יגור אתך גר: וכתב הרי"ן ותמצא בברכה זו כל הא"ב חוץ מאות ז"ן לומר שהצדיקים העוסקים בתורה אינם צריכים לכלי זיין שתורתן משמרתן ע"כ. ובמדרש כשאמר הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך וכשנפטר יעקב בא יוסף ונתן ידו על עיניו ונשקו ובכה פתחו מה"ש ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים: **תשכון** בתוך ירושלים עירך כאשר דברת. שנאמר ושכנתי בתוך ירושלים ונקראה ירושלים עיר האמת (רד"א). ול"נ הכא וכסא דוד בתוכה תכין דממילא הוא. ועוד דהרי נקשרה ברכה בצמיחת דוד אחר זה כפע"ל. וכ' כה"ג שכן ני' הרמב"ם והרד"א ז"ל: ובנה אותה בנין עולם. פי' עוד אבנך ונבנית והכונה שבנין העתיד יהיה ע"י המקום ב"ה וכמו שהוא חי וקיים לעולם כן בניינו יה' לא כבנין ב"ו שהוא עובר ובניינו עובר: ובמ' מגלה והיכן מתרוממות קרנות הצדיקים בירושלים שנ' שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך ולזה נסמכה ברכת תשכון לברכת על הצדיקים. ובמדרש כיון שבנה שלמה בית המקדש ובנה בו שכינה פתחו מה"ש ואמרו בא"י בונה ירושלים: **בונה** ירושלים. הנו"ן בצירי כמו שהוא מנוקד בפסוק בונה ירושלים ה' והוא ע"פ המסורה ויש בו סוד נכמס: **את** צמח דוד מהרה וכו'. ה"ג ול"נ עבדך וכ"נ הרד"א וסמכו לפסוק אצמיח קרן לדוד ע"פ והנה תלתא קראי כתיבי ולא נזכר בהם עבד. האחד ביום ההוא אצמיח קרן לדוד והשני בירמיה סי' כ"ג אצמיח צמח לדוד ומלך מלך והשכיל. והשלישי המשולש בתלים סי' קל"ב שם אצמיח קרן לדוד והענין כי באותו זמן אין שליטתו מצד שהוא עבד מטטרו"ן השולט בזמן הגלות דלעתיד יהיה שענין מצד שליטת הבן בני בכורי ישראל וז"ש דוד ה' אמר אלי בני אתה במזמור למה רגשו גוים שהוא מדבר על העתיד: וקרנו תרום בישועתך. ה"ג תרום בוי"ו כל' הפסוק קרנו תרום בכבוד. וכן וברצונך תרום קרננו: ואמר בישועתך כי בנין ירושלים היא ישועת המקום שנ' וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: ול"נ כי לישועתך קוינו כל היום ואנו חותמים בה מצמיח קרן הישועה רמז לדוד שנמשח בשמן המשחה ומלכותו נמשכה לדור דורים כדכתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם: ובמס' מגלה וכיון שבאו לירושלים בא דוד שנ' אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם: ובמדרש כשהושיע הקב"ה את ישראל ועברו בים ואמרו שירה פתחו מה"ש ואמרו ברוך מצמיח ישועה: בפ' ערבי פסחים. דצלותא ברוך מצמיח קרן ישועה (רוקח סי' שכ"ב): **שמע** קולנו. ברכה זו כוללת כל הענינים ויכול אדם לשאול כל צרכיו מכל הד' שיהיה בין של יחיד בין של רבים בין בלשון רבים בין בלשון יחיד: מלפניך מלכנו. ריקם צריך להפסיק בין מלכנו לתי' ריקם דלא לשתמע ח"ו חירוף: אל תשיבנו. כאן שואל כל מבקש שאלה הן גשם הן עננו בתענית או זולת זה ומסיים אחר שאלתו כי אתה שומע תפלת כל פה כי היכי דליהוי סמוך לחתימה מעין החתימה:

אם

תפלתנו. מלפניך מלכנו. ריקם אל תשיבנו (בקיץ אומ' כאן ותן טל ומטר. ובתענית עננו) כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך אתה יהו(אדני)ה יאהדונהי שומע התפלה:

רצה יהו(אדני)ה יאהדונהי אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה אל דביר ביתך ואשי ישראל. ותפלתם מהרה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך (בראש חדש אומר כאן יעלה ויבוא). ותחזינה

עינינו

אם התענה וצריך לומר עננו יאמר התפלה קודם (רמ"א ולבוש סי' קי"ז):

וצריך שיתודה בברכה זו על חטאתיו ויאמר **אנא** ה' חטאתי עויתי פשעתי לפניך מחול חטאתי וסלח עונותי וכפר פשעי מכל אשר חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך מיום היותי על האדמה עד היום הזה ע"כ מס' סדה"י ז"ל: ויש נוסח וידוי אחר בקיצור ג"כ בס' קב הישר פ' כ"ז): והכי אי' בזוהר פ' בלק דף קצ"ה ע"ב ובפ' פנחס דף רל"א ע"א ובס' הכונות. והטעם שבעלי הדינים והמקטרגים אינם יכולים לחזור ולקטרג עליו אחר שכבר הקדים להודות הוא בעצמו. ועיקר הוידוי הוא שיפרט כל חטאיו. וכ' תלמיד מובהק של האר"י מהרח"ו ע"ה ביותר טוב לומר חטאתי עויתי כלשון התם ולא יפרט החטאים (בל"ס דף רנ"ה ע"ב ועיין הו"ב ז"ל). ובגמ' מגלה וכיון שבא דוד באה תפלה שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי ולכך אנו אומרים שומע תפלה: ובמדרש כשצעקו ישראל בהיו במצרים ושמע לצעקתם פתחו מה"ש ואמרו בא"י שומע תפלה. ובירושלמי א"ר תנחום מפני מה תיקנו שומע תפלה בברכת ט"ז כנגד ה' למשול ישב בבית אוכלס ע"ו שבהסבו לה' שהתפלה כלה את הפורענות לבא לעולם (רוקח סי' שכ"ב): **תפלת** כל פה. עיין בס' סדה"י מה שמדייק פי' תיבה זו גם בס' דרך חיים למהר"ם לונזאנו דף קט"ו ע"ב וליישב גירסתנו דגרסי' בחתימה בא"י שומע התפלה בה"א הידיעה אומר כי מהר"ר יצחק אבוהב בס' מנורת המאור פ' פ' כ' פה בגי' מילה כי הוא שומע תפלת המולים דוקא לא הערלים ולפ"ז שפיר גרסי' שומע התפלה בה"א הידיעה גם י"ס ע"פ הז"ל קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת וזו ראיה ג"כ שאין עליה תשובה. ודע שאם צריך לשאול איזה דבר יסדר בקשתו בדברים מבוררים ופשוטים והראיה מאורים ותומים שהיו שואלים בדברים סתומים היתה התשובה סתומה כמו שמצינו בפילגש בגבעה וכמו שעשה דערבי א' בילדה המורתו והרכיב התמור על כתיפו של אותו אדם בשאל חמור מהש"י ואמר הקב"ה ענה אותי אבל אני לא פירשתי אם לרכוב אם להרכיב כדאי' במדרש רבה וגם בזוהר פ' ויצא ד' קס"ע ע"א אי' הצילני נא מיד אחי מיד עשו דבגלותא בעי לפרשא מלוי כדקא יאות ע"ש: **רצה** ה' אלהינו כ' הרוקח בשוחר טוב מזמור י"ח ע' אלף בימי דוד שלא תבעו בנין בהמ"ק וכו' בח) אנו שחרב בעונותינו בימינו ואין אנו מתאבלים עליו ולא מבקשי' עליו רחמים עאכ"ו לפי' תקנו החסידים הראשוני' שיהיו מתפללים ג' תפלות בכל יום והשב העבודה אל דביר ביתך וכו' ע"ש בסי' שכ"ב) והענין שברכה זו היא מיוחדת לעבודה. ובזמן שבהמ"ק קיים היו אומרים אותה ומתחננים לאל ית' ירצה עבודתם ואשי ישראל ותכון העבודה ולא תתבטל לעולם ולא היו אומרים והשב העבודה לדביר ביתך ועכשיו שחרב אנו מתפללים שיחזיר העבודה ויקבל תפלתנו במקום העבודה. והעבודה השלימה ואשי ישראל יחזירם מהרה למקומם כאשר בתחלה (סדה"י) ומכאן נר' שבוש דואשי ישראל נמשכת למעלה אל והשב העבודה וע"ל אחר זה: **ותפלתם**. ול"נ ועבודתם דהכי אי' בספרי איזוהי עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה נמצא דעבודה היא תפלה וכן גרים הרד"א: **מהרה** תקבל וכו'. ה"ג ודלא כה'

קיצור

עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְנָוְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים כְּמֵאָז בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָהאדני יאהדונהי הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יג שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָהאדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ עַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ עַל נִסֶּיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת וָעֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם (כאן אימר על הנסים בחנוכה ופורים) הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ הַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ. כָּל הַחַיִּים יְהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל כִּי טוֹב הָאֵל הַטּוֹב בָּרוּךְ אַתָּה הי יְהֹוָהאדני יאהדונהי הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שים

קילור בל"ה הכ' דאין לגרוס מהרה מעשה דאי' בטור דואשי ישראל קאי אנשמות ישראל שמקריב כהן גדול במזבח העליון די"ל דתיבת מהרה לא קאי אלא אתיבת ותפלתם. דואשי ישראל נמשכת למעלה כמ"ש לעיל וכן מצאתי להרד"א ב' י"מ דתיבת ותפלתם תחלת דיבור הוא יע"ש. וכ"ה לפי מדרש רז"ל בסוכה בס' נבול בנימין ובס' י"מ מהכ"ת הי' כ"ג שאליהו מקריב בכל יום ב' תמידין בבהמ"ק מתרומת הלשכה אע"פ שהוא שמש ואבות העולם עומדים על גביו למעמד וסימן ואכף וידותין מפורדים ומפורות הקדשים דכתיב ביה לו יהיה עוזבה מגלות וכותב זכיותיהן של כל א' מישר' עכ"ל וא"כ אפי' שתהיה תיבת מהרה נמשכת לואשי ישראל שפיר דמי:

ותרצנו ה"ג גם הרד"א ול"נ ואתה ברחמיך הרבים תחפוץ בנו וכ"נ בסדור אלף ומהרי"ץ גם בב' בוזן סודות יע"ש: **המחזיר** שכינתו לציון. ה"ג ול"נ במהרה וכן גי' הזוהר פקודי רס"א ע"ב והאומר במהרה טועה הוא ודאוי לשתקו שנראה שמברך את השם בתנאי שיחזיר במהרה שכינתו ישתקוה הדבר ולא יאמר. ובמס' מגלה וכיון שבאת תפלה באה עבודה שנ' ושמחתים בבית תפלתי וסמיך ליה עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי. ובמדרש כיון שחטאו ישראל משכן וירדה לו שכינה וקינסי ישראל לפני הקב"ה דכתי' וירא כל העם וירונו והשכינה שלמה בבהמ"ק בציון וברחה בו שכינה פתחו מה"ש ואמרו בא"י המחזיר שכינתו לציון: **מודים** אנחנו לך. מל' אך צדיקים יודו לשמך והירחי פי' מודים משתחוים כדמתרגמינן ומשתחוה למלך ומודינא למלכא ואמרי' בב"ר כי לא שאול תודך. ומי היא מודה. מי שהוא חי ומשתחוה לחי העולמים שכן כתוב חי חי הוא יודך ולכן אמר בסוף וכל החיים יודוך סלה לפי שאנו חיים ואתה חי מודים אנחנו לך. ותמצא כי מודים גימ' מאה לרמוז שאנו מודים לו במאה ברכות בכל יום (רד"א): **אתה** הוא לדור ודור נודה לך. תחלת דיבור הוא וכו' ונספר תהלתך ע"ש אספרה כל תהלתך בשערי בת ציון. על חיינו המסורים בידך. ע"ד בידך עתותי. ועל נשמותינו הפקודות לך. שנ' בידך אפקיד רוחי. שנשמות בני האדם הם בידו פקדון עד שייקן (רד"א): **כי** לא תמו חסדיך. המ"ש בדרש ואעפ"י שבפסוק כתוב כי לא תמנו אין לשון הפסוק נופל בכאן (רד"א): את שמך הגדול ע"ש גדול ה' ומהולל מאד. ול"נ הבא באמת לעולם ולהנשמה כתוב לכל אשר יקראוהו באמת. קריאה בבית תפלה שאני שלא יתפלל ולבו כל עמו אבל הילול מאי איכ"לך למימר ותמצא שבכל מקום שנזכר הילול בפסוק לא נזכר גביה באמת וכך ביסוד הלשון יהללו את שמך הגדול ומהו ההילול **כי טוב האל הטוב** והוא ע"ש הודו לה' כי טוב. ובגמ' מגלה מה ראו לומר הודאה אחר עבודה שנ' זובח תודה יכבדנני כיון שבאת זביחה דהיינו עבודה באה הודאה. ובמדרש כשהכניס שלמה את הארון לפני ולפנים ואמר זכרה לחסדי דוד עבדך אל תשב פני משיחך נענה ונתן שבח והודאה פתחו מה"ש ואמרו הטוב שמך ולך נאה להודות: **שים** שלום טובה.

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וּבָרְכֵנוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּמְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְהֹוָהאדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים אַהֲבָה וָחֶסֶד צְדָקָה וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת בִּשְׁלוֹמֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָהאדני המברך

יש כאן ו' לשונות של תפלה כנגד ו' סדרי משנה שבזכותה אדם זוכה לכל הכבוד והטובות האלו וכן בסוף אנו אומרים לשונות של שבח והודאה נתת לנו ה' אלהינו תורה וחיים וכו' וה"ג דגרי' הרד"א כן וכן הזכיר הגי' הרקנטי בפי' התפלות ועליכן אין להוסיף ולא לגרוע : **כאחד** ממאור פניך. כלומר ברכנו כמו שברכת לא"א שנק' אחד במ"ש כי אחד קראתיו לכך אין לגרוס יחד כי אם כאחד לרמוז ולעורר אל זכות א"א. וכתוב הכהן במשנה יומא האיר פני המזרח עד שבחברון דקאמ' בירושלמי עד שבחברון ולא עד חברון אלא לרמוז למה שבתוך חברון האבות הקבורי' שם. כל זה לעורר זכותם והכא נמי כן וכ"ג הרד"א וכן הסכים רבי' האיי בתשובה עיין בשבלי הלקט: **ממאור** פניך. רש"ל כתב הגירסא באור פניך וכן גי' הרד"א. והרמב"ם ה"י בסדר התפלות כ' הגירסא ממאור פניך כגירסת המהאליל. ויש ליישב גירסתינו והוא כי הנה הרב מהרי"ן ה' באור פניך היינו כתר ואריך אנפין. וידוע כי הנה המקום ב"ה נתן לנו תרי"ג מצות וז' מצות דרבנן סך הכל תר"ך הן אותיות כתר. כי בכתר יש תר"ך אורות. ומשם נתקבלו תר"ך מצות שהנחילנו המקום ב"ה ממקור הברכות כתר עליון וזהו וברכנו כולנו כאחד ממאור פניך ונתן טעם כי ממאור פניך נתת לנו תורה וחיים וכו'. וסידר בו ו' לשונות שהם כנגד ו' סדרי משנה אשר בה כלולים תרי"ג מצות של תורה וז' דרבנן באופן כי ירצה לקבל הברכה משם שם הנעלה אשר קבלו תר"ך מצות מין במינו אין שום דבר שיחצוץ והדבר זה למדתיו מס' עסיס רמונים ז"ל ועיין זוהר בלק דף קנ"ב ע"ב בטעם ה'. ועיין בס' ת"י בתפלת ר"ה בסדר אתה בחרתנו שם כתב קרוב לזה ע"ש ועיין ברקנטי פ' לך לך דף מ"ח ע"ג ובס' המוסר פ' עשירי וברבה פ' נשא פ' י"א א' יאר ה' פניו יתן לך מן מאור השכינה ד"א יאר זה מאור תורה שאיר עיניך ולכך בתורה וכו' ע"ש גם ברבי' בחיי פרשת נשא יש סמך לגירסתינו ע"ש: **וראיתי** לה' בעל ס' המוסר בענין ברכת המזון פי"ז שכ' וז"ל האומר ומטובו ה"ז בור דמשמע ממקצת טובו היינו ועוד מטובו משמע דבר היוצא מן הטוב והוא הטוב הגנוז לצדיקים וזהו טעות גמורה כי עתה ר"ל כל הטוב עצמו לא על הטוב היוצא ממנו ועל כן הוא טעות גמור במה שנוהגים מקצת העם הפתאים לומר בתפלה כי ממאור פניך נתת לנו ה' אלהינו שאין ראוי לומר אלא באור פניך כי התורה ניתנה באור פניו של הקב"ה שנאמר מימינו אש דת למו שהוא מחסד ואש בהיא שמאלו של הקב"ה דת למו ר"ל מן המכריע המקבל משניהם ומשם ניתנה התורה עכ"ל. ואחר נשיקת עפר רגליו אומר דמנהגים מעינא ביה דאיהו הביא ראיה מן הפסוק שאמר מימינו ומשם אדרבה יש ראיה דגרסי' ממאור. ומה שהביא ראיה מבהמ"ז לא דמי דהתם בברהמ"ז ודאי איירי בטוב ומזון המזומן לצורך הבריות שאח"כ בטוב הצפון ובסוד התורה שאין מי שיוכל לבא עד תכלית וכמ"ש בפי' רצה נא במנוחתנו שאומרים בשבת משם הרב עסיס רמונים ולזה אנו אומרים ב"לה ושבענו מטובך ולא בטובך ע"ש בטוב טעם ועוד יש ראיה ממ"ש בתפלת שבועות משם הרב בית מועד גבי זמן מתן תורתנו שר"ל על חלק הנגלה כי חלק הנסתר עמוק עמוק מי ימצאנו יע"ש: **וטוב** בעיניך. ס"א ול"נ ויהיה טוב בעיניך כי הוי"ו דברים חיבת ועוד מהפכו לעתיד והעד וטוב לכם מתרגמי' ויוטב לכון וכן וברך את לחמך מתרגמי' ויברך ית לחמך הרי דוי"ו שבראש התיבה מהפכו לעתיד וכן פי' הרד"א וגם מהר"י לומברוזו

יאהדונהי הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם אָמֵן. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָ֗ה צוּרִי וְגֹאֲלִי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַקָּמִים עלי

בפ' ואתחנן קרא חיגר על המדפיסים שהגהו ויהיה טוב בעיניך יע"ש : בכל עת בשלום. ס"א ול"נ ברוב עוז ושלום. והענין כי בכאן רמוז ייחוד צדיק וצדק הרמוז בתיבת עת אשר נתעורר עתה בברכה זו כמו שנזכיר לקמן משם ס' הזוהר והפרדס וזהו סוד את הכ"ל עשה יפה בעת"ו כמוזכר בזוהר פ' אחרי מות דף נ"ח ע"ב ; ובמס' מגלה ומה ראו לומר ברכת כהני' אחר הודאה שנ' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמי'. ולימרה מקמי עבודה מי כתיב לעשות. מעשות כתי' ולימרה בתר עבודה הא כתי' זובח תודה יכבדנני. ומאי חזית דסמכת אהאי סמוך אהאי. מסתברא עבודה והודאה חדא מלתא היא. ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים שנ' ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. וברכה דקב"ה היא שלום שנ' ה' יברך את עמו בשלום : **ובמדרש** כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים המקרא ונתתי שלום בארץ פתחו מש"ה ואמרו בא"י המברך את עמו ישראל בשלום : ומכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקב"ה פי' שקביעו' ברכה אבל אם בא לו' אחר תפלתו אפי' כסדר יום הכפורי' או' ובלא קביעו' ברכה (רד"א) : **יהיו לרצון**. וקבעו פסוק זה אחר י"ח ברכות הואיל ואמרו דוד אחר י"ח פרשיות כדאי' בפ"א דברכות. וכ' הרקנטי בפי' מזמור השמים וז"ל מה שתקנו פסוק יהיו לרצון לאמרו בסוף התפלה הוא כדי לייחד הכל בא"ס ית' שלא ידמה לקצץ בנטיעות וע"כ התחיל ברצון שהוא סיבת כל דבר וסיים בגאולה שהוא המלאך הגואל כענין נעוץ סופן בתחלתן עכ"ל. וז"ל שדה"י אח"כ אומר יהיו לרצון והוא מסוגל ויש בו רמז לכמה ענינים תחלתו יו"ד וסופו יו"ד. ותיבותיו עשר. ויש בו י' יודין ויש בו אותיות מ"ב וסודו סוד גדול לכן צריך לאמרו בנחת ולכוין בו אלו הענינים ויועיל הרבה לקבלת תפלתו שתעלה למקום הרצון המשביע לכל חי ולא ישוב ריקם עכ"ל וכ"כ בס' ח"י ז"ל : ומצאתי פי' למהר"ר יצחק וגם וז"ל יוד בראש רמז לאצילות עליונים ויו"ד בסוף רמז לאצילות התחתונים עכ"ל וה' ב' ס' בי"ה פי' יהיו לרצון מפני שלפעמים אדם דובר בתפלתו דברים לחשבו כי הם שבח והודאה ואינם כן אבל הם שלא כרצונו ית' כענין השואל דנחית קמיה דר"ח ואמר האל הגדול הגבור והעזוז וכו' וא"ל כלום סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך כלומר שאין זה שבח אבל הוא חסרון ח"ו שנראה שאין בו ית' שבחים יותר מאלו לכן אמר יהיו לרצון : ובעל כתר שם טוב פי' בפ' חיי שרה כי דרך ב"ו אם אחד שואל ממנו דבר מה. אם אינו יודע שאלתו מטה אזנו לשמוע דבריו לא כן אם כבר ידע השאלה שאז אינו חפץ לשמוע דבריו ואומר לו כבר ידעתי שאלתך ואין צורך לדבר דבר. לכן אמר דוד שיהיו לרצון אמרי פי אף שהגיון לבי לפניך גלוי ולא הייתי צריך להוציא שאלתי מן השפה ולחוץ. א"נ לפעמים אדם שואל מהקב"ה דבר ולפעמי' הוא לרעתו כגון מי שמתפלל על העושר שאפשר שהעושר יהיה לרעתו לז"א היו לרצון אמרי פי אם יהיו לטובתי. ואם ח"ו להיפך תבין כוונתי במה שאני שואל הוא לטובתי ולהנאתי. א"נ אם לא ידעתי לסדר אמרי פי בשאלתי אתה תבין מחשבתי כי הגיון לבי מחשבות לבי לפניך וכו' עכ"ל וכה' גבול בנימין ח"א דף י"ח ע"א פי' יהיו לרצון שבתפלה יהפוך מדה"ד לרצון וזה לפי שמתפלל מקירות הלב וזהו והגיון לבי לפניך ואז ה' צורי הוא גואלי שלא תהא תפלתי דחויה מהחיצונים יע"ש ובס' מדבר יהודה דף ע"ד ע"א פי' אם לא אמרתי באמרי פי כוונתי המבוקשת והגיון לבי לפניך ה' אתה יודע כוונת לבי וכו' : **אלהי נצור לשוני מרע**. אעפ"י שהטוב והרע מסורים

עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם. יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהֹוָה אדני יאהדונהי דּוֹחֶה: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה אדני יאהדונהי צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

תֿם יתאכֿרון אלגמאעת בעד פראגהם מן הדה אלצלוה כל ואחד ג' כֿטא אלי' וראה : וחאל אן יחזיר פניו לשמאלו

מסורים ביד האדם הוא מנקה מהם"י לסייעו לעשות טוב : ולמקללי נפשי תדום. מוסיף על נצור לשוני מרע כלומ' לא מבעיא שאני סובל שהוכני בלא אחרף לזולתי המלה אלא אף אני סובל שהוכני לסבול קללתו . ולא מבעיא זה אלא אף אני סובל להיות כעפר לפני הכל . והטעם לרמוז כמו שהעפר הכל רומסים אותו ברגליהם ועולה על ראשיהם וגם לסוף הכל צריכים לו כך המשפיל עצמו בעה"ז יהיה לראש לעה"ב : יבוין מה עפר אינו מקבל כליה לעולם . כן יהי רצון שזרעו לא יכלה לעולם כתב"ה ויהיה זרעך כעפר הארץ (א"י) . ואמר אח"כ פתח לבי בתורתך שם) כדאמרינן במס' ע"ז נצור לשונך מרע וכו' שמא תאמר הואיל ונצרתי לשוני מרע אלך ואתגרה בשינה ת"ל סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה והלומד ואינו מקיים אינו כלום לכך אמר **ואחרי** מצותיך תרדוף נפשי . וכיון שאדרוף מצותיך הצילני מן החושבים עלי רעה ורודפים אותי כמו שנ' כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני . כי רדיפת המצות מועלת לבטל רדיפת השונאים ולכך אומר מיד **וכל** הקמים עלי לרעה מהרה הפר עצתם ואומר פסוק יהיו לרצון וכו' (הרד"א) : **אין** נכון לומר התחנונים קודם יהיו לרצון אלא אחר סיום י"ח מיד יאמר יהיו לרצון ואם בא לחזור ולאמרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו (ב"ע סי' קכ"ב) וכ' פר"ח אעפ"י שהדין הוא ברור ירא אני להביא ראיה מדאשכחן למר בריה דרבינא בפ' היה קורא דכי הוה מסיים צלותיה אמר הכי אלהי נצור . יהיו לרצון ומשמע דהאי בקודם אלהי נצור אמרו ג"כ כמו שאמרו דוד לאחר י"ח מזמורים ואפ"ה היה חוזר ואומרו פעם אחרת וכן אני נוהג עכ"ל וכ"כ האחרונים לומר יהיו לרצון ב' פעמים ע"ש . **יכולים** לומר אלהי נצור בשבת אע"פ שהוא לבין תפלה ותחנונים כיון שהוא טופס תפלה (שם) : **אם** בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון אינו פוסק שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פ"ד (ב"ע סי' קכ"ב ל) : **הרגיל** לומר ד' דברים אלו זוכה ומקביל פני שכינה עשה למען שמך וכו' (שם) : **כל** האומר מזמור שיר למעלות אשא עיני וכו' אחר כל תפלה קודם אלהי נצור מובטח לו שתקובל תפלתו ויהיה אהוב למעלה ונחמד למטה (כ"כ שם' אה"י ב' י"מ) : **וכורע** ופוסע ג' פסיעות לאחריו בכריעה אחת . ויעקור רגל שמאל תחלה : ושיעור הפסיעות כדי שיתן גודל בצד עקב . ולא יפסע פסיעות גסות יותר מזה . ובמקום שיש דוחק פוסע אפי' פחות מזה (הז"ו) : **ואחר** שפסע ג' פסיעות בעודו כורע קודם שיזקוף כשאומר עושה שלום במרומיו הופך פניו לצד שמאלו . וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו הופך פניו לצד ימינו ואח"כ ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרבו (ב"ע סי' קכ"ג) . ובר"מ פ' פנחס דף רכ"ט ע"א יש סברא בענין הכריעה דסיום תפלה ואין דעת הפו' כן . ועיין ר"מ לנוזאנו דף קי"ז ע"א) : **ונהגו** להתפלל על נחמת ציון ובנין ירושלם לפי שהתפלה במקום עבודה ולכן מתפללים על ציון וירושלים שנוכל לעשות העבודה ממש כמ"ש מהרמ"א בהג"ה שם : **כתב** אה"י ב' מש"מ שיחיד אומר בסיום ואמרו אמן והכוונה אל בני המלאכים שבימינו ובשמאלו שיענו אמן על בקשתו : **וטעם** ג' פסיעות אלו כנגד ג' מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה וכנגד חשך ענן וערפל שילא מהם מרע"ה מלפני הקב"ה (פר"ח סי' קכ"ג) ושם'

פ"ל

לשמאלו ולימינו יקול **עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַחֲסָדָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִינַחֲמֵנוּ בְּצִיּוֹן וְיִבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ בְּקָרוֹב אָמֵן וְאָמֵן:**

ובעד דאלך יתקדם ש"צ ויתני אלצלוה בצות עאל ליכרג' ואגב מן לם יחסן ואלגמיע וקוף יסמעון ויגיבון אמן בעד כל ברכה סוא אלדי יערפו ואלדי לם יערפו יבדע ויקול **אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח** וכו'. ושליח צבור מברך ברכה ג' בנוסח זה:

נקדישך

ה"ל סי' ח' כתב ה' הגאונים ז"ל והטעם מפני שכשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו שנ' שויתי ה' לנגדי תמיד. ותוך ד"א מקום קדושה הוא שכן תמצא שאסור לישב בתוך ד"א של תפלה וכיון שכן כשיפטר מתפלתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחריו כדי שיצא ממקום קדושה ויעמוד במקום חול וכו' עכ"ל ועיין בא"י לפי הסוד. ולדעתי הקטן רמוז הוא בדברי הגאונים שכתבתי כאן: ונראה לומר עוד ברמז למ"ש ברכה פרשת שופטים שאין לך א' מן המזלות ברקיע שרואה מה שלפניו אלא מה של אחריו על כן עושה שלום במרומיו עכ"ל וסי' כל א' על מקומו יצא בשלום (עס"ק): וג"ל פי' נ' מד' רבה שאין כל אחד מסתכל בשבלת חבירו הגדול ממנו שהוא לפניו וקרוב ממנו שזה יסבב קנאה למה גם הוא לא זכה לזה אלא הוא מסתכל במה שלאחריו דהיינו הפחות ממנו ובזה יש לו שמחה שזכה ליקרב לפניו והרי הוא במעלה יותר וכל זה השביע הבורא ב"ה בהם לעשות כן בטבע כדי שלא תהיה קנאה ביניהם הוי עושה שלום במרומיו וכו': **במקום** שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו הראשון משלו משל לתלמיד שנפטר מרבו שאם חוזר מיד דומה לכלב שב על קיאו בסופו סוכית על תהלתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר מרבו הואיל וחזר אליו מיד. וצריך שיעמוד במקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה ולפחות עד שיתחיל ש"צ להתפלל בקול רם. וש"ץ יתמין כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור להתפלל בקול רם (עיין ש"ע סי' קכ"ג לא): **האר"י** היה מגלה עיניו כשש"צ מחזיר התפלה כמו שהיה הוא מתפלל תפלת לחש ולבו יהיה למעלה (מקובלים): **וטוב** שיהיה הסדור פתוח לפניו לכל החזרה ולא יפנה אנה ואנה (של"ה ב' פו'): **ואחר** שמתפללין חוזר ש"צ התפלה בקול רם להוציא את מי שאינו בקי להתפלל ואפי' יהיו כולם בקיאים צריך לחזור התפלה לקיים תקנת חכמים. וצריך אותו שהוא יוצא בתפלת ש"ץ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף ופוסע ג' פסיעות לאחוריו כאדם שמתפלל לעצמו (ש"ע סי' קכ"ד): **וצריכים** הצבור להיות בעמידה כשיחזור ש"ץ התפלה (שם בהגה). ועיין בשו"ת הלק"ט:

והזרת התפלה היא נגד הוי"ה ב"ה (אה"י): **ובשש"צ** חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות ולענות אמן על כל ברכה וברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה ולכן כל אדם יעשה עצמו כאלו אין ט' זולתו ויכוין לברכות החזן (שם) ויש לו בזה שכר כפול והוי כמי שמתפלל ב' תפלות זו אחר זו (ס' המוסר) ובתנאי שלא אירע שלא כיון באיזה ברכה שיש לו תקנה לכוין בברכות ש"ץ ובזה יתוקן מעוותו. **לא** יסיח שיחת חולין כשעה שש"צ חוזר התפלה. ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערין בו. וילמד בניו הקטני' לענות אמן וקדושה וברכות וכו' (ש"ע סי' קכ"ד): **על** כל ברכה שהוא שומע אומר **ברוך הוא וברוך שמו** (שם). והם כנגד ד' אותיות הוי"ה לכך לא יאמר הגדול (מקובלים): וה"ה כשמזכירים הכהנים שם השם בברכת כהנים צ"ל בהו"ב (שכ"ג בהשמטות א"ח וכ"כ פ"ח סי' קכ"ד דאפי' כאזכרה לבד צריך לומר בהו"ב וכ"כ ריק"ב סי' קכ"ח): וכ' גם

בת"י

פה"י דכימ"ת שאנו רוצים לפתח הדין יכול לומר היבא הגדול נגד כ' אותיות אלפים ע"ש : ודע בשומע ברכה מן הברכות שהוא חייב בהן והוא מתכוין לצאת מפי המברך אין לו לענות ברוך הוא וב"ש כי זה נקרא הפסק עיין בהורך בס' דכ"ם סי' רנ"ה וכן מבואר במ"א סי' קכ"ד וכה"ע סי' ב"ו סק"ע דבמקום שאסור להפסיק אין לומר ברוך הוא וב"ש ע"ש וכן פסק בקיצור של"ה. ומכאן תשובה מוצאת להרב מ"ר ז"ל פ"ה דברכות דחולק וכ' דלא ליבתמים בזה פוסק ראבון או אהרן דלימא כי כן איתוסא והרי הלך לפניך כמה פוסקים דאוסרים. והמדקדק יראה דכל הראיות שהביא מ"ר יש להשיב עליהן דו"ק : **אמר** ר' שמעון כל העונה אמן בכל כחו פי' בכל כוונתו פותחין לו שערי ג"ע כנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים קרי ביה אמנים : **וכשאומר** אמן יכוין פירושו אמת היא הברכה ואני מאמין בזה (בס בפ"ע) : **וצריך** אדם לתת לב ולהשכיל במ"ש בתב של"ה בדף רנ"ד ע"א וז"ל תיבת אמן מתחנה פירושו. והכלל כל מקום שנוסח בלשם אבר קדשנו במצותיו וצונו. צריך לכוין אמת ואמונה הוא השבח והברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה וכן יכוין לכל ברכות השבח : **ובברכת** הנהנין יכוין שאמת הוא השבח והברכה ושהוא ית' ממציא זה הדבר. וברכת **התחנות** כאמן שאחר הקדיש ורחם והרחמן והדומיהן יכוין יהי רצון שיאמנו בקשות המברך והמבקש ובכן יעשה השי"ת. ובברכות השאלתיות יכוין שאמת היא הברכה שהש"י הוא חונן הדעת וכדומה והוא יקיים ויאמן דברי המבקש ויחננו מדע ובינה והשכל וכן כולם ע"כ ועיין בהת"י ה"נ דף ק"ס ע"ב ושם תמצא בקרא תיגר על קצת אנשים שעושים שאין משגיחים לענות אמן בברכות ואם יענה הוא באין מבין וקול כאוב מארץ יתן. ובעת אמירה החזן כשי שבירך יענו אמן בקול ובזמרה והבקע שהארץ לקולם וגדול עונש מגעות בטובים העיקר טפל והטפל עיקר לכן צריך ליזהר בזה ולהזהיר לקהל. וכתוב בס' כד הקמח צריך אדם ליזהר לענות אמן שהיא מלה נגזרת מלשון אמונה וכל מי שעמדו אבותיו על הר סיני וקיבלו התורה בנק' אמונה והיא מורעו של א"א ולכן שאמונה דבתי' והאמין בה' חייב הוא לכוין לבו ומחשבתו בעניית אמן לא שיברך ב"ל הברכות והוא בהם לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו או שישיח עם חבירו כאלו הוא ברתובות קריה כמנהג קצת מבני עמינו המקילים בדבר והוא עון פלילי שהרי העבד כששומע ברכת רבו מאחרים. מהלך הכלל שיענה אמן וכ"ש המברך הש"י אשר בידו נפש כל חי שמחוייב השומע לענות אמן. וכ"ש בשקב"ה קובע לו שכר וברכה ומצות בדבר זה. ומצינו שיברכהו בנ' וברכת את ה' אלהיך. וכן אי' בפ"ק דברכות ישמעאל בני ברכני. וכמו שהוא ית' חפץ בברכה כ"ש בעניית אמן שהוא לשון קיום הברכה. ותן אל לבך אלו הקהל מברכים למלך ב"ו בצאתם לקראתו ועונין אמן בקול רם ואחד מהעומדים לפניו לא ענה אמן ה"ז מבזה למלך. ואם למלך ב"ו אין ראוי שלא לענות אמן עאכ"ו לפני ממ"ה וכו' יע"ש : וז"ל הרד"א גדול העונה אמן יותר מן המברך. י"מ כי אמן גי' צ"א כמנין הוי"ה ואדנו"ת. וי"א כי המברך דומה לשטר שלא נתקיים בב"ד ויכול אדם להכחישו ואחר שהוא מאושר ומקויים עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. כך אמן הוא קיום חותם הברכה וכן עיקר עכ"ל. ובזוהר פ' וילך דף רפ"ה ע"א א"ר יהודה ובודאי יקבלו מאן דלא ידע לאוקיר למריה ולא אתכוון באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המברך והא אוקימנא קמיה דר"ש דאמן משיך ברכאן מאלה"ף נה"ר וממ"ה לנו"ן. אלף עמיקא דבירא דכל ברכאן מתמן נבעין ונפקין ומשתכחין. מ"ם פתוחה נהרא דנגיד ונפיק. נו"ן פשוטה כללא דתרין נונין בגין כך כולא אקרי נו"ן וא"ו נו"ן. נון פשוטה כללא דדכר ונוקבא דנון כפופה בכללא דפשוטה הוא. כיון דמטו ברכאן לנו"ן מתמן נגדין ונפקין ברכאן לעלאי ותתאי ומתפשטי בכלא וקלא נפיק אתסקיון מבקיותא דברכאן דאפיק פלגיה עבדא מהימנא קיימא : וכד ישראל לתתא משמרין לאתבא אמן ולכוונא לבייהו כמה דאצטריך. כמה פתחין דברכאן פתחין ליה לעילא. כמה טבוון משתכחין בכולהו עלמין. כמה חידו בכלא. מאי אגר ישראל

דגרמין

דגרמין האי . אגר להו בעה"ז ובעה"ב . בעלמא דין בשעתא דעאקין לון ומצלן צלותא קמי מאריהון קלא מכרזא בכולהו עלמין פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים . אל תקרי אמונים אלא אמנים . כמה דישראל פתחין תרעין דברכאן כך הכא פתחו להם שערים ותתקבל צלותהון מאנין דעאקין לון . בעלמא דאתי כד יפוק בר נש מהאי עלמא דהוה שומר לאתבא אמן . מאי שומר כלומר נטיר ההיא ברכה דאמר ההוא דמברך ומחכה ליה לאתבא אמן כמה דאצטריך . נשמתא סלקא ומכרזי קמיה פתחו שערים . כמה דאיהו הוה פתח תרעין כל יומא כד הוה שומר אמנים. תאנא כל מאן דשמע ברכה מההוא דמברך ולא אתכוון באמן . עליה כתיב ובוזי יקלו . ובשעתא דאצטריך מאי עונשיה . כמה דלא פתח ברכאן לעילא . כך לא פתחין ליה . וכד נפיק מעלמא דין מכרזי קמיה ואמרי טרוקו גלי (פי' סגרו הפתחים) קמי דפלניא ולא ליעול ולא תקבלון ליה. ווי ליה ווי לנשמתיה. ותאנא מאן דנחית לאבדון דאקרי תחתית לא סליק לעלמין . והוא אקרי גבר דאשתיצי ואתאביד מכולהו עלמין . ולההוא אתר נחתין להנהו גוברי דמבזו לאתבא אמן . א"ר יוסי מאי דכתיב אותי עזבו מקור מים חיים דא הוא דלא בעא לקדשא שמא דקב"ה באמן . מאי עונשיה. לחצוב להם בורות דנחתין לגיהנם דרגא בתר דרגא עד דנחתין לאבדון דאקרי תחתית . ואי איהו קדיש שמא דקב"ה לכוונא באמן כדקא יאות . סליק דרגא על דרגא לאתעדנא מההוא עלמא דאתי דנגיד תדיר ולא פסיק הה"ד אמונים נוצר ה' עכ"ל . הנה העתקתי לך המאמר כולו למען תדע ותזהר שלא תהיה בכלל עונש המבזה לענות אמן ובזה תזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וכ' בסו"ה האלהים שלא מצאתי בכל העבירות גדול ממי שאינו חושש לענות אמן ע"ש. וכתב מהרי"ן אל"ף רומז לכ"ע . מ"ם ת"ת שהיא מ"ם פתוחה . נו"ן פשוטה רומז ליסוד שהוא נו"ן ונמצא מי שאומר אמן מחבר כל אלו המדות כא' ומחבר דמות השלשלת ע"כ והן הן דברי הזוהר דלעיל :

וכתב מהר"ש לונזאנו בדף ק"ב ע"ב וז"ל וכיון שגדול כח עניית אמן ע"כ ראוי למברך להשמיע קולו כשמברך כדי שישמעו השומעים אמן ואם אינו עושה כן נמצא שהוא גורם שלא יענו אמן והעונש הראוי למי שאינו עונה אמן ראוי לו ועיין בס"ח סי' רכ"ד ובסי' תתפ"ז : **ויזהר** שלא יענה אמן חטופה דהיינו כאלו האל"ף נקודה בחטף וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת גם לא יפסיק באמצע המלה ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה וזה אינו שומעה אעפ"י שיודע איזו ברכה מברך הש"ץ מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן ויש מחמירין דאפי' אינו מחוייב באותה ברכה לא יענה אמן יתומה (ב"י סי' קכ"ד) : ומיהו אם יודע באיזו ברכה קאי הש"ץ יכול לענות אמן אע"פ שאינו שומע הברכה (פר"ח) : **שיעור** עניית אמן הוי כשיעור שיאמר אל מלך נאמן (עיין של"ה דף רנ"ד ע"ב וב"ש שם) : **דין הקדושה בחזרה** חובה על המתפלל כשהש"ץ מגיע לאחרי ג' פסיעות זכר לג' מילין שרתעו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה. צריך ג"כ לחזור לפניו זכר לאותם ג' מילין שחזרו ישראל ונתקרבו . ואם אינו עושה כן נראה כאלו אינו מודה בחזרו ונתקרבו ישראל בשעת מ"ת (תוס' כשני סי' נ"ד) וכ"כ בשבלי הלקט סי' ט' בשם רש"י . ע"ש מלכי צבאות ידודון בהליכה . ידודון בחזרה ע"ש : **נקדישך** ונעריצך . כבר זכרנו פי' בפי' אדון העולמים יע"ש : **קדוש ק"ק** פי' קדוש נבדל ופרוש מהגשמיות וקדוש ראשון שהוא נבדל מהעולם השפל הוי' מהעה"ז. קדוש שני שהוא נבדל מעולם הגלגלים . קדוש ג' שהוא נבדל מעולם המלאכים. ואעפ"כ הוא משגיח בעולם השפל וזהו שאנו אומרים מלא כל הארץ כבודו (בי"ת מפרשים) : **ונהגו** לנענע עצמן בקדושה ומרקדין ג' רקודות למעלה כנגד כח"ב (רי"ן) : וכתב רד"א וסמך לדבר וינועו אמות הספי' מקול הקורא. ומה אם אבני' נזדעזעו שאין מכירי' שום דבר אנו עאכ"ו (ס"ל ב' רב"י). ויכוין ותשאני רוח ואשמע אחרי וגו' כלו' כששמעתי שומע הקדושה כאלו היתה רוח נושאה אותי (שם רד"א)

וצריך

נַקְדִּישָׁךְ וְנַעֲרִיצָךְ וּנְשַׁלֵּשׁ לְךָ קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת כַּדָּבָר הָאָמוּר עַל יַד נְבִיאָךְ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר ועונין הצבור קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָהאדני יאהדונהי צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וחוזר ש"צ ואומר כְּבוֹדוֹ וְהוֹדוֹ מָלֵא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּמְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ: ואומרים הקהל מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָהאדני יאהדונהי מִמְּקוֹמוֹ: וחוזר ש"צ ואומר מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִתְנַשֵּׂא וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ ועונין הצבור אָמֵן וחוזר ש"צ ואומר תִּשְׁכּוֹן תִּתְגַּדֵּל וְתִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹךְ ירושלם

וצריך לומר קדושה זו מעומד (זוהר): קק"ק ג' ראשונות. ה' ת"ת כולל זרועותיו. לצבאות יסוד עם נצח והוד. ויומשך השפע עד המלכות וזהו מלא כל הארץ כבודו (מהר"ם נכאי): ומהרי"ץ כתב בפירוש השני. קדוש א' כח"ב. קדוש ב' חג"ת. קדוש ג' נה"י. מלא כל הארץ מלכות יע"ש. **וטוב** לכוין רגליו בשעה שאומרים קדושה עם ש"צ. **ויש** לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדושה ומנענעים גופן ונושאין אותו מן הארץ כדאי' במדרש מרכבה דר' ישמעאל ברוכים אתם לה' שמי' וארץ ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בתפלת שחרית ומנחה בשעה שאומרים לפני ק' ק' ק' ה' צבאות וכו' ולמדו אותם שישאו עיניהם למרום וירימו עקביהם עם גופם בשעה שמקדשין אותי כי אין לי הנאה בעולמי כאותה השעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני נשואות בעיניהם באותה שעה אני אוחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ומזכיר גלותם וממהר גאולתם כולם (כ"כ הטור וש"ל): לב) **ומי** שאמר סדר קדושה ובא לבהכ"נ ומצא צבור עונין קדושה חוזר ועונה עמהם (שם סי' קכ"ז): **משבחים** ואומרים. ואין אומרים לעומתם כי אם משבחים ואומרים. כי לעומתם דבקה עם והאופנים ינשאו לעומתם ועיין בפי' קדושה דיוצר לעיל: **המנהג** כשאומרים ברוך כבוד לכרוע ולזקוף בשם וכ"כ מהרי"ל דף פ"ב ע"א: **ממקומו**. לפי שאין יודעים איה מקומו וכ' הרד"ק ישעיה נ"ו אין זה מקום נופל אלא במקום מעלה ושבח וכענין הנמצא ברז"ל ממלא מקום אבותיו. והרמב"ם לג) ה"א פ"א פי' ממקומו כפי מעלתו ועולם חלקו במציאות פי' לפירושו כי אמרו והאופנים והחיות שישפיע להם הש"י מטובו כפי מעלת יכלתו וכחו לא כפי כחם רצוני שיתן כחם בו והכנה לקבל השפעת הכללתו וידיעתו ויהיה פי' ברוך משפיע (בי"ת בפי' היוצר) וכאן בסדר קדושה פי' וז"ל ממקומו ירצה שיש לו ית' מקום אעפ"י שהוא ית' אינו גשם שיהיה במקום אין אנו אומרים שהוא במקום ואיה מקומו הוא בשמ"ק כי לאהבת ישראל יאמר שהש"י במקום וז"ש **ימלוך** ה' לעולם וכו' ירצה אעפ"י שהש"י מלך על כל העולם והוא מקום מעמיד לכל העולם ואין העולם מקומו אעפ"כ להיות אלהיך ציון הוא מקום מיוחד וכן יהיה תמיד לדור ודור עכ"ל: **ממקומך** מלכנו וכו'. עתה אתה אחי המעיין עמוד והתבונן מפלאות אל נוסחתינו שהיא ע"פ הרמב"ם כי אחר שהמשכנו השפע אל מלכות שמים בג' קדושות ושאמרנו ברוך כבוד ה' גם הוא ייחוד שני כי במלת ברוך הבי"ת אחוי תרין שכינתא עלאה ותתאה. ר' ראשית חכמה. ו' בית שמרין. ך' אחוי על כתר כדאי' בתקונים תקון ע' דק"ל ע"ב ה' היינו ת"ת. ממקומו היינו מלכות שמים וזהו ייחוד שני ר"ל פעם שנית ושאמרנו ממקומך מלכנו יש בו כונה אחרת והוא כי מקום יתייחס ג"כ אל הת"ת בהיותו בייחוד גמור עם שכינתו כדאי' בתקון ת"ב והיינו שאנו אומרים מלכנו היינו מלכות בית דוד [illegible] בזוהר פ' תרומה דף קכ"ז וקכ"א

בפסוק

יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה בְּמַלְכוּת עֻזֶּךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי קָדְשֶׁךָ עַל יְדֵי דָוִד עֶבֶד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: ואומרים הקהל יִמְלֹךְ יְהֹוָ(אדני) יאהדונהי לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: וחוזר ש"צ ואומר לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ יְהֹוָ(אדני) יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני) יאהדונהי הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

כשהחזן

בפסוק אפריון עשה לו המלך שלמה וכו' הוא סוד ייחוד וא"ו עם בת זוגו ה"א אחרונה והנה אחר שנעשה הייחוד אז הוא עת רחמים לבקש מלפניו על גאולת ישראל ולהיות כי הייחוד השלם והגמור הוא לעתיד לזה אנו מתחננים ואומרים מתי תמלוך בציון בקרוב כי אז השם שלם והכסא שלם. וטועים אותם המוסיפים לומר בנוסח **עלינו** כי כתוב והיה ה' למלך על כל הארץ כי לעתיד תהיה מלכותו על הכל. ולפי הפשט כבר זכרנו מפה פרקי היכלות כי בעת אמירת הקדושה הקב"ה נזכר לגלות ישראל וממהר גאולתם לזה אנו מתחננים על זה בעת ובשעה הזאת למהר לגאלנו מן הארץ אל ארץ רחבת ידים ציון בית מנוחתו ולדור ודור נגיד גדלך כי אז בגאולתו עת לא יהיה שום דבר מונע לגלות מלת שבחו וגדלו ע"כ. והרד"א פי' **אלהיך** ציון ישראל שנקראו ציון והכוונה ולאמר לציון עמי אתה כדאי בפסיקתא וכ"כ הב"י סי' קכ"ה בד' א"ה. או י"ל ציון ממש ומן הדין היה לומר פסוק של תורה: ימלוך לעולם ועד אלא בשביל הזכרת ציון אנו אומרים פסוק זה שאמר דוד ע"ה אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי ובכל התפלות אנו מזכירין את ציון או ירושלם עכ"ל ומהרי"ץ ה' וקשה נמי לא אמר פסוק של תורה ה' ימלוך לעולם ועד וי"ל לא רצה לסדר פסוק של תורה אחר פסוק דנביאים. ועוד י"ל כך הסדר חיות הקדש אומרים ק' ק' ק' ה' צבאות והאופנים משיבים ברוך כבוד ה' ממקומו שלא לשייך לו מקום מיוחד מאחר שמלא כל הארץ כבודו. ואנו משיבים ע"ז לעתיד ימלוך ה' וכו' ואפי' יהיה מקומו נעלם נזכה לחזות עין בעין כמ"ש כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון ועוד י"ל כך הסדר בתחלת הקדושה מזכירים השם אחר ג' תיבות קק"ק ה' צבאות ואח"כ ברוך כבוד ה' ממקומו הרי השם אחר שתי תיבות ואח"כ ימלוך ה' הרי השם אחר תיבה אחת עכ"ל: **ולנצח** נצחים קדושתך נקדיש וכו' וכן ובכן ה' אלהינו וכו' רמז על היות האדם משבח ומהלל גם אחר מותו וגם רומז ש המזל היה לכל אדם בעולם עליון שגם הוא מהלל ומשבח גם לאחר מיתה שאותו קול עצמו שהיה רגיל בו כדי שיזכור הקב"ה זכותו לו ולדורו ולזרעו עיין מעבר יבק דף ע"ו ע"א: **לדור** ודור נגיד גדלך וכו'. מפינו לא ימוש וכו' והוא בא"י האל הקדוש ואין הש"צ חוזר ואומר אתה קדוש וכ"כ הרמב"ם בס' התפלות ברכה ג' אומרת הש"ץ בנוסח זה והטעם שאינו חוזר ואומר אתה קדוש וכו' מפני שאנשי כנה"ג תקנו ברכה זו ליחיד שיש בה הזכרת ג' קדושות כנגד קק"ק שאין היחיד יכול לאמרם אבל בחזרה כבר אמרו הצבור קק"ק וא"כ א"צ לחזור ולומר אתה קדוש וכו' ושוב מצאתי בנוסח כן בסדור אלף ובסדור רומ"ה קדמון וז"ל הכלבו ויש אומרים שלא יאמר היחיד לדור ודור נגיד גדלך אלא לדור ודור אתה קדוש והטעם לפי שאין היחיד אומר קדושה תקנו נוסח זה שיש בו ג' קדושה בתפלתו כמו ה"ל עכ"ל הרי לך רמוז בדבריו כל מה שכתבנו ובסדורי אשכנזים נוסחת נכונה ג' כך היא אפי' ליחיד לדור ודור נגיד גדלך וכו' כי אל מלך גדול וקדוש אתה בא"י האל הקדוש ע"כ ומינה במעינן דגירסא נכונה ופשטיה והם שתיקנו ברכת אתה קדוש ישנה ליחיד והם שתיקנו נוסח אחר לש"ץ וכל דברי חכמים קיימים: לר)

כשהחזן אומר מודים כל הצבור אומרים מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָהאדני יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ. וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ. לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלְעָבְדָךְ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עַל שֶׁאָנוּ מוֹדִים לָךְ. (בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

ברכת כהנים וענד אן יצאל ש"צ רצה יהוה אלהינו
ינתקלו אלכהנים מן מואצעהם ויטלעון
אלדוכן קבאלה' ש"צ ווקת מא ינתקלו ארגלהם יקולון
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּהֵיֶה הַבְּרָכָה

שצויתנו

מודים דרבנן. לשון הרמב"ם פ"ט מה"ת כשיגיע ש"צ למודים וכורע כל העם שוחין מעט ולא ישחו יותר מדאי וכ' הרשב"א בשם הראב"ד לשוח במודים בסוף. ומהר"י אבוהב כ' ג' רב הדירא יש שחוזרים וכורעים כשמסיימים ויש מסיימים בזקיפה ורבותא לא מיחו לא לזה ולא לזה עכ"ל וכ' הב"י בש"כ שצריך לשחות בעוד שאומר כל מודים דרבנן והעולם נהגו שלא לכרוע אלא בשעה שאומר תיבת מודים בלבד ופשט הירוש' הכי משמע לי ומיהו טוב לחוש לדברי הראב"ד (ב"י). **נקראת** מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים (ב"י סי' קכ"ז): **על** שאנו מודים לך. על שנתת בלבנו להיות מודים לך דבוקים בך ומודים לך (רב"י שם) והאו' כ' הענין פי' דקא מודו לבורא על ש"צ אינון שמכין ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר ש"צ וקא ענו אינון אמן ע"כ כלומר עכשיו אנו מודים לך מלבד מה שאנו מודים לך בחזרת התפלה שאנו עונים אמן אחר ש"צ (ב"י) ונהירנא כד הוינא טליא דפי' הא' על כמו בעבור כענין על זאת יתפלל כל חסיד דפי' בו ז"ל עבור זאת יתפלל וכו' והכונה שתאסוף גליותינו וכו' בשביל ובשכר מה שאנו מודים לך והו"ק: **וראיתי** להרד"א שפי' על שאנו מודים לך ר"ל אנחנו מודים לך על שזכיתנו מכל האומות וקירבתנו להודות לך עכ"ל ולפ"ז תיבת על שאנו מודים לך דביקה עם ראש הברכה מודים אנחנו לך: **כתב** ב"י וז"ל בירושלמי חותם בה בא"י אל ההודאות וכן היה נוהג הרא"ש ז"ל. והרשב"א כ' בסוף פ' אין עומדין במודים דרבנן לא ראיתי מי שחותם בו והודאה בלבד היא ואלא מצאתי בירושלמי דכולהו אמוראי חתמי בה בא"י אל ההודאות עכ"ל והרמב"ם כתבה בלא חתימה כגירסת תלמוד דידן. ובש"פ כיצד מברכין גבי ברכת הנ"ר דבתלמוד' דידן לא חתים בה ובירושלמי חתים בה כתבו הר"י דכיון דבתלמוד שלנו לא חתים בה אנן לא נחתום בה כיון מספק ע"כ ויש ללמוד מדבריו דה"ה למודים דרבנן דראוי לחתום שלא בשם עכ"ל הב"י והרמב"ם לא חש לירושלמי כל עיקר כיון דתלמודא דידן פליג: **וענד** אן יצאל ש"צ רצה ינתקלו וכו' ל' הש"ע סי' קכ"ח ס"ח כשמתחיל ש"צ רצה כל כהן שבבה"כ נעקר ממקומו לעלות לדוכן ואף אם לא יגיע עד שיסיים ש"צ רצה ש"ד אבל אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה ע"כ וכ' פ"ת ובכל ברכת רצה יכול לעקור רגליו דלאו דוקא תיבת רצה ע"ש. וכ' מהריק"ש כהן שנכנס לבהכ"נ ומצא ש"צ בהודאה עולה לדוכן אעפ"י שלא עקר רגליו בעבודה וכ"כ מ"מ הרמב"ם הכהנים שעומדים בבהכ"נ עוקרים והכי מוכיחים דברי הטור עכ"ל. וכ"כ בס' יו"א הלוי ושמעם שהרי בשעת אמירת ש"צ רצה היה מהלך ומדברי פר"ח נר' דדוקא שעקר רגליו מביתו כדי לילך לעלות לדוכן ע"ש בספי' ה' ושבהא נכונה היא והילוך נכון הוא והו"ק: **אין** נשיאות כפים בפחות מי' (פו') ואין להקפיד שיהא גם ב"ת דוקא (פ"ת ב' כנה"ג): **וכשיסיים** ש"צ מודים אז אם הם שנים או יותר קורא להם א' מהצבור כהנים כדמתרגם אונקלוס אמור להם כד תימרון להון ואם הוא א' אינו קורא לו אלא הוא עצמו מחזיר פניו ומברך מדכתי' אמור להם לשנים משמע וש"צ אינו יכול להפסיק לקרות כהנים

ואני

שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

תֹם יסתקימו אלי' אלקבלה וגוההֹם אלי' אלהיכל וקפאהֹם אלי' ש"צ ואצאביעהֹם תכון מבפופה וסט אידיהֹם אלי' אן יתם ש"צ מודים וחיניד יבארכו אלכהנים הדה אלברכה:

ברוך

ואני הצעיר ראיתי כמה ת"ח כשכהן יחיד עולה לדוכן אומר לו הממונה **ברך** · ולדעתי נראה שאולי דעתם דקפידא הוא שצריך לקרות לו מלשון התרגום כד תימרון להון ואדדייקא מסיפא מדקאמר להון לשון רבים דוק מרישא דאמר כד תימרון משמע דאמירה מעכבת אלא שאינו קורא לו כהנים כדרך שקורא לשנים ונ"ל דהא בגמ' קאמר אמור להם לשנים. וברבה פ' נשא ראיתי כשהם שנים אומר להם כהני' ברכו אבל א"א לקרות לו מדקאמר א"ל לקרות לו משמע דאם קורא לו אין בכך כלום ועיין פר"ח דכתב דסברת הירושלמי לקרות כהנים אף לאחד וגם דלא קי"ל הכי מ"מ קריאת כהנים הוא כדי שיהפכו פניהם ע"ש נמצא דה"ד לומר לו ברך להכינו להפוך פניו: לה) **אם** היו בני כהנים אחד גדול ואחד קטן אין לקרות להם כהנים דאין קורים כהנים אלא לשנים גדולים (שתב"ע ח"ג סי' פ"ד). וכן הסכים הכנה"ג והפר"ח דחה דבריהם והכריע דיש לקרות להם כהנים: **כל** כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים אם אינו עולה לדוכן אעפ"י שביטל מ"ע אחת ה"ז כעובר בג' עשה אם היה בבהכ"נ כשקראו כהנים או אם אמרו לו לעלות. מיהו אם כבר עלה פעם א' ביום זה שוב אינו עובר אפי' אם אמרו לו עלה (ב"ע): **אע"פ** שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק שהוא חיבור היד והזרוע (ב"ע). ובב"י הוכיח מד' הרמב"ם שכל שנטל ידיו שחרית ואינו יודע להם שום טומאה שא"צ לחזור ולנטלם והביא ג"כ ב' א"ח שהרמב"ם עשה כן הלכה למעשה יע"ש וכן העיד עליו בנו הר"א הנגיד שהביא דבריו ברים ס' מ"ר וכן הוא מנהגינו קדמון ואין פוצה פה: **משתדלים** לכתחי' שיהא המקרא ישראל וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והחזן עומד ושותק (פוסקים). וטוב שאותו ישראל כיון לכל הי' ברכות (אחרונים): **אם** ש"צ כהן ואין זולתו כהן אם מובטח לו שיחזור לתפלתו יעלה לדוכן וצריך לעקור רגליו מעט בעבודה וצריך אחר שיקרא לו ואם המקרא כיון לתפלת הי' עדיף טפי שיסיים המקרא שים שלום (מר"ן): **בשעה** שמברכין אין לומר שום פסוק (עיין רד"א באורך): **כהן** שלא התפלל עדיין יכול לישא כפיו: **כהן** שנשא כפיו ואח"כ הלך לבהכ"נ אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא כפיו פעם אחרת. וכ' הלבוש ונ"ע אם יברך פעם שנית ואתמיהתיה דברי הרמב"ם דשם מבואר דאפי' עולה כמה פעמים יכול לברך בכל פעם שעולה דו"ק: **כהן** אבל קצת נהגו שאין נושאין כפיהם גם קצת נהגו שלא לשאת כפים בבית האבל. ואני הצעיר קבלתי דבדורות שלפני פינו הי' נושאים כפים בבית האבל גם האבל עצמו נושא כפיו דמאחר שעם ימנע מלקיים ג' עשה והכל מודים דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה ואי מטעם שמחה אין זה כדאי לבטל ג' עשה דהיכן מצינו דמי שאינו שמח לא ישא כפיו ואדע שהרי כמה דיות נשתפכו לדחות סברת האומר שפנוי לא ישא את כפיו מטעם דשרוי בלא שמחה ושוב ראיתי בפר"ח סעיף מ"ג שכ' על מ"ד דאבל לא ישא כפיו שאין לו טעם ולא שורש ועיקר: לו) **קטן** שלא הביא שתי שערות אינו נושא כפיו בפני עצמו כלל אבל עם כהנים גדולים נושא ללמוד ולהתחנך ומשהביא שתי שערות נושא כפיו אפי' בפני עצמו. ודוקא באקראי ולא בקביעות עד שיתמלא זקנו שאז נושא כפיו בקבע ואפי' הוא פנוי (ב"ע). וכל שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו אעפ"י שלא נתמלא זקנו קרינן ביה נתמלא זקנו והיינו כבן עשרים או כבן י"ח שנה וכבר התחיל זקנו לצמוח מעט (ב"ע סי' כ"ג): לז) **אמר** הצעיר אהבתי לכתוב לך באורך קצת ממעלת ברכת כהנים ומהתועלת הנמשכת לעם שגולה מברכת עם סגולה

כדי

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ

את

כדי שתחלה זכיר לכוין לכך לקבל הברכה מעם שבורכים וריב מלין או' מחבר ראיתי בספרי הז"ל : **מה** שלוה הקב"ה לברך את ישראל ע"י הכהני' ולא בירכם ע"י עצמו הטעם שבברכה אם ייטיבו מעשיהם מתקיים הברכה ואלו הקב"ה היה מברכם בעצמו לא היה חוזר אפי' לא ייטיבו מעשיהם (עיין בס' גש"ר ז"ל) : **במדרש** ילקוט גפן ממצרים תסיע. למה נמשלו ישראל לגפן. מה גפן זו טעונה ג' ברכות אף ישראל מתברכים בכל יום ג' ברכות יברכך יאר ישא. ועיין בגש"ר שהכוונה על שעון ברכה מעין ג' : **ברבה** פרשה נ"ג איתה מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר"י אומר מאברהם כה יהיה זרעך. כה תברכו את בני ישראל. ר' נחמיה אומר מיצחק שנ' ואני והנער נלכה עד כה. ורבנן אמרי מיעקב שנ' כה תאמר לבית יעקב ע"כ ולכך נכתבו בשלשה פסוקים לרמוז לשלשה אבות שבזכותם יתברכו ישראל מפי הכהנים : **במדרש** חזית על פסוק הנה מטתו של שלמה ר' ביבי בר' ר' אלעזר ב"ר יוסי פתר קרייה בברכת כהנים הנה מטתו הנה מטותיו ושבטיו של שלמה מלך שהשלום שלו. ששים גבורים סביב לה אלו ס' אותיות שבברכת כהנים. מגבורי ישראל שהן מגברין את ישראל : כולם אחוזי חרב א"ר עזריה מבורכים בגבורה יברכך יאר ישא. מלומדי מלחמה. שהם נלחמים בכל מיני פורעניות שיש בעולם. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות שאפי' אדם רואה בחלומו חרב מהתכת בירכו. מה יעשה. ילך לבהכ"נ ויקרא ק"ש ויתפלל וישמע ברכת כהנים ויענה אחריהם אמן ואין דבר רע מזיקו. לפיכך מזהיר לבני אהרן כה תברכו ע"כ ועיין בס' **מעבר יבק** ד' ס' ע"ב ומסיים בה כי היא עת רצון ודאי ע"ש : **ובזוהר** ברעיא מהימנא דף קמ"ה ע"א בהאי שעתא דברכתא דא נפקא מפומיה דכהנא איגון שתין אתוון נפקין וטאסין ברקיעא מ"ט שתין אתוון בברכאן אלין. כגון דישראל ס' רבוא איגון וכל חד וחד איהו חד רבוא. שמא קדישא דנפקא מהאי סלקא לעילא עד ההוא כורסיא דלעילא ונטלא אודן בהכנא באיגון ברכאן ע"כ. **בתרגום** שיר השירים פ' הנה מטתו ז"ל וכמה יאיין כהניא בעדן דפרסין ידיכון וקיימין על דוכניהון ומברכין לעמא בית ישראל בשתין אתוון דמסירין למשה רבהון. והיא ברכתא מסחרא לכון כשור רם ותקיף ובה מתגברין ומצלחין כל גיברי ישראל ע"כ : **בס'** הכל בו כ' המדרש פסוק א' יש בו ג' תיבות כדי שיזכור להם זכות ג' אבות. ופסוק שני ה' תיבות כנגד ה' חומשי תורה שבזכות אבות ניתנה תורה. פסוק ג' ז' תיבות כנגד ז' רקיעים ואומר להם שוכן שבעה יברך אתכם. ברכה א' כנגד ט"ו צדיקים שהם מכפרים לישראל שנ' ואכרה לי בט"ו כסף אלו צדיקים והחסידים שדומים לאברהם שברכה א' ניתנה לאברהם. ברכה ב' עשרים אותיות כנגד כ' גרה ששוקלין ישראל בכל שנה לכפר על מכירת יוסף שנמכר בעשרים כסף : ברכה ג' כ"ה אותיות רמז לעתיד שבות מוסיף עליהם חמשה שנ' והשקל עשרים גרה חמשה ועשרים שקלים עכ"ל : **בס' תולעת** יעקב וז"ל לברך הכהנים את העם כדי לכלול את ישראל בברכה העליונה בסוד אז מתברכת הכלה כנסת ישראל ממקור הברכות ובעת רצויה היא וכו' ע"ש : **ברקנאטי** פ' נשא האריך מאד בסוד ברכת כהנים ובגולתה וכתב בכלל הדברים שם וז"ל לכן כשהכהן הוא מלאך ה' צבאות הוא מדביק נפשו למעלה ומייחד השם בלבו ובפיו והוא נושא את כפיו לרום השמים ומראה כוונתו רצויה ומחבר ומייחד י' ספירות בנשאו עשר אצבעותיו לרום השמים ומודה כי בי"ם נבראו השמים והארץ והוא כלול מהם ומברך את ישראל והקב"ה מסכים להם הברכות וזהו אז"ל שאסור להסתכל כשהכהן פורש ידיו שהשכינה שורה בין ידיו. ועוד כ' שם ובברכה זו ג' הויות והוא שם בן י"ב כל השומרו ומזכירו בקדושה ובטהרה מתקבלים כל תפלותיו ולא עוד אלא שנעשה אהוב למעלה ואהוב למטה נחמד למעלה ונחמד למטה ונענה ונעזר מיד. עוד שם דע כי שם של כ"ב אותיות יוצא מהג' תיבות ראשונות

אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: תֹּם ירדו וגוהם אלי אלנאס וימדו אצאבעהם וירפעו אידיהם קבאלה אכתאפהם ויבתדו יבארכו אלנאס: יבתדו אלכהנים מן אנפסהם ויקולו יברכך ובעד יקריהם ש"צ ה' ויגיבו בעדה, ה' ובעד יקריהם וישמרך ויקולון וישמרך וחניך יכתמו יגיבו אלקהל בעדהם אמן. וירגע ש"ץ יקריהם אלפסוק אלתאני כלמה כלמה והעם עונין אמן אכר אלפסוק וכדאלך אלתאלת תם יבתדי ש"צ ויקול שים שלום וכו' ובעד ירדו אלכהנים אונאההם אלי אלהיכל ויצמון אצאביעהם ויקפון פי אלדוכן אלי אן יפרג אלצלוה

וירגעון

שבברכת כהנים שיש בהם כ"ב אותיו' והם יברכך ה' וישמרך יאר ה'. וכחו ופעולתו לגם וכו' יע"ש ועיין בזוהר נשא דף קמ"ו וקמ"ז מבואר זה שם באורך : **בס' המוסר** פ"ד כתב וז"ל וסוד ברכת כהנים דע כי ברוב רחמי הבי"ת על ישראל צוה לכהני' המקודשי' לברכם לפי שאולי אין ישראל ראויים לאותה ברכה מצד החטא ובעלי הדין מקטרגים עליהם לפי' מסר מפתחות הברכות ביד כהניו לפתוח שערי עולם הרחמים ויהיו כל העולמים בשמחה ובששון וחסד ולא ימצא שום מקטרג מפני שפני הרחמים מאירים בפנים התחתונים והסוד ופניהם איש אל אחיו וזהו סוד כה תברכו את בני ישראל כ"ה בשם המפורש ומה הן אומרים יברכך ה' וישמרך ולקיימה אמר יאר ה' פניו אליך ויחנך ומהו יאר ה' ומהו ויחנך כנו' בשעה שיופיעו פני הרחמים הגדולים מכ"ע שהם הפנים המאירים לכל הספירות באותה שעה יגמור הפלך וימצא רצונך מכל צד ואם יצא מן הדין שאין אתה ראוי לרחמים יתן לך מתנת חנם שזהו דרך הרחמים העליונים וזהו סוד יאר ה' פניו אליך ויחנך וברכה זו גדול כחה מאד והיא קבועה וקיימת לישראל לעולם והיא על תנאי כשאר הייעודים ושאר הברכות שהם על תנאי ומלת כה תברכו כלומר מלת כה היא המדה העשירית שמתוכה מתנבאים הנביאים תמיד כה אמר ה'. וע"כ אמר כה תברכו אב"י כלומר תמשיכו הברכה מצד החסד שהוא מדת הכהן הגדול אל הי' ובכוונת לב ולכן תמצא במלת כה בסוף התיבה לרמוז לאות אחרונה שבשם ומפני שמלת כ"ה היא מדת הדין הרפה המנהגת את ישראל והיא כלולה ברחמים לפי' כשאמר לו הקב"ה לאברהם כה יהיה זרעך חבבה לו רחמים. והכהן כשנושא כפיו כל השפע יתקדשו והשפע יורד בשבלים וישראל יתברכו וזהו כה תברכו את בני ישראל את לרבות מלאכי השרת אמור להם לכולם מעלה ומטה עיין שם באורך : **באהבה.** מדכתיב אמור להם מלא בוי"ו שלא יברכו אותם בחפזון ובבהלה (עיין עז"ק) ובזו' פ' נשא קמ"ז ע"ב אי' כל כהן דלא רחמין ליה או לא רחים לעמא לא יקום לברכא לעמא ועפ"ז קבעו כאן תיבת באהבה ובמעשי לפי שיש בברכת כהנים ט"ו תיבות כמנין באהב"ה ולרמוז זה אומרים באהבה כלומר בג' פסוקים יברכך יאר ישא שיש בהם ט"ו תיבות : **מגביהים** ידיהם כנגד כתפותיהם ומגביהים יד ימינם קצת למעלה משמאלית ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' חלונים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר ה' ובין אצבע לגודל ופורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים (פוס') : **מתחילים** הכהנים יברכך כ"כ הרמב"ם בחיבור ובפי' המשנה הערבי ובדפוס המועתק נפל ט"ס וכ"כ הב"י כשאומר הש"ץ יברכך ה' יאמר נגד ההיכל. וישמרך יראה נגד ימין שלו. יאר ה' כלפי ההיכל פניו אליך ויחנך נגד שמאל שלו ליהדי בימין (אחרוני' ב' זו' נשא ובס' בת"י הוסיף ישא ה' פניו נגד ההיכל. אליך נגד ימין. וישם לך נגד שמאל. שלום כנגד ימינו. ויכוין להגביר הימין ע"ש: **אלו** התיבות שהכהנים הופכים בהם פניהם לדרום ולצפון (ובמקומינו למערב ולמזרח) יברכך וישמרך אליך ויחנך אליך לך שלום (מג"ן סי' קכ"ח) **כשמחזירין** פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזרו אלא דרך ימין (פוס') פי' שיחזיר פניו לימינו (ריק"ב וכ"ה

הפר"ח

ויתגעון אלי' מואצעהם וענד אן ירדו וגוההם אלי' אלהיכל יקולון :

עֲשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ. עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל. ואי כניסה לם יכון פיהא כהן בהה ענד אן יצאל ש"צ ולך נאה להודות יקול :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הָאֲמוּרָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו הַכֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר יְבָרֶכְךָ יְהֹוָה וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְהֹוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ. יִשָּׂא יְהֹוָה

פניו

ספר"ח ושכ"ד מר"ן ע"ש הסכמת הרבה פו') : **אין** ש"צ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים ואם מובטח שיחזור לתפלתו רשאי ואם סדור תפלה לפניו אין לך מובטח גדול מזה וכ"ז דוקא אמן שאחר הפסוקים אבל אמן דאחר הברכה יכול לענות ולא בעינן שיהא מובטח לדידן דהכהני' הם המתחילים לומר יברכך (וכ"ה אחרונים) : **עשינו** מה שגזרת עלינו פי' מה שלויה עלינו לברך את ישראל ואמר מה שגזרת לפי שהמלות כולן הין גזירות מלפניו יה' עלינו כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה בברכות על פסקת האומר על קן לפור יגיעו רחמיך. ומפי א"א נ"ע שמעתי משם מהר"ר דוד קאפסה אבי אמא ז"ל דמאי דנקטה בלשון גזירה הטעם הוא דאינו מדרך הכבוד והמוסר להחזיר אחוריהם אל ההיכל והענין ואחוריהם אל היכל ה' אמר כי מה שאנו עושים כן לא ממיעוט מוסר וכבוד ח"ו אלא שכך גזרת עלינו וכביכול גזירה היא עלינו לעשות כן מה שאין ברצוננו לעשות כן: **ויאריכו** בתפלה זו עד שיסיים ש"צ שים שלום ושיענו הלבור אמן על שניהם ואם אינם יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יה"ר שתשים עלינו שלום (רמ"א סי' קכ"ח) : **ברכנו** בברכה המשולשת וכו'. כן הגי' בתכאליל ובהרמב"ם כ"י : **הכהנים** עם קדושך. גם הכהנים נקראים עם כדאת' ביומא ובני אהרן עם קדושך וכתב הרד"א שכ"ד רב עמרם ורב סעדיה ושכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות תפלה וסיים הב"י שכן נהגו : **אין** לענות אמן אחר הש"צ כשאומר ברכת כהנים שאין עונין אמן אלא כששומעין מפי המברך ולכן יש מקלת יחידים שטועים כן יסי רלון במקום אמן (ב"י ב' הרד"א). ושכ"כ הרמב"ם ושבלי הלקט : **אם** אין שם כהנים או שיש כהנים ואין עולים לדוכן אם החזן הוא כהן לא יאמר אלהינו וכו' אלא אחר שאינו כהן יאמר אותה אפי' שלא כיון מתחלה י"א וב"ל ישתוק ולא יביא וינמור שים שלום (פר"ח סי' קכ"ח וכנה"ג ג' מבפנו לדק) : **ואחר** שיסיים הש"צ שים שלום אכף ומיד נופלין על פניהם ואין אומרים וידוי כלל וכ"כ הרמב"ם פ"ע מה"ת וכ"כ הטור סי' קל"א וז"ל ולאחר שיסיים ש"צ חזרת התפלה נופלין על פניהם ומתחננים וכ"כ הרמב"ם לאחר שיבלים וכו' וכן היא סברת הרד"א שלא הזכיר ודוי ובהרמב"ם ה' תפלה פ"ה דין י"ג מפורש יותר ע"ש והו"ק וכ"כ מר"ן הש"ע שאין להפסיק בין תפלה לתחנה וכ"ה מפור' בזו' תרומה דף קכ"ח ע"ב כיון דמטו לשי' שלו' כדין עביד שמושבה הכוה נהר דנפיק מעדן באדרא דא וכדין בעיין כולא לנפקא מקמי כולא ולא אצטרי' בר נש ולא אחרא לאשתכחא תמן ולא למשאל שאלהין אלא אצטרי' למנפל על אנפוי. מ"ע בנין דהשתא שעתא דשמושא הוי ובעי כל בר נש למיכסף מקמי מאריה ולכפייא אנפוי בכיסופא שני וכו' ע"ש וק"ני לך מבואר שלא להפסי' ולא לשאל על שום דבר וכ"כ הר"מ קורדואירו בס' הפרדס שער מהות והנהגה פי"ע ובס' אגוד' אזוב כ"י וכן מפור' עוד בזו' ויקהל דף רע"ב דבתר סיום שי' שלו' יפול על אנפוי ולא ישאל שאלתין ע"ש ומיהו לא"ע בזו' שמו' דף רכ"ב ע"א גר' דהול' ובזו' בלק ד' קנ"ה ע"כ לא הזכי' אלא ודוי דבומע תפלה יע"ש. גם בס' במדב' ד' ק"כ ע"ב ז"ל כדין בעי ליה לבר נש לאתואה

גרמיה

פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: שִׂים שָׁלוֹם וכו'

ת'ם יגלס ש"צ ויסגד וצפה' אלסגיד אן יצע רכבתה אליסרא עלי' אלארץ כסבילהא אדא הו קאעד ויטוי רכבתה אלימנא פוקהא כסבילהא אדא הו בארך פיכון כאלנצף גאתי ואלנצף גאלס וכדאלך יפעלו אלגמאעה מתלה ויקולו בעד סגודהם כל ואחד לרוחה:

נפילת פנים לְפָנֶיךָ אֲנִי כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה וּמִתְחַנֵּן אֲדוֹן הָעוֹלָם אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים כִּי לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים

תחנונינו

נחמיה בתר דהוה צלותא דעמידה כאלו אתפטר מן עלמא ולמנפל ולימא וכו' הרי לך מבואר לעשות נפילת פנים תכף אחר העמידה ולא נזכר וידוי ואם הזו' ה' בסוף המאמר ואודינא על חטאי היינו בשומע תפלה כנז' פ' בלק דף קנ"ה ובפ' פינחס וכן מבואר בס' הדה"י שאמירת הוידוי וי"ג מדות תלוי במנהג ומפי מו"ז מהר"ר לאלא נ"ע שמעתי שמה שלא הנהיגו הראשונים שלפנינו לומר וידוי אחר התפלה הוא מפני שבתפלת י"ח שכבר התפללו כבר הכל כלול בה כי כבר התודינו בפה מלא תוך התפלה בברכת סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו ומה וידוי צריך יותר מזה גם אנו מתודים בתוך נפילת פנים שייסד הרמב"ם ז"ל בזה הוידוי פעם ושתים. **וצריך** לדעת למה ביוה"כ אין אנו נופלים תכף אחר תפלה שחרית אלא אנו אומרים כמה סליחות ובאמצע הרחמים אנו עושים נפילת אפים ואולי לפי שביוה"כ אין השעה כ"כ להסמיך נפילת אפים לשים שלום דבלאו הכי כבר נתעורר הזווג קודם לכן מעת כניסת היום וגם קמה באימא עלאה ושם היחוד נכון בסוד הדעת סוד חב"ד וא"צ להוסיף ולמנפל תכף כשאר ימות השנה שהטעם בהם שאז נתעורר הזווג משא"כ ביוה"כ שהזווג כבר נתעורר קודם ודוק. ושוב זכיתי ומצאתי בס' פרדס רמונים שער ח' דף כ"ה ע"א וז"ל ולעולם אין זווג בין ת"ת ומלכות אלא בהיותם מקבלים מצד החכמה ואעפ"י שהיה ע"י הבינה דלא סגי בלאו הכי כי בזמן שהיו הצנורות נפתחים מצד הבינה לבדה כמו ביוה"כ אין ביניהם זווג לפי' אסור בתשמיש המטה ועל סוד זה נאמר וגם אמנה אחותי בת אבי היא ותהי לי לאשה. אך לא בת אמי כמבואר בזו' פ' אמור ע"ש ומפני זה אין חוששין ליפול תכף ביוה"כ אחר שחרית כיון שאין זווג דליהוסיף מניה ודוק: **ודע** דכך היה המנהג גם בבני והמיהי תכף אחר שים שלום אלא שנתחדש אח"כ המנהג לומר תיקון שני וה' היום כמו ל"ה שנים כמו שראיתי בילדותי והגידו לי מגידי אמת והוא בלי טעם ועיין לקמן כתבתי טעם מה שנלע"ד: **ונופלים** כל הצבור על צדם השמאלי ומגביהין צד ימין (רד"א). וכ"כ בה"י וז"ל נופלין בצד השמאלי כנגד יד כהה כי התחנה אליה ומגביהין צד ימין כי ימין ה' רוממה ברחמים עכ"ל. גם בס' המוסר האריך מאד בזה הסוד וסי' ואל אדנ"י אתחנן. ואל שד"י תתחנן ע"ש וכ"כ בשבלי הלקט ב' רבי' האי והטעם דהסיבת שמאל שמה הסיבה שהיא הסיבת בני חורין ומלכים הלכך בצד שנראה כבן מלך ואיש חורין צריך ליכנע לפני המקום וה"ר בנימן פי' הטעם לפי שאנו כשאדם מתפלל שכינה מימינו דכתי' ה' צלך על יד ימינך. וכתי' שויתי ה' לנגדי תמיד נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם הוא מוטה על צדו הימני היה היפך ולא יתכן לעבד להפנות אחוריו כלפי אדונו עכ"ל וכ"כ הכלבו בסי' י"א עיי"ש וכדין נוהגין רבנן והטעם כי כך היו מרביצין התמיד כששוחטין אותו על שמאלו וכל מי ששוחט מרביץ הבהמה על שמאלה עכ"ל. וכנ"י עיי"ש וכן נהגו וכן פסק בש"ע וכ"ה מנהגינו וכשנופל על שמאל לא יפול על ידיו עצמן אלא נגד זרועו דהיינו שיתפוק זרוע שמאל בימין ונופל על השמאל (ס' אה"ר): ודע שאין חילוק בנפילת פנים על צד שמאל

שמאל

תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מַה נֹּאמַר לַיהוָה מַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק חָטָאנוּ וְעָוִינוּ הִרְשַׁעְנוּ וּמָרַדְנוּ וְסוֹר מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ. לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים. הִשְׁתַּחֲווּ

פנינו

בשמאל בין בשחרית בין במנחה לעולם ישנה כן הוא בהר"א וכן מנהגינו וכן משמעות מהרי"ק ופוסקים : **דעת** הרוקח סי' שכ"ד דאין נופלים אלא לפני ס"ת וסי' דכתיב במלחמת העי ויפל על פניו לפני ארון ה' עכ"ל וכ' עליו ב"י אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה וכ' אה"י שכן הוא לפי הקבלה כד' הב"י ועיין בס' י"מ ובפר"ח : **נפילת** אפים מיושב דוקא לפי דעת חכמי קבלה (ב"י) : **דעת** המקובלים שלא ליפול אלא תוך כף היד מפני ברית שכינה גדולה והטעם נפלא (אה"י וס' זכירה) : **טעם** נפילת פנים להורות הכנעה גדולה לפני הבורא ב"ה . וכס' אה"י כ' הטעם שלא יראה פני בכינה. ובעל ח"י הביא משם הזו' לכוין בנפילת אפים למסור עצמו למיתה והקמינור הוטב משם כאלו מת ומסתלק מעליו וכאשר דינו ביד הקב"ה והקב"ה מכפר עליו עכ"ה : וז"ל אה"י יש איזה עבירות בתשובה ויה"כ ויסורין תולין ומיתה ממרקת וכשמוסר נפשו כנ"ל נחשב כאלו מת ומתכפר לו עכ"ל והוא מזו' במדבר דף קכ"ח ע"א . עוד הביא משם הזו' כי כשאדם מסדר הדברים העליונים אז הכלה נכללת בסוד הנשמות בחבור של מעלה וכשהאדם נופל על פניו מוסר נפשו בידה הרי היא כלולה מסוד הנשמות של מעלה ומסוד הנשמות של מטה. וצריך לכוין בסוד זה ולכלול נשמתו עם הנשמות ההם שהיא מקבלת מלמעלה והמכוין בזה זוכה להיות נשמתו בצרור החיים וכו' ע"ש . ועיין בזו' במדבר דף קכ"א ע"א ותמיה ובעי לכוונא ליבא ורעותא בהי דאי לאו הכי הא גרם עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומוי וכו' ועיין בס' המוסר וכס' אה"י וכ' בס' ת"י וי"א דברים אחרים בנפילת אפים והכל כפי מה שבדו מלבם בלא שום טעם ואין לומר אלא לדוד אליך וכו' ע"ש ובתחילה ואחר נשיקת רגליו אעפ"י שנתבאר זה בזו' אין הכרח למי שנהג לומר דברים אחרים לשנות מנהגו ולומר לדוד וכבר אמרו בירוש' בלאו מהתם אעפ"י שבלאנו לנו סדר התפלות אל תשנו ממנהג אבותיכם כמ"ש בהקדמת ספר זה וראיתי אני כי בסדורי האשכנזים אפי' הנדפסים בזמנינו עתה לא אבו ואומרים מזמור ה' אל באפך וכו' עיין בס' שבט מוסר וס' יד כנגו וס' אה"י וס' זכירה ולבוש והש"ג ופשיטא שידעו וראו מאמר הזו' וכל רז לא אניס להו יעו"ש וע"ש כי מי שבלנו בדור הזה שיוכל לכוין כראוי ולהשיב רוחו אליו הילכך אני אומר כי ראויים הדברים למי שאתקן הזו' הקדוש להו ולדכוותייהו אמנם לן אנן יתמי דיתמי דלא אמידי בנפשין לכוונא לבא אין ראוי להכנים עצמו בסכנה שלומה ספק נפשות מתיעוט הכנה וכוונה ולכן טוב ונכון לאחוז מנהג אבות אשר נהגו לומר תחנה שיסדו אנשי כנה"ג והיא בזכרה הרמב"ם ז"ל בספרו ומי לנו גדול מהם בתורה וביראת חטא ואפי' הכי לא מלאם לבם לומר מזמור לדוד אליך בנפילת אפים מדאגה מדבר כי מי יוכל לכוין כדת בתורה לגו אביר הרועים הרשב"י וא"כ מה נעני אנן אבתרייהו וק"ו אנו העניים הנמוסים בתלאות הזמן וקורותיו שאין לנו להכנים עצמינו בספק סכנה וכן ראיתי להרב הפוסק בעל ע"ת סי' קל"א שכ' שמי שלא יוכל לכוין כראוי טוב לו לומר התחנה שייסד הרמב"ם וע"ש וכן ראיתי גם להרב קיצור של"ה ושוב מצאתי כן להרב מהריל"ע ב' הרב בה"ט שטוב לומר התחנה ולא המזמור אלא שכ' לומר הפסוק הראשון מהמזמור ואני תמיה א"כ מה הועלנו ובלא כל עיקר הכוונה היא פ' ראשון הילכך יאמר התחנה לבד ולא יוסיף ולא יגרע דבר : וסור ממצותיך. בחולם והוא שם הפעל כמו זכור והטעם סור סרנו (ראב"ע) : **לך** ה' הצדקה וכו'. הענין כי האדם בגלל אלהים בהשופעת יש לו בושת מבינו פני הללם א"כ שאעפ"י שבאנו לעה"ז להגיות שלא נביא אביל דלאו דיליה הנהיל לאיסתכולי ביה עוד היום אעפ"י שבאנו לך ה' הצדקה כל החסד באמת עושה עמנו הוא

בתורת

פָּנֵינוּ מִפְּנֵי אַשְׁמָתֵנוּ וְנִכְפְּפָה קוֹמָתֵנוּ מִפְּנֵי עֲוֹנוֹתֵינוּ. אֵין לָנוּ פֶּה לְהָשִׁיב וְלֹא מֵצַח לְהָרִים רֹאשׁ: אֱלֹהַי בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהַי פָּנַי אֵלֶיךָ כִּי עֲוֹנוֹתֵינוּ רָבוּ לְמַעְלָה רֹּאשׁ וְאַשְׁמָתֵנוּ גָדְלָה עַד לַשָּׁמָיִם. אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יַד נְבִיאֶךָ לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי אֶחֱטָם לָךְ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ: לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קָדְשִׁי. לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם. אָנָּא יְהוָה אַל תֵּפֶן אֶל קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ. וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד הֵנָּה. לְמַעַן שִׁמְךָ יְהוָה וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב הוּא. אֲדֹנָי שְׁמָעָה. אֲדֹנָי סְלָחָה. אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר. לְמַעַנְךָ

אלהי

התורה צדקה בזאת שעשה עמנו חסד לעזרנו שלא נפול ביד יצה"ר כמשז"ל בפ' ה' לא יעזבנו בידו ואח"כ סוף קץ שבאנו לזה העולם עדיין יש לנו בושת הפנים שאנו אוכלים דלאו דידן וזהו הפנים בה"א הידועה לרמוז אותו הבושת פנים שהיה לנו גם יש לנו עכשו (במס' יבמות ד' ל"ב ע"ב). ומהרי"ץ בפי' והוא רמוז כ' בשעה שעלו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש נתכנסו כל האומות ענין ורקקו בפניהם ואמרו יש לכם אלהים כזה ואתם מרדתם בו והם כבשו פניהם בקרקע ונתביישו ולא יכלו להשיב והיו מצדיקין עליהם את הדין וזהו לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים וצ"ל לפי שבתורה כתוב וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וכו' עתה שלא שמרנו את התורה וסור ממצותיך נהפך הדבר כי לך ה' הצדקה ולא לנו כי לנו בושת הפנים שסרנו ממצותיך ועיין הרמב"ן בפי' התורה. ומהר"י קארו פי' לך ה' הצדקה אם אנו עושים צדקה היא לך. ולנו בושת הפנים כי לא משלנו נתננו כי אם משלך כי ממך הכל ומידך נתנו לך והוא ע"ד מ"ש תנו לו משלו. והרב בעל מדבר יהודה דף י"ז ע"ב פי' כי האדם אם הוא נותן צריך לבקש ממנו מחילה על שקיבל ממנו בושה אבל הקב"ה כביכול האדם אין אתה מחלה מגיע לו' וזהו ולנו בושת הפנים והוא ע"ד לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב וכו' ע"ש: **השחרו** פני' עיין בזו' ויקרא דף ט"ו ע"א: **ונכפפה** קומתנו. הוא כנוד וישח אדם וישפל איש: רבו למעלה ראש. רי"ש רבו קמ"ץ ורי"ש הראש דגש: ותהלתי אחטם לך. בעבור תהלתי אאריך חוטמי לך כמו שאמ' אאריך אפי כי האף והחוטם יקרא נ"כ חוטם: לא לנו. בעבורנו כמו אמרי לי: כי לשמך. שמך נקרא עלינו: תן כבוד. וזה בתשובה בעבור חסדך (רמב"ם): איה נא. פי' עתה (גם): למען שמך. סלח לעוני. כי רב הוא. כי נאה לרב לסלוח עון רב (רד"ק). שמעה. זאת התפלה: ה' סלחה העונות שעשיתי: **ועשה** ואל תאחר לסלוח לנו: ובאמרו ה' שמעה יכוין ע"ב. סלחה. ס"ג. הקשיבה מ"ה. ועשה. ב"ן מה"ש בפי' הכוונות. ור"ת שלשה הם ר"ת [illegible] ותנק יכוין לקבל [illegible] ד' מיתות שאמרו זה ואותיות שניות שלשה הם אותיות [illegible] בהזכרת שמותם עליהם ([illegible] בפי' הכוונות): ור"ת שמעה סלחה הקשיבה הוא בגי' שבות מספר ה' פעמים ע"ב שהוא מספר ה' עם י' אותיותיו שהוא סוד ה' חסדים [illegible] יגלה ה' לנו (מח"ש גם): ומהרי"ץ [illegible] לנו שלש עונות [illegible] כנגד ג' תפלי' **והוקפים** [illegible] ומתחננים ואומרים **אבינו** מלכנו **דע** כי הרמב"ם כ' ומתחננים ואומרי' ואנ"י

אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ׃

ומגביהין ראשם ומתחננים בפסוקים אלו ואנחנו לא נדע ונוהגים עתה להתחיל א"מ וזה נוסחו:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אָבִינוּ אָתָּה אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא אָתָּה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ רַחֵם עָלֵינוּ.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ. זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: אַל תִּזְכָּר עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד. קוּמָה עֶזְרָתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ. יְהִי

חסדך

לא נדע וכן הוא ברוקח ובתכאליל וברוב הסדורים הדפוסים הקדמו' ועכשיו נתפשט המנהג להתחיל א"מ ונכון הוא לפי שמצינו בר"ע כשראה שלא נענו בתעניתם ירד ואמר א"מ ונענה כדגרסינן בתעניות מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר כ"ד רננות ולא נענה ירד אחריו רע"ק ואמר א"מ ונענה וכו' ובעל ח"י הטעם כי ר"א היה לו זכות אבות בטח בזכותו ובזכותם ולזה לא נענה כי היה לו לשאול מלך חסדו וטובו הגדול וגם כי מגדולת נפשו לא היה מעביר על מדותיו אבל רע"ק לא היה לו זכות אבות וגם היה שפל בעיניו מאד ולכן היה מתחנן מלך טובו הגדול וכו' ע"ש. והדברי' מוכיחי' כן באמרו א"מ כי אין בנו מעשים לתלות בהם בקשתינו אבל אנו שואלים מלך הרחמים והחנינה. עשה עמנו צדקה למען שמך הגדול והקדוש והושיענו ויש בו ד' פעמים א"מ כנגד שם בן ד' אותיות שהוא כולל כל המעלות עכ"ל. ובעל שפתי ישנים דף קי"ב ע"א אמר לא שזה גדול מזה פי' שהיו שקולים בעיניהם במעשים ובחכמה ובזה היה רע"ק יותר שהיה מעביר על מדותיו לפי שהיא מדה כנגד מדה ע"ש ובדף ח' ע"ב פי' ואל תגיעני כי ירבה לשנות חוזר לרשע והיינו כשהרשע מעביר על מדותיו אף שהפשע בו פעמים הרבה אז הקב"ה ישלמהו מדה כנגד מדה כמאז"ל למי נושא עון למי שעובר על פשע וז"ל הדר"י ד' פעמים א"מ כנגד ד' אותיות של שם להוריד השפע וברכה משל א' וה' ולחבר כולן כאחד והם מיו"ד דאצילו' של השם עד ה"א אחרונה. אבינו מלכנו הא' בחכמה. הב' בבינה. הג' בת"ת. הד' במלכות. וכל א' מגלה פנימיו הדומה לו ושית תפלה תבונה ומפיל השונאים וכל מבקשי רעתנו מהרה יכרתו וראוי לעיין בה כי אלינו שנענה בו רע"ק אחר ר"א ועניינה נכתב מהש"י שלא ידקדק אחר מעשינו כי הוא ידע יצרנו הרע המחטיאנו והמכשילנו וכו': **ואנחנו** לא נדע. פסוק הוא בד"ה ואומר פסוקים מפוזרים מתלים והטעם שנהגו לומר ואנחנו לא נדע כלו' כבר עשינו כענין שעשה משה רבינו בעליתו לקבל התורה שאמר בתחלה ואשב בהר ואח"כ עמדתי בהר ואח"כ ואתנפל לפני ה' וכן עשינו אנחנו בתחלה פסוקי הזמירות בישיבה ואח"כ י"ח בעמידה ואח"כ נפילת אפים ומעתה אין אנו יודעים להתפלל בע"א וזהו ואנחנו לא נדע (רד"א וטור ולבוש) ועיין בל"ח דף רנ"ה ע"ב: **זכור** רחמיך וכו'. הקב"ה ברא בריותיו ברצון טוב ולא בהכרח כדי להיטיב עמהם ולזה נק' טוב ומטיב שלא יקרא רופא חולים כשיתנה מיכאל או נושא עון כשיחטא גבריאל כי אין בהם עון אבל חטא שיבואו היסורין על ידם אלא הכוונה להיטיב עם הנבראים התחתונים כאמרו זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה ר"ל מהעולם הזה לא מעולם המלאכים (זהרי חמה דף ד' ע"א) ורש"י פי' כי מעולם המה מימות אדה"ר שאמרת לו ביום אכלך ממנו מות תמות ונתת לו יום שלך שהוא אלף שנים (רש"י תהלים כ"ה) ובעל מי"ב דף פ' ע"א פי' וז"ל ידלה ש' הרחמים והחסדים המתנהגי' עם האדם בעה"ז שהוא עולם המעשה והתשובה משא"כ אחר פטירה שאז דנים הנשמה בדקדוק גמור עי"ש ב' ר"ח ז"ל: **אל** תזכר לנו עונות ראשונים

חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ׃ אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד. כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא. יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ׃ כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ. עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר

על

י"ת כי האבות הולך לעונות והנכון כי עונות סמוך לאבות ראשונים ומלת יקדמונו כנגד ראשונים ומעט כי דלונו מאד אין לנו כח ואין לאל ידינו ע"כ נבקש רחמים. (ראב"ע תהלים סי' ע"ט) והרבל"ג בס' כ"ח פי' אל תזכר לנו עונות ראשונים בחטאנו בגלגול ראשון ע"ש דף קכ"ז ע"א בפ' ויחי וכו' דף רכ"ט ע"א פי' אל תזכר לנו עונות ראשונים אותם בגלגול ראשון והשגחת עליהם אל תזכרם עתה וענין השגחה אינה מכל וכל אלא מעבירם מלפניו כדי שלא יהיו למזכיר עון ולכך כשחוזרים לחטוא חוזרים ונזכרים (זהרי חמה שם): כי עמך הסליחה. לא נתת רשות למלאך לסלוח כמ"ש כי לא ישא לפשעכם למען תורא על זאת שלא ישא אדם בטוח על סליחת אחר (רש"י תהלים ק"ל). וראב"ע פי' כי עמך הטעם כאשר תסלח לעוני ישמעו חטאים וישובו גם הם ויניחו חטאם ואם לא תסלח לא ייראו וישבו חפשים ככל אות נפשם ע"כ. ובעל השפתי ישנים דף פ' ע"א פי' כי עמך הסליחה לא אמר כי אתה סולח אלא כי עמך והוא שאחז"ל אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה על שמיעטתי הירח והו כי עמך הסליחה שאתה מבקש סליחה על שמיעטת הירח וכזה למען תורא שיראו כשע"ו מתקיימאמרו אם הקב"ה שהכל עבדיו מבקש סליחה כ"ש ב"ו כמשל המלך הנותן מס והכל למדו כש"כ באשר מתפתין לארץ נדח לנדי ישראל ותבל יהו"ך. ובתג כ"ז שם שוב פי' שמות כ' כי ענין התשובה הוא לפוקס ולהכניס להרשעים שבראת נתם הקב"ה רפואה לגוף ואינם שבים בזה יגדל עונש ויענשו יותר ובזה יראו כל העם תקנה וישובו כדי שלא יענשו בעונש גדול מאד ע"ש: ילהנו. הרע המחטיא אותנו ולא במרד ומעל חטאנו אלא בפיתוי קורצתו (כלי חמדה): **זכור** לפניו כי עפר אנחנו פי' שאנו כ"ו עפר מן האדמה ואין בנו כח לנהלתם עם יצה"ר אם לוחצו ורמז גם על כי עפר כתוב ומזה הלך מרחם עלינו בחיוך זכור שמעפר נברא אנחנו. (כ"ת פ' פקודי קל"א ע"א). על דבר כבוד שמך. על שנכבד שמך או י"ל בשביל כבוד שמך הנק' עלינו (ראב"ע ע"ש): **נהגו** להתחנן ביום ב' וביום ה' לפי שהם ימי רצון לפי שבארבעים יום של קבלת לוחות אחרונות עלה משה רבינו ע"ה בה' וירד בב' (טור): והלב סדה"י הקשה על טעם זה ומסיק שהטעם הוא מפני שיום ב' הוא רומז לגבורה ובו נבראת גיהנם ישתתיקת. ויום ה' ג"כ רומז להוד והוא דין ולכך לשיותם ימי דין ראוי לבקש בהם רחמים ועוד ע"א מפני שבימים אלו בתי דינים יושבים וים קיבון בהם לצם לקרוא בתורה בצבור וכיון שהם ימי קיבוץ תקנו להתחנן בהם וגלים בהם תמים ברב עם הדרת מלך עמ"ב וכ"כ פר"ח: **אל מלך. מתנהג**, כן היא גרסתינו והרב תמ"י כ' נ"ל שו"ו כי ר"ת שלו כתוב כנודע בסוד וירכב על כרוב ע"ש בדף ל' ע"ב וכן כ' הזו' פ' פינחס דף רכ"ח ע"א: **מעביר** ראשון ראשון. פי' הרי"ף בש' ר"ה פ"א בפירושו הוא כי כשהאדם ישר ותמים בדרכיו ונכשל בחטא ועדיין לא בא חטא לידו מעולם אותו החטא אין הקב"ה כותבו עליו אלא מעבירו וכן היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מתחלה כדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (ב"ח): **אל** הוריתנו לומר לפניך. במ' ר"ה ויעבר ה' על פניו ויקרא אר"י אלמלא מקרא כתוב א"א לאמרו מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ והראהו למשה וא"ל כל זמן שישראל יעשו כסדר הזה אני מוחל להם ע"כ: בעבור שלש עשרה הרב מהר"ר ישחק ונ"ה ז"ל פי' כי אותיות אברהם יצחק ויעקב הם י"ג וכאלו אומר בעבור האבות זכור לנו ברית י"ג מדות ע"כ. ובמשתי כוונה אחרת בזה בעבור י"ג מדות שהם **מי** אל כמוך שהם עליונים יותר מאלו. זכור לנו ברית י"ג מדות שהם ה' ה' אל רחום וכו' וז"ל ס' קול בבון י"ג מדות דז"א שהם ה' ה' אל רחום

בהזכירם

יְיָ חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ : ואח"כ עומד ש"צ ואומר ק"ש עד לעילא וביום שני וחמישי נהגו לומר אחר סיום העמידה אל מלך וכל הסדר :

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹן עַמּוֹ מֵסִיר חַטֹּאת יְרֵאָיו מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מַרְבֶּה מְחִילָה לַחוֹטְאִים וּסְלִיחָה לַפּוֹשְׁעִים עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל בָּשָׂר וְרוּחַ וְלֹא כְרָעָתָם לָהֶם גּוֹמֵל אֵל הוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בַּעֲבוּר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וּזְכוֹר לָנוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים שֶׁהוֹדַעְתָּ בָּהֶם עָנָיו לְפָנֶיךָ מִקֶּדֶם וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיֵּרֶד יְהֹוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהֹוָה וְשָׁם נֶאֱמַר : וַיַּעֲבֹר יְהֹוָה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהֹוָה יְהֹוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת

שהזכירה משה דרך תפלה בסוד תיקוני מזלא דז"א נחלים בי"ג מדות שבה מי אל כמוך שהזכירה מיכה בסוד תיקוני מזלא עלאה דבריתא דא"א עכ"ל : **ברית** י"ג מדות. כדכתי' הנה אנכי כורת ברית ואחז"ל ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם : **שהודעת** בם. ה"ג וכ"ה מפורש בס' י"מ מאה"ח ח"ב ס' י"ו וכ"כ גם בס' קול ששון ז"ל ובזו' נשא דף קמ"ו ע"ב וריש דף קמ"ז ז"ל וה"ח דכל הני כ"ב מכילן משה אמרן בתרי זמני זמנא קדמאה אמר י"ג מכילן דעתיקא דעתיקין סתימא דכלא באתר דדינא אשתכחו לאכפייא להו. וזמנא תניינא אמר ט' מכילן דרחמי דכלילן בז"א ונהירין מעתיקא סתימאה דכלא וכו' ועיין באדרא דנשא דף ק"ל ע"א ועפ"ז תבין תיבת מקדם דהיינו זמנא קדמאה : **כשהחזן** מתחיל ויעבר הקהל אומרים אל רחום שמך אל חנון שמך אל ארך אפים שמך כנו נקרא שמך ה' עשה למען שמך וכן מצאתי בשם רב האיי גאון ז"ל : **ובענין** אם יחיד אומר י"ג מדות. דעת בעל תה"ד סי' א' ביחיד האומרם ואני מצאתי בשם רבי' האיי גאון לאסור וכ"כ ב' ת"י ב' רב נתן גאון ובכ"ד המאור הקדוש רשב"י אבל יאמר בלי השמות בהלוך אגפא ביתא דא"ת ב"ש כזה **מצפץ מצפץ** אל רחום וחנון וכ"ה מנהגינו. פירוש הי"ג מדות ע"ד הפשט מס' בית תפלה ה' ה' שניהם רחמים אחד קודם שיחטא וא' אחר שיחטא. אל. אף זו מדת רחמים על מי שרובו זכאי והוא מבקש רחמים ואינו חפץ שימעטנו זכיותיו : **רחום**. אף זו על מי שרובו זכאי ומבקש רחמים על מה שהוא צריך ואינו מבקש מחילה על מיעוט עונותיו : **וחנון**. גם זו על מי שרובו זכאי והוא צריך לשאול סליחה על מיעוט עונותיו ושואל רחמים על צרכיו גם על זה נושא חן לפניו ונותן לו שניהם מוחל ומרחם : **ארך אפים** מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה : **ורב** חסד. לצריכי חסד שאין להם זכיות כ"כ : **ואמת**. לשלם שכר טוב לעושי רצונו : **נצר** חסד. שהאדם עושה לפניו ית' : **לאלפים** דורות : **נשא** עון. מוחל הזדונות לאחר שב מהן ומבקש מחילה : **ופשע**. מוחל אף המרדים שעשה אדם להכעיס כאשר שב מהן ומבקש מחילה : **וחטאה**. כי אף השגגות צריכים מחילה וזו שאל"ל זו קתני : **ונקה**. הוא אף למי שחוזר וחוטא אחר שבא בתשובה שלימה ומחל לו אין הקב"ה חוזר ופוקד הראשונות שהרי יצא נקי בתשובתו וזהו שא"ל ונקה לשבים עכ"ל : **וז"ל** חמ"י בפי' הסליחות וסוד הי"ג מדות עמוקות כנודע לבאים בסוד ה' ולאו כל מוחא סביל דא אבן טוב לכוין בקיצור הכוונה בו כי תיבת ויעבר ע"ב רי"ו ר"ל אותם ע"ב שמות היוצאים מג' פסוקים ויסע ויבא ויט שהם ע"ב שמות וכל שם הוא ג' אותיות סך הכל רי"ו אותיות ואנחנו מתחננים בכח הע"ב שמות אלו לפני אלהינו שבשמים לכפר על נפשותינו ואין לומר שום פסוק בעת אמירתן כי מערב

ומבלבל

וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כָּלָה. תֹּאחֵז יָדְךָ בַּמִּשְׁפָּט: בְּבוֹא תוֹכֵחָה נֶגְדֶּךָ. שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תֶּמַח: גֶּשְׁתְּךָ לַחְקוֹר מוּסָר. רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּ רָגְזֶךָ: דַּלּוּת מַעֲשִׂים בְּשׁוּרֶךָ. קָרֵב צֶדֶק מֵאֵלֶיךָ: הוֹרֵנוּ בְּזַעֲקֵנוּ לָךְ.

צו

ומבלבל סדר הענינים והדרן ע"פ יסודן עכ"ל דף נ"א. וז"ל ח"י ה' ה' אל. סוד ג' ראשונות. רחום. קו האמצעי חותם האמת. וחנון ארך אפים. סוד זרועות עולם. ורב חסד ואמת. סוד למודי ה'. נוצר חסד לאלפים. סוד בני דודים אהובים אחים ולא יתפרדו. נשא עון ופשע וחטאה ונקה. סוד ג' מיני אצילות מה שא שמתפשט פי' הם ג' אחורות נעלמים נאצלים מהם המלכות והם הנקראים היכל קדש הקדשים ובסוד י"ג מדות אלו אנו קורין לעילה הראשונה שמשפיע טובו ע"י כליו הקדושי' והם שמראים פעולותיו והוא להם כנשמה לגוף עכ"ל. ומצאתי בס' כתובת יד ב' תשובת רבי' האי ז"ל והסיד בזה שני שמות ראשונים לחו"ב. אל רחום לגדולה. וחנון ארך. לגבורה. ורב חסד ואמת. לת"ת. נוצר חסד לאלפים נושא עון לנצ"ח. ופשע וחטאה להו"ד. ונקה ליסו"ד. ע"כ תשובת הגאון ז"ל ואתה המעיין הנה כתבתי לך קצת מן הקצת ואם רצונך להעמיק אם בא במעמקי ים החכמה עיין בספרי רבי' האר"י זלה"ה כי בשגותינו אין מי שיוכל להבין עמקי סודותיו: **אלהינו** וכו' תחנה זו בנויה על אותיות א"ת ב"ש וראוי להפסיק בה בתי אותיות בתי אותיות (תמ"י נ"ג ע"א): **אל** תעש עמנו כלה. בזמן שהתחייבו כליה (רי"ץ). ותיבת אל מושכת עצמה ואחר עמה וכאי' אמר ואל תאחז ידך במשפט. והרד"א פי' אל תעש עמנו כלה בעת שתאחז ידך במשפט והרי"ץ כ' תאחז ידך במשפט ר"ת בי"ת שתשנה ציון במשפט תפדה: בבוא תוכחה. ביום התוכחה עמנו על חטאתינו: שמנו מספרך. והוא ספר החיים אל תמח (רד"א): ותמ"י פי' בבוא תוכחה בשיא השנים אשר תעמוד נגדך לקטרג עלינו בתוכחה זכרנו. אז שמנו מספרך אל תמח. והרי"ץ כ' תוכחה ל' כעס כמו כי יום תוכחה ועברה ונאצה היום הזה: גשתך לחקור באיזה מוסר תיסרנו רחמיך יקדמו רגזך. א"נ אנו שואלים שהכלה שלא ימחה שמנו רק שייסרנו כרצונו אך נשמנו יחמור ואח"כ אנו מוסיפים עוד לשאול שבגשתו לחקור מוסר גם בזה רחמיו יקדמו רוגזו: רחמיך כלומר מדת יקדמו' רחמיך: דלות מעשים בשורך. כשיעשך מעשינו הרעים והדלים ואין בידנו כח לקרב המדות והמלכות לת"ת (נאלגשי פי' זכור ה'): קרב צדק מאליך. מלך עצמך ודוממותך שאתה חסיד וממה כלפי חסד. קרב צדק. הרוצה אל מלכות שמים: הורנו פי' אבינו ולכן יפסיק בין הורנו לבזעקנו לך: בשפעי' לו ישועתינו בתפלה שאנו מתפללים לפניך. משגיע ל' אל תפגעי בי והרב תמ"י פי' בזכות הצדיק שמפגיע בתפלה בעדנו וסמך לפירושו במס' תענית מאי תקנתיה ילך אצל חסיד וכו' ויבקש עליו בתפלה בנ' ויצו עליו במפגיע: אהלי תם. בהמ"ק המיוחס לאיש תם יעקב שנ' אל בית אלהי יעקב: זכור נמת. מל' נאם ה' כלומר מה שאמרת כי לא תשכח מפי זרעו. נמת. כמו נאמת ונפי צריך לאמרה שלאיל שאם יהיה בטעם מלרע יהיה פירוש תנומה. ולכן הוהם העודה התיר. מנקב מהש"י שיתיר אותו הוגם הכתוב התום חורה בלמודי והטעם שיניע העת שיבא אליהו לפרש לנו סודות התורה: עבור אגן הסהר. יחזיר את הסנהדרין ללשכת הגזית כבתחלה כמ"ש שררך אגן הסהר וחז"ל זו סנהדרין שהיתה יושבת בטבורו של עולם כי בהמ"ק בטבורו של עולם: אגן. שמגן על העולם כלו. הסהר שהוא דומה לסהר שהיא הירח חרגום ירח סיהרא ולפי הפשט אגן. מלשון ויבם בלגנות והם המזרקים שתבנית האגן כמו הסהר: אל יחסר המזג. לא יכלה מהם משקה ל"ל

לא

עֻזִּי יְשׁוּעָתֵנוּ בְּמִפְגָּע: וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי תָם. פְּתָחָיו רְאֵה כִּי שָׁמֵמוּ: זְכוֹר נָוָת. עֵדוּת לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ: חוֹתָם תְּעוּדָה תַּתִּיר. סוֹדְךָ שִׂים בְּלִמּוּדֶיךָ: טַבּוּר אַגַּן הַסַּהַר. נָא אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג: יָהּ דַּע אֶת אֲשֶׁר יְדָעוּךָ. מַגֵּר אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ: כִּי תָשִׁיב לְבִצָּרוֹן: לְכוּדִים אֲסִירֵי הַתִּקְוָה:

אָנָּא אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ וְאַל תִּתְעַלַּם מַלְכֵּנוּ מִתְּחִנָּתֵנוּ

שאין

לא יפסק ולא יחסר מהם כל דבר הוראה (רש"י): ובכד"א ובי"א כתבו אל יחסר המזג. כשה הולך אחד מהם לצאת רואה אם יש כ"ג יוצא ואם לאו אינו יוצא. פי' המזג כמה שהיין המזוג ב' חלקים מים וא' יין כך א"א שתהיה ישיבה לפני הסנהדרין בלי שיהיו שם שלישיתם שהוא כ"ג: **דע** את אשר ידעוך. כלומר רחם על המכירים אותך ומקבלים אלהותך. דע אלמון וידע אלהים: מגר. ענין מפלה מן וכסאו לארץ מגרת: לבצרון. ענין חוזק מן ערים גדולות ובצורות כמו' מגר את אשר לא ידעוך כאשר תחזק את ישראל בעת ביאת הגואל שהם עתה בגלות והם לכודים ואסירים ומקוים לגאולה זה כמה שנים עד שיגאלם כמ"ש חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' (כל זה מהרד"א ובי"א): **אנא** אלהינו. כך צ"ל בתחלה תיבת אנא בודוי כדאשכחן בקרא אנא חטא העם הזה וכו' וכן מוכח בגמרא יומא דף פ"ז ומנין שהאנא מחודש דכתיב אנא חטא וכו' ופי' מהרש"א ומנין שצ"ל בתחלת הוידוי אנא כתרגומו בבעו ודוק: **תבא** לפניך תפלתנו ואל תתעלם וכו'. שני פסוקים הם תבא לפניך תפלתי ואל תתעלם מתחנתי. ואמר אצל תפלה תבא ובתחנה ואל תתעלם הענין כי התפלה הוא מה שסדרו אנשי כנה"ג שזו היא בקשה ממילא אבל בתחנה שהיא מיסודם אחר ואל תתעלם כי אינה בקשה להיות שמרה לראש ממ"ש התפלה (ס' שבט מוסר בדרושיו): **שאין** אנו עזי פנים. פי' כי אם נאמר שלא חטאנו יאמר עלינו כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (בי"ח) והמ"י פי' בדף נ"ט אין אנו עזי פנים לומר לא חטאנו ואין אנו קשי עורף לומר צדיקים אנחנו וכו' א"נ לא די שהקשינו ערפינו כי גמלתנו הטובה ואנחנו גמלנוך רעה אלא שהעיז פנינו נ"כ לומר צדיקים אנחנו וכו' ע"כ ובזה יתורץ לך כפל הלשון במלות הגוות: **צריך** לומר הוידוי בל' רבים אפי' אם יתודה ביחיד והטעם מפני ערבות הנשמות: **בכל** מלה מן הוידוי יכה ביד ימינו על לבו ובזה יוכלו המסדים להתגלות בלב כמנהג (האר"י והאריך בסודו): **אבל** חטאנו צ"ל הוידוי מעומד. (ב"ע סי' תר"ז): **יזהר** שלא לפרט שום חטא בצבור זולתי אלו הסדורים בסם בדרך כלל וש"צ המוסיף פגום ופוגם וגוערין בו ומשתקין אותו בנזיפה (הרמ"ע בתשו' סי') ועיין בזו' שמות דף קפ"ו ע"א המבואר הכי השומע ישמע והחדל יחדל: **אבל** חטאנו. עיין בזו' ורמזתיו לעיל בוידוי דשומע תפלה ובתנחומא ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו ומיד נתרצה להם ואמר במקום אחר בכל מי שחטא ואמר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו ועיין גם בת"י שהאריך ובכל המתודה כל בתי דינים מסתלקים ממנו ואינם יכולים לקטרג עליו בסוד אשר ירביעון אלהים פרע למרפיע את עצמו יע"ש (ועיין בתמ"י דף נ"ג ע"ב): **ועיקר** הוידוי שיהיה מלב ונפש שלא יהיה צועק בפיו חטאתו ולבו בל עמו כי אז עונו גדול וטוב לו שלא יתודה ויוסיף רשע על רשעתו וקללה תיחשב לו כי מראה בעצמו שמתעה בדבריו ליודע תעלומות ית' וית' וכל דבר שמוציא מפיו יכוין כפי מה שעבר עליו ויאנח על זה ויבקש סליחה עיין הדס"י): **מזה נ"ל** לומר טעם שלא נהגו לומר בשאר ימי השבוע וידוי כי אולי לא יכוין גם אם אז יזדמן לידו איזה חטא באותו יום אין זה מברך אלא מנאץ כי נראה שמבקש סליחה גם על מה

שיחטא

שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ. אָשַׁמְנוּ בָּגַדְנוּ גָּזַלְנוּ דִּבַּרְנוּ דֹפִי הֶעֱוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ זַדְנוּ חָמַסְנוּ טָפַלְנוּ שֶׁקֶר יָעַצְנוּ

רע

שיחטא עוד ואין זה מדרך המוסר משא"כ בב' וה' שהמה ימי דין שאז הוא מכוין דעתו ולבו כיון שאימת הדין עליו מרחת ומתודה בכונה וגומר שלא לחטוא עוד והדוגמא לזה מצאנו להר"ם לונזאנו ז"ל לענין מסיר' מודעא בערב ר"ה דאינו מועיל המודעא כשאר ימות השנה זולתי בער"ה שמתוך שהמה ימי דין גומרים בלבבם לבטל בודאי מביאו הרב חמ"י דף ק"ב ע"א ע"ש: **אבל** חטאנו. הוא לשון אבילות ר"ל שיתאבל אדם בשעת אמירת הוידוי ואבל יהיה ישבה בבכי ותמרור על עונותיו (בס חיים דף י"א ע"א) אבל ע"ש אבל אשמים אנחנו על אחינו ת"א בקובעא: **אבל** חטאנו אנחנו ואבותינו. מהרש"א פ"ג דיומא כ' אבל חטאנו אנחנו ואבותינו כלל האבות עם הבנים בחטא שהוא הבונה מפוס שלא למדונו אבותיו בזאת עבירה כדי שיזהר ונמצא שהם חטאו עמו על שלא למדוהו והוא ע"ש הכתוב חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו כלל האבות בחטא שהוא הבונג דוקא שלא למדוהו ולא כן עון ורשע שהם מזיד ומרד בזה עון עצמו לבד ע"ש והרב חמ"י כ' טעם שאנו מתודין אף עון אבותינו לפי שבשאוחזים מעשה אבותיהם נענשים על עון אבותם על כן אנו מתודין עונם להפטר ג"כ מהם ולתדו זה מעזרא והניאל. עוד שאלו האדם חוטא בפני עצמו היה חטאו קל אבל האדם חוטא עם אבותיו שהם בו בסוד העיבור ולכן הוא חמור יותר אמר דהע"ה חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו העייו הרשענו פועל יוצא לאחרים לאבותינו שהיו צדיקים ועשינו אותם רשעים. א"נ כי בעוד שהיו הבנים במעי אבותם שהם גילולי נשמותיהם גנוזות בתוכם אז אלו היו הגילולים שלנו מתגברות על הטיפה היו מלילים לאבות מחטוא לפי שהיו הבנים רבים עליו וע"ז נאמר חטאנו עם אבותינו בהיותינו עם אבותינו אנחנו העוינו והרשענו אותם כי בנו היה הדבר תלוי ולכך הננו ערבים לאבות וע"כ חובה עלינו לתקן בכפלים בשבילם ובשבילנו (חמ"י ד' נ"ה ע"א): **אבל** חטאנו. משמעו אלא חטאנו וי"מ כמו אבל אשמים אנחנו כלומ' באמת חטאנו: **אשמנו**. יכוין על אשר אשם על הנפש וכן אשר אשם נגד בוראו (חמ"י): **בגדנו**. מי שעובר על ברית חבירו ומשקר בו בבטחו בו (רד"ק) ויכוין בגדנו שלא שמרנו מלאיתך וכן נמי שבגד איש באחיו: **גזלנו**. יכוין על אשר גזל גזל את וכן על אשר גזל נפשו בעבירות וכן על אשר גזל שלא שלום השני: **דברנו** דופי. הוא דבר גנאי כדי לדחות חבירו ממקום שיש לו תועלת ממנו והוא מל' יהדפנו וי"מ מורכב מב' מלות דו פי דו שנים בל' ארמי ור"ל ב' פיות שדיבר א' בפה וא' בלב או א' בפניו וא' שלא בפניו: **העוינו**. דרכנו הישרה והלכנו ארחות עקלקלות א"נ העוינו פועל יוצא לאחרים כגון שמורה הוראה שלא כהלכה שמכשיל לאחרים א"נ כי אנחנו העוינו עצמינו לא שטבענו ומזגנו הבריאנו לחטוא: **זדנו**. הוא החוטא בכונה ורצון כמ"ש זדון לבך א"נ ע"ד וכי יזיד איש על רעהו להרגו וכן הוצאת דברים ע"ד זד יהיר לץ שמו: **חמסנו**. זה פורש על הונאת ממון וזה בשני דרכים טפלנו שקר ויעצנו עצות רעות כי חמסנות זה יתכן בהעליל עליו עלילות ברשע ולהוציא עליו דבה רעה או להעיד עליו לפני השופט שקר וע"ז הדרך אמרנו טפלנו שקר. **והדרך** הב' יחמוס ממון חבירו בהיות מיעץ לחבירו עצה רעה להחטיאו ולהדיחו מעל ה' להנאתו את ריעו או שיתן לו עצה לפי דרכו והנאתו ועל הדרך הזה אנו אומרים יעצנו עצות רעות שהם עצות הם להכשיל את ריעו ואם לאכול את ממונו: **טפלנו** שקר. ל' טפלו עלי שקר עניינו חבורו והדבקו שקר מה שלא היה בו ידיעה אלינו: **יעצנו** רע. ה"נ ברמב"ם וכ"ג הרד"א ונראה די"ב בה שתי כונות א' כמשמעו כענין אך משאתו יעצו להדיח והב' שיעצנו טוב למי שאינו ראוי לשמוע

וכענין

רָע. כִּזַּבְנוּ לַצְנוּ מָרַדְנוּ נִאַצְנוּ סָרַרְנוּ עָוִינוּ פָּשַׁעְנוּ צָרַרְנוּ קִשִּׁינוּ עֹרֶף רָשַׁעְנוּ שִׁחַתְנוּ תִּעַבְנוּ תָּעִינוּ תִּעְתָּעְנוּ: סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלֵינוּ כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם מַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים הֲלֹא הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ. אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל חָי. אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן וְרוֹאֶה כְלָיוֹת וָלֵב וְאֵין כָּל דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ. וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּמְחוֹל לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ וּתְכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִסְלַח לְכָל פְּשָׁעֵינוּ וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחוֹל לָנוּ

מלכנו

וכענין מה שאמר דניאל לנבוכדנצר וחטאך בצדקה פריק ואז"ל בגמרא על זה: **נאצנו**. הכעסנו מן עד אנה ינאצוני. וכתב הרב המ"י ז"ל והכופלים לומר נאצנו כבשנו אין למחות בידם כיון שכל הצבור אומרים בנוסח ההוא ע"כ וצ"ע. כי לא מצינו בכל סדורי הדפוסים וא"כ אינו שוה לכל נפש הלכך לא יאמר זה בצבור כלל וכבר כתבתי מזה הרמ"ע לעיל מה שיש בו די גם ראיתי מי שהיה רוצה לאמרו וגערו בו כל העם: **סררנו**. הוא כובד העבירה ע"ש כי כפרה סוררה סרר ישראל ויש במשמעותו ג"כ סררנו במחשבה כמ"ש ולעם הזה היה לב סורר (המ"י): **עוינו**. אינו כפול אחר אמרינו העוינו כי כאן ידבר על עוות הדיבור כמאמר הכתו' למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו (שם): **פשענו**. הוא כמשמעו: **צררנו**. היינו צוררים זה לזה א"נ צררנו לעצמינו וכענין ותמוגגנו ביד עוננו ע"י **כי קשינו** עורף: **רשענו** סמוך לקשינו עורף ורמוז למ"ש מרע"ה כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו אשר לכאורה נר' היותו טעם לפגם ופי' הרב הקודמין ע"ד מ"ש או יהודי או צלוב והכונה כי אות לטובה היא היותו קשה עורף ברעה כי כשהם מדרכם הרעה לטובה כן יהיו קשה עורף לבלתי חזור לסורם ולעומת זה אמר קשינו עורף רשענו כי לא היינו קשה עורף רק לענין הרעה בלבד לא לזולת דבר: **שיחתנו**. ע"ש כי שחת עמך: **תיעבנו**. ע"ש המתעבים משפט: **תעינו**. ע"ש תועי לבב הם: **תעתענו**. ע"ש ומתעתעים בנביאיו: **וסרנו** ממצותיך. לפי שעד עתה כל מה שהזכירו הוא בענין מצות לא תעשה ע"כ הזכירו בזה גם על מצות עשה (המ"י) והרב קיצור של"ה פי' וז"ל סרנו ממצותיך שהיא התורה וממשפטיך הטובים שלא שמענו לקול היצה"ט ע"ד צדיקים יצ"ט שופטן ולא שוה לנו לא אחזנו אפי' שוה בשוה לילך אחר היצה"ט כמו היצה"ר עכ"ל:

ולא שוה לנו. כלו' שלא עלתה בידנו הצלחה באותו מרד ופסוק הוא באיוב: **ואתה** צדיק על כל הבא עלינו. צריך לאמרו בכוונה ובהכנעה גדולה ובפסיקתא א"ל הקב"ה למלאכי השרת בואו ואודיע אתכם צדקתם של בני שאני מענתים בעה"ז כמה פעמים צרות ויסורין הבאות עליהם בכל דור ודור ובכל שעה ושעה ולא בעטו בהם שקוראים עלמא רבעיים וקוראין אותי צדיק והם אומרים בלשון הזה אבל חטאנו עוינו וכו' (המ"י והכי אי' ברוקח סי' רע"ו): **ואין** כל דבר. הלבוש כ' דאין לומר כל והרב המ"י כ' שאין למחקה ובלשון הפסוק הממני יפלא כל דבר יע"ש ומה שטען הלבוש ז"ל דמשמע מינה שלא מקצת ח"ו נעלם. בתחילה ממעכ"ת אינו נר' ויכולים אנו לפרש תיבת כל כענין וכל דם לא תאכלו וכן החייתם כל נקבה שפי' בו ז"ל שום דם לא תאכלו החייתם שום נקבה ובמס'

מנחות

מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ כִּי אַתָּה יְהוָֹה טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קוֹרְאֶיךָ. לְמַעַן שִׁמְךָ יְהוָֹה וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ כִּי רַב הוּא. לְמַעַן שִׁמְךָ יְהוָֹה תְּחַיֵּנוּ בְּצִדְקָתְךָ תוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשֵׁנוּ: יְהוָֹה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה. יְהוָֹה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ. יְהוָֹה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָֹה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: ויעבור **וְהוּא** רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב **אַפּוֹ** וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ. אַתָּה יְהוָֹה **לֹא** תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ

חסדך

מנחות תקן הישר לבונתה פסולה ובגמ' טעמא משום דהוה ס"ד דמדכתיב ואת כל הלבונה משמע כל דהו כדכתי' אין לשפחתך כל בבית אלא אם ורישה דצריך קומץ אחר וכו' ע"ש פ"א וברע"ו בזה ראיתי בזו' פ' משפטים דף קי"ז ע"א דברים כל ע"ב : **שתמחול** לנו על כל חטאתינו. הוא השוגג וצריך ג"כ לשון מחילה גמורה כי כן הבעל חוב המוחל לא ישאר לו אצל הלוה חוב כלל : **ותכפר** לנו על כל עונותינו. הוא המזיד וישאר כאלו הוא שוגג כסברת האומר השב זדונות נעשו לו שגגות לכך אמר בו לשון כפרה שהוא לשון קינוח לבד: **ותסלח** לכל פשעינו. הוא המורד ואמר בו לשון סליחה לגד שהיא סליחה קטנה כי הנה נשאר ממנו מה כאלו הוא עון והו"ק וזה למורד מהר"ב בי"ת לייבב נרפתינו : **ותקנו** לבוראת אלו חטאתי עוני פשעי כנגד פנימי נפש ורוח ונשמה (זהרי תמה פ' נח מ"ה ע"א) . **וסלחת** לעוננו וכן באלו פסוקים שנאמר בל' רבים דהמתפללים יכול לשנות הפסוק מל' יחיד ללשון רבים עיין מ"ש בברכת רפאנו : **והוא רחום**. כתב בש"ע סי' קל"ד אומרים והוא רחום בקול רם ואם לא אמרו מעומד עובר על התקנה ונק' פורץ גדר ע"כ וכן ראוי לעמוד לסיומו בשת הגון ומהודר (סדה"י) וז"ל אור הישר ידוע שוהוא רחום הוא נגד י"ח ברכות וע"כ יש לאמרו בקירוב רגלים זה אל זה כמו תפלת י"ח (מע"מ) ויפה הוא עכ"ל : **כתב** מהרי"ק ז"ל והוא רחום תקנו חכמים לאמרו שני וה' משום שבו עלה משה למרום ולסיני לקבל התורה ולוחות' וסמך מקרא זה דרשו ה' בהמלאו ב' ה' מלאו כלו' שני וה' : **וי"ש** במדרש ג' זקנים תקנוהו בהפסק מלך א' והם ר' שמואל ור' בנימין ורבי יוסף ונתנום בג' ספינות בלא מנהיג ושלחם בים ונתפזרו לארץ מרחקים ובמקום שבאו הוצר להם מאד ויצא המלך שהיה צר להם ועמדו בתפלה וכל א' יסד מקצת ובכל א' י"ח שמות נגד תפלת י"ח וימת המלך בתחלואים רעים ועמד מלך אחר והטיב להם מאד ובאמו תפלתם טובה היא מאד עכ"ל ועיין בס' זכירה סי' מ"ו : **ובס' הבל בו** כתב טעם לתקנתו וז"ל עובדא הוה בספינתא דיהודאי דאתו מגלותא דירושלם לאתרא דהוה תמן הגמונא א"ל מלך עם אתון א"ל מעמא דיהודאי א"ל אי מיהודאי אתון בעינא למנסי לכון כמה דאנסו חנניה מישאל ועזריה בגו אתון נורא יקידתא א"ל הב לנא זמן תלתין יומין יהב לון זמן יתבו בתעניתא וכל יומא מאי דהוו בחלמא הוו משתעו באפי קהלא כד בעו למשלם תלתין יומין הוה תמן חד סבא דדחיל חטאין ולא הוה חכים כולי האי א"ל אנא חזינא בחלמא דאקרו לי חד פסוק דהוה כתיב ביה תרין **כי** ותלתא **לא** ולא ידענא מאי האי א"ל חד סבא חכימא להדא האי קרא והאי דאתני לך מן שמיא **כי** תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך **כי** תלך במו אש **לא** תכוה ולהבה **לא** תבער בך אם והאי תיעול בנורא ותשתיזב דהאי והאי מן שמיא אתרמיזו ניסא עבדו בטעם הגמונא נורא רבתא להדא . ועאל ההוא סבא דחלם ההוא חלמא בגו נורא ואתפלג ההוא אישתא לתלתא חלקים ואחזו דעאלו בגויה תלתא צדיקי לקבולי אנפי דההוא סבא ושבחו תלתא הכי כן שבחו ואמרו **והוא** רחום וכו' קדמאה אמר עד אנא מלך רחום וחנון וכו' תניינא אמר עד **אין** כמוך וכו'

תליתאה

חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ. הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ. אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵינוּ עֲשֵׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ גְּמֹל עָלֵינוּ. אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. זְכוֹר

רחמיך

תליתאה אמר מהמן וכלאה וכוונתו מתחילין ברחום והקנוהו לאמרו בשני וכ' בשעת יומא דדינא עכ"ל מביאו הדס"י ז"ל ובס' המנהיג והרד"א מביאו' מעשה זה בשנוי זה בקיצור יע"ש וכ' ה' זכירה סי' מ' שהאומרו בכונה כאלו קרא ק"ש כאותיותיה: **והוא** רחום יש י"ג תיבות נגד אברהם יצחק ויעקב שיש בשמותם י"ג אותיות וכן אמהות שרה רבקה רחל לאה י"ג אותיות וג' פעמים י"ג עולים ל"ט נגד מלקות וביום ב' וה' שהוא יום דין ומלקין לעוברי עבירות ע"כ הקנוהו לומר ביום דין לכפר על מחוייבי מלקיות ולרחם עלינו בזכות האבות והאמהות. והפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו שהם י"ב לכפר על י"ב שבטים (מהרי"ן) והאר"י ע"ה כ' דהפסוק זה יש י"ג תיבות נגד י"ג מדות דרחמים יע"ש ועיין מ"ש בפסוק זה בזמירות דשחרית. **לא** תכלה רחמיך לא תמנע **תכלה** בה"א ג' כתיבי כי על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח ובה' נברא העולם וזהו לא תכלה רחמך ממנו חסדך. ובתורה כתיב לכל תכלה ראיתי קץ ובעבודה כתיב כד הקמא לא תכלה כי כל המשנה ת"ח מנכסיו כאלו הקריב תמידין (קך מד' חז"ל) ויש בפסוק זה י' תיבות כנגד י' הדברות לרחם עלינו בזכותן ובזכות אברהם שנתנסה בי' נסיונות ונרמז כאן רחמיך רחם ני' אברהם (רי"ן): **הושיענו** ה' אלהינו, שני פסוקים הם חד בד"ה אלהי ישענו וחד דהכא דתלים ה' אלהינו וה"נ לומר פסוק זה שבתהלים דוקא עיין בפסוקים שבברכות לקמן והפסוק מתחיל בה"א ומסיים בכ"ף שהתלהק ה"ך שהקב"ה ידין לעתיד ויכה האומות בשביל שלא קבלו התורה שנ' מי בהם יגיד זאת זאת וזהו התורה שנ' וזאת התורה (מהרי"ן): **תשמר** יה. פי' אם עונות יה זהו מדת רחמים מי יעמוד לפני אדני הדין שזה השם נכתב בא"ד שהוא דין. ד"א אם עונות תשמר אז נשאר יה א"כ שם של ד' אותיות מי יעמוד כי עמך הסליחה ולא שום מלאך יכול למחול ע"כ תורא כי מלך ב"ו אם פשע אדם נגדו בא לפני שופט או א' מעבדיו ומוחל עליו בדבר מועט וזו המדה אינה בהקב"ה כי אין מוחל זולתו ובלתי רצונו (שם): לא כחטאינו. זה שוגג: ולא כעונותינו. אלו זדונות. ענו בנו. ל' עדות אם עונינו וכו' שמך ראש וסוף הפסוק א"ך שהם בזכות שם של אדיה השולה א"ך. ובזכות התורה שמתחיל אלף אנכי ומסיים ך' לרעך זהו א"ך: **זכור** רחמיך ה'. ז' תיבות בפ' זה נגד שבעה חומשי תורה כי ספר במדבר יש בו ג' ספרים מן וידבר עד ויהי בנסוע ספר א' ומן ויהי בנסוע עד רבבות אלפי ישראל ספר שני . ומן ויהי העם עד סוף הספר הרי ג': ענו בנו. ל' עדות כמו לא תענה (רת"י): ישגבך. ל' חוזק כמו כי נשגב שמו: הננו ועננו כי אין בנו מעשים. כהוגן ותנותי את אשר אחון שהקב"ה נותן מתנת חנם למי שאין לו זכות: כי בחטאינו ובעונות אבותינו הקשה מהר"ש אוזידה בס' לחם דמעה איך מייחס לבנים השוגג ולאבות המזיד דהיינו העון והירץ ב' חכמי קשטילי"א כי בהיות בהמ"ק קיים קרבנות היו מכפרים על החטאות דהיינו השוגג אמנם המזיד אין קרבן בא עליו ולכן אבותינו שהיו בזמן המקדש נתכפר להם השוגג בקרבן ולא נשאר להם רק המזיד אמנם אנחנו שבאנו אחר המקדש שאין קרבן אפי' השוגג שהוא החטא עדיין קיים וכ"ש המזיד שהוא העון והם שיבה בירושלם ועמך וכו' ע"כ עב"ה: ובס' גדול בנימן ה"א דף ל"ו כ' משה שאר"י כי הקב"ה פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם אך החטא בשוגג אינו אלא גאותו הדור בחטא ולא לבנים ע"כ: **אדני** ככל צדקותיך. כ' מהרי"ן כי ר"ת של אלו הב' פסוקים

בגימ'

רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה: יענך יהוה ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. יהוה הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: **אבינו** מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה כרוב רחמיך והושיענו למען שמך: ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו. אדני ככל צדקתיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים הר קדשך כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבתינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני. הטה אלהי אזנך ושמע. פקח עיניך וראה שוממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקתינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר. למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: **אבינו** אב הרחמן. הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יהוה אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: **אבינו** מלכנו צורנו וגואלנו חוסה יהוה על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם

ידענו

בגימ' אחד : **אל** תפלת עבדך. היינו מטטרו"ן עבדו זקן ביתו כי הוא המעלה תפלתן של ישראל בסוד התקנ"ה רקיעים שבכסא ומתפלל גם הוא על ישראל שיקובלו ואנו מתפללי' שתקובל תפלתו כי בשלומו יהיה לנו שלום עיין בגאלגפי באורך דף פ"ב ע"א: **למען אדני** בזו' ויקרא דף כ"א ע"ב אי שמא דא מעליא מכולא שפיר הוא דאמרין עביד בדין מלכא אבל שמא דא בכי דינא הוא מאן חמא דאמרין למלכא עביד בגין עבדך אלא דשמא דא אתקין ביתא למלכא וביתה דמקדשא דלתתא ודא אחיד בדא וכד מקדשא לתתא בקיומיה שאי שמא לעילא בקיומיה ודא הוא כמאן דאמר למלכא בגי ביתא דא בגין דלא שתשכח מטרוניתא לבר מהיכלה אוף הכא והאר פניך על מקדשך השמם. ת"ע למען אדני דלא ישתכח לבר מדיוריה עכ"ל בקיצור וגם' כת"י למען אדני למען אברהם שקראך אדון שנ' ויאמר אדני אלהים במה אדע והוא מגמ' ברכות ע"ש: **אבינו** אב הרחמן. שאתה מרחם עלינו: למען שמך: דכתיב רחם ארחמנו נאם ה': אנחנו החומר. כדכתיב כי כחומר ביד היוצר כן אתם בידי ופי' חומר טיט עפר (רד"ק): שמך הגדול. פ' הוא ביהושע ומה תעשה לשמך הגדול ופי' בו מהרי"ץ שהוא ה"ע: יעמוד לנו בעת צרה. בזמן שהולטים עלינו האומות עכ"ל: חמול על עמך היינו ישר': ורחם על נחלתך. היינו העטרת (מהרי"ץ). וי"ל ונחלתך א"י והיא היא שנרמז בשם אחד : קלף הוא הרוגז והרחיחה בכשם : אלוה הסליחות. ע"ש כי עמך הסליחה וכן נה' אלהינו הרחמים והסליחות (רד"א בפי' וידוי הנעילה): **ודע** כי מלת אלוה הסליחות דבוק עם אנא סלח נא וכו' לא עם מה שלפניו לכך צריך להפסיק בין תוחלתנו לאלוה הסליחות: לברית. לקיים ברית שעשה בין הבתרים (כת"י): **ותראה** לפניך עקידת יחיד. כענין ובהשחית ראה ה' ואז"ל אפרו של יצחק ראה ושגין

כי

יענו יהוה כי חטאנו ואין מי יעמוד בעדנו אלא שמך הגדול יעמוד לנו בעת צרה וכרחם אב על בנים רחם עלינו: חמול על עמך ורחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך אל תעזבנו מלכנו ועננו. לך יהוה הצדקה עושה נפלאות בכל עת ועת הבט נא והושיעה נא צאן מרעיתך אל ימשל בנו קצף כי לך יהוה הישועה בך תוחלתנו. אלוה הסליחות אנא סלח נא כי אל טוב וסלח אתה: **אנא** מלך רחום וחנון. זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד ולמען ישראל אבינו אל תעזבנו אבינו ואל תטשנו מלכנו ואל תשכחנו יוצרנו ואל תעש עמנו כלה בגלותנו כי אל מלך רחום וחנון אתה: אין כמוך חנון ורחום אלהינו אין כמוך אל ארך אפים ורב חסד ואמת הושיענו ורחמנו מרעש ומרגז הצילנו. זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך והסר ממנו מכת המות (ודוחק המזונות ויוקר השערים ועצירת גשמים וכל גזירה קשה ורעה) כי רחום אתה כי כן דרכך לעשות חסד חנם בכל דור ודור. אנא יהוה הושיעה נא. אנא יהוה הצליחה נא. אנא יהוה עננו ביום קראנו (אנא יי זמן לנו פרנסתנו ופרנסת בתיני בנחת ולא בצער בכבוד ולא בבזוי בהתר ולא באיסור בריוח ולא בצמצום) לך יהוה קוינו לך יהוה חכינו לך יהוה נייחל אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אבדה תקותם. כל ברך לך תכרע וכל קומה לפניך תשתחוה:

כי כשישראל חוטאים ח"ו כביכול האפר של העקידה מתכסה ולזה מתפלל ותיראה לפניך שיסור אותו מכסה: אל תעזבנו וכו'. שלשה לשונות אלו כנגד שלשה אבות שיעשה כל א' מהן בשביל א' מהאבות ולשון ד' ואל תעש עמנו כלה בשביל רחמנותו וחנינותו ית' דו"ק. ומהרי"ן כ' יש כאן ד' לשונות נגד ד' מלכיות שאין הקב"ה עוזבנו להם: כי שמך נקרא על עירך ועל עמך. כדדרשו רז"ל במס' בתרא כי ירושלים וצדיקים בשמו של הקב"ה שנ' ושם העיר מיום ה' שמה אל תקרי שמה אלא שמה. וצדיקי' שנ' כל הנקרא בשמי וכו' וכפי' הרמ"א ז"ל וצ"ל שיולד כפי' אהבת עולם: **מרעש** ומרוגז. רעש הוא הרעדה וההדרה: לך ה' קוינו לך ה' וכו'. ג' לשונות א' בעה"ז וא' לימות המשיח וא' לעה"ב (מהרי"ן): אל תחשה. פי' אל תחרש לי שתיקה אלא עננו בתפלתנו. א"נ אל תחשה ותניח השכו"ם לענות תחנו בגלות (בה): כי נאמו. ל' נאום ענינו דבור וי"ג נמו בלא אלף והכל א' אלא שאין לקרותו מלעיל בטעם בנו"ן שלא יהא פי' ל' תנומה כמו נמו שנתם ודו"ק: והכוונה שהשכו"ם אומרי' עלינו אבדה תקותנו. והטעם שאומרים כן כי הנה כל ברך וכל קומה מישראל לפניך תשתחוה. ישראל מתפללים נגד ה' והם לאלהות הרבה ואומרים כי טובי' הפנים והסברא לסיפק כמו שהוכיח רב סעדיה גם' כמלו' יע"ש: **הפותח** יד. הענין וידי אדם מתחת כנפיהם ואחז"ל ידו פשוטה לקבל שבים ופי' מהרי"ן שהענין שיה פותח השערים לקבל השבים בתשובה שלימה: נשבעה. בין הבתורות: נשבנו. השערה: מרוב

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים
נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו אל
תשכחנו נצח. קומה והושיענו אל תשפוך
חרונך עלינו כי עמך אנחנו בני בריתך. אל
הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כטמאת הנדה
עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר. עוררה
גבורתך והושיענו למען שמך. המה יראו ויבושו
ויחתו מגבורתם אל ימעטו לפניך תלאותינו.
מהר יקדמונו רחמיך בעת צרותינו. לא למעננו
אלא למענך פעול ואל תשחית את זכר שאריתנו
כי אל מלך רחום וחנון אתה. וזכור עדותנו
בכל יום תמיד אומרים פעמים באהבה שמע
ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד: ונופלים על פניהם:

ואחר נפילת פנים זוקף ש"צ ראשו ואומר:

יהוה אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם
על הרעה לעמך. שוב למען עבדיך שבטי
נחלתך: והצבור חוזרים אותו וחוזר ש"צ ואומר זאת התחנה:

ליום שני: יהוה איה חסדיך הראשונים.
אשר ספרו לנו אבותינו
מלפנים. אשר עשית עמנו: בזמן כבודך שכן
באהל לשבתו מוכן. ושם ידבר עמנו: רחקה
ממנו זיו השכינה. ועתה אנה פנה. אשר איננו
פה עמנו: השיבהו לקדמותו ויגברו. בניך ואל
יאמרו הגדיל יהוה לעשות עמנו: מהר לרפא נגענו.
שובנו אלהי ישענו. והפר כעסך עמנו: ה' וכו'

ליום חמישי: יהוה שארית פליטת אריאל.
השכח חנות אל. אם קפץ
באף רחמיו: מאס דבירו וספו. ויטרוף לעד אפו:

עלבוננו. משאוננו מהם: אל תשכחנו
נצח. ע"ש למה לנצח תשכחנו:
קומה. ע"ש וקומה לעזרתי: אל השימה
דל כבודנו. דבוק הוא למעלה והכוונה
בו ראה כי אנחנו בבוז וחרפה ויאמרו
אלו כאלו. אלא תשפוך עוד חרונך
עלינו וע"ד מ"ש בכתר מלכות והיה
לך בכף פניה אלהותי וכו': עוזך.
עמך: ותפארתך. ת"א ישראל (רי"ז):
וגם' כת"י הארון והמקדש נק' עוז
דכתיב ארון עוזך וכתיב גאון עוזכם:
עוררה גבורתך. ע"ש עוררה את
גבורתך ולכה לישועתה לנו: ויחתו
מגבורתם. ואל ירעו לנו: אלא למענך
פעול. כ"ע (שם): תלאותינו.
צרותינו. מן את כל התלאה: למענך
פעול. ע"ש למעני אעשה וע"ש לא לנו
ה' לא לנו: אומרים פעמים. וזהו
ק"ש שאנו מצווים לאמרו שחרית וערבי'.
ה' אלהי ישראל. זאת התחנה יסד
אותה חזקיה בשעה שבא סנחריב על
ירושלים. ששבא לו השמנים ורצה
להחריב הבית והלשונות מוכיחים
שישעיה שהתפלל בבהמ"ק דומה לאלו
הלשונות (מהרי"ץ וס' אור הישר):
ויש בנוסח זה י' תיבות כנגד עשר
מדרגות שבאות ייחוד אלהינו ית' שמו
כדי לשוב לנו משם הרחמי' והסליחות
והכן (רי"ז): ה' איה חסדיך. ר"ת
השמים אברהם: באהל לשבתו
מוכן. בהמ"ק מכון לשבתך עולמים:
נגענו. מכתנו פי' שיקבץ נדחינו
ויבנה בית קדשנו: והפר כעסך.
ובטל כעסך ממנו: ה' שארית פליטת
ר"ת השמים שמואל. וי"ג שמע שחרית
וכו' והוא משות וסדר הדברים יוכיח:
השכח חנות. להיות חונן: אם קפץ.
פי' לא תקפוץ את ידך כלומר אם סגר
הרחמים לעולם בשביל שחימה (רש"י
תלים.

וְשִׁחֵת רַחֲמָיו: וְאַיֵּה נִפְלְאוֹתָיו וַחֲסָדָיו. אֲשֶׁר סִפְּרוּ לָנוּ עֲבָדָיו. אֲשֶׁר גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו: אָמַר בְּרַבּוֹת יְגוֹנַי. נִפְּלָה נָּא בְיַד יְהוָה, כִּי רַבִּים רַחֲמָיו: לִדְבָרוֹ יְחַלְנוּ וְהִתְנַחֲמְנוּ: חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא תָמְנוּ. כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו: ה' אלהי ישראל וכו' ואומר

אַל תִּקְצוֹף יְהוָה עַד מְאֹד וְאַל לָעַד תִּזְכּוֹר עָוֹן. הֵן הַבֶּט נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ: אַל תִּנְאַץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ זְכוֹר אַל תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ: אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְהוָה עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי רַבּוּ מְשׁוּבוֹתֵינוּ לְךָ חָטָאנוּ אֲדוֹן סְלַח לָנוּ: ואומרים אבינו מלכנו וכו' ואומר קדיש לעילא. ומוציא ספר תורה ואומר בפתח ההיכל:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת: אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ חוּסָה יְהוָה עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ והושיענו

תלים סי' ע"ז) : **דבירו**. ע"ש ודביר בתוך הבית והוא קדש הקדשים שהוא הבית הפנימי : **והדו**. מלשון הד והוא שם כללי לכלי הבית גדולים וקטנים כמ"ש הרד"ק או הוא מזוזת השער : **ויטרוף** לעד וכו'. דע שבדפוסים הקדמ' שינוהו ולא זכר הדום רגליו ביום אפו כמנהג רחמיו. והכל כהעתקי' הנ' כתוב כאן בפנים ואין לשנות נו' הראשונים והוא ע"ד שאמר דוד פן אטרוף ואין מציל. ומצינו בהושע ה' דבר הנביא אני אני אטרוף גם כתוב עוד שם סי' ו' כי הוא טרף וירפאנו נמצא א"כ לפ"ז דשפיר גרסינן ע"פ נביא האמת והצדק ויטרוף לעד אפו וכן אמר איוב אפו טרף וישטמני ומה שאמר ושחת רחמיו הוא ע"ד אז"ל בס' הזוהר והובא ברקנאט"י פ' האזינו ז"ל שחת לו כביכול חייבין עבדין פגימותא לעילא מאי פגימותא כמה דכתיב שחת לו דלא כל הני תקונין לא מתהפכי לדקא יאות. עוד שם א"ר כל זמנא דחייבין סגיאין בעלמא כביכול שמא קדישא לא מתברך בעלמא וכו': **תמנו**. כמו כי לא תמו וי"מ כי לא תמנו אנחנו ולא כלינו בעונותינו (רב"י) : **אל תקצוף**. פ' הוא בישעיה ס"ד: אל תנאץ. פ' הוא בירמיה י"ד ופי' אל תנאץ ל' מיאוס והכעסה. למען שמך שנק' רחום (רב"י): אל תנבל. אל תשפילנו לארץ (רד"ק). כסא כבודך בהמ"ק ובמדרש אלו ישראל המוקפים בכסא כבודך (שם) . זכור כלו' זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו (רד"ק). ענו בנו. העידו בנו: עשה למען שמך. שנק' עלינו שם ה': כי רבו משובותינו. אף שרבו מרדינו ופשעינו. ולאהו לומר נוסח זה ממאי דאי' ברכה פ' נשא פ' י' במגלה של תענית מאי אמרי אמר רב אחא בר יעקב אם עונינו ענו בנו וכו' עשה למען שמך . כי רבו משובותינו לך חטאנו אדון סלח נא ע"כ : **ואומר** קדיש לעילא קודם הוצאת ס"ת אבל ביום שיש בו מוסף אומרים תתקבל קודם קריאת ס"ת (תוס' פ' הקורא עומד). וכן נוהגין (פר"ח סי' קל"ד) : **אל** ארך אפים. יסדוהו לפני הוצאת ס"ת והוא וידוי מובחר באומרים שחטאו לך וצריכים לאומרו מעומד וע"כ פתח באל וסיים באל (אה"י ב' רב"ל) : **תוכיחנו**. ענין יסורין ותרגומו תכסינני ואומר בראשונה והושיענו ובשניה יצילנו כי תחלה אנו מבקשים על הגאולה מהגלות ושיהא הישועה שלימה ואח"כ אנו מבקשים רחמים גם תוך זמן היותנו בגלות שיצילנו מכל רע מצרות המזיקים וגזרתם (רד"א ב' מ"ס וכלבו). ותמצא בבזיון כ' תיבות כנגד י' הדברות ומ' יום שעמד משה בהר לקבל התורה (רד"א). והרי"ן כתב בבזיון כ' תיבות כנגד כ' שערי בינה שהיא אם הבנים שמחה והיא מרחמת על בניה ומייסרת אותם ייסורין של אהבה והבן עכ"ל. ד"א בכל א' יש כ"ה תיבות כנגד כ"ד ספרים ותורה שבע"פ כלומר אם חטאנו ועברנו על כ"ד ספרים ותורה שבע"פ סלח לנו (שם) : **ברוב** רחמיך אל. כאן רמז

וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל: אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ חוּסָה יְהוָה עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל: ומוציא ס"ת ומתחיל ואומר הוא והצבור:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְהוָה מָלָךְ: יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהוָה אֱלֹהָיו:

ומניח החזן הס"ת על התיבה ופותח וגולל ובעוד שגולל אומר:

גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: רוֹמְמוּ

יהוה

ג"כ פסוק ברו"ך כבו"ד בה"כו (שם): **רחמיך אל**. ר"ת ני' יצחק. מי"ך א"ל הם אותיות מיכאל וכאן גילה לנו שבכל שנה מיכאל מראה דשן יצחק לפני הקב"ה ביום הכפורים כאלו צבור ומונח בו ביום שנ' בהר ה' יראה כי מיכאל כ"ג למעלה וזכות העקידה אנו אוכלים עד היום שנ' את האש ואת המאכלת בישראל אוכלי' מתן שכרם (שם). ולכן אומרים אותו ב' וה' למתק הדין (אה"י): **כשמוציא** ס"ת מההיכל יהא בצפון יוליכנו דרך מערב דהוי לצד ימינו וכשמחזירו יוליכנו דרך מזרח (פר"ח סי' קל"ד ע"ש): **ויש** להם לאותם שהס"ת הולך לפניהם ללוות הס"ת עד התיבה או לפחות כל א' יעקור רגליו ד"א ללוותו וכן בחזרת הס"ת להיכל צריך ללוותו וצריך כל א' לנשק הס"ת והמקובלים כ' דצריך לנשק הס"ת בפיו ממש לא כמו אותם הנוהגים ליגע ידיהם בס"ת ולנשק ידיהם גם צריך לחבק הס"ת בשתי זרועותיו כי ס"ת הוא הת"ת ושני זרועותיו הם זרועות עולם (עיין בס' אה"י ז"ל): **וצריך** ליטול ס"ת בימין שנ' מימינו אש דת למו (מהרי"ל הק' פ"ד ט"ז ואחרונים). ואני הצעיר ראיתי למו"ז מהר"ן שהיה לוקחו בימין מההיכל ונותנו כנגד לבו בשמאלו להוליכו לתיבה וגם כל הזקנים שראיתי בילדותי כך היה מנהגם והייתי תמיה שהוא נגד מהרי"ל ואחרונים עד שראיתי הדבר מפורש למהר"י בירב רבו של מהריק"א שהביא דבריו בס' כנה"ג סי' קמ"ז בהגהת הטור וז"ל אמרו במס' סופרים הנותן ס"ת והמקבל צריך שיהיה בצד ימין שכן נתינתו ופי' הרב מהר"י בירב בתשו' כ"י דמס' סופרים מיירי במנהג קצת מקומות שחזן הכנסת נכנס בהיכל ושהיה לוקח הספר ונותנו לש"צ להוליכו לתיבה והש"צ חוזר החזן ומקבלו מידו וע"ז אמרו במס' סופרים שבכל המסירות יהיו בימין הן הנותן הן המקבל כמו שנתנה בימין והעלה שהמוליך מהתיבה ימיני בימין שמנהג העולם אבל אין מזה ראיה שיוליכנו לא בימין ולא בשמאל וכן שאר דברי הגאונים בזה להקדק מהלבין אלא מניחו בחיקו כנגד לבו שהוא בשמאלו שכ"ל יצא לנו מזה דהוא צריך יהיה בימין לא בהולכה לתיבה כי בהולכה יהיה כנגד לבו בשמאלו וגם דברי מהרי"ל והאחרונים שכ' דבריהם כן דדוקא בשעת לקיחה לבד ודו"ק: **גדלו**. יש בו ו' תיבות נגד ו' צעדים שצעדו נושאי ארון ה' בימי דוד ועוד לפי שיש בו כ"ו אותיות כחשבון השם לומר שצריך לגדלו (הד"א): **רוממו**. פסוק ראשון יש בו ח' תיבות ופ' ב' עשר תיבות הרי י"ח רמז שתי עולמים כאן תורה שנקראת חיים. גדלו ו' תיבות ורוממו י"ח תיבות סך הכל כ"ד רמז לכ"ד ספרים (מהרי"ק): על הכל יתגדל וכו'. הכי גרים במס' סופרים ונכון הוא ופירושו על הכל מוטל לגדל ולקדש וכו'. וכהדך שאנו אומ' בתפלת ר"ה ובכן יתקדש שמך ה' אלהינו על ישראל עמך ועיין הד"א ז"ל: **ברצוננו**. הרד"א פי' ג"כ שבשבראה את העולם הזה לא היה שם עדיין עם מי יהיה מלך כי עדיין לא נבראו המלאכים ע"

יום

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ: תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל תִּגָּלֶה וְתֵרָאֶה מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ בִּמְהֵרָה וְיָחֹן וְיָחוּס וְיַחְמוֹל וִירַחֵם עָלֵינוּ וְעַל פְּלֵטָתֵנוּ וְעַל פְּלֵטַת כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וּבְרָצוֹן וְאִמְרוּ אָמֵן: הָרַחֲמָן בָּרוּךְ הוּא יַחֲזִיר שְׁבִיתֵנוּ וּשְׁבִית עַמּוֹ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְיוֹצִיאֵנוּ מִכָּל צָרוֹתֵינוּ לִרְוָחָה וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְאִמְרוּ אָמֵן:

ואחז היריעה במטפחת שבידו ומגביה היריעה בשתי ידיו ומראה פני הכתיבה לעומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע למולו:

וכשמגביה החזן היריעה אומר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה
מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ: ובעוד שמגביה הס"ת להראות לעם ובעוד שאומר הפסוקים האלו במיתון ובנועם אומרים הקהל בעת שכורעים למול הס"ת:

יום ב' ע"כ : **וברצון** יראיו וכרצון עמו וכו' כלומ' ויהי רצון מלפניו שתגלה מלכותו עלינו במהרה כרצון יראיו וכרצון וכו' (רד"א) ולפ"ז צריך להפסיק בין כרצונו ובין כרצון כל יראיו כי תיבת כרצונו נמשכת למעלה וכאן יפסיק . ובאמרו תגלה ותראה מלכותו עלינו יכוין למ"ש בזו' פ' נח דף ע"ב ע"ב לא אתגלי לרגלי משיחא אלא כד יתנהיר ויתגלי קשת בגוונין נהירין וכו' וצריך ליתן לב עיין זבחי אמת שם : יגביה היריעה להראות הכתב לעם וכ' הרמב"ן פ' כי תבוא בירושלמי דסוטה ארור הלוש אשר לא יקים וכי יש תורה נופלת ר"ש בן יקים אמר זה החזן כלומר על החזן שאינו מקים ס"ת על הצבור להראות פני כתיבתו לכל כמו שכתוב במס' סופרים : **ומראה** פני הכתיבה הרב האר"י ז"ל היה מקרב עצמו אל הס"ת ואז היה מביט באותיותיו כי נמשך לאדם אור גדול ע"י שיקרא האותיות היטב ע"כ : **וכורעים** למול הס"ת. ואותם האוסרים לכרוע למול הס"ת מכח ההיא דפ"ג במס' קדושין טעות הוא דאין זו השתחויה אלא כריעה לבד כשורע במודים וכל מי שאינו כורע בחשבו שאסור לעשות כבוד זה לס"ת מנדין אותו ומפרסמים סכלותו לרבים (עיין תשו' ריק"ש סי' י"ז) : האל תמים דרכו . יש בפ' זה מ' אותיות כנגד מ' יום שעמד משה בהר לקבל התורה כ"ל ועיין רד"א : **תורת** ה' וכו' ו' פסוק' סוף פ' בני העיר דנהגו לומר כשמוציאין ס"ת הני פסוקי דרשתי תורת ה' תמימה עדות ה' וכולהו פסוקי לפי שמתן הכרן כלדן ע"ש ומביאו פר"ח סי' קל"ד וכ"כ בסדה"י : **כד** מפקין וכו'

באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: תורת יהוה תמימה משיבת נפש: עדות יהוה נאמנה מחכימת פתי: פקודי יהוה ישרים משמחי לב מצות יהוה ברה מאירת עינים: יראת יהוה טהורה עומדת לעד משפטי יהוה אמת צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי יבין מנסתרות נקני. גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי:

ואומר החזן **אמר** רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום כד מפקין ספרא דאורייתא מגו היכלא למקרי ביה בצבורא מתפתחין תרעי שמיא דרחמי ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי ליה לאיניש למימר הכי:

ואומרים כל הקהל יחד:

בריך שמיה דמרי עלמא בריך כתרך ואתרך יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבלא צלותנא ברחמי יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבו ולי דאנא עבדך פקידא בגו צדיקיא למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל דילי ודי לעמך ישראל אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא אנת הוא דשליט על כלא אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה

וכו' שהלכון משמע לומר תפלה זו בשעת הוצאת ס"ת ומנהגינו לאומרה אחר פתיחת הס"ת קודם קריאה וכ"כ הדה"י שראה רבים שאומרים אותה בהוצאה שמה ע"ש: **ואיבעי** ליה לאינים. דאיתי כתוב שכל יחיד אומרו בלחש ומנהגנו שאומרים אותו כל הצבור יחד בקול רם ותפלה דרבים עדיף וכ"כ מדברי חמ"י דף פ"ז ע"ד: **ודע** שיש שאין אומרים אותו רק בשבת בשחרית וכ"כ משמו של האר"י ז"ל שבימות החול לא היה מקפיד עליו לאמרו ומנהגינו לאמרו גם בחול וכ"ד הרב סדה"י וס' אה"י ז"ל וכ"נ גם מל' חמ"י שאין להקפיד עליו בחול יע"ש: **ואומרים** אותו בעמידה וזכורני מאבא מרי נ"ע שהראה לי בספר כמדומה לי שהוא בס' קילור של"ה שהוא מסוגל לכפר עון הקרי כי יש בו ק"ל אותיות נגד ק"ל שני' שפירש אדה"ר מאשתו והיה מוליד רוחין ושדין באותן שנים מהקרי כדא' בזו' בראשית דף נ"ד ע"א ובזה יש לו כח לכפות ולהכניע אותם ובקשתיו ולא מצאתיו בספר. אח"ז מצאתי שכ"כ הרב ס"ז סימן ע': **בריך** שמיה. ז"ל חמ"י בדף פ"ז ע"ב וכבר נדפס בכמה סדורים בכמה שגיאות והא לך יושר שפר נוסחו וכות מזו' פ' ויקהל דף ר"ו ושם העתקתי נוסחו ככתוב לפניך הנוסח ויש בו ק"ל תיבות בכיוון כמ"ש לעיל: **בשהחזן** קורא בני הקהל לס"ת יכוין להדביק נפשותם ברוחניות התורה בעץ החיים שבתוך גן העליון (תי"ב דף ע"ז ע"א): **גרסינן** מהם תיקן נשם ליזהר שיהיו קורין בשני וה' כדי שלא ילכו ג' ימים בלא תורה שכל העומד ג' ימים בלא תורה אויבים

מקמי יקר אורייתיה בכל עדן ועדן לא על אינש רחיצנא ולא על בר אלהין סמיכנא אלא באלהא דשמיא דהוא אלהא קשוט ואורייתיה קשוט ונביאוהי קשוט ומסגי למעבד טבון וקשוט ביה אנא רחיץ ולשמיה קדישא יקירא אנא אמר תשבחן יהא רעוא קדמך דתפתח לבי באורייתך ותשלים משאלין דלבאי ולבא דכל עמך ישראל

לטב

נופלים עליו הס' וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים זו תורה וסמיך ליה ויבא עמלק ועזרא תיקן להם שיהיו קורין י' פסוקים כנגד י' בטלני' והם בני אדם כשרים בטלים ממלאכתם לעסוק בצרכי צבור ולבא לבהכ"נ כדי שיהיו מצויין י' לעת תפלה ואם לא קראו אלא ט' פסוקים אינם צריכים לחזור ולקרות (ש"ע סי' קל"ז) ועוד תיקן עזרא שיהיו קורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות והם יושבי חנויות כל ימי החול ועוסקים בסחורה ואין קורין בשני וה' וקורין ג' גוברי ראשון כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל קורין ג' ג' פסוקים ואיזה שקרא ד' פסוקים ה"ז משובח (ש"ע סי' קל"ז) וכתב רב עמרם כל היכא דאיכא כהן לית ליה רשותא לישראל למקרי קמיה אפי' הוא נשיא שבישראל וכ"כ רב נטרונאי דאפי' כהן עם הארץ קודם לת"ח עיין רד"א ועיין הרמב"ם בפי' המשנה מס' גטין פרק הנזקין ובב"י ז"ל וכ"פ בש"ע סי' קל"ח: **ואפי'** כהן ולוי קטן עיין פר"ח והוא שהכהן יודע לקרות עם ש"צ מלה במלה אבל אם אינו יודע לקרות היאך יברך על התורה (ש"ע שם): **אם** הכהן קורא ק"ש קורין ישראל במקומו (ש"ע שם) ואין ממתינין לו עד שישלים משום כבוד ס"ת וטורח הצבור (הרשב"א סי' קמ"ו): **אם** אין שם כהן נתפרדה חבילה פי' שלא יקרא ללוי כלל וי"א שלא יקדים לוי לישראל אלא מי שירצה יקדים אם הלוי גדול מישראל או אפי' שוים יקדים הלוי והמנהג כפירוש ראשון (עיין רד"א): **וז"ל** הרמ"ע בס' עשים רמונים דף כ' ע"ב אין שם כהן נתפרדה חבילה דכתי' וגלוו עליך אלמא אי לאו כהן דקא גריס אין ללוי קדימה מעצמו כלל אבל אם היה אדם חשוב רשאין להקדימו מפני חשיבותו לא זולת ע"כ: **אם** אין שם לוי כהן שקרא ראשון הוא עצמו חוזר וקורא בברכות במקום לוי אבל לא כהן אחר שלא יאמרו שהראשון פגום (ש"ע סי' קל"ה) ואם התחיל הכהן לברך ברכת התורה שנית במקום לוי ונודע שיש לוי בבהכ"נ אין מפסיקין אותו (שם): **הקורא** בתורה לא ישייר בפרשה פחות מג' פסוקים וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים (ש"ע סי' קל"ח): **צריך** הקורא להסדיר תחלה הפרשה בינו לבין עצמו ג"פ שאם יעלה לקרות בתורה תהא קריאתו סדורה בפיו וכן מפורש בתנחומא פ' ויבמש. וידבר אלהים וגו' אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח"כ ויאמר לאדם למדך תורה דרך ארץ שאם תהא בן תורה לא תהא רויך גסה עליך לומר דבר לפני הצבור עד שתפשוט אותו בינך לבין עצמך שנים או ג' פעמים: **מעשה** בר"ע שקראו החזן לקרות ולא רצה אמרו לו תלמידיו רבינו לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימיך א"ל העבודה שלא נמנעתי מלעלות אלא שלא סדרתי אותה שנים ג' פעמים שאין אדם רשאי לומר דבר לפני הצבור עד שיפשוט אותו ב' וג' פעמים בינו לבין עצמו שכן מצינו בהקב"ה בשעה שנותן מתנה לבן לכל הבריות והתורה כלולה לפניו ככוכב אחד וכשבא ליתנה לישראל כתיב בה אז ראה ויספרה וכו' ואח"כ ויאמר לאדם וכן כתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה בינו לבין עצמו ואח"כ לאמר ע"כ לשון ס' התניא ובשבלי הלקט והכי אי' בזו' הקדוש פ' בראשית דף ה' ע"א ע"ש ישמע חכם ויוסף לקח וכ"פ בש"ע סי' קל"ט וקריאת שמו"ת מהני במקום שהוא צריך לחזור ולסדרה פעם א' ור"ע לא עלה לפי שלא סדרה עוד פעם א' אחר קריאת שמו"ת (פר"ח): **המבין** באותה שעה ותבינה אזניו פתיחות וקשיות ועיניו פקוחות לס"ת מעלין לו כאלו קבלה מהר סיני (מהרש"א פ"ד דאבו' ב' כזו'): **כתוב** בס' תניא וז"ל מצאתי לגאון ז"ל שאין בני הכנסת עומדים מפני החשוב כשעומד לקרות עד שיגמור

קריאתו

לְטָב וּלְחַיִּין אֲרִיכִין וְלִשְׁלָם: ואומר החזן **הַכֹּל תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה:** והקהל אומרים: **תּוֹרַת יְהוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ** וחוזר החזן ואומר: **יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן** ואומרים **יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ** בשלום

קריאתו ואפי' היה רבו מובהק ברוב חכמתו ממנו אינו צריך לעמוד על רגליו כל זמן שרבו קורא מפני אימת צבור וראיתי להרב חביבי ז"ל שהיה קורא בתורה בצבור לא היה מניח לעמוד אפי' תלמידיו ומנהגינו לעמוד מפני אביו ומפני רבו אפילו שאינו מובהק עכ"ל: וזה שייצא למנהגינו שעומד הבן לאביו עד שישלים קריאתו ואם קטן לאח גדול וכן עומד מפני דודו אחי אביו או זקנו אבי אביו או אבי אמו וכן עומד לאחי אמו ואמנם בזמן שא' מאלו קורא בקללות שבת"כ או שבמשנה תורה אינו עומד לו כלל והטעם כדאמרו במדרש בני מתקללין ואני מתברך כמו כן שבאן ראוי שלא להרבות בכבודו בעת כזה: **אפי'** החזן לא יעלה עד שיאמרו לו לעלות (ב"ע שם). והשמטתא לדבר ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח מצאתי בכ"י מה"ר שלום אלשבעאני ז"ל: **וכל** שקורא בתורה ולא אמרו לו לעלות דומה לאדם שיש לו בת בוגרת שכל שרולה לקחתה נוטלה (כל בו): ושהחזן קורא צריך לעמוד אחר אללו שבשם שניתנה ע"י שרשור כך אנו צריכים לנהוג גם ע"י סרסור (ב"ע): **סומא** לא יקרא בתורה וכן התנא: **כל** הקורין מברכין לפניה ולאחריה: **יכסה** הכתב בין גוברא לגוברא: **צריך** הקורא לאחוז בס"ת בשעת הברכה וצריך לראות הפסוק קודם שיתחיל לברך: **נהגו** שמברך הקורא והספר פתוח לפניו וא"צ להפוך פניו שהכל יודעים שאין ברכות כתובות בתורה וכ"כ מהריק"ש: **אם** טעה ובירך בתחלה אשר נתן לנו וכו' יברך בסוף אשר בחר בנו דאין סדר לברכות ומיהו אם לא סיים הברכה חוזר ומתחיל אשר בחר בנו (פר"ח ב' ב"ב). וראיתי במהרי"ל דף פ"ד ע"א שחולק על זה וספק ברכות להקל ודו"ק: **הקורא** בתורה ונפתחה יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ויברך בתחלה ובסוף ולהרמב"ם לא יברך בתחלה (ב"ע סי' ק"מ): **נהגו** כשמסיים לקרות בתורה אומר לו החזן חזק משום שהתורה נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם (פר"ח): גם נהגו שהחזן אומר לו ברוך תהיה ואפשר שכיון שקרא בתורה קיים ברוך אשר יקים ויצא מכלל ארור אשר לא יקים ועוד דאמרינן כל המברך מתברך על כן נהגו לומר ברוך תהיה (נ"ל). וכס' חגיגה דף קכ"ט ע"א כ' שהטעם משום שהקורא צריך לעמוד באימה ויראה ואימת הצ"ה עליו וגם אימת צבור לכך אומרים לו חזק וברוך תהיה: **כתב** הריקנאטי ז"ל סוף פ' תבא וז"ל וכ' הר"ב אלעזר ז"ל הזקנים שהאשכנזים כשקראו בס"ת והוזרין ויושבין היו מכסין פניהם ואמרו שהוא כשומע מפי קורא כשומע מפי משה דכתי' ויצא ודבר ויתן את המסוה על פניו והומר וילט פניו באדרתו עכ"ל וע"ש: ואולי מזה יצא לו למהר"י סג"ל לנהוג לכסות פניו אחר סיום י"ח כמו שהעיד עליו מהרי"ל כנזכר לעיל בסוף סיום י"ח דלאחר והוא מהאי טעמא: **העולה** לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות ובירך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הס"ת למקום שצריך לקרות בו י"א דא"צ לחזור ולברך וי"א שצריך (ב"ע): ונלע"ד דדוקא שבלבור הם שהראו לו מקום שצריך לקרות ואח"כ נזכרו כהם שצריך לקרות פרשה אחרת. בזה שייך פלוגתא דרבוותא דייקא נמי דקתני והראו לו אבל אם הוא טעה או החזן עלמו הטעהו. יראה דלכ"ע א"צ לחזור ולברך דברכת כטולה וה"ל נגרר ונטפל אחר דעת הצבור שהם הרבים והם העיקר שהכל תלוי בהם. עוד נ"ל לדייק דדוקא כשהולך לפתוח ס"ת למקום הראוי לקרות אבל כשהיה גלול ופתוח לפניו א"צ לברך עוד וכן מנהג פשוט בעירנו: ואחר ימים שקרה השי"ת לפני ס' גו"ר וראיתי לו בח"א כלל א' סי' כ' שעמד בפרט זה והשיג ע"ד מג"ן ותקון ישכבר ומסיק דדעת הש"ל בשילהי אלא הלבור וגדולה

מזאת

בְּשָׁלוֹם: וקורא לכהן ולוי וישראל ואחר השלמת קריאת ישראל מסיים קדיש לעילא ואומרים הקהל מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם: לְךָ יְהוָה הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְהוָה הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה

ובידך

מזאת מפיק בלבור הדיוטות באינן בקיאים בסדר חובת היום ונכנס פקח אצלם והחזירם מטעותם לקרות בענין אחר בלא הפסיד הקורא ברכתו ע"פ כמה ראיות ונסתייע גם מתשו' הרדב"ז עכ"ד והנלע"ד כתבתי: **הקורא** והחזן צריכים ג"כ להיות מעומד בשעת הקריאה ואפי' לסמוך עצמו לכותל או לעמוד אסור אא"כ היה בעל בשר (מר"ן): וכן המתרגם אסור לסמוך עצמו דהפס ביניהם באימה ויראה כך אנו צריכים לנהוג בה (פר"ח סי' קמ"ה ב' הידוב'): **לא** נהגו בעירנו בחזן קורא במקום העולה ברוב הקהלים: **לא** יקראו שנים אלא העולה קורא וש"צ שותק וכשהעולה אינו בקי וצריך החזן להעביר הקריאה עמו צריך להקדק שיסדיר בלחש גם צריך החזן להקדים בקריאת התיבה לפני העולה כדי שיהא העולה שונה אחריו כל מה שהוא מקרא לו דלא קפיד הוו' והפוסקי' אלא בלא יאמרו החזן והעולה תרוייהו התיבה בפעם א' וכמ"ש בעל קיצור של"ה וכן המנהג וכן מפורש בתשו' בנ"י פ"ק השבת סוף דף י"ב שהעומד אצל הקורא מסייע לקורא בנקודות וטעמים בלחש ומביאו פר"ח ז"ל: **קרא** וטעה אפי' בדקדוק אות א' מחזירין אותו ודוקא שמשתנה ע"י הענין אבל אם טעה בנגינת הטעם גוערין בו אבל אין מחזירין אותו (ב"ע סי' קמ"ב). והפר"ח ב' דאפי' פסק באופ' לא נשתנה הענין מחזירין אותו ובנגינת הטעמים פשיטא שאין מחזירין אותו ע"ש: **ישוב** שאין יודעין לקרות בתורה כהלכתה כיון שיש מנין יקראו בתורה בברכה ויפטירו בנביא (ע"ש שם): **אין** קורין בתורה בפחות מי' גדולים ובני חורין ואם התחילו בי' ויצאו מקצתן גומרין (ע"ש סי' קמ"ג): ודוקא בנשתיירו רובן (פר"ח): **בספרים** שאין להם ס"ת כשר יקראו בה בלא ברכה (שם ופר"ח). נגד הרמב"ם בתשובתו שמתיר לברך: **אם** נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה מוציאין ס"ת אחר ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ואם נמצא באמצע הקריאה אז הקורא גומר קריאתו בספר כשר ומברך לאחריה ואינו חוזר ומברך לפניה (ב"ע קמ"ג). ומיהו אם קודם שהתחיל לקרות נמצא טעות הפוסל וצריך להוציא אחר יחזור ויברך כיון שלא התחיל (לקט הקמח ב' חוט השני סי' ס"ב). וכ' רמ"א ודוקא משום טעות גמור אבל משום חסירות ויתירות אין להוציא אחר שאין ס"ת שלנו מדוייקים כ"כ שנאמר שהאחר יהיה יותר כשר עכ"ל והפר"ח כ' וגם הבכ"ג וז"ל ואין המנהג כן אלא אפי' על חסרות ויתרות ודיגוק בשלמא אנו מוציאין אחרת עכ"ל וכ"ה מנהגינו לפי שאנו מחזיקין ס"ת שלנו מוחזקות בדקדוק בכל דיני חסיר ויתיר מפי הגבורה שהם מיוסדות ע"פ ס' הרמב"ם שהיה במצרים המוגה מס' עזרא הסופר כמו שהעיד הוא עצמו כנז' בס' אמרי בינה דף נ"ג ע"ב: נ"ל דאם נמצא טעות חסיר ויתיר שאינו לא ע"פ סברת ספרי אשכנז ולא ע"פ סברת ספרי ספרד דלכ"ע פסול הוא דהא טעמא דרמ"א הוא דאין אנו בקיאים וכו'. ר"ל דמי יודע אי האי קושטא אי האי קושטא אבל טעות חדא דלית מאן דיסבר לה לא והו"ק: **בית** כנסת שאין יודע בהן לקרות אלא אחד. יברך ויקרא קצת פסוקים ויברך לאחריהם ויחזור ויברך ויקרא ומברך לאחריה וכן יעשה כמה פעמים כמספר העולים של אותו היום (ב"ע סי' קל"ג): וא"צ ליפב בכל קריאה דהברכה שמברך הוי היכר (פר"ח): **אין** גוללין ס"ת בלבור מפני כבוד הלבור ואם אין להם אלא ס"ת א' והם צריכין לקרות בשני ענינים גוללין

וידחס

וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל. וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

ומברך

ויראה כבוד הצבור (שם סי' קמ"ד): **אין** הקורא רשאי לקרות למתרגמן יותר מפסוק א' ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי המתרגם ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם ולא המתרגם יותר מהקורא ואם א"א להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא (סי' קמ"ה ופר"ח): **בתורה** א' קורא וא' מתרגם ובלבד שלא יקרא א' קורא ושנים מתרגמין: ובנביא א' קורא וב' מתרגמין ובלבד שלא יהיו שנים קורין וב' מתרגמין (פר"ח ב' הגמ' ריש פ' הקורא עומד). ובמועדי' במתרגמין פ' הקרבנות הרבה תינוקות ביחד איני יודע להם סמך וראיתי כמה גדולים שהיו מוחים בדבר: **אע"ג** דאין התרגום מעכב שעה מחזירין אותו (פר"ח ב' הירושלמי) והיינו במקום שמתרגם הענין (שם) כ' הרמב"ם פי"ב מה"ת ולא כל המקראות מתרגמין בצבור מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל מן ויאמר משה אל אהרן עד וירא משה את העם וכו' ועוד פ' אחד ויגף ה' את העם נקראין ולא מתרגמין ע"כ והוא ברייתא וגמ' במגלה פ' הקורא עומד. ומצאתי כתוב בגליון הרמב"ם מכתיבת יד מה"ר [illegible] תפיסר נע"נ כתוב במסורת פסוקים דלא מתרגמין בצבור ויהי בשכן ישראל פר' כמיס ומעשה העגל וכו' וכ"ה המנהג שלא לתרגם מעשה ראובן בשני הפסוקים וכן נראה מדברי התלמוד ואחר מעשה ראובן דלא קמפליג בין ראשון לשני כדמפליג במעשה העגל. ש"מ דבשני הפסוקי דמעשה ראובן לא מתרגמין ועיין בהש"י דיש מקום לעיין ואין לשנות מהמנהג דהכי מוכח נ"ל ליישב המתניתין והיינו: **בגמרא** מגלה דף כ"ה ע"ב קללות וברכות נקרין ומתרגמין פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא אתו לשעבד מאהבה ומיראה קמ"ל ע"כ וכן המנהג פשוט: ומחדש הלי קלת בזה לתרגם הקללות ושנית הוא: **אסור** לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח ובין גיברא לגיברא כ"ד (ב"י סי' קמ"ו) כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר אפי' בדברי תורה אפי' בין גיברא לגיברא וה"ה בשעת בקורא המפטיר בנביא עד שיכלים כמו בס"ת (שם): **בא"י אמ"ה** אשר נתן לנו תורת אמת. פי' תורתך אמת וא"ת ברכה זו למה פותחת בברוך והלא סמוכה היא לברכה שלפני התורה כמו אמת ויציב וישתבח וברכה אחרונה דהלל דאמרינן בהו דפסוקים לא הוו כהפסק. וי"ל ה"מ פסוקים הקבועים תמיד כגון הני אבל בקריאת התורה הוי הפסק כיון שאינם קבועים תמיד וכן הפרש ברכה דלאחר ההפטרה א'. כיון שהיא קריאה בספר נראה שהיא תחלת המעשה ולהכי עביד ניחא נמי ברכה דלאחר קריאת המגילה עיין רד"א ז"ל ויש שתירצו בטעמם לפי שהיו הנולים שלא היו מברכי' רק הראשון ברכה ראשונה. והאחרון ברכה אחרונה והיה הפסק גדול בין הראשון והאחרון נפי' אע"ג שתקנו שיהיו לכל א' וא' מפני הנכנסים והיוצאים תקנה לא זזה ממקומה: **תורת** אמת היא תורה שבכתב וחיי עולם נטע בתוכנו היא תורה שבע"פ דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים (טור וגד"א) נטע בתוכנו בגימ' תרי"ג מצות ותמצא באלו שתי ברכות מ' תיבות כנגד מ' יום שעשה משה בהר לקבל התורה (רד"א): **ביום** שיש בו שני ס"ת לא יפתחו השני ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשון וכו' כמ"א ואין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השנייה ומוציאין שני הספרים כאחד ותופסין בשניים עד שקראו בראשונה עכ"ל. ומנהגנו שלא להוציא השני עד שנגמרה הקריאה בראשון אולי נהגו כן שלא נמצא הדבר מפורש בגמ' בבלי וגם הרמב"ם לא זכרו ויש ראיה מפי' כ"ה [illegible] י"א שלא יוציאו הפלה של ראש מהתיק עד שכבר הניח הראשונה ע"ש: **אם** לא קראו בתורה יום ג' אינם חייבים לקרות ביום שלאחריו ולא דמי לאם ביטלו הסדר באיזה שבת שקורין אותו בשבת הבאה בהדי פרשת השבוע דשאני התם שקבוע לקרות בשבת. משא"כ בשאר ימים דלא קביעי וכאגיך [illegible]

גמ'

ומברך למלך ולקהל ומי שבירך ליחיד ואח"כ אומר החזן:

וידעת כי יהוה אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור: כי אל רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם: כי כה אמר יהוה רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יהוה את עמך את שארית ישראל:

וליקח החזן הס"ת מהתיבה להוליכו להיכל ואומרים הקהל:

יהללו את שם יהוה כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה:

ואומר

בס' מנחת שבת דלא כס' עטרת זקנים יעו"ש: **ואומרים** הקהל מה רב טובך וכו' ויש לזה ראיה מהזו' פקודי פ' בנת דף קס"ד ע"ב דאי' התם כד קיימא ההוא מגדל באמצעו דעזרה ופתחא דא פתח פתחין אינון כרובים פומייהו ופרשין גדפיהו ונהיר נהירו עלאה על ההוא פתחא וההוא ה"ת פתיח ואינון כרובים פתחי ואמרי מה רב טובך וכו' ישגיחו פתחין וה"ת אתגליא עכ"ל. וכמו כן צריכים אנו להתנהג כדוגמא עליונה אחרי השם שככה לו: **בית** רב טובך אבא לפנות ליראתך. לפנות להם בגרם בעה"כ אבל לאותם השוכבים לפנים נגד בני אדם אך אהה פועל עמהם לפנים בעה"ז וזה ע"ד אורך ימים וכו' למיימינים וכו' (מד' שמואל פ"ג דאבות דף פ"ג ע"ב): **נהגו** לברך את המלך ולהתפלל לה' שיעזרהו ויאמצהו על אויביו שכן כתוב ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה' כי בשלומה יהיה לכם שלום. ושלום העיר הוא שיתפללו להש"י שינצח המלך את אויביו והיינו דתנן באבות ר"ח סגן הכהני' אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות וכו' ואח"כ מברך את הקהל כמו שנ' ויברך את כל קהל ישראל (רד"א וכלבו) וכ"כ בס' אמרי בינה דף קס"ט ע"ב): **ומי** שבירך ליחיד ז"ל מגיד מישרים פ' ויצא וידר יעקב נדר בעא לאדבקא שכינה דהיא מקום הנדר וכו' גם מהר"ש אלקבץ ז"ל כתב שמה שאחז"ל שנודרים בעת צרה הוא לאסתלקא שכינה שהוא מקום הנדר דמאן דמדבק בה היא בן חורין מכל צרות דהא תמן איהו חירו דעלמין וכן נ"ל שהעולים לס"ת נודרין משום דס"ת איהו ת"ת לאסתלקא עמה לבינה עכ"ל ורמוז לכל ירא אלהים שלא ידור שום דבר לתת אלא אם יש בידו יתן מיד וכן משמעות לשון חכמים שלא זה לצדקה ע"מ שיחיו בני ה"ז צדיק גמור דיק שאמרו ה"ז ולא אמר הרי עלי (עיין תמ"י ח"ב דף מ"ב ע"ב וס' כבוד חכמים למהר"י ליב): **ואומר** החזן וידעת וכו' להודיע לקהל שאין שכרן של מקיימי המצות שאין הקב"ה מקפח שכרן בעה"ז ולעה"ב להם ולדורות הבאים אחריהם ונראה שקיימו מצות קריאתם מבטיחי' על קיבול שכר והזכיר האבות כאן לפי שבזכותם ניתנה תורה כדאמרי' במד' רבה פ' יתרו לא נתתי לכם תורה אלא בזכות אבות כדכתי' ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר ואין ההר אלא אבות כדכתי' שמעו הרים את ריב ה' ובזכות קריאת התורה משיח בא כדכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם כדרז"ל ולזה מסיים רנו ליעקב שמחה וכו': **ואומרים** הקהל יהללו. מצאתי למהרי"ץ בפי' הזמירות וז"ל יהללו זה הפסוק אומר כשמכניסין ס"ת משום שמתחיל ביו"ד ומסיים בוי"ו הרי י"ו כנגד י"ו אנשים שקורין בשבוע ויש בו ח' תיבות נגד ח' ימי מילה שבזכות תורה ומילה העולם קיים שנ' אם לא בריתי יומם ולילה. כי נשגב שמו' שכינה ויהיה שרתם נשג"ב מקומות עו"ב שיל"ה נגג"ל בי"ת המקדש ע"כ. ולעד"ן שנהגו לאמרו שהוא מתחיל ביו"ד ומסיים במ"ם הרי י"ם אותיות מ"י. ותיבת יו"ד דיהללו וה' דהללויה הם י"ה. כי היכל הס"ת רומז

לאוית

ואומר החזן בפתח ההיכל יְהֹוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהֹוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד. אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים יְהֹוָה וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: ואומרים הקהל שׁוּבָה לִמְעוֹנָךְ וּשְׁכוֹן בְּבֵית מַאֲוַיָּךְ כִּי כָל פֶּה וְכָל לָשׁוֹן יִתְּנוּ הוֹד וְהָדָר לְמַלְכוּתָךְ. וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהֹוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: הֲשִׁיבֵנוּ יְהֹוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

סדר היום

מתחיל ש"צ ואומר והוא רחום והו ואקף ואלנאס גלוס:
וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה

המלך

לאו"א והס"ת הוא בז"א וכשמכניסין אותו בהיכל הוא עולה בסוד הדעת הנ"ל כדכ' הר"ם קורדואירו בערך ס"ת ובזו' בפ' מגדל עוז והסוד על כן יעזב איש את אביו ואת אמו יע"ש ולזה רמז באמרו שובה למעונך ושכון בבית מאויך הזכיר שני לשונות מעון ובית הרומז לאו"א: **וירם קרן.** כי עשר קרנות היו לישראל ואדם נטלו מישראל הנ' וקרנין עשר לה ועתיד להחזירם לנו השי' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק עיין באריך מ"ש בפי' הזמירות: **ובס'** הרוקח הס' בי"ע שאומרים פסוק זה לפי שכשמשתחוים אומר רוממו ה' אלהינו והשתחוו וגם בברכת התורה משתחוים לכבוד התורה כשמחזירין אותה אומר יהללו להודיע שלא בשביל אלהות שבתי' הוא משתחוה בשכינתו שורה עליה ולא בשביל שגם היא אלוה שהרי נשגב שמו לבדו ואמר הודו על ארץ ושמים כי אין אנו לבדנו מהללי' אותו וגם משבחים אותו שהרים קרן ישראל במתן תורה שמאהבתו אותם נתן להם חיי עולם שבה מרומם קרנם על כל העמים ע"כ: **ואחר** שמכניסין ס"ת בהיכל מתחילין הצבור סדר היום וכ"כ הרמב"ם פ' מה"ת שמחזירין הס"ת ואח"כ קורין סדר היום ונראה כן כדי שלא יבטלו הצבור בשון שיחה בטילה לפני הס"ת בעודו על התיבה ולמדתי זה מדברי הר"א הנגיד זוכרו דבריו בס' מ"ר ה' ר"ה ע"כ. **נקרא** סדר היום להיותו נהוג תמיד בכל יום: **והוא** רחום וכו' אשרי וכו' ע"ל בפי' הזמירות שם פירשנו. ועוד י"ל שנהגו לאמרו ג"פ ביום כנגד ג"פ שבת קול יוצאה ואומרת בג' משמרות הלילה אוי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין א"ה ולכך אנו אומרים על הבית שנשרף ואין לנו כי אם מקדש מעט אשרי יושבי ביתך ועוד שאשרי הוא כנגד אוי כאז"ל במדרש שבעים אשרי בס' תלים כנגד שבעים הוי שבישעיה שבראשם פסקין ישעיה ובפ"ק דברכות כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב מ"ט אי לימא משום דאתי באלפא ביתא. לימא אשרי תמימי דאתיא בתמניא אפי אלא משום דאית ביה פותח את ידך. ולימא הלל הגדול דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי עכ"ל הגר"א ובכלבו כתוב תקנו לאמרו פעמים בשחרית ולא רצו לתקנה בערבית דלמא אתי לבטויי ע"כ: **יענך** ה' ביום צרה. נהגו לומר מזמור זה כאן לפי שדוד אמרו אחר י"ח מזמורים אמר יענך ה' (רד"א) ועוד ע"א בזה המזמור מדבר על צרת חבלי משיח כי אז יבואו בנים עד משבר ועל זמן ימי הצרה הניא אמר יענך ה' ולזה נהגו לסמכו לובא לציון גואל (עיין ר"מ אלשיך ז"ל) ומזמור זה י"א שהוא על דוד וי"א שהוא על המשיח בנו. ואמר יענך ה' ביום צרה כי לא יגיעו השב"י כצרה כי אם יום א' כי יענך שם אלהי יעקב וכמו של יעקב ענהו הש"י תכף בו ביום וכמו שנ' העונה אותי ביום צרתי והיינו דכתיב ביום צרה ולא כתיב בצרה כי בעונייתו תכף מורה שהוא כאל האמתי (כ"א דף י"ב ע"ד) ולהיות כי אינו דומה המקדים תפלה לצרה לשי שמתפלל בעת צרה לכן אמר יענך

ה'

הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהוָה אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת כָּל אֹהֲבָיו | וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ואח"כ אומר. וביום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים זה:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעַנְךָ יְהוָה בְּיוֹם צָרָה

ה' שהוא שם הרחמים כי מה"ד לא הסכים לענותו ויש שצריך לענותו מצד חסדו ית"ש וזהו שם אלהי יעקב שהוא אל אלהי ישראל. וגם זה לא ע"י עצמו רק ע"י שליח וזהו ישלח עזרך מקדש דהיינו מלאך קדוש ואמר כי מה שהוא מחלה פני אל. הוא כי ומציון יסעדך להיות לך סעד לקרב הבטחתו ית' אליך באופן יותר שלם והוא כי יזכור כל מנחותיך בהיות מבית לציון ועולתך שהוא עולת יצחק שהוא ית' מחשיבו כאלו הוא נשרף ונעשה דשן כך ידשנה סלה כי תמיד ישוב עולתך להיות נעשית דשן ובזכות זה תרויח כי מה שהיה תחלה ע"י שליח וגם אחר קריאה עתה יתן לך הוא בעצמו כלבבך טרם תקרא בעוד הדברים בלבבך: וכל עצתך. מה שהתיעץ בלבך לטוב א"נ לומר שיתננה לך כי גם ימלא חפצך ואמר כלבבך בכ"ף הדמיון הכוונות שאתה מחשב קרובים אל השם: נרננה בישועתך. ולא בישועתנו כי נעשה עיקר מישועת השם. והראיה כי הדגל אשר הרים בגאון לא יהיה ע"ש ישראל או ע"ש המשיח רק בשם אלהינו נדגול ואז יתחברו ד' אותיו' הוי"ה לימו' המשיח: אלה ברכב וכו' ואנחנו. כלומר אלו היינו תפלים היינו באים עליהם בשם המפורש והמה כרעו ונפלו. וז"ש בשם ולא שם אך אין אנו תפלים להשתמש בשם כי אם לומר ה' הושיעה דרך בקשה שנק' אל מדת הרחמים ה' הושיעה ואז המלך שהוא מה"ד יסכים ויעננו ביום קראנו (קבלתי מפי' מהרמ"א ז"ל). וראיתי לפרש לך עוד בדרך הפ"י והמפרשים ז"ל: **למנצח.** הוא כמו לנצח עניינו להרים קול בנגינה כי דוד חברו ונתנו למשוררים

לנצח

יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃ יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה׃ יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא׃ נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהוָה כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְהוָה מְשִׁיחוֹ

יענהו

לנצח בו בנה"ק וי"א שאחד מן המשוררים חברו בשביל דוד ויהיה לדוד כמו לשלמה אלהים וכו' בשביל שלמה (עיין ראב"ע). וי"א כי כשמנעו ישראל את דוד מלצאת עוד בצבא היה שולח את יואב והוא יושב בבית ומתפלל במזמור זה (רש"י). ומזמור זה מסוגל לאמרו בעת צרה (עיין ת"ל וסדה"י): **ישגבך.** ענין חוזק נגזר מן אשר נשגבה ממנו דו"ק: **אלהי יעקב.** כי צרות רבות עברו עליו ונשגבהו הש"י (ראב"ע). ומשל לאשה המקשה לילד א"ל לית אנן ידעין מה נימר אלא מאן דעני לאמך בעדן קשותה הוא יעני יתיך ויעקב אבינו היה בשעת צרות וגלי' כך יענה לבניו (ילקוט תלים): מקדש. מבית קדושת מעונך (רבה פ' תצא). ד"א מהיכל קדשי בשם האהרן (רש"י ורמב"ע). ד"א זה משיח בן דוד (רד"ק): ומציון. כפשוטו וי"א מציון מצ"ע שבך (ילקוט): יזכור. פי' למה יענך כי יזכור כל מנחותיך (ראב"ע). מנחותיך ירמוז אל קומץ המנחה שמקטירין אותה לגבוה כדכתיב והקטיר אהרן את אזכרתה הוא הקומץ וע"ז נזכר הקרבן לרצון (מהרי"ק). וי"א מנחותיך ועולתך הם התפלות שמתפללים במלחמה (רש"י): ידשנה סלה. יהפכה אש המזבח ויהיה דשן (ראב"ע). ורש"י פי' לשון ואכל ושבע ודשן ל' שומן כלומר יקבל ברצון כשמנים מיחים. ומהרי"ק כ' ידשנה פי' י"ד שנה שעמד יעקב בבית שם ועבר זכותם תעמוד לנו תמיד כי זה המזמור מדבר על ענין יעקב: יתן לך כלבבך. שאלה הלויים: נרננה בישועתך. כשיושיע אותך הקב"ה נרננה כלנו להקב"ה ובשמו נדגול. נתאסף ונעשה חיל (רש"י). והמדרש אומר לפי שבשעה כל א' היה מכיר בית אב שלו מתוך דגלו אבל לימות המשיח ובשם אלהינו נדגול ע"ש והרמב"ע פי' נרננה בישועתך כל א' היה אומר לדוד כך כי כ"ק בישועתך לנפשו: ובשם אלהינו נדגול. ירים דגלינו בעת שימלא כל משאלותיך: עתה ידעתי. הם דברי המשורר שהפך המקום כי: משיחו הוא דוד או המשיח ובמה יענהו בגבורות ישע בתשבחה ימינו ית' לא ימין ד"ו (ראב"ע). כי אלה ברכב וכו' בוטחין במלחין כ"ז. ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר בגלותנו ית' בחיים ורש"י פירש נזכיר לשון הקטרה כמו מזכיר לבונה. את אזכרתה ולפי' המה כרעו ונפלו. ד"א אלה ברכב זה גוג ומגוג (רד"ק): המה כרעו כנגד אנשי הרכב ונפלו כנגד אנשי הסוסים. ואנחנו קמנו. מגזרת וקם הבית והקוף דגש בספרי תימן: ונתעודד. ונתגאה ונתרומם כי מעודד היפך ומשפיל (ראב"ע). ורש"י פי' נתגבר עליהם כמו מעודד ענוים: ה' הושיעה. י"א כי המלך דבק עם הושיעה ואינו נכון בעבור האתנח ואחרים אמרו בזה הפסוק ביום קראנו ה' הושיעה. יעננו המלך בזה די"ן כן יהיה אמן: והנכון בזה הושיעה אותנו. המלך היינו הש"י בזה המלך באמת כי דוד משיח הוא עיין ראב"ע וכן דעת המתרגם שתרגם ה' פרוק לן מלך תקיף קביל צלותן ביום מקרינן ומהרב"ש פ"ב דאבות כ' הכוונה כי ביום קראנו למלך המשיח על איזו צרה הוא יעננו ויאמר ה' הושיעה ופסוק זה מסורס כאלו אמר המלך יעננו ביום קראנו ה' הושיעה כי לא יהיה צריך להתפלל כי במה שאומר הושיעה די וזהו מ"ש בתלים תהיינו ובמלך נקרא תהיינו בזמן שתהיים לימות המשיח אז לא נצטרך להתפלל כי אם שנזכיר שמך לבד ע"כ. והמזמור הזה ראשו בעניית יענך ה' וסופו בעניית יעננו ביום קראנו (ילקוט). ויש במזמור הזה ט' פסוקים כנגד ט' חדשי העיבור וח' שמות כנגד ח' ימי מילה ויש בו ע' תיבות כנגד ע' צירי יולדה שאין יולדת אלא לאחר ע' צעקה לפי שהמפתח של היא הוא לפנים מע' פרגוד וע' מדרגות ובכל צעקה שהיא צועקת יורד המפתח מדרגה א' ופותח

א'

יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבוּרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה
בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ
נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד:
יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: יאמר ש"צ
וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְהֹוָה:
וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְהֹוָה רוּחִי
אשר

א' עד שירד ע' מדרגות ואח"כ תלד. ואם תלעק ביותר מע' זה יהיה כמו בורלה ר"ה הכל למטה מע' לעקות לא תלד ואע"פ שאנו רואים שיש אשה יושבת על המשבר והנך אחר ד' או ה' קולות יולדת. אפשר לומר בכל לער שיבא לה מאיתו לער או הבל ושיא מרגשת בו ונראית אע"פ שלא האן קול עליו ואעפ"י שיהיה קודם שיושבת על המשבר נחשב מחשבון קולות. ויש באלו הפסוקים ש"י אותיות חסר אלף כנגד י"ב שוממות הנזיזים בהמצר וחסר ג' כנגד בת ג ודי למבין. ויש במזמור זה ט' פסוקים כנגד ט' מאמרים ענינים לפי שהיה דוד מבקש כנגד מלכותו שהיא עומדת בין האויבים כדי להוריד לו השפע מלמעלה מעולם העליון ויש בו ע' תיבות כנגד ע' שמות של הקב"ה הנזכר ית' וכנגד ע' שרים של ע' אומות שהם רודפים אחריה וזהו אמרו יענך ה' ביום צרה ובמזמור זה מכניע ע' שרים ורמוז בו בר"ת ד' פעמים יצ"ק י'ענך ה' ב'יום צ'רה: ק'דשו ב'גבורות י'שע. ו'אנחנו ק'מנו ו'נתעודד. י'עננו ב'יום ק'ראנו. ושם יצ"ק עולה אהי"ה הוי"ה אדנ"י. והם מסוגלים להכניע שרי האומות עיין גלגולי הק' ל"ד ע"א: כל זה כתבתי מה"י שהר"י ומהרי"ן: ומזמור זה מסוגל לאמרו אצל מקשה לילד ע' פעמים ואז תלד (עיין מקובלים):
ויש בו תיבות כמנין חיים כי בן ע' יולד לחיים (פ"ז סימן כ'):

בשבתות וי"ט אין אומרים מזמור זה מפני שהוא מזמור של תחינה וגם הוא מתחיל יענך ה' ביום צרה ובשבתות וי"ט אינם ימי צרה אלא ימי שמחה (רד"א): **תקנו** לומר סדר קדושה כאן בשביל עמי הארץ המאחרים לבוא לתפלה שלא יפסידו שמיעת הקדושה דאמרינן בשלהי סוטה אתמ' קאי עלמא אסדרא דקדושה ואיהא יהא שמיה רבא ולכך נהגו לתרגם סדר קדושה זו כדי שיבינו עמי הארץ שאין מבינין לשון הקדש ותקנו להם כאן כמו תפלה קטנה בתחלה אמרי ואח"כ קדושה שבלשון ות"ח כמו שתקנו בלילי שבת ברכה מעין ז' בשביל המאחרים לבוא וקדושה דבלשון הקדש וקדושה דתרגום עולה במקום קדושה דיוצר וי"א (עיין ב' תגיה): **ויש** בסדר קדושה זו י"ח אזכרות כנגד תפלה י"ח ומה שלא נהגו לאמרו בשחרית דשבת וי"ט לפי שנוהגים באים בתפלה ראשונה לבהכ"נ ונהגו לאמרו במנחה שבת וי"ט לפי שרגילות לדבר בסוף הדרשה פסוקי נחמה וקדושה וגם עמי הארץ באים לשמוע הדרשה (רד"א). והר"ן כ' שתקנו לאמרו משום מעשה שגזרו שלא יאמרו ישראל קדושה ותקנו לומר קדושה זו ולתרגמה ושמרו האומות שקורין בתורה כי כן מנהגם מקדם שקורין בתורה ומתרגמין אותה ולכך אנו אומרים עליו ברכת התורה ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם וכו' עכ"ל (ועיין לבוש סי' קל"ב): **ועניין** קדושה זו הוא דבר גדול להוסיף קדושה על קדושתן של ישראל שיש בה הוספת קדושה (סדה"י). להמשיך עליו מאותו תוספת ולזה נתקן בל' ארמי (ת"י) לט:
אין ראוי לשום בר ישראל לבטל אותה כלל (סדה"י): ולכן אסור לצאת מבהכ"נ קודם קדושה זו שהכל בהעולם תלוי ומתקיים בו אין לזלזל בו (כ"כ הפוסקים משם רע"מ גאון ז"ל): והאומרו בכוונה ובשמחה זוכה לשרות עליו רה"ק ולבא לידי השגה ומלאכים לו נכנס (רד"א וע"ל בסדר מ"ב): **ובא לציון** גואל ואני זאת בריתי. הם שני פסוקים כיתובים סמוכים זה לזה מפני שמדבר על רוח נבואה שלא ימוש מפינו וזה יהיה בביאת הגואל כמ"ש והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם (רד"א): גואל ולשבי פשע. ר"ת גאף. אז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות
בגוף

אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ואומר ש"צ וּמְקַבְּלִין דֵּין מִדֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גבורתיה

שנוף (רי"ן): א"נ ג'ואל ו'לשבי פ'שע ב'יעקב נ'אם י'הוה ו'אני ר"ת גוף שניו שפרה על קרי שרמז חדר הנק' גוף (אז"י): ולכן תכוין להחזיר הטפות לחדר הנק' גוף ולכן נזכר שם הויה רחמים כי צריך רוב רחמים וחסדי ה' לכפרת עון זה ונזכר שם יעקב כאן לרמוז שהיה נקי כיעקב שלא ראה קרי מעולם (עה"ק): **ובא** לציון. כלומר בשביל ציון שאם ישראל חטאו היא מה פשעה: ולשבי פשע. וגם בשביל אותם השבים בתשובה. ואמר ובא בלשון עבר להורות שיתקיימו בקרוב כי כל הנבואות הטובות רובן באו בל' עבר להורות זה והמפרשים אמרו ולשבי פשע שגם פושעי ישראל בגופן יזכו לגאולה (עיין מהרש"א ז"ל): **ואני** זאת בריתי אותם. כדבר זה כרתי להם ברית ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם (רש"י): ורז"ל אמרו כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנ' מפיך וגו' אז מעתה ועד עולם לא ימושו ודוקא שראו זה את זה דייק לשונם ז"ל שהדרוש מלמעלה למטה שאז עיניו רואות ואסמכתא לזה נ"כ מהתורה שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך כלומר כשאתה ואביך וזקנך ת"ה אז בכנהל עליון שואל התורה לנהגה: **ואתה** קדוש. כתגין קדוש עמד בית ראשון (רי"ן): יושב. פי' ממתין ומצפה לתהלתן של ישראל כדאמרז"ל בחולין אין מלאכי השרת אומרים שירה עד שיאמרו ישראל שנ' ברן יחד כוכבי בקר ואלו ישראל והדר ויריעו כל בני אלהים אלו המלאכים. עוד דרז"ל שהקב"ה יושב ומצפה עד שתתפלל כנסיה אחרונה שבישראל ומקבל תפלתם יחד. או יראה אפי' שאתה קדוש הנה אתה יושב בשמים בשביל תהלות ישראל כמ"ש הרי"ע בפי' היושבי בשמים כי בשביל ישראל הקב"ה יושב בשמים כי אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וא"כ אם לא ישראל שעוסקים בתורה היה העולם תוהו ולא היה הקב"ה יושב בשמים ולכן אמר היושבי בשמים. א"נ בהאמר ישובו ישראל בתשובה ובא לציון גואל אתה קדוש יושב תהלות ישראל. ירצה אתה הקב"ה קדוש יושב תהלות ישראל כי כל השונה ישכנו אותך. והאמר לא הביא לציון גואל שמך הוא מחולל בגוים (בי"ה): **ואתה** קדוש יושב תהלות. ר"ת תיקו תשבי יתרץ קושיות ובעיות שהיינו מסופקים שבתורה וזהו שנ' הואיל משה באר את התורה. הואיל אותיות אליהו כלומר כמו שמרע"ה ביאר את התורה לישראל כן אליהו ז"ל יבאר את התורה לישראל לעתיד ויגלה להם הסודות הסתומים שבה (רי"ן): ועוד פי' הרמ"א ישראל אומרים למה עזבתנו אם בשביל שאנו בין העמים עכו"ם הנה ואתה קדוש עם היותך קדוש היית יושב תהלות ישראל שבא בבית לבן במקום צלמים וגם במצרים שהיו אבותינו במקום הטינופת ע"ז. שם נגלית עליהם והושעתם כמו כן תושיענו ע"כ: **וקרא** זה אל זה. שמלאכי השרת מכבדים זה את זה וזה אומר לזה אתה פתח וכו': **קדוש** בזו' פ' שלח דף נ"ב קדוש לעילא קדוש באמצעיתא קדוש לתתא (פי' מג"א) (רבל"נ): והמפרשים כתבו שג' קדושות נגד ג' עולמות כד' המתרגם: **ומקבלין** דין מדין. הוא תרגום של פסוק וקרא זה אל זה. בסדורי הדפוס כ' לומר התרגום בלחש והוא דעת הזו' כנז' בס' ח"י והדה"י. והטעם שלשון הקדש הוא לצבור והתרגום הוא ליחיד וסימנך שנים מקרא. ואחד תרגום. במקרא הותר לרבים לאמרו' משא"כ התרגום שאין לאמרו רק יחיד ואנו נוהגין שהכל אומרו הש"צ ואחר הקדושה וצריך לכוין באומרי' אותו

גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ בְּעָלַם עָלְמַיָּא יְהֹוָה צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵיהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וּשְׁמָעִית בַּתְרַי קָל זִיעַ סַגִּי

דמשבחין

הוא כלבוש יהא כתוב בפנים וכ"ד אף לדעת הזו' דלא קפיד הזוהר רק שלא יאמרו הרבים התרגום ומזה תבין דלאו שפיר עבדי אותם קצת קהלות שאומרי' ביחד ה' ימלוך ותרגומו ודו"ק: **הר"ש** לניאדו ב' מהרי"א פי' הקדושה הילול ושבח פיתנו לאל על בריותיו והם פעולות האל היותר עצומות. הקדושה הא' תאית אליו להיותו מניע הגלגל העליון ומקיף הכל וע"ז אמר בשמי מרומא וקרא אותו הגלגל הסובב הכל **בית שכינתיה** להיותו מתנועע ממנו בלי אמצעי. קדושה ב' תאות אליו מפני בריאת עושה הארץ גבורותיו וזהו קדיש **על ארעא** עובד גבורתיה בהם גדלים נפלאותיו וגבורותיו. ובאחרונה אמר **קדיש בעלם עלמיא** וזו הכוונה האמיתית והרצון בעלם עלמיא העולם המובחר מהעולם בהוא עולם הנבדלים המניעים לגלגלים ומנהגתם תמיד הנהגת העולם השפל בענייו והוא ע"ד שיר השירים ר"ל שיר המובחר מכל השירים והנה נזכרו בזה השמים תחלה ואחריהם הארץ ואחריהם הנבדלים וכמו שזכרם יחזקאל לפ"ד הרב המורה עכ"ל בקיצור והרב מהרפל"ג כ' דיבר תחלה מהיכולת האלהי הנראה בתנועת השמים ואחר שזכר ענין המקיף זכר ענין המרכז בריאת הארץ ובאחרונה זכר הסיבה המניעה לתנועת השמים ולהנהגת הארץ וע"כ אמר בעלם עלמיא ר"ל בעולם שהוא מניע ותכלית עכ"ל. והרד"א כ' וז"ל קדיש בשמי מרומא בית שכינתיה. פי' הרב ר' משה כהן מובדל ומופרש מעולם הגלגלים ואין לו שם רק בית שכינתיה כלומר בני אדם אין להם מי שיורה אותם עליו מלבד הנביאים כי אם הגלגלים בתוך תנועתם שהיא משונה זו מזו ויש בהיפך ממה יודע שיש להם מנהיג וזהו בית שכינתיה וכמ"ש הכתיב היושבי בשמים והלילה שאין לו משכן ולא ישיבה כי הוא נבדל מעולם הגלגלים מכל וכל: **קדיש** על ארעא עובד גבורתיה. אמר כ"ש שהוא נבדל מעולם היסודות אבל יש בהם עובד גבורתיה בהיכם יכיר פעולת הגלגלים בהם ויראה הפלא בשנוים היולאים מן הארץ משונים זה מזה: **קדיש** בעלם עלמיא. כלומר בעולם המלאכים שהוא נבדל מהם. וא"ת הואיל והוא נבדל כ"כ כ"ב שלא יפים עיניו לראות במעשה בני האדם אמר ה' לבאות מליא כל ארעא זיו יקריה ואין לזוז מתחת ממשלתו והשגחתו עכ"ל בקיצור: **ומה** שלקחם המתרגם שלא כסדר כבר נתרץ במ"ש מהרי"א ומהר"ם כהן ז"ל. ועוד כ"ל דנקט כסדרים דקרא בפ' ואתחנן וידעת היום והשבות אל לבבך. כי היום ירמוז אל השמש שראיתו זורח ושוקע בזה אז יודע אלהותו ית' בשמים ממעל היינו בעולם הגלגלים. ועל הארץ מתחת עולם היסודות. אין עוד בעולם המלאכים. **ומכל** מ"מ יתבא' לך דל"ג בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה כי אם בשמי מרומא בית שכינתיה וכ"ג הרד"א וס' בי"ת וגירסתינו בכל התכאלי"ל ובסדר הרמב"ם ז"ל גם אין לגרוס לעלם ולעלמי עלמיא כי אם בעלם עלמיא וכ"כ הרד"א בהגורם לעלם טועה ובכן גרים רב עמרם ורבי' סעדיא ז"ל: **ונטלתני**. הוא תרגום של ותשאני רוח: ה' ימלוך לעולם ועד. פסוק הוא בתורה. ה' מלכותיה וכו'. הוא תרגום ה' ימלוך. ול"ג קאים ובפת יתר הוא וכ"ה בכל תרגומין קדמוניות שלנו ובתכאלי"ל ובסדר הרמב"ם ז"ל ט): ובמו פסוק זה אחרון אעפ"י שתורה הוא כדרך סדר הקדושות שהמלכות בסוף. וא"ת למה קבעו פסוק של תורה כאן ובקדושה דמעומד פסוק תלים. וי"ל לפי שמתרגמין סדר קדושה זו תקנו לומר פסוק של תורה לפי שאין תרגום לכתובים וכ' הרא"ש כי קבלה בידו שעל תרגום פסוק ימלוך ה' וכו' יצאה ב"ק ואמרה ליב"ע מי הוא זה שגלה סתרי לבני אדם מפני שיש בו קץ המשיח (רד"א). ולענין קדושה זו אם היחיד אומרה דינה כדין קדושה שביוצר (רמ"א סי' קל"ב). וכבר הארכנו בזה גם

דִּמְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא דַיהוָה מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵיהּ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהוָה מַלְכוּתֵיהּ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ שָׁמְרָה זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע

לשארית

בברכת היוצר ע"ש : ה' אלהי אברהם וכו'. פסוק הוא בד"ה ועניינו שישמור סדר קדושה זו ליצר מחשבותינו ולהכין את לבבנו אליך (רד"א). והכן לבבם אליך שני לבבם שלם להיות לב אחד אליך (רב"י) : והוא רחום. יש בו י"ג תיבות לעורר י"ג מכילן דרחמי כמבואר לעיל בפי' הזמירות: כי אתה ה' טוב. לטובים. וסלח. להוטאים. (רא"ש) . ורב חסד . מטה כלפי חסד . וצדקתך אמת . תמיד אתה היא כי לא תשתנה (רא"ש) . מי אל כמוך. הם י"ג תיקוני דיקנא עלאה וסודם רם ונשא כמבו' במקובלי' וכדו'

הקדוש : תתן אמת תקיים אמת ליעקב ר"ל אמת שהבטחת ליעקב תקיימנו לבניו אחריו ורב"י פי' האמת שהבטחת ליעקב באמרת לו כי לא אעזבך : חסד לאברהם. שכר החסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד האמת שהאמת לנו את הבטחת יעקב היא היה התשלום גמול חסדו של אברהם אשר נשבעת בעקידתו של יצחק כי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית וכו' (רב"י). ונאמרו לאבותינו. כלל ג' האבות : ברוך ה' יום יום. רז"ל בברכות אמרו וכי ביום מברכין אותו ולא בלילה אלא בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו : יעמס לנו. יתן לנו ישועה רבה מכל עומס ככל אשר נוכל שאת . ומלאתי יום יום יעמס לנו כל הימים כן יגיע בנו לכל צרה ישועתו ולפי טעמי המקרא צריך להפסיק בין יום יום לתיבת יעמס שלא ייראה כאומר ברוך ה' יום יום כאשר יעמס והלילה לנו לעשות כן . ומלת יעמס בקשה בפני עצמה היא ואינו דבק לתיבת יום יום ושמעתי מפי א"א ז"ל יעמס לנו ישא אותנו כענין השלך על ה' יהבך מגזרת ויעמוס איש על חמורו וי"א יתן לנו טובה הרבה שיש לאדם טורח להגביה משא והרב בעל מנחת כהן בס' נר מצוה פי' פסוק זה שבכל יום הקב"ה משפיע לנו כמה הבנות ולימודים בתורה וגם הוא מה שאנו אומרים שהבדילנו מן התועים ע"ש : ועפ"ז נראה פי' פסוק ואתהלכה ברחבה הכוונה מה שאני מרחיב ומשאר דברי תורה שמא תאמר שאני מוסיף בה לז"א כי פקודיך דרשתי לא הוספתי דבר אלא שדרשתי בה דרשה ויאור לבד : ה' צבאות וכו' ה' צבאות אשרי אדם וכו' בירושלמי פ"ה ר' חזקיה ב' ר' יעקב בר אחא ב' רב אסי ב' ר' יוחנן לעולם אל יהי פסוק זה זז מפיך ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ר' יוסה ב"ר בון ב' ר' אבהו ב"ר יוחנן וחבריה ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך ע"כ ועפ"ז קבעו שני פסוקים אלו כאן ויש שמוסיפין פסוק ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו ואינו מתיקון חכמים ומאי דאמר אמר והו לא : ברוך אלהינו וכו'. כאן נזכרו ג' ברוך כנגד ג' אבות שבשבילם בחר בנו הש"י מכל העמים : כתבו המקובלים שצריך אדם למסור נפשו על קדושת הש"י כשאומר ברוך אלהינו שהוא שבח גדול נורא ועצום מאד (א"י). שבראנו לכבודו . צריך לומר בקשה זו בישוב ובשמחה גדולה וכוונה רצויה כאדם שראה כבבן האם לפניו והוא כפות להשליך אותו להורגו וניצל ונתנו לו ממשלה וגדולה ואיזו אם הולכת כדת השקר והיו ממשלה וגדולה כדת האמת (הב"א פ"ד דאבות דף קמ"א ע"א ועה"ק והל"ה) : וז"ל ה"י דש בהמבהר סדר זה הודיענו באומרו שבראנו לכבודו ר"ל שלצורך כבודו לתקן ולהשלים תיקון עליון שבראנו בדמותו והבדילנו מן התועים הגורמים קלקול בעולמות במעשיהם כי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם

בורות

לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבּוֹשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יְהוָֹה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָֹה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ בָּרוּךְ אֲדֹנֵינוּ בָּרוּךְ בּוֹרְאֵנוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ שֶׁהִבְדִּילָנוּ מִן הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ חַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ הָרַחֲמָן יִפְתַּח לִבֵּנוּ לְתַלְמוּד תּוֹרָתוֹ וְיִתֵּן בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנוֹ

ולעבדו

בורות נשברים היפך כוונת הבריאה ע"ש שהאריך יפה וא"כ מטעם זה לבדו צריך להללו ולברכו תמיד: **והבדילנו** מן התועים. ע"ש ואבדיל אתכם מן העמי' להיות לי עא): **תורת** אמת ע"י משה רבי' היינו תורה שבכתב. חיי עולם נטע בתוכנו. תורה שבע"פ וע"ש שכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה אמר בה ל' נטיעה. ובס' תניא מפרש ב' ראבי"ה חיי עולם קאי אשאר מצות וג"ת שאנו מודים להקב"ה על שניתם ע"כ ולזה מי שמחבר על ידי משה רבי' למטה שפיר ואם מחברו למעלה נ"כ ש"ד: **הרחמן**. לפי שזכר תורה שבכתב אמר הרחמן שרומז נ"כ לתורה שבכתב וג"נ שלא ברוך הוא כי כבר שזכרנו ברוך בתחלה ברוך אלהינו ברוך וכו': **יפתח** לבנו. ואעפ"י שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שביד האדם רשות להיות צדיק או רשע. הוא מבקש מהש"י לסייעו כיון שהתחיל לירא אותו ע"ד הז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו (רד"א): **לעשות** רצונו כרצונו. ה"נ דבתפלה בעי בר נש לפרשא מלוי כדאי' בדרז"ל והכוונה בתיבת כרצונו שמבקש מהש"י לזכותו ללמוד תורה לשמה מאהבתו ויראתו ית' ואעפ"י שאמרו רז"ל לעולם ילמוד אדם תורה אפי' שלא לשמה שמתוך וכו' עכ"ז אין זה רצונו ית' כי רצונו ית' דוקא לימוד לשמה. א"נ תיבת כרצונו שבקש מהש"י שיזכהו לקיים המצות בדקדוק בכל פרטיה כגון לקרות ק"ש בעונתה ליטול לולב ולנענעו במקום שצוונו חז"ל שאעפ"י שקרא ק"ש ולא כותיקין וגם מדאגבהה נפק בה מ"מ אין זה מצוה מן המובחר. א"כ כרצונו ברצונו ית' הוא לעשות המצוה בכוונת סודותיה לא מצות אנשים מלומדה בזה עושה נחת רוח ליוצרו. א"כ כרצונו ברצונו ית' במה שצוה לנו לשמור מצותיו כדי שייטב לנו כמ"ש ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וכו' לטוב לנו כל הימים וכו' וזהו מחשבתו ית' מתחלת הבריאה שהשכים לברוא אדם כדי להיטיב לו והתפרסם טובתו בעולם וזהו רצונו כאשר האריך בזה הגנ בעל ר"ח בשער האהבה ובזה הפירוש מצאנו טוב טעם לגירסת רמב"ם הנרים למען לא ניגע לריק והוא ממש כוונת הפסוק לטוב לנו כל הימים ודו"ק: **ועוד** י"ל זה כי הכוונה לעשות רצונו כרצונו דהיינו לעסוק בתורה בנקיות גוף מהטא ועון בזהו רצונו באדם כזה נעשה כסא ומרכב לשכינה עיין ר"ח פ"ב משער האהבה וכבאהי דבריו נקמן בסוף בחרית דבנת בפסקת אברי מי בעמלו בתורה: **וצריך** אדם כאמרו זה לכוין היטב אל כל התיבות שבהבנו: **למען** לא ניגע לריק ע"ב לא ייגעו לריק: וכתב הרד"ק לא ייגעו לריק היפך מ"ש בקללה וזרעתם לריק זרעכם כי כל יגיעה יהיה לברכה כי לא ישיתנו אויב ולא בדפון ונא ירקון כאשר ייעדם תורה ברים פ' בחקותי בטובות מקיימי התורה: ונא נלד לבהלה. שלא ימותו בניהם ביבהילו אבותם במיתתם (רד"ק בס). **כתב** הא"י ז"ל כאן צריך לכוין שלא יכלה זרעו ח"ו והיא תפלה מלומה ע"כ ואני קבלתי לכוין כאן שלא יצא ממנו פיסול והענין כמ"ש המקובלים כי כל הנולדים ממנו כשוהו בחטאו שלא נתקן נשמת הנולד בלתי הגונה

כי

וְלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה׃ כֵּן יְהִי רָצוֹן וְרַחֲמִים מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁנִּחְיֶה לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלִימוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה וְנִירַשׁ טוֹב לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא׃ לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי׃

לדוד

כי בשעת שזרעם היה משורש ח"ו בטומאה וכביכול מהם מבן מבן הזרע ושי"ז הולד הנולד עלול ח"ו להיות כמפורש בזו' ברכות דף כ"ד ע"א פי' והאדם וכו' לזה ערך תפלתו ותחנתו יתן בלבנו אהבתו ויראתו וכו' וגם טעם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה בני' בלתי הגונים המבהילים אבותיהם בחטאם. עוד נר' לכוין בילילנו הש"י מעון הקרי שלא יבא לידי כך ח"ו שעי"ז מוליד ח"ו בדין ורוחין הנק' נגעי בני אדם עיין בזו' ברכות דף נ"ד ע"ב ואין לך יגיעה לריק ולידה לבהלה כמו זה ר"ל. והיא כוונה עצומה ונוראה ראוי לאדם לכוין אליה וזהו שרמז באמרו לריק אותיות קרי ניגע אותיות נגעי: כן י"ר ורחמים. ה"ג בספרינו ובס' הרמב"ם כן י"ר וכ"ג הרי"ץ והדס"י וכ"ג הרב ת"י ופי' בה כמו מי יתן והיה ע"ש: **שנחיה** לשמור חוקיך. ה"ג וכ"ג הרב ת"י והרי"ץ וכ"ג ומצותיך והוא ע"ש את חוקיך אשמור כי בשמירת החוקים שהמה בלי טעם ושען וא"ה מקטרגין עליהם כ"ש שמקיים המצות ובתיבת חוקיך כלל הכל ונקט החמורה וכ"ש הקלה ממנה ולא צריך למיתני' ואמר חוקיך כי מתוכה תיקן הכבוד ובלימותו ליודע ללכת בהם דרך ישרה ולכוין בהם מה שרצוי לכוונו כי בשמירתם נזכה ונחיה ונירש טובה ונזכה לחיי העוה"ב (ת"י):

ולימות המשיח. ה"ג כדאז"ל המצות אינן בטלין לימות המשיח לזה מבקש מהש"י שיזכה לקיים חוקיו ית' בעה"ז וגם יזכה לעמוד בתחיה כדי לקיימם גם לימות המשיח יזכנו הש"י בקרוב אכי"ר:

כדי שנזכה ונירש טוב לחיי העוה"ב. כ"ג הרמב"ם בסדר התפלות והתכלאל ואין לתמוה היכא כדי וכו' שאין זה נראה כעובד ע"מ לקבל פרס דדוקא במקיים המצות כדי שיזכה לחיים ולעושר או לבנים וכיוצא מטובות העוה"ז בזה דוקא הוא כעובד ע"מ לקבל פרס אבל כאשר האדם מקיים המצות כדי שבאמצעותם יזכה לחיי העוה"ב אין זה נקרא עובד ע"מ לקבל פרס ואדרבה זהו המכוון בכל עשיית המצות כדי לזכות לעולם שכולו טוב וארוך והוא מ"ש הפסוק בפ' ואתחנן ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים וגם בפ' וירא כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. ומעיקרי הדת להאמין בשכר ועונש ויעויין בס' שפתי ישנים דף ק"ג ובס' כדס"י דף כ"ג ע"א ובס' נחלת אבות במשנת אנטיגנוס איש סוכו וכו'. וכן ברב"י באבות מהבאר יפה כמו שכתבנו ובמס' פסחים אחז"ל האומר הרי סלע לצדקה כדי שיחיו בני כדי שיהיה לי חלק לעוה"ב ה"ז צדיק גמור ע"כ הוצרכו לפרש כדי שלא תחשוב שזה נקרא ע"מ לקבל פרס ובאדרא דנשא דף קמ"ד לא עבידנא אלא בגין דלא ייעלון חבריא בכסיפא ולא ימחון בידיהון וכן מוכח בר"מ אלבין פסוק מי זה האיש ירא ה' לקמן תמצאהו בפי' מזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא ע"ב): **למען** יזמרך כבוד. ה"י יקירי עלמא והראב"ע פי' למען יודך ויזמרך כל אדם שיש לו כבוד ופי' נשמה חכמה ובעבור כי המשכילים מעטים אמר כבוד ולא כל כבוד עכ"ל והרי"ץ פי' כל א' וא' יזמרך בכבוד וי"מ מלאך ה' בשמו כבוד ע"כ. ולפי הסוד בהיות האדם מקיים מצותיו ית' אז השכינה מתקשטת ומתפארת ומשבחת למלך שהשלום שלו בסוד מיין נוקבין וזהו אמרו כן יהי רצון מלפניך שנחיה לשמור חקיך וכו' כל כך למה למען יזמרך הכבוד העליון כי זהו המכוון בכל תפלותינו לייחד אבה בבעלה ייחוד שלם וגמור:

ולא

ליום ראשון. לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי־יַעֲלֶה בְהַר יְהוָה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר־לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה

מאלהי

ולא נהגו לומר תפלה לדוד הטה ה' וכו' וגם הרמב"ם ז"ל לא זכרו : **ונהגו** לומר בכל יום מימי השבוע השיר שהיו הלוים אומרים על הדוכן במקדש כדי לזכור חרבן בהמ"ק ולדאג על זה ולבקש מאת אלהינו יחזיר עטרה ליושנה ויחדש ימינו כקדם ונקריב לפניו קרבנו' חובתינו (שה"י): **ביום א'** אומר לה' הארץ ומלואה ע"ש שקנה והקנה ושליט בעולמו כדאי' בפ' בתרא דר"ה להורות שהתפל' עתה במקום קרבן בזמן הבית והשיר מקום השיר שהיו הלוי' אומרי' : **כתב** הרמ"ע בתשו' סי' כ"ה אני מנעתי במקומי שלא יפתח הש"ץ בלשון המשנה דסוף תמיד המתחלת השיר שהיו הלוי' אומרים וכו' אלא יתחיל מראש המזמור שאם הוא מכוון עם מה שהיו הלוים אומרים בעת הבית מוטב ואי לאו לא גרע ממזמור בעלמא והאריך בטעם הדבר ע"ש ואני הצעיר שמעתי ג"כ שטעות הוא להזכיר השיר שהיו וכו' לפי שלא נכתב אלא לכרוז ולרבותא בעלמא והם טעו וסברו שזהו משנה שצריך לומר והו"ק : **לדוד** מזמור . מנגן לדוד דאמר שירתא ולבתר שרת עליה רוח קודשא מזמור לדוד . דשרת עליה רוח קודשא ולבתר אמר שירתא (זו' נח דף ס"ז ע"א) : לה' הארץ ומלואה. שהיה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני וזהו לה' הארץ ומלואה שהכל מודים שהוא היה יחיד בעולמו (רי"ן) . והוא רמוז בל' רז"ל בר"ה שקנה ושליט בעולמו : **לה'** הארץ ומלואה . הכוונה שאעפ"י שהוא דר בשמים ממעל מלא כל הארץ כבודו והשגחתו על הארץ ושוכניה לא כסברת האומרים עזב ה' את הארץ והוא מ"ש דוד המלך ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ וכו' ובמדרש אמרו לה' הארץ ומלואה יש לך אדם שיש לו ספינה אבל מה שבתוכה אינו שלו וכן בהיפך אבל הקב"ה אינו כן לה' הארץ וכל מה שבתוכה. ד"א לה' הארץ והוא ממלאה היינו דכתי' מלא כל הארץ כבודו . הארץ . א"י . תבל שאר ארצות (רש"י) והכי אי' בזו' פ' נח דף ס"ז ע"א : **על** ימים יסדה. כמו שם שלא היה על מתכונת יתרה שיחיו בני אדם עליה כי אם שהיו סביבה ימים ונהרות (ראב"ע) : ימים . ז' ימים מקיפין א"י והם מפורשים במס' בבא בתרא פ' ה'. והארבעה נהרות. ירדן וירמוך קרמיון ופוגה (רש"י) : ורמ"א פי' על ימים כענין לרוקע הארץ על המים . וזה שבח אלהי כי שבח טבעי איך תוכל לעמוד הארץ על המים . ועל נהרות הם ד' נהרות שבג"ע המקיפין קצת מלכיות וכל יתר מימות שבעולם ממימי פרת מתברכים ע"ש : **מי** יעלה בהר ה'. אעפ"י שכל יושבי תבל שלו אין הכל כדי לקרב אליו אלא אלה נקי כפים וכו' (רש"י) : **נקי** כפים. בעבור היות כל המעשים בידים הזכיר נקי כפים שלא עשה רע והוא בר לבב שהוא עיקר (ראב"ע) : **לא** נשא לשוא נפשי. לא נשבע לשוא בשמי ובנפשי . נפשי עלם כבוד השם כמו נשבע ה' בנפשו וכתב נפשי בעבור כבוד השם (רש"י וראב"ע) : **נפשי**. ה"נ כתיב וקרי בשת"י וזה היה תמיהת המגיה בכ"ד גדול : **ישא** ברכה. כנגד לא נשא לשוא נפשי (ראב"ע) : **זה** שכך מעשיו הוא דור דורשיו (רש"י) : והראב"ע פי' רמז לדור שנבנה הבית בימיהם במות דוד ואח"כ שב לנוכח השם כי זה הדור הם מבקשי פניך ע"כ : **סלה**. פי' הם זרע יעקב באמת (שם). ורמ"א פי' הדור הזה שהוא דור שנבנה בהמ"ק בימיו בזכות אברהם כדאז"ל שבית ראשון בזכות אברהם ושני בזכות יצחק ובית ג' בזכות יעקב זה הדור שהם דורשיו של בית ליבנות הם מבקשי פניך יעקב יותר מפני אברהם דהיינו מבקשים בית ג' שיבנה במהרה בימינו . ולמה על כי יהיה

סלה

מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דּוֹרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

ואומר בכל יום אחר מזמור של כל יום מזמור זה:

לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא: אֱלֹהַי בְּךָ

בטחתי

סלה מתמיד לעולם שלא יחרב עוד כי הוא יהיה קיים לעולם ע"כ: **שאו** שערים ראשיכם. אמר זה ברוח הקדש וזה היה בימי שלמה בנו כשבא להכניס ארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות ולא נענה עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך (רש"י): **ויבא** מלך הכבוד. הוא הארון שבעבורו כבוד הבית גדול (ראב"ע): **פתחי** עולם. פתחי' שקדושתם עולמית (רש"י): **מי** זה. אם ישאל השואל מי זה מלך הכבוד. התשובה ה' עזוז וגבור וגו' שיראה גבורתו במשביו וילחם בעבור קדושיו והכוונה כי בשכון הכבוד בין ישראל ישבו לבטח כי לא יפחדו מאויב (ראב"ע): **שאו** שערים. פעם שנית. רמז לשוב הכבוד בבוא הגואל כי לא היה הכבוד בבית ב' (שם). וי"מ כי פסוק זה מיירי בבנין בית ג' ולכן לא כתב והנשאו בס"א כנגד ה' דברים שחסרו בבית ב' (בשתי יבמים דף פ' ע"ב): **מי** הוא. תוספת והוא בעבור שיעמוד בית ג' ולא הזכיר גבור מלחמה בעבור וכאשר תבואתם לאחים והארץ תשקוט מכל מלחמה ומעתה ה' צבאות שיהיו אנשי הדור כמו מלאכי השם ומעתה ה' צבאות בעבור שהוא שליט גם על צבא השמים (ראב"ע). והרב בספר יבמי' דף פ' ע"ב כ' לא הזכיר לא גבור ולא עזוז בהראשונה לפי שבבית שני לא נראו כ"כ גדולותיו וגבורותיו ועכ"ז הוא מלך הכבוד הלא אף כשאינו עושה שום נפלאות כי כבודו מלא במקומו מונח ע"כ: **ואפשר** עוד שאלו השערי' ראשיכם על שערים המצויינים בהלכה לפי שהזכיר למעלה נקי כפים כנגד בעלי מעשה כתב כאן שאלו שערים ראשיכם כנגד בעלי עיון בהש"י שהוא מלך הכבוד נמצא כחוכם וקראו כאן מלך הכבוד ע"ש כבוד חכמים ינחלו וקראם פתחי עולם לפי שהם פותחים בתורה כמאמר החרש והמסגר בשעה שפותחים נעשים ככל החרשים בפניהם. א"נ הם הצדיקים הראשונים שעשו פתח לעולם בעיון שילמדו מהם האחרונים ואמר פעם שנית כנגד שערים המצויינים בהלכה שיש למעלה במתיבתא דרקיעא עכ"ל. ומהרמ"ג בס' ויחי דף ס"ז ע"א פי' שאו שערים וכו' והנשאו פתחי עולם הם בני השערים ובני פתחים עולם התחתון ועולם עליון ואמר הללו והנשאו ע"י זולתן דהיינו ע"י בני אדם ומעשיהם ואז ושאו א"כ כי אז ממילא הם נפתחים מאליהם כי הללו צריך התעוררות התחתונים עכ"ל: **לדוד** אליך וכו'. הרמב"ם ז"ל כ' שצריך לאמרו בכל יום אחר מזמור של כל יום (עיין בס' אס.פ בסדר תפלות. וכ' מהרי"ל ז"ל בכ"כ בס' זכירה וכ"ה בכל השאלי"ל. ובמזמור זה יש כל אלפא ביתא חוץ מג' אותיות והם בו"ק שהוא לשון ריקות מהטובה וממע"ט וחזר הוי ורפאה וכפל ג' אותיות ארף ומלינו בתשובה לשון רפואה ארפא משובתם (עיין רד"א וכ"כ רבי' סעדיה). ומהרי"ש כ' מזמור זה נעדרו ממנו ג' אותיות שהם בו"ק להורות שהאומרו בכוונה ניצול מגיהנם הנמשל בבוקה ומבולקה וג"כ בו"ק מנין גיהנם ונכפלו בו ג' אותיות שהם **פאר** להורות כי האומרו בכוונה יזכה לחזות בנועם ה' כחתן יכהן פאר אשר אין למעלה ממנו וטוב מצאתי כן בספר שערי ציון: **אשא**. אכוין לבי (רש"י). וי"א כדרך מנחה כמו וישא משאות וי"א מן ואליו הוא נושא את נפשו (ראב"ע). וי"א על קדושת שמך אמסור נפשי לשרפה מן וישאם דוד: **אל** אבושה. אני ראוי שאבוש כי בטחתי בך (ראב"ע). אל יעלצו אל ישמחו: **גם** כל קויך. נקשר שם מה כל מעלה

אל

בָטַחְתִּי אַל אֵבוֹשָׁה אַל יַעַלְצוּ אֹיְבַי לִי: גַּם כָּל קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם: דְּרָכֶיךָ יְהוָה הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי: הַדְרִיכֵנִי בַאֲמִתֶּךָ וְלַמְּדֵנִי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל הַיּוֹם: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְהוָה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: חַטֹּאת נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אַל תִּזְכֹּר כְּחַסְדְּךָ זְכָר לִי אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ יְהוָה: טוֹב וְיָשָׁר יְהוָה עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ: יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט וִילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ: כָּל אָרְחוֹת יְהוָה חֶסֶד וֶאֱמֶת לְנֹצְרֵי בְרִיתוֹ וְעֵדֹתָיו: לְמַעַן שִׁמְךָ יְהוָה וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב הוּא: מִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא יְהוָה יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר:

נפשו

אל אבושה גם כל קויך לא יבושו והראב"ע פי' גם האמת וראוי שיבושו הבוגדים: הבוגדים ריקם: הגזלנים והחמסנים המוציאים את העניים ריקם מנכסיהם כמו ואחלצה צוררי ריקם (רש"י): **דרכיך**. הם דרכי השם והתולדות שנראה בדרך חכמה וארחותיך גלויות ע"י הנבואה (ראב"ע): **הדריכני** באמתך. מבקש שיעזרהו הש"י בדרך האמת עד היותו רגיל וזה טעם ולמדני כמו למוד מדבר. כעגל לא למד. וטעם אלהי ישעי שיושיעהו מכל דבר שימנעהו ללכת בדרך האמת כי אין לי מי אקוה זולתך (שם). אותך קויתי כל היום. הוא העה"ז שהוא יום לאומות ולילה לישראל (רש"י): **זכור** רחמיך. מבקש רחמיו וחסדיו שלא ישגיחו על מעשיו הקדמונים שמנעוריו עד עתה להבין דרכי ה' באמת ע"כ אמר אחריו חטאת נעורי (שם): כי מעולם המה. שימות אדה"ר שאמרת לו ביום אכלך ממנו מות תמות ונתת לו יום משלך שהוא אלף שנים (רש"י). והרמ"א פי' כי מעולם זה המה כי מלאכי העולם העליון לא יצטרכו לחסד ולרחמים ולכן תן לנו משלנו וכן פי' זכרי חמס דף ד' ע"ש: **כחסדך** זכר לי הראוי לחסדך זכור לי אלו מע"ט שבידי (שם). והראב"ע פי' כחסדך בעבור כי אתה מקור החסד ומבוע הטוב ע"כ אמר אחריו טוב. למען טובך ה'. א"ר אלעזר משל למלך שעשה סעודה ואמר לאפוטרופוס שלו זמן לי התגרים ולא בעלי מלאכה א"ל אדוני המלך סעודתך גדולה והתגרים לא יספיקו לה אלא עם בעלי מלאכה. כך אמר דוד כחסדך זכר לי אתה למען טובך ה' (מדרש תלים): טוב וישר ה'. וחפץ להצדיק בריותיו (רש"י): על כן יורה חטאים בדרך תשובה. ד"א יורה החטאים הרוצחים בש' תכין לך הדרך מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדאי' במכות (שם). והרמ"א פי' ע"ד מה שאחז"ל הבא ליטהר מסייעין אותו לז"א בדרך כפתח פיהם אחר שכבר הם בדרך שבאו ליטהר והראב"ע פי' בדרך קאי אדרכו ית' כאשר כאל דרכיך ה' הודיעני: ידרך ענוים במשפט. ידריכם בדרכו וירגילם עד שיהיה להם חוק ומשפט (הראב"ע). והרמ"א פי' ידרך ענוים במשפט הוא קו הצדקות ואח"כ יעלם אל החסידות שהוא דרכו ית' כענין מה הוא חנון וזהו וילמד ענוים דרכו. א"נ קשור עם פסוק על כן יורה חטאים שע"י טובו ית' כן שיורה חטאים וכו' נמצא מלמד ענוים דרכו ית' שיעשו גם הם כמעשיו ית' לבלתי הקפיד על החוטאים כי אדרבה אנ"ל שיתחלו להם כי אם גם ידריכו אותם וכו' ע"ש: **כל** ארחות ה' חסד ואמת. בתחלה חסד ואח"כ אמת (ראב"ע). ורז"ל אמרו יכול לכל ת"ל לנוצרי בריתו ועדותיו: **למען** שמך הרב סלח לעוני כי רב הוא. כי נאה לרב לסלוח עון רב (רש"י). והראב"ע פי' כי רב הוא אעפ"י שרב הוא. והרמ"א פי' למען שמך אני מהמקילים עונם בעיניהם שהוא היתה שעדר הסליחה אך אני מודה כי רב הוא וע"ז תסלח למען שמך ע"ש. וי"מ כי רב הוא קאי אהקב"ה שהוא רב ושרב שמחל על כבודו כבודו מחול. וי"מ כי רב הוא קאי איצר המחטיא לאדם שאין יכולת ב"ו לנצחו דאיהו נורא ואנן בשרא עיין בש' הכוונות: **מי** זה האיש.

הוא

הוא הנכבד כמו ותוקח וזהיה לאיש (ראב"ע). יורנו. הש"י: בדרך. שהוא בחר. הוא דרך הטוב (רש"י). ורמ"א פי' כי יש קונה עולמו בעסק תורה ויש בג"ח ויש בצדקה וכו' לזה יורנו בדרך יבחר. אותו האיש ירא ה' ויסייעו למשוך דרכו אשר בחר לעבוד בו את השם ע"ש. א"נ מהו דרך אשר יבחר וכו' הלא היא שנפשו בטוב תלין שלא ישית לבו יראת ה' את טובות העוה"ז אפי' של פירות מעשיו רק כל חפצו אינו רק שנפשו בטוב תלין בג"ע. ובהטוב שהיה לו לקבל כאן בשאר הפירות יהיה לזרעו והוא אחז"ל אם היו אוכלי' האבו' פירו' מעשיה' בעה"ז מה היו אוכלי' בניהם:

נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ: סוֹד יְהֹוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם: עֵינַי תָּמִיד אֶל יְהֹוָה כִּי הוּא יוֹצִיא מֵרֶשֶׁת רַגְלָי: פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי יָחִיד וְעָנִי אָנִי: צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ מִמְּצוּקוֹתַי הוֹצִיאֵנִי: רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל חַטֹּאתָי: רְאֵה אוֹיְבַי כִּי רָבּוּ וְשִׂנְאַת חָמָס שְׂנֵאוּנִי: שָׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי אַל אֵבוֹשׁ כִּי חָסִיתִי בָךְ: תֹּם וָיֹשֶׁר יִצְּרוּנִי כִּי קִוִּיתִיךָ: פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו:

ליום שני. שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח: גָּדוֹל

ה'

נפשו בטוב תלין. כשלין בקבר תלין בטובה נפשו (רש"י): סוד ה' ליראיו. סודות האלהים לא יגלו כי אם ליראיו ואף אחרי שתלין נפשו (ראב"ע). ורמ"א פי' כי זה מחסדו שמגלה לבם סודו כענין משה שאמר הודיעני נא את דרכך ולא בלבד הודיעו הסוד כי אם גם ובריתו להודיעם הם י"ג מדות כאמרו הנה אנכי כרת ברית ברית כרותה שאינן חוזרות ריקם. אך אני עיני תמיד אל ה' בשלי י"ג מדות כי הוא יוציא מרשת רגלי ולשומת מה שעיני אליך: **פנה** אלי וחנני. שאיני מבקש רק מאוצר חנם דכתי' וחנותי. ואחז"ל שאמר משה אלו למי. וא"ל הב"ה למי שאין לו מכלו וחנותי וכו' אע"פ שאינו הגון ובזה יאמר פנה אלי וחנני שהיה מאוחם באמרת וחנותי. ומה שאיני סומך בי"ג מדות וגם לא בזכותי כי יחיד ועני אני. לסמוך על הי"ג מדות אינו יכול כי הנא יחיד אני ואין י"ג מדות בפחות מי' ועני אני שאין לי זכות משלי ע"כ. וי"מ כי הוא יוציא מרשת רגלי ישלח עונותי שהן רשת לרגלי. כי יחיד ועני אני. אמר דוד לפני הב"ה לפי שבמתני למנך על בניך ועיניהם תלויות בי ואני יחיד כנגדם וכולם צריכים לי ואני עני כנגדך ועיניהם תלויות כך בהם בניך לפי' פנה אלי וחנני שתפלתי צריכה לתשועת כל ישראל (הכי' אי' במדרש): **צרות** לבבי הרחיבו. אמר כי הצרות כשלו עונותי והרחיבו אותי מדחקי: ממצוקותי. כן אשר ישניב אותם האדם בלבו שינשום עליהן. והנה התפלל לאל שיוציאו ממצוקות שלא ישנים מצוקות אך הצרות לא התפלל עליהן כי טובות הנה לכפרת עון (רמ"א): **ראה** עניי ועמלי. הכוונה שאני מלך וראוי להתענג ביותר שאת ועכ"ז אני מתנהג כעני וגם עמלי שהיה עמלו בתורה והוא אז"ל שהיה יושב ע"ג קרקע והן ועוסק בתורה ועל כן ראוי שיוכפל שכרו וז"א ושא לכל חטאתי (שם): **ראה** אויבי כי רבו. ואפשר בתוך רבים יהיה א' שיניהם בלתי אשם כשאר ותושב אני פן אפגע בהם ואשפוך דם נקי בקרב השאר (רמ"א). ושנאת חמס שלא כדין (רש"י). ורמ"א פי' שאומרים על דוד כי אשר לו הוא חמס בידו משאול: **שמרה** נפשי. שלא אהרוג בהם: והצילני. שלא יהרגוני: אל אבוש כי חסיתי בך. שהשבה דיני ואיני רוצה לקיים הבא להרגך השכם להרגו: תום ויושר. שאיני מהרהר על כי אויבי רבו מדה כנגד מדה. התום והיושר יצרוני שלא אפול: כי קויתיך כמדובר (כך פי' הרמ"א) יצרוני. ישמרוני (רש"י): **פדה** וכו'. כמו שהתפלל שהש"י יצרהו כן התפלל על ישראל (ראב"ע). ורמ"א פי' שהכוונה שמרה נפשי והצילני שלא איהרג ואח"ת והלא יהיה כפרה על ישראל לזה סיים פדה אלהים את ישראל ממקום אחר ע"ש:

יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי

זה

שיר מזמור לבני קרח. אומרים אותו ביום שני ע"ש שחלק מעשיו ומלך עליהם ונתעלה וישב עליהם: (פרק כח' דר"א רד"א). זה המזמור מדבר בשבח ירושלים: **בעיר** אלהינו. לעת"ל כשיבנה את עירו יהיה בשבילה גדול ומהולל (רש"י). ומצאתי גדול ה' וכו' אימתי יהיה גדול בעיר אלהינו כשתבנה אז יהיה השם שלם משא"כ בחורבנה אין השם שלם וכו' ואפשר שזו היא כוונת רש"י ז"ל ובעל ש"י דף פ"א ע"א שיש מעלה אחרת על הדר בא"י כי שם הקב"ה משגיח יותר ואין הדבר תחת המערכה ובזה הקב"ה מהולל מאד שכיון שהדבר תחת השגחתו אין הדברים מונהגים במקרה להעניש הצדיק ולהעשיר הרשע אבל בח"ל שהאדם תחת המערכה כביכול אינו מהולל מאד מכל אדם שכיון שע"י המערכה לפעמים רשע וטוב לו צדיק ורע לו יש רשעים המשרשרים אחר מדותיו ית'. א"נ גדול ה' דהיינו שם הרחמים זה השם מרחם בא"י יותר מבח"ל וזהו ומהולל מאד בעיר אלהינו יותר מבח"ל ושם אלהים הוא דין ובא"י יש מעלה שגם אלהים מרחם בא"י כמו הוי"ה בח"ל וזהו אלהים בארמנותיה שהוא בא"י נודע למשגב שם זה של אלהים למשגב ומעוז ומרחם כמו שם הוי"ה בח"ל כל זה נודע מחכמי האמת עכ"ל: **יפה** נוף. עיר שהיא נוף יפה ל' נוף של אילן. ד"א כלה של יופי שכן קורין בכרכי הים לכלה נינפי ומנחם חברו כמו שלשת הנפת שת"י תלתא פלכין ודונש פתרו ל' נוף וכן' הר ציון יפה נוף כי הוא הר הזתים (רש"י). ורד"ק פי' בשם אביו וז"ל דע כי הבורא ית' חילק עולמו לז' חלקים ונקראים בל' רז"ל אקלימים ובל' הקדש נופות וכל נוף ונוף האויר משונה זה מזה ומי שיצא מנוף תולדתו ויכנס בנוף אחר יחלה על הרוב להשתנות האויר ממזג תולדתו אבל ירושלים היתה יפה הנופות וכל מי שיצא אליה משאר הנופות יהיה בריא ושלם וז"ש משוש כל הארץ עכ"ל: **משוש** כל הארץ. במדרש אמרו שהיא משמחת לכל הארץ אדם עובר עבירה ודואג לבו עליו עולה לירושלים ומקריב קרבן ונסלח לו ויצא משם שמח ע"ש: הר ציון ירכתי צפון. וכי צפון היה והלא בדרום היה אלא בצפון היה עומד ומקריב חטאתו ושחטו בצפון שנ' ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' במד' ועיין רש"י: נודע למשגב. כשישכון בה לעתיד יאמרו כן (רש"י): **כי** הנה המלכים נועדו להלחם עליה במלחמת גוג ומגוג (רש"י): עברו יחדיו. נתלהטו (שם): **המה** ראו. את הש"י יוצא ונלחם בגוים ההם: כן תמהו. נחפזו. ענינו נחץ ומהירות והגועה עם הפחד (רד"ק): ברוח קדים. הוא ל' פורענות שהקב"ה נפרע בו מן הרשעים כענין ברוח קדים אפיצם לפני אויב (רש"י). וראב"ע פי' דימה החיל באחוז כמו רוח קדים בהיותו בים שישבר אניות: אניות תרשיש. הם שכיני צור היא אפריקא ומאהוס היא (רש"י). כאשר שמענו הנחמות מהנביאים כן ראינו: **דמינו** אלהים חסדך. שנביא תוגר ומתפלל להקב"ה ואומר דמינו וקוינו אל חסדך לראות

תשועתך

זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַלְמוּת:

ואומר לדוד אליך ה' נפשי אשא וכו' א"ר אלעזר וכו'.

לְיוֹם שְׁלִישִׁי. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם: לדוד אליך ה' וכו' א"ר אלעזר וכו':

לְיוֹם רְבִיעִי. אֵל נְקָמוֹת יְהֹוָה אֵל נְקָמוֹת

הופיע

השופך זו בקרב היכלך ומנחם פירשו ל' מחשבה כמו אל תדמי בנפשך: כשמך כן תהלתך. כאשר שמך גדול כן תהלתך גדול בפי כל: בנות יהודה. כל שאר ערי יהודה הם לציון לבנות: למען משפטיך. שתעשה דין באומות: סובו ציון. אתם הבונים אותה: ספרו. ל' מנין דעו כמה מגדלים ראויים לה: לחילה. לחומותיה כמו חיל וחומה: פסגו ארמנותיה. הגביהו בירניותיה כמו אשדות הפסגה דמתרגמי' רמתא: למען תספרו. את גבהה ואת יפיה לדור שאחרי כן: עלמות. כאדם המנהיג את בנו קטן לאט. ומנחם פירשו לשון עולם וכן פתרונו ינהגנו לעולמים עכ"ל רש"י. ורז"ל דרשה פ' שתיני פי' עלמות שאין בו מות ע"ש ועיין בהלבש מעריך ערך אתנסיאה. ולפי הדקדוק יש לפרש עלמות כמו עד מות שהלמ"ד משמש במקום דל"ת ור"ל ינהגנו כל ימינו עד מות והוא ע"ד ליבשי אינש בלמא עד זיבולא בתרייתא עיין: **ליום שלישי.** אלהים נצב בעדת אל. מ"ע שברא ים ויבשה ונתגלית הארץ ועשה מקום א"י לעדות שתפלו בהם לעמוד על הקרבנות ובדיינים ע"כ: והרי"ץ כ' הטעם לפי שאין נקראים ב"ד אלא בג' לכך היו קורים אותו ביום ג' עכ"ל: **בעדת** אל. הכונס שכבודו ית' שוכן בעדת ישראל: בקרב אלהים. הם המלאכים וצבא השמים בני האלהים כי ע"י המלאכים וצבא השמים כביכול ע"י משפטו ית' מגיע ונראה בארץ (רא"ב"ע). וי"א כי בקרב אלהים הם הדיינים כי הוא בקרבם ויש להם ליזהר שלא ישפטו עול (שם ורש"י): עד מתי. עתה יוכיח השופטים עד מתי ישפטו עול: ופני רשעים תשאו. היפך נפלו פניך (רא"ב"ע): שפטו דל ויתום. עשו משפט יתום שאין עוזר לו שלא יוכל להכר: ואלמנה. שאין לה בעל הצדיקו כי הרשעים יעשו להם חמס ואתם נושאים פניהם. שפטו דל. בממון. ופלטו דל בנפש (שם). ורש"י פי' הצדיקו אם זכאי הוא בדינו אל תהפכו דינו לחובה בשביל שאת פני רשעים ע"כ: לא ידעו הדיינים המעוותי' את הדין. ולא יבינו את אשר בשביל העון הזה יתהלכו בחשכה וימוטו כל מוסדי ארץ (רש"י). ורא"ב"ע פי' לא ידעו שחקו כאלו לא ידעו וטעם בחשכה יתהלכו כי השוחד יעור עיני פקחים: וטעם ימוטו הם ימוטו בעבור עוות הדין או לא יחושו השופטי' שימוטו כל מוסדי ארץ: **אלהים** אתם. כמלאכי' כשנתתי לכם תורתי נתתיה לכם ע"מ שאין מלאך המות שולט עוד בכם: אכן כאדם. הראשון תמותון אחרי שקלקלתם מעשיכם כמוהו. והרא"ב"ע פי' אני אמרתי אלהים אתם. מושב אלהים ישבתם. ובני עליון כמלאכים. אכן אין אתם רק כאדם תמותון. וכאחד השרים המתגברים ושובים הגם ע"כ. ומד' אגדה כאחד השרים של מעלה שנ' יפקוד ה' על צבא המרום במרום (רש"י): קומה אלהים. אסף התחיל להתפלל שיקום ויכרית אותם הדיינים המקולקלים מישראל (שם). והרא"ב"ע כ' או ידבר על לשון העושקים או דרך נבואה: תנחל בכל הגוים. הש"ה נוספת כמו לכו לחמו בלחמי ויהיה השופ'

יוצא

הוֹפִֽיעַ׃ הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים׃ עַד מָתַי רְשָׁעִים יְהֹוָה עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹֽזוּ׃ יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּֽעֲלֵי אָֽוֶן׃ עַמְּךָ יְהֹוָה יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ׃ אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּֽחוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּֽילוּ׃ הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט׃ הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּֽעַת׃ יְהֹוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָֽבֶל׃ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶֽנּוּ׃ לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע

שחת

יוצא כמו ונחלתנו. וי"א אשר תכה נחלה לצדיקים בכל הגוים (שם): **ליום רביעי.** בד' אל נקמות מ"ע נבראו חמה ולבנה וכוכבים ועתיד ליפרע מעובדיהם: אל נקמות. טעם הכפל כאשר ראינו בתוקף נקמותיך עשה כן פעם אחרת (ראב"ע): הופיע. הראה וגלה לנו את נקמתך (רש"י): הנשא. כנגד גאים: עד מתי. כפול כדרך כמה מקראות או בטעמים שונים: יביעו ידברו. דברי עתק. יביעו ענין דיבור והכפל לחזק: עתק. דבר עתק וחזק (רד"ק). ובתרגו' תירגם עתק גידופין: יתאמרו. יתפארו. מן את ה' האמרת (רש"י). ורד"ק פי' יתרוממו ויתגאו עלינו ומן את ה' האמרת.

הגדולה. והמתרגם תירגם אמרין מלין דקלנא כל עבדי שקר: ידכאו. במשפט הפך יתאמרו גאה. ועמך ונחלתך הפך רשעים (ראב"ע): אלמנה וגר וכו'. בתורה כתוב עושה משפט יתום וגו' ע"כ. אמר בתחלת המזמור הנשא שופט הארץ (שם): ירצחו. מבנין הדגוש ואפשר שהוא יוצא לשליטי בהם אומרים לאחרים שיהרגום (רד"ק): ויאמרו לא יראה יה. חושבים כי אין לו עין: ולא יבין. כי אין לו אוזן כמו שמעו שמוע ואל תבינו (ראב"ע): בינו בוערים. כמו כסיל ובער כי הכסיל כבהמה מן ועשו את בעירכם (רד"ק). וזה דברי המשורר להם שמוכיחם ואומר בינו בוערים (ראב"ע). בעם. שאין בעם בוערים כמוהם (שם). ורד"ק פי' בכל עם ועם: **הנוטע** אוזן. כי הוא הנותן בה עינים לראות ובאזנים לשמוע ואיך לא ידע הכל והזכיר האזנים תחלה בעבור שהיו ולא יבין אלהי יעקב כדרך ואחז לעבו והזכיר נטיעה באזנים שהם נקודות השדנים בגלגל. ועם הענין הזכיר יצירה כי העינות נוצרות בכל עת בעין (ראב"ע). והרמב"ם ע"ה השביל בזה משל ואמר אלו לא ידע הנפח ענין החפירה ומבין הותב ומציירה בלבו לא היה עושה כמהע על התכונה הזאת אבל לא הובלם ענין החפירה זולתה כך אם היה ענין השבת הראות נעלם מהשם ולא ידעו וכן השבת השמע איך המציא זה הכלי המוכן להשבת הראות וזה הכלי המוכן להשבת השמע: היוסר. היסר אנשי המבול ודור הפלגה ואנשי סדום (ראב"ע): הלא יוכיח. ייסר אתכם על כך (רש"י): המלמד אדם דעת. ודעת האדם כאין נגד דעת עליון ע"כ. אחריו ה' יודע מחשבות אדם (ראב"ע). כי המה הבל. ואין לו כח להוציא לאור העלומה (שם): **אשרי** הגבר אשר תיסרנו יה. עד שיתמור מלומדך (שם). ורש"י פי' אשריכם הצדיקים המעונים ההם ידיכם ובלבד שיהיו עוסקים בתורה ובמצות: להשקיט לו מימי רע. כי היסורים גורמים להשקיט להם מימי דין גיהנם (רש"י). והיפך זה לרשע. כי השם יאריך לו עד בוא יומו עת פקודתו (ראב"ע): יכרה. ענין חפירה (רד"ק) שחת. ל' השחתה או הוא מענין שוחה (ראב"ע). כענין קבר והוא כמו רשתם ומלכודתם (רד"ק): כי לא יטוש ה' עמו. כנגד עמך ה' ידכאו וכו' ונחלתו כנגד ונחלתך יענו (ראב"ע): כי עד צדק וכו'. אם יענו הרשעים עמך לא שבו מצדק רק ירדפו אחריו כל ישרי לב בהם עם ה' באמת

שם

שָׁחַת: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב: מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי חֹק: יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

לדוד אליך ה' וכו' א"ר אלעזר וכו':

לְיוֹם חֲמִישִׁי. לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף:

הרנינו

(שם). ונראה פירושו שהוא כמו הפוך כי המשפט דהיינו היסורים יהיו עד שילקו בשבילם ואחר המשפט יתקבלו כל ישרי לב ליטול השכר (עיין רש"י): **מי** יקום לי. עמי או בעבורי (ראב"ע). ורש"י פי' יקום לי זכות שתעמוד לי בין המרעים הללו ודברי המשורר הם לשון בני הגלות (עיין רד"ק וראב"ע): עם מרעים. כנגד מרעים (רד"ק): לולי. בלא מלא עזר כי אם מה' לבדו (ראב"ע): שכנה. ענין מנוחה המות ע"ד וכבודי לעפר ישכן סלה (רד"ק): דומה. תואר ענינו משתתקת או כרותה או הוא שם כלומר שכנה במקו' הכריתו' והוא הקבר. ונפשו היא נפש החיי' לא הנפש המשכלת כי היא לא תשכון בקבר (רד"ק): **אם** אמרתי. אם חשבתי בלבי ופחדתי אולי תמוט רגלי ידעתי כי חסדך ה' יסעדני ולא אמוט (ראב"ע): ישעשעו. הרא"וי ישעשעו כמו ידברו ובא בפתח השי"ן להרחי' הדבו' וענינו כענין שחוק ושמחה (עיין רד"ק): היחברך. מלה זרה והקמ"ץ חטף במקום שורק כמו היחובר לך (רד"ק). וראב"ע פי' היהיה חבר לך כסא הוות יוצר עמל עלי חוק שהוא בודה מלבו כי כן חוקו עכ"ב ולא כן חוקך אלא משפט אמת אם כן לא יחובר עמך כסא הוות ובא ע"ד לא יגורך רע (רד"ק). ורש"י פי' היתחבר היוכל להדמות לך מלכות האומות היוצרים עמל ומשכות כל עמל: עלי חוק. בשביל חוק להיות להם עבודתם ע"כ: הוות. ענין שברון במעשה או במחשבה (רד"ק). יוצר. כי הרשע מחדש בכל יום און ועמל כאלו חוק עליו לעשות כן (שם): יגודו. מלכי ארץ יתחברו גדודים על נפש צדיק להמיתו (שם ורש"י וראב"ע): ירשיעו. יחייבו בדין להרגו (רש"י): **למשגב**. בקום פועלי און עלי (ראב"ע): וישב עליהם. במקום עתיד וכמוהו רבים (רד"ק): אונם. אונסם כמו יצפון לבניו אונו (רש"י): וראב"ע פי' שהוא מגזרת און כמו ועולתה קפצה פיה מן עול והטעם מה שחשבו לעשות לי היה השם עליהם. וטעם יצמיתם פעמים_שים מהם שהצמיתה אותם הרעה שחשבו לעשות לי. ויש מהם שיצמיתם השם בדרך אחרת בלא עלתה על לבם ע"כ. יצמיתם. ענין כריתה: **ליום חמישי**. בתמיהי הרנינו. מ"ע שברא דגים ועופות ותנינים משבחים ועתידים לשבח לשמו ית': על הגתית. י"א שנשה המזמור בהיותו בגת בפלשתים וי"א א' ממיני הניגון עיין ברד"ק. וראב"ע כ' כי זה המזמור יתנו למשפחת שוכר אדום הגתי שהוא מבני לוי כמו לידותון ונ"ב ורש"י פי' כלי שיר שבא מגת: **הרנינו**. אמרו רנה. הריעו כר"ה (רש"י). שאו זמרה מפני הנעימה שעם השו"א תקרא שורק בהתחבה: ופי' שאו קול זמרה (מהר"ש מלך): נר' שהוא מפרש שאו הרמת קול והכה נשאו נהרות קולם. ותנו תוף. ע"ד וכ' נתן קולו או פי' ותנו ידכם בתוף: כנור נעים עם נבל ר"ל כר אבא אומר הוא נבל הוא כנור. וי"א אמר נימין ויתידות שבין זה לזה. למה נקרא שמו נבל שהוא מנבל כל מיני זמר (רש"י): **בחדש**. יום ראשון של חדש נק' חדש כמו מחר חדש כי בו מתחדש הלבנה וכל החדש נק' על שמו חדש

ואמר

הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ שְׂאוּ
זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל׃ תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ
שׁוֹפָר בַּכֵּסֶא לְיוֹם חַגֵּנוּ׃ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא
מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ
בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃
הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה׃
בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ
עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃ שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ
יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי׃ לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא
תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃ אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃ וְלֹא שָׁמַע

עמי

ואמר תקעו בזה היום שהוא ר"ח תקעו שופר פי' בשופר כמו שצותה תורה באחד לחדש השביעי זכרון תרועה וכמעט לפי שבטלו אבותינו מעבודתם בר"ה ונחו מיגיעם ביום זה והתרועה הוא סי' גלות העבדים כמו שצוה הקב"ה תקיעת שופר ביה"כ של יובל שהיה סימן לשלוח העבדי' (מהר"ש ן' מלך): **בכסא.** יום מועד קבוע לכך וכן ליום הכסא יבא ביתו. והכ"ף בציר"י ע"פ המוסרה. ורז"ל אמרו איזהו חג שהלבנה מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה ר"ל שאין מזכירין ר"ח בתפלה: **כי חוק.** הוא לישראל מאת הקב"ה לתקוע באותו יום והוא יום המשפט להקב"ה (רש"י):

עדות ביהוסף שמו. זכר"ה יצא יוסף מבית האסורי' (שם). והאב"ע פי' וי"א כי הוא כמו עדי מן את הנזר ואת העדות רמז לרביד הזהב ע"ב: ביהוסף. כמו יוחנן יהוחנן יונדב יהונדב והה"א לתפארת בעבור השם הנכבד (ראב"ע). ולמ"ד שבו בטלה עבודה מאבותינו שפיר דכל ישראל נקראים ע"ש יוסף כענין אולי יחנן ה' שארית יוסף: בצאתו. יתבאר כיציאת יוסף על ארץ מצרים או כיציאת הקב"ה על ארץ מצרים לגאלינו כמ"ש אני יוצא בתוך מצרים (עיין רד"ק): שפת לא ידעתי אשמע. או יש' ע"ד חז"ל כיון גבריאל ולימדו ליוסף באותה לילה שלפני יציאתו ע' לשון ואי קאי על אבותינו שפיר הוי שהוצרכו אבותינו במצרים ללמוד לשון מצרים שלא ידעום אבותיהם כדפי' הראב"ע והר"ש ן' מלך או כשגאלנו הייתי שומע מדברים לשון אחרת שאינו לשוני כמ"ש בית יעקב מעם לועז ואמר לא ידעתי כי וגם לא היו מבינים לשון המצרי' כי היו מדברי' לשון הקדש כי לא בינו את לשונם כארז"ל. או ירצה ברמז לישראל כשמעו קול השם בסיני והנה שפת סמוך כי ישראל לא ידעו השם כראוי רק אחר שומעם קולו וכ"ה כאומר אתה הראית לדעת. ומהו מן השמים השמיעך את קולו. או ירצה שפת לא ידעתי משה שהיה ערל שפתים והיה אהרן לו לפה והיה משה מדבר על פי השכינה לישראל: **הסירותי** מסבל שכמו. זה יוסף: כפיו מדוד. היא עבודת עבדות לבשל קדרות כדרך שאר עבדים: מדוד. קדירה כמו והכה בכיור או בדוד (רש"י). והאב"ע כ' לא מצאנו יוסף בסבלות וכפיו בדוד רק בשבל רגלו בבית הסוהר ומשרבו אישראל וכ"כ שאר מפרשים ובנת' מפרשים לו אתרוייהו איוסף ואאבותינו: **בצרה** קראת. לי כולכם קראתם מצרת השעבוד ואחלץ אתכם (רש"י). **אענך** בסתר רעם. עניתיך בהסתיר הרעם ממך בעת השקיף ה' בעמוד אש וענן וכתיב קול רעמך בגלגל (ראב"ע). ורש"י פי' אתה קראתני בסתר ביני ובינך ואני עניתיך בקול רעם הודעתי גבורות ונוראות בפרהסיא: אבחנך וכו'. ואעפ"י שגלוי וידוע לפני שאתם עתידים להמרותי במי מריבה (רש"י). וכהי"ת בקת"ן כתב כי הוא שגיאה בכל התיגא"ן נגד רד"ק ז"ל וטעם שהזכיר זה עם זה כי בחנתיך במים ואתה עובר בים כסתרתי הרעם והענן ממך. ובחנתיך בימים נתתי לך מים. אבחנך. בדרך. ובם נסהו וסלה באמת (ראב"ע): שמע עמי. הזכיר תחלה הסירותי מסבל שבם ישראל על כן הוא חייב לשמוע לי (שם וכ"כ רש"י): **לא** יהיה בך אל זר. כמלא. ובתורה לא יהיה לך אלהים אחרים. בתמונת הלב (שם):

אנכי

עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם: וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ: לדוד אליך ה' וכו' א"ר אלעזר וכו':

ליום ששי. יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְהוָה נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהוָה: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ

נאוה

אנכי. כאשר תאמין כי אנכי ה' שעומד לגאלך הרחב פיך כל רצונך ומשאל לבך ואמלאהו (רד"ק וראב"ע ורש"י). ונפל הדגש מהלמ"ד להקל (ר"ש ן' מלך): **בשרירות.** במראית לבם. כמו למען שורדי (רש"י). וראב"ע ורד"ק פי' בחוזק לבם מל' רז"ל שריר וקיים. ופי' ואשלחהו. סלקתי השגחתי מעליהם ובמתים להפקר לשלוט יד הגוים בהם: לו עמי. עדיין אם היו רוצים לשוב לי ולשמוע אלי (רש"י). ושמעתי לו כמו אלו או ירצה כמו מי יתן ועמי ישמע לי: כמעט. ואם היה שומע לי בשעה מועטת הייתי מכניע אויביהם והכ"ף כ"ף האמתי כמו כ"ף השבעה לי כיום (רד"ק): אשיב ידי. פעם אחר פעם עד שאכלם כמו ושבתי בבית ה'. ושוב אכול את פעם אחר פעם (שם). ורש"י פי' אשיב מכתי מעליכם לתת אותה עליהם ואז משנאי ה' יכחשו לו כמו ויכחשו אויביך לך או מענין ושברי כחש מתן (ראב"ע): ויהי עתם. פורענותם לעולם כי יבוא יומם ולעולם לא יקומו וי"מ משנאי ה' יכחשו לו הוא נתינת טעם למה שעל צריהם אשיב ידי הוא כי הם משנאי ה' יכחשו אלהותו: **ויאכילהו.** שב אל ישראל אם בדרכי ילכו. והטעם היה ראוי שיזכרו השבח שנתן לאבותם והוא אכילת המן שהוא מתוק ונכבד יותר מחלב חטה והשביעם מים מצור מתוק מדבש. וי"א כי מצור דבש ידבר לעתיד: **ליום ששי. ה'** מלך. מ"ע שגמר מעשיו ונתגלה וישב במרומו: ה' מלך. בעבור היות מנהג המלכים ללבוש בגדי מלכות אמר דרך משל כי ה' גאות לבש. ואמר לבש שנית כנגד התאזר כמתאזר להראות כחו. והרי"ן כי ה' מלך גאות לבש בשעת בריאת העולם שהכין כסאו למעלה משל לבש גם כן במתן תורה שנק' עוז שנ' ה' עוז לעמו יתן. התאזר גימט' תרי"ג: בל תמוט. שהעולם עומד בכחות התורה המתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד ע"כ: אף תכון תבל. היא הארץ כי בגיאות השם וכחו עמדה בתוך הגלגל הגדול כנקודה בתוך עגולה ולא תמוט (ראב"ע). ורש"י פי' ה' מלך יאמרו לעתיד. אף תכון תבל במלכו תשמח הארץ: נכון כסאך מאז. כסא הכבוד א' מהדברים שקדמו לעולם ולמה להודיע כי מעולם אתה וקדמת לעולם וא"ת על מי מלך והלא אין מלך בלא עבד. וי"ל נשמות הצדיקים קדמו לעולם והם היו עבדיו כמ"ש ישעיה מעת היותה שם אני ואז"ל כשהנביא עדיין לא נולד והנ"ה תפס באותה נבואה או סביבה. נשמתו מתנבאת בפימליא של מעלה וזהו מעת היותה הנבואה שם אני להתנבאות למעלה (רי"ן): מעולם אתה. כלומר קודם העולם ואתה בראת העולם (רד"ק): נשאו נהרות ה'. לשון צעקה וקובלנא הוא זה אנא ה' הנה האומות השוטפים כנהרות נשאו קולם ויהמיון ואת דוך עמקי נכריהם ישאו ויגבי' תמיד להתגאות נגדך (רש"י): דכים. מגזרת ואת דכא ענינו שבר (רד"ק). והראב"ע פי' אחר שהזכיר הארץ והשמים הזכיר הימים והנהרות שהם הולכים תמיד וזהו נשאו נהרות קולם. דכים הם המשברים והטעם שוה כי אחר היותם דכים ישאו בחפץ הבורא בשלוח מלאכיו שהם הרוחות.

והרי"ן

נַאֲוָה קֹּדֶשׁ יְהוָֹה לְאֹרֶךְ יָמִים: לדוד אליך ה' וכו':
אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָֹה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוָֹה כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְהוָֹה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ: אֵין כֵּאלֹהֵינוּ אֵין כַּאדוֹנֵינוּ אֵין כְּמַלְכֵּנוּ אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ מִי כַאדוֹנֵינוּ מִי כְמַלְכֵּנוּ מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה תוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא עָזַבְתָּ דוֹרְשֶׁיךָ יְהוָֹה: כִּי כָל הָעַמִּים יֵלְכוּ

איש

והרי"ן פי' נשאו נהרות ה' אלו מים עליונים שנק' נהרות ה' שלעתיד יטהר אותנו בהם כדכתי' וזרקתי עליכם מים טהורים. ישאו נהרות דכים. אלו מים התחתונים המדוכאים בתהום פי' כולם משבחים להקב"ה: אדירים משברי ים. שהקב"ה משבר שלא לשחת העולם של משברי' יתחטאו והם משבחים ואומרים אדיר במרום ה' שהוא אדיר על כל האדירים (רי"ן): מקולות מים רבים. מ"ם יתרון כלומר יותר מקולות מים רבי' שהם אדירים שהם משברי ים יותר אדיר השם במרום (שם). כי ידו תקיפה עליהם (רש"י): עדותיך. שהעידו והבטיחו נביאיך לביתך שהוא נאוה קדש. נאמנו לביתך מאד ולאורך ימים הוא מצפה להם ואעפ"י שארכו הימים נאמנים הם להם מאד (רש"י). והאב"ע פי' ה' לאורך ימים היא תפלה שיאריך בית השם ימים רבים: עדותיך נאמנו מאד גי' שבת. עדותיך. גי' בשלח טוב. ע'דותיך נ'אמנו ר"ת וס"ת גי' זה השעיו"ן. מ'אד נ'אמנו ר"ת מן: הרי ג' עדים לשבת: מן לא ירד בשבת. בשלח טוב אינה יכולה להעלות את בשבת. כי המעלה את מלעבו כמ"ש בשמואל למה הרגזתני להעלות אותי. ובשבת כתיב וקראת לשבת עונג. השעיו"ן הנהר אינה מושכת מים בשבת והאבנים בתוכה נחים ואינם מטורפים כמו בשאר כל ימי החול (רי"ן): נאוה. ד"ה כמו נאות אלהים ל' נוה ותדע שכל נאוה שבמקרא אינם מפיקים אל"ף לפי שהם נוי וזה מפיק אלף (שם ברש"י). ורד"ק פי' שהוא ל' תאוה וחשק ופירושו כל אדם יתאוה ויחשוק לביתך שהוא קדש: א"ר אלעזר וכו' בעולם. אמר בעולם ולא אמר בין איש לחבירו יען כי תכלית מעלת שלום בין אדם לחבירו הוא להיות העולם קיים כאז"ל על ג' דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום לזה דייק לומר בעולם שהשלום אחד מעמודי עולם הוא: שלום בניך. כאלו אמר משום דכל בניך למודי ה' דהיינו שהם ת"ח משום הכי ורב שלום בעולם. שבניך מטילים והוא פועל יוצא לשני: אין כאלהינו. שמעתי הטעם שתיקנו אותו לפי שפעם א' גזרה מלכות הרשעה על יש' שלא לענות אמן מה עשו תקנו לאמרו ברמז בר"ת אי"ן מ"י נ'ודה וכו' כדי שלא יבינו ואעפ"כ כשנתבטלה הגזרה תקנה לא זזה ממקומה. ואח"כ מצאתי שכ' כן מהר"י וגם בנימוקיו. והכ"ב כ' שנהגו לאמרו בשבת וי"ט כדי להשלים ק' ברכות שחסרו מהם ל"ג בג' תפלות ויש כ' כיווין שאין כאלהינו בכל א' מהן עולה להשלים ברכה א' ע"ש ועיין בס' תמ"י ח"א דף נ"ה ע"א וכו' שדה"י והוא שבת ראוי לדקדק בו ולאמרו מלה במלה ויש ד' פעמים בכל ענין

וענין

ועניין לרמוז לשם בן ד' כל אחת במקומו כמיוחד כענין ד' פרשיות של תפלין וכו' אשרי חלקו לזוכה לכך בכל יום ויום ע"כ ומהרי"ל כ' דכל א' רומז לד' עולמות אבי"ע : **מי כאלהינו . נודה לאדנינו .** האלפין בבו"א נח מפני הכ"ף והלמ"ד שקדמו להאלפין שהם מאותיות בומ"ל כנודע חוץ מז' תיבות היוצאים ע"פ המסורה יע"ש פ' ויסב : **ויבטחו בך .** וכו' כתוב בס' מגלה עמוקות אופן קנ"ח האומר פסוק ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת ד'ורשיך י'הוה ומכוין בס"ת **תב"ה** שהוא שם א' משם ע"ב ניצול מפגעיו וכזה השם הכה משה את המצרי וזהו סוד לאם **תב"ה** רשך עכ"ל ומביאו בספר ילקוט ראובני פרשת שמות ע"ש :

אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: ח"ם יקול יתגדל עד לעילא ואומר :

תִּתְקַבַּל צְלוֹתְכוֹן וְתִתְעֲבֵיד בָּעוּתְכוֹן וּצְלוֹתְהוֹן וּבָעוּתְהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל קֳדָם אֲבוּנָא דְבִשְׁמַיָּא: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְסִיַּעְתָּא וּפוּרְקָנָא וְרַוְחָא וְחִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי עֲלֵיכוֹן וַעֲלָנָא וְעַל כָּל קְהָלְהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְאִמְרוּ אָמֵן: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וכו':

ונהגו עתה לקרות פטום הקטרת וזה נוסחה

אַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאָךְ כַּכָּתוּב בתורתך

ענין פטום הקטרת סודו רב וגשא וז"ל הזו' פ' וירא דף ק' ע"ב. א"ר פינחס זמנא חדא הוינא אזיל באורחא וערעית באליהו אמינא ליה לימא לי מר מלה דמעליא לברייתא: א"ל קיים גזר הקב"ה ועאלו קמיה כל אלין מלאכיא דממנן לאדכרא חובי דבר נש דבעדנא דידכרון בני נשא קורבניא ויימרון ברעות נפשא ולבא עיינא דקטרת דיתבטל מותנא מנייהו וכו' ושם מגלה מעשה דר' אחא דאזל לכפר טרשא וכו' ויעץ להם לומר פטום הקטורת וניצולו מהדבר ע"ש. ובס"פ ויקהל אמרו שם לית לך מלה בעלמא למתבר ליה לסט"א בר קטורת דלית לך מלה חביבא קמי קב"ה כקטרת מלה דא גזירת קיימא קמי קב"ה דכל מן דאסתכל וקרי בכל יומא עובדא דקטרת ישתזיב מכל מלין בישין וחרשין דעלמא ומכל פגעין בישין מדינא בישא ומהרהורא בישא וממותנא ולא יתזק כל ההוא יומא דלא יכיל סט"א לשלטאה עליה ואצטריך דיתכוון ביה א"ר אי בני נשא הוו ידעי כמה עלאה איהו עובדא דקטרת קמי קב"ה הוו נטלי כל מלה ומלה מניה וסלקי ליה עטרה על רישייהו ככתרא דדהבא ומאן דאשתדל ביה בעי לאסתכלא בעובדא דקטרת ואי יכוין ביה בכל יומא אית ליה חולקא בהאי עלמא ובעלמא דאתי ואסתלק מותנא מניה ומעלמא וישתזיב מכל דינין דהאי עלמא מסטרין בישין ומדינא דגיהנם ומדינא דמלכו אחרא והאריך ושם אמר קטרת קטיר קטירו נהיר נהירו אעבר זוהמא מעלמא דאיהו תקונא דכולא דלית אתחבר בה"א ה"א אתחבר בוי"ו וי"ו סליק ואתעטר בה"א ה"א אתנהיר ביו"ד וכלא סליק רעותא באין סוף והוי כולא קטירו חד וכו' עכ"ל כי אני קצרתי. ובר"מ ס' פינחס דף רכ"ד ע"א האריך ג"כ גם בזוהר שיר השירים האריך להגי' בסגולת פטום הקטרת ובשבח שאומרו בכל יום פעמים וכזה תהיה התפלה בתכלית השלימות כמי שענין בסדר הקרבן שנתקנה כנגדו ועיין בת"י ז"ל ובס' המוסר כי שם האריך ובס' סדה"י האריך ג"כ ומסיים שאמירתו בכוונה גורמת לנו ברכה והצלחה והרווחה בכל מעשי ידינו ומעשיר ואינו בא לידי עניות הזהיר בו כמו שמצינו בכהנים שמקטירים אותו שכל כהן שזוכה בו פעם א' לא חוזר להקטיר פעם אחרת מפני שנתברך במעשה ידיו והיו הכהנים שלא זכו בו מעולם מפיסים בו כדי לזכות

בְּתוֹרָתֶךָ ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם׃ וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם

לזכות בהקטרתו להתברך בברכות מזונותיהם עכ"ל ועיין בס' מעבר יבק דף קמ"א ע"א וכו' : **ודע** שבה מקומות נהגין לומר פטום הקטרת רק בשבת והטעם לפי שבחול העם נחפזים לצאת למלאכתם ואמרי' שאמירתה במקום הקטרה וחיישינן שמא יחסר א' מסמניה ואמרי' בזה חיסר א' מסמניה חייב מיתה וכ"כ רמ"א בש"ע סי' קל"ג וכ"נ דעת הכל בו בהגהה פירושה בה' שבת. מצאתי ע"א להרי"ץ וז"ל חז"ל יסדו לומר בשבת פטום הקטרת שבשבת יש נשמה יתירה והקטרת כנגד הנשמה דארז"ל כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ולא הגוף הוי אומר זה הריח ולכך היה מזבח הזהב נתון בהיכל ומקטירין עליו הקטרת רמז לנשמה החשובה ומזבח הנחשת רמז לגוף ולכך היה נתון בחוץ ונחשבת עכ"ל. ועוד ע"א כי כל הנחלה בשבת מסוכן יותר ממי שאירע לו חולי בשאר הימים ולכך אומרים אותו בשבת לעצור המגפה והחלאים (שם). וכ"נ מהשבלי"ל שלא היו נוהגים לאמרו בחול ומ"מ עכשיו נוהגים לאמרו גם בחול מטעם הזו' הקדוש וכ"פ בכלבו משם מנהג מקצת מקומות שנהגו כן וזכר לפיטום הקטורת שהיתה בבקר ובערב וסיים ומנהג יפה הוא ע"כ. ונהגו לאמרו בנחת בניגון מתוק כדי שלא יבא לידי דילוג או הבלעת תיבה ומנהג יפה הוא וכ"כ בסו"ה סי' נ': **ויאמר** מעשה הקטרת כלל ואח"כ פרט בתחי' אומר הפסוקי' בניגון ובטעמי' ואח"כ פרט ענין פטימתו : **ויאמר** ה' אל משה קח וכו'. בתנחומא פ' תצוה מהו קטרת קדושה טהרה רחמים תקוה. ולשון קטרת שלשה קיטור ותימרות עשן (רש"י שם): **הקטרת** נעשית בכל שנה ושנה ועשייתו מצות עשה כמפורש כאן וי"א סמנים נאמרו לו למשה מסיני ונתפרשו בתורה ד' מהם והשאר הם הל"מ ומניינם רמוז בכתוב . סמים. מיעוט סמי' שנים. נטף ושחלת וחלבנה ג' הרי חמשה וחזר ואמר סמים כוונה סמים אחרים כמו אלו הרי י' ולבונה זכה הרי י"א ועיין רש"י ומהר"ם בהגהה והרא"ם : **נטף.** הוא צרי הקטף היוצא מעץ הצרי: והשחלת והצפורן שנותנין אותם בני אדם במוגמרות : **וחלבנה.** כמו דבש שחור וריחו קשה והוא ברק אינגוש בערי יון (רמב"ם פ"ב מה' כלי המקדש) : ורב"י בפירש נטף הוא צרי וקורין לו טריאק"ה הרב בעל מנחה בלולה תמה מאד ועיין הרמב"ן ז"ל ומסיים ודעת חז"ל בזאת הנקרא בל' לעז בלסמ"ו : **ממולח.** תרגומו מערב וכ' רש"י ממולח יהיה וטהור יהיה וקודש יהיה דהיינו שיהיה מעורב ומבלל הקדש וכו' מ"ב פי' ממולח מתוקן כל קביל דמלח היכלא. או רצונו שידוקו הסמנים היטב כל א' בגוף חבירו כמו שנכנס המלח בגוף הנמלח וחז"ל אמרו שהיו נותנים בקטרת רובע מלח סדומית ועיין בגור אריה פ' תצוה באורך וקרוב לזה: **ושחקת** ממנה הדק. לא אמר אותה שמבור שהיו שוחקין כל א' מהסמנים לבדו ואח"כ מערבין אותה (לקח טוב) : **לפני העדות** . מזבח הפנימי . שהיה מכוון לפני העדות (רש"י) : בבקר בבקר וכו'. מצות עשה להקטיר בבקר ובין הערבים . לא הקטירו בבקר . יקטירו בין הערבים (עיין הרמב"ם וס' לקח טוב) : **בהיטיבו.** ל' ניקוי הבזיכים של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר (רש"י) : **ובהעלות.** כשידליקם להעלות להבתן. **כתב** הרמ"ם פרשת תצוה בכל יום מקטיר משקל ג' דינרים שהוא חצי המנה . בבקר בהיטיבו הנרות וחצי המנה בערב בעלות את הנרות ע"כ. נמצאו ק' דינרים בכל יום וכ"כ רמב"ם פ"ג מה' תמידין ומוספין :

הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהֹוָה לְדֹרֹתֵיכֶם: תָּנוּ רַבָּנָן פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד. שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ. שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה וּשְׁלֹשָׁה מָנִים יְתֵרִים שֶׁמֵּהֶם מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וּמַחֲזִירָן לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּדֵי לְקַיֵּם בָּהּ מִצְוַת דַּקָּה מִן הַדַּקָּה וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ וְאֵלּוּ הֵן הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מוֹר וּקְצִיעָה. וְשִׁבֹּלֶת נֵרְד. וְכַרְכֹּם. מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר: קְלוּפָה שְׁלֹשָׁה. קִנָּמוֹן תִּשְׁעָה.

בורית

פטום הקטרת. תרגום ירושלמי אית חבר יוקח דיפטיס: והיינו כתישת הסמנים ותיקון הקטורת וכן פטום ואינו ל' דכן כמו בור בל פטם (כלבו). והיינו בהשס"ח מנים היו כותשים אותן ביחד ולא היו מפטמים למחלה לפלים ולרביע כמו שאז"ל פיטמה לחצאין כשרה (שם); מנים. ליטראות והיו מקטירים פרס דהיינו חצי מנה בבקר ופרס בין הערבים כמלא השס בס"ה מנים. ובמשאי בס"ה מנים שהיו במקדש אסמכוה אקרא דכתיב שלחיך פרדס רמונים כמנין שלחיך (ס' ירחים סי' של"ד): **ושלשה** מנים יתרים. פי' הן השלשה מנים הנשארים; ומחזירן למכתשת נוטל ממנה מלוא חפניו כדי לקיים בה מלות דקה מן הדקה כדתנן ביומא בכל יום היתה דקה והיום דקה מן הדקה וזה היה מלבד חצי המנה של שחר וחצי המנה של שחרית כדרך שאר הימים (רש"י פ"ד דיומא וכל בו): **ומחזירן** למכתשת. פי' באותה מכתשת שעשה בלגתה (שם). ולפ"ז הלמ"ד בפתח דקאי למכתשת הידוע וכן המנהג. וכ' רמב"ם פ"ב מה' כלי המקדש פעמים בשנה היו מחזירים הקטרת למכתשת בימות החמה היו מפזרים אותה כדי שלא תתעפש ובימות הקיץ היו צוברין אותה כדי שלא יפוג ריחה ע"ש ובכ"מ: **וי"א** סמנים. וסמכוה רז"ל מן הפסוקים כמ"ש לעיל: **הצרי**. הוא נטף האמור בתורה שנוטף מעצי הקטף ביולא מן הצרי כמ"ש רשב"ג לקמן וקורין לו בערבי למ"ג אלנבאן: והצפורן הוא שחלת האמור בתורה כדמתרגם טופרא ובערבי קורין לו אל'פתר אלנבל'ור והוא בורם עשב הלק ומאדיר כצפורן (רש"י). ואינו אותו צפורן שמתגדלות בו הנשים (מהר"י וגה): **והלבנה** בערבי לבאן. משקל ע' ע' מנה מאלו הד' סמנים: **מור**. בערבי מסך (וזהו ביטת רמב"ם והראב"ד חולק וכתוהו הכריע הרדב"ז בס' מגן דוד ואמר שהוא הנקרא בערבי מר הכבי וריחו חזק וטוב. ועליו אמר שלמה אריתי מורי עם בשמי והוא שרף האילן: **וקציעה**. כן שמה בערבי והיא קדה ודומה לפינס הנק' רוע"א ובערבי סד'אב כדאמרי' אין מרכיבין פינס ע"ג קדה לבנה מפני שהוא ירק באילן (כ"כ). והר' סעדיה גאון כ' שהוא אלקב"ע ובס' המספיק כ' שלא נודע אמיתת פירושה ע"ש ערך קנ"ע: **ושבלת** נרד בערבי סנבל אלגאהדין ונק' שמו שבלת נרד מפני שהוא דק כשער שבולת: **וכרכום**. בערבי זעפראן; משקל י"ו י"ו מנה. מאלו הד' סמנים: **קשט**. בערבי ק'סט: **קלופה** ג'. היא קליפת עץ ובערבי קשר סליכ'ה. קלופה הקו"ף בשו"א. (המפרש בילקוט פ' תשא): **קנמון** ט'. בערבי הוא ע'וד אלמיי"ג: **הרי** אלו י"א סמנים בשולין למנין שס"ח מנים ולא נודע למה נותן מאלו ע' ומאלו י"ו אלא יראה כי לפי חוזק הסמנים וקביותן היה מרבה וממעט. מן החזק היה מיקל משקלו ומן הקל נותן יותר (רד"א וכ"ב). ומוסיפין עוד על אלו הי"א סמנים שלא משקל (רד"א): **בורית**. עשב שמכבסין בו ונק' אהלא ותרגום והזכותי בבור כפי ודכיתי באהלא ידי ובערבי לאשנ'ן: **כרשינא**. בערבי אבגלן.

והוא

בורית כרשינא תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלת וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חיור עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא. אם נתן בה דבש פסלה. ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה: רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי

אינו

והוא עשב הנק' בערבי ג'אסול והוא מכבס הבגד כמו הבורית או יותר: תשעה קבין משניהם: יין קפריסין. לקמן מפורש: חמר חיור. פי' יין שאינו לבן מכל וכל ולא אדום (רד"א): פי' דק"ל אמאי קאמר חמר בלשון תרגום של יין שע"כ נק' חמר ע"ש אדמימותו שכן בל' ערב קורין לאדום אחמר. והדר קאמר חיור שפירושו לבן וזה הלשון סותר לזה הלשון אלא מוכרח דכוונתו לומר שאינו לא אדום ולא לבן ועיין רד"ק תהלים פ' ויין חמר וכו': **עתיק.** פי' ישן: **מלח** סדומית. רובע. פי' רובע הקב (רד"א). נר' דלא היה גורס הקב וכדקי"ל סתם רובע הנזכר במשנה או בגמ' הוא רובע הקב וכן מחקה האר"י ז"ל והמנהג לגרסה בפירוש ואין הפסד: **מלח** סדומית. רז"ל למדו זה ממ"ש כתוב ממולח טהור קודש והוא מלח גסה ונותנים אותה בקטרת ותבוא על כל קרבנך תקריב מלח (כ"ג). וי"א שהוא מלח דקה ביותר וזהו שאז"ל שמסמא את העינים לפי שהיא נדבקת בידים ואינה נראית מפני דקותה ואיני יודע למה רובע (שם). ומה שנותנין בה מלח סדומית דוקא ולא מלח דעלמא לפי שהוא ממולח מן הכל (הרי"ן). ורש"י כ' פ"ב דבתרא שהוא עשב וקשה כאן ובערוך כ' מלח סדומית אינו נימוח במים עד שישחק ובפסקי תו' בכריתות כתבו דלא היה מערב המלח בקטרת דאפי' למ"ד דבעינן מלח היינו בשעת הקטרה דכל העולים טעונין מלח וכ"כ בס' באר שבע ז"ל: מעלה עשן. הוא גם עשב ולא היו מכירין אותו אלא אנשים יודעים שהיה הלכה בידם איש מפי איש ועשנו עולה כמקל ואינו מפלש לכאן ולכאן ולמדו זה ממה דכתיב וכסה ענן הקטרת את הכפרת ולא ימות הא אם לא נתן בה מעלה עשן חייב מיתה (רד"א). והב"י א"ח סי' קל"ג כ' ב' מהרי"א דלא יתחייב מיתה על חיסור מעלה עשן רק על חיסור א' מסמניה ע"כ וגם' באר שבע מס' כריתות תפס עליו מהגמרא ע"ש. וגם' בשער אפרים סי' ע"ז הביא בעד הב"י שכוונתו לומר שנתן בה עשב אחר במעלה עשן אף שאינו מחסר עקום כמקל אבל כשלא נתן כלל שום עשב במעלה עשן א"כ במודה הב"י דחייב מיתה וכ' על זה מהרח"א בפ' אחרי מות וז"ל ולייתא דהרמב"ם לא חייב על חיסור מעלה עשן רק ביוה"כ כמ"ש סוף הל' עבודת יוה"כ. ואלו בהל' כלי המקדש דמיירי בקטורת שבכל יום מימי השנה לא כתב רק חיסר א' מכל סמניה חייב מיתה. הרי דלא פסק הר"ם דמחייב על שאר השנה ותימה שהביאו ממ"ש רבינו הל' יוה"כ להקשות למוהרי"א ולא קשיא מידי עכ"ל וצ"ע שם: **כפת** הירדן. עשב הוא שגדל על שפת הירדן והוא היורד (כ"ב) ומצוי בגינות הוורדים. וכן אחז"ל אין עושין גן בירושלים חוץ מגינת ורדים לצורך הקטרת (רי"ן). וי"א שהוא הכוסס הנק' בערבי ענב"ר והוא גדל בירדן: **אם** נתן בה דבש פסלה. שנ' כי כל שאר וכל דבש. ומה שאסרה תורה שני אלו לרמוז לנו שהקב"ה שונא מי שהוא מדבר א' בפה וא' בלב כי הדבש טוב ומתוק בפה ומזיק בבטן. והשאור רע לפה וטוב לבטן כי ממית התולעים (הרי"ן). ובספר החינוך כ' הטעם בהרחיק השאור לפי שהוא נעשה בשהייה גדולה. מקרבנו יקח דמיון לקנות מדת הזריזות והקלות והמהירות במעשה הש"י וטעם הרחקת הדבש לרמוז שימנע האדם מלרדוף אחר המאכלים המתוקים לחכו כמנהג הסובאים והזוללים וכו' רק אל המאכלים הצריכים לשמור בריאותו. ד"א לפי שהשאור מגביה עצמו וכן הדבש מעלה רתיחתו הרבה ולכן נתרחקו לרמוז כי תועבת

ה'

אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָא לְמָה הִיא בָאָה כְּדֵי לְשַׁפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין לְמָה הוּא בָא. כְּדֵי לִשְׁרוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה. וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ. אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:
תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים

פטמה

ה' כל נגה לב: **ואם** חיסר א' מכל סממניה חייב מיתה: פי' וכסה ענן הקטרת וכו' ולא ימות בזמן שביא קטרת כהלכתה בכל סממניה לא ימות הא אם חיסר א' מכל סממנים הויא ביאה ריקנית וחייב מיתה (רש"י): **רשב"ג** אומר הצרי וכו'. לא בא לחלוק אלא לפרש מהו צרי: **שרף** הנוטף. הוא הלחות הנוטף מן האילן ובערבי למ"נ: **כדי** לשפות בה את הצפורן. ה"ג כדאמרי' בו שפין את הקטורת והטעם לפי שהצפורן היא שחורה וכדי שלא תשחיר את שאר הסממנין מלבנין אותו בבורית (כ"ב). וכ"ה הב"י סי' קל"ג ועיין בס' המספיק ערך בוף: **יין** קפריסין. יין צלירי לפי שהוא שמוך (פר"ח). י"א שהוא שם מקום נקרא קפריסין שהיה היין שלו חזק הרבה וי"א שהוא היין שמשליכין בו צולבי הקפריסין קורין לו בערבי עס'אלג אלכב'אר (בס' המספיק פירא'ן אלק'פאר רד"א): **לשרות** בו. מן וכל משרת ענבים (רד"ק): **כדי** שתהא עזה. פי' שיהיה ריחה חזק שאותו היין הכא מקפרים עז וחזק ומחזק ריח הצרי (כ"ב): **מי** רגלים יפין לה. פי' לצרי (שם). וי"א לצפורן: **מפני** הכבוד. לפי שהפיטום נעשה בעזרה ואין נכון (להכנים) להכנים שם מי רגלים לפי' לא היו שורין אותה שם מפני הכבוד שהם לא מפני הכבוד לא היו מניחין לשרות מפני ריחן שהרי הלבנה ריחה רע ומגויה עם שאר הקטרת (שם). וי"מ מי רגלים מעין א' ששמו רגלים וא"א מי רגלים ממש חלילה שלא עלה על לב אדם לשרות בהם שאר הקטרת (שם). וז"ל הרי"ץ י"מ מי רגלי' ממש וי"מ מים ממעין עין רוגל ע"כ: **וא"ת** מאי מפני הכבוד דקאמר וי"ל שלא יטעו בני אדם השומעים מי רגלים (שם). וגם' בהר שבע הטנה בהם מי רגלים ממש ע"ש. והרד"א כ' שאין מכניסין מי רגלים במקדש מכלל דבמקדש היו שובין אותה אבל אם היו שובין אותה בחוץ כיון שהוא מעורב עם שאר סמנים בטל כנגדם ומותר להכניס שאינו מי רגלים עכ"ל. וא"ת מנ"ל שאין מכניסין מי רגלים למקדש והלא קרבו ופרשו קרב לגבי המזבח וי"ל דלית לן אלא מאי דאמור רבנן: **וא"ת** וכי מאחר שאין מכניסין מה לו לתנא להודיע שמי רגלים יפין לה דהכי השיבו בגמרא מסייע ליה למ"ד כל מעשיה היו בקדש והודיענו התנא כי מי רגלים יפין לה ולמה אין שורין אותה בהם מפני שצריך לשרות אותה בפנים ואין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד שאל"כ הייתי אומר שורין בחוץ ומכניסין בפנים. עוד י"ל שהשמיענו שהפטום במשקל ממש להריח בה חייב כרת אעפ"י שחסר שמי רגלים שהרי מי רגלים יפין לה אלא שאין וכו' וכ"מ מדברי הרמב"ם ז"ל שאם כיון המשקולות. אעפ"י שלא כיון השרייה חייב. עוד י"ל שאם יבא מפטם בקי ויאמר והלא מי רגלים יפין לה נאמר כבר קדמך התנא וכי תימא ליתני אין שורין אותה במי רגלים הוה מקשינן עליה פשיטא ולכך הקדים והלא מי רגלים יפין לה והשתא נייחא לבון והלא (רדב"ז ח"א סי' נ"ס): **הדק** היטב. שמעתי בו ב' פירושים שהשוחק עצמו אומר כך בעת שחיקתו לפי שהוא ההבל של שוחק גורם ניכנס קלא לחלוחית של סמנים ועי"כ יודקו היטב וזהו מפני שהקול יפה לבשמים. ופי' שני לפי שיש לאדם יגיעה כששוחק כדרך כל עושי מלאכה בכח וכשהאדם מדבר בענין אותה מלאכה יש לו נחת מעט ומתחזק כוחו בעת נשימת הדבור הדיבור ובענין זה שמצינו גם בשאר עושי מלאכות בעוטים כן לזרז עצמם ועיין בשלטי הגבורים

פ'

פְּטָמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמָעְנוּ
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה
לַחֲצָאִין וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:
תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה
הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין וְעוֹד תָּנֵי
בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ
אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ. וְלָמָּה אֵין
מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל
שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיהוָה:

כשיש

פרק אין מעמידין לענין המשוררים בשעת מלאכתם או בשעת משא לייפות כוחם דלאו איסור עבדי יע"ש ונמצא לפ"ז דיפה הוא לבשמים שידוקו יפה מחמת חוזק כח השוחק ויש רוצים לגרוס ה"א דבשמים בפתח לפ"ז. ואין צורך לזה כי תכלית התועלת בקול הוא לבשמים שידוקו יפה לאו לשוחקים עצמם. והכלבו כ' הדק היטב פי' קול המאמר הזה הוא יפה לבשמים שהדבור הזה יוצא הבל מפיו שהרי אלו התיבות יוצאות מן הגרון עכ"ל: **פטמה** לחצאין. פי' שלא נעשה אלא קפ"ד מנים ביחד שאין חצאים של שס"ח כשרה (כ"ב): לשליש ולרביע לא שמענו. פי' לא שמענו מרבותינו אם כשרה אם לאו (בה). והרב דבר משה פי' חצי מכל סמן וסמן אבל לשליש ולרביע לא שמענו **אר"י** זה הכלל אם כמדתה כשרה. כלומר אפי' פרס בשחר ופרס בין הערבים כדאי' התם בכריתות וכ"כ רמב"ם בפ"ב מה' כלי המקדש וז"ל פטמה מעט מעט במתכונתה כשרה אפי' פיטם פרס בשחרית ופרס בין הערבים נ"א אם כמדתה כשרה ולא כמ"ד לשליש ולרביע לא שמענו ולחצאין דקתני לאו דוקא אלא הכל תלוי במתכונתה אפי' מעט מעט (ע"ש ח"ב סי' קכ"ד): **תני** בר קפרא וכו' היתה באה של שירים של שלשה מנים שמשייר בכל שנה ושנה מחפינתו של כהן גדול שאפי' ישמעאל בן קמחית שהיה גדול שבכולן לא היה חופן אלא ד' קבין כמפורש במס' יומא דף מ"ז ע"א וכשמגיעין לסוף ס' או ע' שנה רבו אותה השיירים שלא היו צריכין אותה שנה אלא קפ"ד מנה שהם חצאין של שס"ח ואמר דבר מסופק לס' או לע' שנה לפי שלא היו החפינות שוים שבכהנים גדולים יש שחפניו גדול ויש קטן עי' כ"ב באו' ועיין רש"י בכריתות. וק"ל על לשון הכלבו שהכאן דקאמר שאפי' ישמעאל וכו' מאי ראייה מייתי מניה ומאי רבותא דקאמר אפי' וכו' דהרי קב א' עולה בקירוב לחשבון הג' מנים וק"ו ד' קבין וצ"ע. ופשיטא שלא דברו ממנו כי אם במלאת דבזית בכהנים או יותר מעט או חסר מעט: **וא"ת** והלא כל מותר הס' שנה (דהיינו הג' מנים יתרים). אינו כי אם ק"פ מנה וחצי הקטרת הוא קפ"ד כ"ש כשתחלק פרס לכל יום כפורים לחפינת כ"ג (מהג' מנים עצמן). שהן ל' מנה לס' שנה. וי"ל שהיה שם מותר ס' רבעי קבין של מלח סדומית רובע לכל שנה שהרי שס"ח מנים היו מסמני הקטרת (לבד רובע הקב מהמלח). ומה שהיה מתפזר בשעת שחיקה דא"א בלאו הכי אפי' לנקיאין וזריזים הכרעות שמשקולות היו שם ומלוא רובע הקב (הרדב"ז ח"א). ובתוס' פ"ק דשבועות כתבו דמלוא חפניו ליוה"כ הוא חצי מנה כשאר מכל שנה שני מנים ואלים נמצא לע"ב שנה ק"ף מני' ועוד חסר ד' מנים לפלגא דשס"ח ולא דק והא דקאמר לס' שנה יכול להיות שהכלים ס' שנה בשתי שנים פשוטות זו אחר זו עכ"ב: **קורטוב**. שם מדה קטנה (כ"ב) והוא דרסה ומלי (ס' המספיק): ולמדנו בר קפרא שהיו בקיאים בפיטום ולא נמנעו אלא מפני האיסור והנכון בזה דהד"א אין דבש אסור אלא בעיניה אבל ע"י תערובת לא קמ"ל כי כל שאר כל דבש וכל לרבות תערובתו (רדב"ז ח"א סי' קל"ה): **מפני** ריחה. שהיה נודף ריח טוב מהמנה ביותר (כ"ב): **כשיש** ח"ו מות בעיר אומרים כאן רבון העולמים וכו' וכ' בס' אה"י סגולה לזמן המגפה יאמר ערב ובקר פטום הקטורת גם

ויאמר

כשיש ח"ו מית בעיר אומרים כאן נוסח זה ובשבת וי"ט אין אומרים אותו שאין צועקין בתחנה בשבת וי"ט:

רבון העולמים באנו לחלות פניך שתעצור המגפה מעלינו ולא תתן המשחית לבא אל בתינו ורחם עלינו ועל טפנו ועל עוללינו ועל כל ישראל עמך וקבל תפלתנו כמו שקבלת קטרת הסמים שהקטיר לפניך אהרן הכהן כאשר החל הנגף בעם שנאמר ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני יהוה החל הנגף: ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם: ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה: וכן פנחס שנאמר ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה וכן דוד שנאמר ויבן שם דוד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים ויעתר יהוה לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל:

כי אתה אבינו. ולך תלויות עינינו: רפאנו יהוה ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה: שכן כתוב בתורתך והסיר יהוה ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך:

יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יהוה צבאות אשרי אדם בטח בך: יהוה הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות

ויאמר ה' אל משה קח לך סמים וכו' פנים ואחור גם פסוק ה' צבאות וכו' כל פסוק ג"פ ואח"כ יאמר כולה כאחת ג"פ ואח"כ יאמר ג"פ פ' ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם וכו' ג"פ והורידו לאיש מנחה מעט צ'רי ומעט ד'בש נ'כאת ול'וט ב'טנים וש'קדים (ור"ת שלהם שם צדנלב"ש ויש שמצרפים גם יו"ד של בטני"ם בזה השם כזה צדנליב"ש עיין משנת חסידים שיהו ותשובתו וגם בהורך מביא תיקון לזמן המגפה בשם' תיקון המגפה דף ק"ג ע"ב ואילך גם בש' המ"י ח"ב ע"ב: ואח"כ פ' ויקרא משה אל כל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וכו' ג"פ בכוונה גדולה.. גם פ' שמע בכללה ז"פ ויהי נועם ז"פ ופ' אתה סתר לי ז"פ עכ"ל: ה' צבאות וכו' קבעו אלו הג' פסוקים כאן לפי שהן מסוגלים לבטל ילה"ר ומחשבות והרהורים רעים כמו שהודיע המגיד למהר"י. קארו ז"ל ושם מעין פטום הקטרת בסגולתו כן כתוב' בזהר ויקרא שכתבנו לעיל והביא מאמר תנא דבי אליהו כאן בסוף התפלה כדי לרמז לאדם על הלימוד: מובטח לו שהוא בן העוה"ב. כי העוסק בתורה לשמה הוא דבק בוי"ו שבשם הוי"ה שכן ת"ת נקרא בן כידוע עיין מאכ"ח ח"ג כי' ל"כ ולזה לא אמר יש לו חלק לעוה"ב אלא בן (שם) עיין בסוף ההגה דשבת: אל תקרי הליכות אלא הלכות. דקשיא ליה לתנא מאי הליכות עולם בהעולם אינו הולך ומתנועע כי הארץ לעולם עומדת וכיון שאמר עמד וימדד ארץ וכו' איך יאמר הליכות עולם לו לכן אמר דקאי על התורה שקבלוה ישראל משא"כ האומות

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהֹוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהֹוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהֹוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: ונהגו שהחזן קורא לעם עתה בקצת הלכות כגון פסקי הלכות הש"ע או הרמב"ם בעבור אותם המקדימים לצאת למלאכתם תכף אחר השלמת התפלה שבזה יהיה כמחון בחלק לעוה"ב כדאמר התם כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו וכו' וכשמסיים החזן לקרות מתחילים ואומרים רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר רָצָה הַקָּדוֹשׁ

ברוך

האומות שלא רצו לקבלה ובשביל כך היה ראוי להחריב העולם אולי ישראל שקבלוה. זש"ה עמד וימודד ארץ אם ראויה להתקיים ראה שלא קבלו התורה ואפילו ז' מצות לא קיימו כדאי' בב"ק פ"ד ולכן ויתר גוים התירן להם: ויתפוצצו הררי עד לחזור לתוהו ובוהו אמנם כשישראל קבלוה הליכות עולם לו גרמו לקיום העולם ולפי שהליכות אינו מדוקדק לכן אמר א"ת הליכות אלא הלכות כי הליכות חיר"ק עם יו"ד והלכות היו"ד בקמ"ץ שמורה על אל"ף הנעלם ואותיו' יהו"א מתחלפים ומזה למדנו שהעוסק בתורה כיון שהעולם מתקיים על ידו מובטח לו שהוא בן העוה"ב (גבול בנימין ח"ב דף ל"ב ע"ד): ובס' דת ודין דף כ"ח ע"א פי' דהוקשה לתנא תיבת עולם השנייה דס"ל לפסוק לומר שאו נבעות עולם הליכותיו לו והכינוי קאי למלת עולם דסמיך ליה ודאי דלדרשה קאתי אל תקרי הליכות ומובטח לו שהוא בן העוה"ב יעוש"ב: **ת"ח** מרבים שלום בעולם. וא"ת והיאך הם מרבים שלום יותר מזולתם וי"ל לפי שהת"ח תמיד עורכים מלחמות בשערים המצויינים בהלכה זה אוסר וזה מתיר זה פוטר וזה מחייב. במה תאמר מה להם ולצרה הזאת. ויהי כמשיב ורב שלום בניך כי הדרגה הבאה בסופה ושלום ואמת. וכפי הנהגתם כאן ישפיעו עליהם מלמעלה רוב שלום והשקט עיין בס' כ"ח פ' חוקת סדר שני ועיין בס' גבול בנימין ח"א דף כ' ע"ב בארוך: **אל** תקרי בניך אלא בוניך. וי"ג אלא בניך הנון בדגש והכל סגנון א' (שם): ודרש כך משום דק"ל בשינ"ל ורב שלום או רב שלומם וקאי אבניך דרישא דקרא ותו לא צריך לומר בניך פעם שנית. משום הכי דיתורא הוא. דריש לה לשון בנין כי הם בונים העולם בפועל (שם). וזה לפי שהשלום הוא א' מג' עמודים שהעולם עומד עליהם כדתנן על ג' דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום ולולי המעמיד היה כביכול חרב לכך קאמר עלייהו בניך ל' בנין שהם הבונים הרבות למו. וחתם באלו הפסוקים המוזכר בהם שלום כדי לחתום בשלום כדאי' ברכה פ' כלא הגדול השלום שאין חותם כל התפלה אלא בשלום אע"ג דהתם אפשר דקאי אי"ח. מ"מ החיתום מדבר יהיה מה שיהיה וכ' הרב המ"י ונהגו לומר בחול ובשבת א"ר אלעזר וכו' לפי שיש בו ז"פ שלום להבריח ז' כנפים דסמא"ל שלא יתאחז בתפלה ע"ש בה"א דף נ"ה ע"ב: **ר' חנניא** וכו'. קבלנו בזה לפי שר"ח בן עקשיא לא היה לו בן לכך מזכירים אגדה זו שיצאה מפיו כי שהחכמה תחיה בעליה. ויש לו להשיב נפש טוב מבנים ומבנות שם עולם ואומרים אותו אחר משנה ואגדה והלכות בכל מקום שרוצים לומר קדיש דרבנן והרמב"ם בסוף אבות ומכות כ' שנהגו לאמרו בסוף משנה ואגדה לפי שהוא כיום נוסח המנהג מ"מ שם בדפוסים ובס' כף נחת לפי שאין אומרים קדיש דרבנן על המשנה אינה לדברי הרמב"ם והוסיף מזה כ' בחבורו בנוסח הקדיש וז"ל כל י' מישראל או יותר שקורין בתורה שבע"פ ואפי' במדרש או אגדה וכו' כ"כ האחרונים יעויין בספריהם ובס' מע"י ח"ב סי' י"ב כ'

דהכיא

בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: ואומר ש"צ קדיש דרבנן וזה נוסחו:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא. (אָמֵן). דַּעֲתִיד לְחַדָּתָא עָלְמָא וּלְאַחֲאָה מֵיתַיָּא וּלְמִפְרַק חַיַּיא.

דהטיא דסוף אבות איירי לפי המנהג שנהגו שעם כך לא מן הדין: **רצה** הקב"ה לזכות את ישראל. הקשו הראשונים ז"ל דאדרבה אם היו המצות מעטים כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול אבל ברבויים יתחייב שאם יחטא אדם באחת מהם יאשם ותירצו דאדרבה אם היו מועטות מי ומי שיכנס אבל אחר שהם מרובות זה זוכה באחת וזה זוכה בא' וחבירו באחרת לכך הרבה להם תורה ומצות שאם לא יקיים זאת יקיים האחרת ובזה יזכו כל ישראל א"נ שיש הרבה מצות שהשכל מחייבם ולא היה ראוי לצוות עליהם אמנם רצה הקב"ה לזכותם וצוה עליהם דגדול מצווה ועושה. ואמר תורה כנגד דברים שאין השכל מחייבם. **ומצות** כנגד דברים שהשכל מחייבם. ואחרים פי' תורה כנגד הרזים והקדמות הנלמדות מסיפור התורה כמו ענין יציאת מצרים שהכוונה בהם וכיוצא בהם להורות יכלתו ית' ומציאותו והשגחתו ומהם תצא תורה. ומצות כפשוטו (כל זה תמצא בס' כ"ח פ' בהעלותך בארוך ע"ש): וכתב ב' ס' את דת סוף פ' בחקותי מדקדק במה היו חייבים ישראל שרצה לזכותם ואם הם חייבים מה יועיל ריבוי תורה ומצות דהא כתיב אשר לא ישא פנים ומתרץ עם מאי דקי"ל דכשיש שתי צרות אין מתפללין אלא על אחת כדכתי' ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת כדאי' בתעניות. גם אחז"ל כשאמר דוד אחת שאלתי מאת ה' וכו' א"ל הקב"ה לדוד בתחלה אתה אומר אחת שאלתי ואח"כ אתה שואל כמה שאלות לחזות בנועם ה' וכו' א"ל רבש"ע לא יהא העבד שוה לרבו ממך למדתי שבתחלה אמרת מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ואח"כ פתחת עלינו במצות הרבה ש' ללכת בכל דרכיו וכו' לז"א רצה הקב"ה לזכות כי יש צד חיוב לישראל במה ששואלין להקב"ה בכל יום כמה שאלות ומחוייבים על הדבר דהא לא מצלינן אתרתי והקב"ה הקדים רפואה למכה שא"ל בתחלה כי אם ליראה ואח"כ הרבה להם תורה כל כך כדי שלא יהא להם פתחון פה לשטן ויאמר גם אלה דברי דוד עכ"ל והרמב"ם כ' מעיקרי הדת להאמין שכשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצות מאהבה בשלימות יזכה בשבילה לחיי העוה"ב לכן אמר ר"ח כי ברבוי המצות א"א שלא תעלה ביד האדם מצוה א' בכל ימיו בשלימות ותזכה נפשו באותו מעשה ומביא שם ראיה על זה וטעם הפסוק ה' חפץ לצדק את ישראל למען כי יגדיל תורה ויאדיר יע"ש והרד"א מביאו בתפלת מוסף דשבת: **נוהגים** לומר יתגדל דעתיד וכו' עפ"י הרמב"ם ז"ל שכתבנו לעיל. וכ"כ השה"י דף כ"ז ע"א וז"ל ואחר הלימוד יאמר קדיש דרבנן והוא דעתיד וכו' ונק' קדיש דאגדתא והוא א' מהדברים שהעולם מתקיים עליהם כמ"ש בגמ' אקדושה דסדרא ואמן יש"ר דאגדתא עלמא מתקיימא וכו' יע"ש: **ואם** יש יתום על אביו ועל אמו אומר הוא קדיש זה והוא נק' **קדיש יתום** לפי שנהגו להניחו ליתומים לאמרו וכן מפורש להאר"י ז"ל הובא בס' מח"ס וז"ל ואח"כ יאמר קדיש יתום וברכו ואח"כ עלינו לשבח וכו' ע"ש וכ"כ בס' מ"י דף ק"ג ע"א שזה הקדיש הוא נק' קדיש יתום וסגולתו לגנן הגיהנם על כל מיתי עולם וכו' ע"ש ובזו' פ' נח בתוספתא דף ע"ב ז"ל ובכל זמנין דאמרין ישראל איש"ר קב"ה אתמלי רחמין וחייס על כולא ורמיז למלאכא דממנא על תרעי דגיהנם וכו' ע"ש ורווחין לון שעתא ופלגא וכו' ע"ש וכ' בעל זהרי חמה במדרשו וסגולתו של הקדיש להוציא הרשעים מגיהנם ולכן נוהגים לומר קדיש בשביל אביו ואמו ולא תפלה או קדושה או קריאת ס"ת וכיוצא ויש ראיה בילקוט ישעיה סי' רצ"ב. וכ"כ רמ"א בש"ע סי' כ"ה ס"ק י"ג על ענין חליצת תפלין וז"ל ויש מי שפירש על צד הקבלה שלא לחלוץ תפלין עד אחר שאמר בהם ג' קדושות וד' קדישים דהיינו לאחר קדיש יתום והכי נוהגים המדקדקים עכ"ל

חַיָּא וּלְמִבְנֵי קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם וּלְשַׁכְלָלָא הֵיכְלָא קַדִּישָׁא וּלְמֶעֱקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מִן אַרְעָא וּלְאָתָבָא פּוּלְחָנָא דִי שְׁמַיָּה לְאַתְרֵיהּ בְּהַדְרֵיהּ בְּזִיוֵיהּ וּבִיקָרֵיהּ וְיִמְלוֹךְ מַלְכוּתֵיהּ וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵיהּ וְיַבַּע מְשִׁיחֵיהּ וְיִפְרוֹק עַמֵּיהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּיהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יִתְבָּרַךְ: (אָמֵן). וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַדַּר וְיִתְהַלַּל וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמֵיהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. (אָמֵן) לְעֵילָּא לְעֵילָּא מִכָּל בִּרְכָתָא שִׁירָתָא וְתוּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא (מג) דִּי אֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא דִּי בְּאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְּכָל אֲתַר וַאֲתַר יְהֵי לְכוֹן וּלְנָא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי מִן קֳדָם אֲבוּנָא דְּבִשְׁמַיָּא וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְסִיַּעְתָּא וּפוּרְקָנָא וּרְוָחָא וְחִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי עֲלֵיכוֹן וְעַלָנָא וְעַל כָּל קְהָלְהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְאִמְרוּ אָמֵן: עושה שלום וכו':

בָּרְכוּ אֶת יְהוָֹה הַמְבוֹרָךְ:

בָּרוּךְ יְהוָֹה הַמְבוֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

עלינו

הכ"ל הי' דבריו ש"ס שאמר ג' קדושות וד' קדישי' דהיינו קדושת יוצר וקדושת תפלת י"ח וקדושת ובא לציון וכן ד' קדישים דהיינו קדיש שלפני היוצר וקדיש שאחר תפלת י"ח וקדיש שאחר ובא לציון וקדיש הד' זה שאחר הלימוד שהוא קדיש יתום וכ"כ בעל ס' נגיד ומצוה דף ל"ב שזה הקדיש נק' קדיש יתום ע"ש: וראוי לתת טעם למה הקדיש מסוגל לזה. ואפשר לומר כי הרשעים במעשיהם גורמי' לסלק אימא מעל הבנין לכך הם נענשים בדינה של גיהנם ולהיות כי הקדיש הוא אתחברות מ"י באלקים דהיינו אימא על בנין הנז' כשבא דף ק"ה לכן יש כח בידו להוציאו מגיהנם כי ע"י מתעורר למעלה ואתחבר מ"י באלקים ול"ע למה מרויחים להם שבת ופלגא עכ"ל. ז"ל מי"ב דף נ"ט ע"ב ויזהרו מאד לתיקון נפש אביהם להשכים לומר הקדיש ליחד מדת לילה ביום ע"ש: **דעתיד** לחדתא. ל' חידוש וזה יהיה לימות המשיח כמ"ש ה' בדד ינחנו ות"א ה' בלחודיהון וכו' בעלמא דהוא עתיד לחדתא וכו': **ולאחאה** ה"ג ול"ג ולאחייא כי פירוש היבה זו חיה והאל"ף במקום יו"ד כאלו אומר ולאחייא ובא אל"ף במקום יו"ד כמו הזייה הזאה וזולתן רבים וכ"ה המכלול בשם התרגום דגרים הכי וה"ג גם בהפטרת הנה ממית ואמר לאחאה עיין שם:

ולשכללא ל' השלמה. וידוע השלמנה מתרגם השכללינה: **היכלא** קדישא ה"ג. ול"ג ויקרא ככל הספרים הקדמונים והכל במספר ובמשקל ואין לנו לבדות ולהוסיף מדעתינו מה שלא יצא מפיהם. ועוד דקדושת הבית הוא בעבור הכבוד השוכן שם כענין ונקדש בכבודי. ונמצא א"כ שתיבת ויקרא כבר כלולה בתיבת קדישא: **ולמעקר** וכו'. כענין והאלילים כליל יחלוף: **ויבע** תרגום יהיבה ינבע. וי"ג ויקרב וסכל א': על ישראל. עכשיו מתפלל על ישראל ועל רבנן כדי שיוכלו לעסוק בתורה בגלוגו וחפלו. (סדה"י): **יהא** שלמא וכו' וסייעתא וכו'. ה"ג לומר יהא שלמא כולו בל' ארמי כיון שכל הקדיש כולו בל' ארמי אין סברא לומר מקצת בל' ארמי ומקצת בל' הקדש מה גם בפסקא ה' ועיין גם לקמן מ"ש גבי תיבה לאכן שבשלינו לשבת: **ואומר ברכו** ואעפ"י במקומו קודם

הברכות

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא

שמנו

הברכות ולא אחריהם כיון שאפשר שנתאחר א' מן הקהל ולא שמע ברכו ראוי לחזור ולאמרו כדי שישמעו כולם ברוך ה' וכו' ואעפ"י שאותו האחר כבר בירך ברכותיו אפ"ה יש לו תועלת בענייתו והוא מוסיף שפע וברכה למקור הברכות כדי שיתברכו כל העולמות כולן והוא ענין נחל (סדה"י). וכ"פ הש"ע ה' הפו' שאומר ברכו כאן ויעויין בס' דג"ש סי' פ"א שקרא תגר על שמעמידים קטני קטנים שלא הגיעו לחינוך לומר קדיש יתום וברכו ונראה שבאמת אותם שהגיעו לחינוך יש להם על מה שיסמוכו להוציא הגדולים כגון ההיא דהרשב"א ג' הראב"ד שהביא מהרי"ק א"ח סי' ל"נ כיון דברכות ותפלות דרבנן אתי דרבנן וכו' יע"ש וז"ל פר"ח סי' ס"ע תנן במגלה קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ומכאן יש לקרות תגר על קצת מקומות שהקטנים אומרים קדיש על ברכו ובזה יוצאים הקהל י"ח ולאו שפיר עבדי ובקצת מקומות מוחים בידם ולא שמעו לקול מורים עכ"ל: **עלינו לשבח** בפרקי ר"א אומר שבח גדול יש בעלינו לשבח על כן צריך לאמרו מעומד ותמלא עלינו עולה בגימ' ומעומד וצריך לאמרו בכונה גדולה ויש בו כמה סודות ורמזים ושמו גדול ויש מדקדקים שאומרים אותו בכל יום ז"פ בין ביום בין בלילה ז"פ ישר וז"פ למפרע פעם ישר ופעם למפרע שמתחילים עוד אין מתחת וכו'. ויהושע תיקן זה השבח הגדול כשכבש יריחו ואמרו ז"פ ישר והפוך וכן הפיל ז' חומות של יריחו והוא מסוגל לכל דבר וענין מגפה ונוהג שלא תהיה ולא חבות לומר אותו ישר והפוך ויהושע חתם בו בתחלת שניים קטנות שמו **הושע** ברמז למפרע ע' של עלינו ש' שלא שמנו ו' ואנחנו משתחוים ה' הוא אלהינו. ומרוב ענותנותו לא רמז שמו שלם כי אם הושע ולא חתמו כסדרו אלא למפרע. עיין סדה"י. וכ' מהרי"ו וגה ז"ל ומה שנהגו לאמרו בבקר ובערב לפי שהאומות שעה א"ע משתחוים לשמש בעת זריחתה ובשקיעתה ובאותה השעה הקב"ה כועס לכך אנו אומרים זה השבח לומר שאין אנו כמותם ובמעשה בכל כאומרו ניצול מן האף שהקב"ה כועס באותה שעה שכן מנין תיבות עלינו לשבח אף עכ"ל: **וצריך** לכוין בו קבלת עול מלכות שמים וייחודו ואלהותו וכמו שיש בפסוק שמע ישראל עי"ן ודל"ת רבתי כמו כן בעלינו לשבח עי"ן דעלינו וד' דאין עוד עיין סדה"י וס' המוסר וס' אה"י ז"ל משם המקובלים שיש לאמרו ז"פ ישר והפוך ביום הכפורים. וז"ל ס' המוסר שבח זה של עלינו לשבח אינו כשאר כל ההודאות והתפלות ומפני שבו נכללים כל העיקרים ויסודות ומדרגות כל האמונה מה שאין הפה יכולה לדבר והלב יכול להרהר. ור"ש ב"ר מנחם אומר גדול שבח זה ויהושע דאיהו אתקין ה' רחבין בכל מלה ומלה רחיכא ואית ביה י' מאמרות דבראשית וה' חומשי תורה: **וקבלתי** שיש לומר שבח זה ואין לבטלו בשום אופן ומשתחוה באימה ויראה ברתת ובזיע בשפוי ראש כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולם עונין ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו. אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם, מאי מסלות כד"א סולו לרוכב בערבות ביה שמו לפני מ"ה הקב"ה בכל מקום אתה מוצא השתחוים לפני ה' ובכאן כ"ש סתר הסתרים שאין ראוי לדבר בפה כי כבר נתעלינו בשאר התפלות ושירות והודאות ואנו במדרגה עליונה לפני גנוז הנסתר מלך עליון נסתר אשר אין נפלא ונחקר בשום צד (כל זה מס' המוסר עש"ב ובסגנון זה ממש כתוב בס' הרי"ן: **הרבה** פירושים למפרשים בעלינו לשבח והא לך מה שפי' בו בעל תולעת יעקב ז"ל וז"ל לאדון הכל הוא בורא השרשים כי אליו כל השבחות והתפלות באמצעות כליו הקדושים: **לתת** גדולה. סוד חבור הכל למעלה בפלספת קבורה בנחלת: **ליוצר** בראשית. סוד הכתר שמאציל החכמה הנק' ראשית: **שלא** עשנו כגויי הארצות שיש עליהם שרים ממונים ונשפעים מהם מכל אומה ואומה מכח אותה הישה השולטת עליהם ולא כאלה חלק יעקב כי יוצר

הכל

שָׂמָנוּ כְּכָל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כְּחֶלְקָם וְלֹא גּוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וָרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ: וַאֲנַחְנוּ מִשְׁתַּחֲוִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ מוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים הוּא אֱלֹהֵינוּ וְאֵין עוֹד. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ וְאֵין זוּלָתוֹ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם

והשבות

הכל הוא והוציא את ישראל מתחת רשותם והכניסן תחת רשותו והנחיל סוד אמונתו סוד הבינה כדכתיב כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו לפי שהאומות משתחוים להבל וריק סוד שתוכו שנא' יעלו בתוהו ויאבדו סוד התמורות: **ומתפללים** אל אל לא יושיע. סוד אל אחר והוא בן אדם שאין לו תשועה: **ודע** שהלמדי"ן דמתפללים רפויות והשוא נע כי הפ"א נמשכת כשופר בכל הסינאן וירושלמי בס' ישעיה סי'. ואנחנו משתחוים צריך להפסיק בין לא יושיע ובין ואנחנו שלא יהא חוזר למעלה חלילה והזה א"צ למחוק הוי"ו דואנחנו והכי אשכחן בקרא דלא קפיד כמו כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה. דהפסקה כאתנח בתיבת אלילים תו לא צריך מידי ואפשר שגם א"י וס' המוסר יודו לזה דהמפסיק ותגם ביניהם שני: ה' שלנו פי' הקב"ה ואנחנו גרסינן ולא ואנו כי אין בכל הקריאה רק אנו ובכל מקום שכתוב ואנו ל' אניות ואבילות כמו ואנו ואבלו שהוא לשון אבל ולכן אין לומר ואנו שהוא לשון אניות עכ"ל. וכן הסכים בפירוש סדר מעמדות: **לפני** מלך. הוא השורש הוא אדון יחיד: **מלכי**. סוד המעלות חו"ב הקדושים אליו: **המלכים**. שאר המעלות: הקב"ה. סוד המאור העליון מקום שהשתחוייה להמשיך ברכה לתחתוני' ולהודות לזה שלמעלה ממנו הוא אדון יחיד שורש הכל כי לו תכרע כל ברך (ה"ה הרב ת"י): **ודע** שבכל הכתאלי"ל והרמב"ם במוסף ר"ה לא גרסי הקדוש. ולפי דעתי הצעיר נ"ל ג"כ מל' זה דא"י דל"ג הקדוש ואעפ"י שכתובה בס' א"י אולי המדפיס הרבה דליתא דדפוסים נקט ואזיל והראיה כי לא פירש רק שתי תיבות אלו ברוך הוא כי תיבת קדוש רמוזה בת"ת ואין זה מן המכוון עתה. והא לך מה שכתבתי זה ימים בנמוקי. שמ"ה ב"ה ה"ג ולא גרסי' הקדוש. והוא מתיישב יפה ע"פ מ"ש הרמ"ק בערך המלך הגדול וז"ל מלך הוא ה"ע והוא מלך המולך על מלכי שהם חכמה ובינה שהם מלכים המולכים על ז' מלכים שהם ז' ימי הבנין ונמצא בג' מלות אלו כלול כל השבר עכ"ל. וא"כ לאיזה ענין יחזור ויזכור הקדוש ואחרי שייחד השבר הספירות בג' תיבות אלו חזר וייחדן ברמז בתיבה אחת והוא תיבת ברוך. כיצד **ב'** אחזי תרין בבינתא עלאה ותתאה. ר' ראשית חכמה. ו' בית שערין. **ך'** אחזי על כתר כדאי' בתקונים ואחרי שייחדם חזר וכללם במקורם שהוא הכתר הן הח"ם הנרמז בתיבת הוא בסוד הוא עשנו ולא אנחנו. וא"כ א"צ להוסיף תיבת הקדוש דלא צורך וזהו נוסח כל כתאלי"ל וספרי הרש"ש בסדר מוסף ר"ה ע"ש והרמ"ע פי' במאה"ק ח"ב סי' י"ד שהכוונה על המאציל ב"ה שהוא מלך של הספירות הנאצלים ב"ה שהם מלכי של ישראל המלכים. ואם תפרשהו בנגלה הכוונה שהוא ית' מלך על ע' שרים של מעלה שהם מלכי של המלכים של מטה כי לא יקרא הב"ה מלך עליהם בייחוד שאינו מייחד על מלכי ארץ שם מלכותו בלי אמצעות של ע' שרים שלהם להקרא מלך המלכים או מלך הגוים כי שם מלך הוא ל' עצה והמלכה והוא ית' אינו מתיעץ עם או"ה שאינו נמלך בתקנתם כי אם ע"י ע' שרים שלהם ומה שקראו ירמיה מלך הגוים הכוונה מלך השרים שלהם. אמנם כל ישראל בני מלכים כי הוא מייחד שמו עליהם בלי אמצעי והנהי עצתו בכל עצתו ומחשבתו אלינו בלי אמצעי כמש"ה נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וכו' ע"ש: **נוטה** שמים. סוד מכריע ראשון: **ויוסד**. סוד מכריע שני עמודו של עולם: **ארץ**. סוד

המלכות

וְהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד: עַל כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן. לְפָנֶיךָ יְהוָה

אלהינו

המלכות ארץ החיים: **מושב** יקרו בשמים ממעל סוד החכמה העליונה. מושב גרסי' בלא וי"ו: **ושכינת** עוזו. שכינתא עלאה: שהיא בגבהי מרומים סוד הגדולה: **הוא** אלהינו. סוד הגבורה ושבה גלוי הוא: **אמת** מלכינו. סוד הת"ת. אתן אמת ליעקב: **ככתוב** בתורתו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים סוד הרחמים והדין ת"ת והכל מתייחד בייחוד אחד להיות הכל אחד ואין עוד שבע"ל ת"י. ובס' שערי אורה ה' הוא האלהים. רמז הוא לכתר שהוא מתגלה בצדק עליון ובצדק תחתון סוד בינה ומלכות. בשמים ממעל. בינה עלאה: ועל הארץ מתחת. בינה תתאה. ובמה תאמר שתי רשויות. חלילה אינן אלא א' כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד: **כתב** מהר"ם לונזנו בס' דרך חיים דף ק"ח ע"ב וז"ל ראיתי ש"ץ מוטה שלא היה מדקדק באומרו פסוק זה וזה גרם לו שלא היה אומרו בטעמים הכתובים בתורה ופסוק זה הוא בפ' ואתחנן ותמלא שהפסוק אומר כי ה' הוא האלהים ומפסיק. ואח"כ מפרש היכן היא אלהותו ואמר בכל העולם כולו וחילק העולם לשני חלקים. האחד בשמים ממעל ומפסיק מעט שהוא החלק העליון שבו כלולים כל העליונים למיניהם ואח"כ אומר ועל הארץ מתחת שהוא החלק התחתון וכולל כל מיני התחתונים ופוסק במתחת. ואח"כ אומר אין עוד שהם. משמע לא בשמים ולא בארץ עכ"ל: **כתב** השל"ה שאין לומר ככתוב בתורתך רק בתורתו לפי שכל הסדר עלינו מדבר בנסתר עכ"ל גם השכ"ג כ' כן בספרו וכן היה נוהגינו: **ואח"ב** יאמר על כן נקוה לך שהוא מענין מלכיות להמליך יוצרנו עלינו והוא קרוב לשבח שבעלינו לשבח ורמוז בו ג"כ **עד** שמתחיל בעי"ן על כן וכו' ומסיים בדלת ולעולמי עד תמלוך בכבוד ורמוז בתחלת תיבותיו עכן ע"ל כ"ן נ"קוה ולפשר שהוא כשהצדיק עליו את הדין וידע שחטא ואמר בתפלתו שמהרה יעביר גלולים מן הארץ להפנות אליך כל רשעי ארץ והענין שהוא שיסיר לב האבן מבשרינו שמחטא הגדול ויבא זמן שכולם ידעו את ה' וקיבל עליו עול מלכות שמים קודם מיתתו ולכן אמר לו יהושע בהודאה שיתה נתכפרו לו עונותיו עי"ז (שדה"י). והא לך מה שפי' בו מהרי"ן על כן נקוה לך. פי' כ"ע: ה' אלהינו. חכמה ובינה. לראות מהרה בתפארת עוזך. פי' להסתכל ולראות עין בעין בתפארת של העוז שיתחבר בה ויזדווג בזווג אחד כראוי הה"ד כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון להעביר גלולים מן הארץ. פי' אותם גלולים והתועבות הנכריות להעביר אותם מן העטרה שהיא הארץ הה"ד והאלילים כליל יחלוף. לתקן עולם במלכות שדי. פי' מלכות הנק' שדי הה"ד ואל שדי יתן לכם רחמים. להפנות אליך כל רשעי ארץ. פי' כל אותן רשעי עולם יפנו אליך להודות לשמך הגדול ית': כי לך תכרע כל ברך. פי' מדה ומדה מאלו הבריכות כולם כורעים לכ"ע ית' ויתע': תשבע כל לשון. פי' הבינה שהיא הלשון. תשבע מלשון שובע שהיא מקבלת הרווי והשובע מן המשכה העמוקה. ית' וית': לפניך ה' אלהינו. פי' לפני כ"ע ועילת העילות: ויקבלו כולם עול מלכותך. פי' כל המרכבות של כל ספירה וספירה וכל מרכבותיהם וחיילותיהם ומחנותיהם כולם הם מקבלים עול מלכותך עליהם: כי המלכות שלך היא. פי' העטרה שהיא מלכות שהיא שלך שמאתך היא

נאצלת

אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ הַגָּדוֹל יְקָר יִתֵּנוּ וִיקַבְּלוּ כֻלָּם עוֹל מַלְכוּתֶךָ וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם וָעֶד כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד. וְכָתוּב וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

יהי

נאצלת : ה' ימלוך לעולם ועד . ועכשיו אנו מושכין השפע מעילת העילות עד עשיה . ד"א על כן סוד מספרו ע' נקוד . בשכינת כח רחמים שהוא המדה שהוא הקו האמצעי : בתפארת עוזך. כח הרחמים . במלכות שדי . כח הדין : ועול מלכותך. כענין שנ' ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. ה' ימלוך לעולם ועד . פי' כ"ע שהוא ימלוך לכל שעה ושעה עכ"ל:

ודע דבכל ספרינו נדפס' לתכן כמו אנכי תכנתי. ותכן מלכותו. מי תכן את רוח ה' וזולתן הרבה במקרא ולא יתכן לגרוס לתקן בקוף כי הוא לשון ארמי ומה שבחינת תיבה זו מצאנו נוסח עלינו לאמרה בל' ארמי ולא יאות לומר קצת בלשון ארמי וקצת בל' הקודש ובדלעיל גבי קדים אף כי המשמעות א' ואם נהפך לומר דאותיות מתחלפות היינו היכא דאתפלגינהו קרא : **ואח"כ** יפסע מעט קודם שילך : **ולעולם** ישתדל לבא מן הראשונים ולצאת מן האחרונים ואם יוכל להתעכב עד שלא יצאו י' בבהכ"נ טוב לו שלא גרם להרוס הבנין להסתלק השכינה שהרי נתעכב עד שלא נשאר מקום לשכינה לנוח. ועוד כי חביבה בה מצוה וכו' (שה"י). ובזה יאריכו ימיו כי הא שאל ר"י לבניו קדימו ואחשיכו לבי כנשתא כי היכי דתוריכו יומי (שם) : **וכתב** מהר"ש אלקבץ בס' מנות הלוי ב' הר"י ן' שושן ואנשי עיר ויגילא"כ היו נוהגים לומר תכף אחר עלינו לשבח אלו הג' פסוקים בקול רם וגבה והם אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא : עצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל : ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט . וכן אני נוהג עכ"ל : **ובצאתו** כשמגיע לפתח יחזיר פניו להיכל וישתחוה ויצא ועיין דרך חיים דף קי"ז ע"א ובכנה"ג סי' קל"ג ב' הש"ל . וז"ל הרמב"ם פ"ז מהל' בית הבחירה כל מי שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורניח מעט מעט והולך בנחת על צדו עד שיצא מהעזרה וכן אנשי משמר ואנשי מעמד ולוים מדוכנם כך הם יוצאים מן המקדש כדרך שפוסע אחר תפלה לאחוריו כל זה ליראה מן המקדש וכ"כ רע"ו פ"ב דיומא . ובתי כנסיות הם לנו מקדש מעט בפרט שהיה הארון קבוע שם : **וכשיצא** יאמר ה' נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך ופסוקים כיוצא בו לבקש מהש"י ידריך אותו בדרך ישר לא יכשל בה . וכשיוצא אל יפסיע פסיעה גסה שנראה שיציאתה היה עליו למשא רק יצא בכובד ראש וכשהוא מתחנן לפני אלהיו שלא תשוב תפלתו ריקם (שה"י) : ודוקא כשאינו עתיד לחזור לבהכ"נ אבל אם צריך מיד לחזור לבהכ"נ אדרבה מצוה לרוץ כדי לחזור תכף (הובא בעין יעקב בפסקת רב הונא וכו' ברכות פ"ק וכ"כ בשל"ה ז"ל דף ע"ד ע"א) : **ויזהר** לקבוע לו עת ללמוד מיד אחר התפלה ולא יבטלנו כלל לחבר ח"ת עם תפלה שיזכה ליהנות מזיו השכינה כדכתיב ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון : **ומה** טוב לקבוע שם לימודו בבהכ"נ תכף ולא לצאת לחבר שניהם כאחד בלי פירוד והיא הדעת : **ואף** מי שאינו יודע ללמוד ילך לשמוע ח"ת ובשכר הליכה בידו או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בענייניו ויכניס בלבו יראת שמים (ר"י פ"ק דברכות רמ"א סי' קנ"ה ובזה יזכה להיות לו בנים ת"ח עיין של"ה) : **ואם** צריך לעשות דבר נחוץ ילמוד פסוק א' או הלכה א' ואח"כ ילך לעסקיו (שו"ע) : וכ' ר"ח דף קכ"ז יתמיד בכל יום לקרות בס' תלים בכוונה וקול רם בבה"כ ע"ש : **ואם** זמן הקביעות נמשך הרבה ולבו הוה ולא יוכל מפני חלישותו ללמוד כראוי טוב לו שיעסוק דבר קודם שילך לחזק וליישב לבו ומאכלי

הלימוד

קודם הלימוד יאמר תפלת ר' נחוניא בן הקנה וזו היא

יהי רצון מלפניך יהוה אלהי שלא אכשל בדבר הלכה שלא אמר על טמא טהור ועל טהור טמא ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ואל אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ואל יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. בשם יהוה אל עולם נעשה ונצליח. כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר:

ואחר השלמת לימודו אומר בנוסח זה לתת הודייה לשי"ת על מה שחננו להיות מהעובדים אותו:

מודה אני לפניך יהוה אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ

והם

בלימוד נקרא כל זמן שעוסק לחזק לבו לא לתענוג ובפרט אם הוא חולני ויירא מאיזה חולי אם מתעכב הרבה בודאי עבירה בידו אם אינו אוכל ומחזיק איבריו והאריך הרב להוכיח בכמה ראיות להיתר זה יע"ש בדבריו נכונים ויקרים למוצאי דעת. ובתוס' ובמרדכי פ' כיצד מברכין אמרו וכן היה נוהג ר' דוד ממיץ לטעום פירורין מן הלילה כדי לאכלם בשחר בלא ברכת המוציא וברכת המזון בלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד הלכה עכ"ל מביאם הב"י סי' קס"ה ע"ש. וכשפותח בלימוד טוב עליו להתפלל תפלה זו שהיה ר' נחוניא בן הקנה מתפלל בה כנז' בפנים:

ואלו השתי תפלות יתפלל אותם כמו שיזדמן יושב או עומד ולא יחזיר פניו למזרח ולא יברך ולא ישתחוה בהם ולא יפול על פניו בהם (עיין פי' המשנה להרמב"ם ברכות פ' תפלת השחר): וז"ל הרמב"ם פ"א מה' ת"ת כל איש מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין זקן גדול שתשש כחו ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפי' בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנ' והגית בו יומם ולילה. עד מתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנ' ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא ילמוד הוא שוכח עכ"ל. ויקבע השעה הזאת שלא יאבד אותה בשום צד על שום דבר בעולם אפי' יבא לו הנאה של מאה מנה יפסיד הכל והשעה לא תפסד וזהו ענין קובע שלוקח הדבר בקביעות ותיבה ולא נהגו ערתי לבטל אותה על דבר שיבא. ובשעת העסק לא יפסיק לימודו בדברים אחרים כאחז"ל הקופצים מלות שלי שיח אלא יגמור למודו ואח"כ יעסוק בענייניו (סה"י): **ואם** יש לו תלמידים ילמוד עמהם בנחת ויסביר להם פנים ולא יקפיד עליהם זולתי אם רואה שהעיכוב בא ממיעוט שהתלמידים אין משימין לב על הענין ומסיחים דעתם למקום אחר אז ודאי ראוי לכעוס עליהם ע"ש דבריו מתוקים וסבורים ראוי לך לעיין שם בהם: **ועכשיו** בעירנו נהגו הכל לקרות פ' א' במשנה בפירושה או בהרמב"ם או בהרבי' עובדיה ואח"כ סי' א' בנביאים ואח"כ ד' מזמורים בתלים. ושמעתי כי מקודם שנהגו זה היה ב"מ חולי האסכרה מתפשט וזקן א' בה"כ באותו הדור הנהיג והכריז לעם לזה ונתבטל בעזרת השם הש"י יציל כל עמו מכל מקרה ופגע רע: **ובבר** האריך הרב הגדול בעל מעשה אפוד בהקדמתו לספר בשבח המרבה במקרא ואמר שם כי הקדמונים קראו לכ"ד מקדש יה כי כמו שהיה המקדש סיבה להתמדת השכינה בתוך בני ישראל כן הספר הזה המקדש יה. בעבורו היתה השגחה

האלהית

וְהֵם רָצִים. אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת. אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם׃ וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ. וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְהוָה׃ כִּי כָּל הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אלהיו

האלהית שישראל בצרות שקריאה בו והוא סיבת עמידתינו בגלות הארוך הזה וכמו שהמקדש היה סיבה שיסלח הש"י עונותינו. כן העוסק בכ"ד ספרים בכוונה ראויה הוא סיבה שיסלח הש"י עונותינו כנ' נתתי תורתי בקרבם וכו' כי אסלח לעונם. וסוף דבר. הסגולה האלהית לאלהים הוא עסק בתורה ונביאים וכתובים ולחקור ולעיין בהם ובו נתקרב לאלהים ועל המתעלמים מהמקרא נאמר הנה בדבר ה' מאסו וכו' ואני הובא בשאלת קהלות ארגון בגאלנו מגלות ספרד היתה לרוב בקיאתם על התפלה ולקום בלילה להתחנן במזמורי תלים עכ"ל ומביאו הרב דרך חיים דף ק"כ ומסיים הרב דרך חיים בדף קכ"א וז"ל סוף דבר. ענין אהוב וחביב מאד לפני הקב"ה וזכות רב וגדול הוא לאדם שילמוד בכל יום מעט תורה מעט נביאים מעט כתובים מעט משנה מעט גמרא מעט מדרש גלוי ונעלם דהיינו סתרי תורה וגודל ענין זה ואין ערך מעלתו לא יובן היטב רק לחכמי הקבלה וכו' עכ"ל מר) : **ואחר** כל הלימוד משנה ונביאי' וכתובים יאמר **קדיש דרבנן** והוא **דעתיד** לאדתא כמ"ש הרמב"ם ז"ל והרש"י ז"ל ונקרא קדיש דאגדתא והיא א' מהדברי' שהעולם מתקיים עליהם כמו שאחז"ל אסדרא דקדושה ואיש"ר דאגדתא עלמא מתקיימא לכן צריך לענות איש"ר בכוונה כי אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה וכשאומרים קדיש על הלימוד ועונין אמן בכוונה כראוי שמו ית' מתגדל ומתקדש וכביכול מנענע ראשו ואומר אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ולזה צריך ליזהר הרבה בזמן שפותחין יתגדל יפנה לבו כל א' מהחברים מכל עסקים והבלים ולא ישיחו באותו זמן כי זמן תורה לחוד וזמן תפלה וקדושה לחוד ועבירה היא בידו אם מבטל קדושת ה' על למודו אלא יתן לב לענות איש"ר בכוונה כדין וכמורה כי הוא שבח גדול ונורא וגלוי בו קדוש שמו הגדול וגאולתינו ואח"כ יפטר לשלום לביתו עכ"ל הרש"י : **וכתב** הרב חמ"י דף קס"ח בענין לימוד בספורים וז"ל ומסגולת הקדיש אחר האגדה לכלות פשע ולכפר כל עון כמ"ש במדרש נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם א"ר סימון מתעלה שמו של הקב"ה בשעה שישראל נאספים לבתי כנסיות ולבמ"ד ושומעי' שבח והודאה וגדולה להקב"ה וא"ר ישמעאל באותה שעה כששומעים הגדה מפי החכם ואח"כ עונין איש"ר באותה שעה הקב"ה שמח ואומר למה"ש בואו וראו עם זו יצרתי לי כמה הם משבחים באותה שעה מלבישין הוד והדר לכך נאמר ברב עם הדרת מלך ובמדרש אומר מיד אמרו בשעה שהחכם יושב ודורש בפני הצבור ועונים עליו איש"ר אפי' אם נחתם גזר דינם אני מוחל להם ומכפר עונותיהם של ישראל עכ"ל ; **ובקצת** בתי כנסיות אומרים קדיש אחר כל לימוד ולימוד ומנהגינו יותר נכון שלא לומר קדיש רק אחר השלמת כל הלימוד דכמו שאז"ל שלא להרבות בברכות כדא' התם בגמ' יומא על פסקא ובעבור שבחומש הפקודים קורא על פה וכו' ע"ש דהסכמת הפוסקים דכל היכול לפטור שנים ג' עניינים בברכה א' ומברך על כל א' נקרא מברך ברכה שאינה צריכה כמו כן בקדיש וכ"כ בעל כנה"ג סי' נ"ה ב' מהר"י פאם בתשו' וז"ל האומר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישין עכ"ל. גם הרב חמ"י בסדר שבועות קרא תיגר ב' גדולי הקדמונים על המרבים בקדישין וסיים שם והנכון להאריך ביותר מה בלימוד א' או ב' משני ענינים שונים ואז יאמרו קדיש ואף בזאת הממעיט לא הפסיד עכ"ל דף ע"א ע"א : **ואח"ב** יאכל פת שחרית וטוב לו ליזהר ולהרגיל עצמו בו כמ"ש חז"ל פ"ג מיני חלאים תלויין במרה וכולן פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן :

סדר משא ומתן לבון ב"ע סי' קנ"ו אח"כ ילך לעסקיו בכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה

אֱלֹהָיו. וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

כשהולך לעשות איזה עסק יתפלל תפלה זו:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהֹוָה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ וְכָתִיב וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם: חֲלוֹק לִי מֵחַסְדְּךָ לִיתֵּן בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂי בִּפְעוּלָּה זוֹ (שם) ועיין ג"כ בס' טהרת הקדש דף כ"ח ע"ג) בכל פעולותיו שעושה יאמר לעולם לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ (שם) וזהו בכל דרכיך דעהו דע ה"א וא"ו ר"ל חבר ה"א עם וא"ו (טה"ק שם). כשילך למשא ומתן יתפלל לשם ייחוד וכו' יְהֹוָה אֱלֹהִים

אמת

שעולה ונודרת עון בי השוני יעבירנו ע"ד קונו ומ"מ לא ישבה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע וזה וזה יתקיים בידו ויצא ויתן באמונה ויזהר מלהזכיר ה"ש לבטלה בכל מקום שהזכרת השם מצויה עניות מצויה ויזהר מלישבע אפי' באמת באלף עיירות היו לינאי המלך וכולן נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות אעפ"י שהיו מקיימים אותם ע"כ: **על** כל פעולה שרוצה לעשות אפילו לזמן קרוב יאמר אעשה זה אם ירצה הש"י הן שיהיה דבר גדול או קטן ואם הרויח יאמר הרוחתי בעזרת הש"י (של"ה דף ס' ע"ב): אם אירע לו איזה דבר או הפסד יאמר מאת ה' היתה זאת לי ויפשפש במעשיו לא כמו הבוערים בעת שאירע להם הפסד מקמצין בנתינת הצדקה וכיוצא בו כי הרי הוא כמכבה אש בתבן או שמרוה לצמאונו במים מלוחים רק יפשפש במעשיו אולי חטא באיזה ממון ויחזיר לבעליו או שמנע איזה צדקה ויתן ויחזור ויתן ויודה לשם ויהיה מודה ועוזב (שם):

כשימכור סחורתו לא ירבה בשבחה וכשיקנה לא ירבה בגנותה ובכל משאו ומתנו יאמר סוף דעתו בפעם הראשונה וירגיל המתעסקים לדעת זה שלא יעדיף ולא יחסיר ויגלית (שם ק"ד ע"א): ויזהר שלא יגבה ולא יתגאה כשישפיע לו השי"ת ריוח אך יהיה לבו יותר נשבר ונדכה דלמא מנכין לו מזכיותיו ורמז לזה ויושע ה' את ישראל וכו' ואעפ"כ וימרו על ים. **ויושע** ר"ת וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית (שם): **יזהר** שלא יגזול כדי שאחר מיתתו לא יצטרך להוליכו אחר כגלגל אפי' למדי בסוד הגלגול כי כל מזונותיו קצובים ובעשיית מלאכה מועטת באמונה ישרה ברכה במעשה ידיו ולא בעשותו היפך מזה (שם): **לא** יפזר האדם ממונו לריק ושלא לצורך ובמקום מצוה יהא וותרן. ושמעתי רמז על זה ולא ירע לבבך בתתך לו. מיעוט. בתתך לו לא ירע לבבך הא בתתך לעצמך ירע לבבך שלא תפזר יותר מהצורך: **מצוה** רבה וגדולה בלי שיעו' להלוו' לעניי' על משכונו' ובכ"ש אל ישוב דך נכלם (שם דף ק"ה ע"ב): **נגד** הגויים מצוה לקדש את השי"ת בממון להחזיר להם כדי שיאמרו ברוך ה' אלהי ישראל (שם). וז"ל הרמב"ם בפ"י מה' גניבה וכן אסור לגנוב אפי' מגוי וכן אסור להטעות את הגוי בחשבון אלא ידקדק עמו שנ' וחשב עם קונהו. אעפ"י שהוא כבוש תחת ידך ק"ו לגוי שאינו כבוש תחת ידך והרי הוא בכלל כי תועבת ה' כל עושה עול מ"מ עכ"ל וכ' בעל באר הגולה סי' שמ"ח וז"ל בסוף דבריו וראיתי רבים נגדלו והעשירו מטעות שהטעו לגוים ולא הצליחו וירדו מנכסיהם ולא הניחו אחריהם ברכה וכמ"ש בח"מ סי' תתע"ד ורבים אשר קדשו השם והחזירו טעות הגוי בדבר חשוב. שהעשירו והצליחו והניחו יתרם לעולליהם ע"ש ועיין בהר"ס לוצאטו בחלבש מערך דף מ"ט ע"א וכו' שם הביא מירושלמי כמה מעשיות מזה: **כתב** הרב את"י בדף קל"ד ע"ב ומי שגונב או גוזל גורם שהאור שמכוסה ילך למקום הקליפה ויהיה להם אותו השפע ושם מביא מעשה נפלא מהר"ש גאלנטי ז"ל: **עוד** כ' בדף קל"ט ע"א וז"ל וגמלא כתוב בספר הקנה שהגונב מהגוי שרו של אותה אומה עולה ומסטין למעלה פלוני הקטני עד שנגזר על אותו אדם שהשפע הראוי לבא

לו

אֱמֶת תֵּן לִי בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדַי וּבָטַחְתִּי בָךְ שֶׁעַל יְדֵי עֵסֶק זֶה תִּשְׁלַח לִי בְּרָכָה וִיקוּיַּם בִּי מִקְרָא שֶׁכָּתוּב הַשְׁלֵךְ עַל יְהֹוָה יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ ויכוין נקודות ההוי"ה כמו יהבך עולים ע"ב ינקודות יכלכלך עולים יב"ק כמו הוי"ה אלהים (של"ה דף ק"ז ע"א ומה"ק שם):

תפלת המנחה

אומרים והוא רחום תהלה לדוד. ועומד ש"צ ואומר חצי קדיש ומתפללין

לו יגנבנו שר אוצר הואיל והוא אשר גנב מאומתו ונפשו ישבה מלקבל השפע הקדוש שלמעלה המשפיע לו ה' תמיד עכ"ל: **כתב** הטור ח"מ סי' רכ"ז אסור להונות חבירו בין במקחו בין בממכרו ואיזה מקח שהונה בין לוקח בין מוכר עובר בלאו וכו' ע"ש וכתבו ספוקים דיש להסתפק אם מותר להונות את חבירו בפחות משתות יע"ש ובתמ"י דף קנ"ז ע"א: **עוד** כ' הטור סי' קל"א המודד ושוקל חסר לחבירו או אפי' לנכרי' בלאו דלא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה וחייבי' הב"ד להעמיד ממונים על זה לחזר בחנויות וכו' ע"ש: **יקבע** האדם לפחות יום א' בחדש לעיין בכל אשר לו ולהתבונן במשא ומתן שלו ואם רואה בהצלחה שלו יהרהר על הריוח שמרויח יתבונן לגמרם כדי שלא יתמוטט (של"ה דף ס"ב ע"ב): **לא** ישליך טוב החשבון אעפ"י שנחשב ונפרע הכל ואין יוצא מזה החשבון כלום מ"מ לא ישליך אלא ישא מונח במקום מוצנע כי מי יודע מה ילד יום ואולי יבא עת שצריך להוכיח איזה דבר מתוכו (שם): **לא** יקבל פקדונות בכל מה דאפשר ואם קבלו אותו טוב שמילות חסדים שחבירו צריך ליתן הון לעיר ואין נאמן אחר זולתו להפקיד בידו לא יקבלנו אם לא שנותן לו כתב כך וכך הוא הפקדון ויפרט דבר קטן או גדול או ישים הכל בשק והמפקיד יחתמנו שיהא בחותמו כדי שלא יבא ח"ו לשום איזה הפסד וידעו הכל כי נאמן הוא (שם דף ס"ט): ותשובת הגנב או הגזלן לשלם לו או ליורשיו ויתן לו יותר כי הפסידו מהריוח ואם גזל את הרבים יעשה צרכי רבים (הארי"ז עיין תמ"י דף קנ"ט ע"א): **כשיש** מס ח"ו על ישראל יזהרו המעריכים שלא יחניפו לא' ויכבידו על האחר וגם כל א' יזהר ליתן כפי ממונו כי אם לא יזהרו בזה הם כולם כגזלנים או גנבים עיין תמ"י סי' ל"ד ועיין תמ"י דף קל"ח ע"ב וכבר האריך מו"ז מהר"ר אהרן ז"ל בתוכחה גדולה על מי שאינם נזהרים ועל המטילי' עולם על הצבור ע"ש בספרו פרי צדיק. גם הרב ר"י ליב בס' דעת חכמה פט"ו דבר גם הוא באורך על זה ע"ש. עד הנה הגיעם ידי יד כהה יד עני לכתוב לך בקיצור עניני משא ומתן להשכילך בינה. ואם מעטים המה. רבים בכמות כאשר תדקדק ותעיין בהם. וה' אלהים יעזר לי למען

תפלת המנחה. יזהר בתפלת המנחה להניח כל עסקיו ולילך להתפלל מנחה וערבית בספרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שהיא רצויה וחשובה לפני הקב"ה כקטרת שהיא יותר מכל הקרבנות שנ' תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב (ל' ס' המוסר): ונראה מן הגמרא ברכות שיש ליזהר במנחה יותר משחרית ובערבית יותר משחרית ואם אמרו חז"ל תפלת ערבית רשות היינו היכא שלא התפלל אותה כלל מעיקרו אבל אם כבר התפלל אותה פעם א' שוויה עליה חובה ואין לבטלה כלל כאשר כתב זקן הרי"ף והרמב"ם ורבי' האי וכל הפוסקים דהאידנא קבעוה חובה ועיין רד"א שהאריך בזה ג"כ ועוד דבזוהר אמרו דאין תיבת רשות כפשוטו ואמר בזוהר על מי שמפרש אותו כפשוטו. ופירושא אחרינא איכא תמן עיין בר"מ פ' ויצא ופ' פנחס. אבל האמת אין זה כי אם רוע לב שבחר בעדיין אינו בעת משא ומתן הם באים לבהכ"נ ובעת מנחה וערבית שהוא זמן משא ומתן אינם חוששים לבא. בזאת יבחנו אם מה שהשכימו לבהכ"נ הוא לאהבת הש"י שיהיו זהירים כמו כן לבא במנחה ובערב (עיין באורך בס' דרך חיים דף נ"ג ע"א ועיין בסה"י דף ל"ב ע"א ותמ"י דף ל'): **צריך** ליטול ידיו לתפלה אם אפשר אעפ"י שאינו

ומתפללין י"ח ברכות וחוזר ש"צ ומתפלל בקול רם ואין נשיאות כפים במנחה, וכשגומרין להתפלל בקול רם נופלים על פניהם ואומרי' לפניך אני כורע וכו' א"מ יכו' ועומד ש"צ ואו' קדיש בתרא ונפטרין. ועכשיו נהגו לומר כשיש שהות:

לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לִבְנֵי קֹרַח מִזְמוֹר: מַה ידידות

יודע להם היום להלוך. ואי בעומד מלימודו לא נהגו להחמיר ליטול ידיו ועיין בה"ט והפריק"ה: **לא** יתחיל בהוס מלאכה או עסק או אכילה כמוך למנחה דהיינו חצי שעה קודם ואם התחיל אינו צריך להפסיק. ודוקא כשיש שהות להתפלל אח"כ וכשהגיע הזמן אסור ללמוד דלמא אתי לאמשוכי אא"כ שיש צבור עיין האחרונים: **נקראת** מנחה מפני שבשעה עבירית מן היום שנגרלה בו אדה"ר חטא וזהו שכתוב לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא (הד"א): והוא ע"ש מנוחת השמש (הרמב"ן פ' בראשית וס' המספיק ועיין גם' אבל אברהם סי' רל"ג): **אם** יש שהות בזמן מה טוב ומה נעים לומר תחלה פ' העקידה לעורר הרחמים ולכפות הדינין המתעוררים בעת המנחה כי אז דינא קשיא בריא בעלמא כדאי' בזו' פ' חיי שרה והיא כנגד יצחק וכו' ר"מ לונזאנו בדף ק"ב וז"ל ואני הרתי בלבי וראיתי כי הזמן היותר לאומרה הוא בזמן תפלת המנחה אע"פ שראוי לאומרה גם בבקר וכ"כ חמ"י בסדר יוה"כ ע"ש וכ"כ בעל עה"ק ב' הדור האר"י והאריך בהוד הדבר ואפריון נמצייס למהר"ר סעדיה עמר הלוי ז"ל שתיקן והנהיג לאומרה בבהכ"נ כל מהר"י יהיה הלוי ז"ל יבתשו חכמים ויבתחו: **אם** השעה דחוקה יתפללו כלחש ואח"כ יאמר מגן ומחיה והקודש ואתה קדוש וקדיש שה). ואם השעה דחוקה ביותר יתפלל הש"צ בקול רם וכ"כ הפריק"ה במנהג הספרדים להתפלל בקול רם עם ש"צ ונראה דאכאן שמכו ש"צ להתפלל בקול רם עד האל הקדוש עם הצבור עכ"ל. וה"ה בכל מקום שרואה שהצבור נחפזים לצאת שיתפלל תפלה א' שקרוב הצבור שלא יכוונו לבם להזרה ושוי ברכה לבטלה וכת"ס הרמב"ם בתשו' הבאה בריש ספר מ"ל גם בתשובת הרדב"ז סי' ס' וסי' ל"ד וכ"ה מנהגינו בכל מקום שיש דוחק. וכ"כ כנה"ג ב' ס"א סי' תת"כ וכ"כ ב"י סי' קכ"ד שכן נוהגים לכתחלה ותקנת הכתי לפת תוכ"ב הכ' הכ"י סי' רל"ד לא פסעה ביניהו גם הם בלפת רפתה התקנה כדמוכח בס' מעין גנים ז"ל: **וכשהוא** בעת דוחק יזהר שיאמר קדיש קודם צאת הכוכבים עיין מ"א ומהרח"י סי' נ"ט וכו' בה"ט ב' אליה רבה דאף אם נמשכה עד הלילה אומרים קדיש ע"כ וכן המנהג פשוט: **ודע** בהנהגה כשמתפללים תפלה א' לענות הצבור אמן אחר הש"צ ואין חשש ספסק מדינא. אמנם צריך כל א' להקדים לסיים ג' תיבות קודם שיסיים ש"צ כדי שלא יצא פונה אמן אחר ברכותיו ובתוספ' ר"ה האריכנו בראיות (דף מו): **אומרים** ופוא רחום תהלה לדוד. כ"כ הרמב"ם בה' תפלה והתו' פא"ע וכ"כ הטור סי' רל"ד וכ' הרד"א ב' ר"י שמטה לומר קודם אשרי פ' התמיד כמו שאומר אותה בבקר במקום בני תמידין בהיו קרבים בכל יום בבקר ובערב כדי שתחשב הזכירה כמעשה וכ' הב"י שכן נהגו עוד כ' הב"י וגם נוהגי' לומ' **מזמור מה ידידות** ע"כ וכ"כהריק"ה וגם נהגו לומר פטום הקטרת (רמ"א): והוא ע"פ הסו' הקדוש שכתבנו לעיל בתחלת פי' פטום הקטרת. מיהו אם השעה דחוקה ואין שהות ביום לומר הכל מתחילין והוא רחום וכו' המחויב בו מן הדין ואם השעה דחוקה יותר לא יאמר אפי' תהלה לדוד ויתפלל י"ח ואח"כ תהלה לדוד (כנה"ג ב' פ"א סי' תתי"ב):

למנצח. הגתית. פירשתיו לעיל. מה ידידות. כמה אהובות וחביבות משכנותיך. נכספה. חמדה: כלתה. נתאוותה כמו ותכל דוד: לחצרות ה'. כי חרבו ועל הגלות אמרם: לבי ובשרי ירננו. יתפללו על זאת: גם צפור מצאה בית. בחורבנו קיננו בו הצפרים ומ"א בבנינו מדבר והצפור היא כנ"י. וכא' בלק דף קנ"ז ע"ב דורשו על יתרו ובניו ובפירושי מהר"י ן' נחמיאש ז"ל דורשו על המגדל בניו לת"ת כי יזכה להבנות ביתו וגם לתעזא הדור והדות בזכות אבר שהם המשוחים בניו הקטנים

את . . .

ידידות משכנותיך יהוה צבאות: נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יהוה לבי ובשרי ירננו אל אל חי: גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרחיה את מזבחותיך יהוה צבאות מלכי ואלהי: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם: עברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה: ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: יהוה אלהים צבאות שמעה תפלתי האזינה אלהי יעקב סלה: מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך: כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע: כי שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן יהוה לא ימנע טוב להלכים בתמים: יהוה צבאות אשרי אדם בוטח בך: ואומר פ׳ התמיד ע״ס וערבה וכו׳ ופטום הקטרת עד מפני הכבוד וחותם והקטיר והשתחוה ויצא. והוא רחום וכו׳ תהלה לדוד וכו׳ ע״ס וחצי קדיש ועומדין ומתפללין י״ח ברכות בלחש:

את מזבחותיך. הם בתי כנסיות ובתי מדרשות עכ״ל: סלה. נצח: אשרי. מי שזוכה עוד לישב בביתך ועוד יהללך בתוכו: עוז לו בך. אשר הם אותך עוז מבטחו: מסלות בלבבם. שחושב בלבו מסלות דרכיו ליישר את דרכיו: עוברי בעמק הבכא. אותם שעוברים על דחק והם בעומקה של גיהנם בבכי ויללה: מעין ישיתוהו. בדמעות עיניהם. ואף ברכות יעטה מורה מברכים ומודים לשמו ואומרים יפה דן אותנו ואמת דינו. וברכות יעטה לנו המורה אותנו ללכת בדרך הטוב ולא שמענו לו. ונ׳ פעיב ז״ל פי׳ עוברי בעמק הבכא זו הגלות שמר הוא ואעפ״כ הם לומדי׳ התורה: מעין ישיתוהו. להקב״ה המשפיע להם חכמה כי ה׳ יתן חכמה ומברכים להקב״ה שמורה להם דרכי התורה יע״ש: ילכו מחיל אל חיל. אותם הנזכרים למעלה יושבי ביתו אשר מסלות בלבבם: מחיל אל חיל. מבית המדרש ויראה לבאם וחילם אל הכ״ס

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך: ברוך אתה יא יהוהאדני יאהדונהי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם (בעי״ת אומר זכרנו לחיים אל מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים אל חי) מלך רחמן מושיע ומגן ברוך אתה הו יהוהאדני יאהדונהי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני. מחיה מתים אתה. רב להושיע (בקיץ אומר מוריד הטל) (בחורף אומר משיב הרוח ומוריד הגשם) מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים רופא חולים סומך נופלים מתיר אסורים ומקיים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך ממית ומחיה (בעי״ת אומר מי כמוך אב

כנ"ה בגליון: ממשה תפלתי. לכוונת בימך: מגננו. הוא בהמ"ק המגין עלינו. ולי הלשון הנ' מגננו כמו אתן להם מגנת לב. אמר מגננו דהיינו סוכת לבינו ראה: וגם ראה פני משיחך שמלשער על איחור הגאולה והבט פני דוד משיחך והסתכל בחסדיו ובצרתו אשר צרה ויגע על בנינו: כי טוב יום א' בחצריך ולמחר ימות:

מאלף

הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים) ונאמן אתה להחיות מתים ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי מחיה המתים:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה (בעי"ת אומר ובכן יתקדש שמך וכו' עד המלך הקדוש) ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי האל הקדוש:

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה חננו מאתך דעה ובינה והשכל ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי חונן הדעת:

במוצאי שבת אומרים:

אתה חוננתנו למדע תורתך ותלמדנו לעשות חקי רצונך ותבדל יהוה אלהינו בין קדש לחול ובין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. אבינו מלכנו החל עלינו הימים הבאים לקראתנו לשלום חשוכים מכל חטא ומנוקים מכל עון ומדבקים ביראתך וחננו מאתך דעה בינה והשכל. ברוך אתה יהוה חונן הדעת:

השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי הרוצה בתשובה: סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו כי אל טוב וסלח אתה ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי חנון המרבה לסלוח: ראה בענינו וריבה ריבנו ומהר לגאלנו כי אל מלך גואל חזק אתה ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי גואל ישראל:

רפאנו יהוה אדני יאהדונהי אלהינו ונרפא הושיענו ונושעה והעלה רפואה שלמה לכל תחלואינו כי אל רופא רחמן אתה ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי רופא חולי עמו ישראל: בקיץ אומר ברכנו יהוה אדני יאהדונהי אלהינו בכל מעשה ידינו וברך את שנתנו

בתענית צבור אומר כאן ש"ץ עננו וזהו

עננו יהוה אדני יאהדונהי אלהינו עננו ביום צום התענית הזה כי בצרה גדולה אנחנו אל תסתר פניך ממנו ואל תתעלם אזנך משמוע תפלתנו והיה קרוב לשועתנו טרם נקרא ואתה תענה טרם נדבר ואתה תשמע כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה עונה בכל עת צרה וצוקה פודה ומציל מכל צרה בא"י העונה בעת צרה:

מַחְלָף. מלאיות אלף פנים במקום אחר: בחרתי הסתופף. על כסף ועל כמוזה לפקוד: מדור באהלי רשע. מלאיות דר בשלוה באהלי עשו הרשע להדבק בהם: כי שמש ומגן: יש לפתור שמש כמשמעו. ומדרש תלים פותרו לשון שיני חומה. ע"כ מפרש"י ז"ל ויצויין פי' נחמד על כל המזמור בס' כתר שם טוב פ' פקודי ע"ש: **טוב** ונכון להדר ללבוש תפלין במנחה וכו' בנ"ס דף קי"ב ע"א שנתפשט המנהג בכל ח"י ובכל מלכות ישמעאל להניח תפילין אפי' במנחה ועל כיוצא בזה הזהיר בן תימא ואמר הוי עז כנמר להעיז פניו נגד המלעיגים ולא ימנע מעשות

בְּטַלְלֵי רָצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

בחורף אומר בָּרְכֵנוּ יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבָרֵךְ אֶת שְׁנוֹתֵינוּ וְתֵן טַל וּמָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבַּע אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִטּוּבָךְ וְרַוֵּה פְּנֵי תֵבֵל מֵעוֹשֶׁר מַתְּנוֹת יָדֶיךָ וְשָׁמְרָה וְהַצִּילָה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ מִכָּל מִינֵי מַשְׁחִית וּמִכָּל מִינֵי פּוּרְעָנִיּוֹת וְתֵן לָהּ אַחֲרִית וְתִקְוָה וְשׂוֹבַע שָׁלוֹם (מו) וּבָרְכָהּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ אֶת כָּל גָּלֻיּוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: **הָשִׁיבָה** שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה לְבַדְּךָ בְּרַחֲמִים בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: (בעש"ת אומר הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט): **לַמְּשׁוּמָּדִים** אַל תְּהִי תִקְוָה כָּל הַמִּינִים וְהַמּוֹסְרִים כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וּמַלְכוּת זָדוֹן תְּעַקֵּר וְתִשַׁבֵּר מְהֵרָה בְיָמֵינוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים: **עַל** הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל שְׁאֵרִית עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם לֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְשִׁמְךָ בָּטָחְנוּ וְלִישׁוּעָתְךָ נִשְׁעַנּוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים: **תִּשְׁכּוֹן** בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בִּנְיַן עוֹלָם בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

אֶת צֶמַח דָּוִד מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי מַצְמִיחַ קֶרֶן הַיְשׁוּעָה: **שְׁמַע** קוֹלֵנוּ יְהֹוָ(אדני)ה יאהדונהי אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ מִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ. רֵיקָם אַל תְּשִׁיבֵנוּ (בקיץ אומ' כאן ותן טל ומטר. ובתענית עננו) כִּי

מפסוק כמלוס ע"ב וכ"כ הרמ"פ מפלגו סי' מ"ל דמנהג כבר להניחם וכו' הכנה"ג סי' רל"ב בשם מנהג רבו להניח תפלין דר"ת. גם אני בלעיר ראיתי

אתה שומע תפלת כל פה ברוך אתה יהוה יאהדונהי שומע התפלה:

רצה יהוה יאהדונהי אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל. ותפלתם מהרה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך (בר"ח אומר כאן יעלה ויבוא).

ותחזינה עינינו בשובך לנוך לציון ברחמים כמאז ברוך אתה יהוה יאהדונהי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך ג' שאתה הוא יהוה יאהדונהי אלהינו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך ונפלאותיך שבכל עת ועת ערב ובקר וצהרים (כאן אומרים על הנסים)

לחנוכה *)

על הנסים ועל הגבורות ועל המלחמות ועל התשועות ועל הפדות ועל הפורקן שעשית עמנו ועם אבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך בית ישראל לבטלם מתורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם. ודנת את דינם ורבת את ריבם ונקמת את נקמתם ומסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים. ופושעים ביד עושי תורתך ועשית לך שם גדול בעולמך ולעמך ישראל עשית פלא ונסים כשם שעשית עמהם נסים וגבורות. כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת: ועל כולם יי' אלהינו אנו מודים לך הטוב וכו'

אלהינו ואלהי אבותינו: יעלה ויבוא יגיע יראה ירצה ישמע יפקד יזכר זכרוננו. זכרון אבותינו זכרון ירושלם עירך זכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפליטה לטובה לברכה לחן ולחסד ולרחמים ביום ראש החדש הזה לרחם בו עלינו ולהושיענו. זכרנו יהוה יאהדונהי אלהינו בו לטובה פקדנו בו לברכה הושיענו בו לחיים בדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו ומלטנו בו מכל צרה ויגון ושמחנו בו שמחה שלמה. כי אל מלך רחום וחנון אתה. ותרצנו וכו'

לפורים

על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות שעשית עמנו ועם אבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מרדכי ואסתר כשעמד המן הרע על עמך בית ישראל ובקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ושללם לבוז ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם ודנת את דינם ורבת את ריבם ונקמת את נקמתם והפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ ועשית לך שם גדול בעולמך ולעמך ישראל עשית פלא ונסים. כשם שעשית עמהם פלא ונסים כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת: ועל כולם וכו'

*) פי' על הנסים יבוא במקומו בס"ד חנוכה ופורים בס"ד

הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך. כל החיים יהללו את שמך הגדול כי טוב האל הטוב (בעי"ת זכור רחמיך יהוה אדני יאהדונהי אלהינו וכבוש כעסך וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך) ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי הטוב שמך ולך נאה להודות:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל ישראל עמך וברכנו כלנו כאחד במאור פניך כי במאור פניך נתת לנו יהוה אדני יאהדונהי אלהינו תורה וחיים אהבה וחסד צדקה ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת בשלום (בעי"ת ובספר חיים ברכה ושלום נזכר ונכתב לפניך אנו וכל עמך בית ישראל לחיים ולשלום) ברוך אתה יהוה אדני יאהדונהי המברך את עמו ישראל בשלום אמן:

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה אדני יאהדונהי צורי וגאלי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה. פתח לבי בתורתך ואחרי מצותיך תרדוף נפשי וכל הקמים עלי לרעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך יהוה אדני יאהדונהי דוחה: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננִי: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה אדני יאהדונהי צורי וגאלי: עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל

ראיתי מו"ז שהיה מניח דר"ת במנחה ועיין בס' אפי' סגולת תפלין במנחה להכניע החילונים ע"ש. עוד כ' שם דבע"ש אין להניח תפלין שהכבר נתגלה קדושת שבת ע"ש וע' בה"ש סי' ל"ז ס"ב והרב חמ"י חלק על הרמ"ע וכ' דלפי הנגלה גם בנסתר צריך להניחם גם במנחה ערב שבת ע"ש דף ל' ע"ג. **אין** לומר אשרי שקודם מנחה אלא כשיש מנין בבהכ"נ כדי שיאמרו עליו הקדיש (רמ"א סי' רל"ד ב' סמ"ק וכלבו): ואם הוא שעת הדחק א"צ לדקדק בזה ויתחילו אשרי אע"פ שלא שלם המנין דהקפידא על המנין דוקא בשעת אמירת הקדיש וכן המג"א וכ"ד הט"ז סי' נ"ה ע"ש וכ"ד השער אפרים סי' י"ז וכ' דהטעם הוא כדי שלא יצטרכו להפסיק ולהקם על המנין בין אשרי לקדיש יע"ש: **מי** שנתאחר לבא לבהכ"נ בשעה שהתחילו הצבור מנחה יתפלל י"ח עמהם ואח"כ יאמר אשרי (ת"א סי' ק"ח ס"ק ה' נגד הב"ח): **אם** שכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים ואומר אשרי קודם תפלת התשלומין (כ"ע סי' רל"ד): **הרב** המג"י והדה"י כתבו לומר עלינו לשבח בכל הג' תפלות: **ומנהגנו** שלא לאמרו וכ"כ הר"מ לונזאנו בדף ק"ח ע"ב וז"ל ומה שהעולם אומרים אותו במנחה לא מצאו זה בטור ולא בהד"א ולא בשום ספר אדרבה כתב בעל תולדת יעקב וז"ל אין אנו אומרים עלינו לשבח אלא בבקר ובערב ולא במנחה עכ"ל ועיין בהגה"ה ז"ל. ומו"ז שמעתי דהאידנא שסומכים תפלת ערבי' למנחה ואין יוצאין מיד לעסקים אחר המנחה בהכל יודו בזה שא"צ לומר עלינו כיון ששתי התפלות סמוכות הא למה זה דומה לתפלת שחרית

ויְנַחֲמֵנוּ בְּצִיּוֹן וְיִבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ בְּקָרוֹב אָמֵן וְאָמֵן:

אח"כ נפילת פנים א"מ וכו' וקדיש, ואם יש שהות אומרים מזמור לדוד ה' קראתיך חושה לי וכו' מזמור לדוד בהיותו במערה תפלה וכו' ואומרים ר"ח בן עקשיא ואומרים קדיש דרבנן דעתיד וכו' ונפטרים:

תפלת ערבית

עומד ש"צ ואומר וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ:

ברכו

ותיקן שא"א עלינו לשנת בשביל שחרית כיון שתפל' מוסף סמוכה לה ודי בעלינו לשנת פעם א' אחר המוסף ועולה לשניהם ע"כ: ונפטרים. והאידנא נוהגים להתפלל מנחה ומעריב סמוכי' זה לזה וכ"כ המ"א סי' רל"ג וכתב שם לפי שסבירי' כרבנן ומה שמתפללי' לפעמים ערבית קודם הלילה היינו מפני הדוחק בטורח הוא לאסוף הצבור שנית עכ"ל:

תפלת ערבית אינה חובה שלא נתקנה אלא כנגד איברים ופדרים שלא נתאכלו ביום בקרבן והולכין כל הלילה והאידנא כבר קבעוה חובה. עיין רד"א ושכ"ד כל הפוסקים וכבר כתבנו מזה לעיל בריש סדר תפלת המנחה ע"ש: **וזמנה** משעת צאת הכוכבים עד חצות ואם עבר ואיחר וקרא עד שעלה עמוד השחר יצא י"ח ואם קרא אחר שעלה ע"ה קודם הנץ החמה לא יצא י"ח אא"כ היה אנוס כגון שהיה שכור או חולה. אבל לכתחילה חייב שיקראנה בזמנה ועל זה אחז"ל מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית. ואנוס שקרא אז לא יאמר השכיבנו כיון שעלה ע"ה אינו זמן שכיבה אבל שאר ברכות דהיינו שתים שלפני ק"ש ואמת ואמונה אומר שהרי מזכירין מדת לילה ביום (ב"ע): ודוקא אם נאנס קודם שהגיע זמן ק"ש אבל אם נשתכר אחר שהתחלת זמן ק"ש לא מקרי אנוס ואין לו שיעור לקרות רק עד ע"ה ותו לא (ע"ז): וחייב כל אדם להשתדל לקיים המצות בשעתן בשעה שחלה המצוה כגון תפלת שחרית בזמנה עד ארבע שעות. ומנחה עד י"א שעות פחות רביע כר' יהודה. וערבית זמנה כל הלילה ואל יאמר עדיין יש לי שהות להתפלל כדגרסי' בפ' מאימתי חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יבא אדם מן השדה בע"ש ויאמר אלך לביתי ואוכל קמעא ואשתה קמעא ואישן קמעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל ואם תחטפו שינה נמצא ישן כל הלילה. אלא אדם בא מן השדה בערב נכנס לבהכ"נ או לבית המדרש אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה. וקורא ק"ש ומתפלל ואח"כ אוכל ושותה וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה: **אע"ג** דהאידנא קבעו לערבית לחובה אם יש לפניו מלוה אעפ"י שאינה עוברת ישנה המלוה ואח"כ יתפלל (תו' פ"ק דשבת) וכן נשנו (הרק"ש): **מצא** צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה (ב"ע שם): ואעפ"י שמתפללין תבע"י מ"מ תפלה בצבור עדיפא ממסמך גאולה לתפלה ערבית (מ"א): וכשיש שהות יקרא ק"ש וברכותיה וידלג כגון ה' לעולם כדי להתפלל עם הצבור (מ"א וט"ז): **ואם** בא לבהכ"נ בשעה שמתחילין ברכו והוא לא התפלל מנחה יתפלל מנחה בעוד שקורין ק"ש וברכותיה ואח"כ יתפלל ערבית עמהם ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה בלילה אבל לא ימתין להתפלל מנחה בשעה שהצבור מתפללים ערבית ולהתפלל אח"כ ערבית בלילה דזה לא מקרי בשעה שהצבור מתפללים דהא תרתי סתרי אהדדי (מ"א וכ"כ הט"ז בלהון ע"ש): **ואם** השלים מנחה והצבור מתחילין בק"ש בעוד יום נ"ל דאינו יכול אז לומר הברכות כיון שכבר גמרו הצבור שתי ברכות ראשונות דערבית אין זה נק' עם הצבור כיון שלא התחיל עמהם בשוה אך יקרא ק"ש עמהם כקורא בתורה ומיהו אם הצבור עדיין אומרים ברכה ראשונה אפשר דיכול להתחיל אז הברכה כיון שלא גמרו אז מקרי עם הצבור ויש ראיה לזה מדברי המ"א שכתבתי בסמוך:

וסוף

כורע ואומר בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְבֹרָךְ: והקהל אומרים וגם הש"ץ עמהם בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים

והוא רחום הטעם כ' ן' הירחי לפי שהפושעים הם לוקים בין מנחה למעריב ואומר על המלקות והוא רחום נ"פ על כן מכריז החזן ואומר והוא רחום וכו' ומכאן הסובה לתנהג הספרד שאומרים אותו בשבתות וי"ט ואין ראוי לאומרו בשבת קדש היום ואין מלקין בהו אך לפי מה שאומר במדרש לפי שאין אדם בירושלם ובידו עון שתמיד של שחר מכפר על עונות הלילה ותמיד של בין הערבים על עונות היום ולפי מאי דקי"ל תפלות כנגד תמידין תקנום ותפלת הערב אין לה שום קרבן שאינה רק כנגד אברים שלא נתאכלו מבע"י שמתאכלים כל הלילה על כן אומרים **והוא רחום** יכפר עון שאין לנו קרבן לתלות בו זאת התפלה על כן הוצרכנו להזכיר כפרה ולפ"ז נאה ויפה מנהג הספרד עכ"ל בקיצור. ומביאו רד"א ז"ל וכ"כ גם בס' המוסר ע"ש: **ויש** י"ג תיבות בפסוק כי בלילה יש י"ב שעות וכאותן י"ב שעות אין קרבן רק בשבת הי"ג יש קרבן. ד"א אומרים והוא רחום לפי שבלילה מתעורר הדין בעולם ובפסוק זה יש י"ג תיבות כנגד י"ג מדות הטבעיות היורדות מן י"ג מבועות של הנחל כדי לבכך ולהבקיע רוגז הדין הקשה (תאר"ן): ובס' המוסר האריך מאד מדרש הנעלם זאת כי אותה שעה מתהפך דנים הרשעי' בגיהנם ע"י אותם הג' המשחיתים **משחית ואף וחימה** וכולם נכללים בהאי קרא והוא רחום וכו' ובס' מח"ס דף מ"ו ע"א אמר כי י"ג תיבות שבפסוק זה הם נגד י"ג מדות דרחמי ועל ידם ירחמו על הרשעים שבגיהנם שעה שמבעירים בו בתי עיפות אש וכו' ע"ש: **ודע** כי בדפוסים מוסיף פ' ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו ונתן הרב הגאונים טעם לזה בס' קול בוכים דף ל"ד ע"א לפי שבו מזכירין ג' שמות השלוים יב"ק בהם אהו"ה הוי"ה אדנ"י להגלל מפחד בלילות עכ"ל והאר"י ז"ל לא נזכר פסוק זה ועכשיו נהגו רבים לאומרו וראיתי כמה גדולים שלא היו אומרים אותו ושמעתי מהם הטעם ע"ד לא חשבום בור בדיבו שלא להכניסם לגמרי כי אין להתגלת נגד המקטרג מאחר שניתנה להם ממשלתם ברצון הבורא ית' והוא טעם נכון והזן ויעויין בס' שה"י דף ל"א ע"א. הנה כתבתי לך טעם והוא רחום מאמר מגלה ידי והאומרי' פסוק **כי אל** רחום אין להם על מה שיסמוכו כי מה ענין ושייכות לפ' זה כאן ואי משום רחום איכא פסוקי טובא דאדכר ביה רחום והבו דלא לוסיף עלה, ואדרבה בזוהר שמות בא הדבר מפורש וז"ל כדין פתחי ישראל ואמרי והוא רחום ע"ב דף ר"ז ע"א ודף ק"ל ע"א: **אשר** בדברו מעריב ערבים. פי' ויהי ערב ויהי בקר ואעפ"י שאנו יש' אורה כת"ם וגאולה עמיה ברת. אפ"ה הוא מעריב ערבים אללו ונהו באמר להלן משנה עתים (הרי"ן): ואמר ערבים לשון רבים לפי שכתוב בין הערבים. והאב"ע פי' כי בכל יום שני ערבים הא' שריבת השמש והוא ביאתו תחת הארץ והב' ביאת אורו הגדלה בעננים ויש ביניהם קרוב משעה ושלים (רד"א): בחכמה פותח שערים. כמו שאחז"ל שהוא מחדש בכל יום מפתחי חלון. שבכל יום ויום החמה יוצאה בחלון חדשה (הרי"ן): בתבונה משנה עתים. כי נ"פ היום משתנה דהיינו ערב ובקר ולהרים. ושמך חכמה ותבונה זה אלל זה ע"ש ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (רד"א): מחליף את הזמנים. מיום ללילה ומלילה ליום (רד"א). וז"ל הרי"ן מחליף וכו' פי' כדכאל משכנא שדנית ומנית שהקב"ה מחליף את הזמנים בחכמה ונותן בתחלת היום בתערב ולעת ערב שוקעת במזרח כדי שידעו הבריות שיש לעולם מנהיג כו' והאלהים עשה שייראו מלפניו וזה היה ז' ימים בדור המבול עכ"ל: מסדר את הכוכבים. שכל מזל וכוכב יש לו מהלכו ומקומו ולא יש רשות לשום מזל לילך ולהקדים לפני חבירו אלא על הסדר

שְׁעָרִים בִּתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים מַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים מְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ בּוֹרֵא יוֹמָם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר מַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לַיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם לַלָּיְלָה יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אָהַבְתָּ תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָם לִמַּדְתָּ עַל כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֵּי

רצונך

אלא כמו שסדרם השי"ת שלא"ס אנכ"ל אלו ז' כוכבי לכת וי"ב מזלות עפ"ת סא"כ מע"ק גד"ד (רי"ן ורד"א): במשמרותיהם. שקבע לכל א' משמרה וסדר שלו: כרצונו. כי אין חכם בעולם שידע למה נסדרו כסדר הזה (רד"א). והרי"ן כ' ולא כאדם בעושה בנין ואין יכול לשנותו מסדורו כי הקב"ה יכול לשנות סדר הכוכבים והמזלות ולכך נקרא אל שדי שהוא מסדר ומנלח מערכות הכוכבים והמזלות ע"כ. כ' בס' עמק ברכה דיש להפסיק בין כרצונו ובין בורא יומם ולילה (מ"א סימן רל"ו): בורא יומם ולילה. כלומר שהוא עתה מחדש בכל יום שמנהג הזה והסדר הזה (רד"א): גולל אור. פי' כיצד בורא יומם ולילה שגולל אור מפני חשך. גולל מן וגללו את האבן כלומר מסיר (שם). וז"ל הרי"ן גולל ל' וגללו את האבן כי האור נגלל ומתקפל יחד כמו שמקפלים את הבגד ונעשה קטן ובשרולים מרחיבי' אותו והוא גדול כבתחלה ע"כ: מעביר יום. לצד אחר: ומביא לילה. ולא שיסלק השמש ממש ויוליכנו למקום אחר אלא שמבדיל בין יום ללילה וזו היא הארץ בין זה לזה שכשיאור לנו יהפך למטה מן הארץ וכשיהפך לנו יאיר למטה מן הארץ. ה' צבאות שמו. כלומר אות הוא בצבא עליונים ובידו כח וגבורה לעשות כרצונו (רי"ן): ה"ג ה' צבאות שמו קדוש ישראל ע"ש הפסוק גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל. והוא קשור עם מה שלמעלה ממנו והכוונה כי כל אלו הפעולות עושה כולם ה' צבאות שמו קדוש ישראל: ולזה נחר בפסוק זה מבזולתו לפי שבו נזכר שם צבאות פ"פ בכח כל צבאות מעלה וחייליהם ובזה אתי שפיר סמוך לחתימה מעין החתימה. וכ' הרד"א ויש מקומות שמוסיפין לומר כאן ה' צבאות שמו חי וקיים תמיד ימלוך לעולם ועד ושמות הוא כי אין זה מעין חתימה סמוך לחתימה עכ"ל. הנה מה שחרה לו להרד"א ז"ל הוא לפי שמוסיפין חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד בזה לא מעין חתימה הוא (אף בהטור ב' אביו הרא"ש מייפב גי' ז). ולא כן גרסתינו דאינו כי אם ה' צבאות שמו קדוש ישראל שהוא קשור עם שלמעלה דודאי יודה לזה הרד"א ז"ל ובזה מלאנו טוב טעם שהסמיך לו אהבת עולם וכו' כי אחר שגאלנו וקדשנו והפריענו והבדילנו לשמו נתן לנו תורה ובזה סרה תמיהת הרד"א על בעל המנהגים גבי אהבת עולם דבתרים והתבנוהו לעיל במקומו דרשהו משם. ואף את"ל דהרד"א חולק גם על פי' ה' צבאות שמו קדוש ישראל מטעם סמוך לחתימה י"ל דשתים או ג' תיבות לא הוו הפסק וקרינן ביה שפיר סמוך לחתימה מעין החתימה וכ"ה גם בנוסחת הרמב"ם ועיין מ"ש בחתימת עמידה דשבת: **ברכה ב' אהבת** עולם ע"ש ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד היינו התורה כדכתיב ותורת חסד על כן הסמיך לו תורה ומצות חוקים וכו' ודו"ק: אותם למדת. ה"ג והטעם לפי שהוא התחיל לדבר בנוסח הברכה כמדבר בעד אחרים וכדי שלא יראה כמוציא עצמו מן הכלל אמר ה' אלהינו וכו' נשיח בחוקי רצונך וכו' ולא כן בתפלת שחר שמדבר בעד עצמו שאומר אהבת עולם אהבתנו אמר ותלמדנו חוקי חיים. ובזה הוא לשון ברכה ג' דמוסף ר"ה שמתחלת אתה נגלית וכו' ודו"ק: בשכבנו ובקומנו. פ"ש ובשכבך ובקומך: נשיח. לשון דבור מן עבדך ישיח בחוקיך וכן או שיח לארץ ותורך. ואמר בל' זה שהוא ג"כ לשון תפלה כמו ידכה יבוא שצריך אדם להכניע עצמו כשעושה המצות שיטפס על הסדר

וגם

רְצוֹנֶךָ וְנִשְׂמַח וְנַעֲלוֹז בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאוֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה וְאַהֲבָתְךָ לֹא תָסוּר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי הִיא עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אוֹהֵב אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד : וקורין ק"ש עד סיפה בדף ט"ל. וחוזר ש"צ יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת קַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ וְאֶפֶס זוּלָתוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים

הנואלנו

וגם נשי"ת אותיות י"ש א"ן נתלה הן בעיניך בעשיית המצות ונירש עה"ב כמ"ש להנחיל אוהבי יש : ונשמח ונעלוז בדברי תורתך. אמר בתורה שמחה מה שלא אמר כן בחוקים כי החוקים הם גזירת מלך בלי טעם ולא כן התורה דכמה מיני טעמים יש בהם אמר בהם שמחה כי ימשך מהם שמחה לאיש במענה פיו כשנושא ונותן בהם ומ"ש דנשמח בפה"ח לפי שהוא סמוך לבדברי תורתך כ"ה בסדורים ישנים : בדברי תורתך. ה"ג כלשון הפסוק את דברי התורה וכן לשון חכמים בכל מקום :

כי הם חיינו. ע"פ כי הוא חייך ואורך ימיך : ובהם נהגה. ע"פ והגית בו יומם ולילה וענין ההגייה היא בלב כענין והגיון לבי לפניך . ג"כ יחשוב אדם בלבו בכוונה בעשיית המצות לעשותה על הסדר (הרי"ן) : ואהבתך לא תסור. ע"פ אהבו את ה' וכו' וה"ג וכ"ה גירסת רמב"ם ורד"א ול"ג ומלכותך שהרי אומר אח"כ כי היא עטרת ראשינו וקאי אאהבתך לבד דאי קאי אתרוייהו הול"ל כי הם עטרת ראשינו . ועוד דאהבה ענין א' ומלכות ענין אחר ומה שייך לומר במלכות כי היא עטרת ראשינו ותפארתינו. ול"ג כלל בשת"י והרמב"ם. א"נ כי היא עטרת ראשינו קאי אתורה שהזכיר לעיל והוא ע"פ כי לוית חן הם לראשך וכו' עטרת תפארת וכו': וקורין ק"ש ואומר שתי ברכות אלו אחריה . וכ' הרוקח בסי' שי"ע שאל ר' יצחק הגר מפני מה חטא בקר מן הערב שבערב אומרים ב' ברכות לפני ק"ש ושתי ברכות לאחריה ובבקר רק אחת לאחריה והשיב לו ר"ת לפי שבשחר יש מצות ציצית משא"כ בערב ע"כ : **אמת.** כלומר התורה שהיא אמת שנ' ותורתך אמת : ואמונה. המצות שהם אמונה שנ' כל מצותיך אמונה (רד"א) : כל זאת קיים עלינו . לפי אומר לי שתיבות אלו חוזרים אאמת ואמונה והכוונה כי אחז"ל כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא י"ח שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות לזה אנו אומרים כל זאת קיים עלינו כלומר חייב לנו לומר אמת ואמונה וכו' כמפורש בדברי חז"ל ואמר כל לכלול גם מצות אמירת אמת ויציב ולזה תמצא בספרי תימן מנקדים הקו"ף בחיר"ק. א"נ אמת ואמונה קאי אאני ה' אלהיכם שהוא סיום ק"ש . ר"ל אמת ואמונה. כל זאת קיים עלינו . חייב לנו לידע ולהאמין כי הוא ה' אלהינו וכו' כמ"ש וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם וכן וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים ולז"א קיים עלינו כי הוא אלהינו אנו המכונים לאלוה והוא המיב אותנו לעם להיות עמו וזהו שסיים ואנחנו ישראל עמו : אמת מלכנו ואפס זולתו . ע"פ וה' אלהיכם מלככם : **ותקנו** לומר אמת ואמונה בערבית על הגאולה של עתיד שאנו מאמינים שיקיים לנו הבטחתו ויגאלנו בקרוב. א"נ לפי שנגאלו בפס"ח בליל מכת בכורות ביציאתנו ממצרים בבקר וקיים לנו הבטחתו והוציאנו לפיכך ראוי לומר בשחרית אמת ויציב . וי"מ אמת ואמונה בערבית על שאנו מפקידים נשמתינו בידו בכל לילה ומאמינים בו שישיבנה אלינו. ובשחרית אמת ויציב שאמת וקיים דבריו להשיב הפקדון (רד"א) : הפודנו מיד מלכים. כ' הרד"א לפי שזכר אמונה דקאי על המצות כענין כל מצותיך אמונה והפסוק מעיד בקר רדפוני עזרני לז"א מיד הפודנו מיד מלכים . והם פרעה וסיחון ועוג בימי משה . ושל"א מלכים בימי יהושע והוא ע"פ אבר פדה מני לו : הגואלנו מכף עריצים. ה"ג ול"ג הכא כל.

כי

הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף עָרִיצִים. הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל שׂוֹנְאֵינוּ הָעוֹשֶׂה לָנוּ נְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם סוּף וְאֶת רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע. רָאוּ בָנִים אֶת גְּבוּרָתוֹ הוֹדוּ וְשִׁבְּחוּ לִשְׁמוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם וְעָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה. אָמְרוּ כֻלָּם מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יְהֹוָה מִי

כמכה

כי לפעמים ויגה בני איש ותמוגגנו ביד עונינו וכ"כ מהר"י אבוהב בענין חנוכה ז"ל וגם לא נסגנו מכל וכל ביד אויבינו וכו' יע"ש. אבל בהמשלם גמול אמר בו לכל אויבי נפשנו. כי הוזר הוא ית' ונפרע משונאינו כענין פרעה והמן ונבוכדנצר כי אעפ"י שכך גזר הגוזר ב"ה להשתעבד תחת ידם בעונינו חזר ונקם מהם על מה שהוסיפו להרע יותר יען שהרעו נגד שנאה ואויבות לא לכוונת קיום גזרת הש"י והדברים עתיקים מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ואחרים ז"ל: עריצים. כגבור החזק יק' עריץ לפי שהכל יראים ממנו (רד"ק): הנפרע לנו מצרינו. לשון נקמה נקום נקמת בני ישראל מתרג' אתפרע פורענות בני ישראל (רד"א): והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו. ע"פ כעל גמולות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו ולכך אמר צרינו ואויבינו וע"פ אויבי נפשי (שם): השם נפשנו בחיים. כלומר שאויבינו פירשו למיתה ואנחנו פירשנו לחיים; ולא נתן למוט רגלנו. כלומר שלא מתו בכורינו עם בכוריהם וז"ש שכתוב אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך. שאותה הלילה היה ליל שמורים לישראל (רד"א): המדריכנו על במות אויבינו. ע"פ ואתה על במותימו תדרוך. מתרגם על פרקת צורי וכו': העושה לנו נקמה. ול"נ שהאל דהיינו האל שאמר תחלה מוסבת עליה ואחר מתה ודי בפעם א' ומה לנו לכפול בכל פרט וכדרך שלא כפל וזכר בפרטים הקודמים: נקמה בפרעה. ה"נ גם בספרי הדפוס ול"נ העושה לנו נסים ועשה נקמה בפרעה דהנקמה והאותות הן הן גבורותיו שמנו ועיין בפ' ואתחנן. ואמר העושה לנו נקמה ולא אמר העושה נקמה לרמוז מ"ש המפרשים ז"ל כי מה שעשה הקב"ה נקמות בפרעה לא היה על דבר כבוד שמו שאמר מי ה' לא ידעתי את ה' וכו' כמו שהיה הורג פרעה וחכמיו עד שאמר ה' הצדיק רק הכל עשה לכבוד ישראל וכה"א ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל לא היה על כבוד שמו ולנסוק הודו מצרים כמו שכתוב כי ה' נלחם להם במצרים דייקא חיבת להם ובשבחז"ל במדה בשעבדו בישראל בה לקו כמ"ש בתנחומא ורבה שמות: המכה בעברתו. הרד"א פי' ע"ש מכה עמים בעברה. ולי עבדו נראה ע"ש ועברתי בארץ מצרים והכיתי וכו' כי השעברה במצרים היא היתה סיבת מיתתן והיה לך לאות אבן הבוחנת. והאר"י דיבר בפסוק זה פלאים. ומדבריו למדתי לפי' הכתוב כאן: ויוציא את ישראל מתוכם. ל"נ שמו והוא ע"פ ויוצא ישראל מתוכם והוסיף מלת א"ת לרמוז מ"ש הכתי' הזוהר דכשיצאו ישראל ממצרים יצאו ג"כ עמהם מלאכי מעלה והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים הם המלאכים ממש: בתהומות טבע. ע"פ תהומות יכסיומו: הודו ושבחו. הל"ל להקדים ההודאה לשבח כענין ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ושבח ומהללים לשם תפארתך וכן בדניאל מהודא ומשבח וכו': ומלכותו ברצון קבלו עליהם. שאמרו ה' ימלוך לעולם ועד (רד"א): וענו שירה בשמחה רבה. היינו שירת הים ונקט מלת רבה בקרן כנגד כל סוף הדבור. ואמר וענו. לרמוז מ"ש ותען להם מרים (רד"א):

אמרו

כָמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא. יְהוָֹה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וְנֶאֱמַר גֹּאֲלֵנוּ יְהוָֹה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְשָׁמְרֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל דָּבָר רָע וּמִפַּחַד

לילה

אמרו כולם וכו'. אמר זה כדי לחתום מעין פתיחה. במדרש אי' כי פסוק זה פרעה ובני ישראל אמרוהו ולז"א אמרו כלם מי כמכה באלים וכו' ולזה אמרו כולם נוזכרת למעה עם פסוק מי כמכה וכו': מי כמכה נאדר בקדש. בכ"ף דאבוגה דכמכה דגושה כיון שהיא סמוכה לשם דלא ליבלע ח"ו השם מיכה כ"ש המדקדקים ז"ל: ונאמר גואלנו וכו'. כ' הרד"א לחתום בערבית כי פדה ה' וגו' ובשחרית פסוק גואלנו לפי שבלילה כבר גאלנו מיד חזק ממנו שהם הגוים שאנו בשיניהם כקוצים. ונ"רסתנו לומר גם בערבית פ' גואלנו ושדרכה יאות לומר פסוק גואלנו בלילה לפי שהלילה רמז לגלותינו זה הנמשל ללילה ואנו מבקשים שיגאלנו וכ"נ בסדור תלא יע"ב ובהרמב"ם ז"ל:

השכיבנו. מפני שהלילה צריך שימור יותר מביום מפני המזיקין תיקנו ברכה זו לבקש בה מאת השם שישמרנו מפחד בלילות (רד"א): ה' אלהינו. ה"נ וכוא ע"פ בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת. ולרמוז שאפילו בשכבנו אנו מקבלים עלינו עול אלהותו: לשלום. ולא אמר לחיים ולשלום מפני שהאדם כשהוא ישן חשוב הוא כמת: והעמידנו מלכנו. אמר בו מלכנו כי מלכותו נראית על החיים לא על המתים (רד"א ז"ל): לחיים ולשלום. ה"נ וא"צ"ל לחיים טובים כי בשלום נכללו כל טובות שבעולם כדאז"ל גדול השלום שבו כלול טובה וברכה וכו' וה"נ גם הרד"א ז"ל. סוכת שלומך. ע"ש שאמרתו יסך לך. ומפרש במדרש תלים לפי שאין מצות ציצית בערבית מוסיף פורש סוכת שלום (רד"א): ותקננו בעצה טובה. ע"ש אברך את ה' אשר יעצני ואמר ותקננו לפי שאין עצה מתוקנת לעמוד בלתי עצתו שנ' עצת ה' לעולם תעמוד ולפי שבלילה לב האדם פנוי מעסקי העולם והוא חושב מחשבות על משכבו אנו מבקשים שהש"י ייעצנו עצה טובה (שם): ושמרנו והצילנו מכל דבר רע. בבקשה זאת כלל כל שאלה נזקי גוף ונזקי נפש דהיינו שיצילהו הש"י מיצה"ר המחטיא לאדם: ומפחד לילה. ע"ש תפחד בלילות והולך להתפלל על פחד הלילות יותר מביום לפי שהלילה זמן שליטת הפגעים בישין: ושמור השטן. ע"ש שבור זרוע רשע. ול"נ והסר: ושמור צאתנו ובואנו. פי' שמור צאתנו מזה העולם שיהיה בלי חטא כמו שביאתנו כביאה לזה העולם בלי חטא (בי"ה): כי שומרנו ומצילנו אתה וכו' כדכתב שנ' הנה לא ינום וכו' ה"נ ול"נ יותר. וכ"כ הרד"א וי"ש מוסיפין לומר כאן מכל דבר רע ומפחד לילה ותוספת זה מורה חסרון כי כיון שאמר כי שומרנו ומצילנו אתה כלל בו כל נזק שבעולם עכ"ל: ברוך שומר עמו ישראל לעד אמן. ה"נ שלא תחימת בה ואומר אחר זה הפסוקים ברוך ה' לעולם וכו' וחותם בא"י המלך וכו' כ"ה בכל השאלי"ל. גם בסדר התפלות של הרמב"ם. והרד"א ז"ל כתב שנהגו המון העם לומר פסוקים אחר בא"י שומר ישראל ותיקנו אחריהם ברכת יראו עינינו לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית והשתא נמי שמתפללים ערבית בבית הכנסת לא נתבטל המנהג הראשון. עוד ה' ט"א לפי שגזרו שמד שלא יתפללו ערבית וע"כ תקנו לומר י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות של שמונה עשרה ואעפ"י שבטל השמד לא בטלה התקנה. תדע כי בליל שבת אין אומרים אותן מפני שאין מתפללין י"ח ע"ש. ובתו' ברכות דף ב' ע"ב כתבו אהא דתנן מברך שתים

לפניה

לילה ושבור השטן מלפנינו ומאחורינו ושמור צאתנו ובואנו כי שומרנו ומצילנו אתה ובצל כנפיך תסתירנו כדבר שנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ברוך שומר עמו ישראל לעד. ברוך יהוה לעולם אמן ואמן. ימלוך יהוה

לעולם

לפניה וכו' ירושלמי וז' ברכות הוו כנגד שבע ביום הללתיך ולא קתני יראו עינינו דהיא ברכה תקינו רבנן כדי להמתין חביריהם בבהכ"נ שלהם שהיו עומדים בשדה והם מסוכנים מן המזיקין אבל בתי כנסיות שלנו א"צ להמתין לחביריהם בלילה עכ"ל. ועיין עוד בתו' דף ד' ע"ב פיסקא שמתחלת וקורא ק"ש ומתפלל וכו' וקשיא לי מהיכן סמכו להוסיף ברכה ג' והא במתני' תנן בערב שתים לפניה ושתים לאחריה ובגמ' לא זכרו מחלוקת על זה כלום. וגם בירושלמי מייתי לה סמוכות מפ' שבע ביום הללתיך. וא"כ מהיכן סמכו לומר ברכה ג' מה שלא נזכר בגמ' ואין יכולת ביד שום גאון לחדש ברכה אחר חתימת התלמוד כדכתבו הפוס'. ונ"ל להב"י בהרא"ש והו' ז"ל מודים דהיא ברכה זו לא נזכר בתלמוד שלכך דקדק הרא"ש בלשונו לומר והמון העם נהגו וכו' כדי דמעי בה משום מנהג ולפי דעתייהו אולי דס"ל דמברכים אמנהגא כדאשכחן גבי הלל דר"ח דמנהגא היא ואפ"ה כ' הרא"ש דמברכין עליו כמוזכר בטור סי' תכ"ב וב"י שם גם התו' בברכות דף י"ד ע"א האריכו שם דמברכין אמנהגא דמצות יע"ש. ומכאן תהוי לדידן דאנן דלא מברכין בהלל דר"ח משום דאין מברכין אמנהגא יהיה מה שיהיה וכסברת הרמב"ם ורוב הגדולים א"כ הכא נמי לא מברכינן. והא קא מה שמצאתי כתוב להר"א הנגיד בנו של הרמב"ם שהבאו דבריו בריש ס' מעשה רוקח וז"ל כי שומרנו ומצילנו אתה. ובצל כנפיך תסתירנו כדבר שנ' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל והיא זה סוף הברכה ולז"א שומר את עמו ישראל לעד. ואין ראוי שיהיה זה כשם ותלכות כמו שאומרים קצת אנשים שיעים כדי שלא תהיה חתימה ובאמת הברכה אחרת ויהיה מנהג בערב שלש ברכות אחריה וזה בהיפך ממ"ש המשנה בערב שתים לפניה ושתים לאחריה ומה שביארתי פה לבלתי תהיה בברכה זו הוא מועתק מאבא מארי ז"ל עכ"ל. וכן מצאתי בס' שבלים והתפרש עליו ס' המזרחי וז"ל ושתים לאחריה דאמונה אמת ואמונה. השכיבנו וכו' וחותם בה בא"י המולך וכו' עכ"ל. וגם מצאתי בס' אשל אברהם סי' רל"ו בהגהות המגיה אומרים השכיבנו בלא חתימה אלא מסיימין ביראו עינינו עיין הטעם כתבו' דב"ב סי' נ"ה וסי' בכ"ע עכ"ל. ובס' המנהיג סי' פ"ד כתוב וז"ל ורבי' במוהל מ"כ מלרפת לא היה חותם בפסוקים כשם להודיע שאינה ברכה כדתנן ובערב מברך שתים לפניה וב' לאחריה. ויליף לברכות ק"ש שחרית וערבית מקרא דכתיב שבע ביום הללתיך לכן עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע עכ"ל. וכגיין השכה"ג בס' מהר"ר יחיא בשירי ז"ל מצאתי בכתיבת ידו ז"ל וז"ל קאל פי רסאלה' בכתאן אלאזהאר ואמא מא דכרתם לנא מן אלגאון אלמעצם מרנא ורבנא משה שמרו צורו פי רתבתה אן יקול ברוך שומר עמו ישראל פנעם מא דהב אל'ה. ומאן הבים למעבד הכי אלא הוא די רוח אלהין קדישין ביה דשתים לאחריה אמור רבנן ולא שלש. ונחן ענד תאליפנא סדור אלתפלות ורתבתהא וואגבתהא בלישנא דרבנן לבעץ אלתלמידים סאלנא דאלך. פוקת מחואלתנא הדא אלתאליף אלמדכור אעתראנא הדא אלשך ורתבנא אלפיסיקים אלדי בעד השכיבנו ולם נכתם אכרהא בברכה ונעמוד בתפלה. פלמא וצלנא כתאבך מעלמא בהדא אלתיקון רגענא לתיקונו ואצלחנאה פי תאליפנא לכון דבריו נראים מדברינו ודליגא

עלי

לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן. וַיַּרְא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים: הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ.

עלי' דאלך הא דגרסי' בברכות אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייעא לר' יוחנן איזהו בן העה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית וקאלו ואע"ג כי צריך לומר השכיבנו בין גאולה לתפלה לא מפסיק הוא דכיון דתקינו רבנן השכיבנו בגאולה כגאולה אריכתא דמיא ואילו היה כדברינו היה לו לומר ואע"ג דתקינו רבנן השכיבנו ופסוקים דבתרה ומדלא אמר אלא השכיבנו שמע מינה לבסוף התם ומלתא חרא היא ולאו תרי מילי נינהו עכ"ל: ואני הצעיר בלהקי לרבני מצרים יע"א באלה על הנוהגים לחתום גם בהשכיבנו וגם בברכת יראו עינינו ואני מתיתי כדבר והאורחים עתה מהדש למנהג אבותינו הקדמון בלא לחתום בהשכיבנו כאולא לפניך והיתה התשובה מאתם נר"ו וז"ל עינינו הרואות אשר בהל מעכ"ת על מנהג אשר נהגו קצת קהלות הדבים מקרוב להתום בברכת השכיבנו ואח"כ חותמים בפסוקי יראו עינינו והוקשה בעיני מעכ"ת מנהג זה הן ידוע להוי למעכ"ת כי עמדנו על הענין בספרן כל צדיקים הגמלאים אללנו קמאי ובתראי ואשרי עלה בידינו דודאי מנהג אהן גבי יגל ערי תורקיא"ה שאינם אומרים אלא ברכת השכיבנו ותחימתה והו לא הוא הנכון לפיס קושטא בגלה ובנסתר. ואולם הנוהגים לומר יראו עינינו כסדר הנכון בזה כמנהג הקדם הזה הברכה ג' זו נתקנה בימי הגאונים והדברים ארוכים אללינו וגם לבין הרמב"ם באורנו כתבפש ובגלת דמרי יגנא בנפשו כתו' פה מצרים חיים יוסף דוד אזולאי ס"ט. חיים אבריהם סורנאגא"ה ס"ט עכ"ל התשובה. הנה הבאתי לך כאן סברת האבונים והאחרונים מסכימים על הענין והכרעת בני מאורית ישראל רבני מצרים יע"א הולכים מסכימים למנהג הקדם הזה שהזהבנו לחזור למנהג אבותינו בלא לחתום זולתי בסוף ומי יערב אל לבו לעבות מעתה היפך מנהג אבותינו והרמב"ם מצריה האחרון וגנים עלמו בספק ברכה כמו בהוכחנו לעיל מתן כל האבונים ז"ל פח): **ברוך** ה' לעולם. מכאן התחלת הפסוקים והם מלוקטים מתורה נביאים וכתובים. ועעם אמירת פסוקים אלו כבר כתבנו לעיל. ועוד אמרו בו טעם כדי להמתין אדם חברו בהם אם נעדר כל היום ולא קרא כן במעתי זמן להקמות הלפ' טעם זה אפשר היה לאמרם בערבית דשבת וי"ע די"ל היינו טעמא כדי שלא ילין בלא זכות תורה אבל בשבת יש כמה מצות לפניו. ולזה המנהג בבבל אנו אומרים ברוך בוגר ובשבת הפירוש בז"ל באמירת השבת מגינה: **כתב** רמ"א בהגהת ב"ע סי' רל"ו בז"ל פסוקים אלו מבואר לפי שהן נגד י"ח ברכות דתפלה יע"ש. ומנהגנו לאמרם בישיבה דוקא. ועוד מצאתי הדבר מפורש בס' מגלה עמוקות אופן ר"ן שצריך לישב בשעה שאומרים הפסוקים יע"ש ע"פ הסוד הובא בילקוט חדש סוף ערך תפלה גם בס' פז"ק סי' רל"ו מביאו ובכ"כ הגאון מהרש"ל. וגם הט"ז כתב כן בשם מפ"ת ומהרי"ל והב"ל: **הושיענו** ה' אלהינו. ה"נ לומר פסוק זה בבהלים דוקא ולא בנהגני היתים כי כן הוא בנוסחת הרמב"ם והאבודרה"ל ובמוחזקת עיבה מבחזרתנו וכ"ה גם בדפוסים. ואפשר לתת טעם לפי שבספר תלים רובו נוסח תפלה להודות לפי פדוד והזכיר יסדוהו כלשון בעלי תפלה מבא"ב הכיא הדברי הימים דספור דברים הוא לכן פסוק דתלים עדיף לן למימריה. וראיתי בס' מ"א סי' רל"ו בס' ב' רב"ל ש"ל אלהי ישענו בלא יסא יותר מי"ח אזכרות ע"כ ולפי גרסתינו השכיל דיותר נכון לומר פ' הושיענו ה' אלהינו כי בזה יהיו י"ח אזכרות כבתמנה אלהי"ם אלהי"ם וה"ל י"ה הו"ק: **ונשיח** בתמונתך. ה"ג ולא לדור ודור כי תיבת דור קרי אכילהו ולא צריך תו לגרוס דור ודור: המלך. ה' בס' מ"א סי' רל"ו וז"ל בספר עמק המלך קורא תיגר על האומרים המלך

רק י"ל המלך מיהו בגירסת הרמב"ם כ' המולך וכ"ה בטור עכ"ל וכ"ה מנהגינו: תמיד ימלוך לעולם ועד. ה"ג ע"פ ה' ימלוך לעולם ועד. ול"ג ימלוך עלינו בסת"י והרמב"ם. וכן מצאתי בכתיבת יד מהר"י ן' ציאח וז"ל אין לומר ימלוך עלינו כלא עלינו לבון תפלה בחתימה עכ"ל. והדברים בלי טעם הם ואין להקפיד כשאומר ימלוך דמשמעותה לשון נקבה דככר כ' הט"ז פי' רל"ו דהוי לשון שבח שהקב"ה ימלוך לעולם ע"כ: **והש"צ** מסיים כאן אמן לפי שהוא סיום שתי ברכות זו אחר זו וזה פשוט וכ"כ רמ"א ז"ל בהגה"ה ב"ש: **אין** לספר בין גאולה דערבית לתפלה ופסוקים שאנו אומרים בברכת השכיבנו לא הוי הפסק וגם הקדיש לא הוי הפסק כי כולה מעין גאולה שיתקדש במהרה בימינו (שה"י): **ומה** שמכריז ר"ל ר"ח בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק דהוי לורך תפלה (ש"ע סימן רל"ו): וגם' עז"ק כ' בשם רמ"ל שנכון יותר שהשמש יקדים עצמו שיוכל להגיע לעלה ויבא קודם הקהל ויכריז בתפלתו ע"ב: **למנצח** על הגתית. נהגו לומר מזמור זה בערבית לפי שהוא נגד גלות הליפי וזה המר וגאולתנו ממנה כדאמרינן בילקוט וערבית דלילה רומז לגלות זה האחרון שאנו בו הנמשל ללילה כדאי' בזוהר החיים פ' לו יע"ש ועיין לקמן בפי' נבול בנימין ז"ל סה"ד ומאן לזה כמ"ש שם): **הגיתית.** כלי זמר שבא מגת שם מצויים אומנים לעשותו. ורז"ל אמרו על פרס שעתידה לידרך כגת כמו שנ' פורה דרכתי לבדי וי"א שחיבר מזמור זה בהיותו בגת: **מה** אדיר. מלת מה באה להגדלת הדבר כמו

כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְהֹוָה אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהֹוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהֹוָה הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְהֹוָה לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהֹוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם קַיֵּם שִׁמְךָ וּמַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ תָּמִיד בְּיָדְךָ נֶפֶשׁ הַחַיִּים וְנֶפֶשׁ הַמֵּתִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְהֹוָה אֵל אֱמֶת: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ: יְהֹוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיהֹוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תֵבוֹשׁוּ וְלֹא תִכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי עַד: יְהִי יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְהֹוָה בַּיּוֹם בָּרוּךְ יְהֹוָה בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יְהֹוָה בַּבֹּקֶר בָּרוּךְ יְהֹוָה בָּעֶרֶב. בָּרוּךְ יְהֹוָה בְּשָׁכְבֵנוּ בָּרוּךְ יְהֹוָה בְּקוּמֵנוּ. תָּמִיד נְהַלֶּלְךָ סֶלָה וְנָשִׂיחַ בֶּאֱמוּנָתֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמּוֹלֵךְ בִּכְבוֹדוֹ חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד אָמֵן: ח"ס יקול קדיש ויקומון יצלון י"ח ברכות עד סוף בלחש ואח"כ **קדיש** תתקבל וכו' ונהגו

עתה לומר מזמור זה וזהו:

לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד: יְהֹוָה אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם: מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: כִּי

אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ: תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת רַגְלָיו: צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי: צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים:

יְהֹוָה אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

אל

מה רב מובן כלומר כמה אדיר. ולזה תמלא שיש בה אדירך מלבד המקף: אדיר. דבר פלא (ראב"ע). והתרגום אמר כמה הילל שמך ומשבח וכו' ואמר שמך כמו מה אדיר אתה כי שמו הוא והוא שם בן ד' אותיות שאיננו שם תואר (רד"ק): אשר תנה. כלומר ומה אדיר שמך שנתת הודך על השמי' (שם). הודך פי' הכח וההדר (שם). ורז"ל פי' זה בשעה שעלה משה ליתן התורה לישראל אמרו מה אנוש וכו' אשר תנה הודך על השמים. ורש"י פי' אשר תנה הודך ראוי שתתנהו על השמים. ואתה בענותך הגדולה שכינתך במקדש ותקנת להודות לך עוז מפי הלוים והכהנים וכל זה למען צורריך להודיע שאתנו עמך ע"כ ועיין בס' כ"ת דף קפ"ה ע"ב: להשבית חרפת אויב ומתנקם. האומר לא טובים אתם משאר האומות. ואני כשאראה שמיך אני אומר בלבי מה אנוש כי תזכרנו: ותחסרהו מעט מאלהים. ל' מלאכים נתת כח ביהושע להדמים חמה ולייבש את הירדן ובמשה לקרוע מי ים סוף ולעלות למרום ואליהו להחיות את המת: צנה ואלפים. צאן ובקר כמו שגר אלפיך ע"כ פרש"י. וראב"ע כ' הזכיר הצאן והאלפים בעבור צרכו למאכלו ומלבושו יותר מרכיבת הסוסים והחמורים ואח"כ הזכיר חיות השדה. ושדי. כמו שדה: עובר ארחות ימים. הם הדגים: ה' אדונינו. פעם אחרת הגה בכל דור ודור כי הארץ לעולם עומדת ע"כ. ובס' גבול בנימן ח"א דף ל"נ ע"ד כ' כי זה המזמור נאמר על מלכות רביעית שנ' ובגדיך כדורך בגת וכמ"ש בילקוט ואי' בזוהר חדש שאין ישראל נגאלים אלא בזכות התורה וכמ"ש למנצח על הגתית. איזו היא דרך ישרה לגאל המלכות שנק' גתית היא התורה שקטרגו המלאכים עליה ה' אדונינו וגו'. מפי עוללים וכו' יסדת עוז שכן העולם מתקיים בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן והם מבטלים כל גזירות קשות מישראל וזהו למען צורריך: להשבית אויב ומתנקם. כמו שהיה בימי המן בזכותם בטלה הגזרה. אויב זה אחשורוש. ומתנקם. זה המן. ומהו הכח שיש לישראל בתורה לז"א כי אראה שמיך וכו' כי לסיות האדם הכת לראות השמים והכוכבים ובפרט שני המאורות הוא מאמת שסדרו הקב"ה בקומה היפך בעלי חיים וזהו מה אנוש שאפי' שהוא אנוש מחומר קורץ. אתה ה' תזכרנו לטובה. ובן אדם כי תפקדנו. נשמור מליתיך ולעסוק בתורה ונתת לו כח לברוא אדם כמעשה רבא ברא גברא בסנהדרין אך ותחסרהו מעט מאלהים כי אין יכולת לאדם להשפיע בבריאתו כח הדבור כי מה' יצא הדבור לבד: תמשילהו וכו'. כמשה ויהושע ואליהו ואלישע. כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים. כולם נבראו לצורך האדם: וגם בהמות שדי. שאינן ברשותו. וצפור שמים וכו' כולם לצרכו נבראו: עובר ארחות ימים. כי יודע לשוט ולילך בים הגדול וכל זה בעבור כי האדם נברא בצלמו ית' לקבל תורה ומצות ולכן ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ ויפה עשית ליתן תורה בארץ ולא בשמים עכ"ד: **שיר** למעלות. טעם אמירת מזמור זה נ"כ כאן יתבאר ע"פ מ"ש רש"י ז"ל וז"ל רמז בזה למעלות העולות לצדיקים לעת"ל מתחת עץ החיים לכסא הכבוד דתניא בספרי שיר המעלות אין כתיב כאן אלא שיר למעלות שיר למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעת"ל יע"ש הרי דהמזמור זה מבשר ועולם בענין

הגאולה

אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יהוה שמרך יהוה צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יהוה ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: יהוה ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

ואומר ר' חנניא בן עקשיא וכו' וקדיש דרבנן דעתיד וכו' ברכו עלינו לשבח וכו' ונפטרין לשלום:

צלוה' אליהיד יקרא אלברכות ואלזמירות אלי' כי אני יהוה רופאך ויקול ברכי נפשי את יהוה המבורך ויבתדי באליוצר ולא יגיב אלקדושה משולשת מתל אלגמאעה בל יקול קדושת יהוה צבאות ויתם אלי' גאל ישראל ויקום יצלי י"ט ברכות הדא אדא כאן כאטרה האדי ולמאן דרבה גיר מתלגלגה אמא אדא חצל שגל באל או תלגלגת אללסאן פיצלי שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת באמצע תעם י"ג ברכות אלבאקיאת והי הדה:

הבינני

הגאולה לעת"ל וכ"כ בס' תהלים לדוד וכתב בהגהותא דורש זה על המלך המשיח לעת"ל בב"א יעו"ש. א"כ לפי הכוונה צריך שמור לכך אומרים מזמור זה שבו נזכר ענין השמירה שאנו צריכין לה עתה או כמ"ש לעיל כי הלילה תרמוז לגלות זה האחרון שאנו בו לכך הזכיר מזמור זה שבו עניני השמירה לשמור אותנו בגלות הזה עד ישקיף וירא ה' משמים וכ"ב ן' עזרא פ"ה בזה נאמר על בני גלותינו: שיר למעלות. למ"ד במקום ב"א כמו אשר למלך נשען על ידו כמו המלך (רד"ק): עזרי. בדרך נבואה או ע"ד תקוה אין לי צורך לעזרת אדם כי אם לעזרת השם לבדו שהוא עושה שמים העליונים והארץ השפלה (הרא"ע): אל יתן למוט רגלך. בלכתך ברחובות העיר או על החומה (שם): אל ינום שומרך. כי כל עיר שהיא במצור יש לה שומרי החומות בלילה והנה שומר ישראל הוא יעקב אבינו ושמרתיך בכל אשר הלך והוא היה ישן (הרא"ע): לא ינום. התנומה היא הזקה כמו השינה רק היא מעט מעט. ואמר לא ינום כ"ש לא יישן כי הוא שומר ישראל בכל עת אפי' בגלות (רד"ק): ה' שומרך. מהצר ומהחולי כי הוא צלך על יד ימינך (שם). ובס' כס חיים דרש פ' זה על מעלת הצדקה ע"ש הקשה כיון שאמר ה' שומרך מהו זה שחזר וכפל ה' צלך וכו' אלא הוא שהאל ית' הוא כצל שדרך הצל לעשות כפי מה שהאדם עושה. אם האדם סוגר ידו הצל סוגר ידו ואם האדם פותח ידו הצל פותח ידו. ככה האל ית' כפי מה שהאדם עושה האל ית' עושה עמו וזהו טעם כפל פתוח תפתח את ידך באם הוא יפתח ידו גם האל ית' יפתח ידו אליו מלמעלה ע"ש דף כ"ז ע"ד: יומם השמש לא יככה. כי השמש מזיק ברוב החום בלה. והלבנה בלילה הוסיף ליחה מולדת החלאים: מכל רע. מהזק ומהפגעים (שם): ישמור את נפשך. בכאן לא אמר ה' ישמור נפשך והטעם כי באומרו ה' ישמרך מכל רע היינו מכל חטא ואשמה שעל ידו ישמור את נפשך. כי החטא והאשמה הם הפוגמים בנפש האדם ומאליה השפך שמירה מעולה לכל עניני הגוף וזהו ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם סבה האמתי (כ"ח דף קפ"א ע"ב). ובזוהר פ' ויחי דף רל"ז ע"ב הקשה דכפול הוא ופי' ישמרך מכל רע למהוי נטיר מכמה זינין מקטרגין ישמור את נפשך כד נפיק מהאי עלמא נשמתא דילים סלקא ומתערא באתרה, ה' ישמר צאתך מעולם הזה. ובואך לג"ע בלא ידחו אותך לגיהנם ביד דומה ע"ש ובז"ח ז"ל: **ואחר** בתפלת ערבית צריך לקבוע עת לתורה כאשר כתב בבקר כמ"ש והגית בו יומם ולילה וצריך ביחוד קודם אכילה לקשר התפלה עם תלמוד תורה והיא מגוה רבה ומקיים ילכו מחיל אל חיל וזוכה לראות פני השכינה. ועוד בראוי להקדים מזון נפשו למזון גופו.

הביננו יהוה אלהינו לדעת דרכיך. ומול את לבבנו ליראתך. לסלח היה לנו. להיות גאולים. רחקנו ממכאוב. ודשננו ושכננו בנאות ארצך. (בימות הגשמים ותן טל ומטר) ונפוצים מארבע תקבץ. והתועים בדעתך ישפטו: ועל הרשעים תניף ידך. וישמחו צדיקים. בבנין עירך ובתקון היכלך. ובהצמחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך. טרם נקרא אתה תענה: טרם נדבר אתה תשמע: כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך אתה יהוה שומע התפלה:

יא יצלו הביננו פי לילה' מכ'רג אלסבת ואלעיד וכד'אלך פי איאם טלבה' אלאמטאר ובאקי אלאיאם מתא הצ'ל שג'ל באל פיצלי הביננו וליס פי ד'אלך גנאח : ואד' ודכרנא

שאלת מטר

פאלתעלם אנה מתכ'לף פי אלג'אלם וצפה' ד'אלך אן פי ארץ ישראל יג'יבו ותן טל בברכת השנים

מן

גופו. ועוד כי האכילה מביאה השינה ושמא לא יוכל ללמוד אחר אכילה מפני השינה ואם הוא רעב ולמה ישמוש מעט ליישב את לבו ויעסוק בתורה ואח"כ יגמור סעודתו ואל יאמר הנה אקום באשמורת הבקר ואלמוד כי מי יודע אם תחטפנו שינה ואין לו להניח הודאי ולתפוש בספק. ואם יש עמו בן או תלמיד ילמוד עמו כדי לקיים מצות ושננתם לבניך ואי לאו גם הכי טוב לפחות יתחבר עם חבירו להתוכח על איזה דבר או ענין ועל כל פנים יצא מביניהם תועלת שילמדו זה מזה. ואח"כ יסעוד סעודתו לש"ש לבריאות גופו לעבודתו ית' לא לכוונת עונג כל זה מס' סדה"י ז"ל:

כל הכתוב בפנים הוא מלשון הרמב"ם פ"ב מה"ת וז"ל נמצא בכל יום מתפלל י"ט ברכות אלו על הסדר בד"א כשמצא דעתו מכוונת ולבו ממהר לקרות אבל אם היה טרוד והדוחק או שקצרה לבו מלהתפלל יתפלל ג' ראשונות וברכה א' מעין כל האמצעיות וג' אחרונות ויצא ידי חובתו וכו' בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וכן במ"ש וי"ט אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת וכו' עכ"ל והיינו דלמא מיטריד ולא ידע לחזור לתפלתו ואם מוכחא דלא אתי לאיטרודי רשאי כמו בשאלת ברכת השנים (כסף משנה ב' הר"מ). ובקשתי לו חבר ולא מצאתי. ונ"ל דאם יש סדור לפניו ויאמר מתוכו ליכא מאן דפליג דלא אתי לאיטרודי וכן כולל ההבדלה הביננו ה' אלהינו **בין קדש לחול** לדעת דרכיך (ש"ג דף כ"ב ע"ב ג): ובימות הגשמים כולל הגשם כן ודשננו בנאות ארצך **ותן טל ומטר** (גמרא ברכות ועיין ב"י). וכ' בס' כנה"ג סי' ק"י ב' מ"ב דנ"ל דה"ה אם השעה עוברת מתפלל הביננו ע"ש והביאו המ"א ג"כ:

וצריך להתפלל מעומד כיון שהם במקום י"ח בשעת הדוחק (ש"ע סי' ק"י). וה"מ ביכול אבל אם מתיירא מאיזה אונס לא קפידנא בהכי דהכל לפי הענין והזמן ופשיטא דלא עדיף מי"ח גופה וכ"ד הרמב"ם (הר"ב מ"ר שם ופר"ח סי' נ"ד). והא לך פרש"י על הביננו. הביננו כנגד אתה חונן. ומול את לבבנו כנגד השיבנו. לסלח היה לנו כנגד סלח לנו. להיות גאולים כנגד גאל ישראל. ורחקנו ממכאוב כנגד רפאנו. ודשננו בנאות ארצך כנגד ברכת השנים. בנאות ארצך ל' נוה כמו בנאות דשא ירביצני. ונפוצים מארבע תקבץ. כנגד מקבץ נדחי ישראל. והתועים בדעתך ישפטו. כעוברים

על

של דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט (ע"ש שם וברכי' יוסף וכנ"י שם סי' ק"י מה שפי' שם): ועל הרשעים תניף ידך. כנגד שובר אויבים. וישמחו צדיקים. כנגד משען ומבטח לצדיקים. בבנין עירך ובתיקון היכלך. כנגד בונה ירושלים. ובצמיחות קרן. כנגד מצמיח קרן ישועה. טרם נקרא אתה. כנגד שומע תפלה עכ"ל:

במקום נגודי היה ולפעמים מתפלל נוסח זה. **צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה יה"ר מלפניך ה' אלהי שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה:** והטעם שלא יתפלל הביננו

מן סאבע מרחשון אלי' אלפסח ומן אלפסח יגיבו בטללי רצון אלי' סאבע מרחשון דאיר ידור וקד דכרנא נסכתהא פי נ̄ץ י"ח ואמא הדה אלמואצע אלדי נחן פיהא יגיבו בטללי רצון מן אלפסח אלי' תמאם סתין יום מן תקופת תשרי ומן יום סתין מן אלתקופה יגיבו ותן טל אלי' אלפסח וקד דכרנא דאלך פי נסכה' י"ח:

ובאקי צלוה' אליחיד כצלוה' אלגמאעה וליס יעיד אלצלאה בצות עאל ולא יקול אלקדושה אבדא ולא יקול קדיש בל יקול פי אבר כל צלוה:

בְּרִיךְ שְׁמֵיהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵילָּא לְעֵילָּא מִכָּל בִּרְכָתָא שִׁירָתָא וְתוּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דִּי אֲמִירָן בְּעָלְמָא. תִּתְקַבַּל צְלוֹתִי וגו' **עוֹשֶׂה שָׁלוֹם** וגו' וינצרפון:

יעדר מחמת אריכותה לפיכך תקנו לו תפלה זו שהיא קצרה יותר (לבוש). ופרש"י ודעתם קצרה ואינם יודעים לפרש צרכיהם ע"כ. ובס' מדבר יהודה פי' בדף ע"ד ע"א ז"ל כלומר דעתם קצרה מלדעת לשאול צרכם ולפעמים שואלים מה שהוא רע להם. אתה ה' הטוב בעיניך בעבורם עשה ואל תחוש לדבריהם ע"כ. ואינו צריך לבלם ראשונות וג' אחרונות ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך. ואם יכול לעמוד עומד. וכשיגיע לישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנה י"ח ברכות (טור סימן ק"י ורמב"ם פ"ד מה"ת):

ענין השאלה כבר ביארנו דינה בפרטות בסדר ברכת השנים לעיל תמצאנה בדף מ"ד ע"ב:

נשלם תפלת החול. בעזרת המבדיל בין קדש לחול.

הטאתינו ימחול. וזרענו ירבה כחול:

א **צריך:** כל אדם להשתדל ביום ששי אחר תפלת שחרית מיד לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום דאחז"ל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. ולא יקרא הפסוק עול ח"ו (אמ"י חמ"י דף י"ז ע"א ב' האר"י וכן הוא מנהגו. ובל"ה דף קל"א כ' לקרות שמו"ת אחר חצות וכ"כ עה"ק דף ל"ה ע"ג) : **ואם** היה לו אונס ניכר ישלים אותה בשבת קודם אכילה. ואם לא השלים אותה אז ישלים אותה אחר אכילה וי"א עד המנחה וי"א עד ד' בשבת (חמ"י דף י"ז ע"א) א) : **וראוי** לש"ל לקרות יותר אף משני פעמים המקרא ואפי' עד כמה פעמים עד שיהיה רגיל בנקודות ובטעמים בעל פה וטוב יותר שיקרא כן בש"ת להרגיל את עצמו כראוי וירויח בזה שכר גדול לדקדק בס"ת לראות אם יש מלא או חסר או דיבוק או פירוד או מחק לתקנו שלא יבא בס"ת חלילה ביום שבת לבושה וכלימה להוציא אחרת תחתיה (עה"ק דף ל"ה ע"ד) : ואח"כ יקרא הפטרת השבוע ועיין חמ"י דף ח"י ע"ב. **ב** ואח"כ ילך בזריזות לקנות צרכי שבת בעצמו ובכבודו ומצינו בגמרא רוצי ישראל אעפ"י שהם שלא הבו לכבוד רבנותם וגדולתם מפני כבוד השבת. ורב נחמן בר יצחק מכתיף ונפיק. ומצוה בו יותר מבשלוחו וכבר הזכירו כמה מעשיות בגמ' מכמה אמוראים שנשתדלו הם בעצמם ובכבודם בעשיית צרכי שבת ובחמ"י זכרם דף י"ב ע"ש ועיין מעשה רב ממהר"א גאלגטי בעה"ק דף ל"ד ע"ד : **ג** יקנה צרכי שבת ביום ו' דוקא ואם לא ימצא כל צרכו ביום ו' יכול להכין ביום ה' או קודם. (עה"ק דף ל"ד ע"ג) (וסדה"י וחמ"י) : **ד** אם דרך אנשי אותו המקום למכור צרכי הסעודה מיד בבקר ואחר שעלה השמש לא ימצא דבר ראוי לקנות ב) אין ראוי לקבוע שום לימוד אלא ילך להכין צרכי שבת מיד ואח"כ יחזור ללמודו. ואם רגילים למכור קודם התפלה ואחר התפלה אין נמצא דבר ראוי לקנות לצרכי שבת קודם שיתפלל שזו מצוה דרבנן וזו מצוה דאורייתא וזו זמנה עוברת וזו אין זמנה עוברת וכלבד שיקרא ק"ש קודם שיגיע זמנה (כנה"ג סי' ר"ן ב' סדה"י וכ"כ בחמ"י ז"ל) : **ה** צריך להשתדל לקנות שמן זך וטוב אם להדליקה אם לאכילה: **היין** צריך לבקש טוב ותבשיל ויכין תבלים וירקות לכבוד שבת אעפ"י שאין דרכו ליתן פלפלין בחול ויקנה פירות ומיני מתיקה לקינוח סעודה וכל המוסיף מוסיפין לו (בשם ב' סדה"י) : **ו** גם יכין מקום מושבו בשבת מיום ו' בכלים נאים ומצעות נאות (חמ"י דף י"א ע"ד ודף ל"ב ע"ד): **ז** אם הוא דחוק יצמצם עצמו בשאר ימות החול כדי שימצא במה לענג את השבת שכל המענג את השבת נותני' לו נחלה בלא מצרים ומי שידו משגת לכבדה ומצמצם מפני רוע לבו אתמסר לסט"א ונהפך לו ענג לנגע רח"ל כדאי' בזו' פקודי היכל ד' (חמ"י דף י"ג) וז"ל מעבר יבק דף ס"ב ע"ב ואמרו בתיקוני' שהמוסיף להוסיף בסעודת שבת מוסיפין לו נפש יתירה שהיא תוספת רוח הקדש וכל הפוחת להוציא גורעין מ הבית נפש יתירה ונשאר עני שכ"ל ועי"ע שם דף ל"ז ע"א ודף קנ"ג ע"א) : **וראוי** לענג את השבת בכל מיני בשמים כפי משגת ידו שהבשמים יש להם רמז למעלה עד הכתר ורמוזים בכל הספירות וקמרת יוכיח עכ"ב : **ח** לא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר (בש ופוסקים) וכל מזונותיו של אדם קצובים לו חוץ מהוצאת שבת ור"ח וי"ט ות"ת סימן תשר"י. ואי' בב"ר פי"א ר' ישמעאל שייליה לרבי א"ל בני בבל בזכות מה הם חיים א"ל בזכות התורה ובני א"י בזכות מה א"ל בזכות מעשרות ואנשי ח"ל בזכות שהם מכבדים שבתות וי"ט וכו' (עה"ק דף ל"ז ע"ד) אך אם הוא דחוק ויודע שלא ימצא אחר השבת ממה לפרוע כי אין לו על מה לסמוך אין להעריך עצמו ולהטריח עצמו חסיד שוטה נקרא ולא ולמד מלוי הקרבנות וטוב לו ועונג לו שיאכל פת חריבה ממה שיאכל משמנים וממתקים והוא אוכל ממון אחרים כי לא נצטוה בעונג השבת אלא למי שידו משגת. אבל מי שאין ידו משגת אין בו חטא ואדרבה יסורין ממרקין עון יחשב לו כי כל העולם בנחת ובמחול והוא ביגון ואנחה ובמה שיוסיף דבר מה יותר על מה שדרכו בחול נחשב לו לפני השם לכבוד שבת ולעונג וה' יראה ללבב וחביבה שבת זו לפניו ית' יותר ממי שמענג או תו

סד"ר הנהגת ערב שבת

במהלכים רבים כי זה היא מנחה מן הבא בידו ושפך נפשו לפני השם (עיין בשה"ל דף מ' באורך ובמיור ז"ל). **ט** נכון וטוב והגון על כל אדם לעשות צדקה בע"ש כי אין טוב לאדם להכין תענוגים בביתו ואחיו בית ישראל בעירום ובחוסר כל ואינו מדרך הישר ולא דרך רחמנות וג"ח לזרע א"א ע"ה לכן ישים עינו עליהם כשיעורו אם מעט ואם הרבה (תמ"י דף י"ד ע"א) ג) : **י** בכלל זה יהיה זהיר בכל ע"ש לפרוע שכר מלמדי התינוקות ובזה יזכה לקבל תוספת נפש יתירה (שם דף ע"ו ע"ג) : **יא** ישחיז הסכין בע"ש דכתי' וידעת כי שלום אהלך זו השחזת הסכין וי"א מדכתיב והכינו את אשר יביאו והוא כמו לאתים ולמזמרות. כי אם קהה הברזל שלחנו אין זה שלום בית (שם ב' ב"י סי' רנ"א) : **יב** ראוי לנהוג בע"ש שלא ילך על איזה סעודה שעושה בו ביום ומיהו כל אדם יבחין עצמו בטבע אכילתו ואחר זה יתנהג כי יש לך אדם שלא יוכל לאכול כי אם פעם א' ביום ודאי אין נכון לבטל עונג שבת מפני סעודה אף שהיא של מצוה ג"כ (עמ"ק דף ל"ד ע"ד ועטל"ס דף קל"א). ואמרו על א' מהמהדרים שהיה צדיק בע"ש ולא רצה ללכת לסעודה מפני שסבר היו שם עבירה (תמ"י כ"ט ע"ד). ואם הוכרח ללכת שם מאיזה טעם אזי ימעט באכילתו בכדי שיוכל לאכול גם בליל שבת (שם) : **יג** צריך להסתפר בע"ש כי הוא מכלל כבוד שבת שלא יכנס לשבת כשהוא מנוול (תמ"י י"ט ע"ד) : **יד** קציצת הצפרנים בע"ש מכבוד שבת הוא וצריך לקצצן בכל ע"ש ג"כ והאר"י לא היה מקפיד לחתכן כסדר האבודרהם שהזכיר ליד ימין אגבכ"ד לשמאל דבהג"א וגם הסוכר כ' יתחיל בשמאל מקמילה ואח"כ זרת ואח"כ אמה ואח"כ גודל. ובימין יתחיל בגודל ואח"כ אמה זרת אצבע קמילה וכ' שם מי שנוטלן בזה אחר זה כסדר האצבעות יהיה שכחן עד מאד ואם יתחיל מאגודל יקבור את בניו. ואם בזרת יוציאו עליו שם רע ויתקיים עליו על כן לתיקון מיתה בעי והטוב בעיניך עשה (עמ"ק דף ל"ה ע"ד). **טו** המגיד הזהיר לרבי' הב"י שלא יחתוך צפרני ידיו ורגליו ביום אחד (שם וס' אח"י) : ויזהר שלא יזרוק הצפרנים כי הזורקן רשע אך יקברם או ישרפם כאז"ל : **טז** יזהר שלא להסתפר כלל מסערל כי תערו שער עמא ואין להעבירו על ראש קדוש ישראל ואי לא שכיחי ספרים ישראל אז ספרו בגוים (עמ"ק דף ל"ו ע"א ותמ"י דף כ"א ע"ג) : **יז** ואחר התספורת בין שערו בין צפרניו יזהר ליטול ידיו כי שם מתדבקים הקליפות נטילה (ש"ע סי' ד' ובספירה א' שני תמ"י דף כ"א ע"ד) : **יח** יזהר שלא להעביר שער בית השחי והערוה הפי' בשם (שה"ל דף ל"ז ע"א ותמ"י) ד) : **יט** וירחץ במים כל גופו ויסיר ממנו כל לכלוך ועיפוש וזוהמא כדי להיות נראה יפה והדר לכבוד השבת : **כ** ויזהר שלא להסתכל במראה כל עיקר והסכנה גדולה ועצומה למסתכל בה אף שהיא מיוחדת לאנשים ותמירא סכנתא מאיסורא (ועיין בזו' פקודי בהיכל ו' ובפרדס שער ההיכלות (ובתמ"י דף כ"א ע"ב וג')) : **כא** ואחר שהכין כל צרכי שבת ושעד מעט יאותה לו להתחבר עם החסידים עם סגולה הנוהגים בכל ע"ש אחר חצות לעסוק בס' הזו' בסגולתו לטהר הנפש ולהשפיע נפש יתירה דשבת ובזה יזכה להיות מבני היכלא דמלכא : **כב** ואח"כ יעמוד להתפלל מנחה ברוב עם הדרת מלך בשמחה ובטוב לבב יותר מבשאר הימים כי יום ו' נורא ומקודש אשר בו כלולים כל החמשה ימים. ואין נפילת פנים עתה כיון שהוא סמוך לכניסת כלה (ועיין בתמ"י דף ל' ע"ד) : **כג** בערב שבת נכון להרהר תשובה ולפשפש במעשיו מאשר חטא כל ימות השבוע ובזה יכנס לשבת כשהוא טהור ונקי ומטעם זה היה מנהג אבי מעשה להתענות בע"ש (עיין תמ"י דף ל"ב ע"ג): **כד** תזהר אתה בעצמך בתיקון הנר של שבת אך ההדלקה תהיה ע"י אשתך (פרח"ו). והטעם שנצטוותה האשה על נר דשבת לפי שהיא כיבתה נרו של עולם נר ה' נשמת אדם. גם שאים יאות לו לעסוק גם הוא בנר אשר כיבה נרו של עולם במעשה העגל (תמ"י ל"ד ע"ד) : **ואח"כ** ילבש בגדי שבת ויסיר ממנו כל דאגה ועצבון ויבין בעוזה אשר הנחילנו השי"ת שבת קדשו ויתן הודאה ושבח לבורא עולם על זה. ויהדר ללבוש בגדים נאים וכפי גוון שמלבישים

שאדם

שאדם לובש בשבת בעה"ז כך ממש יתלבש אחר פטירתו בימי שבת תמיד וזכה אחד נראה לבוש בחורים ביום שבת אחר פטירתו בשנה באותה מדה עצמה: (מ"ב ב' גורי האר"י דף ס"ב ע"ב): וע"ע שם דף פ"ט ע"א דמזהיר על זה ובירושלמי אמרו אוי לנו פסיעתנו בשבת היא כפסיעה בחול עש"ב) ג): ולא ילך לבהכ"נ עד אשר יראה שנגמרו בני ביתו המאכלים והבשילי שבת שלא יבאו ח"ו לידי חלול שבת ויזהירם מתחלה להבשילים בכל מבע"י במלוה להוסיף מחול על הקדש ועיין בס' מוסר מלכים שם ביאר עונש מי שאינו מוסיף מחול על הקדש דף ס"ו ע"ב: **כה** ונראה לחכם העיר לצאת לרחובות ולשווקים להעמיד האנשים מהתגוויות כעוד יום עיין בתמ"י דף מ"א ע"א: **כו** ובכן ילך לבהכ"נ שם ובמתו ויתחיל לקרות שיר השירים עם אחות מרעהו ויהגל לאם בקריאתו כי כולו רז ונסתר. וזהו:

שיר השירים אשר לשלמה: ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין: לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך: משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין מישרים אהבוך: שחורה אני ונאוה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה: אל תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש בני אמי נחרו בי שמני נטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי: הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך: אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים: לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: נאוו לחייך בתרים צוארך בחרוזים: תורי זהב נעשה לך עם נקדות הכסף: עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו: צרור המר דודי לי בין שדי ילין: אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי: הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים: הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה: קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים: ב אני חבצלת השרון שושנת העמקים: כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות: כתפוח

בעצי

בעצי היער כן דודי בין הבנים
בצלו חמדתי וישבתי ופריו
מתוק לחכי: הביאני אל־בית
היין ודגלו עלי אהבה: סמכוני
באשישות רפדוני בתפוחים
כי־חולת אהבה אני: שמאלו
תחת לראשי וימינו תחבקני:
השבעתי אתכם בנות ירושלם
בצבאות או באילות השדה
אם־תעירו ׀ ואם־תעוררו את־
האהבה עד שתחפץ: קול
דודי הנה־זה בא מדלג על־
ההרים מקפץ על־הגבעות:
דומה דודי לצבי או לעפר
האילים הנה־זה עומד אחר
כתלנו משגיח מן־החלנות
מציץ מן־החרכים: ענה דודי
ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי
ולכי־לך: כי־הנה הסתו עבר
הגשם חלף הלך לו: הנצנים
נראו בארץ עת הזמיר הגיע
וקול התור נשמע בארצנו:
התאנה חנטה פגיה והגפנים
סמדר נתנו ריח קומי לך
רעיתי יפתי ולכי־לך: יונתי
בחגוי הסלע בסתר המדרגה
הראיני את־מראיך השמיעני
את־קולך כי־קולך ערב
ומראיך נאוה: אחזו־לנו שועלים
שעלים קטנים מחבלים כרמים
וכרמינו סמדר: דודי לי ואני
לו הרעה בשושנים: עד שיפוח
היום ונסו הצללים סב דמה־
לך דודי לצבי או לעפר
האילים על־הרי בתר:
ג על־משכבי בלילות בקשתי
את שאהבה נפשי בקשתיו
ולא מצאתיו: אקומה נא
ואסובבה בעיר בשוקים
וברחבות אבקשה את
שאהבה נפשי בקשתיו ולא
מצאתיו: מצאוני השמרים
הסבבים בעיר את שאהבה
נפשי ראיתם: כמעט שעברתי
מהם עד שמצאתי את שאהבה
נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד־
שהביאתיו אל־בית אמי ואל־
חדר הורתי: השבעתי אתכם
בנות ירושלם בצבאות או
באילות השדה אם־תעירו ׀

ואם

וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד
שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת עֹלָה מִן־
הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת
מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׃
הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים
גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃
כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה
אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד
בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ עַמּוּדָיו
עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ
אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה
מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ צְאֶנָה וּרְאֶינָה
בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה
שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ
וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ד הִנָּךְ יָפָה
רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים
מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר
הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃
שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ
מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּחוּט הַשָּׁנִי
שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה
כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד
לְצַמָּתֵךְ׃ כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ
בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי
עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבֹּרִים׃ שְׁנֵי
שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי
צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ עַד
שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים
אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־
גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ כֻּלָּךְ יָפָה
רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ אִתִּי
מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן
תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי ׀ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה
מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת
אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ לִבַּבְתִּנִי
אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּינִי בְּאַחַת
מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃
מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־
טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ
מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ נֹפֶת תִּטֹּפְנָה
שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב
תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ
כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃ גַּן נָעוּל אֲחֹתִי
כַלָּה גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃
שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי
מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃
נֵרְדְּ ׀ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם
כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת

עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ מַעְיַן
גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־
לְבָנוֹן׃ עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן
הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא
דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃
בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי
מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי
עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־
חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ
דּוֹדִים׃ אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀
דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי
רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי
נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה׃
פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה
אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי
אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם׃ דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ
מִן־הַחֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו׃ קַמְתִּי
אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־
מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל
כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל׃ פָּתַחְתִּי אֲנִי
לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי
יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא
מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי׃
מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים
בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־
רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת׃
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם
אִם־תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־
תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃
מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים
מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה
הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם
דָּגוּל מֵרְבָבָה׃ רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז
קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת
כָּעוֹרֵב׃ עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־
אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב
יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ לְחָיָו
כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת
מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים
נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר׃ יָדָיו גְּלִילֵי
זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו
עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים׃
שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־
אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר
כָּאֲרָזִים׃ חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ
מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת
יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ ו אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ
הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ
וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ׃ דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ
לַעֲרֻגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים

וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים׃ אֲנִי לְדוֹדִי
וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה
כִּירוּשָׁלָ͏ִם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃
הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם
הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים
שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ
כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־
הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּפֶלַח הָרִמּוֹן
רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ שִׁשִּׁים
הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים
וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר׃ אַחַת הִיא
יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ
בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת
וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים
וַיְהַלְלוּהָ׃ מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה
כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה
כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ אֶל־
גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי
הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן
הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃ לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי
שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי־נָדִיב׃
שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי
שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ

בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃
מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־
נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ שָׁרְרֵךְ אַגַּן
הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ
עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי
צְבִיָּה׃ צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן
עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־
שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל
הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃
רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת
רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר
בָּרְהָטִים׃ מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ
אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת קוֹמָתֵךְ
דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ
לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה
בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא
שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ
אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃ וְחִכֵּךְ כְּיֵין
הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים
דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ אֲנִי לְדוֹדִי
וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ לְכָה דוֹדִי נֵצֵא
הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃
נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־

פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ
הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי
לָךְ׃ הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־
פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־
יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃
ח מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי
אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם
לֹא־יָבֻזוּ לִי׃ אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־
בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן
הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ שְׂמֹאלוֹ
תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃
הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם
מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה־תְּעֹרְרוּ אֶת־
הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת
עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת
עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ
עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ
שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ שִׂימֵנִי
כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־
זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה
קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ
רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃ מַיִם
רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־
הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ
אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ
בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃ אָחוֹת
לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־
נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־
בָּהּ׃ אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה
עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת
הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ אֲנִי
חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי
בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ כֶּרֶם
הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן
אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא
בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף׃ כַּרְמִי שֶׁלִּי
לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם
לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ הַיּוֹשֶׁבֶת
בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ
הַשְׁמִיעִנִי׃ בְּרַח ׀ דּוֹדִי וּדְמֵה־
לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל
הָרֵי בְשָׂמִים׃

ואחר השלמת שיר השירים כולו יתחילו הקהל בנועם שיר ו' מזמורים אלו שהם נגד ו' ימי החול וכו'
והוא כוונת ומסלק הקליפות ששלטו באותו יום כנזכר בספר תיקוני שבת וזהו סדרן:

לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָֹה נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה
פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל
יְהוָֹה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
מֶחְקְרֵי אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם
וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה
וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְהוָֹה עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא
אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם
בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם
מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם
רָאוּ פָעֳלִי: אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם
תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי:

שִׁירוּ לַיהוָֹה שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהוָֹה כָּל הָאָרֶץ:
שִׁירוּ לַיהוָֹה בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם
יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאוֹתָיו: כִּי־גָדוֹל יְהוָֹה וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא
עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים |
וַיהוָֹה שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת

בְּמִקְדָּשׁוֹ

לכו. עניינו זירוז המעשה לא הליכה ממש כמו לכה נשקה את אבינו ולימות המשיח יאמרו ישראל זה לזה שירננו לאל המושיעם: נקדמה. כענין הזמנה: בתודה. בהודאת שבחים שנודה לו על הטוב שעשה לנו: על כל אלהים. הם לצבא השמים שהם אלהים ושופטים בארץ: מחקרי. עניינו רוב החיפוש: ותועפות. עניינו חוזק. וי"א לשון גובה כעוף המעופף: והוא עשהו. תיקן אותו שיהיה נקוה אל מקום א': ויבשת. הי"ו תמורת הה"א: נשתחוה. הוא שטוח כל הגוף בארץ פשוט ידים ורגלים: ונכרעה. כריעת הראש עם קצת הגוף כמו שאנו כורעים בברכות: נברכה. היא כריעת הברכים בארץ כמו ויכרע על ברכיו: לפני ה' עושנו. מרוממנו כמו אשר עשה את משה ואת אהרן: כיום מסה. שם המקום נק' כן כמו מסה ומריבה וכו': בחנוני. אנס: גם ראו פעלי. פירוש אפי' אחר שראו פעלי שהוצאתים ממצרים במכות באותות ובקעתי הים והורדתי להם מן: אקוט. ענין כריתה ויתכן לשון קטט שהוא ענין מריבה: אשר נשבעתי באפי. נשבעתי בקצפי שלא יכנסו לארץ בית מנוחתי: אם יבואון. ענין שבועה כאדם שאומר לחבירו יהיה כך וכך אם אעשה כך וכך וכן אמר בתורה אם יראו את הארץ. וכן אם לדוד אכזב: ואמר מנוחתי פי' המנוחה שנתתי להם א"י וירושלים: שיר חדש. מזמור זה על העתיד וסופו מוכיח כי בא לשפוט את הארץ. בכל מקום שיר חדש. על העתיד: כל הארץ. כל יושבי הארץ: על כל אלהים. הם המלאכים: כי כל אלהי העמים. שהיו עובדים לשעבר השמש והירח והכוכבים הם אלילים כלומר אין הם נגדו כי הוא עשה אדם וה' שמים עשה: **כתב** הב"ש סי' נ"א יש להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה שלא יהא כחוזר למעלה ע"כ. והעולם טועים שמפסיקים במלת אלילים יותר מדאי כאלו היה שם סוף פסוק וכן לא יעשה. ואם מפני שלא יהא חוזר למעלה. כשיעשה תנועת התחנה אשר במלת אלילים די. וכן המה יאבדו. ואתה תעמוד. די כשיפסיק הטעם (ר"מ לונזאנו בס' דרך חיים דף ק"ח ע"ב): וצריך להפסיק בין הטעמים. אלילים. ולזה יש טעם פסיק ביניהם שלא יהא נראה כאומר השמים אלילים ואין זה כוונת הפסוק אלא שאלהי העמים הם אלילים (שם): הבו. תנו שפיכם כבוד ועוז לו: הבו לה' כבוד שמו. וכן תנו לו כבוד במעשה שתביאו לו מנחה: לחצרותיו. והם חצרות בהמ"ק לכבוד שמו: בהדרת קדש. בבהמ"ק שהוא מהודר ומקודש

במקדשו: הבו ליהוה משפחות עמים הבו ליהוה
כבוד ועז: הבו ליהוה כבוד שמו שאו מנחה ובאו
לחצרותיו: השתחוו ליהוה בהדרת קדש חילו
מפניו כל הארץ: אמרו בגוים יהוה מלך אף תכון
תבל בל תמוט ידין עמים במישרים: ישמחו השמים
ותגל הארץ ירעם הים ומלאו: יעלז שדי וכל
אשר בו אז ירננו כל עצי יער: לפני יהוה כי
בא כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק
ועמים באמונתו:

יהוה מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים: ענן
וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו:
אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו: האירו ברקיו
תבל ראתה ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו
מלפני יהוה מלפני אדון כל הארץ: הגידו השמים
צדקו וראו כל העמים כבודו: יבשו כל עבדי
פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל
אלהים: שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה
למען משפטיך יהוה: כי אתה יהוה עליון על
כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים: אהבי
יהוה שנאו רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים
יצילם: אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה: שמחו
צדיקים ביהוה והודו לזכר קדשו:

מזמור שירו ליהוה שיר חדש כי נפלאות עשה
הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יהוה
ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר חסדו
ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את
ישועת אלהינו: הריעו ליהוה כל הארץ
פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליהוה בכנור בכנור

ע"כ השבחים: ה' מלך. לעת"ל יהא שיר זה (רש"י): ידין עמים במישרים. אותם שיהפך להם שפה ברורה במישרים בזכיות (שם): ישמחו השמים ותגל הארץ. שמחת השמים וגילת הארץ ורעש הים ועליזות השדה ורננת העצים הכל ד"מ על השמחה הגדולה שתהיה מפני השלום הגדול שיהיה בעולם והטובה הגדולה שתהיה. ורש"י פי' עצי יער כל שלטוני האומות: ירעם. ענינו כענין הרעשה: שדי. כמו שדה ונהפכה הה"א ליו"ד נראית: וכל אשר בו. חיות המדבר: כי בא. השני פי' הראשון והכפל לחזק: ה' מלך. בגודלו המלוכה מאוה"ע: אש לפניו תלך. במלחמת גוג ומגוג דכתי' ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית (רש"י): ותחל. ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל ורעשו מפניו דגי הים (שם): איים רבים. גבולי עמים: יבשו כל עובדי פסל. הנ' והאלילים כליל יחלוף: המתהללים. המתפארים בע"א: הארץ. ר"ל יושבי הארץ: הרים. הוא משל על מלכי האומות: כדונג. הוא השעוה וקריאתו מלרע: הגידו השמים צדקו. בהמטירו אבני אלגביש ואש וגפרית על גוג ומגוג: השתחוו לו כל אלהים. הם צבא השמים שהם נעבדי' הם ישתחוו לה' כי עשה משפט בעובדיהם ובא לווי במקום עתיד: או פירושו כל אלהים. כל עובדי אלהים אחרים: שמעה. שמעה קול הרעמים והברקים: משפטיך. נקמתך: על כל אלהים. הם צבא השמים שהם נעבדים עד עתה: שנאו רע. שנאו כל איש רע כי הוא שומר נפשות חסידיו וכו': אור זרוע. משל על רוב השמחה וכ"מ בעה"ז זרוע לצדיק ולישרי

וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

יְהוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה

כבוד

ולישרי לב האור והשמחה ויקראוהו לשיר לבא בימות המשיח. ורש"י פירש זריעה ממש. מוכנת לצאת להם: לזכר קדשו. הוא שמו: פלאו. פתחו שיר: זמרו לה' בכנור. לבדו: וקול זמרה. שירה בפה להודות: ימחאו כף. הנביאים. דברו בלשון שהאוזן שומעת. לא שיהא לנהרות כף אלא ל' שמחה והדוה. והרד"ק פי' ימחאו כף כי המרכבות העליונות מוחים כף הוכה בזה אל הגבורה כדי שלא יבלעם בהם בגבורתו. ד"א ימחאו כף. מטפחי' יד על יד כמו שעושה המשורר כך הם מכין ומטפחין ומתחברין אלו עם אלו ומטפחין לפני מלך העליון: לפני ה'. הלמ"ד בנגינה והפ"א בנגינה בכל ספרי וכירושלמיים וא"כ השו"א נע נוטה לפתח וכן נקדוהו בהכאל"ל: ה' מלך ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג ואז ירגזו עמים כענין שנ' וזאת תהיה המגפה וגו' (רד"ק): תנוט. ענינו כמו תמוט. והרד"ק פי' כמו תרעש ואין לו חבר ובתרגום יזעזעוני ארעא. ורש"י פי' ועוז מלך שבשמים אהב מושב על תקרא העליון: יודו שמך. את עוז מלך שאוהב משפט: אתה כוננת מישרים. שררה ושימת שלום בין אנשים: כוננת מישרים. הם משפטי התורה כאמרך כי תראה חמור שונאך רובץ וגו' כי תפגע שור אויבך. ומי הוא שירצה את שונאו גומל לו חסד שלא ידבנו לבו לשנאו ולנקמו (רש"י ב' תנחומא): רוממו ה' אלהינו. בפיכם: והשתחוו להדום רגליו. הוא בהמ"ק. כי הוא קדוש ומקומו קדוש: בכהניו. כי גם משה כהן היה והוא שימש בכהונה גדולה תחלה בז' ימי המלואים: קוראים. האל"ף נחה: בעמוד ענן ידבר אליהם. אף עם שמואל כי הענן יהיה קשור על פתח הנביא כשרוצה לדבר עמו: להר קדשו. הר המוריה: וחק נתן למו. אשר נתן למו: אל נשא. עון לישראל: היית להם. בשבילם: ונוקם היית על עלילותם ר"ל מעשיהם: משה ואהרן נענשו על המורים: שמואל. על שלא הדריך בניו בדרך טובה מת בחור: כי קדוש ה' אלהינו. על אשר הוא מדקדק עם הצדיקים הוא מקודש בעולם וכה"א ונקדש בכבודי. בקרובי: הבו תנו: בני אלים. הם המלאכים. ובני אינו סמוך כמו בני שלשים. או הם הכוכבים ובני סמוך ואמר בני על הכוכבים ואלים על המלאכים ופי' אילים תקיפים. וי"מ בני אלים. הם ישראל שהם בני אברהם יצחק ויעקב והמזמור לעתיד והארזים וההרים משל למלכי האומות: הרעים. עניינו כענין הרעשה: לבנון ושריון. הם הרים בא"י: יחיל מדבר. עובר לאמר והוא ע"ד משל כמו וכל החלקה כטובה השאיבו.

כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יְהוָה עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָה עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: ואומר זו בכוונה:

אָנָּא בְּכֹחַ. גְּדֻלַּת יְמִינְךָ. תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רִנַּת. עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ. טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר. דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ. כְּבָבַת שָׁמְרֵם: בָּרְכֵם טַהֲרֵם. רַחֲמֵי צִדְקָתְךָ. תָּמִיד גָּמְלֵם: חֲסִין קָדוֹשׁ. בְּרוֹב טוּבְךָ. נַהֵל עֲדָתֶךָ: יָחִיד גֵּאֶה. לְעַמְּךָ פְּנֵה. זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל. וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ. יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת: אֵל נָא קֶרֶב תְּשׁוּעַת מְצַפֶּיךָ: פַּחְדְּךָ סָר תוֹצִיאֵם מִמַּאֲסָר: פְּרֵה סוֹעִים פְּתַח סוּמִים יִשְׁעֲךָ מְצַפִּים: דְּלֵה יְקוּשִׁים וְקַבֵּץ נְפוּצִים סְמוֹךְ יְהוָה מַפַּלְתֵּנוּ: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ואחר המזמורים האלה ותפלה הנזכרת יעמדו כל העדה הקדוש' לכבוד שבת מלכתא לשורר הפייט אשר לפניך פיוט נאה ומשבח

חברו

הכאילו באבנים: ויחשוף. ל' גילוי כי בנפול הארזים הנה היערות חשופים: כבוד. השבח והתהלה כי הוא הכבוד לבורא ית'. ורז"ל פי' מזמור זה על מתן תורה: וז"ל רש"י הבו לה' בני אלים. מכאן שאומרים אבות: הבו לה' כבוד ועוז. מכאן שאומרים גבורות: כבוד שמו. זו קדושת השם. ויש במזמור זה י"ח אזכרות וכנגדן תיקנו י"ח ברכות: קול ה' על המים. על ים סוף. ירעם משמים ה': קול ה' בכח. במתן תורה נתנה את קולו לפי כחן של ישראל שנ' והאלהים יעננו בקול. בקולו של משה: קול ה' שובר ארזים. מלכי האומות כענין שנ' וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהמם. ואתה שמעת קול ה' וחיי. והאו"ה שומעים ומתים: וירקידם כמו עגל. את הארזים ואת ההרים שבאו לשמוע מתן תורה: חוצב להבות אש. שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו ונחקק על הלוחות כתבניתם: יחיל מדבר. ל' חיל כיולדה: מדבר קדש הוא מדבר סיני ונק' כן לפי שנתקדשו ישראל עליו וה' שמות יש לו. מדבר סיני. מדבר צין. מדבר קדש. מדבר קדמות. מדבר פארן: יחולל אילות. יפחיד ויחיל את הרשעים לעתיד שהם עכשיו עומדים בחוזק כאילות כענין שנ' משוה רגלי כאילות כאילי' לא כתיב אלא כאילות שרגלי הנקבו' עומדו' יותר מן הזכרים: ויחשוף יערות. יקלף עלי היער. כמו מחשוף הלבן כלומר יפשיט הרשעים מכבודם: ובהיכלו. שיבנה; כלו אומר כבוד. הכל יקלסוהו שם ויאמרו ה' למבול ישב בגדולתו יחידי וגם עתה וישב ה' לבדו מלך לעולם. האלילים כליל יחלוף אבל לעמו יתן עוז וברכת שלום. ורז"ל דרשו זה במת"ת שנבהלו האומות ובאו אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון ששמענו שמא מביא מבול לעולם א"ל כבר נשבע שלא יביא מבול אלא קול ההמון ששמעתם הקב"ה נתן תורה לעמו וזהו ה' עוז לעמו יתן זו תורה שנק' עוז. ע"כ בקיצור מרש"י ז"ל: **אנא** בכח. הוא שם בן מ"ב היוצא מפ' בראשית כמפורש בס' הפליאה ובאר

בספרי

חבורי הרב הכולל האלהי כמוהר"ר שלמה הלוי אלקבץ ושמו חתום בראשו שהיה בעיר ואם בישראל ארץ צבי לכל הארצות תוב"ב אכי"ר :

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה. פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה: לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד. הִשְׁמִיעָנוּ הָאֵל הַמְיוּחָד. יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד. לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה: לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה. כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה. מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה. סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה: לכה

מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה. קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה. רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא. וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה: לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי. לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי. עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי. קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ: לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי. כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי. עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי. כְּבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ נִגְלָה: לכה

לֹא תֵבוֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי. מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי. בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי. וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ: לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ. וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ. יָשִׂישׂ

עליך

ספרי קבלה : **אל נא**. הוא שם בן כ"ב היוצא בחילוף מג' פסוקי' דברכת כהנים : **פחדך** סה. דיניך הסיר מהם: תוציאם ממאסר. ממאסר הגלות כמו שנ' לאמר לאסורים צאו : פדה סועים. מגזרת מרוח סועה מסער. כמו נוסעה בחסרון פ"א הפועל כמ"ש רש"י ב' מנחם וכן פתר רבי' סעדיה ויהיה פירושו פדה נוסעים ר"ל נולים ומטולטלים: פתח סומים. כענין אז תפקחנה עיני עורים, (ישעיה ל"ה) : דלה יקושים . ענייננו לשון יציאה מהרשת והכונה שיוציאנו מרשת ומכמור הגלות וזהו שסמך לו וקבץ נפוצים : **פני** שבת נקבילה. ה"ג ול"ג נקבלה. והטעם שפני שבת הוא דבר רוחני שאינו נתפס ואם יאמר נקבלה משמע שיש בו ממש לקבלו אך אם או' נקבילה יהיה פירושו לעמוד נכחה הקבלת פנים לקראת פנים מן מקבילו' הלולאות ת"א מכוונן והכי אמרי' באבות והוי מקביל את כל האדם בסבר פנים יפות. ופי' בו הרמב"ם מן מקבילות הלולאות ע"ש. והרב בעל הפיוט יסד זה ע"פ מ"ש רז"ל ר' ינאי הוה מליין נפשיה ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. הנה מאי דנקט לקראת למדנו שהיה פנים לקראת פנים כענין ויצא משה לקראת חתנו וכמו ויוצא משה את העם לקראת האלהים והוא מ"ש רשב"ג באזהרות נאו נא לקראתי אותי רעיתי והו"ק: **שמור** וזכור. הקדים שמור לזכור שלא כסדרן בתורה לפי סדר עלייתן כי כן הסדר עתה בלילה סוד שמור ולמחר ביום סוד זכור : **מראש**. אותיות המאוחרות לראש בא"ב הוא שבת כי עתה עולה המלכות הנק' שבת במקום הראש וז"ש מראש מקד"ם ר"ל אותיות ראש הקודמים אל אותיות שבת היא נסוכה עתה. (תק"י דף מ"ס ע"ד) : נסוכה. ל' גדולה והשיבות מן נסכתי מלכי (משלי ח') : סוף מעשה במחשבה תחלה. כלומר אף המלכות היא האחרונה לי"ס אבל במחשבה כדי להראות העולמות היא תחלה כי כולם יצאו לפועל מנקודת המלכות (שם) : **מקדש** מלך ה' הר"ב תמ"י דאין נוסח לאי מתוך ההפיכה נכון שאין לזכור עלב ודאגה לשכינה קדישא כי ישבש להגביר עלב ודאגה ומפני זה הניח לומר בנוסח זה : **מקדש** מלך עיר מלוכה. מאז היתה ראש ממלכה. והיא עתה תתעטר במלוכה . והוא יחמול עליך חמלה : התקבצי כלה קומי. לבשי בגדי תפארתך עמי . וכו' והוא דת לחכימי לבא אתמסר וכו' ע"ש : **התעוררי**. לעורר מ"ן לקבל : **מה** תשתוחחי.

עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ. כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה: לכה

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי. וְאֶת יְהוָה תַּעֲרִיצִי. עַל יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי. וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה: לכה

בֹּאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ. גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה. תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה. בֹּאִי כַלָּה: בֹּאִי כַלָּה. בֹּאִי כַלָּה. בֹּאִי כַלָּה. בֹּאִי כַלָּה. בֹּאִי כַלָּה. בֹּאִי כַלָּה: לכה

יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

פזמון נאה מארץ ישראל שמסדרין בכל ע"ש וסדר קבלת שבת על קבר רשב"י

ע"ה וזכותו יגן בעדינו ובעד כל ישראל כי לו נאה להודית בהלל ושבח לפני מי שנאמר בעבורו נעשה אדם שובה ויוכה את הרבים, ושמעתי מחכמים גדולים שכל מי שהאיר ה' רוחו עליו אף בחו"ל והוא ממארי קבלה יזמר פזמון זה וזהו סגולה נפלאה להארת הנשמה האותיות מחכימות והוא מסודר ומיוסד דרך המעלות סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה מלמטה למעלה עד לראש כל הכתרים:

בַּר יוֹחַאי נִמְשַׁחְתָּ אַשְׁרֶיךָ. שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶיךָ: והצבור כופלין בית זה

בַּר יוֹחַאי שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ. נִמְשַׁחְתָּ מִמִּדַּת הַקֹּדֶשׁ. נָשָׂאתָ צִיץ נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ. חָבוּשׁ עַל רֹאשְׁךָ פְּאֵרֶךָ: מלכות

בַּר יוֹחַאי מוֹשַׁב טוֹב יָשַׁבְתָּ: יוֹם נַסְתָּ יוֹם אֲשֶׁר

ל' השפלה ונמיכות מן שחות: **והיו** למשסה שוסיך. פירוש בוזזיך כמ"ש והיו שוסיך למשסה (ירמיה ל'): **ורחקו** כל מבלעיך. הרב המ"י כ' שלא לגרוס תיבת כל רק כל' הפסוק ורחקו מבלעיך (ישעיה מ"ט): גם בשמחה. הרב המ"י הגיה לומר בשבת גם ברנה שהוא סוד המלכות: וביו"ט יאמר בשמחה שהוא סוד אם הבנים שמחה ע"ש: **בואי** כלה. יאמר זה בקול רם ונעימה קדושה. כ' הרב המ"י לא יאמר בואי כלה ז' פעמים רק ג"פ לבד. ופעם ג' יאמר בלחישה דוקא ע"ש. ומנהגינו לומר ז"פ וכתב הרה"י ויש מי שאומר ש"פ בואי כלה עולה במ"ק המנין שכינה ומתפלל שלא יזוז השכינה מעלינו ומעל עמו ישראל ואע"פ שאין אנו כדאים הוא שוכן בתוך בני ישראל ע"כ. ונלע"ד לגרוס כדברי הרה"י ויש מי שאומר ז"פ בואי כלה עולה במ"ק שכינה עם ב' תיבות הכוללים והו"ק ושוב ראיתי בס' תיקוני שבת כיון להגהתי: **ישקני**. נהגו לומר פסוקים אלו שסימנם **יעקב** כי הוא תיקון למי שלא היה לו פנאי לומר שיר השירים כולו קודם שבת עיין בס' תיקוני שבת: **בר יוחאי. שמן** ששון מחבריך. ר"ל יותר מחבריך שהמ"ם היא מ"ם היתרון והענין כי רשב"י ע"ה מעצמו היה דורש סתרי תורה כי דבר ה' וגבורתו בפיו משא"כ חביריו שלא היו רשאים לומר כי אם מה ששמעו מפיו או לדרוש מעצמם על פי הקדמות שלימדם. ונראה שזהו שאמר בראש המקרא על כן משחך אלהים אלהיך הכוונה הוא בשלמו ובכבודו לא ע"י אמצעי ויעויין בס' גן מלוה דף נ"ו ע"א: **חבוש**. האי"ה בקמ"ץ כי הוא שבח לה לנוי

בָּרַחְתָּ. בִּמְעָרַת צוּרִים שֶׁעָמַדְתָּ. שָׁם קָנִיתָ הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ:

בַּר יוֹחַאי ,עֲצֵי שִׁטִּים עוֹמְדִים. לְמוּדֵי יְהוָֹה הֵם (נצח הוד) לוֹמְדִים. אוֹר מוּפְלָא אוֹר הַיְקוֹד הֵם יוֹקְדִים: הֲלֹא הֵמָּה יוֹרוּךָ מוֹרֶיךָ:

בַּר יוֹחַאי וְלִשְׂדֵה תַפּוּחִים. עָלִיתָ לִלְקוֹט בּוֹ (תפארת) מֶרְקָחִים: סוֹד תּוֹרָה כְּצִיצִים וּפְרָחִים. נַעֲשֶׂה אָדָם נֶאֱמַר בַּעֲבוּרֶךָ:

בַּר יוֹחַאי נֶאֱזַרְתָּ בִּגְבוּרָה: וּבְמִלְחֶמֶת אֵשׁ דָּת (גבורה) הַשְּׁעָרָה. וְחֶרֶב הוֹצֵאתָ מִתַּעְרָהּ. שָׁלַפְתָּ נֶגֶד צוֹרְרֶיךָ:

בַּר יוֹחַאי לִמְקוֹם אַבְנֵי שַׁיִשׁ. הִגַּעְתָּ וּפְנֵי אַרְיֵה (חסד) לַיִשׁ. גַּם גֻּלַּת כּוֹתֶרֶת עַל ,עַיִשׁ. תָּשׁוּר וּמִי יְשׁוּרֶךָ:

בַּר יוֹחַאי בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. קַו יָרוֹק מְחַדֵּשׁ (בינה) חֳדָשִׁים. שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת סוֹד חֲמִשִּׁים. קָשַׁרְתָּ קִשְׁרֵי שִׁי"ן קְשָׁרֶיךָ:

בַּר יוֹחַאי יו"ד חָכְמָה קְדוּמָה. הִשְׁקַפְתָּ לִכְבוּדָּה (חכמה) פְּנִימָה. ל"ב נְתִיבוֹת רֵאשִׁית תְּרוּמָה: אֶת כְּרוּב מִמְשַׁח זִיו אוֹרֶךָ:

בַּר יוֹחַאי אוֹר מוּפְלָא רוּם מַעְלָה. יָרֵאתָ מִלְּהַבִּיט (כתר) כִּי רַב לָהּ. תַּעֲלוּמָה וְאַיִן קוֹרָא לָהּ. נַמְתָּ עַיִן לֹא תְשׁוּרֶךָ:

בַּר יוֹחַאי אַשְׁרֵי יוֹלַדְתֶּךָ. וְאַשְׁרֵי הָעָם הֵם לוֹמְדֶיךָ. וְאַשְׁרֵי הָעוֹמְדִים עַל סוֹדֶךָ. לְבוּשֵׁי חֹשֶׁן תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ:

בשבת ור"ח י"נ לומר אחר בר יוחאי זה הפיוט. סי' יעקב:

שִׁירוּ לָאֵל גְּבוֹנַי. שִׁירֵי רְנָנַי. שַׁבָּת וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם זֶה לַיהוָֹה:

כענין שאתה חבוק עליך וענין המלה קיבוץ וחיבוק: יום נסת יום אשר ברחת. ה"נ וכפל הענין במלות שונות והכוונה שמפני זה זכה לכל הכבוד הזה כענין אחז"ל שראהו ר' פנחס בן יאיר לגופו מלא הגודה וא"ל אוי לי שראיתיך בכך א"ל אשריך שראיתני בכך שאלמלא זה לא זכיתי להורה: **במערת** צורים. שנטמן במערה י"ג שנים כדאי' בגמ' למקום אבני שיש הגעת היכא שנעת מחברת שני בתי הפיוט כאלו אומר למקום אבני שיש ופני אריה ליש הגעת. וליש הוא האריה הגדול: **גולת** כותרת. ל' כתר עגול. על עיש. הוא כוכב גדול בשמים והרבה כוכבים קבועים בו וניטלו ב' כוכבים ממנו לפתוח ארובות המבול וקבעו במזל טלה ועתיד הב"ה להחזירן לה (רש"י באיוב ב' תנחומא): תשור. ל' ראייה מן אשורנו ולא קרוב: רוס. בחולם לא בשורק ופי' רוס יהיבו נשא. והגורס בשורק הורס הכוונה: לכבודה פנימה. ה"נ כענין כל כבודה בת מלך פנימה: **את** כרוב. נקרא המלך כרוב ע"ד ההשאלה בגדולה וכ"כ המפרש בהרמב"ם פ"ב מה' יסודי התורה: ממשח. ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי ואשתעויי משתעי בשבת האדון רשב"י: **תעלומה**. הה"א רפה ל' העלם והה"א נוספת לא כינוי וביאור הפיוט כי רב לה תעלומה: קורא לה. הרי"ם בקמ"ץ כמו וקורא לך נודר פרן (יבמות נ"ח): נמת. בטעם בנו"ן כי הוא לשון נאום כמו נאמת אך אם יהיה מלרע יהיה ל' תנומה כנודע:

במה. נמצא בקצת סדורי הדפוס לשנות פרק במה מדליקין אחר התפלה ונהגנו לאמרו כאן וכ"כ הרד"א

יְקָר שְׁמוֹ הוֹדִיעוּ. לַכֹּל וְהַשְׁמִיעוּ. זַמְּרוּ הָרִיעוּ. לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה:
עֹז לוֹ בְּמִקְדָּשׁוֹ. תְּנוּ הוֹשׁוּ לְדָרְשׁוֹ. הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ. יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְהוָה:
קְדוֹשִׁים שִׁמְךָ יוֹדוּ. וַחֲסָדֶיךָ יַגִּידוּ. אַף יַחְדָּו וְיוֹדוּ. שָׁמַיִם פִּלְאֲךָ יְהוָה:
בָּאתִי וְקִדַּשְׁתִּי. שִׁמְךָ וְשִׁירִים שַׁרְתִּי: וְאֵלֶּה הִגַּדְתִּי. בִּכּוּרִים לַיהוָה:

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכָלָךְ וְלֹא בִפְתִילַת הָאִידָן וְלֹא בִפְתִילַת הַמִּדְבָּר וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם. לֹא בְזֶפֶת וְלֹא בְשַׁעֲוָה וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה וְלֹא בְאַלְיָה וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל. וַחֲכָמִים

אומרים

הרד"א באיסו"ר הנהגה זה וז"ל ושמעתי כי יש מקומות שאומרים פרק זה בין מנחה למעריב ויפה בעיני כי קריאתו אחר ערבית מה הועיל אז אינו עת לתקן פתילותיו ונרותיו ויעשה מלאכה מה שהיה היה ע"כ: **במה** מדליקין. לעשות פתילה: לא בחוסן ולא בלכש. כל אלו מיני פתילות אבל אין השמן נמשך היטב אחריה ושמא יטה הנר ויתחוך הפתילה: לכש. הוא צמר המצוי בעץ הארז בין הקליפה לעץ ועושין ממנו פתילות: בחוסן. נעורת של פשתן דכתיב והיה החסון לנעורת: כלך. י"א הולך שמו וי"א פסולת מיני משי. עיין בהרי"ף: בפתילת האידן. ערבי נחל הוא וכמו שאמר נפן יש בין הקליפה והעץ: בפתילת המדבר. עשב מצוי במדבר ורך כפתילה ואינו נמשך היטב אחריו השמן ה): ולא בירוקה שעל פני המים. כהספוגה מתעבכת במים גדלים ירקרוקות סביב הוליה מבחוץ. ע"כ פיסול פתילות. מכאן ואילך פיסול שמנים: לא בזפת ולא בשעוה. שלא יתן זפת ושעוה בנר כמו שמדליקין בשמן כי אינם נמשכים אחר הפתילה ויש לחוש שמא יטה אבל כשהיבהן יחד ועשה מהן פתילה מותר דנמשך הוא יפה אחר הפתילה. ומכאן יש להתיר נרות שעוה בשבת וכן התירו בתוס' וכ"ה רבי' יונה ז"ל. שעוה. הוא פסולת הדבש: לא בשמן קיק. י"א עוף א' יש בכרכי הים וקיק שמו והוא שמן מאד ונותנין בנר ודולק כשמן אבל אינו נמשך עם הפתילה כמו השמן ויבאר אפל מעט ויש לחוש שמא יטה. וי"א עלה א' יש כמו קיקיון דיונה ועושים ממנו שמן ונותנים בנר ומדליק. וי"א שהוא שמן העשוי מגרעיני אמר נפן שקורין קיטון: ולא בשמן שריפה. שמן תרומה שנטמאת ואין ראוי לאכילה אלא לשריפה ואין מדליקין אותה בשבת וי"ט כי שריפת קדשים מצות עשה שנ' והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו ואין עשה דוחה לא תעשה: לא באליה. של כבש: מדליקין בחלב מבושל. פי' מבושל היטב כי אז נמשך אחר הפתילה: ב בשמן שרפה. מפרש בגמ' שהוא פסולת הזפת וריחו רע ומסריח וקורין לו בערבי קטראן: מפני כבוד השבת. שמא יניחנו ויצא מן הבית: בשומשמין. קורין לו בערבי סירא"ג: בשמן אגוזים. שמן העשוי מן האגוזים: פקועות. הוא דלעת בערבי עלקי"ס. וי"א שהוא צמח מר מאד וי"א שהוא אגו"ל והוא פקועות שדה הנז' במלכי' ב' סי' ד': בנפט. מין שמן המסריח כמו שאז"ל בא למדוד נפט אומרים לו מדוד לעצמך כלומר אין אדם רוצה לסייע לו כיון שמסריח מאד: ג אינו מיטמא טומאת אוהלים. אם עשה ממנו אהל ומת בתוכו צריך לטבול ולהזות על האהל שנ' והזה על האהל ופשתן קרוי אהל שנ' ויפרש את האהל על המשכן והמשכן היה פשתן עמו שנ' ושש. ופשתן נק' עץ שנאמר ותטמנם בפשתי העץ: מטמא היא. פי' עדיין שגד היא ומקבל טומאה: טהורה היא. ואינו מטמא

משום

אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו: ב אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט. רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד:

ג כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן. פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה רבי אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה: ד לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת ואפילו היא של חרס ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד. לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת ורבי יהודה מתיר: ה המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני גוים מפני לסטים מפני רוח רעה. ואם בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. ורבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם: ו על שלש עבירות נשים מתות בשעת

לדתן

משום בגד: ד לא יקוב. יעשה בו נקב: שפופרת של ביצה. כלומר קנה חלול של ביצה אחר שמריק מה שבתוכה: מנטפת. שיהיה השמן מנטף כל שעה לתוך הנר גזירה שמא יסתפק ממנה. וכיון שהקלהו לנר חייב משום מכבה: ואפי' היא של חרס. במאוס הוא אפי' הכי גזרינן: ור' יהודה מתיר. דמשום חומרא דשבת זהירים ולא גזרינן: היוצר. תנא ואם היברה בטיט ובחרסית מבע"י מותר. ומאי יוצר כעין יוצר וזהו האומן: בתוכה. את השמן. גזרינן שמא יסתפק מן השמן וחייב משום מכבה: ה מפני גוים. כגון פרסיים שהיה להם יום איד שאין מניחין להדליק הנר אלא בבית ע"ז שלהם: מפני לסטים. שלא יראו שם אדם ויבואו עליו: מפני רוח רעה. השאה לפניו וכשאינו רואה נוח לו: ואם בשביל. פי' וכן אם בשביל החולה בישן. ותיבת פטור קאי אכולהו דלעיל ויש שאין גורסין ואם. וא"צ לשנות הספרים: פטור. ומותר אלא משום דבעי למתני חייב בסיפא תנא ברישא פטור. וכ' רלב"ג שמואל א' סי' כ"א שלא התירו רק לכבות הנר לא לטלטלו ע"ש וכבר תמה עליו הר"י רוזאנים בס' פ' דרכים ע"ש: כחס על הנר. פי' אם חס הוא על הנר שהוא של חרס שלא יתבקע או בשביל השמן או בשביל הפתילה חייב שהיא מלאכה לגופה ורבי יוסי פוטר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם ל' פחמין וכאלו עושה כלי כי טוב הוא להדליקו פעם אחרת והוי מלאכה הצריכה לגופה. עושה פחם דגושה כינוי לפתילה: ו נשים מתות בשעת לדתן. אחז"ל נפל תורא חדדו סכינא וזו שהיא חולה ולאיתרע מזלה מזומן פורענותה: נדה חלה הדלקת נר. סי' שקר כה"ן הדלקה חלה נדה:

אשה

לֵדָתָן עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בַּנִּדָּה וּבַחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר׃ ז שְׁלשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה. עִשַּׂרְתֶּן. עֵרַבְתֶּן. הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵין חֲשֵׁכָה אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת. אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי וּמְעָרְבִין וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין׃

א"ר אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום וכו' תמצא בדף פ' ע"א. ועומד ש"ץ ואומר קדיש דרבנן משום המשנה והוא דעתיד לחדתא וכו' בדף פ' ע"ב ואח"כ אומרים:

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהוֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר

חסדך

אשה המשקרת הח"ן או הבל היופי ולכך נצטוו על אלו הג' מצות: חלה. לפי שהיא גרמה לאדם שמת שהוא היה נחשב כחלה מעיסה כן נחשב מן הארץ: נר. היא כיבתה אורו של עולם אדה"ר לכך נצטוית בנר: ז ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו. לזרזם במצות: עשרתן. פירות שנאכלין בשבת כי שבת קובעת למעשר ואפי' אכילת עראי אסור לאכול בלי מעשר: עירבתן. עירובי חצרות ותחומין: הדליקו את הנר. ואינו אומר הדלקתם כי הוא רואה אם הדליקו אם לאו. וצריך למימרינהו להני בנחת כי היכי דליקבלו מיניה: אין מעשרין את הודאי. כי אין מתקנין תרומה ומעשר בשבת דהוי כמתקן כלי. וכן אין מטבילין את הכלים מה"ט. ומלאתי ולמה לא אמר המטבלתם. וי"ל לפי שאפשר לשערים בשבת על טבילתם כגון שידלה בהם מים ואגב עלתה להם טבילה וכן יכול ליתנו לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו ולא בעי טבילה: דמאי. תבואה שלוקחין מעם הארץ שצריך לעשר מספק: ופי' דמאי. דא מאי. כלומר ספק. ויכול לתקנו כיון שאינו ודאי ולא דמי למתקן דרוב עמי הארץ מעשרין הן: ומערבין. עירובי חצרות: וטומנין את החמין. נוהגין בקופה של מוכין להיות חומם משתמר בתוכן אבל משהחשיכה ודאי. אין טומנין: א"ר אלעזר וכו' כ"כ הכלבו דף ל"ט ע"ב שאומרין אותו אחר פ' במה מדליקין: **המנהג** הקדמון לומר קדיש דעתיד מפני פ' במה מדליקין שסיימו בו עתה וכמ"ש לעיל בקדיש דקודם עלינו דאמרי' דעתיד אחר משנה או אגדה. ותרתי שלבי ואראה שמכל שכן עתה בעת ובעונה הזאת שבת קודם אשר היא רומזת לעולם העתיד שראוי לומר קדיש דעתיד אשר היא רומז לעולם העתיד ג"כ וכמ"ש במדרש ה' בדד ינחנו. נחנו אין כתיב כאן אלא ינחנו זה יהיה לימות המשיח וכן ת"א ה' בלחודוהי עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד להתא. והדברים פשוטים מאד אלא שהוכרחתי בעבור ששמעתי דברים בדויים שאין לאמרו אלא בע"ב ואין בהם ממש: **המנהג** שאומרים בליל שבת מזמור שיר ליום השבת לבד עד סופו צורי ולא עולתה בו ואין אומרים יותר ע"פ משנה דסוף תמיד בראשון מהו אומר וכו' בששי וכו' בששי ה' מלך בשבת מזמור שיר ליום השבת וכ"כ הרמב"ם בה' עבודת מקדש ע"ש וא"כ משיכא תיתי להדם ולומר גם ה' מלך דשייך ליום ששי דוקא. ומי שרצה להנהיג לאמרו הוא שלא בדקדוק שאומרו בליל שבת וביום שבת כשמגיע להתחיל בזמירות אומרים מזמור שיר ליום השבת עד ולא עולתה בו ותו לא הי' ניחא לנוהגים לאמרו כאן וכאן בלילה וביום אבל לנוהגים לאמרו בלילה ותו לא. מה ראה להבין או לא יאמרנו כלל או יאמרנו כאן וכאן וכלל הדבר קורא אני עליהם אל תוסף על דבריו וגו' והראיה מהמשנה מכרעת ואין עליה תשובה: **מזמור** שיר. פרש"י של לוים: ליום השבת. שאומרים אותו בשבתות והוא מדבר בענין עוה"ב שכולו שבת עכ"ל. ויש באגדה שברא הקב"ה שר לכל ברייה וכלל. שבת בראשית ישב על כסא כבודו וקרא לכולם. ובעמדם לפניו עמד משבאו והוסיף בו שר כל.

חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי

בלתי

של שבת ובראותם כך עמדו ואמרו שירות ותושבחות לשר של שבת מזמור שיר ליום השבת אמר להם הקב"ה. לו אתם אומרים שירה ולי אין אתם אומרים שירה כיון ששמע שר של שבת כך כי טוב בעיני הקב"ה לומר שירה לפניו ירד מן הכסא ולבש ואמר טוב להודות לה' וענו כולם ואמרו ולזמר לשמך עליון ע"כ. וי"א מ'זמור ש'יר ל'יום ה'שבת נרמז בו מצוה מילה שנולד מהול ושבשבת נולד ובשבת מת (הרי"ז): טוב להודות לה'. כי בשבת אדם נח ופנוי ממלאכה לכן טוב להודות לה' כי חיוב מוטל על האדם בשבת להודות יותר מבימות החול: להגיד בבקר חסדך. בעת הגאולה: ואמונתך בלילות. זה הגלות שאתה שומר ישראל באמונה. ד"א להגיד בבקר חסדך שבכל בקר אתה עושה חסד עם הבריות שנשמתם עיפה ויגעה משירת עבודת היום שעברה: ואמונתך בלילות. שאתה נאמן להחזיר הנשמות הנפקדים אצלך בלילות. ד"א היה א' ים ברקיע ושמו ישראל וכתוב בצד אחד אמת ובצד הב' חסד וכשהיא הופכת צד של חסד אל המלאכים יודעים שהוא בקר ואומרים שירה בכל בקר. וכשהופכת צד של אמת יודעים שהוא לילה ואומרים שירה של לילה כי הכל יום אצל הקב"ה ית' ונהורא שמיה שרי (רי"ק): עלי עשור. כנור של י' נימין: עלי נבל. שם הכנור כך: עלי הגיון. ל' חבור והגה. ד"א ל' מחשבה מן והגיון לבי לפניך: כי שמחתני ה' בפעלך. שנתת תורה על ידי: במעשה ידיך ארנן. אלו הלוחות שנ' והלוחות מעשה אלהים המה: מאד עמקו מחשבותיך. שהיה מהרהר ואומר למה הרעות לעם הזה והוא לא ידע עומק מחשבתו ית' כי ע"י גזירת פרעה שלא לתת להם תבן כתיב ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן. ובאו כל בני הצפורות והכפים וקלוס ומעתה הדין נותן לענשם כלם כי בלא זה למה יפלו שאר הרחוקים שאינם מתגרים בהם בישראל והרי לא עשו להם שום רעה (רי"ק): איש בער לא ידע. זה פרעה שנ' הבה נתחכמה לו ונתבלבל חכמתו: בער לא ידע. שנ' לב פרעה שנ' כבד לב פרעה: וכסיל לא יבין. זה עמלק: ויציצו. ל' צמח וגידול: ואתה מרום לעולם ה'. אתה בלוע על כל כי אתה מרום ועליון על כל (הרי"ק). ורש"י פי' בפרוח רשעים פריחתם הוא כדי להשמידם כענין ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ואתה מרום. בכל משפטיך ידך על העליונה שהכל מצדיקים עליהם את דינך: כי הנה אויביך ה'. זה דור המבול. כי הנה אויביך יאבדו. זה דור הפלגה וזהו יתפרדו כל פועלי און כענין ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ. ולכך נסמך זה למ"ש למעלה בפרוח רשעים כמו עשב בשיז יולדים לג' ימים (רי"ק): ותרם כראם קרני. הראם חיה גדולה מאד וקרנותיו גבוהות מאד ונאמר על המלכות וקרני ראם קרניו ונדרש ג"כ על דוד הע"ה: ותר"ם. ר"ת מ"ס. בזכות שנתגיירה רות לקבל עליה עול תורה שניתנה למ' יום מלך דוד מ' שנה (שם). כראם. בגי' אברהם יתר י"ג ואברהם נתפלל על דוד במזמור משכיל לאיתן האזרחי זה אברהם כרתי ברית לבחירי וכו' עד עולם אכין זרעך. ויתר י"ג כנגד י"ג אותיות שבשם האבות אברהם יצחק ויעקב שדוד שקול כאבות מותאים באברהם והותאמו ג"כ בדוד כמ"ש ועשיתי לך שם כשם הגדולים שבמואל וגם שרה רבקה רחל לאה אותיות שלהן י"ג. ואת בקלה הכתוב לאימהות דכתיב יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה (רי"ק): בלותי. לבלותי

בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהֹוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְהֹוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

ואינו אומר קדיש ולא והוא רחום:

וכורע ואומר **בָּרְכוּ** אֶת יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ: והקהל אומרים וגם הש"ץ עמהם בָּרוּךְ יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים בִּתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ בּוֹרֵא יוֹמָם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם לְלָיְלָה יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אָהַבְתָּ תּוֹרָה וּמִצְוֹת חוּקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָם לִמַּדְתָּ עַל כֵּן יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ רְצוֹנֶךָ וְנִשְׂמַח וְנַעֲלוֹז בְּדִבְרֵי תּוֹרָתֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאוֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה וְאַהֲבָתְךָ לֹא תָסוּר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי הִיא עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אוֹהֵב אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד:

ואומר בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

בלותי. בשמן של שררה ל' בלולה בשמן: רענן. לח ודשן והוא משל על רוב הטובה והתענוג (רד"ק): בשורי. כמו בשוררי מן אשורנו ל' ראייה כי האויב מביט באויבו לרעה ומציין בו כענין ויהי שאול עוין את דוד ואדרבה תביט עיני בהם לראות במפלתם: בקמים עלי מרעים. על הרשעים הקמים עלי שתשמעה אזני מאחורי הפרגוד שלא יועילו לבלות אותנו בכך במעשי צדיק כתמר יפרח וכו' כתמר לעשות פירות וכארז בלבנון להחליף גזעו (רש"י): ישגה. ירבה. תרגום פרו ורבו פושו וסגו: שתולים. נטועי': ישג"א שתולי"ם בבי"ת. ס"ת אמת. מי שמדבר אמת ראוי להיות בבית ה' בביאה ג"כ אמת: עוד ינובון. ענין הרבות השיבה והעידן כתנובת השדה בגדלה בריבוי התנובה כמו תנובת (רי"ז). ור"ל יגדלו כתבואת השדה בריבוי: ורש"י פי' יצמחו ור"ל שהוא מגזרת ניב שפתים ל' דיבור והכוונה ר"ל דמשבחי' בצדיקים לומדי תורה וכן דרז"ל פסוקים אלו על הת"ח לז"א עוד ינובון בשיבה. לומר כי הת"ח כימי זקנותו ינוב חכמה בתוקף ובריבוי דגל ל' עוד ריבוי הוא כמ"ש רש"י בפי' החומש לא כעמי הארץ דהם כסיפך דכל זמן שמזקינין וכו' ואמר דשנים ורעננים יהיו כי אלהים לא יעזבם גם עד זקנה ושיבה לא תחסר פרנסתם: דשנים. שמנים ורעננים יהיו. ואז יגידו כי ישר ה' (רש"י): להגיד כי ישר. ר"ת גי' ששים: להגיד כי ישר ה'. ס"ת אותיות יהדר. מי שבקי בס' מסכתות ראוי להדרו בג' והדרת פני זקן (רי"ז): צורי ולא עולתה בו. שחייב אדם להצדיק את הדין עליו כמ"ש אל אמונה ומרע"ה

ואהבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל
נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים
האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: ושננתם
לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך
בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על
ידך והיו לטטפת בין עיניך: וכתבתם על מזזות
ביתך ובשעריך: והיה אם שמע תשמעו אל
מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את
יהוה אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל
נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש
ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב
בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם
פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים
והשתחויתם להם: וחרה אף יהוה בכם ועצר
את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן
את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה
אשר יהוה נתן לכם: ושמתם את דברי אלה
על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות
על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: ולמדתם
אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך
ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם
על מזוזות ביתך ובשעריך: למען ירבו ימיכם
וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יהוה
לאבתיכם לתת להם כימי השמים על הארץ:
ויאמר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני
ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת
על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף
פתיל תכלת: והיה לכם לציצת וראיתם אתו

הצדיק עליו את הדין בעת שא"ל
הקב"ה ומות בהר. (רי"ז): **ואינו**
אומר קדיש. כן המנהג קדמון שאומרים
בליל שבת מזמור שיר ליום השבת
ועומד ש"צ ופורס על שמע ואינו אומר
קדיש אחר המזמור ומתחיל ברכו וכו'
וכן בלילי י"ט אומרים מזמור השיי'
לאותו י"ט ואינו אומר קדיש אחריו
אלא מתחיל ברכו וכו' וי"ל טעם
למנהג לפי שלא מצינו שתיקנו חז"ל
לומר קדיש קודם מעריב כי לא תיקנו
לו' מזמורי' קודם ברכת ערבית ואעפ"י
שתקנו לו' פסוק והוא רחום בחול קודם
ברכת מעריב. הא מיהת פס' חד הוא ולא
חשיב לומר עליו קדיש. וא"כ עכשיו
שנהגו לומר מזמור שיר ליום השבת או
מזמור השייך לאותו י"ט אפ"ה אין לו'
קדיש כיון שמעיקרא לא נתקנו מזמורים
אלו. תקנה ראשונה לא זזה ממקומה.
וראיה מבוררת לזה מהא דקי"ל
דבמנחת שבת אין אומרים אחר קריאת
הג' בס"ת קדיש מטעם שהרי צריך
לומר קדיש קודם תפלת המנחה דלעולם
אין מתחילים הי"ח בלא קדיש לפניו
כדכתב מהרר"ם הביאו מ"א סי' רל"ב
סוף ס"ק ב'. וקדיש א' עולה לכאן
ולכאן. ואם יאמר קדיש אחר קריאת
התורה אין כאן במה להפסיק בין קדיש
זה לקדיש שקודם י"ח עי' בטור סי' רל"ב
ובהגמ"י ובמ"א שם וכ' הרד"א ז"ל שאם
אומר קדיש אחר קריאת התורה במנחה
נגמר תפלתו וכשירד לפני התיבה
להתפלל ויאמר קדיש תחלה נמצא
אומר קדיש על חנם וא"ת יעמדו
לצבור ויתפללו היאך יתכן הדבר עכ"ל
הרד"א. והנה עכשיו בזמן הזה י"א
אחר קריאת התורה מזמור שיר ליום
השבת ויש או', מה רב טובך ופסוקים
אחרים וידעת כי ה' אלהיך וכו' וכיה

וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְהֹוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

וחוזר ש"צ יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת קַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: אֱמֶת מַלְכֵּנוּ וְאֶפֶס זוּלָתוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף עָרִיצִים. הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל שׂוֹנְאֵינוּ הָעֹשֶׂה לָנוּ נְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם סוּף וְאֶת רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע. רָאוּ בָנִים אֶת גְּבוּרָתוֹ הוֹדוּ וְשִׁבְּחוּ לִשְׁמוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם וְעָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה. אָמְרוּ כֻלָּם מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וְנֶאֱמַר גֹּאֲלֵנוּ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שָׁלוֹם בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַפּוֹרֵשׂ

ראוי לומר קדיש אחר קריאה בתורה כיון שאומרים אחריו מזמורי' ופסוקים אחרים יאמרו קדיש שני עליהם לפני ירידתם לתיבה ומאי אית לך למימר דאעפ"י שנהגו עתה לו' מזמורי' ופסוקי' כיון דמעיקרא לא נתקן לומר שום דבר. תקנה ראשונה לא זזה ממקומה כמו כן כאן. וא"ת והא נוהגים במ"ש לומר אחר קריאת המעלות קדיש לפני המעריב. וי"ל משום דהמעלות לא נתקנו בשביל תפלת המעריב לכן אומרים קדיש אחריהם ולא כן במזמורי שבת וי"ט שבשביל היום הם באים: (פי' ברכות ק"ש דערבית תמצא לעיל דף פ"ע ופי' ק"ש בדף ל"ה):

ופרוש עלינו סוכת שלום. ואין חותמין שומר מפני שבשבת א"צ שמירה שהשבת שומר ועוד דאמרי' בירושלמי הא דתימא בחול אבל בשבת אומר ופרוש עלינו סוכת שלום וכ"ה בנהוגים (הרד"א). והכי אי' בזוהר בראשית דף מ"ח ע"א ז"ל ובג"כ בקידושא דיומא מברכין הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים אמאי על ירושלים אלא דא היא מדורא דשבתא. סוכה ובעינא לזמנא לשבית סוכה דיתפרש עלנא ולמשרי עלנא ולמהוי מגינא עלנא כאימא דשריא על בנין ובג"כ לא דחלין מכל סטרין וע"ד הפורש סוכת שלום עלינו וכו' וכתב על זה הרב המ"י דף כ"א ע"א וז"ל. ש"מ תרתי. ש"מ טעמא דלא אמרי' ברכה שומר ישראל בשבת שא"צ שמירה וש"מ שצריך לומר ועל כל עמו ישראל לאת כנגד היסוד וכו' והמדפיסים שנו בהשמיטו תיבת כל (שם דף כ' ע"ד ע"ב): **ויש** לעמוד כשאומר ופרוש עלינו וכו' המ"י משם הרמ"ז. והכ"מ בזוהר: **ובי"ט**

סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם אָמֵן: ואומר וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: קדיש לעילא וכו' ומתפללין בלחש:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם (בעי"ת אומר זָכְרֵנוּ לְחַיִּים אֵל מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים אֵל חָי) מֶלֶךְ רַחֲמָן מוֹשִׁיעַ וּמָגֵן בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי. מְחַיֵּה מֵתִים אָתָּה. רַב לְהוֹשִׁיעַ (בקיץ אומר מוֹרִיד הַטָּל) (בחורף אומר מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם) מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים רוֹפֵא חוֹלִים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה (בעי"ת אומר מִי כָמוֹךָ אָב הָרַחֲמָן זוֹכֵר יְצוּרָיו בְּרַחֲמִים לְחַיִּים) וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה (בעי"ת אומר וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ וכו' עד הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

דחזנים רבים נהגו להוסיף כאן ופרוש עלינו סוכת רחמים ושלום והוא תמוה מהיכן סמכו להם להוסיף דבר אשר לא נזכר בסדורים הקדמונים גם בזו' דלעיל גם בירושלמי שהביאו הרד"א ע"ש וגם בס' הא"י מביא הנוסח כן בלי תוספת אף דהם בריקמא דליכא זכר רחמים מ"מ אין כוונתו לגרוס רחמים כי לא זכרו רק למתק בפתים להמתיק נועם שיחתנו והעד כי לא זכרו בנוסח ממש וכבר ראיתי להרב הגדול המקובל הרדב"ז ז"ל בספרו מגן דוד שחיבר על אותיות וצורת אהנ"ד ע"ש באות הרי"ש ואמר כי טועי' האומרי' רחמי' כי במקום שיש שלום כ"ש ברחמים מלויים בה וחתימת הברכה תעיד שאומר בא"י הפורש סוכת שלום ואין אומר הפורש סוכת רחמים ושלום. ולפי שבעונות הספר אבד ממני לא העתקתי דברים כהוייתן ומה שאני זוכר כתבתי וכן מביא הנוסח בס' מנורת המאור ומביאו בשל"ה דף רמ"ה ע"א: **ועל** ירושלים אמן ה"ג. וראיתי ג"כ יש מוסיפין ואומרין ועל ירושלים עירו אמן והוא טעות שאין להוסיף שום תיבה או אות על מה שתיקנו חז"ל והיה לך לאות לשון הזו' הקדוש דלעיל: **ונהגו** לומר ושמרו בין גאולה לתפלה. לומר שאם ישמרו ישראל את השבת כראוי מיד נגאלין והוא ג"כ מעין גאולה ובי"ט אומרים פסוקים השייכים לאותו י"ט עיין הרד"א ועוד סי' רס"ז ובסדר תפלת י"ט האריכתי. ובעלי הסוד אמרו שהוא רמז למדת שמור השולט עתה עיין הא"י: **ואין** אומרים י"ח פסוקים שאומרים בחול לפי שלא ניתקנו רק נגד י"ח ברכות ובשבת אין שם רק ז' ברכות. ועוד דבעין ישראל לתיעל לבתיהו מקמי דליחשך.

אתה קדשת את יום השביעי לשמך. תכלית מעשה שמים וארץ וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים כאמור ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו בישועתך ושבענו מטובך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו באהבה וברצון שבתות קדשך וינוחו בם כל ישראל אוהבי שמך

ברוך אתה יהוה מקדש השבת:

רצה יהוה אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה אל דביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם מהרה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך

בראש חדש ובחוה"מ של פסח ושל סוכות אומרים זה:

אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבוא יגיע יראה ירצה ישמע יפקד יזכר זכרוננו זכרון אבותינו זכרון ירושלים עירך זכרון משיח בן דוד עבדך זכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפליטה לטובה לברכה לחן ולחסד ולרחמים (לראש חדש) ביום ראש החדש הזה (לחה"מ של פסח) ביום מקרא קדש הזה ביום מועד חג המצות הזה (לחה"מ של סוכות ביום מקרא קדש הזה ביום מועד חג הסוכות הזה) לרחם בו עלינו ולהושיענו. זכרנו יהוה אלהינו בו לטובה פקדנו בו לברכה הושיענו בו לחיים בדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו ומלטנו בו מכל צרה ויגון ושמחנו בו שמחה שלמה. כי אל מלך רחום וחנון אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון

ברחמים

דליכא א"כ מקמי לעקורי שרגא שילקוש לתוספת שהוסיפו וכבר הארכתי בזה בטור סי' רס"ז ובד"מ שם וכ"ה בהגה פשוט שאין אומרי' כלום מפסוקי החול לא בשבת ולא בי"ט :

אם טעה והתחיל תפלת החול ונזכר באיזו ברכה גומר אותה ברכה שטעה בה וחוזר לשל שבת זולתי במוסף דפוסק אפי' באמצע ברכה (ש"ע סי' רס"ח וכן הכריע הב"י) . ואם נזכר אחר תיבת אתה קודם שהתחיל תיבת חונן אומר קדשת וכו' ואפי' בתפלת שחרית ושפיר קאמר אתה קדשת ישמח משה וכו' עיין אחרונים וכשטעה צריך לנהג באיזו סי' יפה כשטעה (הגר"י) לכן צריך לכוין דעתו שלא לטעות :

מי שהתפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת לא יצא . ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא (ש"ע סי' רס"ח) :

טעה בתפלת שבת והחליף של זו בזו יצא חוץ ממוסף (שם) : **התפלל** של חול ולא הזכיר של שבת או שלא התפלל כלל ושמע מש"ץ ברכה מעין ז' מראש ועד סוף יצא (שם) :

אתה קדשת . לשמך . ע"ש ויקדש אותו כי בו שבת וצריך להפסיק בין שמך לתכלית שלא יהא חוזר למעלה ח"ו : לשמך. ז"ל ס"ח אל יישן אדם בשבת כדי שיוכל לעסוק במלאכתו בלילה זהו שאמר לשמך כלומר שנשבות בו לש"ש (מוסר מלכים) : תכלית. ל' השלמה כי השלמת מעשה שמים וארץ היתה השבת כענין ויכל אלהים ביום הז' . א"נ ע"ד אחז"ל שהיה העולם עומ' ורופף וכיון שבאת מנוחה ונתקיימו כל מעשה שמים וארץ כאדם שניתנה בו נשמה כי השבת סוד שקיימם . ובס' בי"ת פי' קרוב למה שפירשתי וז"ל

בְּרַחֲמִים בְּבוֹאוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן :

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יג שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת וָעֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם

בשבת הנוכה אומרים זה ובא"י בפורים אומרים על הנסים הנז' לעיל בדף פ"ז ע"ב :

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַפְּדוּת וְעַל הַפֻּרְקָן שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה בִּימֵי מַתִּתְיָה בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְבַטְּלָם מִתּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. וְדַנְתָּ אֶת דִּינָם וְרַבְתָּ אֶת רִיבָם וְנָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם וּמָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים . וּפוֹשְׁעִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וְעָשִׂיתָ לְּךָ שֵׁם גָּדוֹל בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ פֶּלֶא וְנִסִּים כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וּגְבוּרוֹת . כָּךְ עֲשֵׂה עִמָּנוּ נִסִּים וּגְבוּרוֹת בָּעֵת וּבָעוֹנָה הַזֹּאת : וְעַל כֻּלָּם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ

הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ הַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ . כָּל הַחַיִּים יְהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל כִּי טוֹב הָאֵל הַטּוֹב (בעו"ת אומר זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וּכְבוֹשׁ כַּעַסְךָ וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ) בָּרוּךְ אַתָּה הי יְהֹוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים

וז"ל ויהיה לו תכלית ממש ביום הז' הוא תכלית בריאת העולם וזה מפני כי השבת ניתן לישראל כדי לעסוק בו בתורה והתורה היא תכלית בריאת שמים וארץ כענין אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי . נמצא כי השבת היא תכלית הבריאה עכ"ל : וברכתו מכל הימים. ע"ש ויברך אלהים את יום הז' : וקדשתו. ע"ש ויקדש אותו והרז"ל ברכו **בטאו"ד** בטעם תבשילין שמאכל שבת ריחו נודף משא"כ בחול. וברכו באור שמאירין פנים של אותם השומרים שבת . וברכו שאין לו זוג. וברכו שאינה נדחה בי"ט דוחים מכח עיבור ושבת אינו נדחה לעולם : וקדשתו מכל הזמנים שלא ירד המן בשבת : **והרב** בעל תנחומות אל בס' בי"ח כ' ויברך אלהים ויקדש אותו ירצה כי הבי"ת ברך וקידש את השבת יען כי בו שבת מכל מלאכתו . וזה השבת הוא לפי שברא את האדם שיהיה אלהים לעשו' עולמו' ובריות חדשות כמ"ש בזוהר על פ' ואשים דברי בפיך . ת"ח מכל מלה דאתחדש באורייתא ע"י דהאי דאשתדל באורייתא אתעביד רקיעא חדא ואלין אקרון שמים חדשים וארץ חדשה . ולאמר לציון עמי אתה אל תקרי עמי אלא עמי למהוי שותפא עמי . מה אנא במלולא דילי עבדית שמיא וארעא אוף אנת הכי עכ"ל : **באמור** ויברך אלהים וכו' כ' הרד"א וכן כתוב בתורתך ויכולו השמים וכו' ויש אנשי' שאין אומרים ויכולו אלא מתחילין ויברך אלהים וכו' ויותר נכון לאמרו דגרסי' בפ' כל כתבי אמר רב ואיתימא ריב"ל אפי' יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו וא"ר המנונא כל המתפלל ואו' ויכולו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה

עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וּבָרְכֵנוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים אַהֲבָה וָחֶסֶד צְדָקָה וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת בְּשָׁלוֹם (בעי"ת אומר וּבְסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם) בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם אָמֵן: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהֹוָה דּוֹחֶה: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו וַחֲסָדָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם

מוסף להש"ס וכו' אלמא שהעיקר לאומרו בתפלת מוסף. ויש לדחות דאין הוכחה מכאן שצריך לאמרו בתפלתו. די"ל שזה שאומר שאפי' יחיד המתפלל צריך לומר ויכולו ר"ל אחר תפלתו ומיהו אפי' הכי טוב לאמרו בתפלה עכ"ל. ואני עבדו חפשתי וראיתי שזו היא נוסחת הרמב"ם וכל סידורי קדמונים ישנים נושנים. ושפתים ישק אשר דחה מלדייק מלשון התלמוד שצריך לאמרו בתפלה ואם הוא מפני הנוספות שני במה שאומרו אחר התפלה. ואם מפני העדות ה"ש שאין עדות אלא בתוך קהל ועדה לא היינו לבין עצמו ובאחדא זמנא שני והכי מוכח ג"כ לישנא דגמ' פ' כל כתבי כל המתפלל בע"ש ואו' ויכולו ב' מלאכי' המלויין לו לאדם מניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר הרי מוכח דאמרו המתפלל בע"ש ואומר וכו' משמע דקאי אויכולו דאחר תפלה וכדייק ג"כ הרד"א ועוד דאי תקנת וסידור חכמים הוא לאמרו בתוך התפלה מהו זה שאומר הגמ' כל המתפלל בע"ש ואו' ויכולו הא ויכולו דכלל התפלה הוא ולמה צריך להזהיר עליו תמיהא היתי שהמתפלל יעלה בדעתו לדלגו עד שהוצרך להזהיר עליו אלא ואי מוכח בפירוש דלא ניתקן לאמרו בתוך התפלה: **ועוד** ראיה שהרי כשחל י"ט בשבת שמתפלל של י"ט ולא של שבת אינו מזכירו בתפלה ואי מחוייב לאמרו בתוך התפלה אמאי לא תקנו לאמרו בתוך התפלה כשחל י"ט בשבת אלא ודאי שהתקנה מאנשי כנה"ג ואזהרת חז"ל לא היתה אלא בזה שאחר התפלה: ומה שחוזר ואומרו בקידוש הוא כדי להוציא בני ביתו: **ודע** דגם ישמחו במלכותך לא גרסי' בספרינו וגם ברמב"ם ליתה:

רצה נא במנוחתנו. ע"ש תשבתו שבתכם. ותרגו' תנוחון נייחכון וע"ש שבת וכנסת ישראל נקראו כלה והש"ס נק' חתן אנו אומרים לו תהלה בניה כלתך ותנוח כלתך בך כדאי' במדרש רות הלא אבקש לך מנוח מכאן שאין לאשה מנוח אלא באישה (רד"א): **קדשנו** במצותך. פירשנוהו בברכת נט"י: **ותן** חלקינו ע"ש כי לקח טוב נתתי לכם וכ"כ הרד"א ול"נ ושים כי שים ענינו הסדרים בענין אשר תשים לפניהם. אשר שם משה. ואנו מתפללים דוקא שיתן חלקינו בתורתו: ושמח נפשנו בישועתך ה"ג להקדימו לושבענו מטובך כי בתחלה אנו מבקשים על הישועה דהיינו ביאת משיח לקיי' ואח"כ

שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִינַחֲמֵנוּ בְּצִיּוֹן וְיִבְנֶה בְרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלָיִם בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ בְּקָרוֹב אָמֵן וְאָמֵן : ומתחיל ש"ץ

יוֹם הַשִּׁשִּׁי וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם : וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ

אשר

ואח"כ אנו מבקשי' על הטובה שיתמידה ית' ויבשיענו וכן הוא סדר לשון הפ' ירמיה ל"א אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ונהרו אל ה' ואל טובו באחרית הימים : בישועתך ע"ש לישועתך קויתי ה'. כי בקשתנו על ישועת שמו ושכינתו וממילא נושע גם אנו כי צריך לשמוח עיקר בתפלתינו על ישועתו ית' : ושבענו מטובך. אין להקשות מה בברכת המזון קי"ל האומר מטובו חיינו ה"ז בור. כי יש חילוק ביניהם מגואל כי הטוב הזה המיוחד לפני מעלה אין כל בריה יכולה להשיג את כולו אלא מקצתו כולי האי ואולי בבנין המעשה כראוי ובגבורה אבל בברכת המזון העסק בם בטוב וחסד המזומן לצורך הבריות מזונם ופרנסה. (ה' עשים רמוזים בשער ע') : וטהר לבינו. ע"ש לב טהור ברא לי אלהים : באמת. בתהיה העבודה נבונה : והנחילנו באהבה וכו' ול"נ ה' אלהינו כי מלת אלהינו ואלהי אבותינו באמר בתחלה קאי אכולהו ולא הולך להזכיר בכל פרט ופרט : שבתות קדשך. ה"ג בל' רבים והוא ע"פ הזו' רעיא מהימנא פ' יתרו דף נ"ב ע"א וז"ל הלא דרגין אנון וכלהו אקרון שבת. שבת עלאה שבת דיומא שבת דליליא וכולהו חד ואיקרי כלהו שבת וכל חד כד איהי בלעא נטיל לחברוי וזמין ליה בהדיה בהאי בולעגא דיליה וכו' יע"ש : ומזה תבין דנירסת נמי גם בל' רבים והוא כוונת הפייטן באמרו זה היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין וזעיר אנפין ועתיקא קדישא אתיין לסעדא בהדה. וכ"ג בהיא גי' הרד"א. ואם תראה חילוקים בזה למקובלים הם אמת ותורתם אמת וגזרת נהרא ופשעים : ותמצא בסדורי אשכנזים המתנהגים על פי רבי' האר"י אפי' הכי גרסי' כאן וישמחו כך בכל תפלות השבת ע"ש וזו עדות שכל א' צריך להחזיק בנירסתו ועוד ראיה מסלבון הבנוי בברכה מעין ז' דאמרי' התם כי בם רצה להניח להם בל' רבים והו"ק : אוהבי שמך. הרד"א ז"ל בסדר תפלת י"ט דפסח כ' דגי' אוהבי שמך טעות היא דצריך לומר סמוך לחתימה מעין חתימה וע"כ כ' בי"ל מקדשי שמך ע"ש. ובכל נוסחאות דידן גם בנוסחת הרמב"ם גרים אוהבי וצריך לומר דקרו סמוך לחתימה מה שאנו אומרים שבתות קדשך או מועדי קדשך ומה שמאריכין בהוכחת ד' או ה' תיבות אחר זה לא הוי הפסק ובפיר הוי סמוך לחתימה מעין החתימה ועמש"ל בחתימת ברכה דאבות דערבית דחול והחולקים עלינו שמה ישמחו לתפשו עם חתימת ברכת ערבית. שוב ראיתי שכן גרים הגאון ז"ל יע"ש סי' תקפ"ד ס"א : וגם בס' בה"ע בסי' רס"ח כתב דל"ל אוהבי שמך כשם ס"ח סי' תתפ"ב ע"ש וכן גי' כל סידורי אשכנז ודו"ק : ופותח ש"ץ יום הששי וכל הקהל אומרים עמו בקול רם וכולם מעומד לפי בזה הוא עדות אל הקב"ה ביצירת מעשה בראשית. ועדות מעומד דכתיב ועמדו שני האנשים ודרשינן אלו העדים (כלבו והרד"א) : ומתחילין יום הששי כדי לרמוז הב"י בראשי תיבות. ועוד לרמוז כי בסוף יום הששי כלו מעשה שמים וארץ ולא נגע ביום הז' וכדאמרי' במדרש (עיין כנה"ג סי' רע"א) : וכמדרש כל האומר ויכולו מעומד ב' מלאכים המלוין לו לאדם מניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר ופי' רד"א וכלבו מפני שכתוב בעני' עדות אם לא יגיד ונשא עונו וזה שאמר ויכולו לא עיכב העדות לכך יוסר אותו עון מעליו ואח"כ מברכין אותו ואומרין לו וחטאתך תכופר ע"כ : בויכולו נזכר ג"פ אשר וכן בפ' ראשון שבפ' פרה אדומה כתוב ג"פ אשר לומר שהניכם שקולין כאחד כשם שפרה מכפרת כך שבת מכפר וזהו דאמרי' אם ישמרו ישראל שבת א' מיד נגאלין (רד"א וכלבו) : וכ' הטור סי' רפ"ח ב' ס"ח מעשה

בחסיד

אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ואח"כ אומר ברכה מעין ז' בקול רם וזהו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הגדול

בחסיד א' שהלך לחסיד א' בחלום ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות א"ל מפני שהייתי מדבר בויכלו בשעה שהצבור היו אומרין אותו וברכת מגן אבות שכ"ל וק"ו לתפלה שהיא קבועה בצבור להביא (כלבו בדף ל"ח):

פי' ברכה מעין ז' אמר הצעיר ראיתי לפרש לך הנה נוסחת ברכה מעין ז' ע"פ הקבלה כפי מה שלימדונו רז"ל בספריהם הנעימים ואף שאיני מאנשיה ולא בינת אדם לי כי בער אנכי מאיש. אמנם הסברא לא ינוחה כי הבריאני לזה אחרי ראותי קצת מתחכמים בעיניהם לאמר לנו האר"י ובחרו להם דרך חילוף גירסאות אחת הנה ואח' הנה בהיפך מנוסחת אבותינו הראשונים נ"ע והיא היא נופה גזורה ממאור הגולה אביר הרועים רבן ואביהן של אנן התימן הר"מ במז"ל: **ברוך**. ירמוז לכ"ע בסוד מקור הברכות (כך פי' מהרי"ך והרב בעל אבני זכרון והרמ"ק ז"ל): **אתה**, בחכמה. כן פי' המקובלים והכי מוכח בזו' בראשית וכן הביא הרמ"ק ב' המקובלי': **ה' אלהינו**. בבינה. (כן הסכמת כל המקובלים): **ואלהי אבותינו**. נג"ה (פבוע). ולפי שמדת הבינה נק' אלהינו בהיותה משפעת בפרטות כדפי' הרמ"ק וס' עסיס רמונים. לכן חזר ופירש אלהי אברהם גדול"ה. אלהי יצחק גבור"ה. ואלהי יעקב ת"ת. האל הגדול גדול"ה. הגבור גבורה. והנורא ת"ת. ועתה חזר וזכר המקור העליון עתיקא קדישא להשפיע מדת טובו ורחמיו הגדולים אל הספירות. ואמר אל עליון היינו כ"ע (כדפי' הרי"ך ואבני זכרון והרמ"ק ב' הר"מ) בסוד נק' כן בעבור היותו פועל בחסד ולז"א קונה ברחמיו ברומז אל הכתר בסוד מקור הרחמים ונק' אב הרחמים כדפי' האר"י בתפלת מוסף דר"ה ומלהו נק' הת"ת אב הרחמן כדפי' הרב גם בתפלת שחרית דר"ה והרמ"ק גם: ואמר **שמים** בסוד הת"ת הכולל ח"ק כמבואר בזו' פ' וינב ובפרדס בשער המכריעין וע"כ כולם נקראו שמים כי חס"ד כולל הנג"ה בסוד ענף ממנו. והגבורה כולל ההוד בסוד ענף ממנו וכמו שהת"ת כולל גדולה כן כולל גם נ"ה ומתחבר עמו יסוד מבך הוי"ו כי הוא ענף הת"ת המכריע הראשון כמבואר בשער המכריעין פ"ד: **וארץ**. היא המלכות אימא תתאה המקבלת שפע וברכה מכל הספירות באמצעות ב' המכריעין כי זהו תכלית המכוון בכל תפלותינו ועסק התורה לייחדא גם בבן זוגה כנודע והוא סוד מאמר חכמי המשנה ובלבד שיכוין את לבו (מלכות) לשמים (ת"ת כמבואר בס' עבודת הקדש): **גומל** חסדים טובים וקונה הכל. כינוי אל כתר עליון המשפיע בספירות חסדים ורחמים: **וקונה** הכל. היינו כל הבנין כדפי' הרי"ך ואבני זכרון ע"ב. ובזה מלאנו שיש טעם לוי"ו שעמך בבתיבת קונה לפי בסוד קשור עם הקודם: גומל חסדים טובים: **ולהיות** שעתה המלכות יונקת מג' אבות ומשפעת לשלש מחנות שכינה שהם מיכאל גבריאל נוריאל ר"ת מגן. לכך אמר מגן אבות בדברו. ועתה חזר וכפל ההשפעה אל המלכות ע"ד ויתן לך יתן ויחזור ויתן. ולפי שהמלכות לית לה מדילה כלום וכשהשגות ה"ו נוגבים ואין יהוד ח"ו או נקראת דלה ועני וכתוב כמת. לזה עתה בסוד עת דודים ויחוד לכך אמר **מחיה מתים** במאמרו ע"י החכמה בסוד אבא הנק' מאמר בסוד ראשית ע"ד אז"ל בראשית מאמר הוא וגם כי החיים ממנו וסימן החכמ"ה תחיה בעליה. ומשם נמשכים החיים אל הבינה וזהו שהסמיך לה **המלך** הקדוש היינו בינה אימא עלאה כמו שהכריע הרמ"ק ע"ש מטעם שבא בה"א הידיעה: **המניח** לעמו. כי משם

הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה בְּרַחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּשַׁבַּת קָדְשׁוֹ כִּי

נשפע אל י"ק שפע חיים וטובה ומנוחה ונעימות וכולם בהשכמה א' משפיעי' לשבת קדש שהיא המלכות והסימן ש' ב"ת שהיא המלכות ואחר שידענו שבשבת היא מלכות ידענו שהיא מדת לילה ולזה לא אמר ביום שבת קדשו אלא בשבת קדשו כי היא מדת לילה כדפי' הרמ"ק **כי בם**. היינו הח"ב הנז' למעלה: **רצה** להניח להם. היינו לז' ימי בראשית ומלכות בכלל המקבלת מכולם. וחזר לספר שבחיו ותאריו ית' ויה' ואמר לפניו נעבוד והיינו לפני כ"ע ונק' כן בשביל היותו לפני עילת העלות שהוא עומד לפניו ולכן אנו עובדים ומשתחוים לפניו כדפי' מהרי"ן וס' אבני זכרון: **ונודה** לשמו בכל יום תמיד. רומז ג"כ אל כ"ע בשביל שהוא לבוש אל הא"ס ב"ה ובהיותו זו ילדק שם בכל הי"ס כמ"ש בפרדס בשעריו הנחמדים: **מעון** הברכות. רומז ג"כ אל הכתר כי הוא מקור כל הברכות והספירות והשפעות: **אדון** השלום. גם זה תואר יתואר לו ית' בזה בשביל היות אב הרחמים פוקד ברחמים לאב רחמן רח"ם רחמתי"ם תבואתה לראש יוסף ומשם לבת זוגים צד"ק ובגו"ס נשקו וזהו מברך השביעי ומקדש השבת: ואמר **ומניח** בקדושה לעם מדשני עונג. שכיון שבהתמלאת מדה ז' מלכות משם שפע טובה וברכה היא מריקה ומשפעת לבניה במדה גדושה וכל זה בשביל אתערותא דלתתא שהיינו מדשנים לשבת בעונג אכילה ושתייה כסוד מ"ן אתערותא דלתתא כמבואר בדברי האר"י ז"ל במאמר טועמיה חיים זכו. עד הנה מה שראיתי להעתיק ולסדר לפניך ממה שראיתי כתוב מפורש בספרי הראשונים ז"ל: **ואחרי** הודיע אלהים אותנו את כל זאת נבוא לבאר גם לפי הפשט דקדוקי הנוסח. **נקראת** ברכה זו מעין ז' לפי שיש בה מעין ז' ברכות דלהם: **מגן** אבות בדברו. כנגד מגן אברהם: **מחיה** מתים במאמרו. כנגד מחיה מתים: **המלך** הקדוש. כנגד האל הקדוש: המניח לעמו בשבת קדשו. כנגד ברכה אמצעית: **לפניו** נעבוד. כנגד רצה שהיא עבודה: **ונודה** לשמו. כנגד מודים: **אדון** השלום. כנגד שים שלום (מפרשים): **ותיקנו** ברכה מעין ז' משום סכנת המזיקין מפני שבתי כנסיות שלהם היו בשדות ואע"פ שבתי כנסיות שלנו עתה בעיר תקנה לא זזה ממקומה (פוסקים): **המלך** הקדוש. כ"ג בכל הסדר ואף על פי שבדפוסים גרסי האל במקום המלך ואולי כשאל בימ"ת שאומרים המלך כדכתב הש"ע מ"מ נראה לאת טעם לגרסתינו שהרי מר חתים עליה הרמב"ם דגרים כן המלך וזה דידוע דקי"ל כר' יוחנן דאמר בפ' היה מברכין דבעינן הזכרת שם ומלכות וכל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה והקשה הרא"ש ז"ל דהא בברכה ראשונה של תפלה י"ח אין בה מלכות ותירץ דכיון שנזכר בה אלהי אברהם הוי כמו מלכות שהוא המליכו על כל העולם. וריא"ז וס' הרוקח בש' המנהיג תירצו דאע"פ שאין בה בפתיחתה יש בה מלכות סמוך לחתימה שאומר מלך רחמן וכו' ע"כ. הרי דלתירוץ הרא"ש ז"ל אף שאין בברכה מעין ז' המלך אין קפידא כיון שמזכיר בה אלהי אברהם הוי כמו מלכות. אמנם לתירוץ ריא"ז וס' המנהיג לא סגי בהכי דלדידהו בעי הזכרת מלכות בפירוש דלכך תירצו שיש בה מלכות בחתימה ונסבר דדייקי מליבנא דתלמודא דקאמר כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות משמע דבעי מלכות בפירוש: **ומזה** תבין דכמה רב חילים דהאי נו' דילן נגרוס המלך הקדוש דלכך תירוצא דריא"ז וס' המנהיג אי לא מזכיר בה המלך לא הוית ברכה: בשבת קדשו. כ"ג ול"ג ביום שבת קדשו. והטעם כי המנוחה היא בכל השבת לילה ויומה ואל זה רמז באמרו כי בם רצה דהיינו לילה ויומה רצה להניח להם דידוע שבחינות לילה ויום מסוגות זו מזו ולזה תמצא גם בפ' קדושים שאמר את שבתותי תשמרו בל' רבים שרומז אל בחינות השבת לילה ויום כדפי' האר"י ומהר"מ ן' שער ז"ל וכן תמצא ג"כ בקרא שבת שבתון שרומז אל בחינת לילה ויום כמ"ש הרמ"ק ז"ל

כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי וּמְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:
אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא וכו׳ וחותם בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: וקדיש. ונהגו לומר למנצח על הגתית בכתוב בחול, ובמקום שיר המעלות אומרים:

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהֹוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי

ישובב

בסידו והכי אי׳ בזו׳ פ׳ יתרו בר״מ דף צ״ב ע״א תלת דרגין אינון שבת עלאה שבת דיומא שבת דליליא ואקרי כולא שבת. ואל יקשה לך לישנא דקרא זכור את יום השבת דמשמע דיום כליל תרוייהו. דכבר אמרו זכור בלילה. ביום מנין ת״ל את יום השבת הרי דתיבת יום לא כללה לילה עמה דא״כ ל״ל למילף לה מתיבת זכור לילף לה מתיבת יום שהיא כוללת אלא ש״מ דתיבת יום לגופו של יום אצטריך : **מברך** הז׳ ומקדש השבת. ה״נ כסדר לישנא דקרא ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו בתחלה ברכה וסדר קדושה וכ״ה מסודר בעשרת הדברות על כן ברך ה׳ את יום השבת ויקדשהו הרי דקדמא ברכה ואתיא וסדר קדושה וכ״ה מסודר ממש בברכת אתה קדשת וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים וכו׳ : **מדשני** עונג. הדל״ת בפת״ח לא בשו״ק על משקל מכבדי ור״ל לעם המדשנים אותה במיני תענוגים מאכל ומשתה כענין שנ׳ וקראת לשבת עונג ותיב״ע ותערע לשבתא בתפנוקין והיינו שיזמין לשבת מאכלים ותפנוקים טובים וכ״כ הרד״ק ע״פ וקראת לשבת עונג מלות עשה לענג הגוף ביום שבת במאכלים ערבים וטובים ע״ש. ואם הרד״א ע״ס גר׳ מתוך פירושו של״ל בשו״ק והאייתו מפ׳ וקראת לשבת עונג. קשה מאד להלמו דמהפ׳ דישעיה גר׳ בהיפך מדבריו ומאי אית לך למימר ליישב נוסחתו כתב מה שכתב בדוחק. שוב ראיתי בסידור רומ״ה דפוס שניקדו הדל״ת בפתח :
ואינו מזכיר בה ענין היום כשאר י״ט בשבת אלא חותם בה מקדש השבת לעולם (ב״ע ופו׳ וכלבו) :
ואין היחיד אומר אותה ונוהגים לאמרה בלחש עם הש״ץ בלא פתיחה וחתימה (ב״ע סי׳ רס״ח) :
אין אומרים ברכה מעין ז׳ בבית חתנים ואבלים דליכא טעמא דמאחרים לבוא (שם) דאין לאמרה כי אם בבהכ״נ ובבית המדרש שמתקבצים שם להתפלל (רדב״ז סי׳ י״ח והרלנ״ח סי׳ קכ״ב ועיין תמ״י דף כ״ב ע״ד): **ונהגו** לומר מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ לכבוד השבת שבו נזכר מעין השבת על מי מנוחות ינהלני וכו׳ ועיין בזוהר פ׳ תרומה דף קצ״א ע״א סוף הדבור דקאמר על מי מנוחות וכו׳ ואלין מנוחות זמינין לדיקיא לנייחא לעלמא דאתי דכתיב ונחך ה׳ תמיד עכ״ל הרי לך דהרים ליה על עה״ב אשר השבת רומזת אליו ושוב ראיתי לסדר המ״י שנתן טוב טעם לאמירתו בדף נ״ן ע״א (סוף פ״ו) לפי שבחול העולם מתנהג ע״י מט״ע ובשבת כדין שמופיע דקב״ה והנהגה ע״י ית׳ וזהו ה׳ רועי וגם נזכר בו שביתת הנפש ישובב והעיקר כמ״ש בזו׳ תרומה נפשי ישובב וכו׳ דא נפש דוד וגורי האר״י אמרו כוסי רויה ר״ת רך ועם הכולל אר״ך סוד אר״ך אורות ופ״ע דא״א שעתה יש לו סולם. אך טוב וחסד ס״ת מספר כ״ו שם הוי״ה. טוב וחסד שנים אלה טוב הם החסדים בעמדם ביסוד דאימא וחסד הם בלאה העולה וג״כ אך טוב וחסד ירדפוני ר״ת מספר שם הוי״ה: ה׳ לאורך ימים. ר״ת שם יל״י וס״ת מספר שם אדנות ע״כ :
מזמור לדוד. ניגן אחר שפרחה עליו שכינה (זו׳ תרומה דף ק״ע ע״א סיפא רפ״י) : ה׳ רועי. רועה שלי כרועה שמנהיג צאנו במקום דשא רענן ושמן ולז״א לא אחסר מזונותי ע״כ :
ומזמור זה אמרו דוד ביער חרת. ולמה נק׳ שמו יער חרת שהיה מנוגב כחרס והרטיבו הקב״ה

מטוב

יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא אִירָא רָע כִּי אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים: ואומרים ר' חנניא וכו' ואומר קדיש דעתיד לחדתא שהוא קדיש דרבנן ואומר ברכו וכו' עלינו לשבח וכו' תמצא לעיל בשחרית דחול ואומרים הקהל יחד וזהו:

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ: אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ. נֶעְלָם

ואין

מטוב של העה"ב (רש"י ב' המדרש): בנאות דשא. ל' נוה ופי' מקום דשא: מי מנוחות. היפך נחל שוטף (ראב"ע): ישובב. ישיב אותה אל הדרך הטובה וי"ל ענין השקט והנחה כענין בשובה ונחת (רד"ק): במעגלי צדק. בדרכי מישור שלא אפול ביד אויבי (רש"י): למען שמו. לא למעני א"נ למען השם שמו כי הוא רועה טוב ורחמן (רלב"ג): בגיא צלמות. בארץ חשך (רש"י): והמשל כאשר תבואהו שנת רעב לעולם הנה ישגב הרועה להוליך בו לחיותם ברעב וכו' (ראב"ע): שבטך וכו'. יסורין שבאו עלי ומשען שאני בטוח על חסדך שניהם ינחמוני ובטוח אני שתערוך לפני שלחן וכו' היא המלכות (רש"י): דשנת בשמן ראשי. כשנמשחתי על פיך למלך: כוסי רויה. ל' שובע (רש"י): ושבתי ענין השקטה והנחה א"נ ל' השבה ואמר ושבתי כשאמרה הליכתו גם פעם אחר פעם (רד"ק): והרמ"א פי' גם הוא המזמור על עולם העתיד ובמעלה היסורין אשר נתמלאותם זוכה לעה"ב הוא שאמר ה' רועי. שאמר דוד אף אם אני צדיק גמור שזכיתי לבתי שולחנות של ה' רועי בעה"ז וגם לא אחסר מטובות העה"ב ומאמר בנאות דשא ירביצני הם טובות העה"ז. על מי מנוחות ינהלני בג"ע. שאז"ל בענין ג"ע הוא במקום עץ החיים כל מימות רוחניים בם ישתופפו כל נשמות חופשי התורה. ואמר ינהלני. ר"ל שאנ"ל שהשתופף שם כי גם שאטייל ג"כ שם עמו וגם נפשותי נפשי ישובב ע"י עלמו ושיבנה למקומה ולא ע"י מ"ה וגם ינחני במעגלי צדק למען שמו שלא בעבירות המשחיתים כמ"ב ומחתתים בדרך כי הוא ית' שמו ינחני במעגלי צדק באותם מעגלים הנעשים ע"י צדקי שממשיך שפע ואור לנפש: גם כי אלך. בסילוקי: **בגיא** צלמות. כמ"ש בזו' שמעבירין הצדיקים באותם דרך גיהנם למען יעלו עמה איזו נפשות מתגדונין שם: **לא** אירא רע. שיקטרג עלי והטעם כי אתה עמדי ובמדתי מלחמות ועכ"ז יותר אני חפץ ביסורין וז"ש **שבטך** באתה מייסרני. **ומשענתך**. באתה משען לי באוכל לשבעם: **המה** ינחמוני. כי אז תערוך לפני שלחן כי ע"י שלות העה"ז היה אפשר שיחסר דבר מעריכת שולחני כמעשה שקרא לרבי שלוני ברגל שולחנו שהיה חסר אם היה נהנה מאשר ניתן לו מן השמים ודבר זה הוא נגד צוררי שאוכלים בעה"ז משכר זכיותיהם ואני שכר זכיותי לעה"ב. וא"ת הלא אנכי מלך ושמא אכלתי מזכיותי בעה"ז וזהו דשנת בשמן ראשי שנתענגתי במעט בעה"ז. מ"מ **כוסי** רויה. ר"ל חלקי בעה"ז הוא מלא ושבע והטעם אך טוב וחסד. ר"ל מעט שלוה היה לי שלא נהנתי משפרדה. ועוד ירדפוני כי הייתי בורח מטובות העה"ז והטעם שבחרתי ביסורין כי הם רק כל ימי חיי אך ושבתי בבית ה' הם טובות העה"ב: **לאורך** ימים. עולם שכולו ארוך ע"כ: **ואומר** ברכו וכו'. ומי שצריך לקבל שבת תוספת רוח בברכו הראשון או לא שמעו יכוין עתה בברכו האחרון לקבל תוספת הרוח והנשמה ביתר וכן הדין ביום (תמ"י סוף פ"ו דף ג"ן ע"א ומא"ס): ומנהגנו כהש"ע שלא לאמרו בשחרית. **ואח"כ** יאמר **יגדל**. והוא פיוט נחמד ובו מבואר י"ג עיקרי הדת אשר הניח הר"י אלגו בס' העיקרים על כן אחר שביעדנו בויכלו בחידוש העולם נהגו לומר פיוט יגדל אלהים בכל שבת ונכון להיות כל איש ברר בביתו בכוונה זו (תמ"י שם): ומדבריו אלה למד

כ'

ב' דברים הא' שאין לאמרו אלא אחר התפלה לסמכו אל ויכלו. שנית שאין לאמרו רק בשבת מטעם הנז' כאן ולא כאותם שמשפשים לאומרו קודם ברכו כראשון דערבית גם אומרים אותו בי"ט כשחל בחול ולא יתכן. וכ"ה מנהגנו ואני קבלתי מרבותי נ"ע לפי שידוע שתפלות החול מתעטפות ועולות בתפלת ליל שבת כנודע מהמקובלים ומדאגה מדבר פן ח"ו אירע מקרה אשר לא טהור ונזדמן חטא לידו בימות החול ועל כן אין שבת כחוטא לעטוף תפלותיו דחול בתפלת שבת כי לרשע

וְאֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ: אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ: קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא. רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ: הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם וְכָל נוֹצָר. יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ: שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ: לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ: תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ: לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:

צופה

אמר אלהים מה לך לספר חקי על כן זאת הפלה הסגולה מאת ה' יגלה לומר יגדל כי כשנותו את עצמו לפני אבימלך נוסח זה הנה לפעה קלה נפשה לדיק בעדותו והודאתו בי"ג עיקרים ובזה יש כח והיל לעלות תפלותיו דחול בהיותו מתקן המעוות: ועל כן ראוי לאמר אמירת יגדל עד לאחר כל התפלה בכל הקהל כמלאים כולם לעת כזאת ובזה יזכו כי אין דומה עדותו יחידי כיגו לנין עצמו לעדותו ברבים גם ברב עם הדרת מלך ושוב ראיתי הדבר מפורש להרב סדה"י שכ' לומר יגדל אחר התפלה בנעימות ובשמחה לכבוד היום והוא מכלל כעונג ש"ב: **ודע** כי קבלה בידנו שפיוט זה הוא מיוסד מהר"ר שלמה ן' גבירול ז"ל וכמדומה לי שראיתי ג"כ בס' הר"ר אליהו הבחור ז"ל שיחסה אליו יע"ש: **אשר** נברא. בדקדוק הלשון עיין מ"ש לעיל בשמנת אלו דברים ב' סע"ז: וכל נוצר ה"ג ול"ג לכל נוצר שא"כ לא יהיה לסוף הבית קשר עם תחלת הבית וכך שמעתי פירושו. הנו אדון עולם שהם ובזה כלל כל נוצר שהמה עבדיו והוא אדון להם. וכל נוצר הוא דיבור בפני עצמו וכן פי'. וכל נוצר יורה גדולתו. כי הוא ית' ניכרת ונודעת גדולתו מצד מעשיו בזריחת השמש וירח ושקיעתם בזה יורו כי יש אלוה מושל עליהם ובציוויו זורחים ושוקעים:

לא יחליף וכו'. כי המצות הם רמ"ח איברים שבאדם ושס"ה מצות לא תעשה נגד שס"ה גידים ושורקים שבאדם א"כ איפה כשם שא"א לשנות בריאת האדם כך א"א למצות להשתנות כלל. עיין בס' נר מצוה דף ק"ד. עוד כ' שם ויש לעיקר זה קשר והתיחסות עם העיקר שאחריו צופה ויודע וכו' וזה פי' האדם יאמר או יתן סדר נכון באופן אחר ואח"כ בהמשך הזמן רואה שצריך לשנות את טעמו וגזרו יחליף וימיר לתת סדר אחר. אכן מי שמביט בקדמותו לסוף דבר בלי ספק שיתקן דבר שא"ל אח"כ לשנותו וזהו לא יחליף וכו' לפי שצופה ויודע סתרינו והצריך אלינו בכל עת וזמן ומביט לסוף דבר בקדמתו וכו' ע"ש: **בקדמתו**. כן הגי' בכ"ף והכוונה כמו בתחלת המעשה ברור וערוך לפניו עניני כן סוף המעשה ברור וערוך לפניו עניני כתחלת המעשה. ומאן דגרים בבי"ת לא משתבש ז): **חסד**. כן הגי' ול"ג חסיד והוא לשון הפסוק ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו והכוונה כי אין מן הראוי ולא מן הדין לשלם שכר לאיש העושה טוב כי מוכרח וחייב הוא לעשות רצון יוצרו כעבד לאדונו ודי לו שיתקבל ברצון וגם די זה אלא שהקב"ה מתחסד ונושא לפנים משורת הדין ומשלם לאיש טוב כמעשה הטוב ולז"א הפסוק כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. זה מתחסד הטוב אלא החסד הגמור לא מן הדין זהו ולך ה' חסד וכו': **לקץ** ימין. ה"ג והדפוסים שגורסים ימים טעות גדול הוא דאי' בס' הזו' פ' נח דף ס"ב ע"א וז"ל א"ל הא אמרת ואתה לך לקץ. אית קץ לימינא

ואית

צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ. מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמוּתוֹ: גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ. נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ: יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ. לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ: מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרוֹב חַסְדּוֹ. בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ. אֵלֶּה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הֵם עִקָּרִים.

יְסוֹד תּוֹרַת מֹשֶׁה אֱמֶת וּנְבוּאָתוֹ:

והנה ומיד ילך לביתו שש ושמח ולא יפסיק בשום דבר עד בואו שמה לעשות קידוש על היין: ולוקח כוס יין המחזיק רביעית ומקבלו בשתי ידיו והנותן נותנו לו בשתי ידיו כמ"ש בזוהר והאר"י ז"ל, ומקדש מעומד כמו שהעידו גם משמו של הרמב"ם ככתוב בס' המנהיג ומתחיל:

כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֹעִי וכו' עד סופו ואומר:

יום

ואיזה קץ לשמאלא ולא ידענא לאן קץ לקץ הימין או לקץ הימים. א"ל לקץ הימין. אוף הכי דוד א"ל להקב"ה הודיעני ה' קצי מה איהו חולק עדבי ולא נח דעתיה עד דאתבשר דיהוי לימינא דכתיב שב לימיני. ת"ח אוף קב"ה א"ל לנח קץ כל בשר לפני - מאי איהו דא קץ דאחשיך אפייהו דברייתא וכו' רח"ל. עוד בזו' ויגש דף ר"י ע"ב קץ דימינא דא קץ דיצר הטוב. קץ דשמאלא דא קץ דיצה"ר עש"ב הרי לך מבואר יפה וברור לגרום ימין דוקא כי אותה אנו מבקשים דוקא: **ואחר** צאתו מבהכ"נ ליל שבת אל יסיח דעתו מקדושת היום אפי' רגע קטן והחכם עיניו בראשו לידע במעמד הקדוש אשר בעת ההיא מלאכי עליון משני צדדיו והשכינה למעלה מהן כדאיתא בזוהר חדש (תמ"י דף נ"ג ע"ג) ח): **טוב** לברך הילדים בלו בשבת ויניח ידו על ראשו (עיין מעבר יבק קמ"ג ע"ה): **ולא** יאחר מלומר קדוש על הכוס לפי שמזל צדק משמש בשעה ראשונה של אור שבת ונכון להיות מקדש קודם הלילה כל מה דאפשר לבלתי יכנס בגבול מזל מאדים וסי' צדק תרדוף ואף אם הוא מתענית אין קפידא שאף שאמרו הלכה מתענה ומשלים היינו לומר שיתענה עד שקיעת החמה אבל כל שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ואפי' בימי העומר שעדיין לא ספר יקדש ויעשה סעודת שבת וכשיגיע זמן ספירה יספור (שם ע"ג וד'): **ויש** שנהגו לומר פיוט שיסד מרנא האר"י זלה"ה והוא **אזמר** בשבחין וכו' הנדפס בס' תיקוני שבת רק מי שרוצה לאמרו צריך על כל פנים לקיים כל הכתוב בפיוט לסדר נרו ולערוך שולחנו בשוני הדס הכל כנזכר בפיוט. אך מי שא"א לו לקיים זה אין נכון לו לאמרו כי הוא כמעיד עדות שקר בעצמו וכ"כ הרב עה"ק בספרו ע"ש ט): **קצת** משכילי עם תמהים היאך אדם מוציא בקדוש אנשי ביתו והרי חיובו מדרבנן מטעם שכבר יצא בזכירת שבת בתפלת ערבית ונשים חייבות בקדוש דאורייתא דכל דאיתיה בשמירה איתיה בזכירה ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. וי"ל דגם הם הנשים חייבים רק מדרבנן שכבר יצאו גם הם בזכירת שבת בעת הדלקת הנר שמברכות ומסיימות ברוך מקדש השבת. ולבי אומר לי דמנהג זה להזכיר שבת בנר יסוד גאונים כדי לצאת ידי זכירה באופן שבזה יוכלו לצאת ידי קידוש מהאנשים ועיין תשו' הרמ"ע מפאנו דף ה' ע"א ובמ"א ז"ל סי' רע"ה וכל זה דרך פלפול לא לפי הלכה אבל לפי האמת התירוץ מבואר דקי"ל כל המצות אע"פ שיצא מוציא. ונמצא שאע"פ שאין חיובו אלא מדרבנן מוציא החייב מדאורייתא מטעם ערבות ועליו מוטל להצילם מן העון ולפטור אותם מן המצות מפאת שהם אינם בכלל הערבות לכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו שוה לה וכ"כ בזה הב"י סי' קפ"ו ב' הרבב"ח ע"ש: **נטל** ידיו קודם קדוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה ומקדש על הפת (כ"כ השו'). וכ' הגיק"ש ודוקא בלילה אבל ביום כיון שאין היכר שהוא שבת בקדוש היום על הפת כי כן דרכו תמיד

לברך

יוֹם הַשִּׁשִּׁי וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם׃ וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃ ואומר

סברי מרנן והעומדים שם אומרים לו לחיי. ואומר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר

קדשנו

לברך המוציא קודם אכילה לפי' לא יקדש על הפת אפי' לדעת הרמב"ם ז"ל שפסק שנטל ידיו בלילה לקדש על הפת וכ"ש בבירור מלבושו עכ"ל : **מי** שאין לו יין לקדש הרי זה מקדש על הפת ולא על השכר שלא התירו לקד' על השכר אלא במקום שאין יין מצוי בכל העיר או שהוא ביוקר לדעת האחרוני' ז"ל אבל במקומנו השכר הוא ביוקר מיין וגם צמוקים מצוי לרוב ויכול ליקח צמוקים לשרותם מאמצע השבוע או לפחות מיום ו' וישרם בחמה או ע"ג האור ויקדש עליו ואפי' בבקר לא יקדש על השכר כי לא אמר הרא"ש לקדש על השכר ולא על הפת אלא במקום שאין יין מצוי בעיר ורבים טועים בזה והוא שלא כדין ומאי אית לך למימר אין זה כי אם הקלה והתרשלות במצות חז"ל שצוונו לקדש על היין דוקא. ומ"ש כאן הוא דבר מוסכם אין בו חולק (עיין פו') : **ואומר** סברי מרנן. ז"ל הרב מעגל ישר דף קי"ח ע"ב. וצריך לומר בברהמ"ז וקדוש והבדלה סברי וכו' להורות כי נקשרים באילן החיים יין המשמח לא באילן המות שחטא בו אדה"ר כ"כ בתיקונים תיקון כ"ד ועמ"ש בסדר הפסח י) : כי בנו בחרת. האר"י ע"ה מחק לתיבות אלו מנוסח הקדוש ומנהגנו לאמרו כנוסחת הרמב"ם בחבור ובתכלאל"ל גם בס' כנה"ג כ' שבדברי הר"י ריקאנטי והר"י שרגא ובסדורים כתוב כי בנו בחרת ואותנו קדשת וכו' וא"כ אין לנהוג בהיפך כיון דהני רבוותא סברי כן ועל פיהם נתייסד מנהגינו וכ"כ מ"א סי' רע"א וז"ל ובתיקוני שבת כ' שהוא ע' תיבות ולכן אין לומר כי הוא יום וכו' וג"ל שאין לשנות שום מנהג כי לכל מנהג יש טעם ויסוד וכו' ע"ש. גם הרמב"ן בס' שושן סודות כ' בנוסח כי בנו בחרת ופירשו ע"פ הסוד ע"ש : **ואחר** הקדוש נהגו לשהות בשתיה ובאכילת פירות וזהו מכלל העונג לכבוד השבת והנח עצמך אלו מקלעי ליה גוברי כרב אמי ורב אסי מי הוה יהיב להו נהמא למיכל מיד. האם עבנה ח"ו כשעניים דדין ליתן לפניו פת תכף ומיד אין זה מהכבוד רק יציע תחלה לפניהם מיני מעדנים ופירות (כך קבלתי ממו"ז מהר"ן) ואם מהרמ"א בסי' רפ"ג ס"ב כ' וצריך לאכול אחר הקדוש לאלתר וכו' כבר השיבו הרא"ש בסי' גו"ר כלל ג' סי' ך' בראיות מוכיחות ומסיק שם דלעולם לית לן למקפד שיהיה תכף ולאלתר יעו"ש. וכ"כ גם מהרמ"ע מפאנו סי' ב' וז"ל ומי שאתר למהר ליכנס לסעודת הלילה תכף אחר ערבית תפשר שהיה מתענה בע"ש ונזהר שלא ליכנס לשבת כשהוא מעונה הרבה ע"כ :

כתב הרמב"ם פ' ל' מש"ת חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת א' ערבית וא' שחרית וא' מנחה וצריך ליזהר בג' סעודות אלו שלא יפחות מהן כלל ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה סועד ג' סעודות ואם היה חולה מרוב האכילה או שהיה מתענה תמיד פטור מג' סעודות. וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין ולבצוע על ב' ככרות וכן בימים טובים עכ"ל. וכפ"ז מס' ברכות כ' וז"ל בשבת וכי"ט חייב לבצוע על שני ככרות נוטל שתיהן בידו ובוצע א' מהן עכ"ל וכ' שם מר"ן בש"מ בפ' כל כתבי א"ר אבא ובשבת חייב לבצוע על ב' ככרות. מ"מ לחם משנה כתיב א"ר אבי

תזינת

קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְרָצָה בָנוּ וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחַלְתָּנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: ויושב ושותה

אלהינו

חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא אמר לקטו כתיב. כלומר דמשמע אחיזה אבל בציעה לא כתיב שנה וכיון דעיקרא משום לקטו לחם משנה ודאי דהוא הדין לי"ע כן כתב הרי"ף בפרק ערבי פסחים עכ"ל. וכן כתב בטור כרב כהנא לבצוע אחדא וכתב הב"י שכן פי' רש"י ז"ל ע"ש: **והנה** רבי' סתם ולא כתב איזו מהן בוצע התחתונה או העליונה והב"י כתב בסימן רע"ד וז"ל כתב הכלבו סימן כ"ד יש נוהגין לבצוע התחתון ולא העליון ואנו נוהגים לבצוע העליון עכ"ל. וכן כתב הגמ"י פ"ח מהלכות חמץ ומצה ואני ראיתי גדולים שבוצעין התחתון ושמעתי שכן נכון לעשות ע"פ הקבלה עכ"ל ב"י. וכ' רמ"א דזה דוקא בליל שבת אבל ביום שבת בוצעין מהעליונה והטעם הוא ע"ד הקבלה ופי' הלבוש שהתחתונה היא המנהגת ומפרנסת בליל שבת. וכ' ט"ז שיניח התחתונה קרוב אליו יותר מהעליונה כדי שיפגע בה תחלה ולא יעבור על המצות ע"ש. וגם מהרי"ל ז"ל כ' לבצוע מהעליונה לעולם כד' הב"ח והכ"ג וכ' הטעם דיכול בחול לבצוע אהדא ממילא חדא אתיא משום חול והיתירה שהיא דמשנה משום שבת א"כ אין ראוי לבצוע משתיהן כי אם דוקא מאחת מהן והיא העליונה יעו"ש סוד הדבר. ואני ראיתי מו"ז מהר"ן נוהג בליל שבת וי"ט לבצוע מהתחתונה שרומז לנוקבא וביום נוהג לבצוע מהעליונה שרומז ליום שהוא זכר. גם הרב עס"ק תלמיד האר"י כ' בליל שבת מהתחתונה וכ"כ ע"ח וגם תיקוני יששכר מביאו בתקוני שבת כיך גדול מביא מס' הזוהר פ' אמור דהרי לחמי תרי שבינתי לחם עליון סוד הבינה שמתגלה ע"י אות וי"ו בשב"ת. ולחם תחתון רמז לעטרת ולפי שבליל שבת מתעורר העטרת לכן ראוי לבצוע מהתחתון בליל שבת יעש"ב: **והנה** נת' לך מטעם הרשב"ם מדרב כהנא ומדברי מהר"ן שהדין הוא לבצוע על ככר אחד לא משני הככרות ואין לשנות שהמנהג פשוט בזה מימות קדמונים והמנהג הפשוט נ"כ שגדול שבכולן שהוא המברך בוצע ונותן לפני כל א' וא' והם ממתינין לו עד שאח"כ יאכל הוא בין בחול בין בשבת וכל זה מדרך המוסר שלא יראה כרעבתנות לא הבוצע ולא המסובין ואע"ג שהדין הוא כאם יש לפני כל א' מהם לחם משנה יכול לטעום קודם שיטעום המברך היינו שאין איסור בהגר דמדרך המוסר צריך להמתין עד שיטעום המברך. ואין להסתפק מזה מטעם חבה הפסק לבוצע והמסובין דהשתיקה בעלמא לצורך כי האי וכן המסובין בשתיקה לשתות מכוס של קידוש זה אחר זה לא הוי הפסק וכן מבואר בש"ע סי' קס"ז בהגהת רמ"א וז"ל ס' ע"ו אבל מותר לתת לכל א' חלקו קודם שיאכל הוא והם ימתינו עד שיאכל הוא (טו' ומרדכי פ"ג שאכלו) עכ"ל. ויעויין בפרח שושן חא"ת סימן י"ד שהאריך בזה ופסק כן יעש"ב) ; ושוב ראיתי הדבר מפורש להאר"י הובא במשנת חסידים מס' שבת פ"ד שיבלע ויתן לאשתו ואח"כ יתן לשאר המסובין ואח"כ יאכל עכ"ל. וכן מוכח מלשון הרמב"ם פ' ברכות פ"ז דין ה' ע"ש: **ואין** לבצוע עד שיכלים הברכה לגמרי ומי שבוצע קודם השלמת הברכה נאמר עליו ובוצע ברך נאץ ה' (רבי' בחיי בס' שולחן ארבע): וכן מבואר בר"ת פ' עקב דף רע"ב ע"א. ויכוין כשמברך המוציא על מקום מיוחד בפת שיבלע ממנו (עיין בהס"י דף מ"ד ע"א) :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מְלוֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל יְצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב מלפניך

הרבה מעשי ה' עומדים בליל שבת לקרות בס' **תלים** ויש מהם שקורים כל החמשה ספרים דהיינו שבח דוד לשירתא דמלכא כדאי' בתיקונים תיקון י"ג ובשלשה זמנים הם מסוגלים מאד ולמעלה מהם בחדש אלול וסימן פתח באשרי וסיים באשרי אשרי כל חוסי בו אלו"ל בש"ח ר"ח י"ע. ובזוהר שמות דף י"ח סיפרו בשבחים הרבה (חמ"י דף פ' ע"ד):

כל העם משכימים לבית הכנסת ומסדרים הברכות והזמירות ונהגו בשבת להתחיל בפ' **העקידה** כנזכר סדרן בדפוסים בסדורי ספרד אלא שמהפכין מהסדר הכתוב שם שהקדים ולאחר. ואני הצעיר לא כן אנכי עמדי וגא לסתור המנהג ח"ו כי לדעתי שהמנהג שסדרן הוא לסדורי ספרדים והעידה לי עדים נאמנים כי הנה ראיתי הכא"ל בכתיבת יד הקדוש מהר"ר שלמה המגלגלי נע"ג שהיה ר"מ ודיין דק"ק לגנאה בעוד שהיו שלוים ושקטים ממש הורכי עיר לגנאה גם אחרי גלותם משם וראיתי שסידרם כסדר הספרדים אלא שהם דילג משנת אלו דברים ויהי רצון שקודם התמיד לפי שעתידים לאמרם אחר ברכות דשחרית גם בהלא"ל בש' מהר"י אלשכברי ז"ל כן סידרו גם ראיתי חוץ משולש סידור כתיבת יד ישן נושן קדוש לר"ן שנים כהם סידרו וע"פ שני עדים או שלשה יקום דבר ואחזה לי אנכי ללכת בעקבותיהם ומי נקי במנהגי לגנאה יותר מה"ו שלמה הנז' למעלה נע"ג. וזה גם דבך צריך להיות הסדר לפי דעת מרנא האר"י זלה"ה משנים למנהג שכתבו רבותי' הנז"ל: **מלוך**. נוסח זה נמצא בסידור מהר"ר חיים כהן תלמידו של האר"י ז"ל ונכון לאמרו והמתבונן ישכיל כי תפלה זו מרוממת על כל ברכה והלא לקוחה מסדר תפלת המוספין שתקנו אנשי כנה"ג ביום הזכרון כי מלכותו ישבח אנו מבקשים וכבר אחז"ל בג' דברים מאסו ישראל ואין נגאלין עד שיחזרו ויבקשו שלשתן שנ' אחרי ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו. והנה ג' אלה נרמזו כאן ויעוין בזו' ריש פ' אגא ובס' משנת קטרין ז"ל: **זכרנו** וכו'. לא נהגנו לומר סדר זה בחול כי אם בשבת לבד וכן המנהג בהרד"א סוף משנת היזהר מקומן חק כי הרד"א הוא עצמו לא הזכיר פ' העקידה כלל אפי' בסדר דשבת גם הרב תולעת יעקב לא זכרו כלל. ומיהו האומרו אין רע ואדרבה אם יש פנאי לאמרו מצוה גדולה היא וחביבה לפני המקום דהכי אי' בזו' אריב"י לית מאן דמשגיח מותנא (נ"א דינא) מני' כשא כקרבן דעקידת יצחק דאתאמר ביה ויעקד את יצחק בנו אתקשר מדה"ד ואתעקד לעילא ולא הוה ליה רשו לקרבא לב"ד דברכא דאיהו גבורה ועקידת יצחק מעליא להו לישראל לאדכרא לה בכל יומא בגלותא דהגין עליהון מכל מקטרגין ביהון וקלא נפיק מהאי זמנא אל תעש לו מאומה בגין דאתגבר רחמי על דינא וכו' כונה ל' זה ברקנאטי בטעמי המצות ועיין בתקונים דף רל"ז עכ"ל מהר"ם לונזאנ"ו בס' דרך חיים ז"ל. ובספר המוסר הביא מאמר זה ומסיים בו והא איהו עקידה דיצחק דאתעקד קמי אבוי ומסר גרמיה למיתה בגין מציה וישראל דלא ימותון ולא עוד אלא אפי' יהון ישראל עברין בגלותא על ש"ד וג"ע וע"ז זכות אבהן יגן עליהון מכל מעררין ביהון עכ"ל היום ל' התקונים שם: **ודע** שהר"ס ניגרי"ן בס' יראת ה' ז"ל והמשכיל יבין שאין לומר פ' העקידה בשבת שאין בו דין רק כולו רחמים וכ"מ כתוב בס' מה"ר יהודה ן' בושן שלא היה נוהג לאמרה והוא מטעם זה לדעתי עכ"ל וכבר הביאו הרמ"ל ז"ל ואע"ג דמסתבר טעמיה מ"מ אם קבלה נקבל ואם

מסברא

מִלְּפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם וּזְכָר לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַהֲבַת הַקַּדְמוֹנִים אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ

העקידה

מסברא יש תשובה דקטרת יוכיח שסודו להעביר רוח הטומאה וכו' ואעפ"כ קרב בשבת וכו' ע"ש: **וזכור לנו.** במדרש רבה ר' ביבא ב"ר אבא ב' ר' יוחנן עמד אברהם בתפלה ובתחנונים לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע וכו' כשיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים תהא מזכיר להם עקידת יצחק אביהם ומתמלא עליהם רחמים וכו' הביא מדרש זה הרמ"ל דף ק"ב ע"ב ומהר"י לי"ג בס' כבוד חכמים פי"ו דף כ"ה ע"א וכ' גם בדף כ"ו ע"א וכ' שאומרים וזכור לנו ע"פ מאי דקי"ל בי"ד סי' רכ"ח במי שנשבע להטיב לחבירו אינו רשאי להתיר השבועה בלי רצון ודעת הנידר נשיים בשביל איזה טובה שעשה לו הנידר תחלה ואם מת הנידר אז מתירין לו. ואם היה השבועה טובה גם ליורשיו כגון שנדר לתת לו איזה דבר יורשיו הם במקומו וזכו וזהו שאנו אומרים וזכור לנו וכו': **ואת** השבועה וכו' ואת העקידה. א"כ היה השבועה בשביל טובה ואיך יכול להתיר בלתי רצונינו ודעתינו שהיתה השבועה בשביל טובת היורשים והם במקום הנידר וכו' ע"כ: **את** הברית. הוא ברית בין הבתרים שנ' ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי וכו': **ואת** החסד. דכתיב חסד לאברהם (הרד"א בס' תפלות ר"ה): **ואת** השבועה. הר"ת מגלאפיא ז"ל הקשה דאיפכא הוה להו לאקדמי כנס"ג לסדר דתחלה עקדו ואח"כ זה נשבע ותירץ דמיירי אעקידה שניים דארז"ל כשעקד אברהם האיל תחת יצחק היה אומר יהי רצון כאלו בני נשחט וכו' ובדיבור זה כאלו נעקד כאלו נשחט ורמז כאן מה השבועה היתה בדבור אף העקידה היתה ע"י דיבור והיינו עקידה שנית דהוית עקידה בפיו כמו השבועה. ומהר"ם גאלנטי תי' ע"פ מארז"ל בכל זמן שמזכירין עקידתו של יצחק נחשב כאלו אותו היום נעקד יצחק ע"ג המזבח וזהו אמרם את השבועה ואת העקידה שלאחר השבועה היא העקידה שאנו עושים בכל יום בהזכיר עקידתו של יצחק עכ"ל ועיין בס' פני יצחק שגם הוא תירץ כזה. ומהר"ם גאלנטי בס' זבח השלמים דף ל"א ע"ג תי' בענין השבועה מועיל בין לצדיקים בין לרשעים דמכח השבועה ראוי לרחם עלינו אך ענין העקידה בעצמה שהיא זכות אבות לא תועיל כי אם לצדיקים כמ"ש רז"ל בשבת. של רשעים תמה זכות אבות אך לצדיקים לא תמה. אך ברית האבות דהיינו השבועה לא תמה ולא תתום בין לרשעים בין לצדיקים ולכן אנו אומרים בתחלה מה שיועיל לכללות ישראל ואח"כ אנו מזכירים הזכות שהוא מועיל לצדיקים ע"כ. ונכדו מהר"ם תאגיז פי' שם להיפך דהשבועה תועיל שלא לכלותינו ויכולה היא להתקיים בצדיקים כמ"ש הש"ית למשה הלא אתה מכניסם ולפי' אנו מזכירים השבועה בתחלה שהוא דבר המועיל שלא לכלות זרע אברהם ואח"כ אנו מוסיפין להזכיר העקידה שהיא זכות אברהם ויצחק נותר שע"י זכותם יגין על כללות האומה משא"כ אם יזכיר תחלה זכות העקידה תהיה אז הזכרת השבועה לתועלת הפרט כי יאמר הש"ית יכול אני לקיים שבועתי בצדיקים כמ"ש למשה משא"כ כשאנו אומרים בהיפך שאנו דומין לעני השואל מעט מעט ובתחלה אנו באים מכח השבועה כדי שתועיל לצדיקים ואח"כ אנו מוסיפין לשאול עוד העקידה להגין על הכללות אעפ"י שאינם צדיקים. עוד נ"ל שתפלה זו בזמן הבית אומרים אותה ונודע כי עקידת הקרבן היתה כעקידת יצחק בן אברהם וכוונת התפלה זכור העקידה מה שאנו עושין זכר לעקידה. עוד תי' שם כי דבר ה' אשר יצא מפיו ואת בריתי אקים את יצחק הויא כשבועה כי כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר בו וזהו שאמר בי נשבעתי לא אמר אני נשבעתי שדברו שטוב אשר קדם הוי כשבועה. עוד תי' שם כי השבועה

נתבטלה ע"י מעשה הטוב של עקידה לזכות זרעו של אברהם ויצחק וה"ז כמקבל טובת הנאה מחבירו שצריך דעת עצמו להתיר השבועה. נמצא שכל תכלית כוונתנו בתפלה זו אינו אלא תכח השבועה שנתבטלה ממעשה העקידה ודרך זו ע"פ מהר"י ליב בס' כבוד חכמים פ' כ"ו ופ' כ"ה ע"ש : **ותראה** לפניך העקידה. כן הגי' המקובלת בידינו גם במוסף ר"ה ה"נ והוא ע"פ מרז"ל בפ' הרואה ובהשחית ראה ה' וינחם בשמואל אמר אפרו של יצחק ראה ע"ש. ולז"א ותראה לפניך וכו'. עוד י"ל במ"ש המקובלים שבשעה שיחטאו ישראל כביכול נעשה ח"ו מכסה לאפרו של יצחק כדי שלא יהיה עוד מליץ זכות והוא סוד מאמר הכתוב איכה יעיב באפו ה' את בת ציון כענין שהוא בענן לך עיין במהר"ש אוזידה בס' לחם דמעה לז"א ותראה שיוסר המכסה הוא ותיגלה ותראה עקידת יצחק ועמש"ל בפסקת אל ארך אפים שאומרים בחול בהוצאת ס"ת משם הרי"ף שמיכאל מראה אפרו של יצחק לפני הקב"ה וכו' ע"ש : **כמו** שכבש אברהם וכו'. אע"פ שדרך האב לרחם על בנו. עכ"ז כבש רחמיו ועשה רצונך כמו כן אתה וכו' : ויגלו. בדפוס גרסי ויגולו כי נכמרו מתרגמי' הרי אתגוללו. ובספרי הרמב"ם והכאלי"ל קדמוניות בתפלת מוסף דר"ה גרסי ויגלו הגימל בקמ"ץ וכן ניקדו מהר"ר חיים בבירי כע"נ והכוונה שיתגלה ויתגלגל שפע הרחמים שהוא הכתר אל שאר המדות כי שם הוא רחמים פשוטים כנודע לי"ח וכ"נ הרד"א בס' תפלת ר"ה . ושוב מצאתי להרמ"ק בתפלת ר"ה שפירושו כן ושוב מצאתי להרב בי"ת פי' בתפלת ר"ה ויגלו להיות נגלים ונראים הרחמים על מדותיך ע"ש:

ובעבור

הָעֲקֵדָה שֶׁעָקַד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ

ממני

ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה אשר יאמר היום בהר יהוה יראה: ויקרא מלאך יהוה אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו רחמיו ועשה רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יהוה אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין ובעבור שמך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ישראל ומעירך ומנחלתך וקיים לנו יהוה אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר: ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם: וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים

אני

ובעבור שמך הגדול. היינו שם הרחמים שם הוי"ה ע"ש למפני למפני הטבה כי אין יחל וע"ש למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: **מעמך** ישראל. ע"ש ומי כעמך ישראל: **ומעירך**. ול"נ ומאהלך דעירך היינו אהלך. וכ"ג הרמב"ם והרי"ף והרד"א בס' תפלת ר"ה: מפי כבודך. ה"ג והטעם כי קשה אצלינו לומר אצלו ית' וזכרתי כי לא יצדק בו ית' לומר וזכרתי כי אין שכחה לפניו ית' הכל גלוי וצפוי לפניו לכן אנו אומרים מפי כבודך לומר כי מצד עצמינו אין אנו יכולים לומר זה אם לא שנאמר מפי כבודך וזה למדתי מס' באר יצחק לייטב הגי' כאן אע"ג דל"נ לה בתפלת מוסף דר"ה: **לכלתם**. כתיב חסר בשביל כלתם הכלה הנעימה שכינת עוזינו: **ברית** ראשונים. אלו השבטים (רש"י): **לבקרים**. לשני בקרים או לבקר א' של אלף השביעי או לבוקר ב' של אלף הו' והיינו אחר הת"ק של אלף הו' הרומז ללילה יבא גואל כי ת"ק האחרונות רומזות ליום והתחלתן הוא הבקר בחיינו ובימינו עיין ס' אה"ח פ' לו: ועת צרה. בשבת לא יאמר אלו הפסוקי'. וממנה יושע. פי' כי הצרה תהיה שבה לגאולה כי ע"י הצרה מתמרקים העונות וז"א וממנה פי' מסיבת הצרה יושע (כ"ח דף קכ"ג ע"ד): **לו** צר. כתיב באל"ף וקרי בוי"ו ודרשו רבותינו שהקב"ה מצטער בצערן של ישראל וגם באל"ף מדרש כן לאל"ף צר ליחיד הקדמון ב"ה: **מי אל** כמוך. פסוקים אלו סודם רב וגם כמבואר באדרא והם בסוד מזלא עלאה דדיקנא דאריך כמבואר ג"כ בסדורי האר"י בכוונתם בתפלות דר"ה וע"ל בי"ג מדות דשחרית דחול: **והנה** מהברים קצרים אלו תבין דאין לפקפק

כלל

כלל ולאסור לאמרם בשבת כי אדרבה היא המדה המאירה בשבת כדאי' בזו' אחרי מות דף ע"ט ע"ב ביומא דשבתא עתיקא אתגלי וזווגא יזדמן וכו' עוד הם אתגא כתיב עולת שבת בשבתו על עולת התמיד דבעי לכוונא לבא לעילא לעילא יתיר משאר יומין ע"כ והנה ג"כ אמרו לעילא לעילא ואותם קצת המדלגין מי אל כמוך בשחרית דשבת מטעם תחינה ליתא כי לא אסרו רבותי' רק דבר שהוא דרך וידוי דוקא ומה ראו לחלק בין פסוקים אלו לרצון העולמים באומר שם שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו וכו' ואם נפשך לומר דגם נוסח הרבון דחול אין לאומרו הא ודאי בורכא הוא דהנה כ' הרב כנה"ג משם הרב מוהרי"ט בסי' תקפ"ד שהיה מלעיג על המדלגים הזכרת עון ופשע יעש"ב וכ"כ פר"ח סי' תקפ"ד וגם' בזו' פ' נשא דף קל"א סוף ע"ב אמרו בזה הלשון אבל בשאי אתר הדורא דשבתא דעתיק יומין משדר נביאה יע"ש דמתברר להתירא באין ספק. ועוד תמיה אני איך אומרים אותו במנחה בסדר דובא לציון ושותרין עלמן ואדרבה משם ראיה דבמנחה מנחא דרעוא דרעוין אתגלי ועכ"ז אומרים אותו ואינו בדקדוק הלכך אמרינן ליה בכל שבת כל אימת דבעי : ועוד זאת הרב לעם כשמגיעין לפסוק בחול כל חטאתם מוסיפין וכל חטאתינו וכל חטאת וכו' כנז' בקצת דפוסים וזה עוות גדול כי מי יאמין לזה להפסיק באמירת הי"ג מדות הנאמרים מפי נביא האמת והצדק אבל כמה בבקל הקדש ואפרי' כמעיקרו למדפיסים האחרונים שפשו עליו פיגול ובמעתי כי הרב חמ"י גם הוא קרא תיגר על תוספת גרועה זאת ושוב מצאתי להרב נגיד ומצוה בכ' זאת התוספת אינה מן הפסוק ואין לאמרה ע"ש דף י"ט ע"א: והביאותים. כמי שיכנים אורח בביתו ומקבלו בשמחה כן אמר אלוה לכהנים שיקבלו לגרים בשמחה : ושמחתים בבית תפלתי. שיהיו שמחי' בראותם עצמם בעזרה עם ישראל שנה בשנה בתפלותיהם ועולותיהם וזבחיהם : לכל העמים. כמ"ש שלמה וגם אל הנכרי כ"ש לשבים לדת ישראל : עוד אקבץ עליו לנקבציו. לאחר שאקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליהם נקבצי' אחרים על נקבציו והם גוג ומגוג (רד"ק

אֲנִי יְהֹוָה: וְשָׁב יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ: וֶהֱבִיאֲךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: (בשבת אינו אומר פסוקים אלו וְנֶאֱמַר יְהֹוָה חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה: וְעֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ: בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל יְמֵי עוֹלָם): מִי אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: וַהֲבִיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל הָעַמִּים: נְאֻם יְהֹוָה אֱלֹהִים מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

אַתָּה הוּא יְהֹוָה הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל

הארץ

יבעים

הארץ מתחת בשמי השמים העליונים
והתחתונים אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון
ומבלעדיך אין אלהים קבץ נפוצות קויך מארבע
כנפות כל הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי
אתה הוא האלהים לבדך עליון לכל ממלכות
הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ את
הים ואת כל אשר בם ומי בכל מעשה ידיך
בעליונים ובתחתונים שיאמר לך מה תעשה
ומה תפעל. אבינו שבשמים. חי וקים עשה
עמנו צדקה וחסד בעבור שמך הגדול הגבור
והנורא שנקרא עלינו וקים לנו יהוה אלהינו את
הדבר שהבטחתנו על ידי צפניה חוזך באמור
בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי
אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי
את שבותיכם לעיניכם אמר יהוה:

יאמר פטום הקטרת עד סופו תמצא לעיל דע"ו. יאמר אח"כ

ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא
זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם
והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת
ולט בטנים ושקדים: יורו משפטיך ליעקב
ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל
על מזבחך: ברך יהוה חילו ופעל ידיו תרצה
מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון: אנכי
ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף
ישית ידו על עיניך: ויהוה נתן את חן העם
בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים: הן
גם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד
יאכל טרף ודם חללים ישתה: אשריך ישראל

ישעיה נ"ו) . והרב מהרש"ל ז"ל בספר כ"ח סוף פ' ויקרא כ' כי ביתי וכו' דבזמן שהיה בהמ"ק קיים לא היו תפלות כי לא נתקנו רק אחר החרבן במקום התמידין ועפ"ז פי' לך דומיה תהלה פי' בלא היה בית בשתי' ואימתי היה זה כשאלהים בציון שבמקום התפלה ולך ישולם נדר קרבנות קרבין יע"ש. ועפ"ז נוכל לפרש פסוק זה ג"כ והביאותים אל הר קדשי וכו' ואז עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי שאז ביתי דהיינו בהמ"ק בית תפלה יקרא לכל העמים דוקא שאין להם קרבנות משא"כ ישראל אז אין תפלה דהקרבנו' קרבים והמדומה לי שראיתי פי' זה באיזה ספר ואיני זוכר מקום כבודו איה. ונ"ל עוד כי ידוע דלעתיד אז יהפוך אל כל העמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' כמ"ש כי אז אהפוך וכו' וז"ה כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים וכאלו חבר אומה גם כדרך הרבה מקראות: **בשמי** השמים. ע"ש לרוכב בשמי שמי קדם: קויך. ישראל המקוים ומיחלים לישועתך. וענין תפלה זו התחלתה שבח בכבוד השי"ת ואח"כ מבקש שיקבלנו ויכירו העמים כבודו וכדרך שהתפלל חזקיה בצרת סנחריב (סהד"י דף מ"ט ע"א): **עליון** לכל ממלכות הארץ. יש שאין גורסין עליון מפני שאינו נזכר בפסוק שאמר חזקיה ונ"ל דאין לחוש שאנו מתפללים ע"ד הפסוק לא כלשונו ממש ואנו מוסיפין וגורעין ואין חשש (בכ): **בעבור** שמך וכו' שנקרא עלינו. עמ"ש לעיל בפי' אהבת עולם דשחרית: **ומנהג** קדמונים לומר פסוקים אלו כאן · ונעם ויאמר אליהם ישראל אביהם כבר כתבנוהו בקטרת דחול ופסוק יורו משפטיך ופסוק ברך ה' חילו

שייכים

מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ: וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

אַבַּיֵּי הֲוָה מְסַדֵּר סֵדֶר הַמַּעֲרָכָה מִשְּׁמָא דִגְמָרָא וְאַלִּיבָּא דְאַבָּא שָׁאוּל מַעֲרָכָה גְדוֹלָה קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים קוֹדֵם לְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֵם לַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת וַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד וְדַם הַתָּמִיד

קודם

ביניהם גם הם מענין הקטרת כמוזכר במס' תמיד הזכים לקטרת וכו' גם הפ' כולם באחריהם כולם ביחד לסדר הקטרת כדאי' בזו' קטרת קטיר קטירו הנהר נהירו ואתעבר זוהמא מעלמא ומסלק כל גזירי דינין ומדינא דמלכו אחרא ולא יהזק בההוא יומא. והבאנו מאמרי הזו' לעיל בריש סדר פטום הקטרת בתפלת השחר ע"ב. ואני שמעתי ממו"ז כי פסוקים אלו בכינה והבכל קבעוה כאן וכן במית ולירושלי' ידועי' בהם אברי היודעים. גם שמעתי כי בהם נרמז סוד הגאולה והאומרם בכוונה מעורר כוחם וסודם: **וערבה** לה'. כלומר תיטב ותהיה לו ותכשר לפניו (רד"ק). ואנו מתפללים בזה הפסוק ביחזיר הכה"ג הענין לכמות שהיה בקדמותו (סדה"י): **בימי** עולם וכו'. בויקרא רבה פ"ז אי' כימי עולם כימי משה. וכשנים קדמוניות כימי שלמה: ר' אומר כימי עולם כימי נח וכשנים קדמוניות כימי הבל שלא היתה ע"ז בעולם ע"כ: **אביי** וכו'. זה הסדר הוא בגמרא יומא פ' אמר להם הממונה וקבעוהו כאן כדי לסדר כל הדברים בקיצור להעלותו על שפתינו בפירוש ולא שמי על קריאת פ' התמיד לפי שבהם באו הדברים ברמז (סדה"י דף מ"ט ע"ב): **אביי**. קראו ני בם ז' שבשעיברתו אמו מת אביו ילדתו אמו מתה. אבל בן ירוחם יתום ר"ת אביי נרמז בהקב"ה יתום אותו (תפרשים). והבא"ס בפסחים פ"א כ' בזה שם וי"מ שהיה שמו נחמני ורבה בר נחמני גדלו בביתו שהיה יתום והיה קורא לו אביי כאדם שקורא אביו ע"כ: **משמיא** דגמרא. קך נקשה בגמרא ובגורס בפי בני בית הדרש (רב"י פ"ב דקדושין): **מערכה** גדולה. רע"ו פ"ב דתמיד כתב ג' מערכות היו. מערכה גדולה היינו שמורפין עליה התמיד. מערכה שנייה שנוטלין ממנה גחלים במחתה להכניס למזבח הפנימי שחרית וערבית והיתה מבוכה מן הקרן. ומערכה שלישית לא היתה משמשת כלום אלא לקיום האש שנ' והאש על המזבח תוקד בו וכו' ע"כ ועיין רא"ס פ' צו: **גיזרי**. ביו"ד בין גימל לזיין וכ"ה בערוך ולפי הדקדוק. ופי' גיזרי חתיכות עצים עב"ב. וז"ל הס"ג עצים ארוכות כמדת רוחב המערכה ונותן ממעל לעצי המערכה. ובכל יום כשעולי המערכה נכנסים כ' כהנים בשני עצים ומביאין אותם על עצי המערכה להוסיף עליהם בג' ונותני עצים על האש וכן בין הערבים (ערוך). ורש"י בפ"ו דזבחים כ' בשחר היה בכהן א' ובערב בב' כהנים ועיין כ"מ פ"ד מתמידין ומוספין ע"ב: **ודשון** מזבח הפנימי. לפי שהיה בין האולם למנורה מבוך קימעא כלפי חוץ עד שהכהן הנכנס להטיב את הנרות במזבח פוגע תחלה ולזה אמרו דשון מזבח הקטרת קודם להטבת חמש נרות לפי שאין מעבירין על המצות (ר"ב פ' ויקהל): **חמש** נרות. כ' רע"ו הא' דמפסיק ההטבה בשחיטת התמיד וזריקת דמו ולא מטיבם כולם יחד משום דכתיב בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות אמרה תורה חלק ההטבה לשני בקרים. ועושה הטבת חמש נרות בתחלה ואח"כ הטבת שתי נרות האחרים דכיון שבתחיל עביד רובא: ולמה מטיבין ואוזרין ומטיבין כדי

להגים

קוֹדֵם לַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת וַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לַקְּטֹרֶת וּקְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לָאֵבָרִים וְאֵבָרִים קוֹדְמִין לַמִּנְחָה. וּמִנְחָה קוֹדֶמֶת לַחֲבִתִּין. וַחֲבִתִּין קוֹדְמִין לַנְּסָכִין. וּנְסָכִים קוֹדְמִין לַמּוּסָפִין. וּמוּסָפִים קוֹדְמִין לַבָּזִיכִין. וּבָזִיכִין קוֹדְמִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם: שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים. וְעָלֶיהָ הַשְׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם: ואח"כ אומר

אָנָּא בְּכֹחַ. גְּדֻלַּת יְמִינְךָ. תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רִנַּת. עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ. טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר. דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ. כְּבָבַת שָׁמְרֵם: בָּרְכֵם טַהֲרֵם. רַחֲמֵי צִדְקָתְךָ. תָּמִיד גָּמְלֵם: חֲסִין קָדוֹשׁ. בְּרוֹב טוּבְךָ. נַהֵל עֲדָתֶךָ: יָחִיד גֵּאֶה. לְעַמְּךָ פְּנֵה. זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל. וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ. יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת: **אֵל** נָא קָרֵב תְּשׁוּעַת מְצַפֶּיךָ. פְּקֻדֶּיךָ סָר תּוֹצִיאֵם מִמַּאֲסָר. פְּרֵה סוֹעִים פְּתַח סוֹמִים. יִשְׁעֲךָ מְצַפִּים. דַּלֵּה יְקוֹשִׁים וְהָבֵן נְפוּצִים סְמוֹךְ יְהוָה מִפַּלְּטֵנוּ. בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן. פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים

שחיטתן

להרגיש שעזרה כולה פי' להרבות הרגש מהלך הפסיעות וקול המולת העבודה בעזרה (רש"י פ"ג דיומא): והטבת. הוא נקוי הבזיכי' והנוא' וחלוף הפתילו' והשל' השמן הישן והדשן ונתינת שמן חדש והפתילה חדשה: קודמת לדם התמיד. להטבה ולזריקה: לאיברים. להקטיר איברי תמיד על המזבח החיצון: למנחה. מנחת נסכו של תמיד דכתיב ועשירית האיפה סלת למנחה: חבתין. פי' כהן גדול מקריב בכל יום עשירית האיפה במחבת מחציתה בבקר ומחציתה בערב דכתיב זה קרבן אהרן ובניו: לנסכין. לנסך יינו של תמיד. והרמב"ם כתב הסולת והיין שמביאין עם הקרבן נק' נסכים (פ"ב ממעשה הקרבנות): למוספין. אם הוא שבת: לבזיכין. לשני בזיכי לבונה שהיו נותנין אצל לחם הפנים. והלבונה היתה לאזכרה ר"ל הקטרת כשמסלקין הלחם והיא לזכרון לפי שלא היה לגבוה כלום מלחם הפנים: ועליה השלם. הגמר בלירי (ע"ז סי')יא): **אנא** בכח. צריך לכוין בו הרבה ויש בו מ"ב תיבות נגד שם בן מ"ב והם ז' שמות כל שם בן שש אותיות ויאמר שתי תיבות ויפסיק וע"ז הדרך והסוד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתי' יעופף (האר"י). ואח"כ יאמר ברוך שם וכו' וכ' השל"ה ויש שנוהגין לאמרו בלחש מפני קדושת השם ברמיזת אותיותיו (דף מ"ט ע"ב). ואנו נוהגי' לאמרו בקול רם וכשתתבונן בטעם הנה כזה שכתבנו בק"ש תבין שאין מקום לאמרו בלחש הן לפי הסוד הן לפי הפשט ואין מקום להאריך בדבר פשוט: **ישקני** מנשיקות וכו'. נהגו לומר פסוקים אלו שגם הם מדברים על ענין הקרבנות וכ"כ השל"ה ז"ל וכן

דרשו

שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב:

פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן. וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב. אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן:

חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד. אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת.

שחיטתן

דרשו רז"ל בריש פ' ויקרא עורי צפון זו עולה שנשחטת בצפון ולמה קורא אותה עורי דבר שהיה ישן ונתעורר ועיין בזו' ויחי דף רל"ט ע"ב ופ' ויקרא ע"ב ועיין בזו' פינחס בשפע רבה"י באליהו סובא בס' בעש"ק דף מ"א ע"ד: **איזהו**. בחרו במשנה זו יותר משאר משניות ע"פ מ"ש בתנחומא אמר הקב"ה לישראל אעפ"י שעתיד בהמ"ק ליחרב והקרבנות יבטלו הזהרו לקרות בהם ולשנות אותן ואם תתעסקו בהם מעלה אני עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקי' עכ"ל. הרי מבואר שצריך לשנות בקרבנו' ועוד בחרו בפ' זה לפי שאין בו מחלוקת התנאי' וכולה הלכות ברורות לאמה משיני ושנים מדברים בקרבנות (הי"ב סי' נ' ועיין רבי' בחיי פ' צו). ובכ"י אדוני מורי ורבי אבי מה"ר יוסף אחלה זצוק"ל מצאתי בשם גדולים וז"ל דס"ת היבות יב בפ' זה ועם הקריאה עולה מנה כי מנה יבהם ע"כ. ובס' כת"י כ' משם גמ' זבחים נלמד אותנו מהרעה שבאה מהצפון ויספיע לנו טובה הוא הזהב שבא מן הצפון והאמירה במקום הקרבנה ע"כ: וי"ל בנ"ס בבהות אומר איזהו מקומן וכן פ' במה מדליקין ופטום הקטרת ישבה קול וניגון המשניות והלא כהתמוניים בהכל אנגם בבית הובה נ"כ בשו"ב ז"ל: יב) **קָדְשֵׁי** קדשים. שיניה העולות והשמותו בצפון. בנ' בעולם על ירך המזבח צפונה ובחטאת נאמר במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. ובאשם נא' במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם: ברת. בנ' בעולת הוני ויבם בלגיה ומתנה למדו לכל הזבחים שטעונין כלי: בין הבדים. לפני ולפנים: הפרכת. בהיכל: ועל מזבח הזהב. שנאמר ויצא אל המזבח אשר לפני ה': מעכבת. שנא' ועשה נפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו. כל השנויות הללו ללמד שאם חיסר מתנה אחת מעכבת וצריך ללמוד: מערבי. שנ' אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד ואהל מועד למערבו של מזבח וזה היסוד היה בכל רוח צפונית וכנגד רוח מערבית ואוכל שלוש דרומית אמה וכרוח מזרחית צפונית אמה אבל ברוח דרומית ומזרחית לא היה בם יסוד עיין רמב"ן: לא נתן שיירי הדם ליסוד לא עיכב הכפרה וא"צ לחזור: אלו ואלו פר ושעיר של יוה"כ. ושאר הנשרפין נשרפין בבית הדשן חוץ לירושלים. **חטאת** שלכבוד הקריאה הכוונה היא חטאת שעיר בעולם דגוביה (רמב"ן). וגם לשון הפסוק כי יעשו מכל חטאת האדם וכו': קרנות. בו' ולקח מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה וקרן הוא אמה על אמה בנין בכל ד' זויות המזבח קרויין קרן: כבש. כמין סולם שבו עולין למזבח והשין כבשלת ימניה (רי"ק). ולבן כבש מלשון התרגום בתבלה נעלה באורח כביטא (רמב"ן): סובב. מקום פנוי סביב המזבח בראשו למעלה שהולכין בו הכהנים נקרא סובב: קלעים. בנ' במקום קדוש תאכל בחצר אוהל מועד והיא המזבח היה במקום קלעים: לזכרי. בנ' כל זכר בכהנים יאכל אותה. לפני הדקדוק י"ל לזכרי כמ"ד בחירק והכ"ף בקמ"ץ והעולם קורין הזין בחירק. בכל מאכל. כמו צולה צלוק או צלי או מבושל בו'

וכבר

שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות כיצד עלה בכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית. מזרחית צפונית. צפונית מערבית. מערבית דרומית. שירי הדם היה שופך על יסוד הדרומי ונאכלים לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות: העולה קדש קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן ארבע וטעונה הפשט ונתוח וכליל לאשים: זבחי שלמי צבור ואשמות. אלו הן אשמות. אשם גזלות. אשם מעילות. אשם שפחה חרופה. אשם נזיר. אשם מצורע. אשם תלוי. שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון. ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלים לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה בכל מאכל ליום ולילה עד חצות:

התודה ואיל נזיר קדשים קלים. שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע. ונאכלים בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות. המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם:

שלמים קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע ונאכלים בכל העיר לכל אדם בכל מאכל לשני ימים ולילה אחת. המורם מהם כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם

בשר זבח תודת שלמיו וכו'. סיל"ל ובשר שלמיו אמר זבח ריבה חטאת ליום ולילה. ומן התורה יש לו זמן כל הלילה וחז"ל אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: מתנות. א' בזוית מזרחית צפונית וא' במערבית דרומית שכנגדו באלכסון וכו' על המזבח סביב שיהא הדם סובב ד' כותלי המזבח: נתוח. התיכה בשר הבהמה לאיברים נק' ניתוח וכו' ונתח אותה: וכליל. כולה נשרפת על האש חוץ מן העור: שלמי צבור. כבשי עצרת: גזלות. מי שגזל ונשבע על שקר: מעילות. הנהנה מן ההקדש: חרופה. מי שבא על שפחה וחציה בת חורין המיועדת לעבד עברי: נזיר. שנטמא למת: אשם תלוי. ספק בא בדבר שחייבין על זדונו כרת ואלו הששה אשמות חמשה הראשונים הם סמוכים ולכך נקודים האלף בכמץ ופתח. אבל השני בזוית אשם תלוי האל"ף נקודה קיין מפני שהוא בא דבר (זהר"ה): קלים. שאין מועלין בהם: מקום. לפי שנקראו שלמי' וכו' תודת שלמיו והשלמים אין טעונים צפון: העיר. וכו' בחטאת והכלתם אותה במקום קדוש אותה במקום קדוש ולא אחרים במקום קדוש: לכל אדם. לזרים: המורם. מה שנוטל הכהן חזה ושוק מן התודה והזרוע מאיל נזיר. כיוצא בזמן ובמקום. מקום. ג' קראי כתיבי בשלמי' א' בבקר וא' בכבש וא' בעז. באחד כתיב ושחטו פתח אהל מועד. ובתרי כתיב לפני אהל מועד להכשיר את כל הרוחות שלפני ההיכל: לשני ימים. שנ' והנותר מבשר הזבח ביום השלישי. והמעשר. של בהמה: מתנה אחת. דלא כתיב בהו סביב שנ' בבכור ואת דמם תזרוק דהוה ליה לומר ואת דמו. אמר דמם לרבות מעשר ופסח: היסוד.

וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אַחַת וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם וְנֶאֱכָלִים בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה. וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת. וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו. וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

ברייתא:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת. (א) מִקַּל וָחוֹמֶר (ב) מִגְּזֵרָה שָׁוָה (ג) מִבִּנְיַן אָב וְכָתוּב אֶחָד מִבִּנְיַן אָב וּשְׁנֵי

כתובים

דכתי' בהו זריקה: ובעולה כתיב זריקה מה עולה שעונה יסוד אף אלו: שונה. השנה בזמן אכילתן ואוכליהם: לשני ימים. פי' בבכור ובשרם יהיה לך כחזה התנופה כל שלמים ומעשר כבכור: למנויו. לאותן שנמנו עליו בשעת לקיחתו ע"כ בקיצור מכף נחת ז"ל והוספתי בו מעט מספרים אחרים: **ואומר** ברייתא דר' ישמעאל והטעם לאמירה מלבד הראוי לומר גמרא אחר משנה כדי לחברם כאחד. עוד יש ט"א מפני שבברייתא זאת היא תחלת תורת כהנים והוא על ענין הקרבנו' ומפני שהרבה דברים יוצאים מי"ג מדות אלו ראו להזכירן במקום הזה דשייכי נמי לענין הקרבנות (שה"י דף נ' ע"א ושו"ע סי' נ') : **רבי ישמעאל**. בי"ג מדות. כ' הרד"א ובמד' החכם ור' סעדיה נותנין כ"ד מדות . כ' הרמב"ן בריית' זו נשנית לדעת ר"י ויש תנאים חולקין עליו בקצת מאלו המדות באיזן דברי הכל כמו שאפרש עכ"ל : **המדה** הא' ק"ו. כמו שנ' ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם ז' ימים וכו' וזהו ק"ו שאם לאביה הקל שהוא ב"ו צריכה נזיפה ק"ו לאביה החמור שהוא אביה שבשמים י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון . הסגר בשבעת ימים מחוץ למחנה אין אנו רשאים להחמיר יותר מן הנדון (מפרשים) . והדין זה הוא לומר שאם בדבר הקל נוהגת זאת החומרא כ"ש שתנהוג בדבר החמור ממנה וכן בהיפך שאם בדבר החמור נוהגת קולא כ"ש בדבר הקל ממנה (עיין רמב"ן) ומה שלא אמר מקל וחמור לצד שהפשט לשון נקייה שאין נופל לשון חמור בשכינה ח"ו (הרי"ץ) : **המדה** הב' מגזירה שוה . כיצד נאמר בשומר שכר אם לא שלח ידו ונאמר בשומר חנם אם לא שלח ידו מה שומר שכר שנ' בו ידו וכו' פטר בו את היורשים אף שומר חנם שנ' בו ידו פטר את היורשים (רמב"ן ב' ספרא) : **המדה** הג' מבנין אב וכתוב א'. דכתיב כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא וכל המושב אשר ישב עליו יטמא לא משכב כהרי מושב ולא מושב כהרי משכב (ספרא) . וכ' הרמב"ן בנין אב וכתוב אחד הוא מה שהזכיר בספרא שלא למדנו ממשכב ומושב טומאת מגע למרכב ואלו למדנו למרכב מהם היו שני כתובים משכב ומושב המלמדין למרכב להיות כיוצא בזה אבל מכיון שלא למדנו למרכב שיהא כיוצא בזה אינו אלא בנין אב וכתוב אחד המלמד על עצמו עכ"ל והולך על מ"ש הרד"א . ושבספרי לא יקום עד אחד באיש זה בנין אב שבכל מקום שנ' עד הרי כאן שנים עד שיפרש הכתוב עד אחד וכן עז בת שנתה זה בנין אב כל מקום שנ' עז בת שנתה ע"כ : **מבנין** אב ושני כתובים . הרד"א מנה זה עם המדה הג' מדה אחת כמו שהוא כאן והרמב"ן חולק בכמה ראיות ומונה אותה בפני עצמה למדה אחת כיצד לא הרי פרשת נרות כהרי פרשת שילוח טמאים ולא פ' שילוח טמאים כהרי פ' נרות הצד השוה שבהן שהן בצו מיד ולדורות אף כל שהוא בצו מיד ולדורות ע"כ מספרא . וענין מדה זו ללמוד הדבר השוה במקום א' משני כתובים המפורשים מפני דמיון שיש במקום השוה אל שני כתובים המפורשים ושב"ג :

המדה

כתובים (ד) מכלל ופרט (ה) מפרט וכלל (ו) כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט (ז) ומפרט שהוא צריך לכלל ומכלל שהוא צריך לפרט. (ח) וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר (ט) וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר (י) וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא (יא) וכל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו

בפירוש

המדה הד' מכלל ופרט. מן הבהמה כלל. מן הבקר ומן הצאן פרט. אין בכלל אלא מה שבפרט: המדה הה' מפרט וכלל. חמור או שור או שה פרט. וכל בהמה לשמור כלל. נעשה את הכלל מוסף על הפרט הלך אחר הכלל: המדה הו' כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך הרי כלל. בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט. ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל. אי אתה דן אלא כעין הפרט. מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל שהוא פרי מפרי וגידולי קרקע ניקח בכסף מעשר ולא דבר אחר: המדה הז' כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל. קדש לי כל בכור יכול אף הנקבו' במשמע ת"ל הזכר אשר יולד בבקרך ובצאנך בפ' ראה. אי זכר אפי' יצאה נקבה לפניו דכך רחם דהכי משמע בכור זכר בכור לזכרים שלא קדמו זכר אחר ת"ל פטר רחם לא פטר התלה את כרחם אם אין פטר רחם יכול אפי' נול' לאחר יוצא דופן ת"ל בכור. וכ' ה' רבי' לפי שאין אתה יכול להבין מה הכלל או' עד שבא הפרט ופירשו לפי שיש לפרש בכור לכמה צדדין בכור לכל התולדות או בכור לרחמים אע"פ שאינו בכור כגון שנולד אחר יוצא דופן או בכור לזכרים אעפ"י שיצאה נקבה לפניו דכך רחם בא הפרט ופירשו שאין קרוי בכור אלא בכור לרחמים בפטר ופתח הרחם ע"ש. ואם אמר פטר רחם ולא אמר בכור הייתי אומר אפי' נולד לאחר יוצא דופן וזה יצא דרך הרחם ת"ל בכור הכתי' שיהא בכור לכל מלי והיינו הזכר ופטר רחם שהם פרט צריכים לבכור דקרא: המדה הח' דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טען אחר שהוא כענינו. ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא או בשר כי יהיה בעורו מכות אש והלא שחין ומכוה כולם בכלל נגעים והביאו לטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל שלא ידונו אלא בשבוע א': ודע די"ם גורסין טעון אחר כנ"ל והכפיסקא בנייס טעון אחר וטעות הוא וכולם ברי"ם גרסי' וא"ל לתוכחות וכן הגי' בכל הספרים ברי"ם. וכן מתבאר מדברי הרי"ן ז"ל ומכה אדם יומת כלל. משמע בין בזדון בין בשוגג ובמקום אחר אמר ואשר לא צדה הרי בכתוב אחר כלל הכל שיהיה שוגג בכלל המומתים וחזר וטען עליו טענה אחרת מענינו. ומהו הטענה ואשר לא צדה יצא להקל ומי שגורס לטעון טעם אחר אינו אלא טועה ע"פ גם הרמב"ן העיד שכן הגי' בספרים טעון אחר: המדה הט' דבר שהיה בכלל וכו' שלא כענינו. כיצד ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן והלא ראש וזקן בכלל עור ובשר הוא והביאו לטעון טען אחר שלא כענינו יצא להקל שלא ידונו בשער לבן ולהחמיר עליהם שידונו בשער צהוב: המדה הי' וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד וכו'. כיצד והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו והביאו מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמן יצאו אלא ללמד על הכלל כולו יצאו לומר לך מה שלמים מיוחדים שהם קדשי מזבח וחייבי' עליהם כרת האוכלם בטומאה אף כל קדשי מזבח האוכלם בטומאה חייב כרת: המדה הי"א דבר

שהיה

בפירוש: (יב) ודבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו (יג) וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך ועם עושי רצונך:

ואומרים קדיש דרבנן שהוא דעתיד וכו':

הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים

עלילותיו

הריה בכלל ויצא לידון בדבר חדש וכו'. כיצד ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העולה במקום הקדש שאין ת"ל כי כחטאת האשם אלא לפי שיצא לידון בדבר החדש בבהן יד ובבהן רגל ובאזן ימנית יכול לא יהא טעון הזאת מזבח ת"ל כי כחטאת האשם הוא לכהן הרי החזירו הכתוב לכללו בפירוש לומר מה חטאת טעונה מתן מזבח אף אשם טעון מתן מזבח: **המדה** הי"ב דבר הלמד מענינו וכו'. כיצד כי ימרט ראשו יכול יהא טהור מכל טומאה לא ולמד מענינו שאינו טהור אלא אלא לדונו בטומאת נתקים בלבד. ודבר הלמד מסופו. ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם משמע בבית שיש בו אבנים ועפר. ובית שאין בו עפר במשמע. וכשהוא אומר ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית. דבר הלמד מסופו שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהא בו אבנים עצים ועפר: **המדה** הי"ג שני כתובים המכחישים זה את זה וכו'. כתוב וירד ה' על הר סיני וכתיב כי מן השמים דברתי עמכם בא הכתוב הג' והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה מלמד שהרכין הקב"ה שני השמים העליונים והתחתונים על ראש ההר וירד מן השמים ונמצאו שני הכתובים קיימים ע"כ י"ג מדות. ולד' הראב"ד דמונה לאב וכתוב א' לחד ולאב ושני כתובים לחד. אינו מונה המדה האחרונה שני כתובים המכחישים וכו' שאינה לד' ר' ישמעאל שאין אלא י"ג ותנא אחר תנאה ובמו רבי יהודה דהתם ספרא ר' יהודה ולפי שאינה מדברי ר' ישמעאל אמרו וכן ב' כתובים וכו' אבל בברייתא דספרא אין בה תיבת וכן. נר' שלע"פ דברי ישמעאל מודה בה לא הכניסה בתוך המדות לפי שכל המדות ללמד הסתום משא"כ מדה זו באה מפורשת הרבה בתורה ע"כ. ומסיים **יהי רצון** שתבנה. ר"ל ע"פ תבנה חומות ירושלם וע"פ עוד אבנך ונבנית כי להיות שהבית הראשון ושני מעשה ידי ב"ו וכשם שהוא עובר כך בנינו עובר. ומשא"כ בנין הבית הג' שיהיה ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד כמו שהוא חי וקיים לעולמים כך בנינו חי וקיים בחיינו ובימינו וכמ"ש המפרשים בענינים כיוצא בזה: **ותן** חלקנו בתורתך. פי' חלקנו שאנו מתעסקים בתורה כאן למטה תן אותם ג"כ למעלה בתורתך תורה של מעלה כי כמו שהקב"ה מודיע לת"ח סודות של מעלה כן מודיע למלאכים מה שהתחתונים כת"ח מחדשים בתורה (י"מ מח"ד ח"ב פ' י"ד) עכ"ד. וכמ' בת"י פי' שמתפללים על המקדש אחר זכרון מעשה הקרבנות שאז יקיימו סדר הקרבנות בפועל ולא באמירה: **ותן** חלקנו בתורתך. ע"ד אז"ל שאמר הקב"ה לדוד טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב ועל"פ טובים השנים מן האחד לכך מתפללים על שתיהם. א"נ ע"ד המדרש אמר בלעם לפני הקב"ה למה צוית לישראל להקריב ולנו לא צוית א"ל מי שקיבל התורה הוא יקריב אבל אתם שבלהם את התורה ע"כ לזה אנו מתפללים על שתיהם יחד שיבנה בהמ"ק שהיינו קרבנות. ותן חלקנו בתורתך דלא יאמרו א"ה לטענתם מה ראו אלו להתקרב יותר ע"כ: **הודו** לה'. כ' הרד"א יש נוהגים לומר ברוך שאמר קודם כל המזמורים ואח"כ מתחילים הודו וכו' ואח"כ הזמירות לפי שהוא אומר ובשירי דוד עבדך נהללך וכו' נמצא שעדיין לא הללנוהו בשירים. וקהלות אחרות נוהגים לאמרם בשבת וי"ט

קודם

עֲלִילֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל נִפְלְאֹתָיו: הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְהוָה: דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל

נחלתכם

קודם ברוך שאמר והטעם לפי שאין לברך עד שיתאספו כל הקהל כגדול וכו' ע"ש. עוד ע"א לפי שתקנת חז"ל לקרות זמירות בסוף תלים ולברך לפניהם ברוך שאמר ואין להוסיף בנתים מזמורים אחרים עש"ב: **הודו.** כתב הרד"א ויש מקומות נוהגין לומר רבון העולמים כי לא על צדקותינו וכו' אתה הוא עד בלא נברא העולם וכו' ואין מנהגנו לאמרו וגם אומרים הודו לה' ומזמור השמים מספרים כבוד אל אבל אין מנהגנו לאמרם אלא בשבת וי"ט עכ"ל וכבר כתבנו מזה בריש הסדר דעקידה וז"ל סדה"י ותמ"י דף פ"ב ע"ב ויאמר הודו יהוא שיר נאמד וראוי לאמרו בנחת בקול זמרה ותודה והוא שבח שמשבח השמש ליוצר בראשית בכל יום וכו' והוא מהזו' פ' ויקהל דף קנ"ו ע"א: **עוד** כ' וראוי היה לנו לאמרו בכל יום אלא בחול מפני ביטול מלאכה לא פשטה תקנתו אבל בשבת עוד היום נוהגים בכל ק"ק לומר אותו בשיר ושבח מנה שלמה ודוד ואסף המשוררים בהביאו הארון למקומו ואמרוהו בכל כלי שיר בתודה ובזמרה וכו' (ע"ש דף כ' ע"א וב'): **הודו.** בגי' אהי"ה. הודו לה' קראו בשמו. ר"ת בקהל חייבים אנו להזכיר שמו בקדיש וברכו ובכל מיני קדושות (הרי"ן). **הודו לה'.** יכוין שאומר למלאכים אתם המלאכים הודו לה': הודיעו בעמים. להקליפות שיפחדו מהשי"ת ולא יתאחזו שם בג' התנועות ביצירה ובמצע כל המזמור וכל סדר הזמירות מדברים על זה הדרך שיכירו גוים ואלהיהם גדולתו ית' ולא יתאחזו בג' אתוונות דיצירה (ע"ש בעה"ק באורך דף ת"י ע"ג): **הודו לה'.** דברי דוד למשוררים ולקהל: קראו בשמו. לצעוק ולהתפלל אליו כמו ואני אקרא בשם ה'. א"נ קראו בשמו להורות דרך ה' כמו ויקרא שם אברם בשם ה' וזהו טעם הודיעו בעמים עלילותיו העלילות שהתעולל בפלשתים על דבר הארון (רד"ק). עלילותיו פעולותיו (הרי"ן): שירו לו. בפה: זמרו. בכלי (שם): שיחו. גם שיחו זה לזה תמיד בכל נפלאותיו. שיחו. ל' דברו כמו או שיח לארץ (רי"ן): התהללו. על כל העמים (שם): בשם קדשו. שיש לכם אלוה קדוש. על כן ישמח לבכם שאתם מבקשי ה' (שם ורש"י). ואפילו מתאוות ישמח לבם בשם שבקשם אותו (רד"ק): לב מבקשי. הול"ל מבקש כי הבא ליטהר מסייעין אותו (רי"ן). אם תבקשהו פעם אחת תזכה לבקשו פעמים הרבה: דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד. ר"ת דיו בפת. ע"ד כך היא דרכה של תורה פת במלח וכו'. ד"א יש שש תיבות בפסוק רמז כי בששת ימי השבוע יסתפק במועט אבל בשבת צריך לעדנו (שם): ועוזו. ארון ומקדש ותורה יקראו עוז ולמי אני אומר שיזכו נפלאות השם לזרע ישראל. ובתלים אמר זרע אברהם והכוונה אחד אל זרעו שהוא ישראל (רד"ק): זכרו לעולם בריתו. התורה אשר צוה להודיע בעולם לאחר אלף דור (רש"י). ורד"ק כ' ובתלים אמר זכר לעולם בריתו פי' הברית שכרת עם אברהם זכר אותה לעולם לבניו והדבר שהיה לו עמו וההבטחה שהבטיחהו צוה שיעמדו לאלף דור. או פי' צוה גזר כמו ה' לא צוה. ופי' הדבר שגזר בין הבתרים לתת לבניהם את ארץ כנען יהיה לאלף דור ומה שאמר הנה זכרו פי' בריתו שהיא עמכם לעולם זכרו אותה תמיד עכ"ל. א"נ דבר צוה לאלף דור היא התורה שניתנה לאלף דור כנגד אלף דאנכי שבו התחיל התורה וניתנה ע"י משה. לאלף דור. בגי'

משה

נַחֲלַתְכֶם׃ בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃ וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר׃ לֹא הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים׃ אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ׃ שִׁירוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ׃ סַפְּרוּ

בגוים

משה (רי"ץ) : אשר כרת את אברהם. כמ"ש כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי וכו': ושבועתו. שהיתה בעקידה: ליצחק. בעבור יצחק לא בעבור ישמעאל ובני קטורה . ובתלים כתיב לישחק כי בשי"ן יותר במנינה על הצד"י רד"ו ובמנין רד"ו היו במצרים והארבע מאות התחילו מבנולד יצחק ואז נתקיים כי גר יהיה זרעך (רי"ץ). ובס' בעל הטורים בפ' בחקותי כתוב וז"ל מתחלת התוכחה עד געלה נפשם ש"ל תיבות כמנין ש"ל שנים בחטאו עשרה שבטים ובכולם לא הוזכר בהם השם לפי שאמרו אין לנו חלק באלהי ישראל ולכך כתיב בד"ה ושבועתו ליצחק ובתלים כתיב לישחק שנשבע הקב"ה כל זמן שלא חטאו בניו יותר מש"ל שנים שלא יגלם עכ"ל. ובס' מקדש מלך פ' בשלח דף מ"ו ע"ב הביא בשם האר"י ז"ל יושב בשמים ישחק למה נכתב ישחק בשי"ן ולא בצד"י כי זה מדבר על הגאולה שאז תהיה השבועה ע"י בינה עלאה באמצעות הגבורה ובינה נק' שי"ן שורקת שהיא נתלבשת ביצחק שהיא הגבורה לשפות נקמה בגוים עכ"ל: ויעמידה ליעקב. ולא לעשו דלא אקרי זרע (רד"ק): לחוק. פי' אם ימושו חקות שמים גם אשוב זרע יעקב : לאמר לך אתן ארץ כנען. בשם כל א' וא' כרת ברית לתת להם את ארץ כנען (רש"י) : ואמר כאן לאמר . ואמר לאמר כן ישאל איש את אביו כלאמר נכנסו ובלאמר יצאו כלומר בזכות התורה נכנסו שכתוב בה את כל הדברים האלה לאמר ובבטילות אז יצאו (הרי"ץ) : אתן את. פי' ונופלתם (שם): חבל נחלתכם. לגורת ישראל . חבל. ל' גורל . א' מהלך חבל ימים וזהו שנ' אתן אמת ליעקב. את"ן שנים היו בארץ ומא"ת שנים מבנולד יצחק עד שנכנסו לארץ (רי"ץ): בהיותכם . כנגד האבות . וכן אמר בתלים בהיותם (רד"ק): כמעט . בשבעים נפש ירדו אבותיך (רי"ץ) : אל עם אחר . אלו מצריים שנעשו להם כאכזרים ואחרים שנ' ויקם מלך חדש וכו' (שם) : **לא** הניח. פי' אבימלך . איש לעשקם . ובתלים כתיב אדם . אדם איש . פי' פרעה שהיה אדם ועשה עצמו איש כלומר חשוב שאמר שהוא אלוה . שנ' לי יאורי ואני עשיתני (שם) : ויתהלכו מגוי אל גוי. אברהם יצחק ויעקב : ויוכח עליהם מלכים. פרעה ואבימלך (רד"ק) אל תגעו במשיחי. גדולי ונסיכי : ובנביאי . כי נביאים היו והשם היה מדבר עמהם והענין כי הב' הזהיר לפרעה ולאבימלך ולכן שלא יזיקו להם (ע"ש וברש"י) . ורש"י פי' בהיותכם מתי מספר להיות הפלא כי לא מריבוי עם כבשו ארץ כנען רק בהיותם מתי מספר וגם לא מצד שהיו מיושבים בה אלא גרים רק ויתהלכו מגוי אל גוי אין זה כי אם יד ה' עשתה זאת עכ"ל. והרי"ץ פי' מתי מספר גי' ת"י ת"ק מנין ב' ראשון ובית ב' : ובנביאי. בתלים כתיב ולנביאי אותיות ב"ל בזכות התורה המתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד כי האבות קיימו התורה שנ' עקב אשר שמע אברהם וכו' (רי"ץ) : **שירו** לה' כל הארץ. כל יושבי הארץ (רי"ץ) . גם זה המזמור אמרו בו ביום ואחז"ל כי הודו לה' אמרו בבקר ושירו לה' בין הערבים והיו אומרים זה לפני הארון כל אותן השנים עד שהביא שלמה את הארון לבית עולמים (רד"ק) : מיום אל יום. כמו יום ביומו כלו' כל יום בשרו ישועתו כי תמיד הוא מושיעכם מאויביכם ואמר זה על ישועת הארון כשהשיבוהו פלשתים על כרחם וזהו **ספרו** בגוים את כבודו כי כבוד גדול היה דבר הארון ובאותו הדבר היה להם לגוים להכיר . ותיבת את לרבות ישראל שיספרו כבודם : מאד ונורא הוא על כל. פי' פרעה שעשה עמו נוראות דבר שנוראה נגד הטבע ברד ואש מתלקחת ולא זה מזיק לזה (רי"ץ) : כי כל אלהי העמים אלילים. ודגון נפל ונכרת: וה' שמים עשה. והאריך נפאר בכבודו וביקרו ובשאוהו בראותם נפלאותיו :

ולריך

בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל
יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים:
כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים. וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה:
הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַיהוָה
מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָה
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו: הִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ אַף
תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְהוָה מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ

יעלץ

וצריך להפסיק מעט בין אלילים ובין וה' וכבר כתבתי לעיל מזה: אלילים. פי' אלמים שנ' פה להם ולא ידברו. ד"א אלילים אין להם יכולת לבנות מחילה כי רוח צפון פתוחה שנ' נוטה צפון על תוהו והעולם נברא בבי"ת והם שגורים באותיות של הקב"ה ית'. מזר"ת דרו"ם מער"ב גי' קל"ד והוא שגירה כמו אקלידא אצל קרח בן יצהר ושם אדנ"י נכתב בתורה קל"ד פעמים ואומר הקב"ה לעתיד מי שהוא אומר שהוא אלוה ויעשה כמו ה' שמים עשה בעליונים וכ"ש בתחתונים שיבנה המחילה (רי"ז) ידן: **הוד והדר** לפניו עוז וחדוה. לפי שהיתה שלה ושכינה בפלשתים כל ימי שבת הארון עמהם. ד"א מדתו ית' לא כמדת ב"ו. כ"ו כשפונה זיוה והדרה מקומו זיוו והדרו. אבל הקב"ה אף שהוד והדר לפניו עכ"ז עוז וחדוה במקומו כי שם לא נחסר דבר (עה"ק): הבו לה' משפחות עמים. העוז והגדולה לה' וכו' (רד"ק): בהדרת קדש. ל' נוי ויופי (רי"ז): חילו מלפניו. ל' יראה: אף תכון תבל. דרך מלך ב"ו כשרואה לעם יראים ממנו אז מטיל עליהם יותר אימה ומדת הקב"ה אינו כן כשהעולם יראים ממנו אז אף תכון תבל (ציון רש"י): בל תמוט. בזכות התורה המתחלת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד העולם קיים שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (רי"ז): ישמחו השמים ותגל הארץ. ר"ת שם הוי"ה המרחם ומקיים העולם וס"ת לאפרע ללמד כשמאיר הבי"ת על מזל העולם אז הוא קיים ואי שנ' ה' עליהם יחיו ונרמז ג"כ בצלם אלהים ברא אותו זכר ס"ת מאור כמו שפירשתי וכשהשם סר מעליו אז מת ומשנה מזלו לתעלה שנ' משנה פניו ותשלחהו. ונס' עה"ק כ' שצריך לילך לפנים בתורה ולא לאחור ואז שם הוי"ה מרחם ומשמח אותו מן השמים ועל הארץ ואם יהפוך עורף ולא פנים אז יושב בשמים ישחק ולהפילו בצ"ל מות. עוד י"ל שצלמו רומז לשם אלהים ע"ש הכתוב בצלם אלהים הרי ר"ת הוי"ה וס"ת אלהי"ם שהוא שם מלא ע"כ: וקשה בפ' יום השבי' ויכולו השמים נרמז בר"ת הוי"ה ומסיים בו הארץ וכאן מסיים ותגל הארץ. וי"ל שבבראשית מיירי גוף העולם שהבריות חוטאים ומכעיסים אותו ומסלק שכינתו לשמים אבל ישמחו השמים מיירי ליומא דמשיח שנ' עליהם ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. אז יהיה השכינה בארץ (רי"ז): ורש"י פי' ישמחו השמים כשימלוך כ"ו שהכל דואגים שאינם יודעים אם יש זעף בדינו אבל כשימלוך הקב"ה ישמחו השמים: ה' מלך. שהכל יעבדוהו לבדו (רי"ז):

ירעם הים ומלואו. כל שבים. דוגמא רנו שמים כי עשה ה' וכו' (שם). והרי"ז פי' ירעם הים ומלואו יעלוץ השדה וכל ר"ת יה"ו יה"ו שני פעמים כי השם נחסר בשני גליות. בגלות בבל ובגלות אדום ואינו שלם עד לעתיד. ד"א ירעם הים ומלואו ר"ת יה"ו אם תהיה בים ויעמוד עליך גיים. אמור ז"פ ירעם הים ומלואו. ואם תהיה ביבשה ויעמוד עליך גיים אמור יעלוץ השדה וכל אשר בו ר"ת יה"ו והוא בדוק: השדה גי' שד"י זהו לעתיד שאנו מתפללים לתקן עולם במלכות שד"י. יעלוץ בלד"י כמנין יעלו"ץ היה הארון בשדה פלשתים: אז ירננו עצי היער. פי' כשבא לשפוט את הארץ זהו בר"ה ויוה"כ אז מרננים עצי היער שיודעים שבסמוך נעשות בעצים מצות בעלי סוכה ולולב

ואתרוג

יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְהוָֹה כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיהוָֹה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְהוָֹה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיהוָֹה: **רוֹמְמוּ** יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ: (בחול אומר וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ) אַתָּה יְהוָֹה לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְהוָֹה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ

אלהים

ואחרונ ערבה והדס. ד"א על מלחמת גוג ומגוג שישפוט הקב"ה האומות לעתיד שנ' השק בשרו וגו' כתיב ובערו במגן וצנה ובמקל יד וברומח ובערו אש שבע שנים ולא יחטבו עצים מן היערים ואז ירננו כל היערות שלא ישלט הבורא עליהם: הודו לה' כי טוב. כי אז לעתיד מתגבר האור שנ' והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ובאור כתיב טוב שנ' וירא אלהים את האור כי טוב (רי"ז): **והמזמור** הזה אף שפי' שנא' על הארון עכשיו נ"כ על העתיד על הגלות הזה כשיראה הבם נפלאותיו ויוציאנו מגלותינו ואז כל הגוים יתנו לו הכבוד והעוז ואז יאמרו ישראל אלו לאלו הודו לה' כי טוב כל"ח. ואמרו הושיענו כלומר אתם נ"כ שתפללו בכל יום ויום על קיבוץ גליות שעתיד להיות ע"כ: **ברוך** ה'. זהו סוף התהלות שאמרו המשוררים ואמר בסוף זה הפסוק ויאמרו כל העם אמן והלל לה': **רוממו**. מכאן פסוקים מלוקטי' מתהלי'. רוממו להדום רגליו כלומר ישתחוו על פניהם ארצה שנא' והארץ הדום רגלי: להר קדשו. זה בהמ"ק שנ' בו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי ואז **והוא** רחום יכפר עון שנ' יבוקש את עון ישראל ואיננו. והפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו שיכפר עונות כל י"ב שבטים עם שבט מנשה ואפרים שהם במקום יוסף י"ג שבטים ולכך י"ג תיבות בפסוק: לא תכלא לא תמנע ל' ויכלא הגשם כלומר גם בגלות שבכיו באנו בו תרחם עלינו ולא תכלא בא"ק חוץ מג' שהם בס"א. לא תכלא רחמיך וגו' כי אחז"ל על ג' דברים העולם עומד שנבראת בה"א שנ' בהבראם בה"א ועומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח זהו לא תכלא רחמיך ממנו. חסדך זהו גמ"ח. לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד שאין לה קץ לתורה. ולכל כתוב בכל מלאכת המשכן קצותיו ובארון כתוב פעמותיו שאין קץ לתורה. פעמותיו בגי' תרי"ג מצות שכתובים בתורה. כד הקמח לא תכלה דכתיב באליהו הנביא כי כל המאכיל ומשקה לת"ח כאלו הקריב תמידין ועשה עבודה בבהמ"ק שנ' עובר עלינו תמיד כלומר מאחר שאלישע עובר עליו ומתאכסן עמנו קבלנו שכר כאלו הקרבנו תמידין וקרבנות וזהו תמיד: כי מעולם המה. גימ' אדם שהראוה לו יומו כמו שדרז"ל נראה היום שנגזר עליו למות בו ביום שנ' כי ביום אכלך ממנו מות תמות. והקב"ה אמר אני שברתי יום משלי שהוא אל"ף שנים. נורא אלהים ממקדשך שנ' את מקדשי תיראו דרז"ל ממקודשיך שהקב"ה נורא על הצדיקים בעה"ז ומדקדק עמהם על פשעם כדי לזכותם לעה"ב: **אל** נקמות ה'. גימ' ז"ה שמ"ש. שעתיד להוציא חמה מנרתיקה ולהטו בה רשעים שנ' ולהט אותם היום

היום

אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְהוָה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: לַיהוָה הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהוָה אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי: (בימי חנוכה מתחיל מכאן).

(מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד:

אֲרוֹמִמְךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְהוָה אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר: זַמְּרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל אֶמּוֹט לְעוֹלָם: יְהוָה

היום הזה: אל נקמות הופיע. ל׳ הופיע מהר פארן פי׳ יגלה ויראה הנקמה והישועה לעיני כל ויסד שני פעמים נקמות ע״ה שביטלו שני מקדשי׳ ראשון וב׳: לה׳ הישועה. ולכך על עמך ברכתך סלה. שצריכין אנו לברך על כל הישועה ונסים שאתה עושה לנו: ה׳ צבאות עמנו. ה׳ צבאות אשרי. ה׳ הושיעה. זכר שם הוי״ה ג״פ נגד הקב״ה הי״ה והו״ה ויהי״ה. והוא עמנו ויושיענו בג׳ עולמות בעה״ז ולימות המשיח ולעה״ב: הושיעה את עמך. מתחיל בה״א ומסיים במ״ם הרי מ״ה לדיקים שהעולם עומד בזכותם וי׳ תיבות בפסוק שאנו מתפללים בי׳ להקב״ה ומבקשים לישועה ולמזונות ולכל דבר שצריך לעולם: ורעם. ל׳ אדנות כמו האלהים הרועה אותי: קומה עזרתה לנו. לא אמר קום עזור לנו אלא הוא השם עזרת הכל בזכות התורה שיש בה י׳ דברות ה׳ דברות על כל לוח: הרחב פיך ואמלאהו. כמו שעשיתי לכם בהוציאי אתכם מארץ מצרים במן ובשאר וכה״ג. הרחב פיך ואמלאהו ר״ת בי׳ מן: כי גמל עלי. ס״ת ילי והוא שם מע״ב שמות: גמל עלי. פי׳ עשה לי גמילות חסדים ולא זכיתי לכך: **ארוממך** ה׳ כי דליתני. רוממתני וזה המזמור אמרו שלמה והלוי׳ בחנוכת המזבח והבית: ולא שמחת אויבי לי. כמו עלי. שהיו אומרים אין לדוד חלק בעה״ב וכשראו שבשבילו נפתחו השלתות לארון אז ידעו שמחל לו הקב״ה על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה: ותרפאני. היא סליחת העון (רש״י). ורא״ב״ע פי׳ דליתני כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך. ותרפאני. כי שועתי אליך ולא לרופא: מן שאול. שאול ובור פי׳ גיהנם והוא משפט הרשעים: מירדי. כמו מירדתי (רש״י). וכ׳ רד״ק והיה ראוי בקמ״ץ חטף ונהפך הקמץ בטעם כמו תחת רדפי טוב ע״כ. ולפי דעת מחברת התיגאן הוא חטף לפי שהטעם תחת המ״ם ואפי׳ שהיה תחת היו״ד לא ירחיב כיון שהתיבה בטעם מקף וכן רדפי בטעם מקף והקמץ בה חטף וכן ניקדוהו בתכאלי״ל בלתי שוא: זכר קדשו. כמו והודו לשמו כי שמו הוא זכר קדשו עיין רד״ק: **חיים** ברצונו. בהרצותו והשפייסו רש״י

(רש"י) : ואני אמרתי בשלוי . פסוק זה אמרו המן ; העמדת להררי עז . העמדתני להר לי חוזק והיו"ד סימן למדבר (הראב"ע) : להררי . השם ממנו הרר בשש נקודות ע"מ ארץ (רד"ק) . וא"כ השוא שברי"ש נח ע"מ הרגלי ועיין ג"כ בס' הבחור שסובר כן וכן היא שיטת המנחת כי אין געיא בה"א : אליך ה' אקרא. אמרה אחר עד היה עוזר לי : **הפכת** מספדי למחול לי וכו'. אחר מרדכי וכל ישראל (רש"י). למען יזמרך כבוד. הפסוק מסורס אני אודך לעולם למען ילמדו ממני ויזמרך כל אדם שיש בו נשמה שנק' כבוד (ראב"ע) . וי"מ שחסר יו"ד וכאלו אמר למען יזמרך כבודי וכו' (שם) : **ברכי** נפשי. ענין תהלה וכן ברכו ה' מלאכיו ומה שנמצא ממנו בענין ברכה כשברא' לש"י הוא כענין תהלה (רד"ק) . והרז"ל ה' ברכי נפשי יש כאן כנגד ה' עולמו' שהאדם דר בהם כדאי' בברכות דר במעי אמו יונק משדי אמו וכן כולם (רש"י) : הסולח לכל עוניכי . היו"ד עם הכ"ף כיו"ד וכ"ף של התלואיכי נוספת לנחות (ראב"ע) . ורד"ק כ' דאפשר שהוא ל' רבים לפי שאמר לכל שפי' לרוב עוניכי ויו"ד דשארא ל' נחות (שם) : המשביע בטוב עדייך . כי הרופא הוא ית' ואין מדתו כרופא ב"ו שאומר אכול זה ואל תאכל זה אבל הב"ה רופא ומשביע בטוב פיו (ראב"ע) . עדייך . פיך . מן עדיו לבלום (שם) : תתחדש כנשר. שמחדש כנפים ונוצה משנה לשנה (רש"י) . וי"א כי הנשר מתחלף מעשר לעשר שנים והגאון רבי' סעדיה ז"ל אמר כי הנשר יעוף על כל העופות למעלה ויקרב לחום השמש היסודי ויפיל עצמו לים לרוב החום וימרט ויתחדש

ויעלה

בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְהֹוָה אֶקְרָא וְאֶל יְהֹוָה אֶתְחַנָּן: מַה בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְהֹוָה וְחָנֵּנִי יְהֹוָה הֱיֵה עֹזֵר לִי: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהֹוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְהֹוָה וְאַל תִּשְׁכְּחִי כָּל גְּמוּלָיו: הַסֹּלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי הָרֹפֵא לְכָל תַּחֲלוּאָיְכִי: הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים: הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי: עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהֹוָה וּמִשְׁפָּטִים לְכָל עֲשׁוּקִים: יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו: רַחוּם וְחַנּוּן יְהֹוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חָסֶד: לֹא לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר: לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֹנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ: כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל הָאָרֶץ גָּבַר חַסְדּוֹ עַל יְרֵאָיו: כִּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פְּשָׁעֵינוּ: כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים רִחַם יְהֹוָה עַל יְרֵאָיו: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ: אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ: כִּי רוּחַ עָבְרָה בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ: וְחֶסֶד יְהֹוָה מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ לִבְנֵי בָנִים: לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו לַעֲשׂוֹתָם: יְהֹוָה בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: בָּרְכוּ יְהֹוָה מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ: בָּרְכוּ יְהֹוָה כָּל צְבָאָיו מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ: בָּרְכוּ יְהֹוָה כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקֹמוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ

ברכי

ברכי נפשי את יהוה: (בעי"ת אומרים יהוה הוא האלהים. יהוה הוא האלהים): יהוה מלך יהוה מלך יהוה ימלך לעלם ועד: (שני פעמים) והיה יהוה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד: הושיענו יהוה אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: (כהתי"ה)

בחול אומר מזמור זה:

למנצח בנגינות מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפוט עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם: ארץ נתנה יבולה יברכנו אלהים אלהינו: יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ:

בשבת אומר מזמור זה:

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אומר

ויעלה אבר וישוב לימי עלומיו וכן כל אבר שנים עד מאה. ובשנת המאה יעלה כמנהג ויפול לים וימות שם ומה שאמר תתחדש לי' נקבה טעמו על תולדת הנעורים שהיא הנאה והרטיבות: עושה צדקות ה'. זאת היא הברכה שיאמין כי ה' עושה צדקות וכו': ומשפטים. כי השי"ת עושה דין לצדק אם יעות האדם הדרך הישר והוכח במכאוב אם יתחייב לבוראו וכן הרואים לברואים וזהו לכל עשוקים: יודיע. עתיד תחת עבר כמו מודיע וכן יעשו עגל בחורב (ראב"ע): לבני ישראל עלילותיו. ביד משה (שם). והר"ם לגיאד"ו פי' יודיע דרכיו למשה הן י"ג מדות שהודיע הקב"ה סודן למשה ולזה כינה הדבר בשם דרך ידועה וסלולה ולא כן לבני ישראל קראם עלילות כי לא ידעו מהו סודן. א"נ יודיע דרכיו ששאל משה מפני מה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והניעו התשובה לא כן ישראל שנקר' להם דבר זה כעלילות להיות טעם הדבר כמוס מהם: **ה' הוא האלהים** וגו' כ' האר"י לעמוד בעת קריאת פסוקים אלו וכ"כ פר"ח ז"לטו); **למנצח** אנשי' יחננו. יאר פניו. את על ושבר: לדעת בארץ דרכך. להודיע שמדרך להיטיב לעמך ועל זאת יודוך וישמחו וירננו לאומים: מישור. במישור לזכות: תנחם. תנהגם בדרך מישור ועל זאת יודוך עמים כולם; ארץ נתנה יבולה. וגם על הארץ שנתנה יבולה ועל אשר יברכנו השם: וייראו אותו כל אפסי ארץ. שיאמרו ראו אלו שהיו יראי השם איך בירכם וגידלם (כל זה מרש"י) (פי' מזמור השמים מספרים): **מספר** הזו' נראה שאין לומר מזמור השמים כי אם בשבת וי"ט והוא ענין מיוחס לשם אבל בימי החול אין לאמרו (סדה"י דף ג' ע"ב): **השמים** מספרים. זה המזמור נכבד מאד והוא קשור עם מלאכת השמים (ראב"ע) והמשורר עליו מפרש והולך: מספרים כבוד אל. ר"ל כל העומד על סדר בריאתן ידע וישבח כבוד אל ע"ד או שיח לארץ ותורך. והרמב"ם פי' כי הגלגלים חיים משכילים עובדים לאל ומשבחים לו שבח גדול (רד"ק): מספרים כבוד אל. ר"ת מיכאל והוא כ"ג למעלה ואין שום מלאך ושום דבר משורר ברקיע לפניו ית' בלי רשותו (הרי"ן): ומעשה ידיו מגיד הרקיע. הם הכוכבים ומזלות שמשם מגידים כבודו (רש"י). ד"א מעשה ידיו אלו הם הצדיקי' מי מגיד עליהם רקיע שמתפללים ואם אין מטר יורד בתפלתם (רי"ן): יום ליום. מיום ליום וכן לילה ללילה (שם) שחמה זורחת בבקר ושוקעת לערב ומתוך כך ישיעו הבריות שבח השי"ת (רש"י): יביע. ידבר מן יביעון בפיהם והוא מענין נחל נובע לפי שהדבור יוצא מהפה כמים מהמקור (רד"ק):

אין

אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְהוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְהוָה אֱמֶת

צדקו

אין לומר וכו'. כי השמים אינם מדברי' וגם לא נשמע קולם (רי"ן): יחוה. ל' הגדה וינד תרגומו וחוי (רש"י): קום. קו השמים שהם נמתחים על פני כל הארץ ומתחת כן בקצה תבל מליהם שהכל מדברי' בנפלאו' שרואי' (רש"י). ורד"ק פי' קום בנינם כמו קו לקו לפי שהבנין יעשה בהשוית הקו כלו' מעשה הגלגלים והכוכבים יצא בכל הארץ. וז"ל רי"ן יצא קום פי' חוט משיכתה הנמתח בשוה כן הולכים ביושר והבריות מברכי' יוצר אור ובשעת שקיעת בקצה תבל הבריות מברכים מעריב ערבים: לשמש שם. הקב"ה: אהל בהם. בשמים מצאן שהשמש נתון בתוך תיקו (הגהות' רש"י). בהם. בא' מהם כמו ויקבר בערי הגלעד. לשמש שם אהל בהם. ר"ת לבשה. כי השמש יש בריכות מים שאובים לפניה כשיוצאת טובלת בו כדי להתיש כחה שלא תשרוף העולם (רי"ן) וכן כשחוזרת טובלת על שזרחה על עובדי ע"ז (שם): והוא כחתן. כענין והוא מלאכים מוליכים החמה כחתן המוליכים אותו לחופה בכבוד. ד"א והוא כחתן. כענין והוא בהם י"ח לחופה והוא אהבה בכתוב והוא אשה בבתוליה יקח. ד"א כחתן נכנס עמה ויוצא לבחוגה עבור כן החמה זורחה על בתי ע"ז כמו החתן בשמחה מעתו אח"כ עם הכלה (רי"ן): יוצא מחופתו. בכל בקר וז"ש השמים מספרים כבוד אל (רש"י): חופתו. מקום השתרת הכלה עם החתן מענין חופף עליו כל היום (רד"ק): ותקופתו. הקפת סיבובו מקצה אל קצה (רש"י): ואין נסתר מחמתו. מחמימותו שניתן ברקיע שני שלא ישרוף העולם כי וילון שהוא רקיע ראשון אינו משמש כלום (עיין רש"י). ורי"ן כ' שהוא ברקיע ד' נגד יהודה שנולד ד' לשבטים וברביעי נתלו המאורות רמז למלכות דוד שבא מיהודה דכתיב ביה וכסאו כשמש נגדי ולכן סמך לשמש תורת ה' תמימה דנקראת ג"כ אור דכתיב ותורה אור ע"כ. ועיין בכתר מלכות בסדר יוה"כ: ואין נסתר מחמתו. לעת"ל מוציא הקב"ה חמה מנרתיקה ומלהט בה הרשעים כו' ולהט אותם היום הבא. אבל לצדיקי' העוסקי' בתורה בדומה לשמש היא להם רפואה כו' וזהו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וזהו שסמך לו תורת ה' (רש"י ורי"ן): שמש. גימ' במ"ק עשרה רמז לי' הדברות: תורת. אמר רבי' סעדיה גאון כי התחבר מלת יאמר כי השמש יאמר תורת ה' תמימה. וכ' הראב"ע ולפי דעתי כי דוד עד שהוא הזכיר לך איך יכיר האדם אלהותו ית' ואמר גם יש עד אחד נכבד ממנו ויותר נאמן והיא התורה בתוכחו בסימנים הדק היפרה ומסירה כל ספק מהנפש ומחכימת פתי מה שלא יוכל לידע מתוך סיבוב הגלגלים והליכתן ואמר תמימה כי אין צריך לעד אחר עמה יעו"ש. ורד"ק פי' תורת ענין הבנה: עדות. התורה והמצות נקראו כן שהן עדות לישראל שקבלו מצותיו עליהם (רד"ק): נאמנה. נאמנת היא להעיד בלומדיה (רש"י): משיבת נפש. משיבתו מדרכי מיתה לדרך חיים (שם): פקודי. מצות כתרגומו אלא שקשה ע"ז מה שאמר אח"כ מצות ה' לכן נראה לפרשו מן והיה שהוכל לפקדן שהוא ענין הגניזה והכוונה ושם הדברים שהשכל מורה עליהן (רד"ק וכן פי' הראב"ע): ברה. מאירה: עומדת לעד. לעולם כי לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים (רש"י): יראת ה'. הם מצות לא תעשה ואמר טהורה כי הטהור הוא שלא יתגאל במצות לא תעשה (ראב"ע). ויסד ו' שמות

סורס

צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי יבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגואלי: רננו צדיקים ביהוה לישרים נאוה תהלה: הודו ליהוה בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה: אהב

צדקה

תורת. עדות. פקודי. מצות. יראת. משפט. כנגד ו' סדרי משנה והם ה' תיבות עם השם עצמו כנגד ה' חומשי תורה (רש"י). ד"א שם הוי"ה בין כל א' וא' כי הקב"ה אין לו אלא ד"א של בית המדרש והמגנה מן תורת ה' תמימה ובכל פעם נופל ה' באמצע עד הנחמדי' מזהב ולכך נהגו לקדש באמצע ובזהב כי הקב"ה קידש אותנו לו במ"ת כמו החתן (רי"ז). והאם בכופן אמת לדקו יחדו כולם יחד מתוקים בחסד ואמת (רש"י): מחכימת פתי. נותנת חכמה לפתאים (שם): הנחמדים מזהב. התורה נמשלה לזהב ולזכוכית לשנא שכתוב בה' לא יערכנה זהב וזכוכית כי התורה קשה לקנות כזהב ונוח לשבר כזכוכית ולכך אנו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת נגד זהב: ונופת צופים. זהו מתיקת הדבש (רש"י ורי"ז). ומנחם פתר נופת ל' טיפה מן נופת תטופנה (רש"י). וז"ל רד"ק צופים הם חלות הדבש: גם עבדך. ג"ם נוטריקון גמרא משנה יהא נזהר בהם כי גם הם מסיני ניתנו (רי"ז): בשמרם עקב רב. נזהרתי בשמירתן בשביל רב טובך אשר צפנת: עקב. כמו עקב אשר שמע אברהם. ד"א עקב רב. סופן של ה"ת לבא לידי גאולה. עקב. ל' סוף (רש"י). ד"א בשמרם עקב רב. אלו מצות קלות שאדם דש בעקביו ואינו חושבם לכלום: אפי' הכי יש לנו שכר טוב ורב מהם זהו בשמרם עקב רב. ור"ת כשר. כי השער אינו חושבם לכלום ולכך אז"ל אין מעבירין על המצות כי כולן חשובות לפני הקב"ה ושמו חתם בכולם וזהו בשמרם עקב רב. ס"ת עולה מ"ד וע"ה מ"ב נגד שם הוי"ה במלוי (רי"ז): שגיאות מי יבין. אני נזהרתי בהם אבל א"א להזהר שלא אשגה בהם ואתה נקיני מנסתרות שנסתרו ממני ולא ידעתי כחטאי בשגגה (רש"י). ורז"ל דרשו למה היה דוד דומה באותה שעה לכותי. בחכמים הם. תחלה מבקש מים ואח"כ בגל ואח"כ מלח ואח"כ פת כן דוד בקש על הקל הקל. תחלה בקש על השגיאות. ואח"כ על עבירות שבסתר. ואח"כ על המזיד. ואח"כ על הפשעים (רי"ז): גם מזדים. מן הזדונות (רש"י). ורא"ב"ע פי' זדים כפשוטו הם הרשעים: חשך. ל' מניעה מן ולא חשך ממני: אל ימשלו בי. פי' שלא ישלטו יצה"ר (רי"ז). ורא"ב"ע פי' דקאי אזדים שלא ימשלו בי כי יכריחוהו לעבוד: אז איתם. אהיה תמים (רש"י): יהיו לרצון. לפיוס לרצונך (רש"י). ועיין מ"ש עוד בפי' פ' זה בסוף תפלת י"ח ע"ש: ה' צורי. שלא יפחד שימשלו בו זדים (רא"ב"ע): רננו. בזו' הרומה מפרש כל אלו המזמורים כלל ופרט החפץ ימלא ידו יע"ש ויזכה לידע איזה דרך ישכון אור. ולפי הפשט לפי שהוא זכר למעשה בראשית כמ"ש בדבר ה' שמים נעשו (תא"י פ"ג ע"א): רננו. השמיעו קול (רא"ב"ע): בה'. הבי"ת במקום למ"ד כמו ושלח את השעיר במדבר וי"מ כשמשמעו רנתם והגלתם תהיה בה' ולא בזולתו (רד"ק ועיין ר"ת שער האהבה פ"י דף קכ"ו ע"ב): נאוה תהלה. נאה תהלה לישרים כי הם המבינים בפועל ידם ובזה הוא השתדלותם לא בתאות העולם (שם): בנבל עשור. חסר וי"ו השימוש בנבל ועשור והוא כלי ניגון שיש לו עשרה יתרים (רד"ק): כי ישר דבר ה'. כאל ומשפטיו ישרים (שם): באמונה. אין עול. ובפי' מהרי"ץ כ' וז"ל רננו צדיקים. צדיקי' בזמן שהם רואים גבורותיו הם מרננים מיד שנ' וירא ישראל את היד וכו' אז ישיר משה ובני ישראל וכו'

צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְהוָה כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְהוָה הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד

מחשבות

וכו' ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וכו' וירא כל העם וירונו אבל הרשעים אין מרננין עד שמביא עליהם מכות ממי אתה למד מפרעה שהביא עליו מכות ואח"כ אמר ה' הצדיק וכו'. ד"א רננו צדיקי' בה' הכל מרנני' לפניו. שמים שנ' רנו שמים כי עשה ה'. כוכבים שנ' ברן יחד כוכבי בקר. הרים וגבעות שנ' ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה. אילנות שנ' אז ירננו עצי היער. כנסת ישראל. שנ' רני ושמחי בת ציון. מתים. שנ' הקיצו ורננו שוכני עפר. ולעתיד ישראל מרננים שנ' ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה. ותמצא בכאן ז' דברים מרננים לפניו ית' כנגד ז' רקיעים שמספרים תהלתו ית' שנ' השמים מספרים כבוד אל וכנגד ז' ימי השבוע: הודו לה' בכנור בנבל עשור. ג' מינים של זמר יש כאן וזהו שאמר שירו לה' שיר ר"ת שלש. כלומר צריכי' להודות בשלשתן. ד"א ג' מינים הללו כנגד ג' עולמות: עולם המלאכים עולם הגלגלים. ועולם השפל שכולם משבחים לפניו שנ' יודוך ה' כל מעשיך. ד"א כנגד המלאכים דכתיב בהו קדושה לך ישלשו: היטיבו נגן בתרועה. ס"ת שוים כלומר בשוים מסכתות: ד"א שירו לו שיר חדש. אימתי יהיה שיר חדש כשיהיה לבכם חדש שנ' ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה. ד"א שירו לו שיר חדש בעולם שעתיד לחדש שנ' כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה. אשר עשיתי לא נאמר אלא אשר אני עושה: כי ישר דבר ה'. פי' דברי כאלו שהם דברי תורה נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת: וכל מעשהו באמונה. מעשיו היה צריך לומר אלא ה"א יתירה לרמוז לה' חומשי תורה. ומלת באמונה היא מורה על התורה שנ' בה והייתי אצלו אמון פי' שהקב"ה נמלך בתורה וברא העולם. ד"א וכל מעשהו באמונה ר"ת ומ"ב א' תשמות ע"ב דויסע ויבא ויט שכ"ל הרי"ן: אוהב צדקה ומשפט. כמו צדק ומשפט (ראב"ע). אוהב צדקה ומשפט. זה אברהם שנ' כי ידעתיו וכו' לעשות צדקה ומשפט: חסד ה' מלאה הארץ. שהיתה לו מדת החסד והיה גומל חסדים עם הבריות ואמר הכתוב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם. ד"א אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ. ר"ת אצוה ימה ר"ל אימתי הקב"ה מקבל תפלתי כשאני עושה צדקה אז אצוה ימה כלומר אתפלל למערב שכן ימה רמז שכינה במערב (רי"ן): בדבר ה' שמים נעשו. הפסוק מתחיל בבית ומסיים בא"ם וזהו שם מ"ב שבו נברא העולם והוא יוצא מפ' בראשית ברא אלהים עם קצת מפסוק והארץ כנודע. ד"א בדבר ה' שמים נעשו. ר"ת בישן. כלומר אם האדם מחשיב בדבר ה' דהיינו התורה שניתנה מן השמים אינו לומדה וז"ש ולא הביישן למד (שם): כונס כנד. פי' כחומה (רש"י). פי' שהקב"ה שם גבול לים כמו החומה לעיר שנ' אשר שמתי חול גבול לים (רי"ן): באוצרות תהומות. שהקב"ה כל מימי בראשית וקיבץ אותם לים אוקינוס. ושם אצר אותם דכתיב יקוו המים אל מקום אחד: ד"א נותן באוצרות תהומות ס"ת תת"ן שנים שעמדו ישראל בארץ ואח"כ נתן באוצרות התהומות כלומר שהכניסו בגלות (שם): ייראו. אלו ישראל שנ' בהם יראי ה' בטחו בה'. כל לרבות כל בעל הארץ: יגורו ל' פחד מן לא תגורו מפני איש (שם): כל יושבי תבל. ס"ת ליל אפי' השדים שמהלכין בלילה (שם): כי הוא אמר ויהי. שהקב"ה שנק' הוא שנ' אני ה' הוא שמי. אמר לכל מעשה בראשית שיבראו ונתהוו מיד כמו שנ' ויאמר אלהים. יהי אור ויהי אור וכן כל השאר: הוא צוה ויעמוד. היא התורה שנ' דבר צוה.

מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה

וברוב

צוה לאלף דור: ויעמוד שאין העולם עומד אלא בזכות התורה שנ' אם לא בריתי וכו'. ד"א כי הוא אמר ס"ת יאר לאפוקי משגרת פרעה הרשע שאו' לי יארי: הפיר עצת גוים. אלו דור המבול שנ' וימחו מן הארץ: הניא מחשבות עמים. הם דור הפלגה שנתיעצו זה עם זה לבנות המגדל ולעשות שם ע"ז וביטל הקב"ה מחשבתם שנ' ויפץ ה' אותם משם. ד"א ה' הפיר עצת גוים הם פרעה ומצרים שגזרו על ישראל כל הבן הילוד וכו' והפיר הקב"ה עצתם וטובעו בים מדה כנגד מדה: הניא מחשבות עמים. הם בלעם ובלק שרצו לקלל את ישראל ולא נתקיימה מחשבתם: עצת ה' לעולם תעמוד. זו השבועה בין הבתרים. ד"א עצת נוטריקון עמידה ציצית תפלין שאין להתפלל בלא ציצית ותפלין. לעולם תעמוד. ס"ת דם בזכות דם מילה יצאו ישראל ממצרי' שנ' ואמר לך בדמיך חיי וגם בזכות דם פסח שנ' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם: מחשבות לבו לדור ודור. ס"ת רות שיצא ממנה דוד המע"ה וריצה להקב"ה בשירות ותושבחות ואמר דור לדור ישבח מעשיך. אשרי: אלו ישראל שנ' אשריך ישראל ונק' גוי שנ' ומי כעמך כישראל גוי אחד: אשר ה' אלהיו. שנ' ה' אלהיו עמו: העם בחר. שנ' ובך בחר ה': לנחלה לו. שנ' יעקב חבל נחלתו. ד"א אשרי הגוי מדבר בישראל כשהיו במצרים ולא נטמאו בגלוליהם שנ' או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי וכו': משמים הביט ה'. ראה בדחקם שנ' וירא אלהים את בני ישראל וזהו ראה את כל בני האדם אלו ישראל שנק' אדם שנ' אדם אתם. ד"א משמים הביט ה'. שהוא מסתכל ורואה בבני אדם שמקיימים ד"ת ומתעסקים בחכמה וביראת חטא וכ"ה אומר ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וכו': ממכון שבתו השגיח. ר"ת משה שבזכות משה השגיח הקב"ה על ישראל שפרנס אותם במדבר מ' שנה. ד"א ממכון שבתו השגיח שהוא סוד כתר עליון השגיח על כל יושבי הארץ הם ישראל שעוסקים בישובה של הארץ. שהיא התורה שנ' אם לא בריתי יומם ולילה. כל זה מהרי"ן ז"ל: השגיח. הביט: היוצר יחד לבם לב כולם יחד ויודע המחשבות ורז"ל הסיבוהו אל ממכון שבתו השגיח יחד לבם היוצר ודרשו מכאן שכולם נסקרין בסקירה א' (רפ"י). היוצר יחד לבם. ר"ת לי"ה רומז ליה שבו נבראו שני העולמות שנ' כי ביה ה' צור עולמים אל תקרי צור אלא ציר עולמים. ד"א היוצר יחד לבם. כשישראל מכוונים את לבם לאביהם שבשמים. אז המבין אל כל מעשיהם כלומר מתקן להם את כל מעשיהם וצרכיהם (רי"ן): אין המלך נושע ברב חיל. זה פרעה שיצא ברוב חיילות על ישראל וכולם נטבעו בים סוף: גבור לא ינצל ברב כח. זה גלית שהפילו הקב"ה ביד דוד. ד"א אין המלך נושע ברב חיל. זה סנחריב שבא עם כל אותם המחנות אל ירושלים ושלח הקב"ה מלאכו וחיבל אותן המחנות: גבור לא ינצל. זה טיטוס הרשע שנכנס לבית קדשי הקדשים ואמר אין שום בריה יכולה לעמוד לפניו שלח לו הקב"ה יתוש קטן ונכנס בחוטמו. ד"א אין המלך נושע. ס"ת עכן כלומר אעפ"י שעכן משבט יהודה שהוא מלך וגבור כאחיו כשמעל בחרם לא ניצל מן העונש שנענש: שקר הסוס לתשועה. אין סיבת התשועה לאדם מהסוס כי אם סיבת התשועה מהאל יתברך וכמו שאמר שלמה המלך עליו השלום סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה: הנה עין ה' זה גילוי השכינה שנאמר אשר עין בעין נראה אתה ה': אל יראיו. ישראל המיחלים לחסדו. ואין להקשות דכאן אמר עין ה' אל:

יראיו

וְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְהוָה בְּכָל עֵת תָּמִיד

תהלתו

יראיו בל' יחיד ולקמן אמר עיני ה' אל צדיקים בל' רבים דכבר אמרו רז"ל כשישראל עושין רצונו של מקום אז מביט להם בשתי העינים וכשאין עושין רצונו שמע מינה דהיינו מיראה בעושין מיראת העונש אז מביט להם בעין א' דכתיב הנה עין ה' אל יראיו ועיין בס' עין יוסף פ' בשלח: להציל ממות נפשם. שהצילם הקב"ה מיד המצריים שהיו מבקשים את נפשם. ד"א שהצילם הקב"ה במדבר מן הנחשים והשרפים ולא עוד אלא שהיכן עליהם בענני כבוד : ולחיותם ברעב. שכלכלם במן מ' שנה. ד"א אלו האבות שהצילם הקב"ה ממות. אברהם מאור כשדים. יצחק אל תשלח ידך אל הנער . יעקב ויאבק איש עמו: ולחיותם ברעב. שהאבות שלשתן היה הרעב בימיהם. ד"א להציל ממות נפשם זה דוד שניצול מחרב גלית ומשאול ומאבשלום . ולחיותם ברעב . שכן כתוב ויהי הרעב בימי דוד . ד"א להציל ממות נפשם . אלו חנניה מישאל ועזריה שניצולו מכבשן האש . ולחיותם ברעב. שהיו מתפרנסים מעלאין נבוכדנצר בעשרה : נפשנו חכתה לה'. ר"ת נחל פי' אנחנו מחכים להקב"ה שידריכנו בנתיב אותו נחל וישקנו מהמים שבו וגרוס ממה שנ' ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי בו ישמח לבנו . ביראתו ישמח לבנו שנ' לשמוע בקולו ולדבקה בו כי כשאנו דבקים ביראתו ית' אז ישמח לבנו כענין שמחו בה' וגילו צדיקים. ד"א לבנו כי בשם ר"ת שם של ע"ב אותיות וזהו סוד כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך ה' עלינו . תתנהג עמנו במדת החסד ובמדת הרחמים : כאשר יחלנו לך. בזה הגלות שהגלנו . והמזמור הזה מתחיל בריש ומסיים בכ"ף ר"ת ר"ך לומר כשם שאין העולם מתקיים אלא בעבור הצדיקים דכתיב וצדיק יסוד עולם כך אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שנק' רכים שנ' אדני יודע כי הילדים רכים וכתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (כל זה מהרי"ץ) : **לדוד** בשנותו את טעמו לפני. טעם אמירת מזמור זה כבר פירשוהו בזו' תרומה ולפי הפשט לפי שאותו מעשה של' דוד היה בשבת ובזכות השבת ניצול כנודע מרז"ל (אמ"י דף פ"ג ע"א וס' כתר יוסף ז"ל): בשנותו את טעמו. פי' שינה את דברו שלא יכירוהו כשברח אל אכיש מלך גת ויורד רירו אל זקנו ועשה עצמו שוטה ומשוגע: לפני אבימלך. זה היה אכיש מלך גת ונק' אבימלך שהיה צדיק כאבימלך והוא ידע שדוד המלך היה ולא רצה להרגו . ד"א כל מלכי פלשתים נקראים אבימלך כמו מצרים שקורים לכל המולך אצלם פרעה (רש"י ורד"ק) : וייסדו בא"ב כי ד' צריכים להודות ושיר המיוסד על הסדר טוב לאדם להזכירו תמיד ולא ייסד בו וי"ו כי שש מדות היו לו לדוד שנ' יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה וכו' . ובאותן המדות היה מתקנא נגד דואג האדומי כשהיו לומדים יחד ולכך אמר דואג לשאול ראיתי איש לבן ישי גבור חיל ומה צריך לומר ראיתי אלא ראיתי בדעתי שמתנאה על המדות שבו ונרדף וברח אל אכיש ובא לידי סכנת מיתה ונתפלל להקב"ה להצילו ומעולם לא יתנאה באותן המדות לעולם ולכך לא הזכיר וי"ו במזמור זה וייסד ד' פעמים ה' בד' פסוקים סמוכים זה לזה נגד ד' צריכים להודות (רי"ץ): ישמעו ענוים הנרדפים כמוני וישמחו : גדלו לה' אתי וכו' . ו' תיבות יש בפסוק זה כנגד ו' צעדים שצעדו נושאי הארון ולכך אומרים פסוק זה כשמוציאין ס"ת (הרי"ץ) : מגורותי . ל' פחד מן ויגר מואב (רש"י) : הביטו אליו . כל אותן שהביטו אליו מתוך צרתם (שם) : ונהרו. ל' אורה. הבקר אור . מתוגה

גבר

תהלתו בפי: ביהוה תתהלל נפשי ישמעו ענוים
וישמחו: גדלו ליהוה אתי ונרוממה שמו יחדו:
דרשתי את יהוה וענני ומכל מגורותי הצילני:
הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו: זה עני
קרא ויהוה שמע ומכל צרותיו הושיעו: חנה
מלאך יהוה סביב ליראיו ויחלצם: טעמו וראו
כי טוב יהוה אשרי הגבר יחסה בו: יראו את
יהוה קדשיו כי אין מחסור ליראיו: כפירים רשו
ורעבו ודרשי יהוה לא יחסרו כל טוב: לכו בנים
שמעו לי יראת יהוה אלמדכם: מי האיש החפץ
חיים אהב ימים לראות טוב: נצר לשונך מרע
ושפתיך מדבר מרמה: סור מרע ועשה טוב בקש
שלום ורדפהו: עיני יהוה אל צדיקים ואזניו אל
שועתם: פני יהוה בעשי רע להכרית מארץ
זכרם: צעקו ויהוה שמע ומכל צרותם הצילם:
קרוב יהוה לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע:
רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו יהוה: שמר כל
עצמותיו אחת מהנה לא נשברה: תמותת רשע
רעה ושנאי צדיק יאשמו: פודה יהוה נפש
עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו:

תפלה

נהר. ד"א ל' מים של נהר השוטף במהירות וזריזות כן מקיימים הצדיקים מצות הש"י (רי"ץ): יחפרו. יתביישו מן ותפרש הלבנה (רש"י): חונה מלאך ה'. הם המצות המגינות לאדם כמלאכים (רי"ץ): ויחלצם. הוציאם מצרתם. ל' יחלץ עני בעניו: ואימתי יחלצם כשמתענים וקורים ויחל וזהו ויחל לה. ולזה שמך שקורין ויחל בתענית (שם): טעמו. דברו בשבחו כמו בשנותו את טעמו (רי"ץ): יראו. היו יראים ל' צווי (רש"י): כפירים. הם בני אדם הדומים לכפירים לטרוף ברוב אכלם רשו ורעבו (ראב"ע) וי"א הכופרים בעיקר ולכך קורין פ' זה בלחש בברהמ"ז שאם יש עניים על השלחן הן מתביישין כשאומרים אותו בקול רם (רי"ץ): רשו. ל' דלות (רש"י): ליראיו גימט' אברהם יתר יו"ד ע"ש י' נסיונות שנתנסה בהם ולא היה לו מחסור שנ' וה' ברך את אברהם בכל (רי"ץ): לכו בנים שמעו לי. ר"ת למשל. לעולם אדם צריך לעשות ערמה ותחבולה ומשל לבריות להשיבם לתורה כמו שמפרש והולך (שם): מי האיש החפץ חיים. ומביא בס' המדות משל שבא רופא א' לעיר והכריז מי רוצה לקנות חיים ובאו כל בני העיר לקנות ונתנו לו הון רב והוציא ס' תלים וקרא בקול רם מי האיש החפץ חיים וכו' והלעיגו עליו כל העולם וקללוהו וחירפוהו והיה שם רב א' והלך והזמינו לסעודה ונהג בו כבוד גדול אמרו לו תלמידיו ומה חידש לך האיש הזה שאתה מכבדו ביותר וכי לא היית יודע פסוק זה כמותו וא"ל עד היום הזה הייתי קורא הפסוקים כדרך העברה ולא הייתי מבין לבי להם שאזכור התחלה שנקה אוב זה: יראת ה'. פי' תורה: סור מרע. שלא לעשות עבירה: ועשה טוב. שלא יאמר אדם לא אעשה עבירה ודי לי בזה לכך נאמר ועשה טוב שיעשה מצות (רי"ץ): בקש שלום. במקומך (רש"י): ורדפהו. במקום אחר (שם). וס"א שמו. מי שמבקש שלום דורש שמו של הקב"ה שנק' שלום שנ' ה' שלום (רי"ץ): עיני ה' אל צדיקים. אלו הטובים מאהבם שהקב"ה נותן דעתו עליהם (שם): פני ה'. פניו של זעם כמו ושמתי אני את פני (רש"י): צעקו. הצדיקים וקאי למעלה (שם): ד"א קאי על הרשעים שצועקים אל האל ית' ושומע ומצילם כי רחמיו על כל מעשיו (רי"ץ): קרוב ה' לנשברי לב. אצל דכאי רוח עושים מהם שעושין עצמם עניים ושפלים ולכולם יושיע (שם): רבות רעות צדיק. הרבה

רעות

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר

ואשמורה

רעות ופחדים באות עליו ומכולם ניצול (רש"י): שומר כל עצמותיו. וברשעים כתיב ותהי עונותם על עצמותם אבל בצדיקים שומר עצמותם מן ועצמותיך יחליץ (רי"ץ): נשברה. נפעל שבר כי הוא מלעיל (רד"ק): תמותת רשע רעה. הרעה שהוא עושה תמיתהו ור"ת תרר בחילוף א"ת ב"ש אגג שמיתתו היתה רעה וס"ת תעה ע"ש שנתעה בע"ז שנ' כה אל יאמן בשוא נתעה וגם הוא אותיות עתה שנ' עתה אקום יאמר ה' בזכות אברהם שנ' בו קום התהלך בארץ. עתה ארומם. בזכות יצחק שנ' בו והעלהו שם לעולה. עתה אנשא. בזכות יעקב שנ' בו הוה גביר לאחיך שהרשעים כלים בזכות האבות ולכך סמך לו רבות רעות צדיק זה אברהם שניצול מאור כשדים ומאמרפל וחביריו ופרעה ואבימלך: שומר כל עצמותיו. זה יצחק שניצול מן העקידה והיה איל תחתיו לעולה שכתוב עליו והפשיט את העולה ונתח וכו'. אחת מהנה לא נשברה. זה יעקב שצלע על ירכו ומיד ויזרח לו השמש לרפאתו מצלעתו (רי"ץ): ולא יאשמו. לא יפחדו לומר אשמנו בחטינו כך:

תפלה למשה. וטעם אמירתו לפי שהוא ג"כ זכר למעשה בראשית כמו שכתוב בטרם הרים ילדו (תמ"י פ"ג ע"ב). וזה א' מי"א מזמורים שייסד משה מכאן עד מזמור ק"א. וכנגדן תקן י"א ברכות לי"א שבטים שבפ' וזאת הברכה (רש"י): איש האלהים. שכל עסקיו היה עם הקב"ה (רי"ץ): ד"א שאם יעמוד עמו הקב"ה בדין יוכל עמוד כי שום שמץ דבר לא נמצא בו עיין אה"ח פ' וזאת הברכה: מעון. מדור ומנוס לבא שם (רש"י). והרי"ץ כ' כשעשה משה המשכן ולא שם הקב"ה שכינתו שם ובמה יעשו העולם לומר שהמשכן סובלו לכך אמר ה' מעון אתה. פי' אתה מעון שלנו וסובל אותנו ואין המשכן יכול לסבלך שנ' הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכו'. אתה מלרע. כי הדגש שבאל"ף לא יטעים וכן מפורש במסורה רבתא: היית לנו בדור ודור. מעולם. כי קודם הנ' היית (רש"י): בטרם הרים ילדו. נבראו ובטרם חוללת ארץ ותבל ומעולם ראשון ועד עולם אחרון אתה אל (רש"י): ותחולל ארץ ותבל. כלומר בראת א"י וח"ל ל' חולל אילות תשמור. בטרם נימצא אברהם שבזכותו נברא העולם שנ' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אותיות באברהם. והעולם נברא שלישים. שליש ים. שליש ישוב. שליש מדבר. כנגד האבות: בטרם הרים. וסמך לו תשב אנוש וגו' כמשז"ל תשובה אחת מז' דברים שקדמו לעולם (רי"ץ). תשב אנוש עד דכא. עד דכדוכה של נפש. פי' מתי שישוב האדם בין בילדותו בין בזקנותו מקבלו (רי"ץ). ורש"י פי' הדבר כפשוטו עד דכדוך הנפש עד שהוא קרוב למות: ותאמר לו. ביסורין: שובו בני אדם. מדרכיכם הרעים עכ"ל. אנוש. ל' אנוש ותש כח. שבעל תשובה צריך לכוף יצרו ולשבר כחו. דכא. ר"ת ד'ס כ'פר א'בת איש לג' עבירות מועיל תשובה: שובו בני אדם. ס"ת יום רמז למ"ש חז"ל שוב יום א' לפני מיתתך דהיינו בכל יום וימצא כל ימיו בתשובה. שובו בני אדם בעוד שהוא אדם ו-על כח וכמז"ל אשרי איש וכו' ורדפו אשרי שעושה תשובה בעודו איש (רי"ץ): אלף שנים בעיניך. כיום. אלף שנים שלנו אדם כיום א' של הקב"ה ועוד מן הלילה עמו. פירוש יום א' של הקב"ה ומעט מן הלילה של הקב"ה הם אלף שנים שהרי לא אמר הכתוב שיהא יומו של הקב"ה אחד כאלף שנים אבל כשיצא מעט מן הלילה עמו אז יומו שלם והוי אלף שנים ולכך מת תוך אלף שאם היה מי אלף הוי יותר מיומו של הקב"ה ובמה שיעור אותה אשמורה שיה כמו שיה ממיתת אדה"ר עד אלף שנים ואנן לא ידעינן כמה הוית אותה אשמורה כי אם מסברא (רש"י). וז"ל מהרי"ץ כי אלף

שנים

וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְהוָֹה עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

ישב

שנים בעיניך כיום אתמול כמו שאמרת לאדם ביום אכלך ממנו תמות ואמרת שהוא יום שלך כששב בתשובה שנ' ויתחבא האדם שהיה מתחבא בתשובה והוא חי תתק"ל שנה ונתן לדוד ע' שנים וזהו כאשמורה בלילה נמצא אשמורה א' ויום מא"ק אלף שנים ולכן סמך לו ג"כ שובו בני אדם ויאריך להם חיים כמו שעשה לאדה"ר : זרמתם. ל' זרם מים כשוטפים ועוברים . ד"א נוטריקון זרמו מהו תמו (רי"ן). וז"ל רש"י זרמתם עליו שטפתם לאותם השנים והבאתם לימים מועטים שאינם אלא כשנת תנומה שבני הדורות ע' שנה כמפורש בסוף הענין והם חשובים שנה אחת כענין שנ' בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים ועל ע' שנה של גלות בבל נאמר שהיה ע' שנה . זרמתם ל' שטיפה ע"כ : בבקר כחציר יחלוף. שנולד בלילה מת בבקר לסוף השינה ואם בבקר יציץ דהיינו יולד : לערב ימולל ויבש . כשיבא הערב מתים (רי"ן): ימולל. ל' כריתה מן היהודים המתיללים (שם) . כי כלינו באפך ובחמתך. זהו ב' מלאכי חבלה אף וחמה (שם) : ועל כל זאת בהם עונותינו נגדך ואת עלומינו . העוה נעורינו שמת למאור פניך : עלומינו. כמו בן מי זה העלם : למאור פניך . למולך להביט בהם (רש"י) : הגה. ל' דיבור כדיבור המהר לכלות (רש"י) : ימי שנותינו בהם. בשנותינו אלה ובעלומינו כללותם ע' שנה (רש"י) : ואם בגבורות. ואם גברו הרבה הם שמונים : ורהבם . וכל הגדולה והגבורה שיש לו לאדם בימים אלה אינם אלא עמל ואון . ולפי שהרי כי גז חיש ונעופה בתוך עברת מהר אנו עפים ומתים . גז. ל' העברה כמו נגוזו ועבר ויגז שלוים (שם) : מי יודע עז אפך . בימים מועטים כאלה מי יקנה לו לב לדעת את עוז אפך וליראה אותך ; ואתה כיראתך עברתך . כמה שאתה יראוי כן עברתך קשה ונפרע מן החוטאים (שם): למנות ימינו כן הודע . כאשר בתחלה הודעת בעולם את מנין ימינו ארוכים וכיון שנאריך ימים נוכל לקנות לב ונביא בזוכם לבב חכמה. ונבא . ל' הבאה . והודע בפת"ח באתנ"ח (רד"ק) : וי"א למנות ימינו כ"ן . כמנין כ"ן ע' שנה ונמות לפי שיעור ימינו שהן מעט כן תייסר אותנו וכן ויודע גם את אנשי שובות : עד מתי נהיה בגלות . לכך שובה ה' עד מתי . שובה ה' מחרון אפך: והנחם . חשוב מחשבה טובה על עבדיך : שבענו בבקר חסדך . ביום הגאולה והתשועה שהוא בקר לליל הצרה והאנחה והתבונה (רש"י) : ונרננה ונשמחה בכל ימינו . בכל הצרות שעבר עלינו בימינו אלה (רש"י) : שמחנו. לימות המשיח כמנין ימות שעניתנו בגליות וכמנין שנות אשר ראינו רעה (שם) . וכ' רי"ן כימות עניתנו ולא מדה טובה מרובה ממדת פורענות ולמה אנו אומרים כימות עניתנו ולא יותר . וי"ל שפי' נגד כל ימי שעניתנו תן לנו שכר הרבה ע"כ . ואני שמעתי כאלו אומר שמחנו

כימות

כימות נגד כל יום שמתנו הנה וזהו
הניה וק"ו ממדה פורענות בג' יום
לשנה ; נועם ה' אלהינו . שכינתו
ותהלותיו (רש"י) : **ותיקנו** לו' מזמור
זה בשבת כדי להגין מהמלאכים
שמתקנאים בנו בעבור נשמה יתירה
(לבוש) . וכל זה המזמור אמר משה
כשהוקם המשכן והתפלל שתשרה שכינה
במעשה ידינו ומעשה ידינו כוננהו הקב"ה
יכונן המשכן (רי"ן) . והראשונים ז"ל
פי' כי המשכן אינו רק כמו אמצעי
בין ישראל להקב"ה להשראת שכינה
כי עיקר השראת שכינה בקרב וגוף
הצדיקים כענין ושכנתי בתוכם בתוכו
לא נאמר אלא בתוכם . כמו כן אמר
בפסוק המשכן אמר ויהי נועם ה'
אלהינו עלינו ממש . וא"ת מה הגלה
בעשיית המשכן לז"א ומעשה ידינו . אימ כי אם להיות המשכן מכין אותנו מצד האהבה הרצופה
בתוכו הוא יכונן עלינו נועם ה' עיין מהר"ם לניאדו ומהר"ב אזולא כפי' אבות וגם' נהם דמעה.
ורש"י פי' שני פעמים אמר כוננה א' על מלאכת המשכן שבירכם משה שתשרה שכינה במעשי ידיהם
ואחד שתהא ברכה במעשה ידיהם :

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיהוָה
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ: כִּי הוּא
יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ
לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא
תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל
יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה
מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ: לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב
בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל
דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ:
על

יושב בסתר עליון . מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן בצלו שהקב"ה מגין עליו
הרי מרע"ה זה מפיק את בני אדם לחסות בכנפי השכינה (רש"י) : שדי . ל' חוזק : בסתר
עליון . כמו בצלו חמדתי וישבתי (שם) : אמר לה'. במה דברי אני אומר לך בעבור ה' שהוא מחסי
(רד"ק) . למד לה' כמו בעבור (שם) ; ומצודתי . ל' מצודה : מפח. ל' מכמר ורשת : יקוש. הם
קולים ובקעים שמוכנים לאדם ואין אדם יכול לילך אצלו ולהחזיקו ; הוות. ל' שברון (רי"ן) ; ד"א
מדבר הוות . שלא יזיק לך הדבר בהכנסך לבקר החולה שבו חולי זה והוא נק' בחכמת הרפואות
חולי המדבק (רי"ן) ; באברתו. כנף (רש"י) : באברתו יסך לך. ר"ת ביתי' ת"ב וג"כ שם בל ת"ב והומיון
מגרשים השדים והפגעים כי הם מרים עניהם וצריכים לקבל עליהם גזירת המלאכים (שם) ; יסך.
יסוכך : תחסה . תחסה (רש"י) יהז"ת כמו"א פשוט ושא נח וכ"ה במוסרה ; צנה. הוא כלי
מלחמה דומה למגן קורין לו אלדרקה (רד"ק) ; סוחרה. נק' כן המגן המקפת לאדם סביב כתרגומו
סחור סחור (רש"י ורד"ק) : אמתו . שהבטחת כל הבטחת בו תהיה לך אמונתו כצנה וסוחרה שתגין
עליך (שם) ; מחץ יעוף יומם . אלו השדים שקלים במרוצתם כחץ וכל מה שפוגעים בהליכתם יש
רשות לקטרג מחץ יעיף יומם. נימ' נביס יש גבים במוסחות עצמן במשיחה ידועה לכן ופורחות כבדים
ומזיקות לבני אדם (הרי"ן) : מקטב . ל' כריתה כמו אהי קטבך שאול והוא החולי הבא לאדם
פתאום וממיתו והוא הדבר (רד"ק) . ורש"י כ' דבר וקטב שמות שדים הם זה מזיק בלילה וזה מזיק
בצהרים (רש"י) . כי כל שד אין לו רשות אלא בשביל והרך אחד וכשכן אדם הולך נגד השד והשד
אין לו רשות ללכת לצדדים ולכך נזוק האדם כשני בני אדם הפוגעים זה בזה ואין א' רוצה להטות
לצדדין וצריכים ג"כ להזיק זה לזה כמעשה שנמצא בגמרא בשנים שנשאו חבית יין וכו' ומאותו מעשה
למדנו

עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי
חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי
וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ:
אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי:

מזמור

למדנו, שלריך אדם לכסות מפוחיו כנגד או בכל דבר שלא יוכל השד ליגע בו : ישוד. ל' ישודד (רש"י) : יפול מלדך. ל' חנייה כמו על פני כל אחיו נפל: מלדך. משמאלך יחנו אלף שדים ואליך לא יגשו להזיק (שם) . ד"א בזכות התפלין ששם בשמאל נופלי' לפניך אלף שדים בזכותם : ורבבה מימינך. בזכות התורה שנ' מימינו אשדת למו (הרי"ן) : ושלומת רשעים תראה . ל' כלייה וכריתה נוטריקון ושלמת ושלם מיתה לרשעים (שם) . ומתרגמ"א פי' רק בעיניך תביט לשעים לרשע וחכף ושלומת רשעים תראה ע"ד נתן עיניו בו ועשאו גל של עלמות : עליון שמת מעונך. ולעולם אימת עליון על התחתון (רי"ן) . מעונך . מקומך . וכן רז"ל כינו שמו של הקב"ה מקום לפי שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו (רי"ן): לא תאונה. לא תקרה כמו והאלהים אנה לידו (רש"י) : לא יקרב באהלך . זה אשתו . א"נ לא תמלא אשתך נדה בשעה שאתה מזדווג לה : לא יקרב באהלך כי. ר"ת בגימ' נדה (רי"ן) : כי מלאכיו יצוה לך. בשבורך. כמו אמרי לי (רד"ק) . וס"ת יוה"ך הוא שר של לויה ונרמז ג"כ בתורה ויאמר י'הו'ה ל'מש'ה ר"ת וס"ת לויה . והפסוק מתחיל בכ"ף ומסיים בכ"ף כ"י דרכי"ך הרי מ' . ויש ז' תיבות בפסוק נגד ז' חומשי תורה העוסק בהם אין לריך לויה. שהתורה ניתנה למ' יום שנ' כי לוית חן הם לראשך ודרז"ל לוית חן וכתיב באליהו ואלישע ויהי הם הלוך ודבר ואחז"ל דברו בתורה וכתיב והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם והוליכו אליהו לשמים ולולי שדברו שניהם יחד בתורה היו שורפים אלישע : מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך. ר"ת מיל לבד. שיעור לויה אינו אלא מיל וזהו תחום שבת חבר לחבר : לשמרך בכל דרכיך . אמצעי תיבות שכר. המלוה יש לו שכר גדול כמו שדרז"ל לויה לחיים ולשלום ילך האורח. ולמפרע לויה. המלוה ילך וישוב לשלום וע"ז נאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב. לרחוק . זה האורח שהוא הולך למרחוק. ולקרוב זה המלוה שנשאר בקרוב העיר . כי מלאכיו יצוה לך . וקשה שאמר כאן כי מלאכיו יצוה לך ל' רבים ולמעלה אמר חונה מלאך ה' . חונה בל' יחיד . וי"ל דכאן איירי בשנים שזכותם רבה אינם לריכים אלא מלאך א' וכאן איירי באדם א' לכן לריך ב' מלאכים . ועוד י"ל כאן איירי בדרך ולעיל איירי בעיר ובבית שנ' חונה מלאך ה' בשעת חנייה ובעיר אין סכנה (רי"ן) : על כפים ישאונך כאלו על כפים ישאונך (ראב"ע). כפים לשון ענגים כמו כן על כפים כסה אור כלומר בנוכה כדי שלא הגוף באבן רגלך : ד"א ישאונך נשיאות כפים יתנו לך שאומרים יברכך יאר ישא מל' משאות (רי"ן) . ואז"ל דרשו ישאונך . מי גדול הנושא או הנישא הוי אומר נישא מכאן שמעלת הלדיק גדולה ממעלת המלאכים . ז"ל ס' יסוד הניקוד דף ע"ו ע"א כל וא"ו שאחרי ח"ג שיש בו נגינת טעם ואות או"י הנמשכת מן הת"ג השוא היא ללורך שורש או ללורך בימום הוא שוא נע כמו בפתי ישבאונך על כפים ישאונך עכ"ל : **על שחל** . הוא הארי הזקן ושחל אותיות חלש כל הרואהו בדרך נעשה חלש ונופל לפניו : ופתן. מין נחש רע. על שחל ופתן ר"ת עשו פי' תתגבר במלכות עשו : כפיר . ארי קטן וכל הרואהו כופר בחייו מכח היראה (שם) : חשק . ל' חשקה נפשו ורמז כאן סוד התפלה שלריך האדם לכוין מאד בנקודות השם. חשק ר"ת חולם שבא קמץ (שם) : אשגבהו. לשון רוממות (רד"ק) : כי ידע שמי . יזכיר שמי לא נאמר אלא ידע שחייב אדם לידע כח שמו ית' ופעולותיו כדי שיוכל להשיגו ואח"כ יקראני ואענהו וע"ז אחז"ל מפני מה ישראל מתפללים ואינם נענים מפני שאינם יודעים להתפלל בשם (שם ועיין רד"ק) : אחלצהו. ל' הולאה מן יחלץ עני בעניו (רי"ן וע' רד"ק שורש חלץ) : אכבדהו . ל' כי מכבדי אכבד : אורך

ימים

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיהֹוָה שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יְהֹוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַיהֹוָה כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַיהֹוָה בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהֹוָה: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְהֹוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְהֹוָה שֹׁמְרֶךָ יְהֹוָה צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְהֹוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ: יְהֹוָה יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

שיר

ימים. וזו בשה"כ בגא' בו והארכת ימים (ר"ן): ואראהו בישועתי. זהו בזמן התחייה עיין רד"ק ואין בזה המזמור אות זיי"ן כי האומרו בכל יום ניצול מכלי זיי"ן וא"ל לכלי זיין. והכפולים אורך ימים ישלה מניינו ק"ל תיבות עיין בס' תפלה דמילתי שבת שם כתבנו מזה: **מזמור** שירו לה'. כתיב וישרנה הפרות בדרך ודרז"ל מלמד שהיו אומרות שירה. ומה שירה היו אומרות מזמור שירו לה' שיר חדש עיין ז' תרומה וא"י ושאר המזמור כבר פירשתי לעיל במזמורי הקבלת שבת: **שיר** למעלות. בז' לא נזכרו מזמורים אלו אבל כוונתינו על סוד הכלה הנקנית בשלבים מעלות כמ"ש בתיקונים י"ג וכולם נדרשים על הכלה עיין את"י בארך דף פ"ג ע"ב וכבר פירשתי המזמור בערבית דחול: למעלו' בלמ"ד למעלו' העולו' לצדיקים לעת"ל מתחת עץ החיים לכסא הכבוד דתניא בספרי שיר המעלות אין כתיב כאן אלא שיר למעלות שיר למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעת"ל (רש"י). והאב"ע פי' נושא פיוט תחלתו למעלו' ורד"ק כ' בא למ"ד במקום ה"א הדעת וכן אשר למלך נתון על ידו כמו אשר המלך וכו': אשא עיני. מנהג כל שהוא במצור לשאת עיני אולי יבאו לו עוזרים להרחיק האויב (ראב"ע): אל ההרים. אלו האבות כך דרז"ל: למוט. שם. ואל כמו לא. כלומר לא ימוט רגלך בלכתך ברחובות העיר (ראב"ע): אל ינום שומרך. כי בהיותנו בגלות דומה ליהן כאלו לא יראה בענינו כמ"ש עורה למה תישן ה': לא ינום. התנומה. אינה חזקה כמו השינה רק היא מעט מעט. ואמר לא ינום כ"ש שלא יישן כי הוא שומר ישראל בכל עת אפי' בגלות (רד"ק): שומר ישראל. הוא יעקב אבינו דכתיב ביה ובמרחק בכל אשר תלך וזאת היה ישן (ראב"ע): ה' שומרך. מהלך ומכל חולי: יומם השמש לא יככה. כי השמש חזק בנו החום שלה והירח בלילה תוסיף לחה מולדת חלאים (שם): מכל רע. שיקרה לאדם מחוץ ומפנים. ישמר לאתך. בלאתך למלחמה (שם) וע"ל בפי' תפלת ערבית דחול: **וישׁ** בשבת זה ו' פעמים ל' שמירה כנגד ו' קליות סוד השם הגדול (עיין ח"י): **שמחתי** באומרים לי. שמעתי בני אדם באומרים מתי ימות אותו זקן וימלוך שלמה בנו ויבנה בהמ"ק ונעלה לרגל ואני שמח (רש"י): עומדות היו רגלינו. במלחמה בכל מקום בשביל שערי ירושלים שעוסקים בהם בתורה (שם): ירושלים הבנויה. הבנויה שלמה בני בהמ"ק בתוכה אשר בנויה בשכינה ומקדש וארון ומזבח (שם): כעיר שחוברה

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָםִ: יְרוּשָׁלַםִ הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו: שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָםִ יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: חָנֵּנוּ יְהוָה חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ:

אזי

לה. כעיר שדומין כמו זו לזו שנ' אל המנוחה ואל הנחלה. מנוחה. זו שילה. נחלה. זו ירושלם. ורבותינו אמרו יש ירושלם בנויה בשמים ועתידה ירושלם של מטה להיות כמותה: ששם עלו שבטים. אשר שם השבטים עלו שבטים כשעלו ממצרים ונקבע המשכן בתוכה (שם). ומה"ר רוטשניי"ש ז"ל פירש כעיר שחוברה לה יחדו כלומר שנתחברו ונמצאו בתוכה כל פירות וסגולות שבעולם משום שהשתיתו של עולם כאחז"ל שהיה שלמה או' גיד זה הולך לכוש וזורע בו פלפלין וכו' ואמרו בגמ' חוץ מפירות גינוסר וחמי טבריא שלא היו מצויים בירושלם והטעם אמרו שם בגמ' כדי שלא יהו עולי רגלים אומרים אלו לא עלינו אלא לאכול פירו' גינוסר בירושלם ולחם בחמי טבריא די וכו' לז"א ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה ונתאספו יחד סגולו' ופירות שבעולם יחדו. ותקשה ולמה אין פירות גינוסר וחמי טבריא בירושל'. ויהי כמשיב לפי ששם עלו שבטי' שבטי יה ויהיו אומרי' אלו לא עלינו וכו' ונמצא עלייה שלא לשמה והפסיק עצמו זה מתרץ תירוץ הגמ': שבטי יה. שהיא עדו' לישראל ולפי שהאומו' היו מליזי' אחריהם שהיאו ממצרי' ואומרי' עליה' שהם ממזרי' אם בגופן שלטו מצריים בנשותיהן לא כל שכן אמר הקב"ה אני מעיד עליהם שהם בני אבותיה' הטיל שמו עליהם הראובני והשמעוני הוסיף עליהם אותיות השם ה' מכאן וי' מכאן נמצא השם הזה יה עדות לישראל (רש"י). ומה שלא נספר השם כסדרו בשמות השבטים יו"ד ואח"כ ה"א היינו לפי שהשם נקבע בשם מבני שמות אותם שם הוי"ה ה"א ותותם אדנ"י יו"ד עיין באורך בס' אור החיים פ' פנחס: כי שמה ישבו. כי גם בירושלם סנהדרי גדולה ויושבו שם כסאות לשפוט בהם את העכו"ם וכסאות מלוכה לבית דוד (שם): שאלו שלום ירושלם. ואמרו לה ישליו אוהביך ויהיה שלום בחילך (שם). בחילך. הוא הסובב מחוץ לחומה: בארמנותיך לפנים מן החומה (רא"ב"ע): למען. ישראל אחי ורעי: אדברה נא אני יד המלך שלום בך (שם): היושבי. יו"ד יתירה: הלעג. לעג הגוים השאננים שבענו: הבוז. שביזו את גאון הגוים היא ירושלם: לגאיונים. כתיב חד וקרי תרין:

בחרות אפם בנו. כשחרה אפם בנו. בחרות. כמו בשבות: נחלה. ל' חולי (רש"י). אולי היה קורא נחלה מלרע שאם היא מלעיל יספק הפירוש ל' נחל לא ל' חולי וכ"ה בשת"י יד) ורוב ספרי הדפוס מלעיל וכ"ה במסורה בפ' משטי נחלה תרין מלעיל ותברו נחלה מלרע וכ"כ רא"ב"ע ורד"ק

אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ: אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: בָּרוּךְ יְהוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה: שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים

יעקב

ורד"ק בפירוש: הזדונים. בזדון וברשע (רד"ק). ונפשנו נמלטה מהם כצפור אשר נמלטה מפח יוקשים (רש"י): **הללויה** הללו את שם ה'. תחלה ואח"כ הללו עבדי ה' לסמיכות הבא אחריו שעומדים בבית ה' (רד"ק). ובמזמור קי"ג דהלל בהיפך ושם כתבנו טעמו: הללו את שם ה'. הללו עבדי ה'. שעומדים בבית ה'. יסד הכה ג' פעמים נגד ג' מלכיות שעבדו בישראל והנו ניצלנו מהם ועלינו להללו ולשבחו ומלכו' רביעי' אנו עכשיו בגלו' וכשנגאל ממנו ג"כ עלינו להודות בה' וענתה כימי נעורים וכיום עלותה מארץ מצרים זהו הש' אז ישיר שר לא נאמר אלא ישיר לעתיד (רי"ץ): שעומדים בבית ה'. אלו הכהנים שהיו תמיד בהיכל ועזרה ועומדים לשרת להקב"ה הש' לעמוד לשרת בשם ה': בחצרות בית אלהינו. אלו הם ישראל שהיו רחוקים מהיכל ועזרה: **הללויה** זה רחוק מן ג' הראשונים ומורה על מלכות אדם שהוא שקול כנגד כלם: לשמו כי נעים. ס"ת יום. ור"ת נימ' מאה רמז לק' ברכות בכל יום: כי יעקב בחר לו יה. אמר אתם ראוים להללו על כל עם כי אתכם בחר מכל העמים (רד"ק): לסגולתו בגא' והייתם לי סגולה: נשיאים. הם העננים הבואנים מים מאוקינוס שהוא מקצה הארץ ונקראו נשיאים שעושים לבריות נשאים וצעירים אלו מאלו בתבואה ופירות ולכך סמך כאן בימים וכל תהומות שהגשמים באים מים ומתהום (שם): ברקים. הם זהורי הרקיע המבריקים ומאירים לפני המטר (רש"י). וז"ל מהרי"ץ הברקים מפזרים העננים ומתערבים עם העפר ונעשי' ארץ שנ' כי לשלג יאמר הוא ארץ וזה טוב לארץ לגדל ולהצמיח ע"כ: מוצא רוח מאוצרותיו. שנ' מן החדר תבא סופה וממזרים קרה. וי"א וממזרים אותיות מיו"ב רמ"ז אחת לרמ"י שנה הקב"ה מוציא הרוח הגדול שעוקר אילנות ומפיל הבתים (שם). מוצא כמו מוציא (רד"ק). וז"ל רש"י מוצא רוח ל' מציאה כלו' אוצרות תיקן לרוח ושם הם מצויים לו לשלחם במשלחתו: שהכה בכורי מצרים. סמך מפלת מצרים לרוח כי נס מכתם היה ברוח שנ' ויהפך ה' רוח ים חזק מאד ושם נהג רוח קדים. נפשת בתוכך כשמו יש (רי"ץ): מאדם עד בהמה. כי היו עובדים לבהמה (שם): בתוככי. כמו בתוך והאיש בתוככי במקרא כאן ובהלל הגדול ולא אמר בתוך רמז יש בו. כ"י עולה ל' שהכל מכה שימשה חדש. ג' חלקי החדש היה משה מתרה בהם ורביע החדש שלטה המכה ובהג רמז למלכות בית דוד שהוא בל' מעלות כמנין יהודה שעולה ל' וכל מלכי יהודה מלכותם היתה בירושלים (שם): שהכה גוים רבים. ס"ת המם שנ' והמם מהומה גדולה: לסיחון. שקל סיחון ועוג כנגד כל מלכי כנען שגבורים היו: נחלה לישראל עמו. ובהלל כתוב עבדו וסימנם ברב עם הדרת מלך (רי"ץ). והרד"א ה' כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם ע"כ. וכאן איירי לאחר מה"ת שנעשי' לו לעם קדש. ודהלל מיירי קודם מה"ת שעדיין היינו חשובים כעבדים: ה' שמך לעולם. בגדולתך ובממשלתך אז. כן הוא גם עתה והיכולת בידך לדון ולנקום נקמתינו (רש"י). וז"ל הרי"ץ ה' שמך לעולם הה"ד זה שמי לעולם וא"ת מה חדש לנו בזה וי"ל דכאן פירש לשון התורה באיזה שם מיירי ואמר כאן דמיירי בשם בן ד' אותיות. ז"ס גי' י"ב כי שם הוי"ה עולה לי"ב צירופים וכולם מורים על הויתו (רי"ץ): כי ידין ה' עמו. אעפ"י שהנחלה בנתת לנו היא ביד אחרים ושם בגלות לא יש'

כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי
יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל אֱלֹהִים: כֹּל
אֲשֶׁר חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים
וְכָל תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים
לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי
מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמֹפְתִים
בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה
גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן:
וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְהוָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי יָדִין יְהוָה
עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם
וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ
רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ
בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְהוָה בֵּית אַהֲרֹן
בָּרְכוּ אֶת יְהוָה: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת יְהוָה יִרְאֵי
יְהוָה בָּרְכוּ אֶת יְהוָה: בָּרוּךְ יְהוָה מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן
יְרוּשָׁלָםִ הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּל"ח:

זה לעולם כי ישא זמן שהאל ישפוט משפטם מאויביהם (רד"ק ורש"י). והרי"ן פי' כי כשיעשה נקמה באומות אזי יהיה שמו משובח לעולם כי אז יהיה השם שלם והכסא שלם: יתנחם. ישוב מחשבה אחרת להטיב לנו ולא כמו שעשה עמנו בגלותינו: עצבי הגוים. אלו ע"ז שנ' ויעזבו שם את עצביהם וקראם כן דרך בזיון שאין בהם תועלת רק עצבון הנפש (ראב"ע). ולפי שדיבר לעיל בשבח וגדולת המקום ב"ה הולך לספר בגנות ע"ז (רי"ן): פה להם. עינים להם. אזני' להם. אף להם. ד' מיני גנאי כי אינם שולטים כלל בד' ראשי איברים אלו וכ"ש שאינם שולטים בד' רוחות (שם): בית אהרן בית הלוי. כי אז נבדלו אלו לאחר מעשה העגל (שם): יראי ה'. אלו הגרים ויש כאן ה' ברכו נגד ה' חומשי תורה שאנו חייבים לברך עליה לפניה ולאחריה (שם): ברכו את ה'. ענין תהלה וכן הוא ענין ברכת הנבראים (רד"ק):

הודו לה' כו"ח. כ"ו כי לעולם חסדו כנגד כ"ו דורות שמאדם ועד מת"ת שלא היה להם זכו' תורה להעמיד' בו וזן אותם הקב"ה בחסדו כך דרז"ל ונגד הוי"ה שעולה בגימ' כ"ו (רי"ן). והטעם כי לא היתה בבני אדם תורה בזון אותם כדתנן אם אין תורה אין קמח ואעפ"כ זן אותם בחסדו ואע"פ שהתורה ניתנה לישראל לבדם כל העול' הוא עומד בשביל ישראל שקיבלו התורה כמארז"ל יום הששי וכו' כולם היו תלוים ועומדים עד יום הששי' בסיון שניתנה בו תורה (רד"א). וכ' האר"י לכוין בכל אחד מהם המלאך האומרו ברקיע והם על סדר הא"ב והם נזכרים בספר הרוקח וספרים אחרים (חמ"י פ"ג ע"ב). אבריהם

לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

הנוהגים ואומרים ויכלו וכו׳ עד לעשות:

ישראל רגילים לומר כל השבח בתחלתו הזה ואין מי שיתחיל כידם מה שאין מלאך ושרף יכול לאמרו כולו יחד כי אם כל אחד אומר שיר אחד בתורכה עליו: **הודו לה׳** כי טוב כל״ח. אדם שבא לחבירו יום א׳ מאכילו מעדנים וכל יום ויום פוחת והולך אבל הקב״ה לעולם חסדו עם כל בשר כל יום ויום ונמצא יש בפסוק זה ז׳ תיבות כנגד ז׳ ימי השבוע (רי״ן): לעושה נפלאות גדולות לבדו. שהאדון לא נברא מלאך שהשתתף לנפלאות הללו השמים והארץ השמש והירח (רש״י). ורז״ל דרשו לבדו שאין בעל הנס מכיר בנסו כי הקב״ה עושה לאדם טובה בעל כרחו ושבור פתוח לרעה ואינו כי אם לטובה כמעשה בבני פוחרים וכו׳ ונשברה רגלו וכו׳ (רי״ן). וי״מ אין בעל הנס זה הקב״ה בטובה כאלו אינו מכיר בנס שטובה לאדם שכוונה שאין הקב״ה מחזיק לנס כדי שלא לנכות מזכיותיו של אותו אדם: השמים בתבונה. שנ׳ כונן שמים בתבונה (רי״ן): לרוקע. ל׳ וירקעו את פחי הזהב שעשה הארץ רחבה וטוח להילוך בני אדם: בבכוריה׳. בכורי מצרים לא נאמר אלא בבכוריהם כששמעו הבכורים גזרת מכה שאמר ומת כל בכור נתאספו ונתקבצו יחד וקיבלו חיילות הרבה והלכו אצל אבותיהם וא״ל אתם רואים שנתקיים כל מה שאמר משה אם אין אתם משלחים היהודים אנו מתים והשיבו להם אבותם כל א׳ ממנו יש לו ד׳ או ה׳ בנים. אם נשלח ישראל מי יעשה מלאכתנו אם ימות בכור ישארו לנו ג׳ או ד׳ וישארו עבדינו. הלכו אצל פרעה שהוא בכור ספרו לו המאורע והשיב להם שוטים ומת כל בכור מקויים על היהודים שלהם כולם בכורים שנ׳ בני בכורי ישראל. ומת כל בכור שאמר מכה בנים שכולם בכורים משמע ושמעו שלא הועיל להם הלכו והרגו אבותיהם ס׳ רבוא (הרי״ן): לגזרים. לי״ב קרעים נגד י״ב שבטים כי כל שבט היה לו דרך בפני עצמו. ד״א לגזרים. לגזורים אלו ישראל שהם מולים שבזכות המילה נבקע הים וזהו ונתן אהלם לנחלה היינו מ״ל בזכות המילה נתן להם ג״כ הארץ שנ׳ זאת בריתי וכו׳ וכתיב ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (רי״ן): מלכים גדולים. כאן מנה ל״א מלכים והשוה להם פרעה וחילו ומכה מצרים למלכים אדירים קשים מהם שקול סיחון ועוג כנגד כולם כל אחד לעצמו וכן פירש לעיל לסיחון מלך האמורי ולעוג וכו׳ (רש״י): שבשפלנו זכר לנו. במצרים זכר לנו (שם): ויפרקנו. ויפרק מתורגם ופרק וכו׳ ונקט ל׳ פריקה כי הקב״ה הוציאנו בכחו מהם כאדם הפורק דבר בכח כמ״ש פרקו נזמי הזהב שנאמר או הנסה אלהים לבוא לקחת

רי״ן

המנהגים בחול לילך לב"ה מעוטפים בטלית ותפלין. גם בשבת יהדרו לילך מעוטפים בציצית שלא לאבד כל סגולית הנז' בזו' שלח לך ופ' ואתחנן יע"ש: וטעם שאין תפלין בשבת ויו"ט מפני שהם עצמם אות ואם ינית בהם אות אחר היה זלזול לאות שלהם ויש בזה פלאות בסוד הדבר להאר"י עיין חמ"י דף פ"א ע"א: וכל אדם יהא זריז וזע וחרד מקדושת השבת בשבת יותר מבחול שלא לשיח שם בשום דבר כי אם בשבחא דצלותא כי הקדושה היא בגבורה רבה שם יותר מאד משאר ימים וחיוב זה מוטל על רבני הקהל להודיע לעם חומר הדבר וכ"ש אם ישיח שיחת חולין כי הוא כמחלל שבת (שם ע"ב) ועיין ג"כ בס' דעת חכמה פ"ה: וראוי להם להתקן תקנות בקנסות על זה (חמ"י שם וס' דע"ח פ"א): ופותח הש"צ בקול ששונים בצהלה ושמחה. אדון העולמים וכו' עד ברכת התורה ואומרים אחריה פרשת התמיד ואחריה

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות: ואח"כ פ' ברכת כהנים ואלו דברים וכו' ויעמיד ויתעטף ויברך על הציצית ומזמין א' מחשיבי הקהל לעמוד לשרת בשם ה' ביוצר דשבת ועמידה כדי שהש"ץ יכין עצמו לסדר דברי תפלתו וגם שלא יצטרכו הקהל לעמוד בשתיקה אחר ישתבח וגם שלא יצטרך להפסיק ח"ו לקרוא לא' מהקהל לפרוס על שמע ואומר המהולל וכו' ברוך שאמר וכו' כמו שאומר בחול ומתחילים הקהל במזמור שיר ליום השבת וכו' עד צורי ולא עולתה בו ככתוב בריש סדר מעריב דלילי שבת ואח"כ יהי כבוד ה' לעולם עד סוף הסדר. ועומד ש"ץ ואומר אני ה' וארפא וכו' עד לישועתך קויתי ה' ואומר בנועם נשמת:

נשמת

(רי"ז): נותן לחם. ס"ת א"ן שכם ניזונו בו (שם). ולכך נק' הלל הגדול שהקב"ה יושב על כסאו ומחלק מזון לכל בריותיו שנ' נותן לחם לכל בשר (שם). ומזמור זה יש בו ג' הודו שסמוכים זה לזה רומזים לג' מלכיות שקצרה ממשלתם ונלחמו על ישראל. והודו ד' בסוף רומז לגלות אדום שהקשה כנגד כלם ועתידין אנו להודות עליה כשנגאלין ממנה: הודו לאל השמים. לכ"ע (מהר"ין):

הטעם שאומרי' בשבת פסוקי קרבן שבת משא"כ בר"ח וי"ט לפי שבשבת אין מוציאין ס"ת שני למוסף כיון שאין בה רק ב' פסוקים ואין קריאה פחות מג' משא"כ בר"ח וי"ט שמוציאין ס"ת. ורבי' סעדיה כתב שאין לאמרם לפי שאין לומר של מוסף בתפלת שחרית וכ"כ הא"י. ובעל המנהגות כתב ובספרד נהגו לאמרם וכ"כ רב עמרם (רד"א). וכ"ה מנהגינו לאמרם. וביום השבת לא נאמר בבקר אלא וביום שלא היו הכהנים משכימים כ"כ שלא לבטל השינה. שבת נוטריקון שינה בשבת תענוג (רי"ז). וי"ל למה לא כתיב בקרבן שבת לכפר וי"ל כי השבת עצמו מכפר (שם וע"ש): ומזמין א' מחשובי הקהל. במדינתינו לא נהגו לקבוע ש"ל קבוע אפי' בשבת כי אם מי שרגיל לקרות ובקי שמעמידין אותו וחבירו בשבת שנייה

כי כל היודעים ורגילים לעבור והטעם שמעתי מרבותי נ"ע לפי שאלינו שמרע"ה נתפלל על שבט יהודה שמע ה' קול תפלתו כדכתי' שמע ה' קול יהודה וכן היה כדכתיב ויזעק יהושפט וה' עזרו כדאי' בדרז"ל וי"א כי גם שמעון יצא' ברכתו ברמז בברכתו של יהודה דכתי' שמע ה' קול יהודה. נמצ' א"כ דשני שבטים אלו מסוגלים יות' לקבל תפלתם ומי יודע איזהו משבט הזה או זולתו ע"כ: נהגו לעמוד ש"ל זה אחר זה שאולי א' מהם מאותו השבט היותר מקובל ואם כולם כא' טובים: עוד שמעתי ע"פ מש"ה שמביא הירוש' בתעניות מהם ה"א כי לא המדרש הוא העיקר כי יש בני אדם לא רוח בינה בהם לב בתורה ואפי' הכי יש אתם איזה מצות שהם זהירים כ"כ כל ימיהם ובזה הם רצויים לפניו ית' וא"כ כל מן דין שמוכו לנא יתקרבין כל גדולי הקהל בזה אחר זה לעמוד לשרת לפני ה': כי מי יודע מה מצוה יתירה זהיר בה איזה הוא יותר מאחרים. עוד נ"ל טעם שעושים זה לחיבוב מצוה כדי שבכל א' יזכה גם הוא.

וטעם

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ
וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם אֶת
זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד. לְדוֹר וָדוֹר מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם
אַתָּה הוּא הָאֵל וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים. וְאֵין לָנוּ
מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה אֶלָּא
אתה

ומ״מ זה יש לו ג״כ סמוכות כמו א״ח הג׳ ר״ה סי׳ תקפ״ה ע״ש: **ש״צ** המנגן בתפלתו מעלה השכינה לפני המלך העליון מקושרת בז׳ רקיעים המכוונות לה ע״י התחתונים ובמה תלאים יגמות עולות עמה וכו׳ עיין מעבר יבק דף צ״ז ע״א ופ״ים ולכן מנהג כל ישראל לנגן כפה בבתי כנסיותיהן בשבתות וי״ט ומני הייתוד ע״ש: טו) **ברוך** שאמר. ולא יוסיף ולא יגרע מנוסח דחול כלום דלא כאותם שמוסיפין להזכיר שבת או י״ט תוך הברכה ועיין ס׳ תמ״י דף פ״ג ע״ג: **ואחר** הזמירו׳ אומר רפאני וכו׳ ויזהר שלא לומר פום רבות מאותן הרבויות אשר נדפסו לומר לנשמת או לקדיש וכל הפוסקים קראו תיגר על זה והיית רק פסו״ק בסדר התפלה אשר יסדו אנשי כנה״ג לבד ודי לך בהערה קטנה זאת כאן ולקתן בסדר ר״ה יבוא הדבר בארוכה בעזר הצור ב״ה וגם הג׳ תמ״י דף פ״ג ע״ד קרא ערער על זה. **ואומר** בנועם. וז״ל תמ״י פ״ד ע״ד וצריך לומר נשמת בנועם קולות בשירה וזמרה כי הוא מהולל בתושבחות וביקרא כל תיבה קריאה תמה בלא תתחלף באחרת ולא נקודה בנקודה אחרת עכ״ל מעשה על זה: **וטעם** שתיקנו נשמת בשבת וי״ט הוא ע״ש תוספת נשמה יתירה שניתוסף בשבת עיין זו׳ פ׳ ויקרא דף ר״ה ע״ב ועיין בתיקונים ובר״מ פ׳ פנחס ובחסד לאברהם עין הקורא נהר מ״ט ובסי׳ רע״ח פ״ע באורך וז״ל הי׳ כ״ח פ׳ תבא דף קי״ד ע״ג נפש יתירה בגיל שבת ונשמה יתירה בבקר ורוח יתירה בערב לעת מנחה וזהו נשמת כל חי שאנו אומרים בבקר ע״ש הנשמה יתירה וכו׳ ע״ש: **קבלה** מר״י החסיד בשבת זה מסוגל על כל צרה שלא תבא לקבל האדם על עצמו שבבינלל מתנה לומר נשמת בתודה וקול זמרה בשני עברה וכו׳ נפלו וניצולו רבים והוא בדוק ומנוסה (תמ״י דף כ״ה ע״ב): **טעה** והתחיל ישתבח ולא אמר נשמת אין מחזירין אותו (בס׳ ב׳ הפוסקים):

נשמת כל חי. שמעתי שמעון הגדול בן פזי יסדו וי״א רשב״י יסדו בהיותו במערה ונתפלל על מזונו והקב״ה הכין לו עץ חרובין ומעיין א׳ וזהו נרמז ובתנו ומתלאים רעים שכל גופו נעשה קמטים עד שהעלה תלודה כדאי׳ פ׳ במה מדליקין. ומכאן ראיה כ״ל ח״י גימ׳ חכם שחכם גדול שהיה משתבח בעצמו שהוא ובנו ר״א מאותם שמובטחים לעה״ב ודי לכל העולם לימוד תורתם כי תורתם אומנתם. שאמר לבנו בני די לעולם אני ואתה (רי״ן): ועיין בס׳ יד כל בו: **נשמת** כל חי. אלו הצדיקים שאפי׳ במיתתם קרויים חיים הם מברכים לשי״ת. כ״ל ח״י ר״ת כח כי יש לאדם כח ונשמה יתירה בשבת לאכול ולשתות (בס): תברך את שמך ה׳. ע״ש כל הנשמה תהלל יה (רד״א): ורוח כל בשר. הם ג״כ לדיקים שיש להם לב נשר להבין ולהשכיל ולא הרשעים שיש להם לב אבן (רי״ן): מן העולם וכו׳ כמד׳ תלים מן עלמא דלא הוינן ביה עד עלמא דאתן ביה (רד״א): אתה הוא האל. ע״ש ואתה הוא ושנותיך לא יתמו: בכל עת צרה וצוקה. ע״ש ותצילם ברחמיך רבות עתים: פודה ומציל מפרנס ומרחם. ארבעה לשונות נגד ד׳ מלכיות שעזרנו השי״ת מהם (רי״ן). הכא בספרי׳ דילן וגם בס׳ הרמב״ם ל״ג אלהי הראשונים והאחרונים ומצאתי להרי״ן וז״ל שמעתי כי אלהי הראשונים והאחרונים אינו מתקנת אנשי כנה״ג אלא שניתקן מקרוב ע״י מעשה שהיה א׳ שהומר חימד זוגה א׳ ונתרצים לו וכו׳ שינאים הרבה ליהודים ומרוב שנאתם נתיעצו יחד להמית בן הזוגה ולהעליל על היהודים לומר שהם הרגיהו וכך עשו והיה שם הרמב״ן ז״ל ואמר למלך אדוני אני אודיעך הדבר על אמתתו והיה כהגר

שהקבלו

אַתָּה: פּוֹדֶה וּמַצִּיל מְפַרְנֵס וּמְרַחֵם אֱלוֹהַּ כָּל הַבְּרִיּוֹת אֲדוֹן הַתּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל בְּתוֹשְׁבָּחוֹת הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים רַבִּים. וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן. הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים. הַמֵּקִיץ רְדוּמִים וְסוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּלְךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים: וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי הָרָקִיעַ

ועינינו

התקבצו כל הגוים להרוג שונאיהם של ישראל ויאמר השכיבו את הנער על זאת המטה ועשה מה שעשה עד שעמד הנער על רגליו ודיבר וישאל לו מי הרגך ויגד הדבר כמו שהיה. כראות המלך כך תמה תמיהה גדולה ויחלה פני הרמב"ן להניח אותו בחיים ויאמר לו שאין לו כח לעשות זה הדבר וכראות האחרונים ככה עמדו ותיקנו אלהי הראשונים על אותו מעשה עכ"ל: **הנה** נר' לך שתוספת זה אינו מיסוד אנשי כנה"ג גם בס' הזו' וא"י לא נזכר והנו דלא לוסיף עלה: **בחסד**. בזכות התורה דכתיב ותורת חסד על לשונה (רי"ן): **וה'** אלהים אמת לא ינום. ה"ג ע"פ וה' אלהים אמת ול"ג עד וכן מצאתי להרי"ן וז"ל אין נוסף עד אלא כנוסחא דדויד דלא אמר עד אלא הנה לא ינום ולא יישן כי עד הוא שם תואר ואינו מן הכבוד לתאר להקב"ה תואר חיובי כי יתחייב ריבוי ובשי"ת לא יהיה ריבוי כלל ח"ו ואין לאמרו ע"פ ובס' בית תפלה: **ובריותיו** ברחמים. הרב בי"ת הקשה ביאור הלשון מהקודם ועוד איך לא ברא הכל בחסד שהוא גדול מרחמים ולכך פי' המנהיג עולמו בחסד הם עולם המלאכי' ולכך אמר עולמו בוי"ו הכינוי ואמר אמנם בחסד לפי שא"צ למדת הדין שאינם חוטאים אבל באנשי עולם השפל שיש בהם יצה"ר אמר ובריותיו ברחמים כי הרחמים מעורב בו דין וצריך לדון הבריות על מעשיהם ולפי שמדת הדין לא היה העולם יכול להתקיים ע"כ שיתף בו מדת הרחמים כמז"ל על פ' ביום עשות ה' אלהים ע"כ: המעורר ישנים. כי כשאדם מקיץ משנתו יראה חסדו ית' עמו כי כמה ישנו כשהם חיים והקיץ הבקר כשהם מתים. ואמר ישנים על השינה הטבעית: המקיץ נרדמים. זהו שינה של פתאום שנ' כי תרדמת אלהים נפלה עליהם (רי"ן): רדומים. ה"ג וז"ל הגלנו כ' הרא"ש המגיה נרדמים איני יודע למה כי רדומים יתכן לומר. וכן נהגו לומר וג"ל כי שם בנימין צעיר רודם פי' שם מן רדם עכ"ל:

ואילו פינו וכו'. ז"ל תמ"י ד"פ ע"ב למעלה יש שר א' והוא בכסא שיש לו אלף פיות ובכל פה אלף לשונות ובכל לשון ולשון נותן רנות ושבחים לקונו ובס' ברית המנוחה ביאר כמה שרים עליונים באותם שמה רון והטעם שהם ממונים על הרנה והשיר והשבח וע"ז תיקנו לומר בתפלת שבת ואלו פינו מלא שירה כים ולשוננו וכו' שהים העליון הוא מבורר שירה כמ"ש למען יזמרך כבוד ולא ידום עכ"ל וכ"כ בר"ח שער האהבה פ"י דף קל"ד ע"ב עוד כ' וגליו הם רוחות הכסא שבו שמעוררים הנה ג"כ יע"ש: כמרחבי הרקיע. תה' ויוציאני למרחב ובמס' חגיגה הרקיע היה מרחיב עצמו והולך עד שא"ל הקב"ה די וכ"פ הרד"א: ועינינו מאירות. ע"ש האירה עיני (רד"א). ובס' בי"ת פי' ואלו פינו מלא שירה כים. הקרקע שתחת המים נק' ים כמ"ש כמים לים מכסים ופי' כי אפי' היה פינו מלא שירה כמו שהקרקע אשר עליו המים הנק' ים מלא מים אין אנו מספיקים וכו' ואמר שירה לפי שמלות השבח אינם נאמרים בו ית' רק דרך דמיון וכו': ולשוננו רנה. פי' אפי' שיהיה לשוננו רנה תמיד לשי"ת כמו שהוא המון גלי הים תמידיי אין אנו וכו' ואמר רנה כי היא פעולה אשר כשמנגנים תעלה הנפש אל המושכלות כענין והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים: ועינינו וגו'. אפי' שיהיו עינינו כ"כ מאירות כשמש וכירח לשנואה הנפלאות שאתה עושה תמיד עם הכל:

כנשרי

וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת בָּאַיָּלוֹת. אֵין אֲנוּ מַסְפִּיקִין לְהוֹדוֹת לְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ עַל אַחַת מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרוֹב רִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ. מִלְּפָנִים מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ וּמֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָאִים רָעִים רַבִּים דִּלִּיתָנוּ מַלְכֵּנוּ: וְעַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ. עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּתוֹךְ פִּינוּ הֵן הֵן יוֹדוּ

לך

כנשרי שמים. פי' אפילו שיהיו ידינו פרושות ככנפי הנשר שהגביה יותר מכל העופות ומגביה עוף בשמים וממקום גבוה נראה כל הנסים שהקב"ה עושה עם הכל: ורגלינו קלות. אמר כן לפי שאפי' שנהיה במקום גבוה לא נראה כל הנסי' אשר הוא ית' עושה לפי שהארץ כדוריית והם מטה ממנה לז"א ורגלינו קלות שנוכל ללכת בכל מקום מהארץ אפי' בצד שהוא למטה ממנו כדי לראות הנסים אשר אתה עושה אף לאנשי' אשר למטה מהארץ כזאת אשר אנו עליה אפי' הכי אין אנו מספיקי' וכו' עכ"ה: כאילות. שהאילות קלות לרוץ (רד"א): מספיקין. ע"ש אם יספוק עפר שומרון ורז"ל נשתמשו בזה הלשון הרבה (שם): רבי. דגשות הבית לחסרון הכפל כמו רבבי (שם). והרי"ש בחיר"ק: שעשית עמנו ועם אבותינו. כדאמרינן במכילתא אלהי אבי וארוממנו אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע לא על הנסים שעשית עמי אומר לפניך שבח וזמרה אלא אף על הנסים שעשית לאבותינו והולך ומפרש הטובות שעשה עמנו (שם): מלפנים ממצרים. תיבת מלפנים נמשכת למטה עם תיבת ממצרים שאם תהיה קשורה למעלה הוה משמע שמודה לו על העבר לבד. וא"ו כי ההודאה היא על העבר ועל ההוה וזהו שמסיים ועד הנה עזרונו וכו': ברעב זנתנו ובשבע כלכלתנו. הבית נקודה בשוא. וכ"ה בכל התפלות וכרובם גרסי ובשובע וכן גי' רמב"ם בס' התפלות והיא היא. וכ"כ מהר"י בשירי וכן ניקדו מהר"ר שלמה מגולי בפיוט כתר מלכות גם בדפוסים המוגהים המדקדקים כן שהכריחו בפירוש בס' כתר מלכות ע"ש והרד"א פי' וז"ל שנתת לנו ריוח בשנת השבע כדאמר ר' יוחנן נהירנא כד הוו ד' סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן מדלית איסר ושמון קורין ובשובע. והחכם ראב"ע פ' מקץ כ' כי האומר ובשובע טועה כי שובע הוא שם הפועל אבל שבע הוא שם כמו רעב עכ"ל והרי"ן כתב אפי' ברעב בשובע גדול כלכלתנו עכ"ל נראה דברים כגירסתינו נגד הרד"א. והר"ם לונזאנו שורר בזה וז"ל ברעב את מכלכלי לי ורועי ולא אחסר ותרחיב את גבולי. ופי' שם כלומר לא די שלא אחסר אלא גם תרחיב גבולי אפי' בהם ימי רעב והוא ע"ד ובימי רעבון ישבעו וכן אני אומר בנשמת ובשבע כלכלתנו בי"ת ובשבע נקודה בשוא כלו' ברעב לא די שזנתנו אלא שכלכלתנו בשובע עכ"ל בס' עבודת מקדש דף ס"ז ע"א ומזה תבין יופי ונועם גרסתנו ודו"ק: זנתנו כלכלתנו. ענין אחד הם תרגום ויכלכל יוסף וזן יוסף: ומחלאים רעים. ע"ש רבות רעות צדיק וע"ש כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות: דליתנו. רוממתנו כמו דליו שוקים (כלו' נגבהו) מפסח (משלי כ"ו) (בי"ת): שפלגת. חלקת בנו איברים הרבה מן כי בימיו נפלגה הארץ (שם): ולשון אשר שמת בתוך פינו. שלא יוכל השפה לדבר בלא הלשון שהשפה מוגבר והלשון מחתך הדיבור (רד"א): הן הן. הרד"א גורס הן הם ואמר כי הוא גי' מאה כמו לק' ברכות וגירסתינו הן הן בל' נקבה וקאי ארוח ונשמה שגם הם נקראים בל' נקבה: על רוב נסי פלאיך.

כמו

לְךָ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל רוֹב נִסֵּי פְלָאֶיךָ. כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תְשַׁבֵּחַ וְכָל עַיִן אֵלֶיךָ תְצַפֶּה וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ וְהַקְּרָבִים וְהַכְּלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: וְנֶאֱמַר רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ וּבִלְשׁוֹן כָּל חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְהַלָּל. וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִתְפָּאַר שִׁמְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים

לפניך

כמו על נסי פלאיך המרובים : לך יודה. ע"ש ופי יגיד תהלתך (רד"א) : לך תשבח. ע"ש ולשוני תהגה צדקתך : וכל עין אליך תצפה. ע"ש בקר אערך לך ואצפה והוא קרוב לענין תוחלת כי המיחל לאחר מביט אליו (בי"ת ב' הרד"ק) : וכל ברך לך תכרע . ע"ש כי לי תכרע כל ברך : וכל קומה לפניך תשתחוה היא מלות קומתו בפישוט ידים ורגלים (רד"א) וכמון בזה מוסיפי' ואומרים תשתחוה ותודה . והוא טעות ולא נמצא בשום ספר כי מה ענין הודאה אצל קומה ולא שייך ל' הודאה אלא בפה כענין שאמר בכאן כי כל פה לך יודה ולמה כפלו כאן וכבר תיאר לכל א' מה ששייך אליו. פה יודה. לשון תשבח. עין תצפה. ברך תכרע. קומה תשתחוה . לבבות ייראוך וכו' יו"ק וכן הג' בי' הגמ' ברכות גבי ברכת הגשמים ודו"ק : מגוזלו. הכא ל"ג שום עניים ולא שייך כאן בהפסוק שהביא אינו רק לומר שכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ולכך סמך לו רננו צדיקים בה' וקאי לא"ם לעיל כי כל פה לך יודה וכו' : כל עצמותי תאמרנה . לשון אמיר כשמנענע לכך נהגו לנענע בשעת התפלה (רי"ז) **בפי** . ישרים צדיקים חסידים קדושים ר"ת יצחק. תתרומם תתברך תתקדש תתהלל . אמצע התיבו' רבקה. י"א כי הטעם שחיבר זה היה שמו יצחק ושם אשתו רבקה ועשאו בסו' יצחק אבינו ורבקה אמינו כדי לשזכי' לנו זכותם (רד"א). והרי"ז כ' בפי' ג' שכבשו יצרם מזנו' וסימן בפי . בעז אצל רות. פלטי אצל מיכל. יוסף אשת פוטיפר. ויסדוהו בשבת כי אחז"ל אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע . פי' אם משביע האדם יצרו מתשמיש אז הוא רעב לכך ומתאוה לתשמיש ועונת ת"ח מלילי שבת ללילי שבת ויסדו זה לומר בשחרית כדי שיזכור כל ת"ח שקיים בלילי שבת מצות עונה כאלו ג' צדיקים שכבשו יצרם ויפרוש בחול מתשמיש כדי שלא יבטלו מה"ת ולכך יסדו ג"כ ברמז יצחק ורבקה כי יצחק התפלל על בנים צדיקים שנ' ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו שאמר כל בנים שאתה עתיד ליתן לי תן לי מן הצדקת הזו ובזכותו היו בנים זכרים ולכך יכוין כל המקיים מצות עונה זוכה לבנים זכרים צדיקים והגונים ע"כ. עוד כ' ברמז יצחק ורבקה לפי שבזה היום נתחבר יצחק שהוא גבורה ברבקה שהיא עטרת בייחוד ה' וזהו סוד שהיו הכהנים מדליקין אש אפי' בשבת בדוגמא עליונה וזהו סוד בעונת ת"ח בשבת לפי שהרצון של העולם העליון נמצא בכל העולמות והברכות הם נמצאים למעלה ולמטה וכו' ע"ש : **ובמקהלות**. ולפי שאמר תהלה בפי ישרים וכו' אמר כאן כי לא לבד הוא מהולל בפי ישרים וחסידים וכו' כי גם הוא מהולל בכל קהלות ישראל גדולים וקטנים אנשים ונשים כרמוז בתיבת בית ישראל . ומתחיל בוי"ו ומסיים בכ"ף שמיחך כ"ו ורמז לשם הוי"ה ב"ה כי השם השכינה על שומרי שבת שהשכרם כפול לעתיד שנ' אז תתענג על ה' וכו' וגם כ"ו פעמים כתיב שבת בתורה נגד כ"ו שמות השבת . כ"ד שבת ושנה לפניו ולאחריו להוסיף מחול על הקדש (רי"ז) : שכן חובת כל היצורים. ע"פ עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (רד"א) והם

ישראל

לפניך יהוה אלהינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולהדר על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך:

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה יהוה אלהינו שיר ושבח הלל וזמרה ברכות והודאות נצח וגבורה גדולה תהלה ותפארת עוז ומלכות וממשלה מעתה ועד עולם ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם מלך גדול התושבחות אל ההודאות אדון כל המעשים הבוחר בשירי זמרה חי העולמים. אמן: ואומר קדיש כבחול

יוצר של שבת

וכורע ואומר **ברכו את יהוה המבורך:** והקהל אומרים וגם הש"ץ עמהם **ברוך יהוה המבורך לעולם ועד:**

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם יוצר אור

ובורא

ישראל שיש להם צור' שהוא השכל שהוא הנפש אשר הם לפניך כלומר שהנפש חצובה מתחת כסא הכבוד ולזה לא אמר כל הנבראים (בי"ה) : להודות וכו'. ומזכיר כאן ז' מיני שבח כנגד ז' רקיעים (רד"א): **ודע** דהרד"א גרים ולקלס בתוך שבחי השי"ת כיון שיש לו ב' פירושים או ל' שבח או לשון לעג כמו ונערים יתקלסו כמו שהארכנו בזה בפירוש אגדתא דפסחא : **על כל** דברי שירות וכו'. של. פי' עם ר"ל צריך להודות לך עם כל דברי דוד עבדך כמו ויבאו האנשים על הנשים פי' עם הנשים (בי"ה) : שירות ותשבחות. הנ"ל להקדים שירות ותשבחות והוא ע"פ הזו' כמ"ש לעיל בפי' אתה וליב ע"ש : **הבא** בכל ספרינו ובספרי הרמב"ם ל"נ ובכן. כי מה נתחדש לנו עתה שיאמר ובכן ושלא השבח מתחיל מנשמת עד סופו. ונוסח ישתבח כבר פי' בתפלת החול : **יוצר דשבת.** דע כי לא נמצא נוסח זה בספרי הרמב"ם אמנם בתכאלי"ל ישנו ושמעתי כי בתכאלי"ל הקדמוניות ישנות נושנות ג"כ לא נמצא וכשגרת הרמב"ם. ומצאתי כתוב ע"ז מכתב יד מהר"ר שלמה תעזי נע"ג וז"ל ומה שאינו נמצא בסדורים שלנו ואפי' בספרי הרמב"ם ז"ל. דעבוד מרוב הטלטולים והגלות נשתכח. ורשב"י התנא האלהי הקדוש המקובל העיד בספרו הקדוש ס' הזוהר שהוא תיקון חכמי משנה וז"ל בס' הזו' בפ' תרומה הכי אתקינו חברייא ופי' סודו. ותקנו בו אלפא ביתא רבתי ותיקנו בחול אלפ"א בית"א זוטרא אל ברוך גדול דעה וכו' לסוד ידוע אצל המבינים ולכבוד שבת הוסיפו שתקנו שני בתים הראשונים כל בית מתחת תיבות הרי עשר והם אל אדון על כל המעשים ברוך ומבורך בפי כל הנשמה ושני בתים שהם שי"ן תי"ו כל בית יש בו שש תיבות הרי י"ב הן לראשונים ולאחרונים כ"ב אותיות שהם כלל התורה ושאר הבתים כל בית יש בו ד' תיבות הן כולם ע"כ כנגד השם של ע"ב מלבד מה שיש בסודו לכבוד שבת. ומאחר שזכינו ונתגלה לנו אין מן הראוי למעט בכבוד השם ושבחו כי מכבדי אכבד עכ"ל והם דברים נכונים בטעמם ונימוקם : **עושה** שלום ובורא את הכל. אחז"ל שקול שלום כנגד הכל שנ' ונתתי שלום בארץ (רי"ן). ויש כאן ו' פעמים הכל. בורא את הכל. הכל יודוך והכל ישבחוך והכל יאמרו. הכל ירוממוך יוצר הכל והוא רומז ליסוד דז"א שעולה עתה כל הו' היכלות דאו"א הנפתחים ביום השבת עיין באריכות בס' מש"ח ונס' חמ"י דף פ"ס ע"ב ומ"נה דאין להוסיף ולא לגרוע מנוסח זה : **האל** הפותח בכל יום וכו'. הרב בי"ת כ' לא יעלם הקושי שיש בדברים אלו. דאשונה מ"ש הפותח בכל יום וכו' שאין לו שחר כי ידוע שהבוקר אור מפני שהשמש היה תחת הארץ בלילה וביום עולה מתחת לארץ ומאיר ואין שער ולא דלת ולא

ולא

וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל. הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוָה. הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן

שבתה

ולא חלון ברקיע כי כשעולה השמש מן האופק זורח ומאיר בנית כמ"ש מוציא חמה ממקומה וכו' הנראה שהכוכב בגלגל קבוע ומזל חוזר ואעפ"י בזאת היא סברת חז"ל כבר חזרו והודו לחכמי האומות באמרו במזל קבוע וגלגל חוזר כדאי' בפסחים פ' מי שהיה וליישב כל זה אומר כי דרך התורה וחז"ל לדבר בשמות מבוהפים כדי שיבינו אותם ההמון כשיעור הבנתם וחולשת ליורם ויקחם הכלם שהכבר ידע על ענין אחר כמ"ש התורה בת"ה פ' כ"ו וכן אנו אומרים כאן כי להיות בלשון היתה סברת גלגל קבוע ומזל חוזר מפורסמת אצלם וגם היה מפורסם אצלם היות ברקיע דלתות וחלונות לכן מתקני התפלות ראו לתקן מלות אלו אשר הם מלות מבוהפות אשר ההמון יבינום כפי הולכת בכלם. והיודעים תהיה להם הבנה אחרת אמיתית וביאור דברים אלו כפי האמת כן הוא: הפותח. לבין התחלה כמו אפתח בכנור חידתי: דלתות. ל' התרוממות כמו דליו שוקים מפסח: שערי. ל' שיעור כמו וימצא בשנה ההיא מאה שערים והענין כך הוא כי האל ית' עושה שהשמש יתחיל בכל יום לעלות עליותיו מתחת לארץ כמו מה שיעבר מן המזרח נקודה רחוקה ביום השני יותר מנקודת היום הראשון וזה דבר ידוע שאין השמש זורח בכל הימים במקום אחד. אבל בכל יום ירחיק נקודה אחד יותר מהיום הראשון ומפני שגלגל השמש והוא גלגל חמה הנה הוא ברקיע הד' כי סדר הגלגלים הוא כל"ם חנכ"ל וא"כ יקשה עליך איך השמש אשר הוא כוכב חמה מאיר בעה"ז כי הנה יש ממנו ועד הארץ ג' רקיעים והם גלגל לבנה וגלגל כוכב וגלגל נוגה ואיך עובר אורו כ"כ רקיעי' לכן אמר כי הקב"ה בוקע בחלוני רקיע רצוני כי הקב"ה עושה כל רקיע מאלו הג' כאלו היו חלונים וזה כי הקב"ה עשאם ספיריים כדי שיעבור האור בהם ובכן מוציא הב"י אור השמש ממקומה ואעפ"י שהיא בגלגל רביעי כמו הלבנה שהיא בגלגל רקיע האחרון שהיא קרובה לנו מאירה לנו והיתה מחכמתו ית' להעמיד חמה בגלגל ד' רחוק ממנו ג' רקיעים לתועלת הנבראים כדי שיחלש אורו קצת לא כן אם היה השמש בגלגל אחרון והיה מכה על הארץ בלי הפסק בזו היה אורו רב ולא היו הנבראים יכולים לראות וליהנות ממנו מחמת גבורתו הגדול כמו שהעטלף אינו יכול לראות עתה בשמש אבל עתה בהוא בגלגל ד' יהיה אור השמש נשבר בספיריות הג' גלגלים שלמטה ממנו כאור השמש שעובר בחלון שאינו כ"כ מאיר כמו מקום גלוי ויתרפו כל הדברים מחמת החום הגדול אבל להתרחקו ג' גלגלים יהיה אותו האור אשר הוא גלוי אל אויר השמים. גם לסיבה אחרת כי אלו היה החמה בגלגל אחרון היה חומו מזיק לנבראים ולפי הפירוש הזה יתפרש ל' בקיעת חלוני כמו שיתפרש בגור אריה יהודה שפירושו כגור אריה יהודה דהיה מפשע וי"ו של ולבנה להשוות הדבר כמפשע וי"ו של מים קרים על נפש עיפה ובשמועה טובה מארץ מרחק והאריך וזהו תכ"ד ז"ל:

ואני מצאתי להרמ"ע בס' י"מ מאמר העתים סי' י' הביא ל' גמ' ירושלמי פ' אם אין מכירין. שס"ה חלונות ברא הקב"ה שיהא משמש בהם העולם, קפ"ב במזרח קפ"ב במערב וא' באמצעו של רקיע שממנו יצא מתחלת מעשה בראשית עכ"ל והדברים מוכיחין שלא דברו שם אלא מהאופק ולמעלה כהלך השולם שא"י קבועה באמצעותו וכו' והאריך ובס' יא"ח כ' וז"ל נחזור לחלוני רקיע שמסרו לנו אמיתות מציאותם אנשי כנה"ג ביוצר דשבת יש לכל חלון שם בפני עצמו כדאי' בפ' ר"א: דע כי בחזרת הגלגלים ביומו הנה החלונות הנפתחים לנו שחרית וערבית עולים ויורדים מהאופק יום יום. חוץ מהנפתח בכל יום שחרית אותו שבאמצע הרקיע ועל פתיחה זו של קפ"ב חלונות שנפתח מהם א' א' נאמר בכל יום תיקנו ביוצר שבת ובוקע חלוני רקיע וכו' והאריך ובזה תבדיל ותבין בין דברי הרמ"ע

שִׁבְתָּהּ וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים. הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ הַמְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם שְׁמוֹ לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא וְטוֹב מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין עֲרוֹךְ לְךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ: אֵין עֲרוֹךְ לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים: אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ

בפי

לדברי הרב ב"ח וע"ש במפרש ר"י ליב ז"ל: **במדת** רחמים. כמ"ש ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. וארז"ל בראה הקב"ה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף בו מדת רחמים (רד"א): המאיר לארץ. פירשנו בתפלת החול: **אין** ערוך לך וכו'. נאמרו אלו הד' לשונות כנגד העה"ז והעה"ב וימות המשיח ותחיית המתים כמו שמפרש והולך. אין ערוך לך ה' אלהינו בעה"ז וכו' (רד"א וב"ח). ואמר אין ערוך לך ה' אלהינו בעה"ז לומר אף שהמזלות והכוכבים מושלים בעה"ז כי כפי המקום אשר יהיה מזלם בשמים כך יהיה היוצא בעה"ז אעפ"כ אין ערוך להם עם השי"ת כי הם עלולים והוא ית' עילה ומבעלם כאשר ירצה (ב"ח). והרד"א כ' לפי שהאומות עובדים לע"א רבים אמר שאין ערוך אותם לשי"ת ואמר ה' אלהינו לפי שהעולם הזה נברא במדת הרחמים ובמדת הדין: ואין זולתך מלכנו לחיי העה"ב. כי שם אין שולטים כוכבים ומזלות (ב"ח): אפס בלתך גואלנו לימות המשיח. פי' לא כנגד העה"ב שאין שולטים כוכבים ומזלות אלא אף לימות המשיח אין שולטנות וממשלה להם רק לו ית' (שם): ומי דומה לך מושיענו לתחיית המתים. פי' אין מי שיהיה בידו יכולת להחיות מתים זולת השי"ת (שם). והרד"א כ' לעה"ב היינו לעת"ל ואמר מלכנו ע"ש והיה ה' למלך על כל הארץ. אפס בלתך גואלנו לימות המשיח. משעבוד מלכיות ואמר ומי דומה לך מושיענו לתחיית המתים לפי שהיא ישועה גדולה ואין דומה לה ע"ש. אפס בלתך גואלינו. ר"ת אב"ג רמז שם של מ"ב המגלגל השטן ומעלה התפלה (רי"ן): **אל** אדון על כל המעשים וכו'. שבח זה הא"ב בריוח בין חרוז לחרוז שהוא כנגד העולם שהכל שם בריוח גדול הוא עולם הנשמות הנק' שבת הגדול ותמלא שתי החרוזות הראשונות באות חמש תיבות כנגד חמשים שערי בינה ושתי החרוזות אחרונות באות בשש תיבות כנגד ו' הוי"ת הנגלות מאת העולם והחרוזות האמצעיות באות בד' תיבות כנגד המרכבה מרכבת הרוכב בשמי שמי קדם. ובשני חרוזים הראשונות והאחרונות יש כ"ב אותיות גדולות סוד א"ב רבתי שהיא כנגד ה"א ראשונה ובתיבות האמצעיות יש ע"ב תיבות כנגד שם הקדוש העליון בן ע"ב אותיות שהקב"ה מתעטר בו ובו מתעטר עטרה שלמה והזוכה לזה יזכה לנשמתו לעולם הבא. וכשבאת זה עולה למעלה נוטלים אותו ה' מרכבות ומעלין אותו להעטיר בו כמה מאורות וכמה צדיקים שבג"ע מתעטרין בו ועולים עד כסא הכבוד ושם עומדים עד שאומרים קדושת המוסף ואז עולים ליזון מזיו הכבוד כל המאורות והנשמות ההם ולפי' שבח זה גדול ונאמר למעלה עכ"ל ס' ח"י והוא מס' הזו' פ' ויקהל דף ר"ו ופ' תרומה דף קל"ב ע"ש. וז"ל רד"א בשני חרוזים הראשונים יש י' תיבות ובחרוזים האמצעיים בכל חרוז ד' תיבות סך הכל ע"ב וחרוזים אחרונים י"ב תיבות לרמוז שע"י שם של ע"ב אותיות מסר את התורה שיש בה י' הדברות לי"ב שבטי ישראל כמו שכ' הנה אנכי בא אליך בעב הענן ע"כ:

כבר

בְּפִי כָּל הַנְּשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אוֹתוֹ. הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ: וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים מָלֵא כְבוֹדוֹ. טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל. כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל. מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם. שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם שָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עוֹשִׂים בְּאֵימָה

רצון

כבר פי' ביוצר דחול למה סדרו אל ברוך בסדר א"ב ובשבת האריך בו לספר גדולתו ית' בבריאת העולם והמאורות: **אל אדון** על כל המעשים: על כל מעשיו עליונים ותחתונים (רד"א): ברוך ומבורך. ואין לומר ברוך הוא (רד"א ותמ"י דף פ"ה ע"ד): בפי כל הנשמה. כ"נ בה"א הידועה ע"ש כל הנשמה תהלל יה (וכ"ה רד"ק וריב"ן ובי"ת). והוא רומז לנפש האדם ונזכר האדם בתחלה ואעפ"י שנבראת לבסוף לפי שהוא היה תחלת הכוונה שכך אמרו תחלת הכוונה סוף המעשה (רד"א):

גדלו וטובו מלא עולם. הוא כדור הארץ ואמר גדלו ע"ש גדול שמי בגוים. וטובו לפי שבזריחת האור יצאו בני אדם לפעלם לבקש תועלתם ומזונותם (שם) וז"ל גדלו וטובו מלא עולם כי האל ית' בכל הדברים נמצא היפך סברת הפילסוף והראיה כי הנפש מקפת לגוף והמקיף הוא המקום והמקום הוא המעמיד את המתקומם אשר לכן נק' השי"ת מקום ע"כ ועש"ב: דעת ותבונה סובבים אותו. על העולם שזכר ידבר כי לאחר שזכר כדור הארץ זכר המים שמקיפין אותה שנבראו בדעת הקב"ה שנ' בדעתו תהומות נבקעו וזכר אחרי כן גלגל השמים המקיף כל היסודות שנבראו בתבונתו שנ' כונן שמים בתבונה (רד"א). וז"ל בי"ת סובבים אותו הכוונה כי אין הדעת והתבונה בו ית' תואר נקנה כמו שהוא באדם כי באדם הדעת והתבונה לו בכח בתחלה ואח"כ היא לו בפועל כאשר יקנה אותו וידענה וא"כ יש לחכמתו וידיעתו התחלה וגם יש לו סוף במותו אבל בש"י אין התחלה לידיעתו כי ידיעתו היא לו תמיד בענין אחד ולא היה לו כח התחלה ולא סוף כשם שאין לו ית' לא התחלה ולא סוף וז"ש דעת ותבונה סובבים אותו כי כמו שבדבר הסבובי אין לו ראש וסוף כן אין לידיעתו ית' לא תחלה ולא סוף עכ"ל. וז"ל הרי"ן וקשה היאך יכולים לסובב אותו והלא מלא כל הארץ כבודו וי"ל כפי השפע מי שיש לו דעת ותבונה סובבים אותו לדעת גדולתו לשון נקבה הסובב גבר א"נ סובבים אותו פי' לכ"ע שהעולמות כולם עומדים לפניו ומשתחוים לו עכ"ל: המתגאה וכו'. אחר שזכר גדולת האל בשפלים אמר שהוא רם ונשא על כל רמים שהם חיות הקדש שהם השכלים הנפרדים ועוד ונהדר בכבוד על המרכבה המפורש בתחלת יחזקאל (רד"א). והרי"ן פי' כי ד' גאים ברא הקב"ה אריה מלך בחיות. שור מלך בבהמות. נשר מלך בעופות. אדם מתגאה על כולם. ומי מתגאה על כל אלו מה"ה הקב"ה כי גאה גאה. וע"ז תיקנו המתגאה על חיות הקדש: זכות ומישור לפני כסאו. ירצה שהאדם שישר וזך הם לפני כסאו כי הרוח תחזור למקום מחצבה (רד"א ובי"ת). ואחר שזכר המדות שצריכים להתנהג בהם זכר המדות שהש"י מתנהג בהם עם בריותיו והם חסד ורחמים והראיה ע"ז החלוק שאמר על הזכות והמישור לפני כסאו ועל החסד והרחמים לפני כבודו: טובים מאורות שברא אלהינו. ע"ש וירא אלהים את האור כי טוב. ור"ל כי מרוב חסדי השם ברא מאורות טובים לעולם כמו שנפרש לקמן עכ"ל הרד"א. והרב בי"ת פי' חסד ורחמים כי דרך הטוב להיטיב אעפ"י שהוא רם ונבוה והראיה לזה טובים מאורות וכו' הכוונה יותר טובים המאורות מכל הדברים השפלים כי הקב"ה יצרם בבינה ובהשכל ירצה כי הם חיים משכילים. ועוד כי יש להם כח וגבורה להיות מושלים בקרב תבל כי כפי מזלם יפעלו בעולם. ועוד להם מעלה

אחרת

רְצוֹן קוֹנֵיהֶם. פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ. קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה: שֶׁבַח יִתְּנוּ לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדוּלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לאל

אחרת מליאים זיו וכו' מפא"כ בכל הנבראים השפלים ואפ"ה נאה זיום בכל העולם ירצה כי אעפ"י שיש להם כל המעלות האלו. השי"ת ירצם להיות זיום נאה בכל העולם כמ"ש ויתן אותם אלהים וכו' להאיר על הארץ. ואעפ"י שמאירים על פחותים מהם אינם מקבלים ענג אדרבה שמחים בצאתם וכו' וכ"כ למה לפי שהן עושים באימה רצון קוניהם אשר גזר אליהם כן. ובזה **פאר** וכבוד נותנים לשמו. כי כל האנשים ילמדו מהם ליראה את השם: **צהלה** ורנה. לבני אדם בהאצת המאורות אשר על כן יזכרו מלכותו ית' ויודו לו וזהו שאמר **לזכר** מלכותו. לכן הש"י קרא לשמש ויזרח אור: **וראה** והתקין וכו' עפ"ב כי נעמו דבריו: חסד ורחמים מלא כבודו. גירסת הרד"א חסד ורחמים לפני כבודו. וכ"כ רש"ל פי"ל לפני כבודו או בכסא כבודו. והרי"ץ כ' יש גורסים לפני כסא כבודו וטעות הוא דאין להוסיף בכל חרוז יותר מד' תיבות. והכנה"ג סי' רפ"א כ' כגירסתינו מלא כבודו והכן שגור בפי כל העם ע"ש: טובים מאורות. כלומר יפים כמ"ש את האור כי טוב (שם): יצרם בדעת. כי הם יודעים בוראם ומבינים למה בראם ומשכילים בתנועתם: כח וגבורה נתן בהם. ע"ש ישים כגבור לרוץ אורח (רי"ץ): להיות מושלים. ע"ש ולמשול ביום ובלילה כי השמש מוליד ד' תקופות והמתכות והצמחים והלבנה יש לה ממשלה על כל דבר לח (רד"א): מלאים זיו. שהאל ברא להם זיו יותר מהמאורות (רד"א): ומפיקים. מוציאים נוגה בענין שיראה כי נאה זיום וכו': שמחים בצאתם. ע"ש והוא כחתן יוצא מחופתו והכוונה שאינם יגעים מזה ודימה השמש לחתן יוצא מחופתו שהוא נכסף לשוב לכלתו כך השמש שב בכל יום למקום זריחתו (שם). ואמר ששים בבואם. ע"ש ששים יותר בבואם יותר מצאתם לפי שמצטערים בשעת זריחה מפני שמשתחוים להם עע"ז (רי"ץ): עושים באימה רצון קוניהם. כי הוא הנותן בהם כח להתנועע (שם ברד"א). עושי' באימה. ר"ת ע"ב רמז לשם של ע"ב (רי"ץ): קרא לשמש וכו'. ע"ש ויקרא אלהים לאור יום ואחז"ל ו' דברים קרא להם הקב"ה שמות שמים וארץ יום ולילה ימים אדם (רי"ץ): או יהיה פי' קרא הזמין מן מקראי קדש: ראה והתקין כן הגי' בכל ספרים שלנו וכל הדפוסים הנמצאים (אצלינו) וכן מצאתי מפורש להרב מנחה בלולה פ' בראשי' וז"ל יסי מארת חסר אמר בל' יחיד שאין אור השמש והלבנה אלא אחד וזהו שייסדו ראה והתקין צורת הלבנה. צורתה ולא אורה כי אין לה אור מעצמה ע"כ. ובס' כ"ת פ' ואתחנן כ' רז"ל בב"ר אמרו שמתוך תנועת השמש וירח והיפוכה הכיר אברהם את בוראו כי בבקר כשזרח השמש חשב שהוא האלוה וכששקע ידע שאינו אלוה. כשזרח הירח אמר זה הוא האלוה. כשחזר השמש אמר לא זה ולא אותו אלא אלוה גבוה יש עליהם ורז"ל אנשי כנה"ג יסדו קרא לשמש ויזרח אור ראה שיטעו בו והתקין צורת הלבנה או ראה והקטין צורת הלבנה כפי גי' הספרים וכן עשה הוא ית' הניגודים כדי שפעם תלקה הלבנה ופעם ילקה השמש והכל כדי שלא יטעו בהם לחשוב אותם אלוהות וכו' ע"ש וכעין זה פי' הרד"א ז"ל. ג"כ פי' עוד כפי' מ"כ שהלבנה נקודה שחורה אין לה אור אלא מה שמקבלת מאור השמש ולפי' אורה נוסף וחסר כפי התקרבה אל השמש וכפי התרחקה ממנו ע"ש. עוד פי' ראה שקטרגה הלבנה על השמש ומיעט צורתה ואח"כ נתן לה כוכבים לסיוע לה ולתקן צורתה כדאי' בפא"ע. והרי"ץ כ' דמסוגיא דפא"ע שא"ל הקב"ה לכי ומעטי את עצמך מוכח לגרוס ראה והקטין ר"ל ראה קטרוג הלבנה והקטין אורה והפסוק ג"כ קורא לה את המאור הקטן. וכך שמעתי ב' אור [illegible]. ולדעתי הלעיר אפי' לפי הסוגיא א"צ לשנות הנוסחא דהפשר

שהתקין

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָח וְנִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת. זֶה

שיר

שהתקין הוא כמו והקטין אלא שדיבר בל' נקייה לו' והתקין ואח' שזכר למעלה שבח הבורא בתחתונים אמר שג"כ הוא משובח בעליונים שהם שכלים נפרדים וזהו שאמר שבח יתנו לו כל צבא מרום (רד"א וע' בעקידה שער נ"ב ריש פ' כי תשא): **שרפים ואופנים וחיות הקדש.** וי"ג שרפים וחיות ואופני הקדש ונר' דהמנהג עיקר שכן אנו אומרים ביוצר והאופנים וחיות הקדש (שם) ובש' גן המלך סי' נ"ב כ' באורך על זה והביא דעת התיקונים דף ק"ו שגורס שרפים וחיות ואופני הקדש והוא ז"ל הביא דברי הרד"א והכרעתו וכ' דטעמא תריצא הוא והביא מגמ' חולין פ' ג"ה דף צ"ב יעויין וכפי זה נוסחא דידן הויא בסדור נאות מלמטה למעלה בתחלה מזכיר השרפים ואח"כ האופנים שהם למעלה מהם ואח"כ החיות שהם למעלה מהם ואמנם כפי נוסחא שנייה אין כאן סדר הגון כלל לא מלמטה למעלה ולא מלמעלה למטה ולכן נראה כנוסחא קמא אכן קבלת רשב"י תכריע יע"ש. וכל הכה לב יראה שדעתו של הרב ג"כ להכריע כגירסתינו מטעמא דכתב שם וכנראה התימא לפינו ולכן נראה כנוסחא קמא אכן לרוב ענותו וגם אין מדרך המוסר להורות ולהכריע תלמיד במקום רבו היקדנזה וכו' קבלת רשב"י תכריע עכ"ה כדרך אין ולא ורפיא ולעולם שהכרעת ג"כ שרפים ואופנים וחיות הקדש וכו' וכ"כ הרב כי"א והרב בעל העקידה בשער נ"ב ריש פ' כי תשא. והנלע"ד מדברי הרמב"ם פ"ב מה' יסודי התורה כגירסתינו וסידורם ממטה למעלה כמ"ש הרב ג"ה נתאלה דבריו וז"ל רמב"ם שם דין ז' שינוי שמות המלאכים ע"ש מעלתם הוא ולפי' נקראו חיות הקדש והם למעלה מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים וכו' ע"ש וכ' שמפרש נקראו חיות לפי שהם משפיעים החיות לכל נברא שהוא למטה מהם ולעי' קראם חיות הקדש שאין בנבראים קדוש כמותם והאופנים נקראו כן מן ויסר את אופן כל דבר ענול יקרא אופן, א"נ מלשון פנים שהוא ל' גדולה שכן החשובים נק' פנים: שרפים. נקראו כן לפי שהם נוראים במראיהם שהמביט בהם נשרף ע"כ. גם ראיתי בזוהר תרומה דף קל"ב ע"א דגרים שרפים ואופנים וחיות הקדש ע"ש: **לאל אשר שבת.** כ' רד"א ויש מקומות שנוהגים לומר לאל אשר שבת וכו' והרב חמ"י כ' ב' הפו' שאם לא אמר לאל אשר שבת מחזירין אותו יע"ש דף פ"ה ע"ב וכ"כ רמ"א סי' רפ"א ועיין מ"א שפי' הכוונה שיאמרנו אחר התפלה לא שיחזור ליוצר ע"ש: **ותקנו** לאמרו שאחז"ל באגדה שברא הקב"ה שר לכל בריה ובליל שבת בראשית ישב על כסא כבודו וקרא לכולם ובעמדם לפניו עמד מכסאו והושיב בו שר של שבת וכראותם כך עמדו ואמרו שירות ותושבחות לשר של שבת מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה לו אתם אומרים שירה ולי אין אתם אומרים שירה כיון ששמע שר של שבת כן כי טוב בעיני הקב"ה אומר שירה לפניו ירד מן הכסא וליוה ואמר טוב להודות לה' וענו כולם ואמרו ולזמר לשמך עליון ולפי זה אנו מזכירין פה מה שנתעלה וישב אז על כסא כבודו ושאנו משבחים ומהללים לאל אשר שבת לא לזולתו (שם דף פ"ה ע"ד): **וביום** הז' נח ונתעלה וכו'. ה"ג בסת"י ובספרי הדפוס לא יש תיבת נח והרב בעל העקידה דף י"ד ע"ב האריך להוכיח כי חידוש העולם היה סיבה להאמין בבורא ית' שבמלאכה יש מאין ולזה הכתיב מנוחה בעצמו כמ"ש וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו ואמר כי בו שבת וכו' והנחיל מנוחה זו לעם קדשו ועשה המנוחה להם זכר למעשה וכו' והאריך ובסוף הפלה וז"ל וזהו מה שתיקנו בתפלה לאל אשר שבת וכו' וביום השביעי נח ונתעלה וישב וכו' כי ממה שיורה עליו המנוחה הוא מתעלה בו וזהו אמרם תפארת עטה ליום המנוחה וכו' ויום השביעי משבח וכו' ע"כ. ובזה מצאנו טוב טעם לגרסתינו: **וישב** על כסא כבודו. ז"ל ז"א מד' העולם פ' בראשית דף כ"ז ע"ג. א"ר יהודה אמר רב לא ישב הקב"ה על כסא כבודו עד שבא שבת

ונתעלה

ונתעלה וישב על כסאו. א"ל ר' יוסי והא קודם שנברא העולם ישב היה ויתיב. א"ר יהודה אי משמע לן דעל כסא כבודו ממש הוא. לא. אלא הכי תנינן עד שלא נברא העולם לא היה מי שיקלס להקב"ה ויכיר אותו כיון שברא עולמו ברא המלאכים וחיות הקדש השמים וכל צבאם וברא את האדם וכולם מוכנים לשבח ליוצרם ולפארו ועדיין לא היה פאר ושבח לפניו עד שנכנס שבת ושקטו כולם ופצחו רנה ושבח העליונים והתחתונים ואז ישב על כסא כבודו כלומר אזי היה מי שיכיר את כבודו וישבח לכבודו וא"ר יהודה אין לך שבח וקילוס לפני הקב"ה כמו שבחו של שבת העליונים והתחתונים כולם משבחים לו כאחד ואפילו יומו של שבת ממש משבח לו הה"ד מזמור שיר ליום השבת עכ"ל המאמר: **תפארת** עטה ליום המנוחה. רמז שאין בגדי שבת דומין לשל חול וכתיב באהרן ועשית בגדי קדש לכבוד ולתפארת וע"ש מעיל צדקה יעטני ל' עטוף כתרגו' מעטפי: עונג קרא ליום השבת. ע"ש וקראת לשבת עונג שצריך לכבדו במאכל ומשתה: זה שיר שבח של יום השביעי וכו'. כלומר שהשבת היא שאמרה מזמור זה ודוד המלך ידע זה בדרך נבואה או שאמרו ע"ש שבת כאלו היא מדברת ואומרת כך וזהו שאמר ליום השבת כלומר כי הוא אמרו (הד"א). ובי"ח פי' כי צבא מרום משבחי' ואומרי' תפארת עטה וכו' עונג קרא. אבל יום השביעי בעצמו אומר שבח אחר והוא מזמור שיר וכו' שיר כפול, מזמור ושיר. כמ"ש חז"ל: **לפיכך** יפארו לאל כל יצוריו. על זאת המתנה טובה שנתן לישראל (שם). ובי"ח פי' לפיכך יפארו לאל כל יצוריו ירצה יצורי העה"ז

יפארו

שִׁיר שֶׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ לָאֵל כָּל יְצוּרָיו שֶׁבַח וִיקָר וּגְדוּלָּה וְכָבוֹד יִתְּנוּ לַמֶּלֶךְ יוֹצֵר כֹּל. הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ וְזִכְרְךָ יִתְפָּאַר מַלְכֵּנוּ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת וְעַל כָּל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וּמְאוֹרוֹת אֲשֶׁר יָצַרְתָּ הֵמָּה יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

תִּתְבָּרַךְ לָעַד צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים. אֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים אֶת קוֹלָם יַחַד בְּדִבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. כֻּלָּם אֲהוּבִים. כֻּלָּם בְּרוּרִים. כֻּלָּם גִּבּוֹרִים. כֻּלָּם עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנֵיהֶם בְּאַהֲבָה. כֻּלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה טְהוֹרָה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים בְּיִרְאָה וְאוֹמְרִים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָֹה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ יַחַד מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמָּתָם: מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָֹה מִמְּקוֹמוֹ: **לְאֵל** בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַמְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ. הִתְקַנְתָּ מְאוֹרוֹת

לשמח

לְשַׂמֵּחַ עוֹלָם בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת׃
אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ . חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר שִׁמְךָ וּבַעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ אֲשֶׁר בָּטְחוּ בָךְ. וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים. כֵּן תְּחָנֵּנוּ אָבִינוּ אָב הָרַחֲמָן. הַמְרַחֵם רַחֵם נָא עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין לְהַשְׂכִּיל לִשְׁמוֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתְךָ בְּאַהֲבָה . וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ . וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּיִרְאָתֶךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה לְבַדֶּךָ כִּי שֵׁם קָדְשְׁךָ בֶּאֱמֶת נִקְרָא עָלֵינוּ. בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא מְהֵרָה בְּאַהֲבָה תָּרוּם קַרְנֵנוּ וְתוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. בְּךָ בָּטַחְנוּ לֹא נֵבוֹשׁ וּבְשִׁמְךָ חָסִינוּ לֹא נִכָּלֵם וְלֹא נִכָּשֵׁל עַד עוֹלְמֵי עַד . כִּי אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אָתָּה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ. רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וַחֲסָדֶיךָ אַל יַעַזְבוּנוּ נֶצַח סֶלָה וָעֶד . וְהָבֵא עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְהוֹלִיכֵנוּ מְהֵרָה קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל לְהוֹדוֹת לָךְ וּלְיַחֶדְךָ וּלְרוֹמִמְךָ וּלְאַהֲבָה אֶת שְׁמֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה׃ וקורין ק"ש עד סיפה בדף ט"ל.

יחזור ש"צ יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם. אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃
אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם כִּסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ קַיֶּמֶת׃ דְּבָרָיו חַיִּים וְנֶאֱמָנִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עָלֵינוּ וְעַל אֲבוֹתֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹתֵינוּ עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם בֶּאֱמֶת חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר׃
אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ וְאֵין לָנוּ עוֹד אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ׃ עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר׃ בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ׃ אֱמֶת אַשְׁרֵי אִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁמַע אֶל מִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ׃ אֱמֶת

יפארו לאל . ישראל יתנו לו פאר לבד על כל מה שאמר לעיל אבל שבת ויקר וכו' למלך יוצר כל . והוא שהקב"ה לפי שהוא ביום זה הנחיל מנוחה וכו' ע"כ. ומהר"י לי"ב גם' דע"ה שער השבת פ"ג פי' לפיכך יפארו לאל כל יצוריו וכו' המנחיל מנוחה לעמו ישראל וכו' כי מקודשת השבת אשר על ישראל ביום שבת מגיע שפע חדש בעולם לכל הנבראים וזהו שסמך לו המנחיל מנוחה לעמו ישראל וכו':

אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם לְאָבוֹת וּבָנִים: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מוֹשִׁיעַ: אֱמֶת מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם בַּדֶּבֶר הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ. וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים עָבְרוּ מַיִם וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם עַד אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: וְעַל זֹאת שִׁבְּחוּ גְאוּלִים וְרוֹמְמוּ לָאֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים שִׁירוֹת זְמִירוֹת תּוּשְׁבָּחוֹת לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל גִּבּוֹר וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים עֲדֵי אָרֶץ. מַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים עַד מָרוֹם מוֹצִיא אֲסִירִים פּוֹדֶה עֲנָוִים עוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ. יִשְׂרָאֵל בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו תְּהִלָּה לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא. מֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ אָמְרוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה. אָמְרוּ כֻלָּם מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא. יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד. וְנֶאֱמַר גֹּאֲלֵנוּ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל: ומתפללין בלחש

יִשְׂמַח משה במתנת חלקו. ומה היא מתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו שנ' לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. והטעם שתיקנו לו' ישמח משה בשבת דאי' בפ"ק דשבת לדעת כי אני ה' מקדשכם אמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה. ואני רוצה ליתנה לישראל לך והודיעם ולכך תקנו ישמח משה בלומר מתנה טובה של שבת שניתנה על ידו. עוד פ"א שאמרו במדרש בכבשה

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל זוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם (בעי"ת אומר זכרנו לחיים וכו') מֶלֶךְ רַחֲמָן מוֹשִׁיעַ וּמָגֵן בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי. מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה. רַב לְהוֹשִׁיעַ (בקיץ אומר מוֹרִיד הַטָּל) (בחורף אומר מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם) מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים רוֹפֵא חוֹלִים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה (בעי"ת אומר מי כמוך וכו') וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה (בעי"ת אומר וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ וכו' עד הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לּוֹ כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ

בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָֹה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבְּתוֹת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָם כָּל יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה וְהָשֵׁב הָעֲבוֹדָה אֶל דְּבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם מְהֵרָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ (בראש חדש ובחוה"מ של פסח ושל סוכות אומרים בכאן יעלה ויבא וכו'): וְתִרְצֵנוּ וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְנָוְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים כְּמֵאָז בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וג שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ עַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת וָעֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם (בשבת חנוכה

בשעה שיצא משה אל אחיו וראה בסבלותם ולא היה להם מנוחה נתקשה לו הדבר הרבה. והלך ואמר לפרעה אדוני המלך דרך העולם אדון שיש לו עבדים הוא רוצה בקיומם ואתה רוצה לכלות את עבדיך א"ל היאך א"ל מתוך שאתה משתעבד בהם תמיד ואין להם מנוחה יכלו אלא תן להם יום א' בשבוע שינוחו בו ויתחזקו ויוכלו לסבול השעבוד א"ל בחר להם איזה יום שתרצה למנוחה בכל שבוע א"ל תן להם יום השבת מפני שכל מלאכה שיעשו בו אין בה סימן ברכה לפי שהולך בו שבתאי והיו נוחים בו בכל שבוע מהסבלותם וכשיצאו ממצרים ניתן להם השבת וכיון שראה משה שהסכימה דעתו לדעת יוצרו שמח שמחה גדולה ולכך תקנו ישמח משה במתנת חלקו ואמר במתנת חלקו לפי שהשבת ניתן להם בלשון מתנה שנ' ראו כי ה' נתן לכם השבת עכ"ל (רד"א):

ומהר"ח ן' עטר זלה"ה פי' ע"פ מחז"ל חכמי הקבלה שאחר העגל פירקו אותם הכתרים שקיבלו בסיני וזכה בהן משה כאמור בזו' בפ' ומשה יקח את האהל וכו' והוא ע"ד אז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע ואז"ל שביום שבת חוזרים הכתרים לראש ישראל ולא נשאר למשה אלא חלקו ולזה אנו אומרים ישמח משה פי' ישמח הגם שאין נשאר לו רק מתנת חלקו שקיבל בסיני ע"כ והטעם כי עבד נאמן קראת לו ואינו חפץ בשל אחרים ודי לו בחלקו ומשו בחלק כליל תפארת בראשו נתת ואימתי זכה לזה **בעמדו** לפניך על הר סיני. וזכורני כי גם מהר"י לי"ב בס' דפ"ח פי' כן ולפירוש זה יהיו תיבות בעמדו לפניך על הר סיני קשורים עם כליל תפארת וכו' וכן מנהג העולם לאמרה בהדא מחתא ומהרד"א וס' בי"ת גר'

שיסף שכך כתבו כי עבד נאמן פי' כיון שקראתו עבד כאלו נתת כליל תפארת בראשו: בעמדו לפניך על הר סיני שני לוחות אבנים הוריד בידו. פי' וירד משה מן ההר ושני לוחות העדות בידו עכ"ל. ומנהג העולם יותר נכון ע"פ מ"ש מהרח"ו ומהר"י ליב. וראיתי המון העם מוסיפים לומר בראשו נתת לו מוסיפי' היב' לו והוא הבל בלא מלח ואין בו טעם כלל ובכל הדפוסים ובכתיבת יד לא גרסי לו: וכתוב בהן שמירת שבת. דהיינו זכור ושמור. וה' הרמב"ן אני תמיה אם שמור נאמר מפי הגבורה למה לא נכתב בלוחות ויתכן שהיה בלוחות לאשונות ובשניות כתוב זכור ומשה אמר לישראל כי שמור נא' לו וזו כוונתם באמת ע"כ. וא"ת למה כתו' בדברות ראשונות זכור ובאחרונו' שמו' וי"ל כי מנהג העולם כשאדם נותן מתנה לחבירו ומאבדה ואח"כ נותן לו מתנה אחר' או' לו שמור אותה היטיב כך הקב"ה נתן שבת לישר' ולא שמרוה וחיללו כשחזר בדברו' שניו' אמר שמור את יום השבת כלומר שמרהו היטב (רד"א): וכן כתוב בתורתך ושמרו וכו'. כי זה לא היה כתוב בלוחות אלא בתורה (רד"א): ושמרו בני ישראל את השבת וכו'. להודיענו כי כששומר את השבת יהיה יכולת בידינו לעשות מה שנתבטל מששת"י מלאכותו וז"ש לעשות את השבת וזה יהיה ג"כ לדורותם ברית עולם ביני ובין בנ"י וכו' כי כמו שהקב"ה בורא עולמות כך ישר' בוראי' עולמות וראיה לזה כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש ולא ברא עוד. והנה אנו רואי' כי ר' פלוני ברא גוברא בדרים וכו' או ירצה בהשבת היא אות על שבש"י ברא את השמים וכו' וביום הז' שבת. וגם היא אות

על

אומרים כאן על הנסים וכו' תמצא לעיל בדף פ"ז ע"ב:

הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ הַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ. כָּל הַחַיִּים יְהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל כִּי טוֹב הָאֵל הַטּוֹב (בעי"ת אומר זכור רחמיך וכו') בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וּבָרְכֵנוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים אַהֲבָה וָחֶסֶד צְדָקָה וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת בַּשָּׁלוֹם (בעי"ת אומר ובספר חיים וכו') בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם אָמֵן: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם: יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָֹה דּוֹחֶה: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו וַחֲסָדָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְנַחֲמֵנוּ בְּצִיּוֹן וְיִבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ בְּקָרוֹב אָמֵן וְאָמֵן: וחוזר ש"ץ התפלה בנשיאות כפים

וקדיש תתקבל ומוציא ס"ת ואומר בפתח ההיכל:

אתה

אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהֹוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים יְהֹוָה וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: יְהִי יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: קוּמָה יְהֹוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ:

מוציא ס"ת ואומר הוא והצבור ויהי בנסע הארון וכו' גדלו וכו' א"ר

על שביום הז' שבת ונפש ירצה שביעל הש"ת הווי והלשר מהנפש דהיינו ששבת אור של גיהנם ויהיה וביום השביעי שבת וינפ' נדרש למטה ולמעלה כפסוק לגר אשר בשעריך (ב"ח): **אלהינו** וכו' עיין בתפלה ליל שבת שז):

ענין הוצאת ספר תורה

אתה הראית וכו' כ"כ הרד"א ז"ל ואו' בהליכתו להוציא הס"ת אתה הראית וכו' מפני שנ' על קבלת התורה: יהי ה' אלהינו וכו'. שלמה אמרו על בנין הבית: **קומה ה'** למנוחתך וכו' כהניך ילבשו צדק וכו' בעבור דוד עבדך וכו' שאמרם שלמה כשהכניס הארון לבית קדשי הקדשים שנדבקו השערים זה בזה ולא יכלו להכניסו כדאי' בפ' במה מדליקין ובמ"ק (רד"א): **כשמוציאין** ס"ת חדש לבית הכנס' בשבת מנהג לקרות בו באותה שבת ועכ"פ צריך להכניסו תחלה להיכל קדש ואח"כ יוציאו אותו לקרו' בו והוא ע"פ סוד גדול ועיין בפרדס יז): **יכול** לקרו' בחו"ש בשעת קריאת התו' מפו' דבאותו ענין עסו' (מרדכי פ"ק דברכו') ואם בעת פ"א מב"ל וקרא פ"א יצא אבל אין לסמו' לכתחלה על השמיעה כמ"ב סי' ל"ע (מ"א סי' רפ"ב ב' ל"ה): **אבל** מוסיפי' עליהם. כן הוא במשנה מגלה וכ"פ כל הפו' ז"ל וכן מנהג פשוט בעירנו שביום חתונה בקהל מוסיפי' לקרוא באותו שבת לקרואי' החתן לכבוד החתן והקרואים עמו. ובס' חומת ישרים בהגהת הרי"ף כ' בשם הרשב"ץ שלא הניחו להוסיף רק בזמן הגמ' שהמנהג שלא היו מברכין כל הקוראים אבל השתא שכל הקוראים מברכים אין להוסיף כדי שלא נוסיף בברכות שאינם צריכות וכבר השיבו מהר"י חאגיז בס' הלק"ט ח"ב סי' קל"ג ומשיים שכבו מצוה ויברכו אלף ברכות עכ"ל. וגם בס' נו"ר כלל ב' סי' כ"ג השיב ע"ז יע"ש וכ"כ האחרוני' ז"ל וכ"כ רבי' האר"י בס' הכוונות ע"פ סוד גדול יע"ש ובס' חמ"י דף ס"ה ע"ג והיים ומיהו ראוי שלא להרבות יותר מדאי מפני טורח צבור יע"ש: **וטעם** שתיקנו למנות ז' גוברי בשבת שלא תורע לאדם אונס ולא בא לנהכ"נ כל השבוע ולא שמע ברכו יאזין לשמוע ז' פעמים ברכו מאת המברכים ויוצא י"ח לפי שהשבת כולל כל הו' ימים (בס דף פ"ח ע"ג וכ"כ בס' אליה זוטא): **נהגו** להעמיד קטן לשבי' והוא ע"פ הזו' פ' שלח לך דף קס"ד מאן דסליק לס"ת למקרי אצטריך צדיק וצדיק קרי מאן אקרי צדיק מכולהו שביעאה דסליק מאינון בשעה ר"פ לא הוה סליק כל יומוי אלא שביעאה ע"ש והוא א' מתקוני הברית (חמ"י שם). וע"כ נהגו בקטן דאיכו צדיק דמוחזק שלא ראה קרי ואיהו רומז ליוסף הצדיק יח). **כתב** המ"א סי' רפ"ב ס"ק ט' מה שנהגו למכור שני שני עלמו יש קצת סמך מזו' שלח ע"כ. ובמקומנו נהגו למכור ו' דפ' בראשית המתחיל והאדם ידע וכו' ואולי הטעם שהקונה מהדר מתקן עון אדה"ר ק"ל שנים שפירש מאשתו והיה מוליד רוחין ועי"ז פגם ביסוד ובמה שנודר ממון למאור מתקן העון כי ידוע כי החזרת הגילגולות לקדושה הוא ע"י שם **בי"ט** היוצא מפסוק כי ני השק ואפלטהו וכהליף א"ת ב"ש הוא שמן כנודע בלימודי האר"י ז"ל יט): **ונהגו** בפרשת התוכחות שהקונה ותבא להעמיד היותר גדול בצבור וזה מסכים למה שהעיד מהרח"ו משם האר"י דלא כמ"ש בס"ה סי' השמ"ו ומהרי"ל להעמיד עם הארץ כדי שלא יתקיימו דבריו ועיין חמ"י דף נ"א ע"א: נהגו בפ' כי תבא להעמיד השני לקריאת התוכחה ומתחיל מפסוק יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו'

א"ר שמעון וכו' ככתוב בסדר דחול יקירין בענין הפרשה שבעה גוברי אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם ואחר שהשלים הז' הפרשה אומר קדיש ואח"כ עומד אחד וקורא מסוף הפרשה ג' פסוקים ומברך לפניה ולאחריה כא) ואח"כ מפטיר בנביא מעין הפרשה ומברך לפניה בנוסח זה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר

בחר

וכו' ומנהג זה נשתרבב מימות ראשוני' דראשונים ובכוונה יקרה נהגו כך ע"פ מ"ש בזו' פ' ויקרא דף ז' ע"א וגם בזו' ואתחנן דף רס"ו ע"א וז"ל קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן מעצמו לא תנינן אלא מפי עצמו מפי הגוא קול דאחיד ביה וכו'. ופי' בו הרב מקדש מלך מפי הגוא קול היינו יסוד וכו' הרי דהתוכחה דבמשנה תורה מפי יסוד נאמרו וגם שהקללות נאמרו מהיסוד צריך יסוד עולם כמו כן צריכים אנו לעשות כדרך שעשה מרע"ה וכל זה כדי להקל ביסורי התוכחה ולזה התקינו קריאת קללות אלו מפי השני הרומז אל היסוד מעין הברכה כדאי' בזו' ויחי דף רנ"ג ע"ב ובכמה דוכתי להמתיק שם הקללות ולא תיקנוהו לקרותו הז' כי הז' הוא רומז דינא דמלכותא דינא ואם יקראהו ז' יהיה מוסיף בחמת הקללות. שוב מצאתי עוד בזו' פ' בחקותי דף קט"ו ע"א וז"ל אלה דברי הברית דברי גבורה מבעי ליה א"ל הללו מפי הגבורה והללו מפי עצמו של משה ה"א אלין ואלין דברי הברית הוו דאע"ג דמפי הגבורה הוו מלין מלי ברית הוו דהא טב וביש ביה תליין. טב דאתי מצדיק. ביש דאתי מן דינא מאתר דדינא והיינו צדק וכו' עכ"ל: ואל רמז זה פתח בו יפתח ה' לך את אוצרו הטוב היינו יסוד משך הוי"ו והיינו את השמים והו"ק כי כן הוא בכל ספרי התיגא"ן בשם פיסקי קריאת הפרשיות לז' מברכים והשמיענו לפ' תבוא שבו הקללות לקריאת שני וזה באמת לכוונה זו או לכוונה נעלמת יותר מזה לא כמו שחשבו קצת חזנים מקרוב לקרות התוכחה ז' ולעשות שני פ' יקימך ה' לו לעם קדוש וכו' וזה אינו וכי קצרה יד עיון התיגא"ן לעשות שני יקימך וכו' והלא הם עשו פסקי המברכים מבראשית עד לעיני כל ישראל וכאן קצרה יד עיונם ח"ו אלא מאי אית לך למימר שהכל עשו בכוונה לא בהזדמן כאשר קרה לדורנו זה לעשות כל כפי מה שיערוך ויסקול אותו עם בדעתו ואין לזוז ממה שיסדו הם ז"ל. שוב ראיתי בדפוסים ששני התוכחה שני וגם בס' תיקון יששכר כן הפסיק לה: **אין** קורין לאדם א' בשני ס"ת משום פגמו של ראשון (ש"ע סי' קמ"ד). ודוקא שהקורא בשניהם זה אחר זה אבל כשהפסיק בנתיים אדם אחר בקריאה ה"ז כקורא מחדש אבל קדיש שאומר המשלים לא הוי הפסק ואסור המשלים לעלות בס' שני (כ"כ מהריט"ץ בתשו' סי'). וכן הסכים בס' בני חיי וכ"ד המ"א סי' קמ"ד ועמ"ש בסדר י"ט שמחת תורה ב): **נקרא** מפטיר ע"ש שהוא הקורא ההפטרה ולפיכך אין ראוי שאחד יעלה לקרות הג' פסוקים ואחר יקרא ההפטרה וכמ"ש הריב"ש הביאו הב"י סי' רפ"ד הלכך המפטיר בסוף הוא בקורא ההפטרה ובדיעבד אם אינו יכול להפטיר יכול אחר להפטיר במקומו כמ"ש רמ"א וראיתי לאחרו' האגו"ר בהלק"ט ח"ב סי' קע"ב דבגלפת הוכ"ב נהגו שאחד קורא בספר שני והמפטיר אומר קדיש ואח"כ עולה המפטיר וכ' עליו דמנהג טוב הוא ויש לו סמך בתו' פ"ד דתעניות ע"ש: **אם** לא קראו בתורה בספר כגון שנמצא פיסול בס"ת או שאין להם ס"ת כלל אפ"ה כיון שהם עכשיו יכולין לקרות ההפטרה בברכות כיון (אעפ"י) שקראו הפרשה בחומש שאין קריאת ההפטרה תלויה בקריאת הספר וכ"כ בתשובה וכ"כ בס' גן המלך ז"ל: **וטעם** שמפטירין בנביא משום דאמרי' כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה ולאחר קריאת התורה הותרו לפתוח ולדבר והוא מל' יפטירו בשפה ומל' פטר רחם פתוח וי"א שהוא מלשון אין מפטירין אחר הפסח ל' סילוק מן הדבר כלומר אחר שקראו ההפטרה נסתלקו מתפלה שחרית ומתחילין בתפלת מוסף (הד"א וב"י ב' ר"ח). ועוד ע"א מפני שפעם אחת גזרו גזירה על ישראל שלא יקראו בתורה והיו קורין בנביאים ז' כנגד הז' שהי' צריכים

בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה בְּמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים הַצַּדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן

האומר

צריכים לקרות בתורה ולא היו קורין עם כל א' פחות מג' פסוקים והרי בין כולם כ"א פסוקים ואעפ"י שבטלה הגזרה תקנה לא זזה ממקומה ותיקנו שלא לפחות מכ"א פסוקים מעין ענין הפרשה אם לא שיושלם הענין בפחות מכ"א פסוקים ומטעם זה נקרא הפטרה על כי נפטרין בה מקריאת התורה ועיין רד"א ולבוש סי' רפ"ד). ומטעם זה הי' ראוי שלא לקרות ההפטרה רק מתוך ס"ת מפני כדין ס"ת או מגלה כמו שכותבין המגלה לקרות בלבוד (לבוש). וכל האחרונים חלקו עליו דאיות מהגמ' דגטין פ"ה ועיין תמ"י דף נ"ג שגם הוא פסק כן: **אין** המפטיר רשאי להתחיל ברכות ההפטרה עד שיגמור הגולל לגלול ס"ת כדי שלא יטרד החזן והגולל לשמוע הברכות (פי'): **לא** יפסיק לקרות לאחר בין קריאת המפטיר בס"ת להפטרה (תמ"י שם ע"ג) ומכאן תבין דגלאו נפיל עבדי אותם קלא שאחר גמר קריאת המפטיר בס"ת אומרים הצבור' מה רב טובך וכו' דודאי הוי הפסק ועוד דלא נתקנה קריאת המפטיר רק מפני כבוד התורה שלא יהא הנביא חולק כבוד שלמי רק יהיה טפל אל התורה ואלו שמפסיקים הא והוי לא מנכרא מלתא דמפני כבוד התורה קרא המפטיר והוי לבטלה: **ומה** שאין מפטירין בכל שבת בקרבנות מוסף שבת כמו שקורין בי"ט מפני שאין בה כי אם ב' פסוקים שהם וביום השבת ועולת שבת בשבתו ואעפ"י שהיה יכול להתחיל מפרשה של מעלה כמו בר"ח מ"מ עיקר קרבנות היום אינם כי אם שני פסוקים ולא רצו לתקן קריאת פרשה שעיקרה אינו ב' פסוקים. ועוד ע"א דאמרי' במגלה ובתעניות כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני ומוחל אני להם על כל עונותיהם וקרבן שבת אין בה קרבן המכפר כי כולם עולות (רד"א). ועוד ע"א לפי שצריך להפטיר בכל שבת מעניני כל יום ואי קרינן בכל שבת א"כ יהא צריך להפטיר בדסליק מניה והיינו בשבת וא"כ יהיו כל ההפטרות מענין אחד (ב"י סי' רפ"ג ב' הו'): **לא** יפטירו בנים מכל א' פסוק אלא א' יקרא כל ההפטרה וגם יפטירו בנים דתרי קלי לא משתמעי ונוערים בתי שמסייע למפטיר בקריאת ההפטרה (ריק"ב ועיין כ"מ פי"ב מה"ת): **אף** בשעת ההפטרה אסור לדבר אפי' בד"ת (כ"כ רי"ו סי' קמ"ו): **ברכות ההפטרה** אשר בחר בנביאים טובים. ע"ש לולי משה בחירו לאפוקי נביאי השקר וגם בבירכנו על התורה שניתנה בסיני אשר בחר בנו מכל העמים אנו מברכים כמו כן אשר בחר בנביאים טובים בשקולים דברי נביאים כדברי תורה שנ' ולא שמענו בקול ה' ללכת בתורתי ביד עבדיו הנביאים הרי הושוו דברי נביאים לתורה ולכך תיקנו כאן תחלה וסוף ה' ברכות לרמוז לה' חומשי תורה (רד"א): **בא"י** הבוחר. יש ללמד לתינוקות המפטירים שלא ישבו הפסק בברכה ראשונה של הפטרה כמו שמפסיקים בין ברכה לברכה כדי שתהא נראית כשתי ברכות אלא יאמר הכל בבת א' לפי שהיא ברכה אחת הפותחת בברוך א"י אמ"ה אשר בחר וכו' וחותמת בא"י הבוחר בתורה במשה עבדו כמ"ש הרמב"ם ז"ל ולפי' אין בה מלכות (הריע"ק סי' ע"ג): **הבוחר** בתורה. כ"ש ודעת מתבון נבחר; במשה. ע"ש לולי משה בחירו: ובישראל עמו. ע"ש ויבחר בהם: ובנביאי האמת. ע"ש ויוציא עמו בששון ברנה את בחיריו כי נביאיו הם משה ואהרן ומרים וכתיב אהרן אשר בחר בו וכתיב הן עבדי אתמך בו בחירי. **ואין** לחקות הא קי"ל דאין חותמין בשתים והכא הוי חתימה בארבע וי"ל דכולהו חדא מלתא שמברך להקב"ה שבחר בתורה שניתנה ע"י משה עבדו לישראל עמו ובחר בנביאים כדי להוכיח את עמו (הרד"א דף ח' ע"ב בשער ג'): **ולאחר**

ההפטר

האומר ועושה המדבר ומקיים אשר כל דבריו אמת וצדק. נאמן אתה הוא יהוה אלהינו ונאמנים דבריך ודבר מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל נאמן אתה ברוך אתה יהוה האל הנאמן בכל דבריו:

רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש תושיע מהרה בימינו ותבנה מהרה ברוך אתה יהוה בונה ירושלים:

את צמח דוד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה יהוה מגן דוד:

על התורה ועל הנביאים ועל יום המנוחה הזה

שנתת

ההפטרה מכלך ברוך וכו' לור כל העולמים. הרז"ל כי ביה ה' לור עולמי'. ה"ק לור אלא לר ביו"ד ה"א לר כל העולמי' והרד"ק פי' בישעיה כ"ו וז"ל לחוזק הצורים כינה האל בצור כי אין לתמוהו אנה לתשביו והוא דרך השאלה ופי' הוק הזמנים: **בכל** פי' בברכת התורה דס"ה למה ברכה זו פותחת בברוך כיון שהיא סמוכה לברכה שלפני ההפטרה: וברכה זו הונקוס הגר יסדה וכתב כמו ב"ן דב"ע. ברוך גאון רחם שמתנו על התורה. כי היה כן להוגו בלשונם הרבע כדאי' בגטין פ' הניזקין והודה להקב"ה על שהיה רשע ונתגייר ועשה ברכו' לכבוד התורה (רי"ז): **הצדיק** בכל הדורות. כלומר אדון לפיה היה לכמה דורות (הד"א): **נאמן** אתה וכו'. מה שהמנהג בקצת ספרים שעושים פיסקא כאן וכותבים נאמן אתה באותיות גדולות לפי שבני הגולים הבל נומר כאן דברי שבת וגלוי כדאי' במס' סופרים (עיין רד"א ובכ"ג): **ודבר** מדבריך אחור וכו'. ע"כ כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם (שם): כי אל נאמן. ה"ג וגפי בברכה זו מדברת מענין הנביאים שעיקר נבואתם היתה על ציון ועל דוד לפיכך אומר אחר כן רחם על ציון כי היא בית חיינו. ע"ב אתחנן לפני ה' בארצות החיים: ולעגומת נפש. ענין האבן ויאל כינוי לכ"י שהיא דואגת בגלות תנ' עגמה נפשי לאביון (שם): תושיע נקם מהרה. ה"ג והוא מחובר למה של משנה תימנו: בא"י בונה ירושלים. ה"ג וכן הוא גי' הרמב"ם כי כל הברכה תפלה על בנין ציון וירושלים ועיין במגדל עוז מה שהשיב על הראב"ד פ"ב מה"ת: **את** צמח דוד. ה"ג בלי תוספת ומגרעת וגוסח התנא דאב ברכה זו את צמח לא במתנו כמו שגורסים בדפוסים. ובגמרא פסחים פע"פ דף ק"ז ע"ב מבואר בפשיטות כגרסתינו דאי' היום אמר רבה בר בילא דצלותא מלאית קדמ יבועת דאפטרתא מגן דוד ועפיתי לך שם גדול ומדקאמר הגמ' על ביגוי חתימת הברכה מכאן דאלוני הברכה ובאחריתה נוסחא חד היא לגבו דצלותא ודאפטרתא ולית בינוי בינייהו דו"ק בה): **על** התורה. בקראו עתה בש"ת: ועל הנביאים. היא ההפטרה: ועל יום המנוחה הזה. ה"ג וג"ג יום הבנה הזה ואותה הגורסים כן ושובים שיאן לזה מנוחה ע"ש היה כבר דחה דבריהם הרב בעל כנה"ג בספרי פסח משוכין ובכן גי' הב"י בנת' והרמב"ם ז"ל ע"ב. והרב הגדול מהרי"ע כ' בפ' כי תבא יו: בקיצור ולפי בעיקר תלוי בו היות ענין המנוחה אבל נזכרונה היה על הנופש והמגיע הקפידו אבל כנה"ג וכל חכמינו ז"ל אבל מעונם בכל התפלות נפרם ולומר את יום המנוחה הזה ולא נזכור בשם השבת לפי שאות שבת הכלול בני העניינים ביטול המלאכה וענין מנוחת הנפש והנה עיקר השאלה אל המנוחה הדע שכן ת"א בנא בביתון יהיה נאהן בנא בתענא שהיא במעת העבודה ובישיבה אמנם יהיה נכם בבתון הרגם יהי נכון נייחא והכוונה אל הביטוי הזה דלגני יום המנוחה הזה והוא נפלא מאד ואינו עלתה כבזין מי שהיה מבחדל בילאמרו את יום השבת הזה בתפלות ודאי היה יושב והומם ומודה נהני' הלבונים המתקנים הראבוני' אשר באמן יתפאר זכרם מעולם ועד עולם עכ"ל ועוד האריך שם במעלה

שַׁבַּת לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת עַל הַכֹּל אָנוּ מְבָרְכִים אֶת שִׁמְךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת. אָמֵן: ואם חל י"ט או ר"ה להיות בשבת מזכיר ענין היום בברכה זו (באמצע) כדרך שמזכיר בתפלה. ואחר שמשלים המפטיר הברכה נהגו שקורא ש"צ מעט כחצי דף בספר מספרי המוסר להוכיח את העם ליראה את ה' אלהיהם ואח"כ מתחיל ואומר ה' הושיעה וכו' אשרי יושבי ביתך וכו' עד סופו ואח"כ עומדים הקהל ואומרים בעמידה מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ ככתוב בשחרית

דחול ואח"כ מברך למלך ולקהל וזהו נוסח הכל:

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים ומלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם וינשא למעלה לאדוננו המלך החסיד הרחמן השולטאן **עבד אלחאמיד כאן** ירום הודו וכל שרי הממשלה. מלך מלכי המלכים ברחמיו ישמרהו ויחייהו. ומכל צרה ונזק יצילהו. מלך מלכי המלכים ברחמיו ירום ויגביה כוכב מערכתו. ויאריך ימים על ממלכתו. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלב המלך ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובה עמנו ועם כל בית ישראל אחינו. בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח

ובא לציון גואל וכן יהי רצון ואמרו אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ודוד ושלמה וכל הקהלות הקדושות והטהורות הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה גדולים וקטנים הם ובניהם ונשיהם ותלמידיהם: מלכא דעלמא הוא יברך יתכון. ויזכה יתכון. וישמע בקל צלותכון. תתפרקון ותשתיזבון מכל צרה ועקתא. ויהי מימרא דיי' בסעדכם. ויגן בעדכם. ויפרוש סוכת שלומו עליכם. ויטע ביניכם אהבה ואחוה שלום ורעות. ויסלק שנאת חנם מביניכם. וישבור עול אויב מעל צואריכם. וישמיד אויביכם. ויכלה צריכם. ויאבד כל הקמים עליכם לרעה. ויברך מזונותיכם. ויפתח לכם שערי פרנסה וכלכלה. וימלא ידיכם מברכותיו ויקיים בכם מקרא שכתוב ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם: יי' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. וכן

יהי רצון ואמרו אמן:

(מי שברך ליחיד) **מי** שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן ודוד ושלמה וכל הקהלות הקדושות

והטהורות

הטוב. גם כס' מ"כ דרך דרך זה ע"ש: **לקדושה**. דכתיב ויקדש אותו: **למנוחה**. דכתיב וינח ביום השביעי: **לכבוד ולתפארת**. דחייב אדם ללבוש בגדים נאים לכבוד שבת שנ' וכבדתו מעשות דרכיך ור"י קרי למאניה מכבדותיה (רי"ן). וכתיב ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת (שם): **ובי"ט** אומר את יום טוב מקרא קדש הזה יום חג פלוני הזה שנתת לנו ה' אלהינו לששון ולשמחה לכבוד ולתפארת וכו'. בא"י מקדש ישראל והזמנים ואם היה שבת וי"ט כולל שניהם וחותם **מקדש השבת וישראל והזמנים** כנוסח שהוא חותם בתפלה בברכה אמצעית באותו י"ט כך הוא חותם בברכה אחרונה זו: **לשון** הרמב"ם פי"ב מה"ת דין ע"ו וכן אם חל ר"ח להיות בשבת המפטיר בנביא מזכיר ר"ח בברכה זו כדרך שמזכיר בתפלה וכ"ה בהלכות ופירושו מזכי' באמצע התפלה לא בחתימה ורבים וגדולים קיימי בשיטה זו וס"ל דאידחיא הא דרב גידל בפ' במה מדליקין וכן פסק הרי"ף שם פ' ב"מ וכן ריא"ז שם ואם הרב"י כתב בהיפך בסימן רפ"ד הוא ע"פ המנהג דוק שם: **וה"ה** כשחל חול המועד בשבת דמזכיר מעין המאורע באמצע הברכה עיין בד"א דמשוה דין חול המועד לר"ה ולדידן המזכיר בר"ח כ"ה בחול המועד בין דפסח בין דסוכות: **טוב** לבני' בתוך בית אביהם או אמם להפטיר בשבת"ג וכן יכיס לאת נחת יתירה כדאי' בז"ח מעשה דההוא יודאי וכו' ואמרי כמכבד את הוריו (עיין תמ"י דף ל"ב ע"ג ומעבר יבק דף ל"ט ע"ב): **ומברך** למלך וכו' כבר כתבנו בזה בתפלת שחרית דחול ואח"כ יברך לקהל כי מקור

הברכות

והטהורות הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה גדולים וקטנים הם ובניהם ונשיהם ותלמידיהם. ועוד יברך וישמור ויחיה ויאריך את ימי רבי (פלוני) שהתנדב שמן למאור (בעבור חילה שיש לו) המקום ברוך הוא ברחמיו ירצה נדבתו. ויברך מעשה ידיו (ויפתח לב בניו לתלמוד תורתו ויגדלם לעבודתו) וימלא משאלות לבו (לבם) ולבכם לטובה ויקיים עליו (על כל אחד ואחד מהם) מקרא שכתוב יי׳ ישמרהו ויחיהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו וכן יהי רצון ואמרו אמן:

ונהגו להזכיר נשמות מנוחה וכו׳ ואח״כ מתחיל ש״ץ ואומר:

בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֵּר לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ: יְהִי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמוֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְהוָה קְרֹבִים אֶל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל תַּעֲרֹץ וְאַל תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ואומר הש״ץ בקול רם יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: וכופלין אותו הקהל ואומרים מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים וכו׳ עד סופו יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם ואומרים שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה:

שאו

הברכות פתוח ועת להכניס (שם כג). וכ׳ המ״י ז״ל על זה וכל זה קודם אמרי שאין להפסיק בין אמרי לקדיש ע״כ וכ״כ בטו״ז סי׳ קל״ב ב׳ בשם ע״ש: ואנו אין מקפידים בכך כיון שאח״כ אומרים פסוקים ומזמור הבו לה׳ ופסוקים אחרים ואין מפסיקין בין הפסוקים לקדיש ואפילו הרב המ״י והט״ז יודו לזה וזהו פשוט: **נהגו** לומר הברכה להנשים בלשון הקדש ולנשים בל׳ ארמי והטעם מפני שהברכ׳ הנשים מסתמא אינה נעשית אלא בין הנשים ואינן מבינות אלא בל׳ תרגום (כנה״ג סי׳ רפ״ד ב׳ הר״י הלוי)כר). ועיין לקמן בענין ההספדות מה כתבנו דגרסי׳ תחת כנפי השכינה ע״ש: **ברוך** ה׳ וכו׳. הוא פסוק במלכים ופסו׳ אחרים מלוקטים. ואמרו **יהי** ה׳ אלהינו וכו׳, ראיתי מפרשים פי׳ בזה כי שלמה הע״ה נתפלל כשבנה המקדש שתשרה שכינתו ית׳ בקרבנו ובעצמנו כי אין המקדש רק אמצעי להשראת שכינתו ית׳ עלינו ע״ד ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם הם הצדיקים וזהו יהי ה׳ אלהינו וכו׳ היינו שתשרה שכינתו בקרבנו כאשר היה עם אבותינו כדקי״ל האבות הן הן המרכבה: **לעשות** משפט וכו׳ דבר יום ביומו. גם בזה זכורני ראיתי שפי׳ בו דהיינו שהקב״ה לא ימתין לנו עד שתתמלא הסאה רק כאשר ח״ו יקרה עון שיפרע תכף ומיד וזהו דבר יום ביומו ולא ימתין להפרע הכל בבת א׳ והוא מאמר הפייטן ועבדיו ואתן ידיו לדינו עומדים סלה. וכ״כ למה כדי שביום פקדו בני חלדו חקפן פיה עולה שלא ימלא פה לקטרג וזהו וכו יצדקו וכו׳: **מזמור** לדוד הבו לה׳ בני אלים וכו׳. מפני שנ׳ על מתן

תורה

שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה: ואומר החזן וידעת כי ה' אלהיך וכו' ויש שאומרים אותו יחד ככתוב לעיל בתפלת החול עד את שארית ישראל ואומר יהללו את שם ה' וכו' ה' היא האלהים וכו' שיבה למעונך וכו' ומחזיר הס"ת להיכל ואומר

חצי קדיש ומתפללין מוסף בלחש בנוסח זה:

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך: ברוך אתה יא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם (בעי"ת אומר זכרנו לחיים וכו') מלך רחמן מושיע ומגן ברוך אתה הד יהוה מגן אברהם: אתה גבור לעולם אדני. מחיה מתים אתה. רב להושיע (בקיץ אומר מוריד הטל) (בחורף אומר משיב הרוח ומוריד הגשם) מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים רופא חולים סומך נופלים מתיר אסורים ומקיים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה (בעי"ת אומר מי כמוך וכו') ונאמן אתה להחיות מתים ברוך אתה יהוה מחיה המתים: בחזרת ש"צ התפלה אומרים כאן קדושה בנוסח זה:

כתר יתנו לך יהוה אלהינו מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה יחד כלם קדושה לך ישלשו ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר ועונין הקהל קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו: יחזור ש"צ ואומר כבודו והודו מלא העולם כלו

תורה שנ' בו וירקידם כמו עגל וכתוב במזמור יקום אלהים יפוצו אויביו למה תרצדון הרים גבנונים ודכ"ע אותו המזמור נאמר על מתן תורה וגם ז' ברכות של שבת נתקנו כנגד ז' קולות שנאמרו בו (טור סי' רפ"ד) ושמעתי שיש בו י"ח אזכרות נגד י"ח ברכות דחול שאין מתפללים אותם בשבת משום טרחא ומוסיפים בסופו שאו שערים וכו' שאמרם שלמה ע"ה כשהכניס הארון לבית קדשי הקדשים כדאיתא בשבת בפ' ב"מ (דל"א) כה) :

תפלת מוסף

כתר וכו'. דע כי בנוסחת הרמב"ם לא נזכר שם כתר יתנו לך בקדושת המוספים רק הקדושה של מוסף כקדושת שחרית ועכשיו נהגו משנים קדמוניות לומר כתר בכל יום שיש בו קרבן מוסף ומנהג זה נתחדש להם מספר התיקונים להרשב"י וגם מהזוהר בר"מ פרשת פינחס דף רמ"ב ע"ב ומוסכם בישראל שמקבלים אותו ועמ"ש בריש תפלת יוצר דשבת ומשם תדון לכאן. כתר וכו'. וכך אמר בפרקי היכלות מברכיך יכתירו כתרים לך ויבירו לך שיר חדש והשבח שמשבחים לשם הוא מכנה אותו בל' כתר ע"ש כי לוית חן הם לראשך ותמצא כתר גי' ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד: עם עמך וכו'. כן הנוסח השגור בפי רוב שלוחי לצבור וכן מוכח בזו' משפטים דף קי"ו ע"ב וברוב הדפוסים נרשם ועמך ישראל וכ"ד הרד"א ז"ל ואף שפ"י שאמרו במסכ' חולין שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל שירה למטה אף עפ"כ אין אנו רוצים להתפאר בזה אנו אומרים שהמלאכים משבחים ומקדישים תחלה עכ"ל. ועס' נ"ה סי' קל"ד

קל"ד ה' ע"פ הגמ' דסנהדרין פ"ד דף ל"ז ע"ב וחולין דף מ' דבששת ימי השבוע כל כנף מהששה כנפים שיש לחיות הוא מתחיל לומר שירה וביום שבת כנף ז' שהם ישראל הם מתחילים לומר שירה דכתיב מכנף הארץ זמירות שמענו א"כ בחול שיש מוסף אומרים ועמך שהם טפלים אליהם ובשבת עם עמך וכו' שהם טפלים אלינו וה"ה בי"ט כשחל בחול אומר עם עמך דהוי כשבת שבכנפי החיות לא נתייחדו לומר שירה אלא בימי החול שהם ימי השבוע והכי דייקי דברי הגמ' ז"ל והאריך מאד בזה ע"ש:

על הר סיני. ע"ש ועל הר סיני ירדת: מצות שבת זכור ושמור. כדאמרי' זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וזכור הוא שצונו השי"ת שיהיה השבת זכור בכח הזוכר אשר לנו שהוא כח אשר בו שכחה בנתיים ושמור שצונו הש"י שיהיה השבת שמור תמיד בכח השומר אשר לנו שהוא כח הזכרון אשר בו שכחה בנתיים. וא"כ מהו זה שאמר זכור שהנה הם דברים סותרים זה את זה. וי"ל שכיון שמקיים מצות זכור אשר יש בו שכחה בנתיים אז הקב"ה יסייע לנו לשיהיה תמיד השבת בכח השומר אשר לנו כי בא ליטהר מסייעין אותו וזהו מז"ל שמור וזכור בדבור אחד נאמרו וכו' (בי"ה): ובו צויתנו. כלומר בסיני (רד"א): להקריב לך. ה"ג ע"ש שמרו להקריב לי במועדו: קרבן מוסף כראוי. ה"ג ול"ג מוסף שבת דהמוסף שבת עצמו משמעי ולכך סת"ך דמוסף קאמר כי אינו דבק: כראוי. פי' כמ"ש עולת שבת בשבתו ולא עולת שבת זו בשבת אחרת ואם ישנה חייב משום חילול שבת (רד"א): שתעלנו לארצנו. ה"ג ול"ג בשמחה דלא שייך לגרוס כן

ומשרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו: ואומרים הקהל **משבחים** ואומרים ברוך כבוד יהוה ממקומו: וחוזר ש"צ ואומר ממקומך מלכנו תופיע ותתנשא ותמלוך עלינו כי מחכים אנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בחיינו ובימינו יעני הצבור **אמן** וחוזר ש"צ ואומר תשכון תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים ועינינו תראינה במלכות עזך כדבר האמור בשירי קדשך על ידי דוד עבדך משיח צדקך: ואומרים הקהל **ימלוך** יהוה לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה: וחוזר ש"צ ואומר לדר ודר נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש שבחך יהוה אלהינו מפינו לא ימוש כי אל מלך גדול וקדוש אתה. ברוך אתה יהוה האל הקדוש:

והיחיד אומר נוסח זה:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה (בעי"ת אומר ובכן יתקדש שמך וכו' עד המלך הקדוש) ברוך אתה יהוה האל הקדוש:

למשה צוית על הר סיני מצות שבת זכור ושמור ובו צויתנו יהוה אלהינו להקריב לך קרבן מוסף כראוי. יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובתנו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ואת מוספי יום המנוח הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך: לא נתתו אלהינו לגויי הארצות ולא הנחלתו

מלכנו לעובדי פסילים גם במנוחתו לא ישכנו ערלים לבית ישראל עמך נתתו לזרע ישורון אשר בם בחרת חמדת ימים אותו קראת: אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו בישועתך שבענו מטובך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו באהבה וברצון שבתות קדשך וינוחו בם כל ישראל אוהבי שמך ברוך אתה יהוה מקדש השבת:

רצה יהוה אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה אל דביר ביתך ואשי ישראל. ותפלתם מהרה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך (בראש חדש ובחוה"מ של פסח ושל סוכות אומרים בכאן יעלה ויבא וכו'): ותחזינה עינינו בשובך לנוך לציון ברחמים כמאז ברוך אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך וכו' שאתה הוא יהוה אלהינו צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך ונפלאותיך שבכל עת ועת ערב ובקר וצהרים (בשבת חנוכה אומרים בכאן על הנסים וכו' תמצא לעיל בדף פ"ז ע"ב): הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך. כל החיים יהללו את שמך הגדול כי טוב האל הטוב (בעי"ת אומר זכור רחמיך וכו') ברוך אתה הי יהוה הטוב שמך ולך נאה להודות: שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים

עלינו

אלא בג' רגלים וכן שמעתי מגדול א' ב' הרד"א. שהנחלנו. ע"פ וקמת ועלית: והטענו. ע"פ וחטעמו בשר כחלחך (רד"א): תמידין כסדרן. פי' כסדר שכתובים בתורה ותי"ו דתמידין נקוד בשו"א לא בקמץ כי אתה אומר בנפרד תמיד כמו שעיר בקמ"ץ וברבוי אתה אומר תמידין שעירים תי"ו ושי"ן בשו"א וכן נקודסו בתכאלי"ל: כהלכתן. שכתובי' בתורה: ואת מוספי. כן היא גי' הרמב"ם והתכאלי"ל בכל המוספים לומר את מוספי. והטעם נראה פשוט דבשבת לא בלבד תמיד אחד מוסיפים על עולת התמיד הנהוג בכל יום אלא שני תמידין מוסיפים ובעבור היות שנים אומרים את מוספי וגם בשאר המוספין כן גם יש בקרבנותיהם מינין מתחלפים פרים ואלים וכבשים ועיין בס' גן המלך סי' ל"ב ומ"ש עיקר כי כן הוא בכל ספרי הרמב"ם כ"י ישנים ודו"ק וכ"כ הרב כה"ג סי' תכ"ב ועיין פר"ח בשם דגי' הרמב"ם בכל המוספים לומר את מוספי כיון דמקריבים בשביל תוספת היום הרבה קרבנות והוא קרוב למ"ש ובכנה"ג סי' תכ"ד תי' לדעת הרמב"ם כדרך דאמרינן ערבי פסחים ע"ש. עוד כ' דט"ס נפל בספרי הרמב"ם דגרי' במוסף חג המצות את מוסף. ונכונה בלימה היא זו דבספרי רבינו כ"י גרים גם בחג המצות את מוספי סוד ה' ליראיו: יום המנוח וכו' כבר כתבנו לעיל בברכת ההפטרה שהגורסים את יום השבת טועים בה: באהבה. ע"פ כי מאהבת ה' אתכם (רד"א): כמצות רצונך. ע"פ כאשר צוך שכתוב בשבת (שם) רצונך. ע"פ ורצאתי אתכם שכתוב על ענין הקרבנות (שם). ואמר באהבה כמצות רצונך. הכוונה מצד אהבה ורצון לא מצד יראת העונש (ב"ח): כמו

שכתבת

עלינו ועל ישראל עמך וברכנו כלנו כאחד ממאור פניך כי ממאור פניך נתת לנו יהוה אלהינו תורה וחיים אהבה וחסד צדקה ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת בשלום (בעש"ת אומר ובספר חיים וכו') ברוך אתה יהוה המברך את עמו ישראל בשלום אמן: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אלהי נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה. פתח לבי בתורתך ואחרי מצותיך תרדוף נפשי וכל הקמים עלי לרעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם: יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך יהוה דוחה: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען תורתך עשה למען קדושתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי: עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל וינחמנו בציון ויבנה ברחמיו את ירושלים בחיינו ובימינו בקרוב אמן ואמן: וחוזר ש"ץ התפלה ואומר אבות וגבורות ואומר ברכה ג' בנוסח כתר וכו' כנז"ל עד האל הקדוש. למשה צוית וכו' עד מקדש השבת רצה ומודים ועולים הכהנים לדוכן ונושאים כפיהם וכשאין כהן בבהכנ"ס אומר ש"ץ אלקינו וכו' שים שלום וקדיש תתקבל ואח"כ אומרים:

כל

שכתבת עלינו בתורתך. אמר ר' עלינו ע"ש זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל וגו' (שם): על ידי משה עבדך. ע"ש ומצות וחוקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך (שם): ודע שבנוסחת הרמב"ם והתכלא"ל אין מזכירין כאן פסוקי קרבן מוסף כלל וכן המנהג גם בבהכ"נ שלא הזכירם וכבר אמרו בסוף מס' ר"ה אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך. ופרש"י דאפסוקי המוספים קאי דכיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך שוב ואינו צריך לומר מקראות המוספים ע"כ. וכ"כ הרא"ש שם דהוי כאלו הזכירם וקיים ובלא"ה פריש בפתינו והב"י שצריך להזכיר כל דברי הפסו' בזה כו' התק"א וקיים דהרמב"ם כרב"י ז"ל ע"ל. ואם תראה בדפוסים שמזכירים פסוקי קרבן מוסף לאו לעיכובא ואף לא לכתחלה כי נכתב לפי מנהגים ומקום שאין מנהג לאמרם אין לשנות ולהזכירם: לא נתתו ה' אלהינו לגויי הארצות. בתפלת שחרית מזכירים פסוק ושמרו בני ישראל וכו' ובמוסף מזכיר כנגדו פיסקא זו לא נתתו וכו' והנה לא נתתו אלהינו וכו' פי' בו הרב בי"ת דהיינו מליאות שבת לא נתנו הש"י לגוים וזהו כנגד מ"ש ושמרו בני ישראל את השבת: ולא הנחלתו מלכנו. כנגד מ"ש לעשות את השבת דהיינו שהנחיל להם להיות עושים מה שביטל הש"ת מלעשותו בשבת. וכנגד מ"ש וביום השביעי שבת וינפש שבת ישיבל הוי מהנפש דהיינו שניהם שובת לז"א גם במנוחתו לא ישכנו ערלים. פי' בעה"ב לא ישכנו שם במנוחה ביום השבת ע"כ וכמ' בעקידה פרשת ויקהל דף קת"ט וק"ן ע"א אמר שבת אלבין מבולם נתתי הנחלתו גם במנוחתו גם כנגד שבת העליון אשר הוא בינו לבינם סימן והשבת התחתון שהנחלנו לשמרו וגם יושבו ישעי בה ולזה רמזו ז"ל אלמלא שמרו ישראל ב' שבתות וכו'. ומהרי"א גם' זבח פסח פי' לא

הנחלתו

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אַשְׁרֵי מִי שֶׁעֲמָלוֹ בַּתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ גָּדֵל בְּשֵׁם טוֹב וְנִפְטָר בְּשֵׁם טוֹב מִן הָעוֹלָם וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחָכְמָתוֹ טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ לְמוֹד תּוֹרָה הַרְבֵּה וְיִתְּנוּ לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה וְדַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא: רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְהוָֹה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: אֵין קָדוֹשׁ כַּיהוָֹה כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְהוָֹה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ: אֵין כֵּאלֹהֵינוּ אֵין כַּאדוֹנֵינוּ אֵין כְּמַלְכֵּנוּ וכו' עד סופו ופטום הקטרת וכו' עד סופה כבחול

וכבר

הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים. רמז לטעם חידוש העולם שהורה את האומה זכרונו ולא לעובדי פסילים ובאמרו גם במנוחתו לא ישכנו ערלים רמז למנוחה הנפשיית לעולם שכולו שבת ע"ש: **יש** להם חלק לעה"ב. מצד נשמתן שהיא הנשמה חלק אלוה ממעל. ויש הפרש כשאומרים יש לו חלק לכשאומרי' בן העוה"ב ע"ל בסוף פיטו' הקטרת (הרמ"ע במאמ"ח ח"ג סימן ל"ה) : **אשרי** מי שעמלו בתורה. קשה מאי קמ"ל וי"ל דהשמיענו דיותר מאושר האדם שעמלו בעיון יותר ממי שעמלו במעשה כי שלימות העיון עדיף וז"ש ועליו אמר שלמה בחכמתו פי' שנעשה יותר אחר העיון. או ירצה כי הנגזר מעת הילדה היותו חכם אין להחזיק לו טובה כי לכך נולד אמנם אשרי אדם שלא נגזר עליו ומחמת עמלו הוא מבין. או ירצה כמ"ש רמב"ם בח' פרקיו כי אפילו מי שנגזר עליו הוא חכם אפשר יהיה בחכמה חיצונית לז"א אשרי מי שעמלו בתורה ולא טרח בחכמה חיצונית. או ירצה אשרי לאדם שעמלו בתורתינו הקדושה שע"י העסק בה זוכה להיות לו לב טוב להבין בכל חכמות הפוך בה דכולא בה וזהו ועליו אמר שלמה בחכמתו פי' שהבין כל החכמות ואמר עליו לב קניתי שם טוב בכל העולם שאני כולל בכל החכמות הוא משמן טוב מ"ש הבינה משיכת שערתי נה בתורה שנמשל לשמן טוב שעולה על כל החכמות (בפתי יבנים דף ל"א ע"א) : **ועושה** נחת רוח ליוצרו. פי' שהעוסק בה נקי מעון וחטא שאז המלך מתענג בו ובתורתו אבל מי שהוא מלא מכרהון ויש עונותיו אין תורתו נחת רוח לבוראו כי כשאדם נקי אז כשעוסק בתורה שכינה שורה ונעשה כסא ומושב לשכינה לא כן כשאינו נקי ח"ו כי אין בו לא מושב ולא כסא כי החטא יהיה קוץ מכאיב ויושב על הכסא (עיין ר"ח פ"ב משער התשובה וכ"כ דע"ת פ"א ע"א ע"ב) : וכ' הרח"ו בס' שערי הקדושה דף ו' ע"ב לא אמר ועושה נחת רוח לאדם אלא ליוצרו היינו שכינת עוזנו שהיא בצרה עמנו בגלות כמ"ש בכל צרתם לו צר ע"ש : **ויום** המות מיום הולדו. אמר כי טוב יום המות מיום הולדו. והטעם לפי שביום הולדו עדיין אין מי שיודע מה יהיו מעשיו אם טוב ואם רע אמנם ביום המות כבר נגלו ונתפרסמו מעשיו כי טובים המה ועז"א שלמה כי יום המות טוב הוא מיום הולדו יחו"ק : **ודע** מתן. ס"א בלא וי"ו והכוונה שבא לתרץ מ"ש תחלה ויתנו לך שכר הרבה שאין הכוונה לשמש ע"מ לקבל פרס רק הכוונה שתדעהו דרך ידיעה : **מתן** שכרן. היא שכר לעתיד לבא (מהרש"א דף פ"ו פ"ב דאבות). וכן הגי' שגורה בפי הכל וזכורני כי הרמ"ע בס' י"מ פי' ודע כמו דע את אלהי אביך והכוונה שאף שתלמוד תורה הרבה עדיין צריך אתה לידע ברוממותו וגדולתו ית' כי לא התלמוד עיקר אלא המעשה וחוזר ופי' מה שאמר לעיל ויתנו לך שכר הרבה. מתן שכרן הוא לעתיד לבוא וכן

שגור

שנוי בפי הכל להרים קול במלת ודע
ולהפסיק מעט שם. זה יורה שסוברי'
הפירוש שלו כך: ר"ת וכו' הבר פי'
פסקא זו בסוף תפלה שחרית דחול:
ואומר קדיש דרבנן והוא דשתי'
לחדתא. והבר כתבנו עליו מה שהגננו
הש"י בתפלת ליל שבת. ואומר עלינו
לשבח. ואינו אומר ברכו את ה' וכו'
כבחול. והטעם ה' הריב"ש ז"ל כתב'
לפי שעיקר אמירת ברכו בחול הוא
משום המאחרים שלא שמעו ברכו
דיוצר להוציא אותם י"ח בברכו זה
משא"כ בשבת שאין מתאחרים בכולם
באים וא"ת שלא שמע א' מהם ברכו
בקריאת התורה ע"ש וכ"פ מר"ן הש"ע
וכן המנהג: **מיהו** אם פעם החזן
ואמר ברכו ראיתי לרבותי נ"ע שאומרי'
שצריך לענות אחריו ברוך ה' המבורך
שאל"כ נר' ח"ו שאינם רוצים לברך
וכ"ש לפי ד' הת"י שסובר דצריך לומר
ברכו כבחול ע"ש. וראיתי להמון רובם
וכמעט כולם שנוערין במי שמתחיל
ברכו ואין עונין אחריו ברוך וכו'
ולענ"ד נראה שהדין עמם דכיון שלא
הצריכו חז"ל לומר ברכו בשבת וכו' א"כ האומר ברכו הוי דומיא דמברך ברכה שאינה צריכה שלא די שאין
עונים אחריו אמן אלא גם גוערין בו. כן הדבר הזה. וטענת רבותי הנז' שאינם רוצים לברך אינה כלום
שאין לברך אא"כ היה מחויב לברך מהדין דוקא כו): **ואחר** התפלה תהיינה רגליו קלות כאילות לנוה
הביתה לעשות מלאכתו מלאכת שמים לקדש את יום השבת על היין ולהתענג במאכל ומשתה
אשר הזמין לו הש"י הן רב הן מעט. ואם יש חולים בעיר ילך לבקרם או אבל לנחמו או חתן לשמחו
קודם שילך לבית ונהגו בזה יותר שבשול מפני שאינו עסוק בשום מלאכה והוא פנוי ועוד שהוא
מכובד היום במלבושים נקיים והוא ראוי להתכבד והלה יש לו נחת רוח עמו (פרי צדיק והדש"י).
וכן נהגו. וכ"כ הרמב"ן בס' שומן סודות ע"פ הסוד יע"ש: **ויסיר** ממנו כל דאגה ועצב כי אסור
לדאג בשבת אפי' על חרבן הבית לא יזכרנו ולא יתודה כמבואר בס' דע"ת פ"י ע"ש:
מקצת נוהגים לסעוד סעודה קטנה דרך עראי אחר הקידוש ואח"כ מברכים ברהמ"ז
וקובעין עצמן לשתות ולאכול פירות ואח"כ סועדין בפת והיא עיקר סעודת היום ומו"ז מהר"ן הי'
קורא תיגר על זה מטעם דכיון שעושין שעיקר סעודה שנייה בבשר ומעדנים א"כ אין ראוי לסעוד
הלילה כדי שיסעיד סעודת היום לתיאבון ובודאי בסעודה ראשונה מונעתו מלסעוד עיקר הסעודה
בטוב לתיאבון וידוע שסעודת שחרית היא העיקר בבבל לפי שהיא מדאורייתא כנודע מהפוסקים:
ואחר השלמת סעודתו ישב לנוח מעט ובזה יענג עצמו מעט בשינה ולא יתגרה בשינה הרבה כי זה

ובבר נהגו העולם אחר פטום הקטורת לשנות פרק א' מפרקי
מנורת המאור שחיבר מרנא הגאון מהר"י אביהב ז"ל ללמד
דעת לעם מוסריו הנעימים ואשרי העם שככה לו כי דבריו ז"ל
ערבים ומתוקים ומושכים את הלב לאב שבשמים ז"ל ואח"כ
עומד ש"צ ואומר קדיש דרבנן ועלינו לשבח ונהגו לשנות
בהרמב"ם הלכות שבת שבע הלכות או פחות או יותר מעט
ונפטרין לשלום ויבא לשלום לביתו ויקדש:

קדושא רבא והוא זה. מזמור לדוד וכו' עד סופו ואומר אם
תשיב משבת רגליך עשות חפציך ביום קדשי
וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך
ממצוא חפצך ודבר דבר: אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי
ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר: ושמרו
בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורתם ברית עולם:
ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את
השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: על כן ברך ה' את
יום השבת ויקדשהו (ברוך מקדש השבת): ואומר **סברי מרנן**
והשומעים אומרים **לחיי**: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם
בורא פרי הגפן: ושותה מלא לוגמיו ויישב מעט לאכול מיני
פירות ושותה יין שרוף מעט לשמחת שבת וסועד כו), ונהגו לאכול
ביצים מגולגלים בסעודה זכר לאבילותו של מרע"ה שמת בשבת
וכ"כ בס' יד כלבו יע"ש ויישן מעט אם לא יוכל ללמוד בלא
שינה, ומזכיר רצה בברכת המזון:

אומרים

לו

אומרים אשרי יושבי וכו' ואם עדיין שהות ביום יתחיל למנצח על הגתית וכו' ופ' התמיד ופטום הקטרת כנהיל ואח"כ אשרי ועומד ש"צ ואומר ובא לציון וכו' ומזמור שיר ליום השבת וכו' לדוד אליך וכו' וקדיש ואומר:

וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְהֹוָה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

ומיציא

לו לישן בלילי רק תכף יקום משנתו וירחץ וילך לבהכ"נ ללמוד תורה עם חבירי תורה או כאשר ימצא בתי מדרשות אחרות אשר יש לו נחת רוח ללמוד עמהם: **ובמה** צריך אדם ליזהר מלאבד אפי' רגע א' בשבת מללמוד בו תורה ובפרט למי שהוא עמוס בתלאות וטרוד בעסקיו כל ששת ימי המעשה בהחיוב מוטל עליו בכפלי כפלי' כי עיקר עונג שבת הוא עסק התורה כענין מ"ש הח הקדמוני' ע"ה וקראת לשבת עונג כי הקריאה דהיינו הלימוד זהו לשבת עונג כי לא ניתנו שבתו' וי"ט לישראל אלא לאכול ולשתות ולהניח הספר בקרן הזוית כי על זה תפוג תורה וכבר כ' מרן הב"י בשם רפ"ת וז"ל בירושלמי ר' חגי אומר לא ניתנו שבתות וי"ט אלא לאכילה ושתייה. ר' ברכיה אומר לא ניתנו אלא לעסוק בתורה ובתנחומא מפרש לא פליגין מ"ד ר' ברכיה לת"ח אלו הפועלים שהם עוסקים במלאכתם כל ימות השבוע ובשבת הם באים ומתעסקים בת"ת ומ"ד ר' חגי להתענג אלו הת"ח שהם יגעים בתורה כל ימות השבוע ובשבת הם מתענגים עכ"ל. ומביאו בס' גבול בנימן ח"א דף ק"א ע"א וע"פ זה מפרש מ"ד ר' יהושע בגמרא ביצה או כולו לשם או כולו לכם יעו"ש. ובס' דפ"ח פ"י מביא ב' מדרש אתחנן ר"א אמר זכור את יום השבת לקדשו במה אתה מקדשו במקרא ומשנה במאכל ומשתה וכסות נקייה אע"פ שאמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות יקח אדם בשר ואל ישתה יין בו' אל תהי בסובאי יין עכ"ל. ובמדרש ויקהל אמר הקב"ה למשה עשה לך קהלות גדולות בשבת ודרוש לפניהם הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת וליכנס לבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל ד"ת איסור והיתר כדי שיהיה שמי הגדול מתקלס בין בני וכו' ובילקוט פ' בלמי א' ר"י אמר זכור את יום השבת לקדשו עשה כולו תורה מכאן אמרו יקדים אדם ביום השבת וילך לבהכ"נ ולבהמ"ד ולקרות בתורה ובנביאים ואח"כ הולך לביתו ויאכל וישתה לקיים מ"ש לך אכול בשמחה לחמך עכ"ל. ומה לי להאריך עוד בזה כי כבר האריכו בזה הר"י נ"ע בספריו הנחמדים והרב המ"י ז"ל פ' י"ד: **ואם** חלק לו הש"י בינה ישתדל לחדש איזה חדוש בשבת כדאי' בזו' שלח לך דף קע"ג כי במוצאי שבת הנשמה עולה ושואל לה הקב"ה מה חידוש היה לה בתורה ואם א"א לו לחדש ילמוד בספרים אשר לא למד בהם עד הנה כדכתב הר"י ליב פ"י ע"ב: **ובכתבי** האר"י מי שמחדש בתורה בשבת מעטרין לאביו ואמו בעה"ב לכן נסמכו בתורה זכור את יום השבת וכבד את אביך וכו' ומביאו ר"י ל"ב פ"י ע"ב: **והחסידים** הראשונים ע"ה נהגו תחלה לקרות מעט בספרי הקבלה כגון זוהר או תיקונים או חייו ז"ל ואף אם לא ידע הבין יש בו סגולה נפלאה מה שלא יעשה באלף אלפי דרושים ורבבות פשטים עיין חמ"י פי"ד ע"ש: **ויזהר** מלשוח בשבת שיחת חולין אפי' בדברים שכבר עברו ואפי' בדברים שהם עונג לו וכ"ש שאסור לקרות בספרי מלחמות ושירים של שיחת חולין ואפי' כתובים בכתב קדש ובלשון קדש כי קוראו בזו' מחלל שבת וכבר האריך בזה הר"י ליב פי"ח והרב המ"י פט"ו ומו"ז בס' פרי צדיק יע"ש: **ובהגיע זמן המנחה** יכין לקראת אלהיו ויבדוק עצמו כדרך תפלת שחרית וילך לבהכ"נ כדי לשמוע קריאת ס"ת ואין שום אדם רשאי להיפטר ממנה בין קטן בין גדול (סדה"י) ויכוין דעתו ולבו להתפלל בכוונה כי עת רצון הוא כדאי' בזו' כמה יעו"ש: **אומרים** אשרי. כ"כ הרד"א והכלבו וטור ולא הזכיר הרד"א קטורת ופ' התמיד וכו' כמו בחול אולי שלא להטריח על הצבור ע"כ: **ובא** לציון וכו' וטעם אמירת סדר קדושה זו עתה לפי שאחז"ל דעלמא קאים אקדושה דסדרא כמ"ש לעיל בפי' ובא לציון ולפי

בשבת

ומוציא ס"ת וקורין בו ג' גוברי מפרשת שבת הבאה וכשגומר אומר מה רב טובך וכו' ואומר קדיש ועומדין ומתפללין,

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם (בעי"ת אומר זכרנו לחיים וכו') מֶלֶךְ רַחֲמָן מוֹשִׁיעַ וּמָגֵן בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי. מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה. רַב לְהוֹשִׁיעַ (בקיץ אומר מוֹרִיד הַטָּל) (בחורף אומר מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם) מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים רוֹפֵא חוֹלִים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים מַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךְ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה (בעי"ת אומר מי כמוך וכו') וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה (בעי"ת אומר וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ וכו' עד הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אתה

שבשבת וי"ט יש בו תוספת קדושה מעולם שהיא כתר שניחוח לתפלת המנחה באופן שלא יעבור יום ויום מלאמרה (תמ"י דף קי"ג ע"א ושדה"י) ולא תקשי לך מר"ח שאני קדושת שבתות וי"ט שיש להם מעלה ויתרון יותר מר"ח (שדה"י). והכלבו נתן טעם שסלקו לאמרו בשחרית מפני טורח צבור שלא יכבד על הזקנים והחלשים אם יאחרו כ"כ ויצאו עד אחר אמרם כל הסדר ע"כ סילקוה למנחה ע"ש: **ואומר** ש"ל ואני תפלתי וכו' וחוזרין הצבור ואומרים אותו פעם אחרת כולם יחד והטעם לאמירת פסוק זה עתה לפי שכתוב למעלה מפסוק זה ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אומות העולם כששותין ומשתכרין יושבים ומנגנים ואין מזכירים שמך ואני אעפ"י שאני אוכל ושותה אני בא ומתפלל לפניך ואני שואל ממך עת רצון לכפר על העולם ודוד היה מכנה הדבר כלפי ישראל ובעבורם היה מדבר (רד"א וכלבו וטור). וכשם שעושים כמשפט עשה להם כמשפט אב לבן וספוק מהד"ד למד"ר וזהו אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך ענני בישעך שהוא אמת (כלבו). ועל זה נהגו כל ישראל לאמרו במנחה דשבת אבל בי"ט שאין מנהג להתפלל תפלת מנחה רק סמוך לתפלת ערבית לא נהגו לאמרו מפני שאין זה עת מנחה לשום אדם (כלבו ורד"א). וה"ר נתן כתב ע"א לפי שעזרא תיקן קריאה במנחה משום יושבי קרנות שאין עוסקין בחול רק בסחורה עמד ותיקן קריאה זו לכנין עליהם אנו אומרים ואני תפלתי לפני קריאתה להודות ליוצרנו שלא עשנו כהם ובי"ט שאין ס"ת אין אומרים אותו ע"ש והבכ"ע כ' עליו ואין נוהגים כן עכ"ל. ובזו' פ' נשא ופ' האזינו ופ' תרומה האריך לדבר פליאות בסוד הדבר משום דמלאה דרעוא דרעוין אתגלי בשעתא דמנחה דשבתא ולזה אומרים פ' זה שבו נזכר רצון והראה דראוי לומר פסוק זה לפני התפלה אעפ"י שאין קורין בס"ת כגון אותם שקובעים מדרש בבתיהם: **וכופלין** אותו הצבור. והטעם לפי שהוא חשוב כפרשה בפני עצמה ונראה כמסיים את הפרשה (רד"א ב' ן' הירתי ז"ל). **וקורין** ג' מפרשת השבוע שלא

אין

אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. עֲטֶרֶת תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת יְשׁוּעָה לְעַמְּךָ נָתַתָּ. אַבְרָהָם יָגֵל יִצְחָק יְרַנֵּן יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בוֹ מְנוּחָה שְׁלֵימָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָּהּ. יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא מְנוּחָתָם. הִנֵּה לָנוּ אָבִינוּ וְאַל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ: אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבְּתוֹת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָם כָּל יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה וְהָשֵׁב הָעֲבוֹדָה אֶל דְּבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם מְהֵרָה תְּקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ (בראש חדש ובחוה"מ של פסח ושל סוכות אומרים בכאן יעלה ויבא וכו') : וְתֶרְצֵנוּ וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְנָוְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים כְּמֵאָז בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וכו' שֶׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ עַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ עַל נִסֶּיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת וָעֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם (בשבת חנוכה אומרים בכאן על הנסים וכו' הנמצא לעיל בדף פ"ז ע"ב) : הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ הַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ. כָּל הַחַיִּים יְהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל כִּי טוֹב הָאֵל הַטּוֹב (בעש"ת אומר זכור רחמיך וכו') בָּרוּךְ

אין פחות מי' פסוקים כדי להודיע לעם ענין הפרשה ויעסוק כל א' בה כפי דרכו (הדה"י) : **מה** שאין אומרים קדיש אחר קריאה בש"ת וכן במנחה דתעניות כדכתב. הרמב"ם פי"ב מה' תפלה לפי שמעיקרא לא היו נוהגין לומר שום פסוק או מזמור אחר קריאת התורה א"כ די בקדיש אחד לפני התפלה (עיין רד"א באורך ובכ"ב) : **אתה** אחד. הוא כנגד שבת שלעתיד לבא (כ"ב) והרד"א כ' לפי שבשבת בשחרית ניתנה תורה והתפללנו ישמח משה שהוא מדבר במתן תורה תקנו לומר במנחה אתה אחד כלומר כשם שאתה אחד ואין כמוך כמו כן מי כעמך ישראל גוי אחד שהם לבדם רצו לקבל תורתך ולא האומות והיינו דאמרי' במס' ברכות את ה' האמרת , וה' האמירך. אמר הקב"ה אתם עשיתוני חטיבה א' בעולם וכו' אף אני אעשה אתכם חטיבה א' בעולם וכו' ופי' חטיבה כריתה מל' מחוטב עליך ור"ל דבר נפרד ומיוחד שאין כמוהו בכל האחדים והייחודים ע"כ. והתו' כתבו בחגיגה דאמרי' במדרש ג' מעידים זה על זה ישראל ושבת והקב"ה ישראל ושבת מעידים על הקב"ה שהוא א'. הקב"ה וישראל מעידים על השבת. והקב"ה ושבת מעידים על ישראל שהם יחידים באומות. ועל זה סמכו לומר אתה א' בשבת במנחה ואעפ"י שאינו מדבר על ענייני של שבת כמו ערבית ושחרית ע"כ. גם בכ"ב ז"ל כ' מדרש זה וכ' דהקב"ה וישראל מעידי' בשבת שהוא א' דכתי' ימים יוצרו ולא אחד בהם. לו בוי"ו וזהו השבת וזהו שאנו או' מנוחה שלימה שאתה רוצה בה וכו' ע"ש : **אתה** אחד. לפי שכל הנבראי' הם בג' ענינים ילד ובחור וזקן אבל

הקב"ה לעולם הוא בענין אחד ולא ישתנה (רד"א): ושמך אחד. זהו שם בן ד' אותיות שהוא שם מיוחד לו ית' ובתנחומא אמרו ג' שמות נקראי' לו לאדם. אחד שקראוהו אביו ואמו. ואחד שקורין לו בני אדם. ואחד שקורא הוא בעצמו. אבל הקב"ה שמו א' ולא ישתנה (שם): ומי כעמך וכו'. פסוק הוא: עטרת תפלה וכו'. ע"ש והיית עטרת תפארת ביד ה': ותפארת ישועה. אמר כן כי בזכות השבת נושעו יש' בשובה ונחת תושעון (כ"ב): לעמך נחת. כדכתי' ראו כי ה' נתן לכם השבת (חגיגה ב' רבי' שלמה דף כ"ט ע"ב). וי"ג נחתה (שם). ומנהגנו כרבי' שלמה ז"ל: **אברהם** יגל וכו'. הוזכרו האבות כאן לפי שהם הודיעו תחלה היחוד בעולם וברכה זו כולה ענין ייחוד (כ"ב ב' ספר המלמד). עוד כ' ע"א ב' ה"ר נתן לפי שהאבות שמרו שבת הוזכרו בה. באברה' כתי' וישמו' משמרתי פי' ששמר אפי' עירובי תבשילין. וכתיב אשר יצוה את בניו זה יצחק. וביעקב כתיב ויחן את פני העיר נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבע"י הדא אמרה ששמר יעקב את השבת כדאי' בב"ר ע"כ: אברהם יגל. באברהם שהיה אביו של יצחק שייך בזה לשון גילה שנאמר גיל יגיל אבי צדיק (שם): יצחק ירנן. מצינו באגדה רננו צדיקים בה' בזמן שהצדיקים רואין הקב"ה מיד אומרים שירה שכן מצינו ביצחק שנעקד וראה השמים פתוחים מיד אמר שירה (שם): יעקב ובניו וכו'. דכתיב ויחן את פני העיר (שם). והרד"א כתב ואמר גילה באברהם ורנה ביצחק לפי שיצחק היה קרוב לבני יעקב שניתן להם השבת יותר מאברהם ויש ב שמחה יתירה ממנו לפי' נאמר בו רנה שהיא יותר מגילה שנא' אף גילת ורנן ועוד כי גילה בלב ורנה בפה אבל יעקב שהוא קרוב יותר מאברהם ויצחק לבניו שניתן להם שבת יש לכם עיקר המנוחה ע"כ

אַתָּה הי יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת: שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וּבָרְכֵנוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים אַהֲבָה וָחֶסֶד צְדָקָה וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת בַּשָּׁלוֹם (בעי"ת אומר ובספר חיים וכו׳) בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם אָמֵן: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגֹאֲלִי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם: יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָֹה דּוֹחֶה: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדוּשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגֹאֲלִי: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו וַחֲסָדָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִינַחֲמֵנוּ בְּצִיּוֹן וְיִבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ

בְּקָרוֹב אָמֵן וְאָמֵן:

תֹּם יתקדם ש"צ בדאלך בזיאדה׳ אלקדושה ואין נשיאת כפים במנחה. וכשגומר אומר:

צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְהוָה: וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים

עד

ע"כ: באתה רוצה בה. לנוח בה (שם): יכירו בניך וכו' כי מאתך וכו': ר"ל גם אתה רוצה שיכירו בניך וידעו שמנוחה זו של שבת אינה כשאר מצות לא יהיה לך אלהים אחרים לא תנאף לא תגנוב לא תרצח לא צויתם למען ינוחו כמוך. אבל מנוחת שבת היא למען ינוחו כמוך כנא' ושמרו בני ישראל וכו' ביני ובין בני ישראל וכו' נמצא שעל כן צונו מצות מנוחה להודיע כי מנוחתו היא מנוחתינו (רד"א): **הנה** לנו וכו'. תפלה היא שנתפלל לשי"ת שיניח לנו ושיצילנו מכל צרה ויגון בזכות יום מנוחתינו. בי"ת ביום כמו בשבוע (כן למדתי מס' מק"א שכתבתי לקמן בס' ברכות בפירוש נוסח רצה והחליצנו דברכת"ז): **צדקתך** וכו'. כצ"ל שדרש כפי שדרש בתהלים להגדיל ולהוסיף בשבח המקום ב"ה. בתחלה נדמית שגדלה כהררי אל. ועוד גדלה עד מרום. ולעולם צדקתו ותורתו אמתיים. וכן סדרם רב עמרם ורבי' סעדיה (ס' המנהיג ורד"א). וכ' הרד"ק מפני שנעיה בשם השו"א תקרא הכף כהררי בפתח בהרחבה והרי"ש בשו"א לבד והוא נח ע"מ אהלי עיין מכלול שרשים וכ"כ ר"א הבחור ולוית חן. ופירושו ההרים הגבוהים. כי כשרוצים להגדיל הדבר סומכים אותו לתיבת אל או יה וכו' עיין רד"ק. ורז"ל דרשו בפ"ק דערכין צדקתך כהררי אל שאתה מצדקנו מה שאתה כובש ומסתיר משפטיך דהיינו העונות בתהום רבה. והיא דאמרי אלמלא צדקתך כהררי אל שאתה מגביה כף העונות מי יוכל לעמוד מפני משפטיך שיהיו מכריעים עד תהום רבה ואזלא כהני אמוראי חד אמר כובש וחד אמר נושא ע"ש ועיין בחולין פ"ג דף ס"ג דאי' בה ר' יוחנן כד הוה חזי נשרא אמר צדקתך וכו' וכד הוה חזי שלך אמר משפטיך תהום רבה ופרש"י צדקתך כהררי אל על הנשרא דאית לה היותא כגדולה ומשפטיך אף בתהום רבה שזימן שלך לשפוט ולעשות נקמתו ית' בדגת הים להמית המזומנים למיתה. וי"מ שנשרא מזומנים מזונותיה בלא טורח ועם מי שאתה דנו עד תהום רבה כמו שלך שטורח לבקש שם מזונותיו. **והטעם** שנהגו לומר ג' פסוקים אלו לפי שהשם לדוק הדין על עמוד עולם אב החכמה והנבואה שנפטר בשבת משה רבינו (כ"כ מר רב בר שלום) (פוסקים) והקשו עליו שהרי לפי סדר הפוסקים וכגמ' פ"ק דקידושין נראה דמשה מת בערב שבת ובאותו יום כתב י"ג ספרי תורות עיין רד"א שהאריך להוכיח כונת הרא"ש פע"פ בראיות ומסיק לכן יש אומרים שאינו רק כמו לדוק הדין על פושעים שעתידין לחזור לדינם אחר השלמת הסדר מצדיקין את הדין על דינם החוזר וכל זמן שלא השלימו ישראל ג' תפלות אלו אינם דואגים ואומרים עדיין לא פנה השמש אבל כיון שהתפללו מנחה והוא ערב דואגים על הלילה הזאת שעתידים לחזור לגיהנם אחר השלמת סדר קדושה שאז הכרוז מכריז חזרו רשעים לגיהנם שנאמר צלמות ולא סדרים כיון דשלמו סדרים לאו למות. ובספר אמרות טהורות להרמ"ע מח"ד ח"ב פ' י"ג הוכיח דלא פליגי שבע"ש היה הולך ומתמותת ולא נסתלק לגמרי עד יום שבת בעת מנחה וזה כי ידוע שיש לכל א' מצדיקי ישראל צלם ודמות עליון וזה לא נסתלק ממשה עד יום שבת מנחה עת רצון וצלם ודמות תחתון נסתלק בע"ש והביא ראיה לדבריו ממדרש רבה פ' וילך ע"ש ראיה חזקה ועצומה: **ועוד** י"מ שנהגו לאמרם לפי שאחר המנחה סועדים סעודה ג' ואמרי' במ' שבת כל המקיים ג' סעודות ניצול מג' פורעניות מחבלו של משיח וממלחמת גוג ומגוג ומן גיהנם לכך נהגו לומר שלשה פסוקים אלו ע"ש אלו הצדקות שיעשה עמנו השי"ת ולכן הם נדרשים צדקתך כהררי אל משפטיך וכו' כנגד חבלי משיח שיעקור מלכות הרשעה כי הם דומים לתהום מה תהום אין לו חקר כך מלכות הרשעה אין לה חקר כדרז"ל: **וצדקתך** אלהים עד מרום וכו'. כנגד גוג ומגוג דכתיב בי' והתגדלתי והתקדשתי וכו': **צדקתך** צדק לעולם וכו'. כנגד דין גיהנם שבתחלה שואלים אותו

עסקת

עַד מָרוֹם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת:

ואומר קדיש תתקבל כל ישראל יש להם חלק לעה"ב וכו'

הַלְלוּיָהּ אוֹדֶה יְהוָֹה בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָֹה דְּרוּשִׁים לְכָל חֶפְצֵיהֶם: הוֹד וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָֹה: טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם: מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל פִּקּוּדָיו: סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר: פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְהוָֹה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

ר' חנניא קדיש דרבנן (וכשחל יום שבת שאלו היה חול לא היו נופלין על פניהם במנחה אז אין אומרים צדקתך) וכתב הגאון רב שר שלום מנהג בבית מדרשו של רבינו בבבל לשנות מסכת אבות אחר המנחה וכתב הכלבו ואמת הדבר שאין לבטל בית המדרש מכל וכל רק מתבטלים מעט לכבוד הרב אבי התורה שנפטר באותה שעה עכ"ל וכן היה מנהג קדמונים כאן לשנות פרק מאבות בכל שבת וחוזרין בה חלילה:

יקרין

שהיא כתורה וכו' זהו ותורתך אמת וכו' עיין רד"א באורך: **ובזו'** הקדוש פ' תרומה דף קכ"ז דג' פסוקים אלו הם לצדוק הדין על ג' שנפטרו בשבת וכולם כלולים במשה ויוסף ודוד ע"ה והאריך שם. וכתב השל"ה דף ר"ה ע"א כתב בזה דברים נאותים ונכללים בל' הזוהר וז"ל אלו ג' פסוקים הם כענין צדוק הדין בלשון נקי על שמתו ג' ראשי ישראל בשעת מנחה בשב' והעתיק שנתקן על פטירת מרע"ה: **הא'** צדקתך כהררי אל וכו'. רמז על יוסף שהיה זכותו גדול והפליג צדקתו כהררי אל עם אחיו ועם בית אביו וכשמת עשה רושם גדול שנפלו אחיו בגלות ולכך אנו מצדיקים דינו ית' עלינו כי הוא ית' דינו ומשפטו צדק אפי' עם האנשים אשר הם בעיני העולם כהררי אל עכ"ז אתה תבקש מהם משפטיך כמו אקטן שבאנשים דהיינו תהום רבה השפל: אדם ובהמה וכו'. כלומר כמו של ענין הדין אין אתה נושא פנים כן לענין הישועה אתה מושיע כולם כא' חבו אדם תחשוב עם הבהמה שהוא קטן הערך תושיע ה': **הפסוק** הג' על מרע"ה **וצדקתך** אלהי' עד מרום. כלו' צדקת דינך אפילו עם גדול הבריות אשר עלה למרום וקיבל תורה וכל זה עשית כדי שכל העולם יצדיקו ויאמרו אלהים מי כמוך שאין אתה נושא פנים וכל העולם שוים לפניך: הג' על דוד המע"ה **צדקתך** צדק וכו'. להיות בדוד ע"ה עשה משפט וצדקה לכל עמו אנו אומרים להקב"ה צדקתך כלומר צדוק משפטיך הוא כולל לכל אפי' עם מי שהוא צדק לעולם כדוד הע"ה: **ותורתך** אמת. ר"ל בתורתך הלא תמים פעלו כי הוא תמים בדרכיו להטיב לטוב בעה"ב אבל אינו מנכה השכר מפני הטוב. ומשום שהלכה צדיקים אלו שהם רושם גדול במיתתן ראוי לכל ישראל להעלות אותם על לב בשעה הזאת ולהצדיק דין שמים עלינו. וראוי לבעל נפש להיאנח עליהם אעפ"י שהיא שבת בקשה סילוקן של צדיקים לפני הקב"ה מאד ולא לחנם תקנו ג"פ אלו אלא כדי להראות צער ואנחה כל א' בעצמו וראוי לדבר שבימים כל שמחה תקנו שלא לאמרם כדי שלא להצטער בענין והאריך וזה תכ"ד גם בס' תמ"י פ"י האריך בזה ע"ש: **וז"ל** מר"ן בסי' רצ"ב אם חל בו יום שאלו היה חול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפים אין אומרים בו צדקתך ע"כ: כז) **ונהגו** שלא לקבוע מדרש במנחה משום דאמרי' חכם שמת כל בתי

בתי

תפלת ערבית של מוצאי שבת

יקרין אלמעריב כסאיר איאם אלחול אלי' אברה ויקול ש"צ קדיש ויקומון יצלון ג' ראשונות ויגיבון אלברכה אלראבעה הכדא .

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה

ואתה

בתי נדדבות בנילים (פוסקים ועיין הת"י פי"ו) : **ואח"כ** ילך לסעוד סעודה ג' ויכין לה תבשיל מיוחד בפני עצמו מתוקן ומתובל ואין לעשות סעודה זו דרך עראי ומקרה לאחוזת עינים אוכלים פירות או ירקות או כזית לבגלל מסעודם כי לא כך הדת אלא לערוך לה שולחן מסודר ומתוקן כאלו עשה בשתי סעודות הראשונות ולמה תגרע סעודה זו מהם אדרבה סעודת הערב יש לה מעלה רמה משאר הסעודות וצריך לנהוג בה עונג ושמחה ומנוחה וישתה בה ג' כוסות של יין כמה את לבו הכל לפי מה שהוא אדם לא כמו הבוערים בעם המקילים בהדר תפארת סעודה ג' ומסתפקים בכזית ופרוסה בידו מתה שנשאר מסעודת הבקר ופסילתו של א' נותן בשני וכן לא יעשה אלא הראוי מן הדין להדרה ולענגה בכל מיני עונג כפי יכלתו ולא שני שיאכל מיני תרגימא ויפטור עצמו בזה כי צריך לאכול פת דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום הכתובים גבי מן וכ"כ הרמב"ם ז"ל מרן הש"ע . והחכם עיניו בראשו לא ימלא כריסו בסעודת הבקר כדי שישאר לו מקום לסעוד סעודה ג' לתיאבון (עיין סדה"י) : **סדר** הסעודות : **א'** חקל תפוחין : **ב'** ע"ק : **ג'** ז"א (הת"י פי"ו) : **א"צ** לקדש על היין בסעודה זו (פוסקים ומקובלים). ודברי הרמב"ם אפשר לפרשם ז"ל לקבוע סעודה על היין ג"כ (עיין מפרשיו) : **ואם** יש שהות ביום ילמוד מעט בביתו ואח"כ ילך לבהכ"נ לסדר שירות וזמירות לנורא תהלות (סדה"י) . ומנהג האשכנזים להתקבץ לקרות בס' נביאים עד שתחשך באז רואים כמה נחמות והבטחות טובות ומתנחמים בגלותם עיין זוהר פ' כי תשא דף קפ"ח ע"ב וכתב שם הרב מק"מ ולכן מצוה לקרות נחמות הנביאים ע"כ : **ואז** מתהילי' נוהגים ע"ו מעלות שבתהלים ומזמורים אחרים ומסיימים **לדוד** ה' אורי וישעי ושי' של מעלות **אשאל"ה בל"א רמיזה"ה** והטעם לעורר לעולם בתחלת ימי המעשה שיהיו נהנים מיגיע כפם ימלא יגעו אחרי הגזל כי כל הנהנה מיגיעו נוחל העה"ז והעה"ב שנ' יגיע כפיך וכו' (סידור השכנזי). ואמר הטעם במדרש משל לכלה ומלכה במלוין אותה בשירות ותושבחות ואנו מלוין אותה בשירים ... כניסתה בליל שבת (הרד"א) . ושדה"י כתב הטעם שבמוצאי שבת יש מקום למקטרגים לצאת ממקומם אחר נשבאו שם ויש להם רשות להזיק לכך מתחננים בשירים אלו ינצלנו מהם ומכיולא בהם עכ"ל :

תפלת ערבית של מוצאי שבת : **מאחרין** התפלה כדי להוסיף מחול על הקדש (פו') . וכ"כ בזו' ויקהל ר"ז ע"א יע"ש דמסיים בג"כ בעי לאתעכבא לאתהדרא דלא תתקן באושפיזא ... כדין פתחי ואמרי והוא רחום וכו' (ועיין הת"י ק"ז ע"א). ומ"מ זמן יציאת השבת להיות מותר במלאכה הוא ג' חלקי מיל אחר שקיעת החמה למי שהוא אנוס ויכול להתפלל מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל ... אבל לא יברך על הנר אבל במלאכה אסור עד הלילה (הד"א וש"ע סי' רל"ג). ואז מותר במלאכה כיון שהבדיל ואין לתמוה איך יאמר המבדיל בין קדש לחול דהא עדיין שבת ואיך קראו חול דאין זה רק ... לגורא ית' שלוה על השבת וקדשו והבדיל בינו ובין החול (שם ב' הרשב"ד והרי"ן ז' נ"את) . ... מלקרות ק"ב עד נ"ה אע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה (ת"א ב' הטור ורמב"ם) וע"ש : **נוהגים** להזר לבעמיד יהומים כל אב ואם תוך י"ב חדש להתפלל בת"ב כי אז הוא זמן החזרת נשמות לגיהנם וכשהבן אומר קדיש וברכו פודה אביו מגיהנם כמו שלמדנו ממעשה דר"ע ... מן המוכם (וכ"כ רמ"א בי"ד ועיין בנימן זאב סי' קס"א וב"א) בח): **ואומרים** הבדלה בחונן הדעת מפני

מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה (ירוש' ורשב"א סי' תשל"ע ש"ע סי' רצ"ד ומ"א ורד"א). וכ' הב"י ב' א"א אין מתחילין באתה חוננתנו לפי שמשנה מטבע שטבעו חכמים אלא מתחיל באתה חונן עד וחננו מאתך ומתחיל אתה הבדלת בין קדש לחול וכ"כ הרמב"ם וס' רב עמרם הנ"ל . ואעפ"י שהב"י כתב על זה שמנהג העולם לומר אתה חוננתנו שהכל מנין א'. מנהגנו כהרמב"ם. וכ"כ הנ"ל ב' רבי' מנחם ומהרר"י האלך דטועים שאומרים אתה חוננתנו ואתה חונן ע"ש וכ"נ הרד"א כגרסתנו עיין אחרונים : **וצריך** ליזהר שלא ישכח ההבדלה בתפלה אעפ"י שיבדיל אח"כ על

וְאַתָּה הִבְדַּלְתָּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ וּבֵין יִשְׂרָאֵל לַגּוֹיִם וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה כְּשֵׁם שֶׁהִבְדַּלְתָּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל כֵּן פְּדֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל מִינֵי מַשְׁחִית וּמִכָּל מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבוֹא בָעוֹלָם וְשָׁמְרֵנוּ מִן הַכֹּל וְחָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה וּבִינָה וְהַשְׂכֵּל בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה חוֹנֵן הַדָּעַת:

ויתם עלי' אלנצאם אלי' אכר שים שלום ויקול ש"צ קדיש ויקרו בעדה הדא אלמזמור.

וִיהִי נֹעַם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ

כוננה

הכוס דעיקר התקנה היא להבדיל בתפלה שהעשירו קבעוה על הכוס חזרו והענו חזרו לקבעה בתפלה הם אמרו המבדיל בתפלה מבדיל על הכוס והמבדיל על הכוס מבדיל בתפלה ועיין הדה"י ז"ל : **אם** טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר מפני שצריך להבדיל על הכוס (ש"ע סי' רצ"ד) . ועכ"פ אסור במלאכה עד שיאמר המבדיל (עמ"א) : **ואם** טעם קודם שיבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה (ש"ע שם) . ואם נזכר קודם ש"ת יאמר בש"ת דבזה יש לסמוך על הטור והמג"א ב' מהרי"ל אבל כשיש לו כוס לא יאמרנה בש"ת כמ"ש הרב"י (מ"א שם): **טעה** ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש שתים של חול. מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה. שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דכיון דלא אדכר דמיבעי ליה לאיניש לאקדומי חובת שעתיה ברישא ולא הבדיל בשתיהן או לא הבדיל בשתיהן יצא (ש"ע סי' ק"ח). **אם** שכח להתפלל ערבית מתפלל שחרית שתים ואינו מזכיר הבדלה (הדב"ז ח"ב מ"ב) (מ"א): **ואתה** הבדלת בין קדש לחול. ע"ש ולהבדיל בין הקדש ובין החול (רד"א) : ובין אור לחשך שנאמר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך והאור נברא במ"ש (רד"א) : ובין ישראל לגוים. שנ' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי וכתיב בשבת כי אות הוא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם הרי בשבת נבדלים מן האומות ומקודשים הרי אלו ג' הבדלות דשייכי למ"ש והיינו דאמרי' פעמ"פ פוחת לא יפחות מג' והמוסיף לא יוסיף על ז' (רד"א). אבל ובין יום השביעי וכו' אינם מן המנין אלא מתוך שצריך לאמרו בהבדלה של הכוס גם בתפלה לא תקנו לשנותו (שם) : המתרגשות. ע"ש מרגשת פועלי און (שם) : **ויהי** נועם. נהגו לאמרו מעומד לכבוד הנועם העליון וכ"כ חת"י דף ק"ט ע"א ועיין מ"א ב' האר"י ז"ל : **ותקנו** לומר מזמור זה במ"ש משום שהוא נק' שיר של פגעים דהוא נאמר על כל דבר של פחד ואימה מקטרגים ולפי כי עתה המה יוצאים מנוקבא דתהומא רבה אנו מתפללים שלא יקטרגו עלינו ולא ישלטו בנו (שדה"י ואמ"י) . וכופלין פסוק אחרון של אורך ימים אשביעהו כדי להשלים התיבות והם קכ"ט תיבות עם פסוק ויהי נועם ועולים כלי זיין עם השתי תיבות לומר שאמר מזמור זה להגין בעת צרה מכל כלי זיין ולכן אומרים אותו כשהולכים על מטתו להגין (שדה"י) . וז"ל המ"י וסגולתו כסגולת ק"ב אבר היא רמ"ח (כל"ל) וחרב פיפיות להלחים המקטרגים ועי' בן

כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ: יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיהֹוָה מַחְסִי

ומצודתי

יש מויהי נועם עד בישועתי התיבות שבק"ש חסר ה' תיבות ולפי' כופלין פסוק אורך ימים שיש בו ה' תיבות להשלים מספר תיבות דק"ש עכ"ל וצ"ע לכוין החשבון ואולי ט"ס יש כאן. ואני מצאתי ממו"ר אבא נ"ע לכוין החשבון עם ק"ש כי יש במזמור זה קכ"ד תיבות וכפילת פסוק אורך ימים בקריאה כולה הרי רמ"ח כמנין תיבות שבק"ש ודו"ק ואח"כ ראיתי כן בס' האבודרהם ז"ל: **ובספר** צרור המור פ' ויקרא הביאו מז"ק כתוב כופלין פסוק אורך ימים כדי להשלים מנין ק"ל תיבות שבמזמור זה נגד ק"ל שנה שפירש אדם מאשתו והוליד פגעין בישין ומזמור זה הוא שיר של פגעים ע"כ. ואע"פ שיש בו רק קכ"ד תיבות נ"ל דחשיב קריאת המזמור לאחד להשלים ק"ל (כת"י). ועכשיו נוהגים לכפול פ' אורך ימים שע"י נשלם השם היוצא ממנו. ובס' מט"מ כ' שיש שני בתי יודי"ן ובשכופלי' אותם הם ד' יודין והיא שם הוי"ה במילוי יודין ובשל"ה כתוב כשכופלין אותו יש בו תיבות כמנין הכהנים ק"ל שבימי חשמונאי אמרו אותו במלחמה ונצחו וכ"כ בסידור מהר"ש והוא המילוי של שם ע"ב כזה י' יו יו"ד וכו' כמ"ש של"ה וקריאת המזמור נחשבת לא' (מ"א סי' רצ"ה). וז"ל הרד"א כל האותיות יש בו חוץ מז"ין ואומר המדרש שכל האומרו אינו צריך לכלי זיין וגם תמצא כי ז' פעמים בשנה אין אומרים אותו ואלו הן שבוע שיחול בו פסח שנים. ובשבועות א'. ור"ה א'. ויוה"כ א'. וסוכות שנים הרי ז' עכ"ל. וכ"כ רמ"א סי' רצ"ה ואין כן מנהגינו. והא לך טעם הדבר כפי מה שנתבאר אצלנו מקודם זה כמה ימים ושנים וכתבנו עליו זה הלשון: **המנהג** הקדום בכאן ארץ הקדושה בחל י"ט במוצאי שבת אפי' י"ט שיהיה אם הוא י"ט ראשון אין אומרים ויהי נועם וסדר קדושה כלל. ואם י"ט שני אז אומרים ויהי נועם וסדר קדושה וכ"ש כשחל באמצע שבוע שאומרים ויהי נועם וסדר קדושה: **וראוי** לחקור בטעם מנהג זה יען כי בש"ע סי' רצ"ה בהג"ה כל מקום שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל י"ט באמצע השבוע אין אומרים סדר קדושה עכ"ל. והדברים אלה לקוחים מס' הכלבו ז"ל ואין אומר לא ויהי נועם ולא סדר קדושה במ"ש שאירע בו י"ט מפני שיש בו מעשה ידינו. עוד כ' ויש נוהגים לאמרו כל זמן שיהיה י"ט אחר ג' ואילך כמו שאמרו בענין הבדלה עכ"ל. ובס' הטורים וברד"א כתוב בתשובת הגאונים אי' שאם חל י"ט באמצע שבוע א"א ויהי נועם מפני שמזכיר מעשה ידינו ב' פעמים שאלו היה מזכירו פעם א' היינו אומרים כשהם רוב ששת ימי השבוע של חול אבל כיון שמזכירו ב' פעמים אנו צריכין שיהיו ששת ימים כולם של חול. ועוד ע"א אמ"ל וירא משה את כל המלאכה וכו' ויברך אותם משה א"ל י"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם והם אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ועל כן נהגו לאמרו בכל מ"ש חוץ משבת שיצא י"ט בתוכו שאסור מן המלאכה ואעפ"י שבתפלה ובהבדלה אומר ובין יום השביעי לששת ימי המעשה אף אם יצא י"ט באמצע שבוע שאני התם דאמרי' סדר הבדלות הוא מונה. וכתבו הגאונים דבכל עת שאין אומרים ויהי נועם א"א סדר קדושה שהם נדחה זה נדחה זה שלא תקנו סדר קדושה אלא לומר שאין צריך לברך לתלמיד שלא יתברך רבו עמו ומיהו בספרד לא נהגו כן אלא מתחיל מאורך ימים ואומר אחריו סדר קדושה עכ"ל. **הרי** לך ג' מנהגים מחולפים מבואר כל א' מחבירו ובהתחקור אחר טעמי שמנהגים הנ"ל תמצאם מוקשים כי הנה טעמם ז"ל שלא לאמרו אם חל י"ט באמצע השבוע כיון שמזכיר מעשה ידינו ב"פ דקשה דהיכא רמיז דקאי אכולהו ששת ימי המעשה. **ועוד** קשה דלמה שיהיו כל ששת ימי המעשה חול מברכינן להו ולא כשיהיו שלשה או ב' ימים או אפי' יום א' דהרי סוף סוף עשה מקצת מלאכות וצריך להם ברכה ולמה יגרע החלק מהכל. **ועוד** דלפי הט"א הברכה היא על העבר שברכם מרע"ה שתשרה שכינה במעשה ידיהם לפי שהיתה הקמתו בא' בשבת כדאי'.

בנימוקי

וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ

אליך

בנימוקי מהרי"ן ז"ל ולפי טעם זה למה לא יאמרוהו שהא אינו מיירי על ו' ימי המעשה שעתידין לעשות ובודאי דטע' זה האחרון שוה' לטעם הראשון : **ועוד** קשה למה לא יאמרו סדר קדושה מטע' כיון שאין מברכין לתלמי' כמ"ש הרד"א היתכן לו' שאין מברכין לרב במקו' שאין מברכין לתלמי' אין אלו אלא דברי תימה ואולי דבספרד שנוהגין לומר סדר קדושה היפך דברי הגאונים הוא משום שהוקשה להם קושי בדברי הגאונים : **ועוד** קשה לנוהגים לומר ויהי נועם וקדושה כל זמן שיהיה י"ט מיום ג' ואילך דמה ראייה מייתו מאבדלתא והי כוונתנו באמירת ויהי נועם על מעשה ידינו לאלאין שאוכן להביא ראיה מאבדלתא : **וחפשתי** לדעת טעם מנהג הראשונים ז"ל שאומרים ויהי נועם בכל מ"ש ואין מחלקין כלל זולתי כשחל י"ט א' ביום א' בשבת. ומצאתי בהכלא"ל שנותן הטעם שאומרים במ"ש ויהי נועם וסדר קדושה כשחל י"ט שני ביום א' מפני שהוא חול עכ"ל מועתק מל' ערבי : **אל ה'** ויאר לנו כי הנה אנסרינהו לעיינין בטעם הדבר וזה כי היות ידוע את אשר גילה לנו סוכ"ר הרז"ש הרשב"י בס' הזו' הקדוש כי במ"ש נפקי כל ספרי דמסאבא ובעיין לשלטאה על עלמא ואנן אומרים ויהי נועם וסדר קדושה לאשתיזבא מנייהו ואנן קראן ומתערין עלן ההוא נועם עלאה דכל חידו וכל חידו וכל עשאן ביה אשתכחו ואיהי פרשה גדפהא עלן יע"ש בזו' בראשית דף י"ד ע"ב ודף מ"ח ע"א וזו' שמות דף ל"א ע"ב ודף ר"ז ע"א יע"ש : **ואחרי** הודיענו מרבינו רשב"י טעם אמירתו איך אפשר לחלק דכשחל י"ט באמצע שבוע שאין לאמרו והלא אנו צריכים בשכרת לאמרו כדי להגין מאינון דמסאבי בעלמא. ולפי מנהגינו ניחא במה שאין אומרים אותו כשחל י"ט א' ביום א' דוקא כיון דיום טוב א' הוא עלמו שבת ונייחא ביה אשכחת ולית להו שליטה כלל בההוא עת כי הגומס השליון מעלמו בולע ובמקים שבת קאי וכיון דאידהו אידהו ולא שלטי כשאר לילות : **האמנם** כשחל י"ט ב' בא' בשבת הנה הוא חול בידוע כי מה שאנו עושין י"ט ב' הוא לצד הספק ועתה אנו עושים אותו לצד מנהג אבותינו דוקא לבד כי אנן בקיאינן בקביעא דירחא כמ"ש הרמב"ם בה' שביתת י"ט וא"כ כיון שהוא אזל ממילא נפיק ההוא סטרא ובעי לשלטאה על עלמא ואנן בעינן לאזדהר מיניה ובעיין לומר ויהי נועם דקמי שמיא גליא שפיקא : **הרי לך** טעם בטעם מנהג אבותינו תורה היא וגזרה גזרה ושעיה וכל מנהגותיהם בצדק ויושר ואמת יהגה חכם ע"פ הזו' הקדש ע"כ :

ויהי נועם ה'. שכינתו ותנחומיו : כוננה עלינו. ל' תחנה היא : כוננהו. כונן אותו ואמר כונן ב' פעמים א' על מלאכת המשכן שגורכן מפני שחסרה שכינה במעשה ידיהם : **יושב** בסתר עליון. מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן בצלו שהקב"ה מגין עליו הרי מבה רבי' מביא את בני אדם לחסות בכנפי השכינה : שדי. ל' חוזק : יושב בסתר עליון . כמו בלי אמרתי ויושבתי : אומר לה' מחסי הוא ומצודתי . ובכל ילמדו ממני ולמה אני אומר כן כי הוא יצילך מפח יקוש לכל א' וא' הוא אומר יושב בסתר עליון : באברתו. כנף : יסך . יסוכך : תחסה. תתכסה והחי"ת בשוא שבוע והוא נח : סוחרה. הוא לגס המקפת את האדם קרוב לד' רוחותיו. סוחרה. ל' סחור סחור : לא תירא . אם תבטח בו : מחץ יעוף יומם. שד המעופף כחץ : מדבר ומקטב. שמות שדים הם זה מזיק בלילה וזה מזיק בצהרים : ישוד. ישודד : יפול מצדך. ל' הגייה כמו על פני כל אחיו נפל : מצדך . משמאלך יחנו אלף שדים ואליך לא יגשו להזיק : ובאמת. כליון . ולמה כי אתה אמרת ה' מחסי והרי זה מקרא קצר : עליון שמת מעונך . את הקב"ה שמת מעון מבטחך :

לא

אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ כִּי אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃ כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ׃ עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃ עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי׃ יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃ אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי׃ ארך וכו' ויקיל ש"צ

ואתה

לא תאונה. לא תקרה מן והאלהים אנה לידו: לשמרך. המ"ם קמ"ץ חטף: ישאונך. הנו"ן בשוא נע כי הוא בורק עם וי"ו: פן תגוף. פן הכשל עכ"ל ל' רב"י: ואשגבהו. הוי"ו בגעיא: אורך ימים אשביעהו. אמלא: ואראהו בישועתי. ביהנם מזי השכינה כי הוא רמז ליחות המשיח (ראב"ע): וראיתי להעתיק לך ל' הרב ח"י ז"ל לקוח מס' כזו' וז"ל כבר כתבנו לעיל שהדין מסתלק בע"ש ואפילו מפושעי גיהנם לפי שהשבת מגין על העולם ובמ"ש הדין חוזר למקומו והכרוז מכריז ואומר ישובו רשעים לשאולה. ומפני שאז מתעורר הדין אנו אומרים ויהי נועם ה' אלהינו עלינו שיד הנועם והאור הגדול הוא זה ובא מנעמי תמיד בלי הפסק עלינו להגן מפחדה של גיהנם ותוקף הדין הגדול כד"א לחזות בנועם ה': יושב בסתר עליון. והוא שיר של פגעים אומרים אותו להגן מפני כמה רוחות מחבלים שבאים עלינו. והכהנים אותנו עוסקים בשירות ותושבחות הולכים להם אין לייבוש: ואח"כ אומרים סדר קדושה לעורר הרחמים כמש"ל. והאשר מבדילים ישראל סדריהם פושעי ישראל אומרים אשריכם ישראל הצדיקים שומרי התורה אוי להם שלא זכו בה אז מכריז דומה ואומר ישובו רשעים לשאולה ושבק מאריכים בויהי נועם כדי לאחרם מלשוב לגיהנם: ואין מדליקין אש עד שיבדילו ישראל סדריהם לפי שגורם לאש של גיהנם שידלק קודם זמנו. והנשפטים בגיהנם מקללין אותו ואומרי' הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר. ואם ממתין עד שיבדילו ישראל סדריהם מצדיקים עליהם את הדין והם מקיימים עליו כל הברכות הכתובות באומרים ויתן לך האלהים. ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה עכ"ל. ונשים נהגו שלא לעשות מלאכה כל זמן שהנר מדליק ותכף כשיאמרו הקהל ברכו והאי להזהירם על כך שלא ידליקו עד אחר קדושה אף אם הוא זמן המותר לעשות כל מלאכה ומ"מ אם הנר הוא דולק מותר נעלמנו ממקום למקום (תמ"י ועמ"א סי' רצ"ט). ובנימוקי מהרי"ק כתוב וז"ל ויש לך לדעת מה תועלת וגנות ומרגוע לרשעים בהיותנו מתפללים על מלאכתינו שתכון לפנינו אין זה הענין כי אם לתועלתם אבל אנו מתפללים עלינו להיות נועם ה' אלהינו עלינו בתחלה ואח"כ אנו מתפללים על הרשעים שיבואו בקבלו נחת קדושה לרחם עליהם כדי שלא ישוב להם עונות ראשונים. שני פעמים מעשה. א' כנגד יצור וא' כנגד שמור. ועכ"פ זו התפלה נכונה ויפה והללה לרשעים שהם בגיהנם ועל זה אנו לריכי' להאריך בויהי נועם בתיבות כדי שהקב"ה ישגיח בתחנתינו ומאריך אפו על הכל עכ"ל: ואומרים סדר קדושה אחריו מן הטעם דלעיל כדי להתעכב מלחזור הרשעים לגיהנם. ועוד ע"א מפני שהרשעים של גיהנם מצדיקין עליהם את הדין וענין הקדושה היא קבלת עול מלכות שמים שמקבלים עליהם הרשעים ומצדיקין את הדין עליהם ויש באותו סדר פ' והוא רחום שמתפללים נגד יח' וית' שיכפר עון ולא ישחית וכן אנחנו מתפללים עליהם שיקל מעליהם עול הכבד ולא יעיר כל חמתו (סדס"י ותמ"י). ועוד ע"א הכיון הצריכים אנו להבדיל בין קדש לחול משום קדושת שבת נחול אנו אומרים סדר קדושה שהבדיל בין קדושת אלהינו יח' וית' לשאר קדושות כי הוא מובדל ומופרש מג' עולמות בי"ע וי"ב לעומתם משבחים ג"פ קדוש. ועל כי קדושת שבת המורה משאר קדושת י"ט לא נתקן אלא

אחר

ואתה קדוש יושב וכו' ואומרים סדר הקדושה ומשלימין כמו בחול ומבדיל על הכוס ויצ'י שמעה או פראג ויבתדי אר'א כאן כוס יין יברך .

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

או

אחר קדושה שבת לבד (סדה"י ותמ"י): ואני שמעתי במעשי בילדותי סוד טעם נכון על זה והוא דאי' בזוהר הרב שהעולם מתקיים ועומד על ל' צדיקים בכל דור כמ"ש ואברהם היו יהיה לגוי גדול. יהי"ה בגימ' ל' וכשאין ל' צדיקים כביכול א"א לעולם להתקיים. ושובתא דרשב"י ובנו שם בזו' הדם יוכיח דבשעה קנ"ז למחרביה לעלמא על דלא אשתכחו תלתין זכאין בדרא לולי דרשב"י שעמד בפרץ כמוזכר שם במעשה בארוך: והנה הקדושה היא לנו במקום הצדיקים להגין כאז"ל עלמא קאים אקדושה דסדרא לכן אנו אומרים במ"ש סדר קדושה להשלים ל' קדושות בשבוע שהיא לנו במקום ל' צדיקים ע"כ: **ומתחילים** מואתה קדוש ואין אומרים ובא לציון שאין גאולה בלילה וגם ואני זאת בריתי א"א כיון דאלו השני פסוקים ובא לציון ואני זאת בריתי הם סמוכים ביחד בס' ישעיה כל שאין אומרים הא' גם השני א"א (ט"ז סי' רצ"ה): **ואחר** ערבית מ"ש מצוה לקדש את הלבנה ונדבר בזה בעזה"י בסדר ר"ח: **ואח"כ** יכין עצמו בשמחה וקול ששון להבדיל על היין והרמב"ם פ' כ"ט כ' דהבדלה היא דאורייתא כמו קידוש וי"א שהיא דרבנן (ת"ת שם): **ונהגו** לומר פיוטים ולהזכיר אליהו ז"ל קודם הבדלה להתפלל ביאתו ויבשרנו הגאולה (וכ"כ הטור) דקי"ל שאין אליהו בא בע"ש וגם מבע"י אם יש התחומין למעלה מי'. וא"כ דלמא הלכה יש תחומין למעלה מי' ולא יבא בשבת לכן אומרים במ"ש (לבוש). וק' הירחי ובעל סדה"י נתנו טעם שאינו בא בע"ש ולא בעיו"ט מפני שלא להטריח את הבריות שכולם עסוקים בצרכי שבת וצרכי יו"ט ואז"ל בשבתות עלמין וי"ט בכל הטעם בנחת ואין לבלבל אותם הכל אסר בעבר השבת הרי הוא זמן ביאה ומזכירין אנו אליהו שהוא המבשר ביאת יום ה' קודש בן דוד ואנו מתפללים ביבא אותו במהרה לפדות אותנו מהגלות הזה עם משיח ב"ד ע"כ מסדה"י. ועוד אי' בתוספתא דמ"ש יושב אליהו תחת עץ החיים וכותב זכיות כל שומרי שבתות והם מסוגלים מאד להזכירו להיות כל איש מצליח בכל דרכיו בימי השבוע וגם הוא הועלת עלום להצלת מדינה בל נינהם כשמבריזין בת"ב ישובו רשעים לגיהנם ביש צדיקים שצריכים במ"ש לשוב בשם ואליהו מקבל עליו דין כדי להגין על הצדיקים ולא יענשם לשוב לגיהנם כביוש הוא סובל יסורין עליהם עיין תמ"י דף קי"ד בארוך. ומזכירין אותו נ"פ להראות כי מגרת לבבנו אנו קוראים אותו פעם אחר פעם שבוא יבוא ולא יאחר. עוד ט"א שאנו מבקשין אותו לזכור זכות אבותינו אי"ו. ושמעתי שמזכיר אותו כ"ב פעמים כמנין אליהו ינניה בגימטריה (סדה"י). ועוד ט"א שאז"ל אלמלא משמרים ישראל שתי שבתות מיד נגאלין. וע"כ אנו אומרים להקב"ה הרי שמרנו שבת כמו שצויתנו. משתה שלח לנו את אליהו הנביא: ועוד ט"א שאנו מבדילים בין קדש לחול וכמו כן כשיבא אליהו יבדיל בין כשרים שבישראל לפסולים שבהם כנ' כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים (רד"א): **ונהגו** הבוטחים לכפול א"ה מבוא בהות התנה ותפלה לש"י על ענין הישועה צריך שכולנו נקרא כאחד בלב א' וגואל ביושיע לנו (סדה"י וע"ע שם): **מבדיל** ש"צ כדי להוציא מי שאין לו יין (ב"ע סי' רצ"ה). וכתוב בס' מגיד מישרים פ' ויקהל וז"ל ועדיף טפי לאבדולי תכף בבי כנשתא דלא ישבו לון פוס דורתא לבלעא בהון וכו' ע"כ: **אומר** הבדלה מיושב (ב"ע סי' רצ"ו). ורמ"א הגיה שם וי"א מעומד וכן נוהגין עכ"ל. ובמדינתנו המנהג פשוט להבדיל מיושב וכבר היה ש"ל א' שבקש להבדיל מעומד וגערו בו כל הגדולים וכ"כ בס' תמ"י והטעם כדי שיקבעו בישיבה ולצאת הבוטחים בברכת המברך וגם לפי הסוד כן צריך כי סוד ההבדלה בעלמא דנוקבא וכו' ע"ש: **וסדר** הבדלה י"ן ב'סמים נ"ר ה'בדלה וסימנך יהנ"ה (רמז כי תכלית ההבדלה הוא לצורך בנין (תמ"י). ע"ש ביאורו: ואע"ג דבשמים ומאור לא מעכבי לכוס כי אפי' בלא בשם יכול לאמרם אפ"ה כיון דאפשר לבלבלן

פי

אי שהכל , ויתנאול אלכים אלי' אליד אליסרא וימסך אלבשמים באלימנא ויברך .

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים

ויברך עלי אלנר .

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ

וירד

על הכוס ולהדר הענין וש"ד (שה"י). והטועם מן הכוס קודם שיפסי' בברכה אחרת הוא מנהג בורות (אמ"י דף ק"כ ע"ב) וצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום: **בשבועות** פ' ידיעות הטומאה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המבדיל על היין במ"ש הויין ליה בנים זכרים דכתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ושמיך ליה אשה כי תזריע וילדה זכר ר' יהושע אומר הויין ליה בנים ראויים להוראה דכתיב להבדיל ולהורות ע"כ: **הנה** נתבאר לך דמצוה להזהר אחר היין ...ז"ל פע"פ ג' מנוחלי עה"ב ואחד מהם המבדיל על היין במ"ש ועיין שה"י וא"י ז"ל. **ויזהר** שלא ימזגנו במים לא בתחלה ולא בסוף (את"י ע"פ סוד גדול) וכן המנהג קדמון פשוט וכ"כ בס' ...ד מיוסדים למהרי"ק פ' ויבא ע"ב הטעם: **ואין** מבדילין על הפת אבל על השכר מבדילין אם ...א חמר מדינה: **אין** לו יין ולא שכר ובאר מפקים י"א שמותר לו לאכול וי"א שאם מצפה שיהיה לו ...מחר לא יאכל עד למחר שיבדיל: **ומי** שאין לו כוס להבדיל כשרואה השץ מברך עליו וכן ...הבשמים (ב"ע סי' רצ"ח): **כוס** יין להבדלה קודם ליין דקידוש דאפשר לקדש בפת: **אוחז** היין בימינו והבשמים בשמאל ומברך על היין ושוב נוטל הבשמים בימין והיין בשמאל ומברך על הבשמים ואח"כ ...א מאורי האש ומחזיר היין לימינו ויברך המבדיל (ב"ע סי' רצ"ו): **מצוה** לברך על ההדס והוא ...ים במעלה לכל הבשמים (סי' רצ"ז). וכדאי' בזו' פ' ויקהל דף ר"ח ע"ב מעלי דבוסמין הדס ...יהו והבי א' בזו' בפ' לו דף ל"ם ובתיקונים תיקון ס' וכ"כ א"י ז"ל וכ"כ אמ"י דף ק"כ ע"א ושה"י דף כ"ח ע"א וכ' עוד שיש מדקדקים ליטול ג' בדי הדס משולשים וכד' הזו' פ' לו להבדלה ...מינים אותם מע"ש והזריז נשכר. ומי שא"א לו בהדי לא הפסיד והכל לפי הכוונה ע"ש. וטעם שמברכין על ההדס במ"ש לרמוז אל מקום הנשמות שממנו יוצאין להוד עם ישראל בשבת ואליו ...ים וממנו קיומם והאילן ההוא נק' הדס וכו' (עיין א"י). ובשה"י כ' לפי שבשבת הרויה בנשמה יתירה ובמ"ש יוצאה וצריך להשיב את נפשו והם הבשמים ע"ש. ובס' א"י ביאר ...בס הזו' בטוב כי הנפש זוכה בשבת לרוח יתירה ואז הנפש בשבת במעלה יתירה וכיון שיצאה השבת ... נפש באבדה הטעמה הסיא וזהו שבת וינפ"ש וכיון שנסתלק ווי נפש שאיבדה מה שאיבדה עכ"ל: ...אם אין לו בשמים א"צ להזר אחריהם (סי' רצ"ז). ומי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אא"כ ...יין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע (שם). וכ' האר"י אם ...יה בא לו הבא כשהיה בידוע הוא שהר"ן למעלה קרוב לחוטמו ואם מתאחר הריח לבא בחוטמו ...ידע שרחוקים מן הטעם ועד"ז יתפשט עד כי לפעמים ישאיר נפשו למטה ברגליו וג"מ שצריך ...שפש במעשיו ולשוב בתשובה (אמ"י דף ק"כ ע"א): **וטעם** ברכת מאורי האש משום שבשבת ... כל המקטרגים נאספים ונחבאים בנוקבא דתהומא רבה. ובמ"ש יוצאים כל א' לעמוד על משמרתו ... אנו מברכים לצאת בזאת בורא מאורי האש רמז על כוחות הטומאה שברי הם כמו שנבראו ...ה (מקובלים משם הזו'). ולזה מסתכלים בצפרנים להתיש כחם בזה ואינו ניזוק בכל אותו השבוע ...א"י ז"ל) . ובפדר"א פ' כ"א בין השמשות היה אדם יושב ומהרהר בלבו אוי שמא הנחש שהטעני ... בערב וישופני עקב נשתלחה לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכל רע ראה אדם את עמוד ... ושמח בלבו ואמר בא"י אמ"ה בורא מאורי האש (שם) . עוד אפשר לתת טעם והוא על חזרת ...ים לגיהנם ומאורי האש הם כוחות הדין שמייסרים לרשעים והוא כמו צדוק הדין בכל פעולותיו ...ית' צדק ואמת (שה"י) : **גם** בענין הבטת הצפרנים פירשו בזוהר שהם כוחות הדין והקליפות

שהם

וירד אלכוס אלא אליד אליסנא ויבדיל .

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל וּבֵין אוֹר לְחֹשֶׁךְ וּבֵין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל: ובע"ן מיאנ'

תיבו דעא קבל אלהבדלה :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הָחֵל עָלֵינוּ אֶת שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וָפֶשַׁע. מְנֻקִּים מִכָּל עָוֹן וְאַשְׁמָה וָרֶשַׁע. מְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ: אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לֹא תַעֲלֶה קִנְאָתֵנוּ עַל לֵב אָדָם

ולא

הרה מבחוץ שהם אחורי הא"ש שזכרנו ולכן אין להביט אצל פנים אלא אצל אחורים לכך ונהגו לכוף הגודל לתוך האצבעות שהפני' וכופפי' ראשי האצבעו' למטה והכל מבואר שלא יתגלה פנימיות האצבעות בשום ענין וצריך לכפות ולראות דוקא אצבעות יד ימין (עיין תמ"י דף קי"ג ע"ג) ולפי הפשט טעם הברכה הוא לברך לאלקינו על האור שברא לתועלת האדם ולהנאתו והנה כל השבת לא הותר לנו ליגע באור לא להבעיר ולא לכבות ועתה אנו רואים הנאת האור כמה היא גדולה לכן משבחים ומברכים לו על הנאה ובריאת האור נבראת במ"ש אנו מברכים בורא מאורי האש ומברכים בין על אור שבשבת בין שלא שבת ואפי' על האור היוצא מן הצלים ומן האבנים מהא"כ באותיות יה"ב מן הטעם הנז' (סדה"י) : **ואם** אין לו נר א"צ לחזור אחריו (סי' רצ"ח) : **מצוה** מן המובחר לברך על אבוקה והמנהג ליקח נר בשום לברכה זו וכ"כ המ"י משם הארי"י ע"פ סוד גדול : **אין** מברכים על הנר עד שיאותו לאורו דהיינו שיהיה קרוב לו בכדי להכיר בין מטבע למטבע (סי' רצ"ח) : **אין** מברכים על הנר של שבת מעבירה לכך אין מברכין על נר דגוי . וגוי שהדליק מישראל או ישראל מגוי מברכין. אבל גוי מגוי לא . ובמוצאי כפורים אין מברכים על נר שהדליק ישראל מגוי (שם) : **ואח"כ** המבדיל ושותה כולה לוגמיו שהוא רוב רביעית (שו'). ויש נוהגים שהמבדיל שותה כל הכוס ואינו נותן ממנו לאחרים ביתו (בעלי הלק"ט וסדה"י). שלא יבואו לידי הבדל ופירוד ואולי יש סוד בשינוי והמנהג אינו מספיק שכיון שהוא שותה מספיק לכולם (סדה"י). וכת"י כ' ע"פ סוד גדול שלא יתן לנשים מכוס של הבדלה ע"ש ועיין בנ"ה : **ואם** המבדיל אינו רוצה לשתות רשאי ויטעום אחד המסובין כשיעור (עיין תמ"י דף קכ"ח ע"ב) : **אפילו** שמעו כל בני הבית הבדלה בבהכ"נ אם נתכוונו שלא לצאת מבדילין בבית (סי' רצ"ו) : נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש וי"א פטורות על כן לא יבדילו בעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים (שם) שעדיין לא יצאו י"א הו יאמרו המבדיל בלא שם ומלכות ומותרות במלאכה (תמ"י). וכל אדם שהבדיל בתפלה מותר בעשיית מלאכה אעפ"י שלא הבדיל על הכוס עדיין : **אסור** לאכול או לשתות יין או שכר מבקן חוץ ממים משחשך עד שיבדיל אבל היה יושב ואוכל מבע"י והחשכה לו א"צ להפסיק ומברך ברהמ"ז על הכוס ומותר לשתות ממנו . ומי שאינו נזהר בכל השנה לברך על כוס דס"ל כמ"ד דאין טעונה כוס . גם עתה אסור לשתות ממנו (פמ"א) . טעמא דס"ל כמ"ד דאין טעון כוס אבל אם מחמת שלא יהיה לו יין אינו מברך על כוס בה"מ השתא לשתות ממנו קודם הבדלה ואח"כ מבדיל עליו אם אין לו כוס אחר (שם) : **ואם** היה יושב ושותה והחשכה לו צריך להפסיק וא"צ לברך בפה"ג על כוס דהבדלה וי"א דצריך (סי' רצ"ט) : **בספר** מג"ת פ' ויצא מהן דמעיט מקמי הבדלה מיתתו באסכרה (ז"ח ע"ב בשם) : **אלהינו** ואלהי אבותינו החל עלינו. יש מקומות שאין נוהגין לאמרו אבל בירושלמי הגירסא פ' א"ע ר' ירמיה בר"ר זעירא ב"ר חייא צריך לומר אלהינו וא"א החל עלינו וכו' (רד"א). וכן כתב

ר"ע

ולא קנאת אדם תעלה על לבנו וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל עצה טובה ומחשבה טובה למען שמך תקנו קיימו קיים עצתו ותקן מחשבתו וקיים עליו קרא דכתיב ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יהוה לפניך וחנותי את אשר אחן ורחמתי את אשר ארחם: וכתוב כי יהוה דבר טוב על ישראל: וכל היועץ עלינו ועל עמך בית ישראל עצה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית למען שמך גדעו נתצו בלבלו טלטלו הבריחו החרימו השמידו הפר עצתו וקלקל מחשבתו. וקיים עליו קרא דכתיב האשימם אלהים יפלו ממעצותיהם ברוב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך וכתיב עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום: ברוך מפר עצות הרעות ומחשבות הרעות ויסירן הרעים מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל:

ר"ל ישנו: החל עלינו. י"מ ל' התחלה כמו התחלותי תת לפניך. וי"מ שהוא מלשון יחולו על ראש יואב וכן בדברי רז"ל י"ט שחל להיות בשבת וזהו הנכון (רד"א): את ששת ימי המעשה. שיצאה י"ט באותו שבוע אין להזכיר ששת אלא ימי המעשה בלבד (שם): חשוכים. מן ואחשוך גם אני ל' מניעה: ומנוקים מכל עון ואשמה ופשע. דכתי' ונקיתי מפשע רב: וכל היועץ וכו' עלה טובה וכו'. מה שהקדים מברכיהם לאורריהם שהרא דפ' לך לך נקט ואברכה מברכיך ומקללך אאור ולהפ"ג דכפ' תולדות הקדים יצחק מאורריהם למברכיהם כמ"ש אורריך ארור ומברכיך ברוך היפך שהיו כל בלעם היינו טעמא כמ"ש רש"י מפני שהצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין וכאן באומר וכל היועץ וכו' קאי אפי' אאומות וכמ"ש במדרש ואברכה מברכיך אפי' גוים המברכים את ישראל יתברכו והעכו"ם תחלתן שלוה וסופן יסורין לכך הקדים ברכה לקללה עיין שם'

מי שכרת בריתו עם אבינו אברהם. עם אבינו יצחק. עם אבינו יעקב. עם משה רבינו רבן של כל הנביאים. עם אהרן קדוש יהוה. עם פינחס. עם אליהו זכור לטוב הוא יצילנו ויציל כל עמו בית ישראל מחיבוט הקבר מחבלו של משיח. ממלחמות גוג ומגוג מן השוד מן השבר מן השבי מן הבזה מן הטלטול מן העניות מדקדוקי עניות ממיתה משונה ממיתה חטופה ממיתת אסכניא מחסרון כיס מחמס מלכיות ממיני פורעניות מחולי ופגע ומכל נגע מחלאים רעים ממקרים רעים מבני אדם הרעים מבני אדם הזדים מבני אדם המסכנים מן השעות הרעות מן הפגיעות הרעות מן הגזירות הקשות המתרגשות לבוא בעולם שמרנו מן הכל וחננו מאתך כי אתה יהוה טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך:

אָנָּא אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׂים תּוֹחַלְתֵּנוּ שָׁלוֹם. שִׂים תִּקְוָתֵנוּ שָׁלוֹם. שִׂים פַּחְדֵּנוּ שָׁלוֹם: שִׂים דַּרְכֵּנוּ שָׁלוֹם. שִׂים פִּתְרוֹן כָּל חֲלוֹמוֹתֵינוּ שָׁלוֹם. הַשְׁמִיעֵנוּ שָׁלוֹם. מִפִּי שַׂר הַשָּׁלוֹם. מִשְׁמֶרֶת הַשָּׁלוֹם תְּהֵא פְּרוּסָה מֵאִתְּךָ עָלֵינוּ וְעַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְקַיֵּם קְרָא דִּכְתִיב יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אַתָּה יְהוָה לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ. לְךָ דוּמִיָּה תְהִלָּה:

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וּמָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד יָבוֹאוּ אֵלֵינוּ וִיבַשְּׂרוּנוּ בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבְתִקּוּן יְרוּשָׁלַיִם וְנֹאמַר אָמֵן: אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: אִישׁ אֲשֶׁר קִנֵּא לְשֵׁם הָאֵל. אִישׁ בֻּשַּׂר שָׁלוֹם עַל יַד יְקוּתִיאֵל. אִישׁ גָּשׁ וַיְכַפֵּר עַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אליהו אִישׁ דּוֹרוֹת שְׁנֵים עָשָׂר רָאוּ עֵינָיו. אִישׁ הַנִּקְרָא בַּעַל שֵׂעָר בְּסִימָנָיו. אִישׁ וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו: אליהו אִישׁ זָעַף עַל עוֹבְדֵי חַמָּנִים. אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע בֵּאלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. אִישׁ טַל וּמָטָר הוֹרִיד לְאַחַר עוֹצֶר שָׁלשׁ שָׁנִים: אליהו אִישׁ יָצָא לִמְצֹא לְנַפְשׁוֹ נַחַת. אִישׁ כִּלְכְּלוּהוּ הָעוֹרְבִים שֶׁלֹּא יָמוּת לַשַּׁחַת. אִישׁ לְמַעֲנוֹ נִתְבָּרְכוּ כַּד וְצַפַּחַת: אליהו אִישׁ מִזְבֵּחַ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים בָּנָה. אִישׁ נָגַף אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל. אִישׁ שָׁתוּ אַחֲרָיו יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים: אליהו אִישׁ עָנָה מִלְאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מָיִם. אִישׁ פִּין שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ שַׁלְּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ. אִישׁ צָעַק עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי: אליהו אִישׁ קִבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶל הַר הַכַּרְמֶל. אִישׁ רִפָּא אֶת מִזְבַּח

בס' נב"ר פ' לך לך ע"ש: **אליהו** הנביא וכו'. וכופלין אותו הקהל והטעם שמזכיר אליהו ג"פ לחזק הענין והחוט המשולש לא במהרה ינתק (רד"א). ועונין הקהל אליהו הנביא על כל דבר וחוזר ואומר אליהו הנביא וכופלין אותו הקהל (רד"א): אשר קנא לשם האל. בימי אחאב דכתי' קנא קנאתי וכו' ונ"ד פינחס הוא אליהו שקינא במעשה זמרי דכתיב בקנאו את קנאתי: איש בושר שלום. דכתיב הנני נותן לו את בריתי שלום: ע"י יקותיאל. זה משה שקוו ישראל בימיו ובפ"ק דמגלה מייתי מקרא דז' שמות נקראו לו. ידד שירד מן לישראל בימיו: גדור. שגדר פרצות ישראל. חבר. שחיבר ישראל לאביהם שבשמים. סוכו שנעשה כסוכה. זנוח שהזניח עונותיהן כל ישראל. אבי אבי אבי. אב בתורה אב בחכמה אב בנביאות: איש זעף על עובדי חמנים. שנא' עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים: איש דורות י"ב ראו עיניו. נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם: איש הנקרא בעל שער. איש אחר מכלל סימניו הוא זה איש בעל שער: ואזור עור אזור במתניו. שנ' ואזור עור וכו': איש חש ונשבע באלהי האלהים. לפי פי' זו לא פירש על מה נשבע וגו' דקאי נ"כ על מ"ש חי ה' וכו' אם יהיו השנים האלה טל ומטר. ולפי שאחז"ל שלא עשה כהוגן בזה והראיה שא"ל הקב"ה הנה צויתי את העורבים רמז לו שעשה אכזריות בזה כעורב זה שהוא אכזרי על בניו לכך מהפך הכבוד לא פירש זה הפייטן ולזה תמצא שבאות הט"ת אמר טל ומטר הוריד לאחר עוצר והו"ק: יצא למצוא לנפשו נחת. דכתיב ויקם וילך

יהוה ההרים. איש שלא טעם טעם חטא: אליהו איש שלא טעם טעם מות. איש תתה לו ברית חיים. איש תתה לו ברית שלום: אליהו זה השבוע יבא וישמח לבבי. חדש יחדש בגורי ועוגבי. טרוף יטרוף אויבי כלביא: אליהו ישמיעני נחמות מכתבי. כנס יכנסני ממזרחי וממערבי. להביאני אל מכון מושבי: אליהו אשרי מי שלקח מידו מנה. אשרי מי שפגעו בדרך נכונה. אשרי מי שלמד ממנו מקרא ומשנה: אליהו אשרי מי שראהו בהשבת בנה. אשרי מי שראהו בשוב יהוה ציון ככתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא. לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא: והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. בחיינו ובחיי כל עמו

בית ישראל אמן:

מצור יהיה השבוע הזה הבא אלינו לעלינו.

שבוע אורה. שבוע ברכה. שבוע גאולה. שבוע דיצה. שבוע הצלחה. שבוע ועד טוב. שבוע זכות וזמרה. שבוע חן וחמלה. שבוע טהרה. שבוע ידידות. שבוע כבדה: שבוע למידות תורה. שבוע משא ומתן. שבוע נדיבות. שבוע ששון ושמחה. שבוע עוז והדרה. שבוע פדות. שבוע פרנסה טובה. שבוע צהלה. שבוע צדקנות. שבוע קדושה. שבוע קוממיות. שבוע רפואה שלימה. שבוע רחמים. שבוע שלום: שבוע תורה. שבוע תמות ותמימות

עלינו ועל כל עמו בית ישראל. כן תהי רעוא מן שמיא ואמרו אמן:

ואחר הבדלה אומרים ויתן לך האלהים מטל השמים ופסוקים אחרים כמו שנהגו

תיקון ראש חדש שבת שלפני ר"ה מכריז החזן ואומר תפלה זו:

יהי רצון מלפני אלהי השמים לכונן את בית חיינו ולהשיב שכינתו לתוכו

אל נפשו: כלכלוהו העורבים. פי' הנה צויתי את העורבים לכלכלך: נתברכו כד וצפחת. דכתיב כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר: מזבח וכו' דכ' ויקח י"ב אבנים וכו' למספר שבטי בני יעקב: נגף נביאי הבעל. שהשחיט ארבע מאות נביאי הבעל: שחו. אמרו ה' הוא האלהים: שלא טעם טעם מות. פי' ויעל אליהו בסערה השמים ולא מצינו שמת: ויתן לך. הם פסוקים של ברכה והצלחה לסימן טוב מתחלת השבוע שיתברכו במעשי ידיהם וסימנא מילתא היא וכל המוסיף ה"ז משובח (רד"א וסדה"י) ויסוד קדמונים הוא חכמי הקבלה עיין זוהר בראשית דף י"ד ע"ב:

שבת קודם ר"ח אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי מכריז ש"צ ומודיע לקהל באיזה יום יחול ר"ח או אם יהיה יום א' או ב' ימים ואומר תחלה יהי רצון (רד"א) וז"ל מ"א בשבת שלפני ר"ח מברכין החדש חוץ מלפני ר"ח תשרי דכתיב בכסא ליום חגנו. וכ' בס' יראים דאין זה קידוש ב"ד אלא שמודיעים מתי יצא החדש (מ"א סי' תי"ז) ל) ור"ח **אב** יש מקומות שאין מכריזין אותו משום שנאמר במספר ירחים אל יבא ומנהגינו להכריזו.

והדרבה

במהרה בימינו ואמרו אמן. יה"ר מלפני אלהי השמים לרחם על פליטתנו ולעצור המגפה והמשחית והחרב והרעב והשבי והבזה מעלינו ומעל עמו ישראל ואמרו אמן: יה"ר מלפני אלהי השמים לקיים לנו את כל חכמי ישראל הם ובניהם ותלמידיהם בכל מקומות מושבותיהם ואמרו אמן: יה"ר מלפני אלהי השמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות בשורות ישועות ונחמות מארבע כנפות כל הארץ ואמרו אמן. מי שעשה נסים לאבותינו וממצרים גאלם הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם. בסימן טוב יהא לנו ראש חדש (פלוני) הבא לקראתנו לשלום (ביום פלוני) יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו ועל עמו ישראל בכל מקום שהם לטובה ולברכה. לששון ולשמחה לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לשמועות טובות. ולבשורות טובות. (ולגשמים בעתם) ולרפואה שלמה ולגאולה קרובה ואמרו אמן:

תפלת ראשי חדשים

נהגו לומר פיוט זה קודם תפלת ערבית סי' יהודה:

שער הרחמים לעם בך בוטח. ביום ראש החדש הזה יפתח: יום ישעי לך אקרא ביומם

ובלילית

ואהדרבה דהוי לברכו כיון שהוא זמן מוכן לפורענו' וכ"פ בס' עו"ק: **מלפני** אלהי השמים. הטעם הקב"ה שהוא שוכן שמים (דר"ה). וע"פ מחילוף הגי' וגירסתינו ככתוב כאן. (ואומרי' הניגון כלב נבער): **לבונן**. ע"ש עד שיבנן ועד שיבנן את ירושלים: **לקיים** לנו את כל חכמי ישראל. מה שמבקשים רחמים על חכמי ישראל בהכרזת ר"ח יותר שלא מצינו כן בשום מקום מפני שהם היו מקדשים את החדש בזמנו ע"פ הראיה כי להם נמסר קידושו כדכתי' אשר תקראו אתם אתם כתיב והם מסרו כחם הציבור ולולי הם לא היינו יודעי' מתי יצא החדש ולכן אנו מזכירים אותם לטובה שיקיים אותם השגחת והשי"ת עזרה לישועה ויקדשו החדש כהלכתה: **לפ"ז** אין טעם למזכיר נסים כאן דמאן דכר שמיהו וגם בנוסחאו' ישנות ליתא: **כשמברכים** אדר א' יש לומר בפירוש אדר ראשון ולא אדר סתם (ב"כ י"ד סי' ר"ב סעיף ה'): **יש** אנשי מעשה נוהגים להתענות כל ער"ח בשביל מיעוט הירח ומעו משמי' דמהרמ"ק ז"ל שהיה קורא אותו כפור קטן לפי שבו מתכפרים עונות של כל החדש וכדאמרי' במוסף זמן כפרה לכל תולדותם היינו ימי החדש כדאי' בב"י בשי' הכ"ג ב' א"ח (פר"ח) וע"ב. ואם חל ר"ח ביום א' יתענו ביום ה' (ב"ח).
ובמקום שבת מתענים ביום ו' אבל הרמ"ע כ' בתשו' דלעולם יש להתענות יום הסמוך בלפני המולד דהטעם משום מיעוט הירח. ובמעשה בהמקובל הר"י פרוק ז"ל שהתענה ביום שמולד עד שהגיע המולד ואז אכל אפי' אם המולד בחצי היום ואעפ"כ מי שיש לו מנהג צריך לנהוג כן ואפי' כשנותן עד שיתירו לו נדרו. (מ"א ועיין פר"ח סי' תי"ז): **כתב** הרמ"ע סי' ע"ע שיזהרו המתענים לפני ר"ח שלא ישכבו בו כשהם מעונים אלא ראוי לאכול בסעודת הלילה ע"כ (יכ"פ פר"ח סי' ת"ז ע"כ): **ביום**. ע"ב וביום החדש יפתח. ויש רוצים לגרוס יום ראש חדש וליתא דאהדרבה בי"ת ביום שני בשבוע ור"ל בשביל יום ר"ח הזה יפתח ונמצא שמתפלל על כל הימים שיפתחו בהם שערי רחמים בשביל יום ר"ח זה ועמ"ש בנוסחת הלא דבעת: **יום** ישעי. יש רוצים לגרוס יש ישעי וליתא ולכן קאי היו

ובלכו

ִבְּתְהִלּוֹת. אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא נוֹרָא עֲלִילוֹת. שְׁלַח נָא גְאוּלוֹת וּלְךָ נְשַׁבֵּחַ. וְנַקְרִיב קָרְבָּנוֹת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ: הָסֵר מֵעָלֵינוּ צוּר זַעַם וְעֶבְרָה. הֱיֵה נָא בְּעֶדְנוּ צָנָּה וְסוֹחֵרָה. פֶּשַׁע וַעֲבֵירָה הֱיֵה נָא סוֹלֵחַ. עֲשֵׂה נָא עֲתִירָה כְּקָרְבַּן הַמִּזְבֵּחַ: וְעַד אָן עַמְּךָ

יהיו

וכאלו כתוב בעבור יום ישעי לך אקרא ודוותה הרנה במקרא: עשה נא עתירה. ע"ד ונשלמה פרים שפתינו: חשוף זרועך. ל' גילוי ע"ש חשף ה' את זרוע קדשו: גאולה לעבדים. כי כמו שהאדם מתאדם כן ישראל עתידים להתאדם כמותה ולצאת לחירות ולאור גדול: יורה. הוי"ו בשורק כי הוא מתפעל לא כמו יורה על גופו שהוא פועל יוצא: הלכאים. הם ישראל שהם שבורים נגלות: חל כאים: ב' תיבות היא חל נכאים (עיין רש"י וראב"ע): מגינה. תוגה ואנחה מן התן להם מגינת לב: עדה הסורדה. הם האומות: כהדס פלא. ענין ביקוע מן עד יפלח חץ כבדו: דע כי אמירת מזמור ברכי נפשי אינו בסדורים ישנים שלנו זולת בדפוסים. והרמ"ע בתשובה ס' כ"ה כ' וז"ל בר"ח למוסף ומנהג סידרנו לומר ברכי נפשי ע"פ מדרש הנעלם כי לא מצאנו לו נגמרא סדר השיר ונכון הוא ואע"פ שבמס' סופרים זכרו בו ויהב עליהם את הונה. מ"מ ברכי נפשי עדיף לן ע"כ. מ"מ קשיא לי אם הסבו בסדר אמירתו לצאת י"ח המצריכים לאמרו למה אין אומרים אותו ביום ר"ח עצמו רק בלילה ואין אומרים ביום רק המזמור המסור להם בסדוריהם והיא מזמור ביוו לה' שיר חדש וכו' כאשר נביא לקמן סמוכותיו. ועוד דעיקר אמירת השיר הוא בשחר אבל בלילה אינו מעכב כדכתב הב"י סי' קל"ג ב' א"ח ובמ"א ומז"ק שם: ובאמת שקבלתי מזקני ת"ח שאמירת מזמור ברכי לא מטעם דהוספים לסברת האומר לאמרו בר"ח אך טעם אחר בדבר והוא ידוע כי נגעי בני אדם מתעוררים בחדשות סיהרא כנז' בזו' הקדוש בכמה מקומות ולכן אומרים אותו להגין לבד כי סגולת מזמור זה להרוג המזיקין כנז' בס' שמות תהלים להרמב"ן ז"ל: ז"ל הב"ע סי' תכ"ב ערבית שחרית ומנחה אומר יעלה ויבא ברצה ואם לא אמרו בערבית אין מחזירין אותו בין בר"ח יום א' בין בר"ח ב' ימים שאין מקדשין החדש בלילה אבל בשחרית ומנחה חוזר ואם נזכר קודם שהתחיל מודים אומרו במקום שנזכר ואם לא נזכר עד שהתחיל מודים אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו חוזר לראש ואם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם לא עקר רגליו חוזר לרצה: ספק אם הזכיר או לאו א"צ לחזור. וש"ל שבשחרית לא יחזור. ויסמוך במה שאומר החזרה ואם טעה בתפלת הצבור ג"כ לא יחזור מפני תפלת המוספין לפניו (סי' קכ"ו): אם שכח בליל ר"ח ולא התפלל ערבית אם טעה בתשלומין ולא הזכיר ר"ח אין מחזירין אותו (פר"ח סי' ק"ח וסי' תכ"ב): יזכר זכרוננו. ה"נ דאין טעם לגרוס לפניך שני פעמים: ביום ר"ח הזה. ואעפ"י שהוא לילה לפי שהלילה בכלל היום אבל היום אינו נקרא בשם לילה וכן אומרים בלילי יום טוב את יום חג פלוני לפי שהלילה בכלל יום (רבי' בחיי פ' בראשית). ובאריה הנוסח פי' בתפלת המועדים: וקורין הלל בדילוג כמו שכתוב בפנים והוא ל' הרמב"ם ושיים שנה שם וזהו המנהג הפשוט. ואע"ג שאין אומרים הלל אלא במועדים שהם זכר ליציאת מצרים ולזה נק' הלל המצרי שאמרו דוד ברוח הקדש על י"מ מ"מ אומרים אותו בר"ח מפני שמקביעות ר"ח נמשך זמן המועדי' כמ"ש והיו לאותות ולמועדים (בל"ס דף רכ"ז ע"א): ואין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף כי כן היא סברת הרי"ף והרמב"ם ורש"י דלמנהגא לא מברכינן וכ' הב"ע שכן נוהגים בכל מלכות א"י וסביבותיה וכ"ד הפר"ח: מה שאין מברכין בתחייתו על ההלל לפי שמקצתן כל חדשים חסרים ואין לברך בפחות מל' יום (רד"א בס' הברכות). וא"ת הי"ל לברך כשהוא מלא וי"ל דכיון דאינו מברך כשהוא חסר וס"ה במלא דא"כ נתת דבריך לשיעורין וכדאשכחן בתפלת ר"ח דא"ל לסדר אע"ג דמקצתן באות לפרקים דו"ק: ודע שדעת הב"ע לקרות ההלל בין יחיד בין צבור

יִהְיוּ בֵּין צָרִים. חֲשׂוֹף זְרוֹעֲךָ עַל רְשָׁעִים אַבִּירִים. אַדִּיר אַדִּירִים אֵל נָא יְהִי עִמְּךָ לָבֶטַח. גְּאוּלָה לַעֲבָדִים הֱיֵה נָא שׁוֹלֵחַ: דְּרוֹר תְּהֵא קוֹרֵא. לְעַם הַנִּדְכָּאִים. וְאוֹיֵב יְזוֹרֶה הַצֵּל נָא חֲלָכָאִים. עֲשֵׂה נָא פְּלָאִים וּלְךָ נְשַׁבֵּחַ. וּבְקוֹל שִׁירִים נָאִים נַקְטִיר וְנִזְבֵּחַ: הָשֵׁב נָא שְׁכִינָה לְבֵית הַבְּחִירָה. וֶהְיֵה מְגִנָּה מֵעַל שֶׂה פְזוּרָה. עֲדָה הַפְּזוּרָה בְּבֵרָה פַּלֵּחַ. וּבְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן אֶת לִבֵּנוּ שַׂמֵּחַ:

ואומרים הקהל ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד וכו' עד סיפו ועומד ש"צ ומתחיל והוא רחום יכפר עון וכו' ואומר ברכו ומברך מעריב ערבים וכו' כשאר לילי החול ועומדין להתפלל י"ח ברכות וכשמגיע לברכת רצה מוסיף בה יעלה ויבא וכו' תמצא לעיל בתפלת מנחה דחול:

תפלת שחרית קורין הברכות והזמירות כבשאר ימי החול ומתפללים י"ח ברכות ומוסיפין ברצה יעלה וכו' ויחזיר ש"צ התפלה בקול רם בזיאדה' אלקדושה ויעלה ברצה וברכת כהנים ומשלים על הסדר ואח"כ קורין ההלל בדילוג. וצפה' אלדילוג הכדא. יקרא מן אוול ההלל אלי' חלמיש למעינו מים וידלג ויקול ה' זכרנו יברך אלי' ואנחנו נברך יה וידלג ויקול מה אשיב לה' אלי' בתוככי ירושלם הללויה וידלג ויקול מן המצר קראתי יה אלי' אכר ההלל, והאל אן יצאר אלי' אודך יבדע להם ש"צ והם יג'יבון בעדה כל פצל ולא יבארך לא קבלה ולא בעדה. ואין נופלין על פניהם.

ובימים שגומרים בהם ההלל יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִגְמוֹר אֶת הַהַלֵּל:

הַלְלוּיָהּ: הַלְלוּ עַבְדֵי יְהֹוָה: הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהֹוָה: יְהִי שֵׁם יְהֹוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ

והרמב"ם בה' חנוכה ס"ל דיחיד לא יקרא ההלל כלל. ואם התחיל ישלים וכן בשאר ימי הפסח קורין בדילוג כראשי חדשים עכ"ל. וה' הה"מ ז"ל ד' רבינו להשוות חולו של פסח לר"ח. וזה נראה כדעת כל המפרשים חוץ מהרמב"ן ז"ל שחילק ביניהם ואמר דבחולו של פסח אפי' יחיד מחוייב לקראתו בדילוג שעיקר התקנה כך היתה לקרותו בדילוג בחול הפסח ע"כ וע"ל בתפלות הפסח מה שם בעה"י: **כתב** מהריק"ש וז"ל ביחיד שקורא אותו בצבור טוב לקרותו מיושב כדי שלא יעבור בפומבי על ד' הרמב"ם ז"ל וכן נהגו הראשונים לקרות מיושב בשעת קריאת הצבו' או היו אומרי' אותו עם הצבור קודם תפלה עכ"ל. והפר"ח כ' דאף לד' הרמב"ם כל היכא דצבור שפיר לקרותו ולא מקרי יחיד אלא שקורא אותו בביתו ע"ש. ושייך בכל אלו הענינים המנהג עיקר ונהרא נהרא ופשטיה: **בגמרא** סוכה הוא אי' ברוך הבא והם אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה ע"כ וכ"כ הרמב"ם ה' חנוכה בספרי' כתי' יד ובהגהו' מגמה הרמב"ם ונוסחתו. ומעתה שדו כל התשובות והקושיות שהק' הכל"מ והפר"ח והרמ"א ומ"ר של רבינו אמאי לא כ' כלשון הגמ' ובודאי דט"ס נפל בדפוסי הרמב"ם שהיה לך לאות ולעד ספרי דידן כתיבת יד מועתקות מכתיבת יד רבי' הרמב"ם כמו שקבלנו בכך היה ודו"ק:

מְהֻלָּל שֵׁם יְהֹוָה: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהֹוָה: עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי
כַּיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ: הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל: מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם
נְדִיבִים: עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת: אֵם הַבָּנִים
שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: *) בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה
לְקָדְשׁוֹ: יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס: הַיַּרְדֵּן יִסֹּב
לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים: גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם
כִּי תָנוּס: הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים: גְּבָעוֹת
כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ: מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי
הַצּוּר אֲגַם מָיִם: חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

לֹא לָנוּ יְהֹוָה לֹא לָנוּ: כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ
הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף
וְזָהָב: מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ: עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם
וְלֹא יִשְׁמָעוּ: אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן: רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ: לֹא
יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהֹוָה: עֶזְרָם
וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהֹוָה: עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהֹוָה בִּטְחוּ בַיהֹוָה:
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

יְהֹוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ: יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל: יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן:
יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהֹוָה הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְהֹוָה עֲלֵיכֶם
עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהֹוָה: וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ:
וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ: מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְהֹוָה אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: **) כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא:
אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת: וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי: צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם
יְהֹוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהֹוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְהֹוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר
פְּתָאיִם יְהֹוָה: דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי: כִּי יְהֹוָה גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי

*) יעידה **) יעידה

חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת: אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה: אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהֹוָה בְּאַרְצוֹת
הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר: אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה אָשִׁיב לַיהֹוָה כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא: וּבְשֵׁם
יְהֹוָה אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהֹוָה אֲשַׁלֵּם: נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר
בְּעֵינֵי יְהֹוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְהֹוָה כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ: אֲנִי עַבְדְּךָ
בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה: וּבְשֵׁם יְהֹוָה
אֶקְרָא: נְדָרַי לַיהֹוָה אֲשַׁלֵּם: נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית
יְהֹוָה: בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְהֹוָה כָּל גּוֹיִם: *) שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ: וֶאֱמֶת יְהֹוָה
לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ: הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: **) יֹאמַר נָא
יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא
יִרְאֵי יְהֹוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ: עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יְהֹוָה לִי לֹא אִירָא מַה
יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְהֹוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּיהֹוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהֹוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל
גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהֹוָה
כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי
אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהֹוָה עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי
לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים: יְמִין יְהֹוָה עֹשָׂה
חָיִל: יְמִין יְהֹוָה רוֹמֵמָה: יְמִין יְהֹוָה עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה
וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי
שַׁעֲרֵי צֶדֶק: אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַיהֹוָה: צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים
הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְהֹוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת
בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהֹוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

*) יעידוה **) יעידוה

אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא: אנא אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה נָּא: אנא

בָּרוּךְ הַבָּא: *) בְּשֵׁם יְהֹוָה: בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהֹוָה: ברכנוכם אֵל יְהֹוָה וַיָּאֶר לָנוּ: אל אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אסרו אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ: אלי אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלהי הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ כִּי אַתָּה יְהֹוָה לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָעִים לְזַמֵּר וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה הוּא הָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַמְהֻלָּל הַמְשֻׁבָּח הַמְפֹאָר חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

ויאמר קדיש תתקבל ומוציאין ספר תורה ויקול בפתח ההיכל, יהי ה' אלהינו עמנו וכו' ויהי בנסוע וכו' וקורין בו ד' גוברי ראשון קורא בפ' צו את בני ישראל ג' פסוקים עד ואמרת להם ולוי חוזר וקורא ואמרת להם עם שני פסוקים אחריו וג' קורא עולת תמיד וכו' וביום השבת והד' קורא ובראשי חדשיכם עד סוף הסדר ואומר קדיש, מה רב טובך וכו' ומברך למלך ולקהל ומחזיר ס"ת למקומו ואומר יהללו את שם ה' וכו' ומתחילין סדר היום והוא רחום תהלה לדוד עד סופו ואין אומרים למנצח יענך ואומר ובא לציון וגומר הסדר ואומר מזמור של יום ובעדה יגיב מזמור ראש חדש והו הדא:

מזמור

עץ חיים

ואחר ההלל אומר קדיש תתקבל דהוא סילוק תפלת שחרית דתפלת המוספין תפלה אחריתי הוא כן המנהג וכ"מ להפר"ח ז"ל ג' כתוב' וכ"כ הרד"א והרמ"ע בתשו' סוף סי' ק"ח דף קי"א ע"ב והב"ע סימן תכ"ב וכו' מ"א שם וז"ל זה ההלל דכל יום בית בו מוסף אומר קדיש שלם אחר ההלל משום דכאן סיימנו תפלת שחרית ע"כ: **בענין** חליצת התפלין בר"ח הרבה דעות נאמרו בו ואסדר לך הכל כדי להבין מתוכם מנהגינו: הב"ע בסי' כ"ה כתב וביום ר"ח חולצים אותם קודם המוסף וכו' ע"ז המ"א דהיינו אחר חזרת ס"ת בהיכל (ב' המג"י). והטעם כ' ב"י כיון שאומרים במוסף כתר אין ראוי להיות כתר דתפלין עליו באותה שעה ומביא ראייה מהזו' ע"ש בסי' ל"ת וכו'. הלבוש ז"ל כ' לחלוץ קודם קריאת התורה יעו"ש והמ"א דחה דבריו ופסק כד' המג"י והב"ע. ז"ל מנהג חסידים ואחר הקדיש בל ובא לציון יסיר התפלין מפני בעתה יבא אור גדול מגילוי בפנים שזיקא קדישא בהוא למעלה מהתפלין עכ"ל: הרדב"ז בתשו' סי' פ' כתב דהדאי הוא ס' אלקנה וסמוך עליו לחלוץ תפלין בר"ח קודם מוסף ונתן טעם כיון דהמוסף דומה ר"ח לי"ט שנקרא אות ואין לעבות לו היכל זה ועוד שהתפלין נקראו כתר והוא אומר כתר בקדושת מוסף ואין ראוי שיהיו ב' כתרים ביחד ואפי' ביחיד שאין בו קדושה כיון שהוא זמן הראוי לכתר ראוי שלא יהיו עליו תפלין עכ"ל: הרמ"ע בתשובה סי' ק"ח כ' שבר"ח יחלוץ תפלין תכף שגמר תפלת שחרית וגם יעשה להמתין עד אחר קדושה דסדרא שבשאר הימים דהורת המוספין היא לנו במקום הקרבת המוספין

*) ועונים הקהל:

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

יְהוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים:

יודו

המוספין והמקדים לחלוץ קודם הלל ה"ז משובח חוץ מש"ל שלא יחלוץ עד אחר קדיש גמור דשחרית והיינו קודם קריאת התורה כדאמרינן עש"ב: **הנה** סדרתי לך כאן דיעות השו"ע בזה להראות לך בפועל כי נהרא נהרא ופשטיה והמנהג בזה עיקר גם מנהגינו כאחד מהם שנוהגים שלא לחלוץ עד אחר גמר מזמור של יום קודם אמירת מזמור דר"ח. וכ"כ מהרי"ל בנימוקיו וז"ל. בר"ח המנהג לחלצם אחר שיגלים שיר של יום שהיו אומרים במקדש קודם שיתחיל מזמור ר"ח כדי לחלוק כבוד לר"ח להראות שהוא י"ט קצת עכ"ל: **אם** השעה דחוקה שאינו מספיק לחלוץ תפלין יזוז ממקומם לצד אחר דחשיב כמונחים בכיסן (ריק"ש ופר"ח): **מי** שכבר יצא י"ח הזרח מוסף ואח"כ הניח תפלין והלך לבהכ"נ אחר שעדיין לא התפללו מוסף א"צ להסירם אעפ"י שאומר כתר עמהם כיון שיצא י"ח (פר"ח). וכ"כ רדב"ז סי' פ' וכן השבים המגיה בס' חמ"י סוף פרק ג' דף כ"ג ע"ד: **ואומר** מזמור של יום וכו'. יש מדלגים מזמור של יום ואומרים במקומו שיר של ענין היום ובבל"ג סי' קל"ב תמה דמי התיר להם לשנות השיר שהיו הלוים אומרים בכל יום ע"ש בשעלה שלא נהג השיר שהיו הלוים אומרים בכל יום אלא שיאמרו השיר של יום ואח"כ השיר מענין היום וכ"כ הרמ"ע בתשובותיו סי' כ"ה ולעולם השיר של יום קודם דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ע"ש. וכ"ה מנהגינו פשוט מימי קדם: ומה שאין מקדימין לומר מזמור לדוד אליך ה' וכו' ואומרים אותו לבסוף ואין דנין בו דין תדיר קודם. הטעם דלא נאמר כלל זה אלא בדבר שהוא חיוב ומעלה בשניהם שוה משא"כ כאן דמעלת וחיוב שיר דר"ח קודם שהוא שיר דקרבן ויש לו עדיפות של מזמור לדוד הלזה אלא לתחנה ובקשה. ומזה תדון ג"כ לשאר מזמורים כגון דפורים וחנוכה ותעניות שבאות להזכיר ענייני של יום דיש להם עדיפות על מזמור לדוד אליך. ולכך יש להקדימן עליו כיון שאינו רק לתחנה ולא מענייני של יום (כנ"ל): ואחר ימים מצאתי כלל זה להרב שכ"ג סי' תרפ"ב הבאתי דבריו בסוף סדר מנחה דכפורים וכן מצאתי גם להרב לקט הקמח דף י"ח ע"א ובזה מצאתי מוכח בפירוש כן במס' סוכה פ' החליל פלוגתא דרב יהודה ורבה בב"ח בברכת הסוכה וזמן ופסקו הפוסקים כרב יהודה דסוכה קודם דחובת היום עדיף מתדיר ועיין במ"ז סי' תרמ"ג: **מזמור** שירו לה' שיר חדש. כבר כתבנו לעיל בתפלת ליל שבת כל הצריך לפרש הכנת הדברים בקיצור: **ומה** שנהגו לומר ולייחד מזמור זה לר"ח כבר כתבנו לעיל בתפלת הלילה מם הרמ"ע שאין בגמרא מזמור מיוחד לר"ח וכו' ומנהגינו בזה שמעתי מפי מהר"ר שלום לעדי נע"ג שיש לו סמוכות בס' הזו' הקדוש דאי' בס בפ' שלח לך דף ק"ע ע"ב וז"ל מזמור שירו לה' שיר חדש. שיר חדש. וכי אית שיר עתיק אלא שיר דעד כען מלאכין קדישין לא שבחו ליה בגין דאיהו חדש. מ"ט איהו

חדש

יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא: ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית: רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יהוה והוא יענם: בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדתיו וחק נתן למו: יהוה אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם על עלילותם: רוממו יהוה אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יהוה אלהינו:

ובעדה יקול לדוד אליך יי נפשי אשא וכו' א"ר אלעזר וכו' ואומר קדיש ועומדין ומתפללין תפלה מוסף.

אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם מלך רחמן מושיע ומגן ברוך אתה הד יהוה מגן אברהם:

אתה גבור לעולם אדני. מחיה מתים אתה. רב להושיע (בקיץ אומר מוריד הטל) (בחורף אומר משיב הרוח ומוריד הגשם) מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים רופא חולים סומך נופלים מתיר אסורים ומקיים אמונתו לישני עפר. מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך ממית ומחיה ונאמן אתה להחיות מתים ברוך אתה יהוה מחיה המתים:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה ברוך אתה יהוה האל הקדוש:

ראשי

חדש כגון דהכוא דמחדש שולימוי משבח ליה ואמר ליה והכי אמר רב מחיבתא דא איקרי חדש ואיהו חדש כגון דדביק בשמשא ולא אתפרש מניה. לאפקא סט"א דלית ליה חידושא דכתיב ביה ואין כל חדש. זקן הוא ואתבלי ולא אתחדש עכ"ל. הרי לך בפירוש דמלכו' שמי' הנרמז בתיב' חדש משבח ואמר ליה להאי מזמור בשעתא דאתחדש ומחדש לשולימוי והיינו בר"ח וכמו כן אנו פה למטה לשומתה משבחים ואומרי' מזמור זה דתינה ילפינן לומר שיר זה דוקא אשר יאמר כי הוא זה. ובפ' תרומה דף קל"ח ע"א וז"ל מזמור שירו לה' שיר חדש הא אתערנא דשירתא דכל נטלו ארונא אתערו בהאי תושבחתא וכו' ואי תימא אמאי כתיב הכא חדש והא תדיר קאמרי תושבחתא דא אלא ודאי שיר חדש איהו וחדש לא איקרי אלא באתחדשותא דסיהרא כד אתנהירת מן שמשא כדין איהו חדש ודא איהו שיר חדש: הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. הא אתערותא דימינא ובמאלא לקבלא לה ותושבחתא דא כד נטלי ארונא קא משבחן לה כד סלקין לבית שמש כגוונא דעגלות סלקין לבית שמש וכלא ברזא חד סלקין. ובגין דשבת איהו סליקו דכורסייא לסלקא לעילא תקונא דתושבחתא דא בשבת אלין תושבחן כולהו אתקנו בשבת נשבחא ליה עמא יחידא בעלמא וכו' עכ"ל. הרי לך מבואר ממאמר זה ג"כ דבגין דסיהרא סלקא ג"כ בשבת לבית שמש לכך אמרינן להאי מזמור בשבת ג"כ ומכה דכ"ש דאמרינן ליה בר"ח. עוד בזו' פרשת קדושים דף ע"ע ע"ב וז"ל אר"ש כתיב והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו אמאי דא בקיל כדא אלא כלא בחד דרגא סליקו

דא

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתַתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ. זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם. זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיֶה. תְּשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא. מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו. שְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ. אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַק מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנוּ

יכולים

דא הזווג בדא. וחדוותא דדא בדא לא אשתכח אלא כד אתגלי עתיקא קדישא וכדין חדוותא דכלא ותנינן כתי' מזמור שיר ליום השבת ליום השבת ממש שבחא דקא משבח קב"ה כדין חדוותא אשתכחו נשמתא אתוספת דהא עתיקא אתגלי וזווגא אזדמן אוף הכי בהדאותי שירתא דהא נהיר ליה שמשא בחדוותא דנהירו דעתיקא לעילא בג"כ האי קורבנא כוא לעילא בגין דיתכנש כלא וישתכח חדוותא בעלמא וע"ד הניחו עלי כפרה דייקא מלה עכ"ל. דוק מאמרו אוף הכי בהדאותי שירתא וכו'. הכוונה דשבת ור"ח שקולים וכמו בשבת אומרים מזמור שיר ליום השבת כמו כן בר"ח מזמור שירו לה' שיר חדש וכו' וג"ל עוד ליתן טעם והוא כי חידוש הלבנה הוא סימן ואות שעתידין ישראל להתחדש כמותה לעתיד במהרה בימינו לזה תיקנו לומר מזמור זה שהוא שיר של עתיד בימי הגאולה כמ"ש רז"ל וכמו שמוכיח ל' המזמור על כן קבעו לומר אותו בר"ח ואל ענין זה וכוונה זאת הוא ממש מה שתקנו לנו הז"ל להפטיר בשבת ר"ח השמים כסאי. שהם מבואר ענין הגאולה העתידה במהרה בימינו ועיין זוהר בראשית דף קכ"ד ע"א: **מוסף.** פ' פרי"ך ראשי חדשים לעמך ר"ת רחל כי ניתן לנשים ר"ח בזכות שלא השתחוו לעגל שבא מכח פסל מיכה שלקח משה שכתב משה עלה שור והשליכו לתוך ולא העגל ורמוז ראשי חדשים לעמך נתתה ס"ת אותיות מיכה ולא יסדו בו ג' כי ג' מצות נצטוו לנשים נדה וחלה והדלקת הנר ועיקר המצוה מסר יעקב לרחל שנ' ויגד יעקב לרחל כי בנימ' נדה וחלה והדלקת הנר עכ"ל לא): **ראשי** חדשים לעמך נתת וכו'. ז"ל הרוקח סי' רמ"א החדש הזה לכם עד שלא יצאו ישראל ממצרים הקב"ה יושב וחושב חשבונות ומעבר עבורים ומקדש את השנים ומחדש חדשים. כיון שיצאו ישראל ממצרים אמר להם החדש הזה לכם ר' ברכיה ב"ר יוחנן נתעטף הקב"ה בטלית מצויירת והעמיד למשה מכאן ולאהרן מכאן וקרא למיכאל וגבריאל ועשה אותם כשלוחי ב"ד וא"ל כיצד ראיתם את הלבנה לפני החמה או לאחריה לצפונה או לדרומה כמה היה גבוה ולאן נוטה וכמה היה רחב. אמר להם כסדר הזה כך יהו בני מעברין את השנה למטה ע"י זקן וע"י עדים עכ"ל: **זמן** כפרה לכל תולדותם. שהשעיר ר"ח מכפר על טומאת מקדש וקדשיו ונאמר בו ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה וע"ש שכתוב בדברי הימים ב' כ"ט על החדשים ואחר קרבנות לכפר על כל ישראל (רד"א). וי"מ לכל תולדותם כי עולת ר"ח היתה באה לכפר על תולדות ימי החדש וזהו שאמר אח"כ תשועת נפשם מיד שונא דהיינו יצה"ר הסורר והשונא והאויב להחטיא שצריך לזכרו כדי להנצל ממנו ולהוציא לפני השם וזהו שאמר זכרון לכולם יהיה (רד"א). וכ"כ שכל בו בשם ר"י הלוי ובס' בי"ת פי' זכרון לכלם יהיה ר"ל זכרון שאנו זוכרים בפינו קרבנות המוספין יהיה לנו הזכרון במקום הקרבה ובזה יהיה לנו תשועת נפש מיד שונא ס"מ. אח"כ אנו שואלים שיבנה בהמ"ק ע"כ. ולענ"ד נומר זכרון היינו קרבן מוסף שהיו מקריבין בזמן שבהמ"ק קיים יהיה להם עתה לזכרון טוב ולהושיעם מיד שונא וכו' ותיבת לכולם יהיה קאי אריבא לעמך נתת וכו' ויש נוסחאות מחולפות בזה וכו' כמ"ש בס' תכ"ג דאין לשנות שום מנהג: **מזבח** חדש בציון תכין. כי לעתיד יוקם המקדש כמו שנאמר

בניסן

יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִין כְּסִדְרָן וּמוּסָפִין כְּהִלְכָתָן וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה לִבְרָכָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וִיהִי רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה סוֹף וָקֵץ לְכָל חַטֹּאתֵינוּ וְצָרוֹתֵינוּ תְּחִלָּה וְרֹאשׁ לִפְדוּת נַפְשֵׁנוּ כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִכָּל הָאוּמּוֹת בָּחַרְתָּ וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם נָתָתָּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְלִתְפִלָּתָם שְׁעֵה וְהָשֵׁב הָעֲבוֹדָה אֶל דְּבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל. וּתְפִלָּתָם מְהֵרָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְתִרְצֵנוּ וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְנָוְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים כְּמֵאָז בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וגו' שָׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ עַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ עַל נִסֶּיךָ וְנִפְלְאוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת וָעֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם (בחנוכה אומרים כאן על הנסים וכו' תמצא לעיל בדף פ"ט ע"ב): הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ הַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ. כָּל הַחַיִּים יְהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל כִּי

בניסן ונקריב מלואים כמו בראשון דאמרינן מלואים הקריבו בימי משה וכן בימי עזרא וכן לעתיד (הרי"ץ): **ועולת** ר"ח וכו'. הנ' ביחזקאל וביום החדש פר בן בקר תמים ולא מצאנו שם שיהיה עולה אך מצינו כתוב למעלה מן הענין ועל הנשיא יהיה העולה והמנחה בחגי' ובחדשי' (רד"א). והרב בעל העקידה פ' נא דף ק"ב ע"ג כ' כי מפני שלעתיד יופסק היצה"ר והרשעים יכלו לא יהיה עוד שעיר עזים לחטאת לה' כי אם לרצון כי לא יהיו שם עוד הרהורי עבירה כלל ע"כ. ונכון ויפה פי' זה ועש"ב: **שירי** דוד. ה"נ לומר בשירי בלא וי"ו שאינו קשור אלפניו עם ועולת ר"ח נעלה עליו וכן פירש הרד"א. בשירי דוד האמורים לפני מזבחך לרצון נשמע בעירך: **דוד**. ול"נ עבדך כי אין המדה עתה בבחינת עבד כי היא עולה על האב ז"א כנודע מהאר"י ז"ל: **וברית** אבות. מה שהזכיר כאן ברית אבות. נלע"ד לומר לפי שי"ב חדשים נתקנו כנגד י"ב שבטים כמ"ש הטור סי' תי"ז ב' אחיו הרר"י ע"ש ומצינו לרש"י פ' בחוקותי שכ' וזכרתי להם ברית ראשונים אלו י"ב שבטים שכרת עמהם הקב"ה ע"ש: **אלהינו** וכו', ה"נ במוסף ר"ח. לבד במוספי שבת דר"ח ובי"ט דל"נ לה. ובמוסף ר"ח ושבת נפרש זה בשה"י: **ונתרחק**. לא אמר ונתרחקנו דמשמעו שאנו בעצמינו נתרחקנו מלעלות עוד לארץ וזה אין בידינו לעשות רק אמר ונתרחק כי אחר גלינו מארצנו ממילא ונתרחק מצד גלינו והרחקה באה מצד עצמה והוא קשור עם גלינו מארצנו: **יהי** רצון מלפניך ה' אלהינו. לא הזכיר ואלהי אבותינו לפי שהם כבר ראו את הארץ

הארץ ואת המקדש : ואת מוספי. ה"ג בלשון רבים כנוסחת הרמב"ם וכבר כתבנו טעם לזה במוסף דשבת ע"ש : את ראש החדש. הכוונה שכיון שהחדש שעבר היה סוף הצרות אנו מתפללין שיהיה ר"ח הזה מיד ותכף לטובה ולברכה וכו' ויש במשמע שיהיה ג"כ כל החדש כולו כך ולזה מסיים ג"כ ויהי ראש החדש הזה סוף וקץ וכו' דמשמע מיהר שהצרות שעברו בחדש שעבר היו סוף הצרות א"כ ממילא משמע שהחדש כולו משמח לטובה ולברכה ועיין פר"ח: תחלה ור"ה. ע"ש שאמר סוף וקץ אמר תחלה וראש שהוא הפסק (הד"א): לטובה וכו'. נתקן ז' לשונות אלו לא פחות ולא יותר לרמוז אל מ"ש רבי' האר"י שבמוסף נתוספה הארה בנוקבא ועולה על ראש ז"א וכו' יע"ש ולרמוז לז' עליות שעולה נתקנו ז' לשונות אלו ודוק : וראשי חדשים לעם זה. ה"ג ול"ג והוקי ראשי חדשים והוא ל' הפסוק לכם ראש חדשים : לכם נתת. ה"ג ול"ג להם קבעת כי לא קבעו לנו הב"ד ר"ח כי אם מסרו לעם סגולתו דכתיב אשר תקראו אותם וקרינן אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מוטעים וכו' וכענין הלשון שבתות ראשי חדשים לעמך נתת היינו בברכה מעין פתיחה ועמ"ש לעיל משם הרוקח ז"ל : ואומר כתר וכו'. אע"פ שבהרמב"ם לא נזכר כתר וכ"כ הרד"א בפי' שלא לומר כתר בר"ח וחול המועד כבר נהגו במקומות אלו לומר כתר ע"פ ס' הזו' וכנז' בכתר דשבת ע"ש: בשחל בשבת וכו' ומתחיל מפסוק וביום השבת. אעפ"י שבשאר שבתות השנה אין קורין פסוק וביום השבת היינו משום שאין בה אלא ב' פסוקים ואין קורא בתורה פחות מג'

טוֹב הָאֵל הַטּוֹב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וּבָרְכֵנוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי מִמְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרָה וְחַיִּים אַהֲבָה וָחֶסֶד צְדָקָה וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת בְּשָׁלוֹם בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם. אָמֵן: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: ונהגו להתחנן בתחנה זו אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וְשִׂפְתוֹתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם: יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמַלְאַךְ יְהוָֹה דּוֹחֶה: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדוּשָּׁתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו וַחֲסָדָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִינַחֲמֵנוּ בְּצִיּוֹן וְיִבְנֶה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּחַיֵּינוּ וּבְיָמֵינוּ בְּקָרוֹב אָמֵן וְאָמֵן: וחוזר ש"צ התפלה ואומר כתר במוסף ומסיים כמו בקדושת שחרית דשבת:

ובשחל ר"ח בשבת אומר יעלה ויבא ואינו מזכיר של שבת ומוציא ס"ת וקורין בו ז' וחצי קדיש ומוציא ספר שני וקורא בו קרבן היום ומתחיל מפ' וביום השבת עד גמירא ואינו אומר קדיש אחריו ומפטיר השמים כסאי וכו' ומזכיר באמצע הברכה ענין ר"ח וכו' כמ"ש לעיל בתפלת השבת. ומתפללין מוסף אומר ג' ראשונות ואומר ברכה אמצעית בנוסח זה:

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מַעֲשֶׂיךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּבָחַרְתָּ בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְרָצִיתָ בָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת קִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ. וַתִּתֶּן לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ. וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחֵק מֵעַל אַדְמָתֵנוּ אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבָתֵנוּ יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת

קרבנות

מג' פסוקים אבל בר"ח ושבת הואיל וקורים ובראשי חדשים קורין זאת פעם שניה סמוכה לה (פוס') (לבוש סי' תכ"ה): ומזכיר באמצע הברכה ענין ר"ח. כבר כתבנו לעיל בפי' תפלת שבת בברכת ההפטרה מה שיש בו די לכאן: **אתה** יצרת. כ' הרי"ן ז"ל יצירה ל' ציור ורמז שהעולם נברא בזכות האבות שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה. אתה יצרת עולמך ר"ת אברהם יצחק יעקב ואנו אומרי' יצרת עולמך פי' אנו מקדשין הלבנה ומודים שהקב"ה מחדש הלבנה וכן הוא יצר עולמו מקדם כך חידש העולם וברא אותו ולא כמאמר הפילוסופים שהעולם קדמון ועומד מאליו בלא מנהיג עכ"ל. ובס' בי"ח כ' וז"ל אמר מקדם הכוונה היינו כי השי"ת יצר את העולם בדעתו ית' קודם שבראו וכש"ש חז"ל שהקב"ה היה בונה עולמות ומחריבם ואומר דין הניין לי ודין לא הניין לי אבל פירושו כי השי"ת בדעתו היה בונה עולמות ומחריב אותם ג"כ בדעתו ולכן אמר אתה יצרת ל' יצירה ולא אמר בראת כי לשון יצירה יאמר על הציור שבשכל מה שא"כ לשון בריאה עכ"ל: **כלית** מעשיך ביום הז'. דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. וסמך לו **בחרת** בנו ע"ש ויבחר בכם. והכוונה לומר כמו שבחר ביום הז' מכל שבת הימים כך בחר בישראל מכל האומות השקולים שם ויבואו שניהם כאחד: **ורצית** בנו מכל הלשונות. כ' הרי"ן זכו ל' הקדש שאין בו דופי וגנאי רק הכל נאמר בלשון כבוד ע"כ: עלינו קראת. מלשון קריאי העדה: **ומפני** חטאינו. הכא ובי"ט ל"נ אלהינו וכו' כמו במוסף ר"ח דחול לפי שכאן נסמך ונשען על מה שכבר הזכיר בסמוך ותתן לנו ה' אלהינו שבתות למנוחה וכו' ומספיק לו בזכרון זה מה שא"כ במוסף ר"ח דחול שעדיין לא נזכר שם אלהינו בלשון הבקשה בחול והזכיר אלהינו ואלהי אבותינו על בקשתו: כמו שכתבת עלינו וכו'. כבר כתבנו במוסף שבת דלא נהגו להזכיר פסוקי קרבנות מוסף בכל המוספין ע"ש: ורצה נא במנוחתנו. ול"נ אלהינו ואלהי' דכבר נזכר לעיל אלהינו והוא קבוע עם מה שלמעלה הימנו מש"כ בשבת: מקדש השבת וישראל ור"ח. ואין להקשות הא קי"ל אין חותמין בשתים לפי שאין עושין המצות חבילות מפני בגמרא שהשם עליו כמשא ולכך כוללם ביחד והדרשה נכון וראוי לכך ולשבח על כל טובה והאת בפני עצמה דכבר תירצו הפוסקים מהגמ' שאין כאן חבילות כי הכל קדושה אחת היא וכי פירושו שה"י מקדש השבת כלומר השבת מקודש ועומד מפי הקב"ה ואין ישראל צריכים לקדשו על ידי שהוא ית' מקדש השבת קידש את ישראל דכתיב כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני מקדשכם הרי שע"י אות השבת ישראל מקודשים ואח"כ אומר וראשי חדשים כלומר וע"י ישראל הוא מקדש את הר"ח שהרי ב"ד צריכין לקדש את החדש ואינן מקדשין עצמן אלא הב"ד מקדשין אותם וקובעים ביום הנראה להם ואפי' מוטעין ואפי' מזידין וכו' וכן הפי' במועדים באומרים מקדש השבת וישראל והזמנים כי קידוש הזמנים תלוי בראשי חדשים כא' לחדש בס"ו עכ"ל הלבוש סי' תכ"ה: מעתה ודילג שבת מהחתימה יצא (פר"ח סי' תפ"ז). וע"ל בתפלת המועדים גם כתבנו הטעם:

פי'

קָרְבְּנוֹת חוֹבָתֵנוּ תְּמִידִין כְּסִדְרָן וּמוּסָפִין כְּהִלְכָתָן. וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַמְּנוֹחַ הַזֶּה יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה לִבְרָכָה לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. וִיהִי רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה סוֹף וָקֵץ לְכָל הַטֹּאתֵינוּ וְצָרוֹתֵינוּ תְּחִלָּה וְרֹאשׁ לְפִדְיוֹן נַפְשֵׁנוּ. וּרְצֵה נָא בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשַׂמַּח נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבְּתוֹת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָם כָּל יִשְׂרָאֵל אוֹהֲבֵי שְׁמֶךָ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

ואומר ג' אחרונות וחוזר ש"צ התפלה וקדיש תתקבל וכו':

ברכת הלבנה אלדי ינצ'ר אלקמר ענד מא יהל באול כ'ל שהר יבארך ויקול קבל אלברכה.

תנא

פי' **ברכת** הלבנה: לבנה בגי' אהי"ה אדנ"י שם הבה בתוכה ולפי שנתמעטה צריכה חיזוק וגם בגי' פ"ז ראשו כתם פ"ז וחשבון הקטן י"ה: **ירח** בגימ' ל"ב דיפ"קב והיינו דאמרינן אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חדש וחדש דיין: **לבנה** בחשבון קטן דוד עם הכולל והיינו דא"ל רבי לר' חייא זיל לעין טיבס וקדשיה ושלח ליה סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים עכ"ל הרי"ץ: ז"ל הלבוש סי' תכ"ו הרואה לבנה בחידושה יברך עליה וברכה זו היא ללבנה יותר על מה שחייבים לברך על כל הכוכבים כשיגיעו לתחלת מזל טלה (כ"כ סי' רכ"ט). ונתקנה מפני שרואים בה בתנועת הלבנה מעשה הקב"ה וגבורתו יותר מבכל הכוכבים שאין תנועתם נראית כ"כ לעין כל כמו תנועת הלבנה שהכל רואים שהיא מתנועעת ומקפת כל הרקיע בכל חדש והיא לנו כקבלת השכינה בכל חדש שרואין בה גודל מעשיו וגם יש בה סוד שרומזת לשכינה הלכך יברך עליה מעומד ויתלה עיניו כנגדה ויאמר בא"י אמ"ה אשר במאמרו וכו' עכ"ל: **בתחלה** מסתכל בלבנה ואח"כ מסתכל למטה וגומר הברכה (ע"ז ב' בשם סודות). וכ"כ פר"ח ב' הכ"ג ב' ספר חרדים בלאיכים בה כי אם בשעת הברכה. ואח"כ אסור להסתכל בה כמו שמסתכל בקשת ע"ש וכ"כ בל"ה וכנ"כ ע"ש לב): **תנא** דבי וכו'. בסנהדרין בפ' היו בודקין א"ר קודם לזה א"ר אחא בר חנינא א"ר יוסי א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו מקביל פני השכינה כתיב הכא החדש הזה לכם ראש חדשים וכתיב התם זה אלי ואנוהו תנא דבי ר' ישמעאל וכו' ע"כ. וכ' תמ"י וגם למשכילים טוב טעם לברכה זו לראות את הלבנה בהתמעטה ולהזכיר בחים אשר כל פעולות העולמות עוברות על ידה אע"פ שנתמעטה ולעתיד היא תתחדש ותשוב לעלויה הראשון ע"כ: **קבלה** מהקדמונים כי מי שקידש הלבנה מיום בקידושה טוב לא יהלך מן הפורענות כירח יכון עולם באותו חדש וכן מובטח שלא יגזרו עליו מיתה באותו חדש וכו' וירחך לא יאסף (תמ"י). ועיין אור חדש מעשה על זה: כתב מגיד מישרים כשמקדשין הלבנה כמ"ש הגלה וכשתתכסה ולא יוכלו לברך אותו החדש לא יהיה מזלא דוק ותשכח (מ"א): **ואין** לברך אלא בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה (רמ"א). אבל אם נתכסה בעב דק וקלוש מברך ואם התחיל לברך ונתכסה גומר הברכה (רדב"ז סי' קנ"ז). משמע שביודע שתתכסה תכף לא יתחיל לברך (מ"א):

שימא

תָּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אִלְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם פַּעַם אַחַת בַּחֹדֶשׁ דַּיָּם אָמַר אַבַּיֵי הִלְכָּךְ מְעוּמָד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם חוֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָתָם שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵיהֶם פּוֹעֲלֵי אֱמֶת

שפעולתם

סומא יכול לברך דהא נהנה מאורו' (ע"ז כ' הכ"ל). והריק"ש סובר דאינו יכול לברך ע"ש ולכן לכתחלה ישמע הברכה מאחרים: **ואין** לעמוד תחת הגג אלא בחצר או ברחוב במקום טהרה (ב"ג כנה"ג): **מדברי** הרמב"ם פ"י מה"ב נראה דראוי לברך עליה לילה ראשונה (גו"ה סימן תכ"ו): ותר"י כתבו לברך עליה אחר ג' ימים באז האור מבוסס יע"ש ומהר"י קארו בב"ע כ' אין מברכין עליה עד שיעברו ז' ימים עליה ע"כ. ועיין פר"ח ודבריו צריכים עיון או בע"ש נפל בס ואולי בנחלף לו הר"י גיא"ת בהר"י גיקאטליא בראשי תיבות באל"כ לא הוה מקשה ליה כלל. שוב ראיתי להרב מעין גנים בס' כן. ומביים בה ומנהג העולם כב"ע וכ"כ הי"ת מאכ"ח ח"א סימן ע' והרמ"ע כתבו' עכ"ל. ובס' מגיד מישרים ראיתי בהחזיק טובה המגיד להב"י בפסק כהר"י גיקאטליא שלא לברך עד אחר ז' ועיין בס' פרי האדמה. וכ"פ תמ"י ובכן נהגו כמה רבנים לקדשה אף בחול לאחר ז' ולא חששו לא למעשה נגה להמתין המצוה ולא למעשה שהם מבוסמים ע"ש. ומיהו הא' ז' השבינן להו מיום המולד אע"ג דהכתי דלא הוו אלא ו' ימים מר"ח עצמו וכ"כ הרמ"ע בס ובתמ"י. ומברכין עליה עד י"ו מיום המולד ולא י"ו בכלל (מר"ן סי' תכ"ו וכ"פ פר"ח). והכי מוכחי דברי הרמב"ם שכפל דבריו ואמר עד י"ו עד בתחלת פגימתה דמסתמא כיון שנכנס יום י"ו מתחיל סירת הלוך וחסור (עיין דב"ש סי' רי"ו). דלא כמ"ש בשכ"ג ב' תלמידי הרי"ף והמאירי ע"ש: **מצוה** לייפר את רגליו כדרך תפלת י"ח (תמ"י): **אין** מברכין על הירח אלא כשה"ב כשהוא מבוסס ובגדיו נאים ואם יש לחוש שיהיה מעונן ויעבור הזמן מלברך אז מברכין אפי' בחול ויש ללבוש בגדים נאים כשמקדש בחול (ב"ע סי' הכ"ו): **במדרש** אין מברכין על הלבנה אלא בלילה שנאמר עשה ירח למועדים (רד"א): **יכול** לברך ברכת הלבנה ביחיד (פר"ח בס). ומצוה לקדש אותה בצבור משום ברב עם הדרת מלך ומטעם זה אם הצבור מקדשים הלבנה והוא עדיין לא התפלל ערבית יקדש עמהם (תמ"י): **ואין** מקדשין אותה במ"ש בחל בו י"ע (רמ"א ב' מהרי"ל). ומכ"ש שלא יקדשו בליל שבת והטעם י"א דשמא יש התומין למעלה מי' והוי כאלו הולך לקבל חוץ לתחום והנראה נכון משום דכבוד שבת כלה מלכתא קובעת י"ע עדיף לן ואין מערבין שמחה בשמחה וכ"כ הרמ"ע מפאנו סי' ע"א. והרדב"ז סי' קל"ג נתן טעם כי בליל שבת אנו מקבלין פני המלך בקידוש היום והוא בעת הזווג ולאו אורח ארעא לקביל פני הגבירה כאותה שעה אבל במ"ש שאנו מלוין את המלך בהבדלה אז ראוי לקביל פני הגבירה משום דאזלא לה הנפש יתירה וראוי לקביל פניה ליתובי דעתה ולפייסה עכ"ל. ומיהו אם לא נראית הלבנה קודם לכן הואיל ועובר זמנה יקדשוה בליל י"ע ולא יבטלוה (פר"ח ותמ"י וב"חות"א): **אין** מקדשין הלבנה קודם ט"ב ולא קודם י"כ (רמ"א בס). והטעם משום שמחה שבבר עבר הלום וגבו יגון ואנחה (ריק"ש ומביאו פר"ח): **וטעם** בלאחר כפורים משום שהוא שרוי בצער על מחילת העונות (מ"א). והרבה מהאחרונים סברי דאין להקפיד ועיין בלבוש ובתמ"י ז"ל: אבל תוך ז' ימי אבילותו לא יברך. אבל אם לא יכלים אבילותו עד י' בחדש לא ימתין עד ליל י"א ויקדש בימי אבלו (מ"א): אשר במאמרו ברא שחקים וכו'. ע"ש מי יספר שמים בחכמה וכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם (רד"א): **חוק** וזמן נתן להם. ע"ש חק נתן ולא יעבור כלומר שחוק והזמן שנתן

בנתן

שֶׁפְּעֻלָּתָם אֱמֶת וְלַלְּבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ לִהְיוֹת עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לַעֲמוּסֵי בָטֶן. שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים:

סִימָן טוֹב תְּהֵא לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל: ג"פ בָּרוּךְ יוֹצְרֵיךְ בָּרוּךְ עוֹשֵׂיךְ בָּרוּךְ קוֹנֵיךְ בָּרוּךְ בּוֹרְאֵיךְ. ורוקד כנגד הלבנה ואומר כְּשֵׁם שֶׁאָנוּ מְרַקְּדִים כְּנֶגְדֵּךְ וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לִיגַּע בָּךְ כָּךְ אִם יְרַקְּדוּ אֲחֵרִים כְּנֶגְדֵּנוּ לְהַזִּיקֵנוּ לֹא יוּכְלוּ לִיגַּע בָּנוּ. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן. כָּאָבֶן יִדְּמוּ זְרוֹעֲךָ בִּגְדֹל וָפַחַד

אימתה

שנתן להם בתחלת בריאתם אינם עוברים חוקו כי כן יהיה לעולם לא ישתנה סדרם וכ"ה כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה וכתיב בתריה אם ימושו החקים האלה וגו' וזהו שאמר שלא ישנו את תפקידתם פי' מה שהם ממונים ומופקדים עליו (שם): ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם. פי' בתפלת יוצר דשבת: **פועלי** אמת שפעולתם אמת. חוזר על צבא השמים שפעולתם אמת ואינם משנים את סדרם (הרד"א). וכ' שם שי"ג פועל אמת שפעולתו אמת ולבורא ית' מוסב ע"ש. וגי' רש"י בגמ' כגרסתינו פועלי אמת ומביאו הב"י סי' תכ"ו ע"ש וכ"ה הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכן היא גי' הגמ' שפ' היו בודקין ע"ש וכ"נ דעת התוס' וכ"ה גם שבלי הלקט סי' מ"ו: **ולמה** שהקשה רבי' יונה הביאו הב"י שם דאם הגי' פועלי אמת למה חוזר לומר שפעולתם אמת. כבר השיב הרמב"ן בס' שושן סודות וז"ל בקיצור פועלי אמת הם הסיקף שהם הפועלים של האמת שהוא הת"ת שפעולתם אמת הוא צדיק יסוד עולם משך הוי"ו הוא ג"כ אמת וע"י יוצאים הספירות ואין לנו לשנות גי' התלמוד וכל הספרים מקולר דעתינו ישוב"ב. ובס' העקידה פ' נח דף ק"ג ע"ב השיב כי הפעולות אשר יעשו ע"י הנזמן אין בהם שום קיום כמו הפעולות הנעשות בכוונה שהם קיימות ואמתיות. ולז"א פועלי אמת שעושים פעולתם באמת ובכוונה ולז"א שפעולתם אמת שיש להם קיום והעמדה וסמך לזה וללבנה אמר שתתחדש וגו' לסימן כי כמו שפעולתם קיימת כן ישראל יהיו קיימים ונצחים. שוב מצאתי למהרי"ץ שכ' וז"ל פועלי אמת הם כח"ב הם הנק' פועלים לת"ה הנק' אמת. שפעולתם אמת פי' שאר הפעולות. וללבנה אמר פי' הת"ת אמר ללבנה שהיא עטרת כביכול זמן המולד שמתחדש עטרת ת"ת בלבוש כאדם האומר לאשתו הכיני עצמך וכו' יעו"ש: **להיות** עטרת וגו'. ר"ל מה שמתחדש הלבנה בכל חדש הוא סימן עטרה ותפארת לישראל שהם נקראו עמוסים כדכתי' העמוסים מני בטן שהם מוגים להדבי הלבנה בלא הם עתידים להתחדש כמותה מגלותם ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו שהוא ימלוך עלינו בכבוד מלכותו (עיין מפרשים). ובס' נר מצוה פי' שהם עתידים להתחדש כמותה כלומר כמו שגוף הלבנה קיים לעולם כן ישראל קיימים לעולם כי יעמדו הגופות בתחייה כמו שהיו בחיים (ע"ב דף קפ"ז ע"ג): **מחדש** חדשים. בכל ל': **סימן טוב**. י"ג כסימן וליתה אלא סי' טוב (וכ"פ פר"ח): **ברוך** יוצרך. עושך. קונך. בוראך. ר"ת יעקב מפני שנמשל ללבנה (רד"א לג): כשם שאנו מרקדין. גי' מלבוש רמ"א דגרים רוקדים יע"ש וכ' הפר"ח י"א שאין לומר כשם שאנו מרקדים מפני שהוא פועל יוצא לאחרים אלא רוקדין וא"ל שלפי שמשוררים ומזמרים לפני הרוקד וע"י כן הוא מרקד לפיכך נקט האי לישנא עכ"ל. ול"נ ג"כ דאפי' כשאמר שהוא פועל יוצא לאחרים ש"ד שהרי תחלה מחשב לריקוד ואח"כ מרקיד גופו א"כ הוא פועל יוצא לשני ופסוק מלא הוא בדברי הימים והמלך דוד מרקד ומשחק והו"ק: **תפל** עליהם וגו'. שכיון שהוא מתפלל שלא יוכלו אויביו ליגע בו מתפלל שיפיל עליהם השי"ת אימתו

ופחדו

אֵימָתָה עֲלֵיהֶם תִּפֹּל: וחוזר ואומר סימן טוב וכו' ג"פ דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם: ג"פ אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה סֶלָה סֶלָה: לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי: שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וכו' עד סופו. הללויה הללו אל בקדשו וכו' עד סופו. וי"א קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות: דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים: וקדיש דרבנן ואומר לחבירו ג"פ שלום עליכם וילך לביתו בלב טוב כאלו קיבל פני שכינה:

סדר העשיה בשמונת ימי חנוכה

מצוה מדברי סופרים אן תסרג אלסרג' עלי' אלאבואב פי תמאן ליאלי אלחנוכה אולהן לילה' כ"ה בכסליו

ופחדו תפול עליהם וכו' אימתה עליהם תפול וי"א כל הפסוק עד קנית וחוזר ושונהו למפרע עד ג"פ עיין רד"א וכ"כ המ"א ס' תכ"ו ורש"ל ורוקח: **דוד** מלך ישראל חי וקים. מפני שמלכותו נמשל ללבנה ועתיד ג"כ להתחדש כמותה וכנ"י החזור להדבק בבעלה שהוא הקב"ה דוגמת הלבנה המתחדשת ומתדבקת עם החמה שנ' שמש ומגן כו' (עי' לרמ"א ב' רבי בחיי פ' וישב). והפר"ח הביא סמוכות לזה מפ"ב דר"ה ומסיים בה פרש"י וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם ע"ש ומכאן יש סמך למ"ש מהר"ש ן' מלך בפי' תלים שנהגו לומר בברכת הלבנה ג' פסוקים והם אחת נשבעתי בקדשי וכו' זרעו לעולם יהיה וכו' כירח יכון עולם וכו'. לב טהור. והוא מסוגל לבטל מחשבה רעה: **שיר** למעלות וכו'. כ"כ המ"א ס' תכ"ו שיש לאמרו וגם הללו אל בקדשו: וי"א קול דודי וכו'. כ"כ האחרונים שכך קבלה מר"י החסיד ז"ל: **שלום** עליכם. הטעם לפי שקלל ואמר תפול עליהם אימתה ראוי לומר לחבירו לא עליך כי אם שלום (פר"ח ס' תכ"ו). וי"א הטעם להראות כי כשיתחדש לא יהיה עוד מיעוט וקטרוג כמו שהיה מתחלה שהלבנה קטרגה ואמרה א"א לב' מלכים שישתמשו בכתר א' אלא הכל יהיה שלום (חמ"י): **ואני** קבלתי הטעם להיות כי אל הלבנה כוח קר ומזיק העומדים שם לכן אומרים שלום עליכם פי' שומר מצוה לא ידע דבר רע: **כתבו** האחרונים משם הרב ז"ל שלאחר שיברכו ינער שולי בגדיו לארץ להבריח החיצונים אשר נאחזו מקטרוג הלבנה יע"ש. וקבלתי לנער ג"פ והיא סגולה נפלאה לשמירה ובספר הגלגולים כתב דהוא ... בכל עת שאדם בפחד ידע שהקליפות אחוזים בכנפות בגדיו בסוד הני מאני דרבנן דשלו ולהנצל מהפחד ינער בגדיו באותו עת לארץ ודוק והשכח וכן מוכח ממעשה דהרח"ו שהגיד לו הרב אח"כ לד):

ראשון הרמב"ם ריש פ"ג בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל וביטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו בהיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותיהם והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יותר על מאתים שנים עד החרבן השני וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך א' ולא היה בו להדליק אלא לילה א' בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו ח' ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהם בערב הנרות על פתחי הבתים בכל לילה ולילה מח' הלילות להראות ולגלות הנס וימים האלו הם הנקראים חנוכה והן אסורים בהספד ותענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהם מצוה מדברי סופרים כקריאת המגלה עכ"ל: **נקראת** חנוכה. ע"ש המנוחה שנחו ושבתו ממלחמת היונים בכ"ה בכסליו עיין טור סי' תר"ע: **טעם** שתיקנו ח' ימי חנוכה ולא בעצם עיין בב"י בשם ובהגה"ג

בכסליו ואלסימן כ"ה תברכו את בני ישראל ואלמֻדה אלממתדה אן ישעלו פי כ'ל בית פי אללילה אלאוולה סראג ופי אללילה אלתאנייה סראגין. והכדא יזידו פי כ'ל לילה סראג חתי' יציר יסרג פי אלילה אלתאמנה תמאנייה סרג סוא כאנו אהל אלבית קליל או כתיר ולמה חייבו חכמים תמניא יומין משום דפכא חד דמספיק ללייא אתעביד ביה ניסא וסיפק לתמניא ליליו ואסור להשתמש לנר חנוכה ומן אלוגוב אן יכון נר חנוכה על שמאל הנכנס לבית כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. ואסראג אלחנוכה ענד מגיב אלשמס לא קבל ולא בעד ומקדאר אלדהן אלדי יגעל פי אלסראג קדר מא ישעל אלי' נצף סאעה מן בעד מגיב אלשמס ואלדי ישעל באללילה אלאוולה יברך ג' ברכות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנוּכָּה:

ברוך

ובכנה"ג ובהראנ"ח פ' וישב ובמגני ארץ ז"ל: **מצות** הדלקת נר חנוכה בשמן היותר צלול וזך והזהיר בנר חנוכה הויין ליה בנים ת"ח (גמ' שבת פ' ב"מ); אפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק (ש"ע סי' תרע"א): **ואם** יש לו כדי להדליק בכל לילה נר א' הו אין צריך לשאול או למכור כסותו (מ"א וע"ש): **יתן** שמן בנר עד כדי שתכלה רגל מן השוק דהיינו חצי שעה (שו'). ובש"ג למד שיעור לשמן של חצי שעה מת"ש חצי לוג שמן למנורה ללילי טבת הארוכים ובאמת הכל לפי עובי הפתילה (מ"א סי' תרע"ב): **וצריך** שיתן שמן בנר כשיעור קודם הדלקה (סי' תרע"ה): **מדליקין** בבהכ"נ ומברכין משום פרסומי ניסא ואין אדם יוצא י"ח בנרות דבהכ"נ (שם) ובכל בו ראיתי שנהגו להדליק לצורך מי שאינו בקי ומי שאינו זריז: **זמן** הדלקת חנוכה עד סוף שקיעת החמה (ש"ע) דהיינו צאת הכוכבים (ב"ח ומ"א) לא מאחרין ולא מקדימין ואם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה (ש"ע): ונהגו להדליק בבהכ"נ אחר תפלת ערבית ואם איחרו תפלת המנחה עד קרוב ללילה ידליק קודם ערבית ועיין בש"ע הרב ז"ל וכ' בש"ג שכל יחיד ידליק אחר תפלת ערבית ותיכף שיתחיל זמנה לא ילמוד ולא יאכל עד שידליק ואם התחיל פוסק ע"ש וכ"כ בה"ע משם שבות יעקב: **ומי** שלא התפלל מעריב מדליק קודם (כנה"ג): **אסור** להשתמש לאורה כל זמן מצותה (סי' תרע"ג): **אכסנאי** שאין מדליקין עליו בביתו צריך ליתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בנ"ח וא"צ ליתן כל חצי ההוצאות (ג"ה סי' מ') ואם מקנה לו חלק בשמן שני (פר"ח): בן שאינו אוכל אצל אביו וחלוק בשיבתו צריך להדליק בפני עצמו ולא סגי בשיתוף (פר"ח): **להדליק** נר של חנוכה. הפר"ח כ' לגרוס להדליק נר חנוכה וכן גי' האר"י ב"ה הסוד וגי' הרמב"ם כגי' הספר של חנוכה וכ"כ הריק"ש ז"ל נוסחת התלמוד להדליק נר של חנוכה וכן נוסחת הרי"ף והרמב"ם עכ"ל ועיין מעשה רוקח ז"ל: **בזמן** הזה. הלבוש כ' לומר ובזמן הזה כו' לכלול נסים נסתרים הנעשים לנו והפר"ח כ' דהגורסים בוי"ו טועים ע"ש וכ"פ כנה"ג: מי שלא הדליק וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה נ"ח מברך שעשה נסים ובליל א' מברך גם שהחיינו (סי' תרע"ו) וע"ש כנה"ג בדקדוק לשון הרמב"ם ז"ל ואם אח"כ בליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו (שם) וה"ה אם אחרו הדליקה עליו בראותו (מ"א) ועיין לקמן מ"ש משם הפר"ח ז"ל ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק (מ"א בשם מהרי"ל וכן מפורש בהרמב"ם ה' ברכות): **יתחיל** להדליק נר היותר ימני ובשאר לילות יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין (שם) וכ"כ האר"י

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ובאקי אללילי יכתצר שהחיינו ועכשיו נהגו לומר

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה עַל יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנוּכָּה הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבָד כְּדֵי לְהוֹדוֹת לְשִׁמְךָ עַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל נִסֶּיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ:

וצלוה' אלחנוכה מתל צלוה' אלחול בל אנה יזיד פי ברכת י"ח ענד אן יצאל שבכל עת ועת ערב ובקר וצהרים יקול

על

האר"י וכן הוא מנהגינו. ואעפ"י שהרב הלבוש כתב להדליק כדרך שאנו בני ברית כותבים מצד ימין לצד שמאל כבר השיגו הט"ז ואמרו שדרך ימין הוא מצד ימין לצד שמאל שבכתיבה היד הולך מצד שמאל לימין שמוכן בקולמוס לצד ימין כנודע וכ"כ בספר הב"ר ז"ל דף ג' ע"ב: **סומא** חייב בהדלקה וישתתף בפריטי או תדליק עליו אשתו ואם אין לו אשה ויש לו בית מיוחד מדליק על ידי סיוע אחר (אחרונים ב' רס"ל): **אם** כשהדליק נ"ח ובירך עליו היתה כוונתו להדליק נרות אחרים ברכה אחת לכולם ואם בירך והדליק ונזדמנו לו נרות אחרות להדליק מברך בכל פעם ופעם (הרד"א והאחרונים ב' תבו' הרמב"ם). וכ' פר"ח דגם שהחיינו יברך בשביל חברו והוא נפטר בכך אם עומד שם אבל מי שהדליקו עליו והוא בספינה או עשה שליח להדליק לבני ביתו והוא אינו בביתלכ"ע צריך לברך שהחיינו כשידליק עכ"ל: **ועכשיו** נהגו וכו'. והוא ע"פ הש"ע סי' תרע"ו: **הנרות** הללו וכו' כמו שהוגה בפנים כן הוא במס' סופרים שהעתיקו הרא"ש והמרדכי פ' ב"מ בלי תוספת ומגרעת בתחלה ישועה שהושיענו מיד צר ואח"כ נסים נס המלאת פך השמן ואח"כ נפלאות שנעשה שנה בשמן חוץ לטבע שהדליק ח' ימים ואמר לאבותינו לבד כי נס השמן היה לאבותינו בלא נתבטלו ממלות הדלקת המנורה כאשר עבר אויבם והיה בה על נפלאותיך הקדים העיקר גבי הודאה משא"כ בפתיחה סדר הדברים מונה והולך. וכ' הרא"ש והמרדכי שם בשר"ס היה אומרו וכזה כיתה בינוי נוסח הנרות מנוסח על הנסים בתפלה דשם פירש כל המעשה כן מבלת השעבוד כן שגזרות שהתגברו כן מהעמדת דת האמת על תלו והוק: **בע"ש** צריך להדליק נ"ח תחלה ואח"כ נר שבת כסברת רוב הגאונים ומברך עליהם כמו בחול אעפ"י שמדליקין בעוד היום גדול (רמ"א): **במו"ש** מדליקין נ"ח בבהכ"נ קודם הבדלה (ב"ה) והפר"ח כ' דיש לנהוג להבדיל תחלה ואח"כ ידליק בין בבהכ"נ בין בביתו ע"ש. ומנהגינו פשוט כד' מר"ן הקדוש ויעוין בס' פרח שושן כלל ג' סי' ג'. שם הביא כל מרי פלוגתא מזה ומסיק כדין פשרה שיברך בורא מאורי האש קודם כי היכי דלא ליעביד איסורא לד' הרא"ד והרד"א ודעמייהו ואח"כ יבדיל ולא יברך בנית מאורי האש ולד' מר"ן אין איסור בדבר אם יברך קודם ומיהו אם מברך להוציא בני ביתו שהם חייבים בודאי לאפוקי נפיק ב"ד לחזור ולברך ע"ש: **ודע** דמחלוקת זה שייך גם בענין קריאת המגלה במ"ש כמ"ש שם באורך ועב"י סי' רצ"ו על דברי הכלבו ולקמן בסדר מגילה במוצאי שבת: **ערב** ובקר וצהרים. כאן צריך לומר על הנסים לסמוך אותו אמאי דלעיל מניה ועל נסיך ונפלאותיך ומסמך נס לנס עדיף טפי וכ"כ הרד"א שיש אומרים אותו כשמגיעים עד ערב ובקר וצהרים וכן הוא בסדור הרמב"ם יע"ש

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַפְּדוּת וְעַל הַפֻּרְקָן שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה בִּימֵי מַתִּתְיָה בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְבַטְּלָם מִתּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם.

ודנת

יע"ש וכ"כ בס' א"ח הובא בס' המים': **על** הנסים ועל הגבורות. שנתן כח וגבורה בבני חשמונאי: ועל המלחמות. שמן שמים נלחמו ביונים ויעויין בס' יוסיפון שכן מבואר שם. א"נ הכל חוזר אל הקב"ה בעצמו וכפל הדברים במלות שונו' להגדיל הנס וכוותיה כאי דלקמן פדות ופורקן דהיא היא וכן דרך הפסוקים עיין רד"ק במזמור ק': שעשית עמנו ועם אבותינו. ה"ג בהרמב"ם בס' התפלות וכן גרים הרד"א ומביאו הכנה"ג ונראה הטעם דגם הנעשה לאבותינו שייך גם לנו כי לולא שנעשתה להם פליטה לא היינו אנחנו נמצאים בעולם דאם אין שורש ענף מניין: חשמונאי. ל' הרב ונראה מן יאתיו חשמנים וכו' לא בהוא שם חניכה (ב"י ב' א"ח). ואולי מפני זה כ' הפר"ח לגרוס האלף בחירק והוא נכון ע"פ הדקדוק הרבים אתה אומר חשמונים ובנפרד חשמונאי כי היו"ד נוספת כיו"ד הישראלי ראובני וכו' אבל שהנוסחא השגור בפי הכל וגם באשכנזי"ל ניקודו הנו"ן בפת"ח ולפענ"ד אולי שהם סוברים דמלת חשמונאי לא ל' גדולה היא אלא שם בפני עצמו והיא חניכתו ובני' ושוב מצאתי להרד"א שכתב יוחנן המכונה חשמונאי ע"כ או שהיו לו שני שמות יוחנן וחשמונאי הא"ו דלא היה שם הכהן הגדול הזה מפורסם בניקודו וודאי מסורת הקריאה בידינו כמו שהיה באמת: **כשעמדה** מלכות יון וכו'. ה"ג ול"ג עליהם דאין לה טעם ועוד דאם נדחוק לומר דחוזר אל מתתיה ובניו היה צריך לגרום ועל עמך בוי"ו ולכן גי' עיקר וכ"ג רמב"ם והרד"א ועיין כנה"ג: **הרשעה.** הב"י הביא ב' א"ח לקרות הרי"ש בשוא כלשון הפסוק ביחזקאל יע"ש וגלענ"ד שכן נכון ע"פ הדקדוק כי הוא שם התואר ובזכרים אתה אומר חכם רשע ובנקבות אתה אומר חכמה רשעה ומיהו הנוסח השגור בפי הכל ובסדורים לקרות הרי"ש בחיר"ק וגם הפר"ח כתב יש לקרות הרשעה הרי"ש בחירק דלא כמ"ש ב"י בשם א"ח גם בס'. גור אריה התם דבריו בשם סדורי איטליאני ביותר נכון לגרוס בחירק ע"ש. שוב ראיתי מ"ש הרד"ק במכלול ובשם דבר או תואר ואל רשעו ובשא הנקבה זאת הרשעה (זכריה ה' וכ"כ הר"ב ן' מלך שם): **לבטלם.** ה"ג ונכון ול"ג להשכחם דהשכחה לא שייך גו' אלא בלא מדעת משא"כ בבטלה בין בלא מדעת בין מדעת שייך ל' בטלה: **מתורתך מחוקי.** הרד"א והב"י ב' א"ח דאין לומר מתורתך מחוקי כמ"ש דאין אותם המימי"ן והפר"ח כתב דכן נכון לומר תורתך בלא מ"ם אבל במלת מחוקי יותר טוב לגרוס במ"ם ע"כ והכנה"ג כ' איני יודע מה בין גירסא זו לזו (ע"כ לד): ויעויין נ"כ בס' העקידה בשער כ"ע ד' ע"ע ע"א דגרים במימי"ן וכתב דמילה שבת ור"ח הם פינו' גדולות ובור' התורה וכו' והמילה היא עיקר כאמונת התורה כי מי שאינו נמול אינו באמונ' התורה וכו"ה להשכחם מתורתך עכ"ל: ולענ"ד דסובר הרד"א באותם המימי"ן הם מקלקלות כמו ותקח מפריו מדודאי בני וכו' וזה אינו כי מה שניתנו להם מהתורה והמצות אחר שרצו לבטל מהם שבת ומילה השקולים ככל המצות והפר"ח שסובר שזה יצדק במלת תורתך כי רצו להעבירם מכל התורה כולה אך מהחוקים לא מצי' כי אם שרצו לבטל מהם קצתן כגון מילה ור"ח והנה הכנה"ג העיד שהנוסחא השגור בפי הכל במימי"ן וכ"ה בהרמב"ם. וג"ל שסוברים דאין המ"ם מקלקלת כמו שסובר הרד"א רק שהם במקום מן כמ"ש בשמות הבורך מכסים מגדים ועד קמה ולכך באו בדגש להורות נו"ן היסוד. א"נ הם מ"ם השבה כמו לא יסורו ממנו קחו מאתכם והטעם שבקשו להסיר אותנו מהתורה ולהרחיקנו ממנה והי'

ועיין

וְדַנְתָּ אֶת דִּינָם וְרַבְתָּ אֶת רִיבָם וְנָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם וּמָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד הַקָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וּפוֹשְׁעִים בְּיַד עוֹשֵׂי תוֹרָתֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ פֶּלֶא וְנִסִּים כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּהֶם נִסִּים וּגְבוּרוֹת. כָּךְ עֲשֵׂה עִמָּנוּ נִסִּים וּגְבוּרוֹת בָּעֵת וּבְעוֹנָה הַזֹּאת: וְעַל כּוּלָּם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וכו':

ויתם עלי סבילה והכדא יזיד על הנסים בערבית שחרית ומנחה. ואדא פרג ש"צ מן צלוה' אלתמיד פיקרא אלהלל כאמלא ויברך קבלה ובעדה כמא גדכרה בסדר לילי הפסח ויכרג ס"ת יקרו פיה ג' אנפאר בנשיאים כהן מן כה תברכו את בני ישראל עד לפני המשכן. ולוי קורא מן ויאמר ה' אל משה לאמר וכו' עד לחנוכת המזבח וישראל קורא קרבן נחשון. וביום שני קורא כהן ביום השני עד מלאה קטרת ולוי קורא פר אחד וכו' עד זה קרבן נתנאל בן צוער וישראל חוזר ושונה מן ביום השני עד סופו וכן בכל יום עד סוף קרבן שביעי וביום השמיני קורין ג' עד סיום הפרשה דנשא וקורין פ' ראשונה דבהעלתך עד כן עשה את המנורה וקדיש יירד אלבפר ואומרים והוא רחום תהלה לדוד וכו' ואין

אומרים

ועיין בס' ערוגת הבושם בשימושי המ"ש: דנת את דינם. ה"ג הרמב"ם להקדים דנת לרבת וכו': ביד מעטים. שהיונים היו עם רב ונלחמו חשמונאי ובניו: וטמאים. כמ"ש כי לא יוסיף לבא בך עוד ערל וטמא (כת"י): ופושעים. ה"ג דפושע היינו מזיד ואין לשנות הנו' בשביל כך: ביד עושי תורתך. ה"ג עושי ולא עוסקי כי לא התלמוד עיקר אלא המעשה: כשם שעשית. וכ"ג הרמב"ם וכ' הש"ע שאין לומר כשם שעשית וכו' וי"א שאומרים אותו ע"כ. וכ' הפר"ח לא הוי טעמא משום שאל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות דכיון דהוי צורך רבים ש"ד אלא הטעם כתבו האו' משום דכל דבר דהוי דלהבא תיקנו בלהבא ובדבר דהודאה הוי לשעבר ואין בזה כדאי למחות ביד האומרו כיון שעיקר על הנסים הוי כלשעבר ולכן אומרו בהודאה ואין בזה קפידא אם מתפלל להקב"ה שיעשה לו נסים כמו שעשה לראשונים ודו"ק עכ"ל: כשם שעשית עמהם נסים וגבורות. היינו נס דפך השמן וגבורה המלחמה משא"כ בפורים שאומרים כשם שעשית עמהם פלא ונסים שלא היה שם רק נס התלה ודו"ק: ועל כולם וכו'. חוזר אל מלא נסיך ונפלאותיך וגם אל על הנסים שהוסיף בה ודו"ק: כל ח' ימי חנוכה אומר על הנסים בתפלה בהודאה ובברהמ"ז בברכת הארץ ואם לא אמרו לא כאן ולא כאן אין מחזירין אותו ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם אפי' אמר בין אתה לה' חוזר (ש"ע סי' תרפ"ב): גם במוסף דר"ח ושבת צריך להזכיר של חנוכה (שם): ומוציאין ס"ת וכו' וקורין ג' וכו' וקורין ג' בפ' נשיאים בכל יום: טעם שקורין בנשיאים ימים כללו הוא משום דאמרי' בפסיקתא שנגמר מלאכת המשכן בכ"ה בכסליו או כמ"ש הת"ע במ' מגלה שכשנכנסו החשמונאים ליונים מצאו המזבח משוקץ וסתרו אותו ובנאוהו מחדש בערב ליום כ"ד באו הגלאון וחנכוהו בכ"ה בכסליו ועוד יש סמך לזה מהאגדה שהביא הרמב"ן פ' בהעלותך (פר"ח סי' תרפ"ג): כהן קורא מן כה תברכו עד לפני המשכן. כן המנהג וכן פי' הפר"ח וכ' עוד והנוהגים לקרות כהן בברכת כהנים לבד טועים וצריך לבטלו דהב' צריכים שיקראו בסדר היום וסדר היום הוא פ' נשיאים אלא שנהגו להתחיל בברכת כהנים לפי שהנס נעשה ע"י כהנים אבל אם קורא פ' כהנים לבד קריה

להיות

אומרים למנצח וקורין ובא לציון וסדר היום ומזמור היום ובעדה יקול מזמור אלחנוכה והו הדא :

מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: אֲרוֹמִמְךָ יְהֹוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי: יְהֹוָה אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: יְהֹוָה הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר: זַמְּרוּ לַיהֹוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ: כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל אֶמּוֹט לְעוֹלָם: יְהֹוָה בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה לְהַרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל: אֵלֶיךָ יְהֹוָה אֶקְרָא וְאֶל יְהֹוָה אֶתְחַנָּן: מַה בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ: שְׁמַע יְהֹוָה וְחָנֵּנִי יְהֹוָה הֱיֵה עֹזֵר לִי: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: לְמַעַן

יזמרך

לזה ברכתו לבטלה ומידי סדר היום לא יצאו כתקנו דלא כהכ"ג ע"כ: **מזמור** שיר חנוכת. טעם אמירת המזמור הטעם הקריאה בקרבנות הנשיאים כדלעיל: **מזמור** שיר וכו'. שיר זה יסדו דוד שיאמרוהו הלוים בחנוכת הבית בימי שלמה וי"א בחנוכת הבית השני או הג' עיין רש"י ורא"בע): דליתני. כפשוטו (ראב"ע) והכוונה ארוממך אפי' שדליתני ורש"י פי' הגבהתני ורוממתני: ולא שמחת אויבי לי. שלא היו אומרים אין לדוד חלק לעוה"ב וכשראו שבשבילו נפתחו הדלתות לארון אז ידעו שמחל לו הקב"ה על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה: ותרפאני. היא סליחת העון כמו ושב ורפא לו: מירדי בור. כמו מירידתי לבור שלא ארד לגיהנם עכ"ל רש"י. ודע שבדפוסים היו"ד במאריך ולפ"ז הוא שברי"ש נע אתגס בשת"י המאריך במ"ס שכ"ז לפי שיטת מחברת התיגאן הוא נח לפי שהתיבה נטעם מקף וכיוצא בזה היא תיבת הדפי שיב הוא נח: שועתי אליך. ולא לרופא ותרפאני (ראב"ע): זמרו לה' חסידיו. על מה שעשה לי כי יכולים אתם לחשות כן שייטיב לכם ואפי' אתם שרויים בצער אל תיראו כי רגע קטן באפו וחיים ברצונו והיינו ארוכים ברצונו ובחפיצו: ואני אמרתי בשלוי. בשלותי הייתי חושב לא אמוט לעולם אבל אין הדבר ברשותי כי אם ברשותו של הקב"ה: ברצונך ברצונו העמיד את הרי את גדולתי להיות עוז וכיון שהסתיר פניו ממני מיד הייתי נבהל ואקרא אליך ואתחנן לפניך ואמ' לומר מה בצע בדמי וגו' ואתה שמעת קולי הפכת מספדי למחול לי: פתחת. כמו ויפתח הגמלים. ורז"ל דרשו כל המזמור על מרדכי ואסתר והמן. ואני אמרתי בשלוי אמר המן. אליך ה' אקרא אמרה אסתר וכו' עד היה עוזר לי. הפכת מספדי אמר מרדכי וכל ישראל עכ"ל רש"י: למען יזמרך כבוד. נשמת הצדיקים וכבוד כי המשכילים מטעים אמר כבוד ולא כל כבוד ראב"ע: **ואין כאן** אלא שבת ר"ח וכו' יקרו פיס ו' ספר. בש"ע כ' קורין ו' בספר ראשון ולסברתו לא יאמרו קדיש שעדיין לא נשלם חובת היום ומהא"ל לדידן הנוהגים לקרות ז' וכתב עליו הפמ"ג וה"ה אם רצו לקרות ה' כל שקראו ז' בין הב' ספרים ב"ד וש"ס. אם רצו להוסיף ולקרות בספר ראשון עפי מז' ש"ד והוא פשוט ועיין שה"ג עכ"ל: **ואלמפטיר** יקרא פי' אלתאלת ענין חנוכה ולא יאמר קדיש וכן הדין במפטיר די"ט ור"ח ואע"פ שהוא בא להוסיף מידי דהוה אמפטיר דכל שבת דאין אומרים קדיש אחריו. ואם תאמר בפיסקי הרא"ש לומר קדיש אחר כל ספר וכאשר רבים כהכא אמת בב"י סי' רפ"ב לא מן הדין הוא אלא מנהג נהגו כן וכל מקום לפי מנהגו ויעויין בהריב"ש סי' שכ"א שלא חששים למנהג רבי' ב"י: **ובי"ב** שאינו אין ג' ס"ת אנו קורין בראשון ז' גוברי ואומרין קדיש וכן אחר השני ואחר הג' שהוא המפטיר

אין

יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ :
לדוד אליך ה' וכו' א"ר אלעזר וכו' קדיש תתקבל פטום הקטרת ועלינו לשבח וכו' ואין נפילת פנים בחנוכה. וכדאלך צלות' באקי איאם אלחנוכה עלא מא וצפנא. ואן אתפק ר"ח בחול מוציאין שני ספרים קורין ג' בספר ראשון בענין ר"ח ולא יאמר קדיש. ובשני קורא רביעי בשל חנוכה וקדיש. ואן אתפק סבת פי אלחנוכה פיזיד פי אלצלוה על הנסים ויכון אלמוסף לאלמפטיר ספר שני יקרא פיה קרבן דאלך אליום. ואן כאן אלסבת ר"ח פיכרגו ג' ספרים אלאול יקרו פיה ז' נפר פי אלפרשה ויקול קדיש. ואלתאני יקרא פיה אלתאמן ענין ר"ח ויקול קדיש ואלמפטיר יקרא פי אלתאלת ענין חנוכה ולם יקול קדיש ויפטיר רני ושמחי ואן אתפק אול אלחנוכה אלסבת יפטיר רני ושמחי ופי אלתאנייה ויעש חירום. ויש שקורין מגלת אנטיוכס בשבת אחר ההפטרה ואין חיוב רק למצוה בעלמא לפרסם הנס בישראל:

לפורים מתל צלוה' אלחול בל אנה יזיד פי מודים

עגר

אין אומרים קדיש. ונלע"ד שכן בדין דהא מאי דאצריכו רבנן בכל שבתות השנה לחזור המפטיר לקרות בתורה הוא משום כבוד התורה שלא יהא הנביא שוה לתורה מטעם כיון שכבר הפסיקו בקדיש בין קריאת התורה למפטיר א"כ הקדיש הוי הפסק ונראה שהנך הנביא רשות לעצמו. לזה תיקנו לחזור המפטיר לקרות בתורה כדי שיהא נראה שהנביא טפל לתורה. דין מנהג דשקורא המפטיר בפ' המוספין הוא ג"כ עושה במקום חזרת הקריאה בתורה בשאר שבתות השנה אם אומר קדיש אחריו הוי הפסק ושקורא אח"כ את הנביא הוי כחולק רשות לעצמו וא"כ בטל לה לתקנת חז"ל שתקנו לחזור לקרות בתורה מפני כבוד התורה ע"כ מנהגינו טוב ויפה לפי הדין. שוב מצאתי בס' תיקון יששכר דף ע"ג ע"א שמביא ב' שבלי הלקט וכ' המרדכי שגם כמה גדולי' שכתבו שבפרש' המוספין אומר קדי' וחוזר המפטי' וקורא בפ' המוספין פעם שנית לכבוד התורה יעו"ש. הרי לך דהקדיש הוי הפסק לכך מנהגינו טוב ויפה כי היכי שלא לצריכו לחזור ולקרות והו"ק : **ובכל** יהיה בידך שמנהגינו שלא לו' קדיש אחר המפטיר יהיה מה שיהיה : **ובשמחת תורה** אחר השלמת הקריאה שהאבין בפ' וזאת הברכה אין אומרים קדיש מטעם נעוץ סופן בתחלתן וכ"כ הרדב"ז סימן ר"ה ואומרים קדיש אחר השני לבד שהוא בראשית לאחר שגומרים הפיוטים : **ובחול המועד** דפסח וכר"ח וחנוכה שקורין ג' בספר ראשון אין אומרים קדיש אחר הראשון דאיכתי לא גמרו חובת היום שהם ד' וכ"כ הרב"ש סי' שכ"א וב"י ב' רי"ו סי' ת"ך ופר"ח שם וכבר הארכנו בזה כאן ובמור אותו כדי שלא נצטרך לכפול הדברים במקומות האחרים : **אם** אין שם אלא ב' ספרים קורין בראשון סדר השבוע ובשני ר"ח וחוזרין ולוקחין בראשון לענייני כל יום כמ"ש רמ"א סי' תרפ"ד (פר"ח) : **טעם** שמקדימין לקרות בשל ר"ח משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (פוס') : **טעה** החזן וקרא ד' בשל ר"ח אם לא הוציאו ספר שני א"צ לקרות יותר אבל אם הוציאו ספר שני צריך לקרות אחיכי בשל חנוכה משום פגמו : **אם** טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח (ב"ע סי' תרפ"ד לה): ויש שקורין מגילת וכו' ואין חיוב וכו' כן נראה מהגמ' פ' אמר להם הממונה אמר רב אשי למה נסמכה אסתר לבתר לומר לך מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף כל הנסים. והא איכא חנוכה. דניתנה להיכתב קאמינא וכו' ע"כ ש"מ דלא ניתנה ליכתב. ומ"מ מצוה לפרסם הנס ע"ד יודו לה' חסדו וכו' ע"כ :

סדר פורים בערב פורים הציבור רגליו קלות כהולכין לצאת לבהכ"נ בעוד יום להתפלל מנחה

וערבית

ענד אן יצאל ערב ובקר וצהרים יקול:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּנוּ וְעִם אֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר כְּשֶׁעָמַד הָמָן הָרָע עַל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבִקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד וּשְׁלָלָם לָבוֹז וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם וְדַנְתָּ אֶת דִּינָם וְרַבְתָּ אֶת רִיבָם וְנָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם וְהֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ וַהֲשֵׁבוֹתָ לוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ וְעָשִׂיתָ לְךָ שֵׁם גָּדוֹל בְּעוֹלָמְךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ פֶּלֶא וְנִסִּים. כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ עִמָּהֶם פֶּלֶא וְנִסִּים כָּךְ עֲשֵׂה עִמָּנוּ נִסִּים וּגְבוּרוֹת בָּעֵת וּבָעוֹנָה הַזֹּאת. וְעַל כֻּלָּם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנוּ מוֹדִים לָךְ הַטּוֹב וכו' על הסדר:

ובעד

וערבית שם ושמח בישועת אלהינו אשר גאל משחת חיינו ויפדנו מיד צר ממות לחיים ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם וראוי נכון יהדם שקדנו להכנס אהבת המקום ב"ה בלבו ולקבל תורותיו ומצותיו כן כל אדם באהבה וברצון יתיר כי על כן מצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו וכל גופו וילבש בגדי שבון תפארת ויקר לכבוד היום ולכבוד מצות קריאת המגילה וכ"כ רמ"א בסי' תרצ"ה שצריך ללבוש בגדי שבת וי"ט וכ"כ מהרי"ל וכן ראיתי מילדותי זקני תורה וכל העם לובשים בגדי יקר ומתעטפים לבנים שבים ושמחים לעשות רצון קוניהם לא כמו הבוערים בעם בזמן הזה הבאים להתפלל ערבית ולקרות בבגדי גולה קדרות ושחרות אשר הלך חשכים ואין נוגה לו ואני תמיה מה נשתנה הלילה מביום שביום לובשים בגדי שמחה ולא כן בלילה ולא כן הוא כי קדושת היום מתחלת מהלילה כבשאר י"ט ולילה כיום יאיר ואין ראוי לזלזל בכבוד היום משתכנסת הלילה עד לאחרת עד מוצאי פורים וסימן ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכבר האריך הא"י ז"ל בתוכחת מגולה על זה ע"ש: **על הנסים** וכו'. הכא ל"ג ועל המלחמות כמו בחנוכה כי בימי פורים לא היתה שם מלחמה מערכה מול מערכה כי במעשה זה כפותים היו כצור לשבח יוכל ולא קמה עוד רוח בהם לעמוד במלחמה נגד היהודים. ג"כ ל"ג הכא ועל הפדות ועל הפורקן כמו בחנוכה כי שם משועבדים היו ליונים כדרך שהיו משועבדים למצרים וגאלום בית החשמונאי ויצאו לחירות מידם וזהו ענין הפדות והפורקן שפדה אותם לחירות כענין ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים ח"א ופרקך מצ"ה כגם דפורים דאיכתי לא יצאו לחירות מתחת ידם דאיכתי עבדי אחשורוש אנן וכמו שהשיבו בגמ' לשאלת למה אין אומרים הלל בפורים כמו בשאר נסים והשיבו משום דכתיב הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש איכתי עבדי אחשורוש אנן: **המן** הרע. ע"ש המן הרע וה"ג כלשון הפסוק: טף ונשים ביום אחד ושללם לבוז. ול"ג בי"ג וכו' דקתי במאי גליא ומה צריך לאודועי מילתא כי האי: **ומצוה** לקרותה בלבור בבהכ"נ ואפי' היו שם י' בבית ואפי' מאה כגון בבית משתה ותענית מצוה לילך לבהכ"נ בהדי מלינו שהכהנים מבטלים מעבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה ופשיטא שהיו שם רוב עם ואפ"ה היו מבטלין מעבודתם כמ"ש הר"ן ז"ל והפוסקים: **ותפלת** ערבית מצוה לאחר אותה עד הלילה מפני מקרא מגלה דבעינן לילה ממש כדילפינן מקרא דלילה ולא דומיה לי (חא"י דף פ"ג ע"ד). ואעפ"י שהא"ד כתב ופסקו מר"ן הנהגו לקרותה מבע"י קצת כדי להקל על החולים והמעוברות

המתענים

ובעד פראגהם מן תפלת ערבית יקום אלחזן יקרא אלמגלה. וקראתהא מצוה מד"ס ווקת קראתהא ליס הו פי יום מכצוץ בל כל מדינה מוקפת חומה מימות יהושע פאלפור ענדהם יום ט"ו באדר והוא יום הקריאה. ובאקי אלעאלם יום י"ד באדר והוא יום הקריאה. ופריצה אן תקרא אלמגלה באלליל ובאלנהאר לקולה נזכרים ונעשים ויברך קבל קראתהא באלליל ג' ברכות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לִזְמַן הַזֶּה:

ויקרא אלמגלה ובאלנהאר יכתצר שהחיינו. ויברך בעד אלקריאה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל הָרָב אֶת רִיבֵנוּ וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ וְהַנּוֹקֵם אֶת נקמתנו

שמתפללים וכו' כבר האריך הפר"ח בזה ובעלה דמעולם לא קיים המצוה וחוזר וקוראה בלילה בברכותיה יע"ש וכן הוא מנהגינו: ואח"כ יקח בידו מגילה כשרה ומתוקנת ואל יסמוך על מגלת חבירו דמצוה עליו לקנות לו משלו ושיכתבו מגילה כשירה כדכתבו הפוסקים ז"ל: ונהגו בתחלה לקרות פסוקי' שתיקנו הראשוני' ז"ל לפני המגילה לפרסם ניסיו וחסדיו ית' לכל והם חסדי ה' וכו' עד סופה וכשהחזן קורא את המגילה צריכים הקהל לשתוק ולכוין דעתם לקריאתו ואסור להם לקרות מתוך ספר לפי שאין מגלותיהם כשרות כמגלה הש"ץ (פו')לו): וצריך הקורא לכוין להוציאם וגם הקהל יכוונו לצאת בקריאתו דבעינן שיתכוין שומע ומשמיע כדאי' בפוסקי': ונהגו לומר ד' פסוקים של גאולה תחלה אומרם ש"ץ ממגילה כשירה שבידו ואח"כ כופלין אותם הצבור אחריו בקול רם והם **איש** יהודי היה וכו' שזהו תחלת הנס שהיה איש כזה נמצא בעולם ופסוק **ליהודים** היתה אורה וכו' שהן כלולות כל מעלות של שבת תורה ותפלין וי"ט כמ"ש רז"ל: והג' פסוק **ויתלו** את המן כי שם עיקר הנס במה שלא נשאר לו שם כענין ותאבד כל זכר למו וכענין ישמח צדיק כי חזה נקם וזה עיקר הנס ולזה תמצא שכ' בעל הרוקח שיש בו י"א תיבות כנגד פסוק ויאמר כי יד וכו' שיש בו ג"כ י"א תיבות וכאן בתלייתו נתקיים ייעודו ה' ית' ובשומעו וזכורני כי כה' הגיא מפורש לומר ויתלו כמנהגינו ע"ש וכן בשבלי לקט ולא זכרו פסוק ומרדכי יצא כלל יע"ש. ופסוק ד' כי **מרדכי** היהודי משנה וכו' וכ"כ המפרשים שצריך לכפלו כדי לעורר הכוונה לברכה אחרונה ומפני כבודו של מרדכי ועיין הר"א ז"ל וס' המנהיג ז"ל: **ברך** בהיות ספק אם הוקף בימי יהושע או לאו קורין י"ד וט"ו ובלילותן ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם (ב"ע). ומקומנו זה אין הזמן לא קבלנו בו שום ספק וקורין בו בי"ד ואפי' כשהיו אבותינו עדיין שוכנים במדינת לנפאת היו קורים רק בי"ד דלא הוה להו בזה ספיקא ולכ"ע עכשיו שיצאנו ממדינה הולה לה ליכא ספיקא כלל שאין קורין רק בי"ד שכבר כתב הרב מבאת מבה ס' ג' דכל היכא דפלגינן קרא למחא בשביבותים נידון כמוה היינו לענין קריאה בט"ו דוקא דאלו במסופקת אי בר י"ד או בר ט"ו אע"ג דבדידה קורין בשני הימים אין הסמוכות לה בכלל הספק דלמאי דאתרבו ממדינה שיר היינו לענין קריאה בט"ו אתרבו ופי לא יע"ש: **והנשים** חייבות במקרא מגלה שאף הן היו באותו הנס וכן בתוגהם (גמ' ופוסקים). ואח"כ צריך לקרות לפני המגילה בברכות תחלה וסוף אמנם צריך

נְקָמָתֵנוּ וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ:

ואומרים ארור המן ברוך מרדכי וכו' כנהוג ולא נהגו לומר סדר קדושה כלל ואח"כ אומרים שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו וכו' וקדיש ויגצרפון. כשחל פורים במוצאי שבת מתפללים כבשאר הימים ומזכירין על הנסים בהודאה וקדיש ויהי נועם ואתה קדוש וסדרא דיומא ועלינו לשבח ואחר כך קורא המגלה ואחר כך מבדיל דאחורי אפוקי יומא עדיף טפי:

וצלוה' אלצבח מתל צלוה' סאיר אלאיאם בזיאדה על הנסים במודים ואין קורין הלל ואין נופלים על פניהם וענד פראג ש"צ מן אן יתקדם באלצלוה יברג ס"ת

צריך להזהירן שלא יפסיקו בדבור ושלא יסיחו דעתן כלל וא"א שיתחייבו בשומה ג"כ מטעם זה דלא אמרי' כן אלא בשידי דרבנן (מרדכי פ"ק דמגלה) ומחנכים את הקטנים לקרותה: אפי' יחיד שקורא צריך לברך אחריה (אחרונים). וכ"פ אנ"ו דלא כרמ"א וכ"פ בשבלי לקט סי' נ"ד ב' כתב גאונים ז"ל: צריך לקרות י' בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד ולכתחלה נוהגים לומר בנשימה אחת מתחלת חמש מאות איש ואת פרשנדתא וכו' עד עשרת (ב"ש). ואם הפסיק ביניהן א"צ לחזור (רמ"א ורד"א):

הקורא קורא ופושט המגלה להראות הנס וכשגומר חוזר וכורכה כולה ומברך עיין ל' הרמב"ם ומשמע דבריו שאינו פושטה כולה תחלה אלא פושט ראשון ראשון מה שקורא וכן המנהג לי): לא יברך בעוד שגולל (שה"י) (כנה"ג): ולאחר הקריאה מברך בא"י האל הרב את ריבנו וכו' כתב פי' טעם שברכה זו פותחת בברוך בברכה אחרונה דקריאה בכ"ח ע"ש: ונהגו הצבור לענות אמן על כל פרט ופרט מהברכה ואין להזניחם כי מנהג קדמונים הוא וביותר בזה מצאנו מפורש לרבי' האי גאון בתשו' שהיא הובאה בס' שבלי הלקט סימן י' ביה מקומות עונין אמן אחר ב"ל בכל פרט ופרט כשאומר ישלם ויבא ברכה זכרנו ה' אלהינו בו לטובה וכו' והאי נמי דכוותה ודוק: ולא נהגו לומר סדר קדושה כלל ועיין לקמן בסדר דשחרית מה שכתבנו טעם למנהג: **ואומרים** שיר המעלות לולי וכו'. וטעם שאומרים זה אחר המגלה משכים לדברי רב נחמן בר יצחק בפתיחתא דהכימי במזמור זה על המן נאמר בקום עלינו אדם אדם ולא מלך. ומהר"ש אלקבץ ב' מהר"א מגרמיזא כ' וז"ל המלך גימ' המן לכך שני פעמים השם בשפונו המים הזדונים. המים גימ' המן ובזה המזמור אזי אזי גימ' נ"ד נ"ד תיבות במזמור זה וג"ד אותיות בבני המן וג"ד פעמים המן במגלה ע"כ. וכן מצאתי להרב שה"י לומר מזמור זה אחר הקריאה ע"ש: **אם** חל פורים במ"ש אומרים ויהי נועם וסדרא דיומא עד סוף וקדיש ועלינו לשבח ואח"כ קורין המגלה ואח"כ מבדילין וא"צ לברך על הנר קודם כן נר' דעת הב"ש שלא זכר כלום מענין הבדלה גר' דבוה למ"ש דהנוהגים שמדליק ואח"כ מבדיל ואעפ"י שהב"י בסי' תרל"ג זכר דברי שבלבו לברך ברכת מאורי האש קודם המגלה כדי שלא יהנה מן הנר בלא ברכה וכן פסק מהריק"ש. מ"מ מדלא כתבו בב"ש ב"מ דלא ס"ל כותיה והגה"ה בס' הדעת מר"ן שהשל בו ליתה דהגדולה שבית ב"י דברי השבלבו בסי' רל"ז וחלק עליו הב"י שם ומשיק דהשהבדלה בתפלה שני ע"ש הרי לך ד' הב"ע בפי' כת"ש. ולא תקשי לך ממ"ש הב"י סי' תקנ"ו ב' הרד"א בעי"ב שחל להיות במ"ש דיברך מאורי האש קודם קריאת איכה וסיים בה ב"י שכן מנהג העולם דשאני התם כיון שאין מבדיל על הכוס למה יאחרנה בהגם וסייעתא לזה מצאתי בס' הנ"ה וז"ל אעפ"י שאחז"ל שצריך לסדרן על הכוס היכא דלא אפשר שאני עכ"ל ויעויין בפרח שושן הא"ח כלל ג' סי' ב' שהביא סייעתא לדברי מר"ן מהגמ' פ' אלו דברים דף נ"ן ע"ב וכן הוא מנהגינו פשוט ועמש"ל בס' חנוכה. ושחל פורים בא', בשבת נסתפק הרב שכ"נ בסי' ב"ח אם

נ"ת וקורין בו ג' בני אדם בפ' ויבא עמלק ויקול קדיש וכו' וירד ס"ת ויקול והוא רחום תהלה לדוד וסדר היום ומזמור אותו היום ובעדה מזמור אלפור והו הדא .

שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף: אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ אַל תֶּחֱרַשׁ וְאַל תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ: אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד: כִּי נוֹעֲצוּ לֵב

יחדו

מותר לטלטל המגלה והרב אז"ו פשיט גם לסתירא וכ"כ הסכמת האחרונים ז"ל וכן נראה בדין דהרי אפשר לקרות בה בשבת דאסתר ברוח הקדש נאמרה ולמה יגרע משאר כתובי' ולטלטול ד' אמות ברשות הרבים לא חיישינן כיון דאיכא לאו חובה רמי עליה לקרות : **שחרית** משכימין לבהכ"נ (מ"א) : ואין קורין הלל לפי שקריאת המגלה זו היא הלילא וי"א לפי שאין אומרים שירה על נס שנעשה בחו"ל ואין נופלין על פניהם ולא אומרין תחנה וא"א למנצח ולא אל ארך אפים (ב"ע סי' תרל"ג) : **ומוציאין** ס"ת וקורין בפ' ויבא עמלק עד סוף פ' בשלח ואע"פ שאין אלא ט' פסוקים ותנן אין פוחתין בתורה פחות מי' פסוקים ה"מ היכא דאפשר אבל הכא הא סליק ליה ענינא (כ"כ הפו' ועיין ב"ע סי' תרל"ג). ובב"ע סי' תרל"ג מסיים ואעפ"י שאין בה אלא ט' פסוקים כופלים פסוק אחרון כדי להשלים לי' פסוקים . ובב"י מפורש שזה הוא ע"פ המנהג והיכא דנהוג נהוג ולזה תמצא שהגיה רמ"א ואין מנהג לכפול פסוק האחרון של הפרשה ואני הצעיר ראיתי המנהג פשוט לכפול וחפשתי בכל האחרונים ז"ל ולא מצאתי גם אחד מהם שידבר שצריך לכפול מורה שלא היו נוהגים לכפלו ושוב מצאתי להרב בעל חקין יששכר בס' המנהגים דף ס"ע ע"ב שאינו אלא מנהג בעלמא שאינו צריך וע"ש בסדר פורים בכ"ד הרד"א ולכן אין להשגיח על המנהג הזה האחרון שהוא נגד התלמוד: ובעדה יקול מזמור אלפור **שיר** מזמור לאסף וכו'. כן המנהג קדמון ביום פורים לומר שיר מזמור לאסף והוא מיוחד ליום זה וכ"כ הטו' במ' מגלה דף ד' וכ"כ המ"א וב"ח ה' מגלה ונתנו טעם לפי שנזכר בו מפלת העכו"ם ולענ"ד שהוא מדבר בענין פורים וזה כי הנה למעלה ממזמור זה מסיים קומה אלקים שפטה הארץ ר"ת אשה ורומז אל אסתר המלכה אשה יראת ה' כנז' בנמוקי הרב בעל משנת חסידים ותתחיל ואמר שיר מזמור לאסף והוא כי הנה כתוב בזו' ויקרא דף ל"ב ע"ב שירתא דצפרא זמירתא דרמשא וכן מבואר פרשת פנחס דף רכ"ג ע"ב ובתיקונים תיקון י"ג דף כ"ד ע"א וזה ע"ד שאמר ראש המשוררים שרי יהודה הלוי ערש מכה לין רפואה פרח כי חסדו ית' קדם כרמוז בתיבת שיר לגבורה הנרמז בתי' מזמור יום בזכות אשה אסתר הצדקת הנרמז בסיום מזמור דלעיל אשר חוט חסד משוך עליה הרמוז בתי' שיר וכאמרם במדרש אתם אומרים יתומים היינו ואין אב חייכם גואל שאני מעמיד לכם אין לו אב ואם כמה דכתיב כי אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם וזהו הנרמז בס"ת אלהים אל דמי לך ס"ת מלכי כמ"ש בעל מב"ח ורומז לאסתר המלכה : **א"נ** אלהים אל דמי לך אמר כי הנה אתה אלהים לא למעננו תעשה כי אם תעשה למען ולכבודך תקנא לשם קדשך וזהו שאמר אלהים אל דמי שמה שמגלה אויב ומחרף ומגדף המן הרע . לך דהיינו למען ולכבודך כמאמרם רז"ל בהתוכחו עם אחשורוש כשאמר לו אחשורוש מתיירא אני מאלהיהם של אלו שלא יעשה לי כדרך שעשה לפרעה ולנבוכדנצר ואז השיב המן הרע כבר זקן הוא ונ"ל כי זהו מ"ש הכתוב ואל תחנו דמי לו שהכוונה מה שלא תחנו דמי הוא לו בעבור שמו וכבודו המחולל לא בעבור כבודנו וגאולתנו וסיים באל אל תחרש ואל תשקוט אל שהוא לשון כח ואיילות לומר שהחזק אז כחך עתה. ואמר כי הנה אויביך וכו' ומשנאיך נשאו ראש וכו' על עמך יערימו סוד והוא ע"ד היו צריה לראש כל המצר לישראל נעשה ראש. על עמך יערימו סוד ויתיעצו. הנה נודע ממאמרם ז"ל במד' רבות. שבקש עצה באיזה אופן יזווג להם לישראל והיה שאין לו

תקום

יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ: אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים: גְּבָל וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם יֹשְׁבֵי צוֹר: גַּם אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי לוֹט סֶלָה: עֲשֵׂה לָהֶם כְּמִדְיָן כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן: נִשְׁמְדוּ בְעֵין דֹּאר הָיוּ דֹּמֶן לָאֲדָמָה: שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וּכְזֶבַח וּכְצַלְמֻנָּע כָּל נְסִיכֵמוֹ: אֲשֶׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת
אלהים

הקיץ כי אם באחד אשר בו נגנז אבינו של ישראל מרע"ה הרמוז בתיבת לפניך כאמרם ויקבור אותו בגיא לפניו ית' בעצמו ובכבודו. א"כ ויתיעצו על צפוניך כי הנה פתח דבריו לרעה ישנו עם אחד וכו' ודתיהם שונות וכו' ולמלך אין שוה להניחם אם על המלך טוב יכתב לאבדם מחזר זה אל הדת תורה קדומה שהיתה לפניה תתקע"ד דורות קודם מתן תורה וזהו אמרו לכו ונכחידם מגוי דהיינו להכחיד הדת מגוי א' בארץ ובזה יהיה לו כח ויכולת להכחיד ישראל מהארץ וזהו בס"ה ולא יזכר שם ישראל עוד והוא ע"ד מ"ש מהר"ם אלשך ז"ל בפ' וירעו אותנו המצרים דהיינו שעשו אותנו רעים לבי"ת ובזה היה להם יכולת לענותינו והוא אמרו ויענונו וזהו שנ' הכפל בפ' ונכחידם ולא יזכר: **אהלי** אדום וישמעאלים. הזכיר אדום בל' יחיד וישמעאלים בלשון רבים כי ישמעאל בסופו עשה תשובה ולא כן עשו הוא אדום ברשעו מתחלתו ועד סופו ותמיד היה נוטר איבה ליעקב וזרעו. ואגב מזכיר אלו זכר שכני הרעים שישבו שיבי ירושלם אשר תמיד היו שמחים לאידם של ישראל ועוד שעמלק כשבאו להלחם עם ישראל לקח עמו כמה משאר אומות לבוא למלחמה עם ישראל וכדאי' בזו' בשלח במאמר דר' יוסי וכ"ה במכילתא פ' בשלח יע"ש: ובזה מלאנו טוב טעם לנסחתינו שאומרים אחר קריאת המגלה ארורים אויבים ואין אומרים ארורים העמים כנוסחת הב"ע לכלול גם אותם שבאו לעזרת עמלק במלחמה ודו"ק: **אשר** אמרו נירשה לנו את נאות אלהים. היינו עם הקדש ישראל אשר בקרבם ובתוכם שם לו ית' משכן ונאות כענין מ"ש ושכנתי בתוכם כי המה עצמם משכן ומעון לשכינת אלהינו: אלהי שיתמו כגלגל כקש. כענין ש' והיה בית יעקב אש וכו' ובית עשו לקש וכו': כ"ן א'רדפה ב'שערך ר"ת כתב רמז אל מ"ש כתב זאת זכרון בספר כי מחה אמחה את זכר עמלק וסוף הפרשה ויאמר כי יד על כס יה ובאו בפסוק זה י"א תיבות כנגד י"א תיבות שבפסוק ויתלו את המן כדאי' בילקוט סימן תרנ"ט ובאמצעות הפ' אסף ע"ה נתקיימה הבטחתו ית' כי כמעט הדור ראוי לכך לולי רחמי שמים וזכות צדיקי עולם אבל כאן נמלאו וכאן היו גם תפלת אסף אשר היתה לעזרת מלך: מלא פניהם קלון. היינו דכתיב ופני המן חפו: יבושו ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו. כאן רמז זרעו של עמלק שבסופו לימחות מן העו' ולסוף וידעו כי אתה שמך ה' לבדך כענין ונשגב ה' לבדו ביום ההוא וכמאמרם ז"ל אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק ואז והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד נגילה ונשמחה בישועתו. וכאן בחתימה רמז ייחוד זו"ן ואז וידעו כי אתה שמך ה' לבדך היינו זעיר. עליון מכריע ראשון. על כל היינו מכריע שני כיד משך הוי"ו בריח קדם. הארץ מלכות שמים תתחבר עמו ואז ישמח ה' במעשיו דודי לי ואני לו אכי"ר: והא לך פרש"י. אל דמי לך. אל תתן שתיקה לנוותינו שאויבים מריעים לנו: עליך ברית יכרותו ברית זו איננה רק עליך להשבית את שמך שאין אתה קרוי אלהים להם אלא לנו אלהי ישראל ומאחר שלא יזכר שם ישראל אף שמך הגדול אינו נזכר: גם אשור. אף אשור שהיה נזהר עד היום משאר עצה שכלה ולא יתחבר עם מרעים כד"א מן הארץ ההיא יצא אשור שלא נעלת דור הפלגה כאן נלוה עמם ועזרו לרעה. ד"א גם אשור שהיה מחשב מתחלתו מעשים
טובים

אֱלֹהִים: אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי רוּחַ: כְּאֵשׁ תִּבְעַר יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים: כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם: מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְהוָה: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי

עד

טובים שפירש מעשה נמרוד בנ' מן הארץ ההיא יצא אשור אף הוא הוא זר לסיעת רשע לכך נשתתף להחריב ביתך: היו זרוע. כל אלה נתנו כח ועזרה למואב ועמון בבואנו לבא עלינו: עשה להם כמדין ע"י גדעון: כקישון. ע"י ברק: נשמדו בעין דאר. איני יודע איזו מן המלחמות היתה בעין דאר של גדעון או של ברק: היו דומן. זבל מפוזר: אשר אמרו. הגוים האלה האומרים למעלה אדום וישמעאלים וכל חביריהם: נירשה לנו את נאות אלהים. נוה בית אלהים: שיתמו כגלגל וכקש הנרדפים מפני הרוח. ומהו הגלגל הוא ראשי קוצי השדה וכשמגיעים ימי החורף נתקים ונבחרים מאליהם ופורחים מעט מעט והומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופן עגלה והרוח מגלגלתן: בסופתך. פי' ראב"ע רוח חזקה: כי אתה שמך ה' וכו'. י"א בחסר וי"ו מן שמך וי"א בחסר בי"ן (ראב"ע): **ואחר** השלימין התפלה קורין המגילה **ודע** דאע"פ שכתוב בש"ע לקרות המגילה קודם ואח"כ קדוש ואתה קדוש אחר קריאת המגלה בלילה הוא לפי המנהג לא מן הדין כי בתלמוד לא נזכר זה ולא רמז לזה וכבר כ' הרב דבר במוהל סי' קנ"ח דבדבר שלא נזכר בתלמוד ויש בו חילופי מנהגים אין להכריע לבטל המנהג למנהג אחר ויחזיקו במנהגם ונהרא נהרא ופשטיה וכ"כ בס' פרח שושן וכן מצאתי בתום' סוכה גבי קריאת ההלל יע"ש בפ' לולב וערכין דף י"ח ע"ב ד"ה הלכתא וגם הרב"ש פסק כן בטור י"ד סי' ק"ע שע"ב: **וחייב** כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים בנ' ומתנות לאביונים וכל מי שפושט ידו ליטול נותנין לו (ש"ע ס' תרצ"ד). **וחייב** לשלוח שתי מנות בשר או של מיני אוכלים וחיוב המנות ביום ולא בלילה (סי' תרצ"ה) ומצוה להרבות בסעודת פורים ובסעודה אחת יוצאים (שם לח): **סעודת** פורים שעשאה בלילה לא יצא ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (שם) ראיתי מרבים סעודת פורים שעשאה בלילה ר"ל כעין לילה שאין אבוקה כנגדו ועיין תשו' רבי' שלמה הלוי ז"ל סי' כ"ט ומטעם זה היה נוהג מו"ז להדליק נרות בשוה בעת הסעודה בשחרית אף דשרגא בטיהרא לא מהני היה עושה מסך בחלונות כדי שיאירו הנרות והיה ז"ל מטי בה מטם מנהג הראשונים ז"ל ושוב מצאתי כן להפר"ח בלקוטיו ב' א"ח סס"י ק' שצריך להדליק אבוקה בשובה סעודה ביום דהך בשמחה ויו"ט ע"ש. **ונוהגים** לעשות סעודת פורים העיקרית בשחר כדין בשבתה אסתר וכ"כ ב"י ז"ל וכ' בעל סה"י דצריך לקבץ כל אנשי ביתו וחביריו דאם אדם יושב ביחיד א"א לשמוח כראוי וכ"כ רש"י בפ' משפחה ומשפחה: **חייב** איניש ליבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (ש"ע) ומדנקט ליבסומי ולא להשתכר משמע דא"צ להשתכר רק ישתה יותר קצת מלימודו (עיין פוסקים של): ומורי אבי שלמה יצ"ו השיב על דברי רבי' אפרים דלא אהדיא מימרא דרבה מהא דר' זירא מדקאמר בגמ' בתר הכי לשנה אחרת א"ל תא ונעביד סעודת פורים א"ל לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. ומדהשיב כך ותלה בנס שאינו בכל שעה ש"מ דאף השתא היבא הוי לאיבסומי כדרבא אלא דיש לחוש שמא יארע דבר כיון שהועלל ולא יתרחיש ניסא אלמא דגם בשנה שניה איבסם ר' זירא ככל שנה: **אומר** על הנסים בברכת המזון ואם משכה סעודתו עד הלילה אומר על הנסים דבתר התלת סעודה אזלינן ויש חולקים (ש"ע): **י"ד וט"ו** אסורי' בהספד ובתענית לכל אדם בכל מקום (ש"ע). והנשים מענות בהם דהיינו שכולן עונות כאחת ומטפחות אבל לא שתהא אחת מקוננת וכולן עונות אחריה: **כל** דברי אבילות נוהג בחנוכה ופורים (הרמב"ם פ"א מה' אבל). וכ"פ כאן בש"ע וכן המנהג לנחם האבל ומשמע שאסור לצאת מפתח

ביתו

עַד וְיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ: וְיֵדְעוּ כִּי אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ: לדוד אליך ה' וכו' א"ר אלעזר וכו' קדיש תתקבל פטום הקטרת קדיש דרבנן ועלינו לשבח וכו'. וקורין המגלה ולא יברך שהחיינו ואחר קריאה המגלה אומרים שיר המעלות לדוד לולי ה' וכו' כבערבית וקדיש וינצרפון:

ביתו וכ"כ דעת הש"ע דלא כרמ"א ועיין מ"א ז"ל: **מקומנו** מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה וכו' ב"י שבמקום שנהגו כן מנדין העושה בו מלאכה: **י"ד וט"ו** שבאדר הראשון אין נופלים על פניהם וא"א יענך ואסור בהספד ותענית וי"א דבהספד ותענית מותרים (ש"ע). וי"א דחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר הראשון וטוב לב משתה תמיד (רמ"א): **ראיתי** להעתיק במה שמצאתי להרב שכ"ג סי' תרל"א במגילה שהיה כתוב בה י' בני המן בחצי הדף איש בראש שיטה ועשרת בסוף השיטה אלא שאינו בסוף הדף יען תחתיו היו כתובות שורות אחרות באותו דף ושאל הרב לכתחלה שיקראו בה עש"ב. והרב גו"ר א"ה כלל ד' סי' י"ב כ' שלא ישרו בעיניו דברי השכ"ג והאריך ולבסוף מסיק כללא דמילתא שאינו רואה שום בית מיחוש למנוע הקורין במגלות אלו שאין כוונת המ"ס דהוי עשרת בסוף דפא ממש של מגילה רק הכוונה שיהיה בסוף אותו הענין והדור של כתיבת י' בני המן ע"ש וזה סייעתא למנהג הראשונים שלא היו כותבים עשרת בסוף דפא אלא בסוף שיטה ותחתיו היו כותבים שיטות אחרות ע"כ: **בב"י** סי' תר"ץ פ' משם הרשב"א וז"ל בשביל שעזרא תיקן והפסיק הפסוקים ולא היה אחר שנים רבות צוו אבותינו ע"ה שלא יפסיק הקורא הפסוק בסוף עכ"ל. והכוונה בתנ"ך עברו כמה ימים ושנים עד בוא עזרא הסופר ונשתכחו מישראל פיסוק הפסוקים וחזר עזרא ויסדם אבל המגלה שלא עברו ימים רבים שהיה קרוב לזמנו כל ישראל היו זוכרין פיסוק הפסוקים ולא הוצרך הוא לשום פיסוקי הפיסוקים שכבר היה ידוע בזמנו ולפי שהוא לא הפסיקם צוו רבותי' שלא יפסיק הקורא כיון שלא הפסיקם עזרא וא"צ להגהות ודוחקים שנדחק השכ"ג בזה (מעין גנים דף כ"ג ע"א) וכן המנהג שלא לגבה ולהפסיק בסוף הפסוקים. ובני אברהם נר"ו הקשה דאיכתי קשה למה אין מפסיקין דכלום טעמא שלא הפסיקם עזרא רק מפני שעדיין היו זוכרים הפסוק א"כ בימי עזרא היו מפסיקין וא"כ אף אנן צריכין להפסיק כשאר פסוקי תנ"ך וצ"ע והו"ק מ):

נשלם סדר תפלות שבת ראש חדש חנוכה ופורים. בעזרת המאיר לארץ ולדרים:

כ'ל מן אכל כ'בז ב'ר או שעיר פיחתאג. נטילת ידים
קב'ל ולו אכל כ'בז יאבס ויברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

ובעד יברך עלי אלכ'בז מן קבל

ברוך

דין נט"י צריך ליזהר בנטילת ידים לסעודה שלא יזלזל בה שזה גורם ב"מ להעני : על נטילת ידים . ר"ת עני . וכל המזלזל בנט"י חייב נדוי ונעקר מן העולם כדאי' בגמ'. ובסו"ה כ' ב' רז"ל כאלו בא על אשת איש ע"ש סי' קנ"ח וכ' הרוקח מי שמזלזל בנט"י סי' רע לו לא יאכה ה' שלוה לו עכ"ל ועיין ביאור מאמר זה בס' כסף נבחר להגה"ק אבנ"י : **ואם** נזהר ליטול ידיו כהוגן במים גורם לו שפע ברכה ועושר. מים ר"ת מלא ידיו מברכותיך ואעפ"י שבשיעור ברביעית יצוא בילה ומאלה יוסיף ליטול בשפע וכדאמר רב חסדא אנא משאי מלי חופנאי מיא ויהבו לי מלי חופנאי טיבותא. ואפי' המאכל כשיעור בילה יטול ידיו ואפי' אינו יודע להם שום לכלוך ופחות מכזית א"צ נט"י ופחות מכביצה יטול ידיו ולא יברך : **וסדר הנטילה** אם נוטלן אחת אחת יריק תחלה על השמאל ואח"כ על הימין היפך נט"י שחרית דבעינן ביטול יד ימין תחלה והכי מוכחי דברי הזו' פ' ויחי ופ' תרומה וכ"כ בב"י סי' ד' לתירוצא קמא וכ"כ בס' יפה הוא בתיקוני שבת כרך גדול דף כ"א ע"א וכ"כ בא"ר סימן לג' יפעיה סי' קנ"ח והבה"ט אהם הבין עליו בהגה וגם' לקט הקמח דף כ"ו ע"ב מביא ב' בא"ר עשק סי' ק"ד דצריך לערה השמאל תחלה מן הימין בתורת עירה ואח"כ מקדם הימין מן השמאל בתורת קידוש ואח"כ השמאל מן הימין : **ופת** שאין מברכין עליו המוציא כגון פת הבאה בכסנין ואינו קובע סעודתו עליהם א"צ נט"י : וצריך ליזהר ביטול מכלי שמחזיק רביעית ואם ניקב הכלי בכונס משקה והוא גדול מנקב שהמשקים בתוך הכלי יוצאים בו אז נפל מתורת כלי ואין נוטלין ממנו דרך פיו אפי' אם היה מחזיק רביעית מהנקב ולמטה ואם ניטל דרך הנקב שרי כיון שמחזיק רביעית מתנו ולמטה : **ובבלי** שקורין לו אבריק שיש לו שתי פיות מותר ליטול בין מצד פיו בין מצד הקנה הצלול ואעפ"י שהשפה האחת גבוהה מחברתה כיון שעשוי מתחלה לכך (כן הסכמת האחרונים ועיין ברכ"י והלק"ט) א) : **אם** הכניס ידו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם לא עלתה לו נטילה ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירים : **חבית** שיש בה מים מונחת על ברכיו ונוטל דבהטייתו הוי כח גברא : **המטביל** ידיו במעין אפילו אין בו מ' סאה עלתה לו נטילה ומברך על נט"י : מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים פטור מנט"י רק ינקה ידיו במפה וצריך ליזהר מכל דבר החוצץ ובשעת אפי' אינו מקפיד עליה בשעת עשיית מלאכה והסירה צריך להסירה בשעת נט"י ועיין ג"ה ז"ל ב): כל דבר שטיבולו במשקה וסי' **יד שחט דם** היינו י'ין ד'בש דבורים דוקא. ש'מן זית דוקא. ח'לב ט'ל ד'ם מ'ים צריך נט"י אפי' אינו נוגע במשקה ג) ומברך על נט"י כסברת רמב"ם עיין בס' פסח הם האחרונים : לא ינגב ידיו בחלוקו בקבה שבכתפו: משקה שבא לאוכל ונשאר טופח יש שמצריכין נט"י ומהר"י חאגיז בשם' הלכ' כ' דמשקה שבא לאוכל כאוכל דמי וא"צ נט"י וכן מנהג העולם. וכן הביא ב' לקט הקמח דף כ"ו ע"ב ב' מהר"א ן' יעיש ושכן עמא דבר עיין מהרי"ט ח"א סי' ע"ו ועיין בתשו' רדב"ז ובתשו' מטה יוסף) ד) : לכתחלה לא יפסיק בין הנטילה להמוציא וכ' רמ"א דבשיעור כ"ב אמות הוי הפסק ודרך הלכה ברורה הלך שלא דלא הוי הפסק וכן מנהג העולם בפרט בסעודות גדולות: **דין ברכת המוציא** . יאחז הככר בשתי ידיו ויניח י' אצבעותיו כנגד י' מצות התלויות בפת כנזכר בסי' קס"ז ולכן י' תיבות בברכת המוציא ובפ' מצמיח חציר לבהמה ובפ' ויתן לך האלהים וכו' : מצוה להביא מלח על השולחן קודם שיבצע שהשולחן דומה למזבח ומגין מן הפורענות : לא יבצע עד שיכלה הברכה והבוצע קודם גמר

עליו

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

ואליצלה אן יברך עלי' קרץ צחיח ופי אלסבות ואלאעיאד יברך עלי' קרצין צחאח. פאדא פרג מן אלמאכל יגסל ידה מן אגל אלמלח ויברך ברכת המזון והי ד' ברכות והאולי הי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד בְּרַחֲמִים

ומובו

עליו ובולע כדך נאן ה' (בלחן הרבע): צריך ליתן ריוח בין תיבת לחם לתיבת מן: אם רבים המסובין יכוין שומע ומשמיע ויענו אמן (ויונ"ים ה): לא ישיח בין הברכה לאכילה ואם שח המברך אי המסובין צריך לחזור ולברך וכן פסק הב"י והריק"ש ז"ל: יחלק למסובין ואח"כ יאכל ובסדר ליל שבת הארכתי בזה: ואחר האכילה יזהר לומר ד"ת על השולחן ואם אינו בעל תורה יאמר איזה מזמור על השלחן וכבר נהגו כל העולם לומר **מזמור** לדוד ה' רועי וכו'. ולמגלת בגינות אלסים יתגנו ועיין זו' תרומה ע' רמ"ד: ואח"כ מסלקין את השלחן ומכבדי' המקו' שאכלו בו ואח"כ נוטלין ידיהם: ומאד צריך ליזהר במים אחרונים קודם ברכת המזון ועיין זו' תרומה ע' ר"ס: ואפי' אכל פת חריבה יטול ידיו דחובה הם ואעפ"י שה"א בזמנם משום מלח סדומית א"צ ליטול כבר כ' הזו' פ' פינחס דף רמ"ו ע"א דלא אורח ארעא דלשתור גאונים דברי הש"ס דעלייהו אתאמר ע"פ התורה אשר יורוך ע"כ: ברכת המזון נגד ג' אבות. ברכה א' נגד אברהם מדת החסד שהעולם ניזון בחסדו הגדול. ברכה ב' נגד יצחק גבורה. ברכה ג' נגד יעקב ת"ת שמקבל מג' המדות. וברכה ד' נגד דוד מלכות אדנ"י ולכך עונים אמן אחר ברכה ג' לחבר שני שמות. הוי"ה ת"ת. אדנ"י מלכות. עיין נפ"ר דף כ"ד ע"ד):

דיני ברכת המזון מחלוקת בין הפוסקים אם צריך כוס לברהמ"ז י"א שטעונה כוס אפי' ביחיד וי"א דוקא בג' והמנהג אצלינו כשהם י' לאחוז אחר כוס עכ"פ: וצריך שלא יהא הכוס פגום ויקבלנו בשתי ידיו ויאחזנו בימינו לבד. ומשנתנו לו כוס לברך אסור לו למברך להשיח ומשהתחיל לברך גם המסובים אסורים להשיח שצריכים לשמוע ולהבין מה שאומר המברך ואם שחו לא יצאו ונכון שכל א' יאמר עם המברך מלה במלה בלחש ואפילו החתימות ויקדים לסיים קצת קודם המברך כדי שיענה אמן אחר ברכת המברך וז"ל מ"ז סי' קפ"ג ובעוונות זאת ביינו בעוונותינו שאין המסובין מטים אוזן לשמוע הברכה ובפרט בסעודות גדולות ומשיחין בדברים אחרים ועוברים על עשה דאורייתא מ"ע וברכת את ה' אלהיך וכו' ע"כ: חיוב גמור לומר בלחש הברכות עם המברך דאע"ג דבדורות הראשונים היו שותקים ומכוונים למברך מ"מ בשביל חסרון כוונה יש לנהוג כן עכ"ל י): צריך לישב בשעת ברכה וביירוש' אמרו שתך לזה דכתיב וברכת ובשעת קרי ביה ושב שת וברכת ע"כ ואם היה מהלך בדרך ואוכל א"צ לישב רק יברך כשהוא מהלך. יברך ברהמ"ז במקום שאכל ואם יצא ממקומו אם יש לו עוד פת יאכל במקום השני מעט ויברך ואם אין לו עוד פת אם יצא במזיד יחזור למקומו ויברך ובדיעבד אם בירך במקום השני יצא ואם בשוגג יברך במקום שנזכר. וכ' השל"ה זכירה שאוכל במקום א' ומברך במקום אחר אינו זוכה לקבורה: נסתפק אם בירך ברהמ"ז אי לא צריך לחזור ולברך ואפי' ברכה ד' שהיא מדרבנן צריך לחזור ולברך עיין כנה"ג ופר"ח ז): חיוב ברהמ"ז על כזית ומוציא אף מי שאכל כדי שביעה: אפילו שכור שאינו יכול לדבר כראוי יכול לברך ואפי' נרדם ואפי' אינו מיושב בדעתו: נשים חייבות בברהמ"ז וקטן חייב מדרבנן: צריך לשייר פת על שלחנו אפי' כזית. ברכת הזימון יתב' לקמן:

ברכה א' הזהיר בברהמ"ז מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו (חנוך פ' עקב): דע כי ג'

ברכות

וטובו הגדול לא חסר לנו ואל יחסר לנו לעולם ועד כי הוא זן ומזין ומפרנס לכל כאמור פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא ברוך אתה יהוה הזן ברחמיו את הכל:

נודה לך יהוה אלהינו ונברכך מלכנו כי הנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה ועל שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועל תורתך שלמדתנו ועל חוקי רצונך שהודעתנו: (בחנוכה ופורים אומר כאן על הנסים לעיל ד' פ"ז ע"ב וחותם) ועל הכל יהוה אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך כאמור ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך אתה יהוה על הארץ ועל המזון:

רחם יהוה אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו

ומלכות

ברכות אלו הם מן התורה כדדרשינן וברכת את ה' אלהיך זו ברכת הזן: על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו בונה ירושלים. וברכה א' מרע"ה תיקנה כשירד המן לישראל ולפי שהיא סמוכה לחברתה לכך פותחת בברוך: וכ' הכלבו ולכך י"א שאין לומר פסוק פותח את ידך. כי אין נכון ראיה מפסוק שאמרו דוד שהיה כמה דורות אחרי משה וכ' ר' אליהו פ"ג שאכלו דיש לדחות דהרי יעקב אבינו שקדם ג' דורות למשה היה אומר תלים כלולות בבית לבן והאריך ומביאו הש' באר מים חיים ע"ש: לא חסר לנו. החי"ת בקמ"ץ: ואל יחסר. היו"ד בשוא: הזן ברחמיו. ה"נ והטעם כי החייבים הדין נותן למנוע מהם מזונם ואפי' הכי הקב"ה זן אותם בחסדו וברחמיו כי הוא טוב ומטיב לרעים ולטובים:

ברכה ב' תיקנה יהושע כשנכנסו לארץ וקראה חמדה לפי שמשה והאבות חמדו לה וליקבר בתוכה. וצריך להזכיר בה ברית ותורה: וכ' הש"ע דלהרא"ש לא יאמר ברית ותורה שהרי אומר ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם א' והרמב"ם חולק וכתב מ"מ שהרמב"ם חולק אינו אלא במה שכתב לו' ועל תורתך שלמדתנו אבל בענין ברית' לא שנה בה הרמב"ם שני פעמים כמו שהוא לשונו בנוסח הברכה כאן: ונהגו למזוג הכוס במים כשאומר וברכת את ה' אלהיך בתיבת את כדעת הרב מלא שמורים וגם מוזג פעם שנית בתחילת תיבת הארץ כדעת ה' באר מים חיים ונהגו למזוג בשניהם לצאת י"ח שתי הדעות: וחותם על הארץ ועל המזון ולא הוי חתימה בשתים דהכי פי' ארץ דעבדא מזון:

ברכה ג' דוד ושלמה תיקנוה וזה כי דוד תיקן להתפלל על שלום ישראל וירושלים שנכבשה בימיו מכל א"י ושלמה תיקן להתפלל על שלום הבית שנבנה בימיו ונבחר מירושלים ונפי' הבית קדימה לאב על הבן תיקנו על ישראל עמך קודם ירושלים והבית עיין רד"א וס' באר מים חיים. ומזה תבין דאין לגרוס ולהוסיף עלינו ועל ישראל וכו' דהתקנה להתפלל על ישראל ועוד דהמתפלל בכלל ישראל הוא והתחיל בישראל ואח"כ ירושלים וכו' כדרך המבקש לשאול על הקל תחלה וכו': אם לא הזכיר מלכות בית דוד מחזירין אותו: בונה ה"נ ול"נ הבונה ולשון הפסוק בתלים בונה ירושלים והנו"ן בציר"י ויש בו סוד נכמס והוא ע"פ המסורה ועיין ערוגת הבושם ז"ל: ברחמיו ה"נ ברמב"ם וכ"כ הר"ס כמו שהעיד עליו המרדכי סוף ברכות וכ"ד רמ"א ומהרמ"י סי' קפ"ח: ואחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן בלחש אחר ברכת עצמו מפני שהיא סיום ברכות דאורייתא:

ברכה

וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחָךְ תַּחֲזִיר לִמְקוֹמָהּ בְּיָמֵינוּ: (בשבת או' אלהינו ואלהי אבותינו רצה והחליצנו במצותיך ובמצות יום המניח השביעי הזה נשבות בו ונגנות בו כמצות רצונך ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו) (ובר"ח ויו"ט ובחה"מ או' יעלה ויבא וכו') וּבְנֵה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלָיִם. אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם. הוּא גּוֹמְלֵנוּ חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְכָל טוּב. הָרַחֲמָן יִשְׁתַּבַּח לְדוֹרֵי דוֹרִים: הָרַחֲמָן יִתְפָּאַר לְנֵצַח נְצָחִים: הָרַחֲמָן יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד. הָרַחֲמָן יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם. כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְהֹוָה לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: (ברוך האל המשיע)

ואן כאנו אלמגתמעין לאלאכל תלאתה פמא זאד. יבתדי אלאכבר ויקול נברך שאכלנו משלו. תם יגיבוה ברוך שאכלנו

ברכה ד' תקנוה ב"ד של ר"ג הזקן שנכנס על הרוגי ביתר ונשארה נבלתם מאכל לעוף השמים זמן רב עד שישב ר"ג ובית דינו כמה ימים בתענית ובזבז אוצרות אבותיו עד שניתן רשות לקברם ואז תיקנו הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו. והמטיב שניתנו לקבורה ותיקנוה בסעודה לפי שהוא מקום השמחה עיין פוסקים (רד"א). שבכל יום ויום. ה"נ בשי"ן והוא קשור לדלעיל עם הטוב והמטיב: **הוא** גומלנו. תחלת דבור בפני עצמו ודו"ק. הוא גומלנו חן וחסד וכו'. כן הוא נוסח כל ההכאלי"ל ונוסחת הרמב"ם ולא נזכר הם ג' הטבות וג' גמולות לפי שלא נזכר לא בבבלי ולא בירושלמי כי אם הרד"א זכרו משם המדרש ואין הכרח לאמרו ועיין לקמן בברכה דבית האבל: לימות המשיח. ול"נ המלך כו' הטעם ע"ד מה שפירשתי ביוצר דשבת: מגדיל ישועות: נהגו לומר בחול מגדיל ביו"ד ובשבת וי"ט וח"ה ור"ח ופורים וחנוכה מגדול והטעם לפי שפסוק מגדיל בתלים הוא ודוד יסדו בימי שניותו לכך אמרי ליה בחול שהם ימי שוני. ובשבת וכו' אומרים מגדול בוי"ו הכתוב במלכים שיסדו דוד בימי מלכותו לכך אמרינן ליה בימים טובים כ"כ כנה"ג ואחרונים (וסימן הדם ובשבת קרא מקרא וכו'): ואומר הרחמן כל א' וא' כרצונו וכרצון שאלתו ואינו חוב שפסקה (עיין רד"א): **ברכת זימון. גדול** מברך אפי' הוא בא בסוף ואם רוצה ליתן רשות לקטן רשאי. ואם יש שם אורח הוא מברך אפי' בעל הבית גדול ממנו כדי שיברך לבעל הבית. והמברך הוא שנוטל תחלה כדי לזמינו לברכה כדאי' בגמ' והרמב"ם פ"ז מה"ב: דיני זימון בסי' קצ"ב. והטעם לזמן בג' למדו רז"ל ממ"ש גדלו לה' אתי משמע שאחד אומר לשנים גדלו וכו' ונרוממה שמו יחדו וגם מפסוק כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו: וכי' אומר אלהינו וכו' ואפי' שיהיו יותר עד רבוא כך הנוסח: **ודע** שמר"ן הש"ע כ' בסימן קצ"ב דאין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד וכ' בב"י שכן ני' התו' וס' רב עמרם דלא אשכחן למ"ד אלא בהודאה כגון הודו לה' שירו לה' אבל בברכה אין למ"ד כגון ברכו עמים אלהינו במקהלות ברכו אלהים וכו' עכ"ל הטעם שהוא ממ"ש בגמ' דאין לומר נברך למי שאכלנו משלו ע"כ. והרמב"ם בפ"ה מה"ב הביא הנוסחא בלמ"ד ע"ש. והרב מעשה רוקח כ' דגירסת רבינו בפי' המשנה בלמ"ד וי"ל לדעת רבינו דלשון תורה לחוד והא דבקרא אשכחן אברך את ה' אשר יעצני. ואברך את ה' אלהי

[illegible]שאכלנו משלו ובטובו חיינו. תם ירגע יקול ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ויבתדי בברכת המזון והם יגיבו אמן בעד כל ברכה והדה תסמא ברכת הזימון ואן כאנו אלאכלין עשרה פמא זאד. יזמנו בשם ויקול אלמברך נברך לאלהינו שאכלנו משלו ויגיבו ברוך אלהינו שאכלנו [illegible] ירגע ויקול כדאך: ופי אלסבת יזאד פי רחם ענד אן יצאל אלי' למקומה בימינו יקול:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַמְּנוּחַ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה נִשְׁבּוֹת בּוֹ נָנוּחַ בּוֹ כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ וְאַל תְּהִי צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵינוּ: ובנה את ירושלם וכו' [illegible] אלאעיאד ופי רוס אלאשהר יזאד פיהא יעלה ויבא [illegible] ופי אלתנוכה ואלפור יזיד פי נודה לך ענד אן יצאל אלי'

אלכי אדוני אברהם דהוה מלי למכתב בלא את והיינו את והיינו למ"ד ופשיטא שאין זה דומה למי שאכלנו משלו שאמרו בגמ' דהכא לאלהינו קאמר והטעם שכ' ב"י אחר שמתחילה מה ענין זה לזה הרי הכא לאלהינו קאמר דליכא למטעי כלל יע"ש. ושוב מצאתי שגם הרד"א גרים בלמ"ד וכן היא גי' הראשונים בסדוריהם ככתוב בפנים וצ"ל דלמדו לגרוס כן מדהביא רחי"ב בגמ' לזימון מפ' הבו גודל לאלהינו פ"א דהכי גרסי' כלשון הפסוק לאלהינו בלמ"ד וכן פסק הלח"מ ז"ל והטעם משום דהיכא דמזכיר שם לא איכפת ביאמר למ"ד דמוכחא מילתא דעל הקב"ה קאמר ולא מצינן למימר דאמר לבעל הבית דכן אמרו בגמ' גבי למי שעשה נסים והדיף טפי לדמויי לברכה למי שעשה נסים וכו' ע"ש והלך על הב"י שם: **טעה** המזמן בי' והעונים ולא הזכירו אלהינו אין יכולים לחזור ואם עדיין לא ענו אחריו יחזור ויזמן בשם ח): אם נכנס א' כשאומר המברך נברך שאכלנו משלו עונה אחריו ברוך הוא וב"ש. ואם נכנס כשאחרים עונים עונה אחריהם אמן וכן עונה אמן אחר כל הברכות ואם הם שברכה אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. ואם לא ענה אחר המברך יענה כך אחר העונים (סי' קנ"ה ע"פ הגהת הריק"ש ואחרונים): **הבן** שהגיע לעונת הפעוטות הכן ז' או ח' שנים (עיין ב"י ב' הרי"ף) ויודע למי מברכין מזמנין עליו בין [illegible] ובין לי': **בשבת** או' רצה והחליצנו ובר"ח וי"ט וח"ה או' יעלה ויבא ואם חל א' מהם בשבת או' רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא ולא של י"ט וח"ה ור"ח ברצה (סי' קפ"ח): **והחליצנו** פי' השביענו ודשננו במצותיך או הניחנו כי כן פי' לשון מנוחה מן ועצמותיך יחליץ וכו' עיין רד"ק שורש חלץ: **במצותיך**. ה"ג ול"ג בכל מצותיך בא"כ למה ליה לחזור ולומר ובמצות יום המנוח כי' הא כבר נכלל בחיבת כל והכי אי' הגי' במס' ר"ה ע"ב: כמצות רצונך. ה"ג וטועים האומרים במצות יום חוקי רצונך ואין לה ריח ולא חבלין: ביום מנוחתנו. בי"ת ביום במקום בשבור כבי"ת השבחית בהמשה עיין באר מים חיים בהאריך בזה ע"ב: טעה ולא הזכיר של שבת אומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת ואם טעה ולא הזכיר של י"ט בסעודה של לילה או בסעודה ראשונה של יום דוקא (הרשב"ץ) אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים: ואם חל י"ט בשבת אומר שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג (פלוני) הזה ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים: וכל ברכות כללו בשם ומלכות: והא דהגי בכך היינו דוקא שנזכר קודם שהתחיל

הטוב והמטיב אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב צריך לחזור לראש ברהמ"ז וא"צ לחזור ולזמן : ומי שאינו יודע נוסח ברכות אלו צריך לחזור לראש כיון שאינו יודע לתקן החסרון אבל אם יודע בהתחלה והסיום אף שאינו יודע שאר הנוסח כראוי א"צ לחזור (ע"ז) . וכשטעה בר"ח ונזכר קודם הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם בה ואם נזכר אחר שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר ואפי' אל בשבת ומיהו אם שכח של שבת ג"כ כולל ר"ח עם שבת וחול המועד דינו כר"ח וה"ה סעודה ג' דשבת (ש"ע סי' קפ"ח). ומיהו יאמרנה בתוך שאר הרחמן יחדש עלינו ראש חדש זה לטובה ולברכה . וכן הדין בעל הנסים אם לא זכרו יאמר :

הרחמן יעשה לנו נסים כשם שעשה לאבותינו בימי מרדכי ואסתר (או) בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול בימים ההם בזמן הזה :

ברכת האורח נפקא לן מדכתי' ואכלת ושבעת וברכת את ודרז"ל לרבות בעל הבית: וישתיל. ע"ש והיה כעץ שתול: ויתקן. ע"ש כירה יכון עולם קו"ף מתחלף בכ"ף באותיות גיכ"ק : ויחלץ . לשון זה משמש בד' לשונות ישזיב ישלוף יזיין יניח (עיין רד"ק שרש חלץ) : ועזרו. זו אשתו ע"ש אעשה לו עזר כנגדו : ודורשי טובתו. ע"ש לא תדרוש שלומם וטובתם : בהון . לשון ריבוי ממון: בחכמה מופלאה. פירוש נפלא ונשגב בחכמה : בחילוץ עצמות . ע"ש ועצמותיך יחליץ: בבנים ובבנות. שהעולם נוהגים לשבח בבנים ובבנות והטעם להתברך

אלי' ועל הוקי רצונך שהודעתנו יקול על הנסים וכו' וואלא אלאנסאן ענד צאחבה פיגב אן ידעי לה פי אכר ברכה ד' ענד אן יצאל אלי' ולחיי העה"ב יקול הרחמן יברכנו כל אחד ואחד איש בשמו והי תסמא .

ברכת האורח ויקול וְעוֹד אֱלֹהִים יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִסְעוֹד וְיַפְרֶה וְיַרְבֶּה וְיַשְׁתִּיל וְיַעֲשִׁיר וִיתַקֵּן וִיחַלֵּץ וִיחַיֶּה וְיַאֲרִיךְ אֶת יְמֵי מָרֵנוּ וְרַבֵּנוּ בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וּבַעַל הַסְּעוּדָה הַזֹּאת *) אֱלֹהִים יְבָרֵךְ אוֹתוֹ וְעֶזְרוֹ וְאֶחָיו וּבָנָיו וּקְרוֹבָיו וְדוֹרְשֵׁי טוֹבָתוֹ וְדוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמוֹ יִתְבָּרְכוּ. גַּם יִתְבָּרְכוּ הַכֹּל בִּמְאֹד מְאֹד בְּהוֹן בְּעוֹשֶׁר בְּחָכְמָה מוּפְלָאָה בְּחִילּוּץ עֲצָמוֹת בְּבָנִים וּבְבָנוֹת: בְּבָנִים שֶׁיִּהְיוּ עוֹסְקֵי בַתּוֹרָה וּמְקַיְּמֵי מִצְוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וּבִנְכָסִים מְרוּבִּים שֶׁלֹּא יִתַּמּוּ וּבְעוֹשֶׁר וּבְכָבוֹד שֶׁלֹּא יִכְלֶה: וְהַשֻּׁלְחָן הַזֶּה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו וְשָׁתִינוּ בּוֹ יְהֵא מְעוּדָּן מְדוּשָּׁן מְפוּתָּבָג מְבוֹרָךְ מָלֵא כָּל טוּבָה כְּשֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ הַמָּקוֹם בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל וְכֵן יְהִי רָצוֹן: יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא תֵבוֹשׁ מָרֵנוּ וְרַבֵּנוּ בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה וּבַעַל הַסְּעוּדָה הַזֹּאת *) וְלֹא נֵבוֹשׁ בָּךְ. לֹא תֵבוֹשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא תִכָּלֵם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. לֹא תֵבוֹשׁ בְּרֵאשִׁיתְךָ וְלֹא תִכָּלֵם בְּאַחֲרִיתְךָ. אַחֲרִיתְךָ תִּהְיֶה לְדוֹרֵי דוֹרִים נְכָסֶיךָ יִהְיוּ מַצְלִיחִים קְרוֹבִים לָעִיר. וְאַל יִמְשׁוֹל הַשָּׂטָן וְאַל יִזְדַּקֵּק לֹא בְּמַעֲשֶׂיךָ וְלֹא בְּמַעֲשֵׂינוּ וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה עַמּוֹ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְאַל יוּשַׁם לֹא לְפָנֶיךָ וְלֹא לְפָנֵינוּ וְלֹא לִפְנֵי עַמּוֹ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל שׁוּם דָּבָר רַע וְהִרְהוּר עֲבֵירָה

*) ור' החתן הזה

וְחֵטְא וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אֲבָל תִּזְכֶּה וְנִזְכֶּה עִמְּךָ לִרְאוֹת בְּבִנְיָנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם חֲבֵרִים מוּצָלִים מוּצְלָחִים כְּבַתְּחִלָּה מִמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עָלֶיךָ וְעָלֵינוּ זְכוּת. מִמָּרוֹם יִשְׁלַח הָאֵל בְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וִיבָרֵךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ כְּדִכְתִיב וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ. וְנֶאֱמַר לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: וְעוֹד כְּלָלְכֶם רַבּוֹתַי הַמְּסוּבִּין כָּאן תִּתְבָּרְכוּ בֵּאלֹהֵי אָמֵן תִּוָּשְׁעוּ תִּפָּרוּ. תּוּצָרוּ. תְּעוּטְרוּ תְּמוּגָּנוּ תְּכוּלְכָּלוּ. תַּצְלִיחוּ תַּשְׂכִּילוּ. תֵּעָנוּ וְנַעַן עִמָּכֶם שֶׁבַח לְבוֹרֵא עוֹלָם.

בָּרוּךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: מגדיל וכו'

ופי בית אלערס יקול פי אלזימון נברך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו וכו' ואן כאנו

להתברך מפי המרובים ט): שבתינו בו. כולל כל מיני הטייה): מפותבג. מתוקן ומסודר בכל מיני מאכלים מן פתבג המלך: בכל מכל כל. כאן רמז ברכת ג' אבות אברהם דכתיב וה' ברך את אברהם בכל. יצחק דכתיב ביה ואוכל מכל. יעקב דכתיב ביה וכי יש לי כל: קרובים לעיר. שלא יצטרך לפרוש למרחקים כדי להרויח: ואל יזדקק. לא יתקשר לשון זקוקים ליבם: מוללים. גדולים ונכבדים מן ותאלילים קראתיך וי"מ לשון רוח הקדש מן ויאצל מן הרוח אשר עליו: באסמיך. באוצרך: את מספר ימיך אמלא. והפש' מפיבי' ימלא ה' כל משאלותיך לטובה ותוספים לטובה כי מי יודע הגון שאלתו ושמא לא תהיה כוונתו לטובה. משא"כ גבי דוד הע"ה שברור הוא שבשאלתו ודאי היתה לטובה לכך אמר ימלא ה' כל משאלותיך ולא הזכי' טובה כדאי' בילקוט מזמור כ' יע"ש: תעוטרו תמוגנו. ע"ש הכבוד והדר תעטרהו וע"ש עטרת תפארת תמגנך (משלי ד'). ר"ל עטרת תפארת תמסר לכם; ולזה כיון בסמך המוגנו לתיבת תעוטרו ע"ש הפסוק עטרת תפארת תמגנך: תצליחו תשכילו. ע"ש כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל: באלהי אמן. ע"ש יתברך באלהי אמן (ישעיה ס"ה). ופי' רד"ק כמו אל האמונה וזה לעתיד יהיה בכל האומות יאמינו באלהותו ית' ורמז כאן בל' זה שיזכה לימות המשיח ויתברך מפי הכל:

בבית חתנים אומר שהשמחה במעונו. כ' רבי' בחיי פרשת תרומה כי יש למעלה מערכות רקיע במיני ששמו מעון ושם נכרי שמחה ולכך אנו אומרים שהשמחה במעונו וכו' ע"כ.

וכ' הרז"ה בנימוקיו להרמב"ם הטעם לפי שתכלית שמחת האדם היא בחתונתו וסמך לזה ביום חתונתו וביום שמחת לבו אמנם שמחה זו יש לה הפסק משא"כ בשמחתו ית' שאין לה הפסק ולרמוז שאין שמחה כשמחת המקום ב"ה אומרים ברוך שהשמחה במעונו ע"ש עוז וחדוה במקומו (העתקתיו מל' ערבי וציין רד"א): ודע שאינו אומר שהשמחה במעונו אלא בשלשה כמו אבר ברא (עיין בית שמואל א"ה סי' ס"א ב' הר"ן ב' רמב"ן): **וזמנה** מעת שהתחילו להתעסק בצרכי סעודת נישואין עד ל' יום (הרמב"ם ה' ברכות פ"ה) וכ' הש"ע סי' ס"א והאידנא ערבה כל שמחה ואין מברכים שהשמחה אלא בז' ימי המשתה ע"כ: ובמקומינו זה נהגו לברך מקודם נישואין כל עת שהתחילו להזמן בסעודה מחמת התהנות וכן כל ז' ימי החופה בבחור שנשא אלמנה או אלמן שנשא בתולה מברכין שהשמחה ואבר ברא ותו לא יא). ובאלמן שנשא אלמנה אומרים שהשמחה במעונו בג' ימים שהיא שמח עמה (ש"ע סי' ס"ב) וכן אבר ברא וכו' כ"כ הטור שם וכ"כ בה"ע ובית הלל שם וכ"כ ג"א ובכ"כ מר"ן בס' בד"ה ע"ש. ואפילו אוכל עם בני ביתו (ריק"ש ובכ"ד הש"ע). אם הם שלשה

(ב"י ב' ר"ן) : ולענין ז' ברכות אין מברכין אותן אלא בעשרה גדולים בין כשאומרין אותן בשעת נישואין בין אחר ברהמ"ז אם היה אלמון שנשא אלמנה מברכין אותה ביום ראשון בלבד

כאנו עשרה יקול נברך לאלהינו שהשמחה במעונו וכו' ודאלך מן דו יבתדי בשגל אלערס וטול ז' איאם אלערס ובעד אלערס ל' יום. ויזידו בעד ברכת המזון טול סבעה' איאם

(כ"ה הש"ע). ואם נתאחרה הסעודה עד הלילה כיון שלא עשו אותה ביום החופה ממש הו' לא מיקריא סעודה ראשונה והאריך הרמ"ע בתשו' סי' מ' לפרש דעת רוב גדולי הפוסקים כן. וכן פסק הרדב"ז ח"ב סי' תקפ"ו יע"ש וכ"ש לדעת הרמב"ם שיבא לקמן בדין בתולה ומה"ר ישמעאל מביאו רמ"ע שם חילק דאם היו יכולין לאכול סעודה ראשונה מבע"י כגון שעשו החופה בבקר ולא רצו לאכלה אלא בלילה אז אין לברך ז' ברכות אבל אם איחרו החופה עד סמוך למנחה קטנה שאין פנאי לאכול מבע"י אז מברכין ז' ברכות בלילה כיון שהיא הסעודה ראשונה של אחר החופה ואיכתי לא מטא זמן חיוב הסעודה עד השתא וכו' :

ואם בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה מברכין אותן בסעודה ראשונה ואפי' לא אכלו רק בלילה וכשהקרואים רבים אעפ"י שאוכלים בשנים וג' מקומות כל חבורה צריכה לברך ז' ברכות וכן השמשים שאוכלים בפני עצמן מברכין ז' ברכות (ש"ע והרדב"ז סי' רמ"ט). ואע"פ ששמעו אותן בברכת נישואין וזו דעת הטור והרא"ש ואפ"י שמדברי הרמב"ם נראה דדוקא שלא שמעו ברכת נישואין כבר הבינו הרמ"ך וכ"ה המנהג פשוט (מר"ן בס' בדק הבית). גם אצלינו מנהג פשוט כד' הרא"ש ז"ל : **ודע** דה"ה דמברכין אותה כל ז' ימי החופה בשביל אנשים המסובין שעדיין לא שמעו ז' ברכות בשעת נישואין ואפי' לא היו ראויים להרבות בשבילם כיון שעדיין לא שמעו ז' ברכות כלל דפנים חדשות מיקרו (כן פי' בס' פרי האדמה ד' הש"ע) : **ואמנם** כששמעו כבר שבע ברכו' בעת נישואין ועדיין לא אכלו שם בסעודת נישואין אז אין מברכין שבע ברכות אא"כ יש בני אדם שמרבים בשבילם כדעת הטור והש"ע ולד' הבית שמואל ואחרים אפי' כראויין להרבות בשבילם א"כ אפי' שלא ברכו : **ופנים** חדשות לא מיקרו פחות משנים (הר"ן בנימוקיו להרמב"ם ב' הר"א בנו של רבינו) : **ושבת** וי"ט ראשון ושני הוי כפנים חדשות (שם'). וכ' מר"ן דוקא בסעודת לילה ושחרית אבל לא בסעודה שלישית. ובמקומינו זה נהגו לברך אחר תפלת המנחה דשבת ז' ברכות קודם סעודה ג' ומוסיפין לברך לחתן כהגה כדרך שבירכוהו בז' ברכות דנישואין וכ"כ מנהג זה מה"ר שלמה אלמנזלי ז"ל באגרת הבשורות: **ורבים** מהמשכילים יצ"ו הוקשה להם המנהג הזה שלא שלחו בו יד משני טעמים הדא דאין מברכין ז' ברכות כי אם אחר הסעודה כנראה מהפוסקים : **ועוד** שהרי מר"ן כ' בפירוש דבסעודה ג' אין מברכין ואפי' לדעת רמ"א דסובר לברך בסעודה ג' הוא מטעם דהסבר דרגילים לבא פ"ח או מטעם דהדרשא הוי כפ"ח משא"כ במקומינו דאין מקפידין להיות שם פ"ח וגם אין נהוג בדרשא חדשה : **ואען** ואומר לקושיא שאין מברכין אלא אחר הסעודה הא לך לשון הטור ב' הרא"ש ויש מקומות שנוהגים בקהל הולכים עם החתן מבית הכנסת לביתו ביום שבת שחרית אחר התפלה ומברכין שם שבע ברכות ונראה שאינו מנהג טוב שאפילו אם היה שם מי שלא היה בשעת הברכה לא מיקרי פ"ח כיון שאין מרבים בשבילו וכ"כ רב האיי גאון שאין איסור בדבר ושבת וי"ט הוי כפ"ח עכ"ל : **הנה** מה שלא ישר המנהג בעיני הטור הוא מטעם כיון שאין מרבים בשבילם לא מפני שמברכין אותה קודם הסעודה וכמו שבא בדבריו בפירוש הכתוב לפניך דא"כ תיפוק ליה לקרא ערער על המנהג מטעם אחר שאומרין אותה קודם הסעודה אלא משמע דמה שכך דכל שאומרים אותה בשעת סעודה שפיר הוי אע"ג דאיכתי לא סעדו. וי"ל דהטור חזר וסעד בחסדו מנהג זה כמ"ש בסמוך ושבת וי"ט הוי כפ"ח וכוונתו דה"ה לברך ז' ברכות אעפ"י שאין

איאם אלערם ברוך אשר ברא ששון ושמחה כמא סנדבר
ואן כאן פיהם פנים חדשות יברך גמיע ברכת הנישואין
לאגלהם כמא נשרח בעד:

ופי

באין מרבים בשבילה כיון דשבת וי"ט עצמם חשיב כפ"ח דדרך להרבות בשבת וי"ט בשמחה ומנות הו לא צריך יותר וכן נר' לדקדק מל' השו"ע סי' ס"ב סעיף ח' ודו"ק וכ"כ הר"ן בפירוש

בפ"ק דכתובות מביאו הב"י אבל דכתב הטור וז"ל והר"ן ז"ל החזיק (בב"י נפל ט"ס במקום החזיק הרחיק) ביד המנהג שכ' בפ"ק דכתובות י"א שאין מברכים ברכת חתנים אלא בברהמ"ז כדאמרינן בגמ' כי תניא ההיא בברהמ"ז ולא כמו שנהגו עכשו לברך ברכת חתנים בשני ובשביעי שלא בשעת סעודה וליתא שהרי שנינו במ"ס וגהגו לומר בבקר ב"ח על הכוס כו' ופ"א כל שבעה אלמא קודם סעודה היו מברכין אותה לפי שהיו רגילין להתאסף בבית החתן בבקר ובערב לשמח החתן והכלה והיו מברכין אעפ"י שאין אוכלין והגו נ"כ בשני ובשבת שהחתן יוצא מבית הכנסת ומוציאין כלה מחדרה ונכנסין לחופה זו היא עיקר השמחה וראוי לברך עליה והכי נמי מוכח בירושלמי ואעפ"י שבירכו בשני חוזרין ומברכין בשבת ואין חוששין לדעת אם יש פ"ח לפי שא"א שלא יהיה בשבת א' שלא היה אתמול וי"א שסומכין על מה שאמרו במדרש כיון שבאת שבת באו פ"ח עכ"ל: **הנה** מבואר לך דמברכין קודם הסעודה ולא בעינן פ"ח דשבת עצמה הוי פ"ח ובזה שמכו הר"ן למנהג וכמו שהבנתי אני בלעניד בדברי הטור ז"ל והנה במ"ש עולם מנהגינו שפיר ונכון ויציב: **לקושיא** בנית אומר שהנה שמכו לברך במנחה דשבת כדעת הרמ"ע בתשו' סי' מ"א שכ' וז"ל ומ"ב האגודה למעט סעודה ג' דשבת מדין פ"ח איני מודה לו כלל אי משום דאיכי נמי מעוגה פת דכולהו סעודתי איתקוש להדדי בקראי ועוד יש עוד סוד עלוס לחכמי האמת ע"ש ומשמה נחה בקנה ההנהגה בקפה עליהם מדברי מר"ן ורמ"א: **אם** יצאו החתן והכלה מבית חופתה לאכול בבית אחר אין מברכין שם ברכת חתנים דאין שמחה אלא במקום החופה אבל בשבתה אומרין בכל מקום שהרי אומרים אותה מכי רמו שערי באסינתא וא"ת אם יצאו מפני שבית החופה קטן מהכיל הקרואים מברכין שם ז' ברכות לפי שגם הוא עיקר השמחה. ואין כל דברים אלו אמורים אלא בשאר סעודות אבל בסעודה הנהוגה כיון שהחתן והכלה והשושבינים שם. שם עיקר השמחה ומברכין ז' ברכות. והר"ן כ' וכך נוהגים היום לברך ב"ח בכל א' מכתי החתונה כל זמן שהחתן או הכלה הם שם אבל מ"מ יש לחוש לדברי רבותי' בעלי התוספות עכ"ל (הרדב"ז ח"א סי' רמ"ע ועיין בתו' סוכה פ' היכן דף כ"ה ע"ב). ועב"י כ' שכ"ד הטור ותו' ורא"ש והמרדכי שאין מברכין אלא במקום חופה ושם הביא דברי הר"ן אלו בזכר הרדב"ז ז"ל יב): **מחזיר** גרושתו מן האירוסין או שמתה ארוסתו ונשא אלמנה דין בחור גמור יש לו לענין ברכה וכן לענין ביטול מלאכה (כ"פ בש' פה"א ה"ב באורך). וה"ה אם היתה אלמנה מן האירוסין דין בתולה יש לה (שם ובכ"כ כ"ן ז"ל). מיהו המחזיר גרושתו מן הנישואין אין לומר שהשמחה וכ"ש אשר ברא וכו' זה הבנתי לאחר שאלוני ורא"ה מ"מ במ"ק אין נושאין נשים במועד אבל מחזיר גרושתו מן הנישואין ופרש"י דאין שמחה אלא בהשבה שלא היתה שלו מעולם ואח"כ זכיתי ומצאתי למהרי"ע ח"א סי' ס"ד שפסק כן מטעם זה וכ"פ גם בש' פה"א שם ובשו"ת דב"ש סי' רע"ה ראיתי שפסק דלא הקפיד הרימ"ע אלא בענין בהשמחה במעונו אבל בשאר ברכות והקנת ג' ימים לשמחה לא חילק הרב ע"ש והנלע"ד כתבתי דלפי דעתי דענין ברכות אתי שק"ו מהשמחה במעונו דלית בה אפי' הזכרת שם וספק ברכות להקל מה גם דהרב פה"א פסק כדברינו: מוכח עץ אע"ג דהתוכחה מנה דין בתולה יש לה ויש לה ברכה כל ז' דיש לו בה שמחה שלא ידעה איש אלא שנבגרו בתוליה לאונסה (נו"ר א"ה כלל א' סי' י"ז וכ"פ בש' פה"א שם): **יום** י"ד דפורים אע"פ שאין שם פ"ח הואיל ואיכא חיוב משתה ושמחה ומרבין בו בסעודה מברכין בו ז' ברכות ודעתו נוטה שג"כ

ופי בית אלאבל יגיב הטוב והמטיב הכדא:

בא"י אמ"ה האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק שליט בעולמו לעשות בו כרצונו שאנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו. תכלה הרעה הזאת מן הבית הזה ומבתי עמו כל בית ישראל. גודר פרצות בישראל הוא יגדור בעד הפרצה הזאת ובעד פרצות כל עמו בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן:

יעידהא ג' מראת ופי אלתאלתה יכתם לחיים ולשלום

ויקול הרחמן ישתבח וכו'. יד)

אלברכה אלדי תגב עלי' חמשת מיני דגן והו אלבר ואלשעיר ואלסאפה ואלעלס וסנבלה' אלתעלב

מא צנע מנהם כבזא מכבוזא פאליבארך קבלה בא"י אמ"ה המוציא לחם מן הארץ ובעדה ברכת המזון:

ואן

יום ט"ו מהטעם שאמרו (לקט הקמח הא"ח ואה"ס דף נ"ו ע"א ב' נוסחי הלכות) :

בבית האבל המלך החי הטוב וכו'. בש"ע י"ד סי' שצ"ט כ' לומר ג' הטבות וכו' כתיקון רז"ל ואח"כ המלך החי וכו' יע"ש. ולביעתים אזיל דבעי למימר ג' הטבות והלה נמולות אבל לדעת הרמב"ם דלא ס"ל כן א"ל לומר אלא כנוסח הכתוב בפנים וכן מבואר הנוסח בהרמב"ם פ"ב מה"ב ועיין מ"ר ז"ל ואח"כ מצאתי בב"י א"ח סימן קפ"ט וז"ל שמשמע בגמרא דהיו עוקרים הברכה ואומרים במקומה האל החי בעיקר נוסח הברכה אינה אלא הטוב והמטיב בלבד וכן ג' מלכיות שהם נזכרים בתלמוד וכל השאר אינו מעיקר הברכה ובבית האבל אין חוששין לומר אותו שאר ומוסיפין על עיקר הברכה אל אמת וכו' וכך הם דברי הרמב"ם וכ"כ הרד"א והכלבו ג"כ כתב בא"י אמ"ה לעד וכו' עד שבכל יום ויום ואח"כ יאמר אל אמת וכו' ומשמע מדבריו דעד שבכל יום ויום קאמר ולא עד בכלל וכן יש לפרש מ"ש התו' והרא"ש וכו' עכ"ל הב"י : **ואין** לומר לוקח נפשות במשפט וכן הכריע הב"י ב' הש"ע והרי"ף והרמב"ם ע"ש בסי' קפ"ט : **והאבל** עצמו מברך ברכה זו (פס"א) : תכלה. לשון מניעה מן ויכלא הגשם יג). ואומרים ג"פ כי כן דרך ל' רז"ל להיות משולש כמ"ש בסדר כל נדרי וכן נוסח יתכלי מגפה שאומרים בקדיש בבית הקברות אומרים אותו גם ג"פ מטעם זה: החי. כלומר אעפ"י שדור הולך ודור בא הקב"ה הוא חי וקיים לעולם אבל כולנו מתים (רד"א) : ובכל אנחנו חייבים וכו'. אף על דין עבדיו אף על דין עמו שמברכין על הרעה כמו על הטובה (שם) : **גודר** פרצות. ע"ש וקורא לך גודר פרץ : הוא יגדור בעד הפרצה הזאת. ע"ש פרץ ה' פרץ בעזה: ובשבת אין לו' ברכה זו שאין לומר לצדוק הדין על מת בשבת (שם) :

אדא לגת מנהם כ'בזא. ז"ל הרמב"ם פ"ג מה"ב חמשת מינין הן החטין והשעורין והכוסמין ממין החטים ושבלת שועל ושיפון ממין השעורים : ה' מינין אלו נקראין תבואה וכשטוחנין אותן ולשין קמחן ואופין אותן נקראים פת והפת הנעשה מא' מהם היא הנק' פת בכל מקום בלא לווי : **האוכל** פת חייב לברך לפניה המוציא ולאחריה ד' ברכות ע"ש : **ואן** לגת מנהם עליד וכו'. כ"כ הרמב"ם שם דין ג' קמח של אחד מה' מינין הללו שבלקוהו ועירבו במים או בשאר משקים אם היה עבה כדי שיהא ראוי לאכילה וללעסו מברך עליו תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה וכו' ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתיה מברך תחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות : **ולם** יקבע סעודתו

עליו

יאן צנע מנהא עציד או הריס או סויק ואכ'יץ במא או
כ'בז ממלול ובקט ומכעך אלקצד מא כאנת צורתה
משונה מצורת הפת ולם יקבע סעודתו עליו יבארך קבל
ד'אלך בא"י אמ"ה בורא מיני מזונות: ובעדה
בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ
חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת את אבותינו
רחם יהוה אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל
ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך. והעלנו
לתוכה. ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבע
מטובה ונברכך עליה בקדשה ובטהרה כי אל
טוב ומטיב אתה ברוך אתה יהוה על הארץ ועל
המחיה: אלברכה אלד'י עלי' אנואע אלקטאני מת'ל
אלדרה ואלד'כן ואלעדס כיף מא עמלת יבארך מן קבל
בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו: מן בעד
ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא
נפשות רבות על כל מה שברא חי העולמים:
וכ'ד'אלך אללבן ואלעסל ואללחם ואלביץ' ואלגבן ואלסמך
ואלמא אלד'י ישרב וקת אלעטש קבלהא שהכל ובעדהא
בורא נפשות רבות וכל מא אשבה ד'אלך.
אלברכה אלד'י עלי' אללסים ואלקלי אן כאן בר או
שעיר יבארך קבלה בורא פרי האדמה
ובעדה בורא נפשות. אלרז מא עמל מנה כ'בז או גירה
יבארך קבלה בורא מיני מזונות ובעדה בורא נפשות:
אלברכה אלד'י עלי' ת'מר אלשגר עלי' ה' מנהא והי
אלענב ואלתין ואלרמאן ואלזיתון ואלתמר
קבלהא בא"י אמ"ה בורא פרי העץ: ובעדה בא"י
אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה
ועל ארץ חמדה וכו' ונברכך עליה בקדושה
ובטהרה וכו' בא"י על הארץ ועל הפירות:
ועלי' באקי ת'מאר אלאשגאר מת'ל אלכוך ואלספרגל
ומא

עליו. מיירי דוקא בעיסה שנאפית
דוקא לא בבישול טו) וכן מבו' בהרמב"ם
שם דין ט' אבל היא הנק' פת הבאה
בכסנין וכ' הרמב"ם שם דין י"ב בד"א
שאכל מכזית ולמעלה שאז מברך עליו
בסוף אבל אכל פחות מכזית בין מן
הפת בין משאר אוכלין והשותה פחות
מרביעית בין מן היין בין משאר
משקין מברך בתחלה ברכה הראויה
לאותו המין ולבסוף אינו מברך כלל
ע"כ. והטעם שמברך בתחלה על כל
שהוא שמא ימלך ויאכל כשיעור עיין
כ"מ שם: ולענין שהיית הקאבו"י
הלכה מחלוקת בין האחרונים אם יברך
אחריו ורוב האחרוני' הכריעו שלא לברך
כיון שיש מאחי' בשתי' מ"ש בשתי' יותר
מכדי שתית רביעי' או יותר מכדי אכי'
פרס למר כדאי"ל ולמר כדאי"ל ואעפ"י
שדרך שתייתו בכך וראייה לזה ממ"ש
רבי' בסוף פ"ח מה' שאר אבות הטומאה
וז"ל אשה שהיא רואה לטומאה ומניקה
את בנה הרי בנה טהור שאפי' תאמר
שינק רביעית אפשר שיש מתחלה ועד
סוף יותר מכדי אכילת פרס שהרי
אינו יונק בבת אחת ועיין בס' גו"ר
כלל א' סי' י"ו ושכ"ג ובני חיי סי'
ר"ד והרמ"ז ומהר"ם ן' חביב ובס'
משנה למלך פ"ג ומהרח"א ובס' מ"ר
ז"ל ובהלק"ט ח"א סי' ט') ומנהג
העולם פשוט שלא לברך אחריה והרוצה
לצאת ידי ספק ישתה שמנה רביעית
לוגן בבת א' ויברך אחריה וכן ראיתי
הרבה מהדרין עושין כן טז):
אלברכה אלד'י עלי' אנואע אלקטני
וכו'. ר"ל אפי' שהם מאלו
המינים פת מברך עליה שהכל ואח"כ
בורא נפשות וכו' כמו שביאר הרמב"ם
שם דין י' ע"ש יז): וכד'אלך אללבן.
מבואר שם פ"ח מה"ב: **ואלמא**
אלד'י

ואלתפאח ואלענברוד ואלאנגאץ ואלנבק ואלאתרנג ומא ישבההם קבלהא בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ ובעדהא בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת: ועלי' אלקתא ואלבטיך ואלבקול ואלגזר וסאיר תמאר אלארץ קבלהא בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה ובעדהא בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת:

אלברכה אלדי עלי' כּמר אלענב ומא עמל מן אלזביב אלדי עאד פיה אלרטובה אלענבייה בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן ובעדה עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וכו' בָּא"י עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת: ואלפלפל ואלזנגביל אן כאן רטבא יבארך עליה בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה ובעדה בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת: ואן כאן יאבס פלא יחתאג ברכה: ומן שרב מן גיר עטש פלא יבארך עליה:

ברכות

אלד"י יפרב וקת אלעטש. לאפוקי מי בשותה מים כדי לבלוע בו שום דבר או לשטעים מה שיש בפיו אינו חייב ברכה (רמב"ם פ' כמשנה) ומיהו השותה מים בימות החמה לקרר גופו אע"פ שאינו לצמאו ה"ז מברך עליו דהא נהנה ממנו עיין בתשובותי סי' פ"ב: שהכל נהיה. היו"ד בקמץ דהוי לשעבר (עיין מ"א סי' קס"ז ב' ע"ג והגה"ג נגד ה"מ): **אלברכה** אלד"י עלי' אללהים וכו' מבואר שם. פ"ג דין י' ע"ש: **אלברכה** אלד"י עלי' ח'מר אלענב וכו' מבואר בריש פ"ח דברכות וברכה אחרונה וחתימתה בדין י"ד. ועלי' באקי ת'מאר אלאשגאר וכו' מבואר שם. ואלנבק. הו אלדום ואילנו אלסדר. אלנבק בל' מצרים. ואלדום בל' כנען. ודעתי שלציר לברך שהכל עיין ב"ע סי' ר"ג וע"ז ובתשובותי סי' קנ"ג: **ועלי'** אלקת'א. שם ועל פירות הארץ והירקות מברך בורא פרי האדמה: **אלברכה** אלד"י עלי' כ'מר אלענב וכו'. שם פ"א דין ב' השותה פירות ושולק מהן משקין מברך עליהם בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות חוץ מן הענבים והזיתים שעל היין הוא מברך בורא פרי הגפן וכו' ושם דין י' כתב נוסח ברכה אחרונה וחותם בה על הארץ ועל הפירות וכתוב בהגהות שם והלא כמחוזים בכתוב בהם שחותמים בהם אחר היין על הגפן ועל פרי הגפן עכ"ל ושם בכ"מ נ"ע לדברי רבי' ז"ל: **וטעם** שנשתנית ברכת היין משאר משקין משום דאשתני לעלויא כדאי' בגמרא והכי נמי אמרינן גבי ברכת הפת וגם' בב"ר פ' בראשית כתב הטעם משום דהעץ אדה"ר נעשה ע"י שסחטה לו הוה ענבים והביאה לו יין שאינו חייב במעשר עד שירד לבור ואלו האכילה לו ענבים עצמן היה גודל עון מחמת איסור מעשר בגמרא מלאכתו וה"ה למ"ד חטה היה נעשה העץ ע"י שנעשה ממנו פת שיש לו חיוב חלה ואלו האכילה לו החטים עצמן היה גודל עון משום איסור מעשר וא"כ נעשה העבירה ע"י היין וע"י הפת ע"כ תקנו לומר על כל א' מהן ברכה פרטית שע"י הברכה יצא מכלל ארור בנתקללה האדמה ארורה האדמה וכו' ויבא לכלל ברוך עכ"ד: **ואם** שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של ה' מיני דגן מברך באחרונה על המחיה ועל הכלכלה ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל הפירות: ואם אכל בשר ושתה יין מברך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו: אכל תאנים או ענבים והתפוחים והאגסים וכיוצא בהם מברך בסוף ברכה אחת מעין ג' והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ וכן כל כיוצא בזה עכ"ל רמב"ם פ"א מה"ב: מה שתקנו אחר הגפן ברכה מעין ג' ולא סגי בברכת בנ"ר כמו כל המשקים משום דאיתה במדרש מה הגפן הזה היא לחה ונשענת ע"ג עצים יבשים כך ישראל שהם חיים ונשענים על זכות אי"ו שהם ישיני עפר כדמיון עצים יבשים לכך מברכין מעין ג' שהוא ג"כ נגד אי"ו דהיינו על הגפן נגד אברהם על ארץ חמדה נגד יצחק ועל ירושלים עירך נגד יעקב ומ"ש רחם ה' אלהינו הוא ע"פ המדרש מה גפן זה נדרכת ברגלים ואח"כ עולה על

שולחן

ברכות הבשׂמים כמא אן חראם אן ידוק שי' אלא אן יבארך • כדאלך חראם אן ישתם במשמום אלא אן יבארך קבלה : פאן כאן אלמשמום מן אלאשגאר כמתל אלעוד אלטייב ואלצנדל ואלקצט ואלמצתכא ואלורד ומא אלורד ואלבלסאן ושבהה פאלברכה עליה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱמֶ"הָ בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים :

ומא כאן מן אלאעשאב כאלרנגס ומא ישבהה פאלברכה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱמֶ"הָ בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים :

ואן כאן מן אלחיואנאת כאלמסך ואלזבאד ונחוה פאלברכה בָּאַ"יְ אֱמֶ"הָ בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים :

ודהן אלבלסאן יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱמֶ"הָ בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב :

וכל טיב מכלוט מן אנואע כתירה פאלברכה עליה בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים : וכדאלך עלי' מא אשתך עליה ולם ידרי פאלברכה עליה בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים : ואלאתמאר אלטייבה כאלתפאח ואלאתרנג ושבההם פאלברכה עליהם בָּאַ"יְ אֱמֶ"הָ הַנּוֹתֵן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּירוֹת : ואלמשמום אלחראם לא יברך עליה מתל אלמאכול אלחראם כמתל רואיח בית ע"ז או אלטיב אלדי עלי ערוה מן העריות וכדאלך אלמשמום אלדי עמל לאזאלה' אלריאחה אלרדייה פלא יברך עליה מתל אלריאחה אלדי בבית הכסא ואלדי תעמל לאלאמואת . וכל טיב יעמל לאזאלה' אלרואיח אלרדייה מן אלגסם פלא יברך עליה : וכדאלך כל ראיחה לם תעמל לישתם בהא אלא לתבכיר אלתיאב ואלאואני פלא יברך עליהא לכון לם תעמל לאלשם :

ברכות הראייה והשבח וההודאה : מן בנא בית גדיד או מלך אנייה גדידה ואלדי יגצר צאחבה בעד ל' יום ואלדי ילבס מלבוס גדיד

שולחן מלכים כך ישראל נדרסים בגלו' שמר ולעת"ל ונתנך ה' עליון וכך נביא אנחנו לעתיד ובע"ה ועל ירושלים שירך הוא ע"פ המדרש מה גפן זה מפנין לפניה הערבים ואח"כ נוטעין שם גפן כך ישראל פנית לפניה או"ה ואח"כ ותפרש שרשיה . ומש"ע אחר שתיית היין יש לכוין זה כמה שהיין הזה מפנין לפניו הערבין ואח"כ נוטעין גפן שם כן ישפה לנו שיפנה או"ה מן הארץ ויטע אותנו שם ולז"א והעלנו לתוכה: ואלפלפל והזנגביל . שם פ"ח דין ז' והשמש יבשים אינו מברך כלום מפני שהם תבלין ואינו אוכל וכן אוכלין שאינן ראויין לאכילה ומשקין שאינן ראויין לשתייה אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ע"כ : בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם בירך שהכל יצא ואפי' על הפת ועל היין (שם דין י')חי): כמא אנתראה וכו'. מבואר שם ריש פ"ט ע"ש : פאן כאן אלמשמום וכו' מבואר שם : ומא כאן מן אלאעשאב . ג"ז שם: ודע שעל השושנה הנק' פיגם ובל' ערבי סד'אב מברכין עליו בורא עשבי בשמים לפי שהוא מין עשב . ואעפ"י שאתה רואה שנעשה ממנו עץ עב. ומו"ז מהר"ר נהלה ז"ל הביא ראיה לזה מא"ש בכלאים אין מרכיבין פיגם בקדה שהוא ירק באילן ומפרש שם רמב"ם ורע"ו דפיגם היינו סד'אב בערבי יט) : ואן כאן מן אלחיואנאת וכו'. שם ריש פ"ט: ודהן אלבלסאן. שם דין ג' שמן של אפרסמון וכיוצא בו מברך עליו בורא שמן ערב : וכל טיב מכ'לוט. ז"ל שם דין ה' בושם שעירבו ברוכל ממינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים :

והאת'מאר

ואלד'י ינצ'ר תמר וזהר גדיד יברך שהחיינו ואן ראי צאחבה בעד סנה יברך בָּאַ"יְ אֱמֶ"הָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים: אלדי יסמע שמועה טובה יברך בָּאַ"יְ אֱמֶ"הָ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב: ואן סמע שמועה רעה יברך

בָּאַ"יְ אֱמֶ"הָ דַּיַּן הָאֱמֶת: סמע במות אביה אן כלף לה מאל יבארך באלאבתדא דַּיַּן הָאֱמֶת ובעד הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב הדא אן מעה אכוה אמא אן כאן אלוארת וחדה מברך שהחיינו: אדא נזלת אלאמטאר וכתר אלמא עלי אלארץ אדא נזלת אלנקטה אנעמלת

אלנפאבה

ואראת'מאר האטייבה וכו'. הם דברי הפרק. ודייה ועל כולם אם בירך מיני במינים יצא (שם): ואלמשמום האתראם וכו'. שם דין ז' ג' מיני ריח טוב אין מברכין עליהם ואלו הן וכו' הכל מבואר עד סוף:

ברכות הראיה וכו' פ"ט: **מן** בנא בית גדיד וכו'. שם פ"י וכ' הרמב"ם שאפילו יש לו כיוצא בהן מברך. וכ' ט"ז סי' רכ"ג דמיד שקנה בגד נעשות ממנו שהייע מלבוש מברך שהרי מברך על הגשמים אף שהדיין לא ניכר הטובה וסמ"א חולק: **ואם** קנה כלים המשתמש בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב וה"ה אם ניתנו לו במתנה (מג"א בש"ע סי' רכ"ג). לאו דוקא קנה כלים חדשים אלא ה"ה ישנים שלא היו שלו מעולם לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן (שם) ב): **המהלך** כלים שניהם יברכו (שם הלק"ע ח"א סי' ק"ז): **ואלד'י** ינ'צר ת'מר וזהר גדיד. ג"ז שם. וכ' שם"ע סי' רכ"ה ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה: **ואלד'י** ינ'צר לאחבה. ודוקא שבינו שמחה בראייתו אבל בלאו חברים לא (שם): **מחיה** המתים. מפני שנשכחת מהלב כמו שהמת נשכח לאחר י"ב חדש דכתיב נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד. אם כלי מתייאש אדם ממנו כשיאבד אותו לא מצלי בתוך י"ב חדש אף שמת נשכח מהלב לאחר י"ב חדש (רש"י יונה פ' הרואה ועיין בד"א ז"ל): **מחיה** המתים. ולא יברך שהחיינו (אחרונים): **ואלד'י** יסמע שמועה טובה. ובש"ע סי' רכ"ד כ' שם הגמ' דשמועות שהן טובות לו לבדו מברך שהחיינו ואם טובות לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב: **ואן** סמע שמועה רעה. וכל אלו השמועות צריך שישמע מפי נאמן (מ"א ואח"ו סי' רכ"ב): **סמע** במות אביה. וה"ה אדם כשר וכ"ש ת"ח דהוי בכלל שמועות רעות. וכן כל מי שיש לו צער במיתתו (מ"א וט"ז ואח"ו ובכ"ג). ועל אדם שאינו מצטער עליו מברך בלא שם ומלכות (מ"א): **בספר** הלק"ע ח"א סי' ר"ס כ' דעל מה שנשתבר ראובן מברך ראובן אם אמרו לו מת אביו והניח מעות מברך דיין ואח"כ הטוב וכן להיפך. ואם משני בני אדם יקדים הטוב דאקדומי פורענותא לא מקדמינן עכ"ל: ואתי כס"ר שלמה יצ"ו הקשה דהיכי משכחת לה שאינו זוכה בממון אלא במיתת אביו וא"כ קדמה בפועל מיתה לירושה ונראה לתרץ דמשכחת לה דאמרו לו ירשת ממון בשדה ואח"כ אמרו לו מת אביו ודו"ק: **אד'א** נזלת אלאמטאר וכו'. בש"ע סי' רכ"א ז"ל אם היו בצער מחמת עצירת גשמים מברכים עליהם אעפ"י שלא ירדו עדיין כדי רביעה וכו' והרמב"ם והטור לא זכרו חילוק זה אם היו בצער גם הרי"ף לא נזכר חילוק זה ומשמע דלא בנא ולא ידעתי מהיכן הוציא הש"ע זה כי גם בגמרא ברכות לא נזכר מזה כלום. אח"כ ראיתי בב"י בסי' רכ"א כ' הכלבו ז"ל י"א שאין ברכת הגשם נוהג עתה בזמנינו לפי שאנו הדרים בגשמים ואין אנו מתאוים לו ושמחים בהם כשמחים בארצות הארצות עכ"ל הכלבו. וכ' עליו הב"י דאפי' בשאר ארצות ברגילים במטר אם נעצרו הגשמים והיה העולם בצער ואח"כ ירדו גשמים צריך לברך ע"כ. ועפ"ז כ' בש"ע אם היו העולם בצער וכו' ואשאר ארצות ברגילים במטר קאי אבל בארצות התימן שאין הגשם בתקון וע"י הרוב נעצרים פשיטא דצריך לברך אף אם לא נעצרו כי אין להם בטחון על ירידתם ושמחים בירידתם

ולזה

אלנפאבה וצאר אלנפאבאת עלי' וגה אלמא ימשו תלקא בעצהם בעץ אן בלגת לחד מא הנא אן כאן לה ציעה מלכה יברך שהחיינו ואן כאנת שרכה לה ולגירה יברך הטוב והמטיב ואן לם יכון לה ציעה יברך הבדא

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל טִיפָּה וְטִיפָּה שֶׁהוֹרַדְתָּ לָנוּ וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וכו' אלי' וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה רוֹב הַהוֹדָאוֹת וְאֵל הַתּוֹשְׁבָּחוֹת:

ארבעה

ולזה סתמו בתכלאי"ל ודו"ק; **וכתר** אלמא וכו'. ז"ל הרמב"ם ושיעור רבויים שיעלו האבעבועות מן המטר על פני המים וילכו האבעבועות זה לקראת זה עכ"ל שאלו גשמי ברכה (לבוש סי' רכ"א). ורב"י פי' כשהמים קבולים על הארץ וכשהטיפה נופלת עליה טיפה התחונה בולעת לקראתה וי"מ שהשווקים מקלחים מים שוק מקלח וזה מקלח כנגדו ובר"ן פ"ק דתעניות פי' כפי' הרמב"ם ז"ל: **אן כאן לה צ'יעה וכו'.** יש להסתפק קצת במי שיש לו שדה אם מברך שהחיינו וגם מודים אנחנו לך וכו' וכן נראה לכאורה מלשון הש"ע בכתב תחלה אם אין לו שדה מברך מודים וכו' ואם יש לו שדה וכו'. ואמנם מל' התכלאי"ל כאן שהוא כסדר לשון הרמב"ם פ"י ובגמ' נראה פשוט דאינו מברך אלא אחת מדהקדיש לומר אם יש לו שדה מברך שהחיינו וכו' ושוב ראיתי הדבר מפורש כן בה' תעניות בס' פני האדמה פ"ה ועיין בס' הלק"ט ח"א סי' קנ"ה נראה דהולך לברך שתי ברכות ואינו מוכרח לא מלשון הגמ' ולא מל' הפוסקים:

ידע דאם היו מתענים על הגשמים אעפ"י שירדו גשמים והלכו תהן לקראת כלה אעפ"י שלענין ברכת מודים מברך אין פוסקים מלהתענות עד שיכנסו בעומק הארץ החרבה טפח ובבינונית ב' טפחים ובעבודה ג' טפחים כמפורש בש"ע ה' תעניות וכן פי' בס' פה"א שם: **ולפ"ז** צ"ב דאין פוסקין מלהתענות על הגשמים עד שירדו כשיעור זה אעפ"י שכבר ירדו תהן לקראת כלה ע"כ: **מודים** אנחנו לך וכו'. מה שאינה פותחת בברוך לפי שהיא ברכת הודייה ושבח. ועיין נאו כלל א' יש מהן פותחות בברוך (עיין הרמב"ם ריש פ"א מה"ב): **ואלו** פינו מלא שירה כים וכו'. בחשיבת מחשב בני אדם יוצאין ללסטם ולשפוך דם נקי וכן חלאים באים לעולם לכן תיקנו לומר מחרב הצלתנו וכו' (ב"י סי' רכ"א ב' רבי' מנוח): **אלי'** ויברכו את שמך וכו'. בגמ' קאמר עד השתחוה ע' הלק"ט ח"א סי' קנ"ב דלאו דוקא שאם רוצה להאריך עד מעולם ועד עולם אתה אל ואח"כ אומרים ברוב ההודאות וכן אני נוהג ותתחיל נשמת כל חי ואומר מזמור ס"ה לך דומיה תהלה ומזמור כי טוב זמרה אלהינו. ובשוב ה' את שיבת ציון וקדים בקהל רב וכן היה נוהג מהר"ם גלאנטי ז"ל ומביאו בס' פה"א ה' תעניות ע"ש: **בא"י** רוב ההודאות אל התושבחות. בגמ' ר' יוחנן מסיים רוב ההודיות אל ההודיות וכ"כ הרד"א ז"ל וגי' הרמב"ם בדפוסים בא"י אל ההודיות והתשבחות וכ' הב"י סי' רכ"א והוספת זה דוהתושבחות לא ידעתי למה עכ"ל. ובהרמב"ם כ"י גריס רוב ההודאות ואל התושבחות ככתוב בפנים ונ"ע בשם שהמה הב"י בזה דהא בגמ' קאמר רבי יוחנן רוב ההודאות ואל ההודאות ואפשר דגי' רבי' בגמ' כך היתה והכי מסתברא דלמה ליה להדכורי בחתימה שני פעמים ל' הודאה: **וטעם** שתיקנו לו' רוב ההודאות משום שצריך על כל טיפה וטיפה צריך רוב ל' ריבוי מרובה בהודאה (עיין הלק"ט ח"א סי' קנ"ד): **ומה** שאינו מזכיר מלכות בחתימה אף שיש בנוסחת ההודאה מלכות שאנו אומרים בנוסחא את שמך מלכנו (זה נר' כוונת הלק"ט בזה ועיין ס' פני האדמה ה' תעניות):

ארבעה

ארבעה צריכים להודות והם מריץ אדא תעאפא: ומחבוס אדא כרג מן אלחבס. ומסאפר אלבחר אדא וצל באלסלאם: וצפה' דאלך אן יקף קדאם י' מישראל לא אקל מן דאלך ואתנין מנהם חכמים לא בד מנהם. תם יקול

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לַחַיָּבִים טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי טוֹב:

וגמיע אלסאמעין יקולון לה שֶׁגְּמָלְךָ טוב הוּא יִגְמָלְךָ סֶלָה: אלדי ינצר אלמואצע אלדי אנעמל פיהא נס לישראל כמתל ים סוף ואלירדן וסור יריחו ומא ישבההם

יברך

ארבעה צריכים להודות וכו'. וכולן ילפינן להו מקרא דתלים חולה דכתיב אוילים מדרך פשעם וכו' כל אוכל תתעב נפשם וכו' ישלח דברו וירפאם וכתיב יודו לה' חסדו: חבוש: דכתיב יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל וכתיב יוציאם מחשך וצלמות וכתיב יודו לה' חסדו וכו'. והולכי מדברות. דכתיב תעו במדבר וכתיב וידריכם בדרך ישרה וכתיב יודו לה' חסדו. ויורדי הים. דכתיב יורדי הים באניות וכתיב וישמחו כי ישתוקו וכתי' יודו לה' חסדו וכו' וכ' רבי' האי הטעם שאינו מונה אותם כסדר הכתוב בתלי' הולכי מדברות וחבוש וחולה ויורדי הים. לפי שהפסוק מונה הרגיל ותלוי תחלה וכו' עיין רד"א: **ובענין** איזה הולך צריך לברך. כ' הר"י דוקא בהולך לעיר אבל אם ברחבו או במציות א"צ לברך וכ"כ הראב"ד אבל הרמב"ם כ' דבכל דרך ובכל חולי צריך לברך דגרסי' בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה וכ"כ הערוך דאפי' אם במציו או ברחבו או בעיניו צריך לברך וכן נוהגים בספרד עכ"ל הטור סי' רי"ט וע"ש בב"י שכ"ד הרמב"ן והרשב"א ובש"ע השמיט ל' הרמב"ן והרשב"א מורה דפוסק כמותם וכן מדוקדק לשון שכ' בכל חולי צריך לברך ע"ש וכ"פ הרד"א ושכן נהגו ע"ש כא): **ודע** שהמ"א כ' בסי' רי"ט דדוקא חבוש על עסקי נפשות וא"ז כ' ב' מי"ע דאפי' על עסקי ממון ע"ש. וכיון דמחלוקת הוא ספק ברכות להקל. ועוד דמסתברא כד' המ"א דכי היכי דבמדבר וים וחולה איכא סכנת נפשות ה"נ בחבוש בעינן שיהיה שם סכנת נפשות כב): **וצריך** לברך בפני י' מישראל. דכתיב וירוממוהו בקהל עם. ומדכתיב ובמושב זקנים יהללוהו ש"מ דבעינן תרי רבנן בהדייהו. ובעל הנס מצטרף מכלל העשרה (הרא"ש בש' מקראי קדש ב' מהר"ם ברזלי נגד הרא"ש): **בספרד** נוהגין לברך כשהולכין מעיר לעיר לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה ובפחות מפרסה אינו מברך ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפי' בפחות מפרסה (ב"ע סי' רי"ט וכ"כ הרד"א משם הרמב"ן ב' הירושלמי): **קטן** א"צ להודות דלא שייך לומר לחייבים שאינו בר עונשין ואם יאמר על אביו זה אסור ואם נאמר יהא להיבים אין לשנות ממטבע חכמים ואין לומר דחייבים קאי עליו דמאד כגלגול באים עליו יסורין דמנא ידע דלמה הוא בחטאת אביו (מ"א ב' רמ"ט): **הגומל** לחייבים וכו'. פי' אפי' לאותם שהם רשעים עכ"ז גומל להם טובות וגם אני כא' מהם אעפ"י שאיני הגון גמלני טוב (לבוש): **שגמלך** טוב. כ"ג בהרמב"ם ובתכלאל. ול"נ כל טוב והוא מבואר בטעמו דלא כל הטובות בעולם הניעוהו כי אם טוב הסלה. ואעפ"י שיש ליישב גי' כל כפי דעת העז"ק וא"ז הנראה ליישב נוסחנו כתבתי. ויש די"ל לדבריהם דבמלאכת המים ביום ג' נאמר כי טוב ולא נאמר שם כל טוב ע"ש דילפי זה ממלאכת המים: **הוא** יגמלך סלה. ה"ג הרמב"ם. וא"צ לומר עוד טוב דקאי אטוב שזכר תחלה: **ודע** דאין לברך הגומל עד שיצא מהדרך לגמרי וכן בחולה עד שיתרפא לגמרי (א"ז ועז"ק). וכ"מ מלשון הר"י בגמ' שכ' חייבין להודות כשיוצאים מהסכנה עכ"ל: **מי** שבירך הגומל בקהל עם וחזר והלך להסכנה אחר היה נלע"ד דאינו יכול לברך עוד פעם שנית משום דצריך רחמנא דישבך לן וא"כ שעברתן וכו' אלא שראיתי להלק"ע ח"ב סי' א' שהאריך להוכיח שיכול לברך פעם שנית בפני אחרים

שלא

יברך בָּא"י אֱמֶ"הָ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה : אמּא אלמואצׄע אלדׄי עׄמל פיה נס ליחיד פלא יברך אלא דׄאך אליחיד ואבנה ואבן אבנה מתא מא וצׄל אליה יקול בעל הנס עצמו

בָּא"י אֱמֶ"הָ שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה :
יאן כאן אבנה וכו' יקול שֶׁעָשָׂה לְאָבִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה : אלדׄי ינצׄר גוב אריות אלדׄי רמׄי פיה דניאל . וכבשׁן האשׁ אלדׄי רמׄי פיה חנניה מישאל ועזריה יבארך

בָּא"י אֱמֶ"הָ שֶׁעָשָׂה נֵס לַצַּדִּיקִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה :
אלדׄי ינצׄר מוצׄע יעׄבד פיה ע"ז יבארך

בָּא"י אֱמֶ"הָ שֶׁנָּתַן אֶרֶךְ אַפַּיִם לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ :
אלדׄי ינצׄר מוצׄע קלעת מנה ע"ז אן כאן בארץ ישראל יבארך בָּא"י אֱמֶ"הָ שֶׁעָקַר עֲבוֹדָה זָרָה מֵאַרְצֵנוּ :
ואן כאן בחוצה לארץ יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱמֶ"הָ שֶׁעָקַר ע"ז מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה :
ויכׄתם בכׄלאהמא בְּשֵׁם שֶׁעָקַרְתָּ מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה כֵּן תַּעֲקוֹר מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְתָשִׁיב לֵב עוֹבְדֵיהֶן לְעָבְדָךְ : אלדׄי ינצׄר ביות ישׂראל בעמארהם יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱמֶ"הָ מַצִּיב גְּבוּל אַלְמָנָה :
ויכׄראבהם יברך דיין האמת : אלדׄי ינצׄר ביות אלגוים באעמארהם יקול בית גאים יסח יי' : ובכׄראבהם אֵל נְקָמוֹת יְיָ : אלדׄי ינצׄר קברי ישׂראל יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין וְזָן אֶתְכֶם בַּדִּין וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם

בדין

שלא שמעוהו כשבירך פעם ראשונה ע"ש ודעתו רחבה מדעתנו : **ודע** דבשעת הברכה ראוי לעמוד המברך והשומעים יושבים כמ"ש ובמושב זקני' יהללוהו (כ"כ הר"א בנו של רמב"ם משם אביו הובא בריש מ"ר וכ"כ לדקדק מלשון ההלאי"ל ודו"ק : **בא"י** שעשה נס וכו' . תיקנו ברכה לפי שיש שם קידוש השם (רד"א) . והסמכות אקרא דכתיב ויאמר יתרו ברוך ה' וכו' (לבוש) : **ואבנה** ואבן אבנה וכו' . לאו דוקא אלא כל יוצאי ירכו וכ"כ בש"ע סימן רי"ח : **על נס** של רבו צריך לברך כשם שהוא מברך על נס של אביו (שם): **אלד'י ינצ'ר** גוב אריות וכו'. ואע"ג דקי"ל דאניסא דיחיד לא צריכי רבים לברוכי . נס דניאל וחמ"ו הוי כניסא דרבים כיון שיש בו קידוש השם וכן כל נס דיחיד שיש בו קידוש השם מברכינן (רד"א ב' חידושי דב"ש והכן מוכח בירושלמי): **שנתן** ארך אפים לעוברי רצונו . ע"ש ארך אפים אף לרשעים (שם) : **שעקר** ע"ז מארצנו . שהש"י צוה לעקרה שנאמר אבד תאבדון וכו' : **שעקר** ע"ז מן המקום הזה . ע"ש והאלילים כליל יחלוף שהוא מדבר בכל מקום שיהיו (שם) : **כן תעקרם** וכו'. שהרי טוב בעיניו לעקרם לעתיד: ותשיב לב עובדיהן לעבדך. זהו לעתיד כמ"ש לקרוא כלם בשם ה' וכו' והוא מבקש מאת הש"י שיגיע אותו הזמן ורש"י פי' על פושעי ישראל הוא מתפלל (שם): **אלד'י ינצ'ר** ביות ישראל וכו'. ואפי' בח"י (הרד"א). ובב"י ובש"ע כ' כגון בישוב בית שני בזמן הבית ע"ב ונ"ל דפליג הרד"א ז"ל : **מציב** גבול אלמנה . ע"ש וי"ג גבול אלמנה פי' ברוך מעמידנו אפי' בגלותינו. וכנסת ישראל היא היום כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לחזור ויונת אלמנות חיות. וזה"ש היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש : **ברוך** דיין האמת. ע"ש אל אמונה ואין עול וכתיב צדיק אתה ה' וישר משפטיך : **אשר** יצר אתכם בדין. כלומר במעי אמכם כמ' אשר עשיתי בסתר מדלא קאמר נעשיתי יראה כי דן עליו בתחלה להיות נוצר והיינו דתנן ועל כרחך אתה נוצר (שם) : וזן אתכם בדין . לאחר שנולדתם: וכלכל אתכם בדין . כלומר בחייכם דן אתכם

על

בְּדִין וְהֵמִית אֶתְכֶם בְּדִין וְעָתִיד לַהֲקִימְכֶם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא בְּדִין בָּאַ"י מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

אלדי ינצר קבור אלגוים יקול

בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְבָּר צִיָּה וַעֲרָבָה :

אלדי ינצר סת מאיה' אלף שכ'ץ מן אלנאס מעא.

אן כאנו גוים יקול בושה אמכם מאד · ואן כאנו ישראל והם פי ארץ ישראל כצון יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם חֲכַם הָרָזִים :

אלדי ינצר עלמא אומות העולם יברך

בָּאַ"י אֱמֶ"ה שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם :

ואלדי ינצר עלמא ישראל יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱמֶ"ה שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו :

אלדי ינצר סלאטין ישראל יברך

ברוך

על גורלכם אם יהיה בקושי או בריוח (הרד"א גורס כאן והחיה אתכם בדין ופי' שקבע לכם מספר ימי חייכם בדין הן הרבה הן מעט. ובהרמב"ם ליתא) : **והמית** אתכם בדין. שגזר עליכם מיתה והיינו דתנן ועל כרחך אתה מת (הרד"א גרים כאן ויודע מספר כולכם בדין ופי' יגל שם כי עיניו על כל דרכי איש אפי' אחר מיתה ובהרמב"ם ליתא) : ועתיד להקימכם. כלומר אם תהיו זוכים לתחיית המתים ולא תהיו כרשעים שנ' ישובו רשעים לשאולה כי אין להם חלק לעוה"ב (שם) : **ודע** דברכה זו אעפ"י שאין מברכין אותה רק מל' לשלשים אם נתחדש שם קבר ה"ז מברך אותה אפי' תוך שלשים (רדב"ז סי' תקס"ט). והלק"ט ח"א סי' רי"ב כת' דהולך דלא נתקנה הברכה על יחיד ולשון הברכה מוכיח שנתקן על רבים וע"ש : **חכם** הרזים. ע"ש וגלי רזיא ור"ל ברוך היודע יחד לבם ואעפ"כ מבין את מעשיהם לפי שאין דעותיהם ולא פרצופיהם שוה (רד"א) : **שנתן** מחכמתו לב"ו. ודוקא בהם חכמים בז' חכמות לא בחכמת פלוסופיהם (אתרוגים) : **שנתן** מחכמתו ליראיו. בהרי"ף והטור וש"ע הגי' שחלק גבי חכמי ישראל וכן גרסי שחלק במלכי ישראל ובהרמב"ם דפוסים וכתיבת יד בשתיהן גרסי' שנתן וראיתי בנת' הגי' שחלק כגי' הרי"ף ושפשתי באחרונים אם יעוררו בזה ולא מצאתי לשום מפרש בזה ומה מאד נפלאתי שהרב"י דקדק בשינוי הנוסח למה גבי חכמי ישראל אמר שחלק ובחכמי האומות הנוסח שנתן ותירץ מפני שנפשות ישראל חצובות מכסא הכבוד הרי הם כחלק מהשם מה שא"כ נפשות א"ה והם כמי שנותן מתנה מנכסיו שאינם חלק ממנו. והב"ח תי' כי לחכמי האומות לא נתן רק חכמה חיצונית אבל לא חלק להם מחכמת עצמותו שהיא התורה שכולה שמותיו של הקב"ה. והלבוש תי' שחכמת האומות אפשר לומר שהגיעו עד תכליתה משא"כ חכמת ישראל ולז"א חלק כי אינה רק חלק מהכל איך שיהיה דקדוק זה לא שייך לפי גירסת הרמב"ם והיה מוכרח להעיר על זה. ואני בעניותי נלע"ד לומר דהגי' היה גורס בנת' הנוסח שוה בין בישראל בין באומות ולשונות המקראות מסייענו דכתיב ובלב כל חכם לב נתתי חכמה אלא שיש לדחות דאפשר דקאי אחכמה אומנות כמעשה המשכן ומיהו אשכחן היוצא ממקראות אחרים שאין עליהם תשובה. הא' הפסוק במלכים א' דכתיב וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו והנה היתה שאלת שלמה ונתת לעבדך לב שומע וכו' לשפוט את עמך וכו' הרי דהפסוק נקט ל' נתן ולא חלק ואעפ"י שהענין מדבר בחכמת התורה חלק אלוה ממעל. ובזו' תרומה קמ"ט ע"א אמרו וה' הוא ובית דינו נתן חכמה כמה דיהיב נבזבזא ומתנא לרחימיה ע"ש ובדניאל כתיב נ"כ יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה והנה ע"פ שני עדים יקום דבר לגרוס נתן בכולם ובזה מצאתי עוד סייעתא מגמ' פ' חלק דף ק"ד ע"א בשוגה

דבני

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱמֶ"ה שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לִירֵאָיו :
ואן כאנו סלאטין אלגוים יברך שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם : אלד'י ינצ'ר אלסודאן ואלמג'יירין בצוור וגוההם ואעצ'אהם יברך בא"י אֱמֶ"ה מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת :
אלד'י ינצ'ר אלאעמא ואלאקטע ואלאגד'ם ואלאבהק ושבההם אן כאן חדת' פיהם ד'אלך מן בטן אמהם פיבארך בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱמֶ"ה מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת :
ואן חדת' פיהם ד'אלך בעד פיבארך דיין האמת : אלד'י ינצ'ר אלפיל ואלקנפוד' ואלרבאח יברך מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת :
אלד'י ינצ'ר אלצוור אלחסנה באלג'איה ואלאשג'אר גמילה' אלמנצ'ר יברך בא"י אֱמֶ"ה שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ :
אלד'י ינצ'ר תנוור אלג'נאן ואלבאסתין באיאם ניסן יבארך בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת כְּדֵי

לְהִתְנָאוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם :

עלי' אלריאח אלקוייה ועלי' אלברק ואלרעד ואלזלאזל ואלשהב ודואת אלאד'נאב אלד'י תתשכל באלג'ו יבארך

בָּרוּךְ

דהני בני אדם שנשבו מהר הכרמל וכו' ואמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר בחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו עכ"ל ל' הגמרא : **שנתן** מכבודו לב"ו. דכיון שאין להם יראת השם יראת הרוממות במה הם נחשבים אינם רק כחתיכת בשר המסרחת : **אלד'י** ינצ'ר אלסודאן וכו'. ז"ל הש"ע סי' רכ"ה הרואה כושי וגיחור דהיינו שהוא אדום הרבה ולווקן דהיינו שהוא לבן הרבה. והקפח דהיינו שבטנו גדול ומתוך עביו נראית קומתו מקופחת ונעשית כקפח (רד"א). והננס שהוא קצר הרבה (רד"א). והכרדניקוס. דהיינו מי שהוא מלא יבלת ורד"א פי' פרש"י פיו עקום והערוך פי' מי שקומתו ארוכה יותר משאר בני אדם וכפי' רב ברירא. ופתויי הראש. שכל שערותיו דבוקות זו בזו וי"מ רחב הראש והוא משונה משאר בני אדם שהוא סגלגל וזהו רחב מלמעלה והוא מן רוחב היריעה ת"א פותיא דיריעתא וכן יפת אלהים ליפת (רד"א) : **אלד'י** ינצ'ר אלאעמא וכו'. ל' ש"ע הרואה את החיגר ואת הקטע (בידיו מ"א). ואת הסומא ומוכי שחין. והבהקנים והוא מי שמנומר בנקודות לבנות דקות אם הם ממעי אמן מברך משנה הבריות. ואם נשתנו אח"כ מברך דיין האמת וי"א שאין מברך דיין האמת כי אם דוקא על מי שמצטער עליו אבל על עכו"ם אינו מברך. ואינו מברך משנה הבריות או דיין האמת כי אם בפעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאד עיין לבוש וע"ז : **הבריות**. הבי"ת נקודה בשו"א בכל התכלאל : **אלד'י** ינצ'ר אלפיל וכו'. לשון הרמב"ם פ"י הרואה את הפיל ואת הקוף ואת הקפוף וכו' ופרש"י קפוף עוף שיש לו פנות ולחיים כאדם ואת הינשוף. ת"א קפופא וכו' הרד"א וקורין לו בערבי ממירה : **אלד'י** ינצ'ר אלצוור וכו'. ל' רבי' שם הרואה בריות נאות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות מברך וכו' וכ' רד"א פי' אפי' שם שככה לו וכתיב כל פעל ה' למענהו. וכ' ה"ר גרשם בריות טובות אפי' גוים דלא גריעי מבהמה יפה עכ"ל. והא דאמרי' אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע. הכא עיירי בראהו ומ"מ אינה דוקא להסתכל בו ביותר להתבונן בצלמו ודמותו אבל ראייה בעלמא מותר. ואסור לומר כמה נאה עכו"ם זה (מ"א סי' רכ"ה) : **אלד'י** תנור וכו'. ל' רבי' שם היוצא לשדות או לגנות בימי ניסן וראה אילנות פורחות ואילנים עולים מברך וכו' : **להתנאות** וכו'. כן ני' הרמב"ם כ"י והתכלאל"ל והוא כמו ליהנות וכ' מר"ן בש"ע סי' רכ"ו ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה. ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות לא יברך עוד שכבר הוקבע ברכה לכל פרי ופרי בפני עצמו כגון שהחיינו על הראיה ובורא פרי העץ על האכילה עיין לבוש: **עלי'** אלריאח וכו'. לשון

רבינו

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית : או שֶׁכֹּחוֹ מָלֵא עוֹלָם :

עלי' אלגבאל ואליפאע ואלבראריי ואלבחאר ואלאנהאר אן נצ'ר ואחד מנהם בעד ל' יום יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱמ"ה עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית :

ואלדי ינצ'ר אלבחר אלכביר מן ל' יום או אזיד יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱמ"ה שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל :

אלדי ינצ'ר אלשמס יום תקופת ניסן פי סנה' אה"ל מחזור התקופה אלדי אלתקופה פיה פי לילה' אלרבוע לעולם ענד מא ינצ'ר אלשמס צבאחייה' דאלך אלנהאר יברך עושה בראשית וכדא באקי אלסבעה אלכואכב אלסיארה מתא מא וצלת לברג אלחמל ווקפת בנקטה' אלאעתדאל ולא תמיל לא אלי' אלשמאל ולא אלי אלג'נוב פיברך ענד נצ'רהם :

ברוך

רבינו שם על הרוחות שנשבו בזעף ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול הנהרס כשנשמע בארץ כמו רחיים גדולים ועל האור שבאויר שיראו כאלו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום או כמו כוכבים שיש להם זנב על כל א' מאלו מברך שכחו וכו' ואם רצה מברך עושה בראשית עכ"ל ופי' רבי' יונה שאין כוונת רבי' לומר שיברך שתיהם אלא יאמר איזה שירצה ובכ"ד הרי"ף נגד הראב"ד ז"ל ועיין כ"מ שם : **אם** שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת ברוך עושה בראשית (מ"א): **כל** זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת. נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לחזור ולברך (ש"ע סי' רכ"ז). ודוקא שנטהר הרקיע. עיין הלק"ט : **היה** יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך הכ"ד יצא וא"ל לא יצא (כס). ונ"ל דמברך אח"כ כשיצא אפי' לאחר היכי דבור אלא דלכתחלה יצא לברך בזמנה (עיין ר"ן ריש פ"ק דפסחים ופר"ח סי' מ"ו ס"ב): **שבחו** מלא עולם. פרש"י לפי שאלו נשמעים ונראים למרחוק ע"כ. ול' רע"ו שהם נראים ברוב העולם ויש לתמוה ועיין ח"ע ורד"א פי' ברוך הנותן כח לטבע להראות כחו של יוצר בראשית כדי שיראו מלפניו והאומרים מלא עולמו כולו עושים הם : **עלי'** אלגבאל וכו'. ל' רבי' שם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל המדברות ועל הנהרות מברך עושה בראשית פי' כיון שיסתכן מאד ובכח שלו הוא כשמכירין היום דבר שאנו יודעים שהמקום בראו בששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים ק"ו לשוטשו שהוא קיים (רד"א). ודוקא על הרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם וכן נהרות המשונים והם ד' נהרות דכתיבי בקרא והוא שראה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם ע"י אדם (ש"ע סי' רכ"ח). והרואה את הים הגדול מל' יום לשלשים יום מברך וכו'. פי' הים המקיף הנק' ים אוקינוס (הרא"ש ורד"א). אבל מר"ן הש"ע כ' והוא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים ע"ש. והרב בעל בי למורה סי' י"ט השיג בזה על מר"ן וכ' דט"ס נפל בכ"מ בתשובת הרא"ש וצ"ל והים הגדול הוא ים אוקינוס ולא הים שעוברים בו לא"י ולמצרים עכ"ל. והב"י כ' בל' רבי' יונה דמאי דתנן על הים הגדול הוא למעט ימים קטנים דוקא וכ"פ בש"ע ונמצא לפ"ז שזו מחלוקת פוסקים. ומהר"ם ן' חביב בס' גט פשוט סי' קכ"ח ס"ק מ"ו האריך וכתב שדעת הש"ע כרבי' יונה שגם הים שעוברים בו לא"י ולמצרים נקרא הים הגדול עכ"ל : **אלדי'** ינצ'ר אלשמס וכו'. ל' רבי' שם הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח שנים לכ"ח שנה והתקופה בתחלת ליל ד' כשרואה אותה ביום ד' בבקר אומר ברוך עושה בראשית שאז היא עומדת בנקודה שהיתה עומדת בתחלת התלותה ברקיע כשעשה בראשית והוא בכמו ג' שעות על היום השוה (לפיס) . ואם לא בירך עד אחר ג' שעות לא יברך עוד שכבר עברה מהמקום הזה (מ"א) . וכן

מברך

ברוך אתה יהוה אמ"ה עושה בראשית :

אלדי ינצ'ר אלקשת בענן יברך

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו :

אלדי ינצ'ר אלקמר ענד מא יהל באוול כל שהר וכו' (כבר נכתב לעיל) אלדי ידכ'ל אלחמאם יקול קבל אן ידכ'ל

יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה וכיוצא בו לעתיד לבא

מהלך ג"כ כשרותה לבנה בטהרתה וכוכבים במשמרותם ומזלות בעתם דהיינו כשתחזור הלבנה בתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן כשיחזרו כל כוכב מחמשה הנשארים (הם בנ"ס כ"כ) לתחלת מזל טלה ולא יהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצה המזרח בכן היו בתחלת יצירתן ותלייתן ברקיע כל א' במקומו המיוחד לו (לבוש ועיין סכ"ג) : **אלד'י ינצ'ר** אלקשת וכו' זוכר הברית. ר"ל הברית שזכר יה' עם נח שלא להביא עוד מבול על הארץ וכשרואה הרשעים רוצה להחריב עולמו ורואה הקשת וזוכר הברית ונמנע וא"ל שצריך הקב"ה זכירה שהרי אין שכחה לפניו אלא מראה לעולם כשהם רואים את הקשת שרבו רשעי ישראל ואלמלא השבועה היה מחריבו: נאמן בבריתו. שלא יעברנו אעפ"י שרבו הרשעים (רד"א) : וקיים במאמרו. אפי' לא היה הברית כיון שאמר בדבור בעלמא ולא יהיה עוד מבול ברוך הוא שיקיים . והעולם טועים ואומר תחלה נאמן בבריתו וכו' ואח"כ בא"י זוכר הברית וזה שלא כהלכה דאין כאן חתימה כלל אלא צריך להתחיל בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן וכו' (ע"ז ומ"א). ואסור להסתכל בו ביותר דרך הסתכלות והתבוננות מפני שהוא דמות כבוד ה' וכתיב כמראה הקשת והמסתכל בו ביותר כאלו לא חס על כבוד קונו כלומר כאלו היקל בכבודו ושיניו כהות (עיין לבוש ורד"א) : **אלד'י** יעלב יפלד · ל' הרמב"ם בש הנכנס להקיז וכו' : **שיהא** עסק זה לי לרפואה . פי' בהקזה היא סכנה שמא יחתוך ורידי הדם ויומת (רד"א) . בל חנם. כן הגי' בהרמב"ם כ"י והסדורים כ"י לומר בל. ואמר חנם לפי שדרך הרופאים לרפאות בשכר אומר להקב"ה רופא חנם (רד"א). ומהר"ם אלגאזי בס' גופי הלכות דף קי"ב ע"א פי' ע"ד אז"ל בהא אמר התובע לנתבע אביא לך רופא שירפאך בחנם מצי אמר ליה אסיא מגן מגן בויה לז"א רופא באמת אף שהיא בחנם . וצ"ל ע"ד מ"ש הפי' בחיי כי רפואת ב"ו בקושי ולכך כתיב ורפא ירפא בהגם אבל הקב"ה רפואתו בנחת ולכך כתיב רפאני ברפ"י. א"נ רפואת ב"ו ע"י סממנים הזקים וקשים לחולה אבל הקב"ה א"צ סממנים אלא יכלא דברו וירפאם דבור בעלמא וזהו רופא חנם בלא סממנים ע"כ: ולאחר שהקיז אומר בא"י רופא חיים. הגי' בש"ע ובהרמב"ם בדפוס חולים וגי' רמב"ם כ"י והתכלאל"ל חיים וכ"ג הרד"ק ז"ל : **ודע** דה"ה כל מיני הרפואה צריך לברך (מ"א סי' ר"ל) : **ברוך** הבולה ברכה . ויאמר אותה בלי הזכרת שם ומלכות שאין כאן ברכה מסודרת (לבוש סי' ר"ל) : **אמא** אד'א פרנ' וכו'. הג' יצו ה' אתך את הברכה באסמיך וכו' : **אלד'י** ידכ'ל מדינה. ל' רבי' הנכנס לכרך וכו' ופרב"י המהלך בדרך וצריך לעבור כרך היה בה מלויס מוכלים רשים ומחפשים עלילות עכ"ל. ואעפ"י שהוא מקום שיש בו שופטים שאין דנין אלא בדין אפי' הכי חיישינן שמא מתוך שהוא נכרי לא יזדמן מי שילמד עליו זכות וינכר ברכת עלילה שיעלילו עליו (ב"י שם) . ובדקדוק לשון המשנה עיין בינה לעתים דף קנ"ו ע"א : **ותצילני** מכף כל אויב וכו'. בש"ע סי' ר"ל מסיים שם וכו' עד בא"י שומע תפלה וכו' (מ"א שם). ואם כבר אמר תפלת הדרך בשחרית אומר מודה אני וכו' עד לשלום ע"כ ועיין ע"ז שם . ומהריק"ש כ' וז"ל תרתי ניגנו אחת בכל ביאה מן הדרך אפשר שיהיה כמה פעמים ביום ואין בה חתימה והאחרת היא תפלת הדרך שמתפלל אותה פעם אחת בכל

יום בחתימה ואם יצא מן הדרך בבקר ורצה לכלול בתוכן כאחת אז אומר כמ"ש בעמוד עכ"ל. והרמב"ם פ"י מה"ב לא הזכיר חתימה כלל וה"ה הב"י בסי' ק"י וז"ל והרמב"ם לא הזכיר תפלת הדרך אלא שכ' בפ"י מה"ב שהיוצא מן העיר לשלום יאמר וכו' ויש לתמוה למה לא הזכיר בה חתימה וכו' עכ"ל הב"י. והפר"ח שם האריך לפרש דברי רבי' ע"פ הגמ' וכ' דס"ל דתפלת הדרך היינו צרכי עמך מרובים וכו' ונתקנה דוקא במקום סכנה . והאי תפלה דיקא לצאת וכו' היינו שלא במקום סכנה ולכך לא הוזכר בה חתימה כפ' הרואה ומש"ה בה הפר"ח ז"ל עיקר כדעת הרמב"ם דספק ברכות להקל ודלא כמר"ן סי' ר"ל ע"ש :

ברכות המילה. ל' הרמב"ם פ"ב מה'

מילה ע"ב. וז"ל הרד"א ולוקח הכין וחותך את הערלה כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה ואח"כ פורע הם העור או הקרום הרך של מטה מן העור המדובק על העטרה בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה כולה ואח"כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות הרחוקים והוא הדם המדולדל כדי שלא יבא לידי סכנה ולפ"כ אחז"ל כל מוהל שאינו מוצץ כראוי מעבירין אותו. ואחר שמוצץ נותן עליה אספלני' או רטייה אפי' בשבת וכיוצא בהן להרפא עכ"ל : **והרב** פרי האדמה ה' מילה כ' דהקרום שלנו קורעו לבנים ועי"ז שייך לומר מחזירו לכאן ולכאן והאריך הרבה נגד מי שרוצה לומר דא"ל אלא גילוי העטרה לבד והאריך לדחותו בראיות . עוד כ'

ויתפוס

לָבָא : וענד מא יכ̇רג יקול מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁהִצַּלְתַּנִי מִן הָאוּר : אלדי יטלב יפצד יקול קבל יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁיְּהֵא עֵסֶק זֶה לִי לִרְפוּאָה כִּי רוֹפֵא שֶׁל חִנָּם אָתָּה : וענד אן יפרג יקול בָּרוּךְ רוֹפֵא חַיִּים : אלדי ידכ̇ל יקרא בבית המדרש וכו' (כבר נכתב לעיל) אלדי יבתדי ליכיל ג'רנה יקול יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדַי : וענד אן יבתדי באלכיל יקול בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בַּכְּרִי הַזֶּה : אמא אדא פרג יכיל פלא עאד בקא דעא ינפע אד אלדי כאן קד כאן : וכל מא דעא ותצוות בשיי קד גזע פהו דעא באטל : אלדי ידכ̇ל מדינה יקול יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לִכְרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם : פאדא דכל בסלאם יקול מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁהִכְנַסְתַּנִי לִכְרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם : וענד אן יטלב אלכ̇רוג יקול יְרַ"מ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתּוֹצִיאֵנִי מִכְּרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם : פאדא כ̇רג בסלאם יקול מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁהוֹצֵאתַנִי מִכְּרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם . וּכְשֵׁם שֶׁהוֹצֵאתַנִי לְשָׁלוֹם כָּךְ תּוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַסְמִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ :

וזהי תפלת הדרך :

ברכות המילה

אעלם אן אלכ̇תאנה לאלדכ̇ר יום ח' מצות עשה מן התורה ולו אנ̇ה פי אלסבת. וצפה' אלכ̇תאנה אן יגבד ג'לד אלערלה אלמגטי לאלעטרה ויג'רה אלי' כ̇ארג אלעטרה ת̇ם יקטעה ת̇ם ירגע ויקשר אלקשרה אלרפיעה אלכ̇אסיית לאלעטרה וישמרהא כדא וכדא אלי' אן יבאן לחם אלעטרה : ת̇ם ימץ אלכ̇תאנה אלי' אן יכ̇רג אלדם מן מוצע כתירה ללא יחתקן פי מכאן

וירס

וירה. תם ירמי קליל מרהם. ואן לם יכתנה אבוה פואנב
אנה יכתן נפסה חית קדהו עארף באלפריצה.

וכשמכניסין התינוק ליטול אומרים הקהל

וְהַלְלוּיָהּ בָּרוּךְ אֲשֶׁר כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם. טֹבַל
עֵין נֶעְלָם. בָּרָא מַלְאָךְ וְגַלְגַּל וְאוֹפָן
וּבְאָדָם הַשָּׁלֵם. וַיְבָרְכֵם לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּרְדוּ
בָּעוֹלָם. יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כּוּלָּם.
וְהַלְלוּיָהּ: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ
נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ הֵיכָלֶךָ:

ואלדי יכתן אבנה בידה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לָמוּל אֶת הַבֵּן:

ואן כאן הו כתן אבן צאחבה יברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמִּילָה: ואבו אלבן יברך

ברוך

ויתפוס ג"כ בצפורן השמאלית הקרום הזה וימשכנו בשתי ידיו קצת אליו ויקרענו הנה והנה וצריך למשמש באבר מעט כדי שיתקשה הגיד ויצא האבר מן הגוף חוצה ויועיל לו שיבחין עד היכן מגיע העטרה ואז יתפוס בב' אצבעותיו הערלה מתחת העטרה ויחתוך סמוך לאצבעותיו וצריך לתפוס הערלה בכל כחו ויתחיל לחתוך קצת מן הצד וכשיגמור הקריעה יהיה זהיר מאד לעשות הקרע הזה למעלה על העטרה עד שתגלה העטרה לעיניו ולא יקרע למטה כלל והכלל הוא שבכל יוכל לעשות התינוק כרות שפכה. ולפעמים יש אבר קטן מאד ואחר הגמרה שחיתוך נכנס האבר תוך הנקב ותקנתו ליתן אצבעו תחת הכיס שהוא נגד האבר ויגביה האבר למעלה ויתפוס עוד הערלה בידו השנית ויעשה הפריעה: **צריך** ליזהר שלא יתחוב שני צפרניו תוך הנקב ביחד לעשות הפריעה כי אם בזה אחר זה והשוטה הן יעמעם לבבו ולא יהיה לו לב להבין ולהשכיל ויהיה ע"ה ח"ו: ויש שנותנין יין אחר המילה וממהרין מציצה שיהיה על המילה לרפואת הנימול ויש בזה סוד שלא מין את מינו ויעור. גם אינם רוחצים את התינוק כי אם לעת ערב. כל זה העתקתי בקיצור להועיל למעיין לשמו ית' ויתע': אם נשאר מעור הערלה שהוא החופה רוב גובהה של עטרה הרי זה ערל כמו שהיה וזה העור הוא ציץ המעכב. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה רוב גובהה של עטרה זהו ציץ שאינו מעכב. וכל זמן שעוסק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין בין על ציצין שאינן מעכבין. פירש. על ציצין המעכבין חוזר. על ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר. ודבר זה נוהג בין בחול בין בשבת:

והא לך סדר המילה: צריך תחלה להכין כסא ומושב לאליהו ז"ל לכבודו שהן שליחו הקב"ה לאליהו בשעה שקינא על הברית שיהיה מצוי בשעת הברית ולכבודו מכינין הכסא וצריך להזמינו בפה ויאמר **זה הכסא לאליהו זכור לטוב** והוא ע"פ הזו' הקדוש פ' לך לך דף צ"ג ע"א וכ"כ הש"ע סי' רס"ה והרד"א כג): **ונוהגים** לחזר אחר מצוה זו להיות הסנדק לתפוס התנוק ויפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו לקרות בתורה דהא סנדק הוי כמקטיר קטרת (רמ"א סי' רס"ה): וכשמכניסין התינוק וכו'. והוא ע"פ הזו' גם דף צ"ד ע"ב. והכל ולד ביה בנידהו נהגו שבירה אפי' במידי דאסיר מדרבנן אין ראוי לומר אשרי תבחר וכו' וכיוצא בו ואין אומרים שהחיינו לא לאב ולא לבן משום והנשארים ישמעו ויראו ודוקא דמפרסם וידיע (ריק"ם): **ואח"כ** לוקח המוהל הסכין בזריזות ומוהל ומברך וכו': **ונהגו** לתת הערלה בעפר ועומנין אותה גם וכן הוא בפר"ח במשנת מהר"י אבוהב בדרשותיו וג"כ בש"ע סי' רס"ה ובתולעת יעקב משם הזו' והסוד ונחש עפר לחמו וכו' רמ"א וכן רוקקים הדם המילה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ ויגיבוה אלהאצרין כְּשֵׁם שֶׁהִכְנַסְתּוֹ לַבְּרִית כֵּן תַּכְנִיסֵהוּ לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹת וְלַחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים :

תם

המילה אל תוך העפר ע"פ כ' יש מקומות. ובמקומותינו לא נהגו כן אלא מוללין לתוך כלי שאין בו עפר וכן נר' לפי הזו' במיני דף מ"ג וצ"ד דלא דמי דם לערלה וכן מוכח להדיא במדרש הגדול שחיבר רבינו אברהם בנו של הרמב"ם בפ' בלק בפ' מי מנה עפר יעקב ע"ש כד): **ומצוה** על האב לימול את בנו ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אא"כ עבר ונמנע לימולו ב"ד מלין אותו בעל כרחו. נתעלם מב"ד ולא מלו אותו כשיגדל הוא חייב לימול עצמו : **בספר** לקט הקשה י"ד כ' דלדעת הרמב"ם יברך לימול את עצמינו ובפתיחינו כמו מי שאחר מניח לו תפלין אך הרשב"ץ כ' שמברך ליכנס בבריתו של א"א ע"כ : אין מלין לעולם אלא ביום אחר עלות השחר בין בח' בזמנו בין מט' ואילך : **מל** משעלה ע"ה השחר וכל היום כשר למילה ואעפ"כ מצוה להקדים בתחלת היום בזריזים מקדימין למצות : **מילה** בזמנה דוחה שבת ושלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את י"ט אבל י"ט שני של גליות דוחה חוץ מי"ט שני של ר"ה : מי שנולד בין השמשות ספק היום ספק הלילה מונים מן הלילה ונימול לט' שהוא ספק ח' ואם נולד ערב שבת בין השמשות אינו דוחה את השבת אלא נימול בא' בשבת שאין דוחין את השבת מספק : **נולד** כשהוא מהול אם היה שלם בשערו ובצפרניו ה"ז ולד שלם וכן ז' הוא אלא שנשתהה ומלין אותו בשבת אבל אם נולד ובשערו לקוי ואין צפרניו שלימים בבריאתן ה"ז בן ח' והאי שלא היה ראוי להולד אלא בט' ויצא קודם שיגמר וחשוב כאבן ואסור לטלטלו ואם שהה ל' יום הרי הוא ולד של קיימא : נולד כשהוא הו' אם נולד שלם מלין אותו בשבת. ספק בן ז' ספק בן ח' מלין אותו בשבת עכ"פ : **הוציא** העובר ראשו בין השמשות חוץ לחצי אתו אעפ"י שלא יצא כולו אלא בליל שבת אין מלין אותו בשבת : **חולה** אין מלין אותו עד שיבריא ונותנין לו ז' ימים מעת לעת משעת שיבריא מחליו ואח"כ מלין אותו בד"א כשהלכתו חמה וכיוצא בחולי זה. אבל כאבו לו עיניו משעה שיפתחו עיניו וירפאו מלין אותו מיד וכן כל כיוצא בזה כגון שהיה כחוש (ריק"ש) ; ואם הכאב גדול בעינים צריך להמתין ז' ימים אחר שיבריא (ריק"ש) : **קטן** שנמצא בשר בלו ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כשאר הקטנים שזה חולי וצריך ליזהר בדברים אלו הרבה : **קטן** שהוא בעל בשר או שבשרו מדולדל עד שיראה כאלו אינו מהול אם כשיתקשה נראה שהוא מהול א"צ כלום וצריך לתקן את השבר מכאן ומכאן מפני מראית העין ואם בשעת קישוי לא נראה מהול חוזרין וקוצצין את השבר מכאן ומכאן עד שתראה העטרה גלויה בשעת קישוי ע"כ מחיבור רבי' הרמב"ם ז"ל. וכ' רבי' אברהם הנגיד מבש אבי הרמב"ם הובא לשונו בריש ס' מעשה רוקח שראוי לברך ברכת להכניסו קודם המילה שכן מוכח לו' הברכה שהיא להבא וכשם שברכת המילה קודם המילה כמו כן ברכת להכניסו ושתי הברכות אלו מחולקות בין המל ובין אבי הבן ע"ש. ומנהגינו לברך להכניסו בעוד שהמל מתעסק בפריעה ונלע"ד דרבי' יודה בזה דהוי כעובר לעשייתן דקי"ל מל ולא פרע כאלו לא מל א"כ הוי כעובר לעשייתם בה) : וכתב הרמב"ם שם אם אין שם אביו אין אחרים מברכין ברכת להכניסו ויש מי שהורה שיברכו אותה ב"ד או א' מן העם ואין ראוי לעשות כן ע"כ. והראב"ד חולק שיכול אחר לברך ונהיגינן כהרמב"ם. וזכור אני שאירע כן במעמד גדולים ורצה א' לברך בשביל אביו שלא היה שם ושיתקוהו כל הגדולים באיו שם הגם לכבוש את המלכה וכו' : אם האב אינו יודע לברך א' מן העומדים שם מברך להכניסו ומוליהו (רד"א) : **כשם** שהכנסתו. שאלו הן מצות הבן המוטלות על האב וסדרם

הסדר

ת֗ם יבארך אבו אלמכ֗תון שֶׁהֶחֱיָנוּ ויסמיה באסם אלדי יתב֗ ויקול בוא בַּבְּרִית פְּלוֹנִי ואן ולד אלאבן מכ֗תון מן בטן אמה פלא בד מן מא ישרט בה שרטה ויכ֗רג מנה דם ברית ולים ת֗ם ברכה אצלא. ת֗ם יבארך אלמוהל או אחד מן אלחצ֗ור תלך אלברכה על כוס יין מברך בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן ומביאין הדס ומברך עֲצֵי בְשָׂמִים ואח"כ אומר

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדַּשׁ יְדִיד מִבֶּטֶן וְחוֹק בִּשְׁאֵרוֹ שָׂם וְצֶאֱצָאָיו חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ עַל כֵּן בִּשְׂכַר זֹאת אֵל חַי

השלך משום דאמרינן לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ ישא אשה ונזכיר אח"כ ולמעשים טובים. אעפ"י שהוא חייב במצות מי"ג שנה ויום א' מ"מ אינו בר עונשין עד כ' ובשר היה בן י"ח לחופה: **שהחיינו.** ואם אבי הבן אבל יברך ג"כ שהחיינו (ריק"ש ב' הרדב"ז): **לא** היה האב שם צריך לברך השיבא וירא(ה)בו (שם בשמו): **ויסמיה** וכו'. הרב חסד לאברהם כ' דשם שקורא האב בעת המילה הוא השם של אותו נשמה באמת ורוח הקדש נוצצת לאב וקורא אותו בשם הקבוע לו וזהו סוד קראו בשמותם עלי אדמות ר"ל אותו השם הקבוע לנשמה קורין לו כאן בארץ: **ולים ת"ם** ברכה אצלא. כ"כ הטור סימן רס"ה: **וצריך** המוהל לרחוץ ידיו ופיו קודם ברכה כדי לברך בנקיות (פו' ב' הרד"א): **ומביאים** הדס. כן הוא מנהג הראשונים וכ"כ מר"ן השו"ע וז"ל בסי' רס"ה ויש נוהגים ליטול הדס בידו ולברך עליו ע"כ וכל הצבור מריחין בשביל חילק לשם השמות בד של הדס (הלק"ט סימן קס"ט). ומכאן תוכחת על המחלקים לצבור בשמים בשעת ברכת החזן דלאו שפיר עבדי לערוב הקהל מלשמוע הברכות וכן אני אומר בבשמים שמחלקים בבית החתנים בשעת שמברכין ז' ברכות. וז"ל הרב גו"ר חא"ח כלל א' סי' י"ח מנהגן של ישראל תורה היא שנהגו לברך ברכת הבשמים על ההדס אי משום שהצדיקים נקראים הדסים כדאמרי' בפ' חלק דף צ"ג ע"ב פ' והוא עומד בין ההדסים וא"נ משום דהדס מתעביד ביה מצוה דענף עץ עבות שבלולב וכיון שבמילה מתעביד מצוה בלולב ראוי הוא ג"כ לשיברכו עליו ברכת הבשמים במילה ולכן גם במ"ש נהגו לברך על ההדס כאשר כתבו הפוסקים ז"ל. ובזו' פ' תרומה דף ר"ח ע"ב מעליא דבוסמין הדס איהו דהא קיומא דאתר קדישא דנשמתין נפקין מניה הדס איהו וכו' ע"ש. הרי לך דכן נכון ג"כ ע"פ הסוד: **ידיד.** זה יצחק. ע"ש אהבתו והיה מקודש מהבטן שקודם שנתעברה שרה נתקדש אברהם במילה ועוד שנק' שמו קודם שנולד שנ' ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה. אקי"ם נוטריקון אשר קידש ידיד מבטן: חוק בשארו שם. בבשרו שם חוק של מילה ואמר חוק שאין בה טעם ידוע אצלינו אלא גזירת מלך: וצאצאיו אחריו חתם וכו'. פי' וצאצאיו אחריו חתם הקב"ה באות ברית זו שהוא של קדש אות וברית כתוב במילה: ור"ת פי' ידיד זה אברהם אבינו שנק' ידיד שנ' מה לידידי בביתי: חוק בשארו שם. זה יצחק. וצאצאיו זה יעקב ובניו דבני בנים הם צאצאים כמו שת"י וצאצאים ולעיפות בניא ובני בניא והנה הג' אבות נז' כאן והפי' הא' עיקר: בשכר זאת. בשכר המילה: אל חי חלקנו צורנו. אמר אלו השמות ע"ש לבי ובשרי ירננו אל אל חי ומילה עבודת בשבר היא. ואמר חלקנו צורנו שבי שאר פ"ש כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלקי אלהים לעולם: צוה כלוואת קדושים. הרד"א כ' ב' תבו' הרמב"ם בפירש לשון זה וז"ל אמנם שואל מאת השי"ת ואומר אתה צוינו צוה להציל ידידות שארינו משחת ור"ל ידידות של הנפש שהיא היקרה מן הכל וענין כלויהם לקדושים הסר אשר ור"ל כאשר צוית לקדושים ודומה לו שבגם בשבר ע"כ"ל נראה דגרים צוה הצד"י בפת"ח והוי"ו בציר"י גם בר' דגרים כלוית בכ"ף וביו"ד וכן ראיתי בהרמב"ם כ"י. ובהכאלי"ל צלן גרסי הצד"י בחיר"ק והוי"ו בקמץ וגרסי ג"כ **בצואת** בבי"ת ובאל"ף ונ"ל לפרש גרסתינו צוה

הקב"ה

חַי חֶלְקֵנוּ צוּרֵנוּ צַוֵּה בִּצְוָאַת קְדוֹשִׁים לְהַצִּיל יְדִידוּת שְׁאֵרֵנוּ מִשַּׁחַת לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר שָׂם בִּבְשָׂרֵנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה כּוֹרֵת הַבְּרִית:

ת׳ם ידעי לאלמכתון ויקול

תִּשְׁתְּלַח אָסוּתָא דְּחַיֵּי וְרַחֲמֵי מִן קֳדָם מֵימְרָא דִשְׁמַיָּא לְמִפְרַק לְשֵׁיזָבָא וּלְאַסָּאָה לְיָנוּקָא הָדֵין דְּאִמְהִיל לְקַבְלַן דְּאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ (פלוני בר פלוני) יַסֵּי יָתֵיהּ מָרֵי שְׁמַיָּא וִירַחֵם עֲלֵיהּ. וְיִתַּסֵּי כְּמָא דְּאִתַּסִּיאוּ מֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּכְמַיָּא דִירִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע וּתְהֵי קְצָא לְעָקְתֵיהּ לְרַחֲמָא עֲלוֹהִי וְתִתְקְרַב וְתֵיתֵי אָסוּתֵיהּ אָסוּ שַׁלְמָא קְרִיבָא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן:

וידעי לאם אלמכתון ויקול

תִּשְׁתְּלַח אָסוּתָא דְּחַיֵּי וְרַחֲמֵי מִן קֳדָם מֵימְרָא דִשְׁמַיָּא לְמִפְרַק לְשֵׁיזָבָא וּלְאַסָּאָה לְאִמֵּיהּ דְּיָנוּקָא הָדֵין דְּהִיא צְרִיכָא אָסוּ בְּיִשְׂרָאֵל יַסֵּי יָתָהּ מָרֵי שְׁמַיָּא וִירַחֵים עֲלַהּ. וְתִתַּסֵּי כְּמָא דְּאִתַּסִּיאוּ מֵי מָרָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּכְמַיָּא דִירִיחוֹ עַל יְדֵי אֱלִישָׁע וּתְהֵי קְצָא לְעָקְתַהּ לְרַחֲמָא עֲלַהּ וְתִתְקְרַב וְתֵיתֵי אָסוּתַהּ אָסוּ שַׁלְמָא קְרִיבָא לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְאִמְרוּ אָמֵן:

ואסתסנו בעץ אלמואצע אן ידעו לאלמכתון ואלואלדה

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ קַיֵּם אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל (פלוני) יִשְׂמַח הָאִישׁ בְּיוֹצְאֵי חֲלָצָיו וְתָגֵל הָאִשָּׁה בִּפְרִי בִטְנָהּ כָּאָמוּר יִשְׂמַח אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: וְנֶאֱמַר וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי:

הקב"ה בצוואה לקדושים להציל ידידות שארינו משחת כדאמרי' בפ' עובין שאברהם אבינו יושב בפתח גיהנם ואינו מניח לנימול ליכנס לגיהנם וזהו צוה בצוואת קדושים ר"ל צוה בצוואה לקדושים דהיינו אברהם להציל ידידות שארינו משחת שלא להניח מהול לירד לגיהנם וחסר למ"ד בתיבת קדושים והוא כמו לקדושים: ידידות. ע"ש מה לידידי הנא' באברהם ונ"ש נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה: משחת. מגיהנם שכל מי שהוא מהול אינו נכנס לגיהנם כמ"ש גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו: בא"י כורת הברית. פי' שכורת עמו הברית: **אסותא.** רפואה של חיים ושל רחמים: מי מרה על ידי משה. כדכתיב ויורהו ה' עץ וכו' וימתקו המים: וכמיא דיריחו. ידוע ג"כ במלכים ב': **נהגו** בבקשת רחמים על הילד לו' קיים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא וכו'. ישמח האיש בג"ע ביוצאי חלציו ותגל האשה בג"ע בפרי בטנה כי מצינו שמחה וגילה אחר מיתה אברהם יגל יצחק ירנן וכ"ל שאין ראוי לדלגם כדי לקיים להמון ההבארות לנפש (היק"ה): **מותר** לטלטל הסכין בשבת אחר שמל וכן כלי הכוס (פנים הדבות ב' רס"ל כו). אבל אסור להחזיר הסכין אחר המילה בשבת (בה"ט י"ד ב' סעיפים): **שני** מוהלים מותרים לימול תינוק א' בשבת כגון שהא' יעשה החיתוך והאחד הפריעה (ב"ד רמ"א בסימן רס"ו וכ"כ בתשו' סי' ע"ו הביאו פני' הדבות נגד מר"ן ז"ל דאוסר לכתחי') כו): **הורה** הר' פנים הדבות שהמנהג מצרים כשנולדו לו ב' תאומים לברך ברכת המילה על כל אחד ואחד גם

וְנֶאֱמַר זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר : אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׂחָק : וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם : הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : (פלוני) הַקָּטָן אֱלֹהִים יְגַדְּלֵהוּ. כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית כָּךְ יִכָּנֵס לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹת וְלַחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים

וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְאִמְרוּ אָמֵן :

ימריק מהכוס יין בכוס אחר ומשגרו ביד אבי הנימול לשתות ממנו אם הנימול וגם נותנים מזה היין בפי הנימול. ואומר ר' חנניא וכו' וקריש על ישראל

המל את הגרים מברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לָמוּל אֶת הַגֵּרִים וּלְהַטִּיף מֵהֶם דַּם בְּרִית שֶׁאִלְמָלֵא דַם בְּרִית לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁנֶּאֱמַר אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי :

המל את עבדו מברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לָמוּל אֶת הָעֲבָדִים וּלְהַטִּיף מֵהֶם דַּם בְּרִית שֶׁאִלְמָלֵא דַם בְּרִית לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁנֶּאֱמַר אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי :

ואן כאנו קד הם מבאתין ישרט פיהם שרטה ויכרג מנהם דם ברית בלא ברכה ואן כתן שבץ כביר יחתאג אן ינטי ערותן אלי' אן יפרג יבארך ובעד דאלך יכשף ויכתן: (כח)

פדיון הבן

כל מן ולד לה אבן דכר וכאן בכר אמה מצות עשה מן התורה אן יפדיה מן אלכהנים וידפע לה פכאכה לקולה תעלא אך פדה תפדה את בכור האדם וכו'

ופדויו

ברכה להכניסו ושהחיינו שהוא מנהג ותיקין לברך אכל חד וחד (דרכי נועם סי' כ"ז). ופסק מר"ן סי' רס"ו ס"ה לברך א' על המילה וכן אשר קידש ידיד ואפי' לא היה הנער לפניו בשעת ברכה כיון שדעתו עליו רק שלא יסיח דעתו בנתים ע"ש : דעת הרמב"ם שהאב מברך שהחיינו על כל מילה ומילה וכן נהגו בא"י והסביבותיה ובמצרי' (נ"ז שם ס"ז) : ולענין ברכת להכניסו נ"ל הדיוק שצריך לברך על כל א' וא' לדעת הרמב"ם ודינה שוה לברכת שהחיינו ועיין בהלק"ט ח"א סי' מ"ע. ובס' לקט הקמח ז"ל ב' פר"ח מ"א ח"ב סי' ל"ב הולק וכתב דשפיר יש לנכון לברך להכניסם אחר מילת הא' ע"ש : היכא דאפשר עבדינן למילה בי' והיכא דלא אפשר עבדינן בפחות מי' (ב"ע שם) : נוהגים לעשו' סעודה ביום המילה (שם). ובמדרש אמרו ארבכ"י אבריהן יבראל כלא די המקריב את בנו לימולו ומוצי' דמו אלא בבמת ומוצי' כולאות לבמהת המצוה הכ"ד כורתי בריתי עלי זבח : אלהינו וכו'. לפי שהמה נסים נעשו לו כשיולד כמ"ש בברכת אשר יצר וגם היום אין לו כי אם ח' ימים שנולד ושופכין את דמו במילה לפי' תיקנו להתפלל עליו שירפאהו ויקיימהו (רד"א) : ביוצאי חלציו. ע"ש כי אם בנך היוצא מחלציך פי' יוצאי מתניו (רד"ק) : למול את העבדי'. ואם מל עבד כל אחרי' מברך על מילת העבדים (רמב"ם פ"ג מה' מילה ועיין בש"ג סי' רס"ז) : לא שמתי. בש"ע סי' רס"ז מסיים גם בא"י כורת הברית עיין ב"י ובש"ג שם. עבד הרב ולא מלו מצוה על ב"ד לימולו (שם).

ונלמד מאבי הבן דלעיל :

פדיון הבן מצות עשה וכו'. הרמב"ם

ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא וקאל ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העודפים בהם. ולא יגב עליה פכאכה חתא יתם ל' יומא אמא אן מאת קבל אן יתם ל' פלים עליה פכאך ומקדאר אלפכאך חמשה שקלים בשקל הקדש והי מן וזן אלקפאל אלתי מענא אליום ואחד ותלאתין קפלת ונצף פצה טייבה נקייה : וצפה' אלפכאך

אן

הרמב"ם פי"א מה' בכורות ודוקא בכור לאמו ישראלית (שם). לאפוקי כהנת ולויה שג' פטר רחם בישראל וכ"ש כהנים ולוים עצמם שפטורים מפדיון הבן (שם) : **אין** האשה חייבת לפדות את בנה (שם). דלאו בת פדייה היא (ספר החינוך ופ"ש) : **אלו** החמשה סלעים נותן לכהן בכסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה חוץ מקרקעות ועבדים ושטרות ואם פדהו בהם אינו פדוי. ובגמ' בכורות מפרש טעמא ע"ד כלל ופרט וכלל וכו' דבעינן דבר המטלטל וגופו ממון ע"ש : **כתב** לכהן שהוא חייב לו ה' סלעים בשביל פדיון בנו חייב ליתנם לו ובנו אינו פדוי ואם רוצה הכהן ליתנם ולהחזירם לו במתנה רשאי אבל תקנתא אחריתא ליכא (כ"ה רש"י) . והטור כ' אין בנו פדוי עד שיאמר לו שילך בפדיון בני והסכמת הפוסקים כרש"י ז"ל עב"י סי' ש"ה : **נתן** לו כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקיבלו הכהן בה' סלעים הרי בנו פדוי והוא שישוה ה' סלעים לשום אדם ואם לא שמו אותו בתחלה ונתנו לו בפדיון בנו כשהם אם הוא שוה ה' סלעים בנו פדוי : **נתן** ה' סלעים אפי' לי' כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה בנו פדוי : **אם** רצה הכהן להחזיר לו הפדיון רשאי אבל לא יתן הוא לכהן ע"מ שיחזיר לו ואם עשה כן והחזיר לו ודעת הכהן מתחלה היתה שלא לקבלה על מנת להחזיר אין בנו פדוי עד שיגמור בלבו ליתן לו מתנה גמורה ואם רצה הכהן אח"כ להחזיר יחזיר ואם עבר וקיבלם ופירש שנותן לו ע"מ להחזיר הבן פדוי ודוקא שאומר ע"מ אבל אם אמר הילך ה' סלעים ותחזירם לי לא הוי מתנה ואין בנו פדוי : **הפריש** ה' סלעים ואבדו חייב באחריותן עד שיבאו ליד כהן (ב"ז מב"ע סי' ב"ס) : **כהן** קטן יכול לפדות (כנה"ג הלכה למשה) : **בופין** את האב לפדות בנו (בה"ע ב' א"ן סי' ק"ה) : **יברך** בא"י וכו'. בשעה שהאב מחזיק בידו ה' סלעים ונותנן לכהן קודם שיצא מידו ליד כהן מברך ואח"כ נותן לו כדי שיברך עובר לעשייתן (אחרונים). וכן הוא דקדוק ל' השכאל"ל כאן : **ומקדאר** אלפכאך ל"א קפלה ונצף וכו' . ז"ל הרע"ו בפ"ח בבכורות השלש האמור במשנה הוא השקל האמור בתורה בכל מקום ופעמים נקרא בתורה כסף ובימי משה היה השקל משקל כ"ד גרגירי שעורה ובבית שני הוסיפו עליו והעלוהו למשקל שפ"ד גרגירי שעורה וכן מונים היום לה' סלעים של כן נמצאו ה' סלעים אחתק"כ שעורות וכו' ע"ש: **ורבים** תמהים עתה בזמנינו למה הוסיף בהשכאל"ל קפלה ונצף כיון שהשקל עתה שם קפאל מהיכא תיתי להוסיף. ואני הצעיר במעתי בילדותי מחכמי הדור כי מה שמקובל בידינו על השקל שהוא ו' דרהמים ר"ל קפאל הוא מה שהיו במקדש כפי מה ששקלו בשעורות בינוניות באופן באותו שקל שעמדו על משקלו בחקירה ודרישה יוסיף במשקלו על שקל שלנו משקלי התימן מעט . ורביע מעה חסר מעט. שהם ה' קראריט חסר מעט א"כ בכל החמשה סלעים יוסיפו משקלי הקדש על ה' סלעים במשקלי תימן כ"ד קירא"ט שהם קפלה ונצף ושביעא שהם שיערו בשעורות בינוניות שבימיהם שהם כשעורות גדולות בזמנינו בערי תימן הלכך כל שנתן לכהן פחות מל"א קפלה ונצף לא יצא י"ח מד"ם שאם מן התורה שביעא דיצא ודברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים : **ואחר** ימים אינה לידי הש"י ס' פרי האדמה וראיתי שהביא שם דעות הרבה חלוקות ובכללם הביא דברי השכ"נ הנ' וז"ל דהאי וגכון לתת שיעור יותר מל' דרהם לצאת ידי ספק לכ"ע ולא כמו שנותנים ל' דרהם כמ"ש מרן הב"י וכו' ומביא הרב פס"א

דכעס"ק

אן יהצ'ר אלולד ואלדראהם ויחצ'ר אלכהן ויקול אבו אלולד מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁזָּכִיתִי וְנָתַן לִי בֵּן בְּכוֹר שֶׁנִּתְחַיַּבְתִּי לִפְדּוֹתוֹ וַהֲרֵי הַבֵּן מִשֶּׁלָּךְ וְכִי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ : תם יבארך בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִפְדּוֹת אֶת הַבֵּן :

ויברך שהחיינו וידפע אלדראהם לאלכהן תם יגיבה אלכהן כְּשֵׁם שֶׁזָּכִיתָ וּפָדִיתָ אוֹתוֹ כָּךְ תִּזְכֶּה לְתוֹרָתוֹ וּלְחוּפָּתוֹ וּלְמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְכַאֲשֶׁר יָקְרָה נַפְשׁוֹ בְּעֵינֶיךָ כֵּן תֵּיקַר נַפְשׁוֹ בְּעֵינֵי יְיָ וְיַצִּילוֹ מִכָּל צָרָה וִיקַיֵּם עָלָיו מִקְרָא שֶׁכָּתוּב מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ : וְעוֹד יְקַיֵּם עָלָיו פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי : פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ :

ברכת אירוסין ונשואין

אעלם אן כל מאן אראד אן יתזווג אמראה פלא בד אן יקדשה קבל אלזואגה . וצפה' אלקידוש אן

יעמיהא

דבעה"ק ירושלים תוב"ב נהגו דור אחר דור נותנים ל"א דרהם עפ"ב : **וזמן** הפדיון משעברו על הבן ל' יום שיצא מכלל נפל : **עבר** האב ולא רצה לפדותו מצוה על הבן לפדות את עצמו כשיגדל וכשעובר ע"ז ולא פדה בנו מאחר ל' יום אם מת קודם שיפדנו ביטל עשה זה ואוי לו שנענשה עונו על נפשו ואעפ"י שאין למצוה זו זמן קבוע אעפ"כ חכם לב יקח מצות ויקדים ויעשה אותה מיד כשאפשר לו (עיין ספר החינוך פ' קרח) : **חל** יום ל"א להיות בשבת או בי"ט אין פודים אותו עד לאחר השבת (ש"ע סי' ש"ה) : **כתב** רמ"א ואין האב יכול לפדות ע"י שליח וגם אין ב"ד פודין אותו בלא האב והאחרוני' כתבו דיכול לפדות ע"י שליח וכן הב"ד יכולים לפדותו אם עבר האב ולא רצה לפדותו או אם מת האב וכ"ש שאבי אביו יכול לפדותו עיין ש"ך : אך הט"ז כ' אם מת האב לא יפדה עד שיגדל וש"ך בנקה"כ חולק עליו בראיות שיוכל לפדות ובס' פה"א פסק כ' כמה רבני' כד' הט"ז עש"ב : **חרש** שאינו שומע ולא מדבר שנולד לו בכור אינו נפדה ע"י אביו כיון שאביו פטור מכל המצות כמ"ש רמב"ם ה' עדות פ"ט דין י"א ואין רשות לשום אדם לפדותו עד שיגדל ויפדה את עצמו ע"פ בהסכמת כמה רבנים : **תינוק** בכור שחלה ולא נתרפא עד יום ל"א יש להקדים המילה (אחרונים) : **אין** פדיון הבכור הלוי אלא נפטר רחם שאם אינו בכור לאב אעפ"י שהוא בכור לאם אינו חייב בפדיון ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל א' וא' חייב לפדות את כולן (ש"ע סי' ש"ה) : **נהגו** לעשות סעודה בשעת הפדיון ולוקח הכהן כוס יין ומברך עליו אחר הפדיון וכן מביאים הדס ומברך עליו ובברהמ"ז אינו אומר שהשמחה במעונו (עיין ש"ע) :

ברכת אירוסין ואם קדש ולא ברך. כ"כ הרמב"ם פ"ג מה"א וכ"פ הש"ע והריב"ש סי' פ"ב מביאו רמ"א סי' ל"ד שסובר דאעפ"י שקידש מקודם יכול לברך ברכת אירוסין לאחר זמן ומייתי ראייה ממי שאכל ולא בירך שמברך כל זמן שלא נתעכל המזון שבמעיו כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה ה"נ כל זמן שהם אורסה עליה מברכין ע"ש וכבר השיגו הרב משנה למלך בס' דהאי הטעם שייך אחר האכילה ומברך אח"כ על כל מה שנהנה וכל זמן שלא נתעכל

יעטיהא פרוטה פצ'ה או מא יסוא פרוטה או אזיד קדאם
שני עדים ויקול להא

הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה זוֹ :

והדא אלקדוש מצות עשה של תורה פלדאלך יבארך קבל עמלה מתל באקי אלמצות ואן קידש ולם יבארך פקד גאז מא גאז ולא עאד ירגע יבארך. וסוא קידשה הו או רסולה לא בד מן ברכה והדא הי

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָעֲרָיוֹת וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת עַל יְדֵי חוּפָּה וְקִדּוּשִׁין בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל :

ואסתסנו אכתר אלנאס אן יגיבו הדה אלברכה עלי קדח גפן יבארך על אלכוס באלאבתדא ובעד דאלך יברך ברכת אירוסין ושותין ובעד דאלך יקדשה באי

לגה

עדיין כוס נכנס כאן למה זה דומה למי שלא בירך ברכה ראשונה דברכת הנהנין. אם לא בירך ואכל שנאמר שכל זמן שלא נתעכל שיברך וזו לא אמרה אדם מעולם. ועש"י א"ח סי' קס"ה וב"י סי' קע"ב דהביא מזה בו הרא"ש ז"ל ועיין פר"ח וש"ך י"ד סי' י"ט ע"ש ועיין בריש פ' מ"ד מ"ם משם הר"א הנגיד משם רמב"ם אביו דמי שמברך אחר שנתן לה הקידושין הוי ברכה לבטלה ע"ש כט): **והוא** קידשה הו או רסולה וכו'. נ"ז שם וז"ל ס' החינוך פ' תנ"ג והו"ל חייבו לברך על מצוה זו המקדש או אחר בשבילו והוא עונה אמן כדרך שמברכין על כל המצות דקי"ל כברכת המצות אע"פ שלא מצוה ע"כ : **קדאם** ב' עדים. ואם אין שם עדים ואפי' אמרו שניהם הוא והאשה שקידשה אינן קידושין : **ואין** האשה מתקדשת אלא מרצונה אבל בעל כרחה אינה מקודשת והאיש במינויו לקדש מקודשת (שם פ"ד) : **המקדש** בפסולי עדות של תורה אינה מקודשת בפסולי עדות של ד"ס או בעדים שהם ספק פסולי תורה אם רצה לכנוס יכנוס ומקדש בכשרים ואם לא רצה לכנוס צריכה גט ממנו מספק וכן דין כל קידושי ספק (שם ל): **וקידושין**. הש"ע הביא הנוסחא בבי"ת והיא שברת הסמ"ק ז"ל וגי' הרמב"ם וש"ע בוי"ו : **ואסתסנו**. ואין כוס מעכב שאינו אלא מנהג ע"ש ובהר"מ ז"ל : **הרב** קיצור של"ה כ' לקרות הכתובה אחר ברכת אירוסין ע"ש ומנהגינו לקרותה קודם הברכה והטעם כדי להודיע לחתן במה יתחייב לה קודם שיתקשרו בזיווג ואם יחזור בו יחזור : **אשר** קדשנו וכו'. ומה שאין מברכין במטבע קצר אקב"ו על הקידושין כמו שאר מצות לפי שאין ברכה זו ברכת המצוה ממש לפי שאין מברכין על מצוה שאין עשייתה גמר מלאכתה כי הא דאכתי מחסרא כניסה לחופה. ובשעת כניסה לחופה א"א לו לברך על קידושין וחופה כיון שכבר קידש מזמן מרובה ושבא לקדש ולכנוס כאחת ג"כ לא ראו לתקן לו ברכה בפני עצמו כדי שיהיה טופס ברכה שוה לכל וכיון דברכת מצוה א"א לא רצו להוציא מצוה זו בלא ברכה כלל ותיקנו לברך בה על קדושתן של ישראל והיינו שהקב"ה בחר בהן וקידשן בענין זיווג באסור להם ובמותר להם והיינו בצוונו על העריות (ב"י פ"ק דברכות) : **ואסר** לנו את הארוסות. מדרבנן שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתכנס לחופה והדרבנן מברכינן וצונו ובדי שלא יטעו לומר שבקידושין אלו בלבד הותרו שמותרות הוצרכו לומר ואסר לנו את הארוסות כלאו דלא תסור ולהזכיר התירן דהיינו ע"י חופה וקידושין. ופירש והתיר לנו את הנשואות אותן שהן נשואות לנו ופי' ע"י חופה וקידושין אעפ"י שהקידושין קודמין לחופה היינו ע"י חופה וקידושין שקדמו לכן (שם לא): **בא"י** מקדש ישראל. כ"נ ואין לחתום מקדש ישראל ע"י חופה וקידושין לפי שאינו ראוי

לברך

לגה הערף וימלי אלכוס פעם שנית ויקול מְקוּדֶּשֶׁת לִי וּמְאוֹרֶסֶת לִי אֲנָא חַתְנָא (פלוני בר פלוני) וְאַנְתְּי כַּלְּתָא בְּתוּלְתָא או גְּרוּשְׁתָּא או אַרְמַלְתָּא או חֲלוּצְתָּא או יְבָמְתָּא (פלונית בת פלוני) בְּחַמְרָא דְּבְכָסָא הָדֵין וּבְכַסְפָּא הָדֵין דִּבְהוֹן תֵּיעֲלִין לִרְשׁוּתִי לְדִידִי כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל:

ויעטיהא אלכוס ויעטיהא אלכתף במחצר ארשני עדים ואדא בלג וקת אלזואג יחתאג אן יכתב להא כתובה קבל אן יכנסו לחופה ויעטיהא אלכתובה ויקול להא הַבִי שְׁטָר כְּתוּבְּתִיכִי וְכָל מַאי דִּכְתִיב בֵּיהּ כְּתִיב בְּגַוֵּהּ דִּבְהוֹן תֵּיעֲלִין לִרְשׁוּתִי לְדִידִי כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל: וצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנשיאין והן שש ברכות ואם היה שם יין מביאין כוס של יין והדס ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱמֶ"הָ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱמֶ"הָ בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱמֶ"הָ שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד בָּא"י יוֹצֵר הָאָדָם:

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ מִקֶּדֶם בְּגַן עֵדֶן בָּא"י מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

ברוך

לברך על החופה שאינה נעשית עכשיו ועוד שמקדש ישראל הוא מעין הפתיחה שקידשם בכל ענייני נשואין וכ"כ רבי' האיי והרי"ף והרמב"ן והרמב"ם ז"ל ע"ש בב"י ז"ל: **אם** יש ב' חתנים יחד מברכים ברכת חתנים א' לשניהן ואפי' לא היו החתנים ביחד אלא שהסיח דעתו על שניהם כמו שכת' בי"ד סי' רס"ה לענין מילה וי"א דאין לברך לשני חתנים ביחד משום עין הרע וכן נוהגים לעשות לכל א' חופה בפני עצמו ולברך לכל אחד אבל לאחר הסעודה מברכין לשניהם חתנים ביחד אם אכלו ביחד (ע"ע א"ה סי' ס"ב ס"ג) ועיין כאן לעיל הלכות מילה מ"ש משם הרב ד"ן ז"ל: **כ' הר"א** הגיד משם אביו רמב"ם הובא בריש ס' מ"ר וז"ל והמנהג הפשוט שיברך ז' ברכות אלו הגדול שבנמצאים שם ואין ראוי שיברך אותם החתן לפי שהם ברכה לו ואין אדם ראוי שיברך ברכה כזו לעצמו ופעם א' כעס רבי' על חתן שבירך ז' ברכות לעצמו מטעם זה ע"ש: **ברכות נשואין**. כ' רש"י פ"ק דכתובות וכ"י וז"ל נר' בעיני שלא נסדרו על עסקי הזיווג אלא מאשר יצר ואילך שאותה ברכה מתחלת לדבר בבניהם: אשר יצר את האדם. מדבר בזכר: והתקין לו ממנו. היא הנקבה שנבנה מגופו מצלעותיו: בנין עדי עד. בנין נוהג לדורות וקרי ליה בנין ע"ש ויבן את הצלע: שוש תשיש. לפי שאנו צריכים להעלות זכרון ירושלים על ראש שמחתינו כד' תדבק לשוני לחכי וגו': עקרה. ירושלים: שמח תשמח. ברכה לחתן ולכלה שיגליתו בשמחה שנה לב: רעים האהובים. החתן והכלה: כשמחך יצירך. אדה"ר דכתיב ויטע גן בעדן: משמח חתן וכלה. והאחרונה עם הכלה לפי שהאחרונה היא תפלה שמברכו שיהיו שמחין בהצלחה כל ימיהם לפי' אין אנו חותמים בה משמח חתן עם הכלה דמשמע שמחת היום בלבד אלא ברוך משמח ·

שמחה את שנכנס לעולם בסיפוק מזונות. ובאחרונה לשם כל ישראל. אשר ברא שבה הוא שמשבח להקב"ה שברא חתנות דיבוק איש באשה ע"י שמחה ואחוה לפי' יש לחתום בה משמח חתן עם הכלה שהוא שמחת איש באשה ולפי הסדר מתחיל מאשר יצר פתח בה בברוך וחתם בברוך כדרך כל ברכה של ראשי סדרי ברכות. ובשוש תשיש ושמח תשמח לא פתח בהן בברוך לפי שהן ברכות הסמוכה לחברתה ואמנם אשר ברא פתח בה בברוך מפני שהיא נאמרת יחידית ברוב ימי המשתה כשאין שם פנים חדשות לפי' אינה מן הסמוכות וברכה בפני עצמה היא אבל בהכל ברא לכבודו אינה מן הסדר אלא לאסיפת העם הנאספים שם לגמול חסד זכר לחסדי המקום שנהג עם אדה"ר שנעשה לו שושבין ונתעסק בו ואסיפה זו כבוד המקום היא וברכה זו לכך נתקנה ומשעת אסיפה היא ראויה לברך אלא מכיון שיש שם ברכה על הכוס הוקבעה לסדרה עליו מידי דהוה אברכת בשמים וברכת מאורי האש במוצאי שבת. וא"ת למה לא תקנו לברכה אף בבית אירוסין שגם שם נאספים העם וי"ל שאין מברכין אותה אלא על אסיפת שמחה ועדיין אין שם שמחה עד שעת נשואין (רד"א). ולפי שאינה מראש סדר הברכות וכולה הודאה א' לא חתמו בה בברוך מידי דהוה אברכת פירות ומצות וכן ברכת יוצר האדם שתיקנוה ליצירה ראשונה של אדה"ר או למ"ד שתי יצירות הוו או למ"ד שתי יצירות במחשבה ובתר מחשבה אזלינן מ"מ אינה מסדר ברכת הזווג דהא ביצירה ראשונה איכתי נקבה לא הואי. וא"ת למה היא באה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה חָתָן וְכַלָּה גִּילָה וְרִנָּה אַהֲבָה וְאַחְוָה שָׁלוֹם וְרֵיעוּת מְהֵרָה יְיָ' אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִנְּגִינָתָם בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה:

ואסתסנו בעץ̇ אלמואצ̇ע אן יגיבו הד̇ה אלאקאויל והד̇ה אלפיסוקין עלי' ד̇אלך̇ אלקדח ת̇ם יודיה לאלכלה משום ברכה ותאולי ה̇ם:

הָא מִבְשְׂרָא הָא מִצְלְחָא. מֵימְרָא דִשְׁמַיָּא יְשַׁוֵּי תַּקְנְתָּא בְּאוֹרְחָא הָדָא. הַצְלָחָה וְסִימָנָא מְעַלְּיָא בְּאוֹרְחָא הָדָא יִרְבּוּ שְׂמָחוֹת בְּיִשְׂרָאֵל כַּיּוֹם הַזֶּה יִהְיוּ שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא בִּמְהֵרָה יָבוֹא אֵלֵינוּ וִישַׂמְּחֵנוּ יִשְׂמַח חָתָן בְּכַלָּה וְכַלָּה תִּשְׂמַח בְּחָתָן. יִפְרוּ וְיִרְבּוּ גַּם שְׁנֵיהֶם אַב הָרַחֲמָן יַצְלִיחַ לֶחָתָן הַזֶּה וְלַכַּלָּה הַזֹּאת וְיַטַּע שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וְאִמְרוּ אָמֵן:

הַלְלוּיָהּ וְהַלְלוּיָהּ: אוֹדֶה יְיָ' בְּכָל לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: הוה"ל גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְיָ' דְּרוּשִׁים לְכָל חֶפְצֵיהֶם: הוה"ל הוֹד וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: הוה"ל זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ: הוה"ל טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכּוֹר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: הוה"ל כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם: הוה"ל מַעֲשֵׂה יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל פִּקּוּדָיו: הוה"ל סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר: הוה"ל פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ

וְנוֹרָא שְׁמוֹ: הוה"ל רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְיָ שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: הוה"ל

וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהוָה אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה חַיִל בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא שֵׁם בְּבֵית לָחֶם: וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר יָלְדָה תָמָר לִיהוּדָה מִן הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לְךָ מִן הַנַּעֲרָה הַזֹּאת: וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת רוּת וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן: וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֻלַּד בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי יִשַׁי אֲבִי דָוִד: קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתֵלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ שָׁם וְאַל תִּמְעָטוּ: וּבֵרַךְ עֵלִי אֶת אֶלְקָנָה וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר יָשֵׂם יְהוָה לְךָ זֶרַע מִן הָאִשָּׁה הַזֹּאת תַּחַת הַשְּׁאֵלָה אֲשֶׁר שָׁאַל לַיהוָה וְהָלְכוּ לִמְקוֹמוֹ:

וְעַל נְשֵׁי בֵיתְךָ הֶחָתָן הַזֶּה יִתְקַיֵּם מִקְרָא שֶׁכָּתוּב אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ: בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר: גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ: הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ לֹא יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ

מתוך שאנו מברכין על יצירת שניהם תיקנו אף על הראשונה שבית חתנות ע"כ. וי"ת טעמא דקאתן פותחות בברוך וקאתן לא משום דלא אמרינן ברכה הסמוכה אינה פותחת בברוך אלא דוקא הסמוכה לברכה שחותמת בה אבל הכי לא אעפ"י שסמוכה כדי שלא יראו שתיקן כברכה אחת עיין בנ"י שם. והרמ"ה כ' בטעם ברכת שהכל שנתקנה כדי להזכיר שיבת הזווג שהוא עיקר יצירת העולם שהתחתון שלא נברא אלא לפריה ורביה וזהו כבודו של מקום שאין כבוד כבורא נודע אלא ע"י בריותיו שנ' כל הנקרא בשמי ולכבודי וכו' כנגד שהכל ברא לכבודו. יוצר כנגד יוצר האדם אף עכיהיו כנגד אשר יצר את האדם עיין רד"א): **אשר** ברא ששון וכו'. משום דשייכא בריאה בחתן וכלה אמר לשון בריאה בששון ושמחה (רד"א). ואפשר דהוי כאלו נופל ל' בריאה בשמחה יבבון דכלפי מה שאמר והשבתי מערי יהודה וכו' קול ששון וכו' לכך כשחוזרים שייך לומר בה ג"כ ל' בריאה על חדושה וכדאמרי' גבי יוצר אור אעפ"י דהוי דבר שאין בו ממש: **ישמע** מערי יהודה ומחוצות וכו'. ה"נ במ"ס בכל סדורי הימן וכ"נ הרמב"ם בפ"י מה' אישות וכ' הפר"ח ב' הריטב"א דהיה דגרסי מערי יהודה ומחוצות ירושלם ואומרים המדייקים שזה הלשון מתוקן ביותר כי כשאומר בערי יהודה אולי ישמע שם הקול מבחוץ אבל כשאומר מערי עכ"פ קול השמחה מבפנים עכ"ל והוא דקדוק נכון ואמתי ועיין ברמב"ן בפ' ואתחנן רהל והקנה ומשם יתבאר לך דקדוק זה. ונ"ל דאי אמרי' בערי בבי"ת כזה משמע דעיקר התפלה הוא על ערי יהודה וירושלם עצמן שישמע

בחוצן קול ששון וכו' ולא איכפת מהשמחה אם תהיה מישראל או מאחרים לזה קאמר מערי יהודה ומחוצות ירושלים ר"ל מאנשי ערי יהודה ומאנשי ירושלים שאז יהיה המכוון על שמחת ישראל עצמן . עוד י"ל דבלשון שבו נפרע דכתיב והשבתי מערי יהודה וכו' בלשון זה ניחמם : **דע** שיש בקצת דפוסים דגרסי דיצה וחדוה וליתה בנוסחי דידן גם בזו' לא נזכרו שתי תיבות אלו גם בס' ת"י לא נזכרו ואומר שם דהם י' מיני שמחים כנגד י"ם ואפשר דהדפוס מפיק לתיבות חתן וכלה מסמכין וגרסתינו עיקר למשכיל כי גם הם בכלל הענינים השמחים : **ונערים** מנגינתם. ואינו אומר ובחורים כמו שבא לשון הפסוק לפי שמנגינות הנערים לא יבא לעולם הפסד וקלס משא"כ נגינת הבחורים (עיין רד"א) לב):

מבשמא. כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל ת"י בכין תצלח ית אורחתך ובכין תכשיל ועל שם ומה' אשה משכלת אמר הא מבשמא ר"ל כלה זו : **ודע** דברכות אלו וכן הפסוקים עד סוף לא הוי הפסק דהברכה אריכתא דמיא כיון שהם מענין הברכה וכן ראיתי כל הגדולים אין חוששין לשום הפסק בזה וכן הדין בתפלה וברכה שאומרים על כוס שאחר המילה שאין שותין עד לבסוף שאומרים כל הבקשה :

הללויה והללויה . שמעתי שתיקנו לומר זה בשבע ברכות דנישואין גם פסוקי אשת חיל בעבור שיש בהם כ"ב אותיות התורה שבהם נבראו שמים וארץ וכל הבריות ואדה"ר בכללם ולפי' שהגדולים לזווג החתן בכלה אומרי' אותן לפי

שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן: לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים : מַרְבַדִּים עָשְׂתָה לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ : נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אָרֶץ : סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי : עֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן : פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ : צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל : קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ : רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה : שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יְהוָֹה הִיא תִתְהַלָּל : תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ :

שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ : יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי מָיִם : יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ : יְהִי מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ : אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד : אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ : וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם : בְּרָכוֹת תִּירַשׁ לֹא תִכָּלֵם וְלֹא תֵבוֹשׁ וְתַהֵל לַיהוָֹה : תם ישרב אלחתן ואלמברך ויסקו אלכלה מנה ויקולו והללויה מאד מאד יתברכו ילדי טהרה וכו' ויעוד ימלי אלקדח ויגיב עליה דעא לאלחתן

והו הדא

וְעָלֶיךָ הֶחָתָן הַזֶּה יִתְקַיֵּם מִקְרָא שֶׁכָּתוּב יְהוָֹה בְּעָזְּךָ יִשְׂמַח מֶלֶךְ וּבִישׁוּעָתְךָ מַה יָּגֶל מְאֹד : תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה : כִּי תְקַדְּמֶנּוּ בִּרְכוֹת טוֹב תָּשִׁית

לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז: חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ נָתַתָּה לּוֹ
אֹרֶךְ יָמִים עוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל כְּבוֹדוֹ בִּישׁוּעָתֶךָ
הוֹד וְהָדָר תְּשַׁוֶּה עָלָיו: כִּי תְשִׁיתֵהוּ בְרָכוֹת לָעַד
תְּחַדֵּהוּ בְשִׂמְחָה אֶת פָּנֶיךָ: כִּי הַמֶּלֶךְ בּוֹטֵחַ
בַּיהוָֹה וּבְחֶסֶד עֶלְיוֹן בַּל יִמּוֹט: תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל
אֹיְבֶיךָ יְמִינְךָ תִּמְצָא שֹׂנְאֶיךָ: יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם
הוּצַק חֵן בְּשְׂפְתוֹתֶיךָ עַל כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם:
חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ: וַהֲדָרְךָ
צְלַח רְכַב עַל דְּבַר אֱמֶת וְעַנְוָה צֶדֶק וְתוֹרְךָ נוֹרָאוֹת
יְמִינֶךָ: חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב
אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ: כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט
מִישֹׁר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ: אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע
עַל כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן
מֵחֲבֵרֶיךָ: מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בִּגְדֹתֶיךָ מִן
הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ: בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְּרוֹתֶיךָ
נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר: שִׁמְעִי בַת
וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ: וְיִתְאָו
הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ כִּי הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ: וּבַת
צֹר בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם: כָּל כְּבוּדָּה
בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ:
לִרְקָמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ בְּתוּלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ: תּוּבַלְנָה בִּשְׂמָחֹת
וָגִיל תְּבֹאֶינָה בְּהֵיכַל מֶלֶךְ: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ לְשָׂרִים בְּכָל הָאָרֶץ:
מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְהוָֹה: בַּיִת וָהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת וּמֵיְהוָֹה אִשָּׁה
מַשְׂכָּלֶת: תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה: כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ
לְּךָ שְׁנוֹת חַיִּים: כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: אַל יִתֵּן לַמּוֹט
רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְהוָֹה שֹׁמְרֶךָ יְהוָֹה
צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְהוָֹה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע
יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ: יְהוָֹה יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: יְבָרֶכְךָ יְהוָֹה

לפי שדומה לבריית העולם ומזה הטעם
תקנו חדויות לחתן כסדר אלפא ביתא:
הבאה אל ביתך. הטעם בב"ח כי הוא
סבר ועיין רש"י בפ' ויגש פ' כל הנפש
וכו': החתן הזה. כן הוא הנוסח הקדמון
ולא נזכר בו רבי דבאותו זמן לא היו
קורין רבי אלא למי שראוי לקרותו רבי
באמת לכך הניחו מלקרות רבי כדי שיהיה
נוסח שוה לכל ויעוין בהקדמת נר מצוה
ז"ל: שתה מים מבורך. וכו' תיקנו ז'
פסוקים סמוכים אלו רובן מס' משלי
כאן כנגד ז' ימי החופה ע"ד ברכות
וגם רמז יש בהן וזהירות לחתן להיות
לבו תמיד נוטה לאהבת אשתו לא לזולת
גם לרמוז לו לפרוש מהנה בימי טומאה
והוא אמרו אשתך כגפן פוריה וכו' כל
זה שמעתי ממו"ז ז"ל. עוד פי' כי לזה
באה מלת אשתך באלף בסגו"ל לא בחיר"ק
לרמוז שבימי טומאה ירחם באלו אש
מפסקת בינו לבינה: ת"ם ישרב
אלחתן וכו'. ז"ל הר"א הגיד הוכחו
דבריו בס' מ"ר ח"ל וכבר פשט המנהג
שאחר שישתה המברך היין ישקה
לחתן מאותו הכוס מעט גם ישקה
החתן לכלה מעט ממנו ואין זה אלא
מנהג נאות ואין ראוי לצאת ממנו עם
היות שהתלמוד לא יחייבנו עכ"ל:

הפרשה

וישמרך

וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְהֹוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְהֹוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ יְבָרֶכְךָ יְהֹוָה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל׃

כְּלַל הַבְּרָכוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה וּבַמִּקְרָא וּבַמִּשְׁנָה וּבַגְּמָרָא וּבַהֲלָכוֹת וּבָאַגָּדוֹת יִתְקַיְּמוּן בָּךְ וּבְזַרְעָךְ וּבְזֶרַע זַרְעָךְ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְכָל רַבּוֹתַי הַמְּסֻבִּין כָּאן וְכָל יִשְׂרָאֵל כּוּלָּם יִהְיוּ בִּכְלַל בְּרָכוֹת אֵלּוּ כֵּן תְּהֵי רַעֲוָא מִן שְׁמַיָּא וְאִמְרוּ אָמֵן׃

ת'ם יסתקים אלחתן ויקיל בֵּרַכְתֶּם אוֹתִי אֱלֹהִים יְבָרֵךְ אֶתְכֶם׃ שִׂמַּחְתֶּם אוֹתִי אֱלֹהִים יְשַׂמַּח אֶתְכֶם׃

ושותה מהכוס

הפרשת חלה

כ'ל מן עגן עגנה מן דקיק אלב'ר או אלשעיר פואגב אן יכ'רג מנהא חלה בשרט אן יענן כאלמקדאר והו קדר עש'רין והו מקדאר אלעומר והו קדד מ'ג ביצים וחומש ביצה כגפו אלביצ'ה לא כוזנהא והו וזן מן אלדקיק אלמצרי כ'מס מאיה' קפלה ועש'רין קפלה מן קפאלנא אלאן ובשרט אן יענן לאלכ'בז או לאלקלי. אמא לתטבך או לתגפ' פי אלשמס פלים עליהא חלה : ומקדאר אלחלה אלתי מן התורה ולו כשעורה ומדברי סופרים אצחאב אלביות מן כ"ד מן אלעגנה : ואלביאעון ג'ז מן מ'ח. ופי הד'א אלזמאן אלד'י אלחלה מד'ס פתכ'רג גז מן מ ח פי כל אלמואצ'ע :

ואעלם אן לאלחלה אחכאם עלי' קדר אלמואצ'ע אצחאב א"י אלד'י החזיקו בה עולי בבל פיכ'רגו פרד אלחלה והי תוכל לאלכהנים ופי הד'א אלזמאן תחרק לאגל אלטומאה. ואצחאב באקי א"י יכ'רגו אתנין. ואחדה תחרק וואחדה תוכל ואצחאב חוצה לארץ אן כאן

עגדהם

הפרשת חלה ע' הרמב"ם פ"ה מה' בכורים

מ"ע להפריש תרומה מהעיסה וליתנה לכהן שנא' ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. וראשית זה אין לו שיעור מן התורה אפי' הפריש כשעורה פטר את העיסה והעושה כל עיסתו חלה לא עשה כלום עד שישייר מקצת וחז"ל שמפרישין א' מכ"ד מן העיסה כדי שיהיה בה כדי נתינה לכהן והנחתום אחד ממ"ח וכו' וכל הלבין מבואר שם: מ"ג ביצים וחומש ביצה. כמנין חל"ה ולרמז חומש יש ה' בסוף תיבת חלה: ה' מיני תבואה חייבין בחלה (רמב"ם שם):

ופי הד"א אלזמאן וכו'. וכן ביאר הש"ך י"ד סי' שכ"ב: **חמשת** מיני תבואה חייבי' בחלה ומצטרפין זה עם זה בד"א כשעירבן קמח אבל אם לש כל א' לבדו ואין בו כשיעור ומדבקו במין אחר אין מצטרפין אלא כזה הסדר. החטין עם הכוסמין לבד. הכוסמין עם הכל. השעורים עם הכל חוץ מחטים. שיפון עם שעורי' וכוסמין ולא עם שבולת שועל והחטים. שבולת שועל עם שעורים וכוסמין ולא עם חטים ושיפון. ולהרמב"ם כוסמין ושבולת שועל ושיפון מצטרפין. ואם לש כל מין לבדו ויש בו כשיעור אין מפרישין מזה על זה אלא על מינו כיצד אין מפרישין חטים על שום א' מהם ולא משום א' מהן עליהם. וכוסמין ושיפון מפרישין מזה ע"ז וכן שבולת שועל ושעורים מפרישין מזה על זה (ש"ע סי' שכ"ד) לג: ר"ש הקמח בסובו ומורסנו מצטרף. ואם הפריש המורסן וחזר ועירבו אינו מצטרף (שם)לד): **אסור** לאדם לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי לפטרה מחלה (רמב"ם פ"ו דין י"ו וש"ע שם)

והמפריש

ענ'דהם כהן יצ'לח לאכלהא כמת'ל אד'א כאן צג'יר או כביר לכ'נה יטבול לקריו ולא הו זב ולא מצורע. פיכ'רג'ו אצחאב ד'אלך אלמוצ'ע פרד חלה ויעטוהא להד'א אלכהן: ואן כאן מא ת'ם כהן יצלח לאכלהא פיכ'רג'ו אלת'נתין ואחדה תחרק ואלת'אנייה יעטוהא לאיי כהן אתפק יאכ'להא ולו כאן טמא ; פהד'ה הי אחכאם אלחלה וכ'ל מן עזל חלה יבארך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה:

וכ'ל כהן יאכל חלה או תרומה פאליבארך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדוּשָׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכוֹל חַלָּה (או תרומה):

עשיית מעקה פריצה לאזמה מן התורה אן יעמ'ל דראבזין עלא

אלאסטחה ואלדר'ג ואלאבאר ואלחפר ואלכ'נאדק ותזאל אלמעאת'ר גמיעא לקולה תעלא

וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ.

וכל מאן עמל שיי מן ד'אלך יבארך וקת אלעמל.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱמ"ה אֲקב"ו לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה:

ולא יכון אלדראבזין אקל מן עשר קבצ'את ומן אג'ל הד'א חר'ם אבל אלאשיא אלמכשופה איאך ומאהא דואת אלסמום:

קביעות מזוזה פריצה לאזמה מן אלתורה אן כ'ל מן סכן פי בית יצלח

לאלמזוזה אן ירכ'ב פיה מזוזה ; ועשרה שראיט לאזמה אן תכון פי אלבית וחיניד' יסתוגב באלמזוזה והם האולי. אן יכון פי נפס אלבית ארבעה' אד'רע טול על ד' אד'רע ערץ' אמא אקל מן הד'א פלא יג'ב פיה מזוזה: ואן יכון לה כ'דוד או דרסתאן לירכב עליה אלבאב. ואן לם יכון לה כ'דוד פלא ילזמה מזוזה: ואן יכון לה עתבה

והמפרים חלה מעיסה שיש פחות מכשיעור לא עשה כלום : עשה עיסה פחות מכשיעור ואפאה ונתן הפת לסל שיש לו תוך וחזר ואפה פת אחרת ונתן לסל שיש לו תוך . אם נתקבץ שיעור חלה הסל מצרפן ומפרים החלה מן הפת ואין התנור מצרפן לחלה (שם). ומה שאמרו הרודה ונותן בסל שמעינן דוקא שנתנן לסל כשהוציאו מן התנור אבל אם בשעת הוצאה נתנו ע"ג לוח או ע"ג קרקע אעפ"י שנתנו אח"כ בסל כבר נפטר מחלה (ס' החינוך סי' שפ"ה) . וכ' הש"ע סי' שכ"ה ויש מי שאומר שאם מכסה הפת במפה חשוב כמו כלי לצרפן לה):

ואן מא ת'ם כהן וכו'. ז"ל הרמב"ם פ"ה וכל הארץ מאמנה ולחוץ בין בסוריא בין בחו"ל הרגיל מפרישין ב' חלות א' לשריפה כדי שלא יאמרו ראו תרומה טמאה נאכלת. וא' לאכילה שלא תשתכח תורת חלה מישראל והואיל וזו וזו מדבריהם מוטב לרבות באכילת לפי שלשריפה אין לה שיעור אלא כל שהוא ושל אכילה א' ממ"ח ומותרים לזבים ולזבות . וא"צ לומר טמאים בזמן הזה שאין בה עיסה טהורה עכ"ל :

דיני מעקה ל' הרמב"ם פי"א מה' רוצח ושמירת

נפש וש"ע ח"מ סי' תכ"ז. וכ' בס' פהיל תכלת ובכלל מצוה זו להסיר אדם מביתו כל המזיקים שיוכלו להזיק כגון כלב רע וסולם רעוע ויש אומרים שבגגות שלנו א"צ לעשות מעקה כי אין הלוך בני אדם כמו באותם מקומות וכ"כ ר"מ מטראני סימן ק"י בשם מהר"י קאר"ו ז"ל לו) .

קביעת מזוזה פריצה לאומה. וכל הזהיר בה

יאריכו ימיו וימי בניו ואם לאו יתקצרו

(ש"ע סי' רפ"ב) : **ועשרה** שרחיע וכו'. ל' הרמב"ם ה' מזוזה. ד' אמות על ד"א טול. ואם יש בו כדי לרבע ד"א על ד"א בשוה אעפ"י שארכו יותר על רחבו או שהיה עגול או בעל ה' זויות חייב (טור ב' הרמב"ם) : עתבה . מסקוף : **ואן** יכון אלבית מסקוף . היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם היה הקירוי כנגד הפתח חייב במזוזה ודוקא שיהיה בקירוי ד' על ד' : **אבואב** תג'לק. השערים דקרא על מזוזת ביתך ובשעריך והרא"ש והטו' חולקים וס"ל דחייב (עב"י סי' רפ"ו): **אן** יכתבו מן בר'א וכו'. ל' הרמב"ם פ"ה מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי ואין בזה הפסד לפי שהיא מבחוץ אבל אלו שכותבין בפנים שמות מלאכי' או שמות קדושים וכו' הרי אלו בכלל מי שאין להם חלק לעה"ב וכו' ע"ש ובב"י סימן רפ"ח בשם ה' כוו' פ' ואתחנן ה' לכתוב שדי נגד תיבת והיה בפנים ע"ש . וכתב בספר באר מים חיים לעשות לבדי ג' הגין בכל אות עוליה ע' ע"פ סוד והיא שמירה נפלאה ע"ש : **כתבה** שלא על הסדר אפי' שבא לכתוב אות א' פסולה ואין לה תקנה ואצ"ל אם הקדים פרשה לפרשה (פשוט) : **ומוצ'ע** תרכיב אלמזוזה. ויקבענה בתחלת שליש גובה השער ואם קבע למעלה מזה כשרה : **והוא** שירחיקנה מהמשקוף טפח אבל למטה משליש העליון פסולה (פו' וש"ע סי' רפ"ט). וה' המרדכי מביאו הב"נ וה"ך שאם הפתח גבוה מאד לא יגיהנה למעלה מכתפיו דהיינו גר' גם ע"ש : **צריכה** להיות זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח (ש"ע לו) : **אם** תלה המזוזה במזוזת הפתח בלי מקל הבר

ופיסול

פוקאנייה. ואן לם יכון לה פלא ילזמה : ואן יכון אלבית מסקוף ואן לם פלא ילזמה : ואן יכון לה אבואב תג'לק ואן ליס פלא ילזמה : ואן יכון רפע אלבאב עשר קבצ'את או אזיד פאן לם פלא ילזמה : ואן יכון בית חול מסכון ואמא אלכנאיס ואלמדארס פלא ילזמהא מזוזה : ואן יכון מעמול לסכן אלאנסאן אמא אלזראיב ואלמכ'אזין פלא ילזמהא : ואן יכון מעמול לסכן כראמה והשמה אמא בית הכסא ובית המרחץ פלא ילזמהא : ואן יכון מעמול לסכן דאים . אמא אלבלאיג' אלדי פי אלמראכב ואלסוכה פלא ילזמהא לאן ליס אלסכן דאים בל לסאעה' מא פקט . פאדא חצל פי אלבית הדי אלעשר אלשראיט גמיעהא פחיניד' יסתוגב באלמזוזה :

וצפה' אלמזוזה תכ'תב אלשתי אלפרשיות והם שמע והיה אם שמע פי גלדה ואחדה פי פצ'ה : ואסתחסנו אלסופרים אן יכתבוהא באתנין ועשרין סטר ואן יכון אואיל סטורהא הדה אלכלאם עלא הדה אלצורה .

שמע	ואסתחסנו אלסיפרים אן יכתבו מן ברא
יהוה	פי קפא אלמזוזה באיזא מוצ'ע אלף צל
הדברים	שדי וליס פי דאלך גנאח אמא מן
לבניך	דאכ'ל פלא יעמל פיהא חרף
ובשכבך	זאיד . ואן עמל פסלהא ולא תכ'תב
בין עיניך	אלא בתסטיר ויתחרא באלחבר
והיה	ואלמלא וכדאלך אלתגין כמא סנביין.
מצוה	פאדא פרג' מן כתאבתהא טואהא מתל
בכל	ספר תורה וחפר להא בכ'ד אלבאב
יורה	ואדכ'להא או ידכ'להא בכ'שבה
עשב	ויסמרהא בכ'ד אלבאב וענד מא
פן	יסמרהא בכ'ד אלבאב יברך
והשתחויתם	בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
השמים	הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
ואבדתם	וְצִוָּנוּ לִקְבּוֹעַ מְזוּזָה :

ושמתם

ושמתם — לאן תסמירהא פי אלכ̇ד הי אלמצוה
אתם ; — לא כתאבתהא פקט ומוצע תרכיב
אתם — אלמזוזה יכון פי כ̇וו אלבאב אעני פי
בדרך — כ̇וו פתח אלבאב תכון פי אלקבצ̇ה
ובשעריך — אלמסנד לאלבאב ותכון בת̇לת̇ אלכ̇ד
אשר — אלפוקאני עלי' ימין אלדאכ̇ל לאלבית
על — ואן עמלהא עלא אליסאר פסולה
ואלמזוזה לאזמה ולו לאלנסא ואלעביד :

הנחת תפלין מצות עשה מן התורה לקבוע תפלין על היד ולהניח

תפלין על הראש : וצפה' עמלהא אן ת̇כתב האולי אלד' אלפצול והן קדש לי. והיה כי יביאך. ושמע והיה אם שמע : ותדכ̇ל פי ביות ותוצ̇ע עלא אליד ועלי' אלראס : אלד̇י לאליד ת̇כתב אלד' אלפצול פי ד' פצץ פי גלדה ואחדה ותטוא ותדכ̇ל פי בית ואחד. ואלד̇י לאלראס ת̇כתב אלד' אלפצול פי ד' גלוד ותדכ̇ל פי ד' ביות פי קאלב ואחד ותכ̇רג וצארת קטעה ואחדה פיהא ד' ביות ווצ̇ע אלפרשיות פי תפלין של ראש אן ידכ̇ל פצל קדש פי אלבית אלמסנד ליסאר אללאבס אלתפלין. והיה כי יביאך מסנד להא : ושמע מסנד להא. והיה אם שמע מסנד להא. פי אלבית אלאכ̇ר אלמסנד לימין אללאבס אלתפלין :

ועשרה שרוט באלתפלין וכולן הלכה למשה מסיני והאולי הם אן יכתב באלחבר אלמצרי לא בגירה והו אלעפץ ואלזאג. ואן יכתב פי גלד אלרק והו אלמסמא קלף והו מוצע אללחם. ואן יכונין מרבעאת ובדאלך תכ̇ייטהן באלתרביע ומואזנתהן באלתרביע אלי' אן יכון להן ד' גהאת באלסוייה ויחתאג אן ידכ̇ל כ̇יט בין כל בית מן ביות אלתפלין של ראש וכלהא ההתאג דבאגה לשם תפלין אלא אלבית בדאתה פיעמל מן סלך טרי לחתא לא יתכרמש וימסך עלי' אלקאלב פלא יחתאג דבאגה ואן יכון פי צורה' גלד

תפלין

ופירוש חז"ל אינו אלא לפי שהלאה בשקל (ר"ן סי' י"ו) : פתח קבוע ההולך וכו' מזוזה ושתיו הכותל והסירו הפתח וחזרו ובנו והחזירו הפתח למקומו אין בה משום תעשה ולא מן העשוי וצריך להסירה ולקבעה מחדש (הר"א ששון סי' רל"ב) : ולו לאלנסא ואלעביד. וסיים שם הרמב"ם ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם :

הנחת תפלין מ"ע מן התורה.

הרמב"ם ריש ה' תפלין : ווצ'ע אלפרשיות פי תפלין של ראש וכו'. זוהי שגרת הרמב"ם וכ"ד רש"י אבל ר"ת חולק וס"ל דהויות באמצע וכו' הש"ע ומנהג העולם כרש"י ומי שהוא ירא שמי' ומפורסם בחסידו' יניח שני זוגות תפלין כרש"י ור"ת וכתב בס' בה"ט ב' מלת שמורים דמי שאינו מניח שתי זוגות תפלין קרקפתא דלא מנח תפלין הוי וגם' אדם לפי שצריך להניח עליו וכו' דאין לזה מפסק הש"ע דאין לך יוהרא גדולה מזו יע"ש :

ועשרה שרוט באלתפלין. שם פ"א וז"ל עשרה דברי' יש בתפלין כולן הל"מ וכולן מעכבין לפי' אם שינה בא' מהם הרי התפלין פסולים שנים מהם בכתיבתן וח' בתפויין וקשירת רצועותיהן ואלו הן השנים שבכתיבתן שכותבין אותן בדיו ושיהיו נכתבין על הקלף : כיצד מעשה הדיו מקבלין העשן של שמנים וכו' ואם כתב במי עפצא וקנקנתום כשר לא נתמעטו אלא שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם וכו' ע"ש פ"א : ובפ"ג כ' ואלו הח' שבתפויין וקשירת רצועותיהן שיהיו מרובעות וכן תפירתן ברבוע ואלכסונן ברבוע וכו' הכל

כמ"ש

כמ"ש בפנים לח). והאופן עשיית הבתים ידוע הוא אצל הבקיאי' במעשה התפלין וביארה הרמב"ם בה פ"ג ובייאורה :
ואן יכון פי צורה' גלד תפלין של ראש צורה' שין וכו'. השי"ן דג' ראשין לימין המניח. ודארבע ראשים בשמאל המניח. וטעם השי"ן מפני שהם הוי"ה בא"ת ב"ש מצפ"ץ והיא בגימ' שי"ן וע"ז נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ואחז"ל שהוא שין של תפלין כלומר שלא יהא נראה מבחוץ אלא השי"ן שהם גימ' של שם הוי"ה עיין לבוש סימן ל"ב ס' מ"ב : **מן** אד'נאב אלאעגאל וכו'. כ"כ הרמב"ם ז"ל ושיער זה צריך להיות שער בהמה או של חיה טהורה ואפי' נבילות וטריפות שלהן וכבר נהגו כל העם לכרכן בשער זנב העגלי' עכ"ל : וכ' הש"ע שאם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או של שור ורוחץ השיער היטב : קצת שער זה צריך שיראה חוץ לבתים ומל' הזוהר נראה שא"צ ליראות רק שערה א' ותהיה פתוחה מכשעורה יע"ש : **ובעד** ד'אלך ידכ'ל כל פרשה פי מכאנהא עלי' אלנצ'אם. הכוונה שתהא זקופה מעומד בביתה כדאי' בש"ע סי' ל"ב ס' מ"ה : **ושל** יד קשר מת'ל'ת כצורת אליו"ד. ויזהר שלא תזוז יו"ד של הקשר מהתפלה (ב"ע ב' הפר הזו'). ואי' שם מאן דרחיק ליה ירחקון ליה מעדונא דעלמא דאתי ע"ש : **ושל** ראש ולט אלכאמה וכו'. כ' בס' לקט הקמח ב' בית יעקב סי' קל"א דהנח' תפלין מהתחלת עיקרי השיער הוא דהתחלתה יתחיל שם ולא בקג'לה ומביא על הט"ז ע"ש : **להניח** תפלין. בתכאלי"ל נקודו הה"א בפתח והנון דגש ובב"ע כ' שהה"א בקמ"ץ ע"ב להניח ברכה אל ביתך והר"ע

תפלין של ראש צורה' שין. מימין של שלשה ראשים ומשמאל של ארבע ראשים : ואן יכון טייתהן בכרקה ואן יעצבהן בשער מן אד'נאב אלאעגאל פוק אלכרקה : ובעד ד'אלך ידכ'ל כל פרשה פי מכאנהא עלי' אלנצ'אם. ואן יכון תכייטהן בטתן. ואן יכון להא ג'אנה מן גלד אלג'שא אלד'י תדכ'ל פיהא אלסיר אלי' אן תכון מאציה פי אלערוה אלד'י להא ואן יכון אלסיור סוד. ואן יכון אלעקד אלד'י להן מרבע והוא קשר ידוע כצורה' דאל. הד'י פי תפלין של ראש. ושל יד קשר מת'לת' כצורה' אליו'ד ועריץ' אלסיר לא אקל מן טול חבה' אלשעיר : ואסתחסנו אלנאס אן יכרזוהן במתן והו אלערוק אלתי באעקאב אלבהאים. ואן יג'על פי כל ואחד מן אלתפלין את'ני עשר רתקה : פי כל גאנב תלאת: וצפה עמלהמא. אן תכתב האולי אלד' אלפצול פי ד' פצין פי גלדה ואחדה ותטוא פי כרקה ויעצבהא בשער מן אד'נאב אלאעגאל ותדכ'ל פי בית ואחד. ומקדאר טול סיר אליד קדר מא יחיט עלי' אליד ויעקד אלעקד וימתד טרף אלסיר אלי' אצבעה אלטוילה וילוי עליהא ג' ליאת ויעקד : ואלסיר חק תפלין של ראש מקדארה קדר מא ידיר עלי' אלראס ויעקד אלעקד וינזל אלסירין יצלו אלי' אלסרה או אזיד. ואלד'י לאלראס תכתב אלד' אלפצול פי ד' גלוד ותדכ'ל פי ד' ביות פי קאלב ואחד ותכרז חתא תציר קטעה ואחדה פיהא ד' ביות. ומוצ'ע וצ'ע אלתפלין של יד תכון פי וצט מפצל אלעצ'ד פי אלמוצ'ע אלמנתפך' מנה קבאלה' אלקלב סוא פי אליסאר : ושל ראש פי וצט אלהאמה והו אלמוצ'ע אלד'י מך' אלצגיר יצ'רב פיה'. וענד מא ילבסהא אן אראד ילבס אלתפלין אלתנתין ידכ'ל אלד'י לאליד אולא אלי' ידה ויוקף אלתפלין עלי' וצט אלעצ'ד ת'ם יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין :

תם יעקד אלסיר עלא ידה וילויה פי טרף אצבעה אלוצטא ויוקף ויצע של ראש פי ראסה. ולא ינב אן יתחדת בין תפלין של ראש לתפלין של יד בל יסכת אלי' אן ילבס כליהמא לאן ברכה ואחדה תגני ען גמיעהן ואן תחדת בינהן עבירה היא בידו והפסיד הברכה ויחתאג אן יבארך עלי' חק אלראס ברכה תאנייה על מצות תפלין : וכדאלך מתא אראד אן ילבס של ראש וחדהא יברך על מצות תפלין וליס תפלין של ראש מעכבת של יד ולא תפלין של יד מעכבת של ראש אלא מא חצל מנהם פתאבת. ולבס אלתפלין באלנהאר לא באלליל לקולה תעלא מימים ימימה קאלו ביום ולא בלילה. ולא ילבס תפלין באלסבות ואלאעיאד לקולה תעלא והיה לך לאות ואלסבות ואלאעיאד הי בנפסהא אות :

מצות ציצית מצות

עשה עלי' כל מן מעה תוב ישתמל בה אן ירכב פיה ציצית וואגב אן יתהד אן יכון מעה תוב יצלח לאלציצית חתא ירכב פיה ציצית ולא יבטל מן הדה אלמצוה. ומנאדיל אלצוף ואלכתאן הם אלדי חייבים מן התורה. ואמא אלחריר ואלקטן ואלשער ומא ישבההם מסתוגבין באלציצית מן כלאם אלחכמים :

וצפה' עמל אלציצית עלא אלסנה אלמעתאדה אן יאכד ד' כיוט ידכלהן פי טרף אלתוב לא אקל מן קשר גודל ולא אכתר פי אלעלו מן ג' אצאביע מן חאשיה' אלתוב וילויהם צארו תמאנייה כיוט ויכון פיהם ואחד טויל יעקד פיה עלי' באקי אלסבעה סבע עקדאת כל עקדה ילויהא מן ג' לייאת תם יעקד. והי אלמסמאיה חוליא. והכדא יפעל פי אלארבעה אלאטראף וואגב אן יאכד אלאנסאן צוף או עטבה ויגזלוהא לשם ציצית. אמא מן סאיר אלגזול פתראם כמא קאל ועשו להם ציצית ולא מן העשוי. ופריצה' אלציצית באלנהאר לא באלליל

לשונו בס' מעריך הש"ג על זה וז"ל ואני אומר שטעות הוא כי להניח בנו"ן רפה ר"ל לאו מנוחה כמו שאומרים בליל שבת כי בה רצה להניח להם וכן להניח ברכה אל ביתך ר"ל שלא תהא ברכה עוברת אלא נחה וקיימת אבל הכא צריך להיות להניח בנו"ן דגושה ור"ל נביה תפלין כמו נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו וזהו האמת וכו' עכ"ל וזה מסכים לגרסתינו : **תם** יעקד אלסיר עלה ידה וילויה וכו'. משמע בהדיא שצריך לכרוך סביב הזרוע ועל אצבע צידה ואח"כ יניח של ראש וכ"ד האר"י היפך דעת הש"ע סי' כ"ה ס' י"א וכן מנהג פשוט: ונוהגים העולם לכרוך על הזרוע ז' כריכות והמוסיף על ז' אין לו עיקר לא בגמ' ולא בפוסקים (שו"ג) ועיין בס' הכוונות בשם דעתו ע"פ הסוד. ויכרוך ג' כריכות באצבע צידה מעומד (האר"י והסכמת כל האחרונים) וכן המנהג : **ויגזר בידין** וכו'. וצריך להיות של ימין ארוך משל השמאל ועיין בס' זו' פניהם דף רכ"ח ע"ב ועיין לבוש סי' כ"ז. ועוד הרצועה צריך עיבוד לשמה (רמב"ם). וכן המנהג ולא הני בהשחרה לשמה כי היא לא הלכה עיין בארוך דב"ש סי' ז' ס"ק י"ד דלא כבאר עשק סי' ו' דמיקל. ואין להקל נגד סברת רמב"ם ומנהג ראשוני' ז"ל עכ"ל): **ולבס אלתפלין באלנהאר** וכו'. וזמנם בבקר משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ויכירנו הב' והאו כל עמי הארץ כי שם ה' נק' עליך ש"ת בראשיה אלה התמנה (לבוש סי' ל') : **ולא ילבס תפלין באלסבות ואלאעיאד**. וכן הדין בחול המועד עיין תשו' הרדב"ז סי'

פמן לבבהא באלליל פלא יבארך עליהא ומתא לבבהא באלנהאר פאליבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִית :

נר שבת מצוה מד"ס אן תשעל אלסרג לילה' אלסבת פי כל בית ולא יסרג באלאדהאן אלכדרה אלגליצה מתל אלשמע ושחם אלבטן ומא אשבההא ללא יתלכד ויאול אן ימד אלפתילה לילה' אלסבת פלא ישעל אלא באלאדהאן אלצאפייה אלרקיקה' אלקיאם באלזית ואלסירג ודהן אלפגל ואלבקולאת ומא ישבההם וכדאלך אלפתילה לא תכון מן אלאשגאר או מן צופה' אלבחר אלדי יתשיים באלנאר ולא יקד באעתדאל בל מן אלעטב (אלקטן) ואלכתאן ומא שאבהה. ויברך קבל אן ישעל

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת :

ביעור המין קד שרחנאה קבל תפלת הפסח וכדאלך

ערובי תבשילין אבשפה' מן הנאך :

ערובי

פי' והרמ"ע כתבו' סי') :

מצות עשה ז"ל הרמב"ם פ"א מה' ציצית ענף התלוים על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנק' ציצית מפני שדומה לציצית של ראש שנ' ויקחני בציצית ראשי : **וזאגב** אן יעתקד וכו' כה בסוף ה' ציצית : **ולענין** שיעור הטלית קטן עיין בתי יהודה דף נ"ח ע"ב ופסק בס' פרי הארץ הצריך אמה על אמה וחצי בת ו' טפחים והלך על מ"ב סו"ג והרה"ע דהבישור הלי אמה רוחב וכו' הכשר אמה אורך וכדברי פרי הארץ פסק הרב פרי האדמה ה' ציצית ע"ש . ועיין בספר החינוך ס"פ שלח לך . והטור כ' דהלי קטן בן ט' שנים וכתבו' ריק"ש ז"ל סי' פ"ו כ' שנהגו חכמי הדורות שלפנינו והביאו דרמב"ם פליג על הטור וזהו שכ' שפ"ג כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן ואמרו דלרמב"ם שיעורה הקטן בן ה' שנים א"ל אחר לבמרו ואין לא יתוב הטור לסברת רמב"ם מה שלא כתב בוס פוסק כדברי הטור ופוק חזי מאי עמא דבר ומנהגן תורה היא ע"כ : **סבע** עקדאת. כ"כ הרמב"ם פ"א דין ז'. וכב"ע סי' י"א כתב יקח ד' חוטים מצד זה וד' חוטים מצד זה ויקשור שני פעמים זה ע"ג זה ואח"כ יכרוך החוט הארוך סביב השבעה שבע כריכות ויקשור ב' קשרים ויכרוך ח' כריכות ויקשור ב' קשרים ויכרוך י"א ויקשור ב' קשרים ויכרוך י"ג בשולים ע"ל כמנין ה' אחד ושם השם הם מ' ע"כ. וכה' מהריק"ש כ' שנהגו לעשות הכריכות כמנין וסדר הוי"ה ב"ה וכ"כ בס' בה"ע שכן היה בציצית הר"ש מולכו ז"ל וכן מנהג רוב העולם עתה. ובילדותי ראיתי במעט היו נוהגים כסברת הרמב"ם ואני הצעיר ראיתי בזוהר פ' שלח לך כסברת הרמב"ם ואח"כ יהיה מנין הז' חוליות משלש שלש כ"א כמנין אהיה ב"ה וכ' רמב"ם החוליות בכל כנף לא פחות מז' ולא יותר על י"ג וכ"ה בזו' ס"פ שלח לך ואח"כ יהיו י"ג משולשות כחשבן ע"ל כ"כ בזו' פנחס דף רכ"ח ע"ב. עוד שם אורך כל הציצית י"ב גודל ובין קשר לקשר כמלוא גודל ע"ש בזוהר. ואם לא כרך עליה אלא חוליא א' כשרה : **אורך** החוטין הם' אין פחות מד' גודלים וגוי הציצית שיהיו כלים גדיל שני שלישי ענף : **וצריך** לפרדו עד שיהיו כציצית בעל הראש ע"ש : **לפ"ז** אסור להפרידן בשבת משום מכה בפטיש וכ"פ בס' בן המלך ז"ל : **אם** נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר . ואם נפסק החוט מעיקרו אפי' חוט א' פסולה (שם סוף פ"ה) ם :

עירובי חצרות כל ביתין וכו'. מבואר בהרמב"ם ה' עירובין פ"א ומד"ס הוא זה דמן התורה

עירובי חצרות כל ביתין מסכונין לגיר אלאהלייה וכאן בינהם טאקייה או סלאם ימכן אן יתצלו מנהם לבעצהם בעץ פלא יחל להם אלנקלאן מן בית אלי' בית יום אלסבת אלא אן יערבו יום אלגמעה וכד'אלך אלצרחה אלד'י בין אלמגלס אד'א כאן סכנא פי אלמגלס פלא צלח להם אן יכרגו שיי אלי' אלצרחה אלא אן יערבו גמיע אהל אלמגלס וכד'אלך אלזקאק אלד'י בין אלדיור אלמסדוד לאיצלח אן יכרגו אליה מן אלדיור יום אלסבת אלא אן יערבו גמיע אלדור. ואלד'י בין אלביות לבעצהם בעץ יסמא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת ואלד'י בין אלדרוב ואלאזקה יסמא שִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת ואלעירוב לא יכון אלא בקרץ צחיח טעאם בר או ד'רה או עדס. אלא אלדכ'ן פלא יכון בה עירוב מן בד'ה' אלקטאני. ואלשיתוף יכון באיי מאכול ואיי משרוב אתפק ולא אקל מן קדר הבה' אלחין לאלשיתוף אמא אלעירוב פלא יכון אלא בקרץ צחיח ולו אנה כאן קדר אלדרהם כפא. ואלמכסור ולו כאן מן זבדי פלא יצלח. וצפה' אלעמל אן יגמעו קרץ מן כל בית ובית או ואחד יזכי ען אלגמיע ויתנאול ויבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵירוּב:

ויקול בְּעֵירוּב זֶה יוּתַּר לָנוּ לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִבַּיִת לְבַיִת בַּשַּׁבָּת וידפעוה פי בית מן אלביות אלי' אן תדכל לילה' אלסבת ואן ארادו עאד אן יאכלוה פיאכלוה. ואלשיתוף כד'אלך יגמע קדר אלתינה מן כל חצר ויברך עַל מִצְוַת שִׁיתּוּף ויקול בְּזֶה הַשִּׁיתּוּף יוּתַּר לָנוּ לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מֵהַחֲצֵרוֹת לַמָּבוֹי וּמִן הַמָּבוֹי לַחֲצֵירוֹת: ולא בד מן מא יערבו בחצירות וחדהם באלכ'בז ובעד ד'אלך ישתתפו במבואות כדי שלא לשכח התינוקות מצות עירוב ואן נשתתפו במבוי באלכ'בז פלא יחתאגו אן יערבו בחצירות:

בתוכה מותר לטלטל בכל אלו מזה לזה ושלמה הע"ה תיקן עירובין כדי שלא יטעו העם להתיר טלטול מהשדות למדינה כדרך שמות' לטלטל מן הבתי' והרחובות לחצירות לכך תיקן עירוב עש"ב. ועיין גמ' עירובין דף כ"א ע"ב ורש"י שם ועיין ש"ע סי' שס"ו : **ואן** נשתתפו באלמבוי באלכ'בז וכו'. ג"ז שם, וכ' רמ"א שם סי' שכ"ז וז"ל וי"א דסומכין על שיתוף במקום עירוב אפי' לא נשתתפו אלא ביין וכן סומכין אעירוב במקום שיתוף ולעיל סימן שס"ו כתבתי דאנו נוהגין לכתחלה שלא לעשות רק שיתוף א' בקמח ונ"ל הטעם כי עירוב שלנו שכל א' מבני החצר נותן לשיתוף הוי כעירוב ושיתוף ביחד ולכתחלה אין לעשות יותר. ומה דהצריכו שיתוף ועירוב היינו בזמן הגמ' שבני החצר לא נהגו לשיתוף רק החצר עירבו ביחד ואחד מבני החצר נתן לשיתוף אבל בכה"ג לכ"ע אין עושין רק שיתוף אחד. ואי עביד יותר ומברך עליו הוי ברכה לבטלה עכ"ל. וכ' בסי' שס"ו דנהגו להניח העירוב בבית הכנסת והטעם דעירובין שלנו יש להם דין שיתוף וא"צ להניח בבית דירה ע"כ :

עירובי תחומין כל זה מבואר ברמב"ם פ' כ"ז מה' שבת ופ"ו מה' עירובין : **קריב** ד' אלף ד'רא. מבואר פ"ג מה' עירובין : **ודע** שמה שכתוב בפירוש המשנה בעירובין דיש לו ח' אלפים מצד א' נפל טעות בהעתק הדפוס ובפירוש המשנה כ"י ערבי הגרסא ארבעת אלפים וכבר נשאל ע"ז בעל הלק"ט ח"א סי' רע"ב וכ' דאינו נראה ע"ש : **ואעלם** אן מתא מא יערבו עירובי חצרות לאלסבת

כד'אלך יערבו לאלכפור וכו' כ"כ הרמב"ם פ"ח מה"ע וש"ע סי' ת"ו:

בכור בהמה טהורה נוהג בזכרי' דוקא ונוהג אפילו שלא בזמן הבית בין בא"י בין בח"ל. ומצוה להקדישו ולומר ה"ז קדש. ואם לא הקדישו מתקדש מאליו מרחם וניתן לכהן ולא לכהונה ואסור בגיזה ועבודה: **אין** הכהן רשאי להרב מלקבלו מפני שנראה כמבזה מתנות כהונה: **צריך** הכהן לשהותו ולגדלו לעולם עד שיפול בו מום ויכול למכרו אפי' לישראל אע"פ שהוא תמים והלוקח ינהוג בו קדושת בכור: **ואסור** להטיל מום בבכור ואפילו לגרום לו מום כגון ליתן דבילה ע"ג אזנו כדי שיטלנה הכלב ואם עשה מום בידים או בגרמתו אין שוחטין אותו על ידו עד שיפול בו מום אחר מעצמו (סי' ש"ג). ומותר להטיל מום בבכור בזמן הזה קודם שיצא לאויר העולם: **אין** הבכור נשחט כשיפול בו מום אלא ע"פ ג' בני הכנסת ואינו נשחט על פיהם אלא במומין מובהקין כגון נסמית עינו ונקטעה ידו וכיוצא וצרימת אוזן שנפגמה בחסרון מן הסחוס דוקא ולא העור שבשפת האוזן ושוחטו ומאכילו אפי' לגוי או לכלבים ועיין בטור סימן ש"ט כמה חלוקי מומין הנבחנו על פיהם ומביאם הלבוש וכו' רמ"א דיש לסמוך עליו בזה ע"ש מא):

פטר חמור נוהג בכל מקום ובכל זמן וזה מצותו שכל ישראל שיש לו חמורה שביכרה פודהו בשה מן הכבשים או מן העזים בין זכר בין נקבה בין תם בין בעל מום בין גדול בין קטן ויתננו לכהן. ומאימתי חייב לפדותו מביולד עד שימות אלא שמצוה לפדותו מיד שלא להשהות המצוה ולאחר שיפדנו הוא חולין גמורים ומותר בגיזה ועבודה כשאר חולין והכהן יעשה השה ג"כ כמו בשאר חולין: **אין** פודין בעגל ובחיה ולא בשה שחוט: **אם** אין לו שה פודהו בשוויו ונותן אליו לכהן והוקא השה דמי פטר חמור מג' זוזים ולמעלה אבל אם היה פחות משלשה זוזים אין פודים אותו אלא בשה או בג' זוזים, ועין יפה לא יפחות מסלע ורעה בחצי סלע. ובינונית בג' זוזים ופטר חמור קודם שיפדה אסור בגיזה ועבודה: **פטר** חמור אין ממיתין אותו לא במקל ולא בקנה ולא במגל ולא במגירה ולא בקורדום אלא בקופיץ

ולא

עירובי תחומין

אעלם אן לא יצלח לאלאנסאן אן ימשי כארג אלבלד יום אלסבת אלא אלי' חד אלפין דראע פקט פהו יסמא תחום שבת והוא מדרבנן: אמא מן אלתורה י"ב מיל פאדא אראד אן ימשי כארג אלבלד זאיד עלי' אלפין דראע לאמר צרורי או מצוה במתל אדא אן ירוח לבית אבל או לבית משתה או לבית המדרש או לבית הכנסת או אדא אראד אן יהרב וכאן בינה ובין אלמוצע אכתר מן תחום פיעםל עירוב מן יום אלגמעה פי וצט אלתחום ולה אנת יצעה פי אכר אלתחום ויבארך על מצות עירוב ויקול בְּעֵירוּב זֶה יוּתַּר לִי לֵילֵךְ לְמָחָר מִמָּקוֹם זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה בְּכָל רוּחַ:

ונחסב כאנה מסכת פי מוצע אלעירוב ולה אן ימשי מן דאלך אלמוצע לכל גהה: והדא אלעירוב לא אקל מן שתי סעודות כאן מאכול או אדאם או משרוב שתי סעודות לכל ואחד וצאר מאשי מן כארג אלבלד פי גהת אלעירוב קריב ד' אלף דראע אלפין מן אלבלד אלי' מוצע אלעירוב ואלפין מן בעד אלעירוב ומא יגוז אן ימשי כטוה זאיד אלא יתרדד פי הדה אלארבעה אלאלף טול נהארה: ואעלם אן מתל מא יערבו עירובי חצרות לאלסבת כדאלך יערבו לאלכפור. אמא אלעיד פהלאל

אן

אן יכרג פיה לרשות הרבים. פאחרא ואגדר מן בית לבית פלא יחתאג עירוב. ואן אתפק אלעיד אלכמיס ואלגמעה פיחתאג אן יערב עירובי חצירות לאלסבת מן יום אלרבוע אלדי הו יום אלערב לאן לא יחל אן יערב יום אלעיד וואגב אן יערב עירובי תחומין לאלעיד ובעד דאלך ימשי כארג אלתחום אן אראד לאן לא יחל אן יכרג כארג אלתחום יום אלעיד. אחרא ואגדר יום אלכפור אלא אן עמל עירובי תחומין פלה דאלך כחכם אלסבת סוא:

ולא יכניסנו כחדר ויטול כפניו עד שימות בכאמר וערפתו. ומצות פדייה קודמת למצות עריפה עיין י"ד סימן קכ"א סמ"ר הילוקים:

בכור בהמה טהורה פריצה לאזמה מן התורה על כל ישראל יולד לה דכר מן בהמה טהורה בכר אמה פואגב אן יעטיה לאלכהן ולא יסתנפע בה אבדא ולו חתא ראחת צופה מן גלדה פלא יגב אן יגזלהא אלא תעטא לאלכהן ואלכהן איצא לא יגוז לה אן יאכלה פי הדא אלזמאן חתא יקע פיה מום שאינו עובר כמתל אן תנכסר ידה או תקטע אדנה ומא שאבה דאלך. אמא אדא אתפק פיה חואז ומא שאבה דאלך פלא יאכלה לאנה יסמא מום עובר ואיצא אדא כאן אנהו אלדי סבב דאלך אלעיב כמתל אדא מכן מן יקטע אדנה או תרבתה או מכן שיי מן אלחיואנאת יכבטה לחתא וקע פיה דאלך אלעיב ויאכלה פדאלך לא יגוז אכלה. ואן מאת דאלך אלבכור פואגב דפנה לאן קדושתו עליו ואלישראלי ואגב יטפל בו תלאתין יום לבהמה דקה ולגסה חמשים יום ובעד דאלך יעטיה לאלכהן. ואן כאן לאלגוי שרכה פי תלך אלבהמה ולו חתא פי רגלהא פהו פטור מן הבכורה:

פדיון פטר חמור

פריצה לאזמה מן התורה עלי כל ישראלי יולד לה דכר מן אלחמיר בכר אמה פלא יגב אלאסתנפאע בה אלא יכליה ענדה כמסין נהאר מן חין יולד ובעד יעטי פדאה לאלכהן טלי או שאה ובעד יגוז אלאסתנפאע בה וענד אן יעטי אלכהן דאלך יבארך

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר:

ואן לם יעטי אלכהן שיי פואגב יאבד אלצאטור ויצרב קפאה חתא יכסרה לקול אל' תע' ואם לא תפדה וערפתו:

סדר לעשות לוח בקצרה

מועתק מס' מ"א ז"ל בסי' תכ"ח זה לשונו.

דע שחדש הלבנה כ"ט ימים י"ב שעות תשצ"ג חלקים ובכל שעה יש תתר"ף חלקים. וכ"ח ימים הם ד' שבועות א"כ נמשך מולד אחד מחבירו א' יום י"ב שעות תשצ"ג חלקים א"כ אם היה מולד דרך משל ו' כ"ב תר"א תן עליו א' י"ב תשצ"ג צרף בתחלה החלקים תשצ"ג ותר"א קח מהם תתר"ף ישארו שי"ד חלקים ואותם תתר"ף צרף אל השעות והוי ל"ה שעות. קח מהם כ"ד שעות ליום ישארו י"א שעות צרף היום אל הימים א"כ הוי ח' ימים. קח מהם ז' שהלים בשבוע א"כ הוי המולד א' י"א שי"ד פי' ביום א' י"א שעות ושי"ד חלקים תוך הלילה:

דרכי הקביעות צריך שתדע כי כל החדשים אחד מלא ל' יום ואחד חסר כ"ט יום חוץ מחשון וכסלו שפעמים שניהם מלאים ואז יהיה כסלו וטבת בני ימים ר"ח ותקרא השנה שלימה. ואם שניהם חסרים תקרא השנה חסירה. ואם א' מלא וא' חסר תקרא כסדרן. ויקרה זה מפני הדחיות ולכן צריך בחשבון המולד מתשרי זה לתשרי השני והיתרון הוא לשנה פשוטה ד"א תתע"ו. ולשנה מעוברת ה' כ"א תקפ"ט. ובאיזה יום שיבא המולד יהיה ר"ה בשנה הבאה. אך יש ד' דחיות. הא' *) לא אד"ו ר"ה לכן אם חל ר"ה בא' מימי אד"ו דוחין אותו ליום שלאחריו. והשני מולד זקן בל תדרוש. כגון אם חל המולד אחר י"ח שעות אין קובעין ר"ה באותו יום וכן אם חל מולד תשרי ג"ט ר"ד ומתנו ולמעלה אין קובעין ר"ה באותו יום אלא ביום ה' ודוקא כשהשנה שעברה תהיה פשוטה אבל אם תהיה מעוברת אזי אם חל המולד ב' ט"ו תקפ"ט ומשם ולהלן אין קובעין בו ר"ה: **ואחר** שידעת אימתי יהיה ר"ה לשנה הבאה תראה כמה ימים יש בין ר"ה זה לר"ה הבא. אם יש ביניהם ב' ימים כגון שר"ה זה ביום ז' ור"ה הבא יהיה ביום ג' אזי תהיה השנה חסרה. ואם יש ג' ימים כגון שר"ה זה ביום ג' ור"ה הבא ביום ז' תהיה כסדרן. ואם ד' ימים כגון שר"ה זה ביום ז' ור"ה הבא ביום ה' אזי תהיה שלימה. ואם השנה מעוברת אז אם יש ביניהם ד' ימים היא חסרה. ואם ה' ימים היא כסדרה. ואם ו' ימים היא שלימה. ואם לא תרצה לחשוב הקביעות עיין בסדר הקביעות:

סדר התקופות מהכללים שכתב ע"ש: **תקופה** נמשכת מחברתה צ"א ימים ז' שעות ומחצה וצ"א יום הם י"ג שבועות א"כ התקופה נמשכת ז' שעות ומחצה דרך משל אם תקופת תשרי ביום ב' ה' בו שבע שעות ומחצה אזי תקופת טבת ג"כ ביום ב' באחר ח' בו ט"ו שעות ותקופת ניסן ביום ב' באחר ח' בו כ"ב שעות ומחצה. ותקופת תמוז ביום ג' ו' שעות וכן לעולם: **ודע** שבכל מחזור יש י"ט שנה ושנת גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט הם מעוברות:

טעם שנהגו שלא לשתות מים בשעת התקופה לפי שבאותה שעה של תקופה כל מימות שבעולם נהפכים לדם: **וראוי** לך לדעת למה נהפכים לדם יותר מדבר אחר: **דע** לפי שבתקופת ניסן לקו המצרים ונהפכו כל מימיהם לדם. ובתקופת תמוז אמר הקב"ה למשה ודברתם אל הסלע והוא הכהו ונטף דם. ובתקופת תשרי נעקד יצחק ע"ג המזבח וכששלח אברהם את ידו ליקח את המאכלת נטף דם. ובתקופת טבת קיים יפתח את נדרו בבתו וע"י שלומדי התורה שנמשלה למים לא התירו לו הנדר נהפכו כל המים לדם: תקופת ניסן ותמוז שהיו תחת מים אין בהם סכנה לשתות בהם אע"פ שהם אסורים בשתייה: תקופת תשרי וטבת שהיו בדבר שהיה בו מבוש יש בהם סכנה ועל שם סיבוב הגלגל והקפתו בזמנים אלו נקראו תקופות:

---

*) והסימן הכללי לא אד"ו ראש. מולד זקן בל תדרוש. ג"ט ר"ד בשנה פשוטה גרוש. ב' ט"ו תקפ"ט אחר עיבור עקר מלשרוש.

שקלים זכר לזמן שבהמ"ק קיים שבא' באדר משמיעין על השקלים דכתיב זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה כלומר חדש והבא לי קרבן מתרומה שקלים חדשים והטעם כדי שיהיו הכל ויהיה גבוי ומוכן למקדש כשיבא ניסן ועל כן כשיחול אדר בתוך השבוע מקדימין להשמיע בשבת הקודם כדי שיהיה חדש שלם בין ההכרזה לר"ח ניסן משא"כ אם יאחרו לשבת הבאה לא יהיה חדש שלם. ובכלבו טעם אחר שגלוי לפניו ית' שהמן הרשע היה עתיד לשקול על ישראל לפי' הקדים שקליהן לשקליו: **זכור** מקדימין לקרותו לפני פורים סמוך למפלת המן כדי להקדים זכירה לעשייה דכתיב נזכרים ונעשים: **פרה** זכר לזמן שהמקדש להזהיר העם שיטהרו עצמם לרגל מטומאת מתים שאין טהרתן אלא באפר פרה: **החדש** זכר למקדש להודיע לעם שבשבוע הנכנס יהיה ר"ח ניסן ויכינו עצמם לעלות לרגל: *) **צו** י' בו וכן לעולם בשנה פשוטה קורין בזו השבת צו וסימן **פקדו פסחו** פי' תרגום צו פקיד. פסחו על הפסח: וטעם שקורים זה הסדר קודם פסח לפי שבפרשה צו נזכר דין הגעלת כלים מגיעולי איסור נותר של קדשים דכתיב ביה וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומורק ושטף במים: וגיעולי גוים כתיב כל דבר אשר יבא באש וכו' והגעלת כלי חמץ מדין כלי גוים למדנו אותה וצריך להזכיר ולהזהיר על הלכותיהם וגם כדי שיבואו סדרים אחרים ידועים בשבתות אחרות ידועות בסימנם **מנו ועצרו** צומו וצלו קומו ותקעו כמו שנבאר טעם כל א' במקומו עיין רד"א ורמב"ם פ' י"ג מה' תפלה ותיקון יששכר ז"ל:

וטעם שקורין פרקי אבות בשבתות שבין פסח לעצרת כתב הרב מדרש שמואל לפי שמכאן ואילך מתחיל הזמן להתחמם ומתעוררים התאוות הגופניות ויצה"ר מתחיל להתגבר ומסכתא זו מליאה חכמות ומוסרים ומעוררת האדם לרדוף אחר החכמות ומדות טובות ומגברת יצר טוב על יצה"ר לכן תיקנו ללמדה בימים אלו. וספר מעגלי ג"כ לזאת הסיבה: **עוד ט"א** לפי שבעצרת ניתנה התורה והלומד תורה צריך לידע תחלה דרך לימודה והיאך יתנהג בה אחר לימודה לכן תקנו ללמדה קודם עצרת כדי שיהא מוכן לקבל התורה בלב שלם ולהתנהג בה כדת וכשורה כי לעולם יש התחדשות קצת מן המציאות הראשון: **עוד ט"א** כי ידוע היות ימים אלו ימי דין וכל אדם ירא וחרד וגם כי בימים אלו נוהגים בהם אבילות שלא להסתפר ושלא ליקח אשה ובהיות שלב האדם נכנע קצת יכנסו דברי המוסרים בלבו וישמע ויתנהג על פי מדותיה. ובהגעת זמן זה יכנע לבבו הערל: **ועוד ט"א** כי בזמן הזה תגבורת הדם וכל בני אדם נוטים להקיז דם משום דימי הקיץ הם מעותדים יותר לחלאים ומנהג זה ראוי למתנהגים ע"פ הטבע. אבל עם בני ישראל שהם מתנהגים על פי התורה אינם מתרפאים רפואת הגוף אלא רפואת הנפש ובזה תעלה ארוכה ומרפא גם אל הגוף כענין אם שמע תשמע לקול ה' אלהיך וכו' כל המחלה אשר שמתי במצרים וכו' לכן קורין מסכתא זו באלו הימים שכולה מוסרים ומדות טובות וזה יהיה רפאות לנפשם וכו': **עוד ט"א** כי בימים אלו ניכר ונודע אם השנה מבורכת או לאו כי קרוב הוא לזמן הקציר ויודע אם יש לנו תבואה הרבה או לאו והתאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר הנצו הרמונים וזית הוציא פרח וכו' ואם תהיה השנה מבורכת יודה לשם ואם לאו יכנע לבבו וישוב אל אלהיו וירחמהו עכ"ל ועיין בהת"י דף נ' וג"א שם ג"כ נתן עוד טעמים אחרים לפי שעתה יוצא ממועד הפסח מעדונים ותענוגי' ובלי ספק כי עלתה חלודה כי היצה"ר מבולת אל העדונים וע"כ צריך להכניעו בעול התורה והמוסר ואע"פי שגם חג הסוכות יש בו שמחה יתירה מ"מ ראשית האדם דין ר"ה ואמצעיתו כפורים יום נורא והיום וסופו הושענא רבה ולא סר מורא הדין מעליו: **ועוד ט"א** כי עתה זמן האביב שבו נרמזו ימי הבחרות בחיי האדם לכך למען יהיה ראשית בכורי זמנם משועבד אל קבלת עול המצות תקנו ללמוד פרקים אלו להדריכנו במעגלי יושר: *) **יום ב"ט** בו שבת במדבר וכן לעולם בכל שנה פשוטה קורין בזו השבת שקודם שבועות זה הסדר וסימניך: **מנו ועצרו** פירוש מנו על סדר

*) ר"ל בשנת בש"פ כדלקמן וכן לעולם:

סדר קביעות שנים

במדבר סיני שבו מונים את ישראל ועמדו על הפקודת ונפרק בני העיר קורין קללות שבתורת כהנים (פי' אם בחוקותי) קודם עצרת משום תכלה שנה וקללותיה פי' לפי שחג עצרת ראש השנה לאילנות לכך אין נכון להסמיך לו קללות ולכך מפסיקים בס' במדבר בין הקללות ובין החג: **ואתחנן** י"א בו וכן לעולם קורין בשבת שאחר ט"ב זה הסדר וסימן **צומו וצלו** פי' צומו הוא על תענית ט"ב וצלו סימן על ואתחנן שתרגומו וצליתי וטעם שמדקדקים לקרות ואתחנן אחר ט"ב כדי שנכיר שהוא ית' שהגלנו לסוף תת"ן שנים ומיהר שתי שנים קודם כדי שלא יתקיים כי אבד תאבדון עיין ר"א ותקון יששכר: **ונהגו** העם להפטיר מי"ז בתמוז ואילך תלת דפורענותא לפי מנהגינו סימנם **דחא** דברי ירמיהו חזון ישעיהו בן אמוץ איכה היתה לזונה כסברת הרמב"ם בס' תפלה פי' י"ג ע"ש: וכן תמצא מחלוקת בזה בסמ"ג ובתוספות מגלה ונהרא נהרא ופשטיה: ואח"כ מפ' ואתחנן מפטירין שבע דנחמתא שסימנם **נו"ע ארק"ש** וכשחל אלול בשבת כתב בהגמ"יל קדמוניות שדוחין הפטרת עניה וקורין במקומה השמים כסאי שיש בה נחמה נ"כ וענין ראש חדש וכ"כ רמ"א ולבוש ז"ל גם במרדכי הגדול מביאו ב"י כ' הטעם לפי שהפטרת השמים כסאי נזכר בתלמוד להפטיר בה בשבת ור"ח הלכך דוחין עניה שאינה אלא ממנהג שנהגו בו העם כנזכר ברמב"ם בסוף ספר אהבה. וכ"כ בספר המוסר בשם הוראות חיים. **ולפי** טעם זה נראה פשוט דגם אם חל ר"ח אלול ביום א' שדוחין עניה ומפטירין במקומה ויאמר לו יהונתן כיון שגם הפטרה זו נזכרה בתלמוד דו"ק. אמנם בענין זה האחרון לא ראיתי גלוי בהגמי"ל וצ"ע: **בפרשת** האזינו המנהג בכל ישראל להפסיק הז' מברכים בסימן **הזי"ו ל"ך** והטעם שתקנו חז"ל סימן להפסקות סדר זה יותר מכל סדרי התורה כדי שלא יתקוטטו העולים עם הבע"ק מפני שהם הפסקות רעות (שבלי לקט ב' רבי' האיי וכ"כ תיקון יששכר דף ע"ד ע"א). וד' הרמב"ם לפי שהיא הלכה לעולם בשבת שובה וצריך להוכיח לעם לכך אין מפסיקין בדבר טוב יע"ש:

והא לך ביאור סימני הי"ד קביעות שהם ז' פשוטות וז' מעוברות.

ואלו הן הז' פשוטות:

בש"ה פשוטה ימיה **שנ"ה** ושבתותיה נ' וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ב' ימיו ל'. צום גדליה יום ד' ג' בו: וילך ו' בו: צום כפור יום ד' י' בו: האזינו י"ג בו: סוכות יום ב' ט"ו בו: שבת בראשית כ"ז בו: **חשון** נ"ד ימיו ל': נח ד' בו: לך לך י"א בו: וירא י"ח בו: חיי שרה כ"ה בו: **כסלו** ה"ו ימיו ל': תולדות יצחק ב' בו: ויצא ט' בו: וישלח י"ו בו: וישב כ"ג בו. חנוכה יום ב' כ"ה בו: **טבת** ו"א ימיו כ"ט מקץ בו ביום: ויגש ז' בו: צום טבת יום ג' י' בו: ויחי י"ד בו: שמות כ"א בו: וארא כ"ח בו: **שבט** יום ב' ימיו ל': בא ו' בו: בשלח י"ג בו: ר"ה לאילנות יום ב' ט"ו בו: יתרו כ' בו: משפטים שבת שקלים כ"ז בו: **אדר** ג"ד ימיו כ"ט: תרומה ד' בו: תצוה שבת זכור י"א בו: צום אסתר יום ב' י"ג בו: פורים יום ג' י"ד בו: תשא שבת פרה י"ח בו: ויקהל ופקודי שבת החדש כ"ח בו: **ניסן** יום ה' ימיו ל': ויקרא ג' בו: צו י' בו: פסח יום ה' ט"ו בו: שמיני כ"ד בו: (ימי השבת מתחילין ללמוד פרקי אבות): **אייר** ו"ז ימיו כ"ט תזריע ומצורע בו ביום: אחרי מות וקדושים ח' בו: יום י"ד בו שהוא ו' בשביע **פסח** שני (לכך נהגו שלא ליפול על פניהם וגם שלא להתענות בו יחידים נדבה): אמור ט"ו בו: בהר ובחקותי כ"ב בו: במדבר כ"ט בו: **סיון** יום א' ימיו ל': עצרת ו' בו יום ו': נשא י"ד בו: בהעלותך כ"א בו: שלח לך כ"ח בו: **תמוז** ב"ג ימיו כ"ט: קרח ה' בו: חקת ובלק י"ב בו: צום י"ז תמוז ה' בו: פנחס י"ט בו ודברי ירמיהו: כ"ו בו מטות ומסעי וחזון ישעיהו: **אב** יום ד' ימיו ל': דברים ואיכה ד' בו: תשעה באב יום ה': ואתחנן י"א בו: ט"ו בו יום ד': עקב י"ח בו: ראה כ"ה

בו

בו : **אלול** ה"ו ימיו כ"ט : שופטים ב' בו : תצא ט' בו : תבא י"ו בו : נצבים וילך כ"ג בו :
בהג פשוטה ימיה שנ"ג ושבתותיה נ' וזה סדרה : **תשרי** והוא ר"ה יום ב' ימיו ל' : צום גדליה
יום ד' ג' בו : וילך ו' בו : צום כפור יום ד' י' בו : האזינו י"ג בו : סוכות יום ב' ט"ו בו :
בראשית כ"ז בו : **חשון** ג"ד ימיו כ"ט : נח ד' בו : לך לך י"א בו : וירא י"ח בו : חיי שרה כ"ה
בו : **כסלו** יום ה' ימיו כ"ט : תולדות יצחק ג' בו : ויצא י' בו : וישלח י"ז בו : וישב כ"ד בו : חנוכה
יום א' כ"ה בו : **טבת** יום ו' ימיו כ"ט : מקץ ב' בו : ויגש ט' בו : צום טבת יום א' י' בו : ויחי
י"ז בו : שמות כ"ג בו : **שבט** יום ז' ימיו ל' : וארא בו ביום : בא ח' ב' : בשלח ר"ה לאילנות ט"ו
בו : יתרו כ"ב בו : משפטים שבת שקלים כ"ט בו : **אדר** א"ב ימיו כ"ט : תרומה ו' בו : תצוה שבת
זכור. י"ג בו : צום אסתר נקדם ליום ה' י"א בו : פורים יום א' י"ד בו : תשא שבת פרה כ' בו :
ויקהל ופקודי ושבת החדש כ"ז בו : **ניסן** יום ג' ימיו ל' : ויקרא ה' בו : צו י"ב בו : **פסח** יום ג' ט"ו
בו : שמיני כ"ו בו : **אייר** ד"ה ימיו כ"ט : הזריע ומצורע ג' בו : אחרי מות וקדושים י' בו : פסח שני
יום ד' י"ד בו : אמור י"ז בו : בהר סיני ובחקותי כ"ד בו : **סיון** יום ו' ימיו ל' : במדבר ב' בו : שבועות
יום ד' ו' בו : נשא ט' בו : בהעלותך י"ו בו : שלח כ"ג בו : **תמוז** ז"א ימיו כ"ט : קרח בו ביום :
חקת ובלק ז' בו : פנחס י"ד בו : צום י"ז התמוז יום ג' י"ז בו : מטות כ"א בו : מסעי כ"ח בו : **אב**
יום

עץ חיים

בהג חוקת ובלק ז' בו : **דע** כי הסדר בדפוסים להפריד חוקת ובלק ולחבר מטות ומסעי ובכל הלוחות הקדמוניות מחברים קרח וחצי פרשת חוקת עד פ' ויסעו מקדש ובשבת שנייה קורין חצי חוקת מפ' ויסעו ומחברים אותה בלק ומצאתי טעם לזה המנהג לראשונים ז"ל שקורין כן כדי שלא יכבד על הקהל זכרון פטירת ב' צדיקים בשבת אחת אהרן ומרים שלא יצטערו הצבור יותר לכך מפסיקין בזכרון פטירת צדיק א' בשבת אחת וזכרון שני בשבת שנית. וכן מצאנו בסידורים הנגיד רבי' אברהם בנו של הרמב"ם במדרש הגדול שחיבר קרח וחצי חוקת. ומפ' ויסעו מקדש ופרשת בלק לסדר אחד ומקרוב נהגו לחבר חוקת ובלק ושמעתי שנהגו כן לפי שבכל פרשה ופרשה ממונה מלאך אחד ולא רצו לחלוק פרשת חוקת לשני סדרים בשתי שבתות כדי שלא להיות מלאך הפרשה תלוי ומופסק עד שבת שנייה ומצאתי להרב תיקון יששכר שכתב בשם ה"ר סעדיה דיין ארם צובה שנוהגים לחבר קרח וחוקת ומפרידים מטות ומסעי ע"ש : **ועם** היות כל כל אחד מהמנהגים יש סמך וסמך כמובן לכל משכיל והנה הנה לענד"נ להביא טעם למנהגינו שמחברים חוקת ובלק להיותם שייכי אהדדי וגעון סוף פרשת חוקת כתיב פ' בלק שהרי סיום פ' חקת וישב ישראל בארץ האמרי ובלק מתחלת וירא בלק וכו' את כל אשר עשה ישראל לאמרי. הרי דקשר וחיבור יש לשתי פרשיות אלו יותר מקשר פ' מסעי לפרשת מטות דלא שייכי להדדי כמו חוקת ובלק. עוד נלע"ד לפי שבדורות השנים יהיה הפרש בקריאת הפרשיות בין בני א"י ובין בני ח"ל כי בני א"י יקדימו בקריאתם פ' אחת כשיחל נפל לבני ח"ל ויהיה קריאת בני א"י בשבת זו פ' בלק. ובני ח"ל פ' חקת לכן בני ח"ל כדי לחבר להתחבר בקריאתם עם בני א"י מחברין פ' חקת ובלק ואז מפרשת פנחס ואילך יהיו בני א"י ובני ח"ל שוים בקריאתם והטעם שמדקדקים ומהדרים להשוות קריאתם עם בני א"י לפי שבכל לימוד ותפלות וקריאות בני ח"ל מתעכבים ומתעטפים בתפלות בני א"י ועולות עמהם וא"כ כל כמה דמקדמינן להשוות עצמינו להם עדיף טפי לסגולות קריאתינו שבוה להם. ועוד יש לי לומר טעם בזה לפי הסוד ודוקא דבר נאה ומתקבל אכן להיות שלפי דעתי טעמים פשוטים אלו יספיקו להחזיק מנהגינו לכן העלמתי עין מלכתוב ע"פ הסוד כיון שאין אני מוכרח כמו שיעדתי בהקדמתי :

סדר קביעות שנים

יום ב׳ ימיו ל׳: דברים ו׳ בו. צום ט״ב יום ג׳ : ואתחנן י״ג בו : ט״ו באב יום ב׳ : עקב כ׳ בו : ראה כ״ז בו : **אלול** נ״ד ימיו כ״ט : שופטים ד׳ בו : תצא י״א בו : תבא י״ח בו : נצבים וילך כ״ה בו :

גכה פשוטה ימיה שנ״ד ושבתותיה נ׳ וזה סדרה : **תשרי** והוא ר״ה יום ג׳ ימיו ל׳ : צום גדליה יום ה׳ ג׳ בו : וילך ה׳ בו : צום כפור יום ה׳ י׳ בו : האזינו י״ב בו : סוכות יום ג׳ ט״ו בו : בראשית כ״ו בו : **חשון** ד״ה ימיו כ״ט : נח ג׳ בו : לך לך י׳ בו : וירא י״ז בו : חיי שרה כ״ד בו : **כסלין** יום ו׳ ימיו ל׳ : תולדות יצחק ב׳ בו : ויצא ט׳ בו : וישלח י״ו בו : וישב כ״ג בו : חנוכה יום ב׳ כ״ה בו : **טבת** ז״א ימיו כ״ט : מקץ בו ביום : ויגש ז׳ בו : צום טבת יום ג׳ י׳ בו : ויחי י״ד בו : שמות כ״א בו : וארא כ״ח בו : **שבט** יום ב׳ ימיו ל׳ : בא ו׳ בו : בשלח י״ג בו : ר״ה לאילנות יום ב׳ ט״ו בו : יתרו כ׳ בו : משפטים שבת שקלים כ״ז בו : **אדר** ג״ד ימיו כ״ט : תרומה ד׳ בו : תצוה שבת זכור י״א בו : צום אסתר יום ב׳ י״ג בו : פורים יום ג׳ י״ד בו : תשא שבת פרה י״ח בו : ויקהל ופקודי ושבת החדש כ״ה בו : **ניסן** יום ה׳ ימיו ל׳ : ויקרא ג׳ בו : צו י׳ בו : פסח יום ה׳ ט״ו בו : שמיני כ״ד בו : **אייר** ו״ז ימיו כ״ט : תזריע ומצורע בו ביום : אחרי מות וקדושים ח׳ בו : פסח שני יום ו׳ י״ד בו : אמור ט״ו בו : בהר סיני ובחקותי כ״ב בו : במדבר כ״ט בו : **סיון** יום א׳ ימיו ל׳ : שבועות יום ו׳ ו׳ בו : נשא י״ד בו : בהעלותך כ״א בו : שלח כ״ח בו : **תמוז** ב״ג ימיו כ״ט : קרח ה׳ בו : חקת ובלק י״ב בו : צום תמוז יום ה׳ י״ז בו : פנחס י״ט בו : מטות ומסעי כ״ו בו : **אב** יום ד׳ ימיו ל׳ : דברים ד׳ בו : צום ט״ב יום ה׳ : ואתחנן י״א בו : ט״ו באב יום ד׳ : עקב י״ח בו : ראה כ״ה בו : **אלול** ה״ו ימיו כ״ט : שופטים ב׳ בו : תצא ט׳ בו : תבא י״ו בו : נצבים וילך כ״ג בו :

השׁא פשוטה ימיה שנ״ה ושבתותיה נ״א וזה סדרה : **תשרי** ר״ה יום ה׳ ימיו ל׳ : האזינו ג׳ בו : צום גדליה נדחה ליום א׳ ד׳ בו : צום כפור יום ז׳ י׳ בו : סוכות יום ה׳ ט״ו בו : בראשית כ״ד בו : **חשון** ו״ז ימיו ל׳ : נח בו ביום : לך לך ח׳ בו : וירא ט״ו בו : חיי שרה כ״ב בו : תולדות יצחק כ״ט בו : **כסלו** א״ב ימיו ל׳ : ויצא ו׳ בו : וישלח י״ג בו : וישב כ׳ בו : חנוכה יום ה׳ כ״ה בו : מקץ כ״ז בו : **טבת** ג״ד ימיו כ״ט : ויגש ד׳ בו : צום טבת יום ו׳ י׳ בו : ויחי י״א בו : שמות י״ח בו : וארא כ״ה בו : **שבט** יום ה׳ ימיו ל׳ : בא ג׳ בו : בשלח י׳ בו : ר״ה לאילנות יום ח׳ ט״ו בו : יתרו י״ז בו : משפטים כ״ד בו : **אדר** ו״ז ימיו כ״ט : תרומה שבת שקלים בו ביום : תצוה שבת זכור ח׳ בו : צום אסתר יום ה׳ י״ג בו : פורים יום ו׳ י״ד בו : תשא ט״ו בו : ויקהל שבת פרה כ״ב בו : פקודי שבת החדש כ״ט בו : **ניסן** יום א׳ ימיו ל׳ : ויקרא ז׳ בו : צו י״ד בו : פסח ביום א׳ ט״ו בו : שמיני כ״ח בו : **אייר** ב״ג ימיו כ״ט : תזריע ומצורע ה׳ בו : אחרי מות וקדושים י״ב בו : פסח ב׳ יום ב׳ י״ד בו : אמור י״ט בו : בהר סיני ובחקותי כ״ו בו : **סיון** יום ד׳ ימיו ל׳ : במדבר ד׳ בו : שבועות יום ב׳ ו׳ בו : נשא י״א בו : בהעלותך י״ח בו : שלח כ״ה בו : **תמוז** ה״ו ימיו כ״ט : קרח ב׳ בו : חקת ט׳ בו : בלק י״ו בו : צום תמוז יום א׳ י״ז בו : פינחס כ״ג בו : **אב** יום ז׳ ימיו ל׳ : מטות מסעי בו ביום : דברים ח׳ בו : צום ט״ב יום א׳ : ואתחנן ט״ו בו : עקב כ״ב בו : ראה כ״ט בו : **אלול** א״ב ימיו כ״ט : שופטים ו׳ בו : תצא י״ג בו : תבא כ׳ בו : נצבים כ״ז בו :

הב״ז פשוטה ימיה שנ״ד ושבתותיה נ״א וזה סדרה : **תשרי** והוא ר״ה יום ה׳ ימיו ל׳ : האזינו ג׳ בו : צום גדליה נדחה ליום א׳ ד׳ בו : צום כפור יום ז׳ י׳ בו : סוכות יום ה׳ ט״ו בו : בראשית כ״ד בו : **חשון** ו״ז ימיו כ״ט : נח בו ביום : לך לך ח׳ בו : וירא ט״ו בו : חיי שרה כ״ב בו : תולדות יצחק כ״ט בו : **כסלו** יום א׳ ימיו ל׳ : ויצא ז׳ בו : וישלח י״ד בו : וישב כ״א בו : חנוכה יום ד׳ כ״ה בו : מקץ כ״ח בו : **טבת** ב״ג ימיו כ״ט : ויגש ה׳ בו : צום טבת יום ה׳ י׳ בו : ויחי י״ב בו : שמות י״ט בו : וארא כ״ו בו : **שבט** יום ד׳ ימיו ל׳ : בא ד׳ בו : בשלח י״א בו : ר״ה לאילנות יום ד׳ ט״ו בו : יתרו

י״ח

י"ח בו: משפטים שבת שקלים כ"ה בו: **אדר** ה"ו ימיו כ"ט: תרומה ב' בו: תצוה שבת זכור ט' בו: צום אסתר יום ד' י"ג בו: פורים יום ה' י"ד בו: תשא י"ו בו: ויקהל ופקודי שבת פרה כ"ג בו: **ניסן** יום ז' ימיו ל': ויקרא שבת החדש בו ביום: צו ח' בו: פסח יום ז' ט"ו בו: שמיני כ"ט בו: **אייר** א"ב ימיו כ"ט: תוריע ומצורע ו' בו: אחרי מות וקדושים י"ג בו: פסח שני יום א' י"ד בו: אמור כ' בו: בהר ובחקותי כ"ז בו: **סיון** יום ג' ימיו ל': במדבר ה' בו: שבועות יום א' ו' בו: נשא י"ב בו: בהעלותך י"ט בו: שלח כ"ו בו: **תמוז** ד"ה ימיו כ"ט: קרח ג' בו: חקת ובלק י' בו: פנחס י"ז בו: צום תמוז נדחה ליום א' י"ח בו: מטות כ"ד בו: **אב** יום ו' ימיו ל': מסעי ב' בו: דברים ט' בו: צום ט"ב נדחה ליום א' י' בו: ט"ו באב יום ו': ואתחנן י"ו בו: עקב כ"ג בו: **אלול** ז"א ימיו כ"ט: ראה בו ביום: שופטים ז' בו: תצא י"ד בו: תבא כ"א בו: נצבים כ"ח בו:

זש"ג פשוטה ימיה שנ"ה ושבתותיה נ"א וזה סדרה: **תשרי** יום ז' והוא ר"ה ימיו ל': צום גדליה יום ב' ג' בו: האזינו ח' בו: צום כפור יום ב' י' בו: סוכות יום ז' ט"ו בו: בראשית כ"ט בו: **חשון** א"ב ימיו ל': נח ו' בו: לך לך י"ג בו: וירא כ' בו: חיי שרה כ"ז בו: **כסלו** ג"ד ימיו ל': תולדות יצחק ד' בו: ויצא י"א בו: וישלח י"ח בו: וישב כ"ה בו: חנוכה יום ז' כ"ה בו: **טבת** ה"ו ימיו כ"ט: מקץ ב' בו: ויגש ט' בו: צום טבת יום א' י' בו: ויחי י"ו בו: שמות כ"ג בו: **שבט** יום ז' ימיו ל': וארא בו ביום: בא ח' בו: בשלח ר"ה לאילנות ט"ו בו: יתרו כ"ב בו: משפטים שבת שקלים כ"ט בו: **אדר** א"ב ימיו כ"ט: תרומה ו' בו: תצוה שבת זכור י"ג בו: צום אסתר נקדם ליום ה' י"א בו: פורים יום א' י"ד בו: תשא שבת פרה כ' בו: ויקהל ופקודי שבת החדש כ"ז בו: **ניסן** יום ג' ימיו ל': ויקרא ה' בו: צו י"ב בו: פסח יום ג' ט"ו בו: שמיני כ"ו בו: **אייר** ד"ה ימיו כ"ט: תזריע ומצורע ג' בו: אחרי מות וקדושים י' בו: פסח שני יום ד' י"ד בו: אמור י"ז בו: בהר ובחקותי כ"ד בו: **סיון** יום ו' ימיו ל': במדבר כ' בו: שבועות יום ד' ו' בו: נשא ט' בו: בהעלותך י"ו בו: שלח כ"ג בו: **תמוז** ז"א ימיו כ"ט: קרח בו ביום: חקת ובלק ז' בו: פנחס י"ד בו: צום תמוז יום ג' י"ז בו: מטות כ"א בו: מסעי כ"ח בו: **אב** יום ב' ימיו ל': דברים ו' בו: צום ט"ב יום ג': ואתחנן י"ג בו: ט"ו באב יום ב': עקב כ' בו: ראה כ"ז בו: **אלול** ג"ד ימיו כ"ט: שופטים ד' בו: תצא י"א בו: תבא י"ח בו: נצבים וילך כ"ה בו:

זה"א פשוטה ימיה שנ"ג ושבתותיה נ"א וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ז' ימיו ל': צום גדליה יום ב' ג' בו: האזינו ח' בו: צום כפור יום ב' י' בו: סוכות יום ז' ט"ו בו: בראשית כ"ט בו: **חשון** א"ב ימיו כ"ט: נח ו' בו: לך לך י"ג בו: וירא כ' בו: חיי שרה כ"ז בו: **כסלו** יום ג' ימיו כ"ט: תולדות יצחק ה' בו: ויצא י"ב בו: וישלח י"ט בו: חנוכה יום ו' כ"ה בו: וישב כ"ו בו: **טבת** יום ד' ימיו כ"ט: מקץ ד' בו: צום טבת יום ו' י' בו: ויגש י"א בו: ויחי י"ח בו: שמות כ"ה בו: **שבט** יום ה' ימיו ל': וארא ג' בו: בא י' בו: ר"ה לאילנות יום ה' ט"ו בו: בשלח י"ז בו: יתרו כ"ד בו: **אדר** ו"ז ימיו כ"ט: משפטים שבת שקלים בו ביום: תרומה שבת זכור ח' בו: צום אסתר יום ה' י"ג בו: פורים יום ו' י"ד בו: תצוה ט"ו בו: תשא שבת פרה כ"ב בו: ויקהל ופקודי כ"ט בו: **ניסן** יום א' ימיו ל': ויקרא ז' בו: צו י"ד בו: פסח יום א' ט"ו בו: שמיני כ"ח בו: **אייר** ב"ג ימיו כ"ט: תזריע ומצורע ה' בו: אחרי מות וקדושים י"ב בו: פסח שני יום ב' י"ד בו: אמור י"ט בו: בהר ובחקותי כ"ו בו: **סיון** יום ד' ימיו ל': במדבר ד' בו: שבועות יום ב' ו' בו: נשא י"א בו: בהעלותך י"ח בו: שלח כ"ה בו: **תמוז** ה"ו ימיו כ"ט: קרח ב' בו: חקת ובלק ט' בו: פנחס י"ו בו: צום תמוז יום א' י"ז בו: מטות כ"ג בו: **אב** יום ז' ימיו ל': מסעי בו ביום: דברים ח' בו: צום ט"ב יום א': ואתחנן ט"ו בו: עקב כ"ב בו: ראה כ"ט בו: **אלול** א"ב ימיו כ"ט: שופטים ו' בו: תצא י"ג בו: תבא כ' בו: נצבים כ"ז בו:

סדר קביעות שנים

ואלו הן השבע מעוברות

בשמ"ז מעוברת ימיה שפ"ה ושבתותיה נ"ה וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ב' ימיו ל': צום גדליה יום ד' ג' בו: וילך ו' בו: צום כפירים יום ד' י' בו: האזינו י"ג בו: סוכות יום ב' ט"ו בו: בראשית כ"ז בו: **חשון** נ"ד ימיו ל': נח ד' בו: לך לך י"א בו: וירא י"ח בו: חיי שרה כ"ה בו: **כסלו** ה"י ימיו ל': תולדות יצחק ב' בו: ויצא ט' בו: וישלח י"ו בו: וישב כ"ג בו: חנוכה יום ב' כ"ה בו: **טבת** ז"א ימיו כ"ט: מקץ בו ביום: ויגש ז' בו: צום טבת יום ג' י' בו: ויחי י"ד בו: שמות כ"א בו: וארא כ"ח בו: **שבט** יום ב' ימיו ל': בא ו' בו: בשלח י"ג בו: ר"ה לאילנות יום ב' ט"ו בו: יתרו כ' בו: משפטים כ"ז בו: **אדר א'** ג"ד ימיו ל': תרומה ד' בו: תצוה י"א בו: תשא י"ח בו: ויקהל שבת שקלים כ"ה בו: **אדר ב'** ה"ו ימיו כ"ט פקודי ב' בו: ויקרא שבת זכור ט' בו: צום אסתר יום ד' י"ג בו: פורים יום ה' י"ד בו: צו י"ו בו: שמיני שבת פרה כ"ג בו: **ניסן** יום ז' ימיו ל': תוריע שבת החדש בו ביום: מצורע ח' בו: פסח יום ז' ט"ו בו: אחרי מות כ"ט בו: **אייר** א"ב ימיו כ"ט: קדושים ו' בו: אמור י"ג בו: בהר כ' בו: בחקתי כ"ז בו: **סיון** יום ג' ימיו ל': במדבר ה' בו: שבועות יום א' ו' בו: נשא י"ב בו: בהעלותך י"ט בו: שלח כ"ו בו: **תמוז** ד"ה ימיו כ"ט: קרח ג' בו: חקת ובלק י' בו: פנחס י"ז בו: צום תמוז נדחה ליום א' י"ח בו: מטות כ"ד בו: **אב** יום ו' ימיו ל': מסעי ב' בו: דברים ט' בו: צום ט"ב נדחה ליום א' י' בו: ט"ו באב יום ו': ואתחנן י"ו בו: עקב כ"ג בו: **אלול** ז"א ימיו כ"ט: ראה בו ביום: שופטים ז' בו: תצא י"ד בו: תבא כ"א בו: נצבים כ"ח בו:

בחמה מעוברת ימיה שפ"ג ושבתותיה נ"ד וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ב' ימיו ל': צום גדליה יום ד' ג' בו: וילך ו' בו: כפור יום ד' י' בו: האזינו י"ג בו: סוכות יום ב' ט"ו בו: בראשית כ' בו: **חשון** ג"ד ימיו כ"ט: נח ד' בו: לך לך י"א בו: וירא י"ח בו: חיי שרה כ"ה בו: **כסלו** יום ה' ימיו כ"ט: תולדות יצחק ג' בו: ויצא י' בו: וישלח י"ז בו: וישב כ"ד בו: חנוכה יום א' כ"ה בו: **טבת** יום ו' ימיו כ"ט: מקץ ב' בו: ויגש ט' בו: צום טבת יום א' י' בו: ויחי י"ו בו: שמות כ"ג בו: **שבט** יום ז' ימיו ל': וארא בו ביום: בא ח' בו: בשלח ר"ה לאילנות ט"ו בו: יתרו כ"ב בו: משפטים כ"ט בו: **אדר ראשון** א"ב ימיו ל': תרומה ו' בו: תצוה י"ג בו: תשא כ' בו: ויקהל שבת שקלים כ"ז בו: **אדר ב'** ג"ד ימיו כ"ט: פקודי ד' בו: ויקרא שבת זכור י"א בו: צום אסתר יום ב' י"ג בו: פורים יום ג' י"ד בו: צו והוא שבת פרה י"ח בו: שמיני שבת החדש כ"ה בו: **ניסן** יום ה' ימיו ל': תוריע ג' בו: מצורע י' בו: פסח יום ה' ט"ו בו: אחרי מות כ"ד בו: **אייר** ו"ז ימיו כ"ט: קדושים בו ביום: אמור ח' בו: פסח שני יום ו' י"ד בו: בהר ט"ו בו: בחקתי כ"ב בו: במדבר כ"ט בו: **סיון** יום א' ימיו ל': שבועות יום ו' ו' בו: נשא י"ד בו: בהעלותך כ"א בו: שלח כ"ח בו: **תמוז** ב"ג ימיו כ"ט: קרח ה' בו: חקת ובלק י"ב בו: צום תמוז יום ה' י"ז בו: פנחס י"ט בו: מטות ומסעי כ"ו בו: **אב** יום ד' ימיו ל': דברים ד' בו: צום ט"ב יום ה': ואתחנן י"א בו: ט"ו באב יום ד': עקב י"ח בו: ראה כ"ה בו: **אלול** ה"ו ימיו כ"ט: שופטים ב' בו: תצא ט' בו: תבא י"ו בו: נצבים וילך כ"ג בו:

גבמ"ז מעוברת ימיה שפ"ד ושבתותיה נ"ה וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ג' ימיו ל': צום גדליה יום ה' ג' בו: וילך ה' בו: צום כפור יום ה' י' בו: האזינו י"ב בו: סוכות יום ג' ט"ו בו: בראשית כ"ו בו: **חשון** ד"ה ימיו כ"ט: נח ג' בו: לך לך י' בו: וירא י"ז בו: חיי שרה כ"ד בו: **כסלו** יום ו' ימיו ל': תולדות יצחק ב' בו: ויצא ט' בו: וישלח י"ו בו: וישב כ"ג בו: חנוכה יום ג' כ"ה בו: **טבת** ז"א ימיו כ"ט: מקץ בו ביום: ויגש ז' בו: צום טבת יום ג' י' בו: ויחי י"ד בו: שמות כ"א בו: וארא כ"ח בו: **שבט** יום ב' ימיו ל': בא ו' בו: בשלח י"ג בו: ר"ה לאילנות יום ב' ט"ו בו: יתרו כ' בו: משפטים כ"ז בו: **אדר א'** ג"ד ימיו ל': תרומה ד' בו: תצוה י"א בו: תשא י"ח

בו

בו: ויקהל שבת שקלים כ"ה בו: **אדר ב'** ה"ו ימיו כ"ט: פקודי ב' בו: ויקרא שבת זכור ט' בו: צום אסתר יום ד' י"ג בו: פורים יום ה' י"ד בו: צו י"ו בו: שמיני שבת פרה כ"ג בו: **ניסן** יום ז' ימיו ל': תזריע שבת החדש בו ביום: מצורע ח' בו: פסח יום ז' ט"ו בו: אחרי מות כ"ט בו: **אייר** א"ב ימיו כ"ט: קדושים ו' בו: אמור י"ג בו: פסח שני יום א' י"ד בו: בהר כ' בו: בחקותי כ"ז בו: **סיון** יום ג' ימיו ל': במדבר ה' בו: שבועות יום א' ו' בו: נשא י"ב בו: בהעלותך י"ט בו: שלח כ"ו בו: **תמוז** ד"ה ימיו כ"ט: קרח ג' בו: חקת ובלק י' בו: פנחס י"ז בו: צום תמוז נדחה ליום א' י"ח בו: מטות כ"ד בו: **אב** יום ו' ימיו ל': מסעי ב' בו: דברים ט' בו: צום ט"ב נדחה ליום א' י' בו: ט"ו באב יום ו': ואתחנן י"ז בו: עקב כ"ג בו: **אלול** ז"א ימיו כ"ט: ראה בו ביום: שופטים ז' בו: תצא י"ד בו: תבא כ"א בו: נצבים כ"ח בו:

השמג מעוברת ימיה שפ"ה ושבתותיה נ"ה וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ה' ימיו ל': האזינו ג' בו: צום גדליה נדחה ליום א' ד' בו: צום כפור יום ז' י' בו: סוכות יום ה' ט"ו בו: בראשית כ"ד בו: **חשון** ו"ז ימיו ל': נח בו ביום: לך לך ח' בו: וירא ט"ו בו: חיי שרה כ"ב בו: תולדות יצחק כ"ט בו: **כסליו** א"ב ימיו ל': ויצא ו' בו: וישלח י"ג בו: וישב כ' בו: חנוכה יום ה' כ"ה בו: מקץ כ"ז בו: **טבת** ג"ד ימיו כ"ט: ויגש ד' בו: צום טבת יום ו' י' בו: ויחי י"א בו: שמות י"ח בו: וארא כ"ה בו: **שבט** יום ה' ימיו ל': בא ג' בו: בשלח י' בו: ר"ה לאילנות יום ה' ט"ו בו: יתרו י"ז בו: משפטים כ"ד בו: **אדר א'** ו"ז ימיו ל': תרומה בו ביום: תצוה ח' בו: תשא ט"ו בו: ויקהל כ"ב בו: פקודי שבת שקלים כ"ט בו: **אדר** שני א"ב ימיו כ"ט: ויקרא ו' בו: צו שבת זכור י"ג בו: צום אסתר נקדם ליום ה' י"א בו: פורים יום א' י"ד בו: שמיני שבת פרה כ' בו: תזריע שבת החדש כ"ז בו: **ניסן** יום ג' ימיו ל': מצורע ה' בו: אחרי מות י"ג בו: פסח יום ג' ט"ו בו: קדושים כ"ו בו: **אייר** ד"ה ימיו כ"ט: אמור ג' בו: בהר י' בו: פסח שני יום ד' י"ד בו: בחקתי י"ז בו: במדבר כ"ד בו: **סיון** יום ו' ימיו ל': נשא ב' בו: שבועות יום ד' ו' בו: בהעלתך ט' בו: שלח י"ו בו: קרח כ"ג בו: **תמוז** ז"א ימיו כ"ט: חקת בו ביום: בלק ז' בו: פנחס י"ד בו: צום תמוז יום ג' י"ז בו: מטות כ"א בו: מסעי כ"ח בו: **אב** יום ב' ימיו ל': דברים ו' בו: צום ט"ב יום ג': ואתחנן י"ג בו: ט"ו באב יום ב': עקב כ' בו: ראה כ"ז בו: **אלול** ג"ד ימיו כ"ט: שופטים ד' בו: תצא י"א בו: תבא י"ח בו: נצבים וילך כ"ה בו:

התמא מעוברת ימיה שפ"ג ושבתותיה נ"ה וזה סדרה: **תשרי** והוא ר"ה יום ה' ימיו ל': האזינו ג' בו: צום גדליה נדחה ליום א' ד' בו: צום כפור יום ז' י' בו: סוכות יום ה' ט"ו בו: בראשית כ"ד בו: **חשון** ו"ז ימיו כ"ט: נח בו ביום: לך לך ח' בו: וירא ט"ו בו: חיי שרה כ"ב בו: תולדות יצחק כ"ט בו: **כסלו** יום א' ימיו כ"ט: ויצא ז' בו: וישלח י"ד בו: וישב כ"א בו: חנוכה יום ד' כ"ה בו: מקץ כ"ח בו: **טבת** יום ב' ימיו כ"ט: ויגש ו' בו: צום טבת יום ד' י' בו: ויחי י"ג בו: שמות כ' בו: וארא כ"ז בו: **שבט** יום ג' ימיו ל': בא ה' בו: בשלח י"ב בו: ר"ה לאילנות יום ג' ט"ו בו: יתרו י"ט בו: משפטים כ"ו בו: **אדר א'** ד"ה ימיו ל': תרומה ג' בו: תצוה י' בו: תשא י"ז בו: ויקהל כ"ד בו: **אדר ב'** ו"ז ימיו כ"ט: פקודי שבת שקלים בו ביום: ויקרא שבת זכור ח' בו: צום אסתר יום ה' י"ג בו: פורים יום ו' י"ד בו: צו ט"ו בו: שמיני שבת פרה כ"ב בו: תזריע שבת החודש כ"ט בו: **ניסן** יום א' ימיו ל': מצורע ז' בו: אחרי מות י"ד בו: פסח יום א' ט"ו בו: קדושים כ"ח בו: **אייר** ב"ג ימיו כ"ט: אמור ה' בו: בהר י"ב בו: פסח שני יום ב' י"ד בו: בחקתי י"ט בו: במדבר כ"ו בו: **סיון** יום ד' ימיו ל': נשא ד' בו: שבועות יום ב' ו' בו: בהעלותך י"א בו: שלח י"ח בו: קרח כ"ה בו: **תמוז** ה"ו ימיו כ"ט: חקת ב' בו: בלק ט' בו: פנחס י"ו בו: צום תמוז יום א' י"ז בו: מטות כ"ג בו: **אב** יום ז' ימיו ל': מסעי בו ביום: דברים ח' בו: צום ט"ב יום א': ואתחנן ט"ו בו: עקב כ"ב בו: **אלול** א"ב ימיו כ"ט: שופטים ו' בו: תצא י"ג בו: תבא כ' בו: נצבים כ"ז בו:

סדר קביעות שנים

זשמ"ה ימיה שפ"ה ושבתותיה נ"ה וזה סדרה : **תשרי** יום ז' והוא ר"ה ימיו ל' : צום גדליה יום ב' ג' בו : האזינו ח' בו : צום כפור יום ב' י' בו : סוכות יום ז' ט"ו בו : בראשית כ"ט בו : **חשון** א"ב ימיו ל' : נח ו' בו : לך לך י"ג בו : וירא כ' בו : חיי שרה כ"ו בו : **כסלו** ג"ד ימיו ל' : תולדות יצחק ד' בו : ויצא י"א בו : וישלח י"ח בו : וישב כ"ה בו : חנוכה יום ז' כ"ה בו : **טבת** ה"ו ימיו כ"ט : מקץ ב' בו : ויגש ט' בו : צום טבת יום א' י' בו : ויחי י"ו בו : שמות כ"ג בו : **שבט** יום ז' ימיו ל' : וארא בו ביום : בא ח' בו : בשלח ר"ה לאילנות ט"ו בו : יתרו כ"ב בו : משפטים כ"ט בו : **אדר"א** א"ב ימיו ל' : תרומה ו' בו : תצוה י"ג בו : תשא כ' בו : ויקהל שבת שקלים כ"ז בו: **אדר"ב** ג"ד ימיו כ"ט : פקודי ד' בו : ויקרא שבת זכור י"א בו : צום אסתר יום ב' י"ג בו : פורים יום ג' י"ד בו : צו שבת פרה י"ח בו : שמיני שבת החדש כ"ה בו : **ניסן** יום ה' ימיו ל' : תזריע ג' בו : מצורע י' בו : פסח יום ה' ט"ו בו : אחרי מות כ"ד בו : **אייר** ו"ז ימיו כ"ט : קדושים בו ביום : אמור ח' בו : פסח שני יום ו' י"ד בו : בהר סיני ט"ו בו : בחקותי כ"ב בו : במדבר כ"ט בו : **סיון** יום א' ימיו ל' : שבועות יום ו' ו' בו : נשא י"ד בו : בהעלותך כ"א בו : שלח כ"ח בו : **תמוז** ב"ג ימיו כ"ט : קרח ה' בו : חקת ובלק י"ב בו : צום תמוז יום ה' י"ז בו : פנחס י"ט בו: מטות ומסעי כ"ו בו : **אב** יום ד' ימיו ל' : דברים ד' בו : צום ט"ב יום ה' : ואתחנן י"א בו : ט"ו באב ביום ד' : עקב י"ח בו : ראה כ"ה בו : **אלול** ה"ו ימיו כ"ט : שופטים ב' בו : תצא ט' בו : תבא י"ו בו : נצבים וילך כ"ג בו :

זחמ"ג מעוברת ימיה שפ"ג ושבתותיה נ"ה וזה סדרה : **תשרי** והוא ר"ה יום ז' ימיו ל' : צום גדליה יום ב' ג' בו : האזינו ח' בו : צום כפור יום ב' י' בו : סוכות יום ז' ט"ו בו : בראשית כ"ט בו : **חשון** א"ב ימיו כ"ט : נח ו' בו : לך לך י"ג בו : וירא כ' בו : חיי שרה כ"ז בו: **כסלו** יום ג' ימיו כ"ט : תולדות יצחק ה' בו : ויצא י"ב בו : וישלח י"ט בו : חנוכה יום ו' כ"ה בו : וישב כ"ו בו : **טבת** יום ד' ימיו כ"ט : מקץ ד' בו : צום טבת יום ו' י' בו : ויגש י"א בו : ויחי י"ח בו : שמות כ"ה בו : **שבט** יום ה' ימיו ל' : וארא ג' בו : בא י' בו : ר"ה לאילנות יום ה' ט"ו בו : בשלח י"ז בו : יתרו כ"ד בו : **אדר א'** ו"ז ימיו ל' : משפטים בו ביום : תרומה ח' בו : תצוה ט"ו בו : תשא כ"ב בו : ויקהל שבת שקלים כ"ט בו : **אדר ב'** א"ב ימיו כ"ט : פקודי ו' בו : ויקרא שבת זכור י"ג בו : צום אסתר נקדם ליום ה' י"א בו: פורים יום א' י"ד בו : צו שבת פרה כ' בו : שמיני ושבת החדש כ"ז בו : **ניסן** יום ג' ימיו ל' : תזריע ה' בו : מצורע י"ב בו : פסח יום ג' ט"ו בו : אחרי מות כ"ו בו : **אייר** ד"ה ימיו כ"ט : קדושים ג' בו : אמור י' בו : פסח שני יום ד' י"ד בו : בהר י"ז בו : בחקותי כ"ד בו : **סיון** יום ו' ימיו ל' : במדבר ב' בו : שבועות יום ד' ו' בו : נשא ט' בו : בהעלותך י"ו בו : שלח כ"ג בו : **תמוז** ז"א ימיו כ"ט : קרח בו ביום : חקת ז' בו : בלק י"ד בו : צום תמוז יום ג' י"ז בו : פנחס כ"א בו : מטות ומסעי כ"ח בו: **אב** יום ב' ימיו ל' : דברים ו' בו : צום ט"ב יום ג' : ואתחנן י"ג בו : ט"ו באב יום ב' : עקב כ' בו : ראה כ"ז בו : **אלול** ג"ד ימיו כ"ט : שופטים ד' בו : תצא י"א בו : תבא י"ח בו : נצבים וילך כ"ה בו :

סימן לקביעות המועדים א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"ף :

א"ת יום פורים בו ראשון דפסח יהיה בו ט"ב לעולם : **ב"ש** יום פורים בו שני של פסח יהיה בו שבועות לעולם : **ג"ר** יום פורים בו שלישי דפסח יהיה בו ר"ה לעולם : **ד"ק** יום פורים בו רביעי דפסח יהיה בו קריאת התורה שהוא שמחת תורה לעולם : **ה"ץ** יום פורים בו חמישי דפסח יהיה בו צום כפור לעולם : **ו"ף** יום פורים בו ששי דפסח יהיה בו פורים שעבר לעולם : **דע** שאלו הכללים והסימנים שמסרתי לך לעולם אל יליזו מעיניך ואל תסירם מלבך כי כבר חז"ל שחקום הדק היטב ולא נמצא בהם שום פיסול כלל אלא מלאכת ה' זכה וברה עד מאד במשנה ואתה דע לך :

בער

שערים לידע ענין מאורעות השנה ע"י התקופות

שער לידע ספקות השערים והפכן ר"ל אם היה התבואה ביוקר או בזול וזולתן מהמקרים המאורעות בבני אדם ובבהמה והוא בסוד נפילת התקופה ודבר בדוק ומנוסה היה בזמנינו ובזמן הקדמונים וזהו **תקופת ניסן** כשהיא עוברת בתחלת הלילה שבע בבני אדם יהיה והאוכל נעשה בזול: ואם בחצי הלילה פרנסה יהיה בה והאוכל נעשה ביוקר: **תקופת תמוז** אם באחת ומחצה בלילה ילדים קטנים ימותו והאוכל נעשה ביוקר והלאים רבים בבני אדם: ואם באחת ומחצה ביום דלתות השנה יהיו סגורים והאוכל נעשה ביוקר: ואם בשבע ומחצה ביום סדרים יהיו בה הרבה וארבה וברד הרבה מאבדין את העולם והאוכל נעשה בזול: ואם בז' ומחצה בלילה פרנסה הרבה והאוכל נעשה בזול: (נ"א ואם בז' ומחצה ביום חרב יהיה ודבר ולודרים ושודדים אובדים מן העולם והאוכל נעשה ביוקר): **תקופת תשרי** אם בג' שעות בלילה דבר יהיה בבהמה והאוכל נעשה בזול: ואם בג' שעות ביום חלאים יהיו בה והאוכל נעשה בזול: ואם בט' שעות בלילה טל ומטר הרבה מאד וכסף יעמוד והאוכל נעשה ביוקר: ואם בט' שעות ביום הגשמים הרבה ושערי פרנסה יהיו נפתחים לבני אדם והאוכל נעשה ביוקר: **תקופת טבת** אם בארבע שעות ומחצה בלילה כל הנולד בה מיד הוא מת מפני כחה של לבנה והלאים יהיו בבני אדם והאוכל נעשה ביוקר: ואם בארבע שעות ומחצה ביום שבע גדול יהיה בעולם: ואם בעשר שעות ומחצה ביום מי שנולד בה הוא מתעשר והפרנסה מרובה והאוכל נעשה בזול: ואם בעשר ומחצה בלילה בני אדם מתענגים ברוב טובה והלאים יהיו באחרית השנה והאוכל נעשה בזול: **ואם** תהיה התקופה קודם עשירי בטבת האוכל נעשה בזול: ואם לאחר עשרה ימים יפה ובלבד שלא תפול התקופה לא ביום ד' ולא בשבת והכל בידי שמים: **וכתב** רבי אברהם ז"ל אם תפול תקופת טבת יום ד' או יום ז' יהיה רעב גדול ב"מ: ואם תהיה יום שני או יום ה' תהיה השנה בינונית: והזהר מהשנה שהתקופה שלה יום ד' או יום ו' או יום ז'. ולעולם אם תקופת טבת נופלת קודם י' בטבת רעב ורעה יהיה. ואם נופלת בט"ו בטבת טובה יהיה ובלבד שלא תפול לא ברביעי ולא בערב שבת ואם נפלה תקופת ניסן יום ראשון סימן טוב לכל השנה: **כלל גדול** אם תקופה נופלת בתחלת חמה כולה חמימה ואם בתליה חליה בינונית וחליה חמימה. ואם בנוגה כולה גשמים ואם בכוכב כולה חמימה. ואם בלבנה כולה גשמים ולנוגה. ואם בשבתאי בקין כולה חמימה ואם בחורף כולה לנוגה וגשומה. ואם בצדק כולה לנוגה וגשומה. ואם במאדים כולה חמימה בלא לנה:

שער אחר אם תפול תקופת טבת יום ראשון בשבוע מלחמה גדולה תהיה ומות ושלג וירבו הזרעי' וירד הברד ותלקה הלבנה ובה הפסד: ואם ביום שני המטר מבכר ויפסוק המטר בהרים ויתייקר המזון במערב בטבת ובשבט ויתזלזל וירבה המטר בסוף השנה ויתברכו הזרעים והפירות: ואם תפול ביום ג' כך יהיה כמו יום ראשון ושני ויתייקר המזון שלשה חדשים ומעשה השני בשלישי ובופה טוב מתחלתה: ואם תפול ביום ד' יהיה מטר ושמונה תהיה ותלקה השמש בסוף אלול ויפלו שני מלכים במערב ויהיה רעב וחרב שתי שנים: ואם תפול ביום חמישי יעצר המטר בתחלתה ואחר כך ירד המטר ושלג ומות בבני אדם ותרעש הארץ והזרע והפירות יהיו טובים: ואם תפול יום ששי ילליתו הצאן ואח"כ יתמעטו ויקיר הרבה והמטר והשמן יהיה ומלחמות ומות הרבה: ואם תפול ביום שבת ייעצר המטר בהרים ויתייקר המזון בטבת ובשבט וחצי אדר ומטר בסוף השנה לרוב וילקה השמש בטבת תחת הטבים ורעש והיא שלימה: **תקופת תמוז** אם תפול ביום ראשון תהיה השנה מוקדמת לגשמים ויהיו מלחמות ומות בארץ ושלג הרבה ויגדל המטר והזרעים ותלקה הלבנה ויתייקר המזון שני חדשים טבת ושבט ואח"כ יתזלזל המזון והמטר יהיה באחרית השנה ויטבע הזרע ויגדל אותו המטר: ואם תפול ביום שני המטר יהיה מאוחר וימנעו לזרוע ויתייקר המזון בארץ המערב שני חדשים טבת ושבט ואח"כ יתזלזל המזון והמטר יהיה באחרית השנה

שערים לידע ענין מאורעות השנה ע"י התקופות

השנה ויעשו הזרעים ויגדל אותו המטר : ואם יפול ביום ג' יהיה מטר מוקדם עד כסליו ויתייקר המזון ג' חדשים ויהיה שלג ויתקררו בני אדם ואח"כ ירד המטר ויגברו הפירות מן האילנות : ואם יפול ביום ד' תהיה השנה בינונית לא חמה ולא קרה וילקה החמה בסוף אלול וימותו בני מלכים במערב ויהיה שם רעב : ואם יפול ביום ה' יתחיל המטר מתחלת השנה וירבה באחריתה ויפול שלג בהרים ויהיה מות ותרעש הארץ ויפלו הפירות מן האילנות והזרע לא יצליח כל כך והשנה בינונית : ואם יפול ביום ששי יקדים המטר וירבו הנהרות וימותו בני אדם והבהמות ויהיה הקרירות והמטר ביותר : ואם יפול ביום ז' יקדימו הגשמים וירבו הבהמות ויתייקר המזון בטבת ושבט וימנע המטר ותלקה החמה ותרעש הארץ באחריתה ויהיו הפירות מצליחין הון מהגפן והזית וה' יודע האמת :

שער סגולה לידע את ירידת גשמים בכל השנה יסתכל בשלשה ימים שיש בהם חכמה גדולה בחדש תמוז בי"ג בי"ד בט"ו בו וסימן ויגידו"ה ויערכה לי : אם יהיה יום י"ג מעונן דע שיהיה מטר בארבעה חדשים ראשונים. תמוז אב אלול תשרי : ואם מעונן יום י"ד דע שיהיה מטר בד' החדשים האמצעיים מרחשון כסלו טבת שבט. ואם מעונן יום ט"ו דע שיהיה מטר בד' חדשים האחרונים אדר ניסן אייר סיון : והללו ג' ימים אלו של תמוז נפסקו כל יום ויום לד' חדשים : ואם יהיה מעונן יום י"ג בשעה ראשונה דע שירדו לחדש ראשון לארבעה חדשים ראשונים : ואם תראה לי"ג לשש שעות ירד הגשם לשני חדשים בגבול שלשת עננים : ואם בסוף י"ג הגשם ירד לג' חדשים ובאחר כזה הולך יום י"ד ויום ט"ו : ואם בכל ג' ימים הללו תראה עננים השנה כולה תהיה גשומה ובריאה וטובה : ואם לא תראה עננים בהללו ג' ימים צריך לבקש רחמים על המטר : ואם ימטיר ב"ט בתמוז תתיקר התבואה בתחלת השנה ואח"כ תזול : ואם ימטיר בי"ח בתמוז תתיקר התבואה באחרית השנה כפלים מאשר נמכרה בתחלתה ; ואם לא ימטיר כלל באלו ג' ימים שנה טובה תהיה ואם ימטיר בפסח ימטיר בקציר ובבציר וסימן זה בחון :

שער אם ימטיר בר"ח ניסן מות בבהמה יהיה. ואם לא תהיה שנה טובה ; אם ימטיר בר"ח אייר יקציף המלך על אחד מעבדיו או מגבוריו . ואם לא מעט יוקר יהיה : אם בר"ח סיון ימטיר יהיה חולי בבני אדם. ואם לא יהיה חולי בחיות : ואם בר"ח תמוז ימטיר ירבו הצאים ויוקר בתבואה יהיה. ואם לא מות יהיה ; ואם בר"ח אב ימטיר יהיה המטר מ"ו יום. ואם לא תחסר מעט התבואה : ואם בר"ח אלול ימטיר טובה השנה מאד מאד. ואם לא תתיקר התבואה : ואם בר"ח תשרי ימטיר יהיה שלום בארץ. ואם לא החרון יהיה ; ואם בר"ח חשון ימטיר ירבו הגנבים. ואם לא יורה על שפיכות דמים ; ואם בר"ח כסלו ימטיר נגף יהיה בבני אדם. ואם לא ישפך על הבהמות ; ואם בר"ח טבת ימטיר יהיה חולי בעינים . ואם לא ימותו המעוברות ; ואם בר"ח שבט ימטיר שנה מבורכת . ואם לא יוזלו התבואות ויהיה שובע גדול : ואם בר"ח אדר ימטיר יורה החרון וריבוי צרות . ואם לא ירבו הדגים וחית השדה :

שער כך אמרו חכמי יון אם יצא ר"ח שבט באחד בשבת יהיה חורף טוב ואביב רטוב ומלוחלחת והקציר ייבש והבציר בכל רוחות לרוב ופירות טובים ודבש ותירוש הרבה ולאן לא הגלהגה: ואם בשני בשבת חורף טוב וסתיו לא יהיה אביב וקציר טובים ומתיקים ומטרות גדולות ועת הבציר ממושך ויהיה חולי בהתפשט לרוב ורבים חלאים בכל מקום ומיתות פתאום רח"ל והזכבא חזיר : ואם בג' בשבת יהיה סתיו ושלג הרבה אייר הוא אביב בינוני קציר רטובים ולחים והחרון בפירות וחלאים פתאום והחרון באניות ואבדון בנכסים : ואם בד' בשבת יהיה חורף רע אביב רטוב ולא קציר טוב ויבש ודגן ותירוש ירבו ויצליחו וירבה כל דבר ואבדון בנכסים : ואם בה' בשבת יהיה לא יהיה חורף וירבו הרוחות באביב וקציר יהיה יפה ואבדון בעולם ועת הבציר בינוני : ואם במעלי שבתא יהיה החורף הרבה ואביב וקציר יבשים והחרון בפירות האילן והצלחה בפירות הארץ והבציר ייבש

ותירוש

והירוק הרבה ובלא הצמחים לאורך הימים ואבדון הילדים ובעוללים : ואם בשבת יהיה הורג הרבה וירבו הגזלות ליבש האביב והקציר ועת הבציר יהיה יובש ויפרו הפירות וימעטו ואבדון בזקנים והיים ושלום עלינו ועל כל ישראל :

שער אם יבא ר"ה יום שני לגים פחים והזרעים יהיו טובים וגשם הרבה יהיה ויתגברו הנסרות וחולי יהיה בגדולי בני אדם ויהיה זעף וכעלא ובכל השנה יהיה שובע הרבה : ואם יבוא יום שלישי גשמי' רבים יהיו והקיץ מעט ויקום רב ומות בנשים ובבהמה דקה ושמן מעט ופחד גדול בבני אדם ונפר למלך ותחלת שנה עד היון יהיה רעב ובסוף שובע ושמחה : ואם יבא ביום ה' הדגן יהיה יוקר ועגבים ושמן רב וגשם מעט ויחלה המלך או אדם גדול והוא קשה למלכים ויתחזק המלכות ובתקופת תשרי גשם רב : ואם יבא ביום שבת גשם מעט והשנה רעה והפסד ומלחמה רבה והדגן יהיה יוקר ויין מעט ומות בבהמה דקה ובגדולי בני אדם ויתקיים בה נביאים ורוח וגשם אין :

שער מצאתי כתוב סימן השנים . אם יבא ר"ח טבת ביום ראשון יהיה גשם רב ובסוף הקיץ יהיה מעט עד שלא יהיו הזרעים גדולים ויהיה אכילת בני אדם מעט וישבעו : ואם יבוא ביום שני יהיו הגשמים מרובים והחורף חזק וזרעים מרובים ואחר הקיץ יחלו בני אדם ויהיה הלחם רב וטוב ופרי השנה רב מאד וימותו הילדים יונקי שדים והדבש מעט : ואם יבא ביום ג' יהיה החורף ברד ושלג רב וזרעים טובים וגשמים ושנה טובה ומיתה בנשים וחולי באדם וינקעו הספינות בים : ואם יבא ביום ד' אחר הקיץ לא יהיה גשם והשנה תהיה מעט והקיץ יהיה רב וגדולים ימותו : ואם יבא ביום ו' החורף בקור רב ויהיה הדבש מעט וזרעים רבים וטובים. והכל בידי שמים :

אמר המחבר. אלו הענינים והטעמים מצאתי אותם כתובים בספר הה"ם הרד"א ז"ל בכל תקופה ותקופה יום ולילה משתוים : בתקופת ניסן היום והלילה שוים ותקופת טבת הלילה כפלים ביום : ופירוש תקופה הוא מלשון הקפה פי' חזרה וסיבוב וכמוהו והקפתם את העיר כל אנשי המלחמה וכתיב הקיף את העיר פעם אחת ויש חילוק בין הקפה לסיבוב כי הקפה היא השלמת הסיבוב עד סופו והסיבוב יכול להיות סובב את מקצת העיר ולא יהיה משלים את כולה והמקיף מקיף את כל העיר ולכן אמר את כל העיר כלומר השלים אותה בסיבוב פעם אחת וכן מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם פי' יוצא מן הקצה בזה דרך מהלך השמש ואין נסתר מחמתו בכל מהלך הזה וכן לתקופת הימים לשלמת הימים ולכן קורין לארבעה חלקי השנה תקופות מפני הזמן בכל תקופה ותקופה משם נומר ענין אחד מאדת הלילה והיום בשברון או ביתרון והתחיל בענין אחר כמו שאמרנו :

מצאתי כתוב בשם הגאון ליזהר בכל תקופה ותקופה מארבעתן שלא לשתות מים בשעת התקופה הבוא השנה שלא יוזק ויתנפח מפני שתקופת ניסן היא לפי שנהפכו מימי מצרים לדם לפי רגע. ותקופת תמוז לפי שבשעה שאמר הש"י למשה ולאהרן ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והם לא עשו כן והכו אותו וזב ממנו דם שנ' הן הכה צור ויזובו מים ואין זיבה אלא דם שנ' כי יזוב זוב דמה וכו' ובאותה שעה לקו המימות שבעולם בדם : ותקופת תשרי לפי שבאותו הפרק נשחטה בת יפתח ונהפכו כל המימות לדם ואי אפשר לעולם בלא לחלוח דם באותה הפרקים והוא מלקה לכל שותה מים בהם : וי"א שארבעה מלאכים ממונים של המים בד' תקופת אלו כל אחד ואחד תקופתו ומתחלפין ובשזה יוצא וזה נכנס עומדים המים בלא שמירה : וי"א שהשטן מהלך עפה של מרה במים : וי"א שעקר"ב מתגרה במים ועקרב מטיל טפת דם במים כמו שאומרים נפלה התקופה ולכן שומר נפשו יחוש ויזהר בכל עתות התקופות שלא לשתות בהם מים כלל. ובאינו נזהר מזהירים אותו ואשרי אדם מפחד תמיד וכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ואם נשכח שלא ליזהר ולהזהיר אז יאמר שומר פתאים ה'. ושומר ישראל מכל נזק ומחלה

שערים לידע מאורעות השנה

ועתה ישמור כל בני ישראל אכי"ר: כתב הר"ר יששכר ז"ל וז"ל:

מצאתי כתוב קבלה זו מהר"ר משה הדרשן ז"ל הרוצה לעמוד על שער התבואות הרי לך סימן בדוק ודבר נכון מיוסד ונבנה על חכמת האצטגנינות הטוב בשנה שאתה עומד בה אימתי תקופת טבת נופלת בכמה ימים בחודש. אם מעשרים ועד ל' היא נופלת יהיה זול. ואם מיום א' עד י' ימים יהיה יוקר: ואם מט"ו עד כ' יום יהיה השער בינוני: ואם מעשרה עד ט"ו יהיה יוקר גדול והכל בידי שמים ובס"א כתב שאין מגלים דבר זה אלא לצנועים. כילא"ו:

לוח מולדות השנים והחדשים:

א"ה תדע קורא נעים כי בלוח זה עשינו חשבון המולדות בסדר נאות שבמקום שנכתוב החלקים לירפנו החלקים על דקים שהם נקראים מינוטין וכל מינוט הוא י"ח חלקים וזה יהיה כלל בידך לעולם:

תרנה מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי	א	ד	מ	ז
חשון	ב	יז	כד	ח
כסלו	ד	ו	ח	ט
טבת	ה	יח	נב	י
שבט	ז	ז	לו	יא
אדר	א	כ	כ	יב
ניסן	ג	ט	ד	יג
אייר	ד	כא	מח	יד
סיון	ו	י	לב	טו
תמוז	ז	כג	טז	טז
אב	ב	יב	״	יז
אלול	ד	״	מה	״

תרנו מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי	ה	יג	כט	א
חשון	ז	ב	יג	ב
כסלו	א	יד	נז	ג
טבת	ג	ג	מא	ד
שבט	ד	טז	כה	ה
אדר	ו	ה	ט	ו
ניסן	ז	יז	נג	ז
אייר	ב	ו	לז	ח
סיון	ג	יט	כא	ט
תמוז	ה	ח	ה	י
אב	ו	כ	מט	יא
אלול	א	ט	לג	יב

תרנז מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי	ב	כב	יז	יג
חשון	ד	יא	א	יד
כסלו	ה	כג	מה	טו
טבת	ז	יב	כט	טז
שבט	ב	א	יג	יז
אדר	ג	יג	נח	״
ואדר	ה	ב	מב	א
ניסן	ו	טו	כו	ב
אייר	א	ד	י	ג
סיון	ב	טז	נד	ד
תמוז	ד	ה	לח	ה
אב	ה	יח	כב	ו
אלול	ז	ז	ו	ז

תרנח מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי	א	יט	נ	ח
חשון	ג	ח	לד	ט
כסלו	ד	כא	יח	י
טבת	ו	י	ב	יא
שבט	ז	כב	מו	יב
אדר	ב	יא	ל	יג
ניסן	ד	״	יד	יד
אייר	ה	יב	נח	טו
סיון	ז	א	מב	טז
תמוז	א	יד	כו	יז
אב	ג	ג	יא	״
אלול	ד	טו	נה	א

תרנט מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי	ו	ד	לט	ב
חשון	ז	יז	כג	ג
כסלו	ב	ו	ז	ד
טבת	ג	יח	נא	ה
שבט	ה	ז	לה	ו
אדר	ו	כ	יט	ז
ניסן	א	ט	ג	ח
אייר	ב	כא	מז	ט
סיון	ד	י	לא	י
תמוז	ה	כג	טו	יא
אב	ז	יא	נט	יב
אלול	ב	״	מג	יג

תרס מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי	ג	יג	כז	יד
חשון	ה	ב	יא	טו
כסלו	ו	יד	נה	טז
טבת	א	ג	לט	יז
שבט	ב	טז	כד	״
אדר	ד	ה	ח	א
ואדר	ה	יז	נב	ב
ניסן	ז	ו	לו	ג
אייר	א	יט	כ	ד
סיון	ג	ח	ד	ה
תמוז	ד	כ	מח	ו
אב	ו	ט	לב	ז
אלול	ז	כב	טז	ח

(שארית מחזור רח"ז) תרנה בחג ברו. תרנו השא (שמעה) ברז. תרנז גכז ברח. תרנח בשה ברט. תרנט זחא ברי. תרס גכז בריא.

תרסא מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ב	יח	״	ט
חשון ״	ג	כג	מד	י
כסלו ״	ה	יב	כח	יא
טבת ״	ז	א	יב	יב
שבט ״	א	יג	נו	יג
אדר ״	ג	כ	מ	יד
ניסן ״	ד	טו	כד	טו
אייר ״	ו	ד	ח	טז
סיון ״	ז	טו	נב	יז
תמוז ״	ב	ה	לז	״
אב ״	ג	יח	כא	א
אלול ״	ה	ז	ה	ב

תרסב מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ו	יט	מט	ג
חשון ״	א	ח	לג	ד
כסלו ״	ב	כא	יז	ה
טבת ״	ד	י	א	ו
שבט ״	ה	כב	מה	ז
אדר ״	ז	יא	כט	ח
ואדר ״	ב	״	יג	ט
ניסן ״	ג	יב	נז	י
אייר ״	ה	א	מא	יא
סיון ״	ו	יד	כה	יב
תמוז ״	א	ג	ט	יג
אב ״	ב	טו	נג	יד
אלול ״	ד	ד	לז	טו

תרסג מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ה	יז	כא	טז
חשון ״	ז	ו	ה	יז
כסלו ״	א	יח	נ	״
טבת ״	ג	ז	לד	א
שבט ״	ד	כ	יח	ב
אדר ״	ו	ט	ב	ג
ניסן ״	ז	כא	מו	ד
אייר ״	ב	י	ל	ה
סיון ״	ג	כג	יד	ו
תמוז ״	ה	יא	נח	ז
אב ״	ז	״	מב	ח
אלול ״	א	יג	כו	ט

תרסד מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ג	ב	י	״
חשון ״	ד	יד	נד	יח
כסלו ״	ו	ג	לח	יב
טבת ״	ז	טז	כב	יג
שבט ״	ב	ה	ו	יד
אדר ״	ג	יז	נ	טו
ניסן ״	ה	ו	לד	טז
אייר ״	ו	יט	יח	יז
סיון ״	א	ח	ב	״
תמוז ״	ב	כ	מו	א
אב ״	ד	ט	לא	ב
אלול ״	ה	כב	טו	ג

תרסה מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ז	י	נט	ד
חשון ״	א	כג	מג	ה
כסלו ״	ג	יב	כז	ו
טבת ז	ה	א	יא	ז
שבט ״	ו	יג	נה	ח
אדר ״	א	ב	לט	ט
ואדר ״	ב	טו	כג	י
ניסן ״	ד	ד	ז	יא
אייר ״	ה	טז	נא	יב
סיון ״	ז	ה	לה	יג
תמוז ״	א	יח	יט	יד
אב ״	ג	ז	ג	טו
אלול ״	ד	יט	מז	טז

תרסו מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ו	ח	לא	יז
חשון ״	ז	כא	טו	״
כסלו ״	ב	י	״	א
טבת ״	ג	כב	מד	ב
שבט ״	ה	יא	כח	ג
אדר ״	ז	״	יב	ד
ניסן ״	א	יב	נו	ה
אייר ״	ג	א	מ	ו
סיון ״	ד	יד	כד	ז
תמוז ״	ו	ג	ח	ח
אב ״	ז	טו	נב	ט
אלול ״	ב	ד	לו	י

תרסז מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ג	יז	כ	יא
חשון ״	ה	ו	ד	יב
כסלו ״	ו	יח	מח	יג
טבת ״	א	ז	לב	יד
שבט ״	ב	כ	טז	טו
אדר ״	ד	ט	״	טז
ניסן ״	ה	כא	מד	יז
אייר ״	ז	י	כט	״
סיון ״	א	כג	יג	א
תמוז ״	ג	יא	נז	ב
אב ״	ה	״	מא	ג
אלול ״	ו	יג	כה	ד

תרסח מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	א	ב	ט	ה
חשון ״	ב	יד	נג	ו
כסלו ״	ד	ג	לז	ז
טבת ״	ה	טז	כא	ח
שבט ״	ז	ה	ה	ט
אדר ״	א	יז	מט	י
ואדר ״	ג	ו	לג	יא
ניסן ״	ד	יט	יז	יב
אייר ״	ו	ח	א	יג
סיון ״	ז	כ	מה	יד
תמוז ״	ב	ט	כט	טו
אב ״	ג	כב	יג	טז
אלול ״	ה	י	נז	יז

תרסט מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי ״	ו	כג	מב	״
חשון ״	א	יב	כו	א
כסלו ״	ג	א	י	ב
טבת ״	ד	יג	נד	ג
שבט ״	ו	ב	לח	ד
אדר ״	ז	טו	כב	ה
ניסן ״	ב	ד	ו	ו
אייר ״	ג	טז	נ	ז
סיון ״	ה	ה	לד	ח
תמוז ״	ו	יז	יח	ט
אב ״	א	ו	ב	י
אלול ״	ב	יט	מו	יא

תרסא בשה בריב. תרסב זחמג בריג (מחזור קטן רל"ט). תרסג כבא (שמטה) בריד: תרסד גכה ברטו. תרסה זשה בריו. תרסו זבג בריז: תרסז הכז ברית. תרסח בחמש בריט. תרסט זבג ברך :

תרע מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ד	ח	ל	יב
חשון "	ה	כא	יד	יג
כסלו "	ז	ט	נח	יד
טבת "	א	כב	מב	טו
שבט "	ג	יא	כו	טז
אדר "	ה	"	י	יז
ואדר "	ו	יב	נה	"
ניסן "	א	א	לט	א
אייר "	ב	יד	כג	ב
סיון "	ד	ג	ז	ג
תמוז "	ה	טו	נא	ד
אב "	ז	ד	לה	ה
אלול "	א	יז	יט	ו

תרעא מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ג	ו	ג	ז
חשון "	ד	יח	מז	ח
כסלו "	ו	ז	לא	ט
טבת "	ז	כ	טו	י
שבט "	ב	ח	נט	יא
אדר "	ג	כא	מג	יב
ניסן "	ה	י	כז	יג
אייר "	ו	כג	יא	יד
סיון "	א	יא	נה	טו
תמוז "	ג	"	לט	טז
אב "	ד	יג	כג	יז
אלול "	ו	ב	ח	"

תרעב מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ז	יד	נב	א
חשון "	ב	ג	לו	ב
כסלו "	ג	טז	כ	ג
טבת "	ה	ה	ד	ד
שבט "	ו	יז	מח	ה
אדר "	א	ו	לב	ו
ניסן "	ב	יט	טז	ז
אייר "	ד	ח	"	ח
סיון "	ה	כ	מד	ט
תמוז "	ז	ט	כח	י
אב "	א	כב	יב	יא
אלול "	ג	י	נו	יב

תרעג מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ד	כג	מ	יג
חשון "	ו	יב	כד	יד
כסלו "	א	א	ח	טו
טבת "	ב	יג	נב	טז
שבט "	ד	ב	לו	יז
אדר "	ה	טו	כא	"
ואדר "	ז	ד	ה	א
ניסן "	א	טז	מט	ב
אייר "	ג	ה	לג	ג
סיון "	ד	יח	יז	ד
תמוז "	ו	ז	א	ה
אב "	ז	יט	מה	ו
אלול "	ב	ח	כט	ז

תרעד מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ג	כא	יג	ח
חשון "	ה	ט	נז	ט
כסלו "	ו	כב	מא	י
טבת "	א	יא	כה	יא
שבט "	ג	"	ט	יב
אדר "	ד	יב	נג	יג
ניסן "	ו	א	לז	יד
אייר "	ז	יד	כא	טו
סיון "	ב	ג	ה	טז
תמוז "	ג	טו	מט	יז
אב "	ה	ד	לד	"
אלול "	ו	יז	יח	א

תרעה מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	א	ו	ב	ב
חשון "	ב	יח	מו	ג
כסלו "	ד	ז	ל	ד
טבת "	ה	כ	יד	ה
שבט "	ז	ח	נח	ו
אדר "	א	כא	מב	ז
ניסן "	ג	י	כו	ח
אייר "	ד	כג	י	ט
סיוון "	ו	יא	נד	י
תמוז "	א	"	לח	יא
אב "	ב	יג	כב	יב
אלול "	ד	ב	ו	יג

תרעו מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ה	יד	נ	יד
חשון "	ז	ג	לד	טו
כסלו "	א	טז	יח	טז
טבת "	ג	ה	ב	יז
שבט "	ד	יז	מז	"
אדר "	ו	ו	לא	א
ואדר "	ז	יט	טו	ב
ניסן "	ב	ז	נט	ג
אייר "	ג	כ	מג	ד
סיון "	ה	ט	כז	ה
תמוז "	ו	כב	יא	ו
אב "	א	י	נה	ז
אלול "	ב	כג	לט	ח

תרעז מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	ד	יב	כג	ט
חשון "	ו	א	ז	י
כסלו "	ז	יג	נא	יא
טבת "	ב	ב	לה	יב
שבט "	ג	טו	יט	יג
אדר "	ה	ד	ג	יד
ניסן "	ו	טז	מז	טו
אייר "	א	ה	לא	טז
סיון "	ב	יח	טו	יז
תמוז "	ד	ז	"	"
אב "	ה	יט	מד	א
אלול "	ז	ח	כח	ב

תרעח מולדו	יום	שעה	דקים	חלקים
תשרי "	א	כא	יב	ג
חשון "	ג	ט	נו	ד
כסלו "	ד	כב	מ	ה
טבת "	ו	יא	כד	ו
שבט "	א	"	ח	ז
אדר "	ב	יב	נב	ח
ניסן "	ד	א	לו	ט
אייר "	ה	יד	כ	י
סיון "	ז	ג	ד	יא
תמוז "	א	טו	מח	יב
אב "	ג	ד	לג	יג
אלול "	ד	יז	יז	יד

תרע השמא (שמטה) ברכא. תרעא גכה ברכב. תרעב זשג ברכג. תרעג השמג ברכד. תרעד הכז ברכה. תרעה בחג ברכו. תרעו השמג ברכז. תרעז הכז (שמטה) ברכח. תרעח בשה ברכט.

תרנה תקופת תשרי ו לחדש בשעה כא
תרנה תקופת טבת י לחדש בשעה ד וחצי
תרנה תקופת ניסן יג לחדש בשעה יב
תרנה תקופת תמוז טו לחדש בשעה יט וחצי
תרנה שאלה ליל ג ו כסלו
תרנו תקופת תשרי יט לחדש בשעה ג
תרנו תקופת טבת כ לחדש בשעה י וחצי
תרנו תקופת ניסן כג לחדש בשעה יח
תרנו תקופת תמוז כו לחדש בשעה א וחצי
תרנו שאלה ליל ה יח כסלו
תרנז תקופת תשרי כט לחדש בשעה ט
תרנז תקופת טבת ב' שבט בשעה טז וחצי
תרנז תקופת ניסן ה לחדש בשעה א
תרנז תקופת תמוז ז לחדש בשעה ז וחצי
תרנז שאלה ליל ו כט כסלו
תרנח תקופת תשרי י לחדש בשעה טו
תרנח תקופת טבת יא לחדש בשעה כב וחצי
תרנח תקופת ניסן טו לחדש בשעה ו
תרנח תקופת תמוז יז לחדש בשעה יג וחצי
תרנח שאלה ליל ז ט כסלו
תרנט תקופת תשרי כ לחדש בשעה כא
תרנט תקופת טבת כד לחדש בשעה ד וחצי
תרנט תקופת ניסן כז לחדש בשעה יב
תרנט תקופת תמוז כט לחדש בשעה יט וחצי
תרנט שאלה ליל א כ כסלו
תרס תקופת תשרי ג חשון בשעה ג
תרס תקופת טבת ו שבט בשעה י וחצי
תרס תקופת ניסן ח לחדש בשעה יח
תרס תקופת תמוז יא לחדש בשעה א וחצי
תרס שאלה ליל ג ג טבת
תרסא תקופת תשרי יד לחדש בשעה ט
תרסא תקופת טבת טו לחדש בשעה טז וחצי
תרסא תקופת ניסן יט לחדש בשעה א
תרסא תקופת תמוז כא לחדש בשעה ז וחצי
תרסא שאלה ליל ד יג כסלו
תרסב תקופת תשרי כד לחדש בשעה טו
תרסב תקופת טבת כז לחדש בשעה כב וחצי
תרסב תקופת ניסן א לחדש בשעה ו
תרסב תקופת תמוז ג לחדש בשעה יג וחצי

תרסב שאלה ליל ה כד כסלו
תרסג תקופת תשרי ו לחדש בשעה כא
תרסג תקופת טבת ח לחדש בשעה ד וחצי
תרסג תקופת ניסן יא לחדש בשעה יב
תרסג תקופת תמוז יג לחדש בשעה יט וחצי
תרסג שאלה ליל ו ה כסלו
תרסד תקופת תשרי יז לחדש בשעה ג
תרסד תקופת טבת יט לחדש בשעה י וחצי
תרסד תקופת ניסן כב לחדש בשעה יח
תרסד תקופת תמוז כה לחדש בשעה א וחצי
תרסד שאלה ליל א יז כסלו
תרסה תקופת תשרי כח לחדש בשעה ט
תרסה תקופת טבת כט לחדש בשעה טז וחצי
תרסה תקופת ניסן ג לחדש בשעה א
תרסה תקופת תמוז ה לחדש בשעה ז וחצי
תרסה שאלה ליל ב כז כסלו
תרסו תקופת תשרי ח לחדש בשעה טו
תרסו תקופת טבת ט לחדש בשעה כב וחצי
תרסו תקופת ניסן יג לחדש בשעה ו
תרסו תקופת תמוז טו לחדש בשעה יג וחצי
תרסו שאלה ליל ג ז כסלו
תרסז תקופת תשרי יח לחדש בשעה כא
תרסז תקופת טבת כא לחדש בשעה ד וחצי
תרסז תקופת ניסן כד לחדש בשעה יב
תרסז תקופת תמוז כו לחדש בשעה יט וחצי
תרסז שאלה ליל ד' יח כסלו
תרסח תקופת תשרי ר"ח חשון בשעה ג
תרסח תקופת טבת ד שבט בשעה י וחצי
תרסח תקופת ניסן ו לחדש בשעה יח
תרסח תקופת תמוז ט לחדש בשעה א וחצי
תרסח שאלה ליל ו ר"ח טבת
תרסט תקופת תשרי יב לחדש בשעה ט
תרסט תקופת טבת יג לחדש בשעה טז וחצי
תרסט תקופת ניסן יז לחדש בשעה א
תרסט תקופת תמוז יט לחדש בשעה ז וחצי
תרסט שאלה ליל ז יח כסלו
תרע תקופת תשרי כב לחדש בשעה טו
תרע תקופת טבת כה לחדש בשעה כב וחצי
תרע תקופת ניסן כח אדר שני בשעה ו

סדר חשבון התקופות

תרפ תקופת תמוז א לחדש בשעה יג וחצי
תרפ שאלה ליל א כב כסלו
תרפא תקופת תשרי ד לחדש בשעה כא
תרפא תקופת טבת ז לחדש בשעה ד וחצי
תרפא תקופת ניסן י לחדש בשעה יב
תרפא תקופת תמוז יב לחדש בשעה יט וחצי
תרפא שאלה ליל ג ד כסלו
תרפב תקופת תשרי טז לחדש בשעה ג
תרפב תקופת טבת יז לחדש בשעה י וחצי
תרפב תקופת ניסן כ לחדש בשעה יח
תרפב תקופת תמוז כג לחדש בשעה א וחצי
תרפב שאלה ליל ד' טו כסלו
תרפג תקופת תשרי כו לחדש בשעה ט
תרפג תקופת טבת כז לחדש בשעה טז וחצי
תרפג תקופת ניסן א לחדש בשעה א
תרפג תקופת תמוז ג לחדש בשעה ז וחצי
תרפג שאלה ליל ה כה כסלו
תרפד תקופת תשרי ו לחדש בשעה טו
תרפד תקופת טבת ח לחדש בשעה כב וחצי
תרפד תקופת ניסן יב לחדש בשעה ו
תרפד תקופת תמוז יד לחדש בשעה יג וחצי
תרפד שאלה ליל ו ו כסלו
תרפה תקופת תשרי יז לחדש בשעה כא
תרפה תקופת טבת כא לחדש בשעה ד וחצי
תרפה תקופת ניסן כד לחדש בשעה יב
תרפה תקופת תמוז כו לחדש בשעה יט וחצי
תרפה שאלה ליל ז יז כסלו
תרפו תקופת תשרי ר"ח חשון בשעה ג
תרפו תקופת טבת ב שבט בשעה י וחצי
תרפו תקופת ניסן ד לחדש בשעה יח
תרפו תקופת תמוז ז לחדש בשעה א וחצי
תרפו שאלה ליל ב כט כסלו
תרפז תקופת תשרי י לחדש בשעה ט
תרפז תקופת טבת יב לחדש בשעה טז וחצי
תרפז תקופת ניסן טז לחדש בשעה א
תרפז תקופת תמוז יח לחדש בשעה ז וחצי
תרפז שאלה ליל ג י כסלו
תרפח תקופת תשרי כא לחדש בשעה טו
תרפח תקופת טבת כב לחדש בשעה כב וחצי
תרפח תקופת ניסן כו לחדש בשעה ו
תרפח תקופת תמוז כח לחדש בשעה יג וחצי
תרפח שאלה ליל ד כ כסלו

עשירי בטבת י"ז בתמוז צום גדליה צום אסתר

בשבת קודם הצום מכריז ש"ץ יום התענית אחר שבירך למלך חוץ מט"ב וצום כפור וצום פורים וסי' אכ"ף עליו פיהו ואומר

אַחֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ צוֹם (פלוני) יִהְיֶה בְּיוֹם (פלוני) יַהֲפוֹךְ אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּנֶּחָמוֹת וְאִמְרוּ אָמֵן:

ביום י' בטבת וה"ה שאר צומות מתפללים כבשאר ימות השנה וכשמגיע היחיד לברכת שמע קולנו אומר עננו בתפלת ערבית שחרית ומנחה כשמגיע לאל תשיבנו. ומחזיר ש"צ התפלה בקול רם ואומר עננו ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא תמצא בתפלת החול דף　ונושאין כפיהם ולאחר חזרת ש"צ התפלה נופלים על פניהם ואח"כ אומר נוסח זה בקול נהי ואנינה.

וְאֶרֶץ שָׁפַל רוּמִי וְגָדַל שִׁבְרִי. מְשׁוֹמֵם אֵשֵׁב יוֹם סָמַךְ הָאֲרִי. עַל צְבִי הַר קֹדֶשׁ צִיּוֹן עִירִי. לָכֵן אֲקוֹנֵן וְאֶתְאַבֵּל בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי: בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי אַרְיֵה עָלָה בְּחֵמָה. בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּנָה עָלַי חוֹמָה. גָּשׁ הוּא וְכָל עַמּוֹ לַעֲשׂוֹת בְּעַמִּי נְקָמָה. וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה: מִלְחָמָה שִׁית מִשְׂגַּבִּי וּמוֹשִׁיעִי. בְּאוֹיְבִי וּמַכְנִיעִי. כּוֹס מָלֵא מֶסֶךְ הִשְׁקָם יְהוָה רוֹעִי. מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי: בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי דְּלָקַנִי אוֹיֵב בַּחֶרֶב: בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הֵכִין עָלַי אוֹרֵב: וְעַל זֹאת אֲקוֹנֵן גִּילִי עָרַב: אוֹי לָנוּ כִּי פָנָה הַיּוֹם כִּי יִנָּטוּ צִלְלֵי עָרֶב: עֶרֶב יֶהֱפַךְ לְבֹקֶר וּבוֹגְדִים אַל יַעֲלוּ עָל. חוּן עַל עַמְּךָ וְלִכְאֵבָם תַּעֲלֶה תַעַל. זְכוֹר לִי בְּרִית אָבוֹת בְּפָרְשִׂי לְךָ כַּף וְשַׁעַל. מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:

בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי זְאֵב עֲרָבוֹת עַל עַמִּי נוֹהֵם: בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ טָרוֹף טֹרַף כָּל הַיּוֹצֵא

צום טבת נק' צום העשירי לפי שהוא בחודש העשירי וגו' שבו סמך מלך בבל אל ירושלים והביאה במצור ובמצוק והיה ראוי להקדימו קודם בסדר הפורענות אלא שכתב כסדר החדשים (רד"ה) : **וחייבים** הכל להתענות ד' צומות אלו מדברי קבלה ותקנת נביאי' כמ"ש הרמב"ן ז"ל זולתי מעוברות ומיניקות שפטורות מלהתענות בג' תעניות אלו : ועניין תעניות אלו כתב רמב"ם ז"ל מה שאנו מתענין על החרבן שכבר עבר לא על העבר כי אם ליתן אל לבינו כי גם במעשינו אנו כמעשיהם אז נלומה בל ישוב לבוא עלינו כאשר אז בא עליהם וכו' עיין בו"ב בפר' החבורה דף י"ו ע"ב א): וכמו שכתוב בנחמות. כן הנהוג לומר בניגון זה וגם בהד"א הביא הנוסח כן ומביאו הב"י בסי' ק"ן. לגי' הד פוסי' שמסיים והאמת והשלום אהבו הטעם לפי שהבית שני נחרב בעון שפסקו בעלי אמונה גם בעון שנאת חנם ואין להם תקנה אלא בהפך דבטל המסבב בטל המסובב (זרע ברך פ' לו) : **יחיד** שלא אמר עננו בש"ת אם נזכר קודם שעקר רגליו אומרו בלא חתימה לאחר תפלתו (ב"ע סי' תקס"ה) ואם לא אמרו כלל טוב שיכוין לש"צ מלה במלה עיין ט"ז שם : וש"צ אומרה בין גואל לרופא. דכתיב יהיו לרצון אמרי פי וכו' וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה (לבוש סי' תקס"ו) : **ש"צ** שגמר גואל ישראל ושכח ולא אמר עננו לא יחזור אפי' אם עדיין לא גמר רק רפאנו ואם חזר ברכה לבטלה הויא אלא יאמר עננו בש"ת ואם לא גמר עדיין רפאנו יחזור ויאמר עננו ואח"כ

ואח"כ רפאנו (ש"ע סי' קי"ט ומ"א) :
וכשטעה ואמר עננו בש"ת צריך לחתום בא"י העונה בעת צרה ושומע תפלה (הגמ"י פי"א ופ"ח) ולא הוי חותם בשתים דברכת ש"ת וחתימה קאי אתענית ואכל מילי ואם חתם בש"ת לבד יצא (מ"א) וה"ה אם לא היו י' בבהכ"נ המתענים ובאו אחר רפאנו אומרה בש"ת (מ"א ב' ס"ג) ואם לא נזכר גם ברצה יאמרנה ברכה בפני עצמה אחר בשלום (מ"א ב' רס"ל) ועיי' בטור סי' תקס"ה דגם ביחיד הדין כן וגבי דלא קיי"ל הכי ביחיד מ"מ בש"ץ יש לפסוק כדבריהם דלא הוי שלא כסדר דהכר נסתיימו סדר הברכות (מ"א) : **אם** אמר ברכת עננו קודם ראה נא לא יצא וצריך לחזור ולאמרה במקומה אחר ראה נא (עי' מ"א) : כשמתפללים הקהל עם הש"ץ ביחד בלתי חזרה יאמר עננו בין גואל לרופא (עיין ברלב"ח והכנה"ג סי' תקס"ו ובריק"ש שם ובס' מעין גנים דף כ"ב ע"ב) ועכ"פ הצבור צריכי' לשתוק ולא יאמרו כלל שזו דלא נתקן רק לש"ץ דוקא וכשיגיעו לש"ת שם יאמרוה וצריך ש"ץ לומר ברכת ש"ת לאט בכדי שיוכלו הצבור לאמרה כדי שיתחילו עמו בלחש ברכת רצה עד גמירא וזה נראה לי ברור . ואח"כ זכיתי ומצאתי להרב מ"א שכתב כן בסי' ק"ע ס"ק ז' במט"מ מהרי"ל הגמ"ג תלי"ה : **ואומר** עננו בנוסח זה ערבית ושחרית וכו' כן כתבו הפו' שמתחיל לומר עננו מבערב אע"ג דאכתי בעי אכיל והכי מפורש בגמ' הביאו הרי"ף בפ' במה מדליקין דף ק"ו ע"ב . ערבית שחרית ומנחה ופי' הר"ן ערבית ליל כניסתו אע"ג שאוכל ושותה כל הלילה מתפלל תפלת

מֵהֶם . נָמֵר שׁוֹקֵד עַל עָרֵיהֶם : עָרֵיהֶם שְׂרֻפוֹת בָּאֵשׁ בְּרִבּוֹת תְּלָאוֹת . רוֹמָה יְהוָה בְּעֻזְּךָ זֵדִים לְהַשְׁאוֹת : בּוֹשׁ יֵבוֹשׁוּ בַּעֲשׂוֹתְךָ עִמָּנוּ לְטוֹבָה אוֹת . קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יְהוָה צְבָאוֹת :

בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הֶחֱזִיקוּ מָגֵן וְצִנָּה . בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ כְּאִישׁ עָרוּךְ לַמִּלְחָמָה עַל קִרְיָה נֶאֱמָנָה . לְזֹאת חִגְרִי שַׂק עֵדָה עֲדִינָה : גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל שְׁפָיִים קִינָה : קִינָה הוֹבֵר עַמְּךָ בְּיוֹם זֶה לְעֻמָּתֶךָ . וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ מַיִם עַל חָרְבַּן נְוָתֶךָ . יוֹם נָקָם תָּעִיר לְצָרִים הוֹמִים בְּבֵיתֶךָ . דְּרָכֶיךָ יְהוָה הוֹדִיעֵנִי וְלַמְּדֵנִי אוֹרְחוֹתֶיךָ :

בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי מוֹנַי שָׁפְכוּ עַל עִירִי סוֹלְלָה . בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ נִזְרִי הֻשְׁלַךְ וְתִפְאַרְתִּי נָפְלָה . סְבָבוּנִי הָעוֹשִׂים מַכּוֹתַי נַחְלָה . מֵעַי מֵעַי אוֹחִילָה : אוֹחִילָה יוֹם זֶה לְנַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה . וַאֲחַלֶּה פָּנָיו לַעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְחוֹבָה . אַל תֵּפֶן לְרִשְׁעֵנוּ וּמְחֵה הַטָּאת כְּתוּבָה . הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה :

עַל יְדֵי רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים סְלַח לָנוּ אָבִינוּ . כִּי בְרוֹב אִוַּלְתֵּנוּ שָׁגִינוּ : מְחוֹל לָנוּ מַלְכֵּנוּ . כִּי רַבּוּ עֲוֹנֵינוּ : אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה . וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה לָנוּ הוֹרֵיתָ : גְּדוּלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ . תִּזְכּוֹר הַיּוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ : תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים . כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים : בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה נְקַדֵּם . כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם : וּמֵחֲרוֹן אַפְּךָ תָּשׁוּב . כְּמוֹ בְּתוֹרָתְךָ כָּתוּב : וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן . כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן : תַּעֲבוֹר עַל פֶּשַׁע וְתִמְחוֹל אָשָׁם . כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם : תַּאֲזִין שַׁוְע וְתַקְשִׁיב

בִּרְצוֹן מַאֲמַר כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהֹוָה וְשָׁם נֶאֱמַר׃
וַיַּעֲבֹר יְהֹוָה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא. יְהֹוָה יְהֹוָה אֵל רַחוּם
וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת. נֹצֵר
חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה׃
אָז בְּבוֹא יוֹם פְּקֻדַּת גֵּיא הַמְּחֻזֶּה. בַּחֲרוֹת אַף
יְהֹוָה בְּרִשְׁפֵּי אַזֶּה. גֻּלָּה בְּיַד בֶּן בּוּזִי הַהוֹזֶה.
כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃
דִּבַּרְתִּי בְּאֵשׁ קִנְאָתִי בֵּית מְרִי לְסַפּוֹת. הִנְנִי
אֵלֶיהָ בְּאַף וְרוּחַ זִלְעָפוֹת. וְשַׂמְתִּיהָ לְמָשָׁל
וְלִשְׁנִינָה וּלְחֲרָפוֹת. שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת׃ וְזַלְעָפָה
אֲחָזַתָּה צִיּוֹן וְהֵיכָלֶיהָ. חָרְדָה רוּחָהּ נָמוֹגוּ חֲלָלֶיהָ.
טֹרַף לִבָּהּ עֵת קָרוֹא אֵלֶיהָ. אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ׃
יְרִיבֶיהָ אֲעַנִּיק שְׁבִי וּמַלְקוֹחַ. כֹּהֲנֶיהָ וּמְרַקְּחֶיהָ
אֲשֶׁר רָקְחָה רֹקֵחַ. שְׁבִי עוֹלָם מֵאֵין פְּקַח קוֹחַ.
מִבְחַר הַצֹּאן לָקוֹחַ׃ מָשְׁלוּ בָךְ לָעֲגוּ מוֹשֶׁלֶת
עַמִּים. נִקְרֵאת אָז נוֹרַעַת מְאוּסַת עוֹלָמִים.
שׁוֹטְנִים יָעֲנוּ בָךְ וְעָלַיִךְ נוֹאֲמִים. הוֹי עִיר הַדָּמִים׃
עָבְרָה עֶבְרָה סָרָה הֵפֵרָה בְּרִית יָהּ. פָּשְׁעָה
רָשְׁעָה טָבְעָה בְּבוֹר תַּחְתִּיָּה. צָעֲקָה וְלֹא שָׁמַע
אֵל בִּבְכִיָּהּ. כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה׃ קוֹל עֲשׁוּקֶיהָ
שְׁמַע מַהֵר עוֹשְׁקָם. רִגְשָׁתָם וְצִוְחָתָם לֹא תָשִׁיב
רֵיקָם. שִׁבְעָתַיִם תְּשַׁלֵּם כְּפָעֳלָם אֶל חֵיקָם. שֶׁבַע
יִפֹּל צַדִּיק וָקָם׃ תָּעִינוּ בְּרִשְׁעֵנוּ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא.
וְאִם גָּבְרוּ פְשָׁעֵינוּ חֶמְלָתְךָ גָּבְרָה. רִחַמְתָּם
וּבִמְעַט קָט כִּלִּיתָם בְּעֶבְרָה. צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא
וּבְשֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא׃ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ עַל מְעוּטֵי
עַמִּים. וְשַׂגְּבֵם בַּחֲסָדֶיךָ לְעֵינֵי כָל לְאֻמִּים. פְּלָאֶיךָ
הַרְאֵם צוּר שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל

תפלת ערבית אחר שנכנס היום והכי נמי אמר רב הונא במס' תענית יחיד שקבל עליו תענית אע"פ שאוכל כל הלילה למחר מתפלל תפלת תענית עכ"ל. וז"ל רש"י בתשו' הגאוני' וז"ל שאלו רבותי' פעמים שאדם שרוי בתענית ואינו מתפלל עננו ופעמי' שאינו שרוי בתענית ומתפלל הילך כאן בכניסתו כאן ביציאתו כלומר ערבית דתענית אע"פ שעתיד לאכול אחר תפלה מתפלל ערבית עננו וליל מחרתו אע"פ שעודנו בתעניתו במתפלל ערבית אינו מתפלל עננו מ"מ אנו אין רגילין לומר ערבית ואפי' שחרית שמא יארע לו אונס חולי וימצא שקרן וכו' עכ"ל. ובשבלי הלקט והאגור ובהרד"א ואחרים מהגדולי' הביאו ג' ר"ת דאינו נק' שקרן כיון שלוה תעניתו באונס ע"מ לפרוע וכו' ומקומנו אין מנהג פשוט לאומרו בכל התפלות ערבית וכו' ואם היה ההמונים אינם יודעים מזה מחסרון ידיעה הוא ובכל הסה"לי"ל מפורש המנהג כן ע"פ רמב"ם והגמ'. וז"ל הרדב"ז ח"א סי' כ"ז מברך עננו ערבי' שחרית ומנחה ואע"פ שאפשר שיאנס ויפתור תעניתו מ"מ לא נמצא שקרן בתפלתו שבאותה שעה שרוי בתענית היה ואע"פ שיש חולקין בזה מ"מ כך הסכימו רוב הראשוני' והאחרוני' עכ"ל וכן העיד הכנה"ג על מנהג תיריא וכ"כ הרד"א בפשיטות: **עננו** ה'. פי' ענני ה' וכ"ג הרמב"ם והרי"ף ולא גרים עננו פעם שנית דמה שהולך אליהו לכפלו הוא מטעם שלא יאמרו מפסה כפיה הם וענני כא' בשביל שאחד הם והכא לא שייך כאן כלל וכמפורש בגמ' ברכות: **ביום** צום התענית הזה. ה"ג וגי' הרד"א

כִּסֵּא רַחֲמִים : אל מלך וכו' ויעביר וכו' עד ינקה.

שְׁעֵה עֶלְיוֹן לְקוֹל אֶבְיוֹן. וְשַׁוְעָתוֹ אַל תִּבְזֶה : לְבָבוֹ מַר. בְּיוֹם נֶאֱמַר. לְבֶן בּוּזִי הַחוֹזֶה : כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם. אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה : יָהּ צְבָאוֹת. זְכֹר תְּלָאוֹת. אֲשֶׁר צַר לִי מְאֹד עֲלֵיהֶן : בְּמַזַּל גְּדִי. הֲלֹא בַעֲדִי. נֶאֶסְפוּ שְׁלָשְׁתֵּיהֶן : וּבוֹ שֵׂיּוֹת הַדְּחוּיוֹת. הַל הַנֶּגֶף בָּהֶן : וּבוֹ סָמַךְ. מְנָאֵץ שִׁמְךָ. עַל קִרְיַת מְשׂוֹשֵׂיהֶן : וּבוֹ נֶאֱסַף. רֹאשׁ הַסַּף. הוּא עֶזְרָא הַכֹּהֵן : כָּל אֵלֶּה קְרָאוּנִי. וְרַבּוֹת כָּזֶה וְכָזֶה : כתיב אֲרִי עָלַז. בְּיוֹם הַלָּז. וְהֵין קִרְקַר לְמוּל עִירִי : וְקָם עֲשִׂירִי. בָּעֲשִׂירִי. לְשַׁחֵת כָּל שְׁאָר הָעֲשִׂירִי : לְאַבֵּד כֹּל. פְּרִי אֶשְׁכֹּל. וְלִקְטֹף עִנְּבֵי נְזִירִי : וְעוֹד קָשׁוּר. אֲנִי לְאַשּׁוּר. אֲשֶׁר נִצָּב עַל צִירִי : אֲנִי נִגְדָּע. וְלֹא אֵדַע. לְמִי אֶבְכֶּה הַזֶּה אוֹ זֶה : כתיב סְמוֹךְ עַמְּךָ. בְּיוֹם סָמַךְ. אֲרִי עַל עִיר קֹדֶשׁ : שְׁעֵה שַׁוְעָם. מְחֵה פִשְׁעָם. בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ : וְהַמְּלוּכָה. הַנְּסוּבָה. כִּימֵי קֶדֶם חַדֵּשׁ : וְלִתְהִלָּה. כְּבַתְּחִלָּה. שִׁמְךָ יָהּ בְּנֵי קֹדֶשׁ : וְכָל שׂוֹנֵא. וּמִתְאַנֶּה. בְּעֹז אַפְּךָ הַדֵּשׁ : יִלָּכְדוּ. וְיֹאבְדוּ. כְּיוֹם בָּרָק בְּעִיר קֹדֶשׁ : וְשׁוּב עֶלְיוֹן. לְעִיר צִיּוֹן. עַיִן בְּעַיִן נֶחֱזֶה : וְאָז נֹאמַר. בְּטוּב מַאֲמָר. הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה :

פזמון לחן עד מתי

יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם. שְׁעֵה בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם : וְחוֹן עַל עַם אֲשֶׁר לָקוּ. בְּחַטֹּאתָם כִּפְלָיִם : בְּיוֹם הֵחֵל צַר לָצוּר. מְחוֹלַת מַחֲנָיִם : סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלָיִם : סמך הָעוֹנֶה בַּמֵּצַר. עֱנוּת עָנִי אַל תִּבְזֶה : בְּיוֹם צוֹם הָעֲשִׂירִי. עֲנוּתֵנוּ תֶּחֱזֶה :

הרד"א מן הדין היה לומר ביום הצום הזה אלא צום כפור שהוא מן התורה נק' צום לבד אבל שאר הצומות שהם דברי קבלה אנו אומרים צום התענית לומר כי לשם עינוי קבלנוהו : **העונה** בעת צרה. ה"ג ול"נ לשמו ישראל וכ"נ רמב"ם ורד"א. וז"ל מ"א סי' תקס"ו נוסחת רמב"ם פי' בני מתפלה השונה בעת צרה וכ"ה במשנה פ"ב דתעניות וכ"ה בסדורים שכ"ל וכן הסכים השה"ע ז"ל וכ"נ גי' הרוקח סי' רי"א ע"ש וכ"ה כס' תניא ע"ש : **נהגו** עתה לומר קינות אלו מהפוס ובפיר דמי וכ"כ הרד"א בשע"פ. שאין מתריעין בהם ולא צועקין על השבר ת"מ מזכירין המאורע מפני עגמת נפש: **וארץ**. כמו ולארץ: רומי. לשון גובה : מבואם אבב. ל' תחון לב מן ואבבה מבואה בעזרא : אריה. נבוכדנצר : חומה. הך עושין אנשי המלחמה בונין מגדל נגד העיר הבנויה לכבשה: נס. נגה והוא בקמץ כי הוא פועל עבר: כוס מלא מסך. יין עם מים. דלקני. רדפני : ערב. מן ערבה כל שמחה: כי פנה היום. האור פנה לו לדרכו והצללי' הם נוטים ומתפשטי' כי אין לנו אורה אלא חשיכה: ערב יהפך. מתפלל אל הש"י שאחר החשיכה יאיר לנו אור הבקר אורו כל מבית: על. לשון מעלה: תעל. ל' רפואה: ובעל. הוא פיסת היד והיינו כף וכפלו הפייטן להמתיק בקול הפיוט : **זאב** ערבות. מדברות והוא נבוכדנצר: כל הגולה. חוץ לירושלים: נמר שוקד על עריהם. ענין המסירות וההתמדה על הדבר ורומז אל מלכות יון עיי' ירמיה ה' : להשאות. ל' שממה : מגן ולנה. הם כלי מלחמה : יודעה. ל' העגיע : גוי נורך. חלכבי פעקך.

יוֹם הוּחַתְּ בְּמַהֲוָה. לְבֶן בּוּזִי הַחוֹזֶה: כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם. אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה: יוֹם בּוֹ שָׁקַד שַׁחַל. וְנָמֵר עַל דְּלָתַיִם: סמך יוֹם סָמְכוּ עַל אַרְמוֹן: נַחֲלַת צְבִי וָשֶׁפֶר: וּבוֹ הוּחַל הַנֶּגֶף. בְּמַבְפִּישִׁי בָּאֵפֶר: וְגַם בּוֹ נֶאֱסַף. עֶזְרָא הַכֹּהֵן הַסּוֹפֵר: וְלֵב מְתֵי קִרְיַת סֵפֶר. בּוֹ הָיָה לְמַיִם סמך: אַנְשֵׁי אֱמוּנָה אָבְדוּ. בָּאִים בְּכֹחַ מַעֲשֵׂיהֶם: גִּבּוֹרִים לַעֲמוֹד בַּפֶּרֶץ. דּוֹחִים אֶת הַגְּזֵרוֹת: הָיוּ לָנוּ לְחוֹמָה. וּלְמַחְסֶה בְּיוֹם זָעַם: זוֹעֲכִים אַף בְּלַחֲשָׁם. חֵמָה עָצְרוּ בְּשַׁוְעָם: טֶרֶם קְרָאוּךָ עֲנִיתָם. יוֹדְעִים לַעֲתוֹר וּלְרַצּוֹת: כְּאָב רִחַמְתָּ לְמַעֲנָם. לֹא הֱשִׁבוֹתָ פְּנֵיהֶם רֵיקָם: מֵרוֹב עֲוֹנֵינוּ אֲבַדְנוּם. נֶאֶסְפוּ מֶנּוּ בַּחֲטָאֵינוּ: סָעוּ הֵמָּה לִמְנוּחוֹת. עָזְבוּ אוֹתָנוּ לַאֲנָחוֹת: פַּסּוּ גוֹדְרֵי גָדֵר. צוּמְּתוּ מְשִׁיבֵי חֵמָה: קָמִים בַּפֶּרֶץ אַיִן. רְאוּיִם לְרַצּוֹתְךָ אָפְסוּ: שׁוֹטַטְנוּ בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת. תְּרוּפָה לֹא מָצִינוּ: שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ בְּבֹשֶׁת פָּנֵינוּ. לְשַׁחֶרְךָ אֵל בְּעֵת צָרוֹתֵינוּ: אל מלך ויעבור

תָּמַהְנוּ מֵרָעוֹת. תָּשַׁשׁ כֹּחֵנוּ מִצָּרוֹת: שַׁחְנוּ עַד לִמְאֹד. שָׁפַלְנוּ עַד עָפָר: רַחוּם כָּךְ הִיא מִדָּתֵנוּ. קְשֵׁי עֹרֶף וּמַמְרִים אֲנָחְנוּ: צָעַקְנוּ בְּפִינוּ חָטָאנוּ. פְּתַלְתּוֹל וְעִקֵּשׁ לִבֵּנוּ: עֶלְיוֹן רַחֲמֶיךָ מֵעוֹלָם. סְלִיחָה עִמְּךָ הִיא: נִחָם עַל הָרָעָה. מַטֶּה כְלַפֵּי חֶסֶד: לֹא תִתְעַלֵּם בְּעִתּוֹת כָּאֵל. כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ: יִוָּדַע לְעֵינֵי הַכֹּל. טוּבְךָ וְחַסְדְּךָ עִמָּנוּ: חֲתוֹם פִּי שָׂטָן וְאַל יַשְׂטִין עָלֵינוּ. זְעוֹם בּוֹ וְיִדּוֹם: וְיַעֲמוֹד מֵלִיץ טוֹב לְצַדְּקֵנוּ. הוּא יַגִּיד יָשְׁרֵנוּ: דַּרְכְּךָ רַחוּם וְחַנּוּן. גִּלִּיתָ

שערך. לשון אחר נזרך כתרך. ואמר בלשון נקבה על הכנסיה: השפיים. הם המקומות הגבוהים מן וילך שפי (הפ"י יכשי' מ"א) והכוונה שאתן והרים קולה בקינה במקומו' הגבוהים בהרים ומגלות להשמיע לאחרים לבכות בבכיתה: מוני. אויבי המאנים אותי ל' הונאה: סוללה. ענין הנבסה והרמה והטין שמרימים עליה אבנים ומשליכים לתוך העיר נק' כן. וי"מ שמופכין עפר ואבנים תוך החפירות אשר סביבות העיר עד שיתמלאו כדי לעלות מהם לחומה: מכתי נחלה. היא המחלה ונחלה-הוא האדם כמ"ש נחלה מכתך והפייטן הפך הענין להמתי' הפיוט: הוחילה. ל' תוחלת: לשבור. לתחול: אולתנו. ענין טפשות: שוע. ל' תפלה: גיא המחזה. פתק הנבואה: בן בוזי. יחז' סימן כ"ד: הרשפי. מן רשפי אש עינינו גחלים: אזה. ענין שפטוף המים על האדם כמו כן ירדו עליה' גחלי אש כמים הכוונה אל גזרות הרעו' ואמר רשפי בכנוי כי הם בגרמו על עלתם כל זה: שם היום. הא' בשבת בשני בשבת להראות לפני העם למען ידעו כי נביא אמת הוא: בית מרי. ת"י עמא סרבנא: לשפות. ענין הליין: זלעפות. ענין בעתה ורעדה או שריפה: ולשנינה. שכל העולם יספרו וידברו בה: שפות הסיר שפות. ערוך אותה על השפתים והם הכירים. והסיר הוא הכלי שמבשלים בו והכוונה על ירושלים שאמרו עליה שהיא הסיר עתה בא העת שתהיה לסיר ואתם בתוכה לבשר יבוא נבוכדנצר ויתגרה על האור (הב"י). זלעפה אחזה. רעדה וחרדה: כמוגו. כלומר שנמס לבם: טורף. נטרף לבם ודעתם: אבוף נאחיה אליה. מירתה: כמלור אספו לתוכה כל האביה ופריצ

לגאון בית: בבקשו אז מלפניך. אמונתך
הודעת לו: אל מלך ויעבר

ובשחטאו ישראל במדבר. עמד משה בתפלה
לפניך ובקש רחמים על עמך ישראל.
וכך אמר בתפלתו. סלח נא לעון העם הזה
כגדל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים
ועד הנה: אף אתה השיבות לו כדרכי טובך
בעתרו וחננתו ואמרת לו סלחתי כדברך:
דניאל איש חמודות אמר לפניך. הטה אלהי
אזנך ושמע פקח עיניך וראה שממתינו
והעיר אשר נקרא שמך עליה. כי לא על
צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על
רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה.
אדני הקשיבה ועשה אל תאחר: למענך אלהי
כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: ולירושלם
עירך אמרת לה. הנני נשפט אותך על אמרך לא
חטאתי: אנו בשנו במעשינו ונכלמנו בעונותינו
אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש:
אלהינו ואלהי אבותינו. אל תעש עמנו כלה.
תאחז ידך במשפט: בבוא תוכחה נגדך.
שמנו מספרך אל תמח: גשתך לחקור מוסר.
רחמיך יקדמו רגזך: דלות מעשים בשורך.
קרב צדק מאליך: הורנו בזעקנו לך. צו ישועתנו
במפגיע: ותשיב שבות אהלי תם. פתחיו ראה
כי שממו: זכור נמת. עדות לא תשכח מפי
זרעו: חותם תעודה תתיר. סודך שים בלמודיך:
טבור אגן הסהר. נא אל יחסר המזג: יה דע
את אשר ידעוך. מגר את הגוי אשר לא ידעוך:

ירידה. כאויבים שצרו עליה: אשניה. כענין השנק חשניק שנשאו על צוארם של ירושלים: הסניה ומרקחים. ל' בשמים כענין ותרבי רקוחיך גם אותם שנו. או אפשר שרמז אל הקטרת של מקדש: פקח קוח. כלומר באין פתוח מאסר וכן' בית הסוהר קוח ע"ש שהאסורי' לקוחים וכלואי' בם: מבחר כנאן. הטובים והשמנים והוא משל אל השרים והגדולים: נקראת. השיר לשל פניו וה"ק שולפת שמים היתה נקראת מקדש ועתה נודעת מאוסה עולמים כך אומרי' עליך בוטניך ולפ"ז גם תי' בוטניך ישנו כך השור עם מאוסת עולמים: ישנו כך. ידברו כך: כי דמם בתוכה היה. היא התבונה למה בא עליה כל הטובה הזה לפי שהדמים שבתוכה אגם מגולים הם ומעוררים את הטובה והמשפט ורז"ל דרשוהו על דם זכריה: רגשתם. ל' קבוץ מן למה רגשו גוים: שבע יפול. ל' רבוי כלו' אע"פ שנפל נפילה אחר נפילה עוד לו תקום: כמעט קט. ל' כריתה: ובגגם. ל' רוממות:

במזל גדי. הוא הדם עטה: קלקל. לוה לירות חצים: וקם עשירי. הוא נבוכדנצר כדאי' בגמ' פ' חלק ויצא מלאך ויך במחנה אשור וכו' וכתיב בהתייר מהם רב אמר י' שמואל אמר וכו' וכן למר וכין לאר נבוכדנצר א' מהם כדאי' ברבה פ' לא האמינו מלכי ארץ והמקונן חשב כרב דאמ' י' ולאו דוקא עשירי כי הוא אחד מהם: כל בלה העשירי. ישראל בני אברהם שהוא היה עשירי לנח: פרי אשכל. כינוי אל ישראל וכן ענבי גזרי בתו כן: ושוד השור. שניהם ל' משובר: לירי. דלתי. א"כ לשבר אותי: הנכונים. המכוסה והנסתרת. א"נ ל' גדולה

אקלינות

כִּי תָשִׁיב לְבִצָּרוֹן · לְכוּדִים אֲסִירֵי הַתִּקְוָה :

אָנָּא אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ · תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל תִּתְעַלַּם מַלְכֵּנוּ מִתְּחִנָּתֵנוּ : שֶׁאֵין אָנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף · שֶׁנֹּאמַר לְפָנֶיךָ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ אֲבָל חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ : אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי. הֶעֱוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ : זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר : יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ : קִשִּׁינוּ עֹרֶף. רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. וְתִעְתָּעְנוּ. סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ. וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלֵינוּ כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ :

אָשַׁמְנוּ מִכָּל עָם. בֹּשְׁנוּ מִכָּל גּוֹי. גָּלָה מִמֶּנּוּ מָשׂוֹשׂ. דָּוֶה לִבֵּנוּ בַּחֲטָאֵינוּ : הָחְבַּל אִוּיֵנוּ וְנִפְרַע פְּאֵרֵנוּ. זְבוּל מִקְדָּשֵׁנוּ חָרֵב בַּעֲוֹנֵנוּ. טִירָתֵנוּ הָיְתָה לְשַׁמָּה. יְפִי אַדְמָתֵנוּ לְזָרִים. כֹּחֵנוּ לְנָכְרִים. וַעֲדַיִן לֹא שַׁבְנוּ מִתְּעִיָּתֵנוּ. וְהֵיאַךְ נָעִיז פָּנֵינוּ וְנַקְשֶׁה עָרְפֵּנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ. צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ :

אָשַׁמְנוּ בְּאוֹמֶר וּבְפוֹעַל. בָּזִינוּ חֹק לִמְעוֹל מַעַל : גָּעַלְנוּ מִשְׁפָּט וָצֶדֶק. דָּרַכְנוּ כִּמְשׁוּבַת חֶדֶק : הֵפַרְנוּ בְּרִית וָחֹק. וְהִרְבֵּינוּ פֶּשַׁע לִבְלִי חֹק : זָנַחְנוּ טוּב הוֹרִית הִרְשַׁעְנוּ רֶשַׁע שִׂנְאַת : טָפַלְנוּ שֶׁקֶר וּמִרְמָה. יָעַצְנוּ אָוֶן וְאַשְׁמָה : כִּלִּינוּ שְׁנוֹתֵינוּ בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם. לֹא זָכַרְנוּ כִּי תְבִיאֵנוּ בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם : מָאַסְנוּ מוּסַר הַדַּעַת.

וקינות : ומתאנה. גורס הרבה: הרב. לבין כתובה : ברק . בן אביגיים : **בחטאתם** הפלים. כאלו לין הפלים על תפלתם וצריך החזן לכוין לזה כדי שלא יתן עול בחוקו ית' או יהיה פירושו בים בחטאתם הפלים על מה שלקו. וכל זה שולרכו רז"ל לפרש להצדיק דינו ית': מהולא המתנים. כינוי אל ישראל: סמך. קרב עם הילו אל העיר יבנה עליה דיק: בחל. הוא האלי: אקהין. בסמ"ק: במכפיבי באפר. עם המתהפכי' ומגואלי' באפר: מתי מספר. גדולי ישר' כם הת"ה: **אנשי** אמונה וסדר הוידוי לקמן בס' אשמורו' דאלול נפרש לנו: **רבים** תמהו על תוספת כל הספרדי' והאיטליאני הבנוי בפי הכל המפידים על מדע"ה בעמד בתפלה וכך אמר בתפלתו מלכי ואלהי סלה נא לשון הטה הזה וכו' ולא מצינו זה התואר זולתי בשירי דוד ולא בדברי משה רבינו חלילה להוציא שקר מפינו והידוע כי במעשה העגל הזכיר משה רבינו י"ג מדות כל רחמים והסימן הכולל מלך מלכי המלכים אתנה במרגלים רחה לורך בעת להזכיר ט' מדות ולא יותר והסימן הכולל מלכי ואלהי פים בו חכמ אותיות יע"ב במאה"ח ח"ב סי' פ"ז: ולענ"ד לומר כי תיבת מלכי ואלהי אין הכונה בכך אמר בתפלתו רק המה דברי הפייטן וסיפור דברים הם כאלו אמר וכך אמר בתפלתו לפניך מלכי ואלהי ומה היא אמירתו כדר מפרש סלח נא וכו' וא"כ הגורם כן צריך לחבר מלכי ואלהי עם וכך אמר בתפלתו בהדא מחתא ונכון הוא :

העביר. בדלא גרסי' כל' הפ' העביר את חילו : המוגו. חיל פרים המוגים התוגים: ועדה. נדיין בגלותנו י"ג ופרס

ועיין ברש"י ל' גילוי : הקשה. שהיה קושיא מאיזה דבר יוכל לשאלה : ונלמודה. שומעה ויחידה : אפריון. הוא המקדש: עליה. מוכל: התשובה. קבורת המכה והכריכה עליה נק' כן : מחתה. יראה ופחד: **ויחל משה** ואין מנהג אצלנו להפטיר לא בשחרית ולא במנחה. זולתי בט"ב דוקא שמפטיר בשחרית ומנחה עפ"י הרד"א ז"ל ובכן מנהג בני ספרד וכ"נ מדברי רמב"ם פי"ג מה"ת אע"פ שנראה דעתו שם דאין להפטיר רק בשחרית דט"ב יע"ש ועב"י שהאריך בזה סי' תקמ"ט : ואומרים **ברכת כהנים** מיהכה מכל הפו'. וז"ל הש"ע סי' תקס"ח כל תענית צבור יש בו נ"כ במנחה חוץ מיוה"כ עכ"ל. והטעם לפי שמאחרין תפלת המנחה עד סמוך לשקיעה הלכך לא אתי לאחלופי במנחת כפורים עיין ועיין בנו"א ה"א : ובעשירי בטבת שחל בע"ש שהגילים להתפלל מנחה בעוד היום גדול פשיטא דאין שם נשיאו' כפים : **ס"ת** נ"כ במנחה כ"כ רמ"א סי' ק"ן נגד שבלי הלק"ט וגם הב"י ב' על הש"ל ולא שמעו על שום מקום שנוהגים בו עתה כן והרמ"א כיון שעתה מכינים לרכי שבת מבע"י ע"ש וכן המנהג פשוט אצלינו להוציא ס"ת במנחה ע"ש : **כשחל** י' בטבת בע"ש נפל מחלוקת בין הפו' אם צריך להשלים עד ל"ה והמרדכי כ' שכיאו הב"י סי' רמ"ט שהר"ם עשה השבעיל קודם שילך לבהכ"נ כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה ועיין בנו"א ז"ל וד' הש"ע סי' רמ"ע וסי' תקס"ב להשלים והרב בנה"ג סי' רמ"ע כ' ב' תשו' מהרי"ל וז"ל מנהגא דילי כדברי הר"מ בתענית יחיד אבל בתענית צבור אני מתמיד להשלים כמה רבואתא גדולי

נואלנו מחכמה ומדעת : סרנו ממשפטי צדקך . עזבנו ארחות חקיך : פנינו אל כל חמדתנו . צללנו במצולות תאותנו : קפצנו פי חכמים מהוכיח . רחב פינו בניב עולה יצריח : שובבנו משובה נצחת . תעבנו כל איש תוכחת : ואתה צדיק על כל הבא עלינו . כי אמת עשית ואנחנו הרשענו :

לעינינו עשקו עמלנו : ממושך וממורט ממנו . נתנו עלם עלינו : סבלנו על שכמנו . עבדים משלו בנו . פורק אין מידם . צרות רבות סבבונו . קראנוך יהוה אלהינו . רחקת ממנו בעונינו : שבנו מאחריך . תעינו כצאן ואבדנו . ועדין לא שבנו מתעיתנו . והיאך נעיז פנינו ונקשה ערפנו לומר לפניך יהוה אלהינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו . אבל חטאנו אנחנו ואבותינו : עזרא הסופר אמר לפניך . אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך . כי עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים : ואתה אלוה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ולא עזבתם :

אל תעזבנו אבינו . ואל תטשנו מלכנו . ואל תשכחנו יוצרנו . ואל תעש עמנו כלה בגלותנו וקים לנו יהוה אלהינו את הדבר שהבטחתנו על ידי ירמיה חוזך כאמור . בימים ההם ובעת ההיא נאם יהוה יבקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאנה כי אסלח לאשר אשאיר . ואל יעכב לפניך כל חטא ועון את תפלתנו . ומחול וסלח לכל עונותינו כי אל טוב

וְסָלַחְתָּ אָתָּה:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה וּבַעַל הָרַחֲמִים: גְּדוּלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ הוֹדַעְתָּ לֶעָנָיו מִקֶּדֶם וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וְשָׁם נֶאֱמַר: ויעביר וכו'

ואומר הפותח יד בתשובה וכו' וכשחל בשני או בחמישי אומר והוא רחום וכו' הכתוב בתיקון שני וחמישי. ואומר

יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ:

יְהוָה יְגוֹנַי קְרָאוּנִי אֶל אֵבֶל. יוֹם סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל. אֶל יְרוּשָׁלָםִ: הֶעֱבִיד הֲמוֹנוֹ. וְעָדָה גְאוֹנוֹ. וּבִימִינוֹ. הָיָה הַקֶּסֶם בִּירוּשָׁלָםִ: וְעוֹשֵׂי מְלֶאכֶת שָׁמַיִם: שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם. סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלָםִ: הֻוָּה נְתָנַנִי וְנִלְמוּדָה. בְּהַשְׁחִיתוֹ אֶת גְּאוֹן יְהוּדָה. וְאֶת גְּאוֹן יְרוּשָׁלָםִ: הִפִּיל מִגְדָּל וְהִשְׁפִּיל אַפִּרְיוֹן. וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן: וְאֻמְלְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלָםִ: הֵעִיר בְּנֵי בָבֶל עַל בָּנַי. כִּי יָרַד רַע מֵאֵת יְהוָה. לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָםִ: לְקֵדָר שַׁלֵּם גְּמוּל וְאַל תִּדּוֹם. זְכוֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם. אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָםִ: וּרְאֵה כִּי אֶפֶס עָזוּב וְעָצוּר. וְאוֹיְבֵי עָרֵי יָצוּר. כִּי בְּשַׁלְוָה יְרוּשָׁלָםִ: יְחַלְנוּ תַּחְבּוֹשֶׁת וְהִנֵּה מְחִתָּה: וְעַד מָתַי אַתָּה. לֹא תְרַחֵם אֶת יְרוּשָׁלָםִ:

אל תקצוף וכו'

אבינו מלכנו וכו' ואומר קדיש לעילא ומוציא ס"ת וקורין בו ג' גברי בפ' תשא ויחל וכו' פסל לך וכו' ואח"כ אומר חצי קדיש והוא רחום. וסדר היום. ומזמור של יום ואח"כ אומר מזמור זה. מזמור לאסף אלהים אל דמי לך וכו' ומזמור אליך ה' נפשי אשא וכו'. א"ר אלעזר וכו'. וקדיש תתקבל ופטום הקטורת ועלינו לשבח:

למנחה והוא רחום אשרי וקדיש עד לעילא. ואל ארך אפים

ויהי

השכנו שמחמירין. ולעולם אני אומר דעבד כמר עבד. והכל לפי שהיום. ועיין ס"ח סי' ק"ן עכ"ל ועיין במ"א פ"ס דתעניות שפסק שפה כראב"ד דאפי' בע"ב שחל להיות בע"ש שאם רצה לאכול אוכל דמשתשקע החמה כבר קדש היום דמתוספת שבת הוא ושוב אינו רשאי להתענות. ומשמע מדבריו דלא פליג על דעת רמב"ם וכ"פ בה"ג מ"י פי"א דתעניו' דתפלת שבת הויא מפלג המנחה ולמעלה ואפי' הם עוד היום גדול מקרי שפיר השלמה זולתי בתענית חלום שמתענה עד ל"ה דהכי אפי' בשבת מתענה כדי לבטל חלום רע ע"ש ועיין לעיל ת"ש בס' קידוש ליל שבת מזה הרב חמ"י:

תיקון י"ז בתמוז. י"ז בתמוז חמשה דברים אירעו בו נשתברו הלוחות. ובוטל התמיד מבית ראשון: והובקעה ירוש' בחורבן השני: ושרף אפוסטמוס את התורה. והעמיד צלם בהיכל. רמב"ם תעניות פ"ה ולקט' בסליחות מפ' להו: **מרגועי**. מנוחתי: אנו. ל' אבל: קרחות. מקום תלישת השער מהראש יקרא קרחה: יצאוני. יצאו ממני: והכו עלי חלאות. ר"ל הקיפוני: פאות. רוחות: אגלים: שם מקום בגבול מואב והוא פסוק (ישעיה ט"ו): הדדרמון. פי' בו ז"ל בגמ' ר' יוחנן השני מספידא בירושלם כמספד אחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בר טברימון וכמספד יאשיהו בר אמון דקטליה פרעה חגירא בבקעת מגדו (זכריה י"ב): דומיהו. ישראל הדומים כישנים בגלות: מטיט היון. מים עכורים והוא רמז אל הצרות: זעף. כעס: חלחלה. ותתחלחל המלכה תרגום ואזדעזעת: ושער מהעיר. כענין הנה שערת ה' חמה יצאה והוא ל'

רוח

רות : תימן ומגדיאל . הם אלופים
מאלופי אדום : ואזלת ידי. הלך כחי:
ולא מצאה לאל . ל' כח מן יש לאל
ידי : כו כו . קריאת האבל והצער :
הין כהה . ל' רפואה מן אין כהה
לשברך : ומכתי נחלה : כלו' החמירה
מכתי בחולי : ושבתו . ובטלו כלומר
שגלו: משושי. ששוני : בהשמה. הם
מזה : כל. ל' מדידה : ממגור אוכל.
דבר אחר אוכל : כי בו העמד צלם
בהיכל . יש מחלוקת בזה בירושלמי
י"א צלם שהעמיד מנשה בימי בית א'
בהיכל ועליו כתיב במלכים וישם את
האשרה אשר עשה בבית אשר אמר
ה' אל דוד וגו' וכ"כ בר"ה : וי"א
דאותו צלם של אפוסטמוס היה שהעמי'
צלם ושרף את התורה ושנה שתים
רעות עשה ביום א'. ולמ"ד מנשה
העמיד צלם סבר דאפוסטמוס שרף
את התורה ולא העמיד צלם. ולמ"ד
העמיד ושרף סבר דצלם מנשה לא
היה ביום זה (עי' סדה"י) : חוללה.
כשחה : רפא מבוגת. רפא מרדה
שמרדו עד עתה ענין סליחה: ותאהבם
כהנה . התנדב רוחך לאהבם : **אזי**
בבגדי ל': בגידה כלומר שעברתי על
מצותיו ית' ; בהשתרג. מן ישתרגו עלי
על צוארי לשון סיבוך : מוגי. כלומר
שהרביתי עונות עד שנשתרגו ובעבור
זה הכביד עולי עלי אויבי : במהלום.
במקבה: להלמני. ענינו שברון והוות :
זנחתי . עזבתי : הורס. ליתד : כן
על כן . כלומר ובשביל זה העיר כי
קף וכו' : הריק . כלה : למטרה. כות
הרובה שמניחים מורי החצים לירות
בו: אלפו. עברו : חייתי : חיי. או
הוא ל' עדה מן חיתך ישבו בה:
למבואות . ל' שממה : ופלאות. ל'
יגיעה : נטויתי. ענינו ל' עוות כלומר
בהיה

ויחי בנסע. ומוציא ס"ת וקורין ג' גברי בפ' ויחל משה כמו בשחרית ומתפללים י"ח ואומרים ברכת כהנים. ואומרים עננו וחוזר ש"ץ התפלה ואומר עננו בין גואל לרופא. ואומרים נפילת פנים. ואומרים אל תקצוף וכו'. אבינו מלכנו וכו'. ואומרים מזמור של התגינים תפלה לעני כי יעטף. ואם חל י' בטבת ביום ו' מוציאין ס"ת במנחה אך אין אומרין אל ארך אפים במנחה מפני שהוא ע"ש :

תיקון י"ז בתמוז

אומרים עננו בתפלת ערבית שחרית ומנחה כבשאר צומות כדלעיל. ובשחרית אחר חזרת התפלה ניפלים ע"פ ואומר :

וָאֶרֶץ שָׁפַל רוּמִי. יוֹם דִּמָּה רָשָׁע לְהַבְגִּיעִי: מְשׂוֹשׂ
לִבִּי שָׁבַת. וְהָשְׁלַכְתִּי מִבֵּית מַרְגּוֹעִי: אָנוּ
וְאָבְלוּ פְּתָחַי. יוֹם נֶאֱסַף נְדִיבִי וְשׁוֹעִי: לָכֵן אֲקוֹנֵן
מִיָּמִים יָמִימָה בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי:

בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי אֲפָפוּ עָלַי רָעוֹת וַאֲנָחוֹת. בְּשִׁבְעָה
עָשָׂר בּוֹ בַּאֲנָחָתִי יָגַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי מְנוּחוֹת.
גָּעֹה גָּעִיתִי בִּבְכִי וְעַל כָּל רֹאשׁ קָרְחוֹת. כִּי בְיוֹם
זֶה נִשְׁתַּבְּרוּ הַלֻּחֹת: הַלֻּחֹת יְצָאוּנִי וְסָבְבוּ עָלַי
תְּלָאוֹת. וְגָבְרָה יַד צָרִי וְזֵרַנִי בְּכָל פֵּאוֹת. סוֹב
נָא וְהָגֵן מֵחֲלֵי קֵץ פְּלָאוֹת. כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְהֹוָה
צְבָאוֹת:

בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי דִּמִּיתִי עֲלוֹת מִטִּיט הַיָּוֵן וְאֵין
מָעֳמָד. בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ הָיִיתִי לְבִזָּה
לְמַאֲכָל וּלְהַשְׁמִיד. וְלֹא מָצָאתִי מָנוֹחַ וּמַכְאוֹבִי
נֶגְדִּי תָמִיד. כִּי בוֹ בֻּטַּל הַתָּמִיד: הַתָּמִיד יוֹם
הוּסַר גָּבְרָה יִלְלָתִי כִּילְלַת אֶגְלַיִם. וּמִסְפְּדִי גָּדַל
כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן כִּפְלָיִם. סוֹב נָא וְהַחֲיֵה רְדוּמֵינוּ
אֵל שׁוֹכֵן שָׁמָיִם. יְחַיֵּינוּ מִיּוֹמָיִם:

בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי זַעַף צִיר נָשָׂאתִי וַחֲמָתוֹ בִי הִבְעִיר.

בשבעה

בשבעה עשר בו החלה אחותני וסער מסעיר. מטבות נשיתי ותזנח משלום נפשי בתגרת שעיר. כי בו הבקעה העיר: העיר יום הבקעה בקום תימן ומגדיאל. ואזלת ידי ולא מצאה לאל. סוב נא והקדש אל פליטת אריאל. והקדישו

את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל:

בחדש הרביעי יום הו הו יום תוכחה ועברה.

בשבעה עשר בו כבודי גלה ותפארתי הוסרה. לשברי אין כהה ומכתי נחלה ורוחי נשברה. כי בו שרף אפוסטמוס את התורה: התורה יום נשרפה חודשו עלי יגוני. ושבתו מעיר קדש ששי וזקני. סוב נא וחון בענך

עדת אמוני. רוח דעת ויראת יהוה:

בחדש הרביעי מעיתי מדד זר בסאסאה ובה

כל. בשבעה עשר בו נוי השם זר ואת יעקב אבל. ספות שנה בשנה ביום זה ממרור אבל. כי בו העמד צלם בהיכל: יום העמד פסל קנאה והתעבה. ובו חבלה רוחי ותוחלתי נכזבה. סוב נא ורפא משובת עמך ותאהבם נדבה.

השיבנו יהוה אליך ונשובה:

ואומר על ידי רחמיך הרבים סלח לנו וכו' הכתובה לעיל בתיקון י' בטבת, ויעבור וכו': פתיחה,

אזי בבגדי אמרי דר במעוני. בהשתרג עוני,

הכביד עולי מוני. גבר עלי זר במהלום להלמני. אפו טרף וישטמני: דרכיו זנחתי אשר לי הורה. הן על כן העיר בי אף וזעם ועברה. וזעמו בי הריק וחציו בי ירה. ויקימני לו למטרה: חלפו עלי ביום זה חמש תלאות:

שהיה כאדם אשר לא שומע: השיקתני. ל' השקאה: כסל וטוחות. הכסלים והכליות: הלמיד. לשון חיבור ענינו הקהיל: ונהי. ל' אבל: פוגעי. ענינו בוגדי ואויבי המפגעים אותי: ר"ל מפתים ומבקשים אותי מן ויפתני במיני בותם ובדברי רבו' ז"ל מסכת אהלות: ההמות. זרם מיכל. כקול המית בשפך מים של ירדן בעת הלוכו שהוא הומה המייה גדולה והוא מיכל המים הנז' במשנה ב' סי' י"ז עי' בת"י): לאתו. ל' הריתה: קרא עלי מועד. יעידת נייסות לבוא עלי: הטרה. ל' גילוי: ורבפיו. ל' גאלת: גלגל עליהם. כי נכמרו רחמיו תרגו' אזי אתגוללו: שנומים. ל' עגמת נפש: מבהוממים. ל' תמהון: שעה נאסר. ישראל האסורי' בגלות: כבן לעיר. הדין האב לרחם עליו יותר מהגדולי': בלב עלור. נקבר עם שלמה: שתיית מציו. כלומר מתעכבת ומתמדת השתייה: ישעיר. ל' סערה: אכף. ל' כפיפת ראש: ואל רגל העגל. של שבת העגל כל רעהו ונפלה עט' ראשנו וא"כ ראוי הוא לבוש שתי הרעות כאחת ולהתאונן על כך (הרד"י): כלאני. מנעני: כליל. מן כלילת יופי ר"ל כולה יופי: אחל ואתחלחל. כולם לשון חלחלה וכפל הענין ל' הרבות חלחלה: השפני. ל' גילוי: והשפיפון. פי' נחש: יום חבך. מאור שבך. בבל בחילוף את בש. כלומ' כשנשלם קץ מלכות בבל לשלוט ואין בידה לרדות עוד. אז לידי פרס דתפני שעדיין נוהגת בשררה ומלכו': כשבולת מים. מקום שניגרים המים בכח נק' שבולת: כבן פרצי. פרץ בן יהודה: ומחדק. לשון קוץ: בושן. ישראל בנמשלו לשושנה שנ' שושנת העמקי':

בפיו אלה. תקיף הגוי׳ והוא נבוכדנצר: ואז יבלה. כאז״ל בעתיד הקב״ה לקבץ כל המלכיו׳ אל עמק יהושפט ומביא לנבוכדנצר וחביריו ושופט עמהם בפני׳: **אלהי** . מוחות. כליות: מדווח. ל׳ מכות ומדוה; מטיט סיון. מים עכורים כרפש וטיט: דלה מטיט היון. כענין שנאמר וגם דלה דלה לנו כלומ׳ דלינו והעלינו מהגלות: עדר. ישראל בהם עדרי צאן: עלב אלמיה. ענינו אחביר עלב אל עלב ואמר כן לריבוי העלבות ביום זה: עקב. ל׳ עוות: ממרור. מרורים כל דבר מר נק׳ כן וכינוי הוא אל מרירות הלב: קורותינו. מאורעותינו: בכרנו מה נהיה. כמה גדול בכרנו עד בכל רואה יאמר מה נהיה ר״ל כמה פחד ואימה מגיע לכל רואה

טרפו חיתי וישימוני למשואות. יגעה נפשי יגוע והלאות. נעויתי משטוע נבהלתי מראות: כל אלה בזכרי יעוררוני אנחות. להבה השיקתני מלהטת כסל וטוחות: מספד מר אגדיל ואריחק שמחות. כי ביום זה נשתברו הלחות: נועד עלי זר והמוני הצמיד. סבוני כמים וטבעתי ואין מעמיד. על בן אריאל במו פי ונהי אתמיד. כי ביום זה בטל התמיד: פושתי המו כבהמות זרם מיבל. צמתו בבור חיי ויתנוני למאבל. קרא עלי מועד והמוני שבול שבל. כי ביום זה הועמד צלם בהיכל: רבתי עם זר הצר ופתחיה פתח הערה. שת גפני לשמה ביום זעם ועברה. תאותו ראה זר וידו בעוז גברה. כי ביום זה שרף אפוסטמוס את התורה: חרקו שן רשעים ביום אף יהוה בי העיר. לא חבל זר ועקש על ישיש וצעיר. אפו בי חרה ורשפיו בי הבעיר. כי ביום זה הבקעה העיר: רחם יהוה ודבר על לב עגומים. בשבעה עשר לחדש יושבים משתוממים. יה גלגל עליהם המון רחמיך ממרומים.

אל מלך יושב על כסא רחמים: אל מלך ויעבור

שעה נאסר. אשר נמסר. ביד בבל ושר העיר: לך יהמה. זה כמה. ויתחנן כבן צעיר: מורך צור. בלב עצור. המית מעיו יסעיר: יום גבר האויב ותבקע העיר: לזאת אכף. ואספוק כף. ביום חמש קראוני: ועל רגל. העגל. הלחות יצאוני: ולבד צר. המבצר. ובמסגר הביאני: וגם השמיד. התמיד. ומעשהו כלאני: והושם אליל. בהיכל כליל: ודתך זר באש הבעיר: יום גבר מאד אתחל. ואתחלחל. ביום שדי חשפני: והשפיפון. מצפון. בשבולת שטפני: ונהג שבי. ארץ צבי. וגם כדור צנפני: יום חשך. מאור נשך. ליד פרס הדפני: אבלני. המהני. וקינה עלי זאת אעיר: יום גבר הלעד בי. משגבי. הלעד אפך יעשן: גדור פרצי. בבן פרצי. ומהרק לקוט שושן: צין פקח. תפלתי קח. כמו חלב המדושן: בנה בית זבול. והשב גבול. הכרמל

והבשן

והבשן: שפוט אלם. ואז ישלם: המבעה
והמבעיר: שפוט

אלהי ישועתנו. שעה שועתנו: וראה שוממותינו.
ואורך גלותנו: מדי שנה בשנה. בזכרנו
עונותינו: ביום חמשה דברים. אירעו את אבותינו:
ביום נא אלהי הרוחות. ובוחן סתרי טוחות: שעה
שיחות נדחות. נפוצות בארבע רוחות: מדי שנה
בשנה. בזמן זה נאנחות: ביום עקב מדוחות.
נשתברו הלוחות: ובו כל ימי שנותינו. נמרר
על יגוננו: ביום דלה כמטיט היון. טבועים בו
ואין מעמיד: עדר תהה למאכל. לבזה ולהשמיד:
מדי שנה בשנה. ביום זה עצב מצמיד: יום בו
יד זר האמיר. ובו בטל התמיד: על רוב עונותינו
ועוצם חטאתינו: ביום יה אשר הכל יוכל. פדה
משכול שכל: מיד עקש ונבל. ושאר יעקב
אבל: מדי שנה בשנה: ביום זה ממרור אוכל:
בהעמיד זר למולי. בו צלם בהיכל: על כל
קורותינו. יזלו דמעותינו: ביום שברנו מה נורא.
כי סרנו מנורא: נאור עוטה אורה. גמולי לכל
הורה: מדי שנה בשנה. נהי ביום זה אחקורה:
יען כי בו שרף אפוסטמוס את התורה: לזאת נשכבה בבשתנו. לשוד בית
תפארתנו: ביום רחום יכפר עון. וכל חמתו לא יעיר: פדה חיש מידי שעיר.
פזורי הצאן וצעיר: מדי שנה בשנה. המית מעיו יסעיר: יום גברו הזרים. ותבקע
העיר: כי היינו ללעג. וקלס לסביבותינו: ביום רחמן ברחמים שובה. אל ציון
העלובה: וחיש נא לאשה עזובה. נחמה הכתובה: ואז שירה נגובה. בבנותך
החרבה: בקבוץ נפוצותינו. ובשובך את שבותנו: בקבוץ. אל מלך ויעבור אנשי
אמונה וכו' ככתוב בי' בטבת. ואח"כ אומר זאת התחנה ונגמרין התפלה:

יהוה עטופה דטופה. ומומת קטופה. מכלל יופי מציון: למאד זר העצים

רואה כן וכל זה קרה לנו בעבור
כי סרנו ממוראו ותורתו: נאור.
הקב"ה וע"ש שהוא מגלה את אויביו
ומעלטן מן העולם מן נאר מקדשו
וע"ש מעשיו נק' כן. כמו חנון רחום קנוא
שהוא מחונן מרחם מקנא מגלה:
שועה. ל' צעקה: הורה. הרלה:
נהי. ל' אבל: לבוז. לבזות: פדה
חיש. פדה מהר: שעיר. עשו נקרא
שעיר: פזורי הצאן וצעיר. ישראל
נקראו צאן. ונקראו צעיר דכתיב ורב
יעבוד צעיר: וקלס. ענינו הלעג
והבוז: העלובה. כל מי ששומע
חרפתו ושותק נק' עלוב: עזובה. ל'
דחויה מן ועזובת רות: נגובה. ל'
ניגוב מן ניב שפתים: החריבה.
ירושלים החריבה: עטופה. ל'
בטף מים: קטופה. כרותה: העצים
קצפו חוץ קצפו: בחפו. ברגזו והתגלה.
ל' חולבה: רעלונו. ל' בבירה: מחלוגו.
עניינו ל' הקירה כלומר שברונו ודקרונו
עונינו ע"ד תיספך רעמך כי לא הנהם
ממית אלא הטון: לאום. לאומה דהיינו
ישראל: חנם מכורה. דכתיב חנם
נמכרתם: מסר חזיון. מסר הנחמות
ההוגות בדברי הנבואה:
לום

קצפו

קמפי. ושלח אש באפו. בשערי בת ציון: מקדשי היה לבזה. ביד שמה ובוזה. ויצת אש בציון: הנה אבלה ואומללה. בשמעה קול יללה. איכה יעיב באפו אדני את בת ציון: בכה נבכה. וכף אל כף נכה. בזכרנו את ציון: רעצונו מחצינו עוננו. כי שם שאלונו שובינו. שירו לנו משיר ציון: רבו וגדלו יגוני. איך נשיר את שיר יהוה. ותאמר ציון: ברוב עונינו עול גלות סבלנו. ובכל זאת יחלנו. כי אלהים יושיע ציון: נחם תנחם יהודה ואפרים. ותבנה חומות ירושלם. היטיבה ברצונך את ציון: קול מבשר תשמיע מהרה. לאום חנם מכורה. צהלי ורני יושבת ציון: עליון מהר חזון נחומים. ואז היינו כחולמים. בשוב יהוה את שיבת ציון:

עץ חיים

צום גדליה הוא ג׳ בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארת. וסיבב להם גלות וצרה גדולה וקי׳ יום השביעי בזאת בחדש השביעי. ואם חל בשבת נדחה ליום א׳ ועיין בדברי רבינו האר"י בשבית מהר"ח הכהן ז"ל:

אבלה. האבל. נתאבלה: תארי. ענין צורה ותמונה: בארי. ביארו שארית פליטתי אשר עזב נבוכדנצר בארץ: ובוססו. כמו בוזזו. וי"מ ל׳ רמיסה וניאול: דועכו. ענין כיבוי: בדלקם. ל׳ רדיפה: יתר הגזם וכו׳. כינוי לשארית העם אשר נשארו בארץ: במרץ. ל׳ חוזק ותוקף: כורמים. עובדי כרמים והשדות: נגיד הארץ. נבוזראדן: לוקטו היום. אספו ומתו: נקטה. ל׳ כריתה: עגומות. ל׳ דאגה: ובבלינו תתיר. שלשלת בנותני׳ ברגלים. הכוונה שיוציאנו מהגלות שאנו אסורים בו: תסתיר. ענין סבוב והקפה. והלינו באין מי שיגין בעדנו.

נעתיר

לצום גדליה

שחרית מתפללין כשאר ימים של עשרת ימי תשובה אלא שאומרים עננו בעמידה ובחזרה ואחר החזרה אומרים אבינו מלכנו והוא לקמן ואומר על ידי רחמיך הרבים כמ׳ בי׳ בטבת:

אבלה נפשי וחשך תארי. בית תפארתי נשרף ביד הארי. גם פלטים אשר עזבו שארי. דועכו היום בשלשה בתשרי: המים הזדונים שטפונו בדלקם. ובוססו זרים מקדשי ובזזו חלקם. זקני שארית אשר נמלטו ביום נקם. חבלו היום עם גדליה בן אחיקם: טורפו עניי עם הארץ. יתר הגזם אכל הארבה במרץ. כורמים ויוגבים אשר הפקיד נגיד הארץ. לקטו היום ולא היה בהם גודר גדר ועומד בפרץ: מה אספר ואנחותי עצומות. נקטה נפשי ומקהלותי עגומות: שרידי אשר נשארו מחרב וחמות. עוד הם לא נתקימו ונותצו בחומות: פניך עד אנה ממנו תסתיר. צוחתנו תשמע ובבלינו תתיר. קדוש

הביטה

הבט יתומה בעגנו כי אין לנו מכתיר. ראה דלותינו ושבח לפניך נעתיר: שודדנו מדור לדור ומקן לקן. שרש צפע אותנו עקן: תקיף למשפטיך העירה והקן. ותכפר חטאתינו ותאמר לקרב קן: יהמו רחמיך על מעוטי עמים. ושגבם בחסדך לעיני כל לאמים. פלאיך הראם צור שוכן מרומים. אל מלך יושב על כסא רחמים: אל מלך יושב וכו'

נעתיר. ל' כרבות ענן: שודדנו: ל' ביזה: צפע. מין נחש חזק ומזיק והוא נכונדנלר: עקן. ל' נביכה: תקיף. הקב"ה:

יקם. מכיר. ע"ב או מי יבוש אלם. או חרש וכו': יונת אלם ישראל בנמשלו ליונה בהם אלמים בגלות:

תיקון

יקם דם עבדיך אלהים יוקם. והצועקים נגדך אל ישובו ריקם. ואל תשכח יום הריגת גדליה בן אחיקם. והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם: אתה אמרת אני משים חרש ואלם. ואת דם יונת אלם אדרוש ולא אתעלם. אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם. שונאי עמי וביתי הם יקחו חלקם: והשב אתה אמרת אני אדרוש חמס ענייה. אשכיר חצי מדם על עצרת גבריה. וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה: והצועקים נגדך אל ישובו ריקם: והשב אתה אמרת אני אמרותי יקומון קום. ואת אויבתי אכלה העוקמת עקום. הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום. ומהרה צור נורא לצריו ישיב נקם: והשב אתה אמרת אני בי נשבעתי אל עליון. השופכים דם נקיים בם אעשה כליון. ונקיתי דמם לא נקיתי ויהוה שוכן בציון. ואל תשכח יום הריגת גדליה בן אחיקם: והשב והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: אל מלך ואומר אנשי אמנה

התהנו: וכשחטאו: דניאל: והוידוי, והוא רחום וכו' ואח"כ ה' אלהי וכו' ואח"כ אומר.

יהוה עד מתי תעשן חמתך. בצאן מרעיתך. להעלות חמה ולנקום נקם: שדדונו באף ובחמה. ויאמרו ידינו רמה; הבוגדים ריקם: מוני כאריות שאגו. ביום זה ויהרגו. את גדליה בן אחיקם: והפלטים ברוב מהומה: צפונה וקדמה. פני יהוה חלקם: אלי מתי תשיב להם. גמול כמעשה ידיהם. ואכלו את חקם: לובים וכושים נועצו להחרימם. גם אשור נלוה עמם. הם יקחו חלקם. הראה ישעך לעינינו. והשב לשכנינו: שבעתים אל חיקם: ה' אלהי ישראל וכו'. אבינו מלכנו וכו': ומוציא ס"ת וקורין בו בפרשת ויחל פסל ג' גוברי וקדיש וקורין סדרא דיומא ואחר מזמור של יום אומרים שיר מזמור לאסף אלהים אל דמי לך וכו' לדוד אליך ה' נפשי אשא וקדיש התקבל ומשלימים התפלה:

תיקון

תקון תענית אסתר אומרים עננו בערבית שחרית ומנחה ככתוב לעיל בי' בטבת

ואחר התפלה שחרית ניפלים ע"פ ומתחיל ש"צ ע"י רחמיך וכו' ויעבר ככתו' בי' בטבת ואח"כ או'.

אגגי בהעמיקו מחשבת זממו. בהוסדו על עם קדוש לאבדו ולהחרימו. ימיני נעה בבכיה לצור שוכן מרומו. כי לא יטוש יהוה את עמו:

כי אגגי דמה לכלות שארית ישראל ולאבדנו. הפיל פור הוא הגורל ביום זה לגדענו. ימיני ולא קם ולא זע ממנו. והבוטח ביהוה חסד יסובבנו:

כי אגגי זדונו השיאו בעצה נבערה. חש לשקול עשרת אלפים לאבד שה פזורה. ימיני טהר לבו בצום ועצרה. טוב יהוה למעוז ביום צרה:

כי אגגי יצא שמח מבית מעדנות. כונן עץ לתלות עליו איש אמונות. ימיני לבש חן ונסמך על עוטה גאונות. אבי יתומים ודין אלמנות:

כי אגגי מהר קרוא חכמיו ומדיני אשה. נפול תפול לפניו יעצוהו לבושה. ימיני סוד הודיע להדסה ומלכות לבשה. ואסרה אשר אסרה על נפשה:

כי אגגי עת בואו למשתה מסבה. פיה פתחה בחכמה אהובה נדיבה: ימיני צהל בראותו מפלת המן בחובה. אל נערץ בסוד קדושים רבה:

כי קדוש הנערץ בסוד שרפי מעוני. רוממותיך יפצחו עדת אמוני. לישועתך קויתי יהוה. כן יאבדו כל אויביך יהוה:

כי יהמו נא רחמיך על מעוטי עמים. ושגבם בחסדיך לעיני כל לאומים. פארך הראם צור שוכן מרומים.

אל מלך יושב על כסא רחמים: אל מלך

יחלת עבדיך בחזוני כתביהם. לתתם לרחמים

לפני

תקון תענית אסתר. נהגו כל ישראל להתענות יום י"ג באדר בשביל שהיה יום קהלה לכל בין לבני שושן בין לבני שאר פרזות שאז היה אדר נהפך מיגון לשמחה ובמקום שהיו מחכים אויבי נפשנו לבלוע בנו ביום ההוא נהפוך הוא אשר ישלטו היהודים בשונאיהם ובהיות שהיה יום קהלה לכל והיו מלפני' רחמי שמים והקב"ה היה בעזרם והצילם מצרתם נהגו בכל שנה ושנה להתענו' ביום זה לתת שבח והודאה על העבר ולהתחנן על העתיד וכמו שהצילנו מיד המן הרשע כן יצילנו מיד מבקשי רעתינו ויקל עול הגלות מעלינו ויגאלנו גאולה קרובה (סדה"י)

אגגי. שהוא מזרע אגג: בהעמיקו. ל' דברי עצה כמו העמק שאלה רב מהגיע אליו שאלה: וזממו. גם הוא ל' מחשבה והכפל רמז לריבוי המחשבה שהיתה לו על ישראל: בהוסדו. ל' עצה וסוד. וי"מ ל' חיבור והכוונה כאן שנתחבר עם אוהביו להועץ עמהם על עם קדוש וכו': ימיני. מרדכי שהוא מבנימין: נעה. המיית הקול וכן: ריתה. ל' מחשבה: לגדענו. ל' כריתה: הפילו. ל' עצות: נבערה. סכלות: חש. מיהר: בצום ועצרה. מן קדשו צום קראו עצרה. ומצינו שאסתר צותה למרדכי לך כנוס את כל היהודי' וכו' וצומו עלי וכו' וכתיב ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר ונק' אסיפת העם עצרה שנעצרים ומתאספי' שם: מבית מעדנות. משפחה שגדלה אסתר: כונן עץ. תיקן עץ: לבש חן. היינו לבישת השק והאפר וזה היה לו לחן ולהוד לפני הש"י: ומדיני אשה. ל' מדון ענינו ריב (משלי י"ט): ומלכות לבשה. כמ"ש ותלבש אסתר מלכות

ואברב

לִפְנֵי כָל שׁוֹבֵיהֶם. וְדִבַּרְתָּ עַל לִבָּם רִפְאוּת
מַכְאוֹבֵיהֶם. וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם: ואף צִמַּתְנִי אָז אַרְיֵה מִגֶּפֶן פּוֹרִיָּה. הִגְלַנִי
וְהֶעֱלַנִי אֶל אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה. הִקְדַּמְתָּ אַרְבָּעָה הוֹגֵי
דָּת תּוּשִׁיָּה. דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. זֶה
נִצּוֹל מֵאֲרָיוֹת וְאֵלֶּה מִלַּהֲבֵיהֶם: ואף חָשׁ הָאַיִל
וְהַחֲזִיר בִּמְהוּמָה וּמְבוּסָה. כִּמְעַט אוֹרִי קָדַר
וּמְאוֹר שִׁמְשִׁי כִּסָּה. תָּמַכְתָּ יַד יְמִינִי בִּימִינִי
וַהֲדַסָּה. וְחִצִּים אֲשֶׁר דָּרְכוּ לִי. שָׁבוּ בְּלֵב
רוֹבֵיהֶם: ואף קָם עָלַי בְּפִשְׁעֵי הַנָּבָל הַבַּעַר. גְּרוֹנוֹ
עָלַי פָּעַר. כַּחֲזִיר בְּתוֹךְ הַיַּעַר. הִקְדַּמְתָּ לִי מְשִׁיבֵי
מִלְחָמָה דָּת שַׁעַר. וְהִנְנִי מִשְׁתַּעְשֵׁעַ בְּשִׂכְלָם
וּבְנִיבֵהֶם: ואף

וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים
וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי
אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיהֶם: וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף
אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר
וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר: מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב
יָהּ: יְהֹוָה לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם:
יְהֹוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּיהֹוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהֹוָה מִבְּטֹחַ
בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם:
דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהֹוָה עֲזָרָנִי:

יְהִירִים קָמוּ בְּכָל דּוֹר. וְהָאֱלֹהִים שְׁמָרַנִי. עָלָה
אַרְיֵה תְּחִלָּה. בְּכָל פֵּאוֹת זֵרַנִי: קָם
אַחֲרָיו דּוֹב שַׁכּוּל וְלִמְזַנֵּב מְכָרַנִי. דַּחֹה דְחִיתַנִי
לִנְפֹּל וַיהֹוָה עֲזָרָנִי: דחה אָז בְּצֵאתִי מִפֶּרֶךְ. בָּא נָחָשׁ
עָלַי דֶּרֶךְ. עַל עָיֵף וַיְגַע לְהָבִיא בְּלִבּוֹ מֹרֶךְ.

ואח"כ רמז לתענית שהתענתה אסתר ואמרה על נפשה כל מה של כי נלוה היתה: בגערך. ל' יראוי: לגל. שמא: ברפי מעוני. הם המלאכים: יפלאו. ל' פליאות פה: בנוסחאות ישנות הגי' כך **שדי תתה לי נקמות משוטני ומוני כן** וכו' והמדפיסים מפני שהקירה שינו וכתבו במקומה לביטחון וכו' וגי' ישנה עיקר ובזה יבואר של נכון הי' כן וכו': ובנבה. ל' רוממות: **יהלת.** עניני הבטחה: בחזוני. לשון נבואה: לאמתני. ל' כריתה: אריה. נבוכדנאצר שהיה כאריה הטורף: מגפן פוריה. ירושלים וכנראה מהרד"ק ישעיה ל"ב דקרא ירושלים: מאפליה. מאלף נח והצא דגש ל' חשך ואופל ולהגדיל האופל סמכו למלת יה כמו שלהבתיה: מלהביהם. מכבשן האש: חש. מיהר: האיל והחזיר. אחשורוש והמן: ומבוסה. ענין הרמיסה והכי': קדר. השחיך: כסה. לעיל ל' הבנת אך אם יהיה לגעיה פי' ל' שנייה: רוביהם. מן רובה קשת ל' יורה: הנבל: ל' ירידה ונפילה: הבער. ל' כסיל כי הכסיל כבהמה: גרונו. לועו: פער. פתח: כחזיר בתוך היער. כמתחבא בתוך קוצי היער לכמון שם לטרוף ולדרוס: הקדמת לי משיבי. הוא מרדכי ובית דינו: שהגינה זכות של הדור הכות: ובניבהם ל' דיבור: **יהירים.** מן זד יהיר ל' גאוה: אריה. נבוכדנאצר: דוב שכול. אחשורוש: ולמזנב. המן שבא מעמלק דכתיב ביה ויזנב בך וכו': מפרך. ממצרים ששם עבדו עבודת פרך: נחש. זה עמלק: נדעת. ל' כריתה: התנין. הנחש: מבטן גוחי. מוציאי מבטן: ומבחי. ל' בחיים: מדחי. בגלות ששם נדחתי ישראל: **איך** כבוד בלתן. בבוזים

גדעת והכית אותו שוק על ירך. יום הרים יד עניו. עליהם התגברני: רחה בקום המן האגגי. כתנין לבלעני. וכתב שטנה עלי. ביום אחד לגדעני. שלח משמים אל ויושיעני. למחיה השאירני ועז וישע אזרני: רחה שמך מגדל מבטחי. אל מבטן גחי. וחלצת את רוחי ממות ומשחי. את עיני מדמעה. ואת רגלי מדחי. ובארץ מדוחי. אל אלהים הפרני: רחה דחה דחיתני לנפל ויהוה עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל: ימין יהוה רוממה ימין יהוה עשה חיל: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה: יסר יסרני יה ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה: זה השער ליהוה צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: לולי יהוה שהיה לנו יאמר נא ישראל:

איך זרים, אכזרים, כדבורים סבבונו: בקום המן. בזה הזמן. בשוד שלמן שדדונו: ברוב מעל. סף רעל. בלי תעל השקונו: לולי יהוה שהיה לנו. אזי חיים בלעונו: לולי איך דמו וזממו. בלבם נינם יחד: במחשבת. להחריב בת. ישראל גוי אחד: בסוד סודם. להשמידם. להכחידם במו כחד: ובין תנור וכירים. המים שטפונו: לולי קם צורר. ולי עורר. איבתו ושנאתו: ודת העמיד. וקץ להשמיד. עדת שדי ונחלתו: וצור חמל. וטוב גמל. והראה את גבורתו: להאבידו. ולהכחידו. ובניו אשר ענונו:

לולי

ההיה של האדם שהוא יושב בבלוע שלא נשאר ממנו (רש"י). ורד"ק פי' שלמן אויב ידוע היה באותן הימים ושמו שלמן וכו' (הושע ד'). ושוא שבלמד הוא תפני המאריך והמ"ם בפתח: ברוב מעל. בעבור רוב מעלינו: סף רעל. כוס יין התרעלה. סף. הוא שם לכל כלי. רעל. שם המות: בלי שעל. רפואה. וי"ל עוד לפרש מלשון ולא המים אשר בשעלו שביעורו כבית סאתים. והכונה בהשקונו סף רעל בלי מדה וי"ל שזה עיקר: איך דמו וזממו. כולם ל' מחשבה: נינם. ל' בנים והכוונה והרמז על המן ובניו שנועצו לב יחד: במחשבת להחריב בת. בת ל' עדת כמו בת ציון. ואמר בת לרמוז ג"כ על שהיה כת ישראל הבוש כנקבה דלא אשכור דרא: בסוד סודם. בסוד חברתם ומחשבתם; הסב לך בעת מילה. הכוונה ע"פ מאמרז"ל מלמד בחשב המן באיזה חדש באיזה יום יוכל להם לישראל וראה כי באדר מת מרע"ה אז שמח ואמר כי יוכל להם ולא הבין כי היה עת למיתתו ולידתו כי באדר נולד כדאי' בגמ' וכדאי אותו יום להיות בו עוז ותוקף לישראל וזהו שסיים בפיוטן בהדב אדר עוז הראה: במו רגא הנה אשר השונו; עוז. תוקף וגם הראה לקהלו: גבר. ל' גבירות לב. מן לגרי לבב: לרוקן. לאבד: בניגל. הנאהם ל' ניעול: סף רעל. כוס התרעלה; מי רוש. מי ששיעת עבד שם המות. ונק' רוש. כמו רוש ולענה: נהגו לומר בליל אסתר על אילת השחר כדרך שאמרו הוא אסתר ביום תענית וכנה אנו עושים דוגמה בדומה וכנזכר מגא' מגילה פ"ק וכ"כ מהר"ב אלקבץ דף קמ"ב מבס הנה'

לילי חָשַׁב צָר. בְּעֵת מֵצַר. וְהִפִּיל פּוּר גּוֹרָלוֹ: וְצוּר הִקְשִׁיב. וְאָז הֵשִׁיב. בְּרֹאשׁוֹ אֶת תַּגְמוּלוֹ: וְאֵל נֶאְדָּר. בְּחֹדֶשׁ אֲדָר. עוֹז הֶרְאָה לִקְהָלוֹ: בְּמוֹ רֶצַח. עֲדֵי נֵצַח. הִכָּה אֲשֶׁר הִכּוּהוּ: לילי

כנא' והמפרשי' ז"ל: וגם יש בו רמז על אסתר שהית נק' אילת כדאמ' מה אילה רחמה צר וכו' וגם יש בו רמז לתפלתה להפיל המן בר"ת הגילה מהרב נפשי ר"ת המן:

לוּלֵי יְהֹוָה שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: לוּלֵי יְהֹוָה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ: אֲזַי עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: בָּרוּךְ יְהֹוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אֲדֹנָי שְׁמָעָה. אֲדֹנָי סְלָחָה. אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: הֲשִׁיבֵנוּ יְהֹוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: אל מלך ויעביר. אנשי אמונה וכו' עד סוף ככתוב בי' בטבת: ואח"כ אומרים ה' אלהי ישראל וכו':

יְהֹוָה. אוֹיֵב גָּבַר. עַל עַם קָדוֹשׁ וְנִבְחָר. בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: נוֹעֲדוּ יַחְדָּו לְרוֹזֵן. נַעַר וְזָקֵן. וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: יוֹם צוֹרֵר הַנִּגְעָל. הִרְוַנִי כוֹס רַעַל. וַיַּשְׁקֵנִי מֵי רוֹשׁ: הָעוֹנֶה בְּמֵצַר. הֵשִׁיב יָדוֹ עַל צָר. וַיֵּלֶךְ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ: דָּרוֹשׁ דָּרַשׁ לְעַמּוֹ. בְּרַחֲמִים לְנַחֲמוֹ. קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ: הֵקִים דְּבָרוֹ לָהֶם. בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם. הָאֵל הַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: ה' אלהי ישראל. ואומר אבינו מלכנו וכו' ומוציא ס"ת וקורין ויחל ג' גברי: ואומר סדה"י ומזמור למנצח על אילת השחר ומזמור אליך ה' נפשי אשא וגומרין התפלה

למנחה אשרי. ומוציאין ס"ת וקורין בו ג' גברי כמו בשחרית. ועננו בש"ת. וש"צ בין גואל לרופא: וברכת כהנים. ומזמור התענית תפלה לעני כי יעטף ומתפללין ערבית:

למנצח על אילת השחר מזמור לדוד: אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי: אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו: אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא בושו: ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם: כל ראי ילעגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש: גל אל ה׳ יפלטהו יצילהו כי חפץ בו: כי אתה גחי מבטן מבטיחי על שדי אמי: עליך השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה: אל תרחק ממני כי צרה קרובה כי אין עוזר: סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני: פצו עלי פיהם אריה טרף ושאג: כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי היה לבי כדונג נמס בתוך מעי: יבש כחרש כחי ולשוני מדבק מלקוחי ולעפר מות תשפתני: כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי: אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי: יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל: ואתה ה׳ אל תרחק אילותי לעזרתי חושה: הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי: הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני: אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך: יראי ה׳ הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו וגורו ממנו כל זרע ישראל: כי לא בזה ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע: מאתך תהלתי בקהל רב נדרי אשלם נגד יראיו: יאכלו ענוים וישבעו יהללו ה׳ דרשיו יחי לבבכם לעד: יזכרו וישבו אל ה׳ כל אפסי ארץ וישתחוו לפניך כל משפחות גוים: כי לה׳ המלוכה ומושל בגוים: אכלו וישתחוו כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה: זרע יעבדנו יספר לאדני לדור: יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה:

לשלשה צומות ופורים

שיר מזמור לאסף: אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקט אל: כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש: על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך: אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד: כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרותו: אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים: גבל ועמון ועמלק פלשת עם ישבי צור: גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה: עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון: נשמדו בעין דאר היו דמן לאדמה: שיתמו נדיבמו כערב וכזאב וכזבח וכצלמנע כל נסיכמו: אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים: אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני רוח: כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים: כן תרדפם בסערך ובסופתך תבהלם: מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה׳: יבשו ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו: וידעו כי אתה שמך ה׳ לבדך עליון על כל הארץ:

א״ה להיות כי בהעתק אשר תחת ידינו לא נמצא בו פי׳ ע״ח על מקצת מהכתובות והגטין והשכבות לכן הנחנים להדפיסם בחלק שני בס״ר. ותהי השלמת מלאכת הקידש יום ה׳ כ״ו לחדש רחמים התרג״ר לפ״ג: